
G

Inamable 215 (A. 1566)

A. f. 47.

15 6

Lepida Lactantij Firmiani

opera accurate græco adiuncto castigata: Eiusdem Nephythomon: Carmina de Phœnice. & Christi Resurrectione. Io. Chry. de Eucharistia sermo Lau. Val. sermo. Phil. ad theo. adhortatio.

Liber Desiderii Jacquy pbri

Venundãtur Parisius in vico sancti Iacobi sub intersignio Lilij aurei.

¶Egidius Maſerienſis ad ſpectate Indolis adoleſcentes Ioannem Poncet & Iacobum Maſerienſem.

CVm tanta Ingenui adoleſcentes hoc teſtante Lactantio vis veritatis cenſeatur: vt q̃uis tenebris & quidē palpabilibus humanū circūcinctū aliquādo videatur ingenium diuine tamen aliquid elucētie ſpiritualibus ſe ingerēs luminibus qui non videre poſſit vita fungi cōſtat neminē. verū tamen cuȝ de ea perfectam haberi noticiam non niſi ſummo cum labore apud vnum quēqȝ cōpertū habeatur magnopere vellem vt quēadmodum huius optaretis fieri veritatis pticipes ſic & laboris. Non enim apud vos obſcurum credo quot & q̃ta ſint poetices figmēta aliquid tamē aliud q̃ littera docere videatur archani ſapientia quod animus noſter litterali ſenſu demulſus ignorās inexplicabili laqueo irretitur Quo fit vt cū multa callere videamur omniū pene rerū expertes habeamur Preſtaret mediuſſidius poetici figmēti quēqȝ expertē religioni adherere q̃ in eo expertū penituſqȝ intricatū aſſiduo perſiſtentem futiliter tempus exigere: & quid per iouē: iunonē cęteraqȝ antique ſuperſtitionis numina ſignificetur ignorare quorū & infamē ortū ignominioſuȝ vi uendi modū: nephandūqȝ tandē exitū (ſi hunc lectitaueritis librum) agnoſcere habebitis. Profundiſſimos tamē egyptiorū vatū tracones: homericoſque hoīm ingenia ad triarios ferme deducta ſpiritus leuātes Vergilianaqȝ opera nō minus diuinitatis q̃ humanitatis eructantia labirintheū que phocaici honoris inuētum: & meracas pharſalici pectoris ſentētias incuſare nō auſim. quid enim horū orationibus luculentius quid profundius qd deniqȝ ſi recte explicentur verius ſanctiuſqȝ: Quid exinde eruditiſſimi teſteqȝ hieronymo ſāctiſſimi tragedi ſenece generalibus dictis obliuioneqȝ indignis grauȝ. huius carmina vſqȝ adeo interſa corrupta adeoqȝ claudicātia nonnulli teſtātur vt tam inſigne opus ab ipſis tamen forte dilaceratū auditu abſurdū iudicetur. Non igitur omnino poeſis poſponenda q̃uis obſcura. quid enim de dialectices argutijs dicerent cuius beatus hieronymus ita meminit. Illi in vanitate ſenſus & obſcuritate mentis ambulāt q i dialectica arte diebus & noctibus torquentur. Sed de his hactenus illud ſiquidem e via ad ſentes deducere quēqȝ poſſet: vix tamē illud ſilentio pretermittere poſſem ob aliquorū opiniones qui precedentiū fimbrias dauidi regalis clamidis oraȝ preſcindenti ſimiles libarunt. huc igitur veſtras cōuertite mētes & quid ſibi poeſis velit ſedulo reuolute non enim ſat eſt cōpertū habere orpheū primis cithare cātibus eu ridicē repetiſſe & orpheū corporis euridicē aie: cātus p̃cū ſimbolū ignorare. Ipſa nāqȝ poeſis vt iam dictū eſt archani aliquid ſemper cōtinet quod ſi quādo intonuerit proculdubio nō pauca ſcire dicemini

fin secus cõtigerit quid subsequeretur tandẽ res ipsa indicabit. Quid eneam duce venere troianũ euasisse incendiũ & parim duce venere non emersisse dicemus: nisi (vt in quęstionibus camaldulensibus cristophori videre est) duo amoris genera intellexerimus. aut igitur illius poesis flores pedetentim e latebris excerptos educere aut penitus densissimis sentibus ferreis ve obicibus illius horti tot cõmẽta, p ducentis aditus obserare morali sensu posthabito operẽ pcium duco Quid autem emolumẽti assequi potest qui herbã cuius vires ignorauerit aut ad q̃ cõferet medicamina hesitauerit colligens vt sardonias imprudens comederit: aut vt rosam pedib⁹ cõculcauerit. Quis simili ter ie fructũ peperisse cũ tot tãtisq; poetici figmẽti caliginibus nescia ratione asseuerabit? Si quispiã igitur philosophorũ errata: poetarum inuenta: futilesq; diuersarum sectarum argutiolas earumq; rerumve ritatẽ cuius lux nostris ingerit oculis agnoscere in aio habuerit hũc legat qui si aliquid vestris humeris imparia vt pote grẽcorum scripta acutissima stoicorũ: epicureorumq; erotemata abditosq; theologorũ sermonum exitus in mediũ attulerit ne toto erretis celo a via declinare aut quo ad vestra cimba firmioribus annectatur cõpaginibus tantis obiecta vadis præstolemini vestras siquidẽ alas in tam exigui ingenij nido extendere parũ prodesset Nam ne satis quidas sutor (vt aiũt) vltra crepidam ingenii capacitatem extollens cautus censetur Cum quam quisq; artem nouerit in hac potissimus se exercere debeat Valete & memores estote iterum valete.

Eiusdem ad discipulos in libri commendationem.

Dorica meonidum fera iactitet arma poesis:
Surgat neritij maxima doxa ducis:
Musa gradiuicolas sublimet ad astra maronis:
Fraterna ogigius suscitet arma furor:
Ciuica cesareus vates insignia passim
Conserat: & signet pectora fossa paris:
Nugigerasq; agris sternas diodore loquelas.
Huic tamen ausonide rostra priora ferent:
Asperet e donum matrem mantina iuuentus:
Ac amathunteam cipros amica deam:
Spargat iolchiacos atrax regina liquores:
Et megare muros calchica dona colant:
Theologa est vario dignata toreumate virtus
Letabunda istum tollet ad astra ducem:
Falsaq; vaniloquum contundet dicta sophorum
Hoc duce: & ethere sedis obibit iter.

Eiuſdem ad bonę indolis aduleſcentem Guillermum Baterel Ode tricolos tetraſtrophos primis duobus carminibus alcaicis tertio archilochio hipercatalectico & quarto pindarico conſtans.

Lętare quęſo veridici puer
Carpſiſſe vatis dogmata: quę fidem
Iam firmiorem ſeminata
Celitus efficiunt refluxam

Abhorret audax catholicus deum
Numen vafrorum: poſteritas iouis
Effudit olim quis precatus.
Vana ſuperſticio tepeſcit.

Dodona linquit falſa iouis ſacra:
Iuno micenis pulſa ſamon ſuam
Omittit: archas vel liceum:
Tybur & berculeos furores

Noteſcit ergo ſedis olimpicę
Lampas per omnes fulgida tramites:
Luceſcet autem maior huius
Luminis aſſiduo decore

Mentem repleto luminibus nouis
Quis cedit omnis noctis opacitas:
Lumen remittunt aſtra celi
Haud ſecus ac oriente phebo.

τελος.

Index rerum

iſtis in libris contentarum ſecundū litterarum ſeriem.

¶Ad liberalitatez incitatio.cxviij
Adonis puer ab apro ceſus fo.xvii.
Aduētus liberātis iuſtos e mediſ antichriſti manibus. folio.cxl.
Aeſculapius hippoliti ſuſcitator a ioue fulminatus incertis parentibꝰ ortus a chirone medicinam didicit folio. ix.
Aegiocus quare iupiter ſit.fol.xxi.
Aegeria nimpha folio.xxij.
Affectus hominum folio. cxxii.
Agere penitentiā quid folio. cxxi.
Alcibiades hoſtis patrie folio.lx.
Ambrachiotes platoni credens ſe in ignem precipitem dedit.fol.lix.
An vnius dei nutu aut multorum mundus regatur. folio.ij.
Anaxagore de deo dictum. folio.v
Antiſtenes multos aſſerens popula res deos. folio.v.
Angelorum coinquinatio & duo de monum genera. folio.xli.
Antipodes ideo ficti q mundus putetur rotundus fol.lxiij.
Anacharſis ſcytha philoſophus folio. lxiiij.
Antichriſti crudelitas futura. folio. cxlvi.
Antichriſti exitus. folio.cxlvij.
Anaxagoras depoſitum hoſtibus negauit folio.ccxiiij
Anaxarci temeritas. fol.ccxv.
Apollinis deum ſine matre aſſerentis & Mercurij ſine patre & matre eūdez dicentis Carmina. folio.vij.
Apollinis de demonibus ſententia folio. vii.
Apollo & neptunus menium troię conditores folio.ix.
Aphricani error. fo.xvii
Apollinis mileſij de deo conſule reſponſio. fol.lxxv.
Apollo mileſius de iudeorum religione conſultus. folio.clxvi
Archeſile error. folio.xlvij
Archimenides ſiculus folio. xxix.
Ariſtippi laidis amatoris ad ceteros amantes reſponſio. folio.lv.
Ariſtotelis error circa mundi eternitatem fo.cxxxiii.
Ariſtoxenus animas eſſe negans.folio. cxliii
Ariſtoteles hermiam loco excedere fecit folio.cxliii
Ariſtoteles adulator. fo.cxliii
Ariſtippus dionyſij canis.f.eodem
Aſtrorum motus non voluntarius ſed neceſſari? folio.xxij.
Aſcēſio domini in cęlum fo. lxxxiij
αστατον.i.inconſtans & iſtabile quod philoſophie genus.xlviij.
Aſclepidis dictū de prouidētia dei folio. cxxxvij.
Auentinus mons vnde dictus. folio. xii.
Aurium voluptas. fo.cxxviij.
¶De littera.B.
Baptiſmus Chriſti & quare baptiſatus eſt folio.lxxvii.
Bithinie duorum philoſophorum vitam degentium vanitas. folio. xcij.
Bonum ſine malo in hac vita non ē folio. cxxiij.

Bonorũ tortores a tortoribus torq̃ buntur. folio.cix
Boni & mali philoſophi ignari.folio. cxiiij.
Butis & venetis filius erix. fo.xvii.

¶De littera C

Craſſus & creſus diuites. fo. cxxii.
Cato ſocratice vanitatis emulus folio. lix.
Cauſa incarnationis chriſti folio. lxxiij.
Carnis immortalitas poſt reſurrectionem fol.cxlviij
Carthaginenſium in procerum filios inhumanitas. folio.xx.
Cannenſis ſtragis cauſa fo.xliij.
Caius verres ſicilię depopulatur & deorum contempror. folio.xxviij.
Ceca dea herculi boum furtum iudicans. folio.xx.
Cleantis & anaximenis ara ſũmus deum aſſerentium opinio. folio.v.
Cereris carthinenſis & æthnenſis templa. fol.xxviij
Chriſtianorum equitas a philoſophis ignorata. folio.cij.
Ciceronis de anima error.folio.lix
Critias tyrannorum crudeliſſimus folio. lx.
Χριστον greci vocant vnctus: quẽ hebraici meſſiam. folio.lxxi.
Chriſtus his natus eternaliter ſcilicet & ſpiritualiter folio.lxx.
Circenſes ludi folio. cxxviiii
Circenſes ludi neptuno atribuuntur. fo.eodem.
Chriſti miracula fol.lxxvi
Chriſti paſſio folio.lxxx.
Circe dicta eſt deinde marica.xxi.
Citheron quare ita dicitur fo.xxij.
Ciceronis dicti philoſophiam vitiorum expultricem aſſerentis inpugnatio folio. liij.
Cinicorum in propatulo cum coniugibus coitio. folio. lvi.
Ciceronis aliorumq; qui ſapientio res iudicantur error folio.xxvi
Ciceronis in libro de deorum natura error. fol. xxxvii.
Contra epicurum & ſtoicos iram in deo non eſſe aſſerentes folio. cliij.& clx.
Cloris a zephiro amata quid eſt folio. .xvij.
Cloacine effigies folio.xix.
Cotte confutatio qui ponebat animam ineffectam fo.xxxij
Cupiditas omnium malorum fons folio. xcv.
Cur deus fecit hominem. folio. clxi.
Cunina dea que cunis preeſt & faſcinum ſubmouet. fo.xx.
Cupido deorum victor. folio.ix.
Cur malis angelis aliquando creditur. folio.xlij.
Cur deus genus humanum illudi patitur. fo.xliij
Cupido iouis & veneris filius.folio xvij.

¶De littera.D.

Dauid. fol.lxxiij
Danielis prophetia. folio. lxxxiii.
Deus teſte plutone eſt inextimabilis eſt fo.viij. Demones vñ fol.xli.
Demonarches triſmegiſtus. fo

lio. eodem
Deus in aduerſis plus colitur q̃ ĩ p
ſperis. fo. xxiij
Deucalion genus humanum repa
rauit & quid illud ſignificet. fo
lio. xxxvi.
Deorum infelicium erumne fo
lio xvi.
Deorum dearumq; nominum cõ
mutatio. fo. xx.
De immortalitate anime fo
lio cxxxix.
Dei potentia. fo. cxlviii.
Democriti error & aliorum com
plurium fo. cxxxix.
De vnitate trinitatis quæſtio. fo
lio. xxx.
Deus electos ſuos tradita ipijs po
teſtate vexari ſinit. fo. cviij.
Deum noſcere & ſolum colere re
ligionis caput eſt. cxvi.
De membris nota. fo. clxxiij.
Democritus letho caput obuium
obtulit. folio. lix.
Democrit⁹ agros ſuos publica fie
ri paſcua iuſſit. folio. lxiij
Democritus ſe ipſum cecauit. fo
lio. ccxi.
Diuina diſpoſitiõe animalia nata
fo. xxxviii
Dionyſius ſiracuſanus deorum cõ
temptor folio. xxvi.
Diaboli circa tactus voluntatem a
ſtus cxxix.
Differentia doni & ſacrificij diui
ni fo. cxxxij.
Diſcipulorum chriſti per varias or
bis partes diuiſio. fo lxxxiij.
Diagoras athenis nullum deus eẽ
aſſerens idcirco atheus ab α dictio
ne priuatiua & θεος deus: quaſi ſi
ne deo. folio. clviij.
Differentia creationis hominis &
aliorum animalium ſecundus cor
pus folio clxxi
Dictum terentianum. fol. lix.
Duorum philoſophię archite ge
nerum quaſi ciuile bellum fo
lio xvi
Duplex inſipientium circa cultus
exhibitionem peccatum fo
lio xxx.
Due virtutis & vitiorus vię fo
lio cxi.
Duę vitę humane fo. clxxxij.
Duo iuſticie officia eodem.

De littera E.

Edes veneri conſecrantur. fo
lio xix.
Egregium Saluſtij dictum fo
lio xxxix
Egiptius annus menſis eſt. fo
lio eodem.
Eliſij campi ad quos perduci vir
tute prediti credũtur & tartara ad
quę impij folio. cxij.
Empedocles in ignẽ ethnę ſe pre
cipitem dedit. fo
lio lix.
Epicuri doctrina folio lvij.
Epicurus vere de mundi principio
& fine iudicans fo. cxxxiij
Epicurus leuſipi fonte coinquina
tus folio. clviij.
Epicurei hominem ex athomis fa
ctum dicentes. clxxi.
Equitatis diffinitio folio. ci.
Frichthonius vulcani filius quare
ita dicitur. fo. xvii.

Eſaias a iudeis ſerra diuiſus. folio fo.lxxxiiij.
Euclides megarenſis philoſophus folio lii.
Euhemerus celum Iouis auum in oceania mortuum ait & in oppido aularia ſepultum. folio xij.
Euphorbius rediuiu⁹ mentitus. folio. lix.
Euripidis dictum. folio .cij
Euphorbius in pithagoram folio. cl.
Ex celo & terra anima eſt. folio fo.xxxviii.
Exhortatio ad relligionis ſapientię ſuſceptionem. folio. cli

De littera F.

Fauta ſcortum herculis a romanis culta. fo.xvij.
Fauta & fatua mulieribus fata canens & faunus viris. folio. xxij
Finis huius mundi non niſi roma deſtructa contigere poteſt. folio cli.
Flora dea quomodo a Romãis prius colebatur. folio. xvii.
Finis mundi folio.cxliiij
Fictos deos cicero redarguit. folio xvi.
Fides magna iuſticie pars eſt folio clxxxiiij.
Fideliſſimum vnius ſibile dictum de idolatria. fo. xv.
Fortunam philoſophi deum & deam mentiuntur. fo.lxv.
Fortunę Cicero victor. folio. eodem.
Fortune diffinitio. fo.lxvi.
Fortunę ſimulachrum factum. folio eodem
Forma laudandi deum folio. cxxxii.
Fortitudo corporalis homines ad celum non euehit. folio.xvij.
Fornax dea apud romanos folio xx
Futile lucretij argumentum folio. cxli.
Furius bibaculus potius furioſus vocandus quem tamen valerius maximus in libro de relligione obſeruata laudandum aſſerit folio. xxi
Futinus deus turpis habitus. folio. xx.

De littera G.

Gabina crux. folio.lxxx.
Greci q̃ leuiſſima ſũt grauiſſima ſemper reputarunt xvii.
Grecię in cupidinis & amoris imaginibus conficiendis magnum cõſilium folio.xix
Guſtus fo.cxxix.

De litrera. H.

Helie aduentus fo.cxlvi.
Hereſeos multa genera folio xc.
Herculis ortus & geſta folio viii.
Heſiodi omnia a chao originem habere aſſerentis ſententia improbata fo.iiij
Hemanuel quid ſignificat f.lxxiiii
Hidaſpes medorum antiquiſſimꝰ rex a quo fluuius nomen regionis aſſumpſit cxlvi.

Hidaſpes antiquiſſimi medorum regis de aduentu chriſtiv aticiniu3 folio cxlvi.
Hidie perfidi mors. fo.ccxiij.
Horatij de innocente egregiu3 di/ ctum. folio .ciiij.
Hominis officium folio.cx.
Hoſtia humana a teucro apud ci= prios oblata folio.xx.
Homo ex duobus cõſtat.folio lij.
Hominis poteſtas fo.clxxxv.
Humanitas in quos exercenda eſt folio. cxviij.
Humanitas vera i philoſophis nõ fuit eodem.
Humanitas deo amabilis.clxxxv.
¶De littera I
Ieſus ſalutaris ſiue ſaluator dici= tur folio.lxxiiij
Ieſus prius auſes vocatus. fo.lxxx
Ignis gehennalis & cõmunis dif= ferunt fo. cxlviij.
Impium eſt dãnare priuſq̃ cogno= ſcat cauſa & meritum. fo.xc.
Intra pectus virtutes collocãde fo lio. xix.
Inferorum apertio & mortuorum reſurrectio folio.cxlviij
Innocẽtia mie proxima.clxxxiiij.
Ioui piſtori ara ipoſita. folio. xix.
Iouis quem romani in precationi bus optimum maximum vocabãt ſcelera folio.ix
Iouis ortus folio.x.
Iouis a thetide continentia fo= lio x.
Ioſue in principatu moiſem ſecu= tus eſt folio.lxx.
Iouis filius apud iferos omnes iu/ dicaturus. folio.clx.
Ire diffinitiones fo.cliij.
Ire diuine probatio fo.clxv.
Iſidis ſacra apud egiptios. fo.xxi.
Iſrael a captiuitate.per ciru3 libe ratus fo. lxix.& lxxiij.
Iupiter athabirius labriandus la= prius molion & caſſius.folio xxiij
Iuppiter in aquilam conuerſus ca tamitum rapuit. folio.x
Iuno moneta folio .xxx
Iuſticia quo tempore terras inco= lebat& quando diſparuit fo= lio xciiij.
Iuſticię officia folio. xcv
Iuſticia exploſa ſecum veritatem traxit& quid humanis reliquit fo= lio. xcv.
Iuſticia hominem ſequitur& quo modo. folio.xcv.
Iniuſticie obſeruatores incuſãtur. folio xcvij.
Iuſticia in pietate & i equitate cõ ſiſtit. folio.ci.
Iuſtorum proprium fo. cxx
Iuſticia vbi folio eodem
Iuſti & iniuſti eaſdem ſedes poſt mortem nõ incolunt. folio.lix.
Iuuenalis dictum de fortuna fo lio lxvi.
Iudices quot annis populum iſra el rexerunt folio lxx.
Iudei vnde dicti ſunt & nominis hebrei perditio fo.lxxiij.
Iudas chriſti traditor. folio. lxxx
¶De littera L.
Lelij error circa ſapientiam.fo.cv
Lethe fluuius infernalis.fo. cxlix.
Liber vitis non inuentor ſed Noe folio. xl.
Liberi de indis triumphus qui a= riadnes marit9 fuiſſe perhibetur. folio ix.

Liberalitatis ſanctiſſima ſententia folio cxx.
Libido & ſi vehemens extra thoꝛ non euagans culpa caret. cxxiiij.
λοροσ rationem & ſermonem ſignificat. folio. lxxviij.
Ligurgus fo.ccxlij
Ludi ſcenici libero attribuuntur. folio. cxxviij

De littera M.

Maius facinus eſt cuius vltio ad ſolum deum pertinet. fo.lix.
Malachias propheta fo.lxxiii
Marci.c error aſſerentis virtutem eſſe ſummum bonum. xlix.
Marci varronis laus folio. vi.
Martis cum venere coitio folio.ix.
Mecenius vxoris interfector liberatus. fo.cxcv.
Meliſſus cretenſiũ rex primus dijs ſacra fecit. fo.xxiij.
Meneochus pro patria mortez tulit hunc tamẽ ſtatius inſignis poeta meneceum creontis filium affirmat in ſua thebaide lege pręfatum in decimo folio.lij.
Meretricis cuiuſdaz attice magnanimitas. folio.ccxv.
Mercurius fur & nebulo lire inuẽtor. folio. ix.
μεταρησισ.i.reſipicentiã.cxxx
Minutij tertuliani & cipriani laudes. folio. xij.
Mira virgilij & veritati fere cõformis de deo igenij acuties. folio. v.
Miracula in morte chriſti. lxxxij.
Miracula quedam. xxx.
Myſterivm dominice paſſionis & virtus fo.lxxxv.
Moyſes ſeptingẽtis fere annis bellum añceſſit troianũ. folio.xxx
Moralis philoſophia ceteris philoſophię partibus &vtilior& facilior folio xlviij.
Mors iouis folio.xl.
Mors prio & ſecunda quid.xxxix.
Mundi creationis cauſa cxxxvi.
Mundus dei prouidentia regitur. folio clviii
Mutius ſceuola & regul⁹ folio. ci.
Muta dea. folio.xx

De littera. N.

Nemo poteſt dici iure homo niſi qui ſapiens eſt. folio.lxviii.
Nemo tam prudens tamq; ſapiens quin aliquando labatur. fo.cxxxi.
Nemeſis primo dicta leda .fo.xxi.
Nil maieſtatis & reuerentię idola habent. folio.xxvij
Nimia voluptatis appetentia mortis eterne cauſa. fo.lxxxii
Nota de amazonib⁹ harpijs leonis ſtrage: & ſtabuli purificatione & quidper hęc ſignificetur .fol.viij.

Delittera O.

Oculorũ voluptas. fo.cxxviij
Oedipus duplici ſcelere notatus. folo. cxxviij.
Olfactus fo. cxix
Omnia propter hominẽ facta ſunt folio xxxvi.
Omnia & nihilo facta. xxxvi.
Oim malorũ fons huor ẽ. eodem.
Opis in ſeptẽ partes diuiſio.eodẽ.
Origo totius ſacramenti.fo.lxxiij.
Origo anime. fo.clxxix
Orionis magnitudo.folio xxxviij.
Oſiris qui & ſarapios dicitur. xxi.
Orpheos ſnia de deo illũ dicentis πρωτογονον και φανητα. id eſt primuz genitũ: & illuminatorẽ iiij
Ouidij de deo ſententia. folio.v.

Ouidij error qui oĩa a chao genera-
ta senſit. folio.xxxviij.
¶Delittera.P.
Parce tres tribus affectibus compa
rande. folio.cxxvi.
Platonis error circa mundi perpe-
tuitatem. folio.cxxxiiij.
Platonis ad naturam gratie.fol.lx.
Platonis circa matrimonium error
folio. eodem.
Plato & diogenes captiui philoſo-
phati ſunt folio.lxiiij.
Platonis emptorem cur conuiciis ĩ
ſectetur fuerit ſeneca. folio. lxiij.
Plauti detestanda ſententia. cxvij.
Penitentie fructus folio.cxxx
Perſei dictum. folio.lxv.
Petri & pauli ad vrbem romanam
acceſſus folio.lxxxiij.
Pietas vbi vera. folio.xcviij
Pietatis diffinitio folio.ci.
Philoctetes herculis comes fol.ix.
Philoſophie diffinitio folio.lv.
Philoſophia ex duabus rebus con
ſtat. folio.eodem.
Philoſophorum de ſummo bono
opiniones. folio.xlviij
Philoſophorum de prouidentia ter
minantium error folio.ij.
Philoſophie diffinitio a ſeneca fo-
lio. viij.
Prima gẽs q̃ deũ ignorauit .fol xl.
Priapi & veſte fabula. folio.xxi.
Priapi & aſmi contentio fo.eodem
Phicne meretrix folio.ccxiij.
Pirrhus quare naufragium paſſus
folio. lxxij.
Phiſicorũ atq; academiorum diſſi-
dium folio.xlviij.
Pithagorica littera cui vitta hom-
num comparantur. folio.cxi.
Pithagoricorum animas in alia cor
pora migrare aſſerentium impro-
ba ſententia folio.lxviij.
Pithagoras ſeruus philoſophiã do
ctus. fol. lxiiij.
Pithagoras & plato indagande ve
ritatis gratia multas orbis partes p
uagati ſunt. fol.lxviij.
Pithagoras primus vocatus philo-
ſophus. folio.xlv.
Pithagore de dei diffinitione ſentẽ
tia. foli.v.
Probatio quod ex concubitu deus
generari non potuerit fol.xv.
Pollites appollinei de anime mor-
talitate conſulens folio.cxliij
Promethei primi ſtatuifici xxxvii.
Pompei patrie libertatem defẽdẽ-
tis ignominioſa mors. folio.cxv.
Pronis vultibus bruta terram aſpi-
ciunt. folio.xxiiij.
Prophete vnicũdeũ aſſeruerũt.iiij.
Propria & communia corporis &
anime folio.lii.
Plures deos collentium tacitas fo-
lio. viij.
Pluto ageſilaus vocatus. folio.xi.
Pluto dieſpiter ſiue orchus vocat
folio. xiij.
¶Delittera.Q.
Quo tempore cirus regnauit folio.
lxxi.
Quare homo creatus eſt.f. cxxxvi
Quam inanis ſit deorum cultus fo
lio. cxxxviii.
Quinq; ſenſus folio.cxxvi.
Quare dei filii απατωρ και αμη-
τωρ dicitur hoc ẽ ſine patre & ma-
tre folio lxxvi.

Quare cũ xp̃s culpę fuerit imunis pœnã ſpõte ſubierit folio. xxxv
Quare deo hoſtijs pinguibus vino & lumine nõ opus eſt. folio. cx.
Quis vir fortis iudicandus. fo. viij
Qui primi curſus ſiderum notaue runt. folio. xl.
Que cauſa fuerit prima fingendi ſimulachra & q̃ veriſſima dei ima go homo eſt. folio. xxv.
Quare ſicilienſes ad ciceronẽ magis q̃ ad deos recurrerũt. fo. xxviij.
Qua ratione deus vltimo hominẽ creauit. folio. xxxiiij.
Quattuor elemẽtorũ diſtinctio & temporum & qualitatum. fo. xxv.
Quare terra inter tres fratres iouẽ neptunũ & plutonẽ manſit indiuiſa. folio. xxv.
Quare veſta virgo putabatur. f. xij
Quare ſaturnus dictus eſt. fol. xiij.
Qui prius vocati ſunt dei & quare folio. xiiij
Quid de deis marcus tullius cicero ſenſerit. folio. xv.
Quare inter deos Romulus aſcriptus eſt folio. eodem.
Qui populi ſanguine humano deos placare inſtituerunt. folio. xx.
Quare finguntur apes mel ioui exhibuiſſe. folio. xxiij.
Quomodo iuppiter primos honores adeptus fuerit. folio. xxiij.
Quo tempore deorum cultus cœperit. folio. xxx.
Quid ſit ſummum bonum. folio. l.
Quid eſt hominis proprium. eodẽ
Qui p patria ſe morti obtulere. lij.
Quiq; mercurij a. C. cola pontifice aſſerti & triſmegiſti de deo gre cũ & quidẽ acutum dictũ. folio. vi.

¶ De littera. R.

Rari philoſophiam conſequuntur folio. lxiij.
Reges poſt iudices iſrael habuit folio. lxx.
Regnorum inter iouem/neptunũ: & plutonez ſortitio & huius rei veritas. folio. xi.
Religio deo homini miſericordia debetur. folio. cxvij.
Religio hominis propria eſt. f. clv.
Religio vnde dicitur. fol. lxxxvij.
Religionis & ſapientiæ cupida hominis natura. folio. li.
Recte docentes & male viuentes non vtilitatem ex philoſophia verum inanez percipiunt delectationem. folio. lvi.
Reſurrectio corporum folio. cxli.
Romani imperij ſecundus ſenecã per ętates diſtributio. folio. clxv.
Romani imperij deſtructionẽ multa ſigna precedent folio. clxv.
Romani imperij exitus. fol. eodẽ.

¶ De littera. S.

Sabinus rex (quem aiunt numam pompilius) falſe religionis auctor extitit. folio. xxij.
Sacra liberi ab orpheo primo celebrata. folio. xxij
Salomonis de partu virginis dictũ folio. lxxiiij.
Salomon hieroſolymę conditor folio. lxxxi.
Samos prius dicta parthenia & vnde folio. xvij.
Sanctę ciuitatis obſidio a diabolo facta. folio. cl.
Sapientia ſub ſpecie ſtultitię ocul-

tata. folio.cv.
Saturni ętas folio.xij.
Saturnus quare celi filius.fo. eodē
Saturnus vrani eiusdē filiꝰ.eodem.
Saturnus a iano receptus. fol.xiij.
Senecę de deo sententia. folio.vij.
Senece stultitiam senum deridētis dictum. folio.xxvij.
Seneca stoicus Ciceroni prefertur folio. xxxiij.
Seneca stoicus. folio.v.
Seneca morum & viciorum publi corum acerrimus accusator.
Senece mirabile dictum.fo.cxxxi.
Speusippus adulter.folio. ccxiij.
Sępius viri & mulieris inuentionis causa. folio.viij.
Sybilla vñ dī & quot fuere. fol. vi.
Si deꝰ irascit cur hominem irasci prohibuit. folio.clxv.
Significatio diuie passionis.lxxxv.
Socrates ad solam ethicem se contulit. folio.liij.
Socratis dictum folio. lxv.
Stoicorum error circa imaginariā stellaruꝫ diuinitatem.folio.xxviij.
Stoicorum falsa opinio. folio. xiij.
Soli christiani pietatem & equitateꝫ parere sibi potuerunt. folio.ci.
Somnia. folio.xxxij.
Subuersio pharaonis quid mistice signat. folio.cxliiij.
Summum inter homines vinculuꝫ humanitas est. folio.cxviij.

¶De littera. T.

Tactus voluptas folio eodem.
Tactus voluptas in hominibus q̄ in ceteris animantibus vehementior. folio.cxxix.
Traianus imperator folio.ciiij.
Taletis milesij opinio. folio.v.
Tales milesius de natura primꝰ di sputans. folio.liij.
Taletis ad cresum de deo respōsio folio. clxiij.
Temistes mulier sola philosophata est folio. lxiij.
Terminus pro deo habitus & de eo que semel contingit folio.xx.
Tres gradus virtutis folio.lxxij.
Tres affectus homines in quodlibet facinus trahentes folio lxxvi.
Testamentum vetus quare sit vocatum. folio.lxxxij.
Tres pce hoisvitā ordinātes.xxvij
Timon athenienſis virtutis cultor pauperum inuitator & nudorū vestitor. folio.cxvij.
Trismegisti & sibillę erithreę de filio dei sententie. folio.lxxiij.
Trismegisti verba ostendentis quo modo deus debeat coli.fol.lxxxij.

¶Delittera. V.

Varię de deo philosophorum sententie. folio.v.
Veneratione ꝙ munera vocantur saturno dedicantur.fo.cxxvij.
Venus artis meretricę prima institutrix. folio.xvij.
Veneri armatę edes consecrata folio. xix.
Veritas eloquentie prę ferenda & quando philosophi sunt habendi folio xliij.
Veritatis agnitio oratoria professi one non ad virtutem sed ad argutā maliciam deducente longe vtilior deq; auctoris institutꝰ folio. i.
Veritatis tanta vis est vt nemo possete esse tam cecus qui non videat in gerētem se oculis diuinam clarita-

claritatem & quid poetę de vnitate diuina ſentiant. folio.iiij.
Verſus de phenice & chriſti reſurrectione. folio.cxxxvij.
Vera chriſtianorum virtus philoſophos excedentium. folio.ci.
Veritas odium (teſtante comico) parit que quoniam eſt apud criſtianos tormentis afficiuntur folio. cviij.
Veritatis diffinitio ſecundum lucillium. folio.cxiij.
Veritatis diffinitio ab Horatio folio cxiiij
Veſpaſianus imperator fo.cixciij.
Veſtę ędem bone deę & cereris viri non ingrediebantur. folio.lx.
Veſpaſianus criſti pauli & petri vltor. folio. lxxxiij.
Via veritatis ſimplex via vero erroris ſpecies eſt virtutis & ſapientię folio.cxv.
Virtutes ſunt quę aliquando a philoſophis vicia putantur.fo.lxxiiij.
Virtutem colere quid eſt folio.xix
Virtus per ſe appetenda non eſt folio. lij
Vita duplex. folio.cxl.
Vocis diffinitio. folio.clxxvij.
Voluptas animi aut corporis non eſt ſummum bonum. folio.lxviij.
Vbi maxime colebãtur dei & deæ folio. xiij.
Vbi beatitudo perfecta folio. liij.
Vbi vicia non ſunt nec virtuti locus eſt. folio.cxxiij
Vnde Iupiter & iuno dicti folio.xi
Vtrum vnius dei aut plurimũ prouidentia mundus regatur folio. clviij.

¶De littera. X.

Xenophon apud quez ſocrates diſputans dei formaz non poſſe comprehendi notat. folio.clx.
Xenocrates platonis diſcipulus folio. clxxviij.
Xenophanes mathematicis ſtultiſſime credens. folio.lxij.

¶De littera. Z.

Zacharias prophetarum vltimus quo tempore cecinit. folio.lxxiij.
Zacharię prophetia & eiuſdẽ expoſitio. folio.lxxvi.
Zenonis & ſocratis auctoritatibus philoſophia de medio ſublata folio: xlv.
Zeno ſtoicorũ princeps ab archeſila obtrectatus folio.xlvij.
Zenonis dictum de virtute. xlix.
Zenonis criſipi ariſtotelis aliorus qꝫ q̃ plurimoruz de deo opiniones folio. v
Zeno apud prienenſes regnum affectauit. folio.ccxiij.
Zeno a dionyſio conſultus. ccxv.
Zeno λοκον opificem rerum vocat folio.lxxij
Zeno inferos eſſe docuit. lxxxix.
Zeno ſibi mortem conſciuit. lix.

¶Laus Deo.

Guillermi Baterel Parisiensis ad Egidium ma-
seriẽsem Parrhisianum. Ode dicolos: distrophos
cuius prius carmen hipponactium: trimetrum:
Iambicum: catalecticũ. secũdum vero archilochi
um: dimetrum: iambicum catalecticum.

Menippus in te vibret si linguam rapax/
Molossus atrox vt ferens
Ictus reflexos dente ceruis aspero
Imbellibus non corneis
Occurrat armis. viuidus ceruus pede:
Cornu ve fluxum queritat
Pressus canum vi. tunc salubri redditur
Sanus is dictamo. & rudes
Temnens latratus audit illusos loca
Canes adire immunia.
Tu bubaleos sic sagax morsus premis
Edocte spartes carmina.

Iohannis Poncet Parisiensis ad eundẽ tetrastichon.

Que tua circeis infundent dicta venenis
Sint opitergina corda retusa manu.
Fortunam aeolide seni patiantur acerbam:
Aut erisicthonium corpore corpus alant.

Ad lectores

¶Si litterarum pro litteris appositio: aut a proprio in alium situ trãs
mutatio vestris se ingesserit oculis quæso ne illud plus equo dilacere
tis: Est etẽ libros exarantium vsq; adeo tenuis elucubrantia sæpi⁹
ignauie aut potius ignorantiæ contermina: vt quid sibi velint dictio-
num proprietates & significantię apud eos anceps aut penit⁹ obscu-
rum habeat. Quo fit vt pro lris litteras: notis ignota: & dictionib⁹ di
ctiones sępenumero sit reperire.

¶At quoniam a multiloquio præsertim arduo vix abesse erratũ cre
ditur Id si quidem potius celeste q̃ humanum estimatur.

L. Cœ. Lanctantij Firmiani errata Primi libri quibus ipſe deceptus ē per fratrem Antonium Raudenſem Theologum collectica & exarata.

¶Primus error quando dicit & quidem vniuerſaliter fieri non poſſe qui omne in quod ſit aliquando eſſe cœperit. Ca.viij.
¶Secundus error eſt quando ex precedenti errore credit deum ſeipſum genuiſſe & feciſſe. ibidem

In ſecundo libro errata.

¶Primus error quando dicit angelos non ſtatim a mundi principio adhominum tutelam eſſe decretos. Cap.xiij
¶Secundus error dum dicit deum angelis precepiſſe ne terrę contagione macularentur. ibidem
¶Tertius error dum dicit diabolum angelos paulatim ad vitia pellexiſſe. ibidem.
¶Quartus error quando dicit angelos dei mulierum congreſſibus inquinatos & filios genuiſſe. ibidem.
¶Quintus error quando dicit omnes animas celo creatas eē. ca.ix.
¶Sextus quando dicit celum ſtelliferum eſſe ſupremum & eſſe ſedē ipſius conditoris & ibi ſuperos omnes habitare. ca.x.
¶Septimus error quando dicit deum poſuiſſe ſolem & lunam in firmamento. ibidem.
¶Octauus quando dicit animam ex dei ſubſtantia eſſe deciſam. Cap.x. & ca.xiij.
¶Nonus quando dicit deum infinitas animas ſeu infinitam multitudinem animarum principio procreaſſe. cap.xi.
¶Pulchra contentio inter ciceronem & lactantium de materia prima. Ille eternam eſſe dicit hic creatam nititur comprobare. Capi.x.
¶Sequitur incidens materia de induratione cordis humani de cauſa quoq; predeſtinationis reprobationiſq;. Cap.ix.
¶Decimus quando dicit deum poſt diluuium inſtituiſſe vt homies poſt centum viginti annos non amplius viuerent. Cap.xiiij.
¶Arguit Ariſtotelem qui mundi eternitatem poſuit: ipſe autem a deo productam eſſe teſtatur: quod cum veriſſime dicatur tamen iſta exiletur ita vnde aduerſus eum philoſophus arguitur ſomniare potius q̄ litigare ne dicam diſputare videatur. Cap.xi.
¶Scribit de diluuio tempore deucalionis: & quid antea dixerit de diluuio obliuioſus eſſe dignoſcitur. Cap.xi.

Errata tertij libri.

¶Primus error in philoſophia: quando dicit ſi antipodes eſſent capita deorſum haberent pedes vero ſurſum. Et vbi vere ſint antipo-

des ibi docetur. Cap.xxiiij.
¶Secundus quando platoni dat vitio eũ audiuiſſe dicere matrimonia eſſe communia ſed tam illuſtrem philoſophum nequaq̃ intellexit. Ca. xxi.
¶Sequitur defenſio Platonis aduerſus Ariſtotelem qui Platonem ipſum & Socratem repræhendit qꝫ noluerit vxores eſſe communes. Cap. xxi.
¶Item platonis alia defenſio contra ariſtotelem qui illum & ſocratẽ damnat quod voluerit facultates eſſe communes. Cap. xxi.
¶Tertius quando dat omnem philoſophiam abijciendam & eam prolixius inſectatur de laudibus Socratis & Platonis. Cap.xiiij.

¶Quarti libri errata.

¶Primus quando ſpiritusſancti omnino negat ſubſtantiam & ibi incipit tractatus de trinitate perſonarum. Cap. vi.
¶Secundus error quando dicit ex deo deum: ſcilicet filium explorationẽ potuiſſe generari. Cap.viij. & etiam xiij. & cap.vij.
¶Tertius error quando dicit quod pater filium & filius patrem facit. Cap.xxi.
¶Quartus eſt quando ait qꝫ integrum corpus Chriſti e patibulo tractum eſt ne leſũ & minutũ ad reſurgendũ inhabile redderet. ca.xxv.
¶Quintus error eſt quando dicit criſtum in galileam profectum noluiſſe ſe iudeis oſtendere ne aduceret eos in penitentiã & improbos reſanaret. Cap.xx.
¶Sextus error eſt quando dicit Pilatum in Chriſtum mortis ſententiam nequaq̃ pertuliſſe. Cap. xvij
¶Septimus error eſt quando dicit chriſtum in principio adoleſcentię a iohãne eſſe baptizatum. Cap.xiij.
¶Octauus error eſt quando dicit nihil credendum quod oculis mortalibus cernitur quia mortale ſit neceſſe eſt. Cap.xxiiij.
¶Nouus error eſt quando dicit deum virtutem docere non poſſe qa expers corporis non faciet que docebit. Cap.xxiiij
¶Decimus quando dicit Chriſtum ſoluiſſe legẽ Moyſi. Cap, xvii.

Libri ſexti errata.

¶Primus error eſt quando dicit eos eſſe ſtultiſſimos qui candelas & cereos in eccleſia ſuccendunt. Cap.ii.
¶Secundus error eſt quando dicit non eſſe congruens deũ in noſtrũ adiutorium inuocari debere. Ca. vltimo
¶Repręhendit Lactantius Ciceronem quod dixerit eum virum bonum eſſe. qui proſit quibus poſſit & noceat nemini niſi laceſſitus iniuria ſed ibi cicero defenditur. lactantius vero iure repræhenditur. Cap. cxvij.

¶Quartus quando dicit ſi quis liberos ob pauperiem non poterit educare ſanctius eſt vt ſe ab vxoris congreſſione contineat q̃ ſceleratis manibus dei opera corrumpat. cap.xx.

¶Diſputatio pulchra vbi Lactantius reprehendit Ciceronem non recteſenſiſſe de liberalitate & hoſpitalite :& multis alijs:verum calũniator eſt non veritatis aſſertor. Cap.xij.

Errata ſeptimi libri.

¶Primus error eſt quando dicit completis ſex milibus annorum mũdum deſiturum eſſe. Cap.xiiij.

¶Secundus dum dicit q̃ omnis expectatio de fine mundi non amplius a ſe q̃ ducentorum videtur annorum.Eodem loco & cap.xxij.

¶Tertius error:& deridendus eſt dum dicit q̃ incolumi vrbe Roma de interitu mundi nihil eſſe metuendum. Cap.xxiij

¶Quartus de diuinatione & aſtrologia multa incidenter & pulchra dicuntur per Lactantium neſcitur quo oraculo diuinare preſumpſerit. Cap.xiij.

¶Quintus quando de fine ſeptimi milleſimi:& fine ducentorum annorum ſibimet aduerſatur & contradicit. ca.xxiij

¶Sextus quando mille annos famoſiſſimos quibus diabolus carcerandus eſt:quid ſibi velint non intelligit ſed delirat. Ca.xxiiij

¶Septimus quando dicit homines poſt iudicium ad paradiſum delitiarum redituros. Ca.xxvi.

¶Octauus error eſt & fortaſſe ſõniarat quando dicit Romanorũ imperium aſiam reuerſurum iterum. Cap.xiij.

¶Nonus quando dicit q̃ qui in die iudicij erunt viui nequaq̃ moriẽtur:ſed per mille annos infinitam multitudinem generabũt. Ca.xxiij

Decimus eſt quando dicit q̃ gentes in iudicio non extinguentur omnino. cap.xxiiij

¶Vndecimus eſt quando dicit q̃ peracto iudicio ciuitas ſancta pulchertima a deo in medio terra conſtituetur. ca.xxiiij.

¶Duodecimus error eſt quando implicatim ſuis eloquijs duos in fine mundi anticriſtos eſſe venturos nec imprudens errorem ſuũ percepit. Cap.vltimo

¶Decimuſtertius quando celũ mediũ intempeſta nocte & nõ ex tenebroſa aperiri debere q̃n dominus ad iudiciũ venetit. Cap.xix.

¶Decimuſquartus quando putat dominũ chriſtũ comitantibus angelis aduerſum antichriſtum inaerem deſcenſurum & quarto prelio illum ſuperari debere. cap.xix.

¶Decimuſquintus eſt quando creditante diem iudicij Chriſtũ venturum de celo cum anticriſto conflicturum & ita aduentus duos imprudens ponit admodum propinquos. Cap.xxiii.

INDEX

¶ Decimusſextus quia contra platonez differere & diſputare de mũ do contemnit: ſed friuolis & exilibus nimiũ argumentis. Cap. i.
¶ Decimusſeptimus quando dicit in reſurrectione vniuerſali nõ erit caro illa quã deus homini ſuperiecit huic terrenę ſimilis. Cap. xxiiij.
¶ Decimuſoctauus quando dicit deum in fine mundi facturum ne ſol per triduum occidat & de lactantij eloquentia videatur quid ſene ca multis annis pręſenſerat. Cap. penul.
¶ Decimuſnonus error eſt quando non a deo iudicandos dicit: ſed tantum eos qui in dei religione verſati ſunt. Cap. xxv.
¶ Vigeſimus error eſt quando dicit q; illi quos plena iuſticia & ma turitas virtutis incoxit ignem iudicij non ſentient. Cap. xx.
¶ Vigeſimus primus error eſt quando dicit animas vſq; ad diem iu dicij in ima communi cuſtodia detineri recluſas. eodem.
¶ Vigeſimus ſecundus eſt quando dicit q; qui ab inferis ſuſcitabun tur hi pręeunt viuentibus veluti iudices. Cap. xxiiij.
¶ Vigeſimus tertius eſt quando credit ętatem auream propoſitam a poetis eſſe veram & eam quidem poſt diem iudicij eſſe futuram. Caput. ij.
¶ Vltimus error eſt quando dicit duo iudicia vniuerſalia duaſq; re ſurrectiones vniuerſales eſſe futuras: Tempus autem inter medium eſſe mille annorum plenum omni iuſticia & pace omnibuſq; delitijs quo tempore finito ſcilicet i fine ſeptimi milleſimi ſoluetur diabolus & perſequetur fideles vt prius. Cap. vltimo.

Egidij Maſerienſis Ad lectorem.

Si quid inexcultum eſt/ quod non equarit amuſſis
Iſtius aut crotalum/ vel cataracta nocet.
Lector amycleo ſcoriam prime fauce nigrentem:
Ictum: vel parce noricus enſis agat.
Liuida cimerio nam pectora cuncta cubili
Dauliadum ve leui ſomate digna manent.

τελος.

L. Coelij Lactantii Firmiani diuinarum institutionum aduersus gentis: De falsa religione Libri primi Præfatio ad imperatorem Constantinum.

¶ Quanti vel apud priscos fuerit veritatis cognitio: qui nec illã comprehẽderũt solo deo (cũ voluit) reuelãte: vt e vera sapiẽtia veraq; religio insolubiliter nectantur.

¶ Capitulum primum.

MAGNO ET EXCELLENTI INGENIO VIri cũ sese doctrinę penit⁹ dedidisset: quicquid laboris poterat ipẽdi: contẽptis oibus publicis & priuatis actionibus: ad iquirẽdæ veritatis studiũ cõtulerũt: existimãtes multo esse præclarius humanarũ diuinarũq; rerum iuestigare ac scire rationẽ q̃ aut struẽdis opib⁹/ aut cumulãdis honorib⁹ inhęrere. Quib⁹ rebus: qñ fragiles terrenęq; sunt/ & ad solius corpis pertinent cultũ: nemo melior/ nemo iustior effici potest. Erãt quidẽ illi veritatis cognitione dignissimi: quã scire tãtopere cupiuerũt: atq; itavt eã reb⁹ oĩbus anteponerẽt. Nã & abiecisse quosdã res familiares suas & renũciasse vniuersis voluptatib⁹ cõstat: vt solã nudãq; virtutẽ/ nudi expediticq; seq̃rentur tantum apud eos virtutis nomẽ atq; authoritas valuit/ vt ĩ ea oẽ summi boni præmiũ prędicarẽt. Sed neq; adepti sũt id quod volebãt: & operã simul atq; iduſtriã perdiderũt: quia veritas .i. arcanũ sũmi dei qui fecit oĩa/ ingenio ac ꝓpriis non põt sensibus cõprahẽdi/ alioquĩ nihil iter deũ/ hominẽq; distaret: si cõsilia & dispositiones illius maiestatis æternæ cognitio asseqũret humana. Qđ quia fieri nõ potuit/ vt homini pseipsũ ratio diuina notesceret: nõ ẽ passus hominẽ deus lumẽ sapientię requirẽtẽ diutius oberrare/ ac sine vllo laboris effectu vagari p tenebras inextricabiles. Aperuit oculos eius aliquãdo: & notionẽ veritatis munus suũ fecit: vt & humanã sapiẽtiã nullaz esse mõstraret: & errãti ac vago viã cõsequẽdę imortalitatis oñderet. Verum quoniã pauci vtũtur hoc cælesti bñficio ac munere: q̃ obuoluta ĩ obscuro veritas latet: eaq; vel cõtẽptui doctis ẽ/ quia idoneis assertoribus eget: vel odio indoctis/ ob ĩsitam sibi austeritatẽ: quã natura hoĩm ꝓcliuis ĩ vitia pati nõ põt (Nã quia virtutibus amaritudo ꝑmixta ẽ: vitia vero voluptate cõdita sũt: illa offẽsi hac deliniti ferunt in præceps: ac bonorũ specie falsi mala ꝓ bonis amplectũtur) succurrendũ esse his erroribus credidi: vt & docti ad verã sapientiã dirigantur: & indocti ad veram religionem. Quę professio multo melior/ vtilior/ glorioſior putanda est: q̃lla oratoria: in qua diu versati non

Captatio beniuolẽtiæ; ab opis arduitate: quaz ex errore phõrũ prę monstrat. Sapientia cunctis opibus honoribusq; prestantior.

Veritatis inquisitio Phi quanto studio virtutez sectarentur Dei consilia cur humana cogitatio nõ assequat. Causa scriptionis. Virtutib⁹ amaritudo ꝑmixta.

Arguta malicia ẽ quum diuina negligitur inſtitutio.

ad virtutem/ ſed plane ad argutam malitiam iuuenes erudiebamus. Multo quippe nunc rectius de præceptis cæleſtibus diſſeremus: quibus ad cultum veræ maieſtatis mentes hominum inſtruere poſſim⁹. Nec tam de rebus humanis bene meretur/ qui ſcientiam bene dicẽdi affert: q̃ qui pie atq; innocenter docet viuere. Iccirco maiore in gloria philoſophi/ q̃ oratores fuerunt apud græcos. Illi enī recte viuendi doctores ſunt exiſtimati. Quod eſt longe præſtabilius: quoniam bene dicere ad paucos pertinet: bene autem viuere ad omnes. Multum tamen nobis exercitatio illa fictarum litium contulit: vt nunc maiori copia/ & facultate dicendi cauſam veritatis peroremus. q̃ licet poſſit ſine eloquentia defendi: vt eſt a multis ſæpe defenſa: tamen claritate ac nitore ſermonis illuſtranda/ & quodam modo differenda eſt: vt potentius in animos influat: & vi ſua inſtructa/ & luce orationis ornata.

phī maiori igloria q̃ oratores

Laus eloquentiæ.

De religione itaq; nobis rebuſq; diuinis inſtituitur diſputatio. Nam ſi quidam maximi oratores profeſſionis ſuæ quaſi veterani / decurſis operibus actionum ſuarum: poſtremo ſe philoſophiæ tradiderunt: eamq; ſibi requiem laborum iuſtiſſimam putauerunt: ſi animos ſuos in earum rerum quæ inueniri non poterant inquiſitione torquerēt: vt non tam ocium ſibi/ q̃ negocium quæſiſſe videantur: et quidem multo moleſtius q̃ in quo fuerant ante verſati: quanto iuſtius ego me ad illam piam/ veram/ diuinam ſapientiam/ quaſi ad portum aliquē tutiſſimum conferam: in qua omnia dictu prona ſunt/ auditu ſuauia/ facilia intellectu/ honeſta ſuſceptu? Et ſi quidam prudentes & arbitri æquitatis inſtitutiones ciuilis iuris compoſitas ediderunt: quibus ciuium diſſidentium lites contentioneſq; ſopirent: quanto melius nos & rectius diuinas inſtitutiones litteris proſequemur? inquibus non de ſtillicidijs aut aquis arcendis / aut de manu conſerenda: ſed de ſpe/ de vita/ de ſalute/ de immortalitate / de deo loquemur: vt ſuperſtitiones mortiferas/ erroreſq; turpiſſimos ſopiamus. Quod opus nunc nominis tui auſpicio inchoamus Conſtantine Imperator maxime. Qui primus Romanorum principum/ repudiatis erroribus maieſtatem dei ſingularis ac veri / & cognouiſti/ & honoraſti. Nam cū ille dies fœliciſſimus orbi terrarū illuxiſſet / quo te deus ſummus ad beatum imperij culmen euexit: ſalutarem vniuerſis & optabilē principatum præclaro initio auſpicatus es. Cum euerſam ſublatāq; iuſtitiam reducens/ teterrimum aliorū facinus expiaſti. pro quo facto dabit tibi deus fœlicitatem / virtutem/ diuturnitatem: vt eadem iuſtitia qua iuuenis exorſus es gubernaculum Reip. etiam ſenex teneas. tuiſq; liberis (vt ipſe a patre accepiſti) tutelam Romani nominis tradas. Nam malis qui adhuc aduerſus iuſtos/ in alijs terrarum partibus ſeuiunt: quanto ſerius/ tanto vehementius idem omnipotens merce-

De quo ſit dicturus.

Oratores emeriti philoſophiæ ſe tradunt.

dedicatopus.

Conſtantino imperatori chriſtiano omnium primo.

dem ſceleris exoluet. quia vt eſt erga pios indulgentiſſimus pater: ſic aduerſus impios rectiſſimus iudex. Cuius religionem/cultūq; diuinū cupiēs defendere/quem potius appellem/quem alloquar? Niſi eum per quem rebus humanis iuſtitia ac ſapientia reſtituta eſt? Omiſſis ergo huiuſce terrenæ philoſophię authoribus/nihil certi aſſerentib⁹; aggrediamur viam rectam. quos equidem ſi putarem ſatis idoneos ad bene viuendum duces eſſe: & ipſe ſequerer/& alios vt ſequerētur hortarer. Sed cum inter ſe magna concertatione diſſideant: ſecumq; ipſi plærumq; diſcordent: apparet eorum iter nequaq̄ eſſe directum. ſiquidem ſibi quiſq; (vt eſt libitum) proprias vias impreſſerunt: confuſionemq; magnam quærentibus veritatem reliquerunt. Nobis autem qui ſacramentum veræ religionis accepimus/cum ſit veritas reuelata diuinitus: cum doctorem ſapientię/ducemq; veritatis deum ſequamur: vniuerſos ſine vllo diſcrimine/vel ſexus/vel ætatis ad cæleſte pabulum conuocamus. Nullus enim ſuauior animo cibus eſt/q̄ cognitio veritatis. Cuius aſſerendæ/atq; illuſtrandæ ſeptem volumina deſtinauimus: q̄uis ea res infiniti pene ſit operis & immenſi: vt ſi quis hæc dilatare atq; exequi pleniſſime velit: tanta illi rerum copia exuperet: vt nec libri modum/nec finem reperiat oratio. Sed nos iccirco breuiter omnia colligemus/q; omnia quæ allaturi ſumus tam clara ſunt/& lucida: vt magis mirum eſſe videatur/tam obſcuram videri hominibus veritatem/& his pręcipue qui ſapientes vulgo putātur: vel quod tantummodo inſtruendi nobis homines erunt: hoc eſt ab errore quo ſunt impliciti/ad rectiorem viam reuocandi. Quod ſi fuerimus (vt ſpero) aſſecuti: mittemus eos ad ipſum doctrinæ vberrimum fontem ac pleniſſimum: cuius hauſtu/atq; potu/conceptam viſceribus ſitim ſedent: ardoremq; reſtinguant. Eruntq; illis omnia facilia/prona/manifeſta: modo ne pigeat ad percipiendam ſapientię diſciplinam/legendi/vel audiendi patientiam commodare. Multi enim variſs ſuperſtitionibus pertinaciter inhærentes obdurant ſe contra manifeſtam veritatem non tam de ſuis religionibus/quas prae ue aſſerunt bene meriti/q̄ de ſe male. qui cum habeāt iter rectu3: deuios ſequuntur anfractus: planum deſerunt/vt per præcipitium labantur: lucem relinquūt/vt in tenebris cæci ac debiles iaceant. His conſulendum eſt/ne contra ſe pugnent: velintq; ſe tandem ab inueteratis erroribus liberari. quod vtiq; facient: ſi quare ſint nati aliquādo peruiderint. Hæc enim prauitatis eſt cauſa/ignoratio ſui quam ſi quis cognita veritate diſcuſſerit: ſciet quo referenda/& quemadmodum ſibi vita degenda ſit. Cuius ſcientiæ breuiter ſummam circunſcribo: vt neq; religio vlla ſine ſapientia ſuſcipienda ſit: nec vlla ſine religione probanda ſapientia.

Diuiſio operis i ſep tē libros.

veritatis cognitio ſuauis

religio ſñ ſapientia ſuſcipienda nō eſt nec cōtra

¶De errore philoſophorum euacuantium prouidentiam: & publica ſtatuentium fide. Cap.ij.

SVſcepto igitur illuſtrandæ veritatis officio: nõ putaui adeo neceſſarium ab illa quæſtione principium ſumere: quæ videtur prima eſſe natura Sit ne prouidentia quæ rebus omnibus conſulat: an fortuitu vel facta ſint omnia vel geantur? Cuius ſententię author eſt Democritus: Confirmator Epicurus. Sed & antea Pythagoras qui deos in dubium vocauit: & poſtea Dyagoras/qui excluſit: & alij nonnulli/ qui non putauerunt deos eſſe: qd aliud effecerunt/niſi vt nulla eſſe prouidentia putaretur? quos tamẽ cæteri philoſophi ac maxime ſtoici acerrime retuderunt: dicentes nec fieri mundum ſine diuina ratione potuiſſe: nec conſtare/niſi ſumma ratione regeretur. Sed &. Marcus Tullius q̃is academicæ diſciplinæ defenſor eſſet: de prouidentia gubernatrice rerum/ & multa ſæpe diſſeruit/ ſtoicorum argumenta confirmans: & noua ipſe aſſerens plurima. quod facit tum in omnib⁹ ſuæ philoſophiæ libris: tum maxime in his qui ſunt de natura deorum. Nec difficile ſane fuit paucorum hominum praue ſentientium redarguere mendacia: teſtimonio philoſophorum atq; gentium in hac vna re non diſſidentium. Nemo eſt enim tam rudis/tam feris moribus: qui non oculos ſuos in cęlum tollens: tametſi neſciat cuius dei prouidentia regatur hoc omne/quod cernitur: aliquam tamen eſſe intelligat ex ipſa rerum magnitudine/motu/diſpoſitione/conſtantia/ vtilitate/pulchritudine/ temperatione. Nec poſſe fieri quin id quod mirabili ratione conſtat/conſilio maiori aliquo ſit inſtructum. Et nobis vtiq; facillimum eſt exequi hanc partem q̃libet copioſe. Sed quia multum inter philoſophos agitata res eſt: & prouidentiam tollentibus ſatis reſponſum videtur ab hominibus argutis/& eloquentibus: & de ſolertia diuinæ prouidentiæ per totum hoc opus/quod ſuſcepimus/ſparſim dicere nos neceſſe eſt: omittamus hanc in præſẽti quæſtione: quæ cum cæteris ſic cohæret: vt nihil videatur a nobis differi poſſe vt non ſimul de prouidentia differatur.

Prouidentia a q̃bus ſublata.

Prouidẽtiã cõſenſus hoim probat

¶An poteſtate vnius dei mundus regatur: an multorum. Capi.iii.

SIt igitur noſtri operis exordium quæſtio illa conſequens ac ſecunda. Vtrum poteſtate Vnius dei mundus regatur anne multorum? Nemo eſt quidẽ qui ſapiat/ rationemq; ſecum putet: qui non vnum deum eſſe intelligat/ qui & cõdiderit omnia: & eadem quæ condidit/virtute moderetur. Quid enim multis opus eſt ad mundi regimẽ ſuſtinendum: niſi forte arbitremur

Deus vn⁹ an plures

ſi plures ſint: minus habere ſingulos neruorum atq; virium? Quod quidem faciunt ij qui eſſe multos volunt: quia neceſſe eſt imbecilles eſſe: ſiquidem ſinguli ſine auxilio reliquorum / tantæ molis gubernaculum ſuſtinere non poſſent. Deus autem (qui eſt æterna mens) ex omni vtiq; parte perfectæ conſummatæq; virtutis ē. Quod ſi verum eſt: vnus ſit neceſſe eſt. Poteſtas enim vel virtus abſoluta / retinet ſuam propriam firmitatem. Id autem ſolidum eſtimandum eſt / cui nihil decedere: id perfectum / cui nihil poſſit accedere. Quis dubitet potentiſſimum eſſe regem: qui totius orbis habet imperium? neq; immerito: cum illius ſint quæ vbiq; ſunt omnia. cum ad eum ſolum omnes vndiq; copię congerantur. At ſi plures partiantur orbem: minus certe opum / minus virium ſinguli habebunt. cum intra præſcriptam portionem ſe quiſq; contineat. Eodem etiam modo: ſi dij plures ſint / minus valebunt: alijs tantundem in ſe habentibus. Virtutis autem perfecta natura non poteſt eſſe niſi in eo in quo totū ē: non in eo in quo pars exigua de toto eſt. Deus vero ſi perfectus eſt (quia perfectus eſt vt eſſe debet) non poteſt eſſe niſi vnus: vt in eo ſint omnia. Deorum igitur virtutes ac poteſtates infirmiores ſint neceſſe eſt / quia tantum ſingulis deerit / quantū in cæteris fuerit: ita quanto plures: tanto minores erunt. Quid q̄ illa ſumma rerum poteſtas ac diuinavis / ne ſemel quidem diuidi poteſt? Quicquid enim capit diuiſionem / & interitum capiat neceſſe eſt. Si autem interitus procul eſt a deo: quia incorruptibilis eſt & æternus: conſequens eſt vt diuidi poteſtas æterna non poſſit. Deus ergo vnus eſt: ſi nihil aliud eſſe poteſt / quod tantundem capiat poteſtatis. At hi tamen qui multos eſſe arbitrantur: officia inter ſe diuidunt eſſe partitos. de quibus omnibus ſuo loco diſputabimus. Illud interim quod ad præſentem locum pertinet: teneo. Si partiti ſūt officia inter ſe: eodem reuoluitur res: vt ex his quilibet / ſufficere omnibus nequeat. Perfectus igitur iam non erit qui ceſſantibus cæteris / non poteſt omnia gubernare. Ita fit vt ad regendum mundum vnus perfecta virtute magis opus ſit: q̄ imbecillitate multorum. Qui autem putat hanc tantam magnitudinem non poſſe abvno regi / fallitur. nec enim quanta ſit poteſtas diuinæ maieſtatis intelligit: ſi exiſtimat ſingularem deum qui facere mundum potuit: eundē regere non poſſe quem fecit. At ſi concipiat animo quanta ſit diuini huius operis immenſitas: cum antea nihil eſſet / tamen virtute atq; cōſilio dei ex nihilo eſſe conflatam: quod opus niſi abvno inchoari perficique non potuit: iam intelliget multo facilius abvno regi quod eſt abvno conſtitutum. Dicat forraſſe aliquis: ne fabricari quidem

Solidū qd pfectū qd

Quod nō ſit niſi vnus deus Dei poteſtas diuidi nō poteſt.

tam immenſum opus mundi: niſi a pluribus potuiſſe. quanlibet mi-
tos/quanlibet magnos faciat: quicquid in multis magnitudinis po-
teſtatis/virtutis/maieſtatiſq; poſuerit: id totum in vnum confero: &
in vno eſſe dico: vt tantum in eo ſit iſtarum rerum/quantum nec ex-
cogitari/nec dici poteſt. Qua in re/ quoniam & ſenſu deficimus/ &
verbis: quia neq; tantæ intelligentiæ lucem pectus humanum/neq;
explanatione tantarum rerum capit lingua mortalis: id ipſum intel
ligere nos oportet/ac dicere. Video rurſus quid e contrario dici poſ
ſit: Tales eſſe illos plures qualem nos volumus vnum. At hoc fieri
nullo pacto poteſt: q; ſingulorum poteſtas progredi longius non va
lebit: occurrentibus ſibi poteſtatibus cæterorum. Neceſſe eſt enim
vt ſuos quiſq; limites aut tranſgredi nequeat: aut ſi tranſgreſſus fue
rit/ſuis alterum finibus pellat. Non vident qui deos multos eſſe cre-
dunt/fieri poſſe/vt aliquid diuerſum velint: ex qua re diſceptatio in-
ter eos & certamen oriatur: ſicut Homerus bellantes inter ſe deos
finxit: cum alij Troiam capi vellent/alij repugnarent. Vnius igit ar
bitrio mundum regi neceſſe eſt. Niſi enim ſingularum partium po
teſtas ad vnam prouidentiam referatur: non poterit ſumma ipſa cō
ſtare vnoquoq; curante nihil amplius: q̄ quod ad eum proprie perti
neat. Sicut/ne res quidem militaris: niſi vnum habeat ducem atq; re
ctorem. Q; ſi in vno exercitu tot fuerint imperatores quot legiones
quod cohortes/quot cunei/quot alæ: primum nec inſtrui poterit a-
cies: vnoquoq; periculum recuſante: nec regi facile/aut tēperari/ q;
ſuis propriſs conſiliſs vtantur omnes: quorum diuerſitates plus no-
ceant/q̄ proſint. Sic in hoc rerum naturæ imperio: niſi vnus fue-
rit ad quem totius ſummæ cura referatur: vniuerſa ſoluentur/& cor
ruent. Dicere autem multorum arbitrio regi mundum/tale eſt:
quale ſi quis affirmet: in vno copore multas eſſe mentes: quoniam
multa & varia ſunt miniſteria membrorum: vt ſingulos corporis ſē-
ſus/ſingulæ mentes regere credantur. Item multi affectus quib⁹ cō
moueri ſolemus vel ad iram/vel ad cupiditatem/vel ad lætitiaꝫ/vel
ad metum/vel ad miſerationem: vt in his omnibus totidem mentes
putentur operari. Quod ſi quis profecto dicat: ne ipſam quidem
quæ vna eſt/habere videatur. Q; ſi in vno corpore tantarum re-
rum gubernationem mens vna poſſideat: & vniuerſis ſimul in tan-
ta eſt/ cur aliquis exiſtimet mundum non poſſe ab vno regi: a plu-
ribus poſſe? Quod quia intelligunt iſti aſſertores deorum/ita præ-
eſſe ſingulis rebus: ac partibus dicunt/ vt tamen vnus ſit rector exi-
mius. Iam ergo cæteri diſ non erunt: ſed ſatellites ac miniſtri: quos
ille vnus maximus & potens omnium officiſs iſs præfecerit: vt ipſi

Deorum certamia.

Comparatio optia confutans plures eē deos.

Deos plures eſſe ſubvno eximio non poſſe.

eius ſmperio ac nutibus ſeruiant:ſi vniuerſi pares non ſunt: non igi tur dij omnes ſunt. Nec enim poteſt hoc idem eſſe quid ſeruit / & quod dominatur. Nam ſi deus eſt nomen ſummę poteſtatis: incor/ ruptibilis eſſe debet/perfectus/impaſſibilis/nulli rei ſubiect⁹: ergo dij non ſunt/quos parere vni maximo deo neceſſitas cogit.

¶ Prophetarum aſſeri teſtimonijs q̄ vnus tantum ſit deus. Cap. IIII.

SEd quia non fruſtra falluntur hi/qui hoc putant: cauſam huius erroris paulopoſt aperiemus. Nunc vnitatem di/ uinæ poteſtatis teſtimonijs comprobemus. Prophetæ:q̄ fuerunt admodum multi: vnum deum prædicant: vnuꝫ loquūtur: quippe qui vnius dei ſpiritu pleni/quæ futura eſſent/pari & conſona voce p̄dixerunt. At eni veritatis expertes non putāt his eſſe credendum. illas eīn nō diuinas/ſed hūanas voces fuiſſe aiunt: videlꝫ quia de vno deo p̄coniū faciunt aut inſani: aut mēdaces fue/ runt. Atqui impleta eē in pleriſq̄ quotidie illorum vaticinia vide/ mus: & in vnā ſententiam cōgruens diuinatio/docet nō fuiſſe furio ſos. Quis enim mentis ſemotæ/nō mō futura p̄cinere: ſed etiā cohę rētia loqui poſſit? Nuꝫ ergo fallaces erāt/qui talia loq̄bant? quid ab his tam lōge alienū fuit/q̄ ratio fallendi cū cæteros ab oi fraude co/ hiberent? Iccirco eīn a deo mittebant: vt & p̄cones eēnt maieſtatis eius/ & correctores prauitatis humanæ. Prętera voluntas fingēdi ac mētiendi eorū eſt/qui opes appetunt: lucra deſiderant: quę res p culdubio ab illis ſanctis viris abfuit. Ita enim delegato ſibi officio functi ſunt/vt derelictis omnibus ad tutelaꝫ vitæ neceſſarijs: nō mo do in futurum: ſed ne in diē quidęꝫ laborarent: contenti temporali cibo/quem deus adminiſtraſſet. & hi non modo quæſtum vllū ha/ buerunt: ſed etiam cruciatus atq̄ mortem. Amara ſunt enim vitio/ ſis ac male viuentibus pręcepta iuſtitiæ. Itaq̄ hi quorum peccata arguebant & prohibebant excruciatos eos acerbiſſime necauerūt. Ergo a quibus abfuit ſtudium lucri / abfuit etiam voluntas & cauſa fallendi. quid q̄ aliqui eoruꝫ principes/aut etiam reges fuerunt: in quos cadere non poſſet ſuſpitio cupiditatis ac ftaudis: & tamen p̄/ conium dei ſingularis eadem/qua cæteri diuinatione fecerunt.

Prophetę vnius dei ſpiritu pleni fuere

Lucrū ſtu dij menti/ endi volū tatē parit Quo pro/ phetæ ve/ ra dixerūt

¶ Do teſtimonijs poetarum: & philoſophhorum. Ca. V.

SED OMITTAMVS ſane teſtimonia prophetarum: ne minus idonea probatio videatur eſſe: quibus his omni/ no non creditur. Veniamus ad auctores: & eoſipſos ad veri probationem teſtes citemus / quibus contra nos vti ſolent: poetas dico ac philoſophos. Ex his vnum deum probemus

a iiij

Dei pui-dētia mū-dū regi: Orpheus de deo qd ſentiat.

neceſſe eſt. non ꝙ illi habuerint cognitam veritatem: ſed ꝙ veritatis ipſius tanta vis eſt: vt nemo poſſit eſſe tam cæcus qui non videat, ingerentem ſe oculis diuinam claritatem. Poetæ igitur q̃uis deos carminibus ornauerint: & eorũ res geſtas amplificauerint ſummis laudibus: ſæpiſſime tamen confitentur ſpiritu vel mente vna contineri regiq; omnia. Orpheus qui eſt vetuſtiſſimus poetarus: & equalis ipſorum deorum. ſiquidem tradunt inter argonautas cum Tyndaridis & Hercule nauigaſſe: deum verum magnũ/ πρωτόγονον: id eſt primogenitus appellat: ꝙ ante ipſus nihil ſit genitum: ſed ab ipſo ſint cuncta generata. Eundem etiam φανῆτα. id eſt apparentem nominat. quoniam cum adhuc nihil eſſet: primus ex infinito apparuerit & extiterit. cuius originem atq; naturam/ quia concipere animo non poterat: ex aere immenſo natum eſſe dixit: πρωτόγονος φαέτων περιμήκεος ἠέρος υἱός. id eſt principio genitus Phaeton longo aere natus. Aliud eñ amplius quod diceret non habebat. Hunc ait eſſe omnium deorum parentem/ quorum cauſa cælum condiderit: liberiſq; proſpexerit: vt haberent habitaculum ſedemq; communem: ἔκτισεν ἀθανάτοισι δόμον ἀφθίτον: ideſt condidit immortalibus domum incorruptibilem. Natura igitur & ratione ducente intellexit eſſe præſtantiſſimam potentiam cæli ac terræ conditricem. Non poterat enim Iouem dicere eſſe principē rerum: qui erat Saturno genitus: neq; Saturnum ipſum/ qui cęlo natus ferebatur. Cælum autem tanq̃ deum primum conſtituere nō audebat: quod videbat eſſe elementum mundi: quod ipſum egueſit auctore. Hæc enim ratio perduxit ad illum deum primo genitū cui aſſignat & tribuit principatum. Homerus nihil nobis dare potuit/ quod pertineat ad veritatem: qui humana potius q̃ diuina conſcripſit. Potuit Heſiodus: qui deorum generationē vnius libri opere complexus eſt: ſed tamen nihil dedit: non a deo conditore ſumēs exordium: ſed a Chao: quod eſt rudis inordinataq; materiæ confuſa congeries. cum explanare ante debuerit Chaos ipſum/ vnde/ quā do/ quomodo eſſe aut conſtare cœpiſſet. Nimirum ſicut ab aliquo artifice diſpoſita/ ordinata/ effecta ſunt omnia: ſic ipſam materiam fictam eſſe ab aliquo neceſſe eſt. Quis igitur hāc niſi dominus fecerit cuius poteſtati ſubiacent omnia? Sed refugit hoc ille: dum horret incognitam veritatem. Non enim muſarum inſtinctu (ſicut videri volebat) in Helicone/ carmen illud effudit: ſed meditatus venerat & paratus. Noſtrorum primus Maro non longe fuit a veritate: cuius de ſummo deo: quem ſpiritum ac mentem nominauit: hęc verba ſunt.

Homer. hũana potiuſq̃ diuina cõſcripſit. heſiodi. Theogonia: vbi poſuit.

Chaos oī umeē principiū chaos quid.

Maro.

Principio cælum ac terras:compoſq; liquentes
Lucentemq; globum lunæ:titaniaq; aſtra
Spiritus intus alit:totamq; infuſa per artus
Mens agitat molem:& magno ſe corpore miſcet.

¶Ac nequis forte ignoret/quiſnã eſſet ille ſps: qui tm̃ haberet poteſtatis:declarauit alio loco dicens.Deum namque ire per omnes Ouidij p/ Terraſq;/tractuſq; maris/cœlumq; profundum. Hinc pecudes ar- clarũ op⁹ menta/viros genus omne ferarum Quemq; ſibi tenuis naſcentem metamor. arceſſere vitas.Ouidius quoq; in principio pręclari operis ſine vlla nominis diſſimulatione:a deo quem fabricatorem mundi:quem rerum opificem vocat:mundum fatetur inſtructum. Quod ſi vel Or- Variæ de heus/vel hi noſtri/quæ natura ducente ſenſerunt/in perpetuum de- deo philo fendiſſent/eandem quam nos ſequimur doctrinam / compræhenſa ſophorum veritate tenuiſſẽt. ¶Sed hacten⁹ de poetis:ad philoſophos venia- ſententię. mus.quorum grauior eſt auctoritas/certiuſq; iudicium: quia nõ rebus commenticijs:ſed inueſtigandę veritati ſtuduiſſe creduntur. Thales Thales Mileſius:qui vnus e numero ſeptem ſapientum fuit:qui pri Mileſius. mus omnium quęſiſſe de cauſis naturalibus traditur:aquam eẽ dixit:a qua nata ſunt omnia.Deum autem eſſe mentem:quę ex aqua cuncta formauerit.Ita materiam omniũ rerum poſuit in humore: principium cauſamq; naſcendi poſuit in deo.Pythagoras ita diffiniuit quid eſſet deus:animus qui per vniuerſas mundi partes omnemq; naturam commeans atq; diffuſus:ex quo omnia quæ naſcuntur animalia/vitam capiunt.Anaxagoras deũ eſſe dixit infinitã mẽtem:quæ per ſeipſam moueatur. Antiſthenes multos quidem eſſe populares deos:vnum tamen naturalem:ſummæ totius artificem. Cleantes & Anaximenes æthera dicũt eſſe ſummum deum.cui opinioni poeta noſter aſſenſit.

Tum pater omnipotens fœcundis hymbribus æther
Coniugis in gremium lætæ deſcendit: & omnes
Magnus alit/magno permixtus corpore fœtus.

¶Chryſippus naturalẽ vim diuina rõne prędita:interdũ diuinã neceſſitatẽ deũ p̃dicat.Item Zenon diuinã/naturalẽq; legem. Horum enim omniũ ſententia q̃uis ſit incerta:eodem tamen ſpectat vt prouidentiã vnam eſſe conſentiant.ſiue enim natura:ſiue æther:ſiue ratio:ſiue mens:ſiue fatalis neceſſitas:ſiue diuina lex:ſiue quid aliud dixeris:idem eſt quod a nobis dicitur deus.Nec obſtat appellationum diuerſitas:cum ipſa ſignificatione ad vnum omnia reuoluant. Ariſtote- Ariſtoteles q̃uis ipſe ſecum diſſideat/ac repugnantia ſibi & dicat & les ipſe ſe ſentiat:in ſummum tamen vnam mentem mundo præeſſe teſtatur cũ diſſẽtit

Plato oīz sapiētissimus

Plato qui omnium sapientissimus iudicatur/monarchiam plene asperteq; defendit.nec æthera/aut rationem/aut naturam: sed(vtē) deū nominat:ab eo mundum hunc perfectuz atque mirabilem esse fabricatum. Quem Cicero secutus atque imitatus in plurimis/deum confitetur; ac supremum vocat in his libris/ quos de legibus scripsit. ab eo que regi mundum argumentatur: cum disputant de natura deorum hoc modo.Nihil est præstantius deo .ab eo igitur mundum regi necesse est. Nulli igitur est naturæ obediens/ aut subiectus deus:omnem ergo regit ipse naturam.Quid autem sit deus:in consolatione deficit.Nec vero deus ipse/qui intelligitur a nobis/alio modo intelligi potest:nisi mens soluta quædam & libera:segregata ab omni cōcretione mortali:omnia sentiens/& omnia mouens. Anneus quoq; Seneca:qui ex romanis vel acerrimus stoicus fuit:q̄ sepe summum deum merita laude prosequitur/Nam cuz de immatura morte dissereret:non intelligis(inquit) auctoritatem ac maiestatem iudicis tui:rectoris orbis terrarum:cæliq; & deorū omnium dei:a quo ista numina quę singula adoramus/& colimus/ suspensa sunt/Item in exhortationibus.Hic cum prima fundamenta molis pulcherrimę iaceret:& hoc ordiretur/quo neq; maius quicq̄ nouit natura/nec melius:vt omnia sub ducibus suis irent: q̄is ipse per totum se corpus intenderat:tamen ministros regni sui deos genuit.Et q̄ multa alia de deo nostris similia locutus est.quæ nunc differo:q; alijs locis opportuniora sunt.Nunc satis est demonstrare sūmo ingenio viros attigisse veritatem ac pene tenuisse:nisi eos retrorsum infucata prauis opinionibus consuetudo rapuisset:qua & deos alios esse opinabantur:Et ea quæ in vsum hominis deus fecit/tanquam sensu prædita essent/pro dijs habenda & colenda credebāt.

De⁹ quid

Seneca stoicoruz romāi generis acerrimus.

¶De testimonijs gentilium diuinis & primum Hermetis Trismegisti: deinde Sibyllarum. Ca.VI

NVNC Ad DIVINA testimonia transeamus. sed prius vnum proferam:quod est simile diuino: & ob nimiaz vetustatem: & q; is quem nominabo ab hominibus inter deos relatus est. Apud Ciceronem.Cotta pontifex disputans contra stoicos de religionibus & de varietate opinionuz:quæ solent esse de dijs(vt more academicorum omnia faceret incerta)quinque fuisse Mercurios ait:& enumeratis per ordinē quattuor:quintum fuisse euz/a quo argus occisus sit;ob eamq; cau-

Mercuri quicq;

ſam in Aegyptū profugiſſe: atq; ęgiptijs leges ac litteras tradidiſſe. Hunc ęgyptij Thoth appellant: a quo apud eos primus anni fui menſis September nomen accepit. Idem condidit oppidum: quod etiam nunc græce vocatur Mercurij ciuitas: & phæmatę ſeruant & colunt eum religioſe. Qui tametſi homo fuerit antiquiſſimus: tamen & inſtructiſſimus omni genere doctrinæ: adeo vt ei multarum rerum & artium ſcientia Tuſmegiſto cognomen imponerēt: Hic ſcripſit libros/ & quidē multos: ad cognitionem diuinarum rerum pertinentes: in quibus maieſtatem ſummi ac ſingularis dei aſſerit: hiſdemq; nominibus appellat: quibus non deum & patrē ac nequis nomen eius requireret: ἀνώνυμον eſſe dixit: eoq; nominis proprietate non egeat: ob ipſam ſcilicet vnitatem. Ipſius hæc verba ſūt: ὁ μὲν θεὸς εἷς ὁ δὲ εἷς ὀνόματος οὐ προσδεήσεται εἷς γάρ ὢν ἀνώνυμος. ideſt Deus autem vnus: vnus autem nomine non eget eſt enim qui eſt ſine nomine. Deo igitur nomen nō eſt: quia ſolus eſt: nec opus eſt proprio vocabulo: niſi cui diſcrimen exigit multitudo: vt vnamquamq; perſonam ſua nota/ & appellatione deſignes. Deo autem quia ſemper vnus eſt: proprium nomen ē de. Supereſt de reſponſis/ carminibuſq; ſacris teſtimonia: quæ ſunt multo certiora proferre. Nam fortaſſe hi/ contra quos agimus: nec poetis putant eſſe credendum/ tanquam vana fingentibus: nec philoſophis/ qui errare potuerunt: quia & hi homines fuerunt. M. Varro: quo nemo vnq̄ doctior: ne apud græcos quidem neq; apud latinos vixit: in libris rerum diuinarum: quos ad. C. Cæſarem ſcripſit pontificem maximum: cum de quindecim viris loqueretur: ſibyllinos libros ait non fuiſſe vnius Sibyllę: ſed appellari vno nomine ſibyllinos: q; omnes fœmine vates Sibyllę ſunt a veteribus nuncuparæ: vel ab vnus Delphidis nominæ: vel a conſilijs deorum denunciādis σιοὺσ enim deos non θεοὺσ. & conſilium non βουλήν ſed βυλὴν appellabant æolico genere ſermonis. Itaq; Sibyllam dictam eſſe quaſi θεοβουλὴν Cæterum Sibyllas decem numero fuiſſe: eaſq; omnes enumerauit ſub auctoribus/ qui de ſingulis ſcriptitarunt. primam fuiſſe de Perſis: cuius mentionem fecerit Nicanor: qui res geſtas Alexandri Macedonis ſcripſit. Secundam Libycam: cuius meminit Euripides in Lamiæ prologo. Tertiam Delphicam: de qua Chryſippus loquitur in eo libro/ quem de diuinatione compoſuit. Quartam Cumæam in Italia: quam Neuius in libris belli punici: Piſo in annalibus nominat. Quintam Erxthræam: quam. Apollodorus Erythręus affirmat ſuam fuiſſe ciuem. Eamq; graijs Ilium petentibus vaticinatam & perituram eſſe/ Troiam: & Ho-

Phęmatę: alius ſaltę legit.

Triſmegiſtꝰ q & vñ & qui de deo ſētiat

Sibyllę q̄ quot & vñ

amalthea herophile Sibyllini. libri qui.

merum mendacia ſcripturum. Sextam ſamiam: de qua ſcripſit Eratoſthenes in antiquis annalibus ſamiorum repperiſſe ſcriptum: Septimã Cumanã nomine Amaltheã quę ab alijs Demophile vel Herophile nominatur: eam que nouem libros attuliſſe ad regẽ Tarquiniũ Priſcum: ac pro eis trecentos Philippeos poſtulaſſe: regemq; aſperum precij magnitudinem/& deriſiſſe mulieris inſaniam illã i cõſpectu regis tres cõbuſſiſſe: ac pro reliquis idem precium poſtulaſſe Tarquinium multo magis mulierem inſanire putaſſe. Quæ denuo tribus alijs exuſtis cum in eodem precio perſeueraret: motũ eſſe regem/ac reſiduos trecentis aureis emiſſe: quorum poſtea numer⁹ ſic auctus: capitolio refecto: q̃ ex omnibus ciuitatibus/& italicis/& grecis: & præcipuæ erythræis coacti allatiq; ſunt romam: cuiuſcunq; Sibyllæ nomine fuerunt. Octauam Helleſponticam in agro troiano natam vico Marineſſo: circa oppidum Gergithium: quam ſcribit Heraclitus ponticus Solonis & Cyri fuiſſe temporibus. Nonam

Albumæa ſibylla

phrygiam: quæ vaticinata ſit Ancirę: Decimam Tiburtem nomine Albumeam: quæ Tiburi colitur: vt dea iuxta ripas amnis Anienis: cuius in gurgite ſimulachrum eius inuentum eſſe dicitur tenens in manu librum. Cuius ſacra ſenatus in capitolium abſtulerit. Harum omnium ſibyllarum carmina & feruntur & habẽtur pręterq̃ Cumeę

Quindecim viri ſibyllini.

cuius libri a Romanis occultantur: nec eos niſi a quindecim viris inſpici fas eſt. Et ſunt ſingularum ſinguli libri: qui quia ſibyllæ nomine inſcribuntur: vnius eſſe creduntur: ſunt que confuſi: nec diſcerni ac ſuum cuiq; aſſignari poteſt: præter Erythreæ: quæ & nomẽ ſuum carmini verum inſeruit: & Erythręa3 ſe nomin atumiri prælocuta eſt: cum eſſet orta Babiloniæ/ſed & nos confuſe ſibyllam dicemus: ſicubi teſtimonijs earum fuerit abutendum. Omnes igitur hæ ſibyllæ vnum deum prædicant: maxime tamen Erythręa: quæ celebrior inter cæteras: ac nobilior. habetur: ſiquidem Feneſtella diligentiſſimus ſcriptor de quindecim viris dicens ait: Reſtituto capitolio retuliſſe ad ſenatũ. C. Curionem con. vt legati Erythras mitterentur: q̃ carmina ſibyllę conquiſita Romam deportarent. Itaq; miſſos eſſe P. Gabinium. M. Octatilium. L. Valerium: qui deſcriptos a priuatis verſus circa mille Romam deportarunt. Idem ſupra oſtendimus dixiſſe Varronẽ. In his ergo verſib⁹: quos legati romã attulerunt: de vno deo hæc ſunt teſtimonia: εἷσ θεὸσ δμόνοσ ἐσίνὸσ ὑπερμεγέθησ ἀγένητοσ ideſt vnus deus: qui ſolus pricipatur: iſq; ampliſſimus increatus. Hunc eſſe ſolum deum ſummum qui cęlum fecerit. luminibuſq; diſtinxerit: ἀλλά θέοσ μόνοσ εἷσ πανυπέρταατοσ. ὅσ πεποίηκεν οὐρανόν ἠδὲ γαῖαν ἠδὲ θάλασσαν ἠδὲ πάντα τὰ ἐν τούτοισ καρποφόρον γαῖαν τε καὶ ὑδατοσ ὑλήεντα πόντου.

Feneſtella Quindecim viri ſibyllini

Capitolium reſtitutum C. Curio conſul. P. Gabinius M. Octatilius. L. Valerius.

παρτωφόρον καὶ ἀρτεμιν καὶ ἄδατος ἴδαματα πάντων. id est ſz deus ſolus vnus eminentiſſimus: qui fecit cælũ ſolemq; & ſtellas fructiferamq; terram: & aquæ maris fluctus. Qui quomodo ſolus ſit edificator mundi: & artifex rerum: vel quæ in eo ſunt ſolum coli oportere teſtatur αὐτόν μόνον ὄντα σέβεσθαι τὸν τοῦ κόσμου τόνδε μόνον εἶναι ἀθάνατον καὶ ἀγήρατον ἐτυχεν id eſt ipſuz: qui ſolus eſt: colite principẽ mũdi: qui ſolus ẽ in ſæculũ atq; a ſeculo fact⁹. Itẽ alia ſibylla (q̃cunq; eſt) Cum perferre ſe ad homies dei vocez diceret: ſic ait μόνος γάρ εἰμι θεὸς. καὶ οὐκ ἔστι θεὸς ἄλλος. id eſt ſolus enim deus ſum: & non alius. Exequeret nunc teſtimonia cæterarum niſi & hæc ſufficerent: & illa opportunioribus locis reſeruarem. Sed cum defendamus cauſam veritatis apud eos qui aberrantes a verita te falſis religionibus ſeruiunt: quod genus probationis aduerſus eos magis adhibere debemus: q̃ vt eos deorum ſuorum teſtimonijs re-uincamus.

¶De teſtimonio Apollinis & deorum Cap. vij.

apollo qd deũ eſſe dixerit

Pollo enim quem præter cæteros diuinum maximeq; fatidicum exiſtimant: Colophonæ reſpondens (q̃ delphis credo emigrauerat / amœnitate ductus Aſiæ) quærenti cuidam quis eſſet: aut quid eſſet omnino deus: reſpondit viginti & vno verſibus. Quorum hoc principium eſt αὐτοφυὴς ἀλάκητος ἀμήτωρ ἀστυφέλικτος ὄνομα μηδὲ λόγῳ χωρούμενον ἐν πυρὶ ναίων τοὐτίθεός μικρὰ δὲ θεοῦ μερὶς ἄγγελοι ἡμεῖς. i. ex ſe ortus indoctus ſine matre inexpugnabilis nomen nec verbo capiendum: in igne habitans modica autem dei portio angeli nos. Nunquid poteſt ſuſpicari de Ioue eſſe dictum qui matrem habuit & nomen? Quid q̃ Mercurius ille ter maximus: cuius ſupra mẽtionem feci: non modo ſine matre: vt apollo: ſed ſine patre quoq; appellat deum: q̃ origo illi non ſit aliunde. nec enim poteſt ab vllo generari / qui ipſe vniuerſa generauit. Satis (vt opinor) & argumẽtis docui / & teſtibus confirmaui / quod per ſe ſatis clarum eſt. Vnum eſſe regem mundi: vnum patrem: vnum deum. Sed fortaſſe quærat aliquis a nobis idẽ / illud quod apud Ciceronem quærit Hortenſius. Si deus vnus eſt: quę eſſe beata ſolitudo queat? tanq̃ nos qui vnum eſſe dicimus deſertũ ac ſolitarium eſſe dicamus. Habet enim miniſtros quos vocamus nũcios: Et eſt illud verum: quod dixiſſe in exhortationibus Senecã ſupra rettulit: genuiſſe regni ſui miniſtros deuz. Verũ hi neq; diȷ ſũt: Angeli q neq; deos ſe vocari aut coli volũt: q̃ppe q̃ nihil p̃ter iuſſum ac voluntatẽ dei faciant. Nec tamen illi ſunt qui vulgo colũtur: quorum & exiguus & certus eſt numerus. Q; ſi cultores deorum

Deus vn⁹ an btũs eẽ poſſit? Solitudo btã eſſe nõ poteſt.

Apollis hymnus.

ipſos eos ſe colere putant/quos ſummi dei miniſtros appellam⁹:nihil ẽ qđ nobis faciat inuidiã/qui vnum dicamus/multos negem⁹. Si eos multitudo delectat quũ nõ duodecim dicimus:aut trecẽtos ſexaginta quinq; vt Orpheus/ſed innũerabiles eſſe:arguim⁹ eorũ errores in diuerſum/qui tã paucos putant. Sciant tamen quo noie appellari debeant:ne deum verum violent/cuius nomen exponũt dum pluribus tribuunt. Credant Apollini ſuo:qui eodẽ illo reſpõſo vt Ioui principatũ:ſic etiam cæteris diſs abſtulit nomẽ. Tertius enim verſus oſtendit dei miniſtros:non deos:verum angelos appellari oportere. De ſe quidẽ ille mẽtitus ẽ:qui cũ ſit e numero dęmonũ angelis ſe dei aggregauit. Deniq; in aliſs reſponſis dęmonẽ ſe eſſe cõfeſſus eſt. Nã cum interrogaretur quomodo ſibi ſupplicari vellet:ita reſpõdit Πάρσοφε πάρτο Δαΐδακτε νόλοισροφε κλῦθι Δαΐμων ideſt omnia ſapiens:omnia docte:qui per cũcta verſaris exaudi dæmon. Item rurſus cuꝫ preces in Apollinẽ ſminthiũ rogatus exprimeret:ab hoc verſu exorſus eſt: ἁρμονικόσμου φαέσολε καὶσοφὲ Δαίμων id eſt coaptatio mundi & omnino lucide/& ſapiens dæmon. Quid ergo ſupereſt niſi vt ſua cõfeſſione verberibus veri dei ac pœnę ſubiaceat ſempiternę? Nã in alio reſponſo ita dixit Δαίμονες οἱ φοιτῶσι περι Χθόνα καὶ πέρι πόντον ἀκάματοι δαμάνται μαστιγι θεοῦ.id eſt dæmones qui pergunt circa terram & circa pontum indefeſſi: domantur ſub flagellis dei. De vtriſq; generibus in ſecundo libro diſſeremus. Interim nobis ſat eſt q⁹ dum ſe honorare vult/& in cœlo collocare: confeſſus eſt id quod res ſe habet: quomodo ſint appellandi/qui deo ſemper aſiſtunt. Retrahant ergo ſe homines ab erroribus:& abiectis religionibus prauis/parentem ſuum:dominumq; cognoſcant:cuius nec virtus eſtimari poteſt/ nec magnitudo perſpici/nec principium comprehendi. cum ad illum mentis humanæ intentio & acumen & memoria peruenerit quaſi ſubductis & conſumptis omnibus viſs ſubſiſtit/hęret/deficit:nec eſt aliquid vltertius quo progredi poſſit. Verum quia fieri nõ poteſt/ qui id quod fit/aliquando eſſe cœperit:conſequens eſt:vt (quoniaꝫ nihil ante illum fuit) ipſe ante omnia ex ſeipſo ſit procreatus. Ideoq; ab Apolline. αὐτοφυὴς: id eſt ex ſe ortus. A Sibylla αὐτογενὴς:id eſt ex ſe genitus & ἀγένητος ideſt ingenitus & ἀπόλητος id eſt infectus nominatur. quod Seneca homo acutus in exhortationibus vidit. Nos inquit aliunde pendemus. Itaq; ad alium reſpicimus:cui quod eſt optimum in nobis debemus. Alius nos edidit:alius nos inſtruxit:deus ipſe ſe fecit.

Veruꝫ ga fieri nõ p̃t quin id qđ fit id ẽ q̃cũ q; creatura ali qñ eẽ cęperit: idq; certe a deo:conſeq̃ns ẽ vt (qm̃ nihil añ illum fuit) ipſe añ oia ex ſeipſo ſit procreatus: ideſt (vt rẽ expri matur) ipſe añ omia fuerit ex nullo p creat⁹. Nãvt di. Aug. .j.li.de trinitate.ca.j. Nulla oio res ẽ q̃ ſe ipa ꝫ gignatvt ſit. itaq; rẽ deus ſcꝫ pr̃ igenitus declaratur Quod Seneca vidit deum qđẽ infectũ eẽ & ingẽitũ Seneca vidit ſecũdũ ſniaꝫ. i. illexit:l̃ vidit ita ſcriptuꝫ eẽ ſed non recto fm̃õe exp̃ſſit.

¶De cæcitate eorum/qui plures deos opinantur: & vnde hic error habuit originem: & q̄ corpus deo non eſt neceſſarium/nec propagatio liberorum. Cap.VIII.

DIS IGITVR TOT ET TANTIS TESTIBVS COMprobatur vnius dei poteſtate ac prouidentia mundum gubernari. cuius vim maieſtatemq̄/tantam eſſe dicit in Timæo Plato/vt eā neq̄ mente concipere neque verbis enarrare quiſquā poſſit ob nimiā & inęſtimabilē poteſtatem. Dubitet ergo aliquis an quicquam difficile aut impoſſibile ſit deo: qui tanta tāq̄ mirifica opera prouidentia excogitauit: virtute conſtituit: ratione perfecit: nunc autem ſpiritu ſuſtentet: poteſtate moderetur/inexcogitabilis/ineffabilis/& nulli alij ſatis notus q̄ ſibi. Vnde mihi de tanta maieſtate ſæpius cogitanti/qui deos colunt interdū videri ſolēt tā cęci tā incogitabiles/tam excordes: tam non multum a mutis animalibus differentes: qui credant/eos qui geniti ſunt maris ac fœmine coitu aliquid maieſtatis diuinæq̄ virtutis habere potuiſſe. cum Sybilla Erythræa dicat ὀυλύνατ ἀνδρός ἐκμηρν ὠμήτρας τεθεόσ τετυ ϖωμένοσ εἶναι: ideſt non poteſt ex viri femoribus & matrice deus formatus eſſe. Quod ſi eſt verum (ſicuti eſt) apparet Herculem/ Apollinem/ Liberum/ Mercurium/ Iouem que ipſum cum cæteris/homines fuiſſe: quando ſunt ex duobus ſexibus nati.

Plato. Dei maieſtas inęſtimabilis.

Incogitabilis.

Quid eſt autem tam remotum a deo: q̄ id opus/ quod ipſe ad propagandā ſobolem mortalibus tribuit: & quod ſine ſubſtantia corporali nullum poteſt eſſe? Dijs ergo: ſi ſunt immortales/æterni: quid opus ē altero ſexu? nimirum vt generentur. Ipſa progenie quid opus eſt: cū ſucceſſione non egeant/ qui futuri ſunt ſemper? Nam profecto in hominibus cæteriſq̄ animantibus diuerſitas/ſexus/& coitio/& generatio nullam habet aliam rationem: niſi vt omnia genera viuentium (quoniam ſunt conditione mortalitatis obitura) mutua poſſint ſucceſſione ſeruari. Deo autem qui eſt ſempiternus: neq̄ alter ſexus neq̄ ſucceſſio neceſſaria eſt. Dicet aliquis vt habeat miniſtros: vel in quos ipſe poſſit dominari. Quid ergo opus eſt ſexu fœmineo? cum deus qui eſt omnipotens (vt vocatur) ſine vſu & opera fœminæ poſſit filios procreare? Nam ſi quibuſdam minutis animalibus id præſtitit: vt ſibi e foliis natos & ſuauibus herbis ore legant: cur exiſtimet aliquis ipſum deum niſi ex permixtione ſexus alterius non poſſe generare? Illos igitur quos imperiti & inſipientes tanquam deos & nuncupant & adorant: nemo eſt tam inconſideratus/ qui non intelligat fuiſſe mortales. Quomodo ergo (inquiet aliquis) dij crediti ſunt? Nimirum quia reges maximi ac potentiſſimi fuerunt: ob merita ſuarum virtutum/aut munerum/aut artium repertarum cum

Sextus viri & mulieris quare ordinatus ſit.

Dij cur ex hominib⁹

chari fuiſſent his quibus imperitauerant: in memoriaꝫ ſunt conſecrati. Quod ſi quis dubitet: res eorum geſtas/ & facta conſideret. quę vniuerſa tam poetæ q̃ hiſtorici veteres prodiderunt.

¶ De hercule & geſtis eius atq; ortu ex Ioue & Alcmena & morte eius. Cap. IX.

Herculis ortꝰ & geſta.

HERCVLES QVI OB VIRTVTEM CLARISSIMus & q̃ſi africanꝰ iter deos hẽtur: nõne orbẽ terrę: (quem peragraſſe ac expurgaſſe narrat) ſtupris/ libidinibꝰ/ adulteriis ſiquinauit? nec mirũ: cum eſſet adulterio genitꝰ Alcmenę. Quid tandem potuit in eo eſſe diuini: qui ſuis ipſe vitijs mancipatus/ & mares & fœminas contra omnes leges infamia/ dedecore/ flagitio affecit? Sed ne illa quidem quæ magna & mirabilia geſſit talia iudicanda ſunt/ vt virtutibus diuinis tribuenda videantur? Quid enim tam magnificum ſi leonem aprumque ſuperauit: ſi aues ſagittis deiecit: ſi regium ſtabulum egeſſit: ſi virginem vicit cingulumq; detraxit: ſi equos feroces cum domino interemit? Opera ſunt iſta fortis viri: hominis tamen. Illa enim quæ vicit fragilia & mortalia fuerunt.

Animum vincere & iracundiã fortiſſimi eſt.

Nulla enim eſt (vt ait orator) tanta vis quę non ferro/ ac viribus debilitari frangiq; poſſit. At animum vincere: iracundiam cohibere: fortiſſimi eſt: quæ ille nec fecit vnquam: nec potuit. Hęc qui faciat non modo ego eum cum ſummis viris comparo: ſed ſimillimum deo iudico. Vellem adieciſſe de libidine/ luxuria/ cupiditate/ inſolentia/ vt virtutem eius impleret/ quem ſimilem deo iudicabat. Non enim fortior iudicandus eſt qui leonem: q̃ qui violentiam & in ſeipſo incluſam feram ſuperat iracundiam/ aut qui rapaciſſimas volucres deiecit: q̃ qui cupiditates auidiſſimas coercet. Aut q Amazonem bellatricem: q̃ qui libidinem vincit/ pudoris ac famæ debellatricem/ aut qui ſimum de ſtabulo/ q̃ qui vitia de corde ſuo egerit: quę magis ſunt pernitioſa: quia domeſtica & propria mala ſunt: q̃ illa quæ poterant vitari: & caueri. Ex quo fit vt ille ſolus vir fortis debeat iudicari: qui temperans: & moderatus eſt & iuſtus. Q̃ſi cogitet aliquis quæ ſint dei opera: iam hæc quæ mirantur homines ineptiſſimi: ridicula iudicabit. Illa enim non diuinis virtutibus quas ignorant: ſed infirmitate ſuarum virium metiuntur. Nam illud quidem nemo negauit Herculem non tantum Euriſtheo ſeruiſſe regi q̃d aliquatenus honeſtũ videri poteſt: ſed etiam impudicę mulieri Omphale: quæ illum veſtibꝰ ſuis indutum ſedere ad pedes ſuos iubebat penſa facientem: deteſtabilis turpitudo: ſed tanti erat voluptas. Quid tu inquiet aliquis: Poetis ne credendum putas? Quid ni putem? Non enim iſta Lucilius narrat: aut Lucianus: qui diis & hominibus non pepercit: ſed po

Omphale

tiſſimum qui deorum laudes canebant Ergo quibus credemus: ſi fidem laudantibus nõ habemus? Qui hos mentiri putat: pferat alios quibus credamus auctores: q nos doceant qui ſunt iſti diſ. Quomodo. vnde orti. Quæ ſit vis eorũ. Qui numerus. Quæ poteſtas. Quid in his admirabile. Quid cultu dignu3. Quod denicꝫ certius veriuſcꝫ myſterium. Nullus dabit. Credamus igitur iſtis: qui non vt prępręhẽ derẽt ſunt locuti: ſed vt prędicarent. Nauigauit ergo cum argonautis: expugnauitcꝫ Troiã iratus Leomedonti ob negatam ſibi profilię ſalute mercedem. Vnde quo tempore fuerit: apparet. Idem furore atcꝫ inſania percitus vxorem ſuam cum liberis interemit. hũc homines deum putant? Sed Philoctetes eius hæres nõ putauit: q facẽ ſuppoſuit arſuro: qui artus eius & neruos cremari ac diffluere vidit. qui oſſa eius ac cineres in Oetheo monte ſepeliuit: pro quo munere ſagittas eius accepit. Lucillius irriſit etiã deos. Troia ab hercle expugnata. ętheo.

¶ De Aeſculapio: Apolline: Neptuno/ac marte: & Caſtore ac Polluce: atcꝫ Mercurio. Cap. X.

Aeſculapius & ipſe nõ ſine flagitio Apollinis natus: qd fecit aliud diuinis honoribus dignũ: niſi cꝫ ſanauit Hyppolitũ? Mortẽ ſane habuit clariorẽ: qa a deo meruit fulminari. Hunc Tarquitius de illuſtrib9 viris differens ait incertis parentibus natum/expoſitum: & a venatoribus inuentum caninolacte nutritu3: Chironi traditum: didiciſſe medicinã. fuiſſe aũt Meſſeniũ: ſed Epidauri moratũ. Tullius etiã Cynoſuris ait ſepultũ Quid Apollo pater eius: nonne ab amorẽ quo flagrabat turpiſſime gregẽ pauit alienũ: & muros Laomedõti extruxit cũ Neptuno: mercede conductus? q̃ illi negari potuit impune. ab eocꝫ primo rex pfidus quicquid cũ diis pepigiſſet: didicit abnegare. Idẽ formoſũ puerum/& dũ amat violauit: & dũ ludit/occidit. Homicida Mars: & per gratiã cædis crimine ab Athenienſibus liberatus nevideretur nimis ferus & imanis adulteriũ cũvenere cõmiſit. Caſtor & pollux dũ alienas ſpõſas rapiũt: eſſe gemini deſierunt. Nã liuore iniurię cõcitatus Idas alterũ gladio trãſuerberauit. & eoſdẽ poetę alternis viuere: alternis mori narrãt: vt iã ſint/nõ deorũ: tm̃ ſed omniũ mortaliũ miſerrimi: quibus ſemel mori non licet. Hos tamen Homerus ambos ſimpliciter (non vt poetę ſolẽt) mortuos eſſe teſtatur. Nã cũ faceret in muris aſſidentẽ Priamo Helenã cũctos græcię principes recognoſcere: ſolos aũt ſe fratres ſuos requirere: ſubiecit orationi eius huiuſmodi verſu3. Hęc ait: aſt alios retinebat terra ſepultos. Fur ac nebulo Mercurius qd ad famã ſui reliquit: niſi memoriã fraudũ ſuaru3? Cęlo dign9: quia paleſtrã docuit: & lyrã prim9 inuenit. Liberũ patrẽ in ſenatu deorũ ſummę auctoritatis primæcꝫ eſſe ſententiæ nec eſſe Eſculapi9 eiuſcꝫ res & cõſecratis. Tarquiti9 auctor. Tulli9 auctor. Apollo. Cynoſurę ciuitas cur admeto famulatus. Mars homicida ac adulter. Caſtor & pollux alterni viuunt. Homerus auctor. Iuppiter. Mercuri9 fur ac nebulo.

est/quia præter Iouē solus omniū triūphauit:exercitū duxit. Indos debellauit/sed inuictus ille imperator inclytus maximꝰ ob amorē ac libidinē turpissime victus est. Delatꝰ enim Cretā cū semiuiro comitatu nactꝰ est impudicā mulierē in littore/ac fiducia victorię inclytę vir esse voluit: ne nimiū mollis esse videretur. atqꝫ illā patris ꝓditricē:fratris interēptricem ab alio relictā/& repudiatā in cōiugiuꝫ sibi vēdicauit/& liberā fecit:& cū ea pariter ascēdit incęlū. Quid oium horū pater Iuppiter:qui in solēni precatione optimꝰ maximꝰ nominatur? Nōne a prima sua pueritia ipiꝰ ac pene parricida deꝑhēdit: Cū patrē regno expulit ac fugauit:nec expectauit mortē decrepiti senis cupiditate regnādi? Et cū paternū soliū ꝑ vim/ ꝑ arma cœpisset:bello est a Titanibus lacessitus:quod humano generi principiū fuit malorū.quibus victis & pace in perpetuū cōparata reliquā suā vitā i stupris adulterijsqꝫ cōsumpsit. Omitto virgines quas iminuit. Id enim iudicari solet tolerabile. Amphitrionē ac Tindarū ꝑterire nō possum:quorum domos dedecore atqꝫ infamia plenissimas reddidit. Illud vero summę impietatis ac sceleris ꝙ regium puerum rapuit ad stuprum,parum enim videbatur si in expuganda fœminarū pudicitia maculosus ac turpis esset:nisi etiam sexui suo iniuriā faceret:hoc est verum adulterium quod fit contra naturam hæc qui fecit viderimus an maximus:certe optimus non est. quod nomen a corruptoribꝰ:ab adulteris:ab incestis abest. Nisi forte nos erramus qui homines talia facientes sceleratos vocamus ac perditos:omnibusqꝫ pœnis dignissimos iudicamus. Stultus autē. M. Tullius:qui. C. Verri adulteria obiecit. Eadem enim Iuppiter quem colebat / admisit. Quinto Publio Clodio fororis incæstum. At illi optimo maximo eadem fuit & soror & coniunx.

Libri patris gesta.

Iouis ipię flagitioseqꝫ facta.

Amphitrion.

Tyndarꝰ.

M.T.

Q.P.C.

Clodiꝰ sororem icestauit.

¶ De ipsius Iouis parentibus/& ortu/& vita eius flagitiosissima: morte:& sepultura:& officio poetarum. Cap. XI.

Vis est igitur tam excors qui hunc in cælo regnare putet: qui ne in terra quidem debuit? Non insulse quidam poeta triumphum Cupidinis scripsit/quo in libro non modo potentissimum deorum Cupidinem: sed etiam victorem facit. Enumeratis enim amoribus singulorum/quibus in potestatem cupidinis/ditionemqꝫ venissent:instruit pompam /in qua Iuppiter cum cæteris dijs ante curruꝫ triumphantis ducitur cathenatꝰ. Eleganter id quidem dicitur a poeta figuratū:sed tamē nō multū distat a vero. Qui enim virtutis est expers/qui cupiditatibus ac libidinibus malis vincitur:non cupidini:vt ille finxit: sed morti subiectus est sempiternæ. Sed omittamus de moribus dicere/rem considerare mus/vt intelligant homines in quibus miseri versentur erroribus.

cupidinis triūphus.

Regnare in cęlo Iouē vulgus exiſtimat: id doctis pariter & indoctis perſuaſum eſt. Quod & religio ipſa & pr ecatiões: & hymni: & de lubra: & ſimulachra demonſtrāt. Eundē tamē Saturno & Rhea genitum confitentur. Quomodo poteſt deus videri: aut (vt ait poeta) hominū rerūq; repertor: ante cuius ortū infinita hominū milia fuerunt? Eorū ſcilicet qui Saturno regnante vixerunt: ac priores luce q̄ Iuppiter ſunt potiti. ¶ Video aliū deum regem fuiſſe primis tēporibus: alium conſequētibus. Poteſt ergo fieri/vt alius ſit poſtea futurus. Si enim regnum prius mutatum eſt: cur deſperemus & poſterius poſſe mutari? niſi forte Saturnus generare potuit fortiorē: Iuppiter non poteſt. Atqui diuinū imperiū aut ſemp immutabile ē: aut ſi eſt mutabile (qđ fieri nō poteſt) ſemper vtiq; mutabile eſt. Poteſt enim Iuppiter regnum amittere: ſicut & pater eius amiſit. Ita plane: nam cū idem neq; virginibus/neq; maritatis vnq̄ peperciſſet: abſtinuit ſe tamen vna Thetide: q̄ reſponſuꝫ fuit maiorē patre ſuo futurū quiſquis ex illa natus eſſet. Et primum in eo prudentia nō dei cui niſi Themis futura dixiſſet: ipſe neſciret. Si autem diuinus non fuit: ne deus quidē fuit. Vnde ipſa diuinitas nominatur: vt ab homine hūanitas. Deinde cōſcientia imbecillitatis: qui timuit vtiq; maiorē. Quod qui fecit/ſcit vtiq; pfecto nō eſſe ſe maximū: quādoquidē poteſt aliquid maius exiſtere. ¶ Idē per ſtygiā paludeꝫ ſanctiſſime iurat. Vna ſuperſtitio ſuperis: quę reddita diuis: quæ eſt iſta ſuperſtitio: aut a quo reddita? Eſt ergo aliqua poteſtas maxīa: quę perierantes deos puniat. quę tanta formido eſt paludis infernę: ſi ſunt immortales? quid metuunt eam: quā viſuri non ſunt/niſi quos mori neceſſe ē? Quid igit̄ homines oculos ſuos in cęlum tollunt? quid ſuperos deierant: cum ipſi ſuperi ad inferos deuoluātur: ibiq; habeant quod venerentur & adorēt? Illud vero quale eſt: eſſe fata/quib⁹ diij oēs & ipſe Iuppiter pareat? ſi parcarum tanta vis eſt/vt plus poſſint q̄ cæleſtes vniuerſi: q̄q; ipſe rector ac deus: cur non ille potius regnare dicantur: quarum legibus ac ſtatutis parere omnes deos neceſſitas cogit? Nunc cui dubiū eſt quinis/qui alicui rei obſequitur/maximus non ſit? cum alius ſit qui non accipiat fata ſed faciat. Nūc ad illud quod omiſeram: redeo. In vna itaq; ſola fuit continentior: cū eam deperiret: & non virtute aliqua ſed metu ſucceſſoris. Quæ fortitudo vtiq; eius eſt qui ſit mortalis & imbecillis & nihil: qnippe q̄ potuit & tūc cū naſceretur extingui: ſicut frater eius ante genitus extict⁹ eſt? qui ſi viuere potuiſſet: nunq̄ miori conceſſiſſet imperiū Ipſe autem furto ſeruatus: furtimq; nutritus: ζεὺς ſiue ζῆν appellatus eſt: non (vt iſti putant) a feruore cæleſtis ignis: vel q̄ vitæ ſit dator: vel q̄ animantibus inſpiret animas: q̄ virtus ſoli⁹ dei eſt: quam

Thetidę cur abſtinuit Iuppiter.

Diuinitas vnde.

Fatis pet ęt Iuppit.

Iuppiter vnde

enim poſſet inſpirare animam: qui ipſe accepit aliũde? Sꝫ ꝙ primꝰ ex liberis Saturni maribꝰ vixerit. Potuerunt igitur homines alium deum habere rectorẽ ſi Saturnꝰ nou fuiſſet ab vxore deluſus. ¶ At eĩ poetæ iſta finxerũt. Errat quiſqs hoc putat. Illi eĩm de hominibus loquebantur: ſed vt eos ornarent/quorũ memoriã laudibus celebrabant: deos eſſe dixerunt. Itaqꝫ illa potius ficta ſunt/quæ tanquaꝫ de diſs: non illa quæ tanquã de hominibꝰ locuti ſunt: quod clarum fiet exemplo quod inferemus. Danaen violaturus Iuppiter aureos nũmos largiter in ſinuꝫ eius infudit. Hęc ſtupri merces fuit. At poetæ qui quaſi de deo loquebãtur: ne auctoritatem creditæ maieſtatis infringerent: finxerunt ipſum in aureo hymbre delapſuꝫ: eadẽ figura qua hymbres ferreos dicũt: cũ multitudinẽ tęlorũ ſagittarũqꝫ deſcribũt. ¶ Rapuiſſe dicitur in aquilla Catamitũ: poeticus color eſt. ſed aut ꝑ legionẽ rapuit: cuius inſigne aqla eſt: aut nauis in qua eſt ipoſitus/tutelam habuit in aquila figuratam. ſicut taurum figuratum cũ rapuit & tranſuexit Europam: eodẽmodo conuertiſſe in bouem traditur Io inachi filiam: quæ vt iraꝫ Iunonis effugeret: vt erat iam ſetis obſita: iam bos tranaſſe dicitur mare: in Aegyptumqꝫ veniſſe: atqꝫ ibi recepta priſtina forma/dea facta: quæ nũc Iſis vocatur. Quo igitur argumẽto probari poteſt nec Europã in tauro ſediſſe: nec Io factam bouẽ? Quꝫ certus dies habetur in faſtis: quo Iſidis nauigiũ celebratur. quæ res docet nõ tranaſſe illam: ſed nauigaſſe. Igitur qui ſapere ſibi videntur: quia intelligunt viuuꝫ terrenũqꝫ corpus in cœlo eẽ nõ poſſe: totam Ganymedeã fabulã ꝑ falſo repudiãt Nã ſentiũt in terra/id eſſe factũ: quia res ac libido ipſa terrena eſt. Nõ ergo res ipſas geſtas finxerunt poetę. qđ ſi facerent: eſſent vaniſſimi: ſꝫ rebus geſtis addiderunt quendã colorẽ. Nõ. n. obtrectãtes illa dicebãt: ſed ornare cupiẽtes. Hic hoies decipiunt: maxie/ꝙ hæc omnia ficta eẽ arbitrant a poetis: colũt quod ignorãt: neſciunt qui ſit poeticę licẽtiæ modꝰ: quouſqꝫ ꝑgredi fingendo liceat. cum officiũ poetæ ſit in eo/vt ea q̃ geſta ſunt vere/in aliquas ſpecies obliquis figurationibꝰ cum decore aliquo conuerſa traducant. Totuꝫ autem qđ referas fingere/id eſt ineptum eſſe & mendacem potiuſ q̃ poetam: ſed finxerunt iſta/quæ fabuloſa creduntur. Num etiam illa quæ de diſs fœminis deorumqꝫ connubijs dicta ſunt? Cur igitur ſic figurantur: ſic coluntur: niſi forte nõ tantũ poetæ: ſed nõ pictores ẽt/fictoreſqꝫ imaginum mentiunt. Si enim hic eſt Iuppiter qui a nobis dicitur deus: ſi non is eſt qui ex Saturno & Ope natus ẽ: non oportuit niſi ſolius ſimulachrum in templis omnibus collocari. Quid ſibi mulierũ effigies volunt? Quid ſexus infirmus? in quẽ ſi cecidit hic Iuppiter, tũ vero ipi lapides hoieꝫ fatebũt. Mẽtitos aiũt eẽ poetas: & his tũ cre-

Danaę fabula ad hiſtoriã relata.

Hymbres aurei.

Ganym. raptus.

Europę raptus Io, i bouẽ

Terrenũ: id eſt non glorificandum

Poetę officium,

dunt:immo vero non esse mentitos re ipse probant. Ita enim deorum simulacra confingunt/vt ex ipsa diuersitate sexus apparear vera esse/quæ dicunt poetæ. Nam quod aliud argumẽtum habet imago catamiti/& effigies aquilæ:cum ante pedes Iouis ponuntur in tẽplis/& cum ipso pariter adorantur: nisi vt nefandi sceleris ac stupri memoria maneat in æternum? Non igitur a poetis totum fictum ẽ: aliquid fortasse traductum/& obliqua figuratione obscuratum: quo veritas inuoluta tegeretur:sicut illud de sortitione regnorum. Aiũt enim Ioui cælum obtigisse:Neptuno mare:inferna Plutoni. Cur non terra potius in sortem tertiam venit:nisi q̃ in terra gesta res ẽ? Ergo illud in vero est:q̃ regnum orbis ita partiti sortitiq̃ sunt/vt orientis imperiũ Ioui cederet:Plutoni (cui cognomen Agesilao fuit) pars occidentis obtingeret. eo q̃ plaga orientis:ex qua lux mortalibus datur/superior:occidentis autem inferior esse videatur. Sic veritatem mendacio velauerunt/vt veritas ipsa persuasioni publicę nihil derogaret. De Neptuni sorte manifestum est. cuius regnum tale fuisse dicimus:quale. M. Antonij fuit infinitum illud imperium cui totius oræ maritimæ potestatem senatus decreuerat: vt prædones persequeretur/ac mare omne pacaret. Sic Neptuno maritima omnia cum insulis obuenerunt. quomodo id probari potest? nimirũ veteres historiæ docẽt. Antiquus auctor Euhemerus: qui fuit ex ciuitate messana:res gestas Iouis & cęterorũ/qui díj putantur collegit:historiãq̃ contexuit ex titulis & inscriptionibus sacris: q̃ in antiquissimis tẽplis habebant̃:maximeq̃ in fano Iouis Triphylei; vbi aureã colũnam positã eẽ ab ipso Ioue titulus indicabat:in qua colũna gesta sua perscripsit:vt monumenta essent posteris rerum suarũ. Hanc historiam interp̃tatus est Ennius & secutus:cuius hæc verba sunt. Ibi Iuppiter imperiũ Neptuno dat maris:vt insulis oibus & q̃ loca sunt secundum mare omnibus regnaret. ¶ Vera sunt ergo quę loquuntur poetę:sed obtentu aliquo specieq̃ velata. Potest & mõs Olympus figurã poetis dedisse:vt Iouem dicerent cęli regnum esse sortitũ:q̃ Olympus ãbiguũ nomẽ est & montis/& cæli. In Olympo autem Iouem habitasse docet historia eadem:quę dicit. Eadem tẽpestate Iuppiter in monte Olympo maximã partem vitæ colebat: & eo ad eum iniusveniebant:siquæ res in controuersia erant. Item si quis quid nouí inuenerat/quod ad vitam humanam vtile esset:eo veniebat:atq̃ Ioui ostendebat. Multa in hunc modũ poetę transferunt:non vt in deos mentiantur/quos colunt;sed vt figuris versicoloribus venustatem ac leporem carminibus suis addant. qui autem non intelligunt quomodo aut quare quidq̃ figuretur:poetas velut mendaces & sacrilegos insequuntur. ¶ Hoc errore decepti & phi-

Ganymi-mago añ pedes iouis

Pluto. Agesilaus

Neptun⁹. M. Antonij ímperiũ maritimũ

Euhemerus. Mesſeni⁹ Iouis Triphyleí flammi.

Neptun⁹ imp. maris ſortit⁹.

Olympus mons

Olympus cælum

Poetaru⁹ fictions.

Quod nomẽ i deũ minime cõgruit Nomẽ vidꝫ iouis ſiue patris tñ iuuantis. qa iuuaꝝ (ꝓut iuuat vl alijs hoibꝰ tribuiꝝ) hominis ẽ opꝰ aliquid cõferẽtis: ẽt cũ ſit alienꝰ. Opis aliquid cõferẽtis: hoc ẽ non totũ potentis cõferre: qđ ſolꝰ dei ẽ: ſñ q̃ a aliꝰ iuuaꝝ nõ ꝑt: iꝑe aũt ſñ alijs. itaq; illđ exigui ẽ bñfi/cij. dei aũt auxiliũ vtiq; ẽ i uocãdum: nã adiutoriũ nr̃z i noie dñi q̃ fecit cælũ & terrã nõ tñ ſic. i. ſub noie iouiſ l ſic .i. gẽtiliũ moꝝ: vt ille tãtuz timet nec aliđ ab eo ſperetur/aut ſperari poſſit. vñ frequẽter ali/qđ adiũgitur adiuua nos đ us ſalutaris nr̃ & ꝓpter glo/riã nois tui li/bera nos & q̃ ſequũꝝ. Deꝰ i adiutoriũ meũ itẽde. Cõfũdãꝝ: & reliqua cõfentit aũt & Hieronimꝰ ſancti q; oẽs deũ verũ nequaq̃ iouis nomine appellandũ.

loſophi: q; ea q̃ de Ioue ferunt/miníme in deum conuenire vide banꝝ: duos ſoues fecerunt: vnũ naturalẽ: alterũ fabuloſũ. Viderũt ex parte qđ erat verũ: eũ. ſ. de quo poetæ loquũꝝ/hoiez fuiſſe. In illo aũt naturali ioue vulgari cõſuetudi e religiõis inducti errauerunt: q; i deũ nomẽ hois trãſtulerũt: q̃ (vt ſupra diximus) qa ſolus eſt: nõ indiget noie. Ioueꝫ aũt illum eſſe: qui ſit ex Ope Saturnoq; natꝰ: negari nõ põt. ¶ Vana igiꝝ perſuaſio eſt eorũ/qui nomẽ iouis ſũmo deo tribuũt. Solent. n. quidã/errores ſuos hac excuſatione defẽdere: q̃ cõuicti de vno deo/cum id negare nõ poſſunt ipſe colere affirmant. Verũ hoc ſibi placere/vt iuppiter noiet̃. quo quid abſurdius? Iuppiter eũ ſine cõtubernio cõiugis filiæq; coli nõ ſolet. Vñ quis ſit/apparet: nec fas eſt id nomẽ eo trãſferri/ vbi nec Minerua ẽ vlla: nec iuno. Quid q; huius noĩs ꝓprietas nõ diuinã vim exprimit: ſed hũanam? Ioueꝫ. n. Iunonẽq; à iuuando eẽ dictos Cicero interꝓtat̃. Et iuppiter quaſi iuuans pater dicit̃ qđ nomẽ i deũ minie cõgruit: quia iuuare hoĩs eſt/opis aliquid cõferentis in eũ/q ſit alienꝰ: & exigui bñficij. Nemo ſic deũ ꝓcaꝝ vt ſe adiuuet: ſed vt ſeruet vitã: ſalutemq; tribuat; quod mlto plus ac maius eſt q̃ iuuare. Et qñ de patre loquimur: nullus pater dicit̃ filios iuuare cũ eos generat aut educat. Illud enim leuiꝰ ẽ: q̃ vt eo verbo magnitudo paterni beneficij exprimatur: quãto id magis incõueniens eſt deo: qui verus eſt pater: per quem ſumꝰ/& cuius toti ſumus: a quo fingimur: aĩamur: illuminamur: qui nobis vitã ipartit: ſalutẽ tribuit: victũ multiplicẽ ſubminiſtrat? Nõ intelligit beneficia diuina/qui ſe iuuari tñ modo a deo putat. Ergo nõ imperitꝰ mõ ſed & impiꝰ eſt: qui noie iouis virtutem ſũmq; poteſtatis imminuit. ¶ Quare ſi ioueꝫ ex rebus geſtis & ex moribus hominẽ fuiſſe: in terraq; regnaſſe deꝓhendimꝰ: ſupereſt vt mortem quoq; eius inueſtigemus. Enniꝰ in ſacra hiſtoria deſcriptis oibꝰ q̃ in vita ſua geſſit: ad vltimũ ſic ait. Deinde iuppiter poſtq̃ terras qnquies circuiuit: omnibuſq; amicis atq; cognatis ſuis ꝑtiũ diuiſit: reliquitq; hoĩbus leges/mores/frumẽtaq; parauit; multaq; alia bona fecit immortali gloria memoriaq; affectꝰ ſẽpiterna mo numẽta ſuis reliquit: ætate peſſumata i Creta vitã cõmutauit: & ad deos abijt. Eũq; curetes filii ſui curauerũt: decorauerũtq; eũ. & ſepulchrũ eius eſt in Creta in oppido Gnoſo: & dr̃ Veſtra hãc vrbẽ creauiſſe: in quo ſepulchro eiꝰ ẽ in ſcriptũ antiqs lr̃is gręcis ΔΙΟΣ ΤΗΡΟΥ. i. latie: iuppiter Saturni filiꝰ. Hac certe nõ poſtę tradũt: ſz antiquarũ rerũ ſcriptores. q̃ adeo vera ſũt: vt ea ſibyllinis verſibꝰ cõfirmẽt̃: q̃ ſunt tales. Δαίμονα σὲ ψυχοῦσι νεκρῶν ἐπιλαλακαμόρτων· μὴ κρύπτη κάγχημα τὸ φοῦσι λάθῃ

μορος ἔχει.i.dęmones inanimes/cadauerũ ſimulachra mortuorũ quorũ ſepulchra hẽt Creta male perítura. Cícero de natura deorũ cũ tres Ioues a theologis nominarí díceret: ait tertiũ fuiſſe Cretẽſẽ Saturni filiũ: cuius in illa inſula ſepulchrum oſtenditur. Quomõ igitur poteſt deꝰ alibi eſſe viuus/alibi mortuus: alibi habere tẽplũ/alibi ſepulchrũ? Sciant ergo Romani capitoliũ ſuũ.i. ſummũ caput religionũ ſuarũ publicarũ nihil eſſe aliud q̃ inane monumentũ Veniamus nunc ad eius patrem: qui ante regnauit: & qui fortaſſe plus habebat in ſe: q̃ ex coitu tantorũ elementorũ genitus eſſe dicatur. Videamus quid in eo fuerit deo dignũ. In primis illud q̃ aureũ ſæculũ narratur habuiſſe: q̃ iuſtícia ſub eo fuerit in terra. Teneo aliquid in eo qđ in eius filio nõ fuit. Quid enim tam cõueniens deo/q̃ iuſtus regimen ac pium ſæculum? Sed cum eadem ratione natum eſſe cogito: non poſſum putare deum ſummum: q̃ videam eſſe aliquid antiquius: cælum ſcilicet atq; terram. At ego deum quęro: vltra quę nihil eſt omnino: qui fons/& origo ſit rerum. Hic ſit neceſſe eſt: qui cælum ipſum condidit/terramq; fundauit. Saturnus autẽ ſi ex his natus eſt (vt putatur) quẽadmodũ poteſt eſſe deus príncipalis: qui alijs ortum ſuum debet? Aut quís præfuit mundo: ante q̃ Saturnus gigneretur? Sed hoc poeticũ eſt (vt dícebam paulo ante) figmẽtum: nec. n. fieri poterat: vt elementa inſenſibilia/tantoq; interuallo ſeparata in vnum coirent/ac filium procrearent: aut is qui natus eſſet/nõ potiſſimũ genitoribus ſimilis exiſteret: ſed eam formã gereret/ quã parentes ſui non habebãt. Quęramus ergo quid veritatis ſub hac figura lateat. Minutius fœlix in eo libro: qui Octauius inſcribitur ſic argumentatur. Saturnũ cũ fugatus eſſet a filio/in italiamq; veniſſet: Cæli filiũ dictum: q̃ ſoleamus eos/quorum virtutem miremur: aut eos qui repentine aduenerint/de cælo cecidiſſe dícere. Terrę aũt q̃ ignotis parẽtibꝰ natos/terræ filios nominemꝰ. Sũt hæc quidem ſimília veri: non tamen vera: quia conſtat etiam tũ cum regnaret / ita eẽ habitum. Potuit & ſic argumentari. Saturnum cum potentiſſimus rex eſſet/ad retinendam parentum ſuorum memoriam/ nomina eorum cælo/terræq; indidiſſe: cum hæc priusalijs: vocabulis appellarẽtur: qua ratione & montibus & fluminibus nomina ſunt ipoſita. Neq; enim cum dícunt poetæ de progenie Atlantis/ aut inachi fluminis: id potiſſimum dícunt: homines ex rebus ſenſu carentibus potuiſſe generarí: ſed eos vtiq; ſignificant/qui nati ſunt ex his hominibus: qui vel viui/ vel mortui nomina montibus / aut fluminibus indiderunt. Nam id apud veteres: maximeq; græcos vſitatum fuit/ Sic maria eorum traxiſſe nomen accepimus / qui deciderant in ea: vt Aegæum: Icarium: Helleſpontum: & in Latio Auenti-

Capitolíum quid.

De Saturno eiuſq; parentibꝰ Cap. xij.

Saturno Saturnus quis & vñ

Minutius Saturnus. Coeli. F. & cur.

Terræ filij.

Aegeum mare vñ

Auentinꝰ mons vñ Tyberius Fl. vnde. Triſmegiſtus. Vranus a turni pater. Mercuriꝰ Panionis comes. Erat ꝓe dificat. Iuppiter. Ara omni um prima Cælum vnde. Cæſar. Terrę hoſtia omniꝫ prima Aquila cur in tutela. Io. Euhemeꝛus. Oceania. Reglo. Aularia. Sunt qui iam nonē Veſta.

nus vocabulum monti dedit: in quo ſepultus eſt. Tiberinus vel Tyberis amni/quo merſus eſt. Non ergo mirandum ſi nomina eorum cælo terręq; attributa eſſent/qui reges genuerant potentiſſimos. Apparet ergo non ex cælo natum eſſe: quod fieri non poteſt: ſed ex eo homine/cui nomen Vrano fuit. quod eſſe verum Triſmegiſtꝰ auctor eſt: qui cum diceret admodum paucos extitiſſe/in quibꝰ eẽt perfecta doctrina: in his Vranum/Saturnum/Mercurium cognatos ſuos nominauit. Hæc ille quia ignorauit/alio traduxit hyſtoriam. qui quomodo potuerit argumentari: oſtendi. Nũc dicam: quomodo: vbi: a quo ſit hoc dictum. non enim Saturnus hoc: ſed Iuppiter fecit. In ſacra hiſtoria ſic Ennius tradit. Deinde Paneum deducit in montem: qui vocatur cæli ſtella. Poſtquã eo aſcendit: cõtemplatus eſt late terras: ibiq; in eo monte aram creat cælo. primuſq; in ea ara Iuppiter ſacrificauit: in eo loco ſuſpexit in cælum: quod nunc nos nominamus: idq; quod ſupra mundũ erat (quod æther vocabatur) de ſui aui nomine cęlo nomen indidit. Idque Iuppiter quod æther vocatur placans/primus cęlum nominauit: terręq; hoſtiam/quã ibi ſacrauit totam adoleuit. Nec hic tantum ſacrificaſſe Iuppiter inuenitur. Cæſar quoq; in Arato refert Aglaoſthenes dicere. Iouem cũ ex inſula Naxo aduerſus Titanas proficiſceretur: & ſacrificiuꝫ faceret in littore: aquilam ei in auſpicium aduolaſſe: quam victor bono omine acceptã tutelę ſuę ſubiugari. Sacra vero hiſtoria & ante conſediſſe illi aquilã in capite/atq; illi regnũ portendiſſe teſtat. Cui ergo ſacrificare potuit Iuppiter: niſi cælo auo: quem dicit Euhemerꝰ in oceania mortuum: & in oppido Aularia ſepultum?

¶ Quomodo ſtoici figmenta poetaruꝫ de Saturno & aliis adphicã trafferant rõnem quam tñ & poetę & hiſtorici eneruãt. Cap. XIII.

QVoniam reuelauimus myſteria poetaruꝫ: & Saturni parẽtes inuenimus: ad virtutes eius & facta redeamus. Iuſtus in regno fuit primũ ex hoc ipſo iam deus nõ eſt/qui fuit. Denicq; ne iuſtus quidem fuit: ſed impius: non modo in filios quos necauit: verum etiam in patrem: cui dicitur abſcidiſſe genitalia/quod forſitan vere acciderit. Sed homines reſpectu elementi quod dicitur cælum/totam fabulam explodunt/ineptiſſime fictaꝫ quam tamen ſtoici (vt ſolent) ad rationem phyſicam conantur traducere/quorum ſententiam Cicero de natura deorum differens poſuit. Cæleſtem (inquit) altiſſimam æthereamq; naturam: ideſt ignẽam: quæ per ſeſe omnia gigneret: vacare voluerunt ea parte corporis: quæ coniunctione alterius egeret ad procreandum. Quæ ratio in Veſtã potuit conuenire: ſi mas diceretur. Iccirco. n. virginem putant Veſtã/quia ignis inuiolabile ſit elementum: nihilq; naſci poſſit

ex eo:quippe qui omnia q̃ corripuerit/absumat. Ouidius in fastis. Nec tu aliꝺ vestã q̃ viuã intellige flãmam. Nataq; de flamma corpora nullavides. Iure igiturvirgo est:quę semina nulla remittit:Nec capit:& comites virginitatis amat. Vulcanoq; id potuit ascribi:qui quidem putatur ignis:& tamen poetæ eum non abscisderunt: Potuit & Soli:in quo est natura & causa gignentiũ:nã sine solis igneo calore neq; nasci quicq̃:neq; augeri potest:vt nulli alij elemẽto magis opꝰ sit genitalibus:q̃ calori:cuius fœtu concipiuntur:nascuntur:sustẽtãtur omnia. Postremo etiam si ita sit:vt volunt:quis magis abscisum esse cœlum putet q̃ omnino sine genitalibus natum? Nam si per se gignit:non indigebat vtiq; genitalibus cum saturnũ ipsum procrearet. Si vero habuit:& a filio abscisa sunt:ortus rerum & natura omnis interisset. Quid q; ipsi Saturno nõ diuinũ modo sensum: sed humanũ quoq; adimunt:cum affirmant esse eũ Saturnũ:qui cursum & conuersionem spaciorũ ac temporum continet? Eũq; græce idipsuꝫ nomen habere. Χρόνος enim dicitur:quod est idem quod κρόνος .i. spaciũ tẽporis. Saturnus ei est appellatus:q; saturetur annis. Hęc Ciceronis verba sunt exponentis sententiam stoicorum:quę q̃vana sit:cuiuis intelligere promptissimum est. Si enim Saturnus cæli est filius:quomodo potuit aut tempus e cęlo gigni:aut cælum a tempore abscindi:aut postea tempus iperio spoliaria filio Ioue? Aut quo modo Iuppiter natus est ex tempore? aut quibus annis saturari possit æternitas:cui nullus est finis?

Ouidius de fastis.

¶ Quomodo & poetæ & historici euacuant stoicorum traditioneꝫ de Ioue & Saturno & alijs dijs. Cap. XIII.

SI ergo vanę sunt istę rationes philosophorum:quid superest nisi vt vere factum esse credamus: id est hominem ab homine abscisum? nisi forte aliquis existimet deum fuisse:qui timuit cohæredem/ cum si quid diuinitatis habuisset:non patris genitalia debuerit amputare: sed propria: ne Iuppiter nasceretur: qui eum regni possessione priuauit. Idem sororem suam Rheam:quam latine Opem dicimus:cum haberet vxorem responso vetitus esse dicitur mares liberos educare:q; futuruꝫ esset/ vt a filio pelleretur:quam rem metuens:natos sibi filios non vtique deuorabat(vt ferunt fabulæ)sed necabat/quã q̃ scriptum sit in historia sacra Saturnũ & opem:cæteroq; tunc homines humanam carnem solitos esitare. Verũ primum Iouem leges hominibus more/q; condentem:edicto prohibuisse ne liceret eo cibo vesci: quod si verũ est:quæ potest in eo fuisse iusticia? Sed fictũ sane putemus Saturnũ filios deuorasse modo cũ aliqua ratione:nunc iccirco/ q; ait vulgꝰ comedisse filios suos euꝫ/qui extulerit:sepulturæq; mandauerit.

Rhea quę & ops.

Carnis humanæ esꝰ.

Saturnus deuorabat.

Ops mater Iouis.

Ops autē cū Iouem peperiſſet: ſubtraxit infantem: eumque nutriē dum furtim miſit in Cretam. ¶ Rurſū imprudētiam reprehendam neceſſe eſt. Cur. n. reſponſum ab alio accepit potius? Cur in cęlo cō ſtitutus in terra non videbat? Cur eum corybantes cymbalis fefelle runt? Poſtremo cur extitit aliqua vis potentior aut maior: quę illius vinceret poteſtatem? Nimirum ſenex a iuuene facile victus ē ac ſpo liatus imperio. Fugit igitur expulſus: & in Italiam nauigio venit: cū erraſſet diu: ſicut Ouidius in faſtorum libris refert. Cauſa ratis ſup eſt: tuſcum rate venit ad amnem Ante pererrato falcifer orbe deus.

Ianus hoſpes ſaturni.

Hunc errantem atq; inopem Ianus excæpit: cuius rei argumēta ſūt nummi veteres: in quibus eſt cum duplici fronte Ianus: & in altera parte nauis: ſicut idem poeta ſubiecit At bona poſteritas puppifor mauit in ære Hoſpitis aduentum teſtificata dei.

Nūmi veteres ipſi ſub imagine Iani & manif.

¶ Oēs ergo nō tā tum poetæ: ſed hiſtoriarum quoq; ac rerum antiquarum ſcriptores hominem fuiſſe conſentiunt; qui res eius in Italia geſtas memoriæ prodiderunt. Græci Diodorus & Tallus. Latini Nepos & Caſſius & Varro. Nam cum agreſti quodam more in Italia viueretur. Is ge nus indocile ac diſperſum montibus altis Compoſuit. legeſq; dedit: latiumq; vocari Maluit: his quoniaꝫ tutus latuiſſet in oris. Cēſet ne aliquis deum eſſe: qui pulſus eſt: qui fugit: qui latuit? Nemo taꝫ ſtul tus eſt: qui. n. fugit aut latet: & vim & mortem timeat neceſſe ē. Or pheus qui a temporibus eius recentior fuit: aperte ſaturnuꝫ in terra & apud homines regnaſſe commemorat. πρῶτιστος μὲν ἄναξ ἔσκε χθονὶ ὠν, κρόνος ἀνδρῶν ἔκδε κρόνου γένετ' αὐτὸς ἄναξευ ρυοπὴς ἀξέυσ: id eſt primus quidem regnauit terreſtribus ſaturnus viris: Ex ſaturno autem genitus eſt rex magnus: & latine Iuppiter ſonans. Item Maro noſter. Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat. Et alio loco: Aureaque (vt perhibent) illo ſub re ge fuere Sæcula: ſic placida populos in pace regebat. Neq; ſuperi us dixit in cælo ægiſſe vitam: neq; inferius ſuperos in pace rexiſſe. Vnde apparet illum regem fuiſſe terrenum: quod alibi apertius de clarat. Aurea condet Sæcula: quæ rurſus latio regnata per arua Sa turno quondam.

Orpheus Saturnus rex oīum primus.

Rex oīuꝫ primus.

Iuppiter. Saturni. f.

Aurea ſe cula.

Rex oīuꝫ primus

¶ Ennius quidem in Euhemero non primum di cit regnaſſe ſaturnum: ſed Vranum patrem. Initio (inquit) primus in terris imperium ſummum cæluꝫ habuit. is id regnum vna cum fra tribus ſuis inſtituit atq; parauit. ¶ Non magna diſſenſio: ſiquidē ma ximorum auctorum de filio patreque dubitatio eſt: ſed tamen vtrū q; fieri poteſt: vt & primus Vranus eminere inter cæteros potentia cœperit. & principatum habere non regnum: poſtea Saturnus ma iores ſibi opes compararit: ac regium nomen aſciuerit.

¶ Quid inde Ennius doceat in ſacra hiſtoria. Cap. XIIII.

VNc quoniam ab his quæ retulimus; aliquantulum ſacra hiſtoria diſſentit; aperiamus ea quæ veris litteris cõtinẽtur: ne poetarum ineptias in accuſandis religionibus ſequi ac probare videamur: hęc enim vera ſunt. Exin Saturnus vxorẽ duxit Opem: Titan qui maior natu erat: poſtulat vt ipſe regnaret: vbi Veſta mater eorum & ſorores ceres atq; Ops ſuadent Saturno: vt de regno non concedat fratri. Ibi Titan: qui facie deterior eſſet q̃ Saturnus: iccirco & q; videbat matrem atq; ſorores ſuas operã dare: vt Saturn⁹ regnaret: cõceſſit ei vt is regnaret Itaq; pactus eſt cum Saturno: vti ſi quid liberorum virilis ſexus ei natum eſſet: nec quem educaret: Id eius rei cauſa fecit: vti ad ſuos gnatos regnum rediret. Tum Saturno filium qui primus natus eſt: eũ necauerunt. Deinde poſterius nati ſunt gemini Iuppiter atq; Iuno. Tũ iunonem Saturno in conſpectum dedere: atq; Iouem clam abſcondunt: dantq; eum Veſtæ educandum cęlantes Saturnum. Itẽ neptunum clam Saturno Ops parit: eumq; clanculũ abſcondit ad eundẽ modum. Tertio partu Ops parit geminos: Plutonem & Glaucam. Pluto latine dieſpiter: alij Orcum dicunt: ibi Glaucam filiã Saturno oſtendũt: ac filium Plutonem cælant. atq; abſcõdunt. Deinde Glauca parua emorit. ¶ Hæc (vti ſcripta ſunt) Iouis fratrũq; eius ſtirps aut cognatio in hunc modum nobis ex ſacra ſcriptiõe traditum eſt. Item paulopoſt hæc refert. Deinde Titan poſtquã reſciuit Saturno filios ꝓcreatos atq; educatos eſſe. clam ſeducit ſecũ filios ſuos qui Titani vocantur: fratremq; ſuum Saturnum atq; Opem comprehẽdit: eoſq; muro circumęgit: & cuſtodiam his appoſuit. Hęc hiſtoria q̃ vera ſit: docet Sibylla Erythrea eadem fere dicens: niſi q; in paucis: quę ad rem nõ pertinent/diſcrepat. Iuppiter ergo liberatur ſummi ſceleris crimine: q; patrem vinxiſſe compedibus perhibetur. id enim Titan patruus fecit: q; ille contra actionem iuſq; iurandũ mares liberos ſuſtuliſſet. Reliqua hiſtoria ſic contexitur: Iouẽ adultum cum audiuiſſet patrem atq; matrẽ cuſtodijs circũſeptos: atq; in vinicula coniectos: veniſſe cum magna cretenſium multitudie: titanũq; ac filios eius pugnando viciſſe: parentes vinculis exemiſſe: patri regnũ reddidiſſe: atq; ita in cretã remeaſſe. ¶ Poſt hæc deinde Saturno datam ſortem vt caueret ne filius eum regno expelleret. Illum eleuandæ ſortis/atq; effugiendi periculi gratia inſidiatũ ioui: vt eũ necaret. Iouem cognitis inſidijs regnum ſibi denuovẽdicaſſe: ac fugaſſe Saturnum: qui cum iactatus eſſet per omnes terras/perſequẽtibus armatis: quos ad eum cõprehendẽdum vl̃ necandũ iuppiter miſerat: vix in italia locum in quo lateret; inuenit.

Saturni generis & res ab eo geſtę

Titan Saturni frat.

Iuppiter. Iuno gemini

Plutõ qui dieſpiter ſiue orcus

Glauca.

Titan qui

Sibylla Erithrea.

Saturnus a ioue fugat & cur

Qua ratione hoies dij cœperint nominari. Cap. XV

QVibus ex rebus cum constet illos homines fuisse: non tamen est obscurum qua ratione dij cœperint nomiari. Si enim nulli reges ante Saturnum vel vranum fuerunt propter hominum raritatem: qui agrestem vitaꝫ sine vllo rectore viuebant: non est dubium: quin illis temporibus homines regem ipsum totamq; gentem summis laudibus ac nouis honoribus iactare cœperint: vt etiam deos appellarent: siue ob miraculum virtutis hoc vere putabant rudes adhuc & simplices: siue vt fieri solet in adulationem præsentis potentiæ: siue ob beneficia quib⁹ erant ad humanitatem compositi. Deinde ipsi reges cũ cari fuissent his: quorũ vitam cõposuerant: magnum sui desiderium mortui reliquerunt. Itaq; hoies eoruꝫ simulacra finxerunt: vt haberent aliquod ex imaginum comtemplatione solatium. Progressiq; lõgius p amorẽ: memoriã defũctorum colere cœperunt: vt & gratiam referre bene meritis viderentur & successores eorum alicerent ad bene imperandi cupiditatem. Quod Cicero de natura deorum docet dicens. Suscepit autem vita hominum consuetudoq; communis: vt beneficijs excellentes viros in cælum fama ac voluntate tollerẽt. Hinc Hercules: hinc Castor: hinc Polux. Hic Aesculapius: hinc liber. Et alio loco atq; alio & ĩ plæriscq; ciuitatib⁹ intelligi potest: acuendæ virtutis gratia: aut quo libentius reipublicæ causa periculum adiret optim⁹ quisq; virorum fortium memoriam honore deorum immortaliũ consecratam. Hac scilicet ratione Romani Cæsares suos consecrauerunt: & Mauri reges suos. Sic paulatim religiões esse cœpere: dũ illi primi: qui eos nouerant: eo ritu suos liberos ac nepotes deinde omnes posteros imbuerunt. Et hi tamen summi reges/ob celebritatem nominis in prouincijs omnibus colebantur. Priuatim vero singuli populi gentis aut vrbis cõditores: seu viri fortitudine insignes erant: seu fœminę castitate mirabiles summa veneratione coluerũt vt Aegyptij Isidem: Mauri Iubam: Macedones Gabyrũ: Pœni Vranum: Latini Faunũ: Sabini Xanctum: Romani Quirinum. Eodem vtiq; modo Athenę Mineruam: Samos Iunonẽ: Paphos Venerem: Lemnos Vulcanum: Naxos Liberum: Apollinem Delphos. Sic per populos atque regiones varia sacra susceptа sunt: dum grati homines esse in suos principes cupiunt: & quos alios honores vita carẽtibus deferant: inuenire non possunt. ¶ Præterea pietas eorũ q̃ succesſerãt: plurimũ cõtulit ad errorẽ: q̃ vt diuina stirpe nati viderentur: diuinos honores parentibus detulerũt: deferriq; iusserũt. An potest aliquis dubitare quomodo religiones deorũ sint institutę: cum apd Maronem legat Aeneæ verba socijs imperãtis: Nũc pateras libate

Dij cur ex hoibus.

Hoies vĩ cõsecrati.

Cicero vñ hoies sint dij appellati.

Hercules
Castor
Pollux
Aesculapius
Liber

Reges a suis cõsecrati

Aliter Caranium.

Vir. Eneid. 5.

Ioui: precibusq; vocate Anchisen genitorem. Cui non tantum imor talitatem: verum etiam ventorum tribuit potestatem: Poscam⁹ ventos: atq; hęc mea sacra quot annis Vrbe velit posita templis sibi ferre dicatis. Ideꝫ scilicet de Ioue Liber & Pan. & Mercurius & Apollo fecerunt: ac postea de his ipsis successores eorum Accesserũt etiã poetę & cõpositis ad voluptatẽ carminibus in cœlũ eos sustulerunt sicut faciunt qui apud reges etiam malos panęgirybus mendacibus adulantur: quod malum a gręcis ortum est: quorum leuitas instructa dicendi facultate & copia: incredibile est quantas mendaciorũ nebulas excitauerit. itaq; admirati eos & susceperunt primi sacra illorum & vniuersis gentibus tradiderunt. Ob hanc vanitatem Sibylla sic eos increpat. ἑλλὰς δλὴ τί πέποιθας ἐπ' ἀνδράσιν ἡμεδ νεοσι, πρός τί δὲ δῶρα μάταια καταφθιμένοισ ἀνατίθης. θύεις εἰδώλοισ τοῖσ τόξευνῶ πλάνην ἐβάλεν ὥστεσε τάδε ποιεῖν μεγάλου θεοῦ προσώπου ἀπολελειμμένου: id est Græcia quid confidis in viros principes? ad quid dona inania mortuis ponis? immolas idolis? quis tibi in mentem errorem imposuit? vt hæc perficias: magni dei ore relicto? M. Tullius qui non tantũ perfectus orator: sed & philosophus fuit. Siquidẽ solus extitit Platonis imitator in eo libro: quo seipsum de morte filiæ consolatus ẽ: nõ dubitauit dicere deos qui publice colerentur homines fuisse. Quod ipsius testimonium eo debet grauissimum iudicari: q; & augurale habuit sacerdotiuꝫ: & eosdem se colere: veneratiq; testatur. Itaq; in tra paucos versiculos duas res nobis dedit. Naꝫ dũ imaginẽ filię eo dem se modo consecraturum esse profiteretur: quo illi a veteribus sũt cõsecrati: & illos mortuos esse docuit: & originẽ vanę superstitionis ostendit. Cum vero inquit & mares & fœminas cõplures ex hominibus in deorum numero esse videamus: & in eorum vrbib⁹ atq; agris augustissima delubra veneremur: assentiam eorũ sapiẽtię: quorum ingeniis & inuentis omnem vitam legibus & institutis excultã constitutãq; habemus. Quod si vllum vnquam animal consecrãdũ fuit: illud profecto fuit: si Cadmi aut Amphitryonis progenies: aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit: huic idem honos certe dicandus est: quod quidem faciam. Teq; omniuꝫ optimam doctissimãq; approbantibus diis immortalibus ipsis in eorum cœtu locatam ad opinionem omnium mortalium consecrabo. Fortasse dicat aliquis pro nimio luctu deliraſſe Ciceronẽ. Atqui ois illa oratio & doctrina & exẽplis & ipso loquendi genere perfecta non ęgri sed constantis animi ac iudicij fuit. Et hæc ipsa sẽtentia nullum præfert iudicium doloris. Neq; enĩ puto illum tam varie. tam copiose: tam ornate scribere potuisse: nisi luctũ eius & ratio ipsa: & cõsolatio amicorũ: & tẽ-

Liber. Pan. Mercuri⁹ Apollo. Gręcoruꝫ leuitas.

M. T. C. nõ tm̃ pfect⁹ orator: sed & philosophus.

Cadmus. Amphitryon. Tyndar⁹. Tulliolaꝫ cõsecrare Cicero statuit.

poris longitudo mitigaſſet. Quid q̄ idem dicit in libris de republi ca? Idem de gloria? Nam de legibus: quo in opere Platonem ſecutus leges voluit ponere: quibus putaret vſurã eſſe iuſtã: & ſapiẽtẽ ciuita tẽ: quę haberet: de religione ita ſanxit: Diuos & eos qui cęleſtes ha biti ſũt: colunto. Et illos quos in cęlũ merita locauerũt. Herculem: liberum: Aeſculapium: Pollucem: Caſtorem: Quirinum. Item i Tu ſculanis: cũ diceret totũ pene cęlum humano genere cõpletũ. Si ve ro inquit ſcrutari vetera: & ex illis ea quę ſcriptores Grecię ꝓdide runt: eruere coner: ipſi illi maiorum gentium diſ qui habentur: hic a nobis profecti in cælũ reperientur. Quęre quorum demonſtrantur ſepulchra in Grecia: reminiſcere quoniam es initiatus: quę tradũt myſteriis. Tum denique hoc late pateat: intelliges. Teſtatus ẽ videli cet Attici conſcientiam ex ipſis myſteriis intelligi poſſe: q̄ oẽs illi homines fuerunt: qui colũtur. & de Hercule: Libero: Aeſculapio: Caſtore: Polluce ſcontanter fatetur. De Apolline ac Ioue patribus eorum: item de Neptuno: Vulcano: Marte: Mercurio quos maiorũ gentium deos appellauit: timuit aperte confiteri. Et iccirco ait late hoc patere vt idem de Ioue cæteriſq̄ antiquioribus diſs itelligam⁹ quorum memoriam ſi eadem ratione veteres conſecrauerũt: qua ſe imaginem nomẽq̄ filiæ conſecraturum eſſe dicit: ignoſci mærenti bus poteſt: credentibus non poteſt. Quis enim tam demens: qui cõ ſenſu & placito innumerabilium ſtultorum aperiri cælum mortuis arbitretur? aut aliquẽ quod ipſe non habeat: dare alteri poſſe? Apd Romanos deus Iulius: quia hoc ſcelerato homini placuit Antonio: deus quirinus: quia hoc paſtoribus vſus eſt: cum alter germani fra tris extiterit: alter patriæ parricida: quod ſi conſul non fuiſſet Anto nius. C. Cæſar pro ſuis in rempublicam meritis: etiam defuncti ho minis honore caruiſſet. Et quidem conſilio Piſonis ſoceri: & L. Cæ ſaris propinqui: qui vetabant funus fieri. Et Dolobellæ cõſulis qui columnam in foro: id eſt in titulum eius euertit: ac forum expiauit. Nam Romulum deſiderio ſuis fuiſſe declarat Ennius: apud quem populus amiſſum regem dolens hæc loquitur.

O Romule Romule dic.o.
Qualem te patriæ cuſtodem diſ genuerunt.
Tu produxiſti nos intra luminis oras.
O pater: o genitor patriæ: o ſanguen diſs oriũdũ. Ob hoc deſideriũ facilius creditũ eſt Iulio proculo mentienti: qui ſubornatus a patri bꝰ ẽ: vt nũciaret plebi ſuæ vidiſſe ſe regẽ humano habitu auguſtiorẽ eumq̄ mandaſſe ad populũ: vt ſibi delubrũ fieret: ſe deũ eẽ & quiri num vocari. Quo facto & ipſi populo perſuaſit Romulũ ad deos abiiſſe: & ſenatum ſuſpitione cædis regiæ liberauit.

Ciceron. locus ex Tuſc. Maiorum gẽtium diſ

Iulius deꝰ romãorum Antonius Piſo.

.L. Cæſar dolobella Cęſar ab ãtonio cõ ſecratus.

Columna cęſaris euerſa.

Romulus deſiderio ſuis fuit.

Sanguen. Quirinus qui.

¶Qua ratione diſ eſſe non poſſūt: quos ſexus diſcernit. Et q̄ i naturā dei nō accidit aut ſexus: aut coit⁹: aut officiū generādi. Ca. xvi.

QVoteram his quæ rettuli eſſe contentus: ſed ſuperſunt adhuc multa ſuſcæpto operi neceſſaria. Nam quāuis ipſo religionum capite deſtructo vniuerſa ſuſtulerim libet tamen proſequi cętera: & redarguere plenius inueteratam pluallonē: vt tādē hoies pudeat ſuorus ac pęniteat errorū. Magnū hoc op⁹ & hoie dignū. Religionū animos nodis exoluere pergo (vt ait Lucretius) qui quidē hoc efficere nō poterat: qa nihil veri afferebat. Noſtrum eſt hoc officiū: qui & verum deum aſſerimus: & falſos refutamus. Illi ergo qui poetas finxiſſe de diſs fabulas opinantur: & deas fœminas eſſe credūt: & colunt: reuoluuntur imprudētes ad id quod negauerāt: coire illos ac parere. Nec enim fieri poteſt: qn duo ſexus generandi cauſa ſint inſtitutti. Recepta vero ſexuum diuerſitate nō intelligūt conſequēs eſſe: vt concipiant: quod in deum cadere nō pōt: ſed vt iſti putant: nam & Ionis eſſe filios dicunt & cæterorus deorū. Naſcuntur ergo & quotidie quidam diſ noui: nec enim vincuntur ab hominibus fœcunditate. Igitur deorum innumerabiliū plena ſunt omnia nullo ſcilicet moriente. Nam cum hominum vix credibilis numerus ſit & ineſtimabilis: quos tamen ſecuti naſcunt: mori neceſſe eſt. Quid deorū eſſe tandem putemus: qui tot ſæculis nati ſunt immortaleſq; manſerunt? Cur ergo tā pauci coluntur? niſi forte arbitramur non generandi cauſa ſed tantūmodo capiendę voluptatis duos eſſe ſexus deorum: & ea exercere quæ homū culos & facere & pati pudet. Cum vero dicantur aliqui ex aliquib⁹ nati: cōſequens eſt vt ſemper naſcantur: ſi quidem aliquando ſunt nati: vel ſi aliquando naſci deſierūt: ſcire nos cōuenit cur aut quādo deſierit. Non illepide Seneca in libris moralis philoſophiæ. Quid ergo eſt (inquit) quare apd poetas fallaciſſim⁹ Iuppiter deſierit liberos tollere? Vtrū ſexagenarius factus eſt: & illi lex Papia fabulam ipoſuit? an impetrauit ius trium liberorum? An tandem illi venit in mentē: ab alio expectes: alteri quod feceris. Et timet ne quis ſibi faciat: qd ipſe Saturno? At iſti qui deos aſſerunt: videant quomō reſpondeāt huic argumento: quod inferemus. Si duo ſunt ſexus deorum: ſequitur cōcubitus. Et ſi coeunt & domos habeant neceſſe eſt. Nec enim careant virtute ac pudore: vt hoc ꝓmiſcue aut in ꝓpatulo faciāt ſicut multā videmus facere animalia ſi domos habent. cōſequēs ē vt & vrbes habeant: & quidem auctore Naſone: qui ait.

Lucretius

Seneca

Iuppiter falaciſſimus lex papia Ius triū liberorū.

deoꝝ duo ſexꝰ eē nō poſſūt. Probatio ex cōcubitu deū nō poſſe generari.

Plæbs habitat diuerſa locis: hac fronte potentes
Cælicolæ: clariq; ſuos poſuere penates.

Si hēnt vrbes: & agros igit hēbūt. Iā qs nō videt q̄ ſequāt? arare illos

& colere: quod quidem victus causa fit: ergo mortales sunt: quod argumentum retrouersum idem valet. Si. n. agros non habent: ne vrbes quidem. Si vrbes non habent. ne domos quidem. Si domib⁹ carent: ergo & concubitu. Si cõcubitus ab his abest: & sexus igitur fœmineus. In diis autem videmus & fœminas esse; ergo dii non sunt. Dissoluat hoc argumentum, si quis potest. Ita. n. res rem sequitur vt hęc vltia necesse sit cõsiteri. S3 ne qdē illud dissoluet aliqs. Ex duobus sexib⁹ alter fortior est, alter infirmior. Robustiores. n. mares sūt; fœminæ imbecilliores. Imbecillitas aūt non cadit in deū: ergo nec fœmineus sexus. Huic additur superioris argumenti conclusio: vt dii non sint: quoniam in diis & fœminę sunt.

¶ Quod stoici fidem historiarum & poetarum figmēta inani physica ratione peruertunt: & q̄ miserię & turpitudies de diis referantur. Cap. XVII.

OB has rationes stoici alio versus deos interpretant. Et qa non p̄uident: quid sit in vero: conant eos cū rerū natura liū rōne cōiungere: quos Cicero secut⁹ de diis ac religionibus eorum hāc sentētiā tulit. Videtis ne igit vt a physicis reb⁹ bñ atq; vtiliter inuētis tracta rō ad cōmenticios ac fictos deos q̄res genuit falsas opiniones erroresq; turbulētos: supstitiōes pene aniles: & formę ei deorū nobis & ętates & vestit⁹ ornatusq; noti sūt. Genera præterea: cōiugia: cognatiōes oēs: oīaq; traducta ad similitudinē imbecillitatis humanæ. Quid planius: quid verius dici potest? Romanæ philosophię princeps: & amplissimo sacerdotio p̄ditus cōmēticios ac fictos deos redarguit: quorū cult⁹ superstitiōes pene aniles esse testat falsis opinionibus erroribusq; turbulētis implicatos esse homines queritur. Nam totus liber tertius de natura deorum omnes funditus religiones euertit ac delet. Quid ergo a nobis expectatur amplius? Num eloquentia superare possumus Ciceronem? minime id quidem: sed fiducia illi defuit ignoranti veritatem: quod ipse simpliciter in eodem opere confitetur. Ait. n. facilius se posse dicere quid non sit q̄ quid sit: hoc est falsa se intelligere: vera nescire. Clarum est igitur homines fuisse illos: qui dii putantur. Et eorum memoriam post mortem consecratā esse: ideo etiaz ętates diuersæ sunt: & certæ imagines singulorum: q⁹ in eo habitu & ætate singulorū simulacra configurata sunt: in qua quemq; mors deprehendit. Cōsideremus (si placet) erūnas infœliciuz deorū. Isis fi'ium perdidit. Ceres filiam expulsam: & per orbem terrę iactatā: Latona vix insulam paruam in qua pareret inuenit. Deum mater & amauit formosum adolescentē: & eundem cum pellice deprehensum exectis virilibus semiuirū reddidit. Et nūc a gallis sacerdotib⁹

Cicero de os fictos redarguit

Cicero romāę phię princeps.

C. de deorū natura.

Isis.

Ceres.

Latonę & rores.

ſacra eiꝰ celebrantur. Iuno pellices acerrime perſecuta eſt: qꝫ pare-
re ipſa non potuit ex fratre. Inſulã Samũ ſcribit Varro priꝰ Parthe-
niam nominatam: qꝫ ibi Iuno adoleuerit: ibiqꝫ etiam Ioui nupſit.
Itaqꝫ nobiliſſimuꝫ & antiquiſſimũ templũ eius eſt Sami: & ſimula-
crum in habitu nubentis figuratum: & ſacra eiꝰ anniuerſaria nuptia
rum ritu celebrant. Si ergo adoleuit: ſi fuit virgo primo: poſtea mu
lier: hominem fuiſſe/qui non intelligit: pecudem ſe fatetur. Quid
loquar obſcœnitatem Veneris omnium proſtitutę libidinibus: non
deorum tantum: ſed & hominum? Hæc enim ex famoſo Martis ſtu
pro genuit Harmoniam. ex Mercurio Hermaphroditum: qui eſt na
tus Androgynus. Ex Ioue Cupidinem. Ex anchiſa Aeneam: & ex
Bute Erycen Ex Adone quidẽ nullum potuit. qui etiam tum puer
ab apro ictus occiſus eſt: quæ prima: vt in hiſtoria ſacra continetur:
artem meretriciam inſtituit: auctorqꝫ mulieribus in Cypro fuit: vti
vulgo corporũ quæſtũ facerent. Quod iccirco imperauit: ne ſola p̃
ter alias mulieres impudica & virorum appetens videretur. Etiam
ne habet hęc aliqd numinis. cuiꝰ plura numerantur adulteria: q̃ par
tus? Sed ne ille qdem virgines illibatam caſtitatem ſeruare potue-
runt. Vnde eã putemus Erichthonium eſſe natum? An ex terra: vt
poetę videri volunt? At res ipſa clamat. Nam cum vulcanus diſs ar
ma feciſſet: eiqꝫ Iuppiter optionem dediſſet pręmij/quod vellet: po
ſtulãdi: iuraſſetqꝫ (vt ſolebat) p̃ infernã paludẽ ſe nihil negaturũ: tuꝫ
faber claudus Mineruę nuptias poſtulauit. Hic Iuppiter optimꝰ ma
ximus tanta religione cõſtrictus: abnuere non potuit: Mineruaꝫ tñ
monuit repugnare: pudicitiãqꝫ defendere. tum in illa colluctatiõe
Vulcanum in terram profudiſſe aiunt ſemen: vnde ſit Erichthoniꝰ
natꝰ. Idqꝫ illi nomẽ impoſitũ. ἀπὸ τῆς ἔριδος καὶ χθονὸς: id eſt
ex certamine atqꝫ humo. Cur igitur virgo eum puerum cum draco
ne concluſum & obſignatum tribꝰ virginibus Cecropidis/commen
dauit euidens: vt opinor incæſtũ quod nullo modo poſſit colorari.

¶ Altera cũ pene amatorem ſuũ perdidiſſet: qui erat turbatis diſtra
ctus equis: pręſtantiſſimũ medicũ Aeſculapium curando iuueni ad
uocauit: eumqꝫ ſenatum Secretis alma recondit Sedibus: & nym-
phæ Aegerię: nemoriqꝫ relegat: Solꝰ vbi ĩ ſiluis italis ignobilis ęuũ
Exigeret: verſoqꝫ ibi nomine virbius eſſet. Quid ſibi vult hæc tã di-
ligens: tam ſollicita curatio? quid ſecretę ſedes? quid relegatio vl tã
longe: vel ad mulierem: vel in ſolitudinem? quid deinde nominis cõ
mutatio? Poſtremo quid equorũ tam pertinax ab ominatio? Quid
ſignificãt hęc omnia: niſi conſcientiam ſtupri? aut amorem minie
virginalem. Erat plane cur tantum laborem pro tam fideli iuuene
ſuſciperet: quia amanti nouercę obſequium pernegaret.

Sanos inſula.
Varro parthenia inſula.
Iuno ſamia
Veneris adulteria.
harmonia Hermaphrodiꝰ, Cupido Eryx
Venꝰ iſtituit artem meretricia
Erichthoniꝰ qui & vñ. erichthoniꝰ ex ſemie vulcani i terra ꝓfuſo genitus.
Hyppolitꝰ a diana amatus.
Virgilius

¶ Quō refellant hi q deos eē factos ex hoib⁹ mētiunt. Ca. XVIII.

HOc in loco refellendi sunt etiam hi: qui deos ex hominibus esse factos nō tm̄ fatentur: sed vt eos laudent; etiam glorientur: aut virtutis gratia: vt Herculem: aut munerum vt Cererē ac liberum: aut artium repertarum: vt Aesculapium vel Mineruam. Hæc vero q̄ inepta sint quamq; non digna p̄pter quę homines inexpiabili se scelere contaminent: hostesq; deo vero fiant: quo cōtempto mortuorū sacra suscipiunt: ex singulis rebus ostendā. Virtutem esse dicunt: q̄ hominē tollat in cęlū: non illaq; de qua philosophi dixerunt: quę possita est in bonis animi: sed hanc corporalem quæ dicitur fortitudo: quæ quoniam præcipua in Hercule fuit immortalitatē meruisse credit. Quis tam stulte ineptꝰ est: vt corporis vires diuinum vel etiaꝫ humanū bonū iudicet: cum sint & maiores pecudibus attributæ: & vno morbo sępe frangantur: vel ipsa senectute minuantur & corruant. Itaq; idem ille cum deformari vlceribus totos suos cerneret: nec sanari se voluit: nec senem fieri: ne quando seipso minor aut deformior videretur. Hunc ergo qui viuū seipsū cōbusserat: ascendisse in cælū putauerūt: eaq; ipsa quæ stultissime admirati sunt: simulacris & imaginibus expressa & cōsecrata posuerunt: vt in perpetuū vanitatis eorū monumēta p̄starent: qui ob necem bestiarū deos fieri credidissent. Sed hæc græcorū fortasse culpa fit: q̄ res leuissimas pro maximis semper habuerūt. Quid nostri: num sapientiores? Qui athlęticā quidē virtutem contēnunt: quia nihil obest: sed regiam (quia late solet nocere) sic admirant: vt fortes & bellicosos duces in deorum cœtū locari arbitrent. Nec esse vllā aliaꝫ ad immortalitatem viā: q̄ exercitus ducere: aliena vastare: vrbes delere: oppida excidere: liberos pp̄os aut trucidare: aut sub iȷcere seruituti: videlicet quo plures homines afflixerint: spoliauerit: occiderint: eo se nobiliores & clariores putāt: & inanis glorię specie capti sceleribus suis nomen virtutis imponunt. Iam mallem vt a ferarum cędibus deos sibi fingerent: q̄ immortalitatē tam cruētam p̄barent. Si quis vnum hominem iugulauerit: pro cōtamiato ac nefario habetur: nec ad terrenū hoc domiciliū deorū admitti euꝫ fas putant. Ille autē qui infinita hominū milia trucidauerit: cruore cāpos inundauerit: flumina infecerit: non modo in templū: sed etiam i cælum admittitur. ¶ Apud Enniū sic loquitur Aphricanꝰ. Si faciēdo plagas cęlestia scandere cuiquā est: Mi soli cæli maxima porta patet. Scilicet quia magnā partē generis humani extinxit ac perdidit O quantis in tenebris Aphricane versatus es: vel potius o poeta qui per cędes & sanguinē patere hominibus in cœlū ascensū putaueris Cui vanitati & Cicero assentit. Est vero (inquit) Aphricane: nam &

virtꝰ hoies tollit i cęlum

De fortitudine.

Herculi bustum.

culpa grę corū

Greci res leuissimas pro max. habent.

Ennius.

Aphricāi epitaph.

Herculi eadē ipſa porta patuit:tāquā ipſe plane cū id fieret:ianitor fuerit in cęlo. Eqdē ſtatuere nō poſſū:dolēdū ne potius an ridendū putē:cū videā & graues & doctos:&(vt ſibi vidētur)ſapientes viros: in tam miſerandis errorum fluctibus volutari. Si hęc eſt virtus : quę nos immortales facit:mori equidē malim:q̄ exitio eſſe q̄plurimis. Si aliter parari immortalitas nō poteſt niſi per ſanguinē:quid fiet ſi omnes in cōcordiā cōſenſerint? Quod certe fieri poterit:ſi pernitio ſo & impio furore proiecto innocentes eſſe ac iuſti velint. Nū igitur nemo erit cęlo dignus? nū peribit virtus:quia hominibus in homines ſęuire non dabitur? Sed iſti qui euerſiones vrbiū populorūq̄ ſū mā gloriā cōputant:ociū publicū nō ferēt:rapient:ſęuient:& iuriſ inſolēter illatis humanę ſocietatis fœdus irrūpent:vt habere hoſtes poſſint:quē ſceleratius deleāt/q̄ laceſſierit. ¶Nūc ad reliqua pergamus. Nomē deorū Cereri ac Libero traditio munerū fecit. Poſſum diuinis docere litteris Vinum atq̄ fruges ante progeniē cęli atq̄ Saturni fuiſſe in vſum hominū:ſed ab his ſane inuēta eſſe fingam? . Nū poteſt plus aut minus videri/collegiſſe fruges/hiſq̄ fractis panē facere docuiſſe:aut vuas devitibus lectas expreſſiſſe:vinūq̄ feciſſe q̄ fruges ipſas aut vites generaſſe/aut protuliſſe de terra? Reliquerit hæc ſane deus humanis ingenijs eruenda:tamē fieri nō poteſt quin ipſis ſint omnia qui tribuit ſapiētiā homini/ vt inueniret & ipſa illa quæ poſſent inueniri:primus inuenit. ¶Artes quoq̄ ſuis iuētoribꝰ imortalitatē peperiſſe dicūtur:vt Aeſculapio medicina:Vulcano fabrica. Colamus igitur & illos:qui fullonicā ſutrināq̄ docuerunt. Cur aūt figulino reptori honos nō habeā? An qa iſti diuites vaſa ſamia contēnūt. Sūt & alię artes:q̄rū reptores humanę vitę plurimū ꝓfuerit. Cur nonēt illis attributa ſūt tēpla:ſed nimirū Minerua ē q̄ oēs repperit. Ideoq̄ illi opifices ſupplicāt. Ergo ab his ſordibꝰ Minerua aſcēdit i cęlū. Eſt vero cā cur qſquā dereliquat eū.q terrā cū animātibꝰ:cęlū cū aſtris & luminibꝰ exorſ ē:vt eā veneret:q̄ telā docuit,ordiri? qd ille q vulnera i corporibꝰ ſanare docuit? Nū p̄t eē pręſtantior : q̄ qui corpora ipſa formauit? ſētiēdi ac vidēdi rationē dedit? Herbas deniq̄ ipſas & cętera:quibꝰ medēdi ars cōſtat:excogitauit ac protulit.

Herculeꝫ virtus i cęlum ſuſtulit.

Quare homines ſūt dij appellati.

Ceres iuē trix frugū

Vini inuētor.

Aeſculapi medicinę inuētor.

Vulcanus inuentor. fabricę .

Samnia. vaſa Minerua

¶Q d deos vanos & deū verū nemo ſimul pōt colere. Cap. XIX.

TErtullianus ei dicet aliqs & huic ſūmo :q fecit oīa: & illis qui partiꝫ profuerūt ſuā venerationē eē tribuēdā. Primū nec factum eſt vnquam:vt qui hos colit : etiā deū coluerit neq̄ fieri poteſt:quoniam ſi honos idem tribuitur aliꝫ ipſe ideo non colitur:cuius religio eſt illum eſſe vnum ac ſolum deum credere. Clamat ſummus poeta eos omnes qui inuentas vitam excoluere per artes:apud inferos eſſe:ipſumq̄ illuꝫ medicinæ repertorem

talis & artis ad ſtygias vndas fulmine eſſe detruſum: vt intelligam⁹ quantum valeat pater omnipotens: qui etiã deos fulminibus extinguat. Sed homines ingenioſi hanc ſecũ habebãt fortaſſe rationem: quia deus fulminari non poteſt: apparet non eſſe factum: immo vero quia factum eſt: apparet hominem fuiſſe non deum. Mendaciũ enim poetarum non in facto eſt: ſed in nomine. Metuebant. n. malũ ſi contra publicam perſuaſionem faterentur: quod erat verum. Q; ſi hoc conſtat inter ipſos ex hominibus deos factos: cur ergo nõ credunt poetis: ſi quando illorum fugas & vulnera: & mortes: & bella & adulteria deſcribunt? Quibus ex rebus intelligi datur: non potuiſſe vllo pacto fieri deos: quia ne homines quidem hi probi fuerunt: eaq; in vita ſua geſſerunt/quæ mortem pariunt ſempiternam.

Eſculapi⁹ a Ioue fulminatus.

¶ De propria Romanorum religione. Cap. XX.

VEnio nunc ad ꝓprias Rhomanorũ religiones: quoniam de cõmunibus dixi: Romuli nutrix Lupa honorib⁹ ẽ affecta diuinis. Et ferrẽ ſi nõ animal id ipſũ fuiſſet: cuius figurã gerit: cuius auctor eſt Liuius larẽtine eſſe ſimulachrũ: & quidem non corporis: ſed mentis ac morum. Fuit enim Fauſtuli vxor: & propter vulgati nominis vilitatẽ Lupa inter paſtores id eſt meretrix nũcupata eſt: vnde etiã lupanar dicitur: exemplum ſcilicet Athenienſium in ea figuranda romani ſecuti ſunt: apud quos meretrix q̃dã noie leęna cũ tyrannũ occidiſſet: quia nefas erat ſimulachrũ conſtitui meretricis in templo: animalis effigiem poſuerunt: cuius nomẽ gerebat. Itaq; vt illi monumentũ ex nomine: ſic iſti ex ꝓfeſſione fecerunt. Huius nominis etiã dies feſtus dicatus eſt: & laurẽtalia conſtituta. Nec hanc ſolã Romani meretricẽ colunt: ſed Faulã quoq; quã Herculis ſcortũ fuiſſe verrius ſcribit. ¶ Iã quãta iſta imortalitas putãda ſit: quã etiã meretrices aſſequãt? Flora cũ magnas opes ex arte meretricia quęſiuiſſet: populũ Rhomanũ ſcripſit hęredẽ: certãq; pecuniã reliquit: cuius ex annuo fœnore ſuus natalis dies celebraretur editione ludorũ: quos appellant Floralia: Quod quia ſenatui flagitioſũ videbat: ab ipſo noie argumẽtũ ſumi placuit: vt pudẽdæ rei quędã dignitas adderetur. Deã finxerũt eſſe q̃ floribus pręſit eãq; oportere placari: vt fruges cũ arboribus aut vitibus bene proſpereq; floreſcerẽt: Eũ colorẽ ſecutus in faſtis poeta non ignobilem nympha⁹ narrauit: quę ſit Cloris vocitata: eãq; zephyro nuptã quaſi dotis loco id accepiſſe muneris a marito: vt haberet omniũ florũ poteſtatẽ. Honeſte quidẽ iſta dicũtur: ſed inhoneſte turpiterq; credũt. Nõ debẽt: cũ veritas quęrit: huiuſmodi nos velamẽta decipe. Celebrãt ergo illi ludi cũ oĩ laſciuia: cõueniẽtes memorię meretricis. Nã pręter verborũ licẽtiã: quib⁹ obſcœnitas oĩs effũditur: exuũt

Lupa nutrix romuli. Liuius.

Leęna meretricis ſimulachrũ

Larentinalia.

Faula herculis ſcortũ de quo Plutar. in problem.

Flora dea quę.

Chloris dea quæ.

Floralia cur inſtituti

etiam veſtibus populo flagitãte meretrices: quę tũc minimorũ funguntur officio/& in conſpectu populi vſq; ad ſatietatem impudicorũ luminũ cum impudẽdis motibus detinentur. Cloacinæ ſimulacrum in cloaca maxima repertus Tatius conſecrauit: & quia cuius eſſet effigies ignorabat: ex loco illi nomẽ impoſuit. Pauorem pallorem q; Tullus Hoſtilius figurauit/& coluit. Quid de hoc dicam: niſi dignũ fuiſſe qui ſemper deos ſuos, ſicut optari ſolet: præſentes haberet? Ab hoc illud. M. Marcelli de conſecratione honoris atq; virtutis honeſtate nominum differt: re congruit. Eadẽ vanitate mentẽ quoq; inter deos collocauit ſenatus: quam ꝓfecto ſi habuiſſet: eiuſmodi ſacra nunq; ſuſcepiſſet: Magnum Cicero audaxq; conſiliũ ſuſcepiſſe Græciam dicit: q; cupidinum & amorum ſimulacra in gymnaſijs cõſecraſſet: adulatus eſt videlicet Attico: & irriſit hominẽ familiarem. Non enim illud magnum: aut omnino conſilium dicẽdũ fuit: ſed impudicorum hominum perdita & deplorata nequitia: qui liberos ſuos quos erudire ad honeſta deberent: proſtituerunt libidini iuuentutis: a quibus flagitiorum deos & in illis potiſſimum locis: vbi nuda corpora/corruptorum luminib⁹ patẽt: & in illa coli ęta te voluerunt: quæ ſimplex & improuida prius irretitur: & in laqueos poteſt cadere: q̃ cauere. Quid mirum ſi ab hac gente/vniuerſa flagitia manarunt: apud quam ipſa vitia religioſa ſunt; eaq; non modo non vitantur: verum etiam coluntur. Et ideo huic ſententię tan q̃ græcos prudentia vinceret: adiecit: Virtutes enim oportere: non vitia conſecrari. Quod ſi recipis o. M. Tulli: non vides fore vt irrumpant vitia cum virtutibus: quia mala bonis adhęrent; & in aĩs hominũ potentiora ſunt: quę ſi veras conſecrari: reſpondebit tibi illa eadem Græcia ſe alios deos colere: vt proſint: alios ne noceãt. Hęc n. ſemper excuſatio eſt eorũ qui mala ſua pro diſs habent: vt Romani Rubiginem ac febrẽ. Sic ergo vitia conſecranda non ſunt in quo tibi aſſentior ne virtutes quidem. Nõ. n. per ſe ſapiunt aut ſetiunt: neq; intra parietes aut ædiculas luto factas: ſed intra pectus collocandę ſunt: & interius compræhendẽdæ ne ſint falſæ: ſi extra hominem fuerint collocatæ? Itaq; præclaram illam legem tuam derideo quam ponis his verbis. Aſt illa propter quę datur homini aſcenſus in cælum: mentem: virtutem: pietatem: fidem earumq; laudum delubra ſũt. ¶ Atqui hæc ſeparari ab homine non poſſunt. Si. n. colenda ſunt: in hoie ipſo ſint neceſſe eſt. Si autem ſunt extra hominem: quid opus eſt ea colere: quibus careamus. Virtus colenda eſt: non imago virtutis: & colẽda eſt non ſacrificio aliquo: aut thure aut p̃catiõe ſolẽni: ſed voluntate ſola atq; propoſito. Nam quid eſt aliud colere virtutem: niſi eã comprehendere animo & tenere? Q̃d vnuſ-

Cloacina dea q̃ pauor deus.

pallor deꝰ honoris ædes.

Virtutis ędes

Mẽs dea.

Cupidinũ ſimulacra in gymnaſijs

Græci omniũ flagitiorũ magiſtri

Rubigo dea.

Febris dea.

Edicula.

Vbi virtutes collocãdo.

Quid colere virtutem.

Virtꝰ quõ colenda.

quiſq; ſimul ac cœpit velle: cõſequitur. Hic ſolus virtutis eſt cultus: nã religio & veneratio nulla alia niſi vnius dei tenẽda eſt. Quid igitur opus eſt o vir ſapientiſſime ſupuacuis extructionibus loca occupare: q̃ poſſint humanis vſibus cedere? quid ſacerdotes conſtituere vana & inſenſibilia culturos? quid immolare victimas? Quid tãtos ſumptus vel fingendis vel collendis imaginib⁹ impẽdere? Firmi⁹ & incorruptius templum eſt pectus hũanum: hoc potius ornetur: hoc veris illis numinibus impleat. Has ergo falſas conſecrationes ſequitur: quod neceſſe eſt. Qui. n. virtutes ſic colunt. i. vmbras atq; imagines virtutũ conſectant: ea ipſa quæ vera ſũt: tenere non poſſunt. Itaq; nulla in quoq̃ virtus eſt: vitijs vbiq; dominãtibus. nulla fides: vno (omnia/pro ſe) quoq; rapiẽte: nulla pietas nec cõſanguineis nec parentibus parcente auaricia: & cupiditate in venenũ & ferrũ ruẽte: nulla pax: nulla concordia publice bellis ſeuiẽtibus: priuatis inimicitijs vſq; ad ſanguinẽ furentibus. Nulla pudicitia: libidinibus effrenatis oẽm ſenſũ & omnes corporis partes contaminãtibus: nec tamen deſinunt ea colere quæ fugiunt & oderunt. Colunt enim thure ac ſummis digitis: quæ ſenſibus intimis colere debuerunt: qui error omnis ex illius prtcipalis ac ſummi boni ignoratione deſcẽdit. Vrbe a Gallis occupata obſeſſi in capitolio: romani cum ex mulierum capillis tormenta feciſſent: ædem Veneri caluę conſecrauerũt Non igit intelligunt q̃ vanæ ſint religiones: vel ex eo ipſo q⁹ eas his ineptijs cauillantur. A Lacedęmonijs fortaſſe didicerant deos ſibi ex euentis fingere. Qui cum Meſſenios obſiderent: & illi furtim deceptis obſeſſoribus egreſſi ad diripiendã Lacedæmonẽ cucurriſſẽt: a ſpartanis mulieribus fuſi fugatiq; ſunt. Cognitis autem hoſtium ſidijs Lacedæmonij ſequebant. His armatæ mulieres obuiam longius exiuerunt: quæ cum viros ſuos cernerent parare ſe ad pugnam q⁹ putarẽt Meſſenios eſſe: corpora ſua nudauerunt. At illi vxorib⁹ cognitis: ex aſpectu in libidinẽ concitati: ſicut erant armati: permixti ſunt vtiq; promiſcue. Nec enim vacabat diſcernere: ſic iuuenes ab iiſdem antea miſſi cum virginibus: ex quibus ſunt parthenij nati. Propter huius facti memoriam ædem Veneri armatę ſimulacrum poſuerunt: quod tametſi ex cauſa turpi: tamẽ honeſtius videtur armatam Venerẽ cõſecraſſe: q̃ caluam. Eodem tẽpe Ioui quoq; piſtori ara appoſita eſt. q⁹ eos in quiete monuiſſet: vt ex omni frumẽto qđ haberent: panem facerent: & in hoſtium caſtra iactarent: eoq; facto ſoluta eſſet obſidio: deſperantib⁹ Gallis inopia ſubigi poſſe Romanos. Quę iſta religionũ deriſio eſt? ſi eorũ defenſor eſſem: quid tam grauiter queri poſſem: q̃ deorum nomen in tantum veniſſe contemptum: vt turpiſſimis nominibus ludibrio habeatur? Quis nõ rideat

tẽplũ hũa nũ firmus

Secula pditiſſima: qualia ſũt hæc

Quare veneri armatę ædes ſacrata ẽ.

Iouis piſtoriſę deſ

Fornacem deam: vel potius doctos viros/ celebrādis fornacalibus operari: qs cū audiat deā Mutā: tenere risum quæat: Hanc eē dicūt ex qua sint nati lares: & ipsam Larā nomināt vel Larūdā. Quid præ stare coleti potest: q̄loqui nō potest: Colitur & cæca: quæ Herculi fecit indicium de furto boū: diuinitatē cōsecuta: qa pdidit fratrē. Et cunina quę ifantes in cunis tuetur: ac fascinū summouet: Et Stercuti⁹ qui stercorādi agri rationē prim⁹ induxit. Et Futinus: in cunis sinu pudēdo nubētes pręsidēt: vt illarū pudicitiā prior de⁹ delibasse videatur. Et mille alia portenta: vt iā vaniores qui hæc colēda susce perint q̄ ęgyptios esse dicamus: qui mōstruosa & ridicula quædam simulachra venerāt & colūt: hęc tamē habēt aliquā imaginē. Quid qui lapidē colūt informē atq; rudē: cui nomē erat terminus? Hic est quē ꝓ Ioue Saturnus dicitur deuorasse: nec immerito illi honos tribuitur. Nā cū Tarquinus capitoliū facere vellet: eoq; in loco multo rū deorū sacella essēt: cōsuluit eos p auguria vtrū Ioui cedere vellēt: & cedētibus cæteris: sol⁹ Terminus māsit. Vnde illū poeta capitoli immobile saxū vocat. Iā ex hoc ipso q̄ magn⁹ sit Iuppiter iuenitur: cui nō cessit lapis: ea fortasse fiducia q; illū de paternis faucib⁹ libe rauerat. Facto itaq; capitolio: supra ip̄m Terminū foramē ēī tecto relictū: vt qa nō cesserat: libero cælo frueretur: quo ne ipsi qdē fruebātur: qui lapidē frui putauerūt. Et huic ergo publice supplicāt qua si custodi finiū: deo q nō tm̄ lapis: s; etiā stipes iterdū ē. Quid de his dicā: qui colunt talia: nisi ipsos potissimū lapides ac stipites esse?

Lara dea
Larunda dea.
Muta dea
Caca caci cuius soror
Cunina dea,
Sterculi⁹ deus.
Tutinus deus
Stercuti⁹.
Futinus

Termini sacellum.
Verg. loc⁹

¶ De sacrificijs & mysteriis eorum. Cap. XXI.

MAximus de diis ipsis: qui colūt. Nūc de sacris ac mysteriis eorū pauca dicēda sūt. Apd cyprios humanā hostiā Ioui Teucr⁹ imolauit. Idq; sacrificiū posteris tradidit qd ē nup Hadriano iperāte sublatū Erat lex apd Thauros humanā & ferā gētē vti Dianæ hospites imolarēt: & id sacrificiū multis tēporib⁹ celebratū ē. Galli Esū atq; theutatē hūano cruore placabāt. Nec latini q dē huius imanitatis exptes fuerūt. Siquidē latialis Iuppiter & nūc sāguie colit hūano. Quid ab his boni precāt: qui sic sacrificāt? Aut qd tales dij hoīb⁹ p̄stare p̄nt: quorū pœnis ꝓpiciāt? ¶ Sed de barbaris nō ē adeo mirādū: quorū religio cū morib⁹ cōgruit. Nostri vero qui semper māsuetudinis & humanitatis gloriā sibi vēdicarūt. nōne sacrilegis his sacris imaniores repiūt? Hi. n. poti⁹ scelerati sūt habēdi qui cū sint liberaliū disciplinarū studijs expoliti: ab humanitate desistūt: q̄ qui rudes & iperiti ad mala facinora bonorū ignoratiōe labūt. Apparet tm̄ ātiquū eē hūc imolādorū hominū ritū. Siquidē saturnus in Latio eodē genere sacrificij cultus est: non quidem vt homo ad aram imolaretur: sed vti in Tyberim de ponte Miluio mittere

Humanæ hostiæ.
Teucer. apd cyprū
Tauri scythæ.
Es⁹ & teutates
Iuppiter latialis.

tur. Quod ex reſponſo quodam factitatum Varro auctor eſt. Cuius vltimus verſus eſt talis κὰι κεφαλὰς κρονίωι κὰι τῶ πατρὶ πέμψετε φῶτα. i. Et capita Saturno & patri mittere lumina id eſt hominem. Quod quia videtur ambiguum: & fax illi: & homo iaciſolet. Verum id genus ſacrificij ab Hercu. cũ ex Hiſpania rediret: dicitur eſſe ſublatũ ritu tamen permanente vt pro veris hominibus imagines iacerentur ex ſcyrpo. vt Ouidius in faſtis docet. Donec in hęc venit Tirynthius arua: quotannis Triſtia leucadio ſacra parata modo. Illum ſtramineos in aquam miſiſſe quirites Herculis exẽplo corpora falſa iace. Hæc ſacra veſtales virgines faciunt: vt ait idem: Tum quoq priſcorum virgo ſimulachra virorum. Mittere roboreo ſcyrpea ponte ſolet. ¶ Nã de infãtibus: qui eidem Saturno imolabãtur propter odiũ Iunonis: quid dicã? Nõ inuenio tam barbaros: tam immanes fuiſſe homines: vt parricidiũ ſuum. i. tetrũ atq execrabile humano generi facinus ſacrificiũ vocarent: cũ teneras atq innocentes animas: quæ maxime eſt ætas parentibus dulcior: ſine vllo reſpectu pietatis extinguerent: immanitatẽq omniũ beſtiarũ: quę tamẽ fœtus ſuos amant: feritate ſuperarent. O demẽtiam inſanabilẽ: quid illis iſti dij amplius facere poſſent: ſi eſſent iratiſſimi: q̃ faciunt ppitij? Cũ ſuos cultores parricidijs inquinant: orbitatibus mactant: humanis ſenſibus ſpoliant. Quid poteſt eſſe his omnibus ſancti? Aut quid in profanis locis facient: qui inter aras deorum ſumma ſcelera committũt? Poſtennius Feſtus in libris hiſtoriarum per ſatyram refert Carthaginẽſes Saturno humanas hoſtias ſolitos imolare: & cũ victi eſſent ab Agathocle rege ſiculorum iratus ſibi deus putauiſſe. Itaq vt diligentius piaculum ſoluerent: ducentos nobilium filios imolaſſe. Tantum religio potuit ſuadere malorum: Quę peperit ſceleroſa ſępe atq impia facta. Cui ergo dementiſſimi homines illi ſacrificio cõſulebãt: cũ tantam partem ciuitatis occiderẽt quantam fortaſſe ne Agathocles quidẽ victor occiderat. Ab iſto genere ſacrorum non minoris inſanię iudicanda ſunt publica illa ſacra: quorum alia ſunt matris deum: in quibus homines ſuis ipſi virilib⁹ litãt. Amputato .n. ſexu nec viros ſe: nec fœminas faciũt. Alia virtutis: quas eandẽ Bellonas vocant: in quib⁹ ſacerdotes non alieno ſed ſuo cruore ſacrificant. Sectis nãq humeris & vtraq manu diſtrictos gladios exerentes currunt efferuntur & inſaniunt. Optime igitur Quintilin Phanatico. Iſtud (inqt) ſi deus cogit: iratus eſt: etiã ne hæc ſacra fiũt? Nõne fatius eſt pecudũ more viuere: q̃ deos tam impios: tam profanos: tam ſanguinarios colere? Sed vnde iſti errores: & hæc tanta flagitia manauerint: ſuo loco diſſeremus: interim videamus & cætera: quæ carẽt ſcelere: ne ſtudio inſectandi videamur eligere peiora. Iſy-

Argeorus ſacra.

Saturno cur imolarentur ifãtes.

Hiſtoriæ p ſatyram Carthaginẽſes hoſtias humanas Saturno imolabant

Agathocles ſicilię rex Galli cybeles. Bellona dea quæ Fanatici bellonæ Iſides ſacra. Quintilianus.

dis ægyptiæ ſacra ſunt: quatenus filium paruulum vel pdiderit: vel inuenerit. Nã primo ſacerdotes eius deglabrato corpore ſua pecto ra tũdũt: lamentãtur: ſicut ipſa cũ perdidit: fecerat. Deinde puer pducitur quaſi inuẽtus: & in lęticiã luctus ille mutatur: Ideoq; Ouidius Nũq; ſatis quęſitus Oſiris. Sẽper enim perdũt: ſẽper & inueniunt. Refertur ergo in ſacris imago rei: quæ vera geſta eſt: quę profecto (ſiquid ſapimus) declarat mortales mulieres fuiſſe: ac pene orbam: niſi vnicum repperiſſet: quod illum ipſum poetam minime fugit apd quẽ Põpeius adoleſcens morte patris audita: hæc loquitur

Euoluam buſto iam numen gentibus iſin:
Et tectum ligno ſpargas per vulgus oſirim.

Hic eſt Oſiris quem Serapim & Serapidem vulgus appellat. Solent enim mortuis conſecratis nomina imutari: credo nequis putet eos homines fuiſſe. Nam & Romulus poſt mortem Quirinus dictus eſt: & Lęda Nemeſis: & Circeæ Marica & Ino poſt q̃ ſe pręcipitauit Leucothea: materq; Matuta. Et Melicertes filius ei⁹ Palęmon: atq; Portun⁹. Sacra vero Cereris Heleuſinę nõ ſũt his diſſimilia. Nã ſicut ibi Oſiris puer planctu matris inquiritur: ita hic ad inceſtum patrui matrimoniũ rapta Proſerpina: quã quia facib⁹ ex Aethnę vertice accenſis quęſiſſe in Sicilia Ceres dicitur: iccirco ſacra eius ardẽtiũ Tedarum iactatione celebrãtur. Apd Lãpſacum Priapo lętalis victima eſt aſellus. Cuius ſacrificij ratio in faſtis hæc redditur. Cum dij omnes ad feſtum matris magnę conueniſſẽt: epuliſq; ſatiati noctem luſibus ducerent: quieuiſſe humi Veſtam: ſomnumq; cępiſſe: ibi Priapũ ſomno eius ac pudicitię inſidiatum ſ; illã intempeſtiuo clamore aſelli: quo Silenus vehebatur excitatam: libidines vero inſidiatoris eſſe deceptam. Hac de cauſa Lampſacenos aſellũ Priapo quaſi in vltionem mactare conſueuiſſe. Apud Romanos vero eundem veſtali⁹ as ſacris in honorem pudicitiæ conſeruatę panibus coronari. Quid turpius? Quid flagitioſius: q̃ ſi Veſta bñficio aſini virgo eſt? At poeta fabulam finxit. Nũ ergo illud eſt veri⁹ qd referunt hi: qui phænomena conſcripſerunt? cum de duabus cãcri ſtellis loquuntur: quas gręci ὄνους vocant: aſellos fuiſſe qui liberum patrem tranſuexerint: cum amnẽ tranſire nõ poſſet: quorũ alteri hoc pręmiũ dederit: vt humana voce loqueretur. Itaq; inter eum Priapũq; ortũ eſſe certamẽ de membri obſcœni magnitudine: Priapum victum & iratũ interemiſſe victorem: Hoc vero multo magis ineptus eſt: ſed poetis licet quicquid velint. Non excutio tas deforme myſteriũ: nec priapũ denudo: ne quid appareat riſu dignũ. Finxerunt hæc ſanè poetę: ſed neceſſe eſt alicuius maioris turpitudinis tegẽdę gra ficta ſint. Quę ſit ergo quęramus. At ea pfecto manifeſta eſt. Nam ſicut Lunæ taurus mactatur: quia ſimiliter habet cornua:

Oſiris qui Serapis q Quirinus ex Romulo.
Nemeſis ex leda.
Marica ex Cice.
Leucothea ex Ino.
Palemon ex Melicer.
Proſerpinę raptus
Priapi victima cur aſellus.
Veſtę ſacra.
Aſelli in cælo. cur.
Lunę taur⁹ mactat.

& placat equo perſis radijs Hyperiona cinctũ: Ne detur celeri victi
ma tarda deo. Ita in hoc: quia magnitudo mẽbri virilis enormis eſt:
nõ potuit ei mõſtro aptior victima reperiri. q̃ quę ipſũ: cui mactaſ;
Lindos oppi. poſſet imitari. Apd Lyndũ: quod eſt oppidum Rhodi: Herculis ſa
cra ſũt: quorũ a cęteris lõge diuerſus ẽ ritus. Siquidẽ nõ Euphemia
(vt græci appellant) ſed maledictis & execratione celebrãt. Ea qua
pro violatis habent: ſi quando inter ſolẽnes ritus: vel iprudẽti alicui
excideriṫ bonũ verbũ. Cuius rei hęc ratio redditur: ſi tamen vlla eſ
lHerculis cindij ſa ſe in rebus vaniſſimis poteſt. Hercules cum eo delatus eſſet: famẽq;
cra. pateretur: aratorẽ quẽdã aſpexit operantem: ab eoq; petere cœpit:
Bona ver ba i ſacris. vt ſibi vnũ bouem venderet. Enimuero ille negauit fieri poſſe: quia
ſpes ſua oĩs colendę terrę: duobus illis iuuencis niteretur. Hercules
ſolita violẽtia vſ⁹: quia vnũ accipere nõ potuit: vtrũq; ſuſtulit/ At ille
infœlix cũ boues ſuos mactari videret/ inſuriam ſuam maledictis
vltus eſt/ qđ homini eleganti & vrbano gratiſſimũ fuit. Nam dũ co
mitibus ſuis epulas apparat/ dumq; alienos boues deuorat/ illũ ſibi
amariſſime conuiſtantem/ cum riſu & cachinnis audiebat. Sꝫ poſtq̃
Herculi diuinos honores ob admirationẽ virtutis deferri placuit. a
ciuibus ei ara poſita eſt: quã de facto βοὐξυτον. i. bouis iugũ nomi
nauit: ad quã duo iuncti boues immolarentur: ſicut illi quos abſtu
lerat aratori: eumq; ipſũ ſibi cõſtituit ſacerdotem: ac pręcepit: vtiſ
dez maledictis ſemper in celebrandis ſacrificijs vteretur: q⁹ negaret
ſe nunq̃ epulatũ eſſe iucundius. Hęc iam non ſacra ſunt ſed ſacrile
Iouis ſa gia i quib⁹ id factũ dicitur: quod in alijs ſi fiat: ſeueriſſime vindica
cra. tur. Ipſius autem cretici Iouis ſacra quid aliud q̃ quõ ſit aut ſubtra
amalthea capella. ctus patri aut nutritus oſtenditur? Capella ei Amaltheæ nymphæ
Muſeus. quæ vberibus ſuis aluit infantẽ: de qua Germanicus Cæſar i arateo
Iuppiter. carmine ſic ait: Illa putatur Nutrix eſſe Iouis: ſi vere iuppiter infã
Aegioch⁹ Vbera creteæ mulſit fidiſſima capræ: Sydere'quæ claro gratum teſta
Egis in Io ue quid. tur alumnum: Huius capellæ corio vſum eſſe pro ſcuto Iouẽ contra
Titanas dimicantẽ Muſæus auctor eſt: vnde a poetis Aegioc⁹ noĩa
tur. Ita quicquid eſt geſtum in abſcondendo puero: id ipſũ per ima
Cybeles ſacra. ginẽ geritur in ſacris: ſed & matris ei⁹ miniſteriũ idẽ cõtinet: qđ Ouí
Curetes cur Iouej dicantur. aluiſſe. dius exponit in faſtis. Ardua iam dudum reſonant tinnitibus Idæ:
Tutus vt infanti vagiat ore puer: Pars clypeos ſudibus: galeas pars
Saluſtius. tundit inanes: Hoc curetes habent: hoc corybantes opus: Res latuit
priſcis manẽt imitantia facti: æra deæ comites raucaq; terga mo
uẽt: Cymbala pro galeis: pro ſcutis tympana pulſãt: Tibia dat phry
gios: vt dedit ante modos. Hanc totã opinionẽ quaſi a poetis ficta
Saluſtius reſpuit: voluitq; ĩgenioſe interpretari: cur altores Iouis di
cãtur curetes fuiſſe: & ſic ait. Quia principes intelligendi diuini fue

runt:vetuſtatē:vt cętera in maius cōponentē altores Iouis celebrauiſſe. Quantū errauit homo eruditus: iam res ipſa declarat. Si enim princeps eſt Iuppiter: & deorum & religionū: ſi ante illū nulli dij colebantur vulgo: quia nondū nati fuerant: qui colunt: apparet Curetes ex diuerſo princeps fuiſſe diuini non intelligēdi: per quos error oīs inducit eſt: & dei veri memoria ſublata. Exipſis itaq; myſterijs & cęrimonijs intelligere debuerunt hominibus ſe mortuis ſupplicare. ¶ Nō igit exigo: vt aliquis poetarū fictionib⁹ credat. qui hos mētiri putat: pontificum ipſorum ſcripta conſideret: & quicquid ē litterarū ad ſacra pertinētium reuoluat: plura fortaſſe q̄ nos aſſerim⁹: Salij luinueniet: in quib⁹ intelligat inania inepta: cōmēticia eſſe oia q̄ p ſā perci ctis habētur. Siquis aūt percepta ſapiētia depoſuerit errorē: pfecto ridebit ineptias hominū pene dementiū: illos dico: qui vel inhoneſto ſaltatu tripudiant: vel qui nudi: vncti: coronati: perſonati: aut lu Furius to obliti currūt. Quid de ſcutis iam vetuſtate putidis dicā? quæ cuꝫ Bibaculꝰ portant deos ipſos ſe geſtare humeris ſuis arbitrant. Nam Furiꝰ Bibaculus inter pręcipua pietatis exempla numeratur. Qui cuꝫ p̄tor eſſet tamen lictoribus pręeuntibus ancilę portauit: cū haberet magiſtratus officio vacationē. Nō ego ille furius: ſed plane furioſꝰ fuit: qui p̄turam hoc miniſterio ſe putauit ornare. Merito igit cum hęc a viris non imperitis ac rudibus fiāt Lucretius exclamat: O ſtultas hominū mentes: o pectora cęca: Qualib⁹ in tenebris vitæ: quantiſq; periclis Degitur hoc æui quodcūq; eſt. Quis hęc ludibria non deridet. qui habeat aliquid ſanitatis? Cū videat homines velut mente captos ea ſerio facere: quę ſiquis faciat: in luſu nimis laſciuus & ineptus eſſe videatur.

¶ Quis auctor prędictarum vanitatum in Italia apud romanos fuerit: & quis apud alias gentes. Cap. XXII

Numę ſuſtitiones Sabinus rex.

Aegeria nympha dea.

Minos a ioue legeſ accepit.

Pōtifices. Flamines Salij

DARVM vanitatum apud romanos auctor & conſtitutor Sabinus ille rex fuit: qui maxime aios hoim rudes: atq; i peritos nouis ſuperſtitionibus iplicauit: quod vt faceret aliqua cum auctoritate: ſimulauit cū dea Aegeria noctur nos ſe habere cōgreſſus. Erat quędā ſpelūca popaca in nemore arcino: vnde riuus perēni fōte manabat. Huc remotis arbitris ſe inferre cōſueuerat: vt mētiri poſſet monitu deę cōiugis ea ſacra populo ſe tradere: quæ acceptiſſima diis eſſent: videlicet aſtutiam Minois voluit imitari: qui ſe in antrū iouis recondebat: & ibi diu morat⁹: leges tanq̄ ſibi a ioue traditas afferebat: vt hoies ad parēdū nō mō imperio: ſed etiā religione conſtringeret. Nec difficile ſane fuit perſuadere paſtoribus. Itaq; pontifices: flamines: ſalios: augures creauit deos p familias deſcripſit: ſic noui populi feroces animos mitigauit: &

ad ſtudia pacis a rebus bellicis auocauit. Sed cũ alios falleret: ſeipſũ non fefellit. Nã poſt annos plurimos Cornelio & bebio conſulibus in agro ſcribæ petilij ſub ianiculo arcę duę lapideę ſunt repertę a foſſoribus: quarum in altera corpus Numæ fuit: in altera ſeptẽ latini libri de iure pontificio. Itẽ græci totidẽ de diſciplina ſapientiæ

Numę libri

ſcripti: quibus religiones nõ eas modo: quas ipſe inſtituerat: ſed omnes p̃terea diſſoluit. Qua re ad ſenatum delata: decretũ eſt: vt hi libri abolerent. Ita eos. Q. Petilius prętor vrbanus in cõcione populi cõcremauit. Inſipiẽter id quidẽ: quid enim profuit libros eſſe cõbuſtos: cum hoc ipſum cp̃ ſunt ideo combuſti: quia religiõibus derogabãt: memorię ſit traditum. Nemo ergo tunc in ſenatu nõ ſtultiſſimus. Potuerunt enim & libri aboleri: & res tamen in memoriã nõ exire. Ita dum volũt & poſteris approbare quanta pietate defenderint religiones: auctoritate religionũ ipſarum teſtando minuerunt. Sed vt Pompilius apud Romanos inſtitutor ineptarum religionum

Faunus.

fuit: ſic ante Pompilium Faunus in Latio: qui & Saturno nefaria

Picus.

ſacra conſtituit: & Picum patrem inter deos honorauit & ſororem

Fauna

ſuam fautam Faunã: eandẽcp̃ coniugem cõſecrauit: quã. C. Baſſus

Fatua

Fatuam nominatã tradidit: cp̃ mulieribus fata canere conſueuiſſe: vt Faunus viris. Eandẽ Varro ſcribit tantę pudicitiæ fuiſſe: vt nemo eã (quoad vixerit) præter virũ ſuũ mas viderit: nec nomẽ eius audierit. Iccirco illi mulieres in operto ſacrificant: & bonam deam nominant. Et. C. ſex. Clodius in eo libro: quẽ græce ſcripſit: refert Fauni

Bona dea

hanc vxorem fuiſſe: quæ quia cõtra morem decuſcp̃ regium clam vini ollam ebiberat: & ebria facta erat: virgis myrteis a viro vſcp̃ ad

Vino latinis mulieribꝰ interdictum

mortẽ cæſam. Poſtea vero cum eius facti ſui pœniteret: & deſiderio eius ferre nõ poſſet: diuinum illi honorem detuliſſe: iccirco in ſacris eius obuolutã vini amphorã poni. reliquit ergo poſteris Faunꝰ quo cp̃ nõ parũ erroris: quem tamen prudentes quicp̃ perſpiciunt. Nam

Lamiæ.

Lucilius eorũ ſtultitiam: qui ſimulacra deos putãt eſſe: deridet his verſibus: Terricolas Lamias Fauni quas Pompiliſcp̃ Inſtituere Numæ: tremit: has: hic omnia ponit. Vt pueri infantes credũt ſigna oía ahæna Viuere: & eſſe homines: ſic iſti numina ficta Vera putãt: credunt ſignis cor ineſſe ahænis. Pergula pictorum: Et cętera. Poeta quidem ſtultos homines infantibus comparauit: at ego multo imprudentiores eſſe dico. Illi. n. ſimulacra homies putant eẽ hi deos.

Liberi ſacra qs & vbi inſtituerit

Illos ętas facit putare quod non eſt: hos ſtultitia. Illi vticp̃ breui deſinunt falli: horũ vanitas & durat: & ſemper creſcit. Sacra liberi patris primus Orpheus induxit in Græciã: primuſcp̃ celebrauit in mõte Boetię Thebis: vbi Liber natus eſt proximo: qui cum frequenter

Citherõ mõs vnde

Cithare cantu perſonaret: Citheron appellatus eſt. Ea ſacra ẽt nũc

Orphica nominant: in quibus ipse postea dilaceratus & carptus est & fuit per eadem fere tempora: quibus Faunus. Sed quis ętate præcesserit: dubitari potest: si quidem p eosdē ānos Latinus priamusq; regnauerunt. Item patres eorum Picus & Laomedon: quo regnāte Orpheus cum Argonautis ad Ilienſium littus accessit. Procedam igit vlterius: & quæramus quis omnino colendorum deorū primus auctor extitit. Didymus in libris ἐξηγήσεως τῶν Δαρικῶν. id est expositionis pindaricæ ait. Melissea cretensium regem primū diis sacrificasse: ac ritus nouos sacrorumq; pompas introduxisse. Huius duas fuisse filias. Amaltheam & Melissam: quæ Iouem puerū capri no lacte ac melle nutrierunt. Vnde poetica illa fabula originem sūpsit: aduolasse apes: atq; os pueri melle cōplesse. Melissā vero a patre primam sacerdotē matri magnæ constitutam: Vnde adhuc eiusdem matris antistites Melissę nuncupant. Historia vero sacra testatur ipsum Iouem postq̄ rerum potitus est: in tantam insolētiam venisse: vt ipse sibi phana multis in locis constitueret: Nā cū terras circuiret: in quācunq; regionē veneraret: reges principesue populorum hospitio sibi & amicitia copulabat: & cum a quoq; digrederetur: iubebat sibi phanum creari hospitis sui nomine: quasi ita posset amicitiæ & fœderis mēoria conseruari. Sic constituta sunt templa Ioui Athabyrio: Ioui Labryando Athabyrius enim & Labryand⁹ hospites eius atq; adiutores in bello fuerunt. Item ioui Laprio: Ioui Molioni: ioui Cassio: & quæ sunt in eundem modum. quod ille astutissime excogitauit: vt & sibi honores diuinū: & vt hospitib⁹ suis perpetuum nomen acquireret cum religione coniunctum. Gaudebāt ergo illi & huic imperio eius libenter obsequebant: & nomis sui gratia ritus ānuos: & festa celebrabāt. Simile quiddā in Sicilia fecit Aeneas: cū conditæ vrbis Acęstę hospitis nomen imposuit: vt eā postmodū lætus ac libens Acæstes diligeret: augeret: ornaret. Hoc modo religionem cultus sui per orbem terræ Iuppiter semiauit: & exēplū cæteris ad imitandum dedit. Siue igitur a Melisseo: sicut Dydimus tradit: colendorū deorū ritus affluxit: siue ab ipso quoq; Ioue vt Euhemerus tradit. De tempore tamen cōstat: quādo diis coli cœperint. Melisseus quidem non multum anteceſſit ætate quippe qui educauerit Iouem pronepotem. Et iccirco fieri potest: vel vt ante: uel vt adhuc puero Ioue deos colere instituerit: idest alūui sui matrem / & auiam Tellurem quæ fuit Vrani coniūx. patrem Saturnū. Et ipse hoc exemplo atq; instituto iouē ad tantā superbiam prouexerit: vt postea sibi diuinos honores auderet assumere.

Melisseus cretę rex prim⁹ diis sacrificauit.

Orphęi ætas

Deorū primi honores amalthea quę.

Melissa q̄ Quō iuppiter vsurpauerit honores diuinos.

Iouis cognomēta ab hospitibus.

Acęsta ei ui. ab Enea. cōdita.

¶ Quo tempore cœperint vanæ superstitiones: & quibus sub auctoribus.

MVNC quoniam vanarũ ſuperſtitionũ' originẽ deprẽhendimus: ſupereſt vt etiã tẽpora colligamus: per quæ/quiq; fuerint illi: quorũ memoria colitur. Theophil⁹ i libro de temporibus ad Autolycũ ſcripto: ait inhiſtoria ſua Tallũ dicere: q; Belus: quem Babyloniȷ & Aſſyriȷ colunt: antiquior. troiano bello fuiſſe inuenitur. CCC. xxiȷ. annis. Belum autem Saturno ęqualem fuiſſe: & vtrumq; vno tẽpe adoleuiſſe. Quod adeo verũ eſt vt ratione ipſa colligi poſſit. Nã & Agamẽnon (q geſſit bellum troicũ) Iouis abnepos fuit: & achilles: Aiaxque pronepotes: & Vlyſſes eodem gradu ꝓximus: Priamus quidem longa ſerie. Sed auctores quidam tradunt dardanum & Iaſium Coriti filios fuiſſe: non Iouis Nec enim (ſi ita fuiſſet) ad vſus impudicos Ganymedem ꝓnepotes ſuum habere potuiſſet. Itaq; parẽtibus illorum: quos ſupra nomina ui (ſi congruenter annos diuidas) numerus conſentiet. Ab excidio autem troianæ vrbis colliguntur anni mille quadringenti ſeptuagiꝛta. Ex hac temporum ratione manifeſtum eſt ante annos non amplius q̃ mille octingentos natum eſſe Saturnum: qui & ſator omnũ deorum fuit. Non ergo iſti glorientur ſacrorum vetuſtate: quorum & origo: & ratio: & tempora deprẽhenſa ſunt. ¶ Reſtant adhuc aliqua quæ ad arguendas religiones falſas plurimum valeant. Sꝫ iam finem facere libro decreui: ne modum excedat. Ea enim pleni⁹ ſũt exequenda: vt omnibus refutatis quę veritati videntur obſtare: homines: qui bonorum ignorantia vagantur incerti ad religionem veram poſſimus imbuere. Primus autem ſapientię gradus eſt falſa intelligere. Secundus vera cognoſcere: Ergo apud quem hæc prima inſtitutio noſtra profecerit/qua falſa deteximus: excitabitur ad veri cognitionem: quia nulla eſt homini iucundior voluptas: & erit iã ſapientia cæleſtis diſciplinæ dignus qui ad cognoſcenda cętera libens ac paratus accęſſerit.

Belus aſſyriorum rex.

Saturn⁹ ę q̃lis belo.

Quo tẽpe cultura deorũ cœperit.

Dardan⁹ & iaſius. coriti filiȷ

¶ Lactantiȷ Firmiani inſtitutionum diuinarum aduerſus gentiles. Liber Secundus.

¶ Quod rationis obliuio: & ignorantia ſui facit hoies ingratos veri dei qui colitur in aduerſis: & in proſperis cõtẽnitur. Ca. I.

QVanq; primo libro religiones deorum falſas eẽ mõſtrauerim: q; hi quorũ varios diſſimileſq; cultus per vniuerſam terrã cõſenſus hominũ ſtulta perſuaſione ſuſcepit: mortales fuerit: fũctiq; vita diuinę neceſſitati morte cõceſſerint: tamẽne qua dubitatio relinquatur: hic ſecund⁹ liber fõtem ipſũ patefaciet erroꝛuꝫ: cauſaſq; omnes ex

plicabit:quibus decepti homines & primitus deos esse crediderunt & postmodum inueterata persuasione in susceptis prauissime religionibus perseuerauerint. Gestio enim cõuictis inanibus: & hominũ ipia vanitate detecta singularis dei asserere maiestatem:suscipiens vtilius & maiꝰ officiũ:scilicet reuocãdi homines a prauis itineribus: & ingratiã secũ ipsos reducendi:ne se(vt quidem philosophi faciunt)tantopere despiciant:neue se infirmos & superuacuos:& nihil:& frustra omnino natos putent:quę opinio plęrosq; ad vitia cõ pellit. Nam dum existimant nulli deo nos esse curę: aut post mortẽ nihil esse futuros:totos se libidinibus addicunt:& duꝛ licere sibi putant:hauriendis voluptatibus scienter incumbunt:per quas imprudentes in laqueos mortis incurrant. Ignorant enim quæ sit hominis ratio:quam si tenere vellent:in primis deum suum agnoscerent virtutem:iustitiamq; sequerentur:terrenis figmentis animas suas non substernerẽt:mortiferas libidinum voluptates non appeterẽt. Denq; seipsos magni æstimarẽt: atq; intelligerent plus esse in homine q̃ videtur:cuius vim conditionemq; non aliter posse retineri:nisi cultum veri parentis sui depositа prauitate susceperint. Et quidẽ sicut oportet de summa reruꝫ sæpenumero cogitans:admirari soleo maiestatem dei singularis quæ continet regitq;:omnia in tantam venisse obliuionem:vt quę sola coli debeat/sola potissimum negligatur. Homines autem ipsos ad tantam cæcitatem esse deductos: vt vero ac viuo deo mortuos anteferant:terrenos autem in terraq; sepultos ei qui fundator ipsius terræ fuit. Et tamen huic impietati hominuꝫ posset venia concedi:si omnino ab ignorantia diuini nominis veniret hic error. Cum vero ipsos deorum cultores sæpe videamus deum summum & confiteri:& prædicare:quam sibi veniã sperare possint impietatis suæ: qui non agnoscunt cultum eius: quem prorsus ignorari ab homine fas non est. Nam & cum iurant:& cuꝫ optant: & cum gratias agunt:non Iouem:aut deos multos:sed deum nominant:adeo ipsa veritas(cogente natura)etiam ab inuitis peccatoribus erumpit. Quod quidem non faciunt in prosperis rebus. Naꝫ tũ maxime deus ex memoria hominum elabitur: cum beneficijs eius fruenter honorem dare diuinæ indulgentiæ debent · At vero siqua necessitas gauis presserit:tunc deum recordantur. Si belli terror infremuerit:si morborum pestifera vis incubuerit:si alimenta frugibus longa siccitas denegauerit: si sæua tempestas:si grando ingruerit: ad deum confugiunt: a deo petitur auxilium: deus vt subueniat oratur. Siquis in mari vento sęuiente iactatur: hunc inuocat. Siquis aliqua vi afflictatur: hunc potius implorat. Siquis ad extremam mendicandi necessitatem deductus: victum preca-

Prouidentia sublata vitę ratio peruertitur.

Veritas ab inuitis pectoribꝰ erumpit.

dei memineru thomines tũ in malis.

bus expoſcit:deum ſolum obteſtatur:& per eius diuinum atq; vnicum nomen hominum ſibi miſericordiam quærit. Nunq̃ igitur dei meminerunt:niſi dum in malis ſunt. Poſtq̃ metus deſeruit:& pericula receſſerunt:tum vero alacres ad deorum templa cõcurrũt, his libãt his ſacrificant:hos coronant. Deo autẽ:quẽ.in ipſa neceſſitate iplorauerũt:ne verbo quidem gratias agunt:adeo ex rerum proſperitate luxuria:ex luxuria verovitia omnia:ſic impietas aduerſꝰ deũ naſcitur. ¶Quanã iſtud ex cauſa fieri putemus?niſi eſſe aliquãper uerſam poteſtatem:quę veritatis ſit ſemper inimica: quæ humanis erroribus gaudeat?Cui vnicum ac perpetuũ ſit opus effũdere tenebras:& hominum cæcare mentes:ne lucem videant: ne deniq; i cælum aſpiciant:ac naturam corporis ſui ſeruent. Nam cuꝫ cæteri animantes pronis corporibus in humum ſpectent:quia rationem acſapientiam non acceperunt:nobis autem ſtatus rectus: ſublimis vultus ab artifice deo datus ſit:apparet iſtas religiones deorum nõ eẽ rationis humanæ:quia curuant cæleſte animal ad veneranda terrena. Parẽs enim noſter ille vnus & ſolꝰ cũ fingeret hominẽ:ideſt animal intelligens & rationis capax: eũ vero ex humo ſubleuatum ad contemplationem ſui artificis erexit quod optime ingenioſꝰ poeta ſignauit. Pronaq; cum ſpectent animantia cætera terram:Os hominis ſublime dedit:cælumq; videre iuſſit:& erectos ad ſydera tollere vultus. Hinc vtiq; ἀνθρωπον græci appellauerũt:q; ſurſũ ſpectaret Ipſi ergo ſibi renunciant:ſeq; hominum nomine abdicant qui non ſurſũ aſpiciant:ſed deorſum:niſi forte idipſum q; recti ſumus: ſine cauſa homini attributũ putant. ¶Spectare nos cælum deus voluit: vtiq; non fruſtra:nam & aues & ex mutis pene omnia cælum videt ſed nobis proprie datũ eſt cælum rigidis ac ſtantibus videre:vt religionem ibi quæramus:vt deum cuius ſedes illa eſt:quem oculis nõ poſſumus:animo cõtemplemur:quod profecto non faciunt: qui ęs aut lapidem:quę ſunt terra venerantur. Eſt autem prauiſſimum cũ ratio corporis recta ſit: quod eſt temporale: ipſum vero animũ qui ſit ęternus:humilem fieri:cum figura & ſtatus nihil aliud ſignificẽt: niſi mentem hominis eo ſpectare oportere:quo vultum:& animuꝫ tam rectuꝫ eſſe debere q̃ corpus:vt id cui dominari debet imitetur: verum homines & nominis ſui:& rationis obliti: oculos ſuos ab alto deiſciunt ſoloq; defigunt:atq; timent opera digitorum ſuorũ quaſi quicq̃ eſſe poſſit artifice ſuo maius.

Hominis ratis ac officium.

Ouidius i genioſus poeta.

Hominis ſtatus rectus & os ſublime.

¶Quę fuerit prima cauſa fingendi ſimulachra: & q; veriſſima dei imago eſt homo:& q; extra ſe deum nemo fideliter colit. Cap. II.

QVæ igitur amentia eſt:aut ea fingere quæ ipſi poſtmodu3 timeant:aut timere quæ finxerint? Non ipſa inquiunt timemus:ſed eos:ad quorũ imaginẽ ficta:& quorum nominibus conſecrata ſunt.Nempe ideo timetis:q3 eos eſſe in cæło arbitramini.Neq3 enim ſi diſ ſunt:aliter fieri poteſt. Cur igitur oculos in cælum non tollitis:& aduocatis deorum nominibus in apto ſacrificia celebratis? Cur ad parietes & ligna & lapides potiſſimu3 q̃ illo ſpectatis vbi eos eſſe creditis? Quid libi templa? quid aræ volunt? Quid deniq3 ipſa ſimulachra:quę aut mortuorum; aut abſentium monumenta ſunt? Nam omnino fingendarum ſimulitudinum ratio ideirco ab hominibus inuenta eſt:vt poſſet eorum memoria retineri: qui vel morte ſubtracti: vel abſentia fuerant ſeparati. Deos igitur in quorum numero reponemus? Si in mortuorum quis tam ſtultus vt colat? in abſentium colendi ergo non ſunt: ſi nec vident quæ facimus: nec audiunt quę precamur. Si autem diſ abſentes eſſe non poſſunt. qui (quoniam diuini ſunt) in quacunq3 mundi parte ſunt: vident & audiunt. vniuerſa. Superuacua ergo ſunt ſimulachra illis vbiq3 preſentibus:cum ſatis ſit audientium nomina precibus aduocare. At.n.preſentes non niſi ad imagines ſuas adſunt; ita plane quemadmodu3 vulgus exiſtimat:mortuorum animos circa tumulos & corporum ſuorum reliquias aberrare.Sed tamen poſtq̃ deus ille p̃ ſto eſſe cœpit:ia3 ſimulachro eius opus non eſt.Quæro.n.ſiquis imaginem hominis peregre conſtituti contempletur ſæpius:vt ex ea ſolatium capiat abſentis: num idem ſanus eſſe videatur: ſi eo reuerſo atq3 preſente in contemplãda imagine perſeueret:eaq3 potius q̃ ipſi⁹ hominis aſpectu frui velit? Minime profecto. Et tamẽ hominis imago neceſſaria tum videtur:cum procul abeſt ſuperuacua futura cum præſto eſt.Dei autem cuius ſpiritus ac numen vbiq3 diffuſum abeſſe nunq̃ poteſt:ſemper vtiq3 imago ſuperuacua eſt.ſedverentur ne omnis eoru3 religio inanis ſit:& vacua ſi nihil in preſenti videant:quod adorent:& ideo ſimulacra conſtituunt:quæ quia mortuoru3 ſũt imagines:ſimilia mortuis ſunt:omni.n. ſenſu carent. Dei autem inæternum viuentis:viuum & ſenſibile debet eſſe ſimulacrum.Quod ſi a ſimilitudine id nomen accepit:quomodo poſſunt iſta ſimulachra deo ſimilia iudicari:quæ nihil ſentiunt:nec mouentur? Itaq3 ſimulachrũ dei nõ illud eſt:quod digitis hominis:ex lapide aut eræ: aliaue materia fabricatur:ſed ipſe homo:quoniam & ſentit & mouetur: & multas magnaſq3 actiones habet. Nec intelligũt homines ineptiſſimi q3 ſi ſentire ſimulachra & moueri poſſent:vltro adoratura homines fuiſſent: a quibus ſunt expolita:quæ eſſent aut incultus & horridus lapis; aut materia informis & rudis: niſi fuiſſent ab homine formata.

Homo igitur illorũ quaſi parẽs putãd⁹ eſt: per cuius manus nata ſũt: per quem ſpeciẽ: figuram: pulchritudinẽ habere cœperunt. Et ideo melior eſt q̃ fecit: q̃ illa quæ facta ſunt. Et tamen factorem ipſum nemo ſuſpicit aut veretur. Quæ fecit timet: tanq̃ plus poſſit eſſe in opere: q̃ in opifice. Recte igitur Seneca in libris moralib⁹: ſimulachra in quit deorũ venerãtur. illis ſupplicãt: genu poſito illa adorãt: illis per totum aſſident diem: aut aſtant illis. illis ſtipẽ iaciunt: victimas cędũt: & cum hæc tantopere ſuſcipiãt: fabros qui illa fecere contemnunt. Quid inter ſe tã cõtrariũ: q̃ ſtatuarũ deſpicere factorẽ: ſtatuam adorare: & eum ne in conuictu quidẽ admittere: qui tibi deos faciat? Quaꝫ ergo vim: quã poteſtateꝫ habere poſſunt: cũ ipſe qui fecit illa: non habeat? ſed ne hæc quidẽ dare his potuit: quæ habebat: videre: audire: loqui: moueri. Quiſq̃ ne igitur tam ineptus eſt: vt putet aliquid eſſe in ſimulacro dei: in quo ne hominis quidem quicq̃ eſt pręter vmbrã: ſed hęc nemo cõſiderat: infecti ſunt. n. perſuaſione: ac mentes eorum penitus ſuccuꝫ ſtultitię perbiberũt. Adorãt ergo inſenſibilia qui ſentiunt: irrationabilia qui ſapiunt: exanima qui viuũt: terrena qui oriũ tur e cælo. Iuuat ergo velut in aliqua ſublimi ſpecula conſtitutum vn de vniuerſi exaudire poſſint Perſianum illud proclamare: O curuę in terras animæ: & celeſtiũ manes. Cælum potius intuemini: ad cuius ſpectaculum vos excitauit ille artifex verus deus. Ille vobis ſublimẽ vultũ dedit: vos in terram curuamini: vos altas mẽtes & ad patrem ium cũ corporibus ſuis erectas ad inferiora deprimitis: tanq̃ vos pœniteat non quadrupedes eſſe natos. Fas non eſt cæleſte animal cũ terrenis in terraq̃ vergẽtibus adæquari. qd vos beneficijs cæleſtibus ornati: proniq̃ in terrã veſtra ſponte procũbitis? Humi. n. miſeri volutamini: cũ deorſum quæritis: quod in ſublimi quærere debuiſtis. Nã iſta mortaliũ digitorũ ludicra & fragilia figmenta: ex quolibet materiæ genere formata: quid aliđ ſunt: niſi terra ex qua nata ſunt? quid ergo rebus inferioribus ſubiacetis. quid capitib⁹ veſtris terrã ſupponitis. Cũ ergo vos terræ ſubmittitis: humilioreſq̃ facitis: ipſi vos vltro ad iferos mergitis: ad mortẽq̃ dãnatis: qa nihil ẽ terra inferius & humilius: niſi mors & inferi: quæ ſi effugere velletis: ſubiectã pedib⁹ veſtris terrã cõtẽneretis: corporis ſtatu ſaluo: quod iccirco rectum acceꝑiſtis: quo oculos atq̃ mẽtẽ cũ eo q̃ fecit cõferre poſſetis. Contẽnere aũt & calcare terrã nihil aliud eſt: q̃ ſimulacra non adorare (qa de terra ficta ſunt. Itẽ diuitias non concupiſcere voluptates corporis ſperne re: quia opes & corpus ipſum cuius hoſpitio vtimur: terra eſt. Viuuꝫ colite: vt viuatis. Moriatur enim neceſſe eſt: qui ſe ſuamq̃ animã mortuis adiudicauit.

Seneca auctor.

Perſian⁹.

¶ Qđ. C. & alij q̃ videbãt ſapiẽtes: cęteris deteri⁹ peccaueſt. Ca. III

SEd quid prodeſt ad vulgus & ad homines ſperitos hoc modo concionari? cum videamus etiam doctos & prudentes viros cum religionum intelligant vanitatem: nihilominꝰ tamen etiã in his ipſis: quę dãnant: colendis (neſcio qua pranitate) præſtare? intelligebat Cicero falſa eſſe: quę homines adorarent. Nam cum multa dixiſſet: quę ad euerſionem religionum valerent: ait tamen non eſſe illa vulgo diſputanda: ne ſuſceptas publice religiones diſputatio talis extinguat. Quid ei facies: qui cum errare ſe ſentiat: vltro ipſe in lapides impinguat: vt populus omnis offendatur? ipſe ſibi oculos eruat: vt oẽs cęci ſint? qui nec dealijs bene mereatur: quos patitur errare: nec de ſeipſo: qui alienis accedit erroribus: nec vtitur tandem ſapientię ſuę bono: vt factis impleat: quod mente percepit: ſed prudens & ſciens pedem laqueo inſerit: vt ſimul cum cęteris: quos liberare vt prudentior debuit: & ipſe capiatur. Quin potius ſiquid tibi Cicero virtutis eſt: experire populum facere ſapientẽ. Digna res eſt: vbi omnes eloquentiæ tuę vires exerceas. Non enim verendum eſt ne tibi in tam bona cauſa deficiat oratio: qui ſępe etiam malas copioſę ac fortiter defẽdiſti. Sed nimirum Socratis carcerem times: ideoq; patrocinium veritatis ſuſcipere non audes. At mortem vt ſapiens contemnere debuiſti. Erat multo pulchrius: vt ob bene prius dicta: q̃ ob male dicta morereris. Nec tibi laudis plus philippicæ afferre potuerunt: q̃ diſcuſſus error humani generis: & mentes hominum ad ſanitatem tua diſputatione reuocare: ſed concedamus timiditati: quę in ſapiente eſſe non debet. Quid ergo ipſe in eodem verſaris errore? Videò te terrena & manufacta venerari. Vana eſſe intelligis: & tamen eadem facis: quę faciunt ipſi quos ipſe ſtultiſſimos cõfiteris. Quid igitur profuit vidiſſe te veritatem: quam nec defenſurus eſſes: nec ſecuturus? Sed ſi libenter errant hi. qui errare ſe ſentiunt: quanto magis vulgus indoctum: quod pompis inanibus gaudet: animiſq; puerilibꝰ ſpectat omia: oblectatur friuolis: & ſpecie ſimulacrorum capitur: nec ponderare ſecum vnãquamq; rem poteſt: vt intelligat nil colendũ eſſe: quod oculis mortalibus cernitur: quia neceſſe ẽ mortale ſit. Nec mirandum eſſe: ſi deũ non videant: cũ ipſi ne quidẽ hominem videant: quẽ videre ſe credunt. Hoc enim quod oculis ſubiectũ eſt: nõ homo ſed hominis receptaculum eſt: cuius qualitas & figura: non exliniamentis vaſculi: quo continetur: ſed ex factis & moribus peruidetur. Qui ergo colunt ſimulacra: corpora ſunt hominibus carentia: quia ſe corporibus dediderunt: nec vident plus aliquid mente q̃ corpore: cum ſit animi officium ea ſubtilius cernere: quæ acies corporalis non poteſt tueri. Quos homines idem ille philoſophus: ac poeta grauiter accuſat: tanq̃ humlies & abiectos: qui con

tra naturæ ſuę rationem ad veneranda ſe terrena proſternant. Ait enim: Et faciunt animos humiles formidine diuum Depreſſoſq; premunt ad terram. Aliud quidem ille cum hoc diceret: ſentiebat: nihil vtiq; eſſe collendum: quia dij humana non curent. Deniq; alio loco religiones deorum: & cultus inane eſſe officium confitetur. Nec pietas vlla eſt: velatum ſæpe videris Vertere ſe ad lapidem: atq; omnes accedere ad aras: Et procũbere humi proſtratum: & pãdere palmas. Ante deum delubra nec aras ſanguine multo Spargere quadrupedũ nec votis nectere vota. Quę profecto ſi caſſa ſunt: non oportet ſublimes & excelſos animos aduocari: atq; in terram premi: ſed nihil aliũ q̃ cęleſtia cogitare. Impugnatæ ſunt ergo a prudentioribus falſæ religiones: quia ſentiebant eſſe falſas: ſed non eſt inducta vera: quia qualis: aut vbi eſſet ignorabant. Itaq; ſic habuerunt tanq̃ nulla eſſet oio: quia veram nõ poterãt inuenire. Et eodem modo inciderunt in errorẽ multo maiorem: q̃ illi qui falſam tenebãt. Nã & iſti fragiliũ cultores: q̃uis ſint inepti: quia cæleſtia cõſtituunt in rebus corruptibilibus atq; terrenis: aliquid tamen ſapientię retinent: & habere veniã poſſunt: quia ſummum hominis officium: & ſi non re ipſa: tamen propoſito tenent: ſi quidem hominum atq; mutorum: vel ſolũ: vel certe maximum in religione diſcrimen eſt. Hi vero quanto fuerunt ſapientiores: q; intellexerunt falſę religionis errores: tanto facti ſunt ſtultiores q; eſſe aliquam veram non putauerunt. Itaq; quoniam facilius eſt de alienis iudicare q̃ de ſuis: dum aliorum præcipitium vident non proſpexerunt quid ante ſuos pedes eſſet. In vtraq; igitur parte & ſumma ſtulticia inuenitur: & odor quidem ſapientię: vt poſſis dubitare quos dicas potiſſimum ſtultiores: illos ne qui falſam religionem ſuſcipiũt: an eos qui nullam. Sed (vt dixi) venia concedi poſſet imperitis: & qui ſe ſapientes eſſe non fateantur. His vero non poteſt qui ſapientiã profeſſi: ſtultitiam potius exhibent. Non ſum equidem tam iniquus: vt eos putem diuinare potuiſſe: vt veritatem per ſeipſos inuenirent: qđ fieri ego non poſſe confiteor: ſed hoc ab is exigo: quod ratione ipſa præſtare potuerunt. Facerent enim prudentius ſi & intelligerent eſſe aliquã verã: & falſis impugnatis aperte pronunciarẽt eam quæ vera eſſet ab omnibus non teneri. Sed mouet eos fortaſſe illud: q; ſi quaera eſſet religio: exerceret ſe ac iudicaret: nec pateret eſſe aliud quicquã. Videre enim nullo modo poterant: quare aut a quo & quem admodum religio vera opprimeretur: quod eſt diuini ſacramenti: & cæleſtis arcani. Id vero niſi doceatur: aliquis ſcire nullo pacto poteſt Summa rei hęc eſt. Imperiti & inſipientes falſas religiones proveris habent quia: neq; veram ſciunt: neq; falſam intelligunt. Prudẽtiores vero: quia veram neſciũt: aut in his: quas falſas eſſe intelligunt: perſe-

uerant:vt aliquid tenere videantur:aut omnino nihil colunt:ne incidant in errorem:cũ idipsum maximi sit erroris:vitam pecudũ sub figura hominis imitari. Falsum vero intelligere est:quid sapientiæ:ſ humanæ. Vltra hunc gradum procedi ab homine non potest. Itaq; multi philosophorum religiones(vt docuit)sustulerunt. Verũ autem scire diuinæ est sapientiæ. Homo autẽ per seipsum peruenire ad hãc scientiam non potest:nisi doceatur adeo. Philosophi quod summuꝫ fuit humanæ sapientiæ assecuti sunt:vt itelligerent:quod non sit: illd assequi nequiuerunt:vt dicerent quid sit(Nota)Ciceronis vox est:vti nam tam facile vera inuenire possem:q̃ falsa conuincere. Quod quia vires humanæ conditionis excedit:eius officij facultas nobis est attributa:quibus tradidit deus scientiam veritatis:cui explicandæ quattuor posteriores libri seruient. Nunc interim falsa vt cœpimus:detegamus.

¶Quod nil maiestatis & reuerentiæ habeant idola. Cap.IIII.

Vid igitur maiestatis possunt habere simulachra; quæ fuerunt in homũculi potestate: vel vt aliud fierent: vel vt oio non fierent:iccirco apud Horatium Priapus ita loquitur. Horatius
Olim trũcus eram ficulnus inutile lignum:Cum faber incertus scamnum faceret ne priapum. Maluit esse deum: deus inde ego furum:auiumq; Maxima formido. Quis non sit tanto hoc custode securus? Fures enim tam stulti sunt: vt priapi tentiginem timeant cum aues ipsæ:quas terrore falcis:aut inguinis abigi existimãt:si mulacris fabrefactis.i.hominũ plane similibus insidiant: nidificent: inquinent. Sed Flaccus:vt satyrici carminis scriptor derisit:hominuꝫ vanitatẽ. Verum hi qui faciunt:seriam se facere rẽ opinantur. Deniq; poeta maximus:homo in cæteris prudens:in hoc solũ non poeticæ:ſ aniliter desipiuit:cũ i illis emẽdatissimis libris ẽt fieri hoc iubet. Et custos furum atq; auiuꝫ cũ falce saligna Hellespontiaci seruet tutela Priapi. Adorant ergo mortalia: aut a mortalibus facta: frangi eni cremari possunt ac perire. Nã & tectis vetustate labentibus sæpe cõminui solent: & consumpta incẽdio dilabũtur in cinerẽ: & plærũq; (nisi sua illis magnitudo subuenerit:aut custodia diligens sepserit) in præ dam furibus cedũt. Quæ igitur infamia est ea timere: pro quibus aut ruinæ.aut ignes:aut furta timeãtur? quæ vanitas aliquã ab his specta re tutelã:quæ tueri semetipsa non possunt? quæ peruersitas ad eoruꝫ præsidia decurrere:quæ ipsa cũ violantur multa sunt: nisi a colẽtibus vindicẽt? Vbi ergo veritas est: vbi nulla vis adhiberi potest religioni vbi nihil quod violari possit apparet:vbi sacrilegiuꝫ fieri non potest? Quicquid autẽ oculis manibusq; subiectũ est: id vero quia fragile ẽ: ab omni ratione immortalitatis est alienũ. Frustra igitur hoies auro:

ebore:gemmis deos excolũt & exornant:quasi vero ex his rebus vllam possint capere voluptatem. Quis vsus est precioſorum muneruꝫ nihil ſentientibus? An ille qui mortuus? Pari enī ratione defunctoruꝫ corpora odoribꝰ ac p̄cioſis veſtibus illita & cōuoluta humi condunt: qua deos honorāt: qui neqꝫ cū fierēt ſentiebant: neqꝫ cum colũtur ſciunt. Nec enim ſenſum conſecratione ſumpſerunt. Non placebat Perſio. Perſius. q̄ aurea vaſa tēplis inferantur: ſuperuacuū putanti eſſe inter religiones: q̄ nō ſanctitatis: ſed auaritiæ ſit inſtrumentum. Illa enī ſatius eſt deo: quē recte colas: inferre pro munere. Compoſitū ius: faſqꝫ animi ſāctoſqꝫ receſſus Mētis: & icoctū generoſo pectus honeſto. Egregie ſapienterqꝫ ſenſit. Verum illud ridiculū ſubdidit. Hoc eſſe aurū in templis: quod ſint Veneri donatæ a virgine puppæ: quas illa omitte Polycletꝰ. re fortaſſe cōtēpſit. Non videbat enīꝫ ſimulachra ipſa & effigies deorum Polycleti & Euphranoris & Phidiæ manu ex auro atqꝫ ebore p̄ Euphranos. fectas: nihil aliud eſſe q̄ grandes puppas: non a virginibus quarū luſibus venia dari poteſt: ſed a barbatis hominibus conſecratas. Merito Phidias igitur etiaꝫ ſenum ſtultitiam Seneca deridet: Non inquit bis pueriſumus (vt vulgo dicitur) ſed ſemper. Verum hoc itereſt: q̄ maiores nos Seneca auctor. ludimus. Ergo his ludicris: & ornatis: & grandibus puppis: & vnguēta & thura & odores inſerunt. His opimas & pingues hoſtias immolant: quibus eſt quidē os: ſed carent officio dentiū. His peplos & indumenta precioſa: quibus vſus velaminis nullus eſt. His aurum & argētum conſecrant: quæ tam non habent qui accipiunt: q̄ qui illa donaDionyſiꝰ. runt. Nec immerito Dionyſius Siciliæ tyrannus poſt victoriam Græcia potitus deos tales contempſit: ſpoliauit. illuſit. Siquidē ſacrilegia ſua iocularibus etiam dictis ꝓſequebatur. Naꝫ cū Ioui Olympio aureum amictū detraxiſſet: laneū iuſſit imponi dicens æſtate eſſe grauē aureum: hyeme frigidum: laneū vero vtiqꝫ tempori aptum. Ideꝫ auream barbaꝫ detrahēs Aeſculapio incongruens & iniquū eſſe ait: cū Apollo pater eius imberbis eſſet adhuc ac leuis: priorem filiū q̄ patrē barbatū videri Itē pateras & exuuias: & parua quædā ſigilla: quæ ſimulachrorū ꝓtētis manibus tenebantur: detrahebat: & accipere ſe illa: non auferre dicebat. Perq̄. n. ſtultum eſſe & ingratum: nolle accipere ab his vltro porrigentibus: a quibus bona ſibi homines p̄cārēt. Hæc. n. fecit impune: quia rex & victor fuit. Quin ēt ſecuta eſt eum ſolita fœlicitas vixit enim vſqꝫ ad ſenectutem: regnūqꝫ per manus filio tradidit. In eo igitur quia homines ſacrilegia vindicare nō poterāt oportuit deos ipſos ſui vindices eſſe. At ſi humilis quid tale cōmiſerit: huic præſto ſūt flagella: ignes: eculei: cruces: & quicquid excogitare iratis & furentibus licet. Sed cū puniunt deprehenſos in ſacrilegio: ipſi de deorum ſuorū poteſtate diffidunt. Cur. n. illis potiſſimum

non relinquant vlciſſendi ſui locum: ſi eos poſſe aliquid arbitrantur? Quinetiã. putant illorũ numine accidiſſe: vt prædones rerum ſacrarum deprehenſi tenerentur: & ſequiunt non tam ira q̃ metu: ne ſi deorum iniuriam non vindicauerint: ipſos expectãt pœne incredibili. f. vanitate: qui nocituros ſibi deos putent ob aliena ſcelera: qui ipſis a quibus violati ſpoliatiq; ſunt: per ſeipſos nichil nocere potuerunt. At enim ſæpe ipſi quoq; in ſacrilegos vindicauerunt: poteſt id vel caſu accidiſſe q̃ aliquando non ſemper. Sed tamen paulopoſt (quãdo id acciderit) oſtendam. Sed quæro cur illi tot & tanta ſacrilegia in Dionyſio non vindicauerunt? qui non furtim: ſed palam deos ludibrio habuit Cur hunc tam potentem ſacrilegum a templis: a cerimoniis: ab imaginibus ſuis non acuerunt? Cur etiam ſacris reb⁹ ablatis proſpere nauigauit? quod ioco ipſe teſtatus eſt (vt ſolebat) Videtis ne inquit comitibus ſuis naufragium timentibus: q̃ proſpera ſacrilegis nauigatio ab ipſis diis immortalibus tribuatur? Sed hic fortaſſe a Platone didicerat deos nihil eſſe. Quid caius Verres: quez Tullius accuſator eius idem Dionyſio & Phalaridi & tyrannis omnibus comparat: nõne omnem Siciliam compilauit: ſublatis deorum ſimulachris: ornamentiſq; phanorum? Ocioſum eſt perſequi ſingula vnũ libet commemorare: in quo accuſator omnibus eloquentię viribus: omni deniq; conatu vocis & corpis deplorauit. De Cerere Catanẽſi vel Aethnenſi: quarum alterius tanta fuit religio vt adire tẽpli eius ſecreta penetralia viris nefas eſſet. Alterius antiquitas tanta fuit vt omnes hiſtorię loquantur ipſam deam fruges in Aethnę ſolo primum repperiſſe filiamq; eius virginem ex eodem loco raptam. Deniq; gracchanis tẽporibus turbata republica & ſeditionibus & oſtentis cum repertum eſſet in carminibus Sibyllinis: antiquiſſimã Cererez debere placari: legati ſunt Aethnam miſſi. Hæc igitur Cereres vel religioſiſſima: quam videre maribus ne adorandi quidem gratia licebat vel ãtiquiſſima: quam ſcilicet ſenatus. Po.Q.Ro. ſacrificijs domiſq; placuerat ex arcanis & vetuſtis penetralibus a. C. Verre immiſſis latronibus ſeruis impune ſublata eſt. Idem vero cum affirmaret ſe a ſiculis (vt cauſam prouincię ſuſciperet) oratum his verbis vſus eſt: ſeſe iam ne deos quidem in ſuis vrbibus (ad quos confugerent) habere q̃ eorum ſimulachra ſanctiſſia. C. Verres ex delubris religioſiſſimis ſubſtuliſſet. quaſi vero ſi Verres ex urbibus delubriſq; ſuſtulerat: de cælo quoq; ſuſtulerat. Vnde apparet iſtos deos nihil habere in ſe ãplius q̃ materiam de qua fũt fabricati: nec imerito a te. M. Tulli: hoc eſt ad teipſum hominẽ. Siculi cõfugerũt: quoniã triẽnio ſunt expti deos illos nichil valere. Eſſent .n. ſtultiſſimi: ſi ad eos ob defendendas iniurias

Plato auctor

C. Verre Tullius. auctor.

Ceres.

hominũ confugiſſẽt:qui.C.Verri nec pro ſe ipſis irati eſſe potuerũt. At enim verres ob hęc facinora dãnatus eſt.Non ergo dijs vindicaue-runt:ſed Ciceronis induſtria:qua vel defenſores eius oppreſſit:vel gracię reſtitit.Quid ꝙ apud ipſum Verrem non fuit vlla damnatio ſed vacatio vt quemadmodum Dionyſio deorũ ſpolia geſtãti dijs im-mortales bonã dederãt nauigationẽ:ſic etiã Verri bonã qetẽ tribuiſſe videantur:in qua ſacrilegijs ſuis tranquille frui poſſet. Nã frementi-bus poſtea ciuilibus bellis ſub obtentu dominationis ab omni peri-culo & metu remot⁹:aliorũ graues caſus & miſerabiles exitus audie bat:& qui cecidiſſe ſolus omnibus ſtãtibus videbatur: is vero vniuer ſis cadentibus ſolus ſtetit:donec illum & opibus ſacrilegio partis: & vita ſatiatum:ac ſenectute confectum,pſcriptio triũuiralis auferret. eadem ſciliſcet quæ tullium violatę deorum maieſtas vltorem.Quin etiam fœlix ineoipſo fuit:ꝙ ante ſuam mortem crudeliſſimum exi-tum ſui accuſatoris audiuit. Dijs videlicet prouidentibus: vt ſacrile-gus ac prædo ille religionum ſuarum non ante moraretur: q̃ ſolatiu⁹ de vltione cœpiſſet.

¶Quod ſolus omnium creator verus deus eſt:ſoluſꝙ colendus:nec elemẽta nec corpora cęleſtia aliquid diuinitatis habẽt:in quo & ſtoi-ci deſipiunt:qui ſtellas deos putant:quę non ſua voluntate mouenť: ſed dei:& qua ratione eas ſic fieri voluit. Ca.V.

QVanto igit̃ rectius eſt omiſſis inſẽſibilibus & vanis:oculos eo tendere:vbi ſedes:vbi habitatio eſt dei veri: qui terram ſtabili firmitate ſuſpendit:qui cælum diſtinxit aſtris fulgẽ-tibus:qui ſolem rebus humanis clariſſimum ac ſingulare lumen in argumentum ſuæ: vnicæ maieſtatis accendit? Terris au-tem maria circunfudit:flumina ſempiterno lapſu fluere pręcepit. Iuſ ſit & extendi campos:ſubſidere valles. Fronte tegi ſiluas: lapidoſos ſurgere montes. Que vtiꝙ omnia non Iuppiter fecit: qui ante annos mille ſeptingentos natus eſt:ſed idem ille opifex rerum mundi me-lioris origo. Qui vocatur deus:cuius principium: quoniam non po-teſt compręhendi:ne quęri debet quidem. Satis eſt homini ad plenã perfectamꝙ prudentiam:ſi deum eſſe intelligat: cuius intelligentiæ vis & ſumma hæc eſt:vt ſuſcipiat & honorificet communem paren-tem generis humani:& rerum mirabilium fabricatorem. Vnde qdã hebetis obtuſiꝙ cordis: elementa quę & facta ſunt: & carent ſenſu tanq̃ deos adorant:qui cum dei opera mirarenť. cęlum cum lumini-bus variſs:terram cum campis & montibus:maria cuꝫ fluminibus & ſtagnis & fontibus:earum rerũ admiratione obſtupefacti:& ipſi⁹ ar-tificis oblitť:queꝫ videre non poterant:eius opera venerari: & colere cœperunt:necvnq̃ intelligere quiuerunt:quãto maior:quãtoꝙ mira-

bilior ſit: qui illa fecit ex nihilo: quæ cuꝫ videant diuinis legibus obſequentia. commodis atq; vſibus hoim perpetua neceſſitate famulari: tamen illa deos exiſtimant eſſe: ingrati aduerſus beneficia diuina qui deo patri indulgentiſſimo ſua ſibi opera prętulerunt. Sed quid mirum: ſi aut barbari: aut imperiti homines errant: cum ẽt philoſophi ſtoicæ diſciplinæ in eadem ſint opinione: vt omnia cęleſtia quę mouentur: in deorum numero habẽda eſſe cenſeant. Si quidẽ Lucilius ſtoicus apd Ciceronẽ ſic loquit: Hanc igit in ſtellis conſtantiam hanc tantam in tam varijs curſibus in omni ęternitate conuenientiã temporum non poſſum intelligere ſine mente: ratione: conſilio quæ cum in ſyderibus eſſe videamus: non poſſumus ea ipſa non in deorũ numero ponere. Item paulo ſuperius. Reſtat inquit vt motus aſtrorum ſit voluntarius: quę qui videat non indocte ſolum: veruꝫ etiã impie faciat: ſi deos eſſe neget. Nos vero & quidem cõſtãter negamꝰ: ac vos o philoſophi: nõ ſolũ indoctos: & ipios: verũ etiã cæcos & ineptos deliroſq; probamus: q ignorãtiã impitoꝫ vanitate viciſtis. Illi eñ ſolẽ & lunã: vos etiã ſydera deos putatis. Tradite igit nobis ſtellaruꝫ myſteria: vt aras & templa ſingulis erigamus: vt ſciamꝰ quo quamq; ritu: quo die colamus: quibus nominibus: quibꝰ p̃cibus aduocemus: niſi forte nullo diſcrimine: tã innũerabiles: tã minutos deos aceruatim colere debemus. Quid q argumentũ illud: quo colligũt vniuerſa cæleſtia deos eſſe: in contrariũ valet? Nã ſi deos eſſe idcirco opinant: qa certos & rationabiles curſus habent: errãt. Ex hoc eniꝫ apparet deos nõ eſſe: q exorbitare illis a preſtitutis itineribus nõ licet. Cęterum ſi dij eſſent: huc atq; illuc paſſim ſine vlla neceſſitate ferrẽtur: ſicut animãtes in terra: quorum (quia liberę ſunt voluntates) huc atq; illuc vagantur: vt libuit: & quo quẽq; mens duxerit eo fertur. Non eſt igitur aſtrorum motus volũtarius: ſed neceſſarius: quia præſtitutis legibus officijſq; deſeruiunt. Sed cũ diſputaret de curſibus ſyderum: quos ex ipſa rerũ ac temporũ cõgruentia intelligebat non eſſe fortuitos: exiſti mauit volũtarios eſſe: tanq̃ non poſſent tã diſpoſitę q̃ ordinate moueri: niſi ſenſus illis ineſſet officij ſui ſciens. O quam difficilis eſt ignorãtibus veritas: & quam facilis ſcientibus. Si motus inquit aſtrorum fortuitu non ſũt: nihil aliud reſtat niſi vt volũtarij ſint. Immo vero vt non eſſe fortuitos manifeſtũ eſt: ita nec volũtarios. Quomodo igit in cõficiendis itineribus conſtantiã ſuaꝫ ſeruant? Nimirũ deus vniuerſi artifex ſic illa diſpoſuit: ſic illa machinatus eſt: vt per ſpacia cæli diuina: & admirabili ratione decurrerẽt: ad efficiendas ſuccedentiũ ſi bi tẽporũ varietates. An Archimedes ſiculus concauo ære ſimilitudinem mundi ac figurã potuit machinari: in quo ita ſolẽ ac lunam com poſuit: vt inæquales motus: & cęleſtibus ſimiles conuertionibus ſin-

Lucillius.

Archime
des

guliſq; quaſi diebus efficerent: & nõ modo acceſſus ſolis & receſſus vel incrementa diminutioneſq; lunæ: verum etiam ſtellarum: vel errantium: vel vagarum diſpares curſus orbis ille dum vertitur: exhiberet? Deus ergo illa vera non potuit machinari & efficere: q̃ potuit ſolertia hominis imitatione ſimulare? Vtrũ ne igitur ſtoicus ſi aſtrorum figuras in illo aere pictas effictaſq; vidiſſet ſuo illa conſilio moueri diceret: ac non potius artificis ingenio. Ineſt ergo ſyderibus ratio ad peragendos meatus ſuos apta: ſed dei eſt illa ratio: qui & fecit & regit omnia. Non ipſorum ſyderum: quæ mouentur. nam ſi ſolem ſtare voluiſſet: perpetuus dies vtiq; eſſet. Itẽ ſi motus aſtra non haberent: quis dubitet ſempiternam noctẽ fuiſſe futuram? Sed vt diei ac noctis vices eſſẽt moueri ea voluit: & tam varię moueri: vt non modo lucis ac tenebrarũ mutuę vicitſſitudines fierent: quibus laboris & quietis alterna ſpacia conſtarẽt: ſed etiam frigoris: & caloris: & diuerſorum tẽporũ vis: ac poteſtas: vel generandis vel maturandis frugib⁹ cõueniret. Quam ſolertiã diuię poteſtatis in machinandis itineribus aſtrorũ: quia philoſophi nõ videbãt aĩalia eſſe ſydera putauerũt tãq; pedibus & ſponte: non diuina ratione procederent. Cur autẽ excogitauerit illa deus: quis non intelligit? Scilicet ne ſolis lumine deceden te nimiũ cęca nox tetris atq; horrentibus tenebris ingraueſceret: noceretq; viuẽtibus. Itaq; & cælum ſimul mira varietate diſtinxit: & tenebras ipſas multis minutiſq; luminibus temperauit. Quanto igitur Naſo ſapientius: q̃ illi: qui ſapiẽtię ſtudere ſe putant: qui ſentit a deo lumina illa: vt horrorẽ tenebrarum depellerẽt: inſtituta? Is eũ libr̃ũ: quo phænomena breuiter cõpręhendit: his trib⁹ verſibus termiauit.

Naſo auctor

Tot numero: taliq; de⁹ ſimulachra figura
Impoſuit cælo: perq; atras
ſparſa tenebras
Clara prumoſę iuſſit dare lumina nocti:
Quod ſi fieri nõ poteſt: vt ſtellæ diſ ſint. ergo nec ſol quidẽ nec luna diſ eẽ pollũt qm̃ luminibus aſtrorũ: non ratione differũt. ſed magnitudine. Quod ſi hi diſ non ſũt: ergo nec cælum quidẽ: in quo illa oĩa continent.

¶ Qđ nec terra: nec aqua: nec ps aliqua mũdi: nec tot⁹ ipe de⁹ eſt aĩatus ſicut ſtoici mẽtiunt: qui qđ aſtruunt: pariter & euertunt. Cap. VI.

Similiter modo ſi terra quam calcamus: quam ſubigimus: & colimus ad victu⁹ deus: non eſt: nec campi quidem ac mõtes diſ erunt. Sed ſunt. ergo non tellus quidem vniuerſa deus videri poteſt. Item ſi aqua. quę ſeruit animantibus ad vſum bibendi: aut lauandi: deus non eſt: nec fontes quidem: ex quibus aqua profluit. Si fontes non ſunt: nec flumina quidem: quæ de fontibus colliguntur. Si flumina quoq; diſ non ſunt: ergo & mare: quod ex fluminibus conſtat: deus haberi non poteſt. Quod ſi neq; cęlum: neq; terra: neq; mare: quę mundi partes ſũt

dij esse nō possunt: ergo ne mūdus quidem totus deus est: quem idē ipsi stoici & animantem & sapientem esse contendunt: & propterea deū. in quo tā inconstātes fuerunt: vt nihil dictū sit ab his: quod non ab ijsdem fuerit euersum. Sic enim argumentantur: fieri nō posse: vt sensu careat: quod sensibilia ex se generat. Mundus autē generat hominē: qui est sensu prēditus: ergo & ipsum sensibilē esse. Itē sine sensu esse nō posse: cuius pars habeat sensum. Igitur quia homo sensibilis est: etiam mundo: cuius pars homo est: inesse sensum. Prēpositiones quidem veræ sunt: & sensibile esse quod sensu prædituꝫ gignat: & habere sensum: cuius pars sensu aucta sit. Sed assumptiones falsæ: quibus argumenta concludunt: quia neq; mundus generat hominē: neq; mundi homo pars est. nam hominem a principio idem deus fecit: qui & mūdū: & nō est mundi pars homo: sicut corporis membrū. potest. n. mundꝰ esse sine homine: sicut & vrbs & domus. Atqui vt domus vnius hominis habitaculum est: & vrbis vnius populi: sic & mundus domicilium totius generis humani: Et aliud est quod incolitur: aliud quod colit. Sed illi dum student id quod falso. susceperant confirmare & sensibilem esse mundum & deum: argumentorum suoruꝫ consequentia nō viderunt. Nā si mūdi pars est. homo & sensibilis est mundus qa sentit. Ergo quia mortalis est homo: mortalis sit & mūdꝰ necesse est: nec tantū mortalis: sed etiā omnibꝰ morbis et passionibus subiectus: & econtrario: si deus est mūdus & partes eius vtiq; immortales sunt: ergo & homo deus est: quia pars est (vt dicitis) mundi. si homo: ergo iumenta & pecudes: & cætera genera bestiarum & auium & piscīū: quoniam illa eodem modo sentiunt: & mundi partes sūt. At hoc tolerabile est. Nā & hoc colūt ægiptij. sed res eo nō peruenit: vt ranæ & culices & formicæ dij esse videantur: quia & ipsis inest sensus ex parte mundi sunt. Ita semper argumenta ex falso petita: ineptos & absurdos exitus habent. Quid q; ijdem ipsi aiunt: deorum & hominū causa mūdū esse constructum quasi cōmunem domū? Ergo nec mundus deus est: nec animas si constructus est: animans. n. non construitur sed nascitur. Et si est ædificatus: & sic vtiq; tanq̄ domus: tanq̄ nauis. Est ergo aliquis artifex mundi deus: & seorsum erit mundus q factus est: seorsum ille qui fecit. Iam illud quidem repugnās & absurdum: q; cum cæleſtes ignes: cęteraq; mundi elementa deos eē affirmant Itē ipsum deum munduꝫ dicunt. Quomodo potest ex deorū multoruꝫ aceruo vnus deus confici. si astra dij sunt mundus ergo non deus sed domicilium deorum est. Si vero deus mundus est: ergo omnia illa quę sunt in eo dij non sunt: sed dei membra: quę vtiq; soli dei nomen accipere non possunt. Nec. n recte quis dixerit mēbra hois vnius multos hoies esse: sed tamē nō ē simile cōparatio aīaī &

mundi. Animal.n. quia ſenſu prędituꝫ eſt: et membra eius habēt. ſēſū: nec niſi a corpore diuulſa putreſcunt. Cuius igitur rei ſimilitudinē gerit mundus? Nimirū ipſi docēt: cū factū eē ñ diffitētur: vt eſſet diſs & hoibus quaſi cōis domꝰ. Si ergo eſt conſtructꝰ vt domꝰ: nec ipſe deus eſt: nec elemēta quæ ſunt partes eius: quia neqꝫ domus habere dominiū ſui poteſt: neqꝫ illa de quibus domus conſtat. Non tantum igitur veritate: ſed etiā verbis ſuis reuincuntur. Sicut .n. domꝰ in vſū habitandi facta per ſe nihil ſentit: dominoqꝫ ſubiecta eſt: q eā fecit aut i colit: ita mundus per ſe nihil ſentiens: factori deo ſubiacet: qui euꝫ in vſum ſui fecit.

¶Quod dupliciter peccant inſipientes: & q auaritia ſub obtētu religionis collitur: prędualente ratione: traditione maioruꝫ: & qui fuerint maiores: quorum auctoritas prędiudicat veritati. Cap. VII.

DVplici ergo ratione peccatur ab inſipientibꝰ. primū q elemēta. i. dei opa deo prędferūt. Deinde q elementorm ipſoruꝫ figuras humana ſpecie comprehenſas colunt. Nam ſolis lunęqꝫ ſimulachra humanum in modum formāt. Item ignis & terrę & maris q̄ illi Vulcanū: Veſtā: neptunū vocāt: nec elemētis ipſis i apto litāt. Tāta hoies imaginū cupiditas tenet: vt iā viliora dicanť, illa quæ vera ſūt auro. ſ. gēmis & ebore delectantur. Horū pulchritudo ac nitor præſtringit oculos: nec vllam religionē putant vbi cunqꝫ illa nō fulſerint. Itaqꝫ ſub obtentu deorū auaritia & cupiditas colit. Credūt. n. deos amare quicquid ipſi cōcupiſcūt: quicquid eſt, propter quod furta: & latrocinia. & homicidia quotidie fæuiūt: propter quod bella per totum orbē populos vrbeſqꝫ ſubuertūt. Conſecrant ergo diſs manubias & rapinas ſuas: quos certe neceſſe eſt imbecilles eē ac ſummæ virtutis expertes: ſi ſubiecti ſunt cupiditatibus: cur enī cæleſtes eos putemus ſi deſiderāt aliquid de terra? Vel beatos: ſi aliqua re indigent? Vel incorruptos: ſi voluptati habēt ea: in quibꝰ appetendis cupiditas hoim nō immerito damnať? Veniūt igit ad deos. nō taꝫ religionis gratia: quæ nulla poteſt eſſe in rebus male partis & corruptibilibus: q̄ vt aurum oculis hauriant. nitorem leuigati marmoris aut eboris aſpiciāt: vt inſignes lapillos & coloribus veſtes: vel diſtincta gēmis fulgentibus pocula inſatiabili contemplatione contrectent. Et quanto fuerint ornatiora templa & pulchriora ſimulachra: tanto plus maieſtatis habere credantur: adeo religio aliorū nihil aliud eſt q̄ quod cupiditas humana miratur. Hæ ſunt religiones quas ſibi a maioribus ſuis traditas pertinaciſſime tueri ac defendere perſeuerāt nec conſiderant: quales ſint: ſed ex hoc probatas atqꝫ veras eſſe confidunt: q eas veteres tradiderunt: tantaqꝫ eſt auctoritas vetuſtatis: vt inquirere in ea ſcelus eſſe dicatur Itaqꝫ creditur ei paſſim tanquā co-

gnitæ veritati. Deniq; apud Ciceronem ſic dicit Cotta Lucillo. Habes Balbe quid Cotta quid pontifex ſentiat: fac nunc ego intelligam: quid tu ſentias: a te enim philoſophę rationem religiõis accipere debeo. Maioribus autem noſtris etiam nulla ratione reddita rationis ẽ credere. Si credis: cur ego rationẽ requiris: quę poteſt efficere ne credas? Si rationem requiris & quærendam putas: ergo nõ credis. Ideo enim quæris vt eam ſequaris cum inueneris: docet te ecce ratio non eſſe veras religiones deorum: quid facies? Maiores ne potius an rationem ſequeris? Quę quidem tibi non ab alio inſinuata: ſed a teipſo inuenta & electa eſt: cum omnes religiones radicitus euiſti. Si rationem mauis: diſcedere te neceſſe eſt ab inſtitutis & auctoritate maiorum: quoniam id ſolum rectum eſt: quod ratio præſcribit. Si autẽ pietas maiores ſequi ſuadet fatere igitur & ſtultos illos fuiſſe: qui excogitatis contra rationem religionibus ſeruiunt: & te ineptum qui id colas: quod falſum eſſe conuinceris. Sed tamen quoniam nobis tantopere maiorum nomem opponitur: videamus tamen qui fuerint maores illi: a quorũ auctoritate diſcedi nefas ducitur. Romulus vrbem conditurus: paſtores: inter quos adoleuerat: cõuocauit. Cumq; is numerus condendæ vrbi parum idoneus videretur: conſtituit aſilum. Eo paſſim confugerunt ex finitimis locis peſſimi quique ſine vllo cõditionis diſcrimine. Ita conflauit ex his omnibus populum: legitq; i ſenatum eos: qui ętate anteibant: & patres appellauit: quorum conſilio gereret omnia de quo ſenatu Propertius elegiarum ſcriptor hæc loquitur. Buccia cogebat priſcos ad verba quirites Centum illi i prato ſæpe ſenatus erat. Curia prętexto nunc quę nitet alta ſenatu: Pelli tos habuit ruſtica corda patres. Hi ſunt patres: quorum decretis eruditi ac prudentes viri deuotiſſime ſeruiebant. Idq; verum acimmutabile omnis poſteritas iudicet: q; centum pelliti ſenes ſenatum eſſe voluerunt. quos tamen (vt in primo libro dictum eſt.) Pompilius illexit vt vera crederent eſſe ſacra: quę ipſe tradebat. Eſt vero q; illorum auctoritas tanti habeatur a poſteris: quos nemo cum viuerent: neq; ſummus neq; infimus affinitate dignos iudicauit.

Cicero. auctor Cotta Lucilius.

Romulus

Quod ratione potius innitendum eſt: & quæ miracula ſcripta ſunt ad confirmationem erroris multorum. Cap. VIII

QVare oportet in ea re maxime: in qua vitæ ratio verſat̃ ſibi quẽq; confitere: ſuorum iudicio ac propriis ſenſibus niti ad inueſtigandam & perpendendam veritatem: q̃ credentem alienis erroribus decipi: tanq̃ ipſum rationis expertẽ. Dedit omnib⁹ deus pro virili portione ſapientiam: vt & inaudita inueſtigare poſſent & audita perpendere. Nec quia nos illi tẽporib⁹ anteceſſerunt. ſapientia quoq; anteceſſerunt: quę ſi oibus ęqualiter datur

occuparí ab antecedentibus non poteſt. Illibabilis eſt tanq̃ lux & claritas ſolis: quia vt ſol oculorum, ſic ſapiẽtia lumen eſt cordis humani Quæ cum ſapere. i. veritatem quęrere omnibus ſit innatum ſapientiam ſibi adimunt: qui ſine vllo iudicio inuẽta maiorũ probant: & ab aliſs pecudum more ducũtur. Sed hoc fallit: q̃ maiorũ nomine poſito non putant fieri poſſe: vt aut ipſi plus ſapiant: quia minores vocantur: aut illi deſipuerint: quia maiores nominantur. Quid ergo impedit: quin ab ipſis ſumamus exemplum? aut quomõ illi qui falſa inuenerant: poſteris tradiderunt: ſic nos qui verũ inuenimus: poſteris meliora tradamus. Supereſt ingens quęſtio: cuius diſputatio non ab ingenio ſed a ſcientia venit: q̃ pluribus explicanda erit: nequid dubium omnino relinquatur: Nam fortaſſe aliquis ab illa cõfugiat quęa multis & non dubijs traduntur auctoribus: eos ipſos quos docuim⁹ deos non eſſe: maieſtatem ſuam perſępe oſtendiſſe & ꝓdigijs: & ſomnijs & augurijs & oraculis. Et ſane multa enumerari poſſunt digna miracula. In primis illud quod Actius nauius ſummus augur cum Tarquinum Priſcum cõmoneret: vt nihil noui facere inciperet: niſi prius eẽt inauguratus: eiq̃ rex artis eius eleuans fidem diceret. vt conſultis auibus renunciaret ſibi vtrum ne fieri poſſet id quod ipſe animo cõcepiſſet: affirmaretq̃ Nauius poſſe. Cape igitur hanc inquit cotem. eamq̃ nouacula diſſice. at ille incõtãter accepit ac ſecuit. Deinde illũ quod Caſtor & Pollux bello latino apud lacum Iuturnæ viſi ſunt equorum ſudorem abluentes: cum ędes eorum: quę iuncta fonti erat: ſua ſpõte patuiſſet: Idem bello macedonico equis albis inſidentes. P. Vatieno Romã nocte venienti: ſe obtuliſſe dicuntur: nunciantes eo die regem Perſen victum atq̃ captum: quod paucis poſt diebus litteræ Paulivirum fuiſſe docuerũt. Illud etiã mirabile: q̃ ſimulacrũ fortunę muliebri non ſemel locutũ eſſe traditur. Item Iunonis Monetæ cuius captiua Veijs ex militibus ad eam tranſferandã miſſus vnus iocabund⁹ ac ludens interrogaret: vtrũ ne Romã migrare vellet? reſpõdit velle. Claudia quoq̃ proponitur in exẽplo miraculi. Nã cum ex libris Sibyllinis Idæa mater eſſet accita: & inuado Tyberini fluminis nauis in qua vehebatur hęſiſſet: necvllo mõ aut vlla vi cõmoueretur. Claudiã ferũt: q̃ ſemp ĩpudica eſſet habita: ob nimios corporis cultus deam ſubmiſſis genibus oraſſe: vt ſi ſe caſtam iudicaret ſuũ cingulũ ſequeretur. Ita nauis quę ab oi iuuẽtute nõ valuit cõmoueri: ab vna muliere eſſe cõmotã. Illud eque mirũ: q̃ lue ſæuiẽte Aeſculapius Epidauro accitus vrbẽ Romã diuturna peſtilẽtia liberaſſe phibetur. Sacrilegi quoq̃ numerari poſſunt: quorũ præſentibus pœnis iniuriã ſuam diĳ vindicaſſe creduntur: Appius Claudius cenſor: cum aduerſus reſpõſũ ad ſeruos publicos ſacra Herculis tranſtuliſſet: luminibus orbat⁹ ẽ. Et potitio-

Miracula

tum gens quæ prodidit:intra vnius anni tẽpus extincta eſt. Item cenſor Fuluius cum ex Iunonis Laciniæ templo marmoreas tegulas ſuſtuliſſet:quibus ædem deę Fortunæ equeſtris: quam Romæ fecerat tegeret:mente captus eſt:& amiſſis duobus filijs in Illyrico militantibus:ſummo animi mœrore conſumptus eſt. Præfectus etiam marci Antonij Turullius cum apud Choos euerſo Aeſculapij luco claſſem feciſſet:eodẽ poſtea luco a militibus Cęſaris eſt interfectus. His exẽplis adiungitur Pyrrhus:qui ſublata ex theſauro Proſerpinę Locrenſis pecunia naufragium fecit:ac vicinis deę littoribus illiſus eſt:vt nihil pręter eam pecuniam incolume reperiretur. Ceres quoq; Mileſia multum ſibi apud homines venerationis adiecit:Nam cũ ab Alexandro capta ciuitas eſſet:ac milites ad eam ſpoliandam irrupiſſẽt: omnium oculos repente obiectos fulgor ignis extinxit. Reperiũt etiam ſomnia:quę vim deorum videantur oſtendere. Tyberio nãq; Attinio homini plebeio per quietem obuerſatus eſſe Iuppiter dicitur:& præcepiſſe vt conſulibus & ſenatui nunciaret ludis circẽſibus,pximis prę ſultorem ſibi diſplicuiſſe:q; Antonius maximus quidam verberatus Somnia. ſeruus ſub furca medio circo adſuppliciũ duxerat:ideoq; ludos iſtauari oportere. Quod cum ille neglexiſſet.eodem die filiũ perdidiſſe: ipſe autem graui morbo eſt correptus. Et cum rurſus eãdẽ imagines cerneret:quęrẽtẽ ſatis ne pœnarũ,p neglecto iperio pependiſſet:lectica delatus ad cõſules:& oi re i ſenatu expoſita recepiſſe corporis firmitatem:ſuiſq; pedibus domum rediiſſe. Illud quoq; ſomnium non minoris fuit admirationis:quo Cęſar Auguſtus dr eſſe ſeruatus. Nam cuius bello ciuili Brutiano iplicitus graui morbo abſtinere a pręlio ſtatuiſſet:medico eius Artorio Mineruę ſpecies obſeruata eſt: monens ne propter corporis ibecillitatẽ caſtris ſe cõtineret Cęſar. Itaq; i aciẽ lectica perlatus eſt. Eodemq; die a Bruto caſtra capta ſunt. Multa p̃terea exempla ſimilia poſſunt proferri:ſed vereor ne ſi fuero ĩ propõ ne reruꝫ contrariarum diutius imoratus:aut oblitus eſſe propoſiti videar:aut crimen loquacitatis incurram.

¶Quod per iuidiam diaboli itrauit mors: & pullularunt radices errorum. Et q; deus ipſe natura ẽ:q materiam primordialem & oĩa fecit ex nihilo. Cap. IX.

EXponam igr oĩm iſtorum rõnem:quo facilius res difficiles & obſcurę itelligantur:& has omẽs ſimulati numinis prę-
ſtigias reuelabo: quibus inducti homines a veritatis via longius receſſerunt: ſed repetam longe altius:vt ſi quis ad legendum expers veri & ignarus acceſſerit: inſtituatur at q; intelligat quod tandem ſit caput horum & cauſa malorum & lumine accepto; ſuos ac totius generis humani perſpiciat errores.

Sicut mater ſine exemplo genuit auctorem ſuum: ſic ineffabiliter pa ter genuiſſe credendus eſt coæternum. De matre natus eſt: qui ante iam fuit de patre: qui aliquando non defuit. Hoc fides credat: intelli gentia non requirat. Ne aut non inuentum putet incredibile: aut rep tum non credat ſingulare. Cum eſſet deus ad excogitandum pruden tiſſimus: ad faciendum ſolertiſſimus: anteq̃ ordiretur hoc opus mun di: quoniam pleni & conſummati boni fons in ipſo erat: ſicut eſt ſem per: vt ab eo bono tanq̃ riuus oriretur: longeq; profluereret: ꝓduxit ſi milem ſui ſpiritum: qui eſſet virtutibus dei patris prædituſ. Quomo do autem id voluerit: in quarto docere conabimur libro Deinde fe cit alterum in quo indoles diuinæ ſtirpis non permanſit. Itaq; ſuap te inuidia tanq̃ veneno infectus eſt: & ex bono ad malum tranſcẽdit ſuoq; arbitrio quod a deo illi liberum datum fuerat: contrarium ſibi nomen adſciuit. Vnde appareꝛ cunctoruꝫ malorum fontem eſſe liuo rem. Inuidit. n. illi anteceſſori ſuo: qui deo patri perſeuerando tũ pro batus: tum etiam carus eſt. Hunc ergo ex bono per ſe malum effectũ græci Διαβολον appellant: nos criminatorem vocamus: ꝙ crimi na in quæ ipſe illiſit: ad deum deferat. Exorſus igitur deus fabricam mundi: illuꝫ primum & maximum filium præfecit operi vniuerſo: eo q; ſimul & conſiliatore vſus eſt & artifice in excogitandis: ornandis perficiendiſq; rebus: quoniam is & prudentia: & ratione & poteſtate perfectus eſt: de quo nunc perſius: ꝙ alio loco & virtus & nomẽ eius & ratio in enarrãda nobis erit. Nemo querat ex quibus iſta materijs tam magna: tam mirifica opera deus fecerit. Omnia. n. fecit ex nihi lo: Nec audiendi ſunt poetæ: qui aiunt chaos in principio fuiſſe ideſt confuſionem rerum atq; elementorum. Poſtea vero deum diremiſſe omnem illam congeriem: ſinguliſq; rebus ex confuſo aceruo ſepatis in ordinemq; deſcriptis: inſtruxiſſe mundum pariter & ornaſſe: qbus facile eſt reſpondere poteſtatem dei non intelligentibus: quem cre dunt nihil efficere poſſe niſi ex materia ſubiacente ac preparata: in quo errore etiam philoſophi fuerunt. Nam Cic. de natura deorũ diſ putans ait ſic. Primum igitur non eſt probabile eam materiam rerũ: vnde orta ſunt omnia: eſſe diuina prouidentia effectam. Sed habere & habuiſſe vim: & naturam ſuam. V t igitur faber cum quid ædifica turus eſt: nõ ipſe facit materiam: ſed ea vtitur quæ ſit parata: fictorq; item cæra: ſic iſti prouidentiæ diuinę materiam pręſto eſſe oportuit: non quaꝫ ipſe faceret: ſed quam haberet paratã. Quod ſi nõ eſt a deo materia facta: ne terra quidẽ: & aqua: & aer: & ignis a deo factus eſt O quam multa ſunt vitia in his decem verſibus. Primum ꝙ is qui in alijs diſputationibus & libris fere omnibus prouidentię fuerit aſſer tor: & qui acerrimis argumentis impugnauerit eos qui prouidentiaꝫ

Contra Ciceronẽ.

non esse dixerũt: Idem nunc quasi proditor aliquis aut transfuga, p-
uidentiam conatus est tollere: in quo si contradicere velis: nec cogita
tione opus est: nec labore: sua illi dicta recitãda sunt. Nec enim ab vl
lo poterit Cicero q̃ a Cicerone vehementius refutari. Sed conceda-
mus hoc more & instituto academicorũ: vt liceat hominibus valde
liberis dicere ac sentire quę velint: sententias ipsius consideremus.
Non est inquit probabile materiam rerum adeo factam. Quib⁹ hõc
argumẽtis probes. Nihil enĩ dixisti quare hoc nõ sit probabile: Ita-
q; mihi econtrario vel maxime probabile videtur: nec tamen teme-
re videtur cogitanti plus esse aliquid in deo: quẽ profecto ad imbecil
litatem hominis redigis: cui nihil aliud q̃ opificium concedis; Quo-
modo igitur ab homine diuina illa vis differret: si vt homo: sic etiam
deus ope indigeat aliena? Indiget autẽ si nihil moliri potest: nisi ab
altero illi materia ministretur. Quod si fit: imperfecte vtiq; virtutis ẽ
& erit iam potentior iudicandus materiæ institutor. Quo igitur no-
mine appellabitur qui potentia deum vincit? Siquidem maius ẽ pro
pria facere: q̃ aliena disponere. Si autem fieri non potest: vt sit poten
tius deo quicq̃: quem necesse est perfectæ esse virtutis potestate ratio
nis. Idem igitur materię fictor est. qui & rerum ex materia constan-
tium (Neq; enim deo non faciente & inuito) esse aliquid: aut potuit
aut debuit. Sed probabile est inquit materias rerum & habere & ha
buisse naturam suam & vim: quam vim potuit habere nullo dante?
quam naturam nullo generante? Si habuit vim: ab aliquo eam assũ-
psit. A quo autẽ sumere nisi a deo potuit? si habuit naturam: quæ vti
q; a nascendo dicitur: nata est: a quo autem nisi a deo potuit procrea
ri? Natura enim qua dicitur orta esse omnia: si consilium non habet:
efficere nihil potest. Si autem generandi aut faciendi potens est: ha-
bet ergo consiliũ: & propterea deus sit necesse est. Nec alio nomine
appellari potest ea vis: in qua inest & prouidentia excogitandi: & sol
lertia potestasq; faciendi. Melius igitur Seneca omniu⁹ stoicorũ acu
tissimus qui vidit nil aliud esse naturam q̃ deum. Ergo inquit deum
non laudabimus: cui naturalis est virtus: nec enim illam didicit ex vl
lo: immo laudabimus: quanuis enim naturalis illa ei sit: sibi illam de
dit: quoniam deus ipsa natura est. ¶ Igitur ortũ rerũ tribuis naturæ
ac detrahis deo? Cur in eodem luto hęsitans/ versuram soluis. A quo
enim fieri negas: ab eodem plane fieri mutato nomine confiteris: se-
quitur ineptissima comparatio: vt. n. faber inquit cum quid ędificatu
rus est: non ipse facit materiam: sed vtitur ea: quę sit parata: fictorq;
item cæra. Sic isti prouidentiæ diuinæ materiam esse præsto opor-
tuit: non quã ipse faceret: sed quam haberet paratam: immo vero nõ
oportuit. Erit. n. deus minoris potestatis; si ex parato facit: quod est

Natura q̃ & vnde.

Seneca stoicorum acutissim⁹

Natura idem qđ deus.

Versuram soluis.

hominis faber.n.ſine ligno nihil ædificat:quia lignum ipſum facere non poteſt.Non poſſe autē imbecillitatis eſt humanæ: deus vero facit ſibi ipſe materiā quia poteſt.Poſſe.n.dei eſt:nā ſi non poteſt:deo non eſt. Homo facit ex eo quod eſt: quia per mortalitatē imbecillis eſt: per imbecillitatē definitæ ac modicę poteſtatis. Deus autē facit ex eo quod non eſt:quia per æternitatem fortis eſt:per fortitudinem poteſtatis immenſę:quę fine ac modo caret:ſicut vita factoris.Quid ergo mirū ſi facturus mūdū deus: prius materiam de qua faceret: parauit ex eo quod non erat:quia nefas eſſet deum aliunde aliquid mutuari:cū i ipſo vel ex ipſo ſint oia: Nā ſi eſt aliquid ante illū factus & quicquā non ab illo factum eſt:poteſtatem dei & nomen amittet. At.n.materia nunquam facta eſt:ſicut deus qui ex materia fecit mūdum. Duo igitur conſtituuntur ęterna:& quidem inter ſe contraria: quod fieri ſine diſcordia & pernicie non poteſt. Collidant enim neceſſe eſt ea:quorum vis & ratio diuerſa eſt:ſic vtraq; æterna eſſe non poterunt:ſi repugnant:quia ſuperare alterum neceſſe eſt. Ergo fieri non poteſt quin æterni natura ſit ſimplex:vt inde omnia velut ex fōte deſcēderint. Itaq; aut deus ex materia ortus ē aut materia ex deo quid horū ſit verius:facile eſt intelligi. Ex his.n.duobus alterum ſenſibile eſt:alterū caret ſenſu. Poteſtas faciendi aliquid non peteſt eſſe niſi in eo quod ſentit quod ſapit: quod cogitat:quod mouetur. Nec incipi aut fieri:aut cōſummari quiq̄ poteſt:niſi fuerit ratione prędiſum. Et quemadmodum fiat:anteq̄ eſt:aut quemadmodum conſtet poſtq̄ fuerit effectum. Deniq; is facit aliquid:qui habet voluntatem ad faciendum:& manus ad id quod voluit implendū. Quod autem inſenſibile eſt.iners:& torpidus;ſemper iacet nihil inde oriri poteſt. vbi nullus eſt motus voluntarius: nam ſi omne animal ratione conſtat:certe naſci ex eo non poteſt:quod ratione prędītum non eſt:nec aliunde accipi poteſt: id quod ibi vnde petitur non eſt. Nec tamen commoueat aliquem:q; animalia quædam de terra naſci videntur. Hęc.n. non terra per ſe gignit: ſed ſpiritus dei:ſine quo nihil gignitur. Non ergo deus ex materia:quia ſenſu prędītū ex inſenſibili: ſapiens ex Bruto:impatibile de patibili:expers corporis de corporali nunq̄ poteſt oriri:ſed materia potius ex deo eſt. Quicquid.n.eſt ſolido & contractabili corpore:accepit externā vim:quod accepit vim diſſolubile eſt: quod diſſoluit interibit quod interit: ortū ſit neceſſe eſt:quod ortum eſt habuit fontem vnde oriretur.i.factorem aliquem ſentientem prouidum peritumq; faciendi. Is eſt profecto nec vll' ante prædītus eſt; & animantia & inanimata creare & efficere poteſt: quia tenet quomodo:quidq; ſit faciē dum. Materia vero ſēper fuiſſe

Mundus a deo factus ex nihilo.

Patibile.

Impatibile.

nō poteſt: ga mutationē non caperet: ſi fuiſſet. Quod. n. ſemp fuit ſē per eē nō deſinit: & vñ abfuit pricipiū: ab eſſe hinc etiā finē neceſſe eſt. Quinetiā facilius eſt vt id quod habuit initium: fine careat: q̄ vt habeat finem: quod initio caruit. Materia ergo ſi facta non eſt: nec fieri ex ea quicq̄ poteſt. Si fieri ex ea nō poteſt: nec materia quidem erit. Materia enim eſt ex qua fit aliquid. Omne autez ex quo fit: ga recipit opificis manum deſtruitur: & aliud eſſe icipit. Ergo quoniā finem habuit materia tum cum factus eſt ex ea mundus: & initium quoq; habuit. Nā quod deſtrui tur: ædificatum ē: quod ſoluitur. alligatum: quod finitur: incœptum eſt. Si ergo ex commutatione ac fine materia colligit habuiſſe principiū: a quo alio fieri niſi a deo potuit? Solus igitur de⁹ eſt qui factus non eſt: & iccirco deſtruere alia poteſt: ip ſe deſtrui non poteſt: permanebit ſemper in eo qđ fuit: ga non eſt aliunde generatus nec ortus: nec natiuitas eius ex aliqua re alia pendet: quę illum mutata diſſoluat. Ex ſe ipſo eſt: vt in prio diximus libro. Et ideo talis eſt: qualē ſe eſſe voluit: impaſſibilis: imutabilis: incorruptus: btūs: ætern⁹ ¶ Iā vero illa concluſio qua ſententiam terminauit Tullius multo abſurdior: q̄ ſi materia (inqt) a deo non eſt facta: nec terra quidem: & aqua: & aer: & ignis a deo fact⁹ ē Q̄z callide periculū præteruolauit. Sic enim ſuperius illud aſſumpſit: tanq̄ probatiōe non indulgeret: cum id multo eſſet incertius q̄ illud propter qđ aſſumptum eſt. Si nō eſt inquit a deo facta materia nec mūdus a deo factus eſt. Ex falſo maluit colligere qđ falſum eſt: q̄ ex vero quod verum. Et cum debeant incerta de certis p̄bari: hic p̄bationē ſumpſit ex incerto: ad euertendū quod erat certuz Nam diuina prouidentia effectū eſſe mundum: vt taceant de maxio Triſmegiſtro: qui hoc prędicat: taceam de carminibus Sybillarum: quæ idem nunciant. taceam de prophetis: qui opus mundi ac opificiuz dei vno ſpiritu ac pari voce teſtantur: etiaz inter philoſophos pene vniuerſos cōueuit. Idem etiam Pythagorici: ſtoici: peripatherici: q̄ ſunt principales omnium diſciplinæ. Deniq; a primis illis ſeptē ſapientibus: vſq; ad Platonem pro confeſſo & indubitato habitū eſt: donec vnus multis poſt ſæculis extitit delirus Epicurus: qui auderet negare id quod eſt euidētiſſimum: ſtudioſcilicet in ueniendi noua vt nomine ſuo cōſtitueret diſciplinam. Et quia nihil noui potuit reperire: & tamē diſſentire a cæteris videreť: vetera voluit vertere: in quo illum circunlatrātes philoſophi omnes coarguerunt. Certius eſt igit mundum prouidentia inſtructū: q̄ materiā prouidētia cōglobatā. Quare nō oportuit putare iccirco mūdū nō eſſe diuina ꝓuidentia factū: quia materia eius diuina ꝓuidētia facta nō ſit: ſed quia mundus diuina prouidentia ſit effect⁹ etiam materiam

Materia quid

Deus ex ſeipſo ē. i. ex nullo. vt i primo diximus libro vbi declaratur in factus & ingenit⁹

esse factam diuinitus. Credibilius est.n. materiã potius adeo factã: quia deus omnia potest: q̃ mundum adeo nõ esse factum: quia sine mẽte ratione consilio nihil fieri potest. Verũ hæc non Ciceronis est culpa sed sectę. Cum enim suscepisset disputationem: qua deorum naturã tolleret: de qua philosophi garriebant: omnem diuinitatẽ ignorantia veri putauit esse tollendam. Itaq; deos potuit tollere: qa non erant. Cum autem prouidentiam diuinã quę est in vno deo conaretur euertere: quia contra veritatem niti cœperat: deficientibus argumẽtis: in hanc foueam necessario decidit: vnde se extricare nõ posset. Hic ergo illum teneo hærentem teneo defixum: quia Lucilli: qui cõtra disserebat: obmutuit. Hic est ergo cardo rerum: hic vertũtur omnia. Explicet se Cotta (si potest) ex hac voragine proferat argumenta: quibus doceat semper fuisse materiam: quam nulla prouidentia effecerit. Ostendat quomodo quicquam ponderosũ & graue. aut esse potuerit sine auctore: aut immutari valuerit: ac desierit esse quod semper fuit: vt inciperet esse quod nunquam fuit. Quæsi docuerit tum demum assentiar: ne mundũ quidem diuina prouidẽtia constitutum: & tamen sic assentiar: vt aliis illum laqueis teneã. Eodem.n. quo nollet reuoluetur: vt dicat & materiam. de qua mundus est: & mundũ qui de materia est: natura extitisse: cum ego ipsam naturam deũ esse contendã. Nec.n. potest facere mirabilia ideſt maxima ratione constantia: nisi qui habet mentem: prouidentiam: potestatem. Ita fiet vt deus fecerit omnia: nec quicq̃ esse possit omnino quod non originem a deo traxerit. ¶ At idẽ quotiens Epicureus ẽ: & non vult a deo factum esse mundum: quærere solet quibus manibus: quibus machinis: quibus vectibus: qua molitione hoc tantum opus fecerit. Videret fortasse: si eo tempore potuisset esse: quo deus fecit. Sed ne perspiceret homo dei opa: noluit eum inducere in hũc mundum: nisi perfectis omnibus: sed ne iduci quidẽ poterat. Quo modo.n. subsisteret cum fabricaretur desuper cælũ: terra subtus fũdaretur: cũ fortasse humida vel nimijs rigoribus corporata concrescerent: vel igneis caloribus incocta & solidata durescerẽt. Aut quo modo viueret sole nondum instituto: nec frugibus ac animalibus natis? Itaq; necesse fuit hominem postremo fieri: cum iam mundo cæterisq; rebus manus summa esset imposita. Deniq; sanctę litterę docent hominem fuisse vltimum dei opus: & sic inductus fuisse in hũc mundum: quasi in domum iam paratam & instructam. Illi.n. cauſa facta sunt omnia. ¶ Idẽ etiam poetę fatentur. Ouidius perfecto iam mũdo & vniuersis animalibus figuratis hoc addidit. Sanctius his animal mentisq; capacius altę De erat adhuc: & quod dominari in cętera posset. Natus homo est adeo nefas estimandũ ẽ ea scru

Cicẽ. loc⁹ ex libr. de deorũ natura

Lucilli

Cottę cõfutatio q ponebat materiã i effectam.

Quatõne de⁹ vltio hoiez creauit. hõ vltimũ dei opus. Ouidius auctor

tari:que deus voluit esse celata. Verum ille non audiendi aut discedi studio requirebat:sed refellendi:quia cõfidebat neminẽ id posse dicere. Quasi vero ex hoc putandum sit non esse hæc diuinitus facta:quia quomodo facta sint:non poteſt prouideri. An tu si educatus in domo fabrefacta & ornata nullam vnq̃ fabricam vidisses:domum illam putasses non ab homĩe esse ædificatam:quia quomodo ædificetur ignorares? Idem ꝓfecto de domo:quæreres:quod nunc de mundo requiris:quibus manibus:quibus ferramentis homo tãta esset opera molitus maxime si saxa ingentia:immensa cæmenta: vastas columnas:opus totum sublime & excelsũ videres. Nõne hęc tibi humanarũ virium modum viderentur excedere? quia illa non tam viribus:q̃ ratione atq; artificio facta esse nescires. q; si homo in quo nihil perfectum est tamen plus efficit ratione:q̃ vires eius exiguæ patiantur:quid est:cur incredibile tibi esse videatur: cum mũdus dicitur factus a deo:in quo(quia ꝓfectus est)nec sapientia potest habere terminum:nec fortitudo mensuram? Opera ipsius videtur oculis. quomodo autem illa fecerit:ne mente quidem videtur: quia(vt Hermes ait)mortale immortali temporale ꝑpetuo: corruptibile incorrupto propinquare nõ poteſt. i. propius accedere: & intelligentia subsequi:& ideo terrenũ adhuc animal rerum cælestiũ perfectionem non capit:quia corpore quasi custodia septus tenet: quo minus soluto ac libero sensu cernat omnia. Sciat igitur q̃ inepte faciat:qui res inenarrabiles q̃rit. Hoc est enim modum conditionis suæ transgredi:nec intelligere quousq; homini liceat accedere. De nicq; cum apperiret homini veritatem deus:ea sola scire nos voluit: quæ interfuit hominẽ scire ad vitãcõsequẽdã. Quæ vero ad curiosã & profanã cupiditatẽ pertinebãt:reticuit:vt arcana essent. Quid ergo quęris q̃ nec potes scire? Nec si scias beatior fias. Perfecta est i homĩe sapiẽtia:si & deũ eẽ vnũ:& ab ipso eẽ facta vniuersa cognoscat.

¶ Quod deus quattuor elemẽta distinxit:& quattuor qualitates:& quattuor tꝑa:& q; ex calore & humore sit vita:& quare hoĩes igne. cętera animalia aqua magis vtantur. Cap. X.

NVnc quoniã refutauim⁹ eos:qui de mũdo & factore eius deo aliter sẽtiũt q̃ veritas habet:ad diuinã mũdi fabricã reuertamur:de qua in arcanis sãctæ religiõis litteris tradit. Fecit igit de⁹ primũ oĩs cęlũ. & in sublie suspẽdit: q; eẽt sedes ipsi⁹ dei cõditoris Deiñ terrã fũdauit ac cęlo subdidit:quã hõ cũ cęteris aialiũ generibus icoleret. Eã voluit humore circũflui & cõtineri:suũq; habitaculũ distixit claris lumĩbus & impleuit sole lunęq; orbe fulgẽti:& astrorũ micãtiũ splẽdẽtib⁹ signis ador nauit:tenebras aũt(qđ ẽ his cõtrariũ)cõstituit in terra. Nihil enim

Suũ q; habitaculuꝫ distinxit claris lũinib⁹ & impleuit. Ixtã scripturã deus oĩa iplet. habitaculũ tñ dei ꝓprie dr̃ cælũ Empyreũ: supra cęlũ cristalinũ & firmamtũ ꝓ triplici cælo sit̃ habitaculuꝫ dr̃ et adornari diffusis astrorũ splendori⁹ aliove pacto Ne q; eĩ iepte dr̃ rex re. stellato sedere solio idẽ intelligi circa hoc qđ seq̃t id est

tam

per ſe continet luminis: niſi accipiat a cęlo: in quo poſuit lucē perē-nem: & ſuperos/ & vitā perpetuā. Et cōtra in terra tenebras & infe-ros & mortem. Tanto eñ hæc ab illis ſuperioribus diſtant: quātum mala a bonis. & vitia a virtutib⁹. Ipſius quoq; terræ binas partes cō-trarias inter ſe diuerſaſq; conſtituit. ſ. orientē occidentēq;: ex quibus oriens deo ſimilis cenſetur: quia ipſe luminis fons & illuſtrator eſt re-rum: & ꝙ oriri nos faciat ad vitam ſempiternā. Occidēs aūt contur-batę illi prauæq; menti aſcribitur: ꝙ lumē obſcōdat. ꝙ tenebras ſē-per inducat. Et ꝙ hoies facias occidere: atq; interire peccatis. Nam ſicut lux orientis eſt: in luce autem vitę ratio verſatur: ſic occidentis tenebræ ſunt. In tenebris aūt mors & interius continetur. Deinde al-teras partes eadē ratione dimenſus eſt: meridiē ac ſeptētrionē: quæ partes illis duabus ſocietate iunguntur. Ea. n. quę eſt ſolis calore fla-grantior: proxima eſt: & cohæret orienti. At illa quę frigorib⁹ & per-petuo gelu torpet: eiuſdē eſt cuius extremus occaſus. Nā ſicut con-trarię ſunt lumini tenebræ: ita frig⁹ calori. Vt igitur calor lumini ē proximus: ſic meridies orienti. Vt frig⁹ tenebris: ita plaga ſeptētrio-nis occaſui quibus ſingulis partibus ſuum tp̄s attribuit. Ver. ſ. orien-ti: æſtatē meridiōali plagę: occidēti autūnus eſt ſeptētrioni hybem⁹. In his quoq; duab⁹ partib⁹: meridionali & ſeptentrionali figura vi-tæ & mortis continetur: quia vita in calore eſt: mors i frigore. Sicut aūt calor ex igne eſt: ita frigus ex aqua. Secundū harū partiū dimen-tionem diē quoq; fecit ac noctē: quę ſpacia & orbes temporum ppe-tuos ac volubiles quos vocamus annos: alterna p vices ſucceſſiōe cō-ficiant. Dies quē prim⁹ oriens ſubminiſtrat/ dei ſit neceſſe ē: vt om-nia quæcunq; meliora ſunt. Nox aūt quē occidens extremus indu-cit: eius. ſ. quē dei eſſe æmulū diximus. Quæ duo etiā in hoc præſ-cius futurorū deus fecit: vt ex his & vere religionis: & falſarū ſuper-ſtitionū imago quædā oſtenderet. Nā ſicut ſol qui oritur in diē licet ſit vnus: vnde ſolē eſſe appellatū Cicero vult videri: ꝙ obſcuratis ſi-deribus ſolus appareāt: tñ quia verū ac perfectæ plenitudis lumen eſt: & calore potiſſimo & fulgore clariſſimo illuſtrat oīa: ita in deo licet ſit vnus: & mateſtas & virtus & claritudo pfecta ē. Nox aūt quā prauo illi Antitheo dicimus attributā: eius ipſius multas & varias religiones p ſimilitudinē demōſtrat. Quanuis. n. ſtellæ innumerabi-les micare ac radiare videanť: tamē quia nō ſūt plena ac ſolida lumi-na: nec caloris pferunt quicquā: nec tenebras multitudine ſua vin-cunt. Duo igitur illa principalia inueniunť: quæ diuerſam & contra-riā ſibi habent poteſtatē: calor & humor quę mirabiliter deus ad ſu-ſtētanda & gignēda omnia excogitauit: nam cum virtus dei ſit in ca-lore & igni: niſi ardorē vimq; eius admixta humoris ac frigoris ma-

Terra tenebris ob obducta.

Oriens. Occidens

Ver oriētis. Eſtas meridiei. Autūnus occidētis. Hyēs ſeptē trionis. Annꝰ qd Sol vnde.

Antitheꝰ .i. dei aduerſarius.

Calor & hūor oīa gignunt.

teria temperaſſet:nec naſci quicquã:nec cohærere potuiſſet:qui ſtatim conflagratione interiret/quicquid eſſe cœpiſſet. Vnde & philoſophi quidam & poetę diſcordi concordia mundum conſtare dixerũt ſed rationem penitus non viderunt. Heraclytus ex igne nata eſſe omnia dixit. Tales Mileſius ex aqua. Vterq; vidit aliquid:ſed errauit tamen vterq; quod alterutrum ſi ſolum fuiſſet:neq; aqua naſci ex igne potuiſſet:neq; rurſus ignis ex aqua. Sed eſt verius ſimul ex vtroq; permixto cuncta generari. Ignis quidem permiſceri cum aqua non poteſt: quia ſunt vtraq; inimica: & ſi cominus venerint:alterutrũ quod ſuperauerit conficiat alterum neceſſe eſt: ſed eorum ſubſtantiæ permiſceri poſſunt. Subſtantia ignis calor eſt:aquę humor.

Heraclytus.

Tales Mileſius.

Recte igitur Ouidius.

Quippe vbi temperiem ſumpſere humorq; calorq;.
Concipiunt:& ab his oriuntur cuncta duobus:
Cumq; ſit ignis aquæ pugnax:vapor humidus omnis
Res creat:& diſcors concordia fœtibus apta eſt.

Ouidij loc̃ ex prio met.

Alterum enim quaſi maſculinum elementum eſt/alterum quaſi fœmineũ:alterum actiuũ/alterum patibile. Ideoq; a veteribus inſtitutum eſt:vt ſacramento ignis & aquę nuptiarum fœdera fãciantur:q; fœtus animantium calore & humore corporentur: atq; animentur ad vitam. Cum enim conſtet omne animal ex anima & corpore: materia corporis in humore eſt:animę in calore. Quod ex auium fœtibus datur ſciri:quos craſſi humoris plenos niſi opifex calor fouerit: nec humor poteſt corporari: nec corpus animari.

Nuptiarũ fędera aq̃ & igni ſanciuntur.

¶ Exulibus quoq; ignis & aqua interdici ſolebat. adhuc. n. videbatur nefas:q̃is malos tamen homines ſupplicio capitis afficere. Interdicto igiturvſu earum rerum:quibusvita conſtat hominum/perinde habebatur:acſi eſſet qui eaꝫ ſententiam exceperat:morte mulctatus. A deo iſta duo elementa prima ſunt habita:vt nec ortum hominis: nec ſine his vitã crediderint poſſe conſtare. Horum alterum nobis commune eſt cuꝫ cęteris animantibus:alterum ſoli homini datum. Nos enim quoniã cęleſte atq; immortale animal ſumus:igne vtimur:qui nobis in argumentum immortalitatis datus eſt:quoniam ignis e cęlo eſt: cuius natura:quia mobilis eſt:& ſurſum nititur:vitæ continet rationem. Cætera vero animalia quoniam tota ſunt mortalia: tantummodo aqua vtuntur:quod eſt elementum corporale atq; terrenum. Cuius natura quia mobilis eſt ac deorſũ vergens:figuram mortis oſtendit. Ideo pecudes neq; in cęlum ſuſpiciunt:neq; religiones ſentiunt:quoniam ab his vſus ignis alienꝰ eſt. Vnde autem vel quomodo deus hęc duo principalia ignem & aquam vel accenderit:vel eliquauerit:ſolus ſcire poteſt qui fecit.

Exulibus aqua & igni interdicebatur

Aqua & igni interdicere qd.

¶Quod creato mundo facta animalia propter homines sunt: & tandem homo ipse. Et quid sit ꝙ poetæ finxerunt Deucalionem homines reparasse & ꝙ aristoteles falsum putauit mundū esse æternum: & quæ sunt tres parce. Cap. XI.

Iumēta q̄ & vnde.

Homo vñ

Et inumerabiles aīmas ꝓcreare: intelligē deū cō stituisse in numerabiles homines ꝓcreare: siue aīmas: nō q̄ dē sīt: sed figillatim iuxta illū qui finxit figillatim corda eorum.

Promætheus hominē finxit ex luto

COnsummato igitur mundo: animalia varij generis dissimilibus formis & magna & minora vt fierent imperauit. Et facta sunt bina. i. diuersi sexus singula: ex quorum fœtibus & aer: & terra: & maria completa sunt. Deditq; omnibus generatim deus alimenta de terra: vt vsui homini esse possent Alia nimirum ad cibos: alia vero ad vestimentum. Quæ autem magnarū sunt virium: vt in excolenda terra iuuarent: vnde dicta sunt iumenta. Ita rebus oībus mirabili descriptione compositis regnum sibi æternum parare constituit. Et innumerabiles animas procreare: quibus immortalitatem daret. Tum facit ipse sibi simulacrum sensibile atq; intelligens: id est ad imaginis suæ formam: qua nihil potest esse perfectius. hominem figurauit ex limo terræ: vnde homo nuncupatus est: q; sit factus ex humo. Deniq; Plato humanam formam theoides esse ait. Et Sibylla quę dicit. ἔικωνεσ ανθρῶπόσ ἔμηλδὸν ἀρθον ἐχὸυσα. Id est imago est homo mea rationem rectam habens.

¶De hac hominis fictione poetę quoq; quanuis corrupte: tamen nō aliter tradiderunt. Nam hominem de luto a promætheo factum esse dixerunt. Res eos non fefellit sed nomen artificis. Nullas enim literas veritatis attigerant: sed quæ prophetarum vaticinio tradita in sacrario dei continebantur: ea de fabulis & obscura opinione collecta & deprauata: vt veritas a vulgo solet varijs sermonibus dissipata corrumpi: nullo non addente aliquid ad id quod audierant: carminibus suis comprehenderunt. Et hoc quidem inepte: q; tam mirabile: tamq; diuinum opificum homini dederūt. Quid enim opus fuit hominē de luto fingi: cum posset eadem ratione generari: qua ipse Promætheus ex Iapeto natus est: qui si fuit homo: generare hominē potuit: facere non potuit: De dijs autem illum non fuisse: pœna eius in Caucaso monte declarat. Sed neq; patrem ipsius Iapetum: patrumq; Titana quisquā deos nuncupauit: quia regni sublimitas penes Saturnum solum fuit: per quam diuinos honores cum omnibus suis posteris consecutus est. Multis argumentis hoc figmentum poetarum coarguí potest. Factum esse diluuium ad perdendam tollendāq; ex orbe terræ maliciam constat inter omnes. Idem. n. & philosophi & poetæ: scriptoresq; rerum antiquarum loquuntur: in eoq; maxie cū prophetarum sermone consentiunt. Si ergo cataclysmus a deo ideo factus est: vt malicia. quæ per nimiam multitudinem increuerat: perderetur: quomodo fictor hominis Promætheus fuit; cuius filium

Deucalionem ijdem ipſi ob iuſtitiam ſolum eſſe dicunt ſeruatũ/quo modo vnus gradus & vna progenies orbem terræ tam celeriter potuit hominibus implere/Sed videlicet hoc quoq; ſic corruperunt:vt illud ſuperius:cum ignorarent in quo tempore cataclyſmus ſit factꝰ in terra:& quis ob iuſtitiam meruerit genere humano pereunte ſaluari:& quomodo aut cum quibus ſeruatus ſit: quæ omnia prophetiæ litteræ docent:apparet falſum eſſe quod de opificio Promætheſ/ narrant. ¶Verum quia poetas dixeram non omnino mentiri ſolere/ ſed figuris inuoluere & obſcurare quę dicant:non dico eſſe mẽtitos: ſed primũ omniũ Promætheum ſimulachrum hominis formaſſe de pingui & molli luto. Ab eoq; natas eſſe primo artem/ſtatuas & ſimulachra fingendi. Siquidem Iouis temporibus fuit:quibus primus tẽpla conſtitui:& noui deorum cultus eſſe cœperunt:ſic veritas fucata mendacio eſt:& illud quod a deo factum ferebatur:homini qui opꝰ diuinum imitatus eſt:cœpit aſcribi. ¶Cęterũ fictio veri ac viui hominis e limo/dei eſt:quod Hermes q quoq; tradidit:qui non tãtũ hominem ad imaginem dei factum eſſe dixit a deo: ſed etiam illud explanare temptauit/ q̃ ſubtili ratione ſingula quęq; in corpore hominis mẽbra formauerit:cum eorum nihil ſit quod non tantundez ad vſus neceſſitatẽ quantum ad pulchritudinem valeat. Id vero etiam ſtoici(cum de prouidentia differunt)facere conantur. & ſecuꝰ eos Cicero pluribus quidẽ locis. ¶Sed tamen materiam tam copioſã & vberem ſtrictim contingit:quam ego nunc iccirco prætereo:quia nuper proprium de ea re librum ad Demetrianuz auditorem meũ ſcripſi. ¶Illud hoc loco præterire nõ poſſũ:qꝺ errantes philoſophi qdaz aiunt homines:cæteraq; animalia ſine vllo artifice orta eſſe de terra. Vnde illud virgilianum eſt.

Noe cũ ſeptem ſuis ſeruatus ẽ.

Promætheus primus ſtatuarius.

Hermes. Plaſtes oĩum primus qui.

Terrea progenies duris caput extulit aruis.

Lactantij liber đ hominis formatione.

Virgilius.

¶Et hi maxime fuerunt in ea ſententia:qui eſſe prouidentiã negant. Nam ſtoici animantium fabricam diuinæ ſolertiæ tribuunt. Ariſtoteles autem labore ſe ac moleſtia liberauit: dicens ſemper mundum fuiſſe. Itaq; & humanũ genus & cętera quę in eo ſunt: initium non habere:ſed fuiſſe ſemper:ac ſemper fore. Sed cum videamus ſingula quęq; animalia quæ ante non fuerant. incipere eſſe & eſſe deſinere: neceſſe eſt totum genus aliquando eſſe cœpiſſe: & aliquando deſiturum eſſe:quia cœpit. Omnia eniz tribus temporibus contineri neceſſe eſt:præterito:preſenti:futuro. Preteriti eſt origo:preſentis ſubſtantia:futuri diſſolutio. Quę omnia in ſingulis hominibus apparent. Incipimus enim cum naſcimur:& ſumus cum viuimus: & deſinimꝰ cũ interimus. Clotho coluz baiulat: Lacheſis trahit: Atropos occat. Vnde etiam tres parcas eſſe voluerunt:vnam quæ vitã hominis ordi-

Ariſto. Aduerte i his q̃ fide tenenda ſunt apodixin locũ nõ habeẽ: ſz rõnes ſufficere probabiles q̃le ẽ :hominũ generationẽ & aliqñ icepiſſe & aliqñ deſituram

Nã quum ẽ & cętera hæc vtiq; d: creatu: r:s.i.rebus ãlijs a deo vera fũt. đ lis ei loqr nã ſupſub: ſtãtiaľ. exl ſtentia ſi: ue dina nõ appar; iſtar cęte: rarũ vel di uino aq̃: rum. &c. Iſtđ Lactã tius dunta xat cõtra e os aſſumit q id pvero habebãt : Nõ q ita i re eẽ fẽtir; nã paulo ã te diluuiũ vniuerſale (q̃ tm̃ vn9 cũ ſeptẽ ſu is ſeruat9 ſit) ſacris litteris tra ctatũ eẽ iſt nuauit vl i tellige ſic. Diluuio a q̃rũ cũ p̃ vnũ hoie; ſc; Noe cũ pauciſſi: tur:alteram quę contexat:tertiam quæ rumpat ac finiat. In toto au: tem genere hominum:quia ſolum præſens tempus apparet:ex eo ta men & pręteritum:id eſt origo colligitur:& futuru;:id eſt diſſolutio. Nam quoniam eſt/apparet aliquando cœpiſſe. Eſſe enim nulla res ſi ne exordio poteſt:& quia cœpit:apparet quandoq; deſitura. Nec eni poteſt id totum eſſe immortale/quod ex mortalibus conſtat. Nam ſi cut vniuerſi per ſingulos interimus:fieri poteſt:vt aliquo caſu omnes ſimul vel ſterilitate terraru;:quæ accidere vel particulatim ſolet: vel peſtilentia vbiq; diffuſa quę ſingulas vrbes atq; regiones plærumq; populatur:vel incendio in orben miſſo:quale iam fuiſſe ſub phaetõ: te dicitur:vel diluuio aquarum:quale ſub Deucalione traditur:cum pręter vnum hominem:genus omne deletum eſt. Quod diluuium ſi caſu accidit:profecto potuit accidere:vt & vnus ille qui ſuperfuit in: teriret. Si autem diuinæ prouidentiæ nutu (quod negari non poteſt) ad reparandos homines reſeruatus eſt:apparet in dei poteſtate eſſe: vel vitam vel interitum generis humani. Quod ſi poteſt accidere in totum quia per partes accidit:apparet aliquando eſſet ortum. & fra gilitas vt initium/ſic declarat & terminum. Quę ſi vera ſunt non po: tuit defendere Ariſtoteles/quo minus habuerit & mundus ipſe prin cipium. Quod ſi Ariſtoteli Plato & Epicur9 extorquent:& Platoni & Ariſtoteli qui ſemper fore mundum putauerunt:licet ſint eloquẽ: tes:ingratis tamen idem Epicurus eripiet (quia ſequitur) vt habeat & finem. Sed hæc in vltimo libro pluribus. Nunc ad hominis originẽ recurramus.

¶ Quod non de terra vel ſponte nata ſunt animalia:ſed di: ſpoſitione diuina cuius feciſſet de9 nos conſcios ſi ſciret ex pediret Cap. XII.

Iunt certis conuerſionibus cœli:& aſtrorum motibus ma: turitatem quandam extitiſſe animalium ſerendorum. Ita: q; terram nouam ſemen genitale retinentem:folliculos ex ſe quoſdam in vterorum ſimilitudinem protuliſſe:de qui: bus Lucretius. Creſcebant vteri terra radicibus apti Eoſq; cum ma: turaſſent: natura cogente ruptos animalia tenera profudiſſe. Dein: de terram ipſam humore quodam qui eſſet lacti ſimilis exuberaſſe: eoq; alimento animantes eſſe nutritos. ¶ Quomodo autem vim frigoris aut caloris ferre aut vitare potuerunt:aut omnino naſci cum ſol exureret:frigus adſtringeret? Non erant (inquiunt) i princi: pio mundi nec hyems nec ęſtas:ſed perpetua temperies & ver æqua bile. Cur ergo nihil horu; fieri etiam nunc videmus:quia ſemel fieri neceſſarium fuit:vt animalia naſcerẽtur. ¶ Poſquã vero eẽ cœperũt: conceſſa his facultate generãdi:& terra parere deſijt:& temporis cõ

ditio mutata est. O q̄ facile est mendacia redarguere. Primum quia nihil potest esse in hoc mundo: qđ non sic permaneat/vt cœpit. Nec enim sol & luna & astra tunc non erant/ aut cum essent: meatus nō habebant: aut non diuina moderatio quæ cursus eorum temperat & gubernat/cum ipsis simul cœperit. Deinde: q̄ si ita sit (vt dicunt) prouidentiam esse necesse est: & in idipsum incidunt: quod maxime fugiunt. Nondum enim natis animalibus aliquis vtiq; prouidit vt nascerentur: ne orbis terræ desertus atq; incultus horreret. Vt autem de terra sine officio parentum nasci possent: necesse est magna ratione esse prouisum. Deinde vt humor ille concretus de terra i varias imagines corporum fingeretur. Item vt e folliculis (quibus tegebantur) accepta viuēdi sentiendiq; ratione: tanquam ex aluo matrum profunderētur: mira inexplicabilisq; prouisio est: sed putem⁹ id quoq; casu accidisse: illa certe quę sequūtur fortuita esse non possunt: vt terra continuo lacte manaret: vt aeris temperies esset equalis. Quę si cōstat iccirco eē facta: vt animalia recenter edita vel haberent alimentum: vel non haberent periculum: necesse est vt aliqs diuina nescio qua ratione prouiderit. Quis autē potest prouidere nisi deus? Videamus tamē an idipsum quod dictū tāt fieri potuerit: vt homines nascerentur e terra. si cōdiceret aliquis quandiu & quib⁹ modis educetur infans: intelliget profecto non potuisse terrigenas illos pueros sine vllo educatore nutriri. Fuit em̄ necesse q̄ cōplurib⁹ mensibus iacere proiectos: donec confirmatis neruis mouere se: loco q̄q; mutare posset: qđ vix intra vnius anni spacium fieri potest. Iaz vide vtrum ne infans eodē modo & eodem loco: quo ē effusus iacere per multos menses valuerit An non humore illo terræ: quod alimenti gratia ministrabat: & sui corporis purgamētis in vnum mixtis: obrut⁹/corruptusq; moreret. Itaq; nullo modo fieri potest: quin ab aliquo fuerit educatus: nisi forte animalia omnia nō tenera nata sunt: sed excreta: quod vt dicerent: nunquā venit illis in mentē. Omnis ergo illa ratio īpossibilis & vana ē: si tamen ratio dici potest: qua id agitur vt nulla sit ratio. Qui. n. dicit omnia sua spōte esse nata: nihilq; diuinę prouidentię tribuit: hic profecto rationem non asserit: sed euertit. Quod si neq; fieri quicq̄ sine ratiōe neq; nasci potest. apparet diuinam esse prouidentiam: cuius est proprium quod dicit ratio. Deus igitur rerum omnium machinator fecit hominem: quod Cicero quanuis expers cęlestium litterarum: vidit tamen: qui libro de legibus primo hoc idem tradidit quod prophetę: cuius verba subieci. Hoc animal prouidum: sagax: multiplex: acu.um: memor plenum rationis/& consilij: quam vocamus hominem: præclara quadam cōditione generatum esse a summo deo solu3. Est enim ex tot

mis suis genus oē deletū ē reliqua quale id est cui⁹ sit̄e sub deucalione traditur: q̄ uis non vere. Lucretius

Hō spōte nat⁹ e terra.

Cicero.

Hō generatus a sū mo deo.

animãtium generibus atq; naturis particeps rationis & cogitatiõis cum cætera ſint omnia expertia. Videsne hominem quãuis longe a veritatis notícia remotum: tamen quoniam imagine ſapiẽtię tue batur: intellexiſſe non niſi a deo homiem potuiſſe generari? Sed tamen diuinis opus eſt teſtimoniis: ne min⁹ humana ſufficiant. Sibylla hominem dei opus eſſe teſtatur. ὅσ μόρος ἐστίθεος κτίστης ἀκράτητος ὑπάρχων αὐτός Δεὶ στήριξε τύπον μόρφης μερόπων τε αὐτός ἐμιξεφύσιν πάντων γενεῆς βιότοιο. id eſt qui ſolus eſt deus: creator: inuictus: liber. Ipſe autem ſtatuit figuras formæ hominum. Ipſe miſcuit naturam omnium in generatione vitæ. Eadem tamen ſanctę litterę continent. Deus ergo veri patris officio functus eſt. Ipſe corpus effinxit: ipſe animam qua ſpiramus: in fudit. Illius eſt totum/quicquid ſumus. Quomodo id fecerit: ſi nos oporteret ſcire docuiſſet: ſicut docuit cętera: quæ cognitionem nobis & priſtini erroris & veri luminis attulerunt.

Fícto eñ corpe ſpirauit ei ai mã devitali fõte ſps ſui ſiue ſpiratiõis ſuę

¶ Quare duo ſexus mundi mioris ideſt hoís: & quid ſit mors ei⁹ prima: q d ſcda: & de primoꝝ parẽtũ culpa & pœna. Cap. XIII

De vitali fõte & pẽnitia omniũ viuificatiua qua ſcz dat oib⁹ vitã/ & inſpiratiõnẽ/ & oia: vt dicit Paulus actuũ. xix animam creauit itẽ deo pp inmortalitatẽ ꝙãdo quidẽ aĩa velut e cælo oritur a deo. i. a ſolo deo æterno creatur

CVm ergo marem ad ſimilitudinem ſuam primum finxiſſet: tum etiam fœminam configurauit ad ipſius hominis effigiem: vt duo inter ſe permixti ſexus: propagare ſobolẽ poſſent: & omnem terram multitudine opplere. In ipſius autem hominis fictione illarum duarum materiarum: quas iter ſe diximus eſſe contrarias: ignis & aquæ concluſit: perfecitq; rationem. Ficto enim corpore ſpirauit ei animam de vitali fonte ſpiritꝰ ſui: qui eſt perennis: vt ipſius mundi ex contrariis conſtantis elemẽtis ſimilitudinem gereret: Conſtat enim ex anima & corpore: ideſt quaſi e cælo & terra: quando quidem anima qua viuim⁹ velut e cælo oritur a deo: corpus e terra: cuius e limo diximus eſſe formatum. Empedocles quem neſcias vtrum ne inter poetas an inter philoſophos numeres: quia de rerum natura verſibus ſcripſit: vt apud Romanos Lucretius/ & Varro/ quattuor elementa conſtituit. i. ignẽ: aerem: aquã: & terram: fortaſſe Triſmegiſtum ſecutus: qui noſtra corpora ex his quattuor elementis conſtituta eſſe dixit a deo. Habere nã ſe aliqd ignis: aliqd aeris aliquid aquæ: aliqd terrę: & neq; ignẽ neq; aerẽ: neq; aquã: neq; terram: quę quidem falſa nõ ſũt. Nam terrę ratio in carne eſt: humoris in ſanguine: aeris in ſpiritu: ignis in calore vitali. Sed neq; ſanguis Corpore ſecerni poteſt: ſicut humor a terra: neq; calor vitalis a ſpiritu: ſicut ignis ab aere. Adeo rerũ omnium duo ſola reperiuntur elementa: quarum omnis ratio i noſtri corporis fictione concluſa eſt. ex rebus igitur diuerſis ac repugnantibus homo factus eſt: ſicut ipſe mundus/ ex luce ac tenebris. ex vi-

ta & morte:quæ duo inter ſe pugnare in homine pr cepit:vt ſi a nima ſuperauerit quæ ex deo oritur:ſit immortalis: & in ꝑpetua luce verſetur. Si autem corpus vicerit animam: ditionicꝫ ſubiecerit:ſit in tenebris ſempiternis & in morte. Cuius non ea vis eſt: vt iniuſtas animas extinguat omnino: ſed vt puniat in ęternum. Eam pœnam ſecundam mortem nominamus: quæ eſt & ipſa perpetua ſicut & immortalitas. Primam ſic diffinimus. Mors eſt naturæ animantium diſſolutio: vel ita, Mors eſt corporis animæqꝫ ſeductio. Secundam vero ſic. Mors eſt ęterni doloris perpeſſio. Vel ita. Mors eſt animarum pro meritis ad æterna ſupplicia damnatio. Hæc mutas pecudes non attingit: quarum animæ non ex deo conſtantes: ſed ex communi aere ꝑmorte ſoluuntur. ¶ In hac igitur ſocietate cæli atqꝫ terræ quorum effigies in homine expreſſa eſt: ſuperiorem partem tenent ea quæ ſunt dei. Anima ſcilicet quæ dominium corporis habet. Inferiorem autem ea: quæ ſunt diaboli. Corpus vtiqꝫ quod quia terrenum eſt: animę debet eſſe ſubiectum: ſicut terra cælo: Eſt enim terrę quaſi vaſculum: quo tanꝝ domicilio temporali ſpiritus cæleſtis vtatur vtriuſqꝫ officia ſunt vt hoc quod eſt ex cælo/& deo imperet: illud vero quod ex terra eſt/diabolo ſeruiat. Quod quidem non fugit hominem neꝝ Saluſtium: qui ait: Sed omnis noſtra vis in animo & corpore ſita eſt/animi imperio: corporis ſeruitio magis vtimur. Recte ſi ita vixiſſet vt locutus eſt. Seruiunt enim fœdiſſimis voluptatibus: ſuamque ipſe ſententiaꝫ vitæ prauitate diſſoluit. Quod ſi anima ignis eſt (vt oſtendimus) in cælum debet eniti ſicut ignis ne extinguatur hoc eſt ad immortalitatẽ quę in cęlo eſt. Et ſicut ardere ac viuere non poteſt ignis: niſi aliqua pinguí materia teneatur: in qua habeat alimentum ſic animæ materia: & cibus eſt ſola iuſtitia: qua tenetur ad vitã. Poſt hęc deus hominem qua expoſui ratione generatum poſuit in paradiſo: id eſt in horto fœcundiſſimo & amœniſſimo: quem in partibus orientis omni genere ligni arborumqꝫ conſeruit: vt ex earũ varijs fructibus aleretur. Experſqꝫ omnium laborum deo patri ſũma deuotione ſeruiret. Tum dedit ei certa mandata: quæ ſi obſeruaſſet: imortalis maneret ſi tranſcendiſſet: morte afficeret. Id aũt ꝑceptũ fuit: vt ex arbore vna: q̃ fuit i medio paradiſi: nõ guſta retĩ qua poſuerat intelligentiã boni & mali. Tum criminator ille

mors quo tuplex & quid.

Anima ignisẽ: hoc eſt ſimilis lumini. vt dixit In libro de opificio di ca vxij. ſic Virgilius. Igneus ẽ illis vigor & cęleſtis origo. Nõ ꝙ ſit vnuꝫ e q̃ttuor elemẽtis vide diony. i fine cęleſtis hierar de proprietatibus ignis vbi ẽt angelos rctẽ igneꝫ dici oñdit iuxta dauidẽ ſꝫ & apl̃s deꝰ inquit nĩ igniscõ ſumẽs eſt.

inuidens operibus dei: omnes fallacias & calliditates ſuas ad decipiendum hominem intendit: vt ei adimeret immortalitatem: Et primo mulierem dolo illexit: vt vetitum cibum ſumeret: & per eam ipſi quoq; homini perſuaſit: vt tranſcenderet dei legem. Percepta igitur ſcientia boni & mali: pudere eum nuditatis ſuæ cæpit abſconditq; ſe a facie dei: quod antea non ſolebat. Tum deus ſententia in peccatores lata: eiecit hominem de paradiſo: vt victum ſibi labore conquireret: ipſumq; paradiſum igni circunuallauit: ne homo poſſet accedere: donec ſũmum iudicium faciat in terra: & iuſtos viros cultores ſuos in eũdem locum reuocet: morte ſublata. Sicut ſacræ litteræ docent: & Sibylla erythræa cum dicit: οἱ δὲ θεὸν τιμῶντες ἀληθιρὸν ἀερρέοντες ζωὴν κληρονομοῦσι τὸν ἀίδιον χρόνον αὐτοὶ δὲ οἰκοῦντες παράδεισον ὁμοίως ἐριθηλέα νᾶπυ. id eſt qui autem deum honorant verum: ſempiternam vtiq; vitam hæreditario iure poſſident ſæculi tempus ipſi habitantes ad paradiſum ſimiliter florentiſſimum hortum. Verum quoniam hæc extrema ſunt: totam extrema operis huius parte tractabimus. Nunc ea quæ prima ſunt: explicemus. Mors itaq; ſecuta eſt hominem ſecundum dei ſententiam: quod etiam Sibylla in carmine ſuo docet dicens: ἀνθρωπον πεπλᾶσται θεοῦ παλάμαῖσ ἐνίαυ τοῖσ ὅρ καί πλάνησερ ὄφισ δολίωσ ἐπὶμοῖραρ ἀρελθεῖν τῶν θανάθου γνῶσιν τελαβεῖν ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ .i. hominem factum dei manibus quem etiam ſeduxit ſerpens doloſe ad fatum aſcendere mortis: notionemque accipere boni & mali: vel ſic, hominem plaſmatum dei ipſius palmis: quem dolis fefellit ſerpens: vt vim mortis incurreret: & ſcientiam acciperet boni & mali. Sic facta hominis vita eſt temporalis. Sed tamen lõga: quę in mille annos propagaretur: q̃ diuinis litteris proditus: & per omnem ſcientiam publicatum: cum Varro non ignoraret: argumentari nixus eſt: cur putarentur antiqui mille annos victitaſſe. Ait enim apud ęgyptios pro annis mẽſes haberi: vt nõ ſolis per duodecim ſigna circuitus faciat annum: ſed lunę: quę orbem illum ſigniferum. xxx. dierum ſpatio luſtrat: quod argumentum perſpicue falſum eſt. Nemo enim tunc milleſimum annum tranſgreſſus eſt. Nunc vero qui ad centeſimum perueniunt (quod

Hõ cur eiect⁹ e paradiſo.

In eũdem ocum: id ẽ eiuſdem noīs locus Nãvbi gloria dei cõſpicitur/recte paradiſus appellatur: iuxta illũ euãgelicũ hodie mecũ eris in paradiſo.

Hominus vita longiſſima.

fit ſæpiſſime) mille certe ac ducentis menſibus viuũt. Et aucto resideñ tradunt ad centum viginti annos: peruenirí ſolere. Sed quia ignorabat Varro cur aut quãdo vita homis eſſet diminuta ipſe diminuit cum ſciret mille & .cccc. menſibus poſſe viuere hominem.

¶ Paulati per ſingulas ꝓgenies dinuit homis ętatẽ atq; ĩ cẽtũ & .xx. ãnis metã collocaſſe uit: quã trãſgredi non liceret. Ge. vi. ita legit erũtq; dies illi centũ. xx. ãno. Qđ exponens Au. li. đ ci. dei xv. c. xxv. dicit nõ ſic accipiendũ eẽ q̃ſi p̃nunciatum ſit poſt hac oẽs. cxx. ãnos viuẽdo nõ trãſgredi: quũ et poſt diluuiũ etiã quingentos exceſſiſſe inueniam⁹. ſ. q; tot ãnis tranſactis oẽs (Noe cum ſuis excepto) diluuio perirent. Trãſierũt deiñ hãc metaz quí Gene. xi. capite recitant. Itẽ habrahã & ſara. Cęterũ Ioſeh non attigit nec Moſes trãſgreſſus ẽ Quia igit aliq̃n iuxta cõem naturæ curſũ tranſgredẽda nõ eſſet:

¶ Quod non Liber pater fuit inuentor vini: ſed Noe poſt diluuium. Et quæ fuerit origo gentium: & qui primi habuerint ſcientiam aſtroruz & ignorantiam dei. Ca. XIIII

EVs autem poſtea cum videret orbez terræ malicia & ſceleribus oppletum: ſtatuit hũanum genꝰ diluuio perdere: ſed tamẽ ad multitudinem reparandam delegit vnum: quod corruptis omnibus ſingulare iuſtitiæ ſupererat exemplu. Hic cum ſexcentorum eſſet annorum: fabricauit arcam ſicut præcepérat ei deus in qua ipſe cum coniuge ac tribus filijs totidẽq; nuribus ſeruat⁹ eſt: cum aqua vniuerſos montes altiſſimos operuiſſet. Deinde orbe ſiccato: execrat⁹ iniuſtitiam prioris ſęculi deus: ne rurſus longitudo vitę cauſa eſſet excogitandorum malorum: paulatim per ſingulas progenies diminuit homis ætatẽ Atq; in centum & .xx. annis metam collocauit: quam trãſgredi non liceret. Ille vero cum egreſſus eſſet ex arca (vt ſãctę litterę docent) terram ſtudioſe coluit: atq; vineam ſua manu ſeuit. Vnde arguuntur qui auctorem vini liberum putant. Ille enim nõ modo Liberum: ſed etiam Saturnum atq; Vranum multis anteceſſit ætatibus: qua ex vinea cuz primum fructum cœpiſſet: lętus factus bibit vſq; ad ebrietatem: iacuit que nudus. Quod cum vidiſſet vnus ex filijs cui nomen fuit Chaz: non texit patris nuditatem. Sed egreſſus etiam fratribus indicauit. At illi ſumpto pallio intrauerunt auerſis: vultibus: patremq; texerũt. Quæ cũ facta recognouiſſet pater: abdicauit atq; expulit filiũ. At ille profugus in eius terrę parte conſedit: quæ nunc Arabia nominatur. Eaq; terra de nomine ſuo Canaam dicta eſt & poſteri eius Cananei. Hæc fuit prima gens: quę deum ignorauit: quoniam princeps eius & conditor cultum dei a patre nõ acce

gíiij.

dicẽte dauide pſt:maledictus ab eo. Itaq; ignorantiam diuinitatis minorib⁹ pſalmo.viij. di ſuis reliquit. Ab hac gente proximi quiq; populi multitudine es ānorũ nr̃orũ increſcente fluxerunt. Ipſius autem patris poſteri hebræi di i ipſis. lxx.āni. cti:penes quos religio dei recedit:ſed & ab his poſtea multipli & quæ ſequũt: cato in immenſum numero:cum eos anguſtiæ locorum ſuoru loſephus li.an capere non poſſent: tum adoleſcentes vel miſſi a parentibus: tiqtatũ prio ca vel ſua ſponte cum rerum penuria cogere:profugi ad quæren pite.xv. ſic ait. das ſibi nouas ſedes huc atq; illuc diſperſi:omnes inſulas & or Placuit deo mi bem totum deleuerunt: & a ſtirpe ſanctæ radicis auulſi:nouos nuer hoiz vitaz ſibi mores atq; inſtituta pro arbitrio condiderunt. Sed omni ānisq; nõ quã um primi qui aegyptum occupauerunt:cæleſtia ſuſpicere atq; tis priusvixe adorare cœperunt. Et quia neq; domicilijs tegebantur: pro rant ſed vſq; ad pter aeris equalitatem nec vllis in ea regione nubibus ſubtexi centũ vinginti tur cælum:curſus ſiderum & defectus notauerunt:dum ea ſæ annos eſſe mẽ pe venerantes curioſius atq; liberius intuerentur:Poſtea dein ſuram. de portẽtificas animalium figuras quas colerent:cõmenti ſunt

¶Cũ ergo nu quibuſdam prodigijs inducti. Quorum mox autores aperie mer⁹ hoiz: hic mus.Cæteri autem qui per terram diſperſi fuerunt admiran recitat Lactan ter elementa mundi:cælum ſolem:terram:mare: ſine vllis ima ti⁹opinionẽ de ginibus ac templis venerabãtur. Et his ſacrificia in aperto ce angelis icubis lebrabant:donec proceſſu temporum potentiſſimis regibuſtẽ Cuius origo in pla & ſimulacra fecerunt. Eaq; victimis & odoribus colere in libello attribu ſtituerunt:ſic aberrantes a noticia dei gentes eſſe cœperunt. to Enoch ab Errant igitur qui deorum cultus ab exordio rerum fuiſſe con Adã ſeptio re tendunt:& priorem eſſe gentilitatem q̃ dei religionem: quam peritur. Et Io putant poſterius inuentam:quia fontem atq; originem verita ſephus.j.antiq tis ignorant. Nunc ad principium mundi reuertamur.

tatũ li.ca.v.ſeq vide. Et Ter tullianus i apo lo getico capi. xxij.ſic iquiẽs Sed quõ de an gelis ſua ſpon te corrupt; cor ruptior gẽs dę monũ euaſerit damnata a deo cũ generis au thoribus & cũ

¶Dæmones eſſe qui d malatentant:etiã authoritate Triſnegiſtri grammaticoru & poetarum & philoſophorum & mago rum oſtenditur. Cap.XV

Vm ergo numerus hominu cœpiſſet increſ cere:prouidens deus ne fraudibus ſuis dia bolus:cui abinitio terræ dederat poteſtatẽ: vel corrumperet vel diſpergeret homines: quod in exordio fecerat:miſit angelos ad tu tellam cultumq; generis humani. Quibus præcepit ante omnia ne terrę cõtagiõe macu

lati ſubſtantiæ cæleſtis amitterent dignitatem, ſcilicet id eos facere prohibuit: quod ſciebat eſſe facturos: vt veniam ſperare non poſſent. Itaq; illos cum omnibus commorantes: dominator ille terrę fallaciſſimus: conſuetudine ipſa paulatim ad vitia pellexit. Et mulierum congreſſibus inquinauit. Tum in cęlum ob peccata quibus ſe immerſerant: non recepti ceciderunt in terraz: ſic eos diabolus ex angelis dei ſuos fecit ſatellites ac miniſtros. Qui autem ſunt ex his procreati: quia neq; angeli neq; homines fuerunt: ſed mediam quandam naturam gerentes: non ſunt ad inferos recepti: ſicut in cælum parētes eorum. Ita duo genera dæmonum facta ſunt: vnum cæleſte: alterum terrenum. ¶Hi ſunt immundi ſpiritus malorum quæ gerunt auctores: quorum idem diabolus eſt princeps. Vnde Triſmegiſtus illum dæmonarchen vocat. Dæmonas autem grammatici dicos aiunt: quaſi Δαημονας: id eſt peritos ac rerum ſcios. Hos autem putant deos eſſe: ſciunt illi quidem futura multa: ſed non omnia, quippe quibus penitus conſilium dei ſcire non liceat. & ideo ſolent reſponſa in ambiguos exitus temperare. Eos poetæ & ſciunt eſſe dæmonas & loquuntur. Heſiodus ita tradit. τοὶμέρ δαίμονες ἐισὶδιοσ μεγάλου διὰβουλὰσ ἐσθλοι ἐπιχθονιοι φὶλακεσθνητωρ ἀροράπτωρ. id eſt hi quidem dæmones ſunt Iouis magni propter voluptatem boni terreſtris cuſtodes mortalium hominum. Quod iccirco dictum eſt: quoniam cuſtodes eos humano generi deus miſerat: ſed ipſi cum ſint perditores hominum: cuſtodes tamen ſe vocari volunt: vt ipſi colantur: & deus non colatur. ¶Philoſophi quoq; de his dixerunt. Nam Plato etiaz naturas eorum in ſympoſio exprimere conatus eſt. Et Socrates eſſe circa ſe aſſiduum dęmona loquebatur: qui puero ſibi adhæſiſſet: cuius arbitrio & nutu ſua vita regeretur. ¶Magorum quoq; ars omnis ac potentia horum aſpiratiōibus conſtat: a quib⁹ inuocati viſus hominum præſtigiis obcæcantibus fallunt: vt non videant ea quæ ſunt: & videre ſe putent illa quæ non ſunt. Hi vt dico ſpiritus contaminati ac perditi per omnem terram vaganť: & ſolatium perditionis ſuæ perdędis hominib⁹ operantur. Itaq; omnia inſidiis: fraudibus: erroribus complent. Adhęrent enim ſingulis hominibus: & omnes hoſtiatiz domos occupant: ac ſibi geniorum nomina aſſumunt: ſic enim latino ſermo eo quē dixim⁹ principe apd litteras ſcās ordo cognoſcitur.

Sed tene hicp oia Augu. q in xv. de ciuitate dī li. c. xxiij. oñ dit: ſiue ãgelos ſiue filios dī ipſos q ſcdm carnē d Seth ,ppagati ſūt Ge. vi. capite nūcupati. Iuxta qd ſic exponiť initiū hui⁹ capitis. mi ſit deus ãgelos hoc ēd Seth ,p genitos: qb⁹ p̄cepit ne terræ .i. aliēigenaruz cōtagiōe maculati ſubſtātię cę leſtis. i. ęternitatis amitterēt dignitatē. deiñ ſequtū ē vt pñia ſēp ſpreta diluuio tandē obrutive niā ſperare nō poſſēt. itaq; illos cū hoib⁹ .ſ. alienigenis cōmorātes diabolus tandē ad vitia pelliciendo inquinauit. qđ aūr addiť. Tuz

in cælũ vſq; ad lud. hi ſunt im mũdi ſpũs non facile ad ſenſũ preſcriptũ trahitur. Itaq; nec tenẽdũ eſt. Et hic pulchre de dęmoib⁹ agit. Aduerte circa illd. Ab heſio. dæmões cuſtodes mortaliu; ideo dici q; cuſtodes eos deus humano generi miſerat. Ordinauerat q̃dem deus etiã illos angelos cuſtodes fore humano generi ſi nõ cecidiſſent. Sed peccauerunt ab initio: & nũq̃ cuſtodes fuerũt: licet tales ſe iactitent vt colãtur: cum ſint obſeruatores peruerſi & tentatores.

Dęmones a Chriſtiãis eiſciuntur.

ne dęmonas interpretantur. Hos in ſuis penetralibus conſecrant. His quotidie profundunt: & ſcientes dæmonas veneran tur: quaſi terreſtres deos: & quaſi depulſores malorum: quæ ip ſi faciunt & irrogant. Qui quoniam ſunt ſpiritus tenues & in comprehenſibiles inſinuant ſe corporibus homínum: & occulte in viſceribus operti: valitudínem vitiant: morbos citant: ſõniſs animos terrent: mentes furoribus quatiunt: vt homies his malis cogant ad eorum auxilía decurrere.

¶ Quod hi prodeſſe putantur: cum nocere deſinunt: nec poſſũt aliquid in eos: qui in fide ſolidati ſunt: ſed ſanctis ſubiecti eis tã q̃ ſeruis obediunt. Ca. XVI.

OVARVM OMNIVM FALLACIArum ratio expertibus veritatis obſcura eſt. Prodeſſe enim eos putant: cum nocere deſinunt: qui nihil aliud poſſunt q̃ nocere. Dicat fortaſſe aliquis collendos eſſe ergo ne noceant: ſi quidem poſſunt nocere. Nocẽt illi quidem: ſed his a quibus timẽtur: quos manus dei potens & excelſa nõ protegit: qui profani ſunt a ſacramento veritatis. Iuſtos autem: ideſt cultores dei metuũt: cuius nomine adiurati: de corporib⁹ excedunt: quorum verbis tã quam flagris verberati non modo dæmonas ſe eſſe confitentur ſed etiam nomina ſua edũt illa quę in templis adorantur. quod plerumq; coram cultoribus ſuis faciunt: non vtiq; in opprobrium religiõis: ſed honoris ſui: quia nec deo p quẽ adiurant: nec iuſtis quorum voce torquent: mentiri poſſũt. Itaq; maximis ſæpe vlulatibus editis: verberari ſe & ardere & iaz iãq; exire pclamant. Tãtũ habet dei cognitio ac iuſtitia poteſtatis. Cui ergo nocere poſſũt: niſi his quos habent in ſua poteſtate? Deniq; affirmat eos hermes: qui cognouerunt deũ non tantum ab incurſibus dęmonũ tutos eẽ: verũ ẽt ne fato q̃dẽ teneri. μίὰ ingt φύλακή ἔυσ ἐβεια ἔυσεβοῦσ γὰρ ἄνορώπου ὄντε δαίμωρ κακοσ ὀντε εἱμαρμέρη κρατεῖ. οεὸσ γὰρ ρύεται τὸρ ἔυσ εβῆ ἔκπαντὸσ κακοῦτὸ γὰρ ἔυ καὶ μόρορ

ἐν ἀνθρώποις ἔστιν ἀγαθὸν εὐσέβεια. id est vna inquit cultodia pietas. Piũ ei hoiẽ ẽ: nec dęmõ malꝰ: nec fatũ tenet. Nã deus liberat piũ ab omni malo: ꝙ vnũ & ſolũ in hoibus bonum eſt pietas. Quid ſit autem εὐσέβεια: id ẽ pietas alio loco his verbis teſtatur dicens: ἡ γὰρ εὐσέβεια γνῶσίς ἐστι τοῦ θεοῦ: id eſt pietas enim notio eſt dei. Aſclepius autem auditor eius: eandem ſententiam latius explicauit: in illo ſermone profecto: quem ſcripſit ad regem. Vterq; vero dæmonas eſſe affirmat inimicos & vexatores hominum: quos ideo Triſmegiſtus ἀγγέλους πονήρους: id eſt angelos malignos appellat: adeo non ignorauit ex cæleſtibus deprauatos terrenos eſſe cœpiſſe.

Pietas ꝙd

Aſclepiꝰ.

Terrenos .i. tactaꝫ detractos. & Petri. ij.

¶ Quod hi aſtrologiam aruſpiciam & omnes artes reprobas inuenerunt & perſuaſerunt cultum idolorum per miracula & varias fallaciarum tendiculas. Cap. XVII.

CEterũ inuẽta ſũt aſtrologia: & aruſpicia & auguratio: & ipa q̃ dicũtur oracula: & necromantia: & ars magica & quicquid p̃ter ea malorũ exercẽt homines: vel palam: vel occulte: q̃ oia pſe falſa ſũt: vt Sibylla erythrea teſtat ἔπεἰ πλάρη πάρτα τὰ δὲ στὶ μάπερ ἄφροεσ ἀρλήεσ ἐν ρευμῶσι κατὰ μαρ. i. quia error hęc oia ſũt quę ſtulti homines ſcrutantur quotidie. Sed idẽ ipi auctores p̃ſẽtia ſua faciũt: vt vera eẽ credãt. Ita hoiꝫ credulitatẽ mẽtita diuinitate deludũt: ꝙ illis verũ aperire ñ expedit. Hi ſũt q imagines & ſimulacra fingere docuerũt q vt & hoiꝫ mẽtes a cultu veri dei auerterẽt: & fictos mortuorũ regũ vultus & ornatos exquiſita pulchritudine ſtatui cõſecrariq; fecerũt: & illorũ ſibi nomina quaſi pſonas aliquas iduerũt. Sed eos magi: & hi quos vere maleficos vulgus appellat: cũ artes ſuas execrabiles exercẽt: veris ſuis nominibus cĩẽt illis cæleſtibꝰ: quę in litteris fãctis legũtur. Hi porro incæſti ac vagi ſpiritus: vt turbent omnia: & errores humanis pectoribus offũdunt: ſerũt ac miſcẽt falſa cũ veris. Ipſi enim cæleſtes multos finxerũt eẽ: vnũq; regẽ oĩm Iouẽ: eo ꝙ multi ſũt ſpiritus angelorũ i cælo: & vnus pãrẽs ac domin⁹ oĩm deus. Sed veritatẽ mẽtitis nominibꝰ inuolutã ex oculis abſtulerũt Nã deꝰ (vt prĩcipio docui) neq; noĩe (cũ ſolus ſit) eget: neq; ãgeli: cũ ſint imortales: dici ſe deos aut patiũt: aut vo lũt: quorũ vnũ ſolũq; officiũ ẽ: ſeruire nutibus dei: nec omnino qc q̃ niſi iuſſu eiꝰ facere. Sic eni mũdũ regi a deo dicimꝰ: vt a rectore, puicĩã: Cuiꝰ apparitores nemo ſocios eſſe in regẽda prouicia dixerit: q̃is illorum miniſterio res geratur. Et hi tamen poſſunt

Magorum carmina.

aliquid pręter iussa rectoris: per ipsius ignorantiam quę est cõditionis humanæ. Ille aũt p̃ses mundi & rector vniuersi: qui scit omnia: cuius diuinis oculis nihil septum est: solus habet rerum oim cum filio suo potestatem, nec est in angelis quicq̃: nisi parendi necessitas. Itaq; nullũ sibi honorẽ tribui volunt: quorũ honor in deo est. Illi autem qui defierũt a dei ministerio: qa sunt veritatis inimici & p̃uaricatores: dei nomẽ sibi & cultum deorum vendicare conãtur: nõ q̃ vllum honorem desiderent. Quis enim honor perditis ẽ? nec vt deo noceãt: cui noceri non potest: sed vt hominib⁹ quos nituntur a cultura & noticia verę maiestatis auertere, ne immortalitatẽ adipisci possint quam ipsi sua nequitia perdiderunt. Offendũt itaq; tenebras: & veritatem caligine obducũt: ne dominum: ne patrẽ suũ norint: & vt illiciant facile: in templis se occultant: & sacrificijs ipsis pręsto ad sunt. Edũtq; sæpe prodigia: quibus obstupefacti homines fidem commodent simulachris diuinitatis ac numinis. Inde est & ab augure lapis nouacula incisus est: & q̃ Iuno veijs migrare se Romã velle respõdit: q̃ Fortuna muliebris periculũ denũciauit: q̃ Claudię manũ nauis secuta est: q̃ in sacrilegos & iuno nudata: & Locrẽsis Proserpina & ceres Milesia vindicauit. & hercules de Appio & Iuppiter de Atinio: & Minerua de Cęsare. Hic & serpẽs vrbem Romã pestilẽtia liberauit. Epidauro accersitus. Nã iliuc dęmoniarches ipse in figura sua sine dissimulatione pductus ẽ: si quidẽ legati ad eam rem missi draconem secũ mirę magnitudinis attulerũt. In oraculis aũt vel maxime fallunt: quorũ pręstigias prophani a veritate itelligere non p̃nt. Ideoq; ab illis attribui putant: & ĩperia: & victorias & opes & euentus prosperos rerum. Deniq; ipsorum nutu sæpe rempublicam periculis imminentibus liberatam. Quæ pericula & responsis denũciauerũt: & sacrificijs placati auerterũt. Sed omnia ista fallacię sunt. Nam cum dispositiones dei ptęsentiant: quippe qui ministri eius fuerũt: interponunt se in his rebus: vt q̃cunq; a deo vel facta sunt vel fiunt ipsi potissimũ facere aut fecisse videãtur. Et quotiens alicui populo vel vrbi secũdũ dei statum boni quid impẽdet: illi se id facturos: vel prodigijs: vel somnijs vel oraculis pollicentur. si ibi templa: si honores. si sacrificia tribuantur. Quibus datis cuꝫ illud acciderit quod necesse est: summã sibi pariũt veneratiõnẽ. Hinc templa deuouentur: & uouę imagines consecrãtur: mactantur greges hostiarum. Sed cum hæc facta sunt nihilominus tamen/ & vita & salus eorum: qui hęc fecerit imolãt. Quotiẽs autem pericula impendẽt: ob aliquam se ineptã & leuẽ

Demonũ pręstigię

Actij uijcos. Iuno moneta Ceres Hercules Iuppiter. Minerua

cauſam profitentur iratos: ſicut iuno Varroni: q̄ formoſum puerũ i templo iouis ad exuuias tenendas collocarat: & ob hãc cauſam Romanum nomen apud Cannas pene deletu3 eſt. Quod ſi Iuno alterum Ganymedẽ verebatur: cur iuuentus Romana luit pœnas? Vel ſi diȷ tantummodo duces curant: cęteram multitudinem negligũt Cur Varro ſolus euaſit: qui hoc fecit? & Paulus qui nihil meruit occiſus eſt? Videlicet nil tunc Romanis accidit fatis Iunonis iniq̄: cu3 Hannibal duos exercitus populi romani: & aſtu & virtute cõfecit. Nam iuno audere non poterat: aut Carthaginem defendere: vbi arma eius & currus fuit: aut romanis nocere: quia progenie3 troiano a ſanguine duci Audierat: tyrias olim quæ verteret arces. Sed illorum ſunt iſti luſus: qui ſub nominibus mortuorũ delitеſcentes viuẽtibus plagas tendunt. Itaq̄ ſiue illud periculũ quod imminet vitari poteſt: videri volunt id placati auertiſſe: ſiue non poteſt id agunt: vt propter illorum contemptum accidiſſe videatur. Itaq̄ ſibi apud homines: qui eos neſciunt: auctoritatem ac timorem pariũt. Hac verſutia & his artibus noticiã veri ac ſingularis dei apd oẽs gẽtes inuterauerunt. Suis enim vitiȷs perditi ſæuiunt & craſſantur: vt perdãt Iccirco etiam humanas hoſtias excogitauerunt: ipſi hoſtes humani generis: vt per multas deuorarent animas.

Cannẽſis cladesvñ.

Hãnibal

¶ Cur deus humano generi ſic patiatur illudi; & q̄ tribus de cauſis vana oſtenſa eſt gentium religio. Ca. XVIII

Vt accipitur frequẽter ſcd3 euẽtũ: alias cãm dicit vt docet chryſo. ſuper .j. epiſtolam ad corin.

QIcet aliquis: cur ergo deus hæc fieri patitur? nec tam malis ſucurrit erroribus vt mala cum bonis pugnent: vt vitia ſint aduerſa virtutibus: vt habeat alios quos puniat: a ſios quos honoret. Vltimis enim temporibus ſtatuit de viuis ac mortuis iudicare: de quo iudicio mihi erit in vltimo libro diſputatio. Differt ergo donec veniat temporum finis: quo effundat iram ſuam in poteſtate ac virtute cęleſti: ſicut vatum prædicta prio ſm terribili monitu horrificant. Nunc autem patitur homines errare: & aduerſum ſe quoq̄ impios eſſe: ipſe iuſtus: & mitis: & patiens. Nec enim fieri poteſt: vt non is in quo perfecta ſit virtus: ſit etiam perfecta patientia. Vnde quidam putant: ne iraſci quide3 deũ omnino q̄ affectibus: qui ſunt perturbationes animi: ſubiectus nõ ſit: quia fragile eſt omne animal: quod afficitur & cõmouetur. Quæ perſuaſio veritatem atq̄ religionem funditus tollit. Sed ſeponaſ in terim locus hic nobis de ira dei differendi: q̄ & vberior eſt materia & opere proprio latius exequenda. Illos ergo nequiſſimos ſpiritus quiſquis veneratus fuerit & ſecutus nec cælo nec luce potietur: quę funt dei ſed in illa decidet: quę in diſtributione rerum attributa eſſe ipſi malorũ principi diſputauim9: in tenebras. ſ. & inferos: & in ſup-

Falſũ eſt deu3 non iraſci. de ira dei ſcripturu3 ſe pollicet

plicium ſempiternum. ¶Docui religiões deorũ triplici modo vanas eſſe. vno q̃ ſimulacra ipſa: quæ coluntur: effigies ſint hominum mortuorum. Et autem peruerſum & incongruens vt ſimulacrũ hominis a ſimulacro dei colatur. Colit enim quod eſt deterius & imbecillius. Tum inexpiabile facinus eſſe deſerere viuentem: vt defũctorum monumentis ſeruias: qui nec vitam nec lucem dare cuiquã poſſunt: qua ipſi carent. Nec eſſe alium quenquam deũ præter vnũ; cuius iudicio ac poteſtati omnis anima ſubiecta ſit. Altero q̃ ipſe imagines ſacrę: quibus inaniſſimi homines ſeruiunt: omni ſenſu carent: quum terra ſint. Quis autem non intelligas nefas eſſe rectum animal curuari: vt adoret terram: quæ iccirco pedibus noſtris ſubiecta eſt: vt calcanda nobis: non adoranda ſit: qui ſumus ideo excitati: & ex eo ſtatũ ſublimem præter cæteras animantes accepimus: vt non reuoluamur deorſum: ne hunc celeſtem vultum proiciam⁹ ad terram. Sed oculos eo dirigamus: quo illos naturæ ſuæ conditio direxit. nihilq̃ aliud adorem⁹: nihil colamus: niſi ſolius artificis parentiſq̃ noſtri vnicum nomen: qui propterea hominem rigidum figurauit: vt ſciamus nos ad ſuperna & cæleſtia prouocari. Tertio q̃ ſpiritus: qui præſunt ipſis religiõibus: condemnati & abiecti a deo per terram volutentur: qui non tantum nihil præſtare cultorib⁹ ſuis poſſint: quoniam rerum poteſtas penes vnum eſt. Verum etiam mortiferis eos illecebris & erroribus perdant: quoniã hoc illis quotidianum eſt opus: tenebras hominibus obducere: ne quæratur ab illis verus deus. Non igitur colendi ſunt: quia ſententiæ dei ſubiacent. eſt enim piaculum maximũ addicere te poteſtati eorum: quibus ſi iuſticiam ſequare: potentior eſſe poſſis: & eos adiuratione diuini nominis expellere ac fugare. Q̃ ſi apparet religiones iſtas tot modis eſſe vanas: quibus docui: manifeſtum eſt eos qui vel mortuis ſupplicant: vel terram venerantur: vel ſpiritibus impuris animas ſuas mancipant: rationem hominum nõ tenere: eoſq̃ impietatis ac ſceleris ſui ſupplicia penſuros: qui rebelles aduerſus parẽtem generis humani deum: ſuſceptis in expiabilib⁹ ſacris fas omne violauerũt.

Hõ cur a deo rigid⁹ ẽ factus.

¶Quod in cultu ſimulacrorum nulla poteſt eſſe religio. Nam a ſimulatione ideſt a falacia dicta ſunt.

Cap. XIX.

VICVNQVE IGITVR ſacramentum hominis tueri: rationemq̃ naturę ſuæ nititur obtinere: ipſe ſe ab humo ſuſcitet: & erecta mente oculos ſuos tendat in cælũ: non ſub pedibus quærat deum: nec a veſtigijs ſuis eruat quod adoret: quia quicquid homini ſubiacet: infra hominem ſit ne-

ceſſe eſt. Sed quærat in ſublimi quærat in ſummo: quia nihil poteſt homine maius eſſe: niſi quod fuerit ſupra hominem. Deus autez maior eſt homine: ſupra ergo non infra eſt. Nec in ima potius: ſed in ſumma regione quærendus eſt. ¶ Quare non eſt dubiuz: quin religio nulla ſit vbicunq; ſimulachrum eſt. Nam ſi religio ex diuinis rebus ẽ: diuini autem nihil eſt: niſi in cæleſtibus rebus. Carent ergo religione ſimulachra: quia nihil poteſt eſſe cęleſte in ea re: quę fit ex terra: quod quidem de nomine ipſo ſapienti apparere poteſt. Quicquid enim ſimulatur/id falſum ſit neceſſe eſt: nec poteſt vnquam veri nomen accipere: quod veritatem fuco & imitatione mentitur. Si autem omnis imitatio non res potiſſimum ſeria: ſed quaſi ludus ac iocus eſt: non religio in ſimulachris: ſed mimus religionis ẽ. Pręferendum eſt igitur verum omnibus falſis. Calcanda terrena: vt cæleſtia conſequamur. Ita enim res ſe habet: vt quiſquis animam ſuam: cuius origo decælo eſt: ad inferna & ima proſtrauerit: eo cadet: quo ſe ipſe deiecerit. Ideoq; oportet rationis ac ſtatus memorem nõ niſi ad ſuperna niti ſẽper ac tendere. Quod qui fecerit/hic plane ſapiẽs: hic iuſtus: hic homo: hic cælo deoq; dignus iudicabitur: quem ſuus parens: non humilem: nec ad terram more quadrupedũ abiectum: ſed ſtantem potius ac rectum ſicut eum fecit: agnouerit.

Simulachrum vñ

¶ Breuis epilogus: quo docet gentibus ſuperatis ſibi a philoſophis grauius imminere certamen. Cap. XX.

DEracta eſt igitur (ni fallor) magna & difficillis ſuſcepti operis portio: & maieſtate cęleſti ſuggerẽte nobis dicendi facultatem inueteratos depulimus errores. Nunc vero maior nobis ac difficilior/cum philoſophis propoſita luctatio eſt: quorum ſumma doctrina & eloquentia quaſi moles aliqua mihi opponitur. Nam vt illic multitudine ac prope conſenſu omnium gentium premebamur: ita hic auctoritate pręſtantium omni genere laudis virorum. Quis autem neſciat plus eſſe momenti in paucioribus doctis: q̃ in pluribus imperitis? Sed non eſt deſperandum iſtos quoq; de ſententia (deo ac veritate ducibus) poſſe depelli. Nec tam pertinaces fore arbitror: vt clariſſimum ſolem ſanis/ac patentibus oculis videre ſe negent. Modo illud verum ſit: quod ipſi ſolent profiteri ſtudio inueſtigandę veritatis ſe teneri. Efficiam profecto: vt quæſitam veritatem diu: & aliquãdo inuentã eſſe credant: & humanis ingenijs inueniri nõ potuiſſe fateãt.

Docti paciores pluris q̃ multi imperiti.

¶Lactantij firmiani diuinarum inſtitutionum aduerſus gentes. De falſa ſapientia ad Conſtantinum imperatorem.

¶Liber tertius.

¶Commendatur in primis veritas: & omni præfertur eloquentię & quare eam non ſint aſſecuti philoſophi aperitur: & quare ſtilo ſimplici ſacra ſcribantur eloquia: & q̄ philoſophis tunc maxime credēdum eſt: cum ſuam ignorantiam profitētur. Capitulum. I.

Ciceron. eloquētia admirabilis.

VEllem mihi (quoniam veritas in obſcuro latere adhuc exiſtimatur vel errore atq; imperitia vulgi variis & ineptis ſuperſtitionibus ſeruientis: vt philoſophis prauitate ingeniorum turbantibus eam potius q̄ illuſtrātibus) & ſi non qualis in. M. Tullio fuit (quia pręcipua & admirabilis fuit) aliquam tamen proximam eloquentiæ contingere facultatem: vt quantum veritas vi ſua propria valeat: tantum ingenij quoq; viribus nixa exerceret ſe aliquando. & diſcuſſis conuictiſq; tam publicis: q̄ eorum qui ſapientes putantur erroribus: humano generi clariſſimum lumen inferret. ¶Quod quidem duabus ex cauſis fieri vellem: vel q̄ magis poſſent credere homines ornatæ veritati: qui etiam mendacio credunt: capti orationis ornatu lenocinio q̄ verborum: vel certe vt ipſi philoſophi ſuis armis potiſſimum quibus placere ſibi & confidere ſolent: opprimerentur a nobis. ¶Sed quoniam deus hanc voluit eſſe rei naturam/vt ſimplex & nuda veritas eſſet luculentior: quia ſatis ornata per ſe eſt. Ideoq; ornamentis extrinſecus additis: fucata corrumpitur: Mendacium vero ſpecie placet aliena: quia perſe corruptum vaneſcit: ac defluit: niſi aliunde ornatu quæſito: circunlitum fuerit ac politum: æquo animo fero ingenium mihi mediocre fuiſſe conceſſum. Verum ego non eloquentiæ: ſed veritatis fiducia ſuſcepi hoc opus fortaſſe maius: q̄ vt poſſit meis viribus ſuſtineri: quod tamen etiam ſi ego defecerim: deo (cui⁹ eſt hoc munus) adiuuante: veritas ipſa cōplebit. Etenim cum ſciam maximos quoſque oratores a cauſidicis mediocribus ſæpe victos: quia tāta ē potētia veritatis: vt ſeipſā quanuis in rebus exiguis ſua claritate defendat. Cur hanc ego in maxima cauſa ab ingenioſis quidem illis ac diſertis viris: ſed tamen falſa dicentibus: oppreſſum iri putes? ac non illa ſi minus oratione noſtra: quę de tenui fonte admodū exilis emanat: lumine tamen ſuo clara & illuſtris appareat? Nec ſi philoſophi doctrina litterarum mirabiles extiterint: ego etiam illis ſciētiā

Veritas nuda lucu lentior.

veri cognitionemque conceſſerim: quam nemo cogitando aut diſputando aſſequi poteſt. Neq; enim nunc reprehendo eorum ſtudium: qui veritatem ſcire voluerunt: quia naturam hominis deus veri adiſcendi cupientiſſimam fecit. Sed id arguo: id reuinco: q̄ honeſtam illorum & optimam voluntatem ſit non ſecutus effectus: quia neq; quid eſſet verum ipſum ſciebant: neq; quomodo aut vbi aut qua mẽte quærendum. Ita dum ſuccurrere humanis erroribus cupiunt: ipi ſe in plagas & errores maximos induxerunt. Ad hoc igitur me opus coarguendi philoſophiam: ſuſceptæ materiæ ordo ipſe deduxit. Nam cum error omnis aut ex religione falſa oriatur: aut ex ſapientia: in eo conuincendo neceſſe eſt vtrumq; ſubuertere. Cum enim ſit nobis diuinis litteris traditum: cogitationes omnium philoſophorum ſtultas eſſe: idipſum re & argumentis docendum eſt: nequis honeſto ſapientię nomine inductus: aut inanis eloquentiæ ſplendore deceptus: humanis malit q̄ diuinis credere: quæ quidem tradita ſunt breuiter ac nude. Nec enim decebat aliter: vt cum deus ad hominem loqueret: argumentis aſſereret ſuas voces: tanq̄ fides ei non haberetur: ſed (vt oportuit) eſt locutus: quaſi rerum omnium maximus iudex: cuius nõ eſt argumentari: ſed pronũciare verum. Ipſe vt deus. nos autem cum ad res ſingulas teſtimonia diuinæ vocis habeamus: profecto mõſtrabimus quanto certioribus argumentis poſſint vera defendi: cum etiam falſa ſic defendantur: vt vera ſoleant videri: quare non eſt q̄ philoſophis tantum honoris habeamus: vt eorum eloquentiam pertimeſcamus. Loqui enim bene potuerunt: vt homines eruditi: vere autẽ loqui nullo modo: quia veritatem non didicerant ab eo: qui eius potẽs eſſet: nec ſane magnũ aliquid efficiemus: q̄ illos ignorantię redarguemus: quam ipſi ſæpiſſime confitentur. Ineo ſolo: quoniam non eis creditur: in quo ſolo credi debuit: conabor oſtendere nunq̄ illos tã veridicos fuiſſe q̄ cum ſententiam de ſua ignoratione dixerunt.

Homo natura ſciendi cupiẽtiſſimus.

q̄ vere aut nullo mõ ex ſe qdẽ: ſed tantuꝫ exſpũctõ iuxta illd Cis hõmẽ dax. pſalmo. cxv.

¶ Quod ipſo nomine philoſophiæ conuincitur q̄ inanis fuerit gentiliter philoſophantium occupatio. Cap. II.

NVnc quoniam duobus ſuperioribus libris religionum falſitas demonſtrata eſt: necnon origo ipſa totius erroris expoſita: huius libri munus eſt philoſophiam quoq; oſtendere: q̄ inanis & falſa ſit: vt omni errorꝭ ſublato: veritas patefacta clareſcat. Ordiamur itaq; a communi philoſophię nomine: vt ipſo capite deſtructo: facilior nobis aditus pateat ad excidendum omne corpus: ſi tamen poteſt corpus vocari: cuius partes ac membra diſcordent: nec vlla compage inter ſe cohæreant: ſed quaſi diſiecta & diſſipata palpitare potius q̄ viuere videantur. Philoſophia

Philoſophia quid ſit.

Phiæ nomẽ a quo primum.

eſt vt nomen indicat: ipſiq; definiunt ſtudium ſapientię. Vnde igitur probem magis philoſophiam nõ eſſe ſapiẽtiã: q̃ ex ipſius nominis ſignificatiõe? Qui enim ſapientię ſtudet: vtiq; nondũ ſapit: ſed vtſapere poſſit ſtudet. In cæteris artibus ſtudium quid efficiat: & quo tendat apparet: quas cum diſcendo aliquis aſſecutus eſt: iam non ſtudioſus artificij: ſed artifex noĩatur. At eni verecundiæ cauſa ſtudioſos ſe ſapientiæ non ſapientes vocauerũt. Immo vero Pythagoras qui hoc primus nomẽ inuenit: cũ paulo plus ſaperet: q̃ illi priores/qui ſe ſapiẽtes putauerũt: intellexit nullo humano ſtudio poſſe ad ſapientiam p̃ueniri. Et ideo nõ oportere incõpręhenſæ atq; imperfectæ rei perfectum nomen imponi. Itaq; cũ ab eo quereretur: quẽnam ſe profiteretur. Reſpondit philoſophũ: id eſt quæſitorẽ ſapiẽtiæ. Si ergo philoſophia ſapiẽtiã quęrit. nec ipſa ſapientia eſt: quia neceſſe eſt aliud eſſe quod quęrit: aliud quod quæritur: nec quæ ſitio ipſa recta ẽ: ga nihil poteſt inuenire. Ego vero ne ſtudioſos quidem ſapientiæ philoſophos eſſe conceſſerim: quia illo ſtudio ad ſapientiã nõ peruenit. Nã ſi facultas inueniẽdæ veritatis huic ſtuſtio ſubiaceret: etſi eſſet id ſtudium tanq̃ iter ad ſapientiã: aliquãdo eſſet inuenta. Cũ vero tot temporibus: tot ingenijs in eius inquiſitione contritis nõ ſit compręhenſa: apparet nullã eſſe ibi ſapientiam. Nõ ergo ſapiẽtiæ ſtudẽt: qui philoſophantur: ſed ipſi ſtudere ſe putãt: quia illud quod quęrũt: vbi aut quale ſit neſciunt. Siue ergo ſapientiæ ſtudent: ſiue non ſtudent: ſapientes non ſunt: quia nunq̃ reperiri poteſt: quod aut non recte quæritur aut omnino non quæritur.

¶ Ex quibus rebus philoſophia conſtet. Et quis fuerit auctor academicæ ſectæ: quę nihil recte definit q̃ ſolaꝫ opinionẽ eſſe in philoſophia gentilium: qui ideo plus audent: quia errores eorũ non arguit niſi deus. Cap. III.

Phia conſtat ſciẽtia & opinatione.

Scia paritur extrinſecus.

Solis magnitudo.

Luna globoſa an cõcaua.

Cæli magnitudo & materia.

Videamus tamen idipſum poſſit ne hoc ſtudio reperiri aliqd: an nihil. Duabus rebus videtur philoſophia conſtare ſcientia & opinatione: nec vlla alia re. Sciẽtia ab ingenio venire non poteſt: nec cogitatione compręhendi: quia in ſeipſo habere propriam ſcientiam: non hominis: ſed dei eſt. Mortalis autem natura non capit ſcientiam: niſi quæ veniat extrinſecus. Iccirco enim oculos: & aures: & cæteros ſenſus patefecit in corpore diuina ſolertia: vt per eos aditus ſcientia peruenirẽt ad mentem. Nam cauſas naturaliũ rerum diſquirere: aut ſcire velle ſol vtrum ne tantus quantus videtur: an multis partibus maior ſit: q̃ omnis hæc terra. Itẽ luna globoſa ſit: an concaua: & ſtellę vtrũ ne cohæreant cęlo an pae re liberо curſu ferantur. Cęlum ipm qua magnitudine: qua materia conſtet vtrum quietum ſit an mobile: an incredibili celeritate volua-

tur. Quanta ſit terræ craſſitudo: aut quibus fundamẽtis librata & ſuſpenſa ſit. Hęc inquam diſputando & cõiecturis velle compręhẽdere: tale eſt profecto: quale ſi diſſererevelimus: qualẽ eſſe arbitramur cuiuſpiam remotiſſimæ gẽtis vrbem: quam nunquam vidim⁹: cuiuſq; nihil aliud q̃ nomen audiuimus. Si nobis in ea re ſcientiam vendicemus: quę non poteſt ſciri: nõne inſanire videamur: q̃ id affirmare audeamus: in quo reuinci poſſimus? ¶ Quãto magis qui naturalia: q̃ ſciri ab homie non poſſũt: ſi ſcire ſe putant: furioſi dementeſq; ſũt iudicãdi? Recte ergo Socrates: & eum ſecuti academici ſcientiã ſuſtulerunt: q̃ non diſputantis ſed diuinantis eſt. Supereſt vt opinatio in philoſophia ſola ſit. Namvnde ab eſt ſcientia: id totũ poſſidet opinatio. Id. n. opinatur quiſq; quod neſcit. Illi autem qui de rebus naturalibus diſputant: opinantur ita eſſe vt diſputant. Neſciunt igitur veritatem: quoniam ſcientia certi eſt: opinatio incerti. Redeam⁹ ad illud ſuperius exemplũ. Age opinemur de ſtatu & qualitatevrbis illius: quæ nobis rebus omnibus pręter nomen ignota eſt. Veriſimile ẽ in plano ſitam: lapideis mœnibus: ædificijs ſublimibus: viis pſpĩb⁹: magnificijs ornatiſq; delubris. Deſcribamus: ſi placet: mores habitũq; ciuiũ. Sed cũ hęc dixerimus: ali⁹ contraria diſputabit: & cũ hic quoq; perorauerit: ſurget & tertius: & alij deinceps: & opinabuntur multo diſparia: q̃ nos ſumus opinati. Quid ergo erit ex omnibusveri certius? Fortaſſe nihil. At omnia ſunt dicta: quæ in rerum naturã cadunt: vt neceſſe ſit aliquid eorum eſſe verum. At neſcietur quisve rum dixerit: poteſt fieri: vt omnes ex parte aliqua errauerit: ex parte attigerint veritatem. Stulti ergo ſumus ſi hoc diſputatione quęramus. Poteſt enim ſuperuenire aliquis: qui opiniones nras derideat: noſq; pro inſanis habeat: qui velimus id qđ neſcimus: quale ſit opinari. Verũ non opus eſt longe poſita conquirere: Vnde nemo fortaſſe veniat qui nos redarguat. Age opinemur: quid nunc in foro geratur: quid in curia: Longum eſt id quoq; dicamus: interpoſito vno pariete quid fiat: nemo poteſt id ſcire: niſi qui audiuerit aut viderit. Nullus enim audet id dicere, quia ſtatim nonverbis ſed re ipſa p̃ſenti refutabitur. At qui hoc idem faciunt philoſophi: qui diſputant in cęlo quid agatur? ſed eo ſe id ipune facere arbitrãtur: quia null⁹ exiſtit: qui errores eorum coarguat. Quod ſi exiſtimarent deſcenſurũ eſſe aliquẽ: qui eos delirare ac mentiri doceret: nunquam quicquã de his rebus quas ſcire non poſſint diſputarẽt. Nec tamen ideo fælicior putanda eſt eorum imprudẽtia & audacia: quia non redarguũtur. Redarguit enim deus: cui ſoli veritas nota eſt: licet cõniuere videatur: eaq; hominum ſapientiam pro ſumma ſtultitia computat.

Socrates. Academici ſcientias ſuſtulerũt

hiſ.

¶ Quomodo zeno & Socrates totam philoſophiam ſuſtulerunt de medio & quaſi quodam ciuili bello ſuis confecta eſt armis. Cap. IIII.

Zeno Opinationem ſtoici ſuſtulerũt

REcte igitur zeno ac ſtoici opinationẽ repudiarunt. Opinari enim te ſcire: quod neſcias non eſt ſapiẽtis ſed temerarii potius ac ſtulti. Ergo ſi neq; ſcire qcquam poteſt: vt Socrates docuit: nec opinari oportet vt zeno: tota philoſophia ſublata eſt. Quid q; nõ tantum ab his duobus euertitur: qui philoſophiæ principes fuerunt: ſed ab omnibus vt iam videatur iãpridem ſuis armis eſſe confecta: in multas ſectas philoſophia diuiſa eſt: & omnes varia ſentiunt. In qua ponimus veritatem? in omnibus certe non poteſt: deſignemus quanlibet: nẽpe in cæteris omnibus ſapientia nõ erit. Tranſeamus ad ſingulas. Eodem modo quicquid vni dabimus: cæteris auferemus. Vnaqueq; n. ſecta omnes alias euertit: vt ſe ſuaq; confirmet. Nec vlli alteri ſapere cõſedit: ne ſe deſipere fateatur: ſed ſicut alias tollit: ſic ipſa quoq; ab aliis tollitur omnibus. Nihilominus enim philoſophi ſunt qui eam ſtulticię accuſant. Quãcunq; laudaueris veramq; dixeris: a philoſophis vituperatur vt falſa. Credemus ne igitur vni: ſe ſuãq; doctrinã laudanti: an multis vnius alterius ignorantiã culpãtibus? Rectius ergo ſit neceſſe eſt quod plurimi ſentiunt: q̃ quod vnus. Nemo enim poteſt de ſe recte iudicare: quod nobilis poeta teſtatur. Ita enim cõparatas eſſe omnibus naturam omniũ: aliena vt melius videant & dijudicent q̃ ſua. Cũ igitur omnia incerta ſint: aut omnibus credendũ ſit: aut nemini. Si nemini; ſapiẽtes ergo non ſunt: quia ſinguli ſapiẽtes eſſe ſe putant. ſi omnibus: ęque non ſunt ſapiẽtes: quia ſinguli ab omnib⁹ eſſe negantur ſapientes. Pereunt igitur vniuerſi hoc modo & tãquã ſpartiatę illi poetarum: ſic ſe inuicem iugulant: vt nemo ex omnib⁹ Spartiatę reſtet. Quod eo fit: quia gladium habent ſcutum non habent. Si ergo ſinguląe ſecte multarum ſectarum iudicio ſtulticię conuincuntur omnes igitur vanę atq; inanes reperiũtur. Ita ſeipſam philoſophia archeſilas conſumit & conficit. Quod cũ intelligeret Archeſilas Academię cõ academię ditor: repręhẽſiones omniũ inter ſe collegit: confeſſionẽq; ignoran conditor. tiæ clarorũ philoſophorũ: armauitq; ſe aduerſus omnes: Itaq; conſtituit nouã nõ philoſophandi philoſophiã. Eo igitur auctore duo philoſophię genera cœperũt. Vnum illud vetus quod ſcientias ſibi vendicat: alterum nouũ repugnans: quod eam detrahit. In his duobus generibus video diffidiũ: & quaſi ciuile bellum ſapientiã: quæ diſtrahi non poteſt: in qua parte ponemus? Si natura rerum ſciri poteſt: hæc tyronũ caterua interibit: ſi nõ poteſt: veterani cõficientur. Si pares fuerint: nihilomin⁹ perhibit dux omnium philoſophia: q̃

diſtracta eſt. nihil enim poteſt ſine iteritu ſuo ſibi eſſe contrariuꝫ. Si autē (vt docui) nulla poteſt eſſe in homine interna & propria ſciētia ob fragilitatem conditionis humanæ Archeſilæ manus vicit. Sꝫ ne ipſa quidem ſtabit: quia non poteſt omnino nihil ſciri.

¶ Contra academicos q̄ multa ſcire/ & natura rerum & vitę neceſſitas cogit. Cap. V.

SCiri q̄dā cōtra academicos.

SVNT enim multa: quæ natura ipſa nos ſcire: & vſus frequens: & vitæ neceſſitas cogit. itaq̄ pereundum eſt: niſi ſcias quæ ad vitam ſunt vtilia: vt appetas quę periculoſa: vt fugias & vites. Præterea multa ſunt quæ vſus inuenit. Nam ſolis ac lunæ variꝭ curſus & meatus ſyderum: & ratio temporꝫ deprehenſa eſt: & natura corporum a medicis: herbarumq̄ vires: & ab agricolis natura terrarum: necnon hymbriū futurorū: ac tēpeſtatū ſigna collecta ſunt. Nulla deniq̄ ars eſt: quę nō ſcientia cōſtet. Debuit ergo Archeſilas (ſiqd ſaperet) diſtinguere: quę ſciri poſſent. quæue neſciri. Sed ſi id feciſſet: ipſe ſe in populum redegiſſet. Nam vulgus interdum plus ſapit: quia tantū quātū opus eſt ſapit. A quo ſi quæras vtrū ſciat aliquid: an nihil dicet ſe ſcire quæ ſciat fatebitur ſe neſcire quæ neſciat. Recte ergo aliorū ſuſtulit diſciplinas: ſed nō recte fundauit ſuam. Ignoratio enim rerum omnium non poteſt eē ſapiētia: cuiꝰ eſt ſcire propriū. Ita cū philoſophos expugnauerit: ac docuerit eos nihil ſcire: ipſe quoq̄ nomē philoſophi perdidit: quia doctrina eius eſt nihil ſcire. Nā qui alios reprehendit: q̄ neſciāt: ipē debet ſciens eſſe. Cū autē nihil ſciat: quæ peruerſitas: quæue inſolentia eſt: ob idipſum ſe philoſophū cōſtituere ꝓpter quod cęteros tollat? Poſſunt enim ſic reſpōdere: ſi nihil nos ſcire cōuincis: & ideo non eſſe ſapientes quia nihil ſciamus: ergo ne tu quidē es ſapiēs: qa te quoq̄ confiteris nihil ſcire. Quid ergo ꝓmouit Archeſilas. niſi q̄ cōfectis oībus philoſophis ſeipſum quoq̄ eodē mucrone trāſfixit.

¶ Quomodo ſapiētia in medio errantium fuerit. Et academici cōtra phyſicos: & phyſici contra academicos dimicauerint. Et q̄ ſint aſyſtatarum exempla quæſtionum: & q̄ rationes cæleſtium ſiue naturalium ſciri non poſſint. Cap. VI.

SCiri q̄dā non omia

QVSQVAM NE igitur ſapiētia eſt? Immo vero inter philoſophos fuit: ſꝫ nemo vidit. Aliꝭ putauerunt ſciri poſſe omnia: ſapientesvtiq̄ non fuerunt. Aliꝭ nihil: ne hi quidē ſapientes fuerunt. Illi quia plus homini dederunt: hi quia minus. Vtriſq̄ in vtramq̄ partem modꝰ defuit. Vbi ergo ſapientia ē: vt neq̄ te omnia ſcire putes quod dei eſt: neq̄ omnia neſcire quod eſt pecudis? Eſt enim aliquid mediū quod ſit hominis: ideſt ſcientia cum ignoratione cōiuncta/ & tēperata. Scientia in nobis ab anima eſt: q̄

oritur e cęlo:ignoratio a corpore:quod eſt e terra. Vnde nobis & cũ deo:& cũ animalibus eſt aliqua cõitas. Ita quoniam ex his duobus conſtamus elementis:quorũ alterũ luce prędituꝫ eſt: alterũ tenebris pars nobis data eſt ſcientię:pars ignorãtię. Per hũc quaſi põtẽ tranſire ſine cadendi periculo licet. Nam ſi illi omnes:quin alterã partẽ inclinauerunt:aut dextro aut ſiniſtro verſus ceciderunt. Vtraq; aũt pars quõ errauerit dicã. ¶ Academici cõtra phyſicos ex rebus obſcuris argumẽtati ſunt nullã eſſe ſcientiam:& exẽplis paucarũ rerũ incõprehenſibiliũ cõtenti amplexi ſunt ignorantiam/tãq; ſcientiã totam ſuſtuliſſẽt:qa in parte ſuſtulerãt. Phyſici cõtra ex his quę aperta ſunt, argumentũ trahebãt omnia ſciri poſſe. contentiq; pſpiculis; retinebãt ſcientiã tanq; totã defendiſſent: qa ex parte defenderant. Itaq; neq; hi clara:neq; illi obſcura viderunt:ſed vtriq; dũ ſolã ſcientiam conſertis manibusvel retinent:vel eripiũt:nõ viderũt i medio conſtitutam forę:quę illos ad ſapientiã trãſmitteret. Verũ Archeſilas ignorãtię magiſter:cum zenoni obtrectaret principi ſtoicorũ/vt totã philoſophiã euerteret (auctore Socrate) ſuſcepit hanc ſentẽtiã vt affirmaret nihil ſciri poſſe. Itaq; coarguit exiſtimationem philoſophorum/qui putaſſent ingeniis ſuis erutã eſſe atq; inuẽtã veritatẽ videlicet:quia mortalis fuerat illa ſapientia:pauciſq; añ temporib⁹ inſtituta. ad ſũmũ iã incremẽtũ puenerat: vt iã neceſſario cõſeneſceret ac periret: repente extitit acadęmia tanq; ſenectus philoſophię quę illã conficeret iã defloreſcentẽ. Rectęq; vidit Archeſilas arrogãtes:vel potius ſtultos eſſe:q putent ſcientiã veritatis cõiectura poſſe comprehendi:ſed tamen falſa dicentem redarguere non poteſt: niſi qui ſcierit ante quid ſit verũ. Quod archeſilas veritate nõ cognita facere conat⁹ :introduxit genus philoſophię ἀσύστατον:quod latine inſtabile ſiue incõſtans poſſumus dicere. Vt enim nihil ſciẽdũ ſit aliquid ſcire neceſſe eſt. Nam ſi oino niſi ſcias:idipſum nihil ſciri poſſe tolletur. Itaq; q velut ſententiæ loco pronũciat nihil ſciri: tãq; pceptuꝫ profitetur & cognitũ:ergo aliquid ſciri poteſt. Huic ſimile eſt illud quod in ſcholis proponi ſolet:in aſyſtati generis exemplum ſomniaſſe:quẽdam ne ſomnijs crederet. Si enim crediderit:tũ ſequitur vt credendum nõ ſit. Si aũt non crediderit:tũc ſequitur vt credẽdum ſit. Ita ſi nihil ſciri poteſt:neceſſe eſt idipſum ſciri: q; nihil ſciatur. Si autem ſcitur poſſe nihil ſciri. Falſum eſt ergo: quod dicitur nihil ſciri poſſe. Sic inducetur dogma ſibiipſi repugnãs: ſeq; diſſoluens. Sed homo verſutus cęteris philoſophis voluit ſcientiã eripere:vt eam domi abſconderet. Nã ſibi illam profecto nõ adimit: qui aliquid affirmat:vt cæteris adimat:ſed nihil agit. Apparet enim ac furtum ſuum prodit. quanto faceret ſapientius ac verius ſi exceptio-

archeſilas nihil ſciri poſſe aiebat.

Aſyſtatõ quid

Sõniaſſe quẽdã ne ſõnijs crederet.

ne facta diceret: cauſas rationeſq; dũtaxat rerum cæleſtium ſeu naturalium: quia ſunt abditæ: neſciri poſſe: quia nullus doceat: nec quærí oportere: quia inueniri quærendo non poſſunt. Qua exceptione interpoſita: & phyſicos admonuiſſet: ne quærerent ea que modum excederent cogitationis humanę: & ſeipſum calumniæ inuidia liberaſſet: & nobis certe dediſſet aliquid quod ſequeremur. Nunc autẽ quũ ab his ſequendis nos retraxerit: ne velimus plus ſcire q̃ poſſimus: nõ minus a ſe quoq; ipſo retraxit. Quis enim velit laborare: neqcq̃ ſciat aut eiuſmodi ſuſcipere doctrinam: vt etiã cõmunẽ ſcientiam perdat? Quæ ſi doctrina eſt ſcięntia conſtet neceſſe eſt. Si non eſt: qs tam ſtultus eſt: vt diſcendum id putet: in quo aut nihil diſcitur: aut omnino dediſcitur? Quare ſi neq; omnia ſciri poſſunt: quod phyſici putauerunt: neq; nihil quod academici: philoſophia omnis extincta eſt.

¶ De morali philoſophia: & quare ſicut vtilior: ita & cæteris philoſophiæ partibus ſit facilior: quæ fuerint omnium philoſophorum ſe re ſententiæ de ſummo bono. Cap. VII.

Phĩa moralis.

TRanſeamus nunc ad alteram philoſophiæ partem: quam ipſi moralem vocant: in qua totius philoſophiæ ratio continetur. Siquidem in illa phyſica ſola oblectatio eſt: in hac etiam vtilitas: & quoniam in diſponendo vitę ſtatu formã diſq; moribus periculo maiori peccatur: maiorem diligentiam neceſſe eſt adhiberi: vt ſciamus quomodo nos oporteat viuere. Illic enim poteſt venia cõcedi: qa ſiue aliquid dicũt: nihil ꝑſũt ſiue delirãt: nihil nocent. Hic vero nullus diffidio: nullus errori eſt locus. Omnes vnus ſentire oportet: ipſãq; philoſophiã vno quaſi ore ꝑcipere: quia ſiquid fuerit erratũ: vita omnis euertit. In illa priori parte: vt periculi min?: ita plus difficultatis eſt: q; obſcura rerus ratio cogit diuerſa & varia ſentire. Hic vt periculi plus: ita minus difficultatis. quod ipſe vſus rerũ & quotidiana experimenta poſſunt docere quid ſit verius & melius. ¶ Videamus ergo vtrus ne conſentiant: aut quid nobis afferãt: quo rectius vita degatur. Non neceſſe eſt omnia circuire. Vnum eligamus ac potiſſimum: quod eſt ſummum ac principale: in quo totiꝰ ſapientiæ cardo verſatur. Epicurus ſummum bonus in voluptate animi eſſe cenſet. Ariſtippus in voluptate corporis. Callyphon & Dyanomacus cyrenaici: honeſtatem cum voluptate iunxerunt. Diodor? in priuatione doloris ſummum bonum poſuit. Hieronymus in non dolendo. Peripathetici autem in bonis animi & corporis & fortunæ. Erilli ſummum bonum eſt ſcientia. zenonis cum natura congruenter viuere. Quorundam ſtoicorum virtutem ſequi. Ariſtoteles in honeſtate ac virtute ſummum bonum collocauit. Hæ ſunt fere omniũ ſẽtẽtiæ. In tanta diuerſitate: quem ſequimur? Cui credimꝰ

Sũmũ bonus qd ex oĩs phõrũ ſententia.

Par eſt omnibus auctoritas. Si eligere poſſumus quod eſt melius: iã non eſt philoſophia nobis neceſſaria: quia ſapientes iam ſumus: qui de ſapiẽtum ſententijs iudicemus. Cum vero diſcendę ſapientiæ cauſa veniamus: quid poſſumus iudicare: qui nondum ſapere cœperimꝰ Maxime cum pręſto aſſit academicus: qui nos pallio retrahat: ac vetet cuiquam credere: nec tamen afferat ipſe quod ſequamur.

¶Quod vera ſapientia docet ſummum bonum hominis non eſſe animi vel corporis voluptatem aut aliquid eorum quę a philoſophis ſunt propoſita. Cap. VIII.

QVid ergo ſupereſt: niſi vt omiſſis litigationibus furioſis ac pertinacibus: veniamus ad iudicem illum. ſ. datorem ſimplicis & quietę ſapientiæ: qui non tantum formare nos ac inducere in viam poſſit: verumetiam de controuerſijs iſtorum ferre ſententiam. Hic nos docet: quid ſit hominis verum ac ſummum bonum de quo priuſq̃ dicere incipio: illæ omnes ſententiæ ſunt refellendæ: vt appareat neminem illorum fuiſſe ſapientem. Cuius de officio hominis agatur oportet ſummum ſummi animalis bonum in eo conſtitui: quod commune cum cæteris animalibus eſſe non poſſit: Sed vt feris dentes armentis cornua: volucribus pennæ propria ſunt: ſic homini aliquid ſuum debet aſſcribi: ſine quo rationem ſuæ conditionis amittat Nam quod viuendi aut generandi cauſa datum eſt omnibus: eſt quidem bonum naturale: ſummum tamen non eſt: niſi quod eſt vnicuiq; generi proprium. ¶Sapiens ergo non fuit qui ſummum bonum credidit animi voluptatem: quoniam ſiue vlla ſecuritas/ſiue gaudium eſt: communis eſt omnibus. Ariſtippo ne reſpondũ quidẽ duco: quẽ corporis ſemper voluptatẽ tuẽtem: nihilq; aliud q̃ vẽtri & veneri ſeruientem: nemini dubium eſt hominem non fuiſſe. Sic. n. vixit: vt nihil inter eum pecudẽq; diſtaret: niſi vnum: q̃ loquebatur. Quod ſi aſino/aut cani: aut ſui facultas loquendi tribuatur: quęraſq; ab his quid ſibi velint: cum fœminas tam rabide conſectãtur: vt vix diuelli queant: cibos etiam potumq; negligant. Cur aut alios mares violẽter abigant: aut ne victi quidem abſiſtant: ſed a fortioribus ſæpe contriti: eo magis inſectentur? Cur nec hymbres nec frigora pertimeſcant: laborem ſuſcipiant: periculum non recuſent Quid aliud reſpondebunt? niſi ſummũ bonũ eſſe corporis voluptatem: eam ſe appetere: vt afficiantur ſuauiſſimis ſenſibus: eoſq; eſſe tãti: vt aſſequendorum cauſa nec laborem ſibi vllum: nec vulnera: nec mortem ipſam recuſandam putent. Ab his ne igitur præcepta viuendi petemus: qui hoc idem ſentiunt: quod animæ rationis expertes? ¶Aiũt Cyrenaici virtutẽ ipſam ex eo ipſo eſſe laudandam: q̃ ſit efficiens voluptatis. Verum ergo inquit obſcœnus canis: aut ſus ille

Summum bonum. Feræ quæ Aarmẽta quæ.

Voluptas animi ſũmũ bonum eẽ nõ põt. Ariſtippꝰ pecudis vitam vixit.

Honeſtas cuius voluptate nõ eſt ſummum bonum.

lutulentus:nam ideocum aduerſario ſumma viriu3 contentione de=pugno:vt virtus mea pariat mihi voluptatem cuius expers ſim ne=ceſſe eſt:ſi victus abſceſſero. Ab his ergo ſapere dicemus:quos a pe=cudibus ac bæluis non ſententia ſed lingua diſcernit? Priuationem doloris ſummum bonum putare:non plane peripatheticorũ ac ſtoi corum:ſed cynicorum philoſophorum eſt. Quis enim non intelli=gat ab ægrotis & in aliquo dolore poſitis:eſſe hoc diſputatu3? Quid tam ridiculum:q̃ id habere pro ſummo bono: quod medicus poſſit dare? Dolendum eſt ergo vt fruamur bono: & quidem grauiter ac ſæpe:vt ſit poſtea non dolere iocundius. Miſerrimus eſt igitur qui nunq̃ doluit:quia bono caret: quem nos fœliciſſimum putabamus: quia malo caruit. Ab hac vanitate non longe abfuit:qui omnino ni hil dolere ſummũ bonum dixit. Nam præterq̃ quod omne animal doloris eſt fugiens: quis poteſt ſibi hoc bonum præſtare: quod no=bis vt eueniat:nihil aliud poſſumus q̃ optare? Summum autem bo num non poteſt efficere quemq̃ beatum:niſi ſemper fuerit in ipſius poteſtate. Hoc autem non virtus homini: non doctrina nõ labor ſz natura ipſa cunctis animãtibus p̃ſtat. ¶ Qui voluptatẽ cũ honeſta=te iunxerũt cõionẽ hãc effugere voluerũt:ſed effecerũt repugnãs bo nũ qm̃ qui voluptati deditus eſt:honeſtate careat neceſſe eſt: qui ho neſtati ſtudet voluptate. ¶ Peripatheticorũ bonũ nimiũ multiplex (exceptis animi bonis: quę ipſa q̃ ſint: magna cõtẽtio ẽ) commune cum bæluis poteſt videri. Nam corporis bona. i. incolumitas: indo=lentia:valitudo:non minus ſunt mutis/q̃ homini neceſſaria. Acne=ſcio an etiam magis:quia homo & medelis/ & miniſteriis ſubleuari poteſt:muta non poſſunt. Item quæ appellant fortunæ bona:nam ſi cut homini opibus ad vitam tuendam:ita illis præda & pabulis eſt opus. Ita inducendo bonum:quod non ſit in hominis poteſtate:to=tum hominem alienæ ditioni ſubiugauerunt. ¶ Audiamus etiam zenonem Nam is interdum virtutem ſomniat. Summum inquit eſt bonũ cũ natura cõſẽtaneę viuere. Bęluarũ igit̃ nobis more viuẽdu3 eſt. Nã q̃ abeſſe debẽt:ab homine:in his omnibus deprẽhenduntur voluptates appetunt:metuũt fallũt:inſidiantur:occidunt. Et (quod ad rem maxime attinet) deum neſciunt. Quid ergo me docet:vt vi=uam ſecundu3 naturam:quę ipſa in deterius prona eſt:& quibuſda3 blãdimentis leniorib⁹ in̄ vitia prẽcipitat:vel ſi aliam mutorũ: aliã hominis dicit eſſe naturam:q̃ homo ad virtutem ſit genitus: non ni hil dicit? Sed tñ nõ erit diffinitio ſũmi boni:quia nullu3 eſt animal: quod non ſecundum naturã ſuam viuat. ¶ Qui ſciẽtiã ſummu3 bo nũ fecit:aliquid homini ꝓprium dedit:ſed ſcientiam alterius rei gra tia homines appetũt. nõ ꝓp ipſam. Quis. n. ſcire contentus eſt:non

Virtus ex petẽda ꝓ pter volu=ptatem

Doloris priuatio ñ ẽ ſũmũ bo num.

Dolore oĩ vacare nõ ẽ ſummu3 bonum.

Bonorum tria gene=ra.

Corporis bona.

Fortunę bona.

Viuere ſe cundũ na=turam.

Sciẽtia ñ eſt ſũmu3 bonum

Artes quare discuntur.

expectans aliquẽ fructum sciẽtię? Artes ideo discuntur: vt exerceãtur. Exercẽtur autẽ: vel ad subsidia vitæ: vel ad voluptatẽ: vel ad gloriam. Nõ est igitur summũ bonũ: quod nõ ꝓpter se expetitur. Quid ergo interest vtrum scientiã summũ bonũ putemus: an illa ipsa quæ scientia ex se parit. i. victũ gloriã: voluptatẽ: quę nõ sunt homini propria: & ideo ne summa quidẽ bona. Nam voluptatis & victus appetentia: nõ homini solum: sed etiã mutis inest. Quid cupiditas glorię

Equis iest cupiditas glorię.

Nonne in equis deprẽhenditur: cũ victores exultãt: victi dolent?

Tantus amor laudum: tantæ est victoria curæ:

Nec immerito summus poeta experiendum esse ait.

Et quis cuiꝰ dolor victo quæ gloria palmæ.

Quod si ea quæ parit sciẽtia/cõia sunt cũ alijs animalibus: nõ est ergo summũ bonũ sciẽtia. ¶ Prẽterea nõ mediocre huius disputationis ẽ vitiũ: qꝺ sciẽtia nuda ponit. Incipiẽt ei beatiores videri: qui artem aliquẽ scierint: immo vero qui & res malas scierint: vt tã beatus sit qui venena didicerit tẽperare: q̃ qui mederi. Quęro igitur ad quã rem sciẽtia referẽda sit? si ad causas rerũ naturaliũ: quę beatitudo erit mihi proposita si sciero vnde Nilꝰ oriat: vl q̃cqd de cælo physici delirant? Quid qꝺ earuꝫ rerũ nõ ẽ scientia: sed opinio: quæ pro ingenijs varia ẽ Restat vt sciẽtia bonorũ ac malorũ summũ bonũ sit. Cur ergo scientiã maluit: q̃ ipsam sapientiã summũ bonũ dicere: cum sit vtriusqꝫ significatio: & vis eadẽ? Nemo tamẽ vsqꝫ adhuc summũ bonum dixit esse sapientiã: quod melius dici potuit. Nã sciẽtia parũ est ad bonũ suscipiendũ: malũqꝫ fugiendũ: nisi accedat & virtus. Multi enĩ philosophorũ cũ de bonis malisqꝫ dissererẽt: aliter tamẽ q̃ loquebantur natura cogẽte vixerũt: quia virtute caruerũt. Virtus aũt cum scientia cõiuncta est sapientia. ¶ Supereſt vt eos etiã refellam? : qui virtutẽ ipsã sũmũ bonũ putauerũt: in qua opinione etiã. M. T. fuit: i quo multũ incõsiderati fuerũt. Nõ ei virtus ipa est summũ bonũ: sed effectrix & mater est summi boni: quoniã pueniri ad illud sine virtute nõ põt. Vtrũqꝫ itellectu est facile. Quæro enĩ vtrũ ne ad p̃clarum illꝺ bonum facile pueniri putẽt: an cũ difficultate ac labore? expediant acumẽ suũ: errorẽqꝫ defẽdãt. Si facile ad illꝺ ac sine vllo labore pueniri põt: summum bonum nõ est. Quid. n. nos cruciemus? quid cõficiam? enitẽdo die? & noctib? ? Quãdoquidẽ tã i prõptu id qꝺ quęrimus iacet: vt illud qlibet sine vlla cõtentione animi deprẽhendat. Sed si cõe quoqꝫ ac mediocre quodlibet bonũ: non nisi labore assequmur: quoniã bonorũ natura in arduo posita est: malorũ i præcipiti. Sũmo igit labore summũ bonũ assequi necesse ẽ. Quod si verissimum ẽ: ergo altera virtute opus est: vt pueniamus ad eã virtutem quę dicit summũ bonũ: quod est incõgruens & absurdũ: vt virt? per

Sapientia quid. Virtus an summum bonum

ſeipſam pueniat ad ſeipſam. Si non poteſt ad vllũ bonũ niſi per labo rẽ peruenirí apparet virtutẽ eſſe per quã peruenia tur: quoniam in ſuſcipẽdis pferẽdiſq; laboribus vis officiũq; virtutis ẽ. Ergo ſũmum bonũ nõ poteſt eẽ id: per quod neceſſe eſt ad aliud pueniri. Sed illic cũ ignorarẽt qd efficeret virtus: aut quo tẽderet. honeſtius aũ t nihil reperirẽt: ſubititerũt in ipſi⁹ virtutis noíe: quam nullo ꝓpoſito emo lumẽro appetẽdã eſſe dixerũt: & bonũ ſibi cõſtituerũt: qđ bono idi geret. Ariſtoteles ab his non longe receſſit: qui virtutẽ cũ hõeſtate ſummũ bonũ putauit: quaſi vlla virtus poſſit eſſe inhoneſta: ac nõ ſi quid habuerit turpitudinis virt⁹ eſſe deſinat: ſed vidit fieri poſſe: vt de virtute prauo iudicio ſentiatur male: & ideo æſtimatiõi hominũ ſeruiendũ putauit. Quod qui facit: a recto bonoq; diſcedit: quia nõ eſt in noſtra poteſtate: vt virtus pro ſuis meritis honeſtet. Naꝫ quid eſt honeſtas: niſi honor ꝓpetuus: ad aliquẽ ſecundo populi rumore delatus. Quid ergo fiet: ſi errore ac prauitate hoim mala ęſtimatio ſubſequatur? Abiſciemus ne virtutẽ: quia flagitioſa & turpis ab inſi pientib⁹ iudicetur? Quę qm̃ inuidia premi ac vexari poteſt: vt ſit ip ſum propriũ ac perpetuũ bonũ: nullo extrinſecus adiumẽto indige re debet: quin ſuis per ſe viribus nitatur & conſtet. Itaq; nec vllum ei ab hoíe bonum ſperandum eſt: nec vllum malum recuſandũ.

Ariſt. virtutẽ cũ honeſtate ſũmũ bonũ ſtatuit

Honeſtas quid

¶ Quid ſit vere ſapientis ſummũ bonũ: & q̃ vitioſa fuerit ratio Anaxagoręad quid natus ſit homo. Cap. IX.

VEnio nunc ad vere ſapientię ſummum bonũ: cuius natura hoc modo determinanda eſt. Primum vt ſoli⁹ hois ſit nec cadat in vllũ aliud aníal. Deinde vt ſolius animi: nec cõmunícari poſſit corpori. Poſtremo: vt non poſſit cuiq̃ ſine ſcientia & virtute contingere. Quæ circunſcriptio illas omnes ſententias excludit: ac abſoluit. Eorũ em̃ quæ dixerũt: nihil tale eſt. Dicam nunc quid ſit: vt doceã quod inſtitui. Pphiloſophos omnes cęcos atq; inſipientes fuiſſe: qui quod eſt homini ſummũ bonũ cõ ſtitutũ: nec vídere: nec intelligere: nec ſuſpicari aliquãdo potuerũt.

Hõ cur & ad qd natus.

¶ Anaxagoras cũ ab eo q̃reret: cuius rei cauſa natus eſſet reſpondit ſolis ac cæli videndi. Hãc vocẽ admiranť oẽs ac philoſopho dignaꝫ iudicant. At ego hunc puto nõ inuenientẽ quid reſponderet: effudiſ ſe hoc paſſim ne taceret. Quod quidẽ ſecũ (ſi ſapiẽs fuiſſet) cõmẽta tũ & meditatũ habere debuit: quia ſigs rationẽ ſui neſciat: ne hõ ſit qdẽ: ſed putem⁹ nõ ex tp̃e dictũ illud effuſum. Videamus in tribus verbis quot & quanta peccauerit. Primũ qꝺ omne hominis officiuꝫ in ſolis oculis poſuit: nihil ad mentẽ referens: ſꝫ ad corp⁹ oía. Quid ſi cæc⁹ fuiſſet? officiũ ne hois amitteret: qđ fieri ſñ occaſu aíæ nõ põt Quid cętęrę corpis ptes: num carebũt ſuis quoq; mũerib⁹? Quid qꝺ

plus eſt in auribus q̃ in oculis ſitũ: quoniã doctrina & ſapientia pcipi aurib⁹ põt oculis ſolis nõ põt? Cæli ac ſolis videdi cauſa nat⁹ es? Quis te in hoc ſpectaculũ induxit? aut quid cælo rerumq; nature vi ſio tua confert? Nimirum vt hoc immẽſum & admirabile opus laudes? Confitere ergo rerũ oium eſſe cõſtitutorẽ deũ: qui te in hũc mũ dũ quaſi teſtẽ laudatorẽq; tanti ſui operis induxit. Magnũ eẽ credis videre cælũ ac ſolẽ? Cur ergo gratias non agis ei: qui huius beneficij auctor eſt? Cur non ipſius virtutẽ: prudentiã: poteſtatẽq; metiris animo: cuius opera miraris? Etẽm neceſſe eſt: vt m̃to mirabilior ſit qui mirabilia perfecit. Si te quiſpiã vocaſſet ad cœnã: in eaque optime acceptus eſſes: nũ ſanus videreris: ſi pluris faceres ipſaꝫ volupta tem: q̃ voluptatis auctorẽ? Adeo philoſophi ad corp⁹ oia referũt: ni hil prorſus ad mentẽ: nec vident amplius: q̃ qd ſub oculos venit. At qui remotis oibus officijs corporis in ſola mẽte ponenda eſt homis ratio: nõ ergo ideo naſcimur: vt ea quæ ſunt facta videamus: ſꝫ vt ip ſum factorẽ rerũ oim contẽplemur: id eſt mente cernam⁹. Quare ſi quis hominẽ: qui vere ſapit interroget: cuius rei gratia natus ſit: reſpondebit intrepid⁹ ac parat⁹: colẽdi ſe dei gratia natũ: qui nos ideo genera uit: vt ei ſeruiamus. Seruire aũt deo nihil aliũd eſt q̃ bonis operibus tueri: & conſeruare iuſtitiã. Sed ille vt homo diuinarum rerum imperitus: rem maximã redegit ad minimũ: duo ſola diligẽdo: quæ ſibi diceret intuenda. Quod ſi natũ ſe eſſe dixiſſet: vt mundũ intueretur: quanq̃ omnia cõprehẽderet: ac maiori vteretur ſono: tamẽ non impleſſet hominis officium: quia quanto pluris eſt anima q̃ corpus: tanto pluris eſt deus q̃ mundus: quia mundũ deus fecit & regit. Non ergo mund⁹ oculis: quia vtrũq; eſt corpus: ſed de⁹ anima contemplandus eſt: quia deus (vt eſt ipſe imortalis) ſic animũ voluit eẽ ſempiternũ. Dei aũt cõtẽplatio eſt venerari & colere cõmunẽ parẽtem generis hũani. Quod ſi a philoſophis abfuit: proiectiq; in terrã fuerunt diuina ignorando: exiſtimandus eſt Anaxagoras (ea adq̃ videnda natũ eſſe ſe dixit) nec cælum vidiſſe nec ſolẽ. Expedita eſt igitur hois ratio ſi ſapiat: cuius propria eſt humanitas: nã ipſa hũanitas quid eſt niſi iuſtitia? Quid eſt iuſtitia niſi pietas? Pietas aũt nihil aliud eſt: q̃ dei parentis agnitio.

Seruire deo quid. Quid ſit ſũmũ bonũ & vbi conſiſtat.

¶ Quod ea quæ putantur hois eſſe ꝓpria cæteris quoq; aialib⁹ cõmunia ſunt: hoisvero ꝓpriũ eſt deũ noſcere & colere. Ca. X.

SVMMVM igitur bonum hominis in ſola religione eſt. Nam cęteras etiam q̃ quæ putantur eſſe homini propria: in cęteris quoq; animalibus reperiuntur. Cum enim ſuas voces propriſ inter ſe notis diſcernunt atq; dignoſcunt: colloquividen̄ ridẽdiq; ratio apparet in his aliqua: cũ demulſis auri-

Sũmũ bonũ hois in ſola religione.

contractoq; rictu & oculis ilaſciuiam reſolutis: aut homini alludũt: aut ſuis quiſq; coniugibus ac fœtibus propriis. Nonne aliquid amori mutuo & indulgentiæ ſimile impartiunt? Iam illa quæ ſibi proſpiciunt in futurum & cibos reponũt: habẽt vtiq; prouidẽtiam: rationis quoq; ſigna in multis deprehenduntur. Nam quando vtilia ſibi appetunt: mala cauent: pericula vitant: latibula ſibi parant in plures exitus diſparentia: profecto aliquid intelligunt. Poteſt aliquis negare illis ineſſe rationẽ: cum hominem ipſum ſæpe deludant? Nam qui bus generandi mellis officium eſt: cum aſſignatas incolunt ſedes caſtra muniunt: domicilia inenarrabili arte componunt: regi ſuo ſeruiunt neſcio an in his perfecta ſit prudentia. Incertum eſt igitur vtrũ ne illa quæ homini tribuuntur: communia ſint cum aliis viuentib⁹. Religionis certe ſunt expertia. Equidem ſic arbitror vniuerſis animalibus eſſe datam rationem: ſed mutis tantummodo ad vitam tuendam: homini autem ad propagandam. Et quia in homine ipſa ratio perfecta eſt: ſapientia nominatur quæ in hoc eximium facit hominem: q; ſoli datum eſt homini intelligere diuina. Qua de re Ciceronis vera eſt ſententia. Ex tot inquit generibus nullum eſt animal præter hominem quod habeat notitiam aliquam dei. Ipſiſq; in hominibus nulla gens eſt neq; tam immanſueta: neq; tam fera: quę nõ etiam ſi ignoret: qualem deum haberi deceat: tamen habendum ſciat. Ex quo efficitur vt is agnoſcat deum: qui vnde ortus ſit: quaſi recordetur. Qui ergo philoſophi volunt animos omni metu liberare: tollunt etiam religionem & orbant hominem ſuo proprio ac ſingulari bono: quod eſt a recte viuendo atq; ab omni humanitate diſiunctum: quia deus vt cuncta viuentia ſubiecit homini: ſic ipſum hominem ſibi. Nam quid eſt cur ijdem ipſi diſputent: eo dirigendam eſſe mentem: quo vultus erectus eſt? Si enim nobis in cœlum ſpectandum eſt: ad nihil aliud vtiq; q̃ ob religionem. Si religio tollitur: nulla nobis ratio cum cælo eſt. Itaq; aut eo eſt ſpectandum: aut interram procumbendum. In terram procumbere ſi velimus quidem nõ poſſumus: quorum ſtatus rectus eſt. In cœlum igitur ſpectandum ẽ: quo natura corporis prouocat. Quod ſi conſtat eſſe faciendum: aut ideo eſt faciendum: vt religioni ſeruiamus aut ideo vt rationem rerum cæleſtium cognoſcamus. Sed rationem rerum cæleſtium cognoſcere nullo modo poſſumus: quia nihil eiuſmodi poteſt cogitando inueniri: ſicut ſupra docui. Religioni ergo ſeruiendum eſt: quaq; qui non ſuſcipit, ipſe ſe proſternit in terram: & vitam pecudum ſecutus humanitate ſe abdicat. Sapientiores ergo imperiti qui etiam ſi errant in religione deligenda, tamen naturæ ſuæ conditioniſq; meminerunt.

Brutis in eſſe colo quium & riſũ & rõnem.

Apum natura.

Cicer. loc⁹ ex. lib. de deorũ natura.

¶Quod deus fecit hominē cupidū religionis & ſapientiæ: quorū alterum conſtare ſine altero non poteſt. Et q̄ nihil eorum quę mortales appetunt. ſummum bonum ſit. Cap. XI.

Hō natura appetens religionis & ſapientię

CONſtat igit̄ totī⁹ humani generis cōſenſu religionē ſuſcipi oportere: ſed quomō in ea erret explicādū ē. Naturaq̄ hoīs hāc de⁹ eē voluit: vt duarū rerū cupid⁹ & appetēs eēt religiōis & ſapiētię. Sed homines ideo fallūt: q̄ aut religionem ſuſcipiunt omiſſa ſapientia: aut ſapientię ſoli ſtudent omiſſa religione: cum alterum ſine altero eſſe nō poſſit verū. Cadūt ergo ad multiplices religiones: ſed ideo falſas: qa ſapiētiā reliq̄rūt: quę illos docere poterat: deos multos eē nō poſſe. Aut ſtudent ſapientiæ ſed ideo falſę: qa religionē ſūmi dei omiſerūt: q̄ eos adveri ſciētiā potuit erudir̄. Sic homines q̄ alterutrū ſuſcipiūt: vitā deuiā maximiſq̄ erroribꝰ plenā ſequūt̄: qm̄ i hīs duobꝰ iſeparabiliter cōnexis & officiū hoīs: & veritas oīs icluſa ē. Miror itaq̄ nullū oīno philoſophorū extitiſſe: q̄ ſedē ac domiciliū ſūmi boni repiret. ¶Potuerūt. n. ſic q̄rere. Quodcūq̄ ē ſūmū bonū: neceſſe ē oībꝰ eē propoſitū. Voluptas eſt: q̄ appetit̄ a cūctis: ſed hęc & cōmunis ē cum beluis: & honeſti vi nō habet: & ſatietatē affert: & nimia nocet: & ꝓceſſu minuit̄ ætatis: & multis nō cōtigit. Nā q̄ opibus carēt: quorū maior ē numer⁹: ēt voluptate careāt neceſſe ē. Nō ē igit̄ ſūmū bonū: ſed ne bonū qdem voluptas. Quid diuitię? Multo magis. Nā & paucioribus & plęrūq̄ caſu: & iertibꝰ ſæpe: & nōnūq̄ ſcelere cōtingūt & optāt̄ ab his q̄ eas iā tenēt. Quid regnū ip̄m? ne id qdē. Nō ei cūcti hoies regnare poſſūt & neceſſe ē vniuerſos ſūmi boni capaces eē. ¶Quęram⁹ igr̄ aliqd: qđ ꝓpoſitū ſit oīb⁹. Nū virt⁹ negari nō pōt? qn & bonū ſit: & oīs certe bonū. Sed ſi beata eē nō pōt: qa vis & natura ei⁹ i malorū pferētia poſita ē: nō ē ꝓfecto ſummū bonū. Quęram⁹ aliud. At nihil virtute pulchri⁹ nihil ſapiētia digni⁹ iueniri pōt. Si. n. vitia ob turpitudinē fugiēda ſūt: virt⁹ igit̄ appetēda ē ob decorē. ¶Quid ergo? Pōt ne fieri: vt qđ bonū: qđ honeſtū eē cōſtat: mercede ac pręmio careat: ſitq̄ tā ſterile: vt nihil ex ſe cōmodi pariat. Labor ille magn⁹ & difficultas & eluctatio aduerſ⁹ mala qb⁹ hęc vita plena ē: aliqd magni boni pariat neceſſe ē. Idvero qđ eē dicem⁹? Nūvoluptatē? At nihil turpe ex honeſto naſci pōt. Nū diuitias? Nū poteſtates? At ea qdē fragilia ſūt & caduca. Nū gloriā? Nū honorē? nū memoriā nominis? At hęc oīa nō ſūt i ipſa virtute: ſ̄ i alioꝝ exiſtimatione atq̄ arbitrio poſita: Nā

Virtus ſæpe inuiſa & malo afficitur.

ſępe virt⁹ & iuſa ē: & malo afficit̄. Debet autē id bonū qđ ex ea naſci it̄ coherere: vt diuelli atq̄ diſtrahi nequeat: nec aliter ſūmū bonū videri pōt: q̄ ſi & ꝓpriū ſit virtutis: & tale vt neq̄ adiſci qquam neq̄ detrahi poſſit. Quid q̄ i his oīb⁹ cōtēnēdis virtutis officia con-

Virt⁹ bonū quidē: ſ̄ ñ ſūmū

voluptas nō modo nō ē ſummū bonū: ſedne bonū quidē

Religio ſine ſapientia eſſe vera nō poteſt.

ſiſtunt. Nam voluptates: opes: potentias: honores eaq; oĩa quæ pro bonis habẽtur: nõ cõcupiſcere: non appetere. nõ amare (quod certe faciunt victi cupiditate) id eſt profecto virt⁹. Aliud ergo ſublimi⁹ atq; præclarius efficit: nec fruſtra his præſentibus bonis reluctatur: niſi q; maiora & veriora deſiderat nõ deſperem⁹ inueniri poſſe. Modo verſet ſe cogitatio in omnia. Neq; eniꝫ leuia aut ludicra prẽmia petuntur.

¶ De duplici pugna corporis & animæ: & hoſtib⁹ vtriuſq;. Et q; virtus nõ propter ſe appetẽda eſt: ſed ꝓpter vitam æternam: quę ſummum bonum eſt. Et virtutem neceſſario ſequitur. & in prẽſenti haberi non poteſt. Ca. XII.

Non conſtat ex aĩo & corpoꝝ. Virt⁹ q̃ & fortitudo

SEd quęritur quid ſit/ propter quod naſcimur: quid efficiat virtus: poſſumus ſic inueſtigare. Duo ſunt ex quibus homo conſtat. animus/ & corpus. Multa ſunt propria animi multa propria corporis. Multa vtriq; communia: ſicut eſt ipſa virtus: quæ quotiens ad corpus refertur: diſcernendi gratia fortitudo nominatur. Quoniam igitur vtriq; ſubiacet fortitudo: vtriq; propoſita dimicatio eſt: & vtriq; ex dimicatione victoria. Corpus quia ſolidum eſt & compręhenſibile: cum ſolidis & compręhenſibilibus confligat neceſſe eſt. Animus autem quia tenuis & inuiſibilis / eſt: cuꝫ his congreditur hoſtibus: qui videri tangiq; non poſſunt Qui ſunt autem hoſtes animi: niſi cupiditates: vitia peccata: quę ſi vicerit virtus ac fugauerit: immaculatus erit animus ac purus. Vnde ergo colligi poteſt: quid efficiat animi fortitudo: nimirũ ex coniuncto & pari: hoc ex corporis fortitudine. Quod cum in aliquam congreſſionem certamẽq; venerit quid aliud ex victoria q̃ vitã petit Siue enim cũ homĩe: ſiue cũ beſtia dimices: pro ſalute certatur. Ergo vt corp⁹ vicendo id aſſequitur: vt non intereat: ſic etiã animus vt permaneat: & ſicut corpus ab hoſtibus ſuis victum morte mulctat: ita ſupatus a vitijs anim⁹ moriatur neceſſe eſt. Quid ergo intererit iter animi corporiſq; dimicationẽ: niſi q; corpus tẽporalẽ vitã expetit: animus ſempiternam? Si ergo virtus perſeipſam beata non eſt: quoniam in perferendis (vt dixi) malis tota vis eius eſt. Si omnia q̃ pro bonis concupiſcuntur negligit. ſi ſummus eius gradus ad mortem patet: quando quidẽ vitam quæ optatur a cæteris: ſępe reſpuit mortemq; quam cæteri: timent fortiter ſuſcipit. Si neceſſe eſt aliquid ex ſe magni boni pariat: quia ſuſtentati & ſuperati vſq; ad mortem labores ſine prædio eſſe non poſſunt. Si nullum prædium qđ ea dignum ſit: in terra reperitur: quandoquidem cuncta quæ fragilia ſunt & caduca ſpernit. Quid aliud reſtat: niſi vt cæleſte aliquid efficiat: quia terrena vniuerſa contemnit? & ad altiora nitatur: quia

humilia deſpicit. Id vero nihil aliud poteſt eẽ: q̃ immortalitas. Merito ergo philoſophorum non obſcurus Euclides: qui fuit conditor megaricorum diſciplinę: diſſentiens a cęteris id eſſe ſummũ bonũ dixit: quod ſimile ſit & idem ſemp. Intellexit profecto quę ſit natura ſummi boni: licet id non explicauerit quid ſit, ideſt autẽ imortalitas. Nec aliud oĩno quicquam: quia ſola nec imminui: nec augeri: nec immutari poteſt: Seneca quoq; imprudens icidit: vt fatetur nullum eſſe aliud virtutis præmium q̃ immortalitatem. Laudans enim virtutem in eo libro. quẽ de matura morte conſcripſit. Vna inquit res eſt virtus: quæ nobis immortalitatez donare poſſit: & pares diis facere. Sed & ſtoici quos ſecutus eſt: negant ſine virtute effici quẽquam beatum poſſe: ergo virtutis præmium beata vita eſt: ſi virtus (vt recte dictum eſt) beatam vitam facit. Non eſt igitur: vt aiunt ꝓpter ſeipſam virtus expetenda: ſed propter vitam beatam: quæ virtutem neceſſario ſequitur. Quod argumentuz docere eos potuit qđ eſſet ſummum bonum. ¶ Hæc autez vita preſens & corporalis beata eſſe non poteſt: quia malis eſt ſubiecta per corp⁹. Epicurus deum beatum & incorruptum vocat: quia ſempiternus eſt: Beatitudo eñ fecta eſſe debet: vt nihil ſit qđ eam vexare: ac iminuere aut immutare poſſit. Nec aliter quicq̃ exiſtimari beatum poteſt: niſi fuerit incorruptũ. Incorruptũ autẽ nihil ẽ niſi quod eſt imortale. Sola ergo immortalitas beata eſt: quia corrumpi ac diſſolui non poteſt. Quod ſi cadit in hominem virtus: quod negare nullus poteſt: cadit & beatitudo. Non poteſt enim fieri vt ſit miſer: qui virtute eſt prædituſ. Si cadit beatitudo: ergo & immortalitas cadit in hominem quę beata eſt. Summum igitur bonum ſola imortalitas inuenitur: quia nec aliud animal: nec corpus attingit: Nec poteſt cuiq̃ ſine ſcientia & virtute. i. ſine dei cogitatione ac iuſticia prouenire. Cuius appetitio q̃vera: q̃ recta ſit: ipſa vitæ huiuſce cupiditas indicat: que licet ſit tꝑalis & labore pleniſſima: expetitur tamen ab omnibus & optatur. Hãc .n. tam ſenex q̃ pueri: tã reges q̃ infimi: tã deniq; ſapiẽtes q̃ ſtulti cupiunt. Tanti eſt (vt Anaxagore viſum eſt) cõtemplatio cæli ac lucis ipſi⁹ vt quaſcũq; miſerias libeat ſuſtinere. Cũ igitur laborioſa hęc & breuis vita nõ tm̃ hominũ: ſed etiã cæterorũ animantium conſenſu magnũ bonũ eſſe ducatur: manifeſtũ eſt eandẽ ſummũ ac perfectuz fieri bonũ: ſi & fine careat/ & oñi malo. Deniq; nemo vnq̃ extitiſſet qui hanc ipſã breuẽ cõtẽneret: aut ſubiret mortem: niſi ſpe vitæ longioris. Nã illi q̃ ꝓ ſalute ciuiũ volũtarię ſe neci obtulerũt: ſicut Thebis Meneceus: Athenis Codr⁹: Romę Curti⁹: & mures duo Decij nunquam mortem vitę commodis prętuliſſent: niſi ſe immortalitatem opinione ciuium conſequi putauiſſent. Qui tametſi neſcierũt

Euclides. phũs

Immortalitas ſummũ bonũ.

Seneca

Virtutis p̃miũ imortalitas

Virt⁹ nõ ẽ expetẽda ꝓpter ſe ipſam.

Deus curbtus

Beatitudo pfecta quę.

Virtute p̃dit⁹ miſer eſſenõ poteſt.

Vitę cupiditas ieſt omnibus.

Menęce⁹ Codrus. Curtius. Decij mures

immortalitatis viam:res tamen eos non fefellit. Si enim virtus diuitias & opes ideo contemnit quia fragiles sunt voluptates ideo quia breues:ergo & vitam fragilem breuēq; ideo cōtēnit: vt solidā & perpetuā cōsequaſ. Ipſa ergo cogitatio p ordinē gradiēs & vniuersa cōſiderans:perducit nos ad eximiū illud & singulare: cuius causa nascimur bonū. Quod si fecissent philosophi:si non quod semel apprehenderant:tueri pertinaciter maluissent:p fecto pueniſſent ad verū hoc(vt oſtēdi)modo. Quod si non fuit eoꝝ qui cęlestes animas vna cum corporib⁹ extinguunt:illi tñ qui de immortalitate disputant animi:intelligere debuerunt:ideo p posita nobis esse virtutē:vt perdomitis libidinibus rerūq; terrestriū cupiditate supata:puræ ac victrices animæ ad deū.i.ad originē suam reuertanſ. Iccirco enim soli animantium ad aſpectum cæli erecti sum⁹:vt summū bonū nostrū in summo deo esse credamus. Ideo religionem soli capim⁹: vt ex hoc sciamus humanū spiritū nō esse mortalē:q; deū q est immortalis & desiderat & agnoscit. Igitur ex omnib⁹ philosophis qui aut p summo bono scientiā aut virtutē sunt amplexi:tenuerunt qdē viā veritatis:sed non peruenerūt ad summū. Hæc em̄ duo sunt:quæ simul efficiant illud quod q̄ritur. Sciētia id præstat.vt quomodo & quo perueniēdum sit:nouerim⁹,virt⁹ vt pueniamus. Alterꝝ sine altero nihil valet. Ex sciētia enim virtus:ex virtute summū bonū nascit. Beata igitur vita quā philosophi quęsiuerūt semper & quærunt:siue in cultu deorū:siue in philosophia:nulla est. Et ideo ab his non potuit reperiri:quia summū bonum nō in summo q̄siuerūt:sed in imo. Summū aūt quid est nisi cælū/& deus vnde animus oritur? Imū quid ē nisi terra/vnde corp⁹ est? Itaq; licet quidā philosophi summū bonum nō corpori sed aīo dederint:tñ quoniā ad illud hāc vitā rettulerunt quæ cum corpore terminatur:ad corpus reuoluti sunt cuius est oē hoc tp̄s quod trāsigitur in terra. Quare nō imerito summū bonum nō cōprehenderūt:quia quicquid ad corpus spectat/& immortalitatis est expers:imū sit necesse est. Nō cadit ergo in hominē beatitudo illo modo quo philosophi putauerunt. sed ita cadit:nō vt tunc beatus sit:cū viuit in corpore:quod vtiq; vt dissoluatur/necesse est corrūpi:sed tūc cum aīa societate corporis liberata in solo spiritu viuit. Hoc vno beati esse in hac vita possumus:si minime beati esse videamur. Si fugientes illecebras voluptatum/soliq; virtuti seruientes:in omnibus laboribus miseriisq; viuamus:que sunt exercitia & corroboramenta virtutis. Si deniq; asperam illam viamq; difficilem teneamus:quæ nobis ad beatitudinem patefacta est. Summus igitur bonum quod beatos facit non potest esse:nisi i ea religione atq; doctrina:cui spes immortalitatis adiuncta est.

Virtus ex scientia

Vbi sit perfecta beatitudo

¶Quod aĩa ſit imortalis: & quare diuina traditio logicã nõ deſiderat aut philoſophiã: ſed ethicã ſolã: in qua docẽda ſũmi philoſophi errauerunt. Et quare philoſophia nõ ſit dux vitæ & virtutum patrẽs: expultrix & vltrix vitiorum: quod tamẽ Cicero & alij aſtruere conati ſunt. Cap. XIIII

REs exigere videtur hoc loco: vt quoniam docuimus immortalitatẽ eſſe ſummũbonũ immortalẽ eſſe aĩam comprobemus. Qua de re ingens inter philoſophos diſcepta tio eſt: nec quicq̃ tñ explicare aut ꝓbare potuerunt hi: qui verum ſentiebant de aĩa expertes huius diuinæ eruditionis: nec argumenta vera quibus vincerẽt attulerunt: nec teſtimonia quibus ꝓbarent. Sed oportunius hanc quæſtionẽ tractabimus ĩ vltimo libro cũ de vita beata nobis erit diſſerendũ. Supereſt illa pars tertia philoſophię: quã vocãt logicã. i. rationalẽ: ĩ qua tota dialectica & oĩs loquẽdi ratio cõtinetur. Hãc diuina eruditio nõ deſiderat: quia non ĩ ligua ſedĩ corde ſapientia eſt: nec intereſt qualitatur ſermõe. Res n. non verba quęrunt. Et nos non de grãmatico aut oratore: quoruꝫ ſcientia eſt quõ loqui deceat. Sed de ſapiente diſſerim⁹ cuiꝰ doctria eſt quõ viuere oporteat. Q; ſi neq; phyſica illa ratio neceſſaria eſt neq; hæc logica / quia beatos facere nõ poſſunt: reſtat vt in ſola ethica totius philoſophiæ vis cõtineatur: ad quã ſe abiectis oĩbꝰ Socrates cõtuliſſe dicit. In qua etiã parte qñ philoſophos erraſſe docui: q ſummũ bonũ cuius capiendi gratia generati ſunt: nõ cõpręhẽderũt apparet falſam & inanẽ eſſe omnẽ philoſophiã: quia nec inſtruit ad iuſticiæ munera: nec officiũ hominis rationeq; cõfirmat. Sciãt igitur errare ſe q philoſophiã putãt eſſe ſapientiã: nõ trahantur auctoritate cuiuſq̃: ſed veritati potius & faueant & accedãt. Nullus hic temeritati locus eſt. In ęternũ ſtultitię pœna ſubeũda ẽ: ſi aut ꝑſona ianis aut opinio falſa deceperit. Homo aũt qualiſcũq; ẽ: ſi ſibi credit: hoc eſt ſi homini credit (vt non dicã ſtultꝰ / qui ſuũ nõ videat errorẽ) certe arrogans eſt: qui ſibi audeat vendicare / quod humana cõditio nõ recipit. Ille ipſe Romanę linguæ ſummus auctor quãtũ fallatur: licet ex illa ſententia puidere: qui cũ in libris officioꝝ philoſophiã nihil aliud eẽ dixiſſet: q̃ ſtudiũ ſapiẽtiæ: ipſam aũt ſapiẽtiã reꝝ diuiarũ & hũanarũ ſcientiã. Tũ adiecit: cuiꝰ ſtudiũ qui vituperat: haud ſane intelligo quidnã ſit quod laudandũ putet. Nã ſi oblectatio quęrit animi: requieſq; curaꝝ: q̃ cõferri cum eoꝝ ſtudijs poſſunt: qui ſempaliquid inqrunt / quod ſpectet & valeat ad bene beateq; viuẽduꝫ. Si vero ratio cõſtantiæ / virtutiſq; ducitur: aut hæc ars eſt: aut nulla omnino: per quẽ eas aſſequamur. Nullã dicere maxiaꝝ reruꝫ artẽ eẽ: cuꝫ minimarum ſine arte nulla ſit: hominum eſt paruꝫ cõſiderare loquẽ

Logica q̃.

Socrates.

phia falſa ac ianis ẽ.

Phię laus ex Cice.

tium:atq; in maximis rebus errantiũ. Si autẽ eſt alia diſciplina virtutis vbi ea quęreſ: cũ ab iſto geneſ diſcẽdi diſceſſeris? Equidẽ tamet ſi operam dederim/vt quantulãcũq; dicendi aſſequerer facultatem propter ſtudium dicendi:tamen eloquens nunq; fui. Quippe qui foruz ne attigerim quidẽ:ſed neceſſe eſt ipſa me faciat eſſe bonitas eloquẽtẽ:ad quam diſerte copioſeq; defendendã:ſcientia diuinitatis & ipſa veritas ſufficit. Vellem igitur Ciceronẽ paulíſper ab inferis ſurgere:vt vir eloquentiſſimus ab homunculo nõ diſerto doceret. Primum quid nã ſit qđ laudandũ putet/quiviruperat id ſtudium:quod vocatur philoſophia. Deniq; neq; illã eſſe artẽ qua virtus & iuſtitia diſcatur:nec aliã vllã ſicut putauit. Poſtremo quoniã eſt virtutis diſciplina vbi quęrenda ſit:cũ ab illo diſcẽdi genere diſceſſeris: qđ ille nõ audiendi diſcẽdiq; gratia quęrebat. A quo eí poſſet audire. cum ſciret id nemo? Sed (vt in cauſis facere ſolebat) ĩterrogatione voluit vrgere:ad cõfeſſionẽq; deducere:tanquã confideret reſpõderi prorſus nihil poſſe/ quomin⁹ philoſophia eſſet magiſtra virtutis. ¶Qđ quidem in Tuſculanis diſputationibus aperte profeſſus eſt:ad eã ipſã cõuerſa oratione tãquã ſe declamatorio dicendi genere iactaret O vitę philoſophia dux (iqt) o virtutis indagatrix: expultrixq; vitiorũ:quid nõ modo nos: ſed omnino vita hominũ ſine te eſſe potuiſſet? Tu inuentrix legũ tu magiſtra morũ ac diſciplinę fuiſti. ¶Qua ſi vero aliqđ p ſe ipſa ſentiret: ac nõ potius ille laudandus eſſet q eã tribuit. Potuit eodẽ mõ gratias agere cibo & potui: quia ſine his rebus vita conſtare non poſſit. in quibus vt ſenſus ita beneficíj nihil ẽ. Atqui vt illa corporis alimenta ſunt:ſic animę ſapientia.

Lactã. eloquẽtiã docuit: ſz foruz nõ attigit.

phię laus ex Cice.

¶Quod Lucretius & alíj errauerunt opinantes ſapientiam inuentam eſſe ab homine: & nec datam hominibus a creatore. Et quomodo Cicero ſuis verbis conuincitur. & q; philoſophia nec verum docet: nec ad recte viuendum inſtruit.

Cap. XIIII.

BEctius itaq; Lucretius euz laudat qui ſapientiam primus inuenit. Sed hoc inepte:q; ab homine inuentam putauit: Quaſi vero illam alicubi iacentem homo ille:quez laudabat inuenerit:tanquam tibias ad fontem (vt poetę aiunt) q; ſi reperторez ſapientiæ vt deum laudauit. Ita enim dicit. Nemo (vt opinor) erit mortali corpore cretus. Nam ſic ipſa petit maieſtas cognita rerum. Dicendum eſt: deus ille fuit: deus inclyte Menimi: Tamen nõ erit ſic laudandus deus:q; ſapientiam inuenerit ſed q; hominẽ fecerit:q poſſet cape ſapiẽtiã. Minuit ei laudẽ:q ptẽ laudat ex toto Sed ille vt hominẽ laudauit:q tñ obid iſm deberet pro deo hẽri:q; ſape

Lucretí⁹.

Phię iuẽtor qs & qõ laudandus

Lucretij locus.

Cicero perfectꝰ orator ſūmuſ qꝫ phūs.

Phīe vitu perator in quinat ſe parricidio

Cice. M. Antoniuꝫ in ſe excitauit

Cice. phīę ſtudioſus.

Viuendu ciuiliter.

inuenerit: nam ſic ait. Nonne decebit: Hunc hominem dīnum numero dignarier eſſe? Vnde apparet aut Pythagoram voluiſſe laudare qui ſe primus (vt dixi) philoſophum nominauit: aut Mileſiuꝫ Talem: q de rerum natura primus traditur diſputaſſe. Sed dum hoiem q̄rit extollere: rem ipſam depreſſit. Non eſt ei magna: ſi ab homine potuit inueniri. Verum poteſt vt poetæ dari venia. ¶ At ille idē pfectus orator: ſummuſqꝫ philoſophus: ne græcos repręhēdā: quorum leuitatem ſemper accuſat: & tamen ſequitur ipſam ſapientiam: quā alias donum: alias inuentum deorum vocat poetice figuratam laudat in faciē. Grauiter etiā queritur extitiſſe aliquos: qui eā vituperarent. Quiſq̄ ne iqt vituperare vitæ parentem: & hoc parricidio ſe inquinare audeat: & tam impie ingratus eſſe? Nos ne ergo. M. Tulli parricidæ ſumus: & iſuendi te iudice ī culleum: qui philoſophiam negamus parentē eſſe vitæ? An tu qui aduerſus deum tam impie ingratus es? Non hunc cuius effigiem veneraris in capitolio ſedentē: ſed illum qui mundum fecit: hominemqꝫ figurauit: qui ſapientiam quoqꝫ ipſam iter cætera cæleſtia ſua beneficia largitus eſt: Magiſtram tu virtutis aut parentem vitæ vocas: ad quam ſiquis acceſſerit. multo ſit incertior neceſſe eſt: q̄ prius fuerit? Cuius enim virtutis? quę ipſa vbi ſita ſit adhuc philoſophi non expediunt: cuius vitæ: cū ipſi doctores ante fuerint ſenectute ac morte cōfecti q̄ conſtituerint quomōviui deceat: cuius veritatis indagatricem profiteri potes: quī ſæpe teſtaris: cū tāta multitudo fuerit philoſophorū: ſapientem tamen extitiſſe adhuc neminē. Quid ergo te magiſtra illa vitę docuit? An vt potentiſſimū conſulem maledictis inceſſeres: eumqꝫ hoſtē patriæ venenatis orationibus faceres. ¶ Sed omittam? illa: quę poſſit excuſari fortunæ nomine. Studuiſti nēpe philoſophiæ: & quidē ſic vt nullus vnquam diligentius: quippe q̄ omnes cognoueris diſcipli nas: ſicut ipſe gloriari ſoles: eamqꝫ ipſam latinis litteris illuſtraueris: imitatoremqꝫ te Platonis oſtēderis. Cedo igitur quid didiceris: aut in qua ſecta veritatem deprehenderis? In academia ſcilicet quaꝫ ſecutus es: quā ꝓbaſti? At hæc nihil docet: niſi vt ſcias te nihil ſcire tui ergo te libri arguunt: q̄ nihil a philoſophia diſci poſſit ad vitā Hæc tua verba ſunt. Mihi autem non modo ad ſapientiam cęci videmur ſed ad ea ipſa: q̄ aliqua ex pte cernivideātur/hebetes & obtuſi. Stergo phīa eſt magiſtra vitę: cur tibi cæcus & hebes & obtuſus videbare: quē oportuit illā docētē & ſentire/& ſapere: & in clariſſima luce verſari? At quam confeſſus fueris philoſophiæ veritatem docent ad filium compoſita præcepta: quibus mones philoſophiæ quidem p̄cepta noſcenda: viuendum autem eſſe ciuiliter. Quid tam repugnās dici poteſt? Si noſcēda ſunt p̄cepta philoſophiæ: ideo vtiqꝫ noſcēda

ſunt vt recte ſapienterq; viuamus. vel ſi ciuiliter viuendum eſt: non eſt igitur philoſophia ſapientia: ſiquidē melius eſt ciuiliter q̄ philoſophice viuere. Nā ſi ſapia eſt quę dicitur philoſophia: ſtulte, p̄fecto viuit qui non ſecundū philoſophiā viuit. Si autē non ſtulte viuit q ciuiliter viuit: ſequitur vt ſtulte viuat qui philoſophice vivit. Tuo ita q; iudicio philoſophia ſtultitiæ inanitatiſq; damnata eſt. Idē i cōſolatione, i. in opere non ioculari hāc de philoſophia ſniam tuliſti. Sz neſcio quis nos teneat error: aut miſerabilis ignoratio veri. Vbi eſt ergo philoſophię miniſteriū? aut quid te docuit illa vitæ parens: ſi verum miſerabiliter ignoras? Q; ſi hæc erroris ignorationiſq; confeſſio pene inuito tibi ab intimo pectore expreſſa eſt: cur nō tibi aliquando verū fatearis: philoſophiā quā tu nihil docentē in cęlū laudibus extuliſti: magiſtrā virtutis eſſe non poſſe?

¶ Q; in eodem errore fuit Seneca: & quid philoſophia ſecundum ipſum. Et q; ſicut deus vnus & veritas vna: ita vna eſt & ſimplex ſapientia. Et qūo philoſophorum oratio pugnet cum vita. Cap. XV

EOdem ductus errore Seneca (quis enim verā viam teneret errante Cicerone) Philoſophia inquit nihil aliud ē q̄ recte viuendi ratio: vel honeſte viuendi. ſcia: vel ars recte vitę agendę. Non errabimus ſi dixerimus philoſophiam eſſe legem bene honeſteq; viuendi. Et qui dixerit illam regulam vitæ: ſuum illi reddidit. Hic plane nō reſpexit ad cōe philoſophiæ nomen: quæ cū ſit in pluris ſectas diſciplinaſq; diffuſa: nihilq; habeat certi: nihil deniq; de quo vniuerſi vna mente ac voce conſentiāt: qd poteſt eſſe tam falſū q̄ regulā vitæ philoſophiā vocari: in qua diuerſitas præceptorū rectū iter impediat & turbet: aut legem bene viuē di cuius capita longe diſſonant? aut ſcīam vitę agendę: in qua nihil aliud efficitur cōtraria ſæpe dicendo: q̄ vt nemo quicq ſciat? Quæro enim vtrum ne acadæmiam philoſophiam putet eſſe an nō? Negaturum non arbitror. quod ſi eſt: nihil ergo illorum cadit in philoſophiam: quæ vt omnia reddat incerta: legē abrogat: artem nullā putat: rationē ſubuertit: regulā deprauat: ſcientiam funditus tollit. Falſa igitur illa omnia: quia in rem ſemp incertā & adhuc nihil explicātem cadere non poſſunt. Nulla itaq; ratio vel ſcientia vel lex bene viuendi: niſi in hac vnica & vera & cęleſti ſapiētia cōſtituta eſt: quę philoſophis fuerit ignota. Nā illa terrena quoniā fallax eſt: fit varia: & multiplex: ſibiq; tota contraria eſt: & ſicut vnus eſt huiꝰ mūdi cōſtitutor & rector deus vna veritas: ita vnā eſſe ac ſimplicem ſapiētiā neceſſe eſt: quia quicquid eſt verū ac bonū: id profectum eſſe nō poteſt: niſi fuerit ſingulare. Quod ſi philoſophia vitā poſſet inſtruere: nulli alij niſi philoſophi eſſent boni. Et qui eam non didiciſſēt eſſēt

Philoſophia qd ex Sene.

omnes ſemper mali. Cũ vero innumerabiles exiſtẽt: & ſemper extiterint q̃ ſint aut fuerint: ſine vlla doctrĩa boni. Ex philoſophis autẽ perraro fuerit: qui aliquid in vita fecerit laude dignum: quis eſt tandem: qui nõ videat eos homines virtutis: q̃ ipſi egent: nõ eſſe doctores? Nam ſiquis mores eorum diligenter inquirat: iueniet iracũdos: cupidos: libidinoſos: arrogantes: proteruos: & ſub obtẽtu ſapientię ſua vitia celantes: domi facientes ea: quę in ſcholis arguiſſent. Fortaſſe mentior accuſandi gratia. nonne idipſum Tullius & fatetur & queritur? Quot⁹ inqt q̃ſq; philoſophor⁹ iuenit? q̃ ſit ita moratus ita animo & vita conſtitutus: vt ratio poſtulat: qui diſciplinam verã nõ oſtentationẽ ſcientię: ſed legẽ vitæ putet: qui obtẽperet ipſe ſibi: & decretis pareat ſuis? Videre aũt licꝫ alios tãta leuitatate & iactatiõe vt his fuerit nõ didiciſſe melius: alios pecunię cupidos: alios glorię multos libidinum ſeruos: vt cum eor⁹ vita & vitijs mirabiliter pugnet oratio. Nepoſq; Cornelius ad eundẽ Ciceronẽ ita ſcribit. Tantum abeſt. vt ego magiſtrã eſſe putem vitæ philoſophiã: beatęq; vitę perfectricem: vt nullis magis exiſtimem opus eſſe magiſtros viuẽ di q̃ pleriſq; : qui in ea diſputanda verſantur. Video. n. magnã partẽ eorũ qui in ſchola de pudore & continentia prędicipiant argutiſſime eoſdem in omnium libidinũ cupiditatibus viuere. Itez Seneca ex hortationibus. Pleriq; inquit philoſophorũ tales ſunt diſerti in conuicium ſuũ: quos ſi audias in auaritiã: in libidinem: in ambitionem perorantes: in iudicium ſuum putes profeſſos. Adeo redundant ad ipſos maledicta in publicũ miſſa: quos nos non aliter intueri decet q̃ medicos: quor⁹ tituli remedia habent pyxides venena. Quoſdaꝫ vero nec pudor vitiorum tenet: ſed patrocinia turpitudini ſuę fingũt vt etiam honeſte peccare videatur. Faciet inquit ſapiens idez Seneca etiã quæ non probabit: vt etiam ad maiora tranſitũ inueniat: nec relinquet bonos mores: ſed tẽpore aptabit: vt quibus alij vtuntur in gloriã aut voluptatem: vtatur agendę rei cauſa. Deinde paulo poſt. Omnia quæ luxurioſi faciunt quæq; imperiti: faciet & ſapiens: ſed non eodem modo eodẽq; propoſito. Atqui nihil itereſt quo animo facias: quod feciſſe vitioſum eſt: quia facta cernũtur: animus non videtur. Ariſtipo Cyrenaicorũ magiſtro cũ Laide nobili ſcorto fuit cõ fuetudo: quod flagitium grauis ille philoſophiæ doctor ſic defendebat: vt diceret multum inter ſe & cæteros Laidis amatores intereſſe q̃ ipſe haberet Laidem: alij vero a laide haberentur. O prędara & imitanda bonis ſapientia. Huic vero liberos in diſciplinaꝫ dares: vt diſcerẽt habere meretricẽ Aliquid inter ſe ac perditos intereſſe dicebat: ſcilicet q̃ illi bona ſua perderent: ipſe gratis luxuriareť. In quo tamẽ ſapientior meretrix fuit: quæ ſic philoſophum habuit q̃ leno-

Cornelius auctor. phõr⁹ oõ pugnat cũ eorum vita Seneca.

Ariſtipus Cyrenaicus amauit Laidem Laidẽ habeo non heõr a Laide.

ne:vt ad ſe omnis iuuentus doctoris exemplo & auctoritate concurreret corrupta ſine vllo pudore. Quid ergo iterfuit: quo animo philoſophus ad meretricem famoſiſſimam commearet: cum eum populus & riuales ſui viderent omnibus perditis nequiorem? Nec ſatis fuit ita viuere: ſed docere etiaꝫ libidines cœpit: ac mores ſuos de lupanari ad ſcholam tranſtulit differens voluptatem corporis eſſe ſummum bonum. Quę doctrina execrabilis & pudenda: non in corde philoſophi ſed in ſinu meretricis eſt nata. Nam quid ego de Cynicis loquar? quibus in propatulo coire cum coniugibus mos fuit: quid mirum ſi a canibus (quorum vitam imitantur) etiam vocabulum nomenque traxerunt? Nullum igitur in hac diſciplina magiſterium virtutis eſt: cum etiam illi qui honeſtiora præcipiunt: aut non faciant ipſi quæ ſuadent: aut ſi faciunt (quod raro accidit) non diſciplina eos ad rectum: ſed natura perducat: quæ ſæpius etiam indoctos impellit ad laudem.

Ariſtippꝰ ſtatuit ſũmũ bonuꝫ corpis voluptatem. Cynici ob ſcœni.

¶ Qꝫ recte docentes & male viuentes teſte Cicerone non vtilitateꝫ ex philoſophia: ſed inanem percipiunt delectationem. Et quod ſapientia ſeipſam ſemper exercet in bonis actibus. Et quare non philoſophię ſed ſapientię ipſi iugiter inſiſtendum ſit. Cap. XVI.

MErũ .n. cũ ſe perpetuę deſidiæ tradant: nullamq; virtuteꝫ capeſſant: & omnẽ ſuam vitã nihil aliud q̃ in eloquentia peragant: quid aliud q̃ inertes putari debent? Sapientia autem niſi in aliquo actu fuerit: quo vim ſuam exerceat: inanis & falſa eſt: rectęq; Tullius ciuiles viros qui rempu. gubernẽt: qui vrbes aut nouas conſtituant: aut conſtitutas æquitate tueantur: qui ſalutem libertatemq; ciuium vel bonis legibus: vel ſalubribꝰ cõſiliis: vel iudicijs grauibus conſeruent philoſophiæ doctoribus præfert. Bonos. n. facere oportet potiuſq; icluſos in angulis facienda p̃cipere: quæ ne ipſi qdem faciunt q̃ loquuntur: & quoniam ſe a veris actibus remouerunt: apparet eos exercendæ linguæ cauſa: vel aduocandi gratia artem ipſam philoſophiæ repperiſſe. Qui autẽꝫ docent tantum nec faciunt: ipſi pręceptis ſuis detrahunt pondꝰ. Quis .n. obtemperet cum ipſi præceptores doceant non obtemperare? Bonum eſt autem recta & honeſta præcipere: ſed niſi & facias: mẽdacium eſt: & eſt incongruens atq; ineptum non inpectore: ſed in labijs habere bonitatem. Non ergo vtilitatem ex philoſophia: ſed oblectationem petunt. Quod quidem Cicero teſtatus eſt. profecto inquit omnis iſtoruꝫ diſputatio quanq̃ vberrimos fontes virtutis & ſcientiæ contineat: tamen collata cum horum actis perfectiſq; rebus: vereor ne tantum videatur attuliſſe negocijs hominũ quandã oblectationem ocij. Vereri quidem non debuit: cum verum diceret: ſed

Ciuiles viri p̃ferẽdi philoſophię doctoribus.

Cicero auctor Philoſtudium nõ adutilitatẽ tẽderi: ſꝫ adminẽ delectationeꝫ.

quaſi timeret ne proditi myſterij reus a philoſophis citaretur: nõ eſt auſus confidenter pronunciare quod fuit verum: illos nõ ideo diſputare vt doceant: ſed vt ſe oblectent in ocio: qui quonia3 auctores ſũt rerum gerendarum nec ipſi quicq̃ gerunt: pro loquacibus ſunt habendi. ſed profecto quia nihil boni ad vitam afferebant: nec ipſi de cretis ſuis obtemperauerunt: nec quiſquam per tot ſæcula inuentus eſt: qui eorum legibus viueret. Abiciſenda eſt igitur omnis philoſophia: quia non ſtudendum ſapientiæ: quod fine ac modo careat: ſed ſapiendum eſt & quidem mature. Non. n. nobis altera vita concedi tur: vt cum quæramus in hac ſapientiam: in illa ſapere poſſimus: in hac vtrũq; fieri neceſſe eſt. Cito inueniri debet: vt cito ſuſcipi poſſit ne quid pereat ex vita: cuius finis incertus eſt. Ciceronis Hortenſi9 contra philoſophiam differens: circunuenitur arguta concluſione: qui cũ diceret philoſophandum non eſſe: nihilominus philoſophari videbatur: quoniam philoſophi eſt quid in vita faciendum vel non faciendu3 ſit diſputare. Nos ab hac calumnia immunes ac liberi ſumus: qui philoſophiam tollimus: quia humanæ cogitationis inuentio eſt: Sophia3 defendimus: quia diuina traditio eſt. Eamq; ab omnibus ſuſcipi oportere teſtamur. Ille cu3 philoſophiam tolleret: nec melius aliquid afferret: ſapientiã tollere putabatur: eoq; facilius de ſapientia pulſus eſt: quia conſtat hominem non ad ſtultitiam: ſed ad ſapientiam naſci. Pręterea illud quoq; argumentu3 contra philoſophiam valet plurimũ/quo idem eſt vſus Hortenſius: ex eo poſſe intelligi philoſophiam non eſſe ſapientiam: cp principiũ & origo ei9 appareat. Quando inquit philoſophi eſſe cœperunt. Thales (vt opinor) primus: recens hęc quidem ætas. Vbi ergo apud antiquiores latuit amor iſte inueſtigandæ veritatis? Idem Lucretius ait. Deniq; natura hæc rerũ: ratioq; reperta eſt nuper: & hac primũ cũ primis ipſe repertus Nũc ego ſum in patrias: qui poſſum vertere voces. Et Seneca: Nondum ſunt inquit mille anni. ex quo initia ſapientiæ nota ſunt. Multis ergo ſæculis humanum genus ſine ratione vixit. Qđ irridẽs Perſius: Poſtquam inquit ſapere vrbi Cum pipere & palmis venit. Tanq̃ ſapientia cum ſaporis mercibus fuerit inuecta: quę ſi ſecundu3 hominis naturam eſt: cum homine eſſe cœperit neceſſe eſt. Si vero non eſt: nec capere quidem illam poſſet humana natura. S3 quia recipit: igitur a principio fuiſſe ſapiẽtiam neceſſe ẽ ergo philoſophia quia nõ a principio fuit: non eſt eadem vera ſapientia ſ3 vide licet Greci qui ad ſacras veritatis litteras non attigerant: quemadmodum deprauata eſſet ſapientiam neſciuerunt. Et ideo cũ vacare ſapientia humanam vitam putarent: philoſophiam commenti ſũt: id eſt latentem atq; ignotam ſibi veritatem differendo eruere volue

Hortẽſius Philoſophãdũ nõ eſſe.

Sophia q̃.

Phię origo.

Thales auctor philoſophiæ

Lucretius auctor.

Seneca auctor

Perſi9 auctor.

runt: quod ſtudium per ignorantiam veri ſapientiam putauerunt.
¶ Quę fuit ipſa doctrina Epicuri quę moribꝰ omniũ appoſitiſſima loquebatur Et quomodo Leucippũ: & Democritũ habuerit auctores erroris & fabros Athomorũ/& aſſertores voluptatis. Ca. XVII.

QIxi de philoſophia ipſa q̃ breuiter potui: nunc ad philoſophos veniamus: nõ vt cũ eiſdem certemus/qui ſtare nõ poſſũt: ſed vt eos fugientes atq; delectos noſtro campo inſequamur. Epicuri diſciplina multo celebrior ſemper fuit q̃ cęterorum: non quia veri aliquid afferat: ſed quia multos ad populare nomen voluptatis inuitat. Nemo enim non in vitia pronus eſt. Præterea vt ad ſe multitudinem contrahat: appoſita ſingulis quibuſq; moribus loquitur. Deſidioſus vetat litteras diſcere: auaꝝ populari, largitione liberat. ignauum, phibet accedere ad remp. pigrus exercere: timidum militare. Irreligioſus audit deos nihil curare: inhumanꝰ & ſuis cõmodis ſeruiẽs iubetur nihil cuiq; tribuere. Omnia. n. ſua cauſa facere ſapientẽ: fugienti turbã ſolitudo laudat. Qui nimiũ pcus eſt diſcit aqua & polenta vitaꝝ poſſe tolerari. Qui odit vxorem: huic enumerãtur cęlibatus bona. Habenti malos liberos: orbitas prædicatur. aduerſus impios parentes nullũ eẽ vinculũ naturę. impatienti ac delicato doloꝝ eſſe omniũ malorũ maximuꝫ dicit: forti etiam in tormentis beatũ eſſe ſapiẽtem. Qui claritati ac potentię ſtudet/huic pręcipitur reges colere. Qui moleſtiã ferre nõ põt: huic regiam fugere. Ita homo aſtutus ex variis diuerſiſq; modis circuluꝫ cogit: & dum ſtudet placere omnibus/maiori diſcordia ſecũ ipſe pugnauit: q̃ inter ſe vniuerſi. ¶ Vñ autẽ diſciplina eiꝰ tota deſcendat: quam originem habeat explicãdũ eſt. Videbat Epicurꝰ bonis aduerſa ſemper accidere: paupertatem: labores: exilia charorum amiſſiones: malos contra bonos eſſe: augeri potentia: honoribꝰ affici; videbat innocentiam minus tutam: ſcelera impune committi Videbat ſine delectu morum: ſine ordine ac diſcrimine annoruꝫ ſæuire mortẽ: ſed alios ad ſenectutem peruenire: alios infãtes rapi: alios iã robuſtos interire: alios in primo adoleſcentię flore immaturis funeribus extingui: in bellis potius meliores & vinci & perire. Maxie autem commouebat homines in primis religioſos grauioribus malis affici. His autẽ qui aut deos omnino negligerent: aut nõ pie colerent; vel minora incommoda euenire: vel nulla. Ipſa etiam templa fulminibus conflagrare. ¶ Qđ Lucretius queritur cum dicit. de deo. Cum fulmina mittat: & ædes Ipſe ſuas diſturbet: & in deſerta recedẽs. Sæuia exercens tælum: quod ſæpe nocentes Præterit: exanimatq; indignos inq; mœrẽtes. ¶ Qđ ſi vel exiguam veritatis auram colligere potuiſſet: nunquaꝫ diceret ædes illuꝫ ſuas diſturbare:

epicuri ſecta celeberrima ſẽp & cur.

Voluptatis nomen populare.

Prouidentia cur ab Epicuro ſublata

Mors idifferẽter in oẽs ſequit.

Capitolij fulmine ictum.

cum ideo disturbet: quia non sunt suæ. Capitolium quod est romanæ vrbis & religionis caput sūmū: nō semel sed sæpius fulmine idē conflagrauit. ¶ Homines autē igenioſi quid de hoc existimauerint ex dicto Ciceronis apparet: qui ait diuinitus extitisse illam flammā non quæ terrestre illud domicilīū Iouis deleret: sed quæ sublimius magnificētiusq; deposceret. Qua de re etiā in libris cōsulatus sui eadem dixit: quæ Lucretius. Nam pater altitonans stellanti nixus olympo Ipse suas arces atq; inclyta templa petiuit. Et capitolinis iniecit sedibus ignes. Pertinaci ergo stultitia non modo vim maiestatēq; veri dei non intellexerunt: sed etiam impietatez sui erroris auxerūt: qui templum cælesti iudicio sæpe damnatum restituere contra fas omne contenderint. Cum hæc igitur cogitaret Epicurus: earum rerum velut iniquitate inductus (Sic enim causam rōnēq; ignoranti vi debatur) existimauit nullam esse prouidentiam. Quod cum sibi persuasisset: suscæpit etiam defendendum: sic in errores inextricabiles se ipse inclusit. Si enim prouidentia nulla est: quomodo tam ordinate: tam dispositē mundus effectus est? Nulla inquit dispositio ē: multa ei facta sunt aliter q̄ fieri debuerunt. Et inuenit homo diuinus quæ reprehenderet. Quę singula si vacaret refellere: facile ostenderem nec sapientez hunc fuisse nec sanum. Item si nulla prouidentia ē quo mō animalium corpora tam prouidenter ordinata sunt vt singula quęq; mēbra mirabili ratione dispositā: sua officia conseruent? Nihil inquit in p̄creandis animalibus prouidentiæ ratio molita ē. Nā neq; oculi facti sūt ad videndum, neq; aures ad audiendum: neq; lingua ad loquēdum neq; pes ad ambulandum: quoniā prius hæc nata sunt q̄ eēt loqui: audire: videre, ambulare. Itaq; non hæc ad vsum nata sunt: sed vsus ex illis natus ē. Si nulla prouidentia est: cur hymbres cadunt? fruges oriuntur? arbusta frondescunt? Non inquit semper animantium causa ista fiunt: quoniā prouidentiæ nihil prosunt: sed omnia sua sponte fieri necesse est. Vnde ergo nascuntur? aut quo mō fiunt omnia: quæ geruntur? Non est inquit prouidentiæ opus. Sunt enim semina per inane volitantia: quibus inter se temere conglobatis vniuersa gignuntur atq; concrescunt. ¶ Cur igit illa nō sentimus: aut nō cernimus? Quia nec colorem habent inquit nec calorē vllum nec odorē: saporis quoq; & humoris expertia sunt: & tam minuta: vt secari ac diuidi neq; eant. Sic eū (quia in principio falsū suscęperat) consequentium rerum necessitas ad deliramenta perduxit. ¶ Vbi ei sūt: aut vñ ista corpuscula? Cur illa nemo præter vnū Leucippum fōniault? A quo Democritus eruditus hæreditatez stultitiq; reliquit Epicuro. Quę si sint corpuscula & quidē solida (vt dicunt) sub oculos certe venire possūt. Si eadē est natura omniū: quomodo

Ciceron. carmen.

Prouidentiaz nullā eē cur putarit. Epicurus

Atomi qd democrit?

res varias efficiunt? Varro inquit ordine ac positione conueniunt ſi cut litteræ: quę cum ſint paucę: varię tamen collocatę innumerabi lia verba conficiunt. At litteræ varias formas habent. Ita inqt & hęc ipſa primordia. Nã ſunt aſpera: ſunt hamata: ſunt leuia. Secari ergo & diuidi poſſunt: ſi aliquid ineſt illis quod emineat. Si autem leuia ſunt & humoris indigent: cohęrere non poſſunt. Hamata igitur eẽ oportet: vt poſſint inuicem concathenari. Cum vero tam minuta eẽ dicantur: vt nulla ferri acie diſiici valeant. quomodo hamos aut angulos habent? Quos quia extant: neceſſe eſt poſſe diuelli. Deiñ quo fœdere inter ſe: qua mente conueniunt: vt ex his aliquid cõſtituat: ſi ſenſu careant: nec coire tam diſpoſite poſſint: quia nõ poteſt quic q̃ rationale perficere niſi ratio. Quaꝫ multis coargui hęc vanitas po teſt: ſed properat oratio. Hic eſt ille. Qui genꝰ humanũ ingenio ſu perauit: & omnes. Extinxit ſtellas: exortus vt ęthereus ſol. Quos eq dem verſus nũq̃ ſine riſu legere poſſum: Non enim de Socrate aut Platone hoc ſaltem dicebat: qui velut reges habentur philoſophoꝝ Sed de homie quo ſano & vigente nullus æger inepti delirauit. Ita qꝫ poeta inaniſſimus leonis laudibus murem nõ ornauit ſed obruit & obtriuit. At idẽ nos metu liberat mortis: de qua hæc ipſius verba ſunt expreſſa. Quando nos ſumus: mors non eſt: quando mors eſt: nos non ſumus: Mors ergo nihil ad nos. q̃ argute nos fefellit: quaſi vero tranſacta mors timeatur: qua iam ſenſus ereptus eſt: ac non ip ſum mori quo ſenſꝰ eripitur. Eſt igitur tempus aliquod: quo & nos iam non ſumus: & mors tñ nondum eſt. Idqꝫ ipſum videtur miſeruꝫ eſſe qꝫ & mors eſſe incipit: & nos eſſe deſinimus. Nec fruſtra dictum eſt: mors miſera non eſt. Aditus ad mortẽ eſt miſer: hoc eſt morbo tabeſcere: ictum perpeti: ferrum corpore excipere: ardere igni: den tibus beſtiarum laniari. Hæc ſunt quę timentur: non quia mortem afferũt: ſed quia dolorẽ magnum. ¶ Quin potiꝰ effice ne dolor ma lũ ſit omniũ (inquit) malorum maximũ eſt. Quid ergo nõ poſſum ti mere: ſi id quod mortem antecedit/aut efficit: malum eſt? Quid qꝫ totum illud argumentum falſum eſt: quia non intereunt animę? Im mo inquit: nam quod cum corpore naſcitur: cum corpore itereat ne ceſſe eſt. Iam ſuperius dixi differre hunc locum melius: & operi vlti mo reſeruare: vt hãc Epicuri perſuaſionẽ: ſiue illa Democriti: ſiue Dicearchi fuit: argumentis & diuinis teſtimonijs redarguã. ¶ Ve rũ ille fortaſſe impunitatẽ vitijs ſuis ſpopondit. Fuit enim turpiſſi mæ voluptatis aſſertor: cuius capiendæ cauſa naſci hominem puta uit. Quis cum hoc affirmari audiat: vitijs & ſceleribꝰ abſtineat? Nã ſi perituræ ſunt animæ: appetamus diuitias vt omnes ſuauitates ca

Lucretij locus

Mors nihil ad nos

Scdꝫ epicurum

Dolor oĩꝫ malorum maximuꝫ

Aĩa nõ iterit an cuꝫ corpore.

Epicuri dogma vitã puertit

pere poſſimus. Quæ ſi nobis deſunt: ab his qui habent auferam⁹ clã dolo: vi. Eo magis ſi humanas res nullus deus curat. qñcũqꝫ ſpes impunitatis arriſerit: rapiamus: necemus. Sapientis eſt. n. malefacere: ſi & vtile ſit & tutuꝫ: qm̃ ſiqs in cælo deus ẽ: nõ iraſcit cuiq̃. Aeqꝫ ſtuli ti ẽ & benefacere: quia ſicut ira non cõmouet: ita nec gratia tangitur. Voluptatibus igitur quoquo modo poſſumus: ſeruiam⁹. Breui enim tempore nulli erimus omnino. Ergo nullũ diem: nullũ denicꝫ temporis punctum fluere nobis ſine voluptate patiamur: ne qa ipſi quandoqꝫ periturí ſumus: idipſum quod viximus pereat. Hęc illeta metſi nõ dicit verbo: re tamẽ ipſa docet. Nam cũ diſputat omnia ſapientẽ ſua cauſa facere: ad vtilitatẽ ſuam refert omnia quæ agit. Itaqꝫ qui audit hęc flagitia: nec boni quicq̃ faciendũ putabit: qm̃ bene facere advtilitatem ſpectat alienã: nec a ſcelere abſtinendum: quia maleficio p̃da cõiuncta eſt. Archipyrata quiſquã vel latronũ ductor ſi ſuos ad graſſandum cohortetur: quo alio ſermone vti poteſt: q̃vt eadem dicat: que dicit Epicurus/ deos nihil curare? Non ira: nõ gratia tangi: inferorum pœnas non eſſe metuendas: qꝫ animę poſt mortẽ occidãt: necvllí omnino ſint inferi: voluptatẽ eſſe maximũ bonũ: nullam eſſe humanã ſocietatem: ſibi quẽqꝫ conſulere: neminẽ eſſe q alterum diligat niſi ſua cauſa. Mortem non eſſe metuendaꝫ forti viro: nec vllum doloꝛẽ: quin etiam ſi torqueatur: ſi vratur: nihil ſe curare dicat. ¶ Eſt plane cur quiſq̃ putet hanc vocem viri eſſe ſapientis: quę poteſt latronibus aptiſſime commodari.

De⁹ & iraſcit: & gratãgit.

Sapientẽ et alioruꝫ cã facere.

¶ Quomodo pythagorici & ſtoici contrario epicureis errore deſipiant ſic animarum immortalitatem ſtatuentes: vt eas in varia corpora tranſire mentiantur. Et voluntariã mortẽ pſuaſerunt inaniter philoſophantibus. Ca. XVIII.

Aias poſt mortẽ ſup eſſe.

Palimpſychia pytagoræ

Cleantes manus ſibi intulit.

Chryſippus ſe necí dedit.

ALij autẽ his contraria dixerunt ſupereſſe anías poſt mortem: & hi ſunt maxime pythagorici ac ſtoici: quibus & ſi ignoſcendum eſt: quia verũ ſentiunt: non poſſuꝫ tamẽ nõ reprẽhendere eos: qui non ſcientia ſed caſu inciderũt in veritatem. Itaqꝫ in eo ipſo quod recte ſentienbant: aliquid errauerunt. Nam cum timerent argumentum illud quo colligitur neceſſe eſt vt occidant animæ cum corporibus: quia cum corporibus naſcuntur: dixerunt non naſci animas: ſed inſinuari potius in corpora: & de aliís in alia mígrare corpora. Non putauerũt aliter poſſe fieri: vt ſuperſint aię poſt corpora: niſi videantur fuiſſe ante corpora. Par igitur ac ꝑpe ſimilis error eſt partis vtriuſqꝫ. Sed hęc in p̃terito falſa eſt: illa in futuro. Nemo. n. vidit quod eſt veriſſimum & naſci aías & nõ occidere: quia cur id fieret: aut quæ ratio eſſet: homines neſcíerunt. Multi ergo ex his qui æternas eſſe animas ſuſpicabantur, tanq̃

in cælum migraturi essent: sibi ipsis manus intulerũt: vt Cleantes & Chrysippus: vt zeno & Empedocles: qui se in ardentis Aetnæ speciũ intempesta nocte deiecit: vt cũ repente nõ apparuisset: abisse ad deos crederẽ & ex Romanis Cato. qui fuit in omni sua vita socrati cæ vanitatis imitator. Nam democritus in alia fuit psuasiõe. Sed ñ sponte sua letho caput obuius obtulit ipse: quo nihil scelerati⁹ fieri potest. Nam si homicida nefarius est: qui hominis extinctor ẽ eidẽ sceleri obstrictus ẽ: qui se necat: quia hominẽ necat: Immo vero maius esse id facinus existimandu3 est: cuius vltio deo soli subiacet. Nã sicut in hanc vitam non nostra sponte venimus: ita rursus ex hoc domicilio corporis quod tuendũ nobis assignatũ est eiusdem iussu nobis recedendum est: qui nos in hoc corpus induxit tam diu habitaturos: donec iubeat emitti. Et si vis aliqua inferaẽ: æqua mente patiendũ est: cũ extincta innocẽtis aĩa inulta esse nõ possit: habeamus q⁹ iudicẽ magnũ: cui solivindicta integra semper est. Homicidę igit illi omnes philosophi: & ipse romanę sapientię princeps Cato: q anteq̃ se occideret: perlegisse Platonis librũ dicitur: qui est scriptus de æternitate animarũ. Et ad summũ nefas philosophi auctoritate cõpulsus est. Et hic tamen aliquã moriendi causam videtur habuisse odiũ seruitutis. Quid Ambrachiotes ille: qui cũ eundem librũ3 perlegisset precipitem se dedit nullam aliam ob causam: nisi q⁹ Platõi credidit? Execrabilis prsus ac fugienda doctrina: si abigit homies a vita. Quod si scisset Plato: atq⁹ docuisset a quo: & quomodo: & q̃bus: & quę ob facta: & quo tẽpore immortalitas tribuaẽ: nec Theõbrotum impegisset in mortem voluntariam: nec catonem: s3 eos ad vitam & ad iustitiam potius erudisset. Nam Cato videtur mihi causam quęsiuisse moriendi: non tam vt Cæsarẽ fugeret: q̃ vt stoicoru3 decretis obtemperaret: quos sectabatur. nomenq⁹ suum grandi aliquo facinore clarificaret: cui quid mali accidere potuerit: si viueret nõ inuenio Caius. n. Cęsar vt clemẽs erat: nihil aliud efficere volebat: etiã in ipso belli ciuilis ardore: q̃ vt bene mereri de republica videreẽ: duobus optimis ciuibus Cicerone & Catone seruatis. Sed redeamus ad eos qui mortem pro bono laudãt. De vita quereris quasi vixeris: aut vnq̃ tibi ratio constiterit: cur oĩno sis nat⁹. Nonne igit tibi verus ille & cõmunis omnium pater Terentianum illud iure increpauerit. Prius disce quid sit viuere: si displicebit vita: tu3 istoc vti tor. Indignaris te malis esse subiectum: quasi quic̃q merearis boni q patrem: qui dominum: qui regem tuu3 nescis: qui q̃is clarissimã lucem intuearis oculis: mente tamen cęcus es: & in pfundis ignorãtię tenebris iaces. Quæ ignorãtia efficit: vt quosdam dicere nõ puderet: iccirco nos esse natos: vt scelerum pœnas lueremus: quo quid de

zeno mortẽ sibi maturauit

Empedo. i etnę speciũ se deicit. Cato socratis imitator.

Democrí tus vltro mortẽ oppetijt.

cato se vti cę occidit

Ambrachiotes.

Cęsaris clemẽtia. Cic. & cato optimi ciues

Hoies nõ idonatos vt scelerũ pœnas luant.

lirius dici poſſit nõ inuenio. Vbi.n. vel quę ſcelera potuímus admittere: qui omnino nõ fuím⁹? Niſi forte credamus inepto illi ſeni: qui ſe in priori vita Euphorbiũ fuiſſe mẽtitus eſt. Hic credo q̃ erat ignobili genere natus: familiã ſibi ex Homeri carmib⁹ adoptauit. Omirã & ſingularẽ Pythagorę memoriã. O miſerã obliuionẽ noſtrũ omnium: qui neſciamus quid ante fuerimus. ſed fortaſſe vel errore alíquo vel gratia ſit effectũ: vt ille ſol⁹ lętheũ gurgitem non attigerit: nec obliuionis aquam guſtauerit: videlicet ſenex vanus: ſicut ocioſę amicule ſolẽt: fabulas tanq̃ infantib⁹ credulis finxit. Quod ſi bene ſenſiſſet de his: quibus hęc locut⁹ eſt: ſi hoíes eos exiſtimaſſet: nũ q̃ ſibi tã petulanter mentiendi licentiam vendicaſſet: ſed deridenda hominis leuiſſimi vanitas. ¶ Quid Ciceroni faciemus: qui cũ in principio cõſolationis ſuę dixiſſet luendorum ſceleꝝ cauſa naſci homines: iterauit idipſum poſtea: quaſi obiurgans eum: qui vitam nõ eã malis plenam putet? Recte ergo profatus eſt errore ac miſerabili veritatis ignorantia ſe teneri.

Pythagorę palin geneſia.

¶ Quod Cicero & alíj ſapientiſſimi immortalitatem animarũ (ſed infideliter) docent. Et q̃ mala vel bona mors ſit põderanda ex anteacta vita & gratia dei. Ca. XIX.

AT illi qui de mortis bono diſputant: quia nihil veri ſciunt ſíc argumentantur. ſi nihil eſt poſt mortem: non eſt malum mors. Aufert enim ſenſum mali. Si autem ſuperſunt animæ etiam eſt bonũ: quia immortalitas ſequitur. Quaꝝ ſententiam Cicero de legibus ſíc explicauit. Gratulemurq̃ nobis: qñ mors aut leuiorẽ q̃ qui eſt in vita: aut certe non deteriorẽ eſt allatura ſtatũ. Nam ſine corpore animo vigente diuina eſt vita: ſenſu carente nihil profecto eſt mali. Argute vt ſibi videtur quaſi nihil aliũ eſſe poſſit. Atqui vtrũq̃ hoc falſum eſt. Docent em̃ diuinę litterę nõ extingui animas: ſed aut pro iuſticia prędmio afficit: aut pœna p̃ ſceleribus ſempiterna. Nec enim fas eſt: aut eũ qui ſceleratus i vita fœliciter fuerit: effugere quod meretur: aut eum qui ob iuſtitiam miſerrimus fuerit: ſua mercede fraudari. Quod adeo verum ẽ: vt ideꝝ Tullius in conſolatione nõ eaſdẽ ſedes incolere iuſtos atq̃ impios p̃dicauerit. Nec enim omnibus ínqt idẽ illi ſapientes arbitrati ſunt eundẽ curſum in cælo patere. Nam vitíjs & ſceleribus cõtaminatos deprimi in tenebras atq̃ in cœno iacere docuerunt. Caſtos aũt animos: puros: integros: incorruptos: bonis etiam ſtudíjs atq̃ artib⁹ expolitos: leui quodam & facili lapſu ad deos. i. ad naturam ſui ſimilẽ peruolare. Quæ ſententia ſuperiori illo argumento repugnat. Illud em̃ ſíc aſſumptum eſt tanq̃ neceſſe ſit omnem hominem natum immortalitate donari. Quod igitur erit diſcrimen virtutis ac ſceleris.

An mors ſit malus.

Locꝰ ex li. de legib⁹.

Impiorum ſedes.

Iuſtorum ſedes.

ſi nihil intereſt vtrum ne Ariſtides ſit aliquis an Phalaris? Vtrũ Cato an Catilina? Sed hãc repugnãtiã rerũ ſẽtẽtiãq; non cernit, niſi q tenet veritatem. Si quis igitur nos roget: vtrũ ne mors ſit bonum an malum: reſpondebimus qualitatem eius ex vitę ratione pendere. Nam ſicut vita ipſa bonum eſt ſi cum virtute viuatur: malum ſi cum ſcelere: ita & mors ex pręteritis vitę actibus ponderanda eſt. Ita fit vt ſi vita in dei religione tranſacta ſit mors malum non ſit: quia trãſlatio eſt ad immortalitatem. Si aliter malum ſit neceſſe eſt: quoniã (vt dixi) ad æterna ſupplicia trãſmittit. Quid ergo dicemus: niſi errare illos: qui aut mortem appetunt tanq̃ bonum: aut vitam fugiunt tanq̃ malũ? Niſi q; ſunt iniquiſſimi: qui pauciora mala non compẽſant bonis pluribus. Naꝫ cum omnem vitaꝫ per exquiſitas & varias traducant voluptates: mori cupiunt: ſiquid forte his amaritudinis ſuperuenerit. Et ſic habent tanq̃ illis nunq̃ fuerit bene: ſi aliquando fuerit male. Dãnant igitur vitaꝫ omnem: plenamq; nihil aliũ q̃ malis opinantur. Hinc nata eſt inepta illa ſẽtẽtia: hanc eſſe mortem quam nos vitam putamus: illam vitam quam nos pro morte timem⁹ Ita primũ bonũ eſſe nõ naſci: ſecundum citius mori. Quæ vt maioris ſit auctoritatis Sileno attribuitur. Cicero in cõſolatione. Non naſci inquit longe optimum: nec in hos ſcopulos incidere vitę Proximum autem ſi natus ſis: q̃ primum mori tanq̃ ex incendio effuge revolẽtiam fortunæ. Credidiſſe ſe illi vaniſſimo dicto: exinde apparet q; adiecit aliqd de ſuo vt ornaret. Quæro igit cui eẽ optimũ puter non naſci: cũ ſit nullus omnino q ſentiat? Nam vt bonum ſit aliquid aut malũ ſenſus efficit. Deinde cur oim vitã nihil aliud eẽ q̃ ſcopulos & incẽdiũ putauerit: quaſi aut i noſtra fuerit poteſtate ne naſceremur: aut vitã nobis fortuna tribuat nõ de⁹: aut viuẽdi rõ qcq̃ ſimile incẽdio habere videat. Nõ diſſimile Platonis illud eſt: qđ aiebat ſe gratias agere naturæ. Primũ q; homo nat⁹ eſſet potiuſq̃ mutũ animal. Deinde q; mas potiuſq̃ fœmina. q; greꝯ q̃ barbarus. Poſtremo q; athenienſis non thebanus: & q; temporibus Socratis. Dici non poteſt quantã mentibus cęcitatem quantoſq; pariat errores ignoratio veritatis. Ego plane cõtẽderim: nunq̃ quicq̃ dictũ eſſe i rebus humanis deliri⁹ q̃ſi vero ſi aut barbar⁹: aut mulier: aut aſinus deniq; natus eſſet: idem ipſe Plato non eſſet: ac non illud ipſum qđ natus fuiſſet. Sed pythagorę videlicet credidit: qui vt vetaret homines animalibus veſci: dixit animas de corporibus in aliorum animalium corpora commeare: quod etiam vanum & impoſſibile eſt. Vanum quia neceſſe non fuit veteres animas in noua corpora inducere: cum idem artifex qui primas aliquando fecerat. potuerit ſemper nouas facere. Impoſſibile/ quia rectæ rationis ani-

Morsbona ſit an mala añ acta vita diiudicat.

Inepta ſẽtẽtia ẽvitã quam nos putam⁹ eẽ mortem. mortẽ quã nos timem⁹ eẽ vitã

Non naſci longe optimum.

mori q̃ primũ optio proximũ.

Plato qui b⁹ de reb⁹ agebat gratias naturæ.

Mas mulier p̃ſtantior.

barbari in faſtidio.

Thebani pinguis.

Mineruę.

Socratem quanti fecit.

Plato.

Palimpſychia Pythagoræ.

ma tã immutare naturã ſtatus ſui nõ poteſt: q̃ ignis aut deorſum niti aut in tranſuerſuꝫ/fluminis mõ flãmã ſuã fundere. Exiſtimauit ergo homo ſapiẽs fieri potuiſſe vt aĩa quę tũc erat in Platone: in aliquod mutũ animal includeretur: eſſetq; humano ſenſu p̃dita vt intelligeret ac doleret incõgruenti ſe corpore oneratã. Quãto ſanius faceret ſi gratias ſe agere diceret q; ingenioſus/q; docilis natꝰ eẽt: q; in his opibus vt liberaliter eruditetur. Nã q; athenis natꝰ eſt: quid in eo beneficij fuit? An nõ plurimi extiterunt i alijs ciuitatibꝰ excellenti ingenio atq; doctrina viri: qui meliores ſinguli q̃ oẽs athenienſes fuerũt? Quãta hominũ milia fuiſſe credamus qui & Athenis nati & tẽporibus Socratis: indocti tamen ac ſtulti fuerũt. Nõ. n. aut parietes aut locus in quo quiſq; eſt: effuſus ex vtero conciliat homini ſapientiaꝫ. Quid vero attinuit Socratis ſe temporibus natum gloriari? Nũ Socrates ingenia diſcentibus potuit dare? Non venit in mentẽ Platoni Alcibiadem quoq;/& Critiam eiuſdem Socratis aſſiduos audi tores fuiſſe: quorum alter hoſtis patrię acerrimus fuit: alter crudeliſſimus omnium tyrannorum.

Alcibiades hoſtis patrię.

Critias crudelis Tyrannus

¶ Q; Socrates in eo fuit cordatior cæteris: quia a ſcrutinio cęleſtiũ & naturalium cauſis diſputationem ſuſpendit: in quibus temere cõſumitur ingeniuꝫ & tempus: ſed & in multis deſipuit: quorum ſubijciuntur exempla. Cap. XX.

Scrutiniũ

VIdeamus nũc quid in Socrate ipſo tam magnũ fuerit: vt hõ ſapiẽs merito gratias ageret illis tẽporibus eẽ ſe natũ. Non inficior fuiſſe illũ paulo cordatiorẽ: q̃ cęteros qui naturaꝫ rerum putauerunt ingenio poſſe compręhendi. In quo illos non tantum excordes fuiſſe arbitror. ſed etiam impios: q; ſecreta illius cæleſtis ꝓuidẽtiæ curioſos oculos voluerũt immittere: Romæ ẽt & ipląriſq; vrbibus ſcimus eſſe quędã ſacra quæ aſpici aliris nefas habetur. Abſtinẽt igitur aſpectu quibꝰ illa cõtaminari non licet: & ſi forte vel errore vel caſu quopiã vir aſpexerit: primo pœna eius deinde inſtauratione ſacrificij ſceleꝰ expiatur. Quid his facias: qui incõceſſa ſcrutari volũt? Nimirũ multo ſceleratiores qui arcana mũdi & hoc cæleſte tẽplũ ꝓphanari impijs diſputationibus q̃runt q̃ qui ædẽ Veſtæ: aut bonę deæ: aut cereris intrauerit. Quę penetralia q̃is adire viris nõ liceat: tñ a viris fabricata ſunt. Hi vero nõ tantuꝫ impietatis crimẽ effugiũt: ſed (quod eſt multo indignius) eloq̃ntię famã aut ingenij gloriã conſequũtur. Quid ſi aliquid inueſtigare poſſẽt? Sunt. n. tã ſtulti in aſſeuerando: q̃ improbi in quærendo: cum neq; inuenire qcq̃ poſſint: nec defendere: ẽt ſi inuenerint. Nã ſi verę vel fortuito viderint (quod ſæpiꝰ contingit) cõmittũt vt ab alijs id ꝓ falſo refellatur. Non. n. deſcendit aliquis de cœlo qui ſẽtẽtiã de ſin-

Bonę deę ſacra a viris aſpici nefas erat

gulorum opinionibus ferat. quaproter nemo dubitauerit eos q̄ ista cōquirāt/stultos: ineptos: insanos esse. Aliquid Ergo socrates habuit cordis humani: qui cū intelligeret hęc nō posse inueniri: ab eiusmō diq̄stionibus se remouit. Vereorq̄ ne i eo solo: multa enim sunt eiꝰ non modo laude indigna: sed etiā reprehensione digniſſima: in quibus fuit suorum simillimus. Ex his vnuꝫ eligam: quod ab omnibus sit probatum celebre/hoc prouerbium Socrates habuit. Qđ supra nos nihil ad nos. Procumbamus igitur in terraꝫ: & manus nobis ad p̄clara opera datas conuertamus in pedes. Nihil ad nos cęlū ad cuius contemplationem sumus excitati: nihil deniq̄ lux ipsa ptineat. Certe victus nostri cā de cęlo est. Q̄ si hoc sensit: non esse de rebus cęlestibus disputandum: ne illorum quidē rationem poterat cōprehendere: quę sub pedibus habebat. Quid ergo. Num errauit in veris? Verisimile nō est: sed nimirū id sensit: quod locutus ē religioni minime seruiendum. Qđ si aperte diceretur: nemo pateretur. Quis ei nō sentiat hunc mundum tā mirabili ratione p̄fectum: aliqua p̄uidentia gubernari? Quādoqdem nihil est quod possit sine vllo moderatore cōsistere: Sic domus ab habitatore deserta dilabit. Nauis sine gubernatore abit pessum. Et corpus relictum ab aia defluit: nedum putemus tantam illam molem: aut construi sine artifice: aut stare sine rectore tandiu potuisse. Quod si publicas illas religiones voluit euertere nō iprobo. quin etiā laudabo: si ipse quod est meliꝰ inuenerit. Verum idē p canes & anseres deierabat. O hominēs scurrā (vt ait zeno epicureus) ineptum: perditū desperatū: si cauillari voluit religionem: dementem. Si hoc serio fecit: vt animal turpissimuꝫ pro deo haberetur? Quis iam supstitiones ęgyptiorum audeat reprehendere: quas Socrates Athenis auctoritate confirmauit sua? Illud vero nonne summę vanitatis: q̄ ante mortem familiares suos rogauit: vt Aesculapio gallum quem vouerat: pro se ſacrarent? Timuit videlicet ne apud Rhadamanthum receptorem voti reus fieret ab Aesculapio Dementissimum hominem putarē: si morbo affectuꝰ periisset. Cū vero hoc sanus fecerit: est ipse insanus qui eum putet esse sapientē. En cuius tēporibus natū esse se homo sapiens gratuletur.

Socrates i quo cæteris phis fuit cordatior.

Socra. ab Epicureo Zenone scurra cōpellatus.

Esculapio gallum vomisse dixit Socrates.

¶ Quod Plato didicerit a Socrate ea: quę si obtineret: humani generis periret societas. Cap. XXI.

Huiusmodi cōitas cū ab Aristotele: tū ab aliis plerisq̄ re p̄hēdit. & pulchre abEgidio Romano: deregimine pricipū lib. scdo.

Videamꝰ tn q̄d illū Socrates docuerit: q cū totā physicā repudiasset: eo se cōtulit: vt de virtute atq̄ officio quęreret. Itaq̄ ñ dubito qn auditores suos iustitię p̄ceptis erudierit. Docēte igit Socrate ñ fugit Platonē iustitiæ vim i equitate cōsistere. Siqdē oēs pari cōditiōe nascūt. Ergo iqt nihil priuati ac ꝓprij hēant: sed vt pares eē possint (qđ iustitię rō desiderat) oia

Coia oia Plato ſtatuit.

Matrimonia cõmunia Plato ſtatuit male.

Reges oportz eſſe phõsdixit Plato.

ſn cõmune poſſideãt. Ferri hoc põt: q̃diu de pecunia dici videt. Qđ ip̃m q̃ impoſſibile ſit & q̃ iniuſtũ: poterã multis rationib⁹ oſtendere. Concedamus tamen vt poſſit fieri. Omnes. n. ſapientes erũt & pecuniam cõtemnent. Quo ergo illũ cõmunitas iſta perduxit? Matrimonia quoq; (iqt) cõmunia eſſe debebũt. Sz vt ad eãdẽ mulierẽ mlti viri tanq̃ canes cõfluãt: & is vtiq; obtineat/qui viribus vicerit. Aut ſi ſapientes ſunt vt philoſophi: expectẽt vt vicib⁹ tanq̃ lupanar habeãt. O miram Platonis æquitatem. Vbi eſt igitur virtus caſtitatis? Vbi ſi des coniugalis? Quę ſi tollas: omnis iuſtitia ſublata eſt. At idem dixit beatas ciuitates futuras fuiſſe ſi aut philoſophi regnarent: aut reges philoſopharẽtur. Huic ergo tã iuſto: tam æquo viro regnum dares: qui alijs ſuſtuliſſet ſua: alijs condonaſſet aliena: proſtituliſſet pudicitiam mulierũ: quę nullus vnquam non modo rex: ſed ne tyrannus quidem fecit. Quam vero intulit rationẽ turpiſſimi huius conſilij: ſic inquit. Ciuitas cõcors erit: & mutui amoris conſtricta vinculis: ſi omnes omnium fuerint & mariti/& patres/& vxores/& liberi. Quę iſta cõfuſio generis humani eſt? Quomodo ſeruari poteſt caritas: vbi nihil eſt certũ: quod ameť? Quis aut vir mulierẽ aut mulier virum diliget: niſi habitauerint ſemper vna: niſi deuota mẽs & ſeruata inuicem fides indiuiduã fecerit caritatez? Quę virtus ĩ illa promiſcua voluptate locũ nõ habet. ¶ Itẽ ſi oẽs oim liberi fuerint: quis amare liberos tanq̃ ſuos poterit: cum ſuos eſſe aut ignoret: aut dubitet? Quis honorem tãq̃ patri deferet: cũ vnde natus ſit neſciat? Ex quo fit: vt non tantũ alienũ pro patre habeat: ſed etiam patrem pro alieno. ¶ Quid ꝙ vxor p̃t eẽ cõmunis: filiꝰ vero nõ põt? quẽ cõcipi non niſi ex vno neceſſe eſt. Perit ergo illi vni communitas ipſa reclamante natura. ¶ Supereſt vt tantummodo concordiæ cauſa vxores velit eſſe communes. At nulla vehemẽtior diſcordiarum eſt cauſa: q̃ vnius fœminæ a multis maribus appetitio. In quo Plato ſi ratiõe non poterat: exemplis certe potuit admoneri: & mutorum animalium/quæ ob hoc vel acerrime pugnant: & hominum qui ſemper ob eam rem grauiſſima inter ſe bella geſſerunt.

¶ Quod dogma platonis nõ erat niſi criminis fons/& fomes: & vitutum omnium exterminium. Cap. XXII.

REſtat: vt cõmunio iſta nihil aliud habeat pręter adulteria & libidines: propter quas funditus euertẽdas eſt virt⁹ vel maxime neceſſaria. Itaq; nõ inuenit cõcordiã quã quærebat: quia nõ videbat vnde oriatur. Nam iuſticia in extrapoſitis nihil momenti habet: ne in corpore quidem ſed tota in hominis mente verſatur. Qui ergo vult homines adęquare: nõ matrimonia: non opes ſubtrahere debet: ſed arrogantiam: ſuperbiã: ta

morē:vt illi potētes & elati pares esse se etiaꝫ mēdicissimis sciāt. Detracta eñ diuitiꝫ insolētia & iniqtate:nihil intererit vtrū ne alij diuites:alij pauperes sint:cū animi pares sint:quod efficere nulla alia res prēter religionē dei pōt. Putanit igit se inuenisse iusticiā: cū eaꝫ prius euerteret:qa nō rex fragilitū:sed mētiū debet esse cōmunitas Nā si iusticia virtutum oim est mater:cū illæ singulæ tolluntur:ipsa subuertit. Tulit autem Plato ante omnia frugalitatem:q̄ vtiq; nulla est:vbi ꝓprij nihil habet. Tulit abstinētiā siquidem nihil fuerit quo abstineat alienū. Tulit tēperantiā:tulit castitatem:quæ virtutes in vtroq; sexu maxime sunt:tulit verecundiā:pudorē:& modestiam:si honesta & legittima esse incipiunt:quæ solent flagitiosa & turpia iudicari. Sic virtutē cuiꝫ vult omnibus dare. omnibus ademit. Nam rerū ꝓprietas:& vitiorū/& virtutum materiā continet. Cōmunitas autem nihil aliud q̄ vitiorū licentiaꝫ. Nam viri qui multas mulieres habent:nihil aliud dici possunt:q̄ luxuriosi ac nepotes. Item mulieres quę a multis habentur nō vtiq; adulteræ:qa certū matrimoniuꝫ nullū est:sed prostitutę ac meretrices sint necesse est. Redegit ergo humanā vitam ad similitudineꝫ:non dico mutorum: sed pecudum ac beluarum. Nam volucres pene omnes faciūt matrimonia:& paria iunguntur:& nidos suos tanq̄ geniales toros concordi mente defendunt:& fœtus suos quia certi sunt:amant:& si alienos obieceris abigunt. At homo sapiens cōtra morem hominū:contraq; naturam stultiora sibi quæ sequeretur:elegit. ¶ Et qm̄ videbat in cęteris animalibus officia marium fœminarūq; non esse diuisa:existimauit oportere etiā mulieres militare:& consilijs publicis itereſſe:& magistratus gerere:& imperia suscipere. Itaq; his arma & equos assigna uit:consequens est vt lanā & telam viris & infantiū gestationes. Nec vidit impossibilia esse quę diceret ex eo:q; adhuc in orbe terrę: neq; tā stulta neq; tam vana vlla gens extiterit:quæ hoc modo vioueret.

Iustitia vir tutū oim mater.

Mulieres oportet militare iuxta Platonem

¶ De minoribus philosophis:& quatenus ex reruꝫ contemptu glorientur:& erroris assertores sint. Ca. XXIII.

Pecuniæ cōtęptus. metu fortes Democri/tus agros suos dere liquit.

VIm igitur in tāta varietate ipsi philosophorum principes deprehendant:quid illos minores putabimus: qui nunq̄ sibi tā sapiētes videri solēt:qui cū pecuniæ cōtemptu gloriantur? Fortis animus. Sed expecto quid faciant. & quo ille contemptus euadat. Tradita sibi a parentibus patrimonia: tanq̄ malum fugiunt ac deserunt. Et ne in tempestate naufragiū faciāt in trāquillo se vltro p̄cipitant. Nō virtute/sed peruerso metu fortes sicut illi q cū timēt ne ab hoste iugulēt:ipsi se iugulāt:vt mortē morte deuitēt. Sic isti vnde posset gloriā liberalitatis acquirere:sine honore:sine gratia perdūt. Laudat Democritus q; agros suos dereliq;

rit: eoſq; paſcua publica fieri paſſ⁹ ſit. Probarē ſi donaſſet. Nihil aūt ſapienter fit: quod ſi ab omnibus fiat: inutilē ac malum: ſed hæc ne gligentia tolerabilis. ¶ Quid ille qui patrimoniu3 in nummos reda ctum effudit in mare? Ego dubito vtrum ne ſanus an demens. Abi te (inquit) in profundum malæ cupiditates: ego vos mergam: ne ip ſe mergar a vobis. Si tantus pecuniæ cōtentus eſt: fac illā beneficiu3 fac humanitatem / largire pauperibus. Poteſt hoc quod perditurus es: multis ſuccurrere: nec fame / aut ſiti / aut nuditate morianť. Imita re inſaniam ſaltem / furoremq; Tuditani: ſparge populo diripienda. Potes & pecuniā effugere: & tamē bene collocare: qa ſaluū ē quicq̄d pluribus, pfuit. ¶ zenonis aūt paria peccata quis probat? Sed omit tamus id; quod ē ab omnibus ſemper irriſu3. Illud ſatis eſt ad coer cendum furioſi hoīs errorem: quia inter vitia & morbos miſericor diam poſuit. Adimit nobis affectum: quo ratio humanæ vitæ pene omnis continetur. Cum enim natura hominis imbecillior ſit: q̄ cæte rorum animalium: quæ vel ad perferendam vim temporum: vel ad incurſiones a ſuis corporibus arcendas naturalibus munimētis, pui dentia cœleſtis armauit. Homini aūt quia nihil iſtorum datū eſt ac cepit pro iſtis omnibus miſeratiōis affectum: qui plane vocatur hu manitas: qua noſmet inuicē tueremur. Nā ſi homo ad cōſpectū alte rius hominis efferaretur (quod facere videmus animantes: quorum natura ſoliuaga eſt) nulla eſſet hoī3 ſocietas: nulla vrbium condēda rum / vel cura / vel ratio. Sic neq; vita quidem ſatis tuta: cum cæteris animalibus expoſita eſſet imbecillitas hominum: & ipſi inter ſemet ipſos beluarū more ſæuirent. ¶ Non minor in aliȝs dementia. Quid eni dici poteſt de illo: qui nigra3 dixit eſſe niuē: q̄ cōſequens erat: vt etiam picem albā eſſe diceret? Hic eſt ille qui ſe iccirco natū eſſe di ceret vt cœlū / ac ſolem videret: qui in terra nihil videbat ſole lucente ¶ Xenophanes dicētibus mathematicis orbē lunę duodeuigiti par tibus maiorem eſſe q̄ terram: ſtultiſſime credidit. Et (q̄ huic leuitati fuit cōſentaneum) dixit intra cōcauū lunæ ſinum eſſe aliā terram: & ibi aliud genus hominum ſimili modo viuere: quo nos in hac terra viuimus. Habēt igitur illi lunatici homines alteram lunam: quæ illis nocturnū lumen exibeat: ſicut hęc exhibet nobis. Et fortaſſe hic no ſter orbis alteri⁹ inferioris terræ luna ſit. ¶ Fuiſſe Seneca inter ſtoi cos ait q deliberarēt vtrū ne ſoli quoq; ſuos populos darēt. inepte. ſ. qui dubitauerit. Quid enim pderet ſi dediſſet? Sed credo calor de terrebat: ne tantam multitudinem periculo cōmitteret: ne ſi ęſtu ni mio periſſent: ipſius culpa eueniſſe tanta calamitas diceretur.

¶ De antipodibus: quos ideo eſſe finxerunt: quia opinati ſūt mundum eſſe rotundum.

CAP. XXIIII.

Pcuniā ef fudit i ma re.

Tuditan⁹ pīmoniū pplo diri piendum ſparſit.

Hō miſe ratiōis cę pit affectū Hūanitas quę

Niue3 ni gra3 dixit Anaxago ras.

Xenopha nes credi dit Lunæ orbis duo deuigintī ptib⁹ ter ra maiorē dixitq; lu nę cōcauū ſinu3 alia3 eē terram

Quid illi qui esse cõtrarios vestigijs nostris antipodas putãt? Nũquid aliqd loquũtur? Aut est quisq̃ tã inep tus: qui credat eẽ homines: quorũ vestigia sint supio ra q̃ capita? Aut ibi q̃ apud nos iacẽt vniuersa: pendere fruges & arbores deorsum versus crescere: pluuias & niues & grandi nes sursum versus cadere in terram. ¶ Et mirat aliquis hortos pensiles inter septẽ mira narrari: cum philosophi: & agros: & maria: & vrbes: & mõtes pensiles faciant. ¶ Huic quoq; erro ris aperiẽda nobis origo est. Nã semper eodẽ mõ falluntur. Cũ ei falsum aliquid in principio sũpserũt: verisimilitudine inducti necesse ẽ eos i ea q̃ consequũtur currere. Sic incidunt in multa ridicula: quia necesse ẽ falsa eẽ/q̃ rebꝰ falsis cõgruũt. Cum autẽ iprimis habuerint fidẽ: qualia sunt ea quę sequũtur nõ circũspi ciũt: sꝫ defẽdũt oĩ mõ: cũ debeãt prima illa vtrũ ne vera sint an falsa: ex cõsequẽtibꝰ iudicare. Quę igit illos ad antipodas ratio perduxit? Videbãt syderũ curꝰ i occasũ meantiũ. Solẽ atq; lunã in eãdẽ partẽ sẽp occidere: atq; oriri semp ab eadẽ. Cũ autez nõ pspicerãt q̃ machinatio curꝰ eorũ temperaret: nec quomo do ab occasu ad oriẽtẽ remeãt: cælũ autẽ ipsũ i omnes fere par tes putarent eẽ deuexũ: qđ sic videri propter immensã latitudi nem necesse ẽ: existimauerũt rotũdũ esse mũdũ sicut pilã. Et ex motu syderũ opinati sũt cęlũ volui: sic astra solęq; cũ occiderint volubilitate ipa mũdi ad ortũ referri. Itaq; ęthereos: orbes fa bricati sũt: q̃sĩ ad figurã mũdi: eosq; cælarũ portẽtosis qbusdã si mulacris: quę astra eẽ dicerẽt. Hãc igitur cęli rotũditatẽ illd se quebatur: vt terra i medio sinu eiꝰ eẽt iclusa. Quod si ita eẽt ter rã ipa globo similẽ. Neq; n. fieri posset: vt nõ eẽt rotundũ: qđ rotũdo inclusũ teneretur. Si autẽ rotũda etiã terra esset: necesse eẽt vt i oẽs cęli ptes eãdẽ faciẽ gerat. i. mõtes erigat: cãpos tendat: maria cõsternat. Qđ si eẽt: seqbat illd extremũ: vt nulla sit ps terræ q̃ nõ ab hominibꝰ cæteris q; aialibꝰ icolat. ¶ Sic pendulos istos antipodas cęli rotũditas adiuenit. ¶ Qđ si q̃ras ab his qui hęc portenta defẽdũt: qũo nõ cadunt omnia in inferio rẽ illã cęli partẽ hãc respondẽt rerũ esse naturam: vt pondera in mediũ ferãt: & ad medium conuexa sint oia: sicut radios vide mꝰ i rota. Quę aũt leuia sũt vt nebula: fumꝰ: ignis: a medio de ferãt/vt cælũ petãt. ¶ Quid dicã de his nescio: q cũ semel aber rauerit: cõstãter i stultitia pseuerãt: & vanis vana defẽdũt: nisi q eos iterdũ puto iocꝰ cã philosophari: aut prudẽtes & scios mẽ dacia defẽdẽda suscipere: q̃sĩ vt ingenia sua i malis rebꝰ exerceãt vel ostẽdãt. At ego multis argumẽtis probare possẽ: nullo mo

Aduertevbi de mõstratio defi cit: rões iterive risimiles/aut ẽt vulgo apparen tes assumi pos se. Porro nõ eẽ ãtipodas. i. ho mines a cõtra ria pte terrę vbi sol oriẽ qñ occi dit nobis aduer sa pedibꝰ nr̃is calcaĩ vestigia Augustinꝰ i ci uitate. dei lib. xvi. ca. ix. Lac tãtio cõfẽtit. Si mlq; argumẽ tationẽ hoc fa bulãtiũ rephẽ dit: asserẽs id nl̃ la rõe credẽdũ eẽ. Quoꝝ iuẽ tionẽ quũ fruo la sit / satis fuit Lactãtio vulga riter cõfutare. Nã & đ figura cęli an sperica sit/diuersas fuis se opiniones. Author ẽ Ioan nes Damasce nꝰ lib. ij. de fide orthodoxa. ca. vi. Vbi dicit q̃s dã dixisse cęlũ sphęrice circũ dare terrã: Alios autẽ cælum

hemiſperiũ eẽ imaginatos. qa diuinorũ enarrator Dauid dicat. Qui extendis cęlum velut pellẽ. Qđ oñdit tabernaculũ Et btũs Eſaias qui ſtatuit cęlu3 velut camerã: Et qa occidens ſol & luna & aſtra circueũt terra3 ab occidẽte in boreã: & ita rurſ9 i oriẽte reſtituũt. ¶ Et. c. x. de terra dicit qꝫ ei9 ſedẽ & baſi3 null9 hoi3 diceꝛ valuit. Hi ei aiũt ipſã ſup aq̃s fũdatã & firmatã eẽ / vt diuin9 iqt Dauid: quẽ firmauit terra3 ſup aq̃s. Illi vero ſup aerẽ. Alius aũt ait: qꝫ firmauit terrã ſup nihilũ. Et rurſ9 diuin9 Dauid i ꝑſona opificis: Ego iqt firmaui colũnas eius virtutẽ q̃ terra3 cõtinet colũnas nominãs Q3 autẽ ait: ſup maria fũdauit. ea3 do fieri poſſe vt cęlũ terra ſit inferi9 niſi & liber iã cõcludẽd9 eẽt & adhuc aliqua reſtarẽt/q̃ magis ſint ꝑſẽti opi neceſſaria. ¶ Et qm̃ ſingulorũ errores percurrere nõ eſt vnius libri op9: ſatis ſit pauca enarraſſe: ex quibus poſſint qualia ſint cætera intelligi.

¶ Quot & quanta ꝑdiſcenda ſunt gẽtiliter philoſophantibus: vt philoſophiam nullus aſſequatur aut rarus Cap XXV.

NVnc pauca nobis de philoſophia i cõi dicẽda ſunt: vt cõfirmata cã perorem9. Sũm9 ille noſter Platonis imitator exiſtimauit philoſophiã ñ eẽ vulgarẽ: qꝫ eã nõ niſi docti homines eẽ qui poſſẽt. Eſt iqt philoſophia paucis cõtẽta iudicibus: multitudinẽ cõſulto ipa fugiens. Nõ ẽ ergo ſapiẽtia ſi ab hominũ cœtu abhorret. Qm̃ igit̃ ſapiẽtia ſi homini data eſt: ſine vllo diſcrimine omnib9 data ẽ: vt nemo ſit prorſus qui eam capere non poſſit. At illi virtutẽ humano generi datam ſic amplexabantur: vt ſoli omniu3 publico bono frui velle viderẽtur tã iuidi quaſi velint deligare oculos aut effodere cęteris ne ſolẽ videãt. Nã quid eſt aliud hominib9 negare ſapiẽtiã/q̃ mẽtib9 eorũ verũ ac diuinũ lumen auferre? Qđ ſi natura hois ſapientię capax ẽ oportuit opifices/& ruſticos/& mulieres/& oẽs deniqꝫ: qui humana3 fortuna3 gerũt: doceri vt ſapiãt: populũqꝫ ex oĩ lingua: & cõditione: & ſexu: & ętate conflari. ¶ Maximũ itaqꝫ argumẽtũ ẽ: phĩa3 neqꝫ ad ſapiẽtiã tẽdere. neqꝫ ipſã eẽ ſapiẽtiã qꝫ myſteriũ ei9 barba tm̃ celebratur & pallio. Sẽſerũt hoc adeo ſtoici: qui & ſeruis & mulieribus philoſophãdũ eẽ dixerũt. Epicur9 quoqꝫ qui rudes oĩm litterarũ ad philoſophiã iuitat: Itẽ Plato qui ciuitatẽ de ſapiẽtib9 voluit cõponere. Conati quidẽ ſunt illi facere quod veritas exigebat: ſ3 nõ potuit vltra verba ꝓcedi. Primũ qa mltis artib9 op9 ẽ: vt ad phĩam poſſit accedi. Diſcendę litterę iſtę cõmunes ꝓpter vſu3 legẽdi: qa i tãta rerum varietate nec diſci audiẽdo pñt oĩa: nec memoria cõtineri. Grãmaticis quoqꝫ nõ parũ operæ dãdũ eſt: vt rectã loquẽdi rationẽ ſcias. Id multos annos auferat neceſſe eſt. Nec oratoria quidẽ ignorãda eſt: vt ea q̃ didiceris proferre atqꝫ eloqui poſſis Geometria quoqꝫ ac muſica & aſtrologia neceſſaria ẽ: qꝫ hæ artes cũ phĩa habẽt aliquã ſocietatẽ: quę vniuerſa perdiſcere neqꝫ fœminę pñt: quibus intra puberes annos off.cia mox vſibus domeſticis profutura diſcenda ſũt. Neqꝫ ſerui qbus per eos ãnos vel maxie ſeruiẽdũ ẽ. quib9 poſſunt diſcere: neqꝫ pauperes: aut opifices: aut ruſtici quibus in diẽ victꝫ labore eſt q̃rendus. ¶ Ob eã cauſã Tullius ait abhorrere a multi

tudie philoſophiã. ¶Atẽ rudes Epicurus accipiet. Quomõ ergo illa quæ de principijs rerum dicuntur intelligent: quę perplexa & i uoluta vix etiam politi homines aſſequuntur? In reb⁹ igitur obſcuritate iplicitis/& ingenioꝝ varietate confuſis/& eloquẽtiũ virorum exquiſito ſermone fucatis: quis imperito ac rudi locus eſt? Deniq; nunq̃ vllas mulieres philoſophari docuerunt: ꝓter vnã ex omni memoria Themiſten. Neq; ſeruos præter vnũ Pythagorã: quem male ſeruientem redemiſſe ac docuiſſe Cebetẽ tradũt. Enumerãt ẽt Platonem ac diogenem: qui tamen ſeruí non fuerunt. ſed his ſeruitus euenerat: ſunt enim capti. Platonem quidem redemiſſe Anniceris q̃dã tradit ſeſtertijs octo. Itaq; inſectatus eſt cõuitijs hunc ipſum redẽptorem Seneca: q; Platonem paruo eſtimauerit. Furioſus: vt mihi q̃dem videtur: qui homini fuerit iratus/q; non multam pecuniã perdidit: ſcilicet aurum appendere debuit tanq̃ pro mortuo Hectore: aut tantum ingerere nummorum/quantum venditor non popoſcit. Ex barbaris vero nullum præter vnum Anacharſim ſcythã qui philoſophiam ne ſomniaſſet quidem: niſi & linguam & litteras ante didiciſſet.

¶Quod doctrina cæleſtis ſapientiam ſola largit: quã natura communis appetit: & quęrens philoſophiã: non inuenit: & q̃ efficax ſit lex dei: & eccleſię ſacramenta. Cap. XXVI.

QVod ergo illi poſcẽte natura faciendũ eſſe ſenſerũt. Sed tamen neq; ipſi facere potuerunt: neq; a philoſophis fieri poſſe viderunt. ſola hoc efficit doctrina cęleſtis: quę ſola ſapientia eſt. Illi ſcilicet perſuadere cuiq̃ potuerunt: q̃ nihil perſuadent etiã ſibi? Aut cuiuſq̃ cupiditates oppriment, iram temperabunt: libidinem coercebunt: cũ ipſi & cedant vitijs: & fateantur plus valere naturã? Dei autẽ præcepta: quia & ſimplicia & vera ſunt: quantum valeant i animis hominũ: quotidiana experimẽta demonſtrãt. Da mihi virũ/q̃ ſit iracũd⁹: maledic⁹: effrenat⁹: pauciſſimis dei verbis tã placidũ: q̃ ouẽ reddã. Da cupidũ: auarũ: tenacẽ. Iã tibi eum liberalẽ dabo: & pecuniã ſuã ꝓpriis manibus largiẽtẽ. Da timidũ doloris ac mortis. Iã cruces/& ignes/& picula/& tauꝝ cõtẽnet Da libidinoſũ: adulterũ: ganeonẽ. Iã ſobriũ: caſtũ cõtinẽtem videbis. Da crudelem/& ſanguis appetentem. Iam in veram clẽmentiam furor ille mutabitur. Da iniuſtũ: inſipientem: peccatorem continuo: & æquus/& prudens/& innocens erit. Vno enim lauacro malitia omnis obolebitur. Tanta diuinę ſapientię vis eſt/vt in hominis pectus infuſa: matrem delictorũ ſtultitiã vno ſimul impetu expellat. At quod efficiendum: nõ mercede: nõ libris: non lucubrationibus

oñditvndi
q̃terrę cir
cũfuſã aq̃
natura m.
Hæc ille
lege inſu
per q̃dapd
Philoſtra
tũ Apollo
ni⁹ ab ido
rũ phis au
diſſe ſcri
bit. Cętetũ q̃is re
ꝺeteneaꝰ
cęlũ orbi
cularis fi
gurę: ñ tñ
ex hoc de
monſtrari
ãt claꝛ oñ
di ab alijs
ãtipodes
eẽ ꝓut po
nũt. Lactã
ti⁹ arguit.
Seruí⁹ ſup
Virgi. nar
at epiſtaꝛ
ab ãtipodi
b⁹ vẽto ad
nos delatã
Sꝛ ñ ꝓbat
¶Non eẽ
cæluꝛ terra iferius:
vtiq; verũ
ẽ Q̃d cum
huic operi parũ ſer
uiat: pulchre ſe ex-

pedit Lactantius. Cui ſatis eſt antipodum aſſertores nihil demonſtraſſe.

opus eſt. Gratis iſta fiunt: facile: cito: modo pateant aures: & pectꝰ ſapientiam ſitiat. Nemo vereatur: nos aquã nõ vendimus: nec ſolẽ mercede præſtamus. Dei fons vberrimus atq; pleniſſimus patet cũctis: & hoc cęleſte lumẽ vniuerſis oritur: quicunq; oculos habẽt. Nũ quis hęc philoſophorum aut vnq̃ p̃ſtitit: aut p̃ſtare (ſi velit) poteſt? Qui cũ ętates ſuas in ſtudio philoſophiæ conterant: neq; aliũ quenq̃ neq; ſeipſos (ſi natura paululũ obſtitit) poſſunt facere meliores. Ita q; ſapientia eorum vt plurimũ efficiat: nõ excidit vitia: ſed abſcõdit. Pauca vero dei præcepta ſic totũ hominẽ immutant: & expoſitio vetere nouum reddunt: vt non cognoſcas eundem eſſe.

¶ Quod philoſophi ſępe recte præcipiunt: & interdum vident verum: & quare non ſit eis credendum: quorum præcepta dubia ſunt: neq; virtus caduca mercedem habet immortalitatis. Ca XXVII.

Virtꝰ ſola efficit vitã beataz. Sapiens i tormentis ẽt beatus.

QVid ergo? Nihil ne illi ſimile præcipiunt? Immo permulta: & ad verum frequenter accedunt. Sed nihil ponderis habent illa præcepta: quia ſunt humana: & auctoritate maiori. id eſt diuina illa carent. Nemo igitur credit quia tam ſe hominem putat eſſe qui audit: q̃ eſt ille qui præcipit. Præterea nihil apd eos certi eſt: nihil quod a ſcientia veniat. Sed cum omnia coniecturis agantur: multa etiam diuerſa & varia ꝓferantur. ſtultiſſimi eſt hois præceptis eorũ velle parere: quę vtrũ vera ſint an falſa dubitatur. Et ideo nemo paret: quia nemo vult ad incertum laborare. Virtutem eẽ ſtoici aiunt: quę ſola efficiat vitã beatã. Nihil poteſt verius dici. Sed quid ſi cruciabitur aut dolore afficietur? Poterit ne quiſquã inter carniſices beatus eſſe? Immo vero illatus corpori dolor materia virtutis eſt. Itaq; ne in tormentis quidem miſer eſt. Epicurus multo fortiꝰ ſapiens inquit ſemper beatus & vel incluſus in Phalaridis tauro hanc vocem emittet. Suaue eſt? & nihil curo: quis eũ non irriſerit? Maxime q; homo voluptarius ſonam ſibi viri fortis impoſuit: & quidẽ ſupra modũ. Nõ eñ fieri poteſt: vt quiſq̃ cruciatus corporis pro voluptatibus ducat: cũ ſatis ſit ad officiũ virtutis implendũ perferre ac ſuſtinere. ¶ Quid dicitis ſtoici? Quid tu Epicure? Beatus eſt ſapiẽs: etiã cũ torquetur? Si ꝓpter gloriã: patiẽtia non fruetur. In tormentis eñ fortaſſe morietur. Si ꝓpter memoriam: aut non ſẽtiet ſi occidunt animæ aut ſi ſentiet: nihil ex ea conſequetur. Quis ergo alius fructus eſt in virtute? Quæ beatitudo vitę: vt ęquo animo moriatur? Bonum mihi affertis vnius horæ: aut fortaſſe momẽti. ꝓpter quod nõ expediatin totavita miſeriis & laboribus confici. Quantum autẽ temporis mors occupat: quę cum venit vtrum ęquo animo an iniquo eam ſubieris: iam nihil refert. Ita fit vt nihil aliud ex virtute captetur niſi gloria.

nihil ꝛfert certe ſcdz epicurꝰ q aiaz nr̃am aſſerit mortalem

Sed hęc aut ſuperuacua & breuis eſt:aut prauis hoim iudicijs non ſequeť. Nullus igitur ex virtute fructus eſt:vbi virtus mortalis ē & caduca. Itaq; qui hæc locuti ſūt:vmbrā quandā virtutis viderunt:ipſam virtutē nō videbant. Deflexi enim fuerunt in terrā: nec vultus ſuos in altum erigebant. vt eā poſſent intuerí:quę ſeſe cęli regiōib⁹ oſtendebat. Hęc cauſa eſt cur pręceptis eoꝝ nullus obtēperet: qm̄ aut ad vitia erudiunt:ſi voluptatem defendūt:aut ſi virtutē aſſerūt: neq; peccato pœnā minanť:niſi ſolius turpitudinis:neq; virtuti vllū præmiuꝫ pollicenť:niſi ſolius honeſtatis & laudis:cū dicant nō propter aliud. ſed ꝓpter ſeipſam expetendā eſſe virtutē. Beatus eſt igiť ſapiens in tormētis:ſed cū torquetur ꝓ fide:ꝓ iuſtitia:ꝓ deo illa patientia doloris beatiſſimū faciet. Eſt enim deus:qui ſolus poteſt honorare virtutē:cuius merces immortalitas ſola eſt:quā qui nō appetunt nec religionē tenent:cui æterna ſubiacet vita. Profecto neq; virtutis vim ſciunt:cuius pręmiū ignorāt neq; in cælum ſpectāt: qđ ipſi ſe facere putāt:cū res nō inueſtigabiles q̄rūt. quia rō in cęlum ſpectandi nulla alia eſt:niſi aut religionē ſuſcipere:aut hanc aiam ſuaꝫ immortalem eſſe credere. Quiſquis enim aut deum colendū eē itelligit:aut immortalitatis ſpem ſibi propoſitam habet:mēs eius ī cælo eſt. Et licet id nō aſpiciat oculis:animæ tamen lumie aſpicit. Qui autē religionē nō ſuſpiciunt:terreni ſunt quia religio de cælo eſt. Et q̄ animā putant cū corpore interire eque in terram ſpectāt: quia vltra corpus:quod eſt terra nihil amplius vident:quod ſit immortale. Nihil igitur prodeſt hominem eſſe fictum:vt recto corpore ſpectet in cęlum niſi erecta mente deum cernat:& cogitatio eius in ſpe vitę perpetuæ toto verſetur.

Lucretij hemiſtichium

verę virtutis ꝑmiuꝫ eſt immortalitas

¶ Q; fortuna nihil eſt:quaꝫ philoſophi nō modo deam / ſed deum mentiuntur. Et quomodo hunc errorē dæmones imiſerint eis: qui deum neſciebant:aut cōtennebant. Cap. XXVIII

QVapropter nihil aliud eſt in vita:quo ratio: quo conditio noſtra nitatur:niſi dei:qui nos genuit agnitio & religioſ⁹ ac pius cultus. Vnde quoniam philoſophi aberrauerunt ſapientes vtiq; nō fuerunt. Quæſierunt illi quidem ſapientiam:ſed quia non rite quærebant:ꝓlapſi ſunt longius:& in maximos errores inciderunt vt etiam cōmunem ſapientiam nō tenerēt. Nō em̄ tantū religionē aſſerere voluerunt:verūetiam ſuſtulerūt: dū ſpecie virtutis falſæ inducti conantur animos omni metu liberare:q̄ religionis euerſio naturæ nomē inuenit. Illi eniꝫ cum aut ignorarēt a quo eſſet effectus mundus:aut perſuadere vellent nihil eſſe diuia mente perfectum:naturam eſſe dixerunt rerum omnium matrem: quaſi dicerent omia ſua ſponte ſūt nata:quo verbo plane īprudētiā

Naturā rerū oīꝫ matrē phi dixerunt

ſuam confitentur. Natura enī remota ꝓuidētia & poteſtate diuina prorſus nihil eſt. Q; ſi deū naturā vocant: quę peruerſitas eſt naturā potius q̄ deum nominare? Si autem natura ratio eſt/vel neceſſitas: vl cōditio naſcēdi nō eſt per ſe ipſam ſenſibilis: quia neceſſe eſt mentē diuinā: q̄ ſua ꝓuidētia naſcendi principiū rebus oibus prębeat Aut ſi natura eſt cęlum atq; terra: & omne quod natū eſt: nō eſt dei natura ſed dei opus. ¶ Nō diſſimili errore credūt eſſe fortunā: quaſi deā quandā res humanas variis caſibus illudentē: quia neſciunt vnde ſibi bona & mala eueniant Cū hac ſe cōpſitos ad p̄liandū putāt: nec vllam tamē rationē reddunt: a quo & quā ob cauſam: ſed tantū cuꝫ fortuna ſe digladiari mōtis omnibus gloriāt. ¶ Iā quicūq; alios conſolati ſunt ab interitū amiſſionēq; carorū: fortunę nomē acerrimis accuſationibus proſciderūt: nec omino vlla eorū diſputatio de virtute eſt: in qua nō fortuna vexetur. Marcus Tullius in ſua conſolatione pugnaſſe ſe ſemper contra fortunā loquitur: eamq; a ſe eſſe ſuperatam: cū fortiter inimicorum impetus retudiſſet: nec tum quidem ſe ab ea fractum: cū domo pulſus patria caruit. Tum autē cum amiſerit cariſſimam filiam: victū ſe a fortuna turpiter confitetur. Cedo inquit & manū tollo. Quid hoc homīe miſerius/qui ſic iaceat. In ſapiēter inquit: ſed qui ꝓfitetur ſe eſſe ſapientē. Quid ergo ſibi vult aſſumptio nominis? Quid eſt cōtemptus ille rerum: qui manificis verbis prętenditur? Quid diſpar cęteris habitus? Aut cur omnino p̄cepta ſapientię dantur: ſi nemo qui ſapiat adhuc inuētus ē? Et quiſq̄ nobis inuidiā facit: quia philoſophos negamus eſſe ſapientes cuꝫ ipſi neſcire ſe quicquā nec ſapere fateātur? Nam ſiquādo ita deſecerint: vt ne effingere quidē quicq̄ poſſint: quid faciunt i rebus cæteris. Tū vero ignorātię admonētur & quaſi furibundi exiliūt & exclamant ſe cęcos eſſe & excordes. ¶ Anaxagoras ꝓnūciat circūfuſa eē tenebris oia. Empedocles anguſtas eſſe ſenſuum ſemitas q̄ritur: tanq̄ illi ad cogitandū rheda & quadrigis opus eſſet. Democritus quaſi in puteo quodā ſic alto vt fundus ſit nullus veritatē iacere demerſā nimirum ſtulte vt cętera. Non. n. tanq̄ in puteo demerſa eſt veritas quo vel deſcēdere vel etiā cadere illi licebat. Sed tanquā in ſummo montis excelſi vertice vel potius in cælo: quod ē veriſſimū. Quid. n. eſt cur eā potius in imū depreſſam diceret: q̄ i ſummū leuatā: niſi forte mentē quoq; in pedibus aut i imis calcib⁹ cōſtituere malebat potius q̄ in pectore aut in capite? Adeo remotiſſimi fuerūt ab ea veritate: vt eos ne ſtatus quidē ſui corporis admoneret: veritatē in ſummo illis eſſe quęrendā. Ex hac deſperatiōe cōfeſſio illa Socratis nata ē: qua ſe nihil ſcire dixit: niſi hoc vnū: q; nihil ſciat. Hic academię diſciplina manauit: ſi tñ diſciplina dici poteſt: i qua iguoratio & diſ-

Fortūa q̄.

M. Tullius fortunā dixit a ſe ſuperatam

Manū dare.

Ignorātię confeſſio.

Veritas i cęlo eſt.

citur: & docetur. ¶ Sed ne illi qdē qui sciaꝫ sibi assumpserūt: idipsū quod se scire putabāt/constanter defendere potuerūt. Qui qm̄ ratio illis nō quadrabat per ignorātiā rerū diuinarū: tam varij tam incerti fuerunt: sibiq; sępe cōtraria differentes: vt quid sentirēt: quid vellēt: satis statuere ac dijudicare nō possis. Quid igitur pugnes aduersus homines eos: qui suo sibi gladio pereūt? Quid labores vt eos destruas: quos sua ipsos destruit atq; afficit oratio? Aristoteles (iqt Cicero) veteres philosophos accusās: eos ait aut glorioſos aut stultissimos fuisse: qui existimassēt philosophiā suis ingenijs esse perfectam Sed se videre q; paucis annis magna acceſſio facta esset: breui tempore philosophiam plane absolutam fore. Quod igitur fuit illud tēpus? quo more? qñ ē: aut a quibus absoluta? Nam q; ait stultissimos fuisse qui putassent ingenijs suis perfectam esse sapientiam. verū ē. Sed ne ipse quidem satis prudenter. qui aut a veteribus cœptā: aut a nouis auctam: aut mox aposterioribus perfectum iri putauit. Nūq; enim potest inuestigari/quod non per viam suam quæritur.

Phia Aristotelęta. te nōdum absoluta.

Item repetitio de fortuna: & natura: & definitione eius. Cap. XXIX.

SEd repetamus id quod omisimus Fortuna ergo per se nihil est: nec sic habendū est: tanq; sit in aliquo sensu. Siquidem fortuna est accidentium rerum subitus atq; inopinatus euentus. Verum philosophi ne aliquando non errent: in re stulta volunt esse sapientes: qui fortunæ sexum mutant: eamq; non deam sicut vulgus: sed deum esse dicunt. Eundem tamen interdum naturam: interdum fortunam vocant. Quid multa (inquit idem Cicero) efficiat inopinata nobis propter obscuritatem ignorationemq; causarū. Cum igitur causas ignorent: propter quas fiat aliquid: & ipsum qui faciat ignorent necesse est Idem ī opere vel de serio: in quo pręceptavitę deprompta ex philosophia filio dabat Magnā (inquit) esse fortunæ vim in vtranq; partē quis nesciat? Nam & cum ꝓspero flatu eius vtimur: ad exitus peruenimus optatos: & cū reflauerit affligimur. Primum qui negat sciri posse quicq; sic hoc dixit tanq; & ipse & omnes sciant: Deinde qui etiā quę clara sunt dubia conatur efficere: hoc putauit esse clarū. quod illi esse debuit vel maxime dubiū: naꝫ sapienti omnino falsum est. Quis inquit nescit? Ego vero nescio. Doceat me (si potest) quæ sit illa vis: qui flatus iste: & qui reflatus. Turpe igitur est hominē ingeniosum id dicere: quod si negas ꝓbare non possit. Postremo q; is qui dicit assensus eē retinēdos: q; stulti sit hominis rebus incognitis temere assentire. Is iq; plane vulgi & imperitorum opinionibus credidit: qui fortunā putāt eē quę hoīb⁹ tribuat bona & mala. Nā simulacrū ei⁹ cū copia & guber

Fortunæ diffinitio.

Cice. libri de officijs Fortunę magnam vim Cice. tribuit.

Fortunę simulachrū

naculo fingunt:tanꝙ hęc opes tribuat:& humanarũ retũ regimẽ obtineat. Cui opinioni & virgilius aſſẽſit:qui fortunam omnipotentẽ vocat. Et hiſtoricus qui ait. Sed profecto fortuna in omni re dominat. Quid ergo cęteris diſs loci ſupereſt? Cur nõ aut ipſa regnare dicitur:ſi pl⁹ põt aut ſola colit:ſi omnia vel ſi tãtũ mala imittit? Aliqd cauſæ ꝓferãt cur ſi dea ſit hominibus inuideat:eoſꝙ perditos cupiat:cũ ab his religioſe colatur. Cur æquior ſit malis: iniquior autem bonis. Cur inſidiet:affligat:decipiat & exterminet? Quis illã generis hominũ vexatricẽ cõſtituit ꝓpetuã? Cur denicꝙ tã malã ſortita ſit poteſtatẽ:vt res cũctas ex libidine magis q̃ ex vero celebret:obſcuretꝙ Hęc i q̃ philoſophos ingrere oportuit: potius q̃ temere innocẽtem accuſare fortunã: quę etiã ſi ſit aliqua:nihil tamẽ afferri ab his põt: cur hominib⁹ tã inimica ſit:q̃ putat. Itaꝙ illę omnes orationes:qbus iniqtatẽ fortunę lacerãt: ſuaſꝙ virtutes cõtra fortunã ſuperbiſſime iactant:nihil aliud ſunt q̃ deliramenta incõſideratę leuitatis. Quare nõ inuideãt nobis: quib⁹ aperuit veritatẽ deus: q ſicut ſcimus nihil eſſe fortunã:ita ſcimus eſſe prauũ ac ſubdolũ ſpiritũ: q ſit inimic⁹ bonis hoſtiſꝙ iuſtitiæ:qui cõtraria faciat q̃ deus: cuius inuidię cauſam ſecundo libro explicauimus. Hic ergo inſidiatur vniuerſis: ſꝫ eos qui neſciũt deũ/errore impedit:ſtultitia obruit:tenebris circũfudit: nequis poſſit ad diuini nominis puenire notitiã: in quo vno & ſapiẽta cõtinetur & vita ꝓpetua. Eos autẽ qui deũ ſciũt dolis & aſtutia aggreditur:vt cupiditate ac libidine irrętiat:aut peccati blãdimẽtis deprauatos ꝑpellat ad mortẽ: vel ſi dolo nihil ꝓfecerit: violentia deiſcere conaſ. Iccirco.n.i primordiis trãſgreſſionis nõ ſtatim ad penã detruſus a deo eſt:vt hominẽ malitia ſua exerceat advirtutẽ:quę niſi agiteſ:niſi aſſidua vexatione roboreſ:nõ põt eſſe pfecta. Siqui dẽ virt⁹ eſt perferẽdorũ malorũ fortis ac inuicta patiẽtia. Ex quo fit vt virtus nulla ſit:ſi aduerſarius deſit. Hui⁹ itaꝙ peruerſæ poteſtatis cũ vim ſentirẽt virtuti repugnãtẽ/nomẽ ignorarẽt fortunę vocabulũ ſibi inane finxerũt. Quod q̃ lõge a ſapiẽtia ſit remotũ:declarat Iuenalis his verſibus. Nullũ numẽ habes:ſi ſit prudẽtia:ſed nos Tefacim⁹ fortuna deã:cęloꝙ locamus. Stultitia igitur & error & cæcitas(& vt Cicero ait)ignoratio rerum atꝙ cauſarũ: naturæ ac fortunæ nomina induxit. Sed vt aduerſariũ ſuũ neſciũt: ſic nec virtutem quidẽ ſciũt:cuius ſciẽtia ab aduerſarij notione deſcẽdit. Quę ſic cõiuncta eſt cum ſapiẽtia:vel(vt ipſi aiunt) eadẽ ipſa ſapiẽtia eſt: ignorent neceſſe eſt in quibus reb⁹ ſita ſit. Nemo.n.p̃t veris armis inſtrui ſi hoſtẽ cõtra quẽ fuerit armãdus ignorat. Nec aduerſariũ vincere: qui in dimicãdo nõ hoſtẽ verũ:ſed vmbrã petit. Proſterneſ eĩ q alio intẽtus/veniẽtẽ vitalibus ſuis ictũ: nec præuiderit ante/nec cauerit.

Virgilius.

Virtus aſſidua vexatiõe roboratur.

Iuuenalis

¶ Epilogus quo docet quo tranſeundum ſit a vanitate philoſophoꝝ recedentibus: & ad veram ſapientiã aſpirantibus: ſcilicet ad verbum dei: in quo ſolo veritas inuenitur: & virtꝰ: & beatitudo: & ab eis quæ dicta ſunt: addicenda tranſitum facit. Cap. XXX.

Docui (quantũ mea mediocritas tulit) longe deuiũ philoſophos iter a veritate tenuiſſe. Sentio tamen q̃ multa prętulerim: quia nõ erat mihi propria cõtra philoſophos diſputatio. Sed huc neceſſario diuertendũ fuit: vt oſtenderẽ tot & tanta ingenia in rebus falſis eſſe cõſumpta: ne quis forte a prauis religionibus excluſus: ad eos ſe conferre vellet: tanq̃ certi aliqd reperturus. Vna igitur ſpes homini: vna ſalus in hac doctrina quam defendimus poſita eſt. Omnis ſapientia hominis in hoc vno eſt: vt deum cognoſcat & colat. Hoc noſtrum dogma. Hęc ſententia eſt. Quanta itaq; voce poſſum teſtificor: proclamo: denuncio. Hoc eſt illud quod philoſophi omnes in tota ſua vita quæſierunt: nec vnquam tamen inueſtigare: cõprẽhendere: tenere valuerunt: quia aut prauam religionem tenuerunt: aut totã penitus ſuſtulerũt. Faceſſãt igitur illi omnes: qui humanam vitã nõ inſtruũt: ſed turbant. Quid enim docent: aut quem inſtruunt/qui ſeipſos non inſtruxerunt? Quẽ ſanare ægroti? Quem regere cæci poſſunt. ¶ Huc ergo nos oẽs: quibus eſt cura ſapientiæ conferamus. An expectabimus donec Socrates aliquid ſciat? Aut Anaxagoras lumen in tenebris inueniat? aut Democritus veritatẽ de puteo extrahat? Aut Empedocles dilatet animi ſui ſemitas? Aut Archeſilas & Carneades videãt: ſentiãt: p̃cipiant? Ecce vox de cęlo veritatem docens. & nobis ſole ipſo clarius lumen oſtendens. Quid nobis iniqui ſumus & ſapientiam ſuſcipere cunctamur: quam docti homines contritis in quęrendo ætatibus ſuis: nunquam reperire potuerunt? Qui vult ſapiens ac beatus eſſe audiat dei vocem: diſcat iuſtitiam: ſacramentum natiuitatis ſuę norit humana cõtẽnat: diuina ſuſcipiat: vt ſũmũ illud bonũ ad quod natus eſt poſſit adipiſci. Diſſolutis religionibꝰ vniuerſis: & omnibꝰ quicũq; in earum defenſionẽ dici vel ſolebant vel poterant: refutatis deinde conuicti philoſophiæ diſciplinis ad veram religionẽ nobis ſapientiãq; veniendus eſt: quoniam eſt (vt docebo) vtrunq; coniunctum: vt eã vel argumẽtis vel exemplis: vel idoneis teſtibus aſſeramus. Et ſtultitiam quam nobis iſti deorum cultores obiectare nõ deſinunt: vt nullam penes nos: ſic totam penes: ipſos eſſe doceamꝰ. ¶ Et q̃q̃ prioribus libris/cũ falſas arguerim religiones: hic cũ falſã ſapientiam tolerem; vbi veritas ſit oſtenderim. planius tamen quę religio: & quæ ſapientia vera ſit: liber proximus indicabit.

¶ Lactantij firmiani diuinarum inſtitutionum aduerſus gentes liber quartus: in quo docetur quæ religio & quæ ſapientia vera ſit.

¶ Quomodo vnius ſæculi error in omnem ſit tranſfuſus ętatem/& orbem occupauerit. Et græcia poſt gloriam ſeptem ſapientium ſtudio perquirēdæ veritatis exarſerit & ſtudioſi eius ſe maluerint philoſophos q̄ ſapientes appellari. Capitulum. I.

COgitanti mihi & cum animo meo ſæpe reputāti priorem illum generis humani ſtatum: & mirum pariter & indignum videri ſolet: q̄ vnius ſæculi ſtultitia religiones varias ſuſcipientis: deoſq; mꝰtos eſſe credentis: in tantam ſubito ignorationem ſui ventum eſt vt ablata ex oculis veritate: neq; religio veri dei: neq; humanitatis ratio teneret: hominibus non in cælo ſummū bonum quærentibus: ſed in terra. Quā ob cauſam profecto ſęculorum veterum mutata fœlicitas ē. Cœperunt enim relicto parente & conſtitutore omnium deo: inſenſibilia digitorum ſuorum figmenta venerari: quę prauitas quid fecerit: qd malorum attulerit: res ipa declarat. Auerſi nāq; a ſūmo bono (quod ideo beatum & ſempiternum eſt: quia videri: tangi: cōpręhendi nō poteſt) a virtutibus ei bono congruētibus: quæ ſunt æque immortales: ad hos corruptos & fragiles deos lapſi: & ſtudentes his rebus: q̄ bus ſolum corpus ornatur: alitur: delectatur mortem ſibi perpetuā cum diis: & cum bonis corporalibus quæſierunt: quia morti corpꝰ omne ſubiectum eſt. Inſecuta eſt igitur huiuſmodi religionis iniuſtitia & impietas ſicuti fuerat neceſſe. Deſierunt. n. vultus ſuos i cælū tollere: ſed deorſum mentes hominum depreſſę terrenis vt religionibus ſic etiam bonis inhærebant: ſecutum eſt diſſidium generis humani: & fraus: & nephas omne: q̄a ſpretis ſēpiternis: atq; icorruptis bonis: quę ſola debent ab homine cōcupiſci: tēporalia & breuia maluerunt: maiorq; ad malum hominibus fides fuit: qui prauū recto: (quia prę ſētius fuerat) p̄tulerunt. Sic humanam vitam priorib⁹ ſæculis in clariſſima luce verſatam caligo & tenebrę compręhēderūt Et (quod huic prauitati congruens erat) poſtq̄ ſapientia ſublata eſt: tum demū ſibi homines ſapientum nomen vendicare cœperūt. Tū autem nemo ſapiens vocabatur: cum omnes erant. V tināq; nomē illud publicum aliquando: q̄uis ad paucos redactum: tum vim ſuam retineret. Poſſent em̄ fortaſſe pauci illi vel ingenio/vl auctoritate/vl

assiduis hortamentis liberare populum vitijs & erroribus: sed adeo in totū sapientia occiderat: vt ex ipsa nominis arrogantia nullus eorum qui vocarentur: appareat fuisse sapientē. Et tamen prius q̄ hęc philosophia quę dicitur: esset inuenta septem fuisse traduntur primi omniū: qui quia de rebus naturalibus quęrere ac disputare sunt ausi sapientes haberi appellariq̄ maluerunt. O miserum calamitosūq̄ sęculū: quo per orbem totum septem soli fuerunt: qui hominum vocabulo cierentur. Nemo enim potest iure dici homo: nisi qui sapiēs est. Sed si cęteri omnes pręter istos stulti fuerunt: ne illi quidē sapientes: quia nemo sapiēs eē vere iudicio stultorū potest. Adeo ab his abfuit sapiētia: vt ne postea quidem increscente doctrina: & multis magnisq̄ ingenijs i idipsum semper intentis non potuerit perfici veritas & comprehendi. Nam post illorum septem sapientum gloriam incredibile est quanto studio inquirēdę veritatis Græcia omnis exarserit. Ac primum nomen ipsum sapientiæ arrogans putauerūt: seq̄ non sapientes sed studiosos sapientiæ vocauerunt. Quo facto & illos qui temere sapientum sibi nomen asciuerant: erroris stultitiæ q̄ damnauerunt: & se quoq̄ ipsos ignorantię: quam quidam nō diffitebātur. Nam vbicunq̄ rerum natura ingenijs eorum: quasi manus oppositum fuerat: ne rationem possent aliquam reddere: testificari solebant nihil se scire: nihil cernere. Vnde multos sapientiores iuenitūr qui se aliqua ex parte viderunt: q̄ illi qui sapere crediderunt. Sapientes vij.

¶ Quod ibi quęrenda est sapientia vbi gentibus est stultitiæ titulus: & quare Pythagoras & Plato litterarum persecutores nō accesserint ad Iudeos. Cap. II.

QVare si neq̄ illi fuere sapiētes qui sunt appellati: neq̄ posteriores qui nō dubitauerūt insipientiam confiteri: quid superest nisi vt alibi sit quęrenda sapiētia: quia non est vbi quęrebatur inuenta? Quid aūt putemus fuisse causę: cur tot ingenijs totq̄ temporibus summo studio & labore quęsita nō reperiretur: nisi q̄ eam philosophi extra fines suos quęsierūt. Qui quoniam peragratis & exploratis omnibus nusq̄ vllam sapientiam comprehenderunt: & alicubi esse illam necesse est: apparet illic potissimum esse quærendam: vbi stultitiæ titulus apparet: cuius velamento deus (ne arcanum sui diuini operis in propatulo esset) thesaurum sapientię & veritatis abscondit. Vnde equidē solemus mirari: q̄ cū Pythagoras & postea Plato amore indagandę veritatis accensi: ad Aegyptios & Magos & Persas vsq̄ penetrassent: vt earum gentium ritus & sacra cognoscerent. (Suspicabantur enim sapientiam i religione versari) ad Iudęos tātum nō acceserunt: penes quos tunc solos erat: & quo facilius ire potuissent. ¶ Sz auersos ę̄ arbitror diui- Pythagoras in Egyptum Plato in Egyptum

a ut adultera nominabitur. A qua enim pudor: castitas: fides abest: virtute careat necesse est. Sic & religio deorum impudica est & incæsta: quia fide caret: quia honos ille instabilis & incertus caput & originem non habet.

¶ Quod sapientia spectat ad filios: religio ad seruos: & vtriusq; fōs deus vnus solus & verus: qui ingratum abdicat filium: & fugitiuum punit seruum. Cap. IIII.

QVib⁹ reb⁹ apparet q̄ iter se cōiuncta sunt sapia & religio. sapiētia spectat ad filios, quę exigit amorem. Religio ad seruos quę quidē exigit timorē. Nā sicut illi patrē diligere debēt & honorare: sic hi dominum colere & vereri. Deus autem qui vnus est: quoniam vtramq; personam sustinet: & patris & domini: & amare eum debemus: quia filij sumus: & timere: quia serui: Nō potest igit nec religio a sapiētia separari: nec sapiētia a religiōe secerni: quia idem deus est: q & intelligi debet: quod est sapientię & honorari quod est religionis. Sed sapientia præcedit: religio sequitur: quia prius est deum scire: cōsequēs colere. Itaq; in duob⁹ nominibus vna vis est: q̄uis diuersa esse videantur. Alterum. n. positum ē in sensu: alterum in actu. Sed tamen similia sunt duobus riuis vno fonte manantibus. Fons autem sapiētię ac religionis de⁹ ē: a quo hi duo riui si oberrauerint: aresc̄at necesse ē: quē q nesciūt nec sapientes esse possūt/nec religiosi: sic fit vt philosophi: & q deos colūt similes sint aut filijs abdicatis/aut seruis fugitiuis: qa neq; illi patrē quærūt: neq; hi dominū. Et sicut abdicati hereditatē patris nō assequūt: & fugitiui ipunitatē. Ita neq; philosophi imortalitatē accipiūt: q̄ē regni cælestis hæreditas: id est sūmū bonū: quod illi maxime q̄runt neq; cultores deorū pœnā sempiternę mortis effugiēt: q̄ est animad uersio veri domini aduersꝰ fugitiuos suę maiestatis ac nominis. Deū vero eē patrē: eundēq; dominū vtriq; ignorauerūt tā cultores deorū q̄ ipsi, pfessores sapiētię: qa aut nihil colendū omnino putauerunt: aut religiones falsas approbauerūt: aut etiā si vim potestatemq; sūmi dei intellexerūt (vt plato. q ait vnū eē fabricatorē mūdi deum. Et M. Tulli⁹ qui fatetur hominē p̄clara quadā conditione a sūmo deo esse generatū) tñ & debitū tanq̄ sūmo patri non reddiderūt: qđ erat cōsequens atq; necessariū. Deos autē neq; patres: neq; dominos eē posse: nō trñ multitudo (vt supra ostendi) sed etiā ratio declarat qua neq; fictū eē ab his hominē traditur: neq; deos ipsos antecedere originem hominis inuenitur. Siquidem fuisse in terra homines anteq̄ Vulcanus/& Liber/& Apollo/& ipse Iuppiter nascerēt: apparet. Sꝫ neq; Saturno fictio hominis. neq; cælo patri eiꝰ assignari solet. Qđ si nullus eorum qui coluntur formasse a principio atq; instituisse ho

M. Tulliꝰ Plato & vi ptātēq; sūmi dei intellexerūt

bit:& religio/quando philoſophia tractabitur. Illa enim religio mu ta eſt:non tantũ quia mutorũ eſt:ſed quia ritus eius in manu & digi tis eſt:nõ in corde aut lingua:ſicut noſtra quæ vera eſt. Iccirco & in ſapiẽtia religio:& in religione ſapiẽtia eſt. Ergo non poteſt ſegrega ri:quia ſapere nihil aliud eſt niſi deũ verum iuſtis ac pijs cultib⁹ ho norare. ¶ Multorũ aũt deorum cultus non eſſe ſecundũ naturã:etiã hoc argumento colligi poteſt & cõprẽhendi. Omnẽ deũ qui ab ho mine colitur:neceſſe eſt inter ſolẽnes ritus & precationes patrez nũ cupari. Non tñ honoris gratia:ſed & rationis:q⁹ & antiquior eſt ho mine:& q⁹ vitam/ſalutẽ/victum præſtat/vt pater. Itaq; & Iuppitera precantibus pater vocatur:& Saturnus:& Ianus:& Liber: & cæteri deinceps:quod Lucillius in deorum conſilio irridet. Sic Hemo ſit no ſtrum quin aut pater optimus diuũ:Aut Neptunus pater: Liber:Sa turnus pater: Mars: Ianus: Quirinus pater ſic hoc dicatur ad vnum. Quod ſi natura ſi non patitur / vt ſint vnius hominis plures patres (Ex vno enim procreatur) ergò deos etiam multos colere contra na turam eſt/cõtraq; pietatẽ. Vnus ergo colendus eſt:qui poteſt ver⁹ pa ter nominari. Ideꝛ etiã dominus ſit neceſſe eſt:quare ſicut poteſt in dulgere:ita etiã coercere. Pater ideo appellãdus eſt:quia nobis mul ta & magna largitur. Dominus ideo:quia caſtigandi & puniẽdi ha bet maximã poteſtatẽ. ¶ Dominũ vero eũdẽ eſſe qui ſit pater:etiaꝛ iuris ciuilis rõ demonſtrat. Quis enim poterit filios educare: niſi ha beat ĩ eos domini poteſtatẽ? Nec immerito paterfamilias dicitur:li cet tantum filios habeat videlicet nomen patris. cõplectitur etiã ſer uos:quia familiã ſequitur:& nomẽ familiæ complectitur etiaꝛ filios quia pater antecedit. Vnde apparet eundẽ ipſũ & patrẽ ſeruoruꝛ & dominũ filiorũ. Deniq; & filius manumittitur tanq̃ ſeruus:& ſeruus liberatus/patroni nomẽ accipit tanq̃ filius. Q⁹ ſi propterea paterfa milias nominatur:vt appareat eum duplici poteſtate prẽditũ:qa & indulgere debet quia pater eſt:& coercere/quia dominus. Ergo idẽ ſeruus eſt/qui & filius:& idẽ dominus qui & pater. Sicut igitur natu rę neceſſitate nõ poteſt eſſe niſi vnus pater:ita nec dominus niſi vn⁹ Quid enĩ faciet ſeruus:ſi multi domini diuerſa imperauerint? Ergo contra rationem contraq; naturam ſunt religiones multorũ deorũ. Siquidẽ nec patres multi poſſunt eſſe:nec domini. Deos aũtẽ & pa tres & dominos nuncupari neceſſe eſt. Teneri ergo veritas nõ põt vbi homo idem multis patribus dominiſq; ſubiectus eſt. Vbi anim⁹ in multa diſperſus huc atq; illuc diuagatur. Nec habere vllam firmi tatem religio poteſt:quando certo & ſtabili domicilio caret. Cultus ergo deorum veri eſſe non poſſunt. ¶ Eodẽ modo quo matrimonũ dici non poteſt vbi mulier viros multos habet:ſed hęcaut meretrix

Argumẽ tum cõtra deoꝛ cul tores

Pater oĩs deus iter p̃cationes appellat.

Ionem di uũ patreꝛ dici Satur nũ ꝛo tñ patreꝛ vt cęteros Lucillius irridet.

Paterfami lias qui.

Emanci patio.

Libert⁹ pa troni no mẽ acci pit.

Matrimo niũ dici ñ p̃t vbi mu lier viros multos h.

græcis romanisq; hiſtoriis colligatur: etiam ſingulorũ ꝓphetarꝫ tẽpora colligi poſſũt: quoꝝ tñ vltimꝰ zacharias fuit: quẽ cõſtat ſub Dario rege ſecundo anno regni eius octauo menſe ececiniſſe. Adeo ãtiquiores eſſe græcis ſcriptoribus ꝓphetæ reperiunt. Quę omnia eo ꝓfero: vt errorem ſuũ ſentiant: qui ſcripturã ſacrã coarguere nituntꝰ tanquã nouã & recens fictam: ignorantes ex quo fonte ſãctę religionis origo manauerit. Quod ſiquis collectis ꝓſpectiſq; tẽporibꝰ fundamentum doctrinę ſalubriter iecerit: & veritatem penitus cõphendet & errorem cognita veritate deponet.

zacharias ꝓpheta. Darius.

¶Quod deus creator omniũ coomnipotentem genuit filiuꝫ: & per eum creauit vniuerſa. Teſtes ſũt Sibylla & Triſmegiſtus: oracula cõſona ꝓphetis & ſapientiſſimo Salomoni. Ca. VI

Dei filius Angeli q.

QUeus igitur machinator conſtitutorq; rerum (ſicuti i ſecũdo libro diximus) anteq̃ præclarum hoc opus adoriretur ſanctum: & incorruptibilem: & incompræhenſibilem ſpiritum genuit: quem filiuꝫ nuncuparunt. Et q̃uis alios poſtea in nũerabiles per ipſum creauiſſet quos angelos dicimus: hunc tamen ſolum primogenitum diuini nominis appellatione dignatus eſt patria. ſ. virtute ac maieſtatẽ pollentẽ: eſſe autẽ ſummi dei filiuꝫ qui ſit poteſtate maxima prædítus non tantum cõgruẽtes i vnũ ꝓphetarum voces ſed etiam Triſmegiſti prędicatio: & Sibyllarũ vaticinia demonſtrant. Hermes in eo libro: qui ὁλόκλ τέλιος inſcribitur: his vſus eſt verbis: ὁ κύριος καὶ τὸν πάντων ποιητὴς ὃν θεὸν καλεῖν νενομίκαμεν ἐπεί τὸν δεύτερον ἐποίησε θεὸν ὁρατὸν καὶ αἰσθητὸν δὲ φημί δυνατὸν αἰσθέσθαι αὐτὸν περὶ τούτου πότερον αὐτὸς αἰσθοιτο ἀλλ᾽ ὅτι ἴσα αἰσθησιν ὑποπέμπει καίτοι νοῦν ὅτι δυνατὸν τοῦτον ἐποίησε πρῶτον καὶ μόνον καὶ ἐνακάλλος δὲ αὐτῷ ἐφ᾽ ἡνη καὶ πληρέστατος πάντων τῶν ἀγαθῶν ἠγάσατε καὶ πάνυ ἐφίλασεν ὡς ἴδιον τὸκον. id eſt dominus & omnium creator: quem deum vocare cenſemus: quia ſecundum deum fecit viſibilem & ſenſibilem. Senſibilem autem animo non ideo: quia ipſe ſentit. Hoc enim non eſt vtrum ipſe ſentiat: ſed quia ipſe in ſenſum mittit & mentem. Quoniam hunc fecit primum & vnum ſolum. Bonus autem ei viſus eſt: & pleniſſimus omnium bonorum: oblectatus eſt & valde amauit quaſi proprium filium. ¶Sibylla erythrea in carminis ſui principio quod a ſũmo deo exorſa eſt filium dei ducem & imperatorẽ omniũ hisverſibus prędicat. πανταίτροφον κτίστηρ ὅστις γλυκὺν πνεῦμα ἅπασι κατέθετο καὶ ἡγήτορα θεῶν πάντων ἐποίησε. id eſt oim nutritorez creatorẽq; qui dulcem ſpiritũ omnibus appoſuit: ac principẽ omnium deorum fecit. Et rurſus in fine

minẽ traditur. Nullus igitur ex his pater hominis nũcupari poteſt: ita ne deus quidem. Ergo fas non eſt venerari eos: a quibus non ſit homo generatus: quia neq; a multis poteſt generari. Vnus igitur ac ſolus colẽdus eſt: qui Iouem: qui Saturnũ: qui cælum ipſum terramq; anteceſſit. Is enim neceſſe eſt hominem figurauerit: q̃ ante hominẽ cælum terramq; perfecit. Solus pater vocandus eſt: qui creauit: ſolus dominus nuncupandus: qui regit: qui habet vitę ac necis veram ac perpetuam poteſtatem. Quem qui non adorat: & inſipiens ſeruus eſt: qui dominum ſuum aufugiat: & impius filius qui ſuum verum patrem vel oderit vel ignoret.

¶ Quod oracula prophetarum ſollicite inſpicienda ſunt: quos diuinitus eſſe locutos rerum multo ante prędictarum conuincit euentꝰ. Et quo tempore prophetauerit Moyſes. Quod annis Ioſue rexerit populum. Quod prędfuerint iudices: q̃diu regnauerunt reges. Quo tempore dominatus ſit Cyrus. Quod in prophetis eſt ſapientię fundamentum. Ca. V.

IVnc quoniam docui ſapientiam & religionem nõ poſſe deduci: ſupereſt vt de ipſa religione ac ſapientia diſſeramus. Sẽtio quidẽ q̃ ſit difficilis de rebus cæleſtibus diſputatio: ſed tñ audendũ ẽ: vt illuſtrata veritas pateat. Multi q; ab errore atq; interitu liberentur: qui eam ſub velamẽto ſtultitiæ latentẽ aſpernantur ac reſpuunt. Sed prius q̃ incipiã de deo & operibus eius dicere: pauca mihi de prophetis ante dicenda ſunt quoꝝ teſtimoniis nunc vti neceſſe eſt: quod iprioribus libris ne facerẽ tẽperaui. Ante omnia qui veritatem ſtudet cõprehendere: non modo intelligendis prophetarũ vocibus animũ debet intendere: ſ; etiã tẽpora: per quæ quiſq; illorum fuerit diligentiſſime iquirere: vt ſciat: & quę futura prędixerint: & poſt quot annos prędicta cõpleta ſint. Nec difficultas in his colligendis in eſtylla. Teſtati em̃ ſunt ſub quo quiſq; rege diuini ſpiritus fuerit paſſus inſtinctum. Multiq; ſcriptos libros de temporibus ediderunt initium faciẽtes a propheta Moyſe: qui troianum bellum ſeptingentis fere annis anteceſſit. Is autem cum per annos quadraginta populum rexiſſet: ſucceſſorem habuit Ioſuen: qui ſeptem & viginti annis tenuit principatum. Exinde ſub iudicibꝰ fuerunt per annos trecẽtos ſeptuaginta: tum mutato ſtatu reges habere cœperunt: quibus imperiũ tenentibus per annos quadringentos ſexaginta: vſq; ad Sedechiæ regnum oppugnati a rege Babylonico: captiq; iudæi diuturnũ ſeruitiũ ptulerũt. donec ſeptuageſimo poſt anno Cyrꝰ maior captiuos iudęos terris ac ſedibus ſuis redderet q̃ per idẽ tps in Perſas ſuſcepit iperiũ: quo Romæ Tarquinius ſuperbus. Quare cuꝫ omnis temporum ſeries ex iudaicis & ex

diuini ſps inſtinctum hic pſonę ſps ſcãi mẽtionẽ facit nã hoc illi ꝓprie attribuit: q̃ locutꝰ ẽ p ꝓphetas. moyſi ipa Ioſue

Cyri ignũ

siue notitiam a mente genitã. q̃le verbum etiã apud nos haberi/& dicẽ dointus gigni nec a nobis nascendo discedere: ostendit Augustinus. lib. vi. de trinitate. c. iij. quo etiam verbi ęterni simili-tudinẽ aliquatenus videri a nobis posse declarat. libr. xv. ca. x. vnde & Lactantius quum ex ore dei procedentem vocalem spiritum appellet: consequenter id explicans/addit quem non vtero/ sed mente cõcepat. Et q̃ pulchre huiusmõi locutões de ꝓlatiõe. i. ꝓductiõe verbi q ẽ filius dei: ad ꝓpheticus intellectũ: q frequenter mystícus est/vl̃ metaphoricus nũcupatio potestatis & regni. Sz exponẽda huic noĩs ratio est ꝓpter ignorantiũ errorẽ: q cum mutata lĩa Χριστος solent dicere Erat iudęis añ ꝑceptũ vt sacrũ conficerẽt vnguẽtum: quo perungi possent hi q vocabant ad sacerdotiũ vl̃ ad regnũ Et sicut nunc Romanis indumentũ purpurę insigne ẽ regiæ dignitatis allũptę sic illis vnctio sacri vnguẽti nomẽ ac potestatẽ regiã conferebat. ¶ Vel qñ græci veteres Χρίεσται. dicebant vngi: qđ nũc ἀλείφεσθαι: sicut indicat Homericus versus ille q̃ ꝓpitiabant / vnxerũt oleo. τοὺς λίπαρα ἀλείψαντο καὶ χρίσαν ἔλαιο. i. hũc aũt famulæ laucrũt & vnxerũt oleo. Ob hãc rõnẽ nos eũ Christũ nũcupamus. i. vnctũ: q hebraice. Messias dicit. Vnde in qbusdã græcis scripturis: q̃ male de hebraicis interꝓtatæ sũt ἠλιμμένος. i. vngendo creatus scriptũ inuenit ἀπὸ τοῦ ἀλείφεσθαι. i. ab vngendo creari. Sed tñ vtrolibet nomine rex significatur. Non q̃ ille regnum hoc terrenum fuerit adeptus: cuius capiendi nondum tempus aduenit: sed qđ cęleste ac sẽpiternũ est: de quo differemus in vltimo libro: nũc vero de prima eius natiuitate dicamus.

¶ Qđ filius bis natus ẽ: ęternaliter de patre: tꝑaliter de virgine matre: sed natiuitate inexcogitabili & ineffabili. Et quare dicat verbũ & in quo ab aliis ãgelis differat: & quare illi nõ dicant verbũ dei vl̃ verba & quare hoc spiritus dissolubilis: & qđ Dauid & Salomõ ꝓphetauerint de hoc verbo. Et q̃ Salomon præcesserit Troianum bellũ: & quid Ioãnes euãgelista de eodẽ verbo. Ca. VIII

IN primis. n. testificabimur illũ bis eẽ natũ: primũ ispum postea in carne. Vnde apd Hieremiã ita dicit. Priusq̃ te formarẽ in vtero: noui te: Et itẽ apd ipsũ. Beatus q erat inteq̃ nasceretur: qđ nulli alij cõtigit præter Christum Qui cũ esset a principio filius: dei: regenerat⁹ est denuo sc̃z carnẽ: q̃ duplex natiuitas eius magnũ intulit humanis pectoribus errorem: circũfuditq; tenebras etiã his qui verę religiõis sacramẽta retinebãt. Sed nos id plane dilucidecq; mõstrabimus vt amatores sapiẽtiæ facilius ac diligẽtius instruant: qui audit dei filiũ dici nõ debet tñ nefas mẽte cõcipere/vt existiet ex cõnubio ac ꝓmixtione fœminę alicuius/deũ ꝓcreasse qđ nõ facit nisi aial corporale mortiq; subiectũ. Deus aũt cũ solus adhuc esset: cui ꝓmiscere se potuit aut cũ eẽt tãtæ potestatis/vt quicquid vellet efficeret: vtiq; ad creandũ societate alterius nõ indigeret: nisi forte existiabimus deum (sicut Orpheus putauit) & matrẽ eẽ/& fœminã: q̃ aliter generare nõ querit: nisi haberet viz sexus vtriusq; quasi aut ipse secũ coiret: aut sñ coitu nõ potuerit ꝓcreaꝛ. Sz Hermes i eadẽ fuit opinione cũ dicit αὐτοπάτορα καὶ αὐτομήτορα. i. ipsũ sui pẽz & ip-

eiuſdem carminis. ἄλλοι δέδωκε θεὸς πίστοῖς ἀνδράσι τερπεῖν. id eſt eum dedit deus fidelibus viris honorare. Et alia ſibylla præcipit hũc oportere cognoſci. αὐτοπάτωρ γινώσκε θεὸν θεοῦ υἱόν ἐόντα. ideſt ipſũ tuũ cognoſce deũ: qui dei filius eſt. ¶Videlicet & ipſe eſt dei filius: qui per Salomonẽ ſapientiſſimũ regẽ diuino ſpiritu plenũ locutus eſt eaq̃ ſubiecimus. Deus cõdidit me in initio ſuarum viarũ in opera ſua ante ſæcula. Fũdauit me in principio anteq̃ terras faceret: ante q̃ abyſſos cõſtitueret prius q̃ prodirent fõtes aquarum ante omnes colles genuit me dominus. fecit regiones & terras inhabitabiles ſub cælo. Cũ pararet cęlos aderam illi: & cũ ſecerneret ſuã ſedẽ: cũ ſup ventos faceret validas nubes: & cũ cõfirmatos poneret mõtes ſub cælo: quãdo fortia faciebat fũdamẽta terræ: erã penes illum diſponens. Ego eram cui aggaudebat: quotidie autem iucundabar ante faciẽ eius. cũ lætaret orbe pfecto. ¶Idcirco aũt Trimegiſtus Δημιουργὸν τοῦ θεοῦ. i. opificẽ dei dixit. Et Sibylla συμβουλον. i. conſiliariũ appellat: qui tanta ſapientia ſit inſtructus adeo patre vt conſilio & manibus vteretur in fabricatione mundi.

Filius dei (cuius ſit & ipſe ſps) attamẽ cũ voce ac ſono ex deo ꝓceſſit/ſicut verbũ nõ procedit filius dei a patre cũ voce ac ſono ſenſibili aut temporali: ſed vtiq̃ tanq̃ verbum. Qđ ſi verbum ipſũ etiã voces ſiue ſonus aut locutiones appellemus: neq̃q̃ ſonum ſtrepentẽ atq̃ trãſeuntem (vt auguſtinus verbis loquar) ſed vim quandã intrinſecã

¶Quod nomen filij & angelis & hominibus ſit ignotum: licet nomen aliud & aliud habeat: quod ab vtriſq̃ adoratur: & vnde dicatur Ieſus: & vnde Chriſtus. Ca. VII.

Ortaſſe quærat aliquis hoc loco quis ſit iſte tam potens: tam deo carus: & quod nomen habet: cuius prima natiuitas non modo anteceſſerit mundum: verũ etiam prudentia diſpoſuerit virtute conſtruxerit. Primum nos ſcire cõuenit nomen eius ne angelis quidem notum eſſe/ qui morãtur in cęlo: ſed ipſi ſoli/ac deo patri. Nec ante id publicabitur (vt eſt ſanctis litteris traditum) q̃ diſpenſatio dei fuerit impleta. Deinde nec enunciari poſſe hominis ore ſicut docet Hermes hæc dicens. ἀΐτιαΔὲ τοῦτου τοῦ ἀΐτίου ἢ τοῦ θεἰου ἀγαθοῦ βούλησις ἢ θεὸς προήνεγκε ὃ υτὸ ὄνομα οὐ δύναται ἀνθρωπίνωστὸ μάτι λαλαθῆναι. Ideſt cauſa autẽ huius cauſę diuini & increati boni voluntas quę deum protulit: cuius nomen non poteſt humano ore dici. Et paulo poſt ad filium. ἔστιγὰρ τίσωτὲκνον ἀπόρρητος λόγος σοφίας ὅσιος περίτοῦ μόνου κυρίου ὃν εἰπεῖρ ὑπὲρ ἀνθρωπὸν ἔστι. Ideſt. Eſt enim filius ſecretus quidam ſermo ſapientiæ ſanctus de ſolo domino omnium. Et dei qui ante mente capitur quem dicere ſupra hominem eſt. ¶Sed quamuis nomen eius quod ei a principio pater ſummus impoſuit: nullus alius præter ipſum ſciat: habet tamen & inter angelos aliud vocabulum: & inter homines aliud. Ieſus quippe inter homines nominatur. Nã Chriſtus nõ ꝓprium nomen eſt ſed

nũ ſtrepẽtes atq; trãſeuntẽ: ſi vim ſapiterne manẽtẽ/& tẽporaliter opetãtẽ. de ęterna vero dictione ſiue locutione qua filiꝰ gignit: libro ſeptimo. c. tertio ſic proſequitur Pr enim eam (.ſ. ſapientiaꝫ) dicit vt verbũ eiꝰ ſit: non quo modo ꝓfertur ex ore verbum ſonans aut ante pronũciationem cogitamꝰ. Spaciſs enim tẽporum hoc completur: illud autem ęternus eſt. & illuminãdo dicit nobis: & deſe/ & de patre: quod dicendum eſt hominibus. & quæ ſequuntur.

¶ Quod melius a græcis logos q̃ a latinis verbum: & quid de deo ſenſerint gentiles philoſophi zeno & Triſmegiſtus. Cap. IX.

Sed melius græci λόγον dicunt q̃ nos verbum: ſiue ſermonẽs. λόγος enim & ſermonem ſignificat & rationẽ: quia ille eſt vox & ſapientia dei. Hunc ſermonem diuinum nec philoſophi quidem ignorauerunt: quidem zeno rerũ naturę diſpoſitorẽ atq; opificẽ vniuerſitatis λόγον prędicat quẽ & fatum & neceſſitatem rerũ: & deũ: & animũ Iouis nuncupat: ea. ſ. conſuetudie qua ſolẽt Iouẽ ꝓ deo accipere. Sed nihil obſtãt verba: cũ ſẽtẽtia cõgruat veritati. Eſt. n. ſpiritus dei: quẽ ille animũ Iouis nominauit. nã Triſmegiſtus qui veritatẽ pene vniuerſam neſcio quomõ inueſtigauit: virtutẽ maieſtatẽq; verbi ſępe deſcripſit: ſicut declarat ſuperius illud exemplum quo fatetur eſſe ineffabilem quendã ſpiritum ſanctumq; ſermonem: cuius enarratio modum hominis excedat. Dixi de natiuitate prima breuiter vt potui. Nunc de ſecunda, (quoniam controuerſia eſt in ea maxima) latius differendum eſt: vt veritatem ſcire cupientibus lumen intelligentię proferamus.

¶ De ſecunda natiuitate filij quaꝫ prophetę multo ante prędixerunt. Et quomodo eductus ſit iſrael ab ægypto: & quibus ingratus beneficijs caput bouis in memoriam Apis dei ægyptiorum figurauerit. Et quis ordo publicarum fuerit poteſtatũ vſq; ad domini paſſionem. Cap. X.

In primis igitur ſcire homines oportet ſic a principio præceſſiſſe diſpoſitionẽ ſũmi dei: vt eſſet neceſſe appropiquãte ſæculi termino dei filium deſcendere in terram: vt conſtitueret deo templum: doceretq; iuſtitiam. Verumtamẽ non in virtute angeli aut poteſtate cæleſti: ſed in figura hominis & conditione mortali: vt cum magiſterio functus fuiſſet: traderetur in manus impiorum: mortemq; ſuſciperet: vt ea quoq; per virtutem domita reſurgeret: & homini quem iduerat: quem regebat: & ſpem vincendæ mortis afferret: & prędia immortalitatis admitteret.

¶ Hanc ergo diſpoſitionem nequis ignoret: docebimus prædicta eſſe omnia quę in chriſto videmus eſſe completa. Nemo aſſeuerationi noſtræ fidem accommodet: niſi oſtẽdero prophetas ãte mũltam temporum ſeriem prædicaſſe: fore vt aliquando filius dei naſceretur ſicut homo: & mirabilia faceret: & cultuꝫ dei per totam terrã ſeminaret: & poſtremo patibulo figeretur & tertio die reſurgeret. Quę omnia cum probauero eorum temporum litteris: qui deũ ſũmũ mortali corpore vtentem violauerunt: quid aliud obſtabit: quominus veram ſapientiam clarum ſit in hac religione verſari. ¶ Nũc a principio totius ſacramenti origo narranda eſt. Maiores noſtri qui

ſũ matrẽ ſui. Quod ſi ita eſſet vt a ꝓphetis pater dicitur: ſic etiã mĩ diceretur. Quo mõ igitur ꝓcreauit? Primũ nec ſciri a quoquã pñt nec narrari opera diuina: ſed tñ ſãctę litteræ docẽt: i qui bꝰ cautũ ẽ illum dei filium dei eſſe ſermonẽ. Item cęteros angelos dei ſpiritus eſſe. Nã ſermo eſt ſpũs cum voce aliquid ſignificãte ꝓbatus. Sed tamẽ qm̃ ſpũs & ſermo diuerſis partibꝰ proferuntur: ſi quidẽ ſpũs naribus: ore ſermo procedit: magna inter hũc dei filiũ cęteroſq; angelos dr̃ia ẽ. Illi. n. ex deo taciti ſpũs exierũt q nõ ad doctrinã dei tradẽdã ſed ad miniſterũ dei creabãt. Ille vero cũ ſit & ipſe ſpũs: attamẽ cũ voce ac ſono ex dei ore ꝓceſſit ſicut verbũ: ea. ſ. ratione qua voce eiꝰ ad populũ fuerat vſurus. i. q; ille magiſter futurꝰ eẽt doctrinæ dei & cæleſtis arcani ad hoiẽs ꝓferẽdi. Quod ipſũ primo locutꝰ ẽ. vt per eum ipſe ad nos loqueretur: Et ille vocem dei ac voluntatem nobis reuelaret. Merito ergo ſermo & verbũ dei dr̃: qui ꝓcedẽtẽ de ore ſuo vocalẽ ſpũm: quem nõ vtero ſed mente conceperat: inexcogitabili quadã maieſtatis ſuæ virtute ad effigiẽ quæ proprio ſẽſu ac ſapiẽtia vigeat. cõpẽdit: & alios itẽm ſpũs in angelos figurauit. Noſtri ſpũs diſſolubiles ſũt: quia mortales ſumꝰ. Dei aũt ſpiritꝰ & viuũt/ & manẽt/ & ſẽtiunt: quia ipſe imortalis eſt/ & ſẽſꝰ/ & vitę dator. Noſtræ voces licet auræ miſceantur atq; euaneſcãt tamen plẽrũq; manẽt litteris cõpręhenſæ: q̃to magis dei voce credendũ ẽ/ & manere i ęternum: & ſẽſu ac virtute comitari: quã de deo patre tanq̃ riuus de fonte traduxit. Quod ſiquis miratur ex deo deum ꝓlatione vocis ac ſpũs potuiſſe generari: ſi ſacras voces ꝓphetarum cognouerit: deſinet ꝓfecto mirari. Salomonẽq; patrẽ eiꝰ Dauid potẽtiſſimos reges fuiſſe: & eoſdẽ Prophetas: et am his fortaſſe ſit notũ q diuinas litteras nõ attigerũt: quorũ alter q poſteriꝰ regnauit: Troianę vrbis excidiũ cẽtũ/ & quadragi ta ãnis ãteceſſit. Huius pater diuinorũ ſcriptor hymnorũ i pſalmo trigeſimoſcdo ſic ait. Verbo dei cæli ſolidati ſũt: & ſpũ oris eiꝰ omnis virtus eorũ. Itẽ rurſꝰ i pſalmo quadrageſimoquarto. Eructauit cor meũ verbũ bonũ: dico ego opera mea regi. Conſtat videlicet nulli alij opera dei eſſe nota: niſi filio ſoli: qui ẽ verbũ dei & quẽ regnare in perpetuũ neceſſe ẽ. Itẽ Salomõ ipſe verbũ dei eẽ demõſtrat: cuiꝰ manibꝰ opa iſta mũdi fabricata ſunt. Ego inquit ex ore altiſſimi ꝓdiui añ oẽs creaturã: ego i cælis feci vt oriretur lumen ideficiẽs: & nebula texi oẽs terrã. Ego i altis habitaui: & thronꝰ meꝰ i colũna nubis. ¶ Ioãnes quoq; ita tradidit. In principio erat verbũ: & verbũ erat apud deum: & deꝰ erat verbũ. Oĩa p ipm̃ facta ſũt & ſine ipſo factũ eſt nihil refert? inquiens. Q; ſiquis miratur ex deo deum ꝓlatiõe vocis ac ſpiritus (. i. vocalis ſpiritus vel vocis ſpiritual) potuiſſe generari: ſi ſacras ꝓphetarũ voces cognouerit: deſinet ꝓfecto mirari Tertullianꝰ quoq; in apologetico. ca. xxi. añ dixerat. Dei filiũ ex deo prolatum didicimus: & prolatione generatum .i. tãq̃ verbũ ſiue noticiã. Nã & ſapiẽtia genita ꝓprie dicitur. Sicut ſpiritus ſcilꝫ amor: ab vtroq; ꝓcedens: nõ quidem genitus: ſꝫ ſpiratus. Cæterum de locutione dei ante rem factam. Auguſtinus libro de ciuitate dei xvi. cap. vi. ſic ait. dei qpe ſublimior ante ſuum factum locutio /ipſiꝰ ſui facti eſt immutabilis ratio: quæ non habet ſo-

¶Quę fuerit cauſa incarnationis Chriſti. Cap.XI.

De cauſis icarnationis mortiſq; Chriſti legę carmẽ delphicum.

CVm ſæpe iudęi p̃ceptis ſalutaribus repugnarẽt: atq; a diuina lege deſiſterẽt/aberrãtes ad impios cultus deorum: cum deꝰ iuſtos & electos ſãcto ſpiritu iplebat: ꝓphetas i media plebe cõſtituẽs/p quos peccata ingrati populi verbis minacibꝰ increparet: & nihilominus ad pœnitentiam ſceleris agendam hortaretur: quam niſi egiſſent: atq; abiectis vanitatibus ad deum ſuum rediſſent: fore vt teſtamentum ſuum mutaret: id eſt hęreditatẽ vitę imortalis ad externas cõuerteret nationes. Aliumq; ſibi populuꝫ fideliorẽ ex alienigenis cõgregaret. Illi autẽ a ꝓphetis increpati: nõ mõ verba eoruꝫ reſpuerunt: ſed q; ſibi peccata exprobrarẽt offẽſi eos ipſos exquiſitis cruciatibus necauerunt q̃ oia diuinæ litterę ſignata cõſeruãt. Dicit. n. ꝓpheta Hieremias Miſſi ad vos ſeruos meos ꝓphetas: añ lucẽ mittebã & nõ audiebatis me: neq; itendebatis auribꝰ veſtris cuꝫ dicerẽ vobis. Cõuertatur vnuſquiſq; a via ſua mala: & a nequiſſimis affectationibꝰ veſtris & habitabitis in terra iſta: quã dedi vobis & patribus veſtris a ſæculo vſq; i ſeculuꝫ. Nolite ãbulare poſt deos alienos/ vt ſeruiatis eis: & ne incitetis me in operibꝰ manuum veſtrarum ad diſperdẽdos vos. Heſdras autẽ propheta: q; fuit eiuſdẽ Cyri tẽporibꝰ: a quo iudæi ſunt reſtituti: ſic loq̃t:

Heſdras.

Deſciuerunt a te/ & abiecerunt legẽ tuã poſt cor ſuum: & prophetas tuos iterfecerunt: q; obteſtabãt eos vt reuerterẽt ad te. Itẽ Helias in libro Baſileo tertio: Aemulãs æmulatꝰ ſum domino deo oipotenti: qa dereliq̃runt te filij iſrael & altaria tua demolierunt: & prophetas tuos interfecerunt gladio: & remãſi ego ſolitarius: & q̃runt animaꝫ meã auferre a me. ¶Propter has illoruꝫ ipietates abdicauit eos in ꝓpetuuꝫ: itaq; deſijt ꝓphetas mittere ad eos. Sꝫ illuꝫ filium ſuuꝫ primogenituꝫ: illuꝫ opificẽ rerꝫ & cõſolatorẽ ſuuꝫ labi iuſſit e cęlo vtre ligionẽ ſãctã dei trãſferret ad gẽtes. i. ad eos q deuꝫ ignorabãt: doceretq; iuſtitiã quã pfidꝰ populꝰ abiecerat: qđ iãpridẽ annunciauerat ſe eſſe facturuꝫ. Sic Malachias idicat dicẽs: Nõ ẽ mihi voluntas circa vos dicit dñs: & ſacrificiuꝫ acceptuꝫ nõ habeo ex manibꝰ veſtris: qm̃ a ſolis ortu vſq; ad occaſum clarificabitur nomen meum apud gẽtes. Itẽ dauid in pſalmo. xvi. Cõſtitues me in caput gentiuꝫ populus quę non cognoui: ſeruiet mihi. Eſaias quoq; ſic loquitur. Venio colligere omnes gẽtes & liguas & veniẽt: & videbunt claritatẽ meã: & dimittã ſuper eos ſignum. Et mittã ex his conſeruatos in gentes/ q̃ longe ſunt: q̃ non audierunt gloriã meã: & nunciabunt claritatem meã i gẽtes/ Volẽs igitur deus metatorẽ tẽpli ſui mittere in terrãoluit euꝫ in poteſtate & claritate cęleſti mittere: vt ingratus in deum populus in errorẽ maximuꝫ induceretur: ac pœnas ꝓfacinoribꝰ ſuis

Helias. Verbũ caro & cur. Malachias Dauid. Eſaias. Vt ingratꝰ hic dictio vt accipiẽ nõ vt cauſam dicit: ſed euentũ ſiue (vt alij loquuntur) conſequutiue ſumitur.

erat principes hebręorum cum ſterilitate atq; inopia laborarēt: trā ſierunt in ægyptum rei frumentariæ gratia: ibiq; diutius commorā tes cū intolerabili ſeruitutis iugo premerentur tum miſertus eorum deus eduxit eos ac liberauit de manu regis ęgyptiorum: poſt annos trecentos triginta duce Moyſe: per quem poſtea illis lex a deo data eſt: in qua eductione oſtendit virtutem ſuæ maieſtatis deus. Traiecit enim populum medio mari rubro/præcedente angelo: atq; ſcindente aquam vt populus per ſiccum gradi poſſet: quin veriusvt ait poeta: Curuata in montis faciem circunſtetit vnda. Qua re audita: tyrannus: ægyptiorum cum magna ſuorū manu inſecutus eſt: & mare adhuc patens temere ingreſſus coeuntibus aquis cuꝫ exercitu deletus eſt. Hebręi vero egręſſi in ſolitudine multa mirabilia viderūt Nam cū ſitim paterēt: ictu virgę rupe pcuſſa: pfilijt fōs aq̄: populū q; recreauit. Quo rurſus eſuriēte: cęleſtis alimenti pluuia deſcēdit: quin etiā cothurnices i caſtra eorū vēt⁹ induxit: vt nō modo pane cęleſti: ſed etiam inſtructioribus epulis ſaturarentur. Pro his tamē diuinis beneficijs honorē deo non reddiderunt: ſed depulſa iam ſiti fame q; depoſita: in luxuriam prolapſi ad prophanos ægyptiorum ritus animos tranſtulerunt. Cū ei Moyſes dux eoruꝫ aſcendiſſet i mōtem: atq; ibidem quadragīta diebus moraretur: aureum caput bouis queꝫ vocant ipſi Apin: q; eos ſigno præcederet figurarunt. Quo peccato ac ſcelere offenſus deus impiū & ingratum populū ꝓ merito pœnis grandibus affecit: & legi quam per Moyſen dederat ſub iugauit. Poſtea vero cū in deſerta quadam parte Syrię conſediſſent: amiſerunt vetus nomen hebræi. Et quoniam princeps eorum examinis Iudas erat: Iudęi ſunt apellati: & terra quā incoluere Iudeęa. Et primo quidem non dominio regum ſubiecti fuerunt: ſed populo ac legi ciuiles iudices præſidebant: non tamen in annū conſtituti ſunt ſicut Romani conſules: ſed perpetua iuriſditione ſubnixi. Tuꝫ ſublato iudicum nomine: poteſtas regalis inducta eſt. verum regimen eoruꝫ iudicibus tenentibus prauas religiones ſæpe ſuſceperāt: atq; offenſus ab his deus totiens alienigenis ſubiugabat: donec rurſus penitentia populi mitigatus liberaret eos ſeruitute. Itē ſub regibus finitimorū bellis ob delicta vexati poſtremo capti abducticq; Babyloně pœnas impietatis ſuæ graui ſeruitio pependerūt: donec Cyrus veniret in regnū. qui ſtatim Iudæos reſtituit edicto. Exinde Tetrarchas habuerūt vſq; ad Herodē: qui fuit ſub iperio Tyberij Cæſaris: Cuius ānō quintodecimo. i. duobus geminis conſulibus ante diē decimū calēdarū apriliū iudęi crucī Chriſtū affixerūt: hic rerum exit⁹ hic ordo i arcaiſ ſāctarū lrarꝫ cōtinet. Sꝫ pri⁹ oñdā q̄ de cā in terrā venerit Chriſt⁹: vt fūdamētū diuinę religionis & rō clareſcat.

Moyſi miracula.

Apis.

Iudęi vnde ſint dicti.

Iudęoruꝫ reſp. & admiſtratio.

Lege Euſebiū d tē poribꝰ & alios.

Chriſtꝰ in crucē qñ ſublatus.

Þheta declarauit hoc nomine q̄ deus ad homines in carne ventur⁹ eſſet. Hemanuel aũt ſignificat nobiſcũ deus. ſ. qa illo per virginẽ na to confiteri hoies oportebat deũ ſecũ eſſe: ideſt i terra & i carne mor tali. Vnde Dauid in pſalmo. lxxxiiij. Veritas inquit de terra orta ẽ quia deus in qno veritas eſt: terrenũ corpus accepit: vt terrenis viaꝫ ſalutis aperiret. Item Eſaias ipſe. Ipſi autẽ nõ crediderũt: & exacer bauerũt ſpũm ſanctũ. Et conuerſ⁹ eſt eis ad inimicitiã. Et ipſe expu gnauit: & recordatus eſt dierũ ſeculi: q̄ ſuſcitauit de terra paſtorem ouiũ ¶ Quis aũt futurus eſſet ille paſtor: declarauit alio loco dicẽs: Exultent cæli de ſuper & nubes induant iuſtitiaꝫ: aperiatur terra & pullulet ſaluator. Ego emꝫ dominus deus creaui eum. Saluator vero eſt: vt ſupra dixim⁹ Ieſus. Sed alio loco idem ꝓpheta ſic prædicat. Ecce natus eſt nobis puer: & datus eſt nobis filius: cui⁹ impiũ ſuper humeros eius: & vocatũ eſt nomẽ eius magni cõſilij nunci⁹. Iccirco emꝫ miſſus eſt a deo patre: vt vniuerſis gentibus quæ ſub cælo ſũt. ſin gularis & veri dei ſanctũ myſteriũ reuelaret oblatũ pfido populo: q̄ aduerſus deũ ſæpe deliquit. Daniel quoq̄ ſimilia prælocutus ẽ. Vi debã inquit in viſu noctis: & ecce in nubibus cæli vt filius hominis veniens: & vſq̄ ad vetuſtũ dierũ puenit. Et qui aſſiſtebant obtulerũt eum: & datum eſt ei regnũ/ & honor/ & imperiuꝫ: & omnis populus tribus & linguę ſeruient ei: & poteſtas eius ętерna quę nunq̄ trãſibit & regnũ eius quod nõ corrũpetur. ¶ Quõ igitur iudæi & confitent & ſperant Chriſtum dei: qui hunc iccirco reprobauerũt: quia ex ho mine natus eſt? Nam cum ita ſit a deo conſtitutum: vt idem Chriſt⁹ bis veniat in terrã: ſemel vt vnũ deum gentibus nunciet. deinde rur ſus vt regnet: quomodo In ſcđm ei⁹ aduentum credunt: qui i primũ non crediderunt? Atqui ꝓpheta vtroſq̄ aduentus paucis verbis cõ ꝓhendit. Ecce inquit in nubibus cęli vt filius hominis veniens nõ di xit vt filius dei: ſed vt filius hominis: vt oſtenderet q̄ carne indui ha beret in terra: & ſuſcepta hominis figura & conditione mortali do ceret homines iuſtitiam. Et cum mandatis dei functus veritatẽ gẽ tibus reuelaſſet: mulctaretur etiam morte: vt inferos etiam vinceret ac reſignaret. Atq̄ ita demũ refurgens ad patrem ꝓficiſceret i nube ſublat⁹. Adiecit. n. ꝓpheta & ait. & vſq̄ ad antiquũ dieꝫ puenit: & oblatus eſt ei. Antiquum dieꝫ appellauit ſummũ deum: cuius ętas & origo nõ põt comꝓhendi: quia ſolus a ſæculis fuit: & erit ſemp in ſęcula ¶ Chriſtũ aũt poſt paſſionẽ & reſurrectionẽ aſcenſuꝫ eſſe ad deum patrẽ Dauid in pſalmo centeſimonono cõteſtat⁹ eſt his ver bis: dixit domin⁹ domino meo: ſede a dextris meis: quoadusq̄ po nam inimicos tuos ſuppedaneũ peduꝫ tuoꝫ qui ꝓpheta cũ rex eẽt quem appellare dominum ſuuꝫ poſſet/ q̄ ſederet ad dextraꝫ dei: niſi

Xp̄i du plex aduẽ tus:

Suppeda neum.

lueret:qui dñm ac deum:suum nõ recepiſſet:quod olim ꝑphetę ce-
cinerãt ſic eẽ factum. Eſaias.n.quã ipſi iudęi terra cõfectũ crudeliſ-
ſime necauerũt:ita dicit. Audi cælũ & pcipe auribꝰ terra :qm dñs lo
cutꝰ eſt filios genui & exaltaui:ipſi aũt ſpreuerunt me Agnouit bos Eſaias ſer
poſſeſſorẽ ſuum & aſinꝰ ꝓſepiũ dñi ſui. Iſrael autem me nõ cognouit ra cõfectꝰ
& ppls meꝰ me nõ intellexit. Hieremias quoq; ſimiliter ait, Cogno eſt
tus ſuum turtur/& hirundo:& ruris paſſeres cuſtodierunt tẽpora in
troitus ſui:populus autẽ meus nõ cognouit iudicium domini. Quõ
dicitis ſapientes ſumus:& lex domini nobiſcum ẽ. Incaſſum facta eſt
metatura falſa. Scribę cõfuſi ſunt:ſapiẽtes trepidauerunt & capti ſũt
qm verbum dñi reprobauerunt. ¶ Ergo(vt cœperã dicere)cum ſta
tuiſſet deus doctorẽ virtutis mittere ad homines:renaſci eum denuo in
carne ꝓcepit:& ipſi homini ſimilem fieri:cui dux/& comes/& magi
ſter eſſet futurus. Sed quoniam clemẽs eſt & pius erga ſuos deus:ad
eos ipſos eum miſit:quos oderat:ne illis in perpetuum ſalutis viam
clauderet:ſed daret ijs liberã facultatẽ ſequẽdi deum vt ꝓmium vitæ
adipiſcerent:ſi ſecuti fuiſſent:qđ plurimi eorum faciunt atq; fecerunt:
vt culpa ſua i pœnã mortis incurrerent:ſi regẽ ſuum repudiaſſẽt. A-
pud illos igitur & ex eorũ ſemine regenerari eum iuſſit:ne fuiſſet a-
lienigena:iuſtã poſſent excuſationem de lege prętendere. Q eum nõ
ſuſcæpiſſent:ſimul vt nulla omnino gens eſſet in terra/ cui ſpes im-
mortalitatis negaretur.

¶ De conceptu & partu virginis predicto a prophetis. De paſſione
reſurrectione/& aſcenſione:& iudicio. Ca.XII

DEſcendens itaq; de cęlo ſpiritus ille dei ſanctã virginem: virgo ſine
cuiusvtero ſe inſinuaret:elegit. At illa diuino ſpiritu hau vllo viri
ſto repleta cõcepit & ſine vllo attactu viri repente virgi attactu cõ
nis vterus intumuit. Quod ſi animalia quædã vento & au cepit
ra concipere ſolere omnibus notum eſt:cur quiſquam miruꝫ putet:
cum ſpiritu dei:cui eſt facile quicquid velit:grauatam eſſe virginem
dicimus? Quod ſane incredibile poſſet videri : niſi hoc futurum mꝭ Salomon
ta ante ſæcula prophetæ cecinißent. Salomon ſic ait: Infirmatus eſt
vterus virginis:& accepit fœtum & grauata eſt:& facta eſt in multa
miſeratione mater virgo. Itẽ propheta Eſaias cuiusverba ſunt hęc. Hemanu
Propter hoc dabit deus ipſe vobis ſignum. Ecce virgo cõcipiet in vte el
ro/& pariet filium & vocabitur nomen eius Hemanuel. Quid hoc
manifeſtius dici põt? Legebãt iſta iudęi:qui eum negauerunt. Siqs
nos hæc fingere arbitrarẽt:ab his requirat :ab his potiſſimum ſumat
Satis firmum teſtimoniũ ẽ ad ꝓbandã veritatẽ qđ ab ipſis perhibe-
tur inimicis. Hemanuel nunquã vocatus eſt:ſed Ieſꝰ:qui latine dicit
ſalutaris ſiue ſaluator:quia cunctis gentibus ſalutifer venit. Sed pro

diſcimus. Eſaias deũ fuiſſe teſtatur his verbis: Fatigata ẽ Aegyptus & negociatio Aethiopum & Saba. Viri alti ad te trãſgredięt: & tui erũt ſerui: & poſt te ãbulabũt vincti cõpedibus: & adorabũt & te precabũtur: qm̃ in te deus eſt. Et nõ eſt ali⁹ de⁹ pręter te. Tu. N. de⁹ es & neſciebamus: deus iſrael ſaluator. Confundentur & reuerebuntur omnes qui aduerſantur tibi: & cadẽt in confuſionẽ. Itẽ ꝓpheta Hieremias ſic ait: Hic de⁹ noſter: & nõ deputabitur alius abſq; illo q in uenit oẽm viã prudẽtię & dedit eã Iacob puero ſuo: & iſrael dilecto ſibi. Poſt hęc i terris viſus eſt: & cũ hominib⁹ verſatus eſt. Itẽ Dauid in pſalmo quadrageſimoquarto: Tron⁹ tu⁹ deus in ſęcula ſęculorũ virga ęquitatis: virga regni tui. Dilexiſti iuſticiã: & odio habuiſti iniuſticiam: propterea vnxit te deus deus tuus oleo exultationis. Quo verbo & nomẽ oñdit: ſi quidẽ (vt ſupra docui) ab vnctione appellatus eſt Chriſt⁹. ¶ Deide hominẽ fuiſſe eũdẽ Hieremias docet dicẽs Et homo ẽ & quis cognouit eũ. Itẽ Eſaias. Et mittet eis deus hominẽ & ſaluabit eos iudicãs ſanabit eos. Sed & Moyſes in numeris ita loquitur: Orietur ſtella ex Iacob: & exurget homo ex iſrael. ¶ Propterea Mileſius Apollo conſultus vtrum ne deus an homo fuerit: hoc modo reſpondit græce. θνητὸσ ἦην κατάσαρκα σοφὸστε ρατὸ ἄεσιμ ἥροισ ἀλλὰπτὸ χαλκάίωρ' κριτὰρ ὁπλοισσυ ναλωθεὶσ τόμφοισ καὶσκολὸπεσσι πικρὰρ' ἀνέτλησε τελεσὰρ ideſt mortalis erat corpore: ſapiens monſtroſis operibus ſ⁹ ſub iudicibus Chaldęis armis cõphenſus: clauis & fuſtibus amarus finẽ cõpleuit. Primo quidẽ verſu verũ dixit: ſed argute conſultorem fefellit: ſacramentũ veritatis penit⁹ neſciẽtẽ. Videtur. n. negaſſe illũ deũ: ſed cũ fatetur ſcdm carnẽ fuiſſe mortalẽ quod nos etiam prædicamus: cõſequẽs eſt: vt fecũ dũ ſpiritũ deus fuerit: quod nos affirmamus. Quid. n. fuerat neceſſe carnis facere mẽtionẽ: cũ ſatis eſſet dicere fuiſſe mortalem? Sed veritate p̃ſſus negare non potuit quẽadmodum res ſe haberet ſicut illud quod ait fuiſſe ſapiẽtẽ. Quid ad hoc Apollo reſpõdes? Si ſapiẽs eſt ergo doctrina eius ſapiẽtia ẽ: nec vlla alia: & ſapiẽtes qui eũ ſequũtur: nec vlli alij: Cur ergo vulgo ꝑ ſtultis & vanis & ineptis habemur: q ſectamur magiſtrũ etiã ipſorũ deorũ cõfeſſione ſapiẽtẽ? Nã quod ait portẽtifica illũ opera feciſſe: quo maxime diuinitatis fidẽ meruit: aſſentiri nobis iã videtur cũ dicit ea dęs: quibus nos gloriamur. Sed colligit ſe tamen: & ad dęmoniacas fraudes redit. Cũ. n. verũ neceſſitate dixiſſet: iã deorũ ac ſui ꝓditor videbatur niſi q⁹ ab eo veritas expreſſerat mendacio fallente cælaſſet. Ait ergo illũ feciſſe opa mirãda: verũ nõ diuĩa virtute ſ⁹ magica. Quid mirũ: ſi hoc Apollo veritatẽ ignorãtib⁹ perſuaſit: cum iudæi quoq; cultores: vt videbantur ſummi dei idem putauerint: cuꝫ ante

Scdꝫ ſpiritũ: id eſt ſecũdũ diuinitatẽ ſiue naturã diuinũ. naꝫ ſpũs ẽ de⁹ Io. x.

Chriſt⁹ a iudęis etiam mag⁹ eſtimat⁹ quẽ dicebãt in ſolo Belzebub principe dęmoniorum ejicere dæmoniarce Mathei. x j.

Chriſtum filium dei:qui eſt rex regũ & dominus dominorũ.Quod Eſaias apertius oſtẽdit dicẽs.Sic dicit dominus deus Chriſto domino meo:cuius tenui dextrã obaudire. Ante eũ gentes & fortitudinẽ regũ diſrũpã.Aperiam ante illũ portas:& ciuitates nõ claudẽtur. Ego ante te ibo:& montes deplanabo:& fores æreas conterã:& seras ferreas confringaz.Et dabo tibi theſauros abſconditos & inuiſibiles:vt ſcias quia ego ſum dominus deus:qui voco nomen tuũ deꝰ iſrael. ¶Deniqꝫ ob virtutẽ & fidẽ quã deo exhibuit i terra datũ ẽ ei regnũ:& honor:& imperiũ:& oẽs populi tribus liguæ ſeruiẽt ei : & poteſtas eius æterna:quę nũq̃ trãſit & regnũ eius non corrumpetur. Quod quidẽ duobus modis intelligitur:quia & nunc habet perpetuam poteſtatem:cũ oẽs gentes & oẽs linguæ nomen eius venerantur:maieſtatem confitentur:doctrinã ſequntur:virtutem imitantur: Habet imperium:habet honorem:cuz omnes tribus terræ p̃ceptis eius obtemperent.& idem poſtea cum rurſus aduenerit:in poteſtate/ac claritate vt omnem animam iudicet : & iuſtos ad vitam reſtituat:tunc vere totius terrę regimẽ obtinebit. Tũc ſublato de rebus humanis oĩ malo:aureũ ſęculũ(vt poetę vocãt) id eſt iuſtũ ac pacifi cũ tẽpus orietur.Sed hæc vberius in vltimo libro differemus:cuz de ſcdo aduẽtu loq̃mur:nũc de prĩo:vt cœpimus:explicemus.

aduerte p̃ claram ex põnẽ ppe tuitatis regni Chriſti.

¶Quod filiꝰ a patre eſt ſcdm deitatẽ:& q̃ geminę ſubſtãtiæ eſſe cõ uincitur:tũ ex operibus ꝓpriis:tũ ex oraculis ꝓphetarum:& etiam Apollinis Mileſij teſtimonio:&quare nec ad Salomonẽ:nec ad alĩ q̃ ad Chriſtum referri poſſunt vaticinia ꝓphetarum. Cap.XIII.

SVmmus igitur deus ac parẽs oĩm cũ religionẽ ſuã tranſferre voluiſſet doctorẽ iuſtitię miſit e cælo:vt nouis cultoribus nouã legẽ i eo vel p eũ daret.Nõ ſicut ante fecerat per hominẽ:ſed tamẽ naſci eũ voluit tanq̃ hominẽ vt per omnia ſummo patri ſimilis exiſteret.Ipſe enim deus pater & origo & principium rerum quoniam & parentibus caret : ατωατωρ atqꝫ αμητωρ.i.ſine patre atqꝫ matre a Triſmegiſto veriſſime nominat q̃ ex nullo ſit ꝓcreatus.Iccirco etiã filiũ bis naſci oportuit:vt ipe fieret apator atqꝫ ametor.In prima.n.natiuitate ſęculi ametor fuit:qa ſine officio matris a ſolo deo patre ꝓgeneratus eſt. In ſecũda vero carnali apator fuit.qm̃ ſine patris officio virginali vtero procreatus vt mediã inter deum & hominẽ ſubſtantiam gerẽs noſtrã hãc fragilez/ imbecillẽqꝫ naturã quaſi manu ad immortalitatẽ poſſet educere:factus eſt dei filius per ſpiritũ/& hoĩs per carnẽ id eſt & deꝰ & hõ a dei virtus in eo ex operibus quę fecit:apparuit . Fragilitas hoĩs ex paſſione quã ptulit:quã cur ſuſceperit paulo poſt docebo . Integrũ & deũ fuiſſe & hoĩez ex vtroqꝫ genere p mixtũ ꝓphetis vaticinãtibꝰ

Chriſtꝰ deus & hõ.

QVibus ex reb⁹ appareret ꝓphetas oēs denūciaſſe de xp̄o fore aliqñ vt ex genere dauid corporaliter nat⁹ cōſtitueret ęternum tēplum deo: quod appellatur eccleſia: & vniuerſas gentes ad religionem verā dei conuocaret. Hæc dom⁹ fidelis hoc imortale tēplū in quo ſiqs nō ſacrificauerit immortalitatis p̄miū nō habebit. Cuius tēpli & magni & æterni qm̄ Xp̄s fabricator fuit: idem neceſſe eſt habeat in eo ſacerdotium ſēpiternum. Nec pōt niſi per eum qui conſtituit templum/ad aditum tēpli & ad cōſpectū dei peruenirī. Dauid in pſalmo cēteſimonono id ipſum docet dicēs Ante luciferum genui te. Iurauit dominus & nō pœnitebit eū: tu es ſacordos in æternum ſcd̄m ordinē Melchiſedech. Itē i Baſileon li. i. Et ſuſcitabo mihi ſacerdotē fidelē q̄ omnia quę ſunt in corde meo faciat: & ędificabo ei domum fidelē & trāſibit in cōſpectu meo oībus diebus. Quis autē futurus eēt: cui de⁹ ęternū ſacerdotiū pollicebatur zacharias etiā noīe poſito apertiſſime docuit. ſic eni dixit. Et oſtendit mihi dñs deus Ieſum ſacerdotem magnum ſtantē ante faciē angeli dñi: & diabol⁹ ſtabat ad dextrā ipſius: vt aduerſaretur ei. Et dixit dominus ad diabolū: Imperet tibi dominus in te: qui elegit Hieruſalem & ecce titio eiectus ab igne: & Ieſus erat indutus veſtimentis ſordidis: & ſtabat añ faciē angeli: & reſpondit & dixit ad eos qui cunſtantes ante faciē eius: Ferte veſtimenta ſordida ab eo: & induite eū tunica talari & īponite cidarim mūdā ſup caput ipſius & cooperuerūt eū veſtimēto & īpoſuerūt cidarī mūdā ſup caput ipſius & āgelus dñi ſtabat: & teſtificabat ad eū dicēs. Hęc dicit dñs oīpotens: ſi in viis meis ābulaueris: & p̄cepta mea ſeruaueris: tu iudicabis domum meam & dabo tibi q̄ conuertent in medio horum circunſtantium. Audi itaq; ieſu ſacerdos magne. ¶ Quis nō igit captos mētibus tū fuiſſe iudęos arbitret: qui cum hęc legerent & audirent: nefādas manus ſuas deo ſuo intulerunt? At qui ab eo tēpore quo zacharias fuit vſq; ad annum quintum decimū Tyberij Cæſarijs: quo Chriſtus crucifixus eſt: anni quingenti numerant: ſiquidē Darij & alexādri adoleuit ętate: q̄ fuerunt nō multo poſtq̄ Tarquinius ſuperbus exactus eſt. ſi illi rurſus eodē modo falſi deceptiq; ſunt putantes hæc de ieſu eē dicta filio Nauę q̄ ſucceſſor fuit Moyſi: aut de ſacerdote Ieſu filio ioſedech: in quos nihil cōgruit eorū q̄ ꝓpheta narrauit. Nō. n. ſordati illi vnq̄ fuerūt: cum alter eorū princeps potentiſſimus fuerit alter ſacerdos. aut ꝓpeſſi ſunt aliquid aduerſi: vt tāq̄ titio eiect⁹ ex igne putarentur: Aut aliq̄do incōſpectu angelor⁹ ſteterunt: aut ꝓpheta de p̄teritis loq̄batur potius q̄ de futuris. Locutus eſt igitur de Ieſu filio dei: vt oſtenderet eum primo in humanitate & carne eſſe venturū. Hæc. n. eſt veſtis ſordida: vt pararet tēplū deo: & ſicut titio igni con

Xp̄s ſacerdos æternus.

zacharias

zacharias q̄ tp̄e claruerit.

Darij regis & alexādri magni tp̄a.

Tyberius Cæſar

Dari⁹ rex

alexā. rex

oculos eoꝝ quotidie fierent illa miracula: nec tñ tãtarũ virtutũ cõtẽplatione impelli potuernnt/vt deum crederẽt: quẽ videbãt. Propterea Dauid quẽ inter cęteros ꝓphetas vel maxime legũt: in psalmo vigesimo sic eos dãnat. Redde illis retributionẽ illorum qm̃ non intellexerunt in operibis domini. Ex huius ipsius domo Christũ genera tum iri secundũ carnẽ/& ipse Dauid: & alij annunciauerunt. Apud Esaiã ita scriptũ est: & erit in die illa radix Iesse: & qui exurget principari in nationes: in eũ gẽtes sperabũt: & erit requies eorũ i honore & alio loco. Exiet virga de radice iesse & flos de radice eius ascendet: & requiescet super eũ spiritus dei: sp̃s sapientiæ & intellectꝰ spiritus consilij & fortitudinis: spiritus pietatis: & implebit illum spiritus timoris dei. Iesse autẽ fuit pater Dauid ex cuius radice ascensurum esse florẽ p̃locutꝰ ẽ eũ. s. de quo Sibylla dicit ἀνοὸσει Δαυὶθοσ καθαρὸν. i. floresceat autẽ flos purus. Itẽ in Basileon li. scdo. Propheta Nathã missus est ad Dauid volentẽ deo templuꝫ fabricare: & fuit verbum domini ad Natham dicens. Vade & dic seruo meo Dauid hęc dicit dominus omnipotens Non tu ædificabis mihi domũ ad inhabitandũ: sed cũ impleti fuerint dies tui & dormieris cum patribus tuis: suscitabo semen tuum post te: & parabo semen eiꝰ Hic ędificabit mihi domum in nomine meo: & erigã thronũ eius vsq; in sæculũ: & ego ero ei in patrẽ: & ipse erit mihi in filium: & fidẽ conseruabit domꝰ eius & regnũ eius vsq; in sæculũ. ¶Sed hęc vt iudæi nõ intelligerent illa fuit cã: q; Salomõ filius Dauid deo tẽplũ ędificauit & ciuitatẽ quã de suo noie Hierosolymã nuncupauit. Itaq; ad ipsuꝫ quę a ꝓpheta dicta sunt: rettulerũt. Salomon autẽ ab ipso patre suo imperij regimẽ accepit. Prophetę vero de deo loquebanť: qui tũ nasceretur: postq̃ Dauid cũ patribꝰ suis requieuisset. Pręterea solamonis imperiuꝫ perpetuũ nõ fuit. Annis. n. xl. regnauit: deinde q; nũq̃ filius dei dictus sit: sed filius Dauid: & domus quã ædificauit: nẽ est fidẽ cõsecuta: sicut ecclesia: quæ est veꝝ templũ dei: quod non i parietibus est: sed in fide ac corde hoim/qui credũt in eũ: ac vocantur fideles. Illud vero salomonicũ templũ quia manu factũ ẽ/manu cecidit. Denicq; pater eiꝰ in psal. cẽtesimo vigesimo septĩo: de operibus filij sui ꝓphetauit hoc mõ: si dñs non ędificauerit domum: sine causa laborant qui ædificant eam: si dominus non custodierit ciuitateꝫ: sine causa vigilant qui custodiunt eam.

Dauid inter ꝓphetas maxie legitur.

Iesse pat dauidis

hierosolyma q̃ &vnde.

¶De æterno Christi sacerdotio: quod prophetæ sicut & cætera prædixerunt sic exprimentes iesum Christum: vt oracula nec ad filium Naue nec ad filium iosedech valeat retorquere: & de vijs quas docuit Christus: qui nunq̃ suum honorem quæsiuit: sed patris.

Et Grego. ſu per Ezechie lẽ homelia ſe cunda ſic ait. Nã & ſi Tiotheo dī p̄ciſe hęc & doce. Nemo adoleſcentiã tuam contẽnat. Secundũ ẽ q̄ in ſacro eloquio nõnunq̃ adoleſcẽtia iuuẽtus vocat. Vñ ſcriptũ eſt. Lętare iuuenis in adoleſcentia tua. vl̃ tp̃s pręſẽs p̄ p̄terito adoleſcere p̄ adoleuiſſe poſuit. Quũ primũ adoleuiſſe cępit. i. poſtq̃ adoleuerat. niſi forte Xp̃m adoleſcere ipſum ad grandiora pagẽda acreuiſſe & accinctũeẽ ſignificaret poſtq̃ Videlicet ſapientia & ęta te & gratia (teſte eode3 Luca) p̄fecerat: aut aliud q̄ piam tale.

nunciantibus canebaſ. Quæ opa tã multa ſunt: vt vnus liber ad ſplenda oia ſatis nõ ſit. Enumerabo igitur illa breuiter: & generati ſine vlla p̄ſonaꝝ ac locoꝝ deſignatiõe: vt ad exponẽdã paſſionis eiꝰ crucisq̃ rõnẽ poſſim puenire: quo iãdudũ feſtinat oratio Virtutes eius fuerũt: quas Apollo portẽtificas appellauit: q̄ qua cũq̃ iter faciebat: ægros ac debiles & oĩ morboꝝ gñe laborãtes: vno verbo vnoq̃ momẽto reddebat ĩcolumes: adeo vt mẽbris oibus captiꝫ: receptis repẽte viribꝰ roborati ip̃i lectulos ſuos reportarẽt: in qbꝰ fuerãt paulo ãte delati. Claudis vero ac pedũ vitio afflictis: nõ mõ gradiẽdi: ſꝫ ẽt currẽdi: dabat facultatẽ. Tũ quoꝝ cæca lumia in altiſſimis tenebris erãt: eoꝝ oculos ĩ priſtinũ reſtituebat aſpectũ. Mutoꝝ quoq̃ liguas in eloquiũ ſermonẽq̃ ſoluebat ĩtẽ ſurdoꝝ patefactis auribus inſinuabat auditũ: pollutos ac aſpſos maculis repurgabat. Et hæc oĩa nõ manibꝰ aut aliqua medela ſꝫ verbo ac iuſſione faciebat: ſicut etiã Sibylla p̄dixerat. πάντα λόγῳ πρᾶττων πᾶσαν νόσον θεραπεύων. i. oĩa verbo agẽs oẽꝫ ĩfirmitatẽ curãs. Nec vtiq̃ miꝝ q̄ verbo faciebat mirabilia: cũ ip̃e eẽt dei verbũ cęleſti virtute ac ptãte ſubnixũ. Nec ſatis fuit q̄ vires ibecillibꝰ redderet: q̄ debilibꝰ ĩtegritatẽ: q̄ egris & lãguẽtibꝰ ſanitatẽ: niſi ẽt mortuos ſuſcitaret: velut e ſõno ſolutos ad vitãq̃ reuocaret. Quæ vidẽtes tũc iudæi: dęmoniaca potẽtia fieri arguebãt: cũ oĩa ſic futura vt facta ſũt: arcanæ illoꝝ lr̃ę cõtinerẽt. Legebãt q̄ppe tũ aliorũ p̄phetaꝝ: tũ Eſaię verba dicẽtis Cõfortamini manꝰ reſolutę: & genua debila cõſolamini. Qui eſtis puſilli aĩ nolite tĩere: nolite metuere: dñs noſter iudiciũ retribuet: ipſe veniet & ſaluos faciet nos. Tũc aperienſ oculi cęcoꝝ & aures ſurdorũ audiẽt. Tũc ſaliet claudꝰ ſicut ceruꝰ: & plana erit lingua mutoꝝ: q̄a rupta ẽ in deſerto aqua & riuus in terra ſitiẽti. Sꝫ & Sibylla eaꝺ cecinit hisverſibꝰ νεκρῶν ἀνάστασις ἔσται· καὶ χωλῶν ἀρόμοσ ὠκύσ καὶ κωφόσ ἀκούσει καὶ τυφλὸι βλέψουσι λλὰσ ουσιν ὐλαλέοντεσ. i. mortuorum autẽ ſurrectio erit & claudoꝝ curſus velox. ſurdꝰ audiet: cęci videbũt: loquẽſ nõ loquẽtes. Ob has eiꝰ virtutes & opa diuia: cũ magna illũ multitudo ſeq̃reſ vel debiliũ/vl̃ ęgrotorũ: vel eoꝝ qui curãdos ſuos offerre cupiebãt: aſcẽdit in mõtẽ quẽdã deſertũ: vt ibi adoraret: vbi cũ triduo moraretur/ac fame populus laboraret vocauit diſcipulos q̃rẽs q̃tos ſecũ cibos geſtarent. At illi quinq̃ panes & duos piſces in pera ſe hẽre dixerũt. Afferri ea iuſſit: ac mltitudinẽ p quiquagenos diſtributã diſcũbere. Qđ cũ diſcipuli faciũt: frangebat ip̃e panẽ minutati: carnẽq̃ piſciũ cõminuebat: & vtraq; in mãibꝰ eiꝰ augebãt. Et cũ opponere illa pplo diſcipulis iperaſſet

bureretur.i.ab omnibus cruciamenta pferret & ad vltimū extingue ret. Titionē.n.vulgo appellant extractū foco torrē ſemiuſtū extinctum. Quō autē & cum q̄bus mādatis adeo mitteret in terrā declarauit ſpiritus dei per ꝓphetā docēs futurū: vt cū volūtate ſummi patris fideliter & conſtanter impleſſet: acciperet iudiciū atq; imperiū ſempiternū. Si in viis meis ambulaueris & p̄cepta mea ſeruaueris tu iudicabis domū meā. ¶ Quæ fuerit viæ dei: & q̄ p̄cepta eius nec ābiguū nec obſcurū ē. De⁹.n. cū videret malitiā & falſorū deorū cultus per orbē terrę inualuiſſe: vt iam nomē eius ex hominū memoria fuiſſet pene ſublatū: Si quidē iudæi quoq; q̄bus ſolis arcanū dei creditum fuerat: relicto deo viuo ad colenda figmenta irretiti: dæmonū fraudib⁹ aberraſſent: nec īcrepiti p ꝓphetas reuerti ad deum vellent: filium ſuū p̄cipē angelorū legauit ad hoīes: vt eos cōuerteret ab īpiis & vanis cultibus ad cognoſcendū & colendū verū deum. Itē vt eorū mentes a ſtultitia ad ſapientiā: ab iniquitate ad iuſtitię opera traduceret. Hæ ſunt vię dei in quib⁹ ābulare eum p̄cepit. Hæc p̄cepta quæ ſeruanda mādauit. Illevero exhibuit deo fidē. Docuit.n. q; vnus deus ſit: eūq; ſolum coli oportere: nec ille vnq̄ ſe deum eē dixit. quia nō ſeruaſſet fidē: ſi miſſus vt deos tolleret: & vnū aſſereret inducceret alium p̄ter vnum. Hoc erat nō de vno deo facere præconium: nec eius qui miſerat: ſed ſuum ꝓpriū negociū gerere: ac ſe ab eo quem illuſtraturus venerat ſepare. Propterea quia tam fidelis extitit: quia ſibi nihil ꝓrſus aſſumpſit: vt mādata mittētis impleret: & ſacerdotis ppetui dignitatem/ & regis ſummi honorem/ & iudicis poteſtatem/ & dei nomen accepit.

¶ De baptiſmo Chriſti & miraculis quę geſſit in carne ante paſſionē: quę nō modo a ꝓphetis prēnunciata ſunt: ſed etiā vaticinio Sibyllarū: ſicut Cicero & Varro teſtantur: ſed oracula ante Chriſti aduentum nō potuerunt intelligi. Cap. XV.

QVoniam de ſecunda natiuitate diximus: qua ſe hominib⁹ in carne monſtrauit: veniamus ad illa opera mirāda quę cum eſſent virtutis cęleſtis indicia: magum Iudęi putauerunt cum primum cœpit adoleſcere tinctus eſt a Ioanne propheta in Iordane flumīe: vt lauacro ſpirituali peccata nō ſua quę vtiq; nō habebat: ſed carnis quam gerebat: aboleret vt quēadmodū iudęos ſuſcepta circunciſione. ſic etiā gentes baptiſmo. i. purificatoris perfuſione ſaluaret. Tunc vox de cęlo audita eſt. Filius meus es tu: ego hodie genui te. Quę vox apud Dauid p̄dicta īuenit: & deſcendet ſup eū ſpūs dei format⁹ in ſpē colūbę cādidæ. Ex i de maximas virtutes cœpit opari nō p̄ſtigiis magicis: quę nihil veri ac ſolidi oſtentāt: ſed vi ac poteſtate cœleſti: quę etiā pridē ꝓphetis

Xp̄i baptiſm⁹. quū p̄mū adoleſceī cœpit. id teſte Luc. factus eſt cū erat ip ſe ieſ⁹ incipiens fere ānorū trīginta. Vidēr ergo Lactātius adoleſceī a vicinitate ꝓiuenescēr poſſe. Nā adoleſcentia ad an. vſq; fere tricesimū porrigi inuenit vbi iā icipit inuent⁹. Qđ idē tranſlatōe pſalmi centeſi mi decimi octaui vſu venit. Vbi ei alter trā ſtulit iquo corrigit adoleſcētior viā ſuā alter habet iuuēior ſi ue iuuēis.

dicēt inſanē vatez & mendacē me. Cū autē facta fuerint vniuerſa tū mei meminerint: neq; me iam quiſq̄ mendacem dicet dei magni p phetaz. Latuerunt igitur multis ſæculis: poſtea vero animaduerſa ſunt: quæ Chriſti natiuitas & paſſio patefecit arcana: ſicut etiā voces prophetarum: quæ cum per annos mille quingentos vel eo amplius lectæ fuiſſent a populo iudæorum: nec tamen intellectæ ſūt: niſi poſtquam illis Chriſtus & verbo & operibus interpretatus ē. Illū enim prophetæ annunciauerunt: nec vllo modo poterant quæ illi loquebantur intelligi: niſi fuiſſent vniuerſa completa.

¶ De paſſione Chriſti quæ iudæis eſt ſcādalo & ſtultitiæ gentibus: quomō ſummam virtutē contineāt: & verā & ſingularē ſapientiam & veritatem ſicut prophetæ fuerunt prælocuti. Cap. XVI.

chriſti paſſio a prophetis prędicta.

Venio nunc ad ipſaz paſſionē: quę velut opprobriū nobis obiectari ſolet q̄ & hominē: & ab hominib⁹ inſigni ſupplicio affectū & excruciatū colamus: vt doceā eaz paſſionē ab eo cū magna & diuina ratione ſuſceptā: & i ea ſola & virtutem & veritatem & ſapientiam contineri. Neq; enim ſi beatiſſim⁹ in terra fuiſſet: & per oēm vitaz in ſumma fœlicitate regnaſſet: quiſq̄ illum ſapiens aut deum credidiſſet: aut honore diuino dignū iudicaſſet: quod faciūt veræ religionis exptes: q caducas opes & fragilē potentiā: & alieni beneficij bona nō tm̄ ſuſcipiūt: verū etiā conſecrāt & ſciētes memoriæ mortuorū deſeruiūt: fortunā iā extinctam colētes quā ne viuā quidē preſentēq; ſapiētes colendā ſibiq̄ putauerūt. Nec. n. pōt aliquid in rebus terrenis eſſe venerabile cęlo q̄ dignū: ſz ſola ē virtus: ſola iuſticia: q̄ pt verū bonū & cæleſte & perpetuū iudicari: quia nec datur cuiq̄ nec aufertur: qua virtute ac iuſtitia: qm̄ Chriſtus inſtructus venit in terrā (immo vero quoniā ipſe eſt virtus: & ipe iuſtitia deſcēdit) vt eā doceret hoiemq; formaret. Quo magiſterio / ac dei legatione pfunctus ob eā ipſam virtutē quā ſimul & docuit & fecit ab omnibus gentibus & meruit: & potuit deus credi: ergo cū magnus populus ad eū vel ob iuſtitiā quā docebat: vl ob miracula q̄ faciebat ſubinde cōflueret: & preçepta eius audiret: & a deo miſſum deiq; filiū crederet: tū primores iudeoruz & ſacerdotes ira ſtimulati: q̄ ab eo tāq̄ peccatores increpabātur: & inuidia depraua ti: q̄ cōfluēte ad eū mltitudine contēni ſe ac deſeri videbāt: & q̄ caput ſceleris illorū fuit ſtultitia: & errore cæcati: & immemores p ceptorū cæleſtiū ac pphetarū coierūt aduerſ⁹ eū: ipiūq; cōſiliū de eo tollendo cruciādoq; cœperunt quod & prophetæ multo ante ſcripſerant. Nam & Dauid in principio pſalmorum ſuorum prēuidens in ſpiritu quantum facinus admiſſuri eſſent: beatum eſſe ait: qui nō abierit in conſilio impiorum. Et Salomō in li. ſapiæ his verbis v⁹ ē.

Salomon: id eſt author q̄ nomine Salomonis vulgo dici ſolz Sapiētiæ ſcdo

ſaturata ſunt quiq̄ milia hoium: & iſup. xij. cophini de reſiduis fra
minib⁹ impleti. Quid aut dici aut fieri poteſt mirabilius? At id ſibyl
la futurum cecinerat olim his verbis: ἓνἄρτοισ ἄμα πέντε κἀι
ἰχθύϊ δοισι δίοισι ἀνδρῶν χιλιάδασ ἔρρημωπέντε κορέσσει
κἀιτἀ περισσεύσῃ ταλαβῶρ μετἀκλασματἀδω δεκαπλη
ρωσει κοφίνουσ ἓξ ἐλπίδα πολλῶν .i. ex panibus ſimꝫ quiq̄
& piſcibus duobus: hominum milia in heremo quinq̄ ſatiabit: &
reliquias tollens. xij. cophinos implebit in ſpem multorum. Quæ
ſo quid hic potuerit ars magica moliri: cuius peritia ad nihil aliud
q̄ ad circūſcribēdos oculos valet? Itē ſeceſſurus orādi gratia ſicut ſo
lebat in montē: pręcepit diſcipulis vt nauiculā ſumerēt: ſeq̄ p̄cede
rent. At illi vrgēte iā veſpere, pfecti cōtrario vēto laborare cœperūt.
Cūq̄ iā mediū fretū tenerēt: tū pedib⁹ mare īgreſſus cōſecutus ē eos
tāq̄ in ſolido gradiēs: non vt poetæ Orionē mētiūtur in pelago inſi
dētē quē demerſa corporis parte: hūero ſupeminet vndas: ¶ Et rur
ſus cū obdormiuiſſet in nauī: & vētus vſq̄ ad extremū piculū ſæuire
cœpiſſet: excitatus e fōno ſilere, ptinus vētū iuſſit: & fluctibus q ma
ximi ferebātur cōquieſcere. ſtatimq̄ ſub verbo eius tranquillitas in
ſecuta ē. ¶ Mētiūt fortaſſe litterę ſāctę docētes tantā fuiſſe in eo po
teſtatē: vt ipio ſuo cogeret vētos obſequi: maria ſeruire: morbos ce
dere: iferos obedire. Quid q̄ & idē ſibyllę carminibus ſuis ante do
cuerunt? quarum vna cuius ſupra fecimus mentionem: ſic ait τοὺσ
ἀνέμουσ πάυσει λοῖγωσ τρῶσεῖδε θάλασσαρ μαίνομέ
νηρ ἔνποσίρ ἐλρήνησ πίστιτε πατὴσασ. i. ventos compeſcet
ſternet autē inſanū mare pedibus fideq̄ calcans. Et rurſus alia quæ
dicit. κύματα πεζεύσει νόσορ ἀνθρῶπωρ ἀπολύσει ζήσει
τεθνηωτασ ἀπώσεται ἄλγεα πολλοῖσ ἓκ μιᾶσ πηγῆσ
ἄρτου κόροσ ἔσσεται ἀρδρῶρ. i. fluctꝰ pambulabit: morbos ho
minū reſoluet: viuificabit mortuos: arcebit dolores a miſis. Ex viuo
aūt fōte potꝰ ſatietas erit viris. His teſtimoniſs q̄dā reuicti: ſolēt eo
cōfugere: vt aiant nō illa eē carmia Sibyllę: ſꝫa nris ficta atq̄ cōpo
ſita. Q̄d, pfecto nō putabit q Ciceronē Varronēq̄ legerit: alioſq̄ ve
teres: q Erythręā Sibyllā cęteraſq̄ cōmēorāt: ex quar libris iſta exē
pla, pferim⁹: q auctores obierūt anteq̄ Chriſtꝰ ſecūdū carnē naſcere
tur. Verū nō dubito: qn illa carmia priorib⁹ tēporibus, pdeliramēto
ſint hīta: cū ea nemo itelligeret. Denūciabāt. n. mōſtroſa q̄dā mira
cula: quoꝝ nec rō: nec tps nec auctor deſignabātur. Dēiq̄ Erithręa
fore ait: vt diceretur inſana & mēdax. Ait. n. φησουσι βάλλην
μαίνόμένην ψευσρίαρ ἐπάρ λέγένηται ἅπαντα τήνίκα
μόυ μνήμην ποιήσετε καὶ οὐκ ἔτιμε σύδεισ μαινομένην
φήσειτὴρ θεῦ μεγάλοιο προφήτιρ. i.

Oriōꝝ pelagus ſicedebat.

xp̃o iudęi q̃s calũnias tendebãt q̃ legẽ dissolueret. dicit. xp̃s nõ ueni soluere sz adiplẽ Mat.v. cæterealio sẽ su Io.v. dr̃ q̃rebãt eũ iudęi intfi ceꝛ: qa nõ solũ solue bat sabba tũ: sz & patrẽ suu3 di cebat deũ Amb. sup Lu.vi. ca. Sabbatu3 illd ex lege solutu3 ẽqđ erat p̃ mũ &c. Vide chrisostomũ sup eodẽ loco deniq3 rctẽ dictũ ẽ q̃ xp̃s legẽ ipleuit qa exteriꝛis legis figuras soluẽs veritatẽ ipleuit interiorẽ.

nostris. Et Sibylla eodem modo locuta ẽ. οιεντοσ ἄτιμόσ ἄμορσ ἔνοι ΗΤΡΟΙΣ ἐλπίδα δώσει. Idest miserabilis: ignominios9 in formis: vt miserabilibus spem præbeat. Propter hanc humilitatem deum suum nõ agnoscentes inierunt consilium detestandum: vt pti uarent eum vita: qui vt eos iustificaret: aduenerat.

¶Quod calumniati sunt eum quasi legis destructorẽ: & quid p̃figurauerit circuncisio. Et quare in illo iussa sit fieri mẽbro. Et quare p̃hibitum sit carne suilla vesci. Cap. XVII.

SEd iræ atq3 inuidiæ suæ quã in cordibus suis gerebant intus incluſa: alias causas pręferebant: q̃ legẽ dei per Moysen datam solueret. i. q̃ sabbatis non vacaret operans in salutẽ hoium: q̃ circuncisionẽ vacue faceret:: q̃ abstinentiam suillæ carnis auferret. In quibus rebus iudaicæ religiõis sacramenta consistunt. Ob hæc itaq3 cætera pars populi quæ nondu3 ad Xp̃m seceſſerat: a sacerdotibus incitabatur: vt impiũ iudicaret eu3: q̃ legẽ dei solueret: cũ hoc ille non suo iudicio: sed ex dei voluntate & secundu3 prædicta faceret, ꝓpherarum. Micheas. n. nouã legẽ daturum denũciauit hoc mõ: Lex de Syon: & Sermo domini ex Hierusalem: & iudicabit inter plurios populos & reuincet: & diriget validas nationes. Illa. n. prior lex q̃ per Moysen data ẽ nõ in mõte Syõ sed in monte oreb data est: quam Sibylla fore ait vt a filio dei soluetur ostendit. ἀλλὸτε ὅρ ταῦτα ἅπαντα τελειωθῆ ἅπερ εἰπορ εἰσ ἀυτὸρ πασ λύσεται νὸμοσ .i. sed quando hęc omia pfecta erunt q̃ dixi in ipsu3 oĩs lex soluetur. Sed & ipse Moyses p quẽ datã sibi legẽ dum ptinaciter tuentur exciderunt a deo: sed deũ nõ agnouerũt: prædixerat fore vt ꝓpheta maximus mitteret a deo qui sit supra legẽ qui volũtatẽ dei ad homies pferat. In Deuteronomio ita scriptũ reliquit. Et dixit dñs ad me: ꝓphetã excitabo eis de fratribus eorũ sicut te & dabo verbu3 meum in os eius: & loquetur ad eos ea q̃ pręcepero ei: & quisquis nõ audierit ea q̃ loquet ꝓpheta ille in nomine meo: ẽgo vindicabo in eũ. Denũciauit. s. dñs per ipsu3 legiferũ: q̃ filium suũ. i. viuã præsentẽq3 legẽ missurus esset: & illam veterem per moysen datam solutur9: vt denuo per eũ qui esset ęternus: legẽ sanciret ęternã. Item de circũcisione soluẽda Esaias ita ꝓphetauit Hęc dicit dominus vitis Iuda qui habitant in Hierusalẽ. Renouate inter vos nouitatẽ: & ne seminaueritis i spinis. Circũcidite vos domino deo vestro: & circũcidite pręputium cordis vestri: ne exeat ira mea sicuti ignis & nõ sit qui extinguat. Item Moyses ipse. In nouissimis diebus circũcidet dominus cor tuum ad dominũ deũ tuum amandum. Item Iesus Naue successor eius. Et dixit dñs ad Iesũ. Fac tibi cultellos petrinos nimis acutos & sede & circũcide

Circũueniamus iuſtum: qnoniaꝫ inſuauis eſt nobis & exprobrat nobis peccata legis: ꝓmittit ſe ſcientiam dei habere: & filium dei ſe nominat: factus eſt nobis in traductionem cogitationum noſtraꝝ: grauis eſt nobis etiam ad videndũ: quoniaꝫ diſſimilis eſt aliꝭ vita illius & immutatę ſunt vię illius: tanq̃ nugaces exiſtimati ſumus ab eo: & continet ſe a viꝭs noſtris: quaſi ab imunditiꝭs: & prę ferт nouiſſima iuſtorum: & gloriatur patrem ſe habere deum. Videamus ergo ſi ſermones illius veri ſunt: & tentemus q̃ ventura ſunt illi. Cõtumeliꝭs & tormentis interrogemus eum: vt ſciamus reuerentiam illius: & ꝓbemus patientiam illius morte turpiſſima condemnemus eũ. Nec cogitauerunt & errauerunt. Excæcauit enim illos ſtultitia ipſorum: & neſciuerunt ſacramenta dei. ¶ Nõne ita deſcripſit nefariũ illud cõſilium ab impiꝭs initum cõtra deum: vt plane interfuiſſe videatur? Atqui a Solomone qui hæc cecinit vſq; ad id tẽpus quo geſta res eſt mille ac decem anni fuerunt. Nihil nos fingimus: nihil addim⁹: Habebant hęc: qui fecerunt: legebant in quos hęc dicta ſunt. ſed & nũc hęredes nominis & ſceleris illorum habent: & damnationẽ ſuam ꝓphetarum voce prędictam & quotidianis in lectionibus perſonant. Hęc aliquãdo in cor ſuũ (q̃ pars eſt & ipſa dãnationis) admittũt. Increpati ergo ſæpe a Chriſto iudęi exprobrãte illis peccata & iuſtitias: & a populo pene deſerti concitati ſunt ad eum necanduꝫ. Cui⁹ rei audaciam illis dedit humilitas eius. Nam cum legerẽt cũ q̃ta virtute & claritate filius dei venturus eſſet e cælo: Ieſum autẽ cernerẽt humilẽ/quietũ/ſordidũ/& informẽ: nõ credebant filiũ dei eſſe: ignorãtes duos aduentus ei⁹ a ꝓphetis eſſe p̃dictos. Primũ in humanitate carnis obſcuruꝫ. Scd̃m in fortitudine maieſtatis manifeſtum. De prio Dauid in pſalmo ſeptuageſimo prio ſic ait. Deſcẽdet ſicut pluuia in vellꝰ: aiaduerti nõ poteſt quia ſtrepitũ nõ facit: ita Chriſtũ in terrã ſine cuiuſq̃ ſuſpitione vẽturũ eſſe dixit: vt iuſtitiã doceret & pacẽ. Eſaias quoq; ita tradidit. Domine quis credidit auditui noſtro: & brachiũ domini cui reuelatũ eſt? Annũciauimus corã ipſo ſicut pueri: & ſicut radix i terra ſitienti nõ eſt figura eius neq; claritas eſt: vidimus illum & nõ habuit figuram neq; decorẽ: ſed figura eius ſine honore & deficiens p̃ter cęteros homines homo in plaga poſitus: & ſciens ferre imbecillitateꝫ: qa auerſus ẽ: & nõ ẽ cõputat⁹. Hic peccata noſtra portat: & ꝓ nobis dolet: & nos putauimus ipſum eſſe in dolore & in plaga & in vexatione. Ipſe aũt vulneratus eſt pp facinora noſtra: & infirmatus ẽ pp peccata noſtra: doctria pacis noſtræ ſup illũ: liuore ei⁹ nos ſanati ſumus. Oẽs nos ſicut oues errauim⁹: & deus tradidit illum ꝓ peccatis

A ſalomone: filio dauidis: q talia ceciniſſe dicit

Xpi pm⁹ aduẽtus i humanitate carnis obſcurus.

Pilatus quamuis clamoribus & ꝑcibus victꝰ Chriſtū iudæis tradiderit:nō tñ ipſe ſētētiam ꝓtulit: Videlicet quæ cāꝫ mortis exprimeret & q̄ mori dignū animo ſētiret. Naꝫ poſt oēm diſcuſſionē(quum ſępius nullā mortis cām in eum inueniri declaraſſet) iuſtū ꝓnunciauit dicēs Innocēs ego ſuꝫ a ſanguine iuſti huiꝰ,vos videritis. Quaſi diceret.Ego illū iuſtum ꝓnuncio Attamen vos(a quibus ſcio per inuidiam mihi fiſti)petitis euꝫ: vultis ad mortē Ego eum volūtati & petitioni veſtrę dedo. Ita q̄ in iudicando Chriſto tam varius ac diſformis fuit Pilatus vt & vere dictꝰ ſit iudicaſſe illuꝫ dimitti. Actuuꝫ tertio Iudicante dimitti;

¶Quę cauſa & quis fuerit ordo dominicæ paſſionis:& quibꝰ ſit prænunciata oraculis. Cap.XVIII.

Vm igī ea q̄ deꝰ voluit fieri quęq̄ ꝓ ꝓphetas ſuos mītis ſęculis añ ꝑdixit xp̄s ipleret. Ob ea incitati & diuinas litteras neſciētes coierūt:vt deum ſuū cōdemnarēt.Qđ cū ſciret futurū:ac ſubinde diceret oportere ſe pati:ac interfici pro ſalute multorum:ſeceſſit tamen cū diſcipulis ſuis:ñ vt vitaret qđ neceſſe erat ꝓpeti ac ſuſtinere; ſꝫ vt oñderet q̄ ita fieri oporteret in oi perſecutione: ne ſua quis culpa incidiſſe videatur:ac denunciauit fore:vt ab vno eorum prodereť. Itaq̄ Iudas pręmio illectus tradidit filiū dei iudæis. At illi cōp̄hēſū:ac Pōtio Pilato (q̄ tuꝫ legatus Syrian regebat) oblatum:cruci affigi poſtulauerunt:obijcientes ei nihil aliud: niſi q̄ diceret ſe filiū dei eſſe regeꝫ iudæorū. Itē q̄ dixerat:Si ſoluerītis hoc tēplū qđ ædificatū eſt annis.xxxxvi ego illđ ſine manibꝰ in triduo reſuſcitabo:ſignificās breui futurā paſſionem ſuā:& ſe a iudæis interfectum tertio die reſurrecturum. Ipſe erat.n.verum dei templū. Has voces eiꝰ tāq̄ ifauſtas & ipias ſectabātur. Quę cū Pilatꝰ audiſſet:& ille ī defēſionē ſui nihil diceret:ꝓnūciauit nihil ī eo dānatione dignū videri. At iiuſtiſſimi accuſatores cū populo quē icitauerāt:ſucclamare cœperūt: & crucē eiꝰ violētis vocibus flagitare. Tū Pōtius/& illorum clamoribꝰ & Herodis tetrarchę iſtigatione metuētis ne regno pelleretur:victus ē.nec tamen ipſe ſētētiā ꝓtulit: ſꝫ tradidit eū iudæis:vt ipſi de illo ſecūdū legē ſuaꝫ iudicarent. Duxerunt ergo eum flagellisverberatum & prius q̄cruci affigerent illuſerunt: Indutum.n. coloris punicei veſte ac ſpinis coronarum quaſi regē ſalutauerūt:& dederūt ei cibū fellis& miſcuerūt ei aceti potionē.Poſt hæc cōſpuerūt in faciē eiꝰ:& palmis ceciderūt Cū q̄ ipſi carnifices de veſtimētis eiꝰ cōtēderēt:ſortiti ſūt iter ſe tunica & pallio. Et cū hęc oīa fierēt:nullā vocē ex ore ſuo tāq̄ ſimutus eēt:emiſit. Tū ſuſpēderūt eū iter duos noxios mediū: q̄ ob latrocinia dānati erāt:cruciq̄ affixerūt. Quid ergo hic in tāto facinore deplorē? Aut qbꝰ verbis tm̄ nefas cōſequar? Nō .n. Gabianā crucē deſcribimus quā.M.Tul.vniuerſæ eloquētiæ ſuæ verbis ac viribꝰ velut effuſis totiꝰ ingenij fōtibꝰ ꝓſecutus ē facinꝰ indignū eē ꝓclamās ciuē Romanū cōtra oēs leges in cruce eſſe ſublatū.Qui q̄uis innocens fuerit:& illo ſuppliccio indignus:mortalis tm̄ & ab homine ſceleſto:q̄ iuſtitia ignoraret affectꝰ ē.Quid de huiꝰ crucis īdignitate dicemꝰ:ī q̄ deus a cultoribꝰ dei ſuſpenſus atq̄ ſuffixus eſt? Quis tam facundus

ſcdo filios iſrael: ſecundã circunciſionẽ futurã eẽ dixit nõ carnis ſi-
cut fuit prima: qua etiã nunc iudæi vtunt: ſ3 cordis & ſpirit9: quam
tradidit Chriſt9: q fuit verus ieſ9. Nõ. n. ꝓpheta ſic ait. Et dixit ieſus
ad me: ſed ad ieſum: vt oñderet q̃ nõ de eo loqueretur: ſed de Chri
ſto ad quẽ tunc deus loquebatur. Chriſti. n. figurã gerebat ille ieſ9:
qui cu3 primum Auſes vocaret. Moyſes futura p̃ſẽtiens iuſſit eum
ieſum vocari: vt dux militię delectus eſſet aduers9 Amalech q̃ opu-
gnabat filios iſrael: & aduerſariu3 debellaret per nominis figura3: &
populu3 ĩ terrã ꝓmiſſionis ĩduceret. Et iccirco moyſi etia3 ſucceſſit
vt oſtẽderet nouã legẽ p Ieſum Chriſtu3 datã veteri legi ſucceſſurã:
quę data p Moyſẽ fuit. Nã illa carnis circunciſitio caret vtiq̃ rõne:
qa ſi de9 id vellet: ſic a pricipio formaſſet hoie3: vt p̃putiu3 nõ hẽret:
ſ3 huius ſcdę circunciſionis figura erat ſignificãs nudãdu3 eſſe
pectus. i. aperto & ſimplici corde oportere nos viuere: q̃m pars illa
corporis quę circũciditur: habet quandã ſimilitudinẽ cordis: & eſt
pudẽda. Et ob hanc cãm deus nudari eã iuſſit: vt hoc argumẽto nos
admoneret: ne inuolutũ pectus haberemus. i. ne quod pudẽdũ faci
mus intra cõſciẽtię ſec retavelemus. Hęc eſt cordis circũciſio: de qua
ꝓphetę loquũtur: quã deus a carne mortali ad aiam trãſtulit: q̃ ſola
manſura eſt. Volens. n. vitę ac ſaluti noſtrę ꝓ ęterna ſua pietate con
ſulere: pœnitẽtiã nobis ĩ illa circũciſione ꝓpoſuit: vt ſi cor nudaue-
rimus. i. ſi peccata cõfeſſi ſatis deo fecerimus: veniã cõſequamur: q̃
contumacibus & admiſſa ſua cęlantibus denegatur ab eo: q non fa
ciem ſicut homo: ſed intima & arcana pectoris intuetur eode3 etia3
ſpectat carnis ſuillę interdictio: a qua cum deus abſtinere iuſſit: id
potiſſimum voluit intelligi: vt ſe a peccatis atq̃ immunditijs abſti-
nerent. Eſt. n. lutulentum hoc animal & immundum: nec vnq̃ cælũ
aſpicit & in terra toto corpore proiectum & ore ventri ſemper & pa
bulo ſeruit: nec vllum alium dum viuit: pręſtare vſum poteſt: ſicut
cęterę animantes: quę vel ſedendi vehiculũ prębent: vel in cultibus
agrorum iuuant: vel plauſtra collo trahunt: vel onera tergo geſtant:
vel indumentum exuuijs ſuis exhibent: vel copia lactis exuberant:
vel cuſtodiendis domib9 inuigilant. interdixit ergo ne porcina car-
ne vterentur. i. ne vitam porcorum imitarentur: q ad ſolã mortẽ nu
triuntur: ne ventri ac voluptatibus ſeruientes: ad faciendam iuſti-
tiam inutiles eſſent: ac morte afficerentur. Item ne ſe fœdis libidi-
nibus immergerẽt ſicut ſus: q̃ ſe cœno ingurgitat vel ne terrenis ſer-
uiant ſimulachris: ac ſe luto inquinent. luto enim ſe obliniunt
qui deos id eſt qui lutu3 terramq̃ venerãtur: ſic vniuerſa pręcepta
iudaicę legis ad exhibendam iuſtitiam ſpectant: quoniam per am-
bagem data ſunt: vt per carnalium figuram ſpiritalia noſcerentur.

Chriſt9 ve
rus Ieſus.

circũciſio
nis figura

Rõne ca-
ret: vt nũc
obſeruet.

Suillę car
nis abſti-
nentia qd
ſignificet.

Pilatus quamuis clamoribus & pcibus vicꝰ Christū iudæis tradiderit: nō tñ ipse sētētiam ꝓtulit: Videlicet quæ cāꝫ mortis exprimeret & q̄ mori dignū animo sētiret. Naꝫ post oēm discussionē (quum sępius nullā mortis cām in eum inueniri declarasset) iustū ꝓnunciauit dicēs Innocēs ego suꝫ a sanguine iusti huiꝰ, vos videritis. Quasi diceret. Ego illū iustum ꝓnuncio Attamen vos (a quibus scio per inuidiam mihi fisti) petitis euꝫ: vultis ad mortē Ego eum volūtati & petitioni vestrę dedo. Ita q̄ in iudicando Christo tam varius ac difformis fuit Pilatus vt & vere dictꝰ sit iudicasse illuꝫ dimitti. Actuuꝫ tertio Iudicante dimitti:

¶ Quę causa & quis fuerit ordo dominicæ passionis: & quibꝰ sit prænunciata oraculis. Cap. XVIII.

CVm igī ea q̄ deꝰ voluit fieri queq̄ ꝓphetas suos mittis sęculis añ pdixit xps ipleret. Ob ea incitati & diuinas litteras nescientes coierūt: vt deum suū cōdemnarēt. Qđ cū sciret futurū: ac subinde diceret oportere se pati: ac interfici pro salute multorum: secessit tamen cū discipulis suis: ñ vt vitaret qđ necesse erat ppeti ac sustinere: sꝫ vt oñderet q̄ ita fieri oporteret in oi persecutione: ne sua quis culpa incidisse videatur: ac denunciauit fore: vt ab vno eorum prodereť. Itaq̄ Iudas pręmio illectus tradidit filiū dei iudæis. At illi cōphēsū: ac Pōtio Pilato (q̄ tuꝫ legatus Syrian regebat) oblatum: cruci affigi postulauerunt: obijcientes ei nihil aliud: nisi q̄ diceret se filiū dei esse regeꝫ iudæorū. Itē q̄ dixerat: Si solueritis hoc tēplū qđ ædificatū est annis. xxxxvi ego illđ sine manibꝰ in triduo resuscitabo: significās breui futurā passioneꝫ suā: & se a iudæis interfectum tertio die resurrecturum. Ipse erat. n. verum dei templū. Has voces eiꝰ tāq̄ ifaustas & ipias sectabātur. Quę cū Pilatꝰ audisset: & ille ī defēsionē sui nihil diceret: ꝓnūciauit nihil ī eo dānatione dignū videri. At iiustissimi accusatores cū populo quē icitauerāt: succlamare cœperūt: & crucē eiꝰ violētis vocibus flagitare. Tū Pōtius & illorum clamoribꝰ & Herodis tetrarchę istigatione metuētis ne regno pelleretur: victus ē. nec tamen ipe sētētiā ꝓtulit: sꝫ tradidit eū iudæis: vt ipi de illo secūdū legē suaꝫ iudicarent. Duxerunt ergo eum flagellis verberatum & prius q̄ cruci affigerent illuserunt: Indutum. n. coloris punicei veste ac spinis coronarum quasi regē salutauerūt: & dederūt ei cibū fellis & miscuerūt ei aceti potionē. Post hæc cōspuerūt in faciē eiꝰ: & palmis ceciderūt Cū q̄ ipsi carnifices de veltimētis eiꝰ cōtēderēt: sortiti sūt iter se tunica & pallio. Et cū hęc oia fierēt: nullā vocē ex ore suo tāq̄ simutus eēt: emisit. Tū suspēderūt eū iter duos noxios mediū: q̄ ob latrocinia dānati erāt: crucibꝰ affixerūt. Quid ergo hic in tāto facinore deplorē? Aut qbꝰ verbis tñ nefas cōsequar? Nō. n. Gabianā crucē describimus quā. M. Tul. vniuersæ eloquētiæ suæ verbis ac viribꝰ velut effusis totiꝰ ingeniꝫ fōtibꝰ ꝓsecutus ē facinꝰ indignū eē ꝓclamās ciuē Romanū cōtra oēs leges in cruce esse sublatū. Qui q̄is innocens fuerit: & illo supplicio indignus: mortalis tñ & ab homine scelesto: q̄ iustitia ignoraret affectꝰ ē. Quid de huiꝰ crucis idignitate dicemꝰ? ī q̄ deus a cultoribꝰ dei suspensus atq̄ suffixus est? Quis tam facundus

& tãta rerũ verborũq; copia inſtructus exiſtet: quę oratio tantę affluẽtię vberrate de currens: vt illã crucẽ merito deploret: quã mũdꝰ ipe & tota elementa luxerũt? Hęc aũt ſic futura fuiſſe & pphetarũ vocibꝰ: & ſibyllinis carminibus denũciatũ eſt. Apud Eſaiã ita ſcriptũ inuenitur. Non ſum cõtumax; neq; cõtradico dorſũ meũ poſui ad flagella: & maxillas meas ad palmas: faciẽ aũt meã nõ auerti a fœditate ſputorũ. Similiter Dauid in pſalmo. xxxiiij. Cõgregata ſũt ſup me flagella: & ignorauerunt: diſ ſoluti ſũt: nec cõpũcti ſũt tẽptauerũt me: & deriſerũt deriſu: & ſtriderũt dẽtibꝰ ſuis ſuper me. Sibylla quoq; eadẽ futura monſtrauit. ἔισ ἀρόμουσ Χεῖρασ καί ἃ πστωρ ὕστερον ἥξει Δῶσ ουσι Δέ θεο ραπισμάτα Χερσὶρ ἀνάνοισ καί στόμασι μιαροῖσιρ πτύσματα φαρμακόεντα Δῶσι Δεῖσ μαστῖγασ ἁπλῶσ ἀνόμ τότε. id eſt in manus iniquas & in fidelium poſtea venıet: dabunt deo alapas manibus inceſtis: & oribus immundus expuent ſaliuas venenoſas. Dabit aũtẽ in verbera oio innocẽs dorſum. Item de ſilẽtio eius quod vſq; ad mortẽ pertinaciter tenuit. Eſaias ſic locutus eſt. Sicut ouis ad immolãdũ ductꝰ ẽ: & ſicut agnus coram tondentibus ſine voce ſic nõ aperuit os ſuũ. Et Sibylla ſupradicta καί κολαφίζόμενοσ σὶγήσει μήτισ ἐπιγιῶνισ λόγοσ ἢ πόθερ ἦλθερ ἵνα φθιμένοισι λαλήσεί καὶ στέφανόρ φόρέσει τὸρ ἀκάνθινορ. i. & colaphos accipiens tacebit: neqs agnoſcat ψ verbũ & vñ venit vt mortuis loquatur: & coronã portabit ſpineã. De cibo vero & potu quẽ añq; eũ figerẽt illi obtulerũt. Dauid ipſalmo. lxviij. ſic ait. Et dederũt i eſcã meã fel & i ſiti mea potauerũt me aceto. idem hoc futurum etiam Sibylla concionata eſt. ἔισ δὲ τόβρῶμα Χολὴρ καί ἔισ Δίψανόξοσ ἔΔωκαρ τῆσ ἀφίλοξ ενίηστάυτηρ ἱ Δειξουσι τράπεζαρ. id eſt i cibus autem fel: in ſitim acetum dederunt: in hoſpitalitatis hãc mõſtrabunt menſam. & alia Sibylla iudęam terram his verbis increpat. ἀυτὴ γὰρ σύ ἄφρᾶντόρ σὸνθεὸρ ὃυκ ἐνόησασ πάλ ζοντα θνητοῖσ ἰνὸμασ ἰνἀλλὰ κάνθαισ ἔστεψασ στεφάνὰ φοβερὴντε Χολὴνἐ κέρασασ. i. ſpa ei ſtulta deũ tuum non cognouiſti: ludentem mortalium mentibus. ſꝫ & ſpinea coronaſti corona: horridũq; fel miſcuiſti. Fore aũtẽ vt iudæi manꝰ iferrẽt deo ſuo eũq; iterficerẽt: teſtimonia prophetarũ hęc añceſſerũt. apd. Eſdrã ita ſcriptũ eſt. Et dixit Eſdras ad populũ. Hoc paſcha ſaluator noſter ẽ: & refugiũ noſtrũ cogitare: & aſcẽdat i cor veſtrũ: qm̃ habemꝰ humiliare eũ i ſigno: & poſt hæc ſperabimus i eũ: ne deſeratur hic locus in ęternũ tem- & demũ adiudicaſſe exequẽ dam accuſatorũ flagitationẽ: lucę. xxiiij. adiudicauit fieri petitionẽ eorũ. Verum petitio ſiue dep̃catio / proprie & per ſe (teſtibus Cicerone & Fabio) in iudiciuꝫ non cadit: ꝑſertiꝫ ad miſeri hominis rei damnationem: quũ pro vita potius & ſalute admitteret. Quis igitur his perpenſis: non videat q̃us Pilatꝰ chriſtum iudeis tradiderit crucifigendum: nũqd decretum capitale / ſẽtentię nomine dignum ꝓnunciauerit? Niſi forte dici poſſit vtcumq; tuliſſe: tradendo eum voluntati ipſorum q̃ iudicauerant: nec tamen pro tuliſſe id eſt primuꝫ tuliſſe. nã (vt dr Matth. xxvi. & Mar.

xiiij. principes sacerdotum & oē cōciliū cōdemnauerunt eum reum mortis: & deide Pilato tradiderunt.

pus:dicit dñs:deus virtutū.Si nō credideritis ī eū neq; exaudieritis annunciationē eiꝰ:eritis derisio ī gētibꝰ.Vñ apparet iudeos nullam aliā spem habere:nisi se abluerūt a sāguine ac sperauerit ī eū ipsuꝫ: quē negauerūt.Esaias cū facinꝰ eorū designat:dicit ī humilitate eiꝰ iudiciū sublatū ē.Natiuitatē eiꝰqs enarrabit:qm̄ auferet a terra vita eiꝰ:a facinoribꝰ populi mei abductꝰ ē ad mortē & dabo malos ꝓ sepultura eiꝰ:& diuites pro morte eiꝰ:qa facinꝰ nō fecit: neq; inuētus est dolus in ore eius.Propterea ipse hęreditabit multos: & fortium diuidet spolia:propterea cꝰ traditus est ad mortem:& inter facinorosos deputatus est:& ipse peccatū multorū pertulit:& propter facinora illorū traditus est.Dauid quoq; in psal.lxxxxiij.Captabunt in animam iusti & sanguinem innocentem condēnabunt:& factus est mihi dominus in refugiū.Et Hieremias.Domine significa mihi:& cognoscam:tunc vidi meditationes eorum:ego sicut agnus sine macula perductus sum ad victimam in me cogitauerunt cogitationē dicentes.Venite mittamus lignum in panem eius: & eradamꝰ e terra vitam eius:& nomen eius non erit in memoria amplius.Lignuꝫ autem crucem significat & panem corpus eius:quia ipse est cibus & vita omniū qui credunt in carnem quam portauit & in crucem inqua pependit:de qua tamen apertius ipse Moyses in Deuteronomio ita prędicauit:Et erit pendēs vita tua ātē oculos tuos:& timebis die ac nocte:& non credes vitę tuę.Idem rursus in numeris.Non quasi hō dominus suspenditur neq; quasi filiꝰ hominis minas patitur:zacharias etiā sic tradidit.Et intuebuntur in me:quem transfixerunt.Itez Dauid in psalmo.xxi.Effoderunt manus meas & pedes meos:& dinumerauerunt omnia ossa mea.ipsi autem contemplati sūt & viderunt me:& diuiserunt sibi vestimenta mea: & super vestem meā miserunt sortem.Quę vtiq; propheta non de se locutus est.Fuit.n.rex & nunq̄ illa perpessus est.Spiritꝰ dei per illum loquebatur/qui fuerat illa passurus post annos mille & quinquaginta.Tot enim colliguntꝰ anni a regno Dauid vsq; ad crucem christi.Sed & Salomon filiꝰ eiꝰ: qui Hierosolymam condidit:eam ipsam perituram esse in vltiones sanctę crucis prophetauit.Quod si auertimini a me dicit dominus: & non custodieritis veritatem meam reijciam israel a terra quā dedi illis:& domū hāc:quam ędificaui illis in nomine meo proijciam illam ex omnibus:& erit israel in perditionem & in opprobriuꝫ populo:& domus hęc erit deserta:& omnis qui transibit per illam:admirabitur & dicet:propter quā rem fecit dominus terræ huic & domui huic hęc mala?& dicent.Quia reliquerunt dominum deū suū: & persecuti sunt regem suum dilectissimum deo:& crucifixerunt illū ī humilitate magna:propter hoc importauit deus illis mala hęc.

Spiritꝰ dei deꝰ de ꝺo .ſ. Christꝰ Ad hęb. xiij. Iesus christꝰ heri / & hodie:ipse & ī secula.vl̄ spiritꝰ dei: idē spiritꝰ sctūs: qui etiā dī spiritꝰ filij.ad Gal.iiij. Misit deꝰ spm̄ filij sui. Et ad Ro. viij.Si quis autē spm̄ nō hꝫ hic non ē eius Quisqꝫ.deꝰ filius fuerat illa passurus.

¶De miraculis quæ in paſſione domini contigerunt de ſepultura & reſurrectione: & quibus prophetarum teſtimonijs fides roboret iſtorum. Cap.XIX.

QVid amplius de facinoribus iudęorum dici poteſt: q̃ exe catos tum fuiſſe atq; inſanabili furore correptos: qui hæc quotidie legentes: nec intellexerunt: neq; quin face rent cauere voluerunt? ſuſpenſus igitur atq; affixus exclamauit ad dominum voce magna: & vltro ſpiritum poſuit. Eadem hora terræ motus factus eſt. Et velum templi: quod ſeparabat duo tabernacu a: ſciſſum eſt in duas partes: & ſol repente ſubductus eſt: & ab hora ſexta vſq; ad nonam tenebræ factæ ſunt. Qua de re Amos prophe ta teſtatur: & erit in die illo dicit dominus: occidet ſol meridie: & te nebrabitur dies lucis: & conuertam dies feſtos veſtros in luctum: & cantica veſtra in lamentationem. Item Hieremias: Exterrita eſt quę parit & teduit animam: & ſubiuit ſol ei: cum adhuc medius dies eſ ſet confuſa eſt & maledicta: reliquos eorum in gladium dabo in con ſpectu inimicorum eorum: & Sibylla ait. ναοῦ δὲ Χιστοῦ ἡσεται πέ τασμα καὶ ἱματι μέσῳ νύξ ἔσται σκοτόεσσα πελώριος ἔρ τρισι ὥραις. id eſt templi vero ſcindetur velum: & medio die nox erit tenebroſa nimis tribus horis. Cum hæc facta eſſẽt ne prodigijs quidem cæleſtibus facinus ſuum intelligere quiuerunt. Sed quoni am prædixerat ſe tertio die ab inferis reſurrecturum: metuentes ne a diſcipulis ſurrecto & amoto corpore vniuerſi reſurrexiſſe eu3 cre derent: & fieret multo maior in plebe confuſio: detraxerunt eu3 cru ci: & concluſum in monumento firmiter militari cuſtodia circunde derunt. ¶Verum tertio die ante lucem terræmotu facto repente pa Xpi reſur tefactum eſt ſepulchrum: & cuſtodibus (quos attonitos obſtupefe rectio cerat pauor nihil) videntibus integer e ſepulcro ac viuus egreſſus in Galileam profectus eſt: vt diſcipulos ſuos quęreret. In ſepulchro vero nihil repertum eſt: niſi exuuiæ: quibus inuolutu3 corpus inclu ſerant. Illũ autẽ apud iferos nõ remanſuru3: ſed die tertio reſurrectu rum: prophetæ cecinerant Dauid in ſpalmo quinquageſimo. Non derelinques animam meam apud inferos nec dabis ſanctum tuum Dauid videre interitum Item in tertio. Ego dormiui & ſomnum cœpi: & reſurrexi: quoniam dominus auxiliatus eſt mihi. Oſee quoq; prim9 duodecim prophetarum de reſurectione eius teſtificatus eſt. Hic fi Oſee lius meus ſapiens propter quod nunc non reſiſtet in tribulatione fi liorum ſuorum: & de manu inferorum eruam eũ vbi ẽ. Iudicium tu um mors: aut vbi eſt aculeus tuus? Idem alio loco. Viuificabit nos poſt biduum die tertio. Et ideo Sibila impoſiturum eſſe morti ter

minum dixit poſt triduí ſomnum. καὶ θάνατος μοῖραν τελέσει τρίτον ἡμαρὺπωιὼσας καὶ τότ᾽ἀπὸ φθιμένων ἀναλείξας ἧος φάος ἵξει πρῶτος ἀναστάσεως κλητοῖσ ἀρχὴν ἡποφείξας .i. mortis fatũ finiet triũ dierũ ſomno ſuſcepto: & tunc a mortuis reſſus in lucem veniet: primus reſurrectionis vocatis initiũ oſtendens. vitam enĩz nobis acquiſiuit morte ſuperata. Nulla igitur ſpes alia conſequendę immortalitatis homini datur niſi crediderit in eũ & illam crucem portandam patiendamq; ſuſceperit.

Noluiſſe xp̃z ſe iudęis oſtendere/ne adduceret eos í pníaz atq; ípios reſanaret. íta et Ter. Nec ille ſe í vulgus eduxit ne ĩ piį errore liberarẽt: & fides nõ mediocrí p̃mio (deſtiata difficultate) cõſtaret. hic ne dictio/nõ cãm: ſz euentum dicit. Qđ teſte chryſoſtomo í ſcríptura frequẽs ẽ. Sicut eſai ę vi. ca. excęca cor ppli huiꝰ: ne forte cõuertaf: & ſanẽ eũ

¶ Quod profecto in Galileã domino poſt reſurrectionem diſcipulis ſcripturarum reſerauit arcana. Et quare lex vet⁹ dicatur teſtamẽtum: nec potuerit intellígi ante mortem domini. Et quod nouum teſtamentum veteris adimpletio eſt: & quibus hoc ante prædictum ſit teſtimoníjs. Cap. XX

DRofectus ergo in Galileaz (noluit. n. ſe iudęis oſtendere; ne adduceret eos in pœnitentiam: atq; impios reſanaret) Diſcipulis iterum congregatis ſcripturæ ſanctę litteras. id eſt prophetiarum arcana patefecit: quę anteq̃ pateret perſpici nullo modo poterant; quia ipſum paſſionemq; eius annunciabant. Iccirco Moyſes & idem ipſí prophetæ legem quę iudæis data erat: teſtamentum vocant: quia níſí teſtator mortuus fuerit: nec confirmarí teſtamentum poteſt: nec ſcirí quíd í eo ſcríptum ſit: quia clauſum & obſignatuz eſt. Itaq; níſí Chriſtus mortem ſuſcepiſſet aperíri teſtamẽtum; id eſt reuellari & intellígi myſteriũ dei non potuiſſet. Veruz ſcríptura omnís in duo teſtamenta díuiſa eſt. Illud quod aduentum domini paſſionemq; anteceſſit, i. lex & prophetæ vetus dícitur. Ea vero quæ poſt reſurrectionem eius ſcripta ſunt: nouũ teſtamentum nominatur. Iudęi veterivtuntur: nos nouo: ſed tamen diuerſa non ſunt; quia nouum veteris adimpletio eſt: & invtroq; idem teſtator eſt Chriſtus: qui pro nobis morte ſucepta: nos hęredes ętterni regní fecit: abdicato/& exhęredato populo iudęorũ: ſicut Hieremias propheta teſtatur cum loquitur talia. Ecce dies veniẽt dicit dominus: & cõſummabo domuí Iſrael/& domuí Iuda teſtamentũ nouum: non ſecundum teſtamentum: quod díſpoſuí patribus eoruz in die qua appręhendi manum eorum: vt illos educerẽ e terra ægypti: quia ipſí nõ perſeuerauerunt in teſtamento meo: & ego neglexi eos dícit dominus Item alio loco ſímiliter ait: Dereliqui domũ meã: dimíſí hęreditatẽ meam ín manu ínimicorum eius. Facta eſt mihi hęreditas mea ſicut leo in ſilua. Dedit ſuper me vocem ſuã: ideo odiui eam: cum ſit hæreditas eius cæleſte regnum. Non vtiq; ipſam hæreditatem ſe occidiſſe dicit: ſed hæredes qui aduerſus eum ingrati: & impíj extiterũt. Facta eſt inquit hęreditas mea mihi ſicut leo. i. pręſ

da & deuoratio factus sum hęredibus meis: qui me immolauerūt si cut pecus. dedit super me vocez suam. i. sententiam aduersꝰ me mor tis crucisq; dixerunt. Nam quod superius ait consummaturū se do mui Iuda testamentū nouum: ostēdit verus illud testamentū: quod per Moysen est datū nō fuisse perfectum: id quod per Christuz dari haberet: consummatū fore. Domū autem iuda & israel: nō vtiq; iu dæos significat: quos abdicauit: sed nos qui ab eo conuocati ex gen tibus in illorum locum adoptionēq; succesimus: & appellamur filij iudæorum: quod declarat Sibylla cuz dicit: ſουδαίων μακάριον θεοπρέπεος ἔθνος παίνων. i. iudęorum beatum diuinum genus cęle stium. Quod autem futuruz esset id genus Esaias docet: apud quē pater summus ad filium loquitur dicens: ego dominus deus voca ui te ad iustitiam: & tenebo manum tuā: & confirmabo te: & dedi te in testamentum generis mei in lucem gentium aperire oculos cęco rum & producere ex vinculis allīgatos: & de domo carceris sedētes in tenebris. Cū igit nos antea tanq̄ cęci: & tanq̄ carcere stultitię iclu si sederemus in tenebris: ignorantes deum: & veritatem: illuminati ab eo sumus: qui nos testamento suo adoptauit: & liberatos vincu lis malis: atq; in lucem sapientię productos in hæreditatem regi cę lestis asciuit.

In nomie mgri dei. .i. in ptāte spūscti de q̄ xp̄sita p miserat. il le vos do cebit oia. hic idicat diaz̄ pso naz̄ trini tas ascēsu filij i cęlū ad pez̄: & magi dei .i. spūscti descensu. deiñ essē tię vnitas: quū dr: q̄ deus imit teret regē Sicut ca. xv. pa tris voce: filij baptis mo: spūs scti descē su i spē co lūbę & plę risq̄ locis nūc patris nunc filij: nunc spūs/ scti mētio nēfacit fre quentissime attribuēs illi qđ & si bolū. s. q̄ locutꝰ ē p ꝓphetas.

¶ De ascensione domini: diuisione discipulorum ad nascentis eccle się fundamentū iaciendum & roborandum: & miraculis eorum: & quomodo Petrus & paulus romam venientes prophetauerūt regez in breui venturum: qui Hierosolymaz destrueret: & iudęos deleret: eodem modo: quo postea contigit. Cap. XXI.

ORdinato vero discipulis suis euangelio ac nominis sui p̄ dicatione: circunfudit se repente nubes: eūq; in cęlum su stulit quadragesimo post passionem die: sicut Daniel fo re ostenderat dicens: Et ecce in nubibus cęli filius homi nis venięs vsq; ad vetustum dierum peruenit. Discipuli vero per ꝓ uincias dispersi fundamenta ecclesię vbique posuerunt facientes & ipsi in nomine magistri dei magna & pene incredibilia miracula qa discedens instruxerat eos virtute ac potestate: qua posset nouę an nunciationis ratio fundari/ & confirmari: sed & futura aperuit illis omnia quę petrus & paulus qui romæ prędicauerunt: & ea prędi catio in memoriam scripta permansit: in qua cum multa alia mira tum etiam hoc futurum esse dixerunt: vt post breue tempus immit teret deus regem: qui expugnaret iudęos & ciuitates eorum solo ad equaret. Ipsos autem fame sitiq; confectos obsideret. Tum fore vt corporibus suorum vescerentur: & consumerent se inuicem. Po stremo vt captivenirent in manus hostiuz: & in conspectu suo acer-

biſſime coniuges ſuas vexari cernerent: violari ac proſtituivirgines: diripi pueros: allidi paruulos: omnia deniq; igni ferroq; vaſtari: captiuos in perpetuum terris ſuis extermiari: eo q; exultauerunt ſuper amantiſſimum & probatiſſimum dei filiu3. Itaq; poſt illorum obitū cum eos Nero interemiſſet: iudęorum gentem & nomen Veſpaſianus extinxit: fecitq; omnia quę illi futura prędixerant.

¶ Quot argumentis reuincendi ſunt qui diuinis detrahunt ſacramentis: & quibus argumentis vtantur infideles: vt dominicæ incarnationis fidem euacuent. Cap. XXII.

COnfirmata ſunt: vt opinor: quæ falſa & incredibilia putātur ab his quos vera cæleſtium litterarum doctrina non imbuit: ſed tamen vt refellantur a nobis etiam illi qui nimium non ſine malo ſuo ſapiunt rebuſq; diuinis fidem detrahunt: argumentiſq; illorum coarguamus errorem: vt tandem aliquando peruideant ita fieri oportuiſſe: ſicut nos oſtendimus factum. Et q̄q̄ apud bonos iudices ſatis habeant firmitatis: vel teſtimonia ſine argumentis: vel argumenta ſine teſtimoniſ: nos tamen non contenti alterutro ſumus: cum ſuppeditat nobis vtrumq; ne cui peruerſe ingenioſo aut non intelligendi: aut contra differendi locum relinquamus: negant fieri potuiſſe vt naturę immortali qc q̄ decederet. Negant deniq; deo indignū: vt homo fieri vellet: ſeq; infirmitate carnis oneraret: vt paſſionibus: vt dolori vt morti ſe ipſe ſubiceret: quaſi nō facile illi eſſet/vt citra corporis imbecillitatem ſe hominibus oſtenderet: eoſq; iuſtitiam doceret ſi quidem idvolebat maiore auctoritate (vt aiunt) profeſſi dei: Tunc enim cunctos fuiſſe præceptis cęleſtibus parituros: ſi ad ea virtus ac poteſtas dei præcipientis accederet. ¶ Cur igitur (aiunt) ad docendos homines non vt deus venit? Cur ſe tam humilez imbecillemq; conſtituit/ vt ab hominibus & contemni & pœna affici poſſet? cur vim ab imbecillibus & mortalibus paſſus eſt? cur non manus hominum aut virtute repulit: aut diuinitate vitauit? Cur non maieſtatem ſuam ſub ipſa ſaltez morte patefecit: ſed vt inualidus in iudicium ductus eſt: vt nocens damnatus: vt mortalis occiſus? Refutabo hęc diligenter nec quem q̄ patiar errare. Illa enim magna & mirabili ratione ſunt facta: quæ quicunq; perceperit non tantum mirari deſinet deum ab hominib⁹ eſſe cruciatum: verum etiam facile peruidebit ne deum quidem potuiſſe credi: ſi ea ipſa quę arguit facta non eſſent.

¶Quod præceptoris morum vacillat auctoritas: ſi non facit ipſe quod docet: ſicut in philoſophis paret: qui contra ſua præcepta viuebant ſed Chriſtus primo fecit: quod poſtea docuit. Cap. XXIII.

QVicunq; pręcepta dat hominibus ad vitam: moreſq; fingit aliorum: quęro debeat ne ipſe facere quę pręcipit an non debeat? Si non facit: ſoluta præcepta ſunt. Si enim bona ſunt quę pręcipiuntur: ſi vitam hominum in optimo ſtatu collocant: non ſe debet ipſe præceptor a numero cœtuq; hominum ſegregare: inter quos habitat ipſe: & ipſi eodem modo viuendum eſt quo docet eſſe viuendum: ne ſi aliter vixerit: ipſe pręceptis ſuis fidem detrahat: leuioremq; doctrinam ſuam faciat: ſi re ipſa reſoluat quod verbis nitatur aſtringere. Vnuſquiſq; enim cum audit pręcipientes: non vult ſibi imponi neceſſitates parendi tanq; ſibi ius libertatis adimatur. itaq; reſpondebit doctori hoc modo. Non poſſus facere quæ iubes: quoniam ſunt impoſſibilia. Vetas me iraſci: vetas cupere: vetas libidine commoueri: vetas dolorem aut mortem timere: ſed hoc adeo contra naturam eſt: vt his affectibus animalia vniuerſa ſubiecta ſint: vel ſi adeo putas repugnari poſſe naturæ: & tuipſe quę præcipis fac: vt ſciam fieri poſſe. Cum autem ipſe non facias: quæ inſolentia eſt: vt homini libero imponere velis leges: quibus ipſe non pareas? Prius diſce qui doces: & anteq; mores aliorum corrigas tuos corrige. Quis neget iuſtam eſſe hanc reſponſionem? quinetiam ſi in contemptum veniet huiuſmodi doctor: & eludet viciſſim quia vidébitur & ipſe deludere. Quid ergo faciet & ille præceptor: ſi hæc ei fuerint oppoſita: quomodo adimet excuſationem contumacibus: niſi vt præſentibus factis doceat poſſibilia ſe docere? Vnde euenit vt philoſophorum præceptis nullus obtemperet. Homines enim malunt exempla q̃ verba: quia loqui facile eſt: præſtare difficile. vtinam quidem tam multi benefacerent q̃ multi loquuntur bene. Sed qui præcipiunt: nec faciunt: abeſt ab eis fides. Et ſi homines fuerint contemnentur vt leues. ſi deus: opponetur ei fragilitatis humanę excuſatio. Supereſt vt factis verba firmentur: quod & philoſophi facere nequeunt. Itaq; cum ipſi præceptores vincantur affectibus: quos vinci prędicant oportere: neminem poſſunt ad virtutem quas prędicant falſo erudire. ob eamq; cauſam putant neminem adhuc perfectum eſſe ſapientem: id eſt in quo ſummę doctrinę ac ſcientiæ ſumma virtus & perfecta iuſtitia conſenſerit: quod quidem verum fuit. Nemo enim poſt mundum conditum talis extitit niſi Chriſtus: qui & verbo ſapiẽtiã tradidit: & doctrinas pręſenti virtute firmauit.

Præceptoris ẽ ea facere quę p̃cipit.

Exempla magis mouent q̃ verba.

Doctrina interna ac propria in homine eſſe non põt

Si cęleſtis doctor ad homines veniat vt deus ipſe certe de virtutẽ docere non poterit: quia exps corporis non faciet quę docebit:

ac per hoc doctrina eius perfecta ñ erit. Profecto virtutē morales quæ & corpoꝝ & aīo exercēt: ipse deus qūo i seipso tāq̄ prēuius ostenderet nisi carne indutꝰ esset? vt dicere posset: exemplum enīz dedi vobis vt quēadmodū feci vobis ita & vos facratis. quē secutꝰ gentiū doctor Paulꝰ ait. Imitatores mei estote: sicut et ego christi. Quapter optime senti re illos puto: qui imitationē ab arte non separant.

¶Quod cælestem doctorem perfectum esse oporteat: & quare perfectꝰ esse nō possit sine corporis assūptione mortalis. Cap. XXIIII.

AGe nunc consideremus an doctore cælo missus possit nō esse perfectus. Nondum de hoc loquor: quem venisse a deo negant. Fingamus e cælo aliquem esse mittendum: q vitam hominum rudimentis virtutis instituat: & ad iustitiam formet. Nemini dubium potest esse quin is doctor: qui cælitus mittitur tam scientia sit rerum omnium q̄ virtute perfectus: ne nihil inter cæleste terrenumq̄ differat. Naz in homine interna & propria doctrina esse nullo pacto potest. Nec enim mens terrenis visceribus iclusa: & tabe corporis impedita: aut comprehendere per se potest/ aut capere veritatem: nisi aliunde doceatur. Et si maxime possit: sūmam tamen virtutem capere nequeat: & omnibus vitijs resistere: quorum materia in visceribus continetur. Eo fit vt terrenus doctor perfectus esse non possit. At vero cælestis cui scientiaz diuinitas: virtutem immortalitas tribuit: in docendo quoq̄ sicut in cæteris perfectus & consummatus sit: necesse est. At id omnino fieri nō potest: nisi mortale corpus sibi assumat. Cur autem fieri non possit: ratio clara est. Nam si ad homines veniat/ vt deus (vt omittam q̄ mortales oculi claritatem maiestatis eius conspicere: ac sustinere non possent) Ipse certe deus virtutez docere non poterit: quia expers corporis non faciet: quę docebit: ac per hoc doctrina eius perfecta nō erit alioquī si virtus summa est dolorem patienter pro iustitia officioq̄ perferre: si virtus est mortem ipsam & intentataz non metuere: & illatam fortiter sustinere. debet ergo doctor ille pfectus: & docere ista precipiendo: & confirmare faciendo: quia qui dat precepta viuēdi: amputare debet omniuz excusationum vias: vt imponat hominibꝰ parendi necessitatem non aliqua vi: sed pudore: & tamen libertatez relinquat: vt & premium sit constitutum parentibus: quia poterant non parere: si vellent. Quomodo ergo poterit amputari excusatio: nisi vt qui docet faciat q̄ docet: & sit quasi preuiꝰ: & manū porrigat secuturo: quemadmodum potest facere quę docet: si non sit ei similis: quez docet. nam si nulli subiectus sit passioni: potest ei docēti homo sic respondere. Volo equidem non peccare: sed vincor. Indutus sum. n. carne fragili & imbecilla: hęc est q̄ iratscitur: quę cōcupiscit: q̄ dolet: quę mori timet. Itaq̄ ducor inuitus & pecco non quia volo: sz quia cogor. Sentio me etiam ipse peccare: sed necessitas fragilitatis impellit: cui repugnare non possum. Quid ad hæc respondebit preceptor ille iustitię: quomodo confutabit/ ac redarguet homineꝫ: qui delictis suis excusationem carnis ostēdet: nisi & ipse carne fuerit in-

dutus: vt oñdat etiam carnem posse capere virtutẽ? Contumacia ei redargui nõ põt nisi exemplo. Nam habere non possunt quę doceas firmitatẽ: nisi ea prior feceris: quia natura hoiꝫ ꝓcliuis in vitia videri vult: nõ mõ cum venia: sed etiam cũ ratione peccare. Oportet magistrũ doctorẽqꝫ virtutis homini simili mũ fieri: vt vicẽdo peccatũ doceat hominem vinci ab eo posse peccatũ. Si vero sit imortalis exemplũ proponere homini nullo mõ põt. Existet enim constans aliquis ac dicet. Tu quidem non peccas/quia liber es ab hoc corpore: nõ cõcupiscis: qa im mortali nihil ẽ necessariũ. Mihi vero multis reb⁹ opus ẽ: vt tue ar hãc vitã. Mortẽ nõ times: quia ĩte valere nõ p̃t. Dolorẽ contẽnis: quia nullã vim pati potes. At ego mortalis vtrũqꝫ timeo quia cruciatus mihi grauissimos iferũt: quos tolerare ifirmitas carnis nõ p̃t. Doctor itaqꝫ virtutis etiã hãc excusationẽ debuit hoib⁹ auferre: nequis ꝙ peccat necessitati poti⁹ ascribat: q̃ culpæ suæ. Ergo vt perfectus esse possit nihil debet opponi ab eo qui docẽdus est: vtsi forte dixerit impossibilia præcipis: tñdeat ecce ipe facio. ¶Ego carne indutus sũ: cui⁹ ẽ peccare ꝓpriũ at ego eãdẽ carnẽ gero: & tamẽ peccatũ in me nõ dominatur. ¶Mihi opes cõtẽnere difficile est: quia viui aliter nõ p̃t in hoc corpore. Ecce mihi corpus est: & tñ pugno cõtra oẽm voluptatẽ. Non possum pro iustitia nec dolorem ferre: nec mortẽ: quia fragilis sũ. Ecce & in me dolor ac mors habet potestatem: & ea quę times vinco vt victorẽ te faciã doloris ac mortis. Prior vado per ea quæ sustineri nõ posse p̃tendis sĩ p̃cipiẽtes sequinõ potes: seq̃re antecedẽtẽ. Sublata ẽ hoc modo omnis excusatio: & fateri hominem necesse est sua culpa iniustũ eẽ q doctorẽ virtutis & eundẽ ducẽ non sequatur. Vides ergo q̃to perfectior sit mortalis doctor: quia dux esse mortali potest q̃ imortalis: quia patiẽtiã docere nõ põt/qui subiectus passionib⁹ nõ est. ¶Nec hoc tñ eo pertinet: vt hominẽ deo p̃ferã: sed vt ostẽdam neqꝫ hominẽ perfecta doctrina esse posse: nisi sit idẽ deus: vt auctoritate cælesti necessitatẽ parẽdi hominibus imponat. Neqꝫ deũ nisi mortali corpore induatur: vt pręcepta sua factis adiplẽ docæteros parendi necessitate cõstrigat. Liquido ergo apparet eũ q vitę dux & iustitiæ sit mgr̃ corporalẽ ẽẽ oportere: nec aliter fieri posse: vt sit illius plena & perfecta doctrina: nisi habeat radicẽ & fũdamẽtũ stabilisqꝫ apd hoies ac fixa pmaneat. Ipsũ aũt subire carnis ac corporis ibecillitatẽ: virtutemqꝫ in se recipere doctoris: vt eã simul & verbis doceat & factis. Itẽ subiectũ esse morti: & passionibus cũctis: quoniã & ĩ passione tolepi

Cõtumacia redargui non põt: nisi exẽplo. Perfectus: Illũ vere sapiẽtẽ/& pfectũ oratores prisci gẽtilib⁹ vel ígnoratũ vel ñ exp̃sũ Iesũ Christus fuisse aliqñ aperte docui: q̃ literas sciebat cũ humanit⁹ ñ didicisset: testib⁹ vel ęmulis Ioãnis sęptio. Item apud Marcũ & Mat. Quę nã doctrina hęc noua: vnde huic sapiẽtia hęc & virtutes. Itẽ Ioannis. vij. Nũq̃ locut⁹ ẽ hõ sicut hic loqtur. Erat igit̃ vir bon⁹ dicẽdi perit⁹: nas cũ solũ deũ bonũ dicers: sese (cũ ẽt de⁹ sit) nõ excepit. Nũq̃ tñ eloquẽtiã iactauit q̃ mitatẽ & cordis humilitatẽ doctur⁹ venerat: atqꝫ vt ipsus dęcuit/pfectissime locut⁹ ẽ. Docebat eos nõ vt scribę & pharisei: sed tãq̃ potestatẽ habẽs legere te de

lectet quattuor euãgeliaĩ vnũ a me redacta.

randa: & in morte ſubeunda virtutis officia verſantur: quę omnia (vt dixi) conſũmatus doctor perferre debet: vt doceat poſſe perferri.

¶ Quod Chriſtus licet mortalitatem noſtram ſumpſerit: non tamen natus eſt: vt alij homines: ſed ex carne virginis: & quare: cuius immunis eſſet a culpa: ſponte ſubierit pœnã. Cap. XXV.

Nomẽ dedit ei nomẽ qđ eſt ſup omne nomen.

DIſcant igitur homines & intelligant quare deus ſummus, cum legatum ac nuncium ſuum mitteret ad erudiendam preceptis iuſtitiæ ſuæ mortalitatem mortali voluerit eius carne indui: & crucí affigi: & morte mulctari. Nam cum iuſtitia nulla eſſet in terra: doctorem miſit quaſi viuam legem: vt nomen ac templum nouum conderet. vt verum ac pium cultum per omnem terrã verbis & exemplo ſeminaret Sed tamen vt certum eſſet a deo miſſũ: non ita illum naſci oportuit: ſicut homo naſcitur ex mortali vtroq; cõcretus: ſed vt apparet illum etiam in homine eſſe cæleſtem: creatus ẽ ſine opera genitoris Habebat enim ſpiritalem patrem deum: & ſicut pater ſpiritus eius deꝰ ſine matre: ita mater corporis eiꝰ virgo ſine patre fuit Igitur deus & homo inter deum atq; hominem mediꝰ cõſtitutus. Vnde illum græci μεσιτεν vocant: vt hominem perducere ad deum poſſet: id eſt ad immortalitatem: quia ſi deus tantus fuiſſet (vt ſuperius dictum eſt) exempla virtutis homini præbere non poſſet: ſi homo tantum: non poſſet homines ad iuſtitiam cogere: niſi auctoritas: ac virtus homine maior accederet. Etenim cum conſtet homo ex carne & ſpiritu: & oporteat ſpiritum iuſtitiæ operibus emereri: vt fiat æternus. Caro quia terrena eſt: ideoq; mortalis: copulatum ſibi ſpiritum trahit ſecum: & ab immortalitate ducit ad mortem. Ergo ſpiritus carnis expers dux eſſe homini ad immortalitatem nullo pacto poterit: quoniam caro impedit ſpiritum: quominus deũ ſequatur. Eſt enim fragilis & ſubiecta peccato. Peccatum autem pabulum mortis eſt. Itaq; iccirco mediator aduenit: id eſt deus in carne: vt caro eum ſequi poſſet: & eriperet morti hominem: cuius eſt damnatio in carne. Ideo carne ſe induit: vt deſideríjs carnis edomitis doceret non neceſſitatis eſſe peccare: ſed propoſiti ac voluntatis. Vna enim nobis/ & magni: & p̃cipua cũ carne luctatio ẽ: cuiꝰ infinitæ cupiditates premunt animam: nec dominium retinere patiuntur: ſed eam voluptatibus & illecebris ſuauibus mancipatam morte afficiunt ſempiterna. Quibus vt repugnare poſſemus: deus nobis viam ſuperandæ carnis & aperuit & oſtendit. Quę virtus perfecta & omnibus vinculis abſoluta/ coronam vincentibus/ & mercedem expetendæ nobis immortalitatis impartit.

Spiritalem Spiritualẽ Laurẽtio placet: Sicut caſua le vſuales Sicut Pater ſpiritꝰ eiꝰ. i. pr̃ eius ſecundũ ſpũm: ſiue diuinitatẽ: ita mr̃ corporis eius .i. mr̃ eiꝰ ſecũdũ carnem.

¶De myſterio dominicæ crucis:& virtute:& ſignificatione eoꝝ: quę Xp̃s geſſit aut pertulit:& quomodo præfigutatus ſit in immolatiõe agni legalis. Ca. XXVI.

DIxi de humanitate:& fragilitate:& paſſione: cur hęc deꝰ ſubire maluerit: nunc ipſius crucis ratio reddenda eſt/& vis enarranda:quid ſummus pater a principio diſpoſuerit:& quemadmodum cuncta quæ geſta ſunt: ordinarit non tantum diuinatio prophetarum:quæ in Chriſtum vera pręceſſit:ſed & ratio ipſius paſſionis docet. Quæcunq; enim paſſus eſt nõ fuerunt inania:ſed habuerunt figuram & ſignificationem magnam: ſicut etiam diuina illa opera quæ fecit quorum:vis & poteſtas volebant quidem in pręſens:ſed declarabant aliud in futurum. Aperuit cæcorum oculos virtus cęleſtis:& lucem non videntibus reddidit. Et hoc facto ſignificauit fore vt conuerſus ad gentes q̃ deum neſciębant:inſipientiam pectora illuminaret luce ſapientię: & ad veritatem contemplandam oculos cordis aperiret. Vere enim cæci ſunt: qui cæleſtia non videntes:& tenebris ignorantię circunfuſi:terrena & fragilia venerantur. Patefecit aures ſurdorum. Nonvtiq; hactenꝰ vis illa cæleſtis operata eſt:ſed declarabat breui fore: vt qui erãt veritatis exptes & audirent & intelligerent diuinas dei voces. Vere enim ſurdos dixeris:qui cæleſtia & vera & facienda non audiunt. ¶Mutorum linguas in eloquium ſoluit. Admirabilis etiã(cũ id fieret)potẽtia:Sed inerat huic virtuti alia ſignificatio quæ oſtenderet: mox futurum vt rerum cæleſtium nuper ignari(percepta ſapientiæ diſciplina)de deo & veritate differerent. Nã qui rationem diuinitatis ignorat:is vere elinguis & mutus eſt:licet ſit omnium diſertiſſimus. Lingua enim cũ veruꝫ loqui cœperit:ideſt virtutem maieſtatẽ q; dei ſingularis interpretari:tum demum officio naturę ſuæ fungi tur. Quandiu autem falſa loquitur:in ſuo vſu non eſt. & ideo infans ſit neceſſe eſt:qui diuina proloqui nõ põt. ¶Pedes quoq; claudoꝝ ad officium gradiendi reformauit. Laudabilis diuini operis fortitudo:ſed figura id continebat q; cohibitis erroribus vitę ſęcularis ac deuiæ:iter veritatis aperiret:per quod graderentur homies ad dei gratiã cõſequẽdã. Is.n. vere claudꝰ exiſtimãdꝰ eſt:qui caligĩe ac tenebris inſipientię implicatus & quo tendat ignarus offenſibilibꝰ & caducis greſſibꝰ per viã mortis incedit. Itẽ labes & maculas iquinatorum corporũ repurgauit. Non exigua immortalitatis potentię opa verum id portendebat hęc vis: q; peccatorum labibus ac vitiorum maculis inquinatos:doctrina eius purificatura eſſet eruditione iuſtiaę:leproſi.n. atq; elephantici debent haberi:quos vel infinitę cupiditates ad ſcelera:vel inſatiabiles voluptates ad flagitia compellũt:

Xp̃i mira cula quaꝝ figuraꝫ gerebant.

hactenꝰ id eſt in pñs dũtaxat tẽpus.

& dedecorum maculis inuſtos labe afficiunt ſempiterna. Iacentia mortuorum corpora erexit: eoſq; nominibus propriis inclamatos a morte reuocauit. Quid congruentius deo? Quid miraculo dignius omnium ſæculorum q̄ decurſam vitam reſinaſſe: completiſq; hominum tēporib⁹ tempora adieciſſe perpetua arcana mortis reuelaſſe? Sed hæc inenarrabilis poteſtas imago virtutis maioris fuit: quę de monſtrabat tantam vim habituram eſſe doctrinam ſuam: vt gentes in orbe toto quæ alienę deo ſubiectę morti fuerunt cognitione veri luminis animatæ ad immortalitatis præmia peruenirent. Eos.n. recte mortuos exiſtimaueris qui datorem vitæ deū neſcientes: atq; animas ſuas a cælo in terram deprimentes: in laqueos æternę mortis incurrunt. ¶ Quæ igitur tum faciebat in p̄ſens/imagines erāt futurorum: quę illęſis affectiſq; corporibus exhibebat/ea ſpiritualium figuram gerebant: vt in pręſentivirtutis nobis terrenæ opa monſtraret: & in futurum poteſtatem ſuæ cęleſtis maieſtatis oſtēderet. Ergo ſicut opera eius ſignificantiā quoq; maioris poteſtatis habuerūt ita ēt paſſio non ſimplex: nec ſuperuacua nec fortuita præceſſit. Sed vt illa quæ fecit magnam virtutem ac poteſtatem doctrinæ eius ſignificabant: ſic ea quę paſſus eſt: odio futuram eſſe ſapientiam nunciabant. Aceti.n.pot⁹ ac fellis cibus acerbitates & amaritudines i hac vita ſectatoribus veritatis pollicebatur. Et q̄q̄ paſſio ipſa per ſe acerba & amara ſpecimē nobis futurorum tormentorum dabat: quę morantibus nobis in hoc ſęculo virtus ipſa proponit: tamen illius modi cibus & potus in os doctoris noſtri veniens: preſſurā nobis laborum ac miſeriarum præbebat exemplū. Quę omnia tolerari ac peti neceſſe eſt eos: qui veritatem ſequuntur: quoniam veritas ē acerba & inuiſa omnibus: qui veritatis exptes vitam ſuam mortiferis voluptatibus dederunt. Nam corona ſpinea capiti eius impoſita id declarabat fore: vt diuinā ſibi plebem de nocentibus cōgregaret. Corona.n.dicitur circunſtans in orbe populus. Nos autem qui ante cognitionem dei fuimus iniuſti: ſpinę. i. mali & nocentes erām⁹: ignorantes quid eſſet bonum: & a iuſtitię notiōe atq; operibus alieni omnia ſcelere ac libidīe polluebamus. Electi vero ex dumis ac ſentib⁹ ſanctum dei caput cingimus: quia conuocati ab ipſo & circūfuſi vndiq; ad eum /magiſtro & doctori aſſiſtimus: regemq; illum mūdi & omnium viuentium dominum coronamus. ¶ Quodvero ad crucē ſpectat: magna: in ea vis ac ratio eſt: quā nūc conabor oſtēdere. Denāq; : ſicut ſuperius expoſui: cū ſtatuiſſet hominē liberare: magiſtrum virtutis legauit ī terrā: q & p̄ceptis ſalutaribus formaret homīes ad innocētiā: & operibus factiſq; præſentibus/iuſticię viā pāderet: qua gradiens homo & doctorē ſuum ſequens ad vitā ęternam pueniret.

xp̄i paſſio qd i futurū porten/debat.

Corona quid

Is igitur corporatus est: & veste carnis indutus: vt homini ad quem docendus venerat: virtutis & exempla/ & incitamenta præberet. Sꝫ cum in omnibus vitæ officijs iustitiæ specimẽ præbuisset: vt doloris quoq; patientiam mortisq; contemptum (quibus perfecta & consũmata sit virtus) traderet homini: venit in manus impiæ nationis cũ & vitare potuisset scientia futuri quas gerebat: & repellere eadẽ virtute qua mirabilia faciebat. Sustinuit ergo cruciatꝰ ac verbera & spinas. Postremo etiam mortẽ suscipere non recusauit: vt homo illo duce subactam/ & cathenatam mortẽ cum suis terroribus triumpharet.

Crucis christi rõ.

¶ Cur autẽ sũmus pater id potissimũ genus mortis elegerit: qua affici eum fineret: hæc ratio est. Dicat enim fortasse aliquis: cur fi defuit: & mori necesse fuit: non saltem aliquo honesto mortis genere affectus est? Cur potissimũ cruce? Cur infami genere supplicij? quod etiam hodie libero q̃uis nocenti videatur indignum? Primũ qꝺ is qui humilis aduenerat: vt humilibus & infirmis opem ferret: & i omnibus spes salutis ostenderet: eo genere afficiendus fuit: quo humiles & infirmi solent: nequis esset omnino: qui eus nõ posset imitari. Deinde vt integrum corpus seruaretur: quem die tertio resurgere abinferis oportebat. Nec hoc cuiq̃ ignorandus est: quod ipse ante de sua passione prædicans: etiam id notum fecerit habere se potestatẽ cum vellet deponendi spiritum & resumendi. Suffixus itaq; cum spiritũ sponte deposuisset: necessarium carnifices non putauerunt ossa eius suffringere (sicut mos eorum ferebat) sed tantummodo latus eius perforauerũt. Sic integrum corpus patibulo detractum est: & sepulchro diligenter inclusum. Quę omnia iccirco facta sunt: ne læsum atq; diminutum corpus ad resurgendum inhabile redderetur. Illa quoq; pcipua fuit causa cur deus crucem maluerit: qꝺ illa exaltari eũ fuit necesse: & omnibus gentibus passionem dei notescere. Nas quoniã is qui patibulo suspẽditur: & conspicuus est omnibus: & cæteris altior crux potius electa est: quæ significaret illũ tam cõspicuum tanq; sublimẽ futurum: vt ad eum cognoscendum pariter & colendum cunctæ nationes ex omni orbe concurrerent. Deniq; nulla gens tam inhumana est: nulla regio tam remota: cui aut passio eius: aut sublimitas maiestatis ignota sit. Extẽdit ergo in passione manus suas: orbes q; dimensus est: vt iam tunc ostenderet ab ortu solis vsq; ad occasus magnum populum ex omnibus linguis & tribubus cõgregatus sub alas suas esse venturum: & signum illud maximum atq; sublime frõtibus suis suscepturum. Cuius rei figuram iudæi etiam nunc exibẽt cum limina sua de cruore agni notent. Deus enim percussurus Aegyptios: vt ab ea plaga immunes faceret. Hebræos præceperat his: vt agnum candidum sine macula immolarent: ac signum liminibus

Quia cõplẽda erat scriptura: Os nõ cõminuetis ex eo.

Inhabile: nõ secundũ potẽtiã diuinam. alioq; quo pacto cæteri hoies sic resurgere poterũt sis scdis scripturã: quę vtiq; iplẽda fuit. Os ñ comminuetis ex eo: Dicẽte Paulo. Resurrexit tertia die secundum scripturas

ſuis de ſanguine eius imponerent. Itaq; cum ægyptiorum primogenita vna nocte interiſſent. Hebræi ſoli ſigno ſanguinis tuti fuerunt: non quia cruor pecudis tantam in ſe vim haberet: & hominibus ſalutem eſſet: ſed imago fuit rerum futurarum. Nam agnus candidus ſine macula chriſtus fuit: id eſt innocens & iuſtus & ſanctus: qui ab iſdē iudæis immolatus ſaluti eſt omnibus: qui ſignis ſanguinis: id eſt crucis qua ſanguinem fudit ſua in fronte conſcripſerunt. Frons enim ſummum limen eſt hominis: & lignum ſanguine delibutum crucis ſignificatio eſt. Denicq; immolatio pecudis ab his ipſis: qui faciunt paſcha nominatur. ἀπὸ τοῦ πάσχειν: quia paſſionis eſt figura: quam deus præſcius futurorum tradidit per Moyſen populo ſuo celebrandam. Sed tamen figura valuit in præſenti ad depellendum periculum: vt appareat quantum veritas ipſa valitura ſit ad plebem dei protegendam in extrema totius orbis neceſſitate. Quomodo autem vt in qua plaga tuti hoies ſint futuri: qui ſignum hoc veri & diuini ſanguinis in ſummo corporis ſui notauerunt: in nouiſſimo libro docebo.

¶ De potentia ſigni crucis: quantæ efficaciæ ſit inuocatio nominis crucifixi: & quantum a dæmonijs timeatur ſignū crucis. Cap. XXVII.

IAm ſatis eſt de huius ſigni potentia quantum valeat exponere: quanto terrori ſit dęmonibus hoc ſignum ſciet: qui viderit: quatenus adiurati per Chriſtum de corporibus quę obſederint fugiant. Nam ſicut ipſe cum iter homines ageret vniuerſos dæmones verbo fugabat: hominumq; mentes emotas: & malis incurſibus furiatas inſenſus priſtinos reponebat. Ita nunc ſectatores eiuſdem ſpiritus inquinatos de hominibus & nomine magiſtri ſui & ſigno paſſionis excludunt. Cuius rei non difficilis eſt probatio. Nam cum diis ſuis immolant: ſi aſſiſtat aliquis ſignatam frontem gerens ſacra nullo modo litant. Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates. Et hæc ſæpe cauſa præcipua iuſtitiā perſequendi malis regibus fuit. Cum enim quidam miniſtrorum noſtri ſacrificantibus dominis aſſiſterent: impoſito frōtibus ſigno: deos eorum fugauerunt: ne poſſent in viſceribus beſtiarum futura depingere. Quod cum intelligerent aruſpices (inſtigantibus iiſdem dæmonibus quibus profecarant) conquerentes ꝓpha nos homines ſacris intereſſe: adegerunt principes ipſos in furorem: vt expugnarent dei templum ſeq; vero ſacrilegio cōtaminarent: qđ grauiſſimis perſequentium pœnis expiaretur. Nec tamē ex hoc ipſo cæci homines intelligere poſſunt: aut hanc eſſe veram religionē: cui ad vincendū tāta vis ineſt: aut illam falſam: quę ſubſiſtere aut cō

Verſus.

Chriſtianorū perſecutiões ex qua cā.

gredi non poteſt. ¶Sed aiunt hoc deos non metu:verum odio face re:quaſi quiſq̃ poſſit odiſſe niſi eum/qui aut noceat:aut poſſit noce re.Immovero congruens maieſtati fuit/vt eos quos oderant/p̃ſenti bus pœnis afficerent potius/q̃ fugarent.Sed quoniam neq; accede re ad eos poſſunt/in quibus cęleſtem notã viderint: nec his nocere/ quos ſignum immortale munierit tanq̃ inexpugnabilis mur⁹:laceſ ſunt eos per homines/& manibus perſequũtur alienis:quos ꝓfecto ſi eſſe confitentur:vicimus.Neceſſe eſt enim hanc eſſe veraꝫ religio nem:quę & rationem dæmonum nouit:& aſtutiam intelligit: & viꝫ retundit:& eos ſpiritualibus armis domitos ac ſubactos cedere ſibi cogit.Si negant teſtimonijs poetarum ac philoſophorum refellent ¶Qđ ſi eſſe & malos eſſe inficias non eunt:quid ſupeſt niſi vt alios dicant eſſe deos:alios dæmones?Exponantigitur nobis differentiã generis vtriuſq;:vt ſciamus quid colendum/quid execrandum ſit. Habeant ne inter ſe aliquod conſortium:an vero inimici ſint?Si ſũt aliqua neceſſitudine copulati:quatenus eos diſcernemus. Aut quo modo vtriuſq; generis honorem cultũq; miſcebimus?Si autem ſunt inimici:aut dęmões deos non timent:aut dij dæmones fugare non poſſunt.ecce aliquis inſtinctu dęmonis percitus dementit:effertur: inſanit:ducamus iſtum i Iouis optimi maximi templũ:vel(qa ſana re homies Iuppiter neſcit)in æſculapij vel Apollinis fanum. Iubeat vtriuſlibet ſacerdos dei ſui nomie/vt nocens ille ſpiritus excedat ex homie:nullo id pacto fieri poteſt.Quæ igitur deorumvis eſt ſi ſub iectos ſibi dæmones non habẽt?At vero ijdem dęmones adiurati p nomen veri dei protinus fugiũt.Quęratio eſt vt chriſtum timeant Iouem autem non timeant: niſi q; ijdem ſunt dæmones/quos vul gus deos eſſe opinatur?Deniq; ſi conſtituatur in medio/ & is quem conſtat in curſum dæmonis perpeti/& delphici Apollinis vates:eo dem modo,dei nomen horrebunt: & tam celeriter excedet de ſuo vate Apollo q̃ ex homine ſpiritus ille dæmonicus:& adiurato fuga toq; deo ſuo vates in perpetuum conticeſcet. Ergo ijdem ſunt dę mones :quos fatentur execrandos eſſe/ijdem dij quibus ſupplicant Si nobis credendum eſſe non putant:credant Homero:qui ſummũ illum Iouem dæmonibus aggregauit:ſed & aliſs poetis ac philoſo phis:qui eoſdem modo dæmonas:modo deos nuncubant:quorum alterum verum/alterum falſum eſt.Illi enim nequiſſimi ſpiritus vbi adiurantur:ibi ſe dęmonas confitentur:vbi colunt/ibi ſe deos men tiuntur vt errores hominibus immittant:& auocent a veri dei notio ne per quam ſolam poteſt mors æternavitari.Idẽ ſunt qui deijcien di hominis cauſa varios ſibi cultus peruerſa religione condiderunt: mentitis tantum aſſumptiſq; nominibus vt fallerent. Nam quia

Dæmões deos eſſe vulgus o pinatum.

Homerus

diuinitatem perſeipſos affectare non poterant aſciuerunt ſibi noia potentium regum: ſub quorum titulis honores ſibi deorum vẽdicarent. ¶ Qui error diſcuti poteſt/& in lucẽ veritatis protrahi. Nam ſi quis ſtudet altius inquirere: congreget eos quibus peritia ẽ ciere ab inferis animas. Euocẽt Iouem: Neptunum: Vulcanum: Mercuriũ: Apollinem/patremq; omnium Saturnum Reſpondebunt ab inferis oẽs/& interrogati loquentur: & de ſe/& de deo fatebuntur. Poſt hæc euocent Chriſtum non ãderit: non apparebit: quia nõ amplius q̃ biduo apud inferos fuit. Qui hac probatione certius ꝓferri poteſt/ Ego vero non dubito quin ad veritatem Trimegiſtus hanc/ali qua ratione peruenerit: qui de deo patre omnia: & de filio locutꝰ eſt multa; quæ diuinis continentur arcanis.

Trimegiſtus

¶ De vera & ſingulari religione: & vnde dicatur religio: vel ſecundum Ciceronem: vel alios. Ca. XXVIII.

QVę cum ita ſe habeant (vt oſtendimus) apparet nullam aliam ſpem vitę homini eſſe propoſitam: niſi vt abiectis vanitatibus & errore miſerabili/deum cognoſcat: & deo ſeruiat niſi huic temporali renunciet vitæ: ac ſe rudimentis iuſtitię ad cultum veræ religionis inſtituat. Hac enim conditione gignimur vt generati nos deo iuſta & debita obſequia præbeamus: hunc ſolum nouerimus hunc ſequamur. Hoc vinculo pietatis obſtricti deo & religati ſumus: vnde ipſa religio nomen accepit: non vt Cicero interpretatus eſt a religando: qui in libro de natura deorum ſecundo dicit ita. Non enim philoſophi ſolum verum etiam maiores noſtri ſuperſtitionem a religione ſeparauerunt. Nam qui totos dies precabantur & imolabant: vt ſui ſibi filij ſuperſtites eſſent: ſuperſtitioſi ſũt appellati. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent/ retractarent: & tanquam relegerent: hi dicti ſunt religioſi ex relegẽdo: tanquam ex eligendo eligentes: & ex diligendo diligentes: & ex intelligendo intelligentes. His enim omnibus ineſt vis legendi eadem: quæ in religioſo. Ita factũ eſt in ſuperſtitioſo/ac religioſo/alterum vitij nomen: alterum laudis. ¶ Hęc interpretatio q̃ inepta ſit: ex re ipſa licet cognoſcere. Nam ſi in iiſdem diis colendis: & religio & ſuperſtitio verſatur: exigua vel potius nulla diſtantia eſt. Quid. n. mihi affert cauſæ cur precari pro ſalute filiorum ſemel religioſi & idem decies facere ſuperſtitioſi eſſe hominis arbitretur/ Si ẽm ſemel facere optimum eſt: quanto magis ſæpius/ Si hora pria: ergo & tota die. Si vna hoſtia placabilis: placabiliores vtiq; hoſtię plurię: qa multiplicata obſequia demerent potius q̃ offendunt. Nõ enim nobis odioſi videntur hi famuli/qui aſſidui ac frequentes ab obſequium fuerint: ſed magis chari. Cur igitur ſit in culpa & nomen reprehẽſibile

Religio vñ nomẽ acceperit

accipiat/q̃ aut filios ſuos magis diligit:aut deos ſatis honorat? Laudetur autem qui minus:Quod argumentum etiam econtrario valet. Si.n.totos dies precari & immolare criminis eſt: ergo & ſemel. Si ſuperſtites filios ſubinde optare vitioſum eſt. Supſtitioſus eſt igitur ille qui raro id optauerit. Aut cur vitij nomen ſit ex eo tractum quo nihil honeſtius:nihil iuſtius optari poteſt. Naz q̃ ait religioſos a relegendo appellatos:qui ea retractant diligenter quæ ad cultum deorum pertineant:cur illi qui hoc ſæpe in die faciunt: religioſorum nomen amittant :cum multo vtiq; diligentius ex aſſiduitate ipſa relegãt ea:quibus diſ coluntur. Quid ergo eſt? nimirũ religio veri cultus:ſuperſtitio falſi. E omnino quid colas intereſt: non quemadmodum colas:aut quid preceris. ¶ Sed quia religioſos deorũ cultores ſe putant/cum ſint ſuperſtitioſi:nec religionem poſſunt a ſupſtitiõe diſcernere:nec ſignificantiam nominum exprimere. ¶ Diximꝰ nomẽ religionis a vinculo pietatis eſſe deductum: q̃ homiem ſibi deus religauerit/& pietate conſtrinxerit quia nos ſeruire ei vt domino/ & obſequi vt patri neceſſe eſt. Eo melius ergo id nomen Lucretius interpretatus eſt:qui ait religionum ſe nodos ſoluere. religio vñ Lucretius

¶ Supſtitioſi autem vocantur non qui filios ſuos ſuperſtites optant. Omnes.n.optamus:ſed aut iſ qui ſuperſtitem memoriam defunctorum colunt:aut qui parẽtibus ſuis ſuperſtitibus colebant imagines eorum domi tã q̃ deos penates:nam qui nouos ſibi ritus aſſumebant:vt in deorum vicem mortuos honorarent:quos ex hominibus in cælum receptos putabant hos ſuperſtitioſos vocabant. Eos vero qui publicos & ãti quos deos colerent:religioſos nominabant. Vnde Virg. Vana ſuperſtitio veterumq; ignara deorum. Sed cum veteres quoq; deos inueniamus eodem modo conſecratos eſſe poſt obitum : ſuperſtioſi ergo qui multos ac falſos deos colunt. Nos autem vnum deũ religioſi qui vni & vero deo ſupplicamus. Supſtitio q̃ & vnde. Virgilius.

¶ De vnitate patris & filij:vt liqueat quomodo/vniꝰ dei poſſunt eſſe cultores/qui duos colũt alterũ patrem/alterum filiũ: patremq; immortalem:filium mortalem:prout ſuperius dictum eſt. Ca.XXIX.

HORTASSE QVERAT aliquis quomodo cum deum vnum nos colere dicamus: duos tamen aſſeueremus deum patrem & deum filium? quę aſſeueratio plęroſq; in maximum impegit errorem. Quibus cum probabilia videant eſſe q̃ dicimꝰ:in hoc vno labore nos arbitrantur:q̃ & alterum & mortalẽ deum fateamur: De mortalitate iam diximus : nunc de vnitate doceamus. Cum dicimus deum patrem & deum filium :non diuerſum dicimus:nec vtrumq; ſecernimus:quia nec pater ſine filio

nec pater ſine filio nũcupari nec filius poteſt ſine pre generari cuꝫ igitur & pr̃ filium faciat & filius patreꝫ: & cętera. Non ſit deus neq; pr̃ neq; filius neq; ſp̃us ſanctus vt ex primo libro patet. Sꝫ eſſe patrem efficit & cõcludit vt ſit illi filiꝰ & eſſe filium infert vt ſit illi pater.

Sicut neciuꝰ a fonte: Cõparatio impropria vt poſtea fatetur dicẽs ꝓpoſ exẽplo vti libet

eſſe poteſt: nec filius a patre ſecerni. ſiquidem nec pater ſine filio nũcupari: nec filius poteſt ſine patre generari. Cum igitur & pater filiũ faciat/ & filius patrem: vna vtriq; mens vnus ſpiritus vna ſubſtantia eſt: ſed ille quaſi exuberans fons eſt: hic tanq̃ defluens ex eo riuus ille tanq̃ ſol: hic tanq̃ radius ex ſole porrectus: qui quoniam ſũmo patri & fidelis & carus eſt non ſeparatur: ſicut nec riuus a fonte: nec radius a ſole: quia & aqua fontis in riuo eſt: & ſolis lumen in radio: æque neq; vox ab ore ſeiungi: nec virtus/ aut manus a corpore diuelli poteſt. Cur igitur a prophetis idem manus dei/ & virtus/ & ſermo dicaꝫ vtiq; nulla diſcretio eſt: quia & lingua ſermõis miniſtra/ & manus in qua eſt virtus indiuiduæ ſunt corporis portiones. ¶ Proprioꝛe exẽplo vti libet. Cum quis habet filium quẽ vnice diligit: qui tamen ſit in domo & in manu patris: licet ei nomen domini poteſtatemq; concedat: ciuili tamen iure/ & domus vna/ & vnus dominꝰ nominaꝫ. Sic hic mundus vna dei domus & filiꝰ & pater/ qui vnanimes incolunt mundum/ deus vnus: quia & vnus eſt tanq̃ duo: & duo tanq̃ vnus. Neq; id mirum cum & filius ſit in patre/ quia pater diligit filium: & pater in filio: quia voluntati patris fideliter paret: nec vnq̃ faciat/ aut fecerit: niſi quod pater aut voluit/ aut iuſſit. ¶ Deniq; vnũ deum eſſe tam patrem q̃ filium Eſaias in illo exemplo quod ſuperi poſuimus oſtendit cum diceret. Adorabunt te & precabuntur: quoniam in te deus eſt: & non eſt alius deus pręter te Et alio loco ſimiliter ait. Sic dicit dominus deus rex Iſrael: & qui eruit eum: deꝰ ętern⁹: ego primus: & ego nouiſſimus: & pręterme nemo eſt deꝰ. Cum duas perſonas propoſuiſſet dei regis: ideſt chriſti: & dei patris q̃ euꝫ poſt paſſionem ab inferis excitauit: ſicut oſtendiſſe diximus Oeaꝫ prophetam qui ait. Et de manu inferorum eruam euꝫ: tamen ad vtrãq; perſonam referens intulit: & p̃ter me non eſt deus: cum poſſet dicere pręter nos: ſed fas non erat plurali numero ſeparationem tã tæ neceſſitudinis fieri. Vnus eſt enim ſolus liber deus: ſummꝰ carẽs origine: quia ipſe eſt origo rerum: & in eo ſimul & filiꝰ/ & omnia cõtinentur. Quapropter cũ mens & voluntas alterius in altero ſit: vel potius in vtroq; vna merito vnus deus vterq; appellatur: quia quicquid eſt in patre/ ad filium tranſfluit: & quicquid in filio a patre deſcendit. Non poteſt igitur ille ſummus ac ſingularis deus: niſi per filium coli. Qui ſolum patrem ſe colere putat: ſicut filiũ non colit: ita ne patrem quidem colit. Qui autem filium ſuſcipit/ & nomen eius gerit: is vere cum filio ſimul & patrem colit: quoniam legatus & nũcius & ſacerdos ſummi patris eſt filius. Hic templi maximi ianua ẽ hic lucis via: hic dux ſalutis: hic hoſtium vitæ.

¶De hæreſibus quas non modo prophetę:ſed etiam chriſtus & apoſtoli prædixerunt emerſuras eſſe vitandas: & q̄ illa ſola eccleſia catholica eſt & vera: in qua eſt confeſſio: & medicina peccatorum per pœnitentiam & fidei ſacramenta. Cap.XXX.

SEd quoniam multæ hęreſes extiterunt:& inſtinctibus dę monum populus deſciſſus eſt: determinanda eſt nobis breuiter veritas:ac in ſuo proprio domicilio collocanda: vt ſiquis aquam vitæ cupit haurire:non ad detritos lacus deferatur: qui non habent venam: ſed vberrimum dei fontem nouerit:quo irrigatus perenni luce potiatur. ¶Ante omnia ſcire nos conuenit:& ipſum & legatos eius prædixiſſe q̄ plurimæ ſectæ & hęreſes haberent exiſtere/quæ concordiam ſancti corporis rumperēt: ac monuiſſe vt ſumma prudentia caueremus: nequando in laqueos & fraudes illius aduerſarij noſtri:cum quo luctari deus nos voluit:incideremus. Tum dediſſe certa mandata/quæ in perpetuum cuſtodire deberemus. Quorum plærique imitatores deſerto itinere cæleſti vias ſibi deuias per anfractus & præcipitia condiderunt: per q̄ partem plebis incautam:& ſimplicem ad tenebras mortemq̄ deducerent. Quod quatenus acciderit:exponam. Fuerunt quidam noſtrorum vel minus ſtabilita fide vel minus docti/vel minus cauti:qui diffidium facerent vnitatis:& eccleſiā diſſiparent. Sed hi quorū fides lubrica fuit:cum deum noſſe:ſe & colere ſimularent:augendis opibus & honori ſtudentes affectabant maximū ſacerdotium: & a potioribus vi cti cadere ſe cum ſuffragatoribus ſuis maluerunt: q̄ eos facere præpoſitos:quibus concupierant ipſi ante præponi. Quidā vero non ſatis cæleſtibus litteris eruditi: cū veritatis accuſatoribꝰ reſpondere non poſſent:obijcientibus vel impoſſibile vel incongruēs eſſe/vt deus in vterum mulieris includeretur:nec cæleſtem illā maieſtatē ad tantam infirmitatem potuiſſe deduci:vt hominibus cōtēptui deriſui/contumeliæ/& ludibrio eſſet. Poſtremo etiā cruciamenta perferret/atq̄ execrabili patibulo figeretur. Quæ omnia cum neq̄ ingenio nec doctrina defendere ac refutare poſſent(nec enim vim rationem q̄ penitus peruidebant)deprauati ſunt ab itinere recto:& cæleſtes litteras corruperunt:vt nouam ſibi doctrinam ſine vlla radice ac ſtabilitate componerent. ¶Nonnulli autem falſorum prophetarū vaticinio illecti:de quibus & veri prophetę/& ipe p̄dixerāt exciderunt a doctrina dei:& traditionem veram reliquerunt. ¶Sed illi omnes dæmoniacis fraudibꝰ irretiti:quas proſpicere & cauere debuerāt diuinum nomen & cultum per iprudentiam perdiderunt. Cum enim Phryges aut Nouatiani:aut Valentiniani:aut Martionitę:aut Anthropiani:aut Arriani:ſeu quilibꝰ alij nominātur:chriſtia-

Hæreſes a Chriſto apoſtolis & p̄dictę.

Macronitæ: Arriani: multiq̄ alij hęretici.

Aduerte Lactātiū hæreticos oīs deteſtari:& p̄cipue arrianos i filiū dei / & ſpū ſcū blaſphemos.

Sola igit: Laus ecclesiæ catholicæ tã p̃clara: vt illi scripta sua omnia nõ imerito submittere videatur nemi nem Pulchra exhortatõ a qua nec pontifex sũmus excluditur. Cõtra hæreticos scribẽs Lactãtius ꝓposuit: atq; etiã (vt in ꝓœmio septimi libri dicit) contra Iudeos.

ni esse desierunt hi: qui Christi nomine amisso: humana & externa vocabula induerunt. ¶Sola igitur catholica ecclesia est: quæ verum cultum retinet. Hic est fons veritatis: hoc est domicilium fidei: hoc templum dei: q̃uo siquis non intrauerit/ vel a quo siquis exiuerit: a spe vitę ac salutis alienus est. Neminem sibi oportet pertinaci contentione blandiri. Agitur enim de vita & salute cui nisi caute & diligenter consulatur: amissa & extincta erit. ¶Sed tamen quia singuli quoq; cœtus hæreticorum se potissimum christianos: & suam esse catholicam ecclesiam putant. Sciendum est illam esse veram in qua est religio: confessio: & pœnitentia: quæ peccata & vulnera: quibus est subiecta imbecillitas carnis salubriter curat. ¶Hæc interim paucis admonendi gratia rettuli: nequis errorem fugere cupiens: maiori implicetur errore: dum penetrale veritatis ignorat. Postea plenius & verius contra omnes mendaciorum sectas proprio separatoq; opere pugnabimus. Sequitur: vt quoniam satis de religione vera & sapiẽtia locuti sumus in proxio libro de iustitia differamus.

¶Lanctatij Firmiani diuinarum institutionum aduersus gentes Liber Quintus/de iustitia/ad Constantinum imperatorem.

¶Quod iniquum & impium est ante damnare vel personam vel causam: q̃ de merito eius cognoscere: & quare sapiẽtia iungenda sit religioni: & quare sapientia huius mũdi litteras sacras contempserit: & q; eloquentia seruit sæculo: & q; plærumq; vt amplius elucescat: ex industria impugnat veritatem: quæ fere semper idoneis assertoribus indiget.

Capitulum. I.

On est apud me dubium Constantine imperator maxime: quin hoc opus nostrum quo singularis ille rerum conditor: & huius immensi operis rector asseritur: Siquis attigerit ex istis ineptæ religionis: (vt sunt nimia superstitione impatientes) infectetur etiam maledictis: vt vix lecto fortasse principio affligat: proijciat: execretur: seq; inexpiabili scelere contaminari atq; astringi putet. si hæc aut legat patienter: aut audiat ab hoc tamen (si fieri potest) humanitatis iure postulamus: vt non prius damnet: q̃ vniuersa cognouerit: nam si sacrilegis & proditoribus & veneficis potestas defendendi sui datur: nec prædamnari quenq̃ incognita causa licet: non iniuste petere videmur: vt (siquis erit) ille qui inciderit in hæc: si leget: perlegat: si audiet sententiam/differat in extremus.

Sed noui hominum pertinatiã:nunq̃ impetrabimus. Timẽt enĩ ne a nobis reuicti:manus dare aliquãdo(clamante ipſa veritate)cogã= tur. Obſtrepunt igitur/& intercedunt/ne audiant:& oculos ſuos op primunt:ne lumen videant/quod offerimus. Quo plane ipſi diffidẽ tiam ſuæ perditæ rationis oſtendunt:cum neq; cognoſcere:neq; cõ gredi audent:quia ſciunt ſe facile ſuperari. Et iccirco diſceptatione ſublata. Pellitur e medio ſapientia:vi geritur res(vt ait Ennius)& quia ſtudent damnare tanq̃ nocentes:quos vtiq; ſciunt innocentes conſtare de ipſa innocentia nolunt:quaſi vero maior iniquitas ſit p batam innocentiam damnaſſe/q̃ inauditam. Sed(vt dixi)verentur: ne ſi audierint:damnare non poſſint. Et ideo cultores dei ſummi: hoc eſt iuſtos homines torquent/interficiunt/exterminant: nec cau ſas odiorum ipſi reddere poſſunt:qui tam vehemẽter oderunt:quia ipſi errant: iraſcuntur his qui viam veram ſequuntur: & cum corri= gere ſe poſſint:errores ſuos inſuper crudelibus factis coaceruant: in nocentium cruore maculantur:& dicatas deo mẽtes euiſceratis cor poribus detorquent:cum talibus congredi & diſputare contẽdim? Hos ad veritatẽ ab ieipta pſuaſione traducere/q̃ ſanguinẽ facili? hau riunt q̃ verba iuſtorum Quid igitur? Operam ne perdemus? Mini= me. Nam ſi lucrari hos a morte:ad quaꝫ concitatiſſime tendũt non potuerimus:ſi ab illo itinere de morte advitaꝫ lucẽq; reuocare:quo niam ipſi ſaluti ſuæ repugnant:noſtros tamen confirmabimus:quo= rũ nõ eſt ſtabilis/ac ſolidis radicibus fundata & fixa ſẽtẽtia. Nutant enim plurimi:& maxime qui litterarum aliquid attigerunt. Naꝫ & in hoc philoſophi/& oratores/ & poetæ pernitioſi ſunt: q̃ incautos animos facile irrẽtire poſſunt ſuauitate ſermonis:& carminum dul ci modulatione currentium: Ob eamq; cauſam volui ſapientiam cũ religione cõiungere:nequid ſtudioſis illa inanis doctrina poſſit offi cere:vt iam ſcientia litterarum non modo nihil noceat religioni at q; iuſtitiæ:ſed etiam profit q̃ plurimum:ſi is qui eas didicerit: ſit vir tutibus iſtructior:& veritate ſapientior. ¶ Propterea etiã ſi nulli alij nobis certe proderit:delectabit ſe conſcientia:gaudebit mens ſe in veritatis luce verſati:quod eſt animæ pabulum incredibili quadam iocunditate perfuſum. Verum non eſt deſperandum fortaſſe non ca nimus ſurdis. Nec.n.tam in malo ſtatu res eſt: vt deſint ſanæ mẽtes quibus & veritas placeat/& monſtratum ſibi rectum iter & videant & ſequantur. Circunliniatur mõpoculum cæleſtis ſapientiæ melle: vt poſſint ab imprudentibus amara remedia ſine offenſione potari dum illiciens prima dulcedo acerbitatem ſaporis aſperi ſub p̃textu ſuauitatis occultat. ¶ Nã hæc in primis cauſa eſt cur apud ſapiẽtes/ & doctores/& principes huius ſæculi ſcriptura ſancta fide careat: q̃

Veritas ani pabulum ſuauiſſim Prophetę ſiplici ſer/ mone cus vſi.

prophetę communi ac ſimplici ſermone vt ad populum ſunt locuti. Cõtẽnuntur itaq; ab his: qui nihil audire vel legere niſi expolitũ ac diſertum volunt: nec quicq̃ inhęrere animis eorum poteſt/niſi quod aures blandiori ſono mulcet. Illa vero que ſordida videntur anilia: inepta: vulgaria exiſtimãtur. Ideo nihil verum putant/niſi quod auditu ſuaue eſt: nihil credibile eſt: niſi quod poteſt incutere voluptatẽ: nemo rẽ veritate põderat: ſed ornatu. Non ergo credunt diuinis: quia fuco carent: ſed ne illis quidem: qui eas interpretantur: qa ſunt & ipſi aut omino rudes/aut certe parum docti. Naꝫ vt plana ſint eloquẽtes: peraro contingit: cuius rei cauſa in aperto eſt. Eloquentia enim ſæculo ſeruit populo ſe iactare & in rebus malis placere geſtit Siquidẽ veritatem ſæpius expugnare conatur: vt vim ſuam mõſtret opes expetit: honores concupiſcit: ſummũ denicꝫ gradum dignitatis expoſcit. Ergo hęc quaſi humilia deſpicit: arcana tanq̃ cõtraria ſibi fugit: quippe quæ publico gaudeat: & multitudinem celebritatẽ cꝫ deſideret. Eo fit vt ſapientia & veritas idoneis p̃conibus indigeat Et ſiqui forte litteratorum ſe ad eam contulerunt: defenſioni eiꝰ nõ ſuffecerunt. Ex his qui mihi noti ſunt, Minutius fœlix non ignobilis inter cauſidicos loci fuit. Huius liber Octauio titulus eſt: declarat q̃ idoneus veritatis aſſertor eſſe potuiſſet: ſi ſe tototũ ad id ſtudiũ cõtuliſſet. Septimius quoq; Tertullianus fuit omni genere lr̃arũ peritus: ſed in eloquendo parum facilis: & minus compt⁹: & multũ obſcurus fuit. Ergo ne hic quidem ſatis celebritatis inuenit. Vnus igit̃ prẽcipuus & clarus extitit Cyprianus: qui magnam ſibi gloriamex artis oratoriæ profeſſione queſierat: & admodũ multa cõſcripſit in ſuo genere mirãda. Erat enim ingenio facili: copioſo: ſuaui: & (q̃ ſermonis maxima eſt virt⁹) aperto vt diſcernere nequeas/vtrũ ne ornatior in loquendo an facilior in explicando: an potẽtior in perſuadẽdo quiſq̃ fuerit. Hic tamen placere vltra verba/ſacramẽtũ ignorãtibus non poteſt: quoniam myſtica ſunt quę locutus eſt: & ad id præparata: vt ſolis fidelibus audiantur. Denicꝫ a doctis huius ſęculi quibus forte ſcripta eius innotuerunt: derideri ſolet. Audiui ego quẽdã hominẽ diſertũ ſane: qui eũ immutata vna littera Caprianũ vocaret quaſi & elegans ingeniũ/& melioribus rebus aptum/ad aniles fabulas cõtuliſſet Quod ſi accidit hoc ei/cuius eloquẽtia nõ inſuauis eſt: qd tandẽ putemus accidere illis: quoꝝ ſermo ieiunus eſt & ingrat⁹: qui neq; vim pſuadendi: neq; ſubtilitatẽ argumentandi: neq; vllam prſus acerbitatem ad reuincendum habere potuerunt?

Secularis Eloquentię opera.

Minutius fęlix Tertullian⁹ oi gñe litterarum perit⁹

Cypriani laus

Cyprian⁹ ignominioſe Caprian⁹ appellatus

¶ Quod ex defectu doctorum data eſt temerarijs hominibus audacia impugnandi veritatem ignotam: & hoc probat exemplo duorũ quos viderat in Bythinia.

CRgo quia defuerunt apud noſtros idonei pitiq; doctores qui vehemẽter/ qui acriter errores publicos redarguerẽt: qui cãm oẽz veritatis ornate copioſeq; defẽderẽt: prouocauit quoſdã hæc ipſa penuria: vt auderent ſcribere cõtra ignotam ſibi veritatem. Omitto eos: qui prioribus eam temporibus nequicq̃ laceſſerunt. Ego cum in Bythinia litteras oratorias accitus docerem: contigiſſetq; eodem tempore vt dei templum euerteretur duo extiterunt ibidem: qui iacenti atq; abiectę veritati neſcio vtrum ſuperbi⁹ an importunius inſultarent: quorũ alter antiſtitem ſe philoſophiæ ꝓfitebatur. Verũ ita vitioſus: vt cõtinẽtiq; magiſter nõ minus auaritia q̃ libidinibus arderet: in victu taz ſumptuoſus: vt in ſcola viri tutis aſſertor: patrimoniæ paupertatiſq; laudator: in palatio pei⁹ cœnaret q̃ domi. tamen vitia ſua capillis & pallio: & (quod maximũ eſt velamentũ) diuitijs prętegebat: quas vt augeret ad amicitias iudicũ miro ambitu penetrabat: eoſq; ſibi repente auctoritate falſi nominis obligabat: non modo vt eorũ ſententias venderet: verũ etiã vt confines ſuos: quos ędibus agriſq; pellebat: a ſua repetendo hac potentia retardabat. Hic vero qui ſuas diſputationes moribus deſtruebat: vel mores ſuos diſputationibus arguebat: ipſe aduerſus ſe grauis cenſor: & accuſator accerrimus: eodẽ ipſo tẽpore quo iuſtus popul⁹ nefarie lacerabatur: tres libros euomuit cõtra religionẽ/ nomenq; chriſtianũ. Profeſſus ante oĩa philoſophi officium eſſe errotibus hominũ ſubuenire: atq; illos ad veram viã reuocare. i. ad cultus deorũ: quorũ numine/ ac maieſtate (vt ille dicebat) mũdus gubernaretur. nec pati homines peritos quorũdã fraudibus illici: ne ſimplicitas eorum prędæ/ ac pabulo ſit hominibus aſtutis. Itaq; ſe ſuſcepiſſe hoc munus philoſophia dignũ: vt præferret nõ vidẽtibus lumẽ ſapiẽtiæ: nõ modo vt ſuſceptis deorũ cultibus reſaneſcãt: ſed etiã vt pertinaci obſtinatiõe depoſita corporis cruciamẽta deuitẽt: nec ſęuas membrorũ lacerationes fruſtra ppeti velit. ¶ Vt aũt apperet cui⁹ rei gratia opus illud elaboraſſet: effuſus ẽ in principiũ laudes: quorũ pietas & ꝓuidẽtia (vt q dẽ ipe dicebat) tũ i cęteris rebus hũanis: tũ pcipue i defendendis deorũ religionibus claruiſſet: cõſultũ eẽ tandẽ rebus hũanis: vt cohibita ĩpia & anili ſuperſtitiõe: vniuerſi homines legitimis ſacris vacarẽt: ac propitios ſibi deos expirẽtur. Vbi aũt religionis eius: cõtra quã porabat: infirmare voluit rationẽ: ĩept⁹ van⁹ iridicul⁹ appuit: qa grauis ille cõſultor vtilitatis alienę: nõ mõ qd oppugnare: ſed ẽt qd loquereť neſciebat. Nã ſiqui noſtrorũ affuer ũt: q̃uis tẽporis gratia cõticeſcerent. animo tamẽ deriſere: vt potẽ cũ videret hoiem ꝓfitentẽ ſe illuminatũ alios/ cũ ipe cęcus eſſet: reducturũ alios ab errore/ cum ipe ignoraret vbi pedes ſuos põeret: eruditurũ alios veritatẽ: cui⁹ ille nec ſcitiſſã

Lactanti⁹ artẽ oratoriã docuit ĩ bithynia cõtra philoſophi fi ctum. Phũs pallio tenus. Quod maximuz eſt velamentũ: qa diuites nemo facile laceſſit.

Hieroles

quidem vnam vidiſſet aliquando: quippe cum ſapientiæ ꝓfeſſor ꝓfligare ſapientiam niteretur. Oēs tamen id arguebant: ꝙ illo potiſſimum tēpore id operis eſſet aggreſſus: quo furebat odioſa crudelitas. O philoſophum adulatorem: ac tempori ſeruientem. Verum hic pro ſua inanitate cōtemptus eſt: qui & gratiam quā ſperauit nō eſt adeptus: & gloria quā captauit in culpam repręhenſionēq; cōuerſa eſt.

¶ Q. a diſcipulis Chriſti voluntas mentiendi abfuit qui vitam exercebant contrariam vitijs. Et ꝙ re ſpondendum fuit blaſfemię eorum qui Chriſtum magum fuiſſe mentiti ſunt & ſibi ipſis contraria docuerunt. Cap. III.

Cōtra iudicē bytiniēſē Q. a diſcipul & cętera.

¶ LIus eandem materiam mordacius ſcripſit qui erat tunc numero iudicū & qui auctor i primis faciēdę pſecutionis fuit: quo ſcelere nō cōtēt⁹ etiā ſcriptis eos quos affixerat i ſecut⁹ ē. Cōpoſuit ei libellos duos nō cōtra chriſtianos ne inimice itectari videreť: ſꝫ ad chriſtianos vt humane & benigne conſulere putareť: i qb⁹ ita falſitatem ſcripturæ ſacrę arguere conatus eſt tanq̄ ſibi eſſet tota contraria. Nam quędam capita quę repugnare ſibi videbantur expoſuit: adeo multa: adeo intima enumerans: vt aliquando ex eadem diſciplina fuiſſe videatur. Q. ſi fuit: quis eum Demoſthenes poterit ab impietate defendere qui religionis cui fuerat aſſenſus: & fidei cuius nomē induerat: & ſacramenti quod acceperat proditor factus eſt: niſi forte caſu in manus eius diuinę litterę incidunt? Quæ igitur temeritas erit id audere diſſoluere: quod illi nemo interpretatus eſt bene: ꝙ aut nihil didicit aut nihil intellexit. Tantū enim abeſt a diuinis litteris repugnantia: quantum ille abfuit a veritate & fide. ¶ Præcipue tamen Paulum Petrumq; lacerauit cęteroſq; diſcipulos tanquam fallaciæ ſeminatores: quos eoſdem tamen rudes & indoctos fuiſſe teſtatus eſt. Nam quoſdam eorum piſcatorio officio quæſtum feciſſe quaſi ægre ferret ꝙ illam rem non Ariſtophanes aliquis: aut Ariſtarchus commentatus ſit. Abfuit ergo ab his fingendi voluntas & aſtutia: quoniam rudes fuerunt. Aut quis poſſit indoctus apta inter ſe & cohęrentia fingere: cum philoſophorum doctiſſimi Plato & Ariſtoteles: & Epicurus: & zeno ipſi ſibi repugnantia & contraria dixerint. Hæc eſt enim mendaciorum natura vt cohærere non poſſint. Illorum autem traditio (quia vera eſt) quadrat vbiq; ac tota ſibi conſentit: & ideo perſuadet quia conſtanti ratione ſufulta eſt. Non igitur quæſtus & commodi gratia religionem iſtam commentati ſunt: quippe qui & pręceptis: & ipſa re eam vitam ſecuti ſūt quæ & voluptatibus caret: & omnia quæ habentur in bonis ſpernit: &

Abeſt a diuinis litteris oīs repugnātia. lege aug. ḋ cō cor. euā.

Mēdacia cohærere nō poſſūt

qui non tantum mortem pro fide ſubierint: ſed etiam moriturosẽ ſe & ſcierint & prędixerint: & poſtea vniuerſos qui eorum diſciplinã ſecuti eſſent/acerba & nefanda paſſuros. ¶ Ipſũ autẽ Chriſtum affirmauit a Iudæis fugatum / collecta nongentorum hominum manu latrocinia feciſſe. Quis tantæ auctoritati audeat repugnare? Credamus hoc plane. Nam fortaſſe illi hoc in ſomnis Apollo aliquis nunciauit. Tot ſemper latrones perierunt/& quotidie pereunt: vtiq; multos & ipſe damnaſti. quis eorum poſt crucem ſuam: non dicam deꝰ: ſed homo appellatus eſt? Verum tu forſitan ex eo credidiſti: qa vos homicidam Martem conſecraſtis vt deum: quod tamen nõ feciſſetis ſi illũ arıopagitę in crucem ſubſtuliſſent. ¶ Itẽ cũ facta eius mirabilia deſtrueret: nec tamen negaret: voluit oſtendere Apolloniũ vel paria: vel etiam maiora feciſſe. Mirum qꝺ Apulleium prętermiſit: cuius ſolẽt & mꝛa & mira memorari. Cur igitur o delirus caput: nemo Apollonium pro deo colit. niſi forte tu ſolus: illo .ſ. deo dignus: cum quo te in ſempiternum verus deus puniet? Si magus Chriſtꝰ qa mirabilia fecit: peritior vtiq; Apollonius: qui (vt deſcribis) cum Domitianus eum punire/vellet: repente in iudicio nõ comparuit: q̃ ille qui compręhenſus eſt & cruci affixus. ¶ At eĩ ex hoc ipſo fortaſſe inſolentiam ipſius voluit arguere/qꝺ deum ſe conſtituerit: vt illevere cundior fuiſſe videatur/qui cum maiora faceret (vt hic putat) id ſibi non arrogauerit. Omitto nunc ipſa opera comparare: quia in ſcdo & ſuperiori libro de fraude ac pręſtigijs artis magicę dixi. Nego eẽ quenquam: qui non optet in primis id ſibi poſt mortem contingere: quod etiam reges maximi concupiſcunt. Cur enim homines ſibi ſe pulchra magnifica: cur ſtatuas: cur imagines comparãt? cur aliqbus factis pręclaris: aut etiam morte pro ciuibus ſuſcepta ſtudent opiniones hominũ promereri? Cur denique ipſe igenij tui monumentũ hoc deteſtabili ſtultitia tanq̃ cœno ædificatum conſtituere voluiſti: niſi qꝺ imortalitatẽ de memoria nominis ſperas? Stultũ eſt igitur id putare Apollonium noluiſſe: quod optaret vtiq; ſi poſſet: quia nemo ẽ qui immortalitatem recuſet & maxime cum eum dicas & adoratus eſſe a quibuſdã/ſicut deum: & ſimulachrum eius ſub Herculis Alexiaci nomine conſtitutũ: ab epheſijs etiam nũc honorari. Nõ potuit ergo poſt mortem deus credi: quia & hominem & magum fuiſſe cõſtabat: & ideo alieni nominis titulo affectauit diuinitatem: quia ſuo nec poterat/nec audebat. Noſter vero & potuit deus credi: qa magꝰ non fuit: & creditus eſt/quia verus fuit. ¶ Nõ (iqt) hoc dico iccirco. Apolloniꝰ non haberi deum/quia noluerit: ſed vt appareat nos ſapientiores eſſe qui mirabilibꝰ factis non ſtatim fidem diuinitatis adiunximus: q̃ vos qui ob exigua portenta deum credidiſtis. non ẽ mi-

Chriſtum latrocinia feciſſe mẽtitꝰ eſt perſecutor.

Apolloniꝰ magus. Apuleius magus.

Immortalitatẽ de memoria nominis ſperãt oĩs Apolloniꝰ ab epheſijs adorabatur.

Alexiacꝰ dictus eſt hercules eo qꝺ hoĩs deſẽſor eſſet.

Magũ: de hoc vide hierony. in epla ad Paulinum pſbyterũ

rum ſi tu qui a dei ſapiẽtia longe remotus es: nihil prorſus intelligis eorũ: quę legiſti: cũ iudæi qui a principio ꝓphetas lectitauerãt qbuſ qꝫ ſacramẽtum dei fuerat aſſignatũ: tamẽ quid legerint ignorauerũt.

Aſſignatũ creditum Paulꝰ ad Ro.

¶Diſce igitur ſiquid tibi cordis eſt: nõ iccirco a nobis deũ creditum Chriſtum: quia mirabilia fecit: ſed quia vidimus in eo facta eẽ omnia quę nobis annunciata ſunt vaticinio ꝓphetarum: Fecit mirabia. Magũ putaſſemus: vt & vos nũcupatis/ & Iudæi tunc putauerũt: ſi non illa ipſa facturum Chriſtum ꝓphetę oẽs vno ſpiritu ꝑdixiſſẽt. Itaqꝫ deũ credimus: nõ magis ex factis opibuſqꝫ mirãdis: q̃ ex illa ipſa cruce: quã vos ſicut canes lãbitis: quoniã ſimul & illa prædicta eſt non igitur ſuo teſtimonio (Cui ei de ſe dicẽti credi poteſt) ſed ꝓphetarum teſtimonio: qui oĩa quæ fecit ac paſſus eſt: multo ante cecinerunt: fidẽ diuinitatis accepit: quod neqꝫ Apollonio: neqꝫ Apuleio neqꝫ cuiquã magorũ potuit: aut poteſt aliqñ cõtingere. Cum igtur talia ignorãtiæ ſuę deliramẽta fudiſſet. cuꝰ veritatẽ penitus excidere connixus eſſet: auſus eſt libros ſuos nefarios ac dei hoſtes φιλαλήθεις id eſt veritatis amatores annotare. O cæcum pectus: o mẽtem cimeriis (vt aiunt) tenebris atriorem. Diſcipulus hic fortaſſe Anaxagoræ fuit: cui niues atramẽtum fuerunt: atqꝫ eadẽ cęcitas eſt: & vero falſitatis & mẽdacio veritatis nomẽ imponere. Videlicet homo ſub dolus voluit lupũ ſub ouis pelle cælare: vt fallaci titulo poſſet irrætire lectorẽ. Verum eſto inſcitia hoc nõ malitia feceris. Quã tãdem nobis attuliſti veritatẽ: niſi qꝫ aſſertor deorũ eos ipſos ad vltimũ perdidiſti? Proſecutus.n. ſummi dei laudes: quẽ regẽ: quẽ maximũ: quẽ opificẽ rerũ: quẽ fontẽ bonorũ: quẽ parẽtem oĩm: quẽ factorẽ altorẽqꝫ viuentium confeſſus es. Ademiſti Ioui tuo regnum: eumqꝫ ſumma poteſtate depulſum: in miniſtrorum numerum redegiſti. Epilogus itaqꝫ te tuus arguit ſtultitiæ: vanitatis: erroris: Affirmas deos eẽ & illos tñ ſubijcis: & mãcipas ei deo: cuiꝰ religionẽ conaris euertere

Aſſignatũ creditum Paulꝰ ad Ro.

Vno ſpiritu .ſ. ſcõ hic trinitatẽ idicat ꝑ ſacramẽtũ dei ꝑ hriſtuꝫ ꝑ vnũ ſpiritum.

Cimeriis tenebris. i. hybernis & grauioribus.

Lupũ ſub ouis pelle cęlat ſubdolus.

¶Quare hoc opus incæptum ſit: & contra quos & adqđ proſit. Cap. IIII.

Igo de quibus dixi: cum preſente me ac dolẽte ſacrilegas ſuas lras explicaſſent: & illorũ ſupba impietate ſtimulatus: & veritatis ipſius cõſciẽtia (vt ego arbitror) ſuſcepi hoc munus: vt oĩbus ingenij mei viribus accuſatores iuſtitiæ refutarem: non vt contra hos ſcriberem: qui paucis verbis obtineri poterãt, ſed vt oẽs q vbiqꝫ idẽ operis efficiũt: aut effecerũt: vno ſimul impetu ꝑfligarẽ. Nõ dubito.n. quin & alij plurimi: & mltis i locis: & nõ mõ grecis: ſed etiã latinis litteris: monumentũ iniuſtitiæ ſuæ ſtruxerint: quibus ſingulis qñ reſpondere nõ poteram: ſic agendaꝫ mihi hãc cã n putaui: vt etiã priores cũ oĩbus ſuis ſcriptis puer-

terem:& futuris oẽm facultatẽ ſcribendi aut reſpondendi ãputarẽ Prębeãt modo aures:efficiã ꝓfecto vt quicũq; iſta cognouerit: aut ſuſcipiat/quod ante dãnauit:aut(quod eſt ꝓximũ)deridere aliquã-do deſiſtat. Quãꝙ Tertullian⁹ eandẽ cauſẽ plene porauerit i eo libr. cui apologetico nomẽ eſt:tñ qm̃ alid eſt accuſantibus reſpõdere:qđ in defenſione/aut negatione ſola poſitum eſt:aliud inſtituere: quod nos facimus:in quo neceſſe eſt doctrinæ totius ſubſtantiam continere:nõ defugi hũc laborẽ:vt implerẽ materiã:quã Cyprianusnon exe cutus ẽ i ea oratiõe:qua demetrianũ(ſicut ipſe ait)oblatrantẽ atq; o ſtrepentẽ veritati redarguere conaꝝ:qua materia nõ eſt vt⁹ vt debuit Nõ.n.ſcripturę teſtimoniſs:quã ille vtiq; vanã:fictã cõmentitiã putabat:ſed argumentis & rõne fuerat refellẽdus. Nã cũ ageret cõtra hoiem veritatis ignarũ:dilatis pauliſper diuinis lectiõib⁹: formare hũc a principio tanꝙ rudẽ debuit. Eiq; paulatiꝫ principia mõſtrare: ne toto lumĩe abiecto caligaret. Naꝫ ſicut infans ſolidi ac fortis cibi capere vim non poteſt ob ſtomachi tenerĩtudinẽ: ſed liquore lactis ac mollitudine alitur:donec firmatis viribus veſci fortioꝛib⁹ poſſit: ita & huic oportebat ꝙa nondũ poterat capere diuina:priꝰ humana teſtimonia offerri.i.philoſophorum & hiſtoricorũ:vt ſuis potiſſimũ refutaretur auctoribus. Quod ꝙa ille non fecit:raptus eximia erudi ditione diuĩarũ litterarũ:vt his ſolis cõtentꝰ eſſet:quibꝰ fides cõſtat: acceſſi deo inſpirante vt ego facerem:& ſĩl' vt vitaꝫ cęteris ad imitã-dum parare. Ac ſi hortatu noſtro docti hoies ac diſerti huc ſe confer re cœperint:& ingenia ſua vimq; dicendi i hoc veritatis cãpo iacta re maluerĩt:euanituras breui religiões falſas:& occaſurã eẽ oẽꝫ phi loſophiã nemo dubitauerit:ſi fuerit oĩbus ꝓſuaſũ tũ hãc ſolã religio nem:tum etiam & ſolã verã eſſe ſapientiã. Sed euagatus ſum lõgius ꝙvolebam.

Honeſta fiducia Tertullĩãi apologeti con.

Cyprianꝰ in demetrianum.

Similitudo qꝫ vtiť & paulus ad hæbreos.

Phĩam gẽtilem

¶De iuſtitia quã nõ modo philoſophi:ſed etiã poetę/q eos p̃ceſſerũt:tantis quæſierunt viribꝰ. Et quõ ꝓ vero haberi debeat:nõ figmẽto poetico:q; iuſtĩcia terras ĩcolebat:regnãte Saturuo: & aurea fuiſ ſeſęcula:Sed Ioue regnante iuſtitiã eſſe fugatam. Ca.V.

TVnc reddenda eſt de iuſtitia ꝓpoſita diſputatio. quę aut ipſa ſola eſt virtus:aut fons eſt ipſa virtutis:quã nõ modo philoſophi quęſierunt:ſed poetę quoq; qui priores mĩto fuerunt:& ante natum philoſophię nomẽ pro ſapientibꝰ habebantur. Hi plane intellexerunt abeſſe hanc a rebus humanis. eamq; finxerunt offenſam vitiįs hominum ceſſiſſe e terra in cęlumq; migraſſe:atq; vt docerent quid ſit iuſte viuere. Solent.n.p̃cepta per ambages dare & a Saturni tẽporibꝰ/quę illivocãt aurea:repetũt exẽpla iuſtitię:narrãt in q̃ ſtatu fuerit vita hũana:dũ illa i terra moraret

Saturni ſęcula

Cicero arathũ trãtulit:deiñ

Cęſar germanic⁹

Aureum ſęculum.

Nota hãc expõnem

Aſtręa terras deſer-

Quod quidem non pro poetica fictione: ſed pro vero habendu3 eſt Saturno.n.regnante nondum deorum cultibus inſtitutis:necdũ illa gente ad diuinitatis opinione3 conſecrata:deus vtiq; colebatur. Et ideo non erant neq; diſſenſiones:neq; inimicitiæ: neq; bella. Nondum veſanos rabies nudauerat enſes:vt germanic⁹ Cęſar ī aratheo loquitur carmine. Nec conſanguineis fuerat diſcordia nota. Immo nec alienigenis quidem:ſed neq; vlli omnino gladij qui nudarentur fuerunt. Quis enim pręſente ac vigente iuſtitia:aut de tutela ſui cu3 nemo inſidiaretur: aut de pernicie alterius cogitaret:cũ nemo quic q̃ concupiſceret? Malebant tenui contentiviuere cultu:vt Cicero in ſuo narrat:quod eſt proprium noſtrę religionis. Nec ſignare quidẽ aut partiri limite campum Fas erat:in medi3 quęrebant. Quippe cum deus cõmunem omnibus terram dediſſet:vt commune3 degerent vitã:non vt rabida & furens auaritia ſibi omnia vẽdicaret: nec vlli deeſſet:quod omnibus naſceretur. Quod poetæ dictum ſic accipi oportet: non vt exiſtimemus nihil omnino tunc fuiſſe priuati ſed more poetico figuratum/vt intelligamus tam liberales fuiſſe homines:vt narras ſibi fruges non includerent:nec ſoli abſconditis incubarent:ſed pauperes ad cõmunionem propriį laboris admitterẽt Flumina iam lactis:iam flumina nectaris ibant. Nec mirũ cum prõptuaria iuſtor⁹ benigne paterent omnibus:nec auaricia intercipiẽs beneficia diuina famen ſitimq; vulgo faceret: ſed omnes ęqualiter abundarent:cum habentes non habẽtibus large copioſeq; donarẽt Sed poſtq̃ Saturnus a filio pulſus:in Latium q; delatus eſt. Arma Iouis fugiens:& regnis exul ademptis. Cum iam populus vel nouitegis metu:vel quia ſponte deprauatus deum colere deſiſſet:regemq; pro deo habere cœpiſſet:cum ipſe propemodum parricida exẽplo cęteris eſſet:ad violandam pietate3. Deſeruit propere terras iuſtiſſima virgo. Sed non vt ait Cicero. Et Iouis in regno cęliq; in parte reſedit. Quomodo enim poterat in eius regno reſidere aut commorari:qui patrem regno expulit:bello perſecutus eſt:exulem toto orbe iactauit? Ille malum virus ſerpẽtibus addidit atris. Prędariq; lupos iuſſit:ideſt odium:& inuidiam:& dolum hominibus ſeruit: vt eſſent tanq̃ ſerpentes venenati:tam rapaces q̃ lupi. Quod quidẽ vere faciunt hi qui iuſtos ac fideles deo perſequuntur:dantq; iudicib⁹ ſęuiendi aduerſus innoxios poteſtatem. Fortaſſe aliquid eiuſmodi Iuppiter fecit ad expugnandam tollendãq; iuſtitiam: & ideo effera ſſe ſerpentes ac lupos a cuiſſe tradit. Tum belli rabies & amor ſuc ceſſit habendi:Neq; immerito. Sublata.n.dei religione:boni quoq; ac mali ſcientiam perdiderunt:ſic hominibus intercidit communitas vitę:& direptum fœdus ſocietatis humanę. Tu3 inter ſe manus

inſerere cœperunt:& inſidiari & gloriam ſibi ex humano ſanguine comparare.

¶Quod cupiditas fons malorum omnium (iuſticia expulſa) ſuas. iniquiſſimas promulgauit leges & quomodo ſub Ioue naturę cõſortes ſeruituti ſubiecerit audax:auara/ambitioſa/ſupba/& crudelis impietas hominum:& aureum expulit ſęculum: quod ſola facit puritas verę religionis & chriſtus reduxit. Ca.VI.

de cupiditate Auaritia malorum fons.

QVorum omnium malorum fons cupiditas erat,quæ.ſ.ex contemptu verę maieſtatis erupit.non tantum enim non participabant alijs hi quibus effluebat ſed aliena quoq; rapiebant in priuatu3 lucrum trahentes omnia:& quę antea in vſ9 hominum ſinguli laborabant:in paucorum domos conferebãt. Vt enim cęteros ſeruitio ſubiugarent:in primis neceſſaria vitę ſubducere & colligere cœperunt. Eaq; firmiter concluſa ſeruare:vt beneficia cęleſtia/facerent ſua non propter humanitate3:quę nulla in ipſis erat:ſed vt omnia cupiditatis & auaricię inſtrumenta conderent leges etiam ſibi iuſticię nomine munitas iniquiſſimas iniuſtiſſimaſq; ſanxerunt:quibns rapinas & auaritiam ſuam contra vim multitudinis tuerentur. Tantum igitur auctoritate quantum viribus:aut opibus aut auaritia prævalebant. Et quoniã nullum in his iuſtitię veſtigium fuit:cuius officia ſunt humanitas:ęquitas miſericordia :ia3 ſuperba tumida inęqualitate gaudebant:altioreſq; ſe cæteris hominibus ſatellitum comitatu & ferro & inſigni veſte fulgebãt. Hic honores ſibi & purpuras & faſces inuenerunt:vt ſecurim gladiorumq; terrore ſubnixi:quaſi iure dominorum perculſis ac pauentibus ipe rarent in hac conditione humana3 vitam rex ille conſtituit.q debellato ac fugato parente non regnum ſed impiam tyrãnidem vi & hominibus armatis occupauit. Et aureum illud iuſtumq; ſæculũ ſuſtulit:coegitq; homines malos & impios fieri:vel ex hoc ipſo': q; ipſos auertit a deo ad ſe adorandum: quod error inſolentiſſime poteſtatis expreſſerat. Quis:n. nõ metueret eum que3 arma cingebat/ quẽ ferri & gladiorũ fulgor inſuetus circundabat/ Aut qui parceret alieno:qui ne patri ſuo quidem pepercerat/ Quem vero metueret/q Titanam robuſtam excellẽtẽq; viribus gentem bello vicerat occiſione deleuerat/ Quid mirum ſi omnis multitudo inſolito metu preſſa in vni9 adulationẽ cõceſſerat/ hunc verebanť: huic honorem maximũ deferebant. Et quoniam mores ac vitia regis imitari gen9 obſequiũ iudicabatur:abiecerunt omnes pietatẽ:ne exprobrare regi ſcelusve derentur:ſi pie viderent. Sic aſſidua imitatione corrupti: diuinũ fas reliquerunt:& paulatim male viuendi cõſuetudo mos fact9 eſt. Nec iam quicquam ex antecedentis ſęculi pio atq; optimo ſtatu manſit:

Leges a q bus ſanctę Officia iuſticię Hũanitas Equitas. Miſericordia. Nota de aureo ſęculo Iouis regnum

Gen9 obſequij mores & vitia regis. imitari videtur

ſed exploſa iuſtitia veritatem ſecum trahens reliquit hominibus er rorem:ignorantiam:cęcitatem.Imprudẽtes igitur poetæ:qui eã ad cælum confugiſſe cecinerunt.i.ad Iouis regnum.Si enim ſęculo qđ vocant aureum.Iuſtitia in terra fuit:a Ioue vtiq; pulſa ẽ:qui aureu3 ſęculum cõmutauit.Sęculi autem cõmutatio & expulſio iuſtitię/ hil aliud(vt dixi)q̃ deſertio diuinę religionis putanda eſt: quę ſola effecit:vt homo hominem carum habeat. Eumq; ſibi fraternitatis vinculo ſciat eſſe conſtrictum:ſiquidẽ pater idem & deus eſt oĩbus vt dei patris communis beneficia cum his qui non habent: partiat: nulli noceat:nullũ premat:non fores claudat hoſpiti:nõ aurẽ pręcanti:ſed ſit largus:beneficus liberalis:quas regias eſſe laudes Tullius exiſtimauit. Hęc eſt profecto iuſtitia: & hoc aureum ſęculum: quod Ioue regnante primum corruptum:mox & ipſo & omni eius progenie conſecrata:deorumq; multoru3 cultu ſuſcepto fuerat omne ſublatum. ¶Sed deus vt parens indulgentiſſimus(appropinquã te vltimo tempore)nuncium miſit:qui vetus illud ſęculu3 fugatam q; iuſtitiam reduceret:ne humanum genus maximis & perpetuis agitaretur erroribus.Rediit ergo ſpecies illi⁹ aurei temporis:& reddita quidem terrę:ſed aſſignata paucis:iuſtitia eſt quę nihil aliud ẽ q̃ dei vnici ſola pia & religioſa cultura.

Liberalitas regia laus.

¶Q; virtus innoteſcit/& probatur exercitio vitiorum vt liquidum ſit quare deus mala eſſe permiſerit. Ca. VII.

SEd moueat forta ſſe aliquem cur ſi hæc ſit iuſtitia: nõ omni humano generi ſit data: nec i eam multitudo vniuerſa conſenſerit. Magnę hoc diſputationis eſt: cur a deo cum iuſtitiam terrę daret non ſit reiecta diuerſitas: quod & alio loco declarauí:& vbicunq; oportune inciderit explicabitur.nũc deſignare id breuiſſime ſatis eſt:virtutem aut cerni non poſſe: niſi habeat vitia contraria:aut non eſſe perfectam niſi exerceatur aduerſis. Hanc enĩ3 deus bonorum & malorum voluit eſſe diſtantiã: vt qualitatem boni ex malo ſciamus. Item mali ex bono: nec alterius ratio intelligi ſublato altero poteſt. Deus ergo non excluſit malum:vt ratio virtutis conſtare poſſet. Quomodo enim patientia vim ſuam nomenq; retineret:ſi nihil eſſet quod pati cogeremur? Quomodo laudem mereretur deuota deo ſuo fides: niſi eſſet aliquis qui a deo vellet auertere? Nam & ideo potiores eſſe iuſtos permiſit: vt cogere ad malum poſſent: ideo plures:vt virtus eſſet prætioſa q; rara eſt Quod quidẽ ipſum Quinti.gregie ac breuiter oſtendit in capite obuoluto. Nam que inquit virtus eſſet innocentia: niſi laudẽ raritas dediſſet? Verũ quia natura ſic comparatum eſt:vt odium cupi

Virt⁹ i aduerſis pficitur

Bonu3 ex malo itelligimus

Quõ cernit virtus. exẽplũ de patientia. oẽ rarũ pcioſum

ditas:ira: in id quod incubuerint: agant cæcos: ſupra hominẽ videtur culpa vacare. Alioquin ſi natura pares omnib⁹ effectus dediſſet pietas nihil erat. Hoc q̃ verum ſit:doceat neceſſitas ipa rationis. Si ei virtus eſt malis ac vitijs fortiter repugnare: apparet ſine malo ac vitio nullã eſſe virtutẽ: quam deus vt abſolutam perfectamq; redderet retinuit illud quod erat ei cõtrariũ cũ quo depugnare poſſet. Agitata enim malis quatientibus ſtabilitatem capit: & quanto frequenter impellitur:tanto firmiter roboratur. Hęc nimirũ cauſa effecit: vt quamuis ſit hominibus miſſa iuſtitiæ: tamen aureum ſæculum non eſſe dicatur:quia malum non ſuſtulit vt retineret diuerſitatem:quę ſacramentum diuinæ religionis continet ſola.

¶Quare iuſtitia(quę in propatulo eſt)non videatur ab homínib⁹: & q̃ homo dei templum eſt non aurum nec lapides. Et q̃ de⁹ virtutibus colendus eſt:non ſolis corruptibilibus donis. Et q̃ oia mala ex eo proueniunt q̃ plures diſ coluntur:quia ſi vnus ſolus vere coletur:oẽs iura fraternitatis agnoſcerent/& exercerent. Cap. VIII.

QVi ergo putant iuſtum eſſe neminem: ante oculos habẽt iuſtitiam:ſed eam nolunt cernere. Quid eſt enim cur illã vel in carminibus vel in omni ſermone deſcribant:conſ̃rentes eius abſentiam cum ſit:facillimum bonos eſſe ſi velint/Quid vobis inanem iuſtitiam depingitis: & optatis cadere de cælo tanq̃ in aliquo ſimulachro figuratam/Ecce in conſpectu veſtro eſt: ſuſcipite(ſi poteſtis)eamq; in domicilio veſtri pectoris conſtitute. Nec difficille nec alienum a temporibus exiſtimetis. Eſtote æqui ac boni:& ſequetur vos ſua ſponte iuſtitia:quam queritis. Deponite omnem malam cogitationem de cordibus veſtris:& ſtatim vobis illud tempus aureum reuertetur; quod aliter conſequi non poteſtis: q̃ ſi verum deum colere cœperitis. Vos autem manente cultu deorum iuſtitiam deſideratis in terra: quod fieri nullo pacto poteſt: ſed nec tum quidem potuit/cum putatis:quia nondum natis diſs iſtis:quos impie colitis: neceſſe eſt vnius dei cultum fuiſſe per terram: eius ſcilicet qui execratur malitiam exigitq; bonitatem cuius templum eſt.non lapides aut lutuꝫ:ſed homo ipſe qui figuram dei geſtat. Q̃d templuꝫ non auro & gemmarum donis corruptibilibus:ſed ęternis virtutuꝫ muneribus ornatur. Diſcite igitur(ſiquid vobis reliquę mẽtis eſt)homines ideo malos & iniuſtos eſſe/quia diſ colunt: & ideo mala omnia rebus humanis quotidie ingraueſcere: quia deus huius mundi effector:& gubernator derelictus eſt:quia ſuſcæptæ ſunt contra q̃ fas eſt impiæ religiones. Poſtremo quia ne coli quidem vel a paucis deum ſinitis. Quod ſi ſolus deus coleretur: non eſſent diſſenſiones & bella. cum ſcirent homines ſe vnius dei filios eſſe:

Quomodo ſequitur nos iuſtitia.

Solius dei cultꝰ rixas adimit.

ideoq; diuinæ neceſſitudinis ſacro & inuiolabili vinculo copulatos nullæ fierent inſidiæ: cum ſcirent cuiuſmodi pœnas deus animarum interfectoribus pręparet: qui clandeſtina ſcelera & ipſas etiam cogitationes pręuidet: non eſſent fraudes neq; rapinæ: ſi deo pręcipiente didiciſſēt: & ſuo & ꝓpuo eſſe cōtenti: vt fragilibus & caducis ſolida & æterna pręferrent. Non eſſent adulteria: & mulierum ꝓſtitutiones: & ſtupra: ſi eſſet notum omnibus damnari a deo. ¶ Quicqd appetitur vltra generandi cupiditatem. Nec fœminam neceſſitas cogeret pudorem ſuum profanare: vt victum ſibi obſcœniſſimum quærat: cum & mares libidinem contemnerent: & habentium pia & religioſa collatio nō habentibus ſubueniret. Non eſſent igitur (vt dixi) hęc oīa in terris mala: ſi ab hominibus in legē dei cōiurareť: ſi ab vniuerſis fierēt: q̄ vnus noſter populus operatur: q̄ beatus eſſet: q̄q; aureus humanarum rerum ſtatus ſi per totum orbem manſuetudo: & pietas & pax: & innocentia: & ęquitas & tēperantia: & fides moraretur. Deniq; ad regendos homines non opus eſſet tam multis & tam variſis legibus: cum ad perfectam innocentiam dei lex vna ſufficeret: neq; carceribus: neq; gladiis pręſidium / neq; terrore pœnarū cū pręceptorum cęleſtium ſalubritas humanis pectoribus infuſa vltro ad iuſtitiæ opera homines erudiret. Nūc autē mali homines ſunt ignoratione recti ac boni quod quidem Cicero vidit. Diſputans. n. de legibus: ſicut vna inquit: eademq; natura mūdus oībus partibus inter ſe congruentibus cohæret: ac nititur. ſic omnes homines inter ſe natura confuſi prauitate diſſentiunt: nec ſe intelligunt eſſe conſanguineos & ſubiectos: oēm ſub vnam eandēq; tutelam: quod ſi teneretur deorū ꝓfecto vita hoies viuerent. Vniuerſa igitur mala quibus humanum genus ſeipſum inuicē conficit: iniuſtus atq; impius deorum cultus induxit. Nec. n. poterant retinere pietatem: qui cōmunē oīm patrem deum tanq̄ prodigi ac rebelles liberi abnegaſſent.

appetitur: hic in malā partem accipitur.

¶ Quod iniqui iuſtitiam quam ſibi abeſſe ſentiunt / omnibus abeſſe putant: & in eos qui iuſtiores & innocentiſſimi ſunt / attrocius ſæuiunt: id eſt in ſeruos Chriſti menſurā patrum implentes: qui caput omnium iuſtorum Chriſtum occiderunt: eo ꝙ diſſimilitudo vitæ criminoſæ ſitiat ſāgui nem innocentium. Cap. IX.

OMnunq̄ tamen ſentiunt ſe malos eſſe: & veterum ſæculorum ſtatum laudant: & de moribus ſuis meritiſq; coniectant abeſſe iuſtitiam: quam obſeruantes oculis ſuis non tantum non ſuſcipiunt nec agnoſcunt: verum etiam violenter oderunt & perſequuntur: & exterminare contendunt: Fingamus hanc interim non eſſe iuſtitiam: quam nos ſequimur quo

modo ſi illa venerit:quam verã putant:eaꝫ recipient:qui laniant: & occidunt eos:quos & ipſi fatentur imitatores eſſe iuſtorũ:quia bona operantur & iuſta:cum ſi tãtummodo malos occiderent:digni eſſẽt ad quos iuſtitia nõ veniret:cui nulla fuit alia cauſa linquẽdi terram q̃ humani cruoris effuſio. Quanto magis cũ pios interficiant:& ipſos iniuſtitiæ ſectatores ꝓ hoſtibus ducant:immo vero plus q̃ pro hoſtibus:quibus vtiq; cũ animas eorum & opes & liberos ferro & igni appetant:tamen parcitur victis:& eſt locus inter arma clemẽtiæ. Aut ſi adeo ſeuiri placuit:nihil plus in eos fit.q̃vt occidantur:vel in ſeruitutem abducantur. ¶ Hoc vero ierrabile eſt:quod fit aduerſus eos qui male facere neſciũt. Et nulli nocẽtiores habẽturq̃ q ſunt ex omnibus innocẽtes Audent igitur homines improbiſſimi iuſtitiæ facere mentionem:qui feras immanitate vincunt:qui placidiſſimus dei gregem vaſtant:ceu lupi rapaces atra in nebula: quos improba vẽtris Exegit cæcos rabies. Verũ hos ñ ventris:ſed cordis rabies efferauit.nec atra in nebula:ſed aperta predatione craſantur:nec eos vnq̃ conſcientia ſcelerũ reuocat:ne ſanctũ ac pium nomen iuſtitiæ ore illo violent:qui cruore innocẽtiũ tanq̃ rictus beſtiarum madent Huiꝰ tanti & tã pertinacis odiꝭ quẽ potiſſimũ cauſam eſſe dicamus? Vtrũ ne veritas odium pariat:vt ait poeta quaſi diuino ſpiritu inſtructus? An erubeſcunt coram iuſtis & bonis eſſe nequã an potius vtrumq;? nam & veritas ideo ſemper inuiſa eſt:q; is q peccat:vult habere libertum peccandi locum: nec aliter ſe putat malefactorũ voluptatibꝰ ſecurius perfrui poſſe q̃ ſi nemo ſit cui delicta non placeant. Ergo tanquam ſcelerũ & malitiæ ſuæ teſtes extirpare funditus nituntur & tollere:graueſq; ſibi putant tanquam vita eorum coarguatur. Cur enĩ ſint aliqui intempeſtiue boni:qui corruptis moribus publicis cõuictiũ bene viuendo faciãt? Cur nõ oẽs ſint æque mali:rapaces: impudici:adulteri:periuri:cupidi:fraudulenti? quin potius auferantur:q bus coram male viuere pudet:qui peccantium fontem & ſi non verbis quia tacent:tamen ipſo genere vitæ diſſimili feriunt & verberãt caſtigare.n.videtur quicũq; diſſẽtit. Nec eſt magnopere mirãdũ ſi aduerſus homines iſta fiunt:cum aduerſus ipſum deum pp eandem cauſam inſurrexerit etiã populus in ſpe conſtitutus:nec dei neſcius: ſequiturq; iuſtos eadẽ neceſſitas:quæ ipſum iuſtitiæ violauit auctorem. Vexant ergo & exquiſitis pœnarũ generibus excruciãt:parũq; habent interficere quos oderunt:niſi etiã crudelitas corporibꝰ illudat. Sequi autẽ doloris vel mortis metu:vel ſuapte perfidia cæleſte ſacramẽtũ deſeruerit:& ad funeſta ſacrificia cõſenſerint:ecs laudãt: & honoribus mulgent:vt eorũ exemplo cæteros illiciãt. ¶ Qui aũt magni exiſtimauerint:fidem:cultoreſq; ſe dei nõ abnegauerit:i eos

Chriſtia norũ perſecutiões.

Declamatio i eos q iuſtitiam faciunt. Locus ex. Virgi.

Veritas odium parit. Terẽtij dictum.

Boni cur odio ſint i probis.

vero totis carnificinæ ſuæ viribus veluti ſanguinem ſitiant incũbũt: & deſperatos vocant: quia corpori ſuo minime parcunt: quaſi quicq̃ deſperatius eſſe poſſit q̃ torquere ac dilaniare eum: quem ſcias innocentem. Adeo vero nec pudor vllus apud eos ſupereſt: a quib⁹ ab eſt: omnis humanitas: & detorquent in homines iuſtos conuitia ſibi congruentia. Impios enim vocant ipſi. ſ. pij & ab humano ſanguine abhorrentes: cũ ſi & actus ſuos conſiderent: & illorum quos tanq̃ impios damnant: iam intelligant q̃ mendaces ſint: & his omnibus q̃ ad uerſus bonos aut dicunt aut faciunt digniores. Non enim de noſtro ſed de illorum numero ſemp exiſtunt: quiuias obſideant armati: maria prędentur vel ſi pallam craſſari non licuit: venena clam tẽperent qui vxores necent: vt dotes earum lucrentur: aut maritos vt adulteris nubant: qui natos ex ſe pueros: aut ſtrangulent: aut ſi minimũ pij fuerint: exponant: qui libidines incæſtas nec a filia: nec a ſorore: nec a matre: nec a ſacerdote contineant: qui aduerſus ciues ſuos patriãq̃ coniurent: qui neq̃ ęculeum timeant: qui deniq̃ ſacrilegia cõmittant: & deorum (quos colunt) templa diſpolient: & vt q̃ leuia ſunt atq̃ inuſitata dicamus: qui hęreditates captent: teſtamenta ſupponãt iuſtos hęredes vel auferant: vel excludant: qui corpora ſua libidinibus proſtituant: qui deniq̃ immemores qui nati ſunt / cum fœminis patientia certent: qui ſanctiſſimam quoq̃ corporis ſui partem cõtra fas omne polluant & prophanent: qui virilia ſua ferro metant: & (qđ eſt ſceleratius) vt ſint religionis antiſtites ne vitæ quidem ſuæ parcant: ſed extinguendas publice animas vendant: qui ſi iudices ſedeant: aut immeritos perdant mercede corrupti: aut noxios impune dimittant qui cælum quoq̃ ipſu3 veneficijs appetant: tãq̃ eorũ malitiam terra non capiat: Hæc inquam & his plura ſcelera vtiq̃ ab his fiunt: qui deos colunt. Quis inter hæc tot & tanta iuſtitiæ locus eſt? Et ego de multis pauca collegi: non vt arguerem: ſed vt oſtenderes.

ſcelera gẽtilium.

mollicieri exprobratio.

Immemores qd nati ſint. ſ. q̃mares nõ fœminæ.

Seneca vitiorũ accuſator acerrimus.

¶ Qui volent ſcire omnia: Senecæ libros in manu ſumãt: qui morum vitiorumq̃ publicorum & deſcriptor veriſſimus: & accuſator acerrimus fuit. Sed & Lucillius tenebroſa3 iſtam vitam circũſcripte breuiterq̃ depinxit his verſibus. Nunc vero a mane ad noctes feſto atq̃ profeſto Totus itẽ pariterq̃ dies populuſq̃: patreſq̃ Iactare: ide foro ſe oẽs: decedere nuſq̃. Verba dare: vt caute poſſint pugnare doloſe. Vni ſe atq̃ eidem ſtudio omnes dedere & arti. Blanditia certare: bonum ſimulare viru3 ſe: Inſidias facere / vt ſi hoſtes ſint omnibus oẽs. ¶ Noſtro aute3 populo quid horum poteſt obijci: cui⁹ omnis religio eſt ſine ſcelere ac ſine macula viuere? Cum igitur videãt ſe ac ſuos ea que diximus gerere: noſtros autem nihil aliud operari niſi ęquũ & bonum: poterant (ſiquid ſaperent) ex hoc intelligere: &

Hominu3 pditiſſ. ſtudia.

Eides hic mediã breuiat. ſicut Virgilí. eo dẽ. vno eo dẽq̃ igni.

illos qui bonum faciunt:pios esse:& se impios qui nefanda commit
tunt neq; enim fieri potest/vt qui in omnibus vitæ suæ actibus non
errant in ipsa summa errent. Hoc est in religione quæ rerum omni-
um caput est. Impietas enim suscepta in eo quod est summum per
cætera vniuersa frequentatur eoq; fieri non potest vt ipsi qui errant
in omni vita:non & in religione fallant quoniam pietas in summo
regulam tenens:tenorem suũ seruat & in cæteris. Ita fit vt in vtraq;
parte de conditione rerum quę geruntur:qualis sit summa ipsa no-
scatur.

¶ De impia iniquorum qui deum nesciunt pietate. Et quid & vbi
sit vera pietas:quam deorum cultores assequi nequeũt propter sub
iectas causas. Cap.X.

OPerę precium est cognoscere illorum impietatem:vt ex his
quę clementer ac pie faciunt:possint intelligi qualia sint
quę ab his contra iura pietatis geruntur. At ne quem vi-
dear inclementer incessere:aliquam mihi personam poeti
cam sumam quę sit vel maximum pietatis exemplum Apud Ma-
ronem. Rex ille:quo iustior alter
Nec pietate fuit:nec bello maior & armis. verg. loc⁹
Qui nobis documenta iustitię protulit?
Vinxerat & post terga manus:quos mitteret vmbris
Inferias cęso sparsuros sanguine flammas.
Quid potest esse hac pietate dementius:q̃ mortuis humanas victi-
mas immolare:& ignem cruore hominũ tanq̃ oleo pascere? Si for-
tasse hoc non ipsius vitium fuerit:sed poetæ:qui insignem pietate vi
rum insigni scelere fœdauit. Vbi est ergo poeta illa pietas quam sæ
pissime laudas?
Ecce pius æneas Sulmone creatos:
Quattuor hic iuuenes totidem quos educat Vphens
Viuentes rapit inferias:quos immolet vmbris
Captiuoq; rogi perfundat sanguine flammas.
Cur ergo dicebat eodẽ ipso tẽpore quo vinctos ipsos hoies ad imo
lationem mittebat? Equidem & viuis concedere vellem: cum quos
viuos habeat in potestate: vice pecudum iuberet occidi. Sed hæc vt
dixi culpa non illius fuit:qui litteras fortasse non didicerat sed tua
qui cum esses eruditus:ignorasti tamen quid esset pietas:& illud ip
sum qđ nefarie:qđ detestabiliter fecit:pietatis eẽ officiũ credidisti:vi æneas cur
delicet ob hoc vnũ pi⁹ vocat:qa pręs dilexit. Quid q; bon⁹ Aeneas pius
haud aspernẽdas p̃cantes trucidauit? Adiuratus.n.p eundẽ pręs &

ſpem ſurgentis Iulí: nequaq̃ perpecit furis accenſus & ira. Quiſquã ne igitur putet hũc aliquid in ſe viriutis habuiſſe qui & furore tanq̃ ſtipula exarſerit: & manium patris per quem rogabatur oblitus: irã frenare non quiuerit? Nullo igitur modo pius: qui non tantum non repugnantes: ſed etiam precantes interemit. Dicet hic aliquis Quę igitur: aut vbi: aut qualis eſt pietas? Nimirum apd eos qui bella neſciunt: qui concordiam cum omni vi ſeruant: qui amici ſunt etiam inimicis: qui omnes hoīes ꝓ fratrib⁹ diligunt: qui cohibere irã ſciũt omnēq; animi furorē trãquilla moderatione lęnire. Quanta igitur caligo: quanta tenebrarum & errorũ nubes hominũ pectora obduxit: qui cũ ſe maxime pios putant: tam maxime fiunt impij. Quãto enim religioſius terrenis iſtis ſimulachris ſeruiunt: tãto magis ſcelerati aduerſum nomẽ diuinitatis verę exiſtunt. Itaq; pro merito impietatis ſuę grauioribus malis ſępe vexantur: quorũ cauſam qa neſciunt: fortunę culpa omnis aſcribitur & locũ inuenit Epicuri philoſophia nihil ad deos pertinere cẽſent is: nec gratia eos tãgi: nec ira moueri: quia & contẽptores eorum ſępe videant beatos: & cultores ſępe miſeros. Quod eo fit quia cũ religioſi videantur & natura boni nihil tale creduntur mereri: quale ſępe patiuntur. Conſolantur ſe tamen accuſatione fortunę: nec conſentiunt: q; ſi eſſet vlla: cultoribus ſuis nunquaꝫ noceret. Merito igitur huiuſmodi pietatẽ pœna conſequitur: & offenſa diuinitas ſcelere hominũ praue religioſorum graui eos infortunio mactat. Qui licet ſanctis moribus viuant in ſũma fide atq; innocentia: tamen quia deos colunt: quoꝝ ritus ipſos ac ꝓphanos deus verus odio habet: a iuſtitia & a numine veræ pietatis alieni ſunt. Nec eſt difficile docere cur deorum cultores boni & iuſti eſſe nõ poſſint. Quomodo eñ ſanguine abſtinebunt qui colunt cruẽtos deos Martem atq; bellonam? quomodo aut parentibus parcẽt: qui expulſorem patris ſui Iouem? aut natis ex ſe infantibus: q colũt Saturnũ? quõ pudicitiã ruebunt: qui colũt deaꝫ nudam & adulterã: & quaſi apud deos ꝓſtitutã? quomodo ſe a rapinis & fraudibus abſtinebunt: qui Mercurij furta nouerunt: docentis non fraudis eẽ decipere ſed aſtutię? quomõ libidines coercebunt: qui Iouẽ: Herculẽ: liberum: Appollinem: cęteroſq; venerant: quorũ adulteria & ſtupra i mares & fœminas non tantum doctis nota ſunt: ſed exprimunt & in theatris atq; cantantur: vt ſint omnibus notiora? Poſſunt ne inter hęc iuſti eſſe homines: qui etiam ſi natura ſint boni: ab ipſis tamen diſs erudiantur ad iuſtitiã Ad placandum enim deum quem colas: his rebus opus eſt quibus illum gaudere ac delectari ſcias. Sic fit vt tam colentium deus pro qualitate numinis ſui formet: quoniam religioſiſſimus eſt cultus imitari.

Qui licꝫ q̃ uis religioſi ſãctis vi deant̃ viuere mori b⁹ in ſũma innocẽtia atq; fide q̃ iuxta Ciceronẽ officiorum .j. li. ſic appellat̃ qa fit qđ dicitur: tñ a iuſtitia & pietate vera ſũt alieni

¶Quod perſecutores chriſtianorum non modo beſtię fuerint ſed ipſis beſtijs brutiores & truciores. Quibus & quare tormentis martyres afficiant.

Cap. XI.

Is igitur hominibus qui deorum ſuorum moribus congruunt: quia grauis eſt & acerba iuſtitia: eandem impietatem ſuaꝫ qua in cæteris rebus vtuntur: aduerſus iuſtos violenter exercent. Nec immerito a prophetis beſtię nominantur. Præclare itaq; M. T. Etenim ſi nemo eſt inquit qui mori malit: q̃ conuerti in aliquam figuram beſtiæ: q̃uis mentem hominis habiturus: q̃to eſt miſerius in hominis figura animo eſſe efferato? Mihi quidem tanto videtur: quanto eſt præſtabilior animus corpore? Aſpernantur itaq; corpora bæluarum: quibus ſunt ipſi ſæuiores: ſibiq; adeo placent: q; homines ſint nati quorum nihil niſi lineamenta & ſummam figuram gerunt. nam quis Caucaſus quæ India: quæ Hircania tã immanes taꝫ ſanguinarias beſtias vnq̃ aluit? Quoniam ferarum omnium rabies vſq; ad ventris ſatietatem furit: fame q; ſedata protinus conquieſcit. Illa eſt vera beſtia: cuiusvna iuſſione funditur after vbiq; cruor. Crudelis vbiq; luctus: vbiq; pauor: & pluríma mortis imago. nemo huius tantæ bæluę immanitatem põt ꝓmerito deſcribere qui vno loco recubans tamen per totum orbẽ dẽtibus ferreis ſeuit: & non tantum actus hominũ diſſipat: ſed & oſſa ipſa comminuit: & incineres fundit: ne quis extet ſepulturę locus: quaſi vero id affectent: qui deum confitentur: vt ad eoruꝫ ſepulchra veniat: ac nõ vt ipſi ad deũ pueniãt. Quẽnã illa feritas: q̃rabies quę inſania eſt: lucem viuis: terram mortuis denegaſſe? Dico igitur nihil eſſe miſerius his hominibus: quos miniſtros furoris alieni: quos ſatellites impię iuſſionis neceſſitas aut inuenit: aut fecit. non. n. bonor ille aut prouectio dignitatis fuit: ſed hominis dãnatio ad carnificinam: dei vero ad pœnam ſempiternam. Quæ autem per totũ orbem ſinguli geſſerint enarrare impoſſibile eſt. Quis. n. voluminum numerus capiet tam infinita tam varia genera crudelitatis? Accepta. n. poteſtate pro ſuis moribus quiſq; ſæuit. Alij prę nimia tumiditate plus auſi ſunt q̃ iubebantur. Alij ſuo proprio aduerſuꝫ iuſtos odio: quidã naturali mentis feritate: nonnulli vt placerent: & hoc officio viam ſi bi ad altiora munirent. Alij ad occidendum pręcipites extiterunt: ſicut vnus in Phrigia: qui vniuerſum populum cum ipſo pariter conuenticulo concremauit Sed hic q̃to ſæuior: tanto clementior inuenitur. illud vero peſſimum genus eſt: cui clementię ſpecies falſa blanditur: ille ſeuior: ille grauior eſt carnifex: qui neminẽ ſtatuit occidere. Itaq; dici non poteſt: huiuſmodi iudices q̃ta & q̃ grauia tormentorum genera excogitauerint: vt ad effectum propoſiti ſui peruẽi-

Crudeles ĩ hominũ figura beluę.

Martyrus cruciatus neceſſitas q̃liſcunq;.

rent. Hęc autem nō tantum ideo faciunt: vt gloriari poſſint: nullum ſe innocentium peremiſſe: nam & ipſe audiui aliquos gloriātes: quia adminiſtratio ſua in hac parte fuerit incruēta: ſed & inuidiæ cauſa: ne aut ipſi vincantur: aut illi virtutis ſuę gloriam conſequantur. Ita q̄ in excogitandis pœnarum generibus nihil aliud q̄ victoriam excogitant. Sciunt enim certamen illud eē & pugnā. Vidi ego i Bythinia preſidem gaudio mirabiliter elatum tanq̄ barbarorum gentē aliquam ſubegiſſet: q̄ vnus qui per biennium magna virtute reſiſterat poſtremo cædere viſus eſt. Contendunt igitur vt vincant & exquiſitos dolores corporibus immittunt: & nihil aliud euitant q̄ vt ne toti moriantur. Quaſi vero mors tantum nos beatos faciat: ac etiam non tormenta quanto fuerint grauiora: tanto maiorem virtutis gloriam pariant. Illi autem pertinaci ſtultitia iubent curam tortis diligenter adhiberi: vt ad alios cruciatus mēbra renouentur & paretur nouus ſanguis ad pœnam. Quid tam pium tam beneficum tam humanum fieri poteſt/ non curaſſent tam ſollicite quos amarent. Hæc eſt deorum diſciplina. Ad hęc opera cultores ſuos erudiunt: hæc ſacra deſiderant. Quinetiam ſceleratiſſimi homicidæ contra pios impia iura condiderunt: nam & conſtitutiones ſacrilegæ/ & diſputationes iuriſperitorum legantur iniuſtæ. Domitius de officio proconſulis libro ſeptimo reſcripta principum nefaria collegit: vt doceret quibus pœnis affici oporteret eos qui ſe cultores dei confiterentur. Quid his facias: qui ius vocant carnificinas veterum tyrannorum aduerſus innocentes tabidæ fœuientium/ Et cum ſint iniuſtitiæ crudelitatiſq̄ doctores: iuſtos eſſe ſe tamen ac prudentes videri volunt: cæci: & hebetes: ac rerum & veritatis ignari. Adeo ne vobis o perditæ mentes inuiſa iuſtitia eſt: vt eā ſummis ſceleribus adęquatis/ Adeo ne apd vos perit innocentia: vt ne morte quidē ſimplici dignam iudicetis: ſed ſupra omnia facinora habeatur nullum facinus admittere: pectuſq̄ purum ab omni ſceleris contagione præſtare/ Et quoniam cōmuniter cum deorum cultoribus loquimur: liceat per hos/ beneficere vobiſcum. Hæc eſt enim lex noſtra: hoc opus: hæc religio. Sivobis ſapientes videmur: imitamini. Si ſtulti: contemnite: aut etiam ridete ſi libet: nobis enim ſtultitia noſtra prodeſt. Quid latratis/ quid affligitis/ non inuidemus ſapientiæ veſtræ. Hanc ſtultitiam maluimus: hanc amplectimur. Hoc nobis credimus expedire: vt vos diligamus: & in vos ipſos qui odiſtis/ omnia conferamus.

Contra p̄ſidē bythinienſem.

chriſtiano rū ſuppliçia lege cō ſtituta deiniquis legibus Tertullianum i apologetico lege. vbi dicit. Quod ad hucvos re purgandę leges latēt

QVo expetibilius eſt eſſe bonum & malum putari/ q̄ malum eſſe & videri bonum. Cap. XII.

St apud Ciceronem non abhorrens a vero locus in ea di-

ſputatione:quę habetur a furio contra iuſtitiam.
Quęro inquit ſi duo ſint quorum alter optimus vir:ęquiſſimus ſum ma iuſtitia:ſingulari fide:alter inſignis ſcelere & audacia:& ſi in eo ſit errore ciuitas:vt bonum illum virum:ſceleratum facinoroſum: ne phariſ̃ putet. Contra autem q̃ ſit improbiſſimus: exiſtimetur eſſe ſ̃ma probitate ac fide:proq; hac opinione omnium ciuium bonus ille vir vexetur:rapiatur:manus ei denicq; auferantur: effodiant̃ oculi damnetur:vciatur:vratur exterminetur:egeat. Poſtremo iure ẽt optimo omnibus miſerrimus eſſe videatur:contra autem ille ipro bus laudetur:colatur:ab omnibus diligat̃. Omnes ad eum honores omnia imperia:omnes opes omnes denicq; copiæ conferantur. Vir denicq; optimus oim æſtimatione & digniſſimus omni fortuna iudicetur Quis tandem erit tam demens:qui dubitet vtrum ſe eſſe malit? Profecto quaſi diuinaret quæ nobis mala: & quomodo ventura eẽnt propter iuſtitiam:hoc poſuit exemplum. Hæc enim populꝰ no ſter patitur omnia errantium prauitate. Ecce i eo eſt errore ciuitas vel potius orbis ipſe totus:vt bonos & iuſtos viros tanq̃ malos & impios perſequatur:excruciet:damnet:occidat. Nam q; ait neminem eſſe tam dementem:qui dubitet vtrum ſe eſſe malit. Ille quidẽ vt is qui contra iuſtitiam differebat hoc ſenſit:malle ſapientẽ malum eſſe cum bona æſtimatiõe:q̃ bonum cum mala. A nobis autem abſit hęc amentia:vt falſum vero ante ponamus. An boni noſtri qualitas ex populi potius pendebit erroribus q̃ ex conſciẽtia noſtra: & iuditio dei Aut aliqua nos fœlicitas illiciet vnquam:vt non potius veram boni tatem cum omni malo:qua falſam cum omni proſperitate malimus Sua ſibi habeãt regna:reges:ſuas diuitias diuites vt loquitur Plautus) ſuam vero prudẽtiam prudentes:relinquant nobis ſtultitiã noſtram:quam vel ex hoc apparet eſſe ſapientiam q̃a eam nobis iuidẽt Quis iam ſtulto inuideat:niſi qui ipſe ſit ſtultiſſimus? Illi autem nõ adeo ſunt ſtulti vt ſtultis iuideant: ſed ex eoq; accurate:q; ſolicite p ſequuntur:ſtultos non eſſe concedunt:cur enim tam crudeliter ſæuiunt:niſi quia metuunt ne in dies inualeſcente iuſtitia cum diſs ſuis varicoſis reliquãtur? ſi ergo cultores deorum ſapientes ſũt:nos ſtulti:quid metuunt ne ſapientes illiciantur a ſtultis?

Bonum p̃ ſtat eẽ & malum putari:q̃ contra.

Nota ciceronẽ pene diuinaſſe de martyrũ tẽporibus.

¶ Quod ex eo pater iuſtitia chriſtianæ religionis: & veritas fidei q; de cultoribus deorum creſcit eccleſia: ſed de eccleſia nec minis nec tormentis compelli poſſint ad cultum deorum licet quidã ſacrificaſſe ex infirmitate leganꝰ iuſti: q; ñ poſtea per pœnitentiã (in quo nouatiani cõfutantur) ſurrexerũt fortiores Et q; patientia martyrũ ſolidiſſimũ eſt chriſtianæ religionis fundamentum. Cap. XIII

CVm autem noſter numerus ſemper ex deorum cultoribꝰ augeatur: nunquam vero ne in ipſa quidem perſecutiõe minuatur: quoniam peccare homines & inquinari ſacrificio poſſunt: auerti autem a deo non poſſunt. Valet enim ſuauerítas. Quis eſt tam excors: tamq; cęcus: qui non videat anĩ vtraq; ſit parte ſapientia? Sed illi malitia & furore cæcantur: ne videant: ſtultoſq; arbitrantur eſſe: qui cuꝫ habeant in ſua poteſtate ſupplicia vitare: cruciari tamen & mori malunt: cum poſſint ex eo ipſo peruidere non eſſe ſtultitiam: in quam tanta hominum milia perorbem totum vna & pari mente conſenſiunt. Si enim fœminæ ſexus infirmitate labuntur: nam interdum iſti muliebrem: & anilem ſuperſtitionem vocant: viri certe ſapiunt: ſi pueri: ſi adoleſcentes improuidi ſunt per ętatem: maturi certe ac ſenes habent ſtabile iudicium. Si vna ciuitas deſipit: cæterę vtiq; innumerabiles ſtultę eſſe nõ poſſunt: ſi vna prouícia: vna natio prouidentia caret: cęteras omnes habere intelligentiã recti neceſſe eſt. ¶ Cũvero ab ortu ſolis vſq; ad occaſum lex diuina ſuſcepta ſit: & omnis ſexus: & omnis ętas: & gens: & regio vnis ac paribus animis deo ſeruiant: eadem ſit vbiq; patientia: idem contemptus mortis: intelligere debuerant aliquid in ea re eſſe rõnis q; non ſine cauſa vſq; ad mortẽ defendatur: aliquid fundamenti ac ſolidítatis q; eam religionem non tantum iniuriís ac vexatiõe nõ ſoluat: ſed augeat ſemper & faciat firmiorem. ¶ Nã & in hoc quoq; illorum malitia conuincitur: qui euertiſſe ſe funditus religionem dei opinantur: ſi homines inquinauerint cum & deo ſatiſfacere liceat: & nullus ſit tam malus dei cultor: quin data facultate ad placandum deum reuertatur: & quidem deuotione maiori. Peccati ei conſcientia: & metus pœnę religionem facit: & ſemper multo firmior eſt fides quam reponit pœnitentia. Si ergo ipſi cum deos arbitrantur ſibi iratos: tamen donis: & ſacrificiís: & odoribꝰ placare eos credunt: quid eſt tandem q; deum noſtrum tam immitem: tã implacabilem putent: vt videatur is iam chriſtianus eſſe nõ poſſe: qui diís eorum coactus inuituſq; libauerit niſi forte contaminatos ſemel putant animum tranſlaturos vt ſua ſponte iam facere incipiãt: quod p tormenta fecerunt? Quis id officium libens ſubeat quod ab iniuria cœpit? Quis cum videat laterum ſuorum cicatrices: non magis oderit deos propter quos ętera pœnarum inſignia: & impreſſas viſceribus ſuis notas geſtet. Ita fit vt data diuinitus pace: & qui fugerunt vniuerſi redeant: & alius propter miraculum virtutis nouus populꝰ accedat. Nam cum videat vulgus dilacerari homines variís tormẽtorum generibus: & inter fatígatos carnifices inuictam tenere patiẽtiam exiſtimant id quod res eſt: nec conſenſum tam multorum: nec

Iniuriís alíj minis legũt Satiſfacere: p pœnitentiam. Fides firmior eſt quã reponit penitẽtia

Qꝫ vtilis ſit martyrum patiẽtia

perſeuerantiam morientium vanaꝫ eſſe: nec ipſã patientiã ſine deo cruciatus tãtos poſſe ſuperare. Latrones & robuſti corporis viri eiuſmodi lacerationes perferre nequeunt: exclamant: & gemitꝰ edunt: Vincuntur enim dolore: quia deeſt illis inſpirata patiẽtia. Noſtri autem (vt de viris taceam) pueri & mulierculę tortores ſuos tacite vicunt: & exprimere illis gemituꝫ nec ignis põt. Eant Romani & Mutio glorientur: & Regulo quorum alter necandum ſe hoſtibus tradidit ꝙ captiuum puduit viuere. Alter ab hoſtibus deprehenſus cuꝫ videret ſe mortem vitare non poſſe: manum foco iniecit: vt pro facinore ſuo ſatiſfaceret hoſti: quem voluit occidere: eaꝙ pœna veniaꝫ quam nõ meruerat accepit. Ecce ſexus fœmineus: & fragilis ætas dilacerari ſe toto corpore vriꝙ perpetitur non neceſſitate: quia lꝫ vitare: ſe velint: ſed voluntate quia confidunt in deo.

Latrones. Cõparatõ pulchra. Cõtra gloriã rõanorum. Sceuolæ fortitudo. Reguli cõſtãtia cur pui ęſtimetur

¶ De vera virtute chriſtianoruꝫ qui in culmine patientię cõſtituti philoſophos laudatores patientiæ ãtecedũt virtute patiendi. Et ꝙ vanum: & ſtultum eſt imaginatam terram vt deum colere. Cap. XIIII.

SEd hęc eſt vera virtus: quam philoſophi quoꝙ gloriabũdi non re: ſed verbis inanibus iactant differentes nihil eſſe tam congruens viri ſapientis grauitati atꝙ conſtantiæ: q̃ nullis terroribus de ſententia & propoſito poſſe depelli: ſed tanti eſſe cruciari & mori: ne fidem prodat: ne ab officio diſcedat ne metu mortis aut dolore acerbo ſubactus aliquid faciat iniuſtuꝫ: niſi forte delirare illis veſter flaccus in lyricis: cum dicit Iuſtum & tenacem propoſiti virum Non ciuium ardor praua iubentium. Nõ vultus inſtantis tyranni mente Quatit ſolida. ¶ Quo nihil verius dici poteſt: ſi hoc ad eos referatur: qui nullos cruciatus: nullam mortem recuſant: ne a fide iuſtitiaꝙ declinent: qui non tyrannicas iuſſiones: non præſidum gladios tremunt: quo minus veram & ſolidã libertatem conſtanti mente defendant: quę in hoc ſolo tuenda ſapiẽtia eſt. ¶ Quis enim tam inſolens: tam elatus eſt: qui me vetet oculos in cęlum tollere: qui imponat mihi neceſſitatem vel colendi qđ noli. vel quod velim non colendi? Quid nobis iam vlterius relinquitur: ſi etiam hoc quod voluntate fieri oportet: libido extorquet aliena? nemo iſtud efficiet: ſiquid eſt nobis ad contẽnendam mortẽ doloremꝙ virtutis eſt. Quam conſtantiam ſi tenemꝰ: cur ſtulti iudicamur: facientes ea quæ philoſophi laudant? Recte igitur Seneca icõgruentiam hominibus obiectans ait. Summa virtus illis videtur magnus animus. Et iſdem eum qui contemnit mortem: pro furioſo habent: quod eſt vtiꝙ ſummæ peruerſitatis. Sed hi vanarum religionũ cultores eadem ſtultitia id obiiciunt: quaverũ deum nõ intelligunt

Horatij locus

quos Sibylla Erythrea κωφοὺς καὶ ἀνοήτους vocat ſurdos, ſcz & excordes: qui nec audiant diuina: nec ſentiant. Sed terram digitis ſuis imaginatam metuant: & adorent.

¶ Quare ſapientes habentur pro ſtultis: & quomodo i dua⁹ p̄cipue virtutib⁹: pietate. ſ. & æquitate iuſtitia cõſtet: & qd pietas ſecundum Trimegiſtum: & quid æquitas ſecundũ Ciceronem quarum neutrũ aſſequi potuerunt Romani vel græci: nec aliqui niſi chriſtiani. Cap. XV

Iuſtitia ſpeciem ſtultitiæ habet. carneades philo quẽtia.

QVę vero cũ cauſa ſit vt eos qui ſapientes ſũt ſtultos putẽt magna ratio eſt: nec. n. fruſtra fallũtur. Quæ nobis diligẽter eſt explicanda: vt errores ſuos tandem (ſi fieri poteſt) agnoſcant. Iuſtitia ſuapte natura ſpeciem q̃dam ſtultitiæ habet: qđ ego & diuinis & humananis teſtimoniſs confirmare poſſum. Sed nihil fortaſſe apud iſtos agemus: niſi eos de ſuis doceam⁹ auctoribus non poſſe iuſtum quem q̃ eſſe: quod eſt coniunctum cum vera religione aut ſapientia: niſi idem ſtultus eſſe videatur. Carneades academicæ ſectæ philoſophus cuius in differendo quæ vis fuerit: quæ eloquentia: quod acumen qui neſcit ex prædicatione Cice. intelliget aut Lucilliſ: aqud quem differẽs neptunus de re difficillima oſtẽdit non poſſe id explicare: nec ſi carneadem ipſum Orcus remittat:

Biformẽ carnea diſ diſputatõnẽ allegat etiã fabi⁹ i oratoria inſtitutione.

¶ Is cum legatus ab athenienſibus Romam miſſus eſſet diſputauit de iuſtitia copioſe: audiente Galba & catone cenſoribus: maximis tunc oratoribus. Sed diſputationem ſuam poſtridie contraria diſputatione ſubuertit: & iuſtitiam quam pridie laudauerat: ſuſtulit: non quidem philoſophi grauitate: cuius prudentia firma & ſtabilis debet eſſe ſententia: ſed quaſi oratorio exercitij genere in vtramq; partem differendi. Quod ille facibat: vt alios quodlibet aſſerentes poſſet refutare. Eam diſputationem qua iuſtitia ſubuertitur. Apud Ciceronem. L. Furius recordatur credo quoniam de repu. differebat: vt defenſionem laudationẽq; iduceret: ſine qua putabat regi nõ poſſe rempu. Carneades aurem (vt ariſtotelem refelleret ac Platonem iuſtitię patronos) prima illa diſputatione collegit ea omnia: quę p⁹ iuſtitia dicebãtur: vt poſſet illa ſicut fecit euertere. Erat. n. facillimũ iuſtitiam radices non habentem labefactare: vt diceret anelantẽ laborare: qa tũ nulla in terra fuit: vt quid eſſet aut qualis a philoſophis diceretur. atq; vtinam tot ac tales viri q̃tum eloquentię: q̃tum animi: tantum etiam ſciẽtiæ ad implendam defenſionem ſummæ virtutis habuiſſent cuius origo in religione: ratio in æquitate eſt. Sz hi qui primam illam partem neſcierunt: ne ſecundam quidem tenere potuerũt. ¶ Volo autem prius circunſcripte ac breuiter qd ſit oſtendere: vt intelligaſ philoſophos ignoraſſe iuſtitiaz: nec id quod mini

me nouerant potuiſſe defendere. Iuſtitia q̄ quis omnes ſimul virtutes amplectatur: tamen duæ ſunt omnium principales: quę ab illa diuelli ſeparariq̄ non poſſunt: pietas & æquitas: nam fides: tẽperãtia probitas: innocentia: integritas: & cæteræ huiuſmodi vel natura: vl̃ inſtitutis parentum poſſunt ineſſe ijſdem hominibus: qui iuſtitiam neſciunt: ſicuti ſemper fuerunt. Nã Romani veteres: qui iuſtitia gloriari ſolebant: his vtiq̄ virtutibus gloriabantur: quæ (vt dixi) profiſciscia iuſtitia poſſunt: & ab ipſo fonte ſecerni. Pietas vero & ęqtas quaſi venę ſunt eius. His .n. duobus fontibus conſtat tota iuſtitia. Sed caput eius & origo in illo primo eſt: in ſecundo vis omnis ac ratio. Pietas autem nihil aliud eſt q̄ dei notio: ſicut Trimegiſtus veriſſime diffiniuit (vt alio loco diximus) Si ergo pietas eſt cognoſcere deum: cuius cognitionis hæc ſumma eſt vt eum colas: ignorat vtiq̄ iuſtitiam qui religionẽ dei non tenet. Quomodo .n. poteſt ipſa3 noſſe. qui vnde oriatur ignorat? Plato quidem multa de vno deo locutus eſt: a quo ait conſtitutum eſſe mundũ: ſed nihil de religione: ſõniauerat enim: deum non cognouerat: q̄ ſi iuſtitiæ defenſione3 vel ipſe vel quilibet alius implere voluiſſet: in primis religiones deoru3 euertere debuit: quia contrarię ſunt pietati. Quod quidem Socrates quia facere tentauit: in carcerem cõiectus eſt: vt iam tunc appareret quid eſſet futurum his hominibus qui iuſtitiã veram defendere: deoq̄ ſingulari ſeruire cœpiſſent. Altera igitur iuſtitię pars eſt ęquitas: ęquitatem non dico vtiq̄ bene iudicandi: quod & ipſum laudabile eſt in homine iuſto. Sed ſecũ cęteris coęquandi: quam Cicero ęqualitatem vocat. Deus .n. qui homines generat & inſpirat: oñes ęquos, i. pares eſſe voluit. Eandem conditionem viuendi omnibus poſuit: oẽs ad ſapiẽtiã genuit oib⁹ imortalitatẽ ſpopõdit. Nemo .n. a beneficijs ei⁹ cęleſtibus ſegregat. Nã ſicut oib⁹ vnicũ ſuũ lumẽ ęqualiter diuidit: emittit omnib⁹ fontes: victũ ſubminiſtrat: quietẽ ſomni dulciſſimã tribuit: ſic omnib⁹ ęquitatẽ virtutẽq̄ largit̃: nemo apd eũ ſeru⁹ ẽ: nemo domin⁹. Si .n. cũctis idẽ pr̃ ẽ: ęquo iure oẽs liberi ſum⁹. Nemo ideo paup ẽ: niſi qui iuſtitia idiget: nemo diues: niſi q̄ virtutib⁹ plen⁹: nemo dẽiq̄ egregius: niſi q̄ bon⁹ & inocẽs fuerit: nemo clarim⁹: niſi q̄ opa miſericordię largiter fecerit: nẽo pfectiſſim⁹: niſi q̄ oẽs grad⁹ virtutis ipleuerit. Quare neq̄ Rõani: neq̄ greci iuſtitiã tenere potuerũt: qa diſpares multis gradib⁹ hoies hũerũt a pauperibus ad diuites: ab hũilibus ad potentes: a priuatis dẽiq̄ vſq̄ ad regũ ſublimiſſimas ptãtes. Vbi .n. nõ ſũt vniuerſi pes: ęqtas nõ ẽ: & excludit ięq̃litas ipa iuſtitiã: cui⁹ vis ois i eo ẽ. vt pes faciat eos: q̄ ad hui⁹ vitę cõditionẽ pari ſorte venert. De ęqtate chriſtianorũ: quã philoſophi nõ habẽtes nec inuenire nec defendere potuerunt. Cap. XVI.

iuſtitia q̄ quotue eius partes & quę.

Pietas qđ

Plato (& ſimilit Ariſtoteles) đ. um ſõniauit: nõ cognouit.

Socratis carcer prę ſignauit chriſtianis futura.

Aequitas Aeq̃litas. quum ipe det oibus vitã & inſpiratiõnẽ & oiã Actuũ ſeptio

VObus igitur illis iuſtitiæ fontibus immutatis omnis vir
tus & omnis veritas tollitur: & ipſa iuſtitia remigrati cæ
lum. Ideo non eſt verum illud bonum a philoſophis rep
tum: quia ignorabant vel vnde oriretur: vel quid efficeret:
quod nullis aliis præterq̃ noſtro populo reuelatum eſt. Dicet aliqs.
Nonne ſunt apud vos alij pauperes: alij diuites: alij ſerui: alij domi-
chriſtiani ni? nonne aliquid iter ſingulos intereſt? Nihil, nec alia cauſa eſt cur
ſe fratres nobis inuicem fratrum factum nomen impertiamus: niſi quia pares
appella- eſſe nos credimus. nam cum omnia humana non corpore ſed ſpiri-
bant. tu metiamur tametſi corporum ſit diuerſa conditio: nobis tamẽ ſer-
ui non ſunt ſed eos: & habemus: & dicimus ſpiritu fratres religione
conſeruos. Diuitiæ quoq; non faciunt inſignes: niſi quos poſſunt bo
nis operibus facere clariores. Diuites ſunt enim non qui diuitias ha
bent: ſed qui vtuntur illis ad opera iuſtitiæ. Et qui pauperes viden-
tur: eo tamen diuites ſunt: quia & egent & concupiſcunt nihil. Cum
igitur & liberi ſeruis: & diuites pauperibus: humilitate animi pares
ſumus: apud deũ tamen virtute diſcernimur. Tanto quiſq; ſublimi-
or eſt quanto iuſtior. Si enim iuſtitia eſt quaſi parem ſe etiam mino
ribus facere q̃q̃ hoc ipſo præcellat: q; ſe inferioribꝰ coequauit: tamẽ
ſi non tantum quaſi parem, ſed etiam quaſi minorem ſe geſſerit: vti-
q; multo altiorem dignitatis gradum deo iudice conſequetur. Nam
profecto in hac ſæculari vita quamq̃ breuia & caduca ſunt omnia) &
præferunt ſe alteris homines: & de dignitate contendunt: quo nihil
fœdius: nihil arrogantius: nihil a ſapientis ratione ſemotius. Rebus
Paulus ad .n. cæleſtibus contraria ſunt iſta vniuerſa terrena. Sicut. n. ſapientia
Corin. hominũ ſumma ſtultitia eſt apud deum. Stultitia (vt docui) ſumma
ſapientia eſt: ſic deo humilis & abiectus eſt: qui fuerit conſpicuus &
ſublimis in terra. nam vt taceam q; hęc præſentia terrę bona, quibus
magnus honor tribuitur: virtuti contraria ſunt: & vigorem mentis
eneruant: quę tandem poteſt firma eſſe nobilitas: quę opes: quę po-
tentia cum poſſit deus reges quoq; ipſos inferiores etiam infimis fa-
cere. Et ideo conſulens nobis deus: inter diuina præcepta, illud præ-
cipue poſuit. Qui ſe extollit humiliabitur: & qui ſe humiliat exalta-
bitur. Cuius præcepti ſalubritas docet: q; qui ſe apud homines pla-
num fecerit: humilemq; prębuerit: hic apud deum præcellens & in-
Mala quę ſignis habeatur. nec enim falſa eſt illa ſententia: quę apud Euripidẽ
putantur fertur in hũc modum. Quę hic mala putantur: hæc ſũt in cęlo bona.
hic: in cæ- ¶ Quomodo Carneades & iura pro vtilitate ſancita: & veram ſiho-
lo ſũt bõa. minibus iuſtitiam: niſi forte ſtultis, collegerit inueniri non poſſe: &
ciuilis iuſtitia ſapientia quidem habeat: ſed iniuſtam. naturalis au-
tem iuſta ſit vtiq; ſed ſapientiã omnino non habeat. Cap. XVII.

EXpoſui cauſam cur philoſophi nec inuenire iuſtitiã: nec defendere potuerunt. Nunc redeo ad illud quod intenderam. ¶ Carneades ergo quoniam erant infirma: quę a philoſophis differebantur: ſumpſit audaciam refellendi quia refelli poſſe intellexit. Eius diſputationis ſumma hæc fuit Iura ſibi hoies pro vtilitate ſanxiſſe. ſ. varia pro moribus: & apud eos pro tẽporibus ſæpe mutata: ius autem naturale eſſe nullum. Oẽs & homines & animantes alias ad vtilitates ſuas natura ducente ferri. Proinde aut nullam eſſe iuſtitiam: aut ſi ſit aliqua/ſũmam eſſe ſtultitiã. qm̃ ſibi noceret alienis cõmodis cõſulẽs & iferebat hęc argumẽta oĩb⁹ populis: q florerẽt iperio: & Romanis quoq; ipſis: q toti⁹ orbis potirent domino. ſi iuſti velit eẽ: hoc ẽ ſi aliena reſtituãt: ad caſas eẽ redeundũ: & in neceſſitate ac miſerijs iacendum: tum omiſſis cõibus ad ꝓpria veniebat. Bonus vir inquit ſi habeat ſeruum fugitiuũ: vel domum inſalubrẽ ac peſtilentem: quę vitia ſolus ſciat: & ideo p̃ſcribat: vt vendat: vtrum ne profitebitur fugitiuum ſeruum ac peſtilẽtem domum ſe vendere: an cælabit emptorem? Si profitebitur emptori fugitiuũ eſſe: bonus quidem: quia non fallet. Sed tamen ſtult⁹ iudicabitur: quia vel paruo vendet: vel omnino non vendet. Si cęlauerit: erit quidem ſapiens: quia re conſulet. Sed idem malus quia fallet. Rurſus ſi reperiat aliquem: qui aurichalchum ſe putet vẽdere eum ſit illud aurum: aut plumbum cum ſit argentum: tacebit ne vt id paruo emat: an id indicabit vt magno? Stultum plane videtur emere malle magno. Vnde intelligi volebat: & eum qui ſit iuſtus ac bonus ſtultum eſſe: & eum qui ſapiens malũ. Et tamen ſine pernicie fieri poſſe: vt ſint homines paupertate cõtenti. Trãſibit ergo ad maiora in quibus nemo poteſt ſine periculo vitæ iuſt⁹ eſſe Dicebat n. nempe iuſtitia eſt hominem non occidere: alienũ prorſus non attingere. Quid ergo iuſtus faciet: ſi forte naufragium fecerit: & aliquis imbecillior viribus tabulam cœperit: nõne illum a tabula detrabit: vt ipſe conſcendat: eaq; nixus euadat? Cum maxime ſit null⁹ medio mari teſtis. Si ſapiens eſt faciet. Ipſi. n. pereundum eſt niſi fecerit. Si autem mori maluerit q̃ manus inferre alteri iã vero iuſt⁹ ẽt: ſed ſtultus eſt: qui vitæ ſuę non parcat: dum parcit alienæ. Item ſi acie ſuorum ſuſa hoſtes inſequi cœperint: & iuſtus ille nactus fuerit aliquem ſaucium equo inſidentem: ei ne parcet vt ipſe occidatur: an deijciet ex equo: vt ipſe poſſit hoſtem effugere? Quod ſi fecerit ſapiens: ſed idem malus. Si non fecerit: iuſtus ſed idem ſtultus ſit neceſſe eſt. Ita ergo iuſtitiam: cũ in duas partes diuiſiſſet: alteram ciuilem eſſe dicens/alterã naturalẽ: vtrãq; ſubuertit: q illa ciuilis ſapiẽtia ſit quidẽ: ſed iuſtitia non ſit. Naturalis autem illa iuſtitia ſit qui-

Iura ſibi hoies ꝓ vtilitate ſãxiſſe Rõani p iniuriã rapuerãt oia pene.

Aurichalcũ auro vlius plumbũ argẽto

Iuſtitia naturalis & ciuilis.

dem:ſed non ſit ſapientia. Arguta hæc plane & venenata ſũt & quæ M. Tullius non potuerit refellere. Nam cum faciat Lelĩ Furio reſpõdentem: proq; iuſtitia dicentẽ:irrefutata hęc tanq̃ foueam eſtp tergreſſus:vt videatur idem Lælius non naturalem quę in ſtultitiæ crimẽ venerat:ſed illam ciuilem defendiſſe iuſticiam:quam Furius ſapientiam quidem eſſe conceſſerat:ſed in iuſtam.

¶ Contra Carneadem:q; nec ſtultus poteſt eſſe iuſtus / nec ſapiens iniuſtus: & q; innocentibus & iuſtis deus ſemper optime cõſulit: & neceſſaria prouidet:quę patent ex diffinitione ſtultitiæ & ſapientiæ & quæ ſit cognatio hominis & dei. Ca. XVIII.

QVod ad præſentem diſputationẽ pertinebat: oſtẽdit quo modo iuſtitia ſimilitudinem ſtultitiæ gerat: vt appareat non ſine cauſa decipi eos:qui putãt noſtræ religionis homines ſtultos eſſe:qui talia videantur facere qualia ille propoſuit. Nunc maius a me exigi ſentio: vt oſtendam quare iuſtitiam deus ſtulticiæ ſpecie conuolutam ex oculis hominum voluerit auferre.

Læli⁹ ſapiẽs habit⁹ẽ

Sí prius Furio reſpondero:quia parum plene reſpondit. Lælius qui profecto licet ſapiens fuerit(vt vocabatur)patrocinari tamen veræ iuſtitiæ nullo modo poterat:quia caput ipſum fontemq; iuſtitiæ nõ tenebat:nobis autem facilior eſt ipſa defenſio. Quibus cæleſti beneficio familiaris:ac penitus nota iuſticia eſt:quiq; illam non nomine:ſed re nouimus.

Platoni & Ariſtoteli diuinarum rerum doctrina defuit.

Nam Plato & Ariſtoteles honeſta quidem volũtate iuſtitiam defendere cupierunt:effeciſſentq; aliquid:ſi conatus eorum bonos:ſi eloquentia:ſi virtutem ingenij diuinarũ quoq; rerũ doctrina iuuiſſet. Itaq; opus illorũ inane atq; inutile iacuit: nec cuiq̃ hominũ perſuadere potuerunt:vt eoꝝ proſcriptio viueret:quia fundamentum a cælo diſciplina illa nõ habuit noſtrum opus certius ſit neceſſe eſt:quod deus docuit. Illi enim depingebant verbis: & imaginabantur iuſtitiam:quę in conſpectu non erat:nec præſentib⁹ exẽplis confirmare poterant quę differebant. Reſponderi eñ poſſet ab audientibus non poſſe ita viui ſicut illi ſua diſputatione proſcripſerũt adeo vt nulli adhuc extiterint:qui id genus vitę ſequerẽtur. nos autem non verbis modo ſed etiã exemplis ex vero petitis vera eſſe quæ a nobis dicuntur:oſtendamus. Senſit igitur Carneades quę ſit natura iuſtitiæ niſi q; parum alte proſpexit ſtultitiam non eſſe: q̃q̃ intelligere mihi videar qua mẽte id fecerit. Nõ ei vere exiſtimauit eũ ſtultum eſſe:quia iuſtus eſt. Sed cũ ſciret non eſſe:& rationem tamẽ cur ita videretur non comprehenderet:voluit oſtendere laterei abdito veritatem vt decretũ diſciplinę ſuæ tueretur:cuius ſumma ſententia eſt nihil percipi poſſe. Videamus ergo vtrũ ne iuſtitia fœdus aliquod habere cum ſtultitia poſſit. Iuſtus inquit ſi aut equũ ſaucio

aut tabulam naufrago ademerit: vt ipſe animam ſuam liberet: ſtultus eſt. Primum omnium nego vllo modo fieri poſſe: vt homini qui quidem vere iuſtus ſit eiuſmodi caſus eueniat: quia iuſtus neq; cuiq; noto inimicus: nec quicquam omnino appetit alienum. Cur enim nauiget: aut quid petat ex aliena terra: cui ſufficit ſua? Cur autem belligeret: aut ſe alienis furoribus miſceat: in cuius animo pax cum hominibus perpetua verſetur? Scilicet peregrinis mercib⁹: aut humano ſanguine delectabitur: q neq; lucrū ſciat appetere: cui ſufficit vict⁹ & nō mō ipſe cædē facere: ſed intereſſe facientibus: ac ſpectare ducat nefas. ¶ Sꝫ omitto iſta: quoniam fieri poteſt: vt vel inuitus ad hæc ſubeunda cogatur. Adeo ne iuſtitiā o Furi: vel potius o Carneadæ: cuius eſt illa omnis ratio: tam inanem: tam ſuperuacuam: tāq; contemptam deo putas: vt nihil poſſit: nihilq; habeat in ſeſe: qđ ad cuſtodiam ſui valeat? Sed videlicet qa ſacramentū hominis ignorant: ideoq; ad hanc vitam temporalez referunt omnia quāta ſit vis iuſtitiæ ſcire non poſſunt. Nam & cū de virtute diſputant: q̄uis intelligant ꝓfunis ac miſeriis eſſe pleniſſimam: tamen expetendā eē aiūt ſua cauſa. Eius eī prēmia: quę ſunt ęterna & immortalia nullo modo vident: ſic rebus omnibus ad hanc prēſentem vitam relatis: virtutem plane ad ſtultitiam redigunt. Siquidem tantos huius vitæ labores fruſtra & inaniter ſuſcipit. Sed hæc alio loco pleni⁹. ¶ Interiz de iuſtitia: vt cœpimus: cuius tanta vis eſt: vt cum oculos in cælum ſuſtulerit: a deo mereatur omnia. Recte igitur Flaccus tantam eē dixit innocentiæ vim vt ad tutelam ſui nō egeat: nec armis: nec viribꝰ quacunq; iter fecerit. Integer vitę ſceleriſq; purus Non eget mauris iaculis: nec arcu: Nec venenatis grauida ſagittis Fuſte faretra Siue per ſyrtes iter ęſtuoſas: Siue facturus per inhoſpitalem caucaſū: vel quę loca fabuloſus Ambit Hydaſpes. Nō poteſt ergo fieri: quin homineꝫ iuſtum inter diſcrimina tempeſtatū: atq; bellorum cæleſtis tutela cuſtodiat: ac non etiam ſi cum parricidis & nocentibus nauiget aut malis perdatur quoq; vt vna iuſta & innocens anima liberetur: aut certe pereūtibus cęteris ſola ſeruetur: ſed concedamus poſſe fieri quod proponit philoſophus. quid ergo iuſtus faciet: ſi nactus fuerit aut in equo ſaucium: aut in tabula naufragum? non inuitus confiteor: morietur potius q̄ occidet. nec ideo tamē iuſtitia quod eſt ſingulare hominis bonum ſtultitiæ nomen accipiet. quid eniz melius: quid clarius homini eſſe debet: q̄ innocentia: quę vtiq; tanto perfectior ſit neceſſe eſt: q̄to illam produxeris ad extremum: moriq; malueris: nequid de innocentiæ ratione minuatur: ſtultitia eſt inquit alienę animæ parcere cū pernicie ſuæ Nū etiā pro amicitia pire ſtultū iudicabit? qd ergo familiares illi pythagorici laudāt a nobis: quo

vide huiuſ modi quo q̄ q̄ſtiōes apd Ciceronē libro officioruꝫ tertio & apud Thomāſ ſecūda ſecūdę

Horatij ſoc⁹ ex odis

Damō & Pythias amicitię exemplum.

rum alter ſe tyranno vadē mortis pro altero dedit: alter ad preſtitutum tempus: cum iam ſponſor eius duceretur: preſentiam ſui fecit: eumq; interuentu ſuo liberauit: quorū virtus in tanta gloria non haberetur: cum alter pro amico: alter etiam ꝓ fide mori voluit: ſi ſtulti putarentur. Deniq; ob hanc ipſam virtutem tyrānus his gratiam rettulit vtrūq; ſeruando: & hominis crudeliſſimi natura mutata eſt quinetiā deprecatus eſſe dicitur: vt ſe tertiū in amicitiā reciperēt nō vtiq; tāq; ſtultos: ſed tāq; bonos & ſapiētes viros. Itaq; nō video quare cum pro amicitia & fide mori ſumma gloria computetur: non etiā pro innocentia perire ſit homini glorioſum. Ergo ſtultiſſimi ſūt qui nobis crimini dant mori velle pro deo: cū ipſi eum: qui pro homine voluit mori: in cælū ſummis laudibus tollant. ¶ Deniq; vt cōcludā diſputationem non poſſe eundem ſtultum eſſe ac iuſtum: & eundē ſapientem: & iniuſtum docet ipſa ratio. Qui enim ſtultus eſt: qd ſit bonum ac iuſtum neſcit: & ideo ſemper peccat. Ducitur ei quaſi captiuus a vitijs nec reſciſcere vllo modo poteſt: qa caret virtute: quā neſcit. Iuſtus autem ab omni peccato ſe abſtinet: qd aliter facere nō pōt: q; ſi habeat recti prauiq; notitiā. Rectū autē diſcernere a prauo quis poteſt: niſi ſapiens? Itaq; fit: vt nunq; poſſit iuſtus eſſe: qui ſtult⁹ eſt: neq; ſapiens qui fuerit iniuſtus. Quod ſi eſt veriſſimū: manifeſtū eſt eum: qui aut naufragio tabulam: aut equum ſaucio non ademerit ſtultū nō eē: quia hoc facere peccatū ē: a quo ſe ſapiens abſtinet. Videri tamen & ipſe profiteor per hominū errorē ignorantiū cuiuſq; rei proprietatē. Itaq; omnis hęc queſtio/non tā argumentis q; definitione diſſoluitur. Stultitia igitur eſt in factis dictiſq; per ignorantiam recti ac boni erratio. Ergo ſtultus non eſt: qui ne ſibi quidē parcit dūmodo alteri non noceat: quod eſt malū. Quod quidem nobis & rō & veritas ipſa preſcribit. In omnibus enim videmus animalibus: qui ſapientia carent: conciliatrices eſſe naturam: nocent ei aliis vt ſibi proſint: neſciunt enim quia malum eſt nocere. Homo vero q ſcientiam boni ac mali habet ſe abſtinet a nocendo: etiā cum incōmodo ſuo: quod animal irrationale facere non poteſt. Et ideo inter ſummas hominū virtutes innocentia numeratur: quibus rebus apparet ſapiētiſſimū eſſe: qui malit perire ne noceat: vt id officiū quo a mutis diſcernitur/ſeruet. Nam qui vēdentis errorem non redarguit: vt aurum paruo emat: aut qui non profitetur ſeruū fugitiuū/vel peſtilentem ſe domū vendere: lucro & cōmodo ſuo cōſules: non eſt ille ſapiens: vt carneades videri volebat: ſed callidus & aſtutus. Callidas & aſtutia in multis quoq; animalibus ſunt: vel cū inſidiantur alijs/& dolo capiūt vt deuorēt: vel cū inſidias aliorū vario genere deludūt. Sapiētia vero i homine ſolū cadit. Sapiētia.n. eſt intelligentia

Cōcluſio.

Stult⁹ ſēp peccat. Iuſtus eſſe ſtul⁹ nō pt.

Stultitia quid.

Sapientia quid.

vel ad bonum rectũq; faciendũ v. l abſtinentia delictorũ factorũq; improborũ. Lucro autem nunq; ſapiens ſtudet: quia bona hęc terrena contẽnit: nec quẽquam falli patitur: quia boni viri officium eſt errores hominũ corrigere: eoſq; in viã reducere. Siquidẽ ſocialis hominis eſt ac benefica natura: qua ſola cognationẽ cũ deo habet.

¶ Q; ignoratio immortalitatis & dei veri prædictorum cauſa errorum eſt: & mortem meretur æternam. Et q; homo non ſit hominis genitor/ſed miniſter generationis. Et quare deus veram ſapientiaꝫ voluit ſub ſpecie ſtultitiæ occultari. Cap. XIX.

SEd nimirum hæc cauſa efficit: vt ſtultus eſſe videatur: qui ſegere aut mori malit: q̃ nocat vel eripiat aliquid alteri: q; hominẽ morte deleri putãt. Ex eaq; perſuaſione omnes tũ vulgi: tũ etiam philoſophorum naſcuntur errores. Si enim poſt mortem nihil ſumus profecto ſtultiſſimi eſt hominis non huic vitę conſulere: vt ſit q̃ diutina & commodis omnibus plena. Quod qui facieta iuſtitiæ regula diſcedat neceſſe eſt. Si autẽ ſupereſt homini vita melior & longior (quod & philoſophorum magnorum argumẽtis: & vatũ reſpõſis: & prophetarum diuinis vocibus diſcimus) Hãc pręſentem cum ſuis bonis contemnere ſapientis eſt: cuius omnis iactura imortalitate penſatur. apud Ciceronem idem ipſe iuſtitię defenſor Lælius: vult inquit plane virtus honorem. nec eſt virtutis vlla alia merces. Eſt plane & quidem virtute digniſſima: quam tu Læli nequaq̃ poteras ſuſpicari. Nihil enim diuinarum noueras litterarũ quã tũ illa (iqt) accipit facile/exigit non acerbe. Erras vehemẽter: ſi putas ab homine pręmiũ ſolui poſſe virtuti. Cum ipſe alio loco veriſſime diſſeras: huic viro quas diuitias obijcies? quæ imperia? q̃ regna? quis iſta putat humana: ſua bona diuina iudicat. Quis ergo te ſapiẽtẽ Læli putet: cũ ipſe tibi loquaris contraria? Et paulo poſt admis virtuti quę dediſti. Sed videlicet ignorantia veri facit incertam labẽtẽq; ſententiã. Deinde quod adiungis. Sed ſi aut ingrati vniuerſi: aut inuidi multi: aut inimici potentes: ſuis virtutem pręmijs ſpoliant. O q̃ fragilem/q̃ inanẽ virtutem induxiſti: ſi ſpoliari poteſt ſuo pręmio. Quę ſi bona ſua diuina iudicat (vt aiebas) qui poſſunt exiſtere taꝫ ingrati: tam inuidi: taꝫ potentes: qui virtutẽ ſpoliare valeãt his bonis/quę fuerint in eã collocata diuinitus? Ne illa ſe inquit mẽtis ſolatijs oblectat: maximeq; ſuo decore ſe ipſa ſuſtentat? Quibus ſolatijs: quo decore: cuꝫ in crimen ſępe veniat: & in pœnã decor ille vertatur? Quid. n. ſi (vt Furius dicebat) rapiaẽ: vexetur exterminẽ egeat: auferantur ei manus: effodiantur ei oculi: damnẽ. vinciatur vratur: miſeris etiam modis necetur: perdet ne ſuũ pręmiũ virtꝰ? An potius peribit ipſa? Minime. Sꝫ & mercedeꝫ ſuã deo iudice accipiet

Probatio ęterne vitę.

Virtutis vnica merces honor: apud Ciceronem.

Virtutis laus.

Ex virtus natura oñ dif animę i mortali tas ſic pau. ꝑ prię ad Corin. xv. ſi pro hac vita tm̃ in Chriſto ſperantes ſumus: miſerabiliores ſumus oib⁹ homi nibus.

chriſtiani pro ſtultis habebantur a ſtultis.

Patrē noli te vocare vobis ſup terrā. vn⁹ eſt enī pater veſter q̄ in cęliseſt Matthęi. xxiij.

& viuet: & ſemper vigebit. Quæ ſi tollas: nihil poteſt in vita hominū tam inutile: tā ſtultuꝫ videri eſſe/q̄ virtus: cuius naturalis bonitas & honeſtas docere nos poteſt: animaꝫ non eſſe mortalē: diuinūq; illi a deo pręmiū conſtitutū. Sed iccirco virtutem ipſaꝫ deus ſub perſona ſtultitię voluit eſſe cęlatā: vt myſteriū veritatis ac religionis ſuæ eēt arcanū: vt has religiones: ſapientiāq; terrenā extollentē ſe alti⁹: ſibiq; multū placentem: vanitatis erroriſq; dānaret. vt propoſita deniq; difficultate: per anguſtiſſimos tramites ad immortalitatis pręmium ſublime pduceret. Docui (vt opinor) cur populus noſter apd ſtultos ſtultus haberetur. Nā cruciari atq; interfici malle: q̄ thura tribus digitis cōprehenſa in focū iactare: tam ineptū videtur q̄ in periculo vitæ alterius animā magis curare q̄ ſuam. neſciūt. n. q̄tum ſit nefas adorare aliud prętereq̄ deū qui cōdidit cælū: atq; terrā: qui humanuꝫ gen⁹ finxit: iſpirauit: luce donauit. Q; ſi ſeruorū nequiſſimus habetur: qui dominū ſuū fuga deſerit: iſq; verberibus: vinculis: ergaſtulo & cruce: & omni malo digniſſimus iudicatur. Et ſi filius eodē modo perditus atq; impius exiſtimatur: qui patrē ſuū dereliquerit: ne illo obſequatur: ob eāq; cām dignus putatur: qui ſit exhęres: & cui⁹ nomen de familia in perpetuū deleatur. Quāto magis qui deū deſerit: in quem duo vocabula domini & patris æque veneranda conueniunt? nam ille qui ſeruū precio cōparat: quid in eum beneficij cōfert: præter q̄ alimenta: quę illi vtilitatis ſuæ gratia ſubminiſtrat? Et qui filium generat non habet poteſtatem vt concipiatur: vt naſcatur: vt viuat. Vnde apparet non eſſe illum patrem: ſed tantummodo generandi miniſtrū. Quibus ergo ſupplicijs dignus eſt deſertor eius: qui & dominus verus & pater eſt: niſi his quę deus ipſe conſtituit? qui ſpiritibus iniuſtis æternum parauit ignem quod ipſe per vates ſuos impijs ac rebellibus comminatur.

¶ De inſania eorum: qui deos colunt: & non audent ratione contendere cum fidelibus: & quare ſacrorum ſilentium inducunt: & q; religio per patientiaꝫ defendenda eſt: & ratione potius q̄ ſæuitia/ferro/vel igne: & quantum & in quibus differunt religionis veræ cultus & falſæ. Cap. XX.

QUiſcant igitur & ſuaruꝫ & alienarum interfectores animaruꝫ q̄ inexpiabile facinus admittant. Primū q; ſeipſos iugulant perditiſſimis dęmonibus ſeruiendo: quos deus in æterna ſupplicia damnauit. deinde q; nec ab aliis deum coli patiuntur. Sed auertere homines ad mortifera ſacra contendunt: nituntur q̄ ſumma diligentia: nequa ſit anima incolumis in terra: quæ ſaluo ſtatu ſuo ſpectet in cælum. Quid aliud dicam q̄ miſeros: qui prędonū ſuorum inſtigationibus parent: quos

deos esse opinantur: quorum neq; conditionem: neq; originem: ne q; nomina: neq; rõnem sciunt? Sed hic hærentes persuasioni vulga ri libenter errant: & stultitiæ suę fauent. A quibus si persuasionis ei⁹ rationem requiras: nullã possunt reddere: sed ad maiorũ iudicia cõ fugiunt. Quod illi sapientes fuerint: illi probauerit: illi sciuerint: qd esset optimũ: seq; ipsos sensibus spoliet: ratiõe abdicãt: dũ alienis er roribus credũt. Sic impliciti rerum omniũ ignorantia: nec se: nec de os suos norunt. Atq; vtinã soli errare: soli desipere vellent. Alios etiã in consortium mali sui rapiunt: quasi habituri solatium de perditõe multorũ. Sed hęc ipsa ignorantia effecit: vt in persequendis sapiẽti bus tam mali sint: fingũt se illis cõsulere: illos ad bonã mentem velle reuocare: nũ igit hoc sermone: aut aliqua ratiõe reddita facere nitũ tur? Minime. Sed vi atq; tormentis. O mira & cęca dementia: in his putatur mala mens esse: qui fidem seruare conantur. In carnificib⁹ autem bona. In his ne mala mens est: qui contra ius hũanitatis: con tra fas omne lacerantur? An potius in his qui ea faciunt in corporib⁹ innocentiũ: quę nec sęuissimi latrones: nec iratissimi hostes: nec barbari aliquando fecerunt. Adeo ne etiam sibi mentiuntur: vt vi cissim boni ac mali nomia transferãt: & imutent? Quid ergo? Num die nocte vocant: solem tenebras? Alioqui eadem impudẽtia est bo nis malorum nomen imponere: sapientibus stultorũ: iustis impioꝝ quiimmo siqua illis fiducia est: vel i philosophia: vel in eloquẽtia ar ment se: ac refellant hæc nostra. Si possunt congrediantur cominus & singula quęq; discutiant. Docet eos suscipere defensionem deoꝝ suoꝝ: ne si nostra inualuerint (vt quotidie inualescunt) cũ delubris suis & ludibrijs deserant. ¶ Et qm̃ nihil possunt (Augetur. n. illis religio dei quanto magis p̃mitur) ratione potius & hortamentis agãt Procedunt in medium pontifices: seu minores: seu maximi flamies augures. Itẽ reges sacrificoli: quiq; sunt sacerdotes: & antistites religionum. Conuocent nos ad cõtẽtiones: cohortentur nos ad suscipiẽ dos cultus deorum: persuadeant multos esse: quorum numine ac ꝓuidentia regantur: omnia ostendant origines & initia sacroꝝ ac deo rum: quomodo sint mortalibus tradita: qui fons: quæ ratio sit expli cent: proferant quę merces in cultu: quę pœna in contemptu manet: quare ab hoibus se coli velint: quid illis si bti sũt hũana pietas cõferat. Quę oia nõ asseueratiõe ꝓpria: nec. n. valet qcq̃ mortalis hois auctoritas: sed diuinis aliqb⁹ testimonijs cõfirmẽt. sicuti nos facim⁹ Nõ ẽ op⁹ vi & iniuria: qa religio cogi nõpõt: verbis potius q̃ verberib⁹ res agẽda ẽ: vt sit voluntas. distrigãt aciẽ ingenioꝝ suoꝝ. Si rõ eo rũ vera ẽ: asseraf: patiſum⁹ audire si doceãt: tacẽtib⁹ certe nihil credi mus: sicut nec sęuiẽtib⁹ qdem credimus. Imitentur nos: vt rationem

Quiimo: hoc & cõ tra Turas recte dicit. Cũ delubris suis & ludibrijs pulchra figura.

totius rei exponant. Nos em̃ non illicimus (vt ipſi obiectant) ſed docemus ꝓbam⁹: oſtendimus. Itaq; nemo a nobis retinetur inuitus. Inutilis eſt. n. deo: qui fide ac deuotione caret. Et tamẽ nemo diſcedit ipſa veritate retinente. Doceant iſti hoc modo ſiqua illis fiducia veritatis eſt loquant̃: diſcant: audeant inq̃ diſputare nobiſcũ aliqd eiuſmodi. Iam ꝓfecto ab aniculis: quas contẽnunt: & apueris nr̃atibus error illoꝝ ac ſtultitia ridebit̃. Cũ em̃ ſint pitiſſimi: deorũq; ꝓgenie & res geſtas: & imperia: & interitus: & ſepulchra delibris nouerint: ipſoſq; ritus quibus ſunt initiati vel ex rebus geſtis hoim: vel ex caſibus: vel etiã ex moribus natos ſciãt: incredibilis demẽtia ẽ deos putare: quos fuiſſe mortales negare nõ audeant: vl̃ ſi tã iprudẽtes fuerint vt negent: ſuq; illos: ac illorum litterę coarguẽt: ipſa denicq; illos ſacrorũ initia cõuincent. Sciant igit̃ ex hoc ipſo quantũ interſit iter verũ & falſum: q̃do ipſi q ſũt eloquẽtes ꝓſuadere nõ poſſũt imperiti ac rudes poſſũt qa res ipa & veritas logt̃. Quid ergo? Sequiũt: vt ſtultitiã ſuã dũ minuere volũt augeãt: lõge diuerſa ſũt carnificia & pietas nec poteſt aut pietas cũ vi: aut iuſtitia cũ crudelitate coniũgi: ſed merito nõ audẽt de rebus quicq̃ docere diuinis: ne & a noſtris derideãtur & a ſuis deſerantur. Nam forte vulgus: cui ſimplex incorruptũq; iudiciũ eſt ſi myſteria illa cognoſcat: in memoria mortuorũ cõſtituta dãnabit: aliudq; verius quod colat quęret. Hinc fida ſilẽtia ſacris cõſtituta ſunt ab hoib⁹ callidis: vt neſciat popul⁹ quid colat. Cũ aũt nos in eorũ doctrinis verſemur: cur nobis aut noſtris nõ credũt: qui vtrũq; nouimus: aut inuident: qa falſis vera p̃tulimus: ſed defẽdẽda ſunt (inquiunt) publice ſuſcepta ſacra. O q̃ inhoneſta volũtate miſeri errant. Sẽtiunt. n. nihil eſſe in rebus hũanis religione p̃ſtãti⁹ eãq; ſumma vi oportere defendi. Sed vt in ipſa religiõe: ſi [illegible]n defenſiõis genere fallũtur. Defẽdenda. n. religio eſt nõ occidẽdo: ſed moriẽdo nõ ſeuitia: ſed patientia: nõ ſcelere: ſed fide. Illa em̃ malo ſunt: hęc bonorũ. Et neceſſe eſt bonũ in religiõe verſari: nõ malum. Nã ſi ſanguine: ſi tormẽtis. ſi malo religionẽ defendere velis: iam nõ defẽditur illa: ſed polluetur & violabitur. Nihil eſt em̃ tãvolũtarium q̃ religio: in qua ſi animus ſacrificantis auerſ⁹ eſt: iam ſublata: iam nulla ẽ Recta igit̃ ratio eſt: vt religionẽ patiẽtia vel morte defẽdas: in qua ſi des cõſecrata: & ipſi deo grata eſt & religioni addit auctoritatẽ. Nã ſi is qui in hac terreſti militia regi ſuo fidẽ ſeruat ĩ aliquo egregio facinore: ſi poſtea vixerit acceptior fit & carior. Si perierit: ſummã cõſequitur gloriã: q; ꝓ duce ſuo morte occubuerit. Quãto magis iperatori oium deo fides ſeruãda eſt: q nõ tantum viuẽtibus: ſed & mortuis p̃miũ poteſt virtutis exoluere. Igitur dei cultus quoniaꝫ militię cæleſtis eſt: deuotionẽ maximã fidẽq; deſiderat. Quomodo. n. deus

Noſtratibus id eſt Chriſtianis.

Hinc fida ſilentia ſacris enuſtitiuꝫ eſt poetę. de huiuſmodi ſilentijs vide et tertulianum in apolo.

aut amabit colẽtẽ ſi ipſe nõ ameť ab eo? Aut p̃ſtabit precãti quicqd orauerit: cũ ad p̃candũ nemo neq; ex aĩo: neq; obſeruanter accedat? Iſti aũt cũ ad ſacrificandũ veniũt: nihil intimũ: nihil propriũ diis ſuis offerũt: nõ integritatẽ mẽtis: nõ reuerẽtiã: non timorẽ. Peractis itaq; ſacrificijs inanibus oẽz religionẽ: in tẽplo: & cũ tẽplo: ſicut iuenerãt relinquũt: nihilq; ſecũ ex ea neq; afferũt: neq; referũt. Inde ẽ q; eiuſ modi religiões: nec bonos facere poſſunt: neq; firmę atq; immutabiles eſſe. Traducunť itaq; ab his hoĩes facile: quia nihil ibi ad vitã: nihil ad ſapientiã. nihil ad fidẽ diſcitur. Quę eſt enim ſupſtitio illoruz deorũ? quę vis? quę diſciplina? q̃ origo? quę ratio? quod fundamẽtũ? q̃ ſubſtãtia? quo tendit: aut quid polliceť: vt ab hoie poſſit fideliter ſeruari fortiterq; defendi? In qua nihil aliud video: q̃ ritũ ad ſolos digitos ptinentẽ. Noſtra vero religio eo firma eſt: & ſolida & immutabilis: quia iuſtitiã docet: quia nobiſcũ ſemp eſt: quia tota in aĩo colẽtis eſt: quia mentẽ ipſam p̃ ſacrificio hẽt. Illic nihil exigiť aliud q̃ ſãguis pecudũ: & fumus & inepta libatio. Hic bona mẽs hic purũ pectus: innocẽs vita. Illuc veniũt ſine delectu adulterę impudicę lenę: p̃caces & obſcœnę meretrices. Veniũt gladiatores latrones: fures: venefici: & p̃cantur nihil aliud q̃ vt ſcelera impune commitant. Quid eniz latro ſacrificãs: aut gladiator roget: niſi vt occidat? Quid fœnerarius: niſi vt fallat? Quid meretrix: niſi vt plurimum peccet? Quid adultera: niſi vt mortẽ viri optet: autvt ſua impudicitia celeť? Quid lena: niſi vt multos bonis exuat? Quid fur: niſi vt plura rapiat Hic vero etiã leui cõiq; peccato locus nullus eſt. Et ſi quis ad ſacrificium nõ integra conſcia venerit: audit q̃ illi deus cõminetur: ille q̃ latebras cordis videt: qui peccatis ſemp ifeſtꝰ ẽ: & exigit iuſtitiã: q̃ fidẽ poſcit. Quis huic malæ menti aut malæ p̃cí locꝰ eſt? At illi ifœlices nec ex ſceleribus ſuis intelligũt q̃ malũ ſit quod colunt: quandoquidem flagitijs oĩbus inquinati veniũt: ad p̃candũ & ſe pie ſacrificare opinanť ſi cutẽ lauerint: tanq̃ libidinẽ intra pectus incluſam vlli amnes abluant: aut vlla maria purificent. Quãto ſatius eſt mentẽ potiꝰ eluere quę malis cupiditatibus ſordidatur: & vno virtutis ac fidei lauacro vniuerſa vitia depellere? Quod q̃ fecerit q̃libet inquinatũ ac ſordidum corpus gerat: ſatis purus eſt.

Quida dultera. Tertullian in apologetico ſocratẽ & catone reprehẽdit qvxoresſuas amicis cõmũicauerit: & neſcio iquit an inuitas Quod nota circa xxi.ca.iij. liber.

¶ Q; hoſtes ſuos adorat ſtulta gentilitas: quoꝝ cultus non mõ chriſtiani: ſed & philoſophi & domeſtici cultores deorum deſtruunt. Ca. XXI

ASti aũt q̃ neſciũt qd vel quo modo ſit colẽdum cæci & imprudentes in cõtrariũ cadũt. Adorãt itaq; hoſtes ſuos: latrones & interfectores ſuos victimis placant. Et aĩas ſuas cum thure ipſo cremendas aris dcteſtabilibus imponunt

Irascũtur etiã miseri q̃ nõ similes alij peant incredibili mẽtiũ cæcitate. Quid. n. videãt: qui solẽ nõ vidẽt? quali vero si dij essent: indigerẽt hoim auxilio aduersus cõtemptores suos? quid ergo nobis irascũtur: si illi nihil possunt: nisi q̃ ipsi deos suos destruũt: de quoꝝ potestate diffidũt magis irreligiosi: q̃ qui oio nõ colũt? Cic. in suis legibus cũ caste ad sacrificia p̃ciperet accedere: pietatẽ inquit adhibito: opes amoueto. Qui secus faxit: Deus ipse vindex erit. Recte hocq̃ dẽ. Neq;. n. fas est desperare de deo: quẽ ideo colas: quia potẽtẽ putas. Nã quomodo vindicare colẽtis iniuriã potest: qui sua nõ potest Libet igitur ex his q̃rere: cui potissimũ p̃stare se putent cogendo iuitos ad sacrificiũ. His ne quos cogũt? at nõ est beneficium qđ ingerit recusãti. sed consulendũ est etiã nolentibus: quando quid bonuꝫ sit nesciunt? Cur ergo tam crudeliter vexant: debilitant: cruciant si saluos eẽ volunt. Aut vñ pietas tam impia: vt eos miseris modis aut p̃dant: aut inutiles faciant: quibus velint esse cõsultũ? An vero dijs p̃stant? at non est sacrificiũ: quod exprimitur ab inuito: nisi enim sponte atq; ex animo fiat: execratio est: cum homines proscriptione: iniurijs: carcere: tormentis adacti faciunt. si dij sunt isti: qui sic coluntur vel propter hoc solum colendi non sunt: q̃ sic coli volunt: digni sꝫ detestatione hominum quibus cum lachrymis cum gemitu: cum sãguine de membris omnibus fluente libatur. at nos contra non expetimus vt deum nostrum (qui est omnium creator: velint: nolint) colat aliquis inuitus: nec si non coluerit irascimur. Confidimus enim maiestati eius: qui tam contemptum sui possit vlcisci: q̃ seruorũ suorum labores & iniurias. Et ideo cũ tam nefanda perpetimur: neverbo quidem reluctamur: sed deo remittimus vltionẽ: nõ vt hi faciũt qui defensores se esse deorum suorum videri volunt: & sæuiunt effe rate aduersus non colentes. Ex quo intelligi datur: q̃ non sit bonum deos colere: quoniam bono potius adducendi homines ad bonum fuerãt: non malo. Sed quia illud malum est: etiam officium eius bono caret. ¶ At eñ puniendi sunt qui destruunt religiones. Num peius nos destruimus q̃ natio Aegyptiorum: qui turpissimas bestiaruꝫ ac pecudum figuras colunt: quædam etiam pudẽda dictu tãq̃ deos adorant. Num peius q̃ idem ipsi: qui cũ deos se colere dicant: tamẽ eos publice turpiterq; derident: de quibus etiam per mimos agi cũ risu & voluptate patiuntur? Qualis hęc religio aut quanta maiestas putanda est: quæ adoratur in templis: illuditur in theatris: & q̃ hæc fecerint: non pœnas violati numinis pendũt: sed honorati etiaꝫ laudatiq; discedunt? Num peius nos destruimus q̃ quidaꝫ philosophi: qui omnino nullos deos esse aiunt? Sed omnia sua sponte esse nata omnia fortuitu fieri quę geruntur? Nũ peius q̃ epicurei: qui esse qui

Cicero in suis legibus.

dem deos: ſed curare quicquam negant: neq; irafci eos neq; gratia commoueri: Quibus dictis vtiq; perſuadent colendos omnino non eſſe: Siquidem nec colentes reſpiciunt: neq; non colentibus irafcuntur. Prꝛeterea cum contra metus differunt: nihil aliud efficere conantur: q̃ vt nemo deos timeat. Et hꝛec tamen ab hominibus & audiuntur libenter/& differuntur impune. Neq; irafci: ſubaudi aiunt.

¶Quare maligni ſpiritus inſtigent cultores ſuos in perſecutionem fidelium: & quare vera relígio videatur inanis. Cap. XXII.

NOn ergo ideo aduerſus nos inſaniunt: quia dij non colũtur a nobis: A multis enim non coluntur: ſed quia veritas penes nos eſt: quæ (vt eſt veriſſime dictum) odium parit. Qd igitur exiſtimabimus niſi neſcire illos quid patiãtur? Pergitur ergo cæco & irrationabili furore: quem nos videmus: illi neſciunt: nõ enim ipſi homines perſequũtur: qui cauſam cur irafcãtur: innocẽtibus nõ habẽt: ſed illi ſpiritus cõtaminati ac perditi: quibus veritas & nota eſt & inuiſa: inſinuãt ſe mẽtibus eorum: & inſtigant neſcios in furorem. Hi enim q̃diu pax eſt in populo dei: iuſtos fugitãt & pauẽt. Et cuꝫ corpora hominuꝫ occupãt: animaſq; diu vexant: adiurãtur ab his: & in nomie veri dei fugãtur. Quo audito tremunt & exclamant: & vri verberariq; ſe teſtantur: & interrogati: qui ſint quando venerint: quomodo in hominem irrepſerint: confitẽtur ſic ex torti: & excruciati virtute diuini nominis exulant: pp hꝛec verbera & minas: ſanctos & iuſtos viros ſemper oderũt. Et quia p ſe nocere his nihil poſſunt: publicis eos odijs pſequũtur: quos ſibi graues ſentiũt: exercẽtq; ſęuitiã q violẽtiſſime poſſunt: vt aut eorũ fidẽ minuãt p dolorꝫ: aut ſi id efficere nõ quiuerit: auferãt oio de terra: ne ſint qui poſſint eorum nequitiã coercere. ¶Nõ me fugit quid rñderi e cõtrario poſſit. Cur ergo deus ſingularis/ille magnus: quẽ rerum potẽtem: quem dñm oim cõfiteris. hęc fieri patit̃: nec cultores ſuos aut vindicat: aut tuet̃. Cur denicq; q̃ eũ nõ colũt opulẽti: & potẽtes: & beati ſunt: & honoribus regnoq; potiũtur: eoſq; ipſos ditioni ſuæ ac poteſtati ſubiectos habẽt? Reddẽda & huiꝰ ratio eſt rei: neqd remaneat erroris. Nã in primis hęc cauſa ẽ cur exiſtimetur relígio dei viꝫ nõ habere q̃ inducantur hoies ſpe terrenorũ ac pręſentium bonorũ: quę ad curã mẽtis nullo mõ ptinẽt: qbus quia carere iuſtos videt & affluere iiuſtos: & dei cultũ inanẽ arbitrãtur/in quo ineſſe illa nõ cernũt: & deorũ ritus exiſtimãt veros/qm̃ cultores eorũ & diuitijs/& honoribus: & regnis fruãtur. Verũ hi q ſũt in hac exiſtimatione nõ pſpiciũt alterius vim rõnẽq; hois q̃ tota nõ in corpore: ſed in mente eſt. Nihil ei videt amplius/q̃ videtur/corpus .ſ. quod qa oculis manuq; tractabile ẽ: imbecillũ/fragile/mortale eſt: cui ſũt illa oia bona q̃cu- Teren. in andria.

Quæſtio. Reſpõſio. Imbecillũ: Intellige ſibi de hoc ſuale ſecũdæ ad Corin. qnto. Quę ei videt/corporalia ſũt Quę autẽ nõ videt/ęterna ſũt Grego. in homelia: Cuꝫ ſero: Corrũpi i quit neceſſe ẽ quod palpatur. Exponit Scotꝰ i q̃rto diſ. xlix. q. xiij

piditati ac miraculo ſunt: opes: honores: imperia. quoniam corpori afferunt voluptates: & ideo tam caduca ſunt: q̃ corpus ipſum. Animus vero in quo ſolo eſt homo: quoniam ſubiectus oculis non ē: nec bona eius inſpici poſſunt: quę in ſola virtute ſunt poſita: ideo tam ſtabilis eſt & conſtans & perpetuus ſit neceſſe eſt q̃ ipſa virtus: in qua eſt animi bonum.

eſt. i. conſiſtit principaliter.

¶ Quare deus electos ſuos tradita impijs poteſtate vexari patiatur. Cap. XXIII.

LOnguꝫ eſt vniuerſas virtutum ſpecies promere: vt de ſingulis doceam q̃ neceſſe ſit ſapientem ac iuſtum virum lōge ab illis bonis abhorrere: quibus quia fruuntur miniſtri deorum cultus veri: & efficaces eſſe creduntur: quod ad preſentem pertinet queſtionem ſatis eſt ſi ex vna virtute id probemus quod intendimus. Nempe magna & precipua virtus eſt patiētia: quam pariter & vulgi publicę voces: & philoſophi: & oratores ſummis laudibus concelebrant. Quod ſi negari non poteſt: quin ſūma ſit virtus: neceſſe eſt iuſtuꝫ & ſapientem virū in poteſtate eſſe hominis iniuſti: vt capiat patientiam. Patientia eſt. n. malorū: quę auferuntur: aut accidunt cū equanimitate perlatio. Ergo iuſtus ac ſapiens: quia virtutem capit: habet in ſe patientiam: qua carebit omnino: ſi nihil patietur aduerſi. Contra qui in rebus proſperis agit impatiens eſt & virtute maxima caret. Impatientem dico: quia nihil patitur. Innocentiam quoq; ſeruare non poteſt quę & ipſa iuſto: & ſapiēti viro propria eſt virtus: ſed & nocet ſæpe & concupiſcit: aliena: & rapit quę cupierit per iniuriam: quia virtutis expers vitio peccatoq; ſubiectus eſt: & fragilitatis oblitus animo inſolenter elato tumet: inde iniuſti ac deum neſcientes & diuitijs: & potentia: & honorib⁹ florent. Hęc. n. cūcta iniuſtitiæ prēmia ſunt: quia & perpetua eſſe non poſſunt: & per cupiditateꝫ violentiāq; queruntur. Iuſtus vero ac ſapiens: quia illa omnia humana ſunt (vt eſt a Lælio dictum) ſua bona iudicat: nec alienū quicq̃ cōcupiſcit: ne quem contra ius humanitatis lædat omnino: nec vllam potentiam honorēue deſiderat: ne cui faciat iniuriam. Scit enim cunctos ab eodem deo & ab eodem conditore generatos iure fraternitatis eſſe coniunctos. Sed & ſuo contentus & paruo: quia fragilitatis ſuę memor nō amplius quęrit q̃ vnde vitam ſuſtentet: & ex eo ipſo quod habuerit ipartitur etiam non habenti: quia pius eſt: pietas etiam ſumma virtus eſt: & accedit ex eoq; voluptates caducas vitioſaſq; contēnit: quarū cauſa opes appetuntur: quoniam continens eſt ac libidinum victor: & nihil timoris aciſolentię gerens non extollit ſe altius: nec erigit ſuperbū caput. Sed placidus & concors: & planus: & comis eſt: quia conditionem ſuam

Patientia quid.

nouit. Cum ergo iniuriam nulli faciat nec aliena rapiat: nec ſua quo q3 ſi auferãt defendat: cum ſciat etiam illatam iniuriam moderate ferre: quia virtute pręditus eſt: neceſſe eſt iuſtu3 hominem ſubiectũ eſſe iniuſto: & contumelijs ab inſipiente affici ſapiẽte3: vt & ille pec cet: quia iniuſtus eſt: & hic in ſe virtutem habeat: quia iuſtus ẽ. ¶ Si qs autẽ volet ſcire plęnius cur malos & iniuſtos deus potentes brõs & diuites fieri ſinat: pios contra humiles: miſeros inopes eſſe patiat ſumat eum Senecę librum: cui titulus eſt. Quare bonis viris multa mala accidant: cũ ſit prouidentia: in quo ille multa nõ plane iperi- tia ſeculari: ſed ſapienter ac pene diuinitus locutus eſt. Deus inquit homines pro liberis habet: ſed corruptos & vitioſos luxurioſe ac de licate patitur viuere: qa non putat emendatione ſua dignos. Bonos autem quos diligit: caſtigat ſępius: & aſſiduis laboribus ad vſum vir tutis exercet: nec eos caducis ac mortalibus bonis corrumpi ac de prauari ſinit. Vnde nemini debet mirũ videri: ſi pro noſtris ſępe de lictis caſtigamur a deo. Immo vero cum vexamur ac premimur: tũ maxime gratias agimus indulgentiſſimo patri: q3 corruptelam no- ſtram non patitur longius procedere: ſed plagis ac verberibus emẽ dat. Ex quo intelligimus nos eſſe deo curæ: quoniam cum peccam9 iraſcitur. Nam cum poſſet populo ſuo & opes & regna largiri (ſicut dederat ante Iudæis: quorum nos ſucceſſores ac poſteri ſumus) ic- circo etiã voluit ſub aliena ditione atq3 iperio degere: ne rerum pro ſperarum fœlicitate corruptus in luxuriam laberetur: ac dei p̃cep- ta cõtemneret. Sicut illi maiores noſtri: qui ſæpe terrenis ac fragili- bus his bonis eneruati: aberrauerunt a diſciplina legis: vinculaq3 ru perũt. Puidit ergo quaten9 cultorib9 preſtaret quietẽ ſi mãdata ſer- uaſſẽt: & tamen eos emendaret: ſi pręceptis nõ obtẽperaſſent. Itaq3 ne tam corrumperentur ocio/q̃ patres eorum licentia: premi eos ab his voluit/i quorũ manibus eos collocauit: vt & labantes confirmet: & corruptos ad fortitudinem reparet: & fidos experiatur ac tentet. Quomodo ei põt imprator militũ ſuorũ probare virtutẽ: niſi habue rit hoſtẽ? Et illi tamen aduerſarius ſurgit inuito: quia mortalis eſt & vinci poteſt. Deo autem quia repugnari nõ poteſt: ipſe aduerſarios noi ſuo excitat: nõ q cõtra ip̃m deũ pugnẽt: ſed cõtra milites eius: vt deuotionẽ ac fidẽ ſuorũ vl̃ pbet: vel corroboret: donec p̃ſſurę verbe tib9 defluẽtẽ corrigat diſciplinã. ¶ Eſt & alia cã cur aduerſ9 nos pſe cutiones fieri ſinat: vt dei ppls augeat. Nec ẽ difficile mõſtrat cur ãt quõ illd fiat. Primũ fugãt a deorũ cultorib9 plimi odio crudelitatis. Cur ẽt talia ſacrificia ñ horreãt? Deide placet qbuſdãvirt9 ac fides ip ſa nõ nulli ſuſpicãt deorũ cultũ ñ ſine cã malũ putari a tã mltis hoi-

Vt conſe- cutiue hic accipitur: hoc eſt: vt dicit euen tum.

Bonis vi- ris multa mala cur accidant, Seneca.

Deus ho- mines ꝓ liberis h3.

chriſtiani iudęoru3 ſucceſſoꝝ

ꝓſecutio- nes in chriſtiaõs cur deꝰ fie ri ſinat

Alia cã.

Hoc pacto.ſ. hadrianum adoleſcentem noue nuptũ ad fidez conuerſuz legimꝰ: & ab vxore. ſ. Nathalia confirmatum.

bus:vt emori malintq̃ id facere:quod alij faciunt vt viuant. Aliqui cupiunt ſcire quidnam ſit illud bonum/quod ad mortem vſq; defenditur:quod omnibus quę in hac vita iocunda & cara ſunt pręfertur. a quo nec bonorum:nec lucis amiſſio:nec dolor corporis:nec viſcerum cruciamenta deterrent. Valent hęc plurimum:ſed illę maxie noſtrorum numerum ſemper auxerũt. Audit circunſtans populus inter ipſa tormenta dicentes nõ ſacrificare ſe lapidibus manufactis ſed deo viuo qui ſit in cælo. Multi hoc verum eſſe intelligunt; & in pectus admittunt. Deinde(vt fieri ſolet in rebus incertis)dum inter ſe inuicem quęrunt:quę ſit huius perſeuerantię cauſa multa quę ad religionem pertinent diuulgata:ac per rumorem viciſſim aucupata diſcuntur:quę quia bona ſunt:placeant neceſſe eſt. Pręterea vltio ſecuta:ſicut ſẽper accidit ad credendum vehementer impellit. Nec quidem leuis cauſa eſt:q̃ immundi dæmonum ſpiritus acceptaliçtia multorum ſe corporibus immergunt:quibus poſtea reiectis: omnes qui reſanati fuerint:adhæreant religioni:cuius potentiam ſenſerunt. Hæ tot cauſæ/in vnum collatæ magnam deo multitudinez mirabiliter acquirunt.

¶Quod bonorum tortores torquebuntur: & malas beſtias de terra auferet deus. Cap. XXIIII.

QVicquid ergo aduerſum nos mali principes molliunꝰ fieri ipſe permittit. Et tamen iniuſtiſſimi perſecutores:quibus dei nomen contumelię ac ludibrio fuit: non ſe putẽt impune laturos:quia idignationis aduerſus nos eius quaſi miniſtri fuerunt. Punientur enim iudicio dei:qui accepta poteſtate ſupra humanum modum fuerint abuſi: & inſultauerint etiam deo ſuperbiꝰ: eiuſq; nomẽ æternum veſtigijs ſuis ſubiecerint impie nefarieq; calcandum. Protẽrea vindicaturum ſe eos celeriter pollicetur: & exterminaturum beſtias malas de terra. Sed idem q̃is populi ſui vexationes:& hic in pręſenti ſoleat vindicare:tamen iubet nos expectare patienter illum cęleſtis iudicij diem:quo ipſe pro ſuis quemq; meritis:aut honoret aut puniat. Quapropter non ſperent ſacrilegę animę contemptos/& inultos fore quos ſic obterunt. Veniet rabioſis & voracibus lupis merces ſua:qui iuſtas & ſimplices animas nullis facinoribus admiſſis excruciauerunt:Nos tantummodo laboremus: vt ab hominibus nihil aliud in nobis niſi ſola iuſtitia puniatur Demus operam totis viribus:vt mereamur a deo ſimul & vltionem paſſionis:& pręmium.

Lactantij firmiani diuinarum inſtitutionum aduer
ſus gẽtes devero cultu ad Conſtantinũ imperatorẽ
Liber Sextus.

¶ Q⁹ innocentia veriſſimus dei cultus eſt: quam rez carnalis homo corpori deditus neſcit. Capitulum. I.

QVod erat officiũ ſaſcepti muneris diuio ſpiritu inſtruẽte ac ſuffragante ipſa veritate cõpleuim⁹ Cuius aſſerendę atq; illuſtrandæ cã mihi & ſciẽ tiam & fidem ipſe dñs noſter impoſuit ſine quo nec ſciri qcquã poteſt nec explicari. Venio nũc ad ipſum quod eſt ſummũ operis hui⁹/ & maxi mum/vt doceam quo ritu quoue ſacrificio deũ colioporteat. Id em̃ eſt hominis officium: in eoq; ſolo ſumma rerũ: & ois beatæ vitæ ratio conſiſtit quandoquidez propterea facti & in ſpirati ab eo ſumus: non vt cælũ videremus & ſolem: quod Anaxa goras putauit: ſed vt artificem ſolis & cæli deũ pura & integra men te coleremus. Quanuis autem prȩcedentibus libris pro ingenij me diocritate defenderim veritatem: tamẽ ex ritu quoq; ipſo elucerev⁹ maxie poteſt. Nihil em̃ ſãcta & ſingularis illa maieſtas aliud ab ho mine deſiderat/q̃ ſolã innocẽtiam: quam ſiquis obtulerit deo: ſatis pie religioſeq; litauit. Homines autem neglecta iuſtitia: cũ ſint om nibus flagitijs ac ſceleribus iquinati: religio os ſe putant: ſi tẽpla ac aras hoſtiarũ ſanguine cruentauerint: ſi focos adorauerint: ac vete ris vini perfuſione madefecerit. Quinetiã ſacras dapes apparãt: & exquiſitas epulas quaſi aliquid inde libaturis offerũt. Quicqd aſpe ctu carum: quicquid opere aut odore precioſum eſt: & hęc grata eẽ diis ſuis nõ ex aliqua diuinitatis ratione: quam neſciunt: ſed ex ſuis cupiditatibus iudicant: nec intelligunt terrenis operibus deũ nõ in digere. Nihil em̃ ſapiunt niſi terrã: bonaq; & mala ſoli⁹ corporis ſẽ ſu & voluptate perpendũt. Huius arbitrio vt religionem ponderant ſic totius vitæ ſuæ acta diſponunt. Et quoniam ſe ſemel a cæli contẽ platione auerterunt: ſenſumq; illũ cæleſtem corpori mancipauerũt: libidinibus frena permittunt: tanq̃ ſecuz ablaturi voluptatem: quaz momentis omnibus capere feſtinant: cum animus miniſterio corpo ris: non corpus miniſterio animi vti debeat. Idem maximũ iudicant opes: quas ſi bonis artibus aſſequi non poſſint: malis aſſequũt: frau dant: rapiunt: ſpoliãt: inſidiant: abiurãt. Nihil denicq; moderati/aut penſi habent: dummodo auro coruſcent: argento: gemmis: veſtib⁹ fulgeant: auidiſſimo ventri opes ingerant: ſtipati familiarum gregi bus per domitũ populũ ſemp incedant. Sic addicti & ſeruientes vo

Sacrificio gentiliuz ritus

tij.

Gẽtiles o pimas ho ſtias deo q̃ſi eſurie/ ti mactãt. Qui ſi bo na cęleſti a pcipere aio poſſẽt iãſe cũ his officijs ia/ nib⁹ ſtultiſ ſios eẽ co gnoſcant. Certe offi ciũ inane ẽ in dei ſa crificijs ſi lũq̃ſi eſuri entẽ aut ſi tiẽtẽ aut i tenebris a gentẽ exi ſtiaret &q̃ hoc pacto authori & datori lu minis can delarũ ac cærarũ lu mẽ offert p mũere: nũ mentis ſuę cõpos putandus ẽ? pfecto fincere da uid dñm dep̃cat⁹ di cit bonoꝝ meorũ nõ luptatibus: vim vigoremq; mentis extingunt: & cum viuere ſe maxi me putant: ad mortẽ cõcitatiſſime ꝓperant. Nã ſicut in ſecũdo libro docuimus: cęli ratio in animo: terrę aũt in corpore eſt: quia bona ne gligunt animi: corporis appetunt: in tenebris ac morte verſantur: q̃ ſunt terrę atq; corporis: quia vita & lumen de cælo eſt: cuius quoni am expertes ſũt corpori ſeruiendo: longe abſunt ab intellectu rerũ diuinarum. Eadem miſeros vbiq; cęcitas premit. ſicut enim qui ſit verus deus: ita qui ſit verus cultor ignorant.

¶ Quę inane eſt officium deo quaſi eſurienti aut ſitienti aut in tene bris agenti hoſtias immolari: aut vina offerri: vel lumina. Et quare hęc offerant diſs gentiũ q̃ fidem rectam & veram innocentiã offer re neſciunt: in quib⁹ conſiſtit dei cultus. Et q; intra oia q̃ ad cultum dei pertinent/ pręſtantiſſimum eſt homies ad veritatem & iuſtitiã erudire. Et quare nolit ab elementis incipere. Cap. II.

DActant igitur opimas & pingues hoſtias deo/ quaſi eſuri enti: profundunt vina tanq̃ ſitienti: accendunt lumina ve lut in tenebris agenti. Quod ſi ſuſpicari aut percipere ani mo poſſent quę ſint bona illa cæleſtia: quorum magnitudinem ter reno adhuc corpore obuoluti ſenſu capere non poſſumus: iam ſe cũ his officijs inanibus ſtultiſſimos eſſe cognoſcant: vel ſi cęleſte lumẽ quod dicimus ſolẽ contemplari velint: iam ſentient q̃ non indigeat lucernis eorum deus: qui ipſe in vſum hominis tam clarã tam cãdi dam lucem dedit: & tamen cum in tam paruo circulo: qui propter longinquitatem non ampli⁹ q̃ humani capitis videtur habere men ſuram. tantum ſit fulgoris: vt eum mortalium luminũ acies non que at contueri: & ſi pauli ſper intenderis hebetatos oculos: caligo acte nebrę conſequantur. Quid tandem luminis: quid claritatis apud ip ſum deum (penes quem nulla nox eſt) eſſe arbitremur: qui hanc ip ſam lucẽ fic moderatus eſt: vt neq; nimio fulgore: neq; calore vehe menti noceret animantibus: tantumq; iſtarum rerum dedit ei: quan tum mortalia corpora pati poſſunt: aut frugũ maturitas poſtularet. Num igitur mentis ſuę compos putandus eſt qui auctori & datori luminis: candelarum ac cęrarum lumen offert pro munere? Aliud vero ille a nobis exigit lumen: & quidem non fumidum: ſed (vt ait poeta) liquidum atq; clarum: mentis ſcilicet. Propter quod a poetis phanetes nuncupat: quod exhibere non poteſt: niſi qui deus agnouerit. Illorum aũt diſ quia terreni ſunt/ egent luminibus: ne in tenebris ſint: quorum cultores: quia cæleſte nihil ſapiunt: etiam reli giões/ quibus deſeruiunt ad terrã reuocant. In ea enim lumie op⁹ ẽ quia ratio eius & natura tenebroſa eſt. Itaq; diſs non cęleſtem ſen ſum: ſed humanũ potius attribuunt. Ideoq; illis neceſſaria & grata

credunt esse/quę nobis:quibus aut esurientibus opus est cibo: ãt sitientibus potu : aut veste algentibus:aut cum sol decesserit lumine:vt videre possimus.Nullis igitur ex rebus tam probari & intelligi potest deos ipsos:cum aliquando vixerint:mortuos esse q̃ exipso ritu:qui est totus e terra.Quid enim cęlestis in se boni potest habere pecudum sanguis effusus:quo aras inquinant:nisi forte deos existimãt eo vesci:qđ hoies aspernãt attingere?Et qsquis illis hãc saginã p̃stiterit:q̃uis ille grassator/adulter/veneficus/parricida sit beatus ac fœlix erit.Hunc diligunt: hunc tuentur: huic omnia quę optauerit pręstant.Merito ergo Persius huiusce modi superstitiones suo more deridet. Qua tu inquit mercede deorum:Emeris auriculas:pulmone & lactibus vnctis?Sentiebat:videlicet non carne opus esse ad placandam cęlestem maiestatem: sed mente sancta:& iusto animo & pectore(vt ipse ait) quod naturali sit honestate generosum Hęc est religio cęlestis: non quæ constat ex rebus corruptis: sed virtutibus animi:qui oritur e cælo.Hic verus cultus est:in quo mens colentis seipsam deo immaculatam victimam sistit. Id autem ipsum quomodo consequendum:quomodo pręstandum sit:docebit huius libri disputatio.nihil enim tam pręclarum:hominiq; conueniens potest esse:q̃ erudire homines ad iustitiam.Apud Ciceronem Catulus in hortensio philosophiã rebus omnibus præferens:malle se dicit:vel vnũ paruum de officio libellum/q̃ longam orationem pro seditioso homine Cornelio.Quę sententia non vtiq; Catuli:qui fortasse illud non dixit:sed Ciceronis est putanda : qui scripsit credo vt libellos:quos de officijs erat scripturus commendaret: in quib⁹ ipsis nihil esse testatur in omni philosophia melius & fructuosius: q̃ p̃cepta vitæ dare. Q; si hoc illi faciũt:quibus non est veritas cognita:quanto magis nos facere debemus:qui a deo eruditi & illuminati:possumus vera pręciperet. ¶Nec tamen sic docebimus/ vt quasi prima virtutis elementa tradamus.quod est infimum. Sed tanq̃ docẽdum suscepimus eum:qui apud illos iam proiectus videatur.manentibus enim pręceptis eorum/ quæ solent ad probitatem recte dare ignota illis superstruemus ad perficiendam cõsumandamq; iustitiam : quam non tenent. Ea vero quæ possunt cuꝫ illis esse communia prętermittam:ne quid ab his videar mutuari/quorum errores coarguere/atq; aperire decreuerim.

eges.Itaq; & recte illud Osee ieuangelio dñs nõ sermel r̃petiuit. Misericordiam volo/& nõ sacrificiũ.Nã sacrificiũ deo spũs cõtribulat⁹.q cor cõtritũ & humiliatũ potius ituetur q̃ hostias. Respexit enim ad Abel & ad munera ei⁹: ad Cayn aũt & ad munera illi⁹ nõ respexit ide huiusmodi videre ꝫ Augustinũ sup psalmuꝫ quinquagesimũ/ & alibi. Persij locus? ex Satyra secunda.

Non est sanę mentis q pro munere sum mo ãt præclaruꝫ lumen offert Animus oriatur e cælo.i. a solo deo creatur.

¶De duabus vijs:quarum altera virtutum:altera vitiorum est: quæ in littera pythagorica figurari solent' & fidelius tractantur a christianis q̃ a philosophis:& de duob⁹ ducibus viarũ. Cap.III.

Vitę duas eſſe vias. Phi alterã viã virtutũ alteraꝫ viciorum poſuerũt.

DVę ſunt vię per quas humanam vitam progredi neceſſe eſt. ſ. vna quę in cęlum ferat. Altera, quę ad inferos deprimat: quas & poetę in carminibus: & phi in diſputationibus ſuis induxerunt. Et quid phi alteram virtutum eſſe voluerunt, alteram vitiorum: eamq; quę ſit aſſignata virtutibus/primo aditu eſſe arduam & confragoſam. in q̃ ſiquis difficultate ſuperata in ſũmũ eius euaſerit: habere eum de cętero planum iter: amœnumq; campum: & omnes laborum ſuorum capere fructus vberes atq; iucundos. Quos autem primi aditus difficultas deterruerit: eos in eam vitiorum viam labi atq; deflectere: quę primo ingreſſu ſit quaſi amœna: multoq; tritior. Deinde cum in eam paulo vlteriꝰ proceſſerint: amœnitatis eius ſpem repente ſubduci. Exoriri autem viam pręcipitem: nunc ſaxis aſperam: nunc obductam ſentibus: nunc gurgitibus interciſaꝫ: vel torrentibus rapidã: vt laborare: hærere: labi: cadere ſit neceſſe: Quę omnia eo proferũtur: vt appareat in virtutibus capiendis labores eſſe maximos: in pceptis autem maximos fructꝰ & ſolidas atq; incorruptas voluptates. Vitia vero quibus deliniamẽtis naturalibus allicere animos hominũ: & inaniũ iucũditatum ſpecie captos: ad acerbas amaritudines miſeriaſq; perducere. ſapiẽs ꝓr ſus diſputatio: ſi virtutum ipſarũ formas atq; terminos ſcirẽt. Nõ ei didicerant vel quę ſint: vel quid eas mercedis a deo maneat: quod nos his duobus libris docebimus. Hi vero quia ignorabant aut dubitabant animas hominuꝫ immortales eſſe: & virtutes/ & vitia terrenis honoribus aut pœnis ęſtimauerunt. Omnis ergo hęc de duabꝰ viis diſputatio ad frugalitatẽ ac luxuriã ſpectat. Dicunt. n. humanæ vitæ curſum. y. eſſe litterę ſimilẽ: q; vnuſquiſq; hominũ cũ primum a doleſcentię limẽ attigerit: & in eũ locũ venerit: vbi ſe via ſcindit in ambas: hęreat nutabundus: ac neſciat in quã ſe partẽ potius iclinet. Si ducẽ nactus fuerit: qui dirigat ad meliora titubãtẽ: hoc eſt ſi aut philoſophiã didicerit: aut eloquẽtiã: aut aliquid honeſtę artis: quo euadat ad bonã frugẽ: quod fieri ſine labore maximo nõ poteſt honeſtã ac copioſam vitã diſputãt peracturũ. Si vero doctorẽ frugalitatis nõ inuenerit: ad ſiniſtrã viã quę melioris ſpeciẽ mẽtiatur incedere. i. deſidię luxuriæ inertię que ſe tradere: quę ſuauia quidẽ videtur ad tempus vera bona ignoranti. Poſt autẽ amiſſa omni dignitate ac re familiari in omnibꝰ miſeriis ignominiaq; victurũ. Ad corpꝰ ergo/ & ad hãc vitã/ quã i terra ducimus: fines earũ viarũ rettulerũt/ poetę fortaſſe melius: qui biuium apud inferos eſſe voluerunt. Sed in eo falluntur/ quia eas vias mortuis propoſuerunt. V triq; ergo vere: ſed tamen vtriq; non recte: quia oportuit vias ipſas ad vitam: finẽs earum ad mortem referri. ¶ Nos igitur melius & verius:

Sapiens phorũ diſputatio: ſi virtutum formas/ ac terminos ſcirent. Lĩa pythagorę.

quia duas iſtas vias cæli & inferorũ eſſe dicimus: quia iuſtis immortalitas: iniuſtis pœna ęterna propoſita eſt. Quomodo autez vię iſtę vel in cęlum tollant: vel ad inferna pręcipitent explicabo & aperiã quę ſint virtutes: quas philoſophi neſcierunt: tũ etiã quæ ſint p̃mia earum: ſimul etiam quę ſint vitia: quæue eorũ ſupplicia mõſtrabo. Nam fortaſſe aliquis expectet: vt ſeparatim de vitijs: ac virtutibus dicam: cum de bono ac malo diſſerentibus nobis etiã quod eſt contrarium poſſit intelligi. Siue enim virtutes inferas: vitia ſua ſpõte decedent: ſiue vitia eximas: virtutes vltro ſubibunt: ſic bonorũ ac malorum conſtituta natura eſt: vt ſe inuicẽ ſemper oppugnent: ſemper expellant: ita fit vt neq; vitia retrahi ſine virtutibus poſſint: nec virtutes inferi ſine detractione vitiorum. Has igitur vias longe aliter inducimus: q̃ a philoſophis induci ſoleãt. Primũ q; vtriq; propoſitũ eẽ dicimus ducem vtrumq; immortalẽ. Sed alterum honoratũ qui virtutibus ac bonis ſit p̃ditus. Alterum damnatum qui vitijs ac malis. Illi aũt in deteriore tantũ viam ducem ponũt: neq; vnũ: neq; perpetuũ. Siquidem quẽlibet doctorẽ bonę artis inducũt: qui a delidia reuocet homines: & frugi eẽ doceat. Sed neq; ingredi faciunt in eam viam: niſi pueros & adoleſcentes: videlicet q; artes diſcantur in his ætatibus. Nos autem omnis ſexus/ & generis & ætatis i hoc cęleſte iter inducimus: quia deus qui eius vię dux eſt: immortalitatez nulli homini nato negat. ¶ Forma quoq; viarum ipſarum non ita ẽ vt illi putauerũt. Quid eñ opus eſt. y. in rebus contrarijs atq; diuerſis? Sz altera illa melior cõuerſa eſt ad ſolis ortum. Altera illa deterior ad occaſum quoniam qui veritatem ac iuſtitiam ſequitur: is accepto immortalitatis p̃mio perẽni luce potietur: qui autez ab illo malo duce illectus prętulerit vitia virtutib⁹: mendacium veritati: neceſſe eſt ad occaſum & tenebras deferatur. Deſcribam igitur vtrãq; & earũ ꝓprietates habituſq; monſtrabo.

Apd Matheũ eſt capite. vij. Lata porta & ſpacioſa via eſt q̃ ducit ad pditionẽ. & multi ſũt qui intrãt p eas. Q̃ anguſta porta & arcta via eſt q̃ ducit ad vitam: & pauci ſunt qui inueniũt eam. Item Luc̃. vij. Cõtendite intrare per anguſtam portaz: & q̃ ſequunt

¶ De via virtutis: q̃ nõ in Elyſios campos ſed i cęlum ducit: & vitiorum: quæ ad impia tartara & ducibus vtriuſq;. Cap. IIII.

VNa eſt igitur virtutis ac bonorum via: quę fert nõ in Elyſios campos (vt poetæ loquuntur) Sed ad ipſam mundi arcem. At leua malorum Exercet pœnas: & ad impia tartara mittit. Eſt enim criminatoris illius qui prauis religionibus inſtitutis auertit homines ab itinere cęleſti: & in viã perditionis inducit. Cuius vię ſpecies & figura ſic eſt compoſita i aſpectu vt plana & patens omni genere florũ atq; fructuum delectabilis eſſe videat. In ea. n. poſuit deus oia q̃ pro bonis habẽtur i terra opulentiam dico: honorez: quietem: voluptatẽ: illecebras omnes. Sz cũ his pariter iniuſtitiam: crudelitatem: ſuperbiam: perfidiã: libidinẽ:

cupiditatem:diſcordiã:ignorantiã:mendaciuꝫ:ſtultitiam: cęteraq; vitia:exitus autem huius talis eſt vix cũventũ fuerit ad extremum: vnde iã regredi non licet:cũ omni ſua pulchritudine tam ſubito pręciditur:vt non ante quis fraudem proſpicere poſſit:q̃ pręcipitat⁹ in altitudinem profundã cadat. Quiſquis enim præſentiũ bonorũ ſpecie captus:& in his conſequendis ac fruendis occupatus / non præuiderit ea quę poſt mortẽ ſecutura ſunt ſeq; adeo auerterit:is ad inferos deiectus:in æternam damnabitur pœnam. Via ergo illa celeſtis difficilis & cliuoſa propoſita eſt:vel ſpinis horrentibus aſpera: vel ſaxis extantibus impedita:vt cum ſummo labore ac pedum tritu:cũq; magna cadendi ſollicitudine ſit cuiq; gradiendũ. In hac poſuit iuſtitiã:temperantiam:patientiã:fidem:caſtitatem:abſtinentiã concordiã:ſcientiam:veritatem:ſapientiã:cęteraſq; virtutes:ſed ſimul cum his paupertatem:ignorantiam:laborem: dolorem: amaritudines omnes. Quiſquis.n.ſpem ſuaꝫ porrexerit longius:& meliora maluerit:carebit his terrę bonis:vt expeditus ac leuis difficultatem vię ſuperet. Nec eñ poteſt qui ſe apparatu regio circundederit aut diuitijs onerauerit:anguſtias illas vel ingredi vel tenere. Vnde intelligitur iccirco malis & iniuſtis facilius prouenire quę cupiãt quia prona & decliuis eſt eorum via. Bonis autem quæ optent difficile procedere:quia difficili & arduo itinere gradiuntur. Iuſt⁹ ergo quoniam durum aſperũq; iter ingreſſus eſt:contemptui/deriſui/ odio ſit neceſſe eſt. Omnes.enim quos cupiditas aut voluptas p̃cipitestrahit:inuident ei/qui virtutem capere potuit:& inique ferũt id habere aliquẽ:quod ipſi non habent. Erit itaq; pauper:humilis: ignobilis:ſubiectus iniurię:& tamen omnia quę amara ſunt pferẽs. Et ſi patientiã iugem ad ſummũ illũ gradum finemq; perduxit:dabitur ei corona virtutis:& a deo pro laboribus quos in vita propter iuſtitiam pertulit:immortalitate donabitur. Hæ ſũt vię: quas deus humanę vitę aſſignauit:in quibus ſingulis & bona oſtẽdit: & mala: ſed ordine prępoſtero atq; conuerſo. In vna.n.monſtrauit temporalia prius mala cum ęternis bonis qui eſt ordo melior. In altera temporalia pri⁹ bona cũ æternis malis:qui eſt ordo deterior: vt quicũq; pręſentia mala cũ iuſtitia delegerit:maiora & certiora bona conſequatur/q̃ fuerint illa quæ ſpreuit. Quiſquis autem pręſẽtia bona p̃poſuerit iuſtitię in maiora & longiora incidet mala / q̃ fuerint illa q̃ fugit. Hęc.n.vita tẽporalis:quia breuis ẽ:iccirco & bona eius & mala breuia ſint neceſſe eſt:illa vero ſpiritualis:quę huic terrenæ cõtraria eſt:quia ſempiterna:eſt iccirco & bona eius & mala ſẽpiterna ſũt Ita fit:vt & bonis breuibus mala æterna:& malis breuib⁹ bõa æterna ſuccedant. Itaq; cũ ſit propoſita ſint homini bona & mala:conſi-

derare vnūquemq; ſecum decet: q̄to ſatius ſit ꝑ perpetuis bonis ma
la breuia penſare: q̄ pro breuib⁹ & caducis bonis mala ꝑpetua ſuſti
nere. Nā ſicut in hoc ſæculo cū eſt ꝑpoſitū cū hoſte certamen: pri⁹
laborandū ē vt ſis poſtmodū in ocio: eſuriendum: ſitiēdum: æſt⁹ fri- Bello pro
gora perferenda: humi quieſcendū: vigilandum piclitandum eſt: vt poſito la-
ſaluis pignoribus: & domo: & re familiari: & omnib⁹ pacis ac victo borandus
rię bonis perfrui poſſis. Sin autem ꝑeſens ociū malueris q̄ labore ē vt pace
malū ſibi maximum facias neceſſe ē. Prę occupabit ei aduerſari⁹ nō deiñ pfru
reſiſtentem: vaſtabunt agri: diripiet domus: in prędas vxor ac libe antur.
ri venient: ipſe interficiere aut capiere. Quę oīa ne accidāt: preſens
cōmodū differendū ē: vt maius longiuſq; pariatur. Sic in omni hac
vita: quia nobis aduerſariū deus reſeruauit: vt poſſemus carperevir
tutem: omittenda eſt ꝑeſens voluptas: ne hoſtis opprimat vigilan-
dum: ſtationes agendę: militares expeditiones obeundę: fundend⁹
ad vltimū cruor. Omnia deniq; amara & grauia patiēter ferēda eo
quidem prōptius: q; nobis imperator noſter deus prēmia pro labo
ribus ęterna conſtituit. Et cū in hac terrena militia tantū homines
laboris exhauriant/vt ea ſibi pariāt: quę poſſunt eodē modo perire
quo pata ſunt: certe nobis nullus labor eſt recuſandus: quo id acqui
ratur/quod nullo modo poſſit amitti. Voluit eñ deus qui hoies ad
hanc militiā genuit: expeditos in acie ſtare: & intētis acriter anímis
advnius vel inuiſibilis hoſtis inſidias: vel apertos impetus vigilare:
q̄ nos (ſicut periti & exercitati duces ſolēt) variįs artibus captat/pro
cuiuſq; natura & moribus ſęuiens. Alįs eñ cupiditatē inſatiabilē
immittit vt oppibus ſuis tanq̄ cōpedibus alligatos a via veritatis ex Auari.
cutiat. Alios inflāmat irę ſtimulis: vt ad nocēdū potius intētos a dei Iracundi.
cōtemplatione detorqueat. Alios immoderatis libidinibus immer Libidioſi
git: vt voluptati & corpori ſeruiētes ad virtutem reſpicere nō poſſit Inuidi
Alįs vero inſpirat inuidiā: vt ſuis ipſis tormētis occupati nihil alid ambitioſi
cogitent: niſi eorum quos oderint fœlicitatē. Alios inflāmat ambi-
tionibus. Hi ſunt qui ad gerēdos magiſtratus oēm vitę ſuę operā
curamq; cōuertunt: vt faſtos ſignēt: & annis nomen imponāt. Quo
rundam cupiditas tendit altius: non vt ꝑuincias tēporali gladio re-
gāt: ſed vt infinita: & perpetua poteſtate dominos ſe dici velint vni-
uerſi generis humani. Quos autem pios viderit: inanibus implicat
religionibus: vt impios faciat. His vero qui ſapientiā q̄runt philoſo
phiam in oculos impingit: vt ſpecie lucis execret: ne quis comꝑhen
dat aut teneat veritatē. Sic hominibus obſtruxit aditus omnes & ob
ſepſit omnes vias publicis latas erroribus: quos vt diſcutere poſſe-
mus: iꝑmq; auctorē malorū vincere: illuminauit nos deus & arma-
uit vera cęleſtiq; virtute: de qua mihi nūc diſſerendum eſt.

¶ De falſa diffinitione phiſoſophię: quaꝫ auctore Lucillio poſuerunt philoſophi: & vera differentia ſcientiæ & virtutis. Cap. V

SEd prius q̄ ſingulas virtutes exponere incipiam determinanda eſt ipſa virtus: quam philoſophi non recte definierunt quid eſſet: aut in quibus rebus quid operis quid habeat offici. Nomen itaq; ſolum retinuerunt/vim vero/& effectum/& rationem perdiderunt. Quæcunq; autem in definitione virtutis ſolent dicere: paucis verſibus colligit & enumerat Lucilius: quos malo equidem ponere: ne dū multorū ſententias refello: ſim longior q̄ neceſſe eſt.

Virtutis deffinitio ex lucillio

Virtus Albine eſt precium perſoluere rerum.
Quis inuerſamur quis viuimus rebus adeſſe.
Virtus eſt homini ſcire id quod quæq; habeat res.
Virtus ſcire homini rectum/vtile/quid ſit honeſtum:
Quæ bona quæ mala. Item quid inutile/turpe inhoneſtum.
Virtus quærendę rei finem ſcire modumq;:
Virtus diuitijs precium perſoluere poſſe.
Virtus id dare: quod re ipſa debetur honori.
Hoſtem eſſe: atq; inimicum hominum morumq; malorum.
Contra defenſorem hominum: morumq; bonorum.
Hos magnificare: his bene velle: his viuere amicum.
Cōmoda præterea patrię ſibi prima putare.
Deinde parentum: tertia iam poſtremaq; noſtra.

Cice. libri de officijs

Ab his diffinitionibus quas poeta breuiter comprehendit. M. Tul. traxit officia viuendi. Panetium ſtoicum ſecutus: eaq; tribus voluminibus incluſit. Hęc autem q̄ falſa ſint: mox videbimus: vt appareat q̄tum nobis dignatio diuina contulerit: quæ nobis aperuit veritatem. Virtutem eſſe dixit ſcire quid ſit bonum & malum: quid turpe: quid honeſtū: quid vtile: quid min⁹: breuiuſq; facere potuit: ſi tātum bonuꝫ ac malum diceret: quia nihil poteſt eſſe vtile vt honeſtū quod non idem bonum ſit. Nihil inutile ac turpe q̄d non idem malum ſit. Quod & philoſophis videtur: & idem Cicero in tertio ſupra dicti operis libro oſtendit. Verum ſcientia non poteſt eſſe virtus: quia non eſt intus in nobis. Sed ad nos extrinſecus venit. Quod autem tranſire ab altero ad alterum poteſt virtus non eſt: quia ſua cuiq; ē. Scientia igitur alieni beneficij eſt: quia poſita eſt in audiendo, Virtus tota noſtra eſt: quia poſita eſt in voluntate faciendi bona. Sicut enim in itinere celebrando nihil prodeſt viam noſſe/niſi conatus ac vires ſuppetant ambulandi: ita veri ſcientia nihil prodeſt ſi

Scia virt⁹ non eſt.

virtus propria deficiat. nam fere etiam hi qui peccant & ſi non perfecte: tamen quid ſit bonum & malum ſentiunt. Et quotiēs aliquid improbe faciunt: peccare ſe ſciunt: & ideo cœlare nituntur. Sed cū eos boni & mali natura non fallat: cupiditate mala vincuntur vt peccent: quia deeſt illis virtus: ideſt cupiditas recta & honeſta faciendi. Ex hoc igitur apparet aliud eſſe ſcientiam boni malique: aliud virtutem: quia poteſt eſſe ſcientia ſine virtute: ſicut in plurimis philoſophorum fuit. In quo quoniam recte ad culpam pertinet: non feciſſe quę ſcieris: recte voluntas praua & vitioſus animus: quem excuſare ignoratio non poteſt: punietur. Ergo ſicut virtus non eſt bonum ac malum ſcire: ita virtus eſt bonum facere: malum non facere. Et tamen ſcientia ſic cum virtute coniuncta eſt: vt ſcientia præcedat virtutem: virtus ſubſequatur ſcientiam: quia nihil prodeſt cognitio niſi & actio ſubſequatur. Hora. ergo paulo melius diffiniuit. Virtus ē vitium fugere: & ſapientia prima. Sed inepte: quia eam contrario terminauit: vt ſi diceret: Bonum eſt quod malum non eſt. Cum enim quid ſit virtus neſcio: ne vitium quidem quid ſit ſcio. Vtrunq; igitur indiget diffinitione: quia natura rei talis eſt: vt vtrumq; aut intelligi: aut non intelligi ſit neceſſe. Verum nos faciamus quod ille debuit. Virtus eſt iram cohibere: cupiditatem compeſcere: libidinem refrenare? Id eſt ei vitiū fugere: nā fere oīa quę fiunt iniuſte atq; improbe ab his oriuntur affectibus. Si enim commotionis huius: quæ ira dicitur: impetus retundatur: omnes hominum contentiones malæ ſopientur: nemo inſidiabitur: nemo profiliet ad nocendum. Item ſi cupiditas temperetur nemo terra mariq; graſſabitur: nemo exercitum ducet vt rapiat & vaſtet aliena. Item ſi ardor libidinum comprimatur: omnis ętas & ſexus retinebit ſuam ſanctitatem: nemo quicquam pudendum aut patietur: aut faciet. Ergo vniuerſa ſcelera & flagitia (his commotionibus virtute ſedatis) ex hominum vita mori buſq; tollentur. Quę ſedatio commotionum & affectuum hanc habet rationem: vt omnia recta faciamus. Omne igitur virtutis officium eſt non peccare: quo profecto fungi non poteſt qui deū neſcit: quoniam ignoratio eius a quo bona oriuntur imprudentem impingat in vitia neceſſe eſt. Itaq; vt breuius & ſignificantius vtriuſq; rei ſumma officia determinem: ſcientia eſt deum noſſe: virtus colere: In illo ſapientia: in hoc iuſtitia continetur.

horatij locus.

Atrib⁹ affectib⁹ oia naſcuntur vicia: quibus ſedatis hęc tollūtur.

In deo agnoſcēdo ſcia: in colendo virtus. Et q̄q̄ pfectioni virtutis opus ē ois circūſtantias obſeruari: potiſſimū tñ finem Lactāti⁹ appbat vñ & poſtea dicit capite decimo ſeptimo virtutes ad diuina debere referri.

¶ Quod philoſophi neſciuerunt quid eſſet bonum: aut malum. qa fontem boni lucidum neſciebant: nec intellexerunt quis debeat rerum & operum finis eſſe: & quomodo conſtet Lucillium falſo diffiniuiſſe virtutis officia. Cap. VI.

DIxi (quod erat primũ) ſcientiam boni non eſſe virtutem: Deinde qd ſit virtus/& in quo ſit. Sequitur vt id quoq; ip ſum quid ſit bonum & malum neſciſſe philoſophos bre uiter oſtendam: quia pene declaratum eſt libro tertio cũ de ſummo bono diſputarem. Qui autem quid eſſet ſummum bonũ neſcierunt: & in cæteris bonis/maliſue quæ ſumma non ſunt: erraue rint neceſſe eſt: quod non poteſt vero iudicio examinare: qui fontem ipſum non tenet: vnde illa deſcendunt. Fons autem bonorum deus eſt: malorum vero ille. ſ. diuini nominis ſemper inimicus: de quo ſæ pe diximus. ¶ Ab his duobus principijs bona malaq; oriũtur. Quę veniunt a deo hanc habent rationem vt immortalitatem parent. quod eſt ſummũ bonuꝫ. Quę autem ab illo altero id habent officiũ vt a cęleſtibus auocatum/terreniſq; demerſum ad pœnam iterficiãt ſempiternaꝫ: quod eſt ſummũ malum. Non igitur dubiũ ẽ: quin om nes illi quid eſſet bonũ & malum ignorauerint: qui nec deũ: nec ad uerſarium eius ſcierint. itaq; finẽ bonorũ ad corpus: & ad hãc breuẽ vitã rettulerũt. qđ ſcilicet ſolui & occidere neceſſe eſt: non ſũt p greſſi longi⁹. Sed omnia eorũ pręcepta (vt omnia q̃ inducũt bona) terræ inhęrent. & humi iacent: quoniam ſim̃l cũ corpore qđ eſt terra moriũt. Pertinet enim non ad vitam homini comparandam: ſed ad q̃rendas vel augendas opes: honores: gloriam: potentiam: q̃ ſũt vm uerſa mortalia: tam. ſ. q̃ ille q vt ea ſibi contingerent/laborauit. Hic eſt illđ. Virt⁹ q̃rendæ rei finem ſcire modũq;. Pręcipiũt. n. q̃bus mo dis & quibus artibus res familiaris quęrenda ſit: quia videt male q̃ ri ſolere: ſed huiuſmodi virtus non eſt propoſita ſapienti. Nec. n. eſt virtus opes quęrere: quarũ neq; inuentio/neq; poſſeſſio in noſtra po teſtate eſt. Itaq; & quęſitu & obtẽtu faciliores ſũt malis q̃ bonis. Nõ poteſt ergo virt⁹ eſſe in his reb⁹ q̃rendis: in q̃rũ contemptu vis ac ratio virtutis apparet: nec ad ea ipſa tranſfugiet: quę magno ac excel ſo animo calcare ac proterere geſtit: neq; fas eſt animam cęleſtibus intentam bonis (vt hęc fragilia ſibi comparet) ab immortalibus ſuis operibus auocari. Sed potiſſimum in his rebus comparandis/ virtu tis ratio cõſiſtit: quas nobis nec homo vllus nec mors ipſa poſſit au ferre Cũ hęc ita ſe habeãt: Illđ qđ ſequitur veruꝫ eſt. Virtus diuitijs precium perſoluere poſſe. Qui verſus idem fere ſignificat: quod pri mi duo ſed neq; ipſe neq; quiſq̃ philoſophorum ſcire potuit preciũ ipſum/ vel quale vel quod ſit. Idem enim poeta & illi omnes quos ſecutus eſt putauerũt recte opibus vti/hoc eſt frugi eſſe: nõ iſtruere cõuiuia ſumptuoſe: nec largiri temere: nõ effundere i res ſupuacuas ãt turpes rẽ familiarẽ? ¶ Dicet aliqs fortaſſe. Quid tu? negas ne hãc eſſe veritatẽ? nõ quidẽ nego: Contraria. n. videar probare/ſi negem/

Deus oĩ rerum au thor eſt. Diabolus hoĩes ad mala inci tat.

Reꝫ fami liarem au gere docẽt gentiles.

Opes q̃ rere non ẽ virtus.

Frugi eſſe quid.

Sed verã nego:quia nõ ſit illa cęleſtis:ſed tota terrena: quandoquidem nihil efficit niſi qđ remaneat in terra. Quid ſit autez recte opibus vti et quis ſit ex diuitijs fructus petend⁹/declarabo apertius cũ de pietatis officio loqui cœpero. Iam cętera quę ſequunt nullo modo vera ſunt:nã improbis inimicitias indicere/aut bonorũ defenſionem ſuſcipere poteſt cũ malis eſſe cõmune.quidã.n.probitate ficta viam ſibi ad potentiã muniũt:faciuntq; multa/quę boni ſolent: eo qđ promptius q⁹ fallendi gratia faciũt. Vtinãq; taz facile eſſet ꝑſtare/q̃ facile eſt ſimulare bonitatẽ. Sed hi cuz eſſe cœperint propoſiti ac voti ſui cõpotes/& ſummũ potentię gradũ cœperint:tum vero ſimulatione depoſita/mores ſuos detegunt:rapiunt omnia violant & vexant:eoſq; ipſos bonos quorũ cauſam ſuſceperant;inſequũtur:& gradus per quos aſcenderunt/amputant.neqs illos contra ipſos poſſit imitari. Verũtamen putem⁹ hoc officiũ nõ niſi bonoꝝ eẽ: vt bonos defendant. At id ſuſcipere facile eſt:implere difficile:quia cũ te certamini congreſſionibq; cõmiſeris:in arbitrio dei:non tuo victoria poſita eſt. Et plęrũq; improbi & numero & cõſpiratione ſunt potentiores q̃ boni:vt ad eos ſuperandos non tã virt⁹ ſit q̃ fœlicitas neceſſaria. An aliquis ignorat quotiens melior iuſtioq; pars victa ſit? Hinc ſemper dominationes acerbę in ciues extiterunt. Plena ẽ exẽplis omnis hiſtoria:ſed nos contenti erimus vno. Cn.n. Põpeius bonorum voluit eſſe defenſor:ſiquidem pro republica:pro ſenatu ꝓ libertate arma ſuſcępit. Idẽ tñ victus cuz ipſa libertate occiditur:& a ſpadonibus Aegyptijs detruncatus/inſepultus abiectus eſt. Nonẽ igitur virtus aut hoſtem malorũ:aut defenſorem bonoruz eſſe:quia virtus incertis caſibus nõ poteſt eſſe ſubiecta. ¶ Cõmoda ꝑterea patrię ſibi pria putare ſublata hominum concordia virtus nulla ẽ oino Quę ſunt enim patrię cõmoda niſi alterius ciuitatis aut gentis incõmoda/Id eſt fines propagare alijs violenter ereptos: augere imperiũ:vectigalia facere meliora. Quę oia non vticq; virtutes :ſed virtutum ſunt euerſiones. In primis enim tollitur humanę ſocietatis cõiunctio:tollitur innocentia:tollitur alieni abſtinentia:tollitur denicq; ipſa iuſtitia:quę diſſidiũ generis humani ferre non poteſt: & vbiq; cũq; arma fulſerint:hinc eam fugari/ & exterminari neceſſe ẽ. Verũ eſt Ciceronis illud:Qui autẽ ciuiũ rationem dicunt habendã exterorum negãt/dirimũt hi cõmunẽ generis humani ſocietatẽ: qua ſublata beneficentia;liberalitas:bonitas:iuſtitia funditus tollitur. Nã quomodo poteſt iuſtus eſſe:q nocet:q odit:q ſpoliat:q occidit? Quę oia faciunt/qui patrię prodeſſe nitunt. Id .n. ip̃z ꝓdeſſe qđ ſit ignorant:qui nihil putant vtile:nihil cõmodũ niſi quod teneri manu poteſt.quod ſolum teneri ,non poteſt : quia eripi poteſt. Hæc itaq;

Diuitiaꝝ fructus

malisſimi citiæ idiceꝝ: bonorũ defenſionẽ ſuſcipere ꝑt cum malis eſſe cõmune.

Cn. põpeius libertatis cãm ſuſcipiẽs cũ ipſa libertate occiditur.

Patrię cõmoda prima putaꝝ ſublata cõcordia nõ ẽ virtus.

Externorũ nõ minus habẽda ratio q̃ ciuium.

Hic hęroes: & hęroica virtꝰ appellatur.

vt ipſi appellant) bona: quiſquis patrię acquiſierit: hoc eſt qui euerſis ciuitatibus gentibuſq; deletis: ęrarũ pecunia referſerit: agros coęperit: ciues ſuos locupletiores fecerit: hic laudibꝰ fertur in cęlũ: hęc putatur ſumma & perfecta eſſe virtus: Qui error non modo ppli & imperitorũ: ſed etiã philoſophorum ẽ: qui præcepta quoq; dant adiuſtitiã ne ſtultitię ac malicię diſciplię/quoq; auctoritas deſit. Itaq; cũ de off. ciſs ad rẽ militarẽ pertinentibus diſputẽt: neq; ad iuſtitiã: neq; ad verã virtutẽ cõmodaꝫ illa oĩs oratio: ſed ad hãc vitam mortemq; ciuilem: quã nõ eſſe iuſtitiã/& res indicat/& ipſe Cicero teſtatus eſt. Sed nos (inquit) veri iuris germaneq; iuſtitię ſolidam & exꝑſam effigiẽ nullam tenemus. Vmbra & imaginibus vtimur: eaſq; ipſas vtinam ſequeremur. Feruntur enim ab optimis naturę ac veritatis exemplis. ¶ Vmbra ẽ igitur & imago iuſtitię: quam illi iuſtitiam putauerũt. Quid ſapientiã? nõne idẽ confitenꝫ in philoſophis eſſe nullã? ¶ Aut cũ Fabricius inquit: Aut Ariſtides iuſtꝰ nomietur: aut ab illis fortitudinis: aut ab hoc iuſtitię tanq; a ſapiente petiꝫ exemplũ. Nemo em̃ horũ ſic ſapiẽs vt ſapientem volumus intelligi. Nec hi qui ſapientes habiti & nominati. M. Cato. Catulus: Lęlius ſapiẽtes fuerunt. Ne illi quidem ſeptem: ſed ex mediorum officiorũ frequentia ſimilitudinem quandam gerebãt: ſpeciẽq; ſapiẽtię ¶ Siergo & philoſophis ipſorum confeſſione adẽpta ſapiẽtia eſt: & his qui iuſti habiti ſunt/adempta iuſticia eſt. Omnes igitur illę virtutis deſcriptiones falſæ ſint neceſſe eſt: quia quę ſit vera virtus/ſcire nõ poteſt niſi iuſtus ac ſapiens. Iuſtus aũt ac ſapiens nemo eſt: niſi quẽ dominus præceptis cęleſtibus erudiuit.

Fabritius & Ariſtides quõ iuſti Cato & Lęliꝰ & ſeptem ſapientes quõ

Iuſtitię tã tũ vmbra vtimur in qt Cicero

¶ Quod i via erroris eſt ſpecies ſapiẽtię & virtutis. Et q; via veritatis & ſapientię eſt ſimplex: & anguſta: & ardua & deũ habet ducem. Cap. VII.

PAm illi omnes qui per aliorum confeſſam ſtultitiam ſapientes exiſtimantur: ſpecie virtutis inducti: vmbras & imagines appręhendunt: nihil verum. Quod ea fit ratiõe quoniaꝫ via illa mendax: quę fert ad occaſum: multos tramites habet propter ſtudiorum & diſciplinarum varietateꝫ: quę ſũt in vita hominum diſſimiles atq; diuerſę. Nam ſicut illa via ſapientię habet aliquid ſimile ſtultitię: quod libro præcedente monſtrauimus: ita hæc cum ſit tota ſtultitię: habet aliquid ſimile ſapientię: qđ arripiant hi qui ſtultitiam publicã intelligũt: & vt habet vitia manifeſta/ſic habet aliquid quod ſimile eſſe videaꝫ virtuti: vt habet apertum ſcelus: ſic imaginem quandam ſpeciẽq; iuſtitię. Quomodo em̃ præcurſor eius viæ (cuius vis & poteſtas omnis in fallendo eſt) vniuerſos in fraudem poſſet inducere: niſi veriſimilia hominibus oſtẽ-

taret? Deus.n. vt immortale illud arcanum eius in aperto eſſet: poſu it in via ſua quę homines pro malis & turpib⁹ aſpernarent̃: vt auerſi a ſapientia & veritate: quam ſine duce vllo requirebant: in idipſum inciderent: quod vitare ac fugere cupiebant. Itaq; illam perditionis ac mortis viam multiplicem oſtendit: vel q̃ multa ſunt genera vitę: vel q̃ diſ multi qui coluntur. Huius dux præuaricator ac ſubdolus vt videatur eſſe diſcrimen aliquod falſi & veri mali ac boni. Alia ducit luxurioſos: alia eos qui frugi appellãt̃: alia imperitos: alia doctos alia inertes: alia ſtrenuos: alia ſtultos: alia philoſophos. Et eos q̃dem non vno tramite. Illos .n. qui aut voluptates: aut diuitias nõ refugiunt: ab hac publica & celebri via modice ſegregat. Eos autẽ qui aut virtutem ſequi volunt: aut contemptũ rerum confitentur: per cõfragoſa quędam præcipitia trahit. Sed tamen illa omnia itinera q̃ ſpeciem bonoru3 oſtentant: non ſunt alię vię: ſed diuerticula & ſemitę quæ videntur quidem ab illa cõmuni dextro/verſum ſeparari: ad eãdem tamen & ad vnum omnes exitum ſub ipſo fine referuntur. Ibi. n. dux ille cõiũgit omnes: vbi opus fuerat bonos a malis: fortes ab inermibus: ſapientes a ſtultis ſeparari: in deorũ. f. cultu: i quo ille vniuerſos (quia ſine vllo diſcrimine ſtulti fuerunt) vno mucrone iugulat & præcipitat in mortem. Hęc autem via quę eſt veritatis: & ſapientię & virtutis: & iuſtitię: quorum oĩm fons vnus eſt: vna vis: vna ſedes: & ſimplex eſt: quod paribus animis ſummaq; concordia vnũ ſequamur: & colamus deum: & anguſta (quoniam paucioribus virtus data eſt) & ardua: quoniam ad bonum quod ſummum & ſublime ẽ: niſi cum ſumma difficultate & labore non poteſt peruenirí. Vt dicit euentum.

¶ Quare a philoſophis veritas inueniri non poteſt: nec ab his qui terrenis dediti ſunt ſed ab electis inuenitur per legę dei: cui poteſt Ciceronis definitio aptari. Cap. VIII.

HAec eſt via: quam' philoſophi quęrunt: ſed ideo nõ inueniũt: quia in terra potius vbi apparere nõ põt quętũt. Errant ergo velut in mari magno: nec quo ferantur intelligunt: quia nec viam cernunt, nec ducem ſequuntur vllũ. Eadę3 namq; ratione hanc vitę viam quęri oportet: qua in alto iter nauibus quęritur. Quę niſi aliquod cęli lumẽ obſeruent incertis caſibus vagantur. Quiſquis autẽ rectũ iter vitę tenere nititur: nõ terrã debet aſpicere: ſed cęlũ: & (vt apertius loquar) nõ hominẽ ſequi debet: ſed deu3: nõ his terreſtribus ſimulachris: ſed deo ſeruire cęleſti: nõ ad corpus referri oĩa: ſed ad mentẽ: nõ huic vitę dare operã: ſed ętern̄e. Itaq; ſi oculos in cęlũ ſemper intendas: & ſolẽ qua oritur obſerues: eũq; habeas vitę quaſi nauigij ducẽ: ſua ſponte in via3 pedes dirigẽtur: & illud cęleſte lumen (quod ſanis mentibus multo clarius Cęlum & ſolem: cõtinens pro contento.

ſol eſt q̄ hic quem in carne mortali videmus) ſic reget: ſic guberna-
bit: vt ad ſummū ſapientię virtutiſq; portum ſine vllo errore perdu-
cat. Suſcipienda igitur dei lex eſt: quę nos ad hoc iter dirigat: illa ſā
cta: illa cæleſtis: quā marcus Tullius in libro de republica tertio pe
Lex oīum ne diuina voce depinxit: cuius ego (ne plura dicerē) verba ſubieci.
veriſſima Eſt quidē vera lex: recta ratio/naturæ congruens diffuſa in omnes:
naturę rō conſtans ſempiterna: quę vocet ad officium iubēdo vetando a frau
de deterreat: q̄ tamen neq; probos fruſtra iubet: aut vetat: nec ipro-
bos iubendo aut vetando mouet. Huic legi nec propagari fas eſt:
Neq; fru- neq; derogari ex hac aliquid licet: neq; tota abrogari poteſt. Necve
ſtra: imo ro aut per ſenatum: aut per populum ſolui hac lege poſſum⁹. Neq;
cum præ- eſt q̄rēdus explanator aut iterpres eius ali⁹. Nec erit alia lex Romæ
mio alia Athenis: alia nūc: alia poſt hanc: ſed & omnes gentes & omni
tempore vna lex: & ſēpiterna: & immutabilis cōtinebit. Vnuſq; erit
communis quaſi magiſter & imperator omnium deus: ille legis hu
i⁹ inuētor: diſceptator/ſator: cui q nō parebit: ipſe ſe fugiet: ac naturā
hominis aſpnatus hoc ipſo luet maximas pœnas etiam ſi cętera ſup
plicia quę patitur effugerit. Quis ſacramentum dei ſciens tam ſigni
ficanter enarrare legem dei poſſet: q̄ illam homo longe a veritatis
noticia remotus expreſſit? Ego vero eos qui vera imprudentes lo-
Imprudē quuntur: ſic habendos puto tanq̄ diuinent ſpiritu aliquo inſtructi.
ter vera lo Quod ſi vt legis ſanctę vim rationemq; peruidit ita illud quoq; ſciſ-
quētes di- ſet aut explicaſſet: in quibus pręceptis lex ipſa cōſiſteret: non philo-
uinare vi- ſophi fūctus eſſet officio ſed propheтę Quod quia facere ille nō po
dentur. terat: nobis faciendum eſt: quibus ipſa lex tradita eſt: ab illo vno ma
giſtro & imperatore omnium deo.

¶Quod caput religionis & via veritatis eſt deum fideliter noſſe &
colere. Et quare diuerſę leges ſint a gentibus inſtitutę. Et quis ſen-
ſuum integritate vigeat: quam gratia largitur potius q̄ natura.

IX. Cap.

DIuius legis caput eſt primū ipſum deum noſſe: ſoli obtē-
perare: ſolum colere. Non poteſt enim rationem homi-
nis obtinere: qui parētē animę ſuę deū neſcit: qđ eſt ſum-
Deus ipſe mum nefas. Quæ ignoratio facit/vt diis alienis ſeruiat:
fons ē bo- quo nihil ſceleratius committi poteſt. Hinc iam procliuis eſt ad ma
nitatis. litiam gradus per ignorantiam veri ac ſingularis boni: quia de⁹ quē
Iura cur noſſe refugit: fons eſt ipſe bonitatis. Vel ſi iuſtitiam ſequi volet dei:
varia. diuini tamen iuris ignarus: gentis ſuę leges tanq̄ verum ius ample-
ctitur: quas non vtiq; iuſtitia ſed vtilitas repperit. Cur enim per om
nes populos diuerſa & varia iura ſunt condita: niſi q̄ vnaquęq; gēs
id ſibi ſanxit: quod putauit rebus ſuis vtile? Quantum autē a iuſtitia

recedat vtilitas: populus ipſe. Ro. Docet: qui per faciles bella idicẽ do: & legitime iniurias faciendo: ſempercꝫ aliena cupiẽdo atcꝫ rapi endo poſſeſſionez ſibi totius orbis cõparauit. Verum hi ſe iuſtos pu tant: ſi contra leges ſuas nihil faciant quod etiam timori aſcribi põt: ſi preſentium pœnarũ metu ſceleribus abſtineãt. Sed concedamus ſane vt id natura: vel (vt ait philoſophus) ſua ſponte faciant: quod le gibus facere coguntur. Nũ iccirco iuſti erunt: qui parent iſtitutis ho minuz: qui & ipſi aut errare: aut iniuſti eſſe potuerunt. Sicut illi duo decim tabularũ cõditores: qui publicę vtilitati pro conditione tem porum ſeruierunt. Aliud eſt igitur ciuile ius: quod pro moribꝰ vbiꝫ variatur. Aliꝺ eſt vera iuſtitia: quã vniformẽ ac ſimplicem propoſu it omnibus deus: quem qui ignorat: & ipſam iuſtitiam ignoret ne ceſſe eſt: ſed putemus fieri poſſe: vt aliquis naturali & ingenio bono veras virtutes capiat: qualem fuiſſe Timonem Athenis accepimꝰ: q & egentibus ſtipez dedit & pauperes inuitauit: & nudos iduit. Ta men cum illud vnũ (quod eſt maximum) deeſt agnitio dei: iam illa bona omnia ſuperuacua ſunt & inania vt fruſtra in his aſſequendis laborauerit. Omnis enim iuſtitia eius ſimilis eſt humano corpori ca put: non habent: in quo tametſi membra omnia & locis ſuis conſtẽt & figura & habitudine: tamen quoniã deeſt: id quod eſt omniũ prĩ cipale: & vita & omni ſenſu caret. Itaqꝫ mẽbra illa formã tm̃modo mẽbrorum habent: vſum non habent. Tam. ſ. q̃ caput ſine corpore cui ſimilis eſt qui cũ deũ ñ ignoret: viuit iniuſte. Id. n. ſolũ habet: qđ eſt ſummũ: ſed fruſtra qm̃ virtutibus tanq̃ mẽbris caret. Itaqꝫ vt ſit viuũ ac ſenſibile corpus: & agnitio dei neceſſaria eſt quaſi caput: & omnes virtutes quaſi corpus: Ita fiet homo perfectus ac viuus: ſz tm̃ ſũma oĩs i capite ẽ: qđ q̃uis cõſtare ñ poſſit ſine oĩbus: ſine qbuſd ta men poteſt. Et erit qdẽ animal vitioſum ac debile; ſed tamen viuet ſicut & is qui deũ nouit. & in aliqua re peccat. Dat. n. peccatis veniã deus. Itaqꝫ ſine membris aliquibus viui poteſt ſine capite nullo mõ Hęc res efficit: vt philoſophi etiam ſi natura boni ſunt tamen nihil ſciant: nihil ſapiant. Oĩs doctrina & virtus eorũ ſine capite eſt: quia deũ neſciunt: qui eſt virtutis ac doctrinæ caput: quem qui nõ agno ſcit: licet videar cæcus eſt licet audiat: ſurdus. licet loquatur: eliguis eſt. Cũ vero conditorẽ rerum parẽtẽqꝫ cognouerit: tunc & videbit & audiet: & loquetur. Habere. n. caput cœpit in quo ſunt ſenſus om nes collocati: hoc eſt oculis auris: & lingua: nam profecto is videt: q veritatẽ in qua deus eſt: vel deũ in quo veritas eſt oculis cordis aſpe xerit. Is audit qui diuinas voces ac prĕcepta vitalia pectori ſuo affi git: his loquitur qui cæleſtia diſſerens: virtutẽ ac maieſtatem dei ſin gularis enarrat. ¶ Quare nõ ẽ dubiũ: quin impius ſit quiſquis deus

Legitime .ſ. tãq̃ legi timo fine per modũ leges.

Phũs.

Cimonis l pauperes liberalitas Vt fruſtra ſępe ſic lo quetur: & pulchre.

vi

non agnouerit: oēſq; virtutes eius quas habere aut tenere ſe putat: in illa mortifera via reperiūt: quæ eſt tota tenebrarū. Quapropter nihil eſt q; aliqs ſibi gratuleť: ſi has inanes virtutes adeptꝰ eſt: qa nō tm̄ miſer q bonis p̄ſentibꝰ careat: ſed ēt ſtultus ſit neceſſe eſt: q labores i vita ſua maximos ſuſcipiat incaſſum. Nā dēpta ſpe immortalitatis: quā deus pollicetur i ſua religiōe verſātibꝰ: cuiꝰ aſſequendę gratia virtus appetēda ē: & qcqd malorū acciderit: pferēdū eſt: maxima erit ꝓfecto vanitas obſequi velle virtutibꝰ q̄ fruſtra hōi calamitates afferunt & labores. Nā ſi virtus eſt egeſtatē: exiliū: dolorē: mortēq; (q̄ timēť a cęteris) pati fortiter ac ſubire: qd tādē bōi in ſe hz: cur eā philoſophi ꝓpter ſeipſā dicāt expetēdā? Nimirū ſupuacuis & ianibꝰ pœnis delectanť: quibꝰ licet agere tranquille. Si. n. mortales ſūt aiæ: ſi virtus diſſoluto corpore nihil futura ē: qd fugimꝰ attributa nobis bona q̄ ſi aut ingrati aut idigni q diuinis muneribus pfruamur? Quæ bōa vt habeamꝰ: ſcelerate ipieq; viuēdū eſt: qa virtutē i. iuſticiā pauertas ſeqť. Sanus igiť nō ē: qui nulla ſpe maiori ꝓpoſita: his bōis q- bus cæteri vtunť i vita labores & cruciatꝰ & miſerias anteponat. Si aūt virtꝰ (vt ab his rectiſſime dicit) capeſſēda ē: quia cōſtet ad (eā nā ſci hoiez: ſubeſſe dz ſpes aliqua maior: q̄ malorū & laborū: quos perferre virtutis eſt: magnū efferat p̄clarūq; ſolatiū. Nec aliter virtus (cū ꝑſe dura ſit) haberi ꝓbono pōt: q̄ ſi acerbitatē ſuā maximo bono penſet. Aequæ nō aliter his bonis p̄ſentibus abſtinendum ę: q̄ ſi ſint aliqua maiora: ꝓpter q̄ tāti ſit & voluptates omittere: & mala oia ſuſtinere: Ea vero nulla ſūt bona alia (vt i tertio docui) niſi ꝓpetuę vitæ. Hāc autem p̄ſtare quis poteſt: niſi deus q virtutē ipſā ꝓpoſuit? Ergo i dei agnitione & cultu rerū ſumma verſať: i hoc eſt ſpes oīs & ſalus hominis hic eſt ſapiētiæ gradus primus: vt ſciamus qs ſit nobisverꝰ pater eūq; ſolū pietate debita ꝓſequamur: huic pareamus: huic deuotiſſime ſeruiamꝰ. In eo ꝓmerēdo actus oīs / & cura / & opera collocetur.

Virtꝰ an propter ſe repetēda.

Virtutis p̄mium.

Quod religio deo miſericordia homini debetur: Et quas cauſas ędificandi ciuitates / & cōuiuendi ſocialiter / & inuentionis verborum falſo commenti ſunt. Cap. X.

Mia eadē hūanitas. Hō hominē tueri debet.

QIxi quid debeať deo: dicā nūc qd homini tribuēdum ſit: q̄q̄ id ipſū qd homini tribueris: deo tribuiť: quia hō dei ſimulachrū ē. Sed tm̄ primum officiū iuſticiæ eſt coniūgi cū deo: ſecundū eū hoie. Sz illud primū religio dicit: hoc ſecundū miſericordia: vel humanitas nominatur. Quæ virtus ꝓpria eſt iuſtorū / & cultorū dei: q; ea ſola vitę communis in ſe cōtinet rōnē. Deꝰ. n. q cæteris aīalibꝰ ſapientiā nō dedit, naturalibꝰ ea munimētis ab incurſu & periculo tutiora generauit. Hoiez vero ga nudū fragilēq; formauit: vt eū ſapiētia potius inſtrueret: dedit el p̄ter cæ

tera hunc pietatis affectū: vt homo hominē tueatur: diligat: foueat: contraq; oīa pericula & accipiat: & prēstet auxiliū. Sūmū igit inter se hominū vinculum est humanitas: quod qui diruperit: nefarius & parricida existimand⁹ est. Nā si ab vno homine quē deus finxit/oēs orimur: certe cōsanguinei sumus. & ideo maximū scelus putādū est odisse hominē vel nocētē. Propterea de⁹ prēcepit inimicitias p nos nūquā faciēdas semp esse tollendas. s. vt eos qui sint nobis inimici: necessitudis admonitos mitigem⁹. Itē si ab vno deo inspirati sumus oēs & aiati: quid aliud q̄ fratres sumus? Et quidem cōiūctiores animis: quā qui corporibus: Itaq; non errat Lucretius cum dicit.

Deniq; cæleſti sumus omnes semine oriundi.

Omnibus ille idē pater est. Ergo pro bęluis immanibus sūt habēdi; qui hoibus nocēt: qui cōtra ius humanitatis & fas omne spoliāt: cruciant: occidūt: exterminānt. Ob hanc necessitudinē germanitatis docet nos deus: mala nūq̄ facere: bonū aūt semp. Id aūt ipsum benefacere quid sit: idē ipse p̄scribit. Prēstare auxiliū depressis & laborantibus: impturi victū nō habētibus. Deus. n. qđ pius est: animal nos voluit esse sociale, Itaq; in alijs hoibus nos ipsos cogitare debem⁹: nō meremur in periculo liberari: si nō succurrim⁹: nō meremur auxiliū: si negemus. Adhanc partē philosophorū nulla p̄cepta sūt: qp pe qui falsē virtutis specie capti: misericordiā de hoie sustulerūt: & dū volūt sanare vitia auxerūt. Et cū idē plerūq; fateant: societatis humanę cōmunionē esse retinendā: ab ea plane seipsos in humanę virtutis suæ rigore dissociant. Cōuincend⁹ ergo ēt hic error illorum est qui nihil cuiquā impartiendū putāt. Vrbis cōdēdę originē atq; cāz nō vnā intulerūt: sed alij eos homines qui sint ex terra primitus nati: cū per siluas & cāpos erraticā degerēt vitā: nec vllo interse sermonis aut iuris vinculo cohęrerēt: sed frōdes & herbā p cubilibus: spelūcas & antra p domibus haberēt: bestijs & fortioribus aialibus p̄dæ fuisse cōmēorant. Tū eos qui aut laniati effugerāt: aut lanīari p xios viderāt admonitos piculi sui: ad alios hoies decurrisse: p̄sidiuz imploraſſe: & primo nutibus volūtatē significasse. Deinde sermōis initia tēpasse: ac singulis qutibusq; rebus noia imprimēdo: paulatim loquēdi pfecisse rōnē. Cū autē nec mltitudinē ipaz videret cōtra bestias esse tutā: oppida etiā cœpisse munire: vel vt quietē noctis tutā sibi facerēt: vl vt incurtiones atq; ipetus bestiarū nō pugnādo sed obiectis aggerib⁹ arcerēt O igenia hoib⁹ idigna q̄ has ieptias ptulerī. miseros atq; miserabiles: q stultitiā suā lrīs mēoriēq; mādauerī. Qui cū viderēt mutis quoq; aialib⁹ igenitā eē rōnē vl cōueniēdi: vel inuicē appetēdi: vel piculi fugiendi: vel mali cauēdi: vel cubicula sibi & latibula parādi. Hoies āt ipos existiauerit nō nisi exēplis admoneri

Humāitatē violare nefariuz. Hoiem ēt nocētem odisse sceleus est.

Hoiz vna eadēq; origo.

Hō anial socias.

De vrbis condēdæ origie error gētilis

De sermonis error.

ac diſcere potuiſſe: quid metuer ſibi: quid cauere: qd facere deberẽt aut nunquã cõuenturos inter ſe fuiſſe: necloquẽdi rõnẽ reperturos: niſi eos beſtiæ comediſſẽt. Hęc aliis delira viſa ſunt (vt fuerũt) dixe rũtq; nõ ferarũ laniatus cauſam fuiſſe coeundi: ſed ipſam poti⁹ humanitatẽ. Itaq; inter ſe congregatos: q; natura hominũ ſolitudis fugiẽs & cõmunionis ac ſocietatis appetens eſſet. nõ magna inter eos diſceptatio eſt. Sigdẽ cauſę diſpares ſunt: res eadẽ eſt. Potuit Vtrũq; igitur eſſe quia nõ repugnat: ſed tamen vtrũq; nullo modo verũ eſt: quia nõ per omnẽ terrã nati ſunt homies e terra. tãquã ex draconis alicuius dẽtibus ſemiati (vt poetę ferũt) ſed vnus homo a deo fictus eſt: ab eoq; vno ois terra hũano genere cõpleta eſt: eadẽ. ſ. rõne qua rurſus poſt diluuium: quod certe negare nõ poſſunt. Nulla igit ipſi cipio facta eſt eiuſmodi congregatio: nec vnquã fuiſſe hoies in terra: qui propter infantiam nõ loquerent. Intelligit cui ratio nõ deeſt. Fingamus tamẽ illa vera eſſe quę ocioſi & inepti hoies ſenes fabulant: vt eos potiſſimũ ſenſibus & ſuis rõnibus refellamus. Si hac de cauſa ſunt hoies congregati: vt mutuis auxilijs imbecillitatez ſuam tuerent: ſuccurrendũ eſt igitur homini: qui egeat auxilio. Cum eñ p̃ ſidij cauſa hoies ſocietatem cum hoibus inierint & ſanxerint fœdus illud a principio ſui ortus inter hoies initum aut violare: aut nõ cõſeruare ſummũ nefas putandũ eſt. Nã qui ſe a pręſtãdo auxilio re mouet ẽt ab accipiẽdo ſe remoueat neceſſe eſt: qa nullius ope idigere ſe putat: qui alteri ſuã denegat. Huicvero qui ſe ip̃e diſſociat acſe cernit a corpore nõ ritu hois ſed ferarũ more viuendum eſt. Quod ſi fieri nõ põt: retinẽdũ eſt igit omni modo viculũ ſocietatis humanę: quia homo ſine hoie nullo mõ põt viuere. Retentio aũt ſocietatis ẽ cõmunitas: ideſt auxiliũ p̃ſtare: vt poſſimus accipere. Si vero (vtili alij diſputant (humanitatis ipſius cauſa facta ẽ hoim cõgregatio: hõ certe hoiez debet agnoſcere. Qđ ſi fecerũt illi rudes & adhuc feri hoies: & fecerũt nõdũ cõſtituta loquẽdi rõne: qd putem⁹ hoib⁹ ex politis: & ſermonibus rerũq; omniũ cõmertio inter ſe copulatis eſſe faciendũ: q aſſueti hoibus ſimilitudinẽ ferre non poſſunt?

Hõ naturа ſocietatis appetens.

de ſocietate hoim.

¶ In quos pręcipue ſit humanitas exercenda: & i qb⁹ liberalitatib⁹ imaginarijs pereant opera: & q̃ impenſa pręſtantis. Ca. XI.

COnſeruãda eſt igit humanitas: ſi hoies recta velim⁹ dici. Id aũt ip̃m cõſeruari hũanitatem: quid aliud eſt: q̃ diligere hoiem quia homo ſit: & id quod nos ſum⁹. Diſcordia igit atq; diſſenſio nõ eſt ſcđm hois rõnẽ. Verũq; eſt illud Ciceronis quod ait hoim naturę: obedientem homini nocere non poſſe. Ergo ſi nocere homini cõtra naturã eſt: prodeſſe igitur homini ſecundũ naturã ſit neceſſe eſt. Qđ qui non facit hominis ſe appel

latione diſpoliat:quia humanitatis officiū ēneceſſitati hoīs ac periculo ſubuenire. Quęro igit ab his qui flecti ac miſereri non putant eſſe ſapientis:ſi homo ab aliqua beſtia cōpręhēſus auxiliū ſibi armati hoīs imploret:vtrū ne ſuccurrēdū putentan minime:Non ſunt tā imprudētes:vt negēt fieri oportere:qđ flagitat:quod expoſcit hūanitas. Itez ſi aliquis circōueniatur igni:ruina opprimat:mergat mari: flumine rapiat:num putēt hoīs eſſe nō auxiliari? nō ſunt ipſi hoīes ſi putent. Nemo.n.pōt eiuſmodi periculis nō eſſe ſubiectus:imo vero & hoīs & fortis viri eſſe dicent ſeruare periturū. Si ergo i eiuſmodi caſibus q periculū vitę homini afferūt: ſuccurrere hūanitatis eē cōcedūt:quid cauſę ē ſi hō eſuriat:ſitiat:algeat ſuccurrendū eſſe nō putent? Quę cuz ſint paria natura cū illis caſibus fortuitis: & vnam eādē humanitatē deſiderent tamē illa diſcernūt quia nō re ipſa vera ſed vtilitate pñti oia metiunt. Illos ēm quos piculo ſurripiūt ſperant ſibi gratiā relaturos. Egentes aūt:quia nō ſperāt:perire arbitrātur quicquid eiuſmodi hoibus impartiāt. Hic eſt illa Plauti deteſtāda ſentētia. Male meretur qui mēdico dat quod edat. Nā & illē qđ dat perit:& illi pducit vitā ad miſeriā. At.n.poeta fortaſſe p pſona locutus eſt. Quid.n. M. Tullius in ſuis officialibus libris? nōne hoc idē pſuadet nō eſſe oino largiendū? Sic enim dixit. Largitio q̄ fit ex re familiari:fōtē ipſū benignitatis exhaurit:ita benignitas benignitate tollit. Qua quū in plures vſus ſis:eo minus in multos vti poſſis. & idē paulopoſt. Quid aūt eſt ſtulti9:q̄ quod libenter facias / curare vt id diutius facere nō poſſis? Videlicet pfeſſor ſapiētię refrenat homines ab humanitate:monetq; vt rē familiarez diligēter cuſtodiāt: malintq; arcam q̄ iuſtitiam conſeruare. Quod cū intelligeret inhūanū eſſe ac nefariū:mox alio capite quaſi actus pœnitentia ſic ait:nō nūq̄ tamē eſt largiendum:nec hoc benignitatis genꝰ oino repudiandū & ſępe idoneis hoibus egentibus de re familiari impartiendus. Quid ē idoneis? nēpe his q reſtituere ac referre gratiā poſſit. Si nūc Cicero viueret exclamarē:pfecto Hic hic. M. Tulli aberraſti a vera iuſtitia:eāq; vno verbo ſuſtuliſti:cū pietatis & hūanitatis officia vtilitate meritus es. nō ei idoneis hominibus largiendū eſt: ſed quātū pōt nō idoneis. Id.n. iuſte:id pie:id hūane fit quod ſine ſpe recipiendi feceris. Hęc eſt vera illa & germana iuſtitia:cuius ſolidā & exp̄ſſā effigiem nullā tenere vos dicitis Ipe pluribus locis clamas mercenariā non eſſe virtutē fateris in libris legū tuaꝝ liberalitatē gratuitā eē his verbis. Nec eſt dubiū:qn is qui liberalis benignuſq; eſſe dicit:officiū nō fructū ſequat. Cur ergo idoneis potius largiris:niſi vt poſtea mercedem recipias? Te ergo auctore ac p̄ceptore iuſtitię quiſquis idoneus nō erit. nuditate:ſiti:fameq; cōficietur. nec hoīes copioſi &

De humanitate

Sententia plauti de teſtanda.

Largitio q̄ ſit &c.

Mendico q dat qđ edat male meretur.

Cicero

vſq; ad delitias abũdantes ſub ueniẽt vltię neceſſitati. Si virtus mercedem non exigit: ſi ꝓpter ſe vt dicis) expetẽda ẽ: ergo iuſtitiã principẽ matrẽq; virtutũ ſuo ꝑcio non tuo cõmodo eſtima: ei potiſſimũ tribue: a quo nihil ſpes. qd ꝓſonas eligis: qd mẽbra iſpicis? Pro hoie tibi habend⁹ ẽ q ſquis precaꝛ: iõ quia te hoiez putet. Abiſce vmbras illas imagineſq; iuſtitię: atq; ipſã verã & exꝑſſam tene: largire cęcis debilib⁹: claudis: deſtitutis: quibus niſi largiare: moriẽdũ ẽ. Inutiles ſunt hoibus: ſed vtiles deo: qui eos retinet in vita: qui ſpũ donat: qui luce dignaꝛ. foue quantũ in te ẽ: & animas hoiz ne extinguanꝛ: hũanitate ſuſtenta. Qui ſuccurrere pituro põt ſi nõ ſuccurrerit: occidit: Verum iſti qa neq; naturã retinent: neq; pręmiũ in eo quod ſit ſciũt dũ ꝓdere timẽt: perdũt: & in id quod maxie cauent: incidũt: vt quic quid largiunꝛ: aut pereat oino: aut ad tẽpus breuiſſimũ proſit. Nã q exiguã ſtipẽ miſeris negant qui cõſeruare hũanitatez ſine dãno ſuo nolunt patrimonia ſua effundũt: vt aut peritura & fragilia ſibi comparẽt: aut certe ſuis maxis damnis nihil conſequanꝛ: quid. n. dicẽdũ eſt de his qui populari leuitate ducti: vel magnis vrbibus ſuffecturas opes exhibẽdis muneribus/ipendũt: niſi eos demẽtes atq; furioſos qui põſtent id populo quod & ipſi ꝓdant / & nemo eorũ quib⁹ põſtaꝛ accipiat? Itaq; vt eſt oĩs voluptas caduca & breuis: oculoꝝ maxime & auriũ aut obliuiſcunꝛ hoies: & alteri⁹ dãna ꝓ ingratis habẽt: aut ẽt offendunꝛ: ſi non eſt libidini vulgi ſatiſfactũ: vt etiã hoies ſtultiſſimi malũ ſibi malo cõparauerint: aut ſi adeo placuerint: nihil ãpli⁹ q̃ inanẽ fauorẽ: paucorũq; dieꝝ fabulas aſſequũꝛ. Sicut quotidie leuiſſimorum hoim patrimonia in res ſuperuacuas ꝓdigunꝛ. Nuz ergo ſapientius qui vtiliora & diuturniora ciuibus ſuis exhibent mũera? Hi. ſ. qui publicis operibus extructis: mẽoriam nomini ſuo q̃rũt. nę iſti quidẽ recte bona ſua in terrã ſepeliunt: quia nec mẽoria qcquaz mortuis confert: nec opera eoꝝ ſempiterna ſunt: ſiquidem aut vno tremore terrę diſſipantur & corruunt: aut fortuito cõſumuntur incẽdio: aut hoſtili aliquo impetu diruunꝛ: aut certe vetuſtate ipſa diſſoluta labuntur. Nihil ẽ eñ (vt ait orator) opere & manu factũ qđ non cõficiat & cõſumat vetuſtas. At hęc iuſtitia & leuitas floreſcit quotidie magis. Illi ergo melius/qui tribulibus ſuis aut clientib⁹ largiũtur. Aliquid enim præſtant hominibus & proſunt: ſed non eſt illaudanda & iuſta largitio. Beneficentia. n. nulla eſt vbicũq; neceſſitas nõ ẽ. Perit ergo quicquid gratię cauſa tribuitur nõ indigẽtibus: aut cum fœnore redit: & beneficentia non erit. Quod etſi gratum eſt his quibus datur: iuſtum tamen non eſt: quia ſi non fiat: nihil mali ſequitur Vnum igitur certum & verum liberalitatis officium eſt egentes atq; inutiles alere.

¶A quo ſit ſperanda & expetenda: & quę & quanta ſit vere liberalitatis merces & q̄ inanis & nulla falſę: & qui ſunt gradus humanitatis. Cap. XII.

HAec eſt illa pfecta iuſtitia: quę cuſtodit humanaꝫ de qua philoſophi loquũtur ſocietatẽ. Hic diuitiarum maximꝰ & veriſſimus fructus ẽ: non vtꝫ opibus ad propriaꝫ vnius voluptatẽ: ſed ad multorũ ſalutem: nõ ad p̄ſentem ſuum fructum: ſed ad iuſtitiã: quę ſola non interit. Tenendũ ẽ igitur oino vt ab officio miſericordiæ ſpes recipiendi abſit omnino. Huius enĩ operis & officij merces a deo expetenda eſt ſolo: nam ſi ab homine expetes/iam nõ humanitas erit illa: ſed beneficij fœneratio: nec põt videri bene meruiſſe q quod fecit nõ alteri: ſed ſibi p̄ſtat: & tñ eo redit: vt quod alteri quiſq; p̄ſtiterit: nihil ab eo cõmodi ſperãs: vere ſibi p̄ſtet quia mercedẽ capiet adeo. Itẽ deus p̄cepit: vt ſi q̄ cœnã parauerimꝰ: eos in cõuictũ adhibeamꝰ: q reuocare nõ poſſint & vicẽ reddere: vt oĩs actꝰ vitę nr̄ę nõ careat miſericordię munere. Sanctiſſima ſententia

¶Nec tñ quiſquã interdictã ſibi putet aut cõmunionẽ cũ amicis: aut caritatem cũ proximis: ſed notũ nobis deus fecit: quod ſit verũ & iuſtũ dei opus: ita nos oportet cũ proximis viuere: dũmodo ſciamus illud ad hominẽ: hoc ad deũ pertinere. Prę̄cipua igitur virtus eſt hoſpitalitas: quod philoſophi quoq; aiunt. Sed eam detorqueãt a vera iuſtitia: & ad cõmodum rapiũt. Recte igt Cicero a Theophraſto ẽ laudata hoſpitalitas. Eſt enim (vt mihi q̄dẽ videt) valde decorũ patere domos hoĩs illuſtriũ hoſpitibus illuſtribus. Eodẽ mõ rurſus errauit: quo tum cũ idoneis eſſe diceret largiẽdum non enim iuſti & ſapientis viri domꝰ illuſtribus debet patere: ſed humilibus & abiectis. Nã illuſtres illi ac potentes nulla re poſſunt indigere: quos opulẽtia ſua & munit: & honorat: nihil autẽ a viro iuſto faciendum eſt: niſi quod ſit beneficiũ. Beneficiũ autem ſi refertur iterit atq; finit. Nec. n. poſſumus id habere integrũ: cuius p̄cium nobis ſolutũ eſt. In his itaq; beneficijs iuſtitiæ ratio verſatur: quę ſalua & icorrupta pmãnebit Permanent autẽ nõ aliter q̄ ſi p̄ſtẽtur his hoibus: qui prodeſſe nullo mõ poſſunt. At illę in recipiẽdis illuſtribus nichil ſpectauit aliud: niſi vtilitatẽ: nec diſſimulauit homo ingenioſus: quid ex eo cõmodi ſperaret. Ait enim qui id faciat potentẽ apud exteros futurũ per gratiam pricipum: quos ſibi hoſpitij/& amicitię iure conſtrinxerit. O q̄ multis argumẽtis Ciceronis iconſtãtia (ſi id agerem) red argui poſſet: nec tam noſtris q̄ ſuis verbis refelleretur. Idem quippe ait: vt quiſq; maxime ad ſuum commodum referat quæcunq; agit: ita neminem eſſe virum bonum. Idem etiam negat ſimplicis & aperti hominis eẽ ambire ſimulare aliquid: & p̄tendere aliud agere videri/ Beneficiũ ſi referatur interit

cum aliud agat præstare se alteri fingere quod sibi præstet: sed malitioſi potius: & astuti: & fallacis: & subdoli. Quomodo ergo defendet quo minꝰ ambitioſa illa hoſpitalitas malitia esset? Tu mihi pomnes portas circũcurſes: vt aduenientes populorũ atq; vrbiũ principes domum tuã inuites: vt per eos apud ciues eorũ potẽtiã conſequare: veliſq; te iuſtũ/ & humanũ/ & hoſpitalem videri: cũ ſtudeas vtilitati tuę verũ hoc ille nõ potiꝰ icaute (Quid.n.minꝰi Ciceronẽ cõuenit) Sed ignorantia veri iuris prudẽs ac ſciẽs in hos ſe laqueos induxit. Quod vt ei poſſit ignoſci: teſtificatus ẽ nõ ad verã iuſtitiã: quam nõ tenea præcepta ſe dare: ſed ad vmbrã imaginẽq; iuſtitię. Ignoſcendum eſt igitur vmbratico & imaginario præceptori: nec ab eo veritas exigẽda eſt: qui ſe neſcire fateatur. Captiuorũ redẽptio magnũ atq; p̃clarũ iuſtitię munus eſt: qđ idem ipſe Tulliꝰ approbauit. Atq; hęc benignitas (igt) etiã reipublicę ẽ vtilis redimi a ſeruitute captos locupletari tenuiores. Hanc ego conſuetudinem benignitatis largitioni munerũ longe antepono. Hęc eſt grauiũ hominũ atq; magnorũ. Propriũ igitur iuſtorũ opus eſt: alere pauperes: ac redimere captiuos. Cũ apud iniuſtos ſi qui hęc faciant: graues & magni appellẽt His ei maxime laudis eſt bene facere quos nemo ſperauit eſſe facturos. Nam qui bonũ facit vel conſanguineo vel proximo vel amico: haud nullam vel certe nõ magnam laudẽ meretur: quia facere dꝫ Sitq; impius ac deteſtabilis: niſi fecerit id quod ab eo & natura ipa & neceſſitudo exigit: & ſi facit. non tam gloriæ aſſequendæ q̃ reprehenſionis vitandæ cauſa facit. Qui autem facit alieno & ignoto: is vere dignus eſt laude: quoniã vt faceret ſola ductus eſt humanitate. Ibi ergo iuſtitia: vbi ad benefaciẽdũ neceſſitatis vinculum nullum eſt hoc igitur benignitatis officiũ non anteponere quidem largitioni munerũ debuit: quod eſt comparantis: & duobus bonis id quod ſit melius eligentis. Illa vero largitio hominũ patrimonia ſua i mare ambiſcientiũ. inanis & leuis / & ab omni iuſtitia remotiſſima ẽ. Ita q̃ ne dici quidẽ munera oportet: in quibus nemo accipit: niſi q̃ accipere nõ meretur. Nõ minus magnũ iuſtitiæ opus eſt: pupillos & viduas/ & deſtitutos/ & auxilio idigẽtes tueri atq; defendere: qđ adeo vniuerſis diuina illa lex p̃ſcribit: quãdoquidẽ boni quiq; iudices ad officiũ ſuũ iudicant ptinere: vt eos humanitate naturali foueant ac iſidẽ prodeſſe nitantur. Verũ hęc opera quippe noſtra ſunt: q̃ legem qui verba ipſius dei præciplentis accipimus. Nã illi ſentiunt natura eẽ iuſtũ: tueri eos qui tutela carẽt: ſed cur ita ſit nõ pſpiciunt. Deus enim cuius perpetua clemẽtia eſt: iccirco viduas pupillaſq; defẽdi ac tueri iubet: nequis reſpectu ac miſeratione pignorũ ſuorũ retardet quo minus mortẽ pro iuſtitia fideq; ſuſcipiat: ſed incõtanter ac for-

quo minꝰ id eſt vt ñ.

Incaute: ſubaudidixit.

Captiuorũ redemptio.

Propriꝰ iuſtorum.

Alieno & ignoto benefacere ẽ humanitatis.

Vbi iuſtitia.

Cõtra cõparationẽ abuſiuam q̃a Cicero feſit vtrũq; bonum qđ Lactã. negat.

Pupillos ac viduas oportere defendi.

titer ſubeat: cũ ſciat ſe charos ſuos deo relinquere: nec hisvnquã ꝑ-
fidiũ defuturũ. Aegros quoq; quib⁹ defuerit qui aſſiſtãt: curãdos ſo
uẽdoſq; ſuſcipe ſummæ humanitatis & magnæ operatiõis eſt. Qđ
qui fecerit hic viuã hoſtiã deo acquiret: & qđ alteri dederit ad tẽp⁹
ipſe a deo accipiet i ęternũ. Vltimũ illud & maximũ pietatis officiũ
eſt: pegrinorũ & pauperũ ſepultura: qđ illi virtutis iuſtitiæq; doctо-
res prorſus nõ attigerũt. Nec.n. poterãt id videre: qui vtilitate oĩa of
ficia ſua metiebãt. In cęteris.n. q̃ ſupra dicta ſunt: q̃ uisverũ limitem
non tenuerint: tñ quoniam cõmodi aliquid in his deprẽhenderunt
quaſi odore quodã veritatis retẽti, ꝓpius aberrauerunt. Hoc autem
quia nihil videre in eo cõmodi poterãt: reliquerunt. Quinetiam nõ
defuerunt qui ſupuacaneã facerẽt ſepulturam: nihilq; dicerent eſſe
mali iacere inhumatũ atq; abiectũ: quorum impiã ſapientiã tã omẽ
humanũ genus reſpuit: q̃ diuinæ voces q̃ id fieri iubent. Verum illi
nõ audẽt dicere id nõ eẽ faciẽdũ: ſed ſi forte nõ fiat: nihil eſſe icõmo
di. Itaq; in ea re nõ tã ꝑcipientũ q̃ cõſolãtiũ fungunt officio: vt ſi for
te id ſapienti euenerit: ne ſe ob hoc miſerum putet. ¶ Nos aũt non
quid ſapienti ferendum ſit dicimus: ſed quid facere ipſe debeat. Ita
q; non quęrimus nũcvtrũ ne tota ſepeliẽdi ratio ſit vtilis necne: licet
hęc etiam ſi ſit inanis (vt illi exiſtimant) tamẽ faciẽda eſt: vel ob hoc
ſolum: q; apud homĩes bene & humane fieri videt. Animus.n. quæ
ritur: & ꝓpoſitum põderatur. Nos.n. patiemur figurã & figmentum
dei feris ac volucribus in prędam iacere: ſed reddemus id terræ: vn
de ortum eſt. Et q̃ is in homine ignoto/neceſſariorũ/ſepulturã nulli
negãdam munus implebimus: in quorũ locũ quia deſunt: ſuccedat
humanitas: & vbicũq; homo deſiderabitur/ibi exigi officiu⁹ noſtrũ
putabimus. In quo autẽ magis iuſticiæ rõ cõſiſtit: q̃ in eo/vt quod ꝓ-
ſtamus noſtris p affectum: ꝑſtemus alienis per humanitatẽ: quę eſt
multo certior iuſtiorq;. Cũ iam non homini ꝑſtatur qui nihil ſentit:
ſed deo cui cariſſimũ ſacrificiũ eſt opus iuſtũ. ¶ Dicet aliqs fortaſſe.
Si hęc oĩa fecero: nihil habebo. Quid.n. ſi magnus hoim numerus
egebit: algebit: capietur: morietur vt hęc facientẽ vel vno diẽ patri-
monio exui ſit neceſſe? Perdã ne rẽ familiarẽ meo aut meorũ labore
quęſitam: vt iam ipſi mihi aliena miſericordia viuendũ ſit? ¶ Quid
tu tam puſillo animo pauptatẽ times: quã etiaꝫ veſtri philoſophi lau
dãt: nihilq; hac tutius: nihil trãquilli⁹ eſſe teſtãtur? Hoc quod times
ſollicitudinum portus eſt. An ignotas quot periculis: quot caſibus
cum his malis opibus ſubiaceas? Quę tecum bene ągent: ſi ſine tuo
cruore trãſierint. Tu vero ꝑda onuſtus incedis & ſpolia geris: quę ir
ritẽt animos etiã tuorũ. Quid ergo dubitas bene collocare id qđ
tibi forſitan eripiet aut vnũ latrociniũ: aũt exiſtens repẽte, ꝓſcriptio

Aegros curaꝝ ſũ mę hũa-nitatis. Peregri-norũ & paupũ ſepltura

Sepultu-rã ſupua caneã nõ eſſe.

Sollicitu dinũ por tus.

aut hoſtilis aliqua direptio? Quid vereꝛ fluxũ: ac fragile bonũ facere ſempiternũ: aut theſauros tuos cuſtodi deo credere: vbi nõ furẽ p̃dones̄q; timeas nõ rubiginẽ: nõ tyrãnum? Qui apd deum diues eſt: pauper eẽ nũq; poterit. Si iuſtitiã tãti putas: ſequere abiectis onerib⁹ quę re p̃munt. Libera teipſum cõpedibus & cathenis: vt expedit⁹ adde um curras. Magni & excelſi animi eſt deſpicere & calcare mortalia Sed ſi hãc virtutẽ nõ capis: vt diuitias tuas in arcã dei cõferas: vt fragilibus tibi cõpares firmiora: liberabo te metu. Oia iſta p̃cepta non ſoli tibi dãt: ſed oi pplo: q mente cõiunctus eſt: & cohęret ſicut vnus homo. Si ſolus magnis opibus nõ ſufficis: p virili parte opare iuſticiam: ſit tamen vt quantũ diuitijs inter cęteros: tantũ ope p̃cellas. Ne q; nũc ſuaderi tibi putes: vt rem familiarẽ tuã minuas vel exhaurias ſedq; in ſupuacua fueras impenſurus: ad meliora cõuertas. Vnde beſtias emis: hinc captos redime. vnde feras paſcis: hic paupes ale vnde homines ad gladium cõparas: hinc innocentes mortuos ſepelli. Quid prodeſt perditę nequitiæ beſtiarios facere locupletes: & iſtruere ad flagitia? Trãſfer ad magnum ſacrificium male peritura: vt p his veris muneribus habeas a deo munus ęternum. Magna ẽ miſericordiæ merces: cui deus pollicetur peccata ſe omnia remiſſurum. Si audieris inquit preces ſupplicis tui: audiã & ego tuas: ſi miſertus laborãtium fueris: & ego in tuo labore miſerebor. Si autem non reſpexeris nec adiuueris: & ego animum tuum contra te geram: tuiſq; te legibus iudicabo.

Male perira. i. q̃ alio qui male perirent.

Magna ẽ: Lucę. xj. Date eleemoſynaz: & ecce oĩa mũda ſũt vobis.

Q; in neceſſitate & p̃cibus pauperum quiſq; tentetur a deo & de tribus gradibus virtutis. Cap. XIII.

Pctã largitiõe tollũt

Penitẽtiã agẽ quid

Nõ hz qui ſciẽs peccat veniaz tã facile. ſ. ſola eleẽoſyna de q̃ loqtur.

QVotiẽs igitur rogaris: tentari te a deo crede an ſis dignus exaudiri. Circunſpice cõſciẽtiã tuã: & (quãtum potes) mede re vulneribus: nec tamen quia peccata largitiõe tollũt dari tibi licẽtiaz peccandi putes. Abolentur enim ſi deo largiare: qa peccaueras. Nam ſi fiducia largiendi peeces: non abolent. Deus eni purgari homines a peccatis maxime cupit: ideoq; agi pœnitentiaz iubet. Agere autem pœnitentiam nihil aliud eſt q̃ profiteri: & affirmare ſe vlterius non peccaturũ. Ignoſcit itaq; his q ad peccatũ ignoranter: iprudẽter: icauteq; labũt: veniã nõ hz q ſciẽs peccat. Nec tamẽ ſi aliquis purificat⁹ fuerit ab oi labe peccati: tẽpandũ ſibi ab opere largitiõis exiſtimet: qa nõ habeat pctã: q̃ deleat. Immo vero tũ magis iuſticiã debet opari: cum fact⁹ eſt iuſt⁹: vt qd ante in medelã vulnez fecerat: poſtmodum factat in gloriã laudemq; virtutis. Eo accidit: q nemo eſſe ſine delicto põt quãdiu indumẽto carnis onerat⁹ ẽ. Cui⁹ infirmitas triplici mõ ſubiaceat domino peccati factis: dictis: cogitatiõibus. Per hos gradus ad ſummuz culmẽ iuſticia p̃cedit. Prim⁹ eſt

virtutis gradus malis operibus abstinere. secundus etiam malis verbis: tertius etiã cogitatione rerũ malarũ. Qui primũ gradũ ascẽdit: satis iustus est: qui secundũ iã pfecte virtutis. siquidẽ neq; factis neq; sermone delinquat: q tertiũ vere similitudinẽ dei assecutus videtur. Est eñ pene supra humanũ modũ ne in cogitatione quidẽ admittere: quod si vel factu malũ/vel improbũ dictu. Itaq; etiam iusti homines q frenare se possunt ab omni opere iniusto: nõnunq; tñ ipsa fragilitate vincunt: vt vel in ira malũ dicant: vel in aspectu rerum delectabilium tacita cogitatione concupiscant. Quod si mortalis cõditio nõ patitur hoiez esse ab omni macula purũ: debẽt ergo perpetua largitione peccata carnis aboleri. Vnuz est enim sapientis & iusti: & vitalis viri opus: diuitias suas in sola iusticia collocare: qua profecto q eget: licet ille Croesũ aut Irassũ diuitijs supet: hic paup: hic nudꝰ: hic mendicus putandus est. Danda igitur opera est: vt indumento iustitię pietatisq; velemur: quo nos nemo exuat: quod nobis sẽpiternũ p̃bet ornatũ. Nam si deoruz cultores simulacra insensibilia exco lunt & quicquid p̃cioſi habẽt/in ea cõferunt: quibus nec vti possunt: nec gratias agere/q; acceperint: quanto iustiꝰ est & verius: viuentia dei simulacra excolere: vt p̃mereare iuenire viuẽtẽ. Quod sicut vsui habent qcquid acceperint: & gratias agũt: ita deus i cuius cõspectu bonũ feceris: & p̃babit: & mercedẽ pietatis exoluet.

¶ Quod philosophi vera caruerũt humanitate: q cũ stoicis eã inter morbos animæ posuerunt. Ca. XIIII

Qui p̃mũ gradũ ascẽdit abstinẽdo malis opibus: satis iustꝰ est

Intellige verbis venialit tm̃ malñ tolli p̃mũ iustũ gradu3

Tertius ẽt cogitatõe rerũ malarũ. Cogitatio aliqñ accipit/vt cõsensio aliquẽ iclu/dit. Sic & cogitationes malæ coinqnãt hominem Matthei. xv.

Si ergo in hoie pręclarum'&'excellens bonũ est misericordia: idq; diuinis testimonijs & honorum malorumq; consensu optimum iudicatur: apparet philosophos longe ab fuisse ab humano bono: qui neq; pręceperunt eiusmodi quicquam: neq; fecerunt: sed virtutem quę propemodum in homine est singularis: pro vitio semper habuerunt. Libet hic interponere vnum de philosophia locum: vt illorum plenius coarguamus errores: qui misericordiam: cupiditatem: metum: morbos animi appellant. Conantur illi quidem virtutes a vitijs distinguere: quod est sane facillimum. Quis. n. non possit liberalem a prodigo separare: vt illi faciunt/aut purum a sordido: aut quietum ab inerti: aut cautum a timido q; hęc quę sunt bona: fines suos habeant: quos excesserint in vitia labunt: ita vt cõstãtia nisi p̃ veritate sit suscepta: fit ipruden tia. Itẽ fortitudo si nulla necessitate cogẽte aut non p̃causa honesta certũ piculũ subierit: in temeritatẽ cõuertit. libertasquoq; si alios in secte: potiꝰ q̃ isectãtibꝰ resistat: cõtumacia ẽ. Seueritas ẽt nisi se ĩtra cõgruẽtes nocẽtiũ pœnas coerceat: fit sęua crudelitas. Itaq; dicunt eos q malli videãt ñ sua spõte peccare nec mala potiꝰ eligere: iz bono

rum ſpē lapſos incidere in mala: dum bonoꝝ ac maloꝝ diſcrimen ignorant. Hęc quidē falſa nō ſunt: ſed ad corpus cuncta referuntur, Nam parcum eē aut conſtantē: aut cautū aut fortē: aut quietuꝫ: aut ſeuerum: virtutes ſunt quidē ſed huius temporariæ vitę. Nos autē qui hanc vitā cōtemnimus: alias nobis virtutes propoſitas habem⁹: de quibus philoſophi ne ſuſpicari quidē vlla ratione potuerunt. Ita q̄ & virtutes quaſdā pro vitijs & vitia quędā pro virtutibus habuerunt. Nam ſtoici affectus omnes quoꝝ impulſu animus cōmouetur ex homine tollunt: cupiditatem atq̄ lætitiam: metū: mœſtitiā: quorum duo priora ex bonis ſunt: aut futuris aut præſentib⁹: poſteriora ex malis. Eodem mō hæc quattuor morbos (vt dixi) vocant non tā natura inſitos q̄ praua opinione ſuceptos. Et iccirco cenſent eos extirpari poſſe radicitus: ſi bonorū malorūq̄ opinio falſa tollat. Si em̄ nihil cēſeat ſapiens bonuꝫ nihilq̄ malū: nec cupiditate ardeſcet: nec lętitia geſtiet: nec metu terrebitur: nec ægritudine contrahet. Mox videbimus an efficiant quod velint: an quid efficiant: interim ꝓpoſitum arrogās ac pene furioſuꝫ: qui ſe putent mederi / & eniti poſſe contra vim rationemq̄ naturæ.

Alias hñt virtutis chriſtiani q̄ phī. Cupidita/tē in melioꝛē hic pr̄eꝫ accipit: ꝓ expetitōe

¶ Quomodo peripathetici vincant ſtoicos: & doceāt affectuū naturaliū ſtimulos euelli nō poſſe: ſed mitigari. Et q̄ ea quę brutis animalibus data ſunt / ſingulo homini inſita ſūt vniuerſa. Et quomō ſtoici mentis affectiōes definiant. Ca. XV.

Affect⁹ de trahi non poſſe.

HAec enim naturalia eſſe: nō volūtaria oīm viuentium rō demonſtrat: quę ipſdē oībus quatitur affectibus. Peripathetici ergo rectius: q̄ hæc oīa detrahi poſſe negāt: quoniſcū ſil̄ nata ſunt: & conantur oſtēdere q̄ prouidenter & q̄ neceſſarie deus ſiue natura (ſic enim dicunt) his nos armauit affectibus: quos tamen quia plærumq̄ vitioſi fiunt ſi nimij ſint: poſſe ab homine (adhibito modo) ſalubriter temperari: vt tantum homini quātū naturę ſatis eſt: relinquat. Nō inſipiēs diſputatio ſed (vt dixi) omnia non ad hanc vitam referentur. Stoici ergo furioſi: qui ea non tēperant: ſed abſcindunt: rebuſq̄ a natura inſitis caſtrare hoieꝫ quodam mō volunt. Quod tale ē: quale ſi velint aut metū detrahere ceruis: aut venenū anguibus: aut irā feris aut placiditatem pecudibus. Namq̄ ſingula mutuis animalibus data ſūt: ea vero vniuerſa homini ſil̄. Quod ſi (vt medici dicunt) lętitiæ affectus in ſplene eſt: irę in felle: libidinis in iecore: timoris in corde: facilius eſt interficere animal ipſū q̄ ex corpore aliquid euellere: qd eſt animantis naturā velle mutare. Sꝫ hoies prudētes nō itelligunt: cūvitia ex hoie tollūt: ēt virtutem ſe tollere: cui ſoli locuꝫ faciunt. Nam ſi virtus eſt in medio irę impetu ſeipſuꝫ cohibere & reprimere (quod negare nō poſſūt.)

Lętitię affect⁹ i ſplene

Ira i felle.

Libido i iecore.

Timor in corde.

Caret ergo virtute quisquis ira caret. Si virtus est libidinez corporis cõtinere: virtute careat necesse est: qui libidinem quã tẽperet nõ habet. Si virtus est cupiditatẽ ab alieni appetitiõe refrenare: nullã certe virtutẽ põt habere qui caret eo: ad quod cohibendum virtutis vsꝰ victoriæ qutdẽ: vbi aduersarius nullius est. Ita fit vt bonuz sine malo adhibetur. Vbi ergo vitia nõ sunt: nec virtutis opus ẽ quidẽ: sicut nec esse in hac vita nõ ꝓsilit. Affectus igitur quasi vbertas animoruz est naturalis. Nã sicut in sentes ager qui est natura fœcũdus exuberat: si animus incultus vitijs sua spõte inualescentibus: velut spinis obducitur. Sed cũ virtus cultor accesserit: statim cedentibus vitijs fruges virtutis oriuntur. Deus itaq; cũ hoiem primũ fingeret: mirabili ꝓuidentia ingenerauit ei prius istas animi cõmotiones: vt posset capere virtutẽ: sicut terra cultutã. Posuitq; materiã vitiorum in affectibus: virtutis i vitijs. Quæ ꝓfecto aut nulla est: aut in vsu esse nõ poterit: si desint ea per quę vis eius aut appareat/aut constet. Videamꝰ nũc: ijdẽ illi qui vitia penitus excidũt quid effecerint. Quattuor illos affectus: quos ex opinõe bonorũ malorũq; nasci putant: quibus euulsis sanandus esse aiꝰ sapientis existimãt: quoniam intelligũt & natura insitos esse: & sine his nihil moueri: nihil agi posse: alia quędaz i eoꝝ locũ vicẽq; supponũt. Pro cupiditate alias substituũt volũtatẽ quasi vero non multo sit põstabilius bonũ cupere q̃ malũ velle. Itẽ ꝓ lętitia gaudiũ: ꝓ metu cautionẽ. At in illo quarto immutãdi nobis eius rõ defecit. Itaq; ęgritudinẽ penitus. i. mœstitiã doloremq; animi sustulerũt: qd̃ fieri nequaq̃ potest. Quis enim põt nõ dolere: si patriam aut pestilẽtia exhauserit: aut hostis iuaserit: aut tyrãnus oppresserit? Potest aliquis nõ dolere: si sublatã viderit libertatẽ: si ꝓximos: si amicos: si bonos viros: aut extermiatos: aut crudelissime trucidatos: nisi cuius mẽs ita obstupuerit: vt sit ei sensus ois ereptꝰ? Quare aut oia tollere debuerũt: aut iplẽda fuerãt cũcta. hęc est debilis disputatio. Idẽ etiã ꝓ ęgritudine aliqd reponẽdum: quoniã supioribus ita ordinatis cõsequẽs erat. Vt enim ꝓsentibus lętamur bonis: sic malis angimur ac dolemus. Si ergo lętitiæ quã vitiosam putabãt: nomẽ aliud indiderunt: sic ęgritudini: quoniã & ipsã vitiosam putabat: aliud vocabulũ tribui cõgruebat. Vnde apparet nõ illis rẽ defuisse: sed verbũ cuius indigẽtia eũ totũ affectũ qui est vel maximus: cõtra quez natura pateret auferre voluerũt. Nã illas nominum cõmutationes poterant coarguere pluribus & ostendere: aut sermonis ornãdi augẽdęq; copiæ gratia: multa noia ijsdẽ rebus impositа aut nihil: aut certe nõ multũ iter se illa distare: nã & cupiditas a volũtate incipit: & cautio a metu orit: & lętitia nihil aliud ẽ q̃ ꝓfluz gaudiũ. Sed putemꝰ vt ipi volunt esse diuersa. Nẽpe igit cupiditatẽ esse dicẽt perseuerantem

Pro affectib⁹ quattuor stoici alia supponunt.

Cupiditas quid.

Lętitia qd Metus qd

ac ppetuã voluntatẽ. Lętitiã vero iſolẽter ſe offerẽs gaudiũ/metũ/ãt nimiã & excedẽtẽ modũ cautionẽ. Ita ſit vt ea q̃ tollẽda eſſe cẽſẽt:nõ tollãt:ſed tẽperẽt:ſi qdẽ noia tm̃modo imutãt:res ipſę manẽt. Eo igi tur iprudẽtes reuoluũt:quo peripathetici rõne puenĩũt: vt vitia q̃m tolli nõ poſſunt:mediæ tẽperãda ſint. Errant ergo quoniã nõ efficiũt qd volunt:& longo aſperoq; circuitu in eandẽ viã redeunt.

Media:alij legunt medio

Quomodo peripatheticꝰ errauerũt:& q; bonꝰ vſus affectuũ virtus eſt:malus vitiũ:& q; vſus ipſe ex cauſa pẽſãdꝰ. Cap. XVI.

Affectꝰ vitia nõ eſſe

ITaq; ego ne peripatheticos quidẽ acceſſiſſe ad veritatẽ puto:quia vitia eſſe cõcedũt/ſed ea mediocriter tẽperant. Carenduꝫ eſt enim vitijs etiã mediocribꝰ:quin potius efficiẽdum fuit primũ/ne vitia eſſent:nec enĩ quicq̃ vitioſũ naſci poteſt:ſed vitia fieri ſi male vtamur affectibus:virtutes ſi bene. Deide mõſtrandũ eſt non ipſos affectus ſed eorũ cauſas eẽ moderãdas. Non eſt iquiũt nimia lętitia geſtiendum:ſed modice ac tẽpate. Hoc vero tale eſt:quale ſi dicerẽt non eſſe currendũ cõcitate:ſed gradiendum moderate. At põt & qui gradiť errare: & qui currit rectã viã tenere. ¶ Quid ſi oſtẽdero eſſe aliqd:vbi nõ tm̃ modicũ:ſed vel pũctũ gaudere vitioſum ſit:& aliud cõtra:in quo vel exultare lętitia minime criminoſuꝫ. Quid tandem nobis iſta mediocritas,pderit? Quęro vtrũ ne ſapiẽti lętãduꝫ putẽt:ſiquid iimico ſuo mali videret accidere aut vtrum ne lętitiã refrenare debeãt:ſi victis hoſtibus aut oppreſſo tyrãno libertas & ſalus ciuibus parta ſit? Nemo dubitat:quin & illo exiguũ lętari: & in hoc parũ lætari ſit maximũ crimen. Eadẽ de cęteris affectibus licet dicere. Sed(vt dixi)nõ in his moderãdis ſapientię ratio verſať: ſed in cauſis eorum:quoniã extrinſecus cõmouenť:nec his potiſſimũ frenos imponi oportuit:quoniã & exigui poſſunt eſſe in maximo crimĩe:& maximi poſſunt eſſe ſine crimine. Sed aſſignãdi fuerũt certis tẽporibꝰ/& rebꝰ & locis:ne vitia ſint:quibus vti recte licet. Sicut enim recte ambulare bonũ eſt:errare autẽ malũ:ſic mouerĩ affectibus in rectũ bonũ eſt:in prauũ malũ. Nã libido ſi extra legitimũ thoruꝫ non euagetur/licet ſit vehemẽs:tamẽ culpa caret. Sin vero appetit alienũ l; ſit mediocris:vitiũ tm̃ maximum eſt. Nonẽ ita q; morbus iraſci:nec cupere:nec libidine cõmouerĩ: ſed iracunduꝫ eſſe morbus eſt. Cupidũ:libidinoſuꝫ. qui.n. iracũdus eſt etiã cui nõ debet:aut cum non oportet iraſcitur. Qui cupidus:etiam quod non opus eſt concupiſcit. Qui libidinoſus:etiam quod legibus vetať affectat. Omnis ergo ratio in eo verſari debuit: vt quoniam earum rerũ impetus inhiberi non poteſt:nec debet:quia neceſſario eſt iſitus ad tuenda officia vitæ:diregetur potius in viam rectam: vbi etiam curſus offenſione ac periculo caret.

Nemo dubitat:iuxta gẽtiliuꝫ morẽ:pſertiq̃tũ adptẽ priores Noni his moďrãdis verſať:oio vide ſupi ca.v. ítẽ li. vj.capi. v. Iraſci morbꝰ non eſt. nec cupeť nec libidine moueri ſed iracundũ eſſe: cupidũ: libidinoſum.

¶Quod ea q̄ philoſophi vitia putant/virtutes ſunt: ſi tamē referantur ad finē debitū.i.ad deū: & q̄ inſani ſunt qui humanā naturā ingenitis affectibus ſpoliare nituntur. Cap.XVII.

SEd euectus ſum coarguēdi ſtudio lōgius: cū ſit mihi ꝓpoſitū ea q̄ vitia phī putauerūt: oſtēdere nō tātū vitia eſſe: verū ēt magnas eſſe virtutes. Ex his docēdi grā ſumam: q̄ pertinere ad rem maxime puto. Metum ſeu timorem in maximo vitio ponūt: ſūmāq̄ ibecillitatē eē aī putāt: cui ſit contraria fortitudo: q̄ ſi ſit in hoīe: locū timori eē nullū. Credit ne ergo aliquis fieri poſſe/vt idem metus ſūma ſit fortitudo? Minime. Neq̄ enī videt̄ cape natura/vt aliqd in cōtrariū recidat. Qui ego nō arguta aliqua cōcluſiōe: vt apud platonē Socrates facit q̄ eos quos cōtra diſputat: cogit ea q̄ negauerāt: cōfiteri: ſed ſimpliciter oſtēdā ſummū metū: ſūmā virtutē: Nemo dubitat: qn timidi & imbecilli ſit animi: aut dolorē metuere: aut egeſtatē: aut auxiliū: aut carcerē: aut mortē: q̄ oīa ſi qs exhorruerit: fortiſſimus iudicaſ. Qui aūt deū metuit: illa vniuerſa nō metuit. Ad qđ ꝓbādū argumētis opus nō eſt. Spectatę ſūt enī ſemper: ſpectāq̄ adhuc p orbē pœnæ cultorū deī: in quib⁹ excrucia dis noua & inuſitata tormēta excogitata ſūt. Nā de mortis generib⁹ horret animꝰ recordari: cū imaniū beſtiarū vltra ipam mortē carnificina ſæuierit. Has tamē execrabiles corporū laceratiōes fœlix atq̄ inuicta patiētia ſine vllo gemitu ptulit. Hęc virtus oīb⁹ populis atq̄ puicijs: & ipis tortorib⁹ miraculū maximū ꝓbuit: cū patiētia crudelitas vinceret. Atq̄ hāc virtutē nihil aliud q̄ metꝰ dei fecit. Iraq̄ (vt dicebā) nō euellēdꝰ vt ſtoici: neq̄ tēperādus timor: vt pipathetici volūt: ſed ī verā viā dirigēdus eſt auferēdiq̄ ſunt metꝰ: ſed ita vt hic ſolus relinquaſ: q quoniā legitimꝰ ac verꝰ eſt: ſolus efficit vt poſſint cætera nō timeri. Cupiditas quoq̄ iter vitia numeraſ. Sed ſi hęc q̄ terrena ſunt cōcupiſcat: vitiū eſt: virtꝰ aūt ſi cęleſtia. Qui enī iuſticiā. q deū q vitā ꝑpetuā: qui lucē ſēpiternā: ea oīa q̄ deꝰ homini pollicet̄: cōſequi cupit: opes iſtas & honores & potētatus: & regna ipſa cōtemnet Dicet fortaſſe ſtoicus· Volūtate opus eſſe ad hęc cōſequēda nō cupiditate: imo vero parū eſt velle. Multi enī volūt: ſed cū dolor viſceribus acceſſerit volūtas cedit: cupiditas pſeuerat: q̄ ſi efficit vt cōtemptui ſint oīa q̄ a cæteris appetūtur: ſūma virtus eſt Siquidē continētię mater eſt: Ideoq̄ potius illud efficere debemus: vt affectus qbus prauerti vitiū eſt: dirigamꝰ in rectū. Nā iſtę cōcitationes animorū iuncto currui ſimiles ſunt: in quo recte moderādo ſummū rectoris officiū ē: vt viā nouerit: quā ſi tenebit licet p q̄ cōcitate ierit: nō offēdet. Si autem errauerit: licet placide ac leniter eat: aut per confragoſa vexabitur: aut per ꝑcipitia labetur: aut certe quo nō opꝰ eſt deferetur:

De metu

Socratis argutę cōcluſionis.

Martyrū cruciatus

Sic curſus ille vitę: qui affectibus velut equis pnicibus ducitur: ſi re-
ctã viã teneat: funget officio. Metus igitur & cupiditas ſi ꝓiſciãtur
interrã: vitia fient. Virtutes aũt ſi ad diuina referanť. Parcimoniã cõ
tra virtutis loco habẽt: quę ſi ſtudiũ eſt habẽdi nõ poteſt eſſe virtus:
quia in augẽdis vel tuẽdis terreſtribus bonis tota verſatur. Nos autẽ
ſummũ bonũ nõ referimus ad corpus: ſed oẽ officiũ ſolius animę cõ
ſeruatiõe metimur. Quod ſi (vt ſupra docui) patrimonio minime p-
cẽdũ eſt: vt humanitatẽ iuſtitiãq; teneam⁹: nõ eſt virtus frugi eſſe qđ
Frugi no- nomẽ virtutis ſpecie fallit ac decipit. Eſt enim frugalitas abſtinentia
mẽ ſpecie quidẽ voluptatũ: ſed eo vitiũ quia ex habẽdi amore deſcẽdit. cũ ſit &
virtutis fal voluptatibus abſtinendũ: & pecunię minime tẽperãdũ. Nã parce. i.
lit. mediocriter vt in pecunia quaſi q̃dã puſillitas ẽ animi: aut pertinẽtis
ne ſibi deſit: aut deſperãtis poſſe ſe illã reparare: aut contẽptũ terre-
ſtriũ nõ cupiẽtis. ¶ Sed illi rurſus eũ q rei familiari ſuę ñ parcat: pro
digũ vocãt. Nã ita liberalẽ diſtinguũt a ꝓdigo: q⁹ is liberalis ſit: qui
cibũ & benemeritis: & cũ oportet: & q̃tũ ſatis eſt: largiatur. Prodigus
prodig⁹ q. vero qui & nõ meritis & cũ opus non eſt: & ſine reſpectu rei familia-
ris effundat. Quid ergo? Prodigũ ne dicemus eũ: q miſericordię cã
tribuit egẽtibus victũ? At qn multũ refert vtrũ ne ſcortis pp libidinẽ
Perducto largiare: an miſeris ꝓpter humanitatẽ: vtrũ pecuniã tuã pductores:
res lũbor- aleatores lenoneſq; diripiãt: an illã pietati ac deo p̃ſtes. Vtrũ ne illa
ivenereus vẽtri ac gulæ ingeras: an in theſauro iuſtitię reponas. Vt ergo vitius
opus quaſ eſt effunderei malã partẽ: ſic in bonã virtus. Si virtus eſt nõ parcere
ſores. opibus: quę poſſunt reparari: vt bonis vitã ſuſtẽtes: quę reparari non
poteſt: vitiũ igit parſimonia ẽ. Quare nihil aliud dixerim q̃ inſanos
qui hominẽ mitte ac ſociale aial orbãt ſuo noie: qui euulſis affectib⁹
A qua ſẽp quibus ois cõſtat humanitas: ad imobilẽ ſtuporẽ mẽtis pducere vo-
iacens et lũt: dũ ſtudẽt animũ pturbationibus liberare: & (vt ipſi dicũt) quie-
quieta in- tũ trãquillũq; reddere. Quod fieri nõ tantũ nõ poteſt: quia vis & ra-
ſalubris ẽ. tio eius in motu eſt: ſed ne oportet quidẽ: qa ſicut aqua quidẽ ſemp
Cogitatio iacens & quieta inſalubris & magis turbida eſt: ſic anim⁹ imotus ac
quid. torpens inutilis eſt etiã ſibi: nec vitã ipſaz tueri poterit: qa nec faciet
quicq̃ nec cogitabit: cũ cogitatio ipſa nihil aliud ſit q̃ mẽtis agitatio.
Deniq; qui hanc immobilitatẽ animi aſſerũt: priuare animũ vitavo-
Nõ eſt cõ lũt: quia vita actuoſa eſt: mors quieta. ¶ Quędã ẽt recte ꝓ virtutib⁹
temnẽda habẽt: ſed earũ modũ nõ tenent. Virtus eſt cõſtantia nõ vt inferenti-
mors itavt bus iniuriã reſiſtam⁹. (His enim cedẽdũ: quod cur fieri debeat: mox
appetam⁹ docebo.) Sed vt iubentibus facere nos cõtra dei legem: cõtraq; iuſti
vltroq; no- ciam nullis minis aut ſupplicijs terreamur: quo minus dei iuſſioneꝫ
bis eã in- hominis iuſſioni pręferamus. Item virtus eſt mortẽ cõtemnere: non
feramus. vt appetamus: eãq; vltro nobis inferamus: ſicut philoſophorũ pluri-

mi & maximi ſæpe fecerũt quod eſt ſceleratũ ac nefariũ. Sed vt coacti deũ relinquere ac fidẽ perdere: mortẽ ſuſcipere malimus: liberatẽq; defendamus aduerſus impotẽtiam ſtultam verecũdãq; violẽtiã vt oẽs ſæculi minas atq; terrores fortitudine animi ꝓuocemus. Sic ea quę alij timẽt: excelſa & inſuperabili mente dolorẽ mortẽq; calcamus. Hęc eſt virtus: hęc eſt cõſtantia: in hoc tuenda & conſeruanda ſolo: vt nullus nos terror: nulla vis a deo poſſit auertere. Vera igitur Ciceronis illa ſententia eſt. Nemo inquit iuſtus põt eſſe/qui mortẽ/qui dolorẽ/qui exiliũ/qui egeſtatẽ timet. Item Senecæ in libris moralis philoſophiæ dicentis. Hic eſt ille hõ honeſtus: nõ apice purpuraue: nõ lictorũ inſignis miniſterio: ſed nulla re minor: qui cũ mortẽ invicinia videt nõ ſic pturbatur tãq; rem nouam viderit: qui ſiue toto corpore tormenta patienda ſunt: ſiue flãma ore recipienda ẽ: ſiue extendendæ per patibulũ manus non quærit quid patiatur: ſed q̃ bene. Qui autem deum colit: hęc patitur nec timet. Ergo iuſtus his rebus efficitur: vt neq; virtutes: neq; virtutũ exactiſſimos limites noſſe aut tenere poſſit oĩno quiſquis eſt a religione dei ſingularis alienus.

iuſtus eſſe nemo p̃t qmoꝛtem timet aut dolorem.

Mortis contẽptus.

Vir bonꝰ Iam ex hoc ipo boni viri nuñ amittat nece eſt ſi nocebit.

Pręcipit veritas euãgelica bonũ ꝓ malo reddẽ: et maledicẽtib⁹ bñdicere & filia

¶ Quomodo præcepta dei quibus inſiſtendum eſt: a philoſophicis diſſideant inſtitutis: & quis ſit patientiæ titulus. Cap. XVIII.

Conformiter Tertul. lęſi vicem referre ꝓhibemur: ne defacto pares ſim⁹. & poſtea

SEd omittamus philoſophos: qui aut omnino nihil ſciunt: idq; ipſum pro ſumma ſcientia præ ſe ferunt: aut qui non perſpiciunt etiam quæ ſciunt: aut qui (quoniam ſe putant ſcire quæ neſciunt) ineptæ arrogãterq; deſipiũt. Nos ergo (vtda ꝓpoſitum reuertamur) quibus ſolis a deo veritas reuelata: & cælitus miſſa ſapiẽtia eſt: faciamus quæ iubet illumiator noſter de⁹. ſuſtineamus inuicẽ: & labores huiusvitę mutuis adiumentis perferamus. Nec tamẽ ſiquid boni operis fecerimus: gloriã captem⁹ ex eo. Monet enim deus operatorẽ iuſtitię nõ oportere eſſe iactãtẽ: ne nõ tam mandatis cęleſtibus obſequẽdi: q̃ ſtudio placẽdi humanitatis officio functus eſſe videatur. Habeatq; iam pretiũ glorię: quod captauit: nec pręmiũ cęleſtis illi⁹ ac diuinę mercedis accipiat. Cętera quę obſeruare cultor dei debet: facilia ſunt: illis virtutib⁹ cõprehenſis: nõ mẽtiatur vnq̃ decipiendi aut nocẽdi cauſa. Eſt. n. nefas eum qui veritati ſtudeat: in aliqua re eſſe fallacẽ: atq; ab ipſa quaꝫ ſequitur: veritate diſcedere. In hac iuſtitię virtutũq; omniũ via: nullus mendacio locus eſt. Itaq; viator ille verus ac iuſtus nõ dicet illud lucilli anuꝫ. Homini amico ac familiari non eſt mentiri meũ: ſed etiam inimico atq; ignoto exiſtimabit non eſſe mentiri ſuũ. Nec aliquando cõmittet: vt lingua interpres animi a ſenſu & cogitatione diſcordet. Pecuniaꝫ ſi quã crediderit: non accipiat vſurã vt & beneficiũ incolume ſit: quod

Ciceronẽ/ceteroſq; phõſi. offi. i. ita taxat. Primum ipꝫ quo putãt phi iuſtitiæ munus/apud nos excludit. Dicunt enim illi eaꝫ primã eẽ iuſtitię formãvt nemini

q̃s noceat niſi laceſſit⁹ iniuria.

quod euã gelij auctoritate euacuat. Munus a paupe nõ accipiẽdũ

Maledicẽti bñdicti reſpõdendum.

Vitio dei iudicio reſeruanda.

ſuccurrit neceſſitati: & abſtineat ſe prorſus alieno. In hoc.n. genere officij debet ſuo eſſe cõtẽtus: quẽ oporteat alias ne proprio quidem parcere: vt bonũ faciat: pl⁹ autẽ accipere q̃ dederit: iniuſtũ eſt. Quod qui facit inſidiatur quodãmodo: vt ex alterius neceſſitate p̃detur. At iuſtus nunq̃ p̃termittet quo minus aliquid miſericorditer faciat: nec inquinabit ſe huiuſmodi queſtu ſed efficiet vt ſine vllo ſuo damno ipſum quod commodat: inter bona opera numeretur. Munus non accipiet a paupere: vt ſi quid ipſe præſtiterit eo bonũ ſit: quo fuerit gratuitum. Maledicenti benedicto reſpondeat: nunq̃ ipſe maledicat ne verbum malum procedat ex ore hominis qui colit verbum bonum. Quinetiam caueat diligẽter: ne quando inimicum ſua culpa faciat & ſi quis extiterit tam proteruus qui bono & iuſto faciat iniurias clementer ac moderate ferat: & vltionem ſuam ſibi nõ aſſumat: ſed dei iudicio reſeruet innocentiam ſemper & vbiq̃ cuſtodiat. Quod præceptũ non ad hoc tantũ valet vt ipſe iniuriã nõ inferat: ſed vt illatam ſibi non vindicet. Sed.n. maximus & æquiſſimus iudex ſpeculator ac teſtis omnium. Hunc homini p̃ferat: hunc malit de ſua cauſa pronunciare: cuius ſententiã nemo effugere poteſt: nec defẽſione cuiuſquã nec gratia. Ita fit vt homo iuſtus cõtemptui ſit omnibus: & quia putabitur ſemetipſum defendere non poſſe: habebitur p ſegni & inerti. Qui autẽ fuerit vltus inimicũ: hic fortis: hic ſtrennuus iudicatur hunc colũt: hunc omnes verẽtur. Bonus vero ille tametſi prodeſſe oibus vel pluribus poſſit: illũ tamen ſuſpiciunt qui nocere q̃ q̃ prodeſſe poſſit. Sed iuſtũ prauitas hominũ deprauare non poterit: quominus deo ſtudeat obtẽperare: malitq̃ contemni: dũ modo ſẽper boni fungatur officio: mali nũq̃. Cicero in iiſdẽ illis officialibus. At vero ſiqs voluerit inquit ſui animi cõplicatã notionẽ euoluere: iam ſe ipſe doceat: eũ virũ bonũ eſſe: qui proſit quibus poſſit: noceat nemini: niſi laceſſitus iniuria. O q̃ ſimplicẽ verãq̃ ſententiã duorũ verborũ adiectione corrupit. Quid enim opus fuerat adiũgere: niſi laceſſit⁹ iniuria: vt vitiũ bono viro: quaſi cauſam turpiſſimã apponeret: patiẽtiæq̃ q̃ omniũ virtutũ maxima eſt: faceret expertẽ? Nociturũ eſſe dixit bonũ virũ ſi fuerit laceſſit⁹: iã ex hoc ipſo boni viri nomẽ amittat neceſſe eſt: ſi nocebit. Nõ minus eni malũ eſt referre iniuriã quã inferre. Nã vnde certamina inter homines: vnde pugnæ cõtentioneſq̃ naſcuntur: niſi q̃ improbitati appoſita ipatiẽtia: magnas ſæpe cõcitat tẽpeſtates? Qđ ſi patiẽtiã qua virtute nihil veri⁹: nihilq̃ homine dignius inueniri poteſt: iprobitati oppoſueris extinguet protin⁹ tã ignis aquã ſupfuderis. Sinautẽ ꝓuocatrix illa improbitas ipatiẽtiã ſibi cõparẽ nacta eſt: tãq̃ perfuſa oleo tãtũ excitabit incẽdiũ: vt id nõ flumẽ aliquod: ſed effuſio cruoris extinguat. Magna itaq̃ patiẽtiæ ratio eſt

Bon⁹ vir iuxta Ciceronem.

Patientiæ laus.

quã ſapiens homo ademit bono viro. Vt.n. nihil malorũ fiat. hęc ſola efficit: quæ ſi deſ oib⁹: nullum ſcelus: nulla fraus in rebus hũanis erit. Quid ergo bono viro põt eſſe tã calamitoſum: tãq; cõtrarium: q̃ iræ frena permittere: q̃ illũ nõ modo boni: ſed etiam hominis apellatione diſpoliet? Siquidem nocere alteri (vt ipſe ait veriſſime) non eſt ſecundus hoîs naturam. Nã & pecudes ſi laceſſas: aut calce/aut cornurepugnãt. Et ſerpentes ac ferę niſi ꝓſequaris vt occidas/negociũ nõ exhibẽt. Et (vt ad hoim exẽpla redeam⁹) imperiti quoq; & inſipientes: ſiquando accipiũt iiurias: cęco & irrationabili furore ducunt & his qui ſibi nocent: vicẽ tribuere conant. In quo igitur ſapiens ac bonus vir a malis & inſipiẽtib⁹ differt: niſi q̃ habet inuicta patientiam: qua ſtulti carent? niſi q̃ regere ſe ac mitigare iram ſuam nouit: quam illi (quia virtute indigent) frenare non poſſunt? Sed videlicet hęc ipſum res fefellit: quia cum de virtute quęritur: in quacunq; cõditione vincere putauit eſſe virtutis. Nec videre vllo modo potuit hominem dolori & iræ ſuccumbentem: & his affectibus indulgentem: quibus debet potius reluctari: & ruentem quacunq; in parte ꝓ uocarit improbitas virtutis officium non tenere. Qui enim referre iniuriam nititur eum ipſum a quo læſus eſt: geſtit imitari. Ita qui malum imitatur: bon⁹ eſſe nullo pacto poteſt. Duobus igitur verbis duas virtutes maximas bono & ſapienti viro: innocentiam patienti amq; detraxit. Sed quia ipſe caninam illam facundiã: ſicut Saluſti⁹ ab Appio dictum refert: exercuit: voluit quoq; hominẽ canino mõ viuere: vt remordeat laceſſitus. ¶ Quę retributio contumelię q̃ pernicioſa ſit: & quas edere ſoleat ſtrages: vnde opportuni⁹ peteret exẽplum: q̃ ex ipſius doctoris triſtiſſimo caſu: qui cuꝫ his philoſophorũ pręceptis obtẽperare geſtit ipſe ſe perdidit. Qui ſi laceſſitus iniuria patientiam tenuiſſet: ſi diſſimulare: ſi ferre contumeliã boni viri eſſe didiciſſet: nec illas nobiles orationes alieno titulo inſcriptas/ipatientia & leuitas/ & iſania profudiſſet: nunq̃ capite ſuo roſtra in quibus ante floruerat/cruentaſſet: nec rem publicã funditus proſcriptio illa deleſſet. Sapientis ergo ac boni viri nõ eſt velle certare: ac ſe periclo cõmittere: quoniã & vicere non eſt in noſtra poteſtate: & eſt anceps oẽ certamẽ: ſed ẽ ſapientis & optimi viri nõ aduerſariũ velle tollere quod fieri ſine ſcelere ac periculo nõ poteſt. ſed certamen ipſum qđ fieri & vtiliter & iuſte poteſt. Summa igitur virtus habenda patientia eſt: quam vt caperet homo iuſtus: voluit illum deus (vt ſupra dictũ eſt) ꝓ inerte contẽni: niſi enim cõtumeliſ fuerit affectus: quantũ habeat fortitudinis in ſeipſo cohibendo ignorabitur. Si autem laceſſitus iniuria lædentem perſequi cœperit: victus eſt. Si vero motum illum ratione cõpreſſerit: hic plane iperat ſibi: & hic regere ſe poteſt.

Frena permittere. i. laxare.

Iniuria nõ referenda

Canina facũdia quę

Cõtra Ciceronẽ inuehit: q̃ iniuriã rettulerit.

Hãc Cicerõis mortẽ. Quitilian⁹ gloſa exiſtimat.

Patientiæ laus.

Quę ſuſtentatio ſui recte patientia noiaſ: quę vna virtus omnibus ẽ oppoſita vitijs & affectibus. Hęc perturbatum animum ac fluctuã-tem ad trãquillitatẽ ſuam reuocat: hęc mitigat: hęc hominẽ ſibi red dit. Ergo quoniam naturæ repugnare impoſſibile eſt: & iutile: vt nõ cõmoueamur oino: prius tamen q̃ cõmotio illa profiliat ad nocẽdũ/ quoad fieri poteſt maturius ſopiatur. Pręcepit, deus nõ occidere ſo-lem ſuper iram noſtram: ne furoris noſtri teſtis auſcedat. Denicꝙ. M. Tullius cõtra ſuum p̃ceptum: de quo paulo ante dixi: obliuionẽ iu riarꝫ in magnis laudibus poſuit. Spero (inquit) Cęſar: qui obliuiſci nihil ſoles: niſi iiurias. Quod ſi hoc ille faciebat homo: nõ a cœleſti tãtũ: ſed a publica quoꝙ ciuilicꝙ iuſtitia remoti ſimus: quãto magis id nos facere debemus: qui imorta'itã ſ ſ elamie candidati ſumus?

Iniuriarum obliuiſci magna laus.

cęſaris clę mentia.

Quod peripatethici ſtoicis obuiãt in defenſiõe affectionum & quæ ſint tres furiæ: quas poetæ finxerunt: & quis earum vſus ſit/ & abuſus. Cap. XIX.

Irã virtutis fomitem ſtoici dixe re.

STOici cum affectus ex homine tanq̃ morbos conantur euel lere: peripathetici ſe opponunt: eoicꝙ non modo retinet/ ſed defendunt: nihilꝙ in homine eſſe dicunt: quod non magna ratione ac prouidentia ſit innatum. Recte id quidem ſi ſingularum rerum veros terminos ſcirent. Itaꝙ hanc ipſam iram comitem eſſe dicunt virtutis: tanq̃ nemo poſſit aduerſus hoſtes fortiter dimicare: niſi fuerit ira concitatus. Quo plane oſtendunt: nec quid ſit virtus ſcire ſe: nec cur homini attribuerit iram deus. Quę ſi nobis ideo da ta eſt/ vt ea vtamur ad occidendos hoies: quid imanius homine: qd ſimilius feris bęluis exiſtimãdum eſt: q̃ id animal quod ad cõmunio nem & innocentiam deus fecit? Tres ſunt igitur affectus: qui homi-nes i omnia facinora pręcipites agunt: ira: cupiditas: libido. Propte rea poetæ tres furias eſſe dixerunt: quę mẽtes hominũ exagitent: ira vltionem deſiderat: cupiditas opes: libido voluptates. Sed his oib⁹ deus certos limites ſtatuit: quos ſi tranſcenderint: maioreſcꝙ eſſe cœ perit: neceſſe eſt naturam ſuam deprauent: & in morbos ac vitia ver tantur. Qui autem ſint iſti limites: non eſt magni laboris oſtendere.

Furię tres dictę ſunt.

Cupiditatis modus libidinis li mes.

Irę certus finis.

Licentiæ malum.

Cupiditas ad ea cõparãda nobis data eſt: quę ſũt ad vitam neceſſa ria: libido ad ſobolem ppagãdam: iræ affectus ad coercenda pecca ta eorum: qui ſunt in noſtra poteſtate. i. vt arctiore diſciplina minor ætas ad probitatem iuſtitiãq̃ formet: quæ niſi in metu cohibeatur: licẽtia pariet audaciã: quę ad omne flagitiũ & facinus euadet. Itaꝙ vt ira vti aduerſum minores & iuſtũ & neceſſariũ: ſic & aduerſus pa res & pernitioſum eſt & impium. Impiũ ꝙ violatur humanitas: per nitioſũ ꝙ illis repugnãtibus aut perdere neceſſe eſt: aut perire. Hãc autez quã dixi eſſe rationẽ: cur homini ſit iræ affectus datus: ex ipſi⁹

dei preceptis intelligi poteſt:qui iubet vti maledictis & lędētibꝰnō iraſcamur.Manus aūt noſtras:ſupra minores ſemp habeamuꝰ:hoc eſt vt peccantes eos aſſiduis verberibus corrigamus:ne amore iutili & indulgentia nimia educenť ad malū:& ad vitia nutrianť.Sed rerꝫ imperiti & rationis ignari eos affectus:qui ſunt homini ad vſus bonos dati exterminauerūt:& latius q̄ ratio poſtulat:euagantur. Inde iniuſte atq; impię viuitur:vtūturq; ira contra pares. Hinc diſſidia: hinc expulſiones:hinc bella cōtra iuſtitiā nata ſūt. ¶Vtūť cupiditate ad cōgerēdas opes.Hinc fraudes:hic latrocinia:hinc omnia ſcelerū genera orta ſunt.Vtunť libidine ad captendas tantum voluptates.Hinc ſupra:hinc adulteria:hic corruptelę oēs extiterūt. Quicū q; igitur illos affectus intra fines ſuos redegerit (quod ignorātes deum facere nō poſſūt)Hic patiens:hic fortis:hic iuſtus eſt. Pueri plagis coherendi.

¶De quinq; ſenſum voluptatibus:& quare plus voluptatis datum ſit homini a natura q̄ cęteris animantibus:& primum de voluptate viſus.& de ſpectaculis euitandis:& de ludorum & ſpectaculorū auctoribus. Cap.XX.

REſtatvt cōtra quinq; ſenſum voluptates dicam breuiter. Nā & ipſius libri menſurā iam modū flagitat:quę omnes quoniam vitioſę ac mortiferę ſunt:virtute ſuperari atq; opprimi debent:vel(quod paulo ante dicebam)de affectibus ad rationem ſuam reuocari.Cæterę animantes pręter vnam voluptatem:q̄ ad generandum pertinet:nullam ſentiunt vtunť ergo ſēſibus ad naturę ſuę neceſſitatē.Vident vt appetent ea/quibus opus ē ad vitā tuendam:audiunt inuicem ſeq; dignoſcunt:vt poſſint cōgregari.Quę vtilia ſunt ad victū:aut ex odore inueniūt: aut ex ſapore percipiunt:in vtilia reſpuūt aut recuſant.Edendi aut bibendi officium ventris plenitudine metiuntur.Homini vero ſolertiſſimi artificijs prouidentia dedit voluptatē infinitā:& in vitiū cadentē:qa ꝓpoſuit ei virtutem/quę cū voluptate ſemp tanq̄ cū domeſtico hoſte pugnaret.Cicero in Catone maiore:Stupra vero inquit:& adulteria:& omne flagitiū nullis excitari alijs illecebris niſi voluptatis.Cū Cicero. q; homini ſiue natura:ſiue quis deus nihil mēte ꝓſtabilius dediſſet: huic diuino mūeri ac dono nihil tā iimicū q̄ voluptatē.Nec.n.libidine dominante tēperantię locū eſſe:neq; in voluptatis regno virtutē poſſe cōſiſtere:ſed ecōtrario deus iccirco virtutē dedit:vt expugnaret & vinceret voluptatem:eamq; egredientē fines ſibi datos:infra ꝓſcriptū coerceret:ne hoię ſuauitatibus delinitū atq; captū:ditioni ſuę ſubijcerer:ac ſēpiterna morte mūtaret.Voluptas oculorū varia & multiplex ē:q̄ capitur ex aſpectꝰ rerū q̄ ſunt in vſu hominum:vel natura:vel opere delectabiles.Hāc philoſophi rectiſſime ſuſtulerūt

Tam igit nefariũ ẽ : vſu veit:vt tã nefariũ ſit expõe re:q̃ neca re: qñ par rhicidę(vt prędſcribi.) viſcera ſua canib⁹obi ĵciũt:&(q̃ tum i ipis eſt (crude lius necãt/ q̃ ſi ſtrãgu laſſent. Vt deri ẽt põt acri⁹ gẽti les arguer rãto ſcele ri(Tertuli ano teſte) deditos: Sic iſte ꝓ puulis : vt Amb . i of ficijs ꝓ idi gẽte.Si nõ pauerisoc cidiſti.Si qs liberos ob paup tatẽ nõ po terit edu care:ſatiuſ ẽvt abvxo ris cõgreſ ſiõe cõtie at/q̃ ſcele ratis mani b⁹ dei opa

Aiunt.n.multo eſſe prędarius. & homine dignius cęlũ poti⁹ q̃ cę lata intueri. Et hoc pulcherrimũ opus intermicantibus aſtrorũ lũi nib⁹:tã q̃floribus adornatũ:q̃ picta & ficta/& gẽmis diſtincta mirari. S⁊ cũ diſerte ad cõtẽptũ terreſtrium nos exhortati ſũt:& ad cęli ſpe ctaculũ excitauerũt:tamen ſpectacula hęc publica non cõtemnunt. Itaq⁊ his & delectãt:& libenter interſunt:quę quoniã maxima ſunt irritamenta vitioꝝ/& ad corrũpẽdos animos potiſſime valent)tollẽ da ſunt nobis:quia nõ modo ad beatam vitam nihil conferunt:ſed etiam nocent plurimũ. Nã qui hominem q̃is obmerita dãnatum i cõſpectu ſuo iugulari pro voluptate computat:cõſcientiã ſua⁊ pol luit:tam.ſ.q̃ ſi homicidij quod fit occulte:ſpectator & particeps fiat Hos tñ ludos vocant:in quibus humanus ſanguis effunditur. Adeo lõge ab hominib⁹ feceſſit:humanitas:vt cũ animas hominum inter ficiant: ludere ſe opinent nocentiores his omnibus quorum ſangui nem voluptati habent. Quęro nunc an poſſint pij & iuſti homines eſſe:qui conſtitutos ſub ictu mortis acmiſericordiã deprædcãtes: nõ tñ patiunt occidi ſed efflagitant: ferũtq⁊ ad mortem crudelia & hu mana ſuffragia. necvulneribus ſatiati:nec cruore contenti: quinetiã pcuſſos iacẽteſq⁊ repeti iubẽt:& cadauera ictib⁹ diſſipari:ne qs illos ſimulata morte deludat. Iraſcunt etiam pugnãtibus:niſi celeriter al ter e duobus occiſus eſt. & tanq̃ hũanu⁊ ſanguinẽ ſitiant: oderũt mo ras:alios illis cõpares dari poſcũt recẽtiores:vt q̃ primũ oculos ſuos ſatient. Hac conſuetudie imbuti humanitatem perdiderunt. Itaq⁊ nõ parcũt etiã innocẽtibus:ſed exercent in oẽs quod in maloru⁊ tru cidatione didicerunt. Huius igitur publici homicidij ſocios & par ticipes eſſe nõ cõuenit eos qui iuſtitię viã tenere nititũtur .nõ.n. cu⁊ occidere deus vetat:latrocinari tantũ prohibet (quod ne pleges qui dem publicas licet) ſed ea quoq⁊ ne fiãt/monet/quæ apud homines pro licitis habẽtur. Ita neq⁊ militare iuſto licebit:cuius militia eſt ipa iuſtitia:neq⁊ vero accuſare quẽq̃ crimie capitali:quia nihil diſtatvtrũ ne ferro anverbo potius occidas:quoniã occiſio ipa prohibetur. Ita q⁊ in hoc dei pręcepto nullã prorſus exceptionẽ fieri oportet quin oc cidere hominẽ ſit ſemper nefas:quẽ deus ſanctũ animal eſſe voluit. Ergo ne illud quidẽ concedi aliquis exiſtimet:vt recens natos liceat oblidere:quę vel maxima eſt impietas. Ad vita⁊ enim deus inſpirat animas:nõ ad mortẽ. Verũ homies ne quod ſit facinus : quo manus ſuas polluãt:rudibus adhuc & ſimplicibus animis abnegãt lucẽ non a ſe datam. Expectet vero aliquis/vt alieno ſanguini parcãt:qui non parcunt ſuo:ſed hi ſine vlla cõtrouerſia ſcelerati & iniuſti. Quid illi quos falſa pietas cogit exponere. Non poſſunt innocẽtes exiſtimari quiviſcera ſua canibus obĵciũt:& quãtũ in ipſis eſt:crudelius necãt:

corrumpat. Cõtinere quis põt nõ nubẽdo : põt etiã mutuo cõſenſu.

q̃ ſi ſtrãgulaſſet. Quis dubitet quin ipſius ſit: qui alienæ miſericordię locum non tribuit qui etiam ſi cõtingat ei quod voluit: vt alatur: ad dixit certe ſanguinem ſuum vel ad ſeruitutẽ: vel ad lupanar. Quę autẽ poſſint: vel ſoleãt accidere i vtroq; ſexu: vel p̃ errorẽ quis nõ itelligit? quis ignorat? Qđ vel vnius œdipodis declarat exẽplũ: duplici ſcelere cõfuſuꝫ. Tã igit̃ nefariũ eſt exponere: q̃ necare. At. n. parrici dę facultatũ anguſtias cõq̃rũtur: nec ſe pluribus liberis educãdis ſufficere poſſe p̃tẽdũt: quaſi vero aut facultates in poteſtate ſint poſſidẽtiũ: aut nõ quotidie deus ex diuitibus pauperes: & ex paupib⁹ diuites faciat. Quare ſiquis liberos ob pauptatem nõ poterit educare: ſatius eſt vt abvxoris cõgreſſione cõtineat/q̃ ſceleraris manibus dei opera corrumpat. Ergo ſi homicidiũ facere nullo mõ licet: nec iteresſe oĩno conceditur: nec cõſcientiã pfundat vllus cruor. Siquidẽ populo ſanguis ille pręſtatur: in ſcęnis quoq; neſcio an ſit corruptela vitioſior. Nam & comicæ fabulæ de ſtupris virginum loquuntur: aut amoribus meretricum: & quo magis ſunt eloquentes qui flagitia illa fixerũt: eo magis ſentẽtiarũ elegãtia pſuadẽt: & facilius ihęrẽt: audientiũ memorię verſus numeroſi & ornati. Itẽ tragicę hiſtorię ſubiĳciũt oculis parricidia & inceſta regum malorũ: & cothurnata ſcelera demõſtrãt. Hiſtrionũ quoq; ipudiciſſimi mot⁹ quid aliud niſi libidines docẽt & iſtigãt? quoruꝫ eneruata corpora: & i muliebrẽ inceſſuꝫ hitũq; mollita ipudicas fœmias ihoneſtis geſtib⁹ mẽtiunt. ¶ Quid de mimis loquar corruptelarum p̃ferẽtib⁹ diſciplinã: q docẽt adulteria dũ fingũt: & ſimulatis erudiunt ad vera? Quid iuuenes aut virgies faciãt: cuꝫ & fieri ſine pudore: & ſpectari libẽter ab oĩb⁹ cernũt? Admonẽt vtiq; qđ facere poſſint: & iflãmãt libidie: q̃ aſpectu maxie cõcitat: ac ſe gſq; p̃ ſexu in illis imaginib⁹ p̃figurat: pbãtq; illa dũ ridẽt: & adhęrẽtib⁹ vitijs corruptiores ad cubicla reuertunt: nec pueri mõ: quos p̃maturis vitijs ibui nõ oportet: ſed etiã ſenes quos peccare nõ decet: i talẽ vitioꝝ ſemitã dilabũt. Circẽſiũ quoq; ludoꝝ rõ qđ aliud hꝫ: niſi leuitatẽ: vanitatẽ iſaniã? Tãto nãq; impetu cõcitãt animi i furorẽ quãto illic impetu currit: vt iã pl⁹ ſpectaculi exhibeãt: q ſpectãdi gĩa veniũt: cũ exclamari & efferri: & exilire cœperit. Vitãda ergo ſpectacla oĩa: nõ ſolũ ne qđ vitioꝝ pectoribꝰ inſideat: q̃ ſedata & pacifica eẽ debẽt: ſed ne cuiꝰ nos voluptatis cõſuetudo deliniat & a deo atq; a bõis operib⁹ auertat. N ã ludorum celebratiões deoruꝫ feſta ſunt: ſiquidem ob natales eorum vel temporum nouorum dedicationes ſunt conſtituti. Et primitus quide venerationes: quę vocãtur munera Saturno attributę ſunt. Ludi autẽ ſcęnici libero, Circẽſes vero Neptuno. Paulatim vero & cęteris diĳs idem honos tribui cœpit: ſinguliq; ludi nominibus eoruꝫ conſecrati ſunt. Sicut Siſinn⁹

Capito de ſpectaclis

Capito in libris ſpectaculorum docet. Siquis igitur ſpectaculis iterum eſt ad quæ religionis gratia conuenitur diſceſſit a dei cultu: & ad deos ſe contulit: quorum natales & feſta celebrauit.

De voluptate aurium: & quid ſibi velit diuinorum eloquiorum ſimplicitas: quę omnibus carminibus & floribus pomporum ſq; verborum pręferenda eſt. Cap. XXI.

Auriũ voluptas.

AVrium voluptas ex vocum & cãtuum ſuauitate pcipitur: quę ſ. tam vitioſa eſt: q̃ oblectatio illa: de qua dixim⁹ ocuſorum. Quis enim non luxurioſum: ac neq̃ putet eum: qui ſcænicas artes domi habeat? Atqui nihil refert vtrum ne luxuriam ſolus domi: an cum populo exerceas in theatro. Sed iam de ſpectaculis dictum eſt: reſtat vnum: qđ eſt nobis expugnandum: ne capiamur his quę ad ſenſum intimum penetrãt. Nam illa omia q̃ verbis carẽt. i. aeris & neruorũ ſuaues ſoni: poſſunt facile cõtẽni: ga nõ adhęrẽt: nec ſcribi poſſunt. Carmen autẽ cõpoſitus & oratio cuius ſuauitate decipiẽs capit mẽtes: & quo voluerit impellit. Inde homines litterati cum ad religionẽ acceſſerint dei: ab aliquo imperito doctore fundati minus credũt. Affueti eñ dulcibus & politis: ſiue orõibus: ſiue carminibus: diuinarum litterarum ſimplicẽ communemq; ſermonem ꝓ ſordido aſpernantur. Id enim quęrunt quod ſenſus demulceat: Perſuadet autem quicquid eſt ſuaue: & animo penitus dũ delectat: inſidet. Num igitur deus & mentis: & vocis: & linguæ artifex diſerte loqui non poteſt? Immo vero ſumma prouidentia carere phuco voluit ea: quę diuina ſunt: vt omnes intelligerent quæ ipſe omnibus loquebatur. Ergo qui veritati ſtudet: qui nõ vult ipſe ſe decipere: abijciat inimicas & noxies voluptates: quę animam ſibi vinciant: vt corpus cibi dulces: pręferantur vera falſis: ęterna breuibus vtilia iucundis. Nihil aſpectu gratum ſit: niſi quod pie: quod iuſte fieri videas nihil auditu ſuaue: niſi quod alit animas: melioremq; te reddit. Maximeq; hic ſenſus non eſt ad vitiũ detorquendus: qui nobis ideo datus eſt: vt doctrinam dei percipere poſſemus. Itaq; ſi voluptas eſt audire cantus & carmina: dei laudes canere: & audire iucundum ſit. Hęc eſt voluptas vera: quę comes & ſocia virtutis eſt. Hęc eſt nõ caduca & breuis: vt illę quas appetunt: qui corpori vt pecudes ſeruiunt: ſed perpetua & ſine vlla intermiſſione delectans. Cuius terminos ſiquis exceſſerit: nihilq; aliud ex voluptate petierit: niſi ipſam voluptatem: hic mortẽ meditatur: quia ſicut vita perpetua in virtute eſt: ita mors in voluptate. Qui. n. temporalia maluerit: carebit ęternis: qui terrena prętulerit: cœleſtia non habebit.

Carminũ deliniamẽta.

Idez dicit Hieron. Scriptura ſacra cur ſimplici cõiq; ſermõe vtaf.

De voluptate olfactus & guſtus: quam vir prudẽs euitare debet vt laqueos & tendiculas mortis Cap. XXII.

AD voluptates autē ſaporis & odoris: qui duo ſenſus ad ſolū corpus ptinent nihil eſt aliud quod a nobis diſputetur niſi forte quis exigit: vt dicamus turpe eſſe ſapienti ac bono ſi vētri & gulæ ſeruiat: ſi vnguentis oblitus/ ac floribus coronatus incedat. quod qui facit: vtiq; inſipiēs: & ineptus: & nihil eſt: & quem ne odor quidem virtutis attigerit. ¶ Fortaſſe quiſpiam dixerit. Cur ergo illa facta ſunt niſi vt illis fruamur? At enim iā ſępe dictū eſt virtutē fuiſſe futurā nullā: niſi haberet q̄ opprimeret. Itaq; fecit oīa deus ad iſtruendū certamē rerū duarū. Ergo illecebræ iſtæ voluptatū arma ſūt illi⁹: cuius op⁹ vnū ē expugnare virtutē iuſtitiāq; ab oīb⁹ excludere. His blādimētis titillat aias & ſuauitatib⁹. Scit. n. quia mortis eſt fabricatrix voluptas. Nā ſicut deus hoiē ad vitā nō niſi p virtutē ac laborē vocat: ita ille ad mortē p delitias/ ac voluptates: & ſicut ad verū bonū p fallacia mala: ſic ad verū malum p bona fallacia puenit. Cauenda ſunt igitur oblectamenta iſta tanq̄ laquei & plagæ: ne ſuauitudinū mollitię capti: ſub ditione mortis cum ipō corpore redigamur: cui nos mancipauerimus.

Cū excogitaſſet de⁹ auguſtū. xv. citatis diuinę li. capite. xxv. ſic ifit. Cogitatio dei & recogitatio ē mutādarū rerū imutabiliū. hoc etiā notet circa nonū caput ſcđi iſt. di. libri. Quālit dęmon illicita deſideria immittat/ ſiue ſuggerat: ſic Grego. in moralib⁹. Maligni ſpūs i cordib⁹ malignorum cogitationes immittere nō deſiſtūt. Tractat & Bonauē. li. ſē ten. iſ. diſ. viij. q. iiij. cōcludens q̄ nō imittit dęmon niſi excitā

Devoluptate tactus: & quare ſit i homie vehemētior q̄ in cæteris aialibus: & quātas p eum diabol⁹ turpitudines ingerat/ & ſpicula gehennæ: & de licito coitu & illicito: & quare inter omnia animātia ſola mulier poſt conceptum ſit patiens viri: & quis ſit continentiæ vel incontinentiæ fructus. Cap. XXIII.

VEnio nūc ad eā q̄ pcipitur ex tactu voluptatē: qui ſenſus ē quidē toti⁹ corporis. Sed ego nō de ornamentis aut veſtibus: ſed de ſola libidine dicēdum mihi puto: quæ maxie coercenda eſt: quia maxime nocet. Cum excogitaſſet deus duorum ſexuum rationē attribuit ipſis vt ſe inuicem appeterēt: & cōiunctiōe gauderēt. Itaq; ardentiſſimā cupiditatē cunctor⁹ animātiū admiſcuit corporibus: vt in hos affectus auidiſſime ruerēt: eaq; rōne ꝓpagari & multiplicari genera poſſent. Quę cupiditas & appetētia in hoie vehementior & acrior iuenitur: vel quia hoim multitudinē voluit eſſe maiorē: vel quoniā virtutē ſoli homini dedit: vt eſſet laus & gloria in coercēdis voluptatibus: & ſui abſtinētia. Scit ergo aduerſarius ille noſter q̄ta ſit vis huius cupiditatis: quā neceſſitatem dicere maluerūt: eāq; a recto & bono ad malū & ad prauū tranſferūt. Illicita. n. deſideria imittit: vt aliena cōtaminēt: q̄b⁹ habere ꝓpria ſine delicto licet. Obiſcit quippe oculis irritabiles formas: ſuggeritq; foměta: & vitijs pabulū ſubminiſtrat: tū intimis viſceri⁹ ſtimulos oēs cōturbat/ & cōmouet: & naturalē illū icitat: atq; inflāmat ardorē donec irrętitū hominē implicatūq; decipiat. ¶ At ne qs eſſet/ q̄ pœnarū metu abſtineret alieno: lupanariaquoq; cōſtituit: & pudorē ſœli

do & ipel-
lend o ſiue
ſuggērēdo
põt ēt fan
taſmata
offerī. nec
põt ad ma
lor cogi-
tationē cō
pellere: ni
ſi dum aię
cogitatio i
utilib⁹ oc-
cupaī. Ca
uēdū ē igī
(quoadfie
ri põt) ab
vtilibus re
uocari co
gitatibus.

Caſtitatis
officia.

ciū mulierꝫ publicauit: vt ludibrio haberet tā eos q̄ faciūt: q̄ quas pa
ti neceſſe eſt. His obſcœnitatibus aīas ad ſanctitatem genitas: velut
in cœni gurgite demerſit: pudorē extixit pudicitiā fugauit. Idem etī
am mares admiſcuit maribus: & nefādos coit⁹ cōtra naturā/cōtraq̄
inſtitutū dei machinat⁹ eſt: ſic imbuit hoies: & armauit ad nefas oē
Quid enim poteſt eſſe ſanctum his qui ętatē imbecillam & p̄ſidio i-
digentem/libidini ſuæ depopulandam fœdandāq̄ ſubſtrauerit? Nō
põt hęc res p magnitudine ſceleris enarrari. Nihil amplius iſtos ap
pellare poſſū q̄ impios & parricidas: quibus nō ſufficiat ſexus a deo
datus: niſi & ſuū ſexū p̄phane ac petulāter illudant. Hęc tñ apud il-
los leuia & quaſi honeſta ſunt. ¶ Quid dicā de his q̄ abominandaꝫ
non libidinē: ſed inſaniam poti⁹ exercēt? Piget dicere. Sed quid his
fore credamus: quos nō piget facere? & tñ dicendum eſt: quia fit. De
iſtis loquor: quorum teterrima libido & execrabilis furor: ne capiti
quidem parcit. Quibus hoc verbis / aut q̄ indignatione tantum ne-
fas p̄ſequar. Vicit officium linguæ ſceleris magnitudo. Cum igitur
libido hęc edat opera: & hęc facinora deſignet: armādi aduerſus eā
virtute maxima ſumus. Quiſquis affectus illos frænare non poteſt:
cohibeat eos intra præſcriptum legitimi thori: vt & illud quod aui-
de expetit: alłequatur: & tamen i peccatum non incidat. Nam quid
ſibi homies pditi volunt? Nempe honeſta opera voluptas ſequitur
ſi ipſam p ſe appetunt: iuſta & legitima frui licet. Quod ſi aliquane
ceſſitas p̄hibet: tum vero maxima adhibenda virtus erit/vt cupidita
ti continentia reluctet. ¶ Nec tñ alienis thoris quę attingere non
licet: verumetiaꝫ publicis vulgatiſq̄ corporibus abſtinendum deus
præcepit. Docetq̄ nos cum duo iter ſe corpora fuerit copulata: vnuꝫ
corp us efficere. Itaq̄ qui ſe cœno immerſerit: cœno ſit oblitus neceſ
ſe eſt: & corpus quidem cito ablui poteſt: mens autem contagione i-
pudici corporis inquinata non poteſt: niſi ex longo tempore & mul
tis bonis operibus ab ea quę inhęſerit/colluuione purgari. Oportet
er go ſibi quēq̄ præponere duorum ſexuū coniunctionem generādi
cauſa datam eſſe viuentibus. Eamq̄ legem his affectibus poſitaꝫ: vt
ſucceſſionem parent. Sicut autem dedit nobis oculos deus: nō vt ſpe
ctemus/voluptatēq̄ capiamus: ſed vt videamus/propter eos actus q̄
pertinent ad vitæ neceſſitatē. Itaq̄ genitalem corporis partē (quod
nomen ipſum docet) nulla alia cauſa niſi efficiendæ ſobolis accepi-
m⁹. Huic diuię legi ſūma deuotione parendū eſt. Sit oēs qui dei diſ-
cipulos ſe p̄fitebunt ita morati & inſtituti: vt iperare ſibi poſſint. Nā
qui voluptatibus indulgent: qui libidini obſequuntur: hi aīam ſuam
corpori mācipāt: ad mortemq̄ cōdēnant. Qui ſe corpori addixerūt
in quo habet mors ptātē. Vnuſquiſq̄ igīt (q̄tū põt) formet ſe advere

cundiam:pudorēq; colat:caſtitatēq; mēte & conſcientia tueat. Nec tātū legib⁹ publicis pareat:ſed ſit ſupra oēs leges:q; legē dei ſequat. Quib⁹ bonis ſi aſſueuerit:iā pudebit eū i deteriora deſcēdere Modo placeāt recta & boneſta q̄ meliorib⁹ iucūdiora ſunt:q̄ praua & inhoneſta prioribus. Nōdū oia caſtitatis officia execut⁹ ſum:q̄ nō modo deus intra priuatos parietes:ſed etiam p̄ſcriptio lecti terminat:vt cū qs habeat vxorē:neq; ſeruā neq; liberā habere inſup velit:ſed matrimonio fidē ſeruet. Nō. n. ſicut iuris publici rō eſt:ſola mulier adultera eſt q̄ habet aliū. Maritus aūt etiā ſi plures habeat:a crimie adulterij ſolutus eſt. Sed diuina lex ita duos in matrimoniū: quod eſt in corpus vnū pari iure coniungiti vt adulter habeatur qſquis cōpagē corporis in diuerſa diſtraxerit. ¶ Nec ob aliā cām de⁹ cū cæteras animātes ſuſcepto fœtu q; marib⁹ repugnare voluiſſet:ſolā oīm mulierē patientē viri fecit. ſ. ne fœminis repugnantibus libido cogeret viros aliud appetere:eoq; facto caſtitatis gloriā nō tenerē. Sed neq; mulier virtutē pudicitiæ caperet:ſi peccare nō poſſet. Nā qs mutū aīal pudicū eſſe dixerit:quod ſuſcepto fœtu mari nō repugnat? Quod ideo facit quia neceſſe eſt in dolorē atq; i periculū veniat:ſi admiſerit. nulla igitur laus eſt nō facere qđ nō poſſis facere. Ideo aūt pudicitia in hoie laudatur:quia nō naturalis eſt:ſed volūtaria. Seruāda igit fides ab vtroq; alteri eſt:imo exēplo cōtinētiæ docēda vxor vt ſe caſte gerat. Iniquū eſt. n. vt id exigas:qđ ipſe p̄ſtare nō poſſis. Quæ iqtas id effecit p̄fecto:vt eſſent adulteria:fœminis ægre ferētibus p̄ſtare ſe fidē nō exhibentibus mutuā caritatē. Deniq; nulla eſt tā perditi pudoris adultera:q̄ nō hāc cām vitijs ſuis p̄tendat:iniuriā ſe peccando non facere:ſed referre:qđ optime Quintilianus expreſſit. Homo inquit neq; alieni matrimonij abſtinens neq; ſui cuſtos. quę inter ſe natura cōnexa ſunt. Nā neq; marītus circa corrūpendas aliorū cōiuges occupatus pōt vacare domeſticæ ſanctitati. Et vxor cū in tale incidit matrimoniū:exēplo ipſo cōcitata aut imitari ſe putat:aut vidicari. Cauendū igitur ne occaſionē vitijs noſtra intemperātia demus ſed aſſueſcant inuicē mores duorū & iugum paribus animis inferāt. nos ipſos in altero cogitemus. nā fere in hoc iuſtitię ſumma cōſtitit: vt non facias alteri quicquid ipſe ab altero pati nolis. Hæc ſunt q̄ ad continētiam p̄cipiuntur a deo. ¶ Sed tñ ſiquis diuina p̄cepta circūſcribere ſe putet poſſe:addātur illa vt oīs calūnia & occaſio fraudis remoueatur:adulterū eſſe qui a marito dimiſſam duxerit:& eū q p̄ter crimē adulterij vxorē dimiſerit:vt alterā ducat. Diſſociari. n. corpus & diſtrahi deus noluit. Præterea nō tātum adulteriū eſſe vitādū ſed etiam cogitationē:nequis aſpiciat alienam & animo cōcupiſcat Adulterā. n. fieri mentē:ſi vel imaginē voluptatis ipſa ſibi depixerit.

Adultera ſola mulier q̄ habet aliū.

Mulier ex oībus animātib⁹ ſuſcepto fœtu viri patiens.

Adulteria vnde nata

Quintili. loc⁹ ex declamat.

Cogitatio nē: moroſā. q̄ cōſentaz habet ſaltē iterp̄tationem: hoc ſecundo ſen. libro tractatur.

Fructũ libidinis a fruẽdo.

Mens eſt.n.profecto quæ peccat quæ immoderatæ libidinis fructũ cogitatione cõplectitur. In hac crimen eſt: in hac omne delictũ. Naꝫ & ſi corpus nulla ſit labe maculatum: nõ cõſtat tamẽ pudicitię rõ: ſi animus incæſtꝰ eſt: nec illibata caſtitas videri põt. vbi cõſciẽtiã cupiditas inquinauit. Nec vero aliqs exiſtimet difficile eſſe iponere frænos voluptati: eãqꝫ vagã & errantẽ caſtitatis pudicitięqꝫ limitibꝰ includere: cũ ꝓpoſitũ ſit hoibus oibus etiã vincere: ac plurimi beatã atqꝫ incorruptã corporis integritatẽ retinuerũt: multiqꝫ ſint qui hoc ęleſti genere vitę fœliciſſime perfruãtur. Qđ quidẽ nõ ita deꝰ fieri ꝓcepit tãq̃ aſtringat: quia generari hoies oportet: ſed tãq̃ ſinat. Scit.n quãtã his affectibus impoſuerit neceſſitatẽ. Siquis hoc inquit facere potuerit habebit eximiã incõparabilẽqꝫ mercedẽ. Quod cõtinentię genꝰ quaſi faſtigiũ eſt: omniũqꝫ cõſummatio virtutũ. Ad quã ſi quis eniti atqꝫ eluctari potuerit: hũc ſeruũ dominꝰ. hunc diſcipulũ magiſter agnoſcet Hic terrã triũphabit: hic erit cõſimilis deo: qui virtutũ dei cœperit. Hęc quidẽ difficilia videtur: ſed de eo loqmur: cui calcaris oibꝰ terrenis iter in ęlũ paratur. Nã qa virtꝰ in dei agnitiõe cõſiſtit: oia grauia ſunt: dum ignores: vbi cognoueris facilia. per ipſas difficultates nobis exeundum eſt qui ad ſummum bonuꝫ tẽdimus.

Propẽ regnũ cœlorũ caſtratꝰ. Math. xix.

Rñdet tacite obiectioni.

De pœnitẽtia & fructu eius: & cõſciẽtiæ ſtimulis: & diſtricto dei iudicio: ex quibꝰ ſacrificijs: & i qua ara poſſit placari. Cap. XXIIII.

NEc tamẽ deficiat aliquis: aut de ſe deſperet: ſi aut cupiditate victus: aut libidine impulſus: aut errore deceptus: aut vi coactus: ad iniuſticiæ viã lapſus eſt. Poteſt enim reduci ac liberari ſi eũ pœniteat actorũ: & ad meliora conuerſus ſatis deo faciat: quod fieri poſſe Cicero non putauit: cuiꝰ hęc in academico tertio verba ſunt. Quod ſi liceret his qui i itinere deerraſſent: ſic viã deuiã ſecutos corrigere errorẽ i pœnitendo: facilior eſſet emendatio temeritatis. Licet plane. Nã ſi liberos noſtros cũ delictorũ ſuorũ cernimus pœnitere: correptos eſſe arbitramur: & abdicatos abiectoſqꝫ rurſus tñ ſuſcipimus: fouemus: ãplectimur: cur deſperemus clemẽtiã dei patris pœnitendo poſſe placari? Ergo idẽ dominꝰ ac parens idulgentiſſimꝰ remiſſurũ ſe pœnitẽtibꝰ peccata ꝓmittit: & obliturũ oẽs iiquates noſtras: ſi iuſticiã denuo cœperimus operari. Sicut.n.nihil ꝓdeſt male viuẽti ãte actæ vitę ꝓbitas: quia ſupueniẽs nequitia iuſtitię opa deleuit: ita nihil officiũt peccata vetera correcto: quia ſupueniẽs iuſtitia labẽ vitę prioris aboleuit. Quẽ eni facti ſui pœnitet: errorẽ ſuũ priſtinũ itelligit. Ideoqꝫ græci meliꝰ & ſignificãtius ΜΕΤΑΝΟΗΣΙΝ dicunt: quẽ nos latine poſſumus dicere reſipiſcentiã. Reſipiſcit.n.ac ſuã mẽtẽ quaſi abiſania recipit: quẽ errati piget. caſtigatqꝫ ſeipſũ dementiæ: & confirmat animum ſuũ

adrectius viuendū:tū idipſū maxime cauet:ne rurſus i eoſdē laqueos inducaſ. Den. q3 muta quoq3 aialia cū fraude capiuntur:ſi aliquo ſe modo i fugā extricauerit:fiūt poſtmodum cautiora:vitantq3 ſemper ea oīa in quibus dolos iſidiaſq3 ſenſerūt. Sic hominē pœnitentia cautū ac diligentem facit ad euitanda peccata:in quæ ſemel fraude deciderit. Nemo.n. pōt eſſe tā prudens:tā circūſpectus:vt nō aliquādo labatur. Et ideirco deus imbecillitatē noſtrā ſciēs:pro ſua pietate aperuit nobis portum ſalutis:vt huic neceſſitati:cui fragilitas carnis ſubiecta eſt:medicina pœnitētię ſubueniret. Ergo quicūq3 aberrauerit:referat pedē:ſeq3 q̄primū recipiat ac reformet. Sed reuocare gradū:ſuperaſq3 euadere ad auras. Hos op9:hic labor eſt. Deguſtatis.n. male iucūdis voluptatib9. vix diuelli ab his poſſunt:facili9 recta ſeq̄ renū:ſi earū ſuauitates nō attigiſſent:ſed ſi eripiāt ſe malæ ſeruituti cōdonabitur his ois error:ſi errorē ſuū vita meliore correxerit. Nec lucrari ſe quiſq̄ putet:ſi delicti conſciū nō habebit:ſcit ille oīa i cuius cōſpectu viuimus nec ſi vniuerſos hoies cælare poſſum9:deū poſſumus:cui nihil abſcōditū:nihil pōt eſſe ſecretū. Seneca exhortatiōes ſuas mirabili ſētētia terminauit. Magnū iquit neſcio quod maiuſq3 q̄ cogitari pōt numē eſt:cui viuēdo operā dam9. Huic nos approbem9. Nā nihil pdeſt icluſam eſſe cōſciētiā:patem9 deo. Quid veri9 dici pōt ab eo:qui deū noſſet:q̄ dictū eſt ab hoīe verę religionis ignorōnā & maieſtatē dei expreſſit maiorē eſſe dicēdo:q̄ vt eā cogitatio mētis humanæ capere poſſit:& ipſum veritatis attigit fōtē:ſentiēdo vitā hoīs ſupuacuā nō eſſe (vt Epicurei volūt) ſed deo ab his operā viuendo dari:ſiquidē iuſte ac pie vixerint. Potuit eſſe verus dei cultor ſiquis illi monſtraſſet:vt cōtēpſiſſet pfecto zenonē & magiſtrū ſuum ſocionē:ſi veræ ſapientiæ ducē nactus eſſet. Huic nos iquit approbem9. Cęleſtis prorſ9 oīo niſi ātecederet ignorātię cōfeſſio. nihil pdeſt incluſā habere cōſcientiā:patemus deo. nullus ergo mēdacio:null9 diſſimulationi locus eſt:qa parietibus oculi hominū ſubmouēt:dei autē diuinitas nec viſceri9 ſubmouerī pōt:quominus totū hominē perſpiciat & norit. Idē in eiuſdē opis primo. Quid agis inquit? quid machinaris? qd abſcondis? Cuſtos te tuus ſequitur. Alium tibi peregrinatio ſubduxit:aliū mors:aliū valitudo. Hæret hic:quo carere nū q̄ potes. Quid locū abditū legis:& arbitriū reuoces? Puta tibi cōtigiſſe vt oculos oīm effugias demēs. Quid tibi prodeſt nō habere conſcium habenti conſcientiā? nō min9 mirabiter de cōſciētia & deo Tullius. Meminerit (inqd) deū ſe habere teſtē:id ē (vt ego arbitror) mētē ſuā:quā nihil homini dedit ipſe diuini9. ¶ Itē cū de bono & iuſto viro loqueret. Itaq3 talis vir inquit non modo facere:ſed ne cogitare qdē qcq̄ audebit:quod non audeat prædicare. ¶ Purgemus igitur

Seneca.

Potuiſſet Seneca cōuerti magiſtris eorū relictis

gnorātię
ōfeſſio:
uia manū iqt negcio quid.

conſciẽtiam:quæ oculis dei eſt peruia.&(vt idem ait)ſẽper ita viua mus vt rationem nobis reddendam arbitremur:putemuſq́:nos momentis omnibus non aliquo(vt ille dixit)orbis terræ theatro ab hominibus:ſed deſuper ſpectari ab eo:qui & iudex & teſtis ipſe futur⁹ eſt:cui rationem vitæ repoſcẽti actus ſuos inficiari non licebit.Ergo ſatius eſt aut effugere conſcientiam:aut nos ipſos vltro aperire animũ:& perniciem (reſciſſis vulneribus) effundere:quibus nemo ali⁹ mederi poteſt niſi ſol⁹ ille qui greſſum claudis:viſu3 cęcis reddidit: maculata purgauit membra:mortuos excitauit. Ille ardorẽ cupiditatis extinguet:extirpabit libidines:inuidiã diſtrahet:irã mitigabit. Ille reddet veram & perpetuam ſanitatem.Appetẽda eſt hęc omnibus medicina:quoniam maiori periculo vexatur anima q̃ corpus:& q̃primũ latentibus morbis adhibenda eſt curatio.Neq́ enim/ſi vtatur aliquis oculorum acie clara:membris omnibus integris corporis totius fortiſſima valitudine:tamen eum dixerim ſanum ſi efferatur ira:ſuperbia tumidus inflatur:libidini ſeruiat:cupiditatibus inardeſcat:ſed eum potius qui ad alienam fœlicitatem non attollat oculos: opes non admittetur:alienã mulierem ſancte videat:nihil omnino appetat:non concupiſcat alienũ:nõ inuideat vlli:non faſtidiat quẽq́ ſit humilis:miſericors:beneficus:mitis:humanus:pax in animo ei⁹ perpetua verſetur.Ille homo ſanus:ille iuſtus:ille perfect⁹ eſt.Quiſquis igitur his omnibus præceptis cæleſtibus obtẽperauerit:hic eſt veri dei cultor:cuius ſacrificia ſunt manſuetudo animi:& vita innocens:& actus boni.Quæ omnia qui exhibet:totiens ſacrificat: quotiens bonũ aliquod ac pium fecerit.Deus enim non deſiderat victimam:neq́ muti animalis:neq́ mortis ac ſanguinis: ſed hominis & vitæ.Ad quod ſacrificiũ neq́ verbenis opus eſt:neq́ fibris:neq́ ceſpitibus:quæ ſunt vtiq́ vaniſſima:ſed his quę de intimo corde proferuntur. Itaq́ in aram dei quę vere maxima eſt:& quæ in corde hominis collocata coinquinari non poteſt ſanguine:iuſtitia imponitur patientia:fides:innocentia:caſtitas:abſtinẽtia.Hic eſt veriſſim⁹ ritꝰ hęc illa lex dei(vt a Cicerone eſt dictum)pręclara & diuina ſempq́ recta & honeſta iubet.Vetat praua & turpia cui parẽtem ſãctiſſime ac certiſſimę legi:iuſte ac legitime neceſſe eſt viuere. Cui⁹ legis pauca equidẽ capita poſui:q́ ſum pollicitus ea me tantummodo eſſe dicturum quæ ſummum faſtigium virtuti & iuſtitiæ imponerẽt. Si ꝙs volet cætera omnia comprehẽdere:ex fonte ipſo petat:vnde ad nos riuus iſte manauit.

Effugere cõſcientiaz vitare conſcientiã remorſum.

De differentia doni & ſacrificij diuini:& forma laudandi deum:& orationis forma & fructu.

Cap.XXV.

Plato.

Nũc de ſacrificio ipſo dicamus pauca. Ebur (iquit Plato) nõ caſtũ donũ deo. Quid ergo? Picta. ſ. & p̃cioſa: imo vero nõ caſtũ donũ deo q̃cquid ſurripi: quicqd corrũpi põt. Sed ſicut hoc vidit nõ oportere viuẽti offerre aliquid qđ ſit ex mortuo corpore: cur illud non vidit non debere icorporali corporale munus offerri? Quãto melius & verius Seneca. Vultis nevos inquit deum cogitare magnum & placidum: & maieſtate leni verendum: amicum & ſemper in proximo non immolationibus nec ſanguine multo colendũ. Quæ enim ex trucidatione imerentiũ voluptas eſt? Sed mente pura: bono honeſtoq; ꝓpoſito: nõ tẽpla illi cõ geſtis in altitudinem ſaxis ſtruẽda ſunt: in ſuo cuiq; cõſecrandus eſt pectore. Veſtes igiť: gẽmas: & cẽtera q̃ habentur in precio: ſiquis putet deo cara: is plane quid ſit deus neſcit: cui putat voluptati eſſe eas res: quas ſi etiã homo cõtemſerit: iure laudabiť. Quid ergo caſtus? quid deo dignũ: niſi qđ ipſe i illa diuina lege ſua popoſcit? Duo ſũt q̃ offerri debeant: donũ & ſacrificium: donum in perpetuum: ſacrificiũ ad tempus. Verũ apud iſtos: qui nullo modo rationẽ diuinitatis itelligunt donũ eſt quicqd auro argentoq; fabricatur. Item quicquid ſerico & purpura texitur? ſacrificium eſt & victima: & q̃cũq; in ara cremãtur. Sed vtroq; nõ vtitur deus: quia & ipſe icorruptus eſt: & illud totũ corruptibile. Itaq; deo vtrũq; icorporale offerendus eſt: quo vtitur. Donũ eſt integritas animi: ſacrificium laus & hymn⁹. Si enim de us non videtur: ergo his rebus coli debet: quę nõ videnť. nulla igitur alia religio eſt vera: niſi q̃ virtute ac iuſtitia conſtant. Quomodo aũt deus iuſtitia hois vtatur intellectu facile eſt. Si enim iuſtus fuerit homo: accepta imortalitate ineternũ deo ſeruiet. Homies aũt non niſi ad iuſtitiã naſci: tũ philoſophi veteres: tũ etiã Cicero ſuſpicať. diſſerens enim de legibus. Sed omniũ inquit quę in hominũ doctorũ diſputatione verſantur: nihil eſt profecto prę ſtabilius q̃ plane intelligi nos ad iuſtitiã eſſe natos. Id ergo ſolũ deo exhibere atq; offerre debemus: ad quod capiẽdũ nos ipſe generauit. Hoc autẽ duplex ſacrificij genus q̃ ſit veriſſimum Triſmegiſtus Hermes idoneus teſtis eſt Qui nobiſcum id eſt cũ ꝓphetis quos ſequimur: tam verbis q̃ re congruit: de iuſtitia ſic locutus eſt. Hoc verbũ o fili adora & cole. Cultus aũt dei vnus eſt: malũ nõ eſſe. ¶ Itẽ in alio ſermone profecto cũ exaudiſſet Aſclepium querentẽ a ſuo filio: vtrũ placeret pr̃i eius offerri thus & alios odores: ad ſacrificiũ dei: exclamauit. ¶ Bene bene o ia te: o Aſclepi. Eſt enim maxima impietas tale qđ de illo vno ac ſingulari bono in animũ inducere. Hæc & his ſimilia huic nõ conueniũt. Oim. n. quæcũq; ſunt plenus eſt: & oim miníme indigens. Nos vero gras agẽtes adoremus. Huius. n. ſacrificiũ ſola bñdictio. ¶ Et recte

Nõ caſtus nõ dignus ſine iterio ri.

Nõ debeť offerri munus corporali: ſñ incorpali .ſ. ſpũ & veritate.

Non tẽpla ſaxis ſtruẽda: tãq; id ſufficiat.

Siquis putet đo chara: pię mẽ teipa nã ſacrificiũ đo ſpũs cõtribulat⁹.

Si. n. de⁹: Io. iiii. Veri adorato res adorabũt pr̃em i ſpũ & veritate Nã &pater tales quærit q̃ adorent eũ? Spũs ẽ de⁹: & eos qui adorãt euꝫ in ſpiritu & veritate oportet adorare.

Verbo.n.ſacrificari oportet deo: ſiquidē deꝰ verbū eſt: vt ipſe cōfeſſus eſt. Sūmus igiſ colēdi dei ritus eſt ex ore iuſti hōis ad deum directa laudatio: quę tñ ipſa vt deo ſit accepta: & humilitate: & timore & deuotione maxima opus eſt: nequis forte integritatis & innocentiæ fiduciam gerens: tumoris & arrogantiæ crimen incurrat: eoq; facto gratiam virtutis amittat. ſed vt ſit deo carus: omniq; macula careat: miſericordiā dei ſp imploret: nihilq; aliud p̄ceſ niſi peccatis ſuis veniā: licet nulla ſint. Siqd aliud deſiderauit: nō ē opꝰ dicto ſciēti quid velimus: ſiquid ei boni euenerit: gratias agat: ſiquid mali: ſatiſfaciat: & illud ſibi ob peccata ſua fateatur euenire: & nihilominus in malis grās agat: & in bonis ſatiſfaciat: vt idē ſit ſemp & ſtabilis: & immutabilis: & inconcuſſus. Nec tm̄ hoc in tēplo putet ſibi eſſe faciendum: ſed & domi & in ipſo etiaz cubili ſuo. Secū deniq; habeat deū ſemp in corde ſuo conſecratum: qm̄ ipſe eſt dei templū. Quod ſi deo patri ac domino hac aſſiduitate: hoc obſequio: hac deuotiōe ſeruierit: cōſumata & pfecta iuſtitia ē: quā qui tenuerit: hic (vt ante teſtati ſumꝰ) deo paruit: hic religioniatq; ſuo officio ſatiſſecit.

Niſi pctis ſuis veniā p p̄cipuaz oronis dominicę p- tē totā inſinuat. Vſi dñs i euāgelio. Sic ergo orabitis. Pr̄ nr̄ &c.

L. Cœ. Lactātij Firmiani diuinaꝝ inſtitutionū aduerſus gētes Liber ſeptimus & vltimus.

De diuino pręmio. i. de vita beata & vltimo futuro iudicio Ad Conſtantinum Imperatorem.

Quid ſit dictū in p̄cedentibus libris: quid reſtat dicendum in vltimo: qui ſint crediturí veritati: & qui non: & quare.

Caput primum

DEne habet: iacta ſunt fundamenta (vt ait eximius orator) Verū nos non tantum fundamenta iecimꝰ quę firma & idonea eſſent operi pferēdo: ſed magnis robuſtiſq; molibus ędificium totū pene vſq; ad ſummū pduximus. Reſtat id quod eſt multo facilliꝰ: vel tegere vel ornare: ſine quo tñ priora opera inutilia ſunt & integrata. Nā quid pdeſt aut falſis religiōibus liberari: aut intelligere verā? Quid aut vanitatē falſæ ſapientiæ puidere: aut quæ ſit vera cognoſcere? quid inq̄ prodeſt cęleſtē illā iuſtitiā defendere? quid cū magnis difficultatibus cultū dei tenere? Quę eſt ſumma virtutis: niſi tū diuinū p̄miū beatitudinis ſpetuæ ſubſequatur? de qua nobis eſt in hoc libro diſſerendum: ne priora omnia irrita & i fructuoſa videantur: ſi hoc cuius cauſa illa ſuſcępta ſunt: in incertū relinquamus: ne quis forte arbitreꝝ tātos labores icaſſū ſuſcipi: dum eoruz cœleſti mercede diffidit: quā deꝰ ſtatuit ei: qui hęc ſuauia terræ bona pro ſola nuda q; virtute cōtēpſerit.

Satis & huic parti faciam⁹:tū teſtimonijs diuinarū litterarū:tuꝫ etiaꝫ ꝓbabilibus argumentis:vt ęq̄ clarum ſit:& futura pñtibus & diuina terrenis:& ꝑpetua breuibus eſſe anteponenda: quoniã tẽporalia ſũt prędia vitiorum:ſempiterna virtutum. Exponã igitur rationẽ mundi:vt facile poſſit itelligi quãdo & quare ſit effectus a deo: quod Plato qui de mũdi fabricatiõe diſſeruit:nec ſcire potuit:nec explicare: quippe qui cœleſte miſterium:quod non niſi ꝓphetis ac deo docente diſcitur:ignorabat. Ideoq̄ in ꝑpetuum dixit eſſe fabricatũ:qđ longe ſecꝰ eſt: quoniã quicqd eſt ſolido/ac graui corpore:vt ſtitiũ cœpit aliq̄n ita finẽ capiat neceſſe eſt. Nã Ariſtoteles cum nõ videret, quẽadmodum poſſet tãta rerū magnitudo interire: & hanc ꝓſcriptionẽ vellet effugere:ſemper ait fuiſſe mundum/ac ſemp futurũ:prorſꝰ nihil vidit:quia quicqd ẽ:aliq̄ habuerit principiũ neceſſe eſt; nec oino quicq̄ põt eſſe niſi cœperit. Nã cũ terrã/& aquam/& ignem diſperire cõſumi/extinguiq̄ videamꝰ:q̄ ſunt vtiq̄ mũdi partes: intelligit totũ eſſe mortale:cuius mẽbra ſunt mortalia. Ita fit:vt natuꝫ ſit quicquid poteſt interire:ſed & omne quod ſub viſu oculorum venit: & corporale(vt ait Plato) & ſolubile ſit neceſſe eſt. Vnus igit Epicurus auctore Democrito veridicus in hac re fuit:qui ait & ortum aliquando:& aliquando eſſe periturum. Nec tamen rationem vllam reddere potuit. ſ. aut quibus de cauſis hoc tantum opus:aut quo tempore reſoluatur. Quod quoniam nobis deus reuelauit: nec coniectius id aſſequimur:ſed traditione cœleſti:docebimus ſedulo:vt tandem ſtudioſis veritas appareat:nec vidiſſe: nec cõprehendiſſe philoſophos veritatem. Sed ita leuiter odoratos:vt tamen vnde eos ille odor ſapientiæ tam ſuauis: tam iucundus afflaret:nullo modo ſenſerit. ¶ Interim neceſſariuꝫ puto admonere lecturos:q̄ hęc noſtra quę tradimꝰ: prauæ/vitioſæq̄ mentes aut oino non intelligent. Hebetatur enī acies eorū terrenis cupiditatibus: quę ſenſus omnes grauant/ imbecilleſq̄ reddunt: aut etiam ſi itelligent:diſſimulabunt tamẽ:& eſſe hęc vera nolent:quia trahuntur a vitijs:& ſcientes malis ſuis fauent:quorum ſuauitate capiuntur:& virtutis viam deſerunt:cuius acerbitate offẽdũt. ¶ Nã qui auaricia & opum inexplebili quadã ſiti flagrant: quia non poſſunt venditis aut elargitis quę amant:tenui cultu vitaꝫ degere. Sine dubio maluntid eſſe fictum:quo deſideriſs ſuis renunciare coguntur. ¶ Item qui libidinum ſtimulis incitati(vt ait poeta) In furias/ignẽq̄ ruunt:vtiq̄ incredibilia nos afferre dicũt: quia vulnerant aures eorū ꝓcepta cõtinentiæ:quę illos a voluptatibus ſuis ꝓhibent:quibus animam ſuam cum corpore adiudicauerunt. Qui vero ambitione inflati/aut amore potentiæ inflammati:omne ſtudiuꝫ ſuum ad honores acquirendos contulerunt:ne ſi ſolem quidem ipſꝫ

Quicqd &c. De creaturis (vt cõſtat) logtur. Eſt aũt ꝓbabilis valde & ꝑclara rõ. cuiꝰ parte ſ mortales ſint: id totũ morta- le & corruptibile eẽ. Qualit au tẽ cęli qui nunc ſũt & terra igni reſeruati ſint i diem iudicij: vt dt Petrꝰ i epłacatholica altera apđ Aug. de ci. đi re lige. li. xx. ca. xvj. & alibi. Naꝫ elemẽtorū corrupti- biliũ qualitates q̄ coporibꝰ noſtris corruptibilibus cõgruebãt ardẽdo penitus iteribunt. &c

geſtemus in manibus: fidem commodabunt ei doctrinæ: quę illos iubet omnipotẽtia & honore cõtẽpto: humiles viuere: atq; ita humiles: vt & accidere iniuriã poſſint: & referre nolint ſi acceperit. Hi ſũt homines/ qui contra veritatem clauſis oculis quoquomodo atrant.

Sanabiles. veritati accedit

¶ Qui autem ſani ſunt vel erunt: id ẽ non ita vitijs immerſi/ vt ſanabiles nõ ſint/ & credent his & libente accedent: & quęcũq; dicim⁹: aperta & plana/ & ſimplicia: & quod maxime opus eſt: vera & inexpugnabilia illis videbũt. Nemo virtuti fauet: niſi qui ſequi poteſt: ſe qui aũt non facile eſt omnibus. Hi poſſunt: quos paupertas & rerũ indigentia exercuit: & capaces virtutis effecit. Nã ſi virtus ẽ tolerantia malorꝫ: non capiunt ergo virtutẽ/ qui ſemper i bonis fuerunt: quia mala neq; expti ſunt neq; ferre poſſunt: aſſuetudine ac deſiderio bonorꝫ: q̃ ſola nouerũt. Eo fit: vt pauperes & humiles deo credãt facilius. qui ſunt expediti q̃ diuites: qui ſunt impedimentis ſuis ſpliciati: immo cathenati/ & cõpediti ſeruiunt ad nutum domiæ cupiditati: q̃ illos inextricabilib⁹ vinculis irretiuit: nec poſſunt in cœlum aſpicere: qm̃ mens eorꝫ in terrã prona/ humiq; defixa eſt. Virtutis aũt via non capit magna onera portantes: anguſtus admodum trames eſt: per quem iuſticia hominem deducit in cœlum. Hunc tenere nõ põt: niſi qui fuerit expeditus & nudus. Naꝫ iſti locupletes multis & ingentibus ſarcinis onerati/ per viam mortis incedunt: q̃ latiſſimaẽ: qm̃ late pditio dominaẽ. His acerba ſunt/ his venena: q̃ deus ad iuſticiam p̃cepit: quæq; nos dei magiſterio de virtute/ ac veritate diſſerimus. Quibus ſi impugnare audebunt: hoſtes ſe eſſe neceſſe eſt virtutis/ iuſticiæq; fateanẽ.

Iudęi obſtinati vſq; ad Antichriſti aduẽtũ: queꝫ recipiẽt: ñ reſipiſcẽt.

¶ Aggrediar nũc qđ ſupeſt: vt fines operi poſſint imponi. Id autẽ ſupeſt vt de iudicio dei diſſeramus qđ nunc cõſtituet: cũ dñs noſter redierit in terrã: vt vnicuiq; p̃ merito aut p̃mium pſoluat: aut pœnaꝫ. Itaq; vt in quarto libro de primo aduẽtu ei⁹ diximus: ſic in hoc ſecundũ referemus aduentũ: quẽ iudęi quoq; cõfitenẽ & ſperant: ſed fruſtra. quoniaꝫ neceſſe eſt ad eos conſolandos reuertatur: ad quos conuocandos prius venerat. Nã qui violarũt impie humilem: ſentient in poteſtate victorem. Eaq; omnia quę legũt & non intelligunt: deo compẽſante patientur: quippe qui peccatis omnibus inquinati: & inſuper ſancto cruore perfuſi: ab illo ipſo cui nefandas manus itulerunt ſint ad ęterna ſupplicia deſtiati. Sed erit nobis contra iudęos ſeparata materia: in qua illos erroris & ſceleris conuincemus. Nunc ignaros veritatis inſtruamus.

Cõtra iudęos ſcribere ꝓpoſuit.

Quod autem ſęculum: id eſt fœlciſſimus ſtatus futurus eſt. E quare ratio mundi non poteſt ab homine apprehendi. & q̃ vera ſapiẽtia non aſſequit qs bñficio naturæ: ſ⁹ gr̃ę. Cap. II

Dispositione summi dei sic ordinatum est: vt iniustum hoc sæculum decurso temporum spatio terminum sumat: ex tunctaq; protinus omni malitia: & piorum animis ad beatam vitam reuocatis: quietum: tranquillum: pacificum: aureum denicq; (vt poetæ vocant) sæculum: deo ipso regnãte floreſcat. In primis causa errorum omnium philosophis hęc fuit: q; rationem mundi quę totam sapientiam continet: non comprehenderũt. Ea vero sensu proprio & interna intelligentia non potest comprehendi: quod illi sine doctore per seipsos facere voluerunt. Itaq; in varias sibiq; sæpe contrarias sententias inciderunt: ex quib⁹ exitũ non haberẽt. & i eodẽ luto (sicut Comic⁹ ait) hęsitauerũt. s. assumptionibus eoꝝ non respõdente rõe cũ assumpsissent quidẽ vera: sed q̃ affirmari ꝓbariq; nõ possent siue scientia veritatis rerũq; cęlestium: quę (vt sępe iã dixi) non potest esse in homine: nisi deo docente ꝓcepta. Nãsi potest hõ intelligere diuina potest & facere: naꝫ intelligere est quasi ueestigio subsequi. Non potest aũt facere q̃ deus: quia mortali corpore indutus ẽ. Ergo ne intelligere quidẽ põt q̃ fecit deus. Qd aũt fieri non possit: ex imensitate rerũ atq; operũ diuinorũ facile est vnicuiq; metiri. Nam si mundũ cum oibus q̃ sunt in eo: contemplari velis: intelliges profecto q̃tum dei opus hũanis operibus ante stet. Ita quantũ inter opera diuina & hũana interest: tãtũ distare iter dei hominisq; sapiam necesse est. Nam quia deus incorrupt⁹ atq; immortalis est. & ideo pfectus: quia sempiternus est. sapiẽtia quoq; eius pinde vt ipse pfecta est. Nec obstare illi quicquã põt: quia nulli rei de⁹ ipse subiectus est. Homo aũt quia subiectus est passioni: subiecta est & sapiẽtia eius errori: & sicut hois vitã multę res impediũt: quo minus possit esse perpetua: ita sapiam quoq; eius multis reb⁹ impediri necesse est quominus i perspiciẽda penit⁹ veritate perfecta sit. Ergo nulla est humana sapientia: si p se ad notionem veri scientiãq; nitat: quoniam mens hominis cuꝫ fragili corpore alligata: & in tenebroso domicilio inclusa: neq; liberius euagari: neq; clarius perspicere veritatem potest: cuius notio diuinę cõditionis est. Deo enim soli opera sua nota sunt: homo autem non cogitando aut disputando esse qui eam potest. Sed discendo & audiendo ab eo qui scire solus potest & docere. Ideo. M. Tullius sententiam Socratis de Platone tranferens dicentis venisse tempus vt ipse migraret e vita. Illos autem apud quos causam suam perorabat: agere vitam. Vtrũ melius sit (inquit) dij immortales sciunt: hominem autem arbitror scire neminem. Quare necesse est oẽs philosophię sectas alienas esse a veritate: quia hoies erant q eas constituerunt: necvllũ fundamentũ aut firmitatem possunt habere: quæ nullis diuinarum vocum fulciuntur oraculis.

Aimis ad pacatã vitã reuocatis aureuꝫ sæculũ florescit: vt postea ca. xxiiij. repetit. Qd ideo dictũ itelligaſ quia princeps mũdi mille annos ligaſ. qd ligamẽ clare exponẽs Augustinus. xx. de Ciuitate libro. cap. viij. Alligatio inquit diaboli ẽ non pmitti exercere totã tẽtationẽ quã pt. vel vi vel dolo ad se ducendos hoies i pte suã cogẽdo violẽter fraudulẽter vel fallẽdo: & reliqua. Tradit

etiã lactãtius libro. quinto. cap. vi. cõtra Iouez. q̃ten⁹ christus aurea ſęcula idẽ fugatã iuſticiaz reducere cęperit.

¶Quantum errauerint ſtoici de ratione mundi & auctore omnium deo: & homine per quẽ factus mũdus: & q̃ manifeſte contra Epicurum rationibus doceatur/mundũ & omnia quæ in eo ſunt dei prouidentia gubernari. Cap. III.

ET quoniã de philoſophorũ erroribus loquimur: ſtoici naturã in duas diuidunt partes: vnã quæ efficiat: alterã quæ ſe ad efficiendum tractabilẽ præbeat. in illa prima eſſe vim ſentiendi: in hac materiam: nec alterum ſine altero poſſe. Quomodo idẽ eſſe põt quod tractat: & quod tractatur/Si quis dicat idem eſſe figulum quod lutũ: aut lutum idem eſſe quod figulũ: nõne aperte inſanire videatur/ At iſti vno naturæ nomine duas res diuerſiſſimas cõprehẽdũt: deũ & mundũ: artificẽ & opus: dicuntq; alterũ ſine altero nihil poſſe: tãq̃ natura ſit de⁹ mũdo terminat⁹: nã iterdu⁹ ſic cõfundunt: vt ſit deus ipſe mens mundi: & mũdus ſit corpus dei. Quaſi vero ſimul eſſe cœperit mund⁹ & deus: ac nõ ipſe mũdũ fecerit: quod & ipſi fatẽtur alias: cũ hominũ cauſa p̃dicant eſſe fabricatũ: & eſſe ſine mundo ſi velit poſſit. Siquidẽ deus eſt diuina mens & æterna: a corpore ſoluta & libera: cuius vim maieſtatẽq; quoniã intelligere non poterant: miſcuerunt euz mundo. i operi ſuo. Vndẽ illũ Virgilianum. Totamq; infuſa per artus Mẽs agitat molẽ: & magno ſe corpore miſcet. Vbi eſt ergo illud: quod ijdẽ ipſi aiunt & factũ eſſe diuina prouidẽtia & regi/ Si. n. fecit mundũ: fuit ergo ſine mũdo. Si regit: nõ vtiq; ſicut mens corpus regit: ſed tãq̃ dominus domum: nauimq; gubernator: auriga currũ. nec tamẽ mixti ſunt his reb⁹: quas regunt. nã ſi hęc omnia quæ videmus dei membra ſunt. iã inſenſibilis ab his conſtituit deus: quoniã membra ſenſu carent: & mortalis: eſt: quoniam videmus mẽbra eſſe mortalia. Poſſum enumerare quotiens repentinis quaſſatæ motibus: vel hiauerit terræ: vel deſcenderint in abruptũ: quotiens demerſæ fluctibus: & vrbes & inſulæ abierunt i profundum: frugiferos campos paludes inundauerit: flumina & ſtagna ſiccauerint: montes etiaz vel deciderint abrupti: vel planis fuerint adęquati: plurimas regiones & multorum fundamẽta montium latens & internus ignis abſumit. Et hoc parum eſt: ſi membris ſuis non parcit deus: niſi etiam homini liceat aliquid in dei corpus. Maria extruuntur: montes excidunt & ad eruẽdas opes iteriora terræ viſcera effodiunt. Quid q; ne arari quidẽ ſine laceratione diuini corporis põt: vt iam ſcelerati & impij ſimus: qui dei mẽbra violem⁹. Patitur ne ergo vexari corpus ſuũ deus: & debilẽ ſe vel ipſe facere: vt ab hoie fieri ſinit/ niſi forte diuinus ille ſenſus: q; mundo & omnibus mundi partib⁹ permixtus eſt: primã terrę faciem reliquit: ac ſe i ima demerſit: nequid doloris de aſſidua laceratiõe ſentiret. Quod ſi hoc

Virgilius.

vanū & abſurdū eſt:tā igiť ipſi eguerūt: q̄ hęc idigent ſenſu:qui non perſpexerūt diuinū quidē ſpiritum eē vbiq̄ diffuſum:eoq̄ oīa conti neri. Nec tñ ita vt deus ipſe qui eſt incorruptus grauibus corruptibi libus elemētis miſceatur. Illud ergo rectius quod a Platone ſumpſe runt:a deo factū eſſe mūdū: & eius ꝓuidētia gubernari. Oportebat igiť & Platonē:& eos qui idē ſenſerūt docere atq̄ explicare quę cau ſa:q̄ ratio fuerit tāti operis fabricādi:quare hoc aut cui⁹ gratia fece rit. At idē ſtoici hoiꝫ īquiunt cauſa mundus effectus eſt. Audio. Sed Epicurus ignorat ipſos hoīes quare aut quis effecerit. Nam Lucreti Lucretius
us cum diceret mūduꝫ non eſſe a diſs cōſtitutū: ſic ait. Dicere porro hoiꝫ cauſa voluiſſe parare Ꝓclarā mūdi naturā. Deinde intulit. De ſipeeſt:quid enim immortalibus atq̄ beatis gratia noſtra queat lar girier emolumēti. Vt nr̄a quicq̄ cauſa facere aggrediant? ¶ Merito enim illi nullam rationē afferebāt:cur hūanū gen⁹ vel creatū vl̄ inſti tutū eſſet a deo. Noſtrum hoc officiū eſt ſacramētū mundi & homis exponere:cuius illi exptes ſacrarium veritatis nec attigere:necvide re potuerunt. Ergo (vt paulo ante dicebā) cū aſſumpſiſſent id quod erat veruꝫ. i. mundum a deo factum:& hoiꝫ cauſa eſſe factum:tamē quoniā eos i conſequentibus ratio defecit: nō potuerūt defēdere id quod aſſumpſerāt. Deniq̄ Plato ne dei opus imbecilluꝫ & ruinoſuꝫ faceret:in ęternū dixit eſſe māſurum. Si hoīm cauſa factus eſt:& ita Plato.
factus eſt:vt eſſet ętern⁹:cur ergo ipſi quoꝝ cauſa factus eſt: nō ſunt ſempiterni? Si mortales propter quos fact⁹ eſt:ergo & ipſe mortalis atq̄ ſolubilis. Neq̄ n. pluris eſt ipſe q̄ hi quorum gratia factus eſt:q̄ ſi ei ratio quadraret:itelligeret piturū eſſe quia factus eſt: nec poſſe in ętернum manere:niſi qđ tāgi nō pōt. Qui autem negat hominuꝫ cauſa factum:hic nullā rōnem tenet. Si. n. dicit ipſum fabricatorem ſua cauſa tāta hæc opa eſſe molitū:cur ergo nos nati ſumus? Cur mū do ipſo fruimur? Quid ſibi vult humani generis:cæterorumq̄ aīan tiuꝫ fictio. Cur aliena cōmoda intercipimus? Cur deniq̄ augemur? minuimur? interimus? Quid habet rōnis ipſa gñatio? quid ꝓpetua ſucceſſio? Nimiruꝫ videri deus voluit/& ſuis variſs imaginibus tanq̄ ſigilla cōfingere:quibus ſe oblectaret:& nihilominus tamen ſi ita eſ ſet:curæ haberet animātes:p̄cipueq̄ hoiꝫ:cuius iperio cuncta ſub iecit. ¶ Qui aūt dicunt ſemp fuiſſe mundū:omitto illud qđ eſſe ipſū ſine aliquo prīcipio nō pōt:vnde ſe extricare nequeunt. Sed hoc di co ſi ſemper mūdus fuit nullam poteſt habere rationem. quid enim potuit in eo ratio moliri/qđ nunq̄ ſumpſit exordium? Nā priuſq̄ fiat aliquid aut ſtruať:opus eſt conſilio:vt diſponi poſſit:quemadmodū fiat:nec incipi quicq̄ pōt ſine ꝓuiſione rationis. Itaq̄ omne opus ra tio p̄cedit:non habet ergo rationem quod factum nō eſt. Atqui mū-

dus habet rationē:qua & conſtat & regit. Ergo & factus eſt: & ſi factus eſt:& reſoluetur. Reddant ergo iſti rationē:ſi poſſunt:cur aut factus in principio ſit:aut poſtea reſoluat. Quod quia docere non poterat Epicurus ſiue Democritus:ſua ſpōte natū eſſe dixit ſeminibus inter ſe paſſim coeūtibus:quibus iterum reſolutis/diſſidium atq; interitum ſecuturum. Corrupit ergo quod recte viderat:& totaꝫ rationem penitus ignorantia rationis euertit: redegitq; mundū/ & oia q̄ in eo geruntꝰ ad ſimilitudinem cuiuſdam ſomni vaniſſimi: ſiquidem rebus hūanis nulla ratio ſubſiſtat. Cūvero munduꝫ/ oēſq; partes eiꝰ (vt videmꝰ)mirabilis ratio gubernet:cuꝫ cœli tēpantia & ęqualis in ipſa varietate curſus aſtrorum/luminumq; cœleſtium:tēporū cōſtās ac mira deſciptio :terraꝝ varia fœcūditas: plana camposꝝ munimēta:& aggeres mōtiū:viriditas/vbertaſq; ſiluarū: fōtiuꝫ ſaluberrima eruptio:fluminuꝫ opportuna inundatio; maris opulenta & copioſa interfuſio:ventoꝝ diuerſa & vtilis aſpiratio. Cæteraq; omnia ratiōe ſumma conſtent:quis taꝫ cęcus eſt: vt exiſtimet ſine cauſa eſſe facta; in quibus mira diſpoſitio,puidentiſſimę rationis elucet? Si ergo ſine cauſa nec eſt nec fit quicq̄ omīno:ſi & ,puidētia ſummi dei ex diſpoſitione rerum:& virtus ex magnitudine:& poteſtas ex gubernatiōe manifeſta eſt:hebetes ergo & inſani:qui prouidentiam non eſſe dixerunt. Non improbarem ſi deos iccirco non eſſe dicerent:vt vnum dicerent. Cum autem ideo/vt nulluꝫ: qui eos deliraſſe non putat; ipſe delirat.

Democritus.

Q; ois res ad aliquem vſum facta eſt:etiā illa q̄ omnino videnť eſſe mala. Et quare homo creatus ſit corpore fragilis:& capax rationis Cap. IIII.

SEd de ,puidentia ſatis in primo libro diximus:quę ſi ē (vt apparet/ex mirabilitate operꝝ ſuoꝝ)neceſſe eſt etiaꝫ hominem cęteraſq; animātes eadē ,puidentia creauerit. Videamus ergo quæ ratio fuerit fingendi generis humani: quoniam conſtat id quod Stoici dicunt: hominum cauſa mundum eſſe fabricatum:q̄q̄ in hoc ipſo non mediocriter peccent: quod non hominis cauſa dicunt:ſed hominum: vnius.n. ſingularis appellatione totuꝫ cōp̄hendit humanum genus. Sed hoc ideo:quoniā ignorāt vnū hoiēꝫ a deo eſſe formatū:putantq; homines in omnibꝰ terris & agris tāq̄ fungos eſſe generatos. At Hermes non ignorauit hominē & a deo & ad dei ſimilitudinē factū:ſed redeo ad ,ppoſitum. Nihil eſt (vt opinor)quod ſit propter ſeipſum factum:ſed quicqd omnino fit ad vſum aliquem fieri neceſſe eſt. Quis eſt enim vel tam ineptus vel tam ocioſus/vt aggrediatur facere aliquid fruſtra: ex quo nullaꝫ vtilitatem/nullum commodum ſperet? Qui domum ædificat:

non ideirco ædificat vt tãtummodo domus ſit: ſed vt in ea poſſit habitari. Qui nauem fabricat non ideo aſſumit operam vt tantum nauis appareat: ſed vt in ea nauigetur. Itez qui vas aliquod inſtruit aut format non propterea id facit: vt tantum feciſſe videatur: ſed vt vas illud effectum capiat aliquid neceſſarium. Similiter cætera quęcunq; fiunt: non vtiq; inſuperuacuum: ſed ad vſus aliquos laborantur. Mundus igitur a deo factus eſt nõ vtiq; ꝓpter ipſuz mũdũ. Neq;.n. aut calore ſolis: aut lumine: aut aſpiratione vẽtorũ aut humore hymbriũ aut alimonia frugũ: cũ ſenſu careãt: indiget: ſed ne illud quidez dici poteſt: q; deus propter ſeipſũ fecerit mundũ: quoniã poteſt eſſe ſine mundo: ſicut fuit antea. Et his omnibus quæ in eo ſunt. quæq; generanť: deus ipſe non vtiť. Apparet ergo animãtiũ cauſa mundũ eſſe cõſtructũ: quoniã his reb⁹ quibus conſtat animantes fruuntur: quæ vt viuere: vt cõſtare poſſint: omnia his neceſſaria tẽporibus certis ſubminiſtrantur. Rurſus cæteras animãtes hominis cauſa eſſe factas ex eo clarũ eſt: q; homini ſeruiũt: & tutelę eius atq; vſibus data ſũt quoniã ſiue terrenæ ſunt: ſiue aquatiles: nõ ſẽtiũt mũdi rationez ſicut homo. Reſpõdẽdũ eſt hoc loco philoſophis: maximeq; Ciceroni: q ait. Cur oĩa noſtri cauſa cũ faceret tãtam vi natricũ viperarũq; fecerit? Cur tam multa peſtifera terræ mariq; diſperſerit? Ingens ad diſputandum locus eſt: ſed vt in tranſcurſu breuiter ſtringendus eſt. Quoniã homo ex rebus diuerſis ac repugnantib⁹ configuratus eſt: anima & corpore: id eſt cælo atq; terra: tenui & cõpręhenſibili: æterno ac temporali: ſenſibili atq; bruto: luce prędito: atq; tenebroſo: ipſa ratio ac neceſſitas exigebat & bona homini ꝓponi & mala: bona quibus vtať: mala quę vitet & caueat. Iccirco enim data eſt illi ſapientia: vt cognita bonoruz malorumq; natura: & in appetendis bonis & in malis declinandis vim ſuæ rationis exerceat. Nam cæteris animalibus quia ſapientia data non eſt: munita indumentis naturalib⁹ & armata ſunt. Homini autem pro his omnibus quod erat præcipuum: rationem dedit ſuam. Itaq; nudum formauit & inermem: vt eum ſapientia & muniret & regeret. Munimenta & ornamẽta eius non foris ſed intus: non in corpore: ſed in corde conſtituit. Niſi ergo eſſent mala quę caueret: quę a bonis vtilibuſq; diſtingueret: nõ eſſet ei ſapientia neceſſaria. Sciat ergo Marcus Tullius aut ideo homini datam eſſe rationem: vt & piſces caperet vſus ſui gratia: & natrices: viperaſq; vitaret ſalutis ſuæ cauſa. Aut iccirco bona et malaq; propoſita; quia ſapientiam acceperat: cuius vis omnis in diſcernendis bonis maliſq; verſatur. Magna igitur & recta & mirabilis eſt vis: & ratio & poteſtas hominis: propter quem mundum ipſum & vniuerſa quæcunq; ſunt: deus fecit: tantumq; illi honoris habuit vt eum

Vide magiſtruz ſecũdo ſen. libro diſtĩctione. xv & ſcriptores.

ſuã ipſi homini cõuenientem.

Asclepiades: ad lactantium.

præficeret vniuersis: quoniã sol⁹ poterat dei opera mirari. ¶ Optime igit̃ Asclepiades noster de ꝓuidentia summi dei differẽs: in eo libro quẽ scripsit ad me. Atq; ideo inquit merito quis arbitretur proximũ sibi locũ diuinã prouidentiã dedisse ei: qui potuit intelligere ordinationẽ suã? Nã sol iste est: quis eu3 videt ita vt intelligat quia sol est: & quantum gratiæ afferat cæteris institutis? Hoc cælũ est: quis id suspicit? terra hæc: quis eã colit? hoc pelagus: quis in eo nauigat? hic est ignis: quis eo vtit̃? Instituit ergo summus deus nõ propter se: quia nihilo indiget: sed propter hoiem qui his congruenter vteretur.

Quare homo creatus sit & quare ex contrarijs constet: & q̃ dei domiciliũ cõstitutum sit in medio: & vita duplex ꝓponitur: quarũ alteram ministrat natura: alterã largitur gratia. Et quid significet q̃ homo primum quadrupedibus conformatur & postea erigitur: & tandem vtitur exercitio rationis. Cap. V.

REddamus nũc rationem quare hoiem ipsum fecerit deꝰ. Quod si philosophi fecissent aut defẽdissent illa quæ vera inuenerant: aut in proximos errores nõ incidissent. Hæc est summa: hic cardo rerũ est: quẽ qui nõ tenuerit: veritas illi ois elabitur. Hoc est denicq; quod efficit illis non quadrate rationem: q̃ illis si effulsisset: si sacramentũ hois omne cognouissent: nunq̃ disputationes eorum & oẽm philosophiam de transuerso acadæmia iugulassent. Sicut ergo mundũ nõ propter se deus fecit: quia cõmodis eius nõ indiget: sed propter hoiem qui eo vtit̃: ita ipsum hominẽ propter se. ¶ Quę vtilitas deo i hoie inqt Epicurus: vt eum ꝓpter se faceret? Scilicet vt esset q̃ opera eius intelligeret: qui prouidẽtiã disponendi: rationẽ faciẽdi: virtutẽ cõsumandi: & sensu admirari: & voce ꝓloqui posset. Quotũ oĩm summa hæc est: vt deũ colat. Is. n. colit qui hæc itelligit: is artificẽ rerũ oĩm: is verũ patrẽ suum debita venerationẽ prosequit̃: qui virtutẽ maiestatis eius de suorũ operũ iuẽtiõe incœptõe: perfectione metit̃. Quod planius argumẽtũ proferri põt & mũdũ hois & hoiem sui causa deũ fecisse: q̃q̃ ex oibus animantib⁹ solus ita formatus est: vt oculi eius: ad cælũ erecti facies ad deũ spectans: vultus cũ suo parẽte cõis sit: vt videatur hoiem deꝰ: quasi porrecta manu alleuatũ ex humo: ad contẽplationẽ sui excitasse? Quid ergo (inquit) deo cultus hois cõfert: bono & nulla re idigẽti? vt si tm honoris homini habuit vt ipsius causa mundũ fabricaret: vt instrueret eũ sapientia: vt dñm viuentiũ faceret: eũq; diligeret tãq̃ filiũ: cui mortalẽ fragilẽq; cõstituit? cur oibus malis quẽ diligebat obiecit: cũ oportet & beatũ esse hoiem tanq̃ cõiunctũ & proximũ deo: & perpetuũ sicut ipse est: ad quem colendũ & cõtẽplãdum figurat⁹ ẽ? Quanq̃ hęc fere in priorib⁹ libris sparsim docuimus: tamen quoniã ꝓprie

id materia nũc exigit: quia de vita beata differere propositũ est: explicãda sunt ista diligẽtius & plenius: vt dispositio dei: & opꝰ: voluntasq; noscat. Cũ posset sẽper spiritibꝰ suis imortalibus innumerabiles aias ꝓcreare: sicut angelos genuit: quibꝰ immortalitas sine vllo malorũ periculo aut metu cõstat: excogitauit tamẽ ienarrabile opꝰ quẽadmodũ infinitã multitudinẽ crearet aiarum: quas primo imbecillibꝰ fragilibusq; corporibꝰ alligatas cõstitueret iter bonũ malũq; medias: vt cõstãtibꝰ ex vtrisq; naturæ virtũtem ꝓponeret: ne immortalitatẽ delicate assequerentur ac molliter: sed ad illud æternæ vitæ ineloquibile p̃mium summa cum difficultate ac magnis laboribꝰ peruenirent. Ergo vt eos grauibus & vexabilibus mẽbris induceret: quoniã cõsistere in medio inani nõ poterãt: ponderibꝰ & grauitate corporis deorsũ premente: sedẽ illis ac domicilio primo condẽdus esse decreuit. Itaq; ineffabili virtute ac potẽtia preclara mũdi opera motus est: suspensus in altitudinẽ leuibus elemẽtis & grauibꝰ iima de pressis: & celestia firmauit: & terrena cõstituit. ¶Nec ẽ necesse nũc exequi singula: quoniã in secũdo libro vniuersa executi sumꝰ. Lumina igitur posuit in cælo: quoꝝ moderatione: & claritas: & motꝰ aptissime ad vtilitates viuẽtiũ tẽperatꝰ est. Terræ aũt quã sedẽ voluit eẽ fœcunditatẽ variã gignendi ac proferendi dedit: vt vbertas frugũ: & herbarũ: & virentiũ pro natura & vsu cuiusq; generis alimoniã ministraret. Tum pfectis oĩbus quæ ad conditionẽ mundi pertinebant hoiem finxit ex ipsa terra: quam illi a principio in habitaculũ preparauit: id est spiritum suũ terreno corpore induit: & inuoluit: vt compactus ex rebꝰ diuersis ac repugnãtibus bonũ ac malũ caperet: & sicut terra ipsa fœcunda ẽ ad fruges pariendas: ita corpꝰ hominis qđ assumptum est e terra: generandi copiam facultatemq; procreandę sobolis accepit: vt quoniã fragili materia formatus in æternum manere non poterat: peracto temporalis vitę spacio cederet: & illud qđ fragile atq; imbecillum gerebat: ppetua successione renouaret. Cur igit̃ eum mortalẽ finxit atq; fragilem: cuꝰ illius causa mundum ędificasset? Primũ vt infinita vis animarum gigneretur: omnemq; terram multitudine oppleret: deinde vt proponeret homini virtutem: idest tolerantiam malorum ac bonorũ: ꝑ quã posset præmium immortalitatis adipisci. Nã quia homo ex duabus rebus constat: corpore atq; anima: quorum alterũ terrenum est: alterũ cæleste: duæ vitæ homini attributæ sunt: vna tẽporalis quę corpori assignatur: altera sempiterna: quæ animæ subiacet. Illam nascendo accepimus: hanc assequimur laborãdo: ne immortalitas homini (vt ante diximꝰ) sine vlla difficultate constaret. Illa terrena est: sicut corpus: & ideo finit̃. Hæc vero cęlestis: sicut anima: & ideo terminum non habet. Illam

Cecaret: nõ simul: sꝫ sigillatĩ. Iuxta illd Quifixit sigillatĩ corda eorum Spiritibꝰ suis imortalibꝰ inumerabiles aias: Nulla ẽ aia sñ spũ: q̃ qdẽ aliq̃ ratione differre indicat cãticũ virginis: magnificat aia mea dñm: Et exultauit spiritꝰ meus. Siverο spiritꝰ ad deũ referant: vl̃ ẽ numerꝰ pluralis ꝓ singulari: vl̃ alludit ad illd apocalipseos i prĩcipio de septẽ spiritibus qui i cõspectu throni dei sunt.

primam neſcientes accipimus:hanc ſecundã ſcientes. Virtuti enim non naturæ datur:quia voluit nos deus vitã nobis ĩ vita comparare. Iccirco hanc nobis præſentem dedit:vt illam veram & ꝑpetuã aut vitijs amittamus:aut virtute mereamur. In hac corporali nõ eſt ſũmũ bonũ:quoniã ſicut neceſſitate diuina nobis data ẽ:ita rurſus diuina neceſſitate ſolueẽ. Itaq; finẽ habet.ſummum bonũ nõ habet. In illa vero ſpiritali quã per nos ipſi acq̃rim⁹ ſummũ bonũ continetur quia nec malũ põt habere nec finem:cuius rei argumẽtuꝫ natura & rõ corporis p̃bet. Cætera nãq; animalia ĩ humũ vergũt:quia terrena ſunt:nec capiunt ĩmortalitatẽ q̃uæ de cælo eſt. Homo aũt rectus in cælum ſpectat:quia ꝓpoſita eſt illi ĩmortalitas:nec tamẽ venit:niſi tribuatur homini a deo. Nã nihil intereſt inter iuſtũ & iiuſtũ:ſiquidem omnis homo natus ĩmortalis foret:ergo ĩmortalitas nõ ſeq̃la naturæ ſed merces præmiũq; virtutis eſt. Deniq; homo nõ ſtatiq̃ natus eſt:rectus ingreditur. Sed quadrupes.primo:quia ratio corporis & huius pr̃ſentis vitę communis eſt nobis cũ mutis animalibus. Poſt deinde confirmatis viribus erigitur:& lingua eius in eloquium ſoluitur:& mutũ animal eſſe definit. Quę ratio docet mortalem naſci hoiem. Poſtea vero ĩmortalem fieri:cũ cœperit ex deo viuere: ideſt iuſticiã ſequi.quę cõtineẽ indei cultu:cum excitauerit hoiem deus ad aſpectũ cæli acſui. Quod tũc fit:cum homo cęleſti lauacro purificatus exponit infantiã cũ omni labe vitę prioris:& incremento diuini vigoris accepto fit homo perfectus & plen⁹. Ergo quia virtutem propoſuit homini deus:licet aĩa & corpus conſociata ſint:tamen contraria ſunt:& impugnant inuicẽ:animi bona mala ſunt corporis:ideſt opum fuga :voluptatum iterdictio doloris mortiſq; cõtemptus. Item corporis bona mala ſunt animi:hoc eſt cupiditas & libido:quib⁹ & opes appetũtur:& ſuauitas variarum voluptatũ:quibus eneruatur anim⁹ extinguiẽ. Ideo neceſſe eſt iuſtũ & ſapientem i omnibus malis eſſe:quoniã malorũ vltrix eſt fortitudo. Iniuſtos aũt in diuitijs ĩ honore:in poteſtate. Hæc.n.corporalia & terrena ſunt. Illi autem terrenam vitam agunt:nec aſſequi ĩmortalitatem queũt quia ſe voluptatibus dederunt:q̃ ſunt virtutijs ĩimicæ. Itaq; vita hæc tẽporalis illi ęternæ debet eſſe ſubiecta:ſicut corp⁹ aię. Quiſquis ergo animę vitam maluerit:vitã corporis cõtemnat neceſſe eſt:nec aliter eniti ad ſummũ poterit:niſi quę ſunt ima deſpexerit. Qui autem corporis vitam fuerit amplexus & cupiditates ſuas ĩ terrã deiecerit: illam ſuperiorem vitã cõſequi non põt. Sed qui mauult bene viuere in æternũ:male viuet ad tempus & afficiẽt oibus moleſtijs & laboribus q̃diu fuerit i terra:vt habeat diuinum ac cæleſte ſolatium. Et qui maluerit bene viuere ad tempus male viuet ĩ æternum.quia dã-

vt partim conſecutiue accipitur.

nabitur dei ſentẽtia ad pœnã: quia cœleſtib⁹ bonis terrena p̃poſuit. Propterea igit̃ coli ſe deus expetit & honorari ab hoie tanq̃ patervt virtutem & ſapientiam teneat: q̃ ſola imortalitatem parit. Naꝫ quia nullus alius pręter ipſum donare eam poteſt· quia ſolus poſſidet pietatem hominis/qui deuꝫ honorauerit: hoc afficitur pręmio: vt ſit in ęternum beatus: ſitq; apud deum & cum deo ſemper.

Item quare mundus creatus ſit: quare homo: q̃ ianis ſit cultus deorum. Cap. VI.

NVnc totam rationeꝫ breui circũſcriptione ſignem⁹. Iccirco mundus factus eſt vt naſcamur. Ideo naſcimur vt agnoſcamus factorem mundi ac noſtri deum. Ideo agnoſcimus vt colamus. Ideo colimus vt immortalitatem p̃ mercede laboruꝫ capiamus: quoniam maximis laboribus cultus dei cõſtat. Ideo præmio immortalitatis afficimur: vt ſimiles angelis effecti: ſummo patri ac deo in perpetuum ſeruiamus: & ſimus ęternum deo regnum. Hęc ſumma rei̊ eſt: hoc arcanum dei: hoc miniſterĩ mundi: a quo ſunt alieni/qui ſequentes pręſentem voluptatem terre ſtribus ac fragilibus bonis ſe addixerũt: & aias ad cœleſtia genitas: ſuauitatibus mortiferis tãq̃ luto cœnove demerſerũt. ¶ Quęramus nũc viciſſim an i cultu deo̊ ratiovlla ſubſiſtat: qui ſimulati ſunt. Si deo tm̃ ab homibus colunt̃: vt pręſtent illis opes: honores: victorias. quęq; alia q̃ non niſi ad pręſens valent. Si ſine cauſa gignimur ſi i hominibus procreandis prouidẽtia nulla verſatur: ſi caſu nobiſmet ipſis ac voluptatis noſtrę gratia naſcimur: ſi nihil poſt mortem ſumus: qd poteſt eſſe tam ſuperuacuum: tam inane: tam vanum: q̃ humana res: & q̃ mundus iſte: qui cũ ſit incredibili magnitudine: tam mirabili ratione conſtructus: tam rebus ineptis vacet? Cur enim ventorum ſpiritus citẽt nubes? Cur emicẽt fulgura? tonitrua mugiãt? hymbres cadãt: vt fruges terra producat? vt varios fœtus alat? Cur deniq; oĩs natura rerum laboret: ne quid deſit earum rerum quibus vita hominum ſuſtinetur: ſi eſt inanis: ſi ad nihilum interimus: ſi nihil eſt i nobis maioris emolumenti deo? Quod ſi eſt dictu nefas: nec putandũ eſt fieri poſſe/vt non ob aliquam maximã rationẽ fuerit conſtitutũ: quod videamus maxima ratione cõſtare: quę poteſt eſſe ratio in his erroribus prauarum religionum: & in hac pſuaſione philoſophorũ: qua putant animas interire? Profecto nulla. Quid enim habẽt dicere. Cur dij hominibus tam diligenter ſuis quęq; temporibus exhibeant? An vt illis far & merum demus? & odorem thuris? & ſanguineꝫ pecudum? quę neq; immortalib⁹ grata eſſe poſſunt: quia ſunt fragilia: neq; vſui eſſe expertibus corporum: quia hęc ad vſum corporalium data ſunt; & tamen ſi ea deſiderent: ſibiipſi poſſent exhibere:

Reb⁹ iep tis vacet. i. opaꝫ det ſi ue icũbat. quas res e numerat.

Deo. i. erga deum.

Siue igit: De hmõi interrogationibus tractat Fabr. v. in fine tertij capitis iuxta meam dſignationes.

cũ vellent. ¶Siue igit intereunt animæ: ſiue in ęternum manẽt: quã ratione cõtinet cultus deoꝝ: aut a quo mundus factus eſt? Cur? aut quando? aut quouſq? quatenus homies: aut q̃obrem procreati? Cur naſcuntur? intereunt? ſuccedunt? renouantur? Quid diſ ex cultibus eorum aſſequuntur: qui poſt mortem nihil futuri ſunt? Quid p̃ſtãt? Quid pollicentur? Quid minantur aut hominibus aut diſs dignuꝫ? Vel ſi manent animæ poſt obituꝫ: quid de his faciunt facturive ſũt? Quid illis opus eſt theſauro animarum? Ipſi illi ex quo fonte oriuntur? Quomodo? aut quare? aut vnde multi ſunt? Ita fit vt ſi ab illa rerum ſumma/quam ſuperius comprehendimus/aberraueris: omnis ratio intereat: & ad nihilum omnia reuoluantur.

¶Quare philoſophi nequiuerit comprehendere veritatem integre quam tamen (ſicut exempla declarant) particulatim comprehenderunt totam defendere nequiuerunt. Cap. VII.

QVam ſummã quia philoſophi nõ cõprehẽderunt: nec veritatem cõprehendere potuerũt: q̃uis ea fere quibus ſumma ipſa cẽſtat: & viderit & explicauerit: ſed diuerſi ac diuerſe oia illa ꝓtulerũt: nõ annectẽtes nec cauſas reꝝ: nec cõſequentias: nec rationes vt ſummam illam quę continet vniuerſa: & compigerent: & implerent: facile eſt autem docere pene vniuerſam veritatem per philoſophos & ſectas eſſe diuiſaꝫ. Non enim ſic philoſophi am nos euertimus: vt academici ſolent: quibus ad omnia reſpondere propoſitũ eſt: quod eſt potius calumniari & inuidere: ſed docem̃ nullam ſectam fuiſſe tam deuiam: nec philoſophoruꝫ quẽq̃ tã inanẽ qui nõ viderit aliquid ex vero. Sed dũ cõtradicendi ſtudio iſaniunt: dũ ſua ẽt falſa defẽdũt dũ alioꝝ ẽt vera ſubuertunt: nõ tantũ illis elapſa veritas eſt: quam ſequerere ſimulabãt: ſed ipſi etiam potiſſimum ſuo vitio pdiderũt. ¶Q; ſi extitiſſet aliquis qui veritatẽ ſparſã p ſingulos: per ſectaſq; diffuſam colligeret in vnũ: ac redigeret in corpus is profecto non diſſentiret a nobis. Sed hoc nemo facere niſi veri peritus ac ſciens poteſt. Verũ autem ſcire nõ niſi eius eſt: qui ſit doctus a deo. Nemo enim poteſt aliter repudiare quę falſa ſũt: eligere ac pbare q̃ vera: ſed ſi vel caſu id efficeret: certiſſime philopharetur. Et q̃uis nõ poſſet diuinis teſtimoniſs illa defendere: tamen ſeipſã veritas illuſtraret ſuo lumine. Quare incredibilis eſt error illorum: qui cum aliquã ſectã ꝓbauerint: eiq; ſe addixerit cæteros damnant tanq̃ falſas & inanes. Armãtq; ſe ad p̃liandum: nec quid defendere debeant ſcientes/nec quid refutare: incurſantq; paſſim ſine delectu omia quę afferũt quicũq; diſſentiũt. Ob has eorum pertinaciſſimas cõtentiões nulla extitit philoſophia: quæ ad verũ propius accederet. Nã particulatim veritas ab his tota cõphenſa eſt. ¶Factũ eẽ mundũ a deo di

xit plato. Idem prophetæ loquunt: idemq; & sibyllę carminibus ap paret. Errant ergo qui omnia vel sua spōte nata esse dixerūt: vel minutis seminibus cōglobatis: quoniā tāta res: tā ornata: tam magna: neq; fieri: neq; disponi & ordinari sine aliquo prudētissimo auctore potuit. & ea ipsa ratione qua constare ac regi oia sentiunt: solertissimę mentis artificem confitent. Hoim causa mundum & omnia quę in eo sunt: esse facta stoici loquunt: idem nos diuinæ litteræ docent. Errauit ergo Democritus: qui vermiculorum modo putauit effusos esse de terra nullo auctore nullaq; ratione. Cur. n. format⁹ sit homo: diuini sacramenti est: quod quia ille scire non poterat: humanā vitā deduxit ad nihilū. ¶ Ad virtutem capessendā nasci homines Aristō dixerunt. Idem nos moremur ac discimus a prophetis. Igitur falsus Aristippus: qui hoiem voluptati: id est malo tāq; pecudē subiugauit Immortales esse aias Pherecides & Plato disputauerunt. Hęc vero propria est in nostra religiōe doctrina. Ergo Dicearchus cū Democrito errauit: qui perire cū corpore ac dissolui argumētatus ē. Esse in feros zeno stoicus docuit: & sedes piorum ab impijs esse discretas: & illos quidē quietas ac delectabiles icolere regiones. Hos vero luere pœnas in tenebrosis locis atq; in cœni voraginibus horrēdis. idē nobis pphetæ palā faciunt. Ergo Epicurus errauit qui poetarū id esse figmētum putauit: & illas inferorum pœnas q̄ ferunt in hac esse vita interptatus est. ¶ Tota igit veritatē & omne diuinę religionis arcanū philosophi attigerunt. Sed alijs refellētib⁹ defendere id qđ iuenerant: nequiuerūt: quia singulis rō nō quadrauit: nec ea q̄ vera senserant: in summā redigere potuerunt: sicut superius nos fecimus.

Plato.

Atomorū assertores

Stoici.

Democritus.

Ariston.

Aristippus.

Dicearchus

zeno.

Epicurus

De immortalitate animæ: & quibus eam argumentis Plato sit conatus astruere. Cap. VIII.

NUm est igitur summum bonū immortalitas: ad quā capiendā & formati a principio: & nati sumus. Ad hanc tendim⁹: hanc spectat hūana natura: ad hāc nos ꝓuehit virtus. Quod bonum quia cōprehendimus: superest etiam vt de ipsa immortalitate dicamus. Platonis argumenta quanuis ad rem cōferant multum: tamen parum habent firmitatis ad probandam & implendam veritatem quoniam nec rōnē mysterij magni totius cōsummauerat in vnūq; collegerat: nec summū bonū cōprehenderat. Nam licet verū de imortalitate aiæ sentiret: tamen nō ita de illa tāq; de summo bono differebat. ¶ Nos igit certiorib⁹ signis eligere possumus veritatē: qui eā non ancipiti suspitione collegimus: sed diuina traditione cognouim⁹. Plato aūt sic argumentat⁹ est immortale esse quicquid per seipsum & sentit: & semper mouetur. Quod enim principiū motus nō habet: nec finem habituꝝ: qa deseri a semeipso

Plato.

non poteſt.quod argumentū etiā mutis aialib⁹ ęternitatē daret:niſi adiectione ſapiētię diſcreuiſſet. Addidit igit vt effugeret hāc cōmunitatē fieri nō poſſe quin ſit imortalis animus humanus cui⁹ mirāda ſollertia inuenīēdi:& celeritas cogitādi:& facilitas p̄cipiēdi atq; diſcernēdi:& memoria p̄teritorū:& puidētia futurorū:& artiū plęrūq; innumerabiliū ſcientia:qua cęterę careant animātes:diuina & cęleſtis appareat:quia & origo animi qui tāta capiat:tāta cōtineat:nulla reperiaſ in terra. Siquidē ex concreatione terrena nihil hēat admixtū:ſed neceſſe eſt i terrā reſolui:qđ eſt inhoie pōderoſum & diſſolubile. Quod aūt tenue ac ſubtile:id eſſe indiuiduu3:ac domicilio corporis velut carcere liberatum:ad cælum & naturā ſuam peruolare. Hæc fere Platonis collecta breuiter:quæ apud ipſu3 late copioſeq; explicantur. In eadē ſnia fuit etiam Pythagoras antea:eiuſdēq; p̄ceptor Pherecydes quē Cicero tradidit primū de æternitate animarū diſputaſſe. Qui omnes licet eloquētia excellerēt:tamen i hac primū cōtentione nō minus auctoritatis habuerūt qui contra hanc ſententiam differebant. Dicearchus primo:deinde Democrit⁹:poſtremo Epicurus:adeo vt res ipſa de qua inter ſe pugnabāt:i dubiu3 vocare tur. Deniq; & Tulli⁹ expoſitis horū omniū de imortalitate ac morte ſententijs:neſcire ſe quid ſit verum ,pnunciauit. Harū inquit ſētētiarū quę vera ſit:deus aliquis viderit. Et rurſus alibi. Quoniam vtraq; inquit earum ſentētiarū doctiſſimos habuit auctores:nec quid certi ſit diuinari poteſt. Verum opus nobis diuinatione nō eſt:quibus veritatem diuinitas ipſa patefecit.

Indiuiduum.i.idiuiſibile.

Pythagoras Pherecides.

Pulchra figura diuinitas ad vocabulū diuinationis.

¶ Quę ſit de immortalitate animæ fidelis aſſertio. Et q⁹ laborum virtutumq; finis beata æternitas eſt. Cap. IX.

Argumētū ęternitatis aiæ: ex hoc q⁹ nullo ſēſu p̄cipit: ſ3 tātū (ſicut de⁹) ex operib⁹ mirandis.

DEIs itaq; argumētis quæ Plato:nec vllus alius inuenit:animarum ęternitas ,p̄bari ac p̄ſpici poteſt:quæ nos breuiter collegimus quoniā:properat oratio ad enarrandū iudiciū dei maximum:quod in terra propinquante ſæculorū fine celebrabitur. Ante omnia quoniam deus ab homine videri non poteſt:ne quis tamen ex eo ipſo putaret deum non eſſe:quia mortalibus oculis non videretur:inter cætera inſtitutorum ſuorum miracula:fecit etiam multa:quorum vis quidem appareret:ſubſtātia tamē non videreť:ſicut eſt vox:odor:ventus:vt harum rerum argumento & exemplo:etiā deum licet ſub oculos non veniret:de ſua tamen vi: & effectu:& operibus cernęremus. Quid voce clarius? aut vēto forti? aut odore violentius? Hæc tamen cū per aerem feruntur:ad ſenſuſq; noſtros veniunt:& eos potentia ſua impellunt:non cernuntur acie luminum:ſed aliſ corporis partibus ſentiuntur. Similiter deus non aſpectu nobis alioue fragili ſenſu cōpręgendendus eſt:ſed men

tis oculis ituēdus:cū opa eius p̄clara & mirāda videam⁹. Nam illos qui nullū oīno deū esse dixerūt:non modo phōs:sed ne homīes qui dez esse dixerī:qui mutis simillimi ex solo corpore cōstituerūt:nihil oīno cernētes aīo & ad sensuz corporis cūcta referētes:q nihil puta bāt esse nisi qđ oculis cōtuebāt. Et quia videbant aut bōis accidere aduersa aut malis ꝓspera:fortuitu geri oia crediderūt:& natura mū dū nō ꝓuidētia cōstitutū. Hic iā ꝓlapsi sūt ad deliramēta:q̄ talē sen tētiā necessario seq̄bātur. Quod si est de⁹ & incorporalis/& iuisibilis: & ętern⁹;ergo nō iccirco iterire aiaz credibile est:quia nō videt̄ post q̄ receſſit a corpore:qm̄ cōstat esse aliquid sentiēs ac vigēs:qđ nō ve niat sub aspectu. At.n. difficile ē aīo cōp̄hendere quēadmodū possit anima retinere sensū sine his partib⁹ corporis:ī quib⁹ inest officiū sē tiēdi. Quid de deo? Nō facile est cōp̄hēdere quēadmodū vigeat sine corpore? Q̄ si deos esse credūt/qui ii sūt:vtiq̄ aīæ sunt exptes corpo rū necesse est humanas aīas eadē ratiōe subsistere:qm̄ ex ipsa rōne ac ꝓuidentia intelligit esse q̄dam in hoie ac deo simīlitudo. Deniq̄ illud argumētum qđ. M. Tullius vidit:satis firmū ē ex eo æternitatē aīæ posse dignosci:quia nullū sit aliud aīal qđ habeat notitiā dei ali quā religioq̄ sit pene sola:q̄ hoiez discernat a mutis:q̄ cū ī hoiez so lū cadat ꝓfecto testat̄ id affectare nos:id desiderare:id colere:quod nobis familiare:qđ ꝓximū sit futurū. At aliquis cū cæteraz animāti um naturā cōsiderauerit: quas pronis corporib⁹ adiectas in terrāq̄ ꝓstratas sūmi dei ꝓuidētia effecit:vt ex hoc intelligi possit:nihil eas rōnis hīe cū cęlo:pōt nō itelligeī solū ex oīb⁹ cœleste ac diuinū aīal esse hominē:cui⁹ corp⁹ ab humo excitatū:vult⁹ sublimis: stat⁹ rect⁹ originē suā q̄rit:& quasi contēpta humilitate terræ ad altum nitit̄:qa sentit summū bonum in summo sibi esse q̄rendum: memorq̄ condi tiōis suæ qua deus illum fecit eximiū artificē suum spectat. Quā spe ctationē Trismegistus θεωριαν rectissime nomiauit: quę in mutis animalibus nulla est. Cum autez sapientia quę soli homini data est: nihil aliud sit q̄ dei notitia:apparet animam non interire neq̄ dissol ui:sed manere in sempiternū:quia deū qui sempiternus est:& quæ rit:& dilīgit ipsa cogente natura:sentiens velvnde orta sit:vel quo re ditura. Prętera nō exiguū immortalitatis argumentuz est:q̄ homo solū cœlesti elemento vtatur. Nā cum rerum natura his duobus ele mentis quæ repugnātia sibi & inimica sunt/cōstet: igne & aqua quo rum alterum cœlo:alterum terræ ascribitur. Cętera animantes qa terrenæ mortalesq̄ sunt: terreno grauiq̄ vtuntur elemento: Homo solus ignem in vsu habet: quod est elementum leue: sublime:cœle ste. Ea vero quæ ponderosa sunt ad mortem deprimunt: & quæ leuia sunt; ad vitā subleuant:quia vita in summo est; mors in imo.

Si diſ ſunt aię ſunt ſñ corpore.

Virtꝰ quo q̄ : Magnuꝫ argumētū p̄ immortalitatē animæ.

Et vt lux eſſe ſine igne non pōt: ſic vita ſine luce. Igitur ignis elemētum eſt lucis ac vitæ: vnde apparet hoiem qui eo vtit: immortalem ſortitū eſſe cōditionem: quia id illi familiare eſt: quod facit vitā. Virtus quoq̄ homini ſoli data: magno argumēto eſt imortales eſſe aias quod non erit ſecundū naturaꝫ: ſi anima extinguit. Huic enim p̄ti vitæ nocet. Nā vita iſta terrena quam communem cū mutis aialibꝰ ducimus: & voluptatē expetit: cuius variis fructibus ac ſuauitatibus delectat: & dolorē fugit: cuius aſperitas naturā viuentiū acerbis ſenſibus lędit: & ad mortē p̄ducere nitit: q̄ diſſoluit animantes. Si ergo virtus & prohibet his bonis hoiem quæ naturaliter appetunt: & ad ſuſtinenda mala impellit q̄ naturaliter fugiunt. Ergo maluꝫ ē virtus & inimica naturæ: ſtultūq̄ iudicari neceſſe eſt: qui eā ſequit: quoniā ſe ipſe lędit & fugiēdo bona p̄ſentia: & appetēdo ęque mala ſine ſpe fructus amplioris. Nā cū liceat nobis iucundiſſimis fruivoluptatibꝰ: nōne ſenſu carere videamur: ſi malimus i humilitate/in egeſtate/in contēptu/in ignominia viuere: aut ne viuere quidē: ſed dolore cruciati & mori? Ex quibus malis nihil amplius aſſequamur: quo poſſitvoluptas omiſſa pēſati. ¶ Si aūt virtus malum non eſt: facitq̄ honeſte: q̄ voluptates vitioſas turpeſq̄ contemnit: & fortiter: q̄ nec dolores nec mortē timet: vt officiuꝫ ſeruet. Ergo maius aliqđ bonū aſſequat neceſſe eſt/q̄ ſunt illa quę ſpernit. At vero morte ſuſcepta: quodvltetius bonuꝫ ſperari poteſt/niſi æternitas.

Itē p̄ immortalitate animæ virtutis ac vitioꝝ collatione: & q̄ virtus ſemel habita p̄petuat: & amitti nō pōt. Et q̄ vita duplex ē: & item mortes duæ homini p̄ponunt. Cap. X

TRanſeamus nūc viciſſim ad ea: quę virtuti repugnāt: vt ēt ex his immortalitas animæ colligat. Vitia oia temporalia ſunt: ad p̄ſens enim cōmouetur iræ impetus: receptavltione ſedat: libidinis voluptas corporis finis eſt. Cupiditatem autem ſatietas earum rerum quas expetit: aut aliorum affectuū commotiones iterimūt. Ambitio poſtq̄ honores quos voluit adepta eſt: cōſeneſcit. Itē cętera vitia conſiſtere ac p̄manere non poſſunt: ſed ipſo fructu quē expetunt: finiuntur. Recedūt ergo & redeūt. Virtus aūt ſine vlla intermiſſione p̄petua eſt: nec diſcedere ab eo poteſt: qui eā ſemel cœpit. Nā ſi habeat iteruallū: ſi aliquādo ea carere poſſumus: redibunt p̄tinus vitia: quę virtutem ſemper impugnant. Nō eſt igit cōp̄hēſa ſi deſerit: ſi aliquando ſecedit. Cum vero ſibi domicilium ſtabile collocauit: in omni actu verſari eā neceſſe eſt. Nec pōt fideliter depellere vitia & fugare: niſi pectus qđ iſedit p̄petua ſtatione munierit. Ipſa ergo virtutis perpetuitas indicat humanuꝫ animū ſi virtutē cœperit: permanere: quia & virtus p̄petua eſt: & ſolus ani-

mus humanus virtutē capit. Quoniā igit cōtraria ſunt vitia virtuti: ois rō diuerſa & cōtraria ſit neceſſe eſt:quia vitia/cōmotiões & pturbationes animi ſūt. Virtus ecōtrario lenitudo & trāquillitas animi eſt. Quia vitia tēporalia & breuia ſunt:virtus ppetua/& conſtans/& par ſibi ſemp. Quia vitioꝝ fructus.i.voluptates ęque vtipſa breues temporaleſq; ſunt. Virtutis ergo fructus ac p̄miū ſempiternū eſt. Quia vitiorum commodum in preſenti eſt:virtutis igit in futuro. Ita fit vt in hac vita virtutis p̄mium nullū ſit:quia virtus adhuc ipſa eſt. Nam ſicut vitia cū in actu ſuo finiunt:voluptas & p̄mia eorum ſequuntur ita virtus cum finita eſt merces eius inſequit. Virtus autem nunq̄ niſi morte finit:qm̄ & in morte ſuſcipienda ſummū eius officium eſt. Ergo p̄mium virtutis eſt poſt mortē. Deniq; Cicero i Tuſculanis (q̄uis dubitanter) tamen ſenſit ſummū homini bonū non niſi poſt mortem cōtigere. Fidēti aio iquit ſi ita res feret:gradiet ad mortē:in qua aut ſummū bonū aut nullū malū eſſe cognouimus. ¶ Mors igit nō extinguit hoiez:ſed ad p̄miū virtutis admittit: qui aūt ſe (vt ait idē) vitijs acſceleribus cōtaminauerit voluptatiq; ſeruierit:is vero dānatus ęternā luet pœnā quā diuinæ litteræ ſecundā mortem nominant:q̄ē & ppetua & grauiſſimis cruciatibus plena. Nā ſicuti duæ vitæ ppoſitæ ſunt homini:quaꝝ altera eſt animæ:altera corporis: ita & mortes duæ ppoſitæ ſunt:vna pertinēs ad corpus/ qua cūctos ſcdm naturam fungi neceſſe eſt. Altera pertinēs ad aiaz: quę ſcelere acquirit. virtute nitat. Vtręc vita tēporalis eſt:certoſq; terminos habet:quia corporis eſt:ſic & mors ęque tēporalis eſt:certūq; habet finē: qa corpus attingit.

De mortis tēporaneæ termio:reſurgētibꝰ alij ad pennē vel vitā id ē imortalitatis fructū:vel mortē.i.tormēta infinita. Concluditq; aiæ imortalitatē ex ęternoꝝ deſiderio. Cap̄.XI.

IMpletis ergo tēporibus quę deus morti ſtatuit: termiabitur ipſa mors. Et qa tēporalē vitā temporalis mors ſequit conſequēs eſt vt reſurgāt animę ad vitā pennē:quia finem mors tēporalis accipit. Rurſus ſicut vita animi ſempiterna eſt:ſqua & diuinos & ineloquibiles immortalitatis ſuæ fructus capit: ita & mors eius ppetua ſit neceſſe eſt:in qua perennes pœnas & infinita tormēta p̄ peccatis pēdit. Ergo in ea cōditiōe res poſita eſt: vt qui beati ſunt in hac vita temporali atq; terrena:ſemp miſeri ſint futuri:quia iā bonis q̄ maluerunt potiti ſunt:qđ his euenit: qui deos adorāt:deū negligunt. Deide qui iuſtitiā ſequētes:in hac vita miſeri fuerint & cōtēpti/& inopes/ & ob ipſam iuſtitiā cōtumelijs & iniurijs ſępe vexati (quia nec aliter virtꝰ teneri poteſt) ſemp beati ſunt futuri:vt quia mala iā ptulerūt etiam bonis fruant. Quod hisvtiq; cōtingit:qui cōtēptis terreſtribꝰ diis/& fragilibꝰ bonis cœleſtē religio-

Virtꝰ ppetua eſt. ad Corin. iij. Charitas nūq̄ excidit. & iure vlpianꝰ Iuſtitia (inquit) ē cōſtās & ppetua voluntas ius ſuū vnicuiq; tribuens. Diuiq̄ lrę: apoca.xx. ite3 de duplicí morte lege.li. .ij.ca.xiij. & ita duplex eſt reſurrectio. Qua cunctos: Pau. Statutū ē hoibus ſemel mori.

Aiæ .i. homies.j. petri tertio. Octo aiæ ſaluæ factæ ſunt p aquam.

nem dei ſequunt: cui⁹ bonu⁹ (ſicut ipſe qui tribuit) ſempiterna ſunt

Quid opera corporis atq; animi? Nõne indicant eſſe animã mortis exptẽ? Nã corpus quia ipſum fragile eſt atq; mortale: quęcũq; opa

æquæ caduca ſunt aliį legunt mortalia/ atq; caduca fũt.

molit: ęque caduca ſunt. Nihil.n. Tulli⁹ ait eſſe qđ ſit manibus hũanis laboratũ: qđ nõ aliquãdo ad interitũ redigat: vel iniuria hominũ vel ipa confectrice omnium vetuſtate. At vero animi opera videm⁹ ęterna. Nã quęcũq; cõtemptui ꝑſentium ſtudentes in memoriã monumenta ingenio⁹/factorũq; magnorum relinq̃runt: hi plane mentis ſuæ acvirtutis nomẽ indelebile q̃ſierũt. Ergo ſi opa corporis ideo mortalia ſunt: quia ipſum mortalem eſt: ſequitur ex eo vt anima immortalis appareat: quia videm⁹ opera eius non eſſe mortalia. Eodẽ modo deſideria quoq; corporis animiq; declarant alte⁹ eſſe mortale/alteru⁹ ſempiternũ. Corpus.n. nihil niſi tẽporale deſiderat. i. cibũ potũ/idumentũ/quietẽ/voluptatem. Et tamen hęc ipſa ſine vi & ad-

Paulus ad Cori. Caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ Sp̃s aute⁹ aduerſus carnem.

miniculo animi nec cupere: nec aſſequi põt. Aimus autem p ſe multa deſiderat: q̃ ad officiu⁹ fructumve corporis redundẽt: eaq; nõ fragilia ſed ęterna ſunt: vt fama virtutis: vt memoria nominis. Na⁹ cultum dei/qui conſtat abſtinentia cupiditatu⁹/ac libidinũ/patiẽtia doloris ac contemptu mortis: etiam contra corpus anima concupiſcit: Vnde credibile ẽ nõ interire aia⁹: ſed diſſociari a corpore: quia corp⁹ ſine anima nihil põt: animus aũt põt multa & magna ſine corpore. Quid q; ea q̃ viſibilia ſunt oculis: & tãgibilia manu: quia externã

De hoc alibi dictu⁹ eſt.

vim pati poſſunt: ęterna eſſe nõ poſſunt? Ea vero q̃ neq; ſub tactu: neq; ſub viſu veniunt: ſed tãtummodo vis eo⁹/& ratio/& effect⁹ apparet: æterna ſunt: quia nullã vim patiũt extrinſec⁹. Corpus aũt ſi ideo mortale eſt/quia viſui pariter ac tactui ſubiacet: ergo & aima iccirco immortalis eſt/quia nec tangi poteſt/nec videri.

Omnia Epicureorum contra animæ immortalitatem argumẽta perpulchre ſoluit. Cap. XII.

Lucretius

Plato.

VNc argumenta eorũ qui cõtradixerunt refellamus: quæ Lucretius tertio libro execut⁹ eſt: qñ cum corpore inquit anima naſcit: cũ corpore intereat neceſſe eſt. At nõ eſt partriuſq; ratio. ſolidũ.n. & cõpręhenſibile corp⁹ eſt. & oculis & manu. Animavero tenuis/& tactum/viſũq; fugiens. Corpus ex terra fictum atq; conſolidatũ eſt: anima in ſe nihil concreti/nihil terreni ponderis habet (vt Plato diſſerebat) Nec.n. tantam poſſet habere ſolertiam tantam vim/tantam celeritatẽ niſi originem traheret e cœlo. Corpus igit qñ fictum ex ponderoſo & corruptibili elemẽto: & tangibile eſt/& viſibile: corrũpit atq; occidit: nec vim repellere poteſt: quia ſub aſpectũ & ſub tactum venit. Aia aũt quia tenuitate ſua omnem tactu⁹ fugit: nullo ictu diſſolui poteſt. Ergo quamuis iter ſe

coniuncta & ſociata naſcanť: & alterum quod eſt de terrena concretione formatum: quaſi vaſculum ſit alterius quod eſt a cæleſti ſubtilitate deductum: cũ vis aliqua vtrumq; diſcreuerit: q̃ diſcretio mors vocať: cum vtrũq; in naturam ſuam recedit: quod ex terra fuit: id in terram reſoluitur: quod ex cæleſti ſpiritu: id conſtat ac viget ſemper quoniam diuinus ſpiritus ſempiternus eſt. Deinde idem Lucretius oblitus quid aſſereret: & quod dogma defẽderet: hos verſus poſuit. Cedit idem retro de terra quod fuit ante. In terrã: ſed quod miſſum eſt ex æheris oris Id rurſus cæli fulgentia templa receptant. Quod eius non erat dicere: qui perire animas cũ corporibus diſſerebat: ſed victus eſt veritate & imprudenti ratio vera ſurrepſit. ¶ Præterea id ipſum quod colligit diſſolui aĩam: hoc eſt ſimul cũ corpore interire quoniam ſimul naſcanť: & falſum eſt & in contrarium conuerti poteſt. Non enĩ ſimul interit: ſed anima diſcedente integrum per multos dies manet: & plerumq; medicatum diutiſſime durat. Nam ſi vt ſimul naſcunť: ſic interirent: non diſcederet repente anima corpuſq; deſereret: ſed vno temporis puncto vtrũq; pariter diſſipareť: & tam celeriter etiam corpus adhuc ſpiritu in eo manẽte deliqueſceret ac periret: q̃ celeriter anima cecedit. Immo vero diſſoluto corpore aĩa vaniſceret velut humor fracto vaſe diffuſus. Nam ſi terrenũ & fragile corpus poſt feceſſuĩ animę non ſtatim defluit in terram q; tabeſcit: ex qua illi origo eſt. Ergo anima quæ fragilis non eſt: in æternum manet: quoniam origo eius eterna eſt. Quoniam creſcit inquit ſenſus in pueris: & in iuuenibus viget: & in ſenibus diminuiť: apparet eſſe mortalem. Primum non eſt idem mens & anima. Aliud ẽ. n. quo viuimus: aliud quod cogitamus. Nam dormientium mens non anima ſopitur: & in furioſis mens extinguitur: anima manet: & ideo non examines: ſed dementes vocanť. Mens ergo id eſt intelligentia vel augetur vel minuitur pro ætate. Anima in ſtatu ſuo ſemper eſt. Et ex quo tempore ſpirandi accepit facultatem: eadem vſq; ad vltimum durat: donec emiſſa corporis clauſo ad ſedem ſuam reuolet. Deinde q; anima q̃uis a deo ſit inſpirata tamẽ quia tenebroſo domicilio terrenæ carnis incluſa eſt: ſcientiam nõ habet: quę eſt diuinitatis. Audit ergo: ac diſcit omnia & ſapientiam diſcendo & audiendo capit: & ſenectus non minuit ſapientiã: ſed auget. Si tamẽ iuuenilis ætas virtute decurſa eſt: & ſi nimia ſenectus fregerit membra; non eſt animę vitium: ſi viſus euanuit: ſi lingua torpuit: ſi auditus obſurduit: ſed corporis. At enim memoria deficit: quid mirũ ſi labẽtis domicilij ruina p̃mitur mẽs: & præterea obliuiſcitur: non aliter futura diuina q̃ ſi carerent quo cohibeť. effugerit. Verũ eadem inquit dolori ac luctui obnoxia ẽ: & ebrietate demẽtit: vnde fragilis & mortalis

Origo animæ eterna eſt Aug. xix. libro de trinitate. capi. iii. Aia naturaliter immortalis eſt. in qua nihil meli⁹ creatũ ẽ q̃ q; ad ſui creatoris imaginem facta ẽ: q̃ cũ ipſi⁹ immortalitate pdurabit: tã miſerę/q̃ beatæ. Nota mẽtis & aiæ diſtinctionẽ.

appareꝛ. Iccirco igiꝛ virtus & ſapientia neceſſaria eſt: vt & meror qui contrahitur indigna patiẽdo ac viuẽdo: fortitudine repellatur & voluptas non mõ potandi ſed etiam ęteraꝝ rerũ abſtinentia ſupereꝛ Nam ſi careat virtute: ſi voluptatibus dedita molliatur morti fiet obnoxia: qm̃ virtus (vt docuimus) ĩmortalitatis eſt fabricatrix: & voluptas mortis. Mors aũt (ſicut oſtẽdi) nõ funditus perimit ac delet: ſed ęternis efficit cruciatibus. Nam interire prorſus aĩa non põt: qm̃ ex dei ſpiritu (qui ęternus eſt) originẽ cœpit. Anima etiã inquit morbũ corporis ſentit: & obliuionẽ ſui patiꝛ. Et ſicut ęgreſcit ſic etiam ſæpe ſanaꝛ. Hoc eſt ergo cur maxie virtus adhibenda ſit ne vllo corporis dolore frangaꝛ: & obliuione ſui non anima ſed mens patiatur. Quæ quoniã certa corporis regione cõſiſtit: cuiꝰ eã ptem vis aliqua morbi vitiauerit: mouꝛ loco: & quaſi conquaſſata de ſede ſua migrat: reditura. ſ. cũ medela: & ſanitas domiciliũ ſuũ reformauerit. Naꝫ qa aĩa eſt iuncta cũ corpore ſi virtute careat cõtagio eius ęgreſcit: & ibecillitas de ſocietate fragilitatis redũdat ad mentem. Cum autem diſſociata fuerit a corpore vigebit ipſa p ſe nec vlla iam fragilitatis cõditione tẽptabitur: quia indumentũ fragile piecit. ¶ Sicut oculꝰ (inqt) euulſus a corpore: ac ſeparatus nihil põt videre: ita & anima ſeparata nihil ſentire: quia & ipſa pars ẽ corporis. Falſũ hoc & diſſimile eſt Anima enim nõ pars corporis: ſed in corpore eſt. Sicut id quod vaſe cõtineꝛ vaſis pars non eſt: nec ea q̃ in domo ſunt ptes domus eſſe dicunꝛ: ita nec anima pars ẽ corporis: quia corpꝰ vel vas animę eſt vel receptaculũ: Iam illud argumentum multo magis ĩane eſt: q̃ quidẽ ait aĩam quia non citius emittaꝛ e corpore mortale videri: ſed paulatim ſe ex omnibus membris explicet a ſummis pedibus incipiens tanq̃ ſi eſſet ęterna vno temporis momẽto erũperet: quod fit ĩ his qui ferro intereũt. Quos aũt morbus interimit: ſpiritũ diutius exhalant vt paulatim frigeſcentibus mẽbris anima effleꝛ. q̃ cũ materia ſãguinis cõtineaꝛ: ſicut lumen oleo: & materia febrium calore cõſumpta: neceſſe ẽ mẽbrorum ſumma quæq̃ frigeſcere: qm̃ venæ exiliores in extrema corporis porrigunꝛ: & extremi: ac tenuiores riui deficiẽte vena fontis areſcunt. ¶ Nec tñ quia ſenſus corporis deficit: aĩæ ſẽſũ extingui & occidere putandũ eſt. Non em̃ anima corpore deficiẽte ſed corpus anima decedẽte putreſcit: quia ſenſum oẽm trahit ſecũ. Cum aũt p̃ſens aĩa ſenſũ ſuũ tribuat corpori: & viuere id efficiat: fieri non põt vt non ipſa per ſe viuat: & ſentiat: qm̃ ipſa eſt: & ſenſus: & vita. Nã q̃ ait: Quod ſi immortalis noſtra foret mens. Nõ tã ſe mori ens diſſolui conqueꝛet. Sed magis ire foras: veſtemq̃ relinquere vt anguis. Equidẽ nunq̃ vidi qui q̃reretur ſe i morte diſſolui: ſed ille fortaſſe Epicureum aliquẽ viderat: etiã dũ moriꝛ philoſophantẽ acde

Anima ex ęterni dei ſpiritu: id eſt inſpiratiõe oriſ ginẽ cępit quia inſpirauit i faciẽ homis ſpiraculũ vitę. Sen. ſecundo.

ſua diſſolutione in extremo ſpũ differentẽ. Quomodo fieri põt vtrũ diſſolui ſe ſentiat: an corpore liberari: cũ i exitu lingua muteſcat? Nãdum ſentit: & loqui põt nõdum diſſolutus eſt vbi diſſolutus eſt: nec ſentire iam nec loqui poteſt. Ita q̃ri de diſſolutione aut nõdũ poteſt aut iam nõ poteſt. At enim prius q̃ diſſoluatur: intelligit ſe diſſolutũ iri. Quid q̃ videmus plęroſq; moriẽtiũ nec diſſolui cõq̃rẽtes (vt ait) ſed exire ſe & proficiſci & ãbulare teſtantes: idq; aut guſtu ſignificãt aut (ſi adhuc poſſunt) & voce pronũciant? Vnde apparet nõ diſſolutionem fieri: ſed ſeparationẽ: q̃ declarat animã pmanere. ¶ Cętera Epicurei dogmatis argumẽta Pythagoræ repugnãt diſſerẽti migrare animas de corporibus vetuſtate: ac morte cõfectis: & inſinuare ſe nouis: & recẽs natis. Et eaſdẽ ſemper renaſci: modo i hoie: modo in pecude: modo in beſtia: modo in volucre: & hac rõne imortales eſſe q̃ ſæpe variorũ: ac diſſimiliũ corporum domicilia cõmutent. Quæ ſentẽtia deliri hominis qm̃ ridicula eſt: & mimo dignior q̃ ſcolaſtico ne refelli quidẽ ſerio debuit. Quod qui facit: videtur vereri ne quis id credat. Prætereunda ſunt igit̃ nobis ea q̃ pro falſo contra falſum diſſerebant̃: ſatis eſt ea refutaſſe quæ contra verum diſputata ſunt.

¶ Quatenus gẽtiliũ teſtimoniis cõprobetur aię imortalitas: Cõclu ditq; falſã eẽ aduerſãtiũ ſniaz: & maxie ariſtoxeni muſici Ca. XIII.

DEclaraui (vt opinor) animam non eſſe ſolubilez: ſupereſt citare teſtes: quorũ auctoritate argumenta firmentur. Ne q; nunc ꝓphetas in teſtimoniũ vocabo, quorum ratio & diuinatio in hoc ſolo poſita eſt vt ad cultum dei: & ad immortalitatem ab eo accipiendam creari hominem doceant: ſed eos potius quibus iſtos qui reſpuũt veritatẽ credere ſit neceſſe. Hermes naturã hominis deſcribẽs: vt doceret quẽadmodũ eſſet a deo factus hæc intulit. καὶ τό ἀυτό ἐξ ἀμφοτέρων φύσεων τῆς τε ἀθανάτου καὶ τῆς θρητῆς μίαν ἔσωσιει φύσιν ἀνθρώπου. τον μὲν τὸν πᾶν μέν ἀθάνατον: πᾶν δὲ θρητὸν ποιησᾶς καὶ τοῦτον φέρων ἐν μέσω θείας καὶ ἀταράτου φύσεως καὶ τῆς θρητῆς καὶ μετὰβλητοῦ κατεστήσατο ἵνα ὁρᾶν ἄστα καὶ θαυμάσῃ. Idẽ & idẽ ex vtraq; natura mortali & imortali vnã faciebat naturaz hõinis: eundem: in aliquo quidez immortalẽ: in aliquo autẽ mortalem faciens: & hunc ferens in medio diuinę & immortalis nature & mortalis mutabilisq; conſtituit: vt omnia videns: omnia miretur. ¶ Sed hunc fortaſſe aliquis in numero philoſophorum computet: q̃uis in deo relatus Mercurij nomine ab Aegyptiis honorẽt̃: nec plei auctoritatis tribuat: q̃ Platoni aut Pythagorę. Maius igit̃ teſtimonium requiramus. ¶ Polites quidem conſuluit Apolinem Mileſiũ vtrum ne maneat anima poſt mortem: an reſoluat̃: & reſpondit his.

Hermes.

Diuinatio ꝓphetarum.

Apollinis responsus

versib⁹. ψυχὴ μὲν μέχρις οὗ δεσμοῖσ προσσῶμα κρατεῖται φθαρτανοοῦσα πάθη θνητοῖσ ἀλγηδόσιν εἴκει ηνίκα δ' ἀνὰ λυσιν βροτεην μετάσωμα μάρανθέν ἀκυστὴν εὑρηται ἔστ' αἰθέρα πᾶσα φορεῖται ἀνέρα γύρασουσα μένει δ' εἰσπάμπαν ἀτηρόσ πρωτογονοσ γαρ τοῦτο τοῦτο θεοῦ διέταξε πρόνοια. Idest Anima quidem quo ad vinculis corporeis tenetur: corruptibiles passiones sentiens: mortalibus cedit doloribus. Cuius vero humanam solutionem velocissimam post corruptum corpus inuenerit: eois in æthera fertur: nunq̃ senescens: & manet in æternũ sine pœna. Primogenita etenim hoc diuina disposuit prudentia. ¶ Quid carmina Sibyllina? Nonne ita esse declarant: cum fore aliquando denunciãt: vt a deo de viuis ac mortuis iudicetur: quorum exempla paulo post inferemus. Falsa est igit̃ Democriti: & Epicuri sententia: & Dicearchi de animi dissolutione: qui ꝓfecto non auderent de interitu animarum mago aliquo ꝑsente differere: qui sciret certis carminib⁹ cieri ab inferis aias: & adesse: & prębere se humanis oculis vidẽdas: & loqui: & futura ꝑdicere. Et si auderẽt: re ipsa & documẽtis præsentib⁹ vincerentur. Sed quia non quidebant aię rõnẽ: quę tam subtilis ẽ: vt oculos humanę mẽtis effugiat: interire dixerũt. ¶ Quid aristoxenus qui negauit oino vllam esse animã: etiam cũ viuit in corpore? Sed si cut in fidibus ex intẽtione neruorũ effici concordẽ sonum: atq; cantum: quem musici harmoniam vocãt: ita in corporibus ex compage viscerum ac vigore membrorum vim sentiendi existere quo nihil dici delirius potest. Verum ille oculos quidem habuit incolumes cor tñ cecum: quia viuere se & habere mẽtem qua id ipsum quod cogitaue rat: non videbat. ¶ Sed plerisq; hoc philosophis accidit: vt putarẽt omnino nõ esse quicquid oculis non apparet: cũ mentis acies multo clarior esse debeat q̃ corporis: ad ea perspicienda: quorum vis ac ratio sentitur potius quam videtur.

Apollinis responsus

Sapientia primogenita dicit̃ ante oẽm creaturã.

Tres philosophi errantes circa aiæ immortalitatem.

Aristoxenus.

Hũc etiam Cicero in tusculaq̃est, tax at

¶ Sublato errore chaldaico circa mũdi originẽ: dicit suo tẽpore nondũ sextũ millesimũ, annũ inde cõclusũ: ac pacatiora sperãda multorum annorũ tempora/populo dei ꝑ doctrinã cęlestẽ viuifico. Qualia vero circa finẽ expectanda sint, sacris litteris scrutandũ. Ca. XIIII.

Ingẽs philosophorum error: qualẽ & Aristoteles coarguit: q̃ scilicet sẽsibilia ꝑferebant.

VOniã de immortalitate diximus animę: sequit̃ vt doceamus quatenus homini & quando tribuatur: vt in hoc quoq; prauitatis & stultitiæ suæ perspiciant errores qui mortales quosdam decretis placitisq; mortalium deos esse factos opinantur: vel q̃ artes inuenerant: vel q̃ vsum quarundam frugum docuerant: vel q̃ vtilia vitæ hominum prouiderant: vel q̃ immanes bestias interemerant Quæ merita q̃ longe ab immortalitate

ſemota ſint:& docuimus in prioribus libris:&nũc docebimus:vt ap
pareat ſolaꝫ eẽ iuſtitiã: quęvitã homini pariat ęternam:& ſolum de
um qui ęternæ vitæ ꝓmiuꝫ largiaꝫ.Nã illi qui ſuis meritis imortales
facti eſſe dicunꝫ:quia nec iuſtitia/nec vlla in his vera virtus fuit:non
immortalitatẽ ſibi/ſed mortẽ peccatis ac libidinibꝰ q̃ſierunt.Nec cę
leſte ꝓmium:ſed inferna ſupplicia meruerunt:quę pendũt ſimul cũ
his omnibus:qui eos coluerunt.Cuius iudicij ꝓpinquare tẽpus oſtẽ
dã:&vt iuſtis merces digna ſoluatur:& pœna merita impijs irrogeꝫ
Plato & multi alij philoſophorum cum ignorarent originem reruꝫ:
ſupremumq; illud tempus quo mundus eſſet effectus: multa milia
ſęculorum fluxiſſe dixerunt.Ex quo hic pulcherrimus mundi orna
tus extiterit:ſicuti fortaſſe chaldęi:q(vt Cicero tradidit i libro de di
uinatione primo)quadringenta ſeptuaginta milia annorum monu
mentis comꝑhenſa ſe habere delirant:in quo ſe quia poſſe argui nõ
putabant:liberum ſibi crediderunt eſſe mentiri. ¶ Nos autẽ quos
diuinæ litteræ ad ſcientiã veritatis erudiunt: principium mũdi finẽ
q; cognouimus:de quo nunc in fine operis differemus:qñ de prici-
pio in ſecundo libro explicauim⁹. Sciãt igiꝫ philoſophi qui ab exor
dio mũdi ſęculoꝝ milia enumerant: nõdum ſextũ milleſimũ annuꝫ
eſſe concluſũ:quo numero expleto:cõſũmationẽ fieri neceſſe eſſe:&
humanaꝝ reꝝ ſtatũ in melius reformari:cuius rei argumentuꝫ pri-
us eſt enarrandũ:vt ratio eluceſcat.Mundũ deus/& hoc rerũ naturę
admirabile opus(ſicut arcanis ſacræ ſcripturæ continetur)ſex dieꝝ
ſpacio cõſummauit: diemq; ſeptimum quo ab operibus requieuit:
ſanxit.Hic eſt aũt dies ſabbati:qui i lingua Hebræorũ a numero no
men accepit:vnde ſeptenarius numerus legitimus & plen⁹ eſt.Naꝫ
& dies ſeptem ſunt:quibus per vicem reuolutis/orbes conficiuntur:
annorum:& ſeptem ſtellæ quæ non occidunt:& ſeptem ſidera: quæ
vocantur errantia:quoruꝫ diſpares curſus/ & iæquales motus reruꝫ
ac tẽporũ varietates efficere creditꝫ. Ergo quoniã ſex diebus cuncta
dei opera ꝓfecta ſunt:ꝓ ſęcula ſex annoꝝ.i.ſex milia manere in hoc
ſtatu mũdũ neceſſe eſt. Dies enim magnus dei mille annorum circu
lo terminaꝫ:ſicut indicat propheta dicens. Ante oculos tuos domi-
ne mille anni tanq̃ dies vnus. Et ſicut deus ſex illos dies in tãtis rebꝰ
faciendis laborauit:ita & religio eius/&veritas in his ſex milibus an
norum laboraret neceſſe eſt:malitia ꝓualente ac dominante. Et rur
ſus quoniã ꝓfectis operibus requieuit die ſeptimo: eũq; benedixit:
neceſſe ẽ vt i fine ſexti milleſimi anni malitia oĩs aboleatur e terra &
regnat ꝓ ãnos mille iuſtitia:ſitq; trãq̃llitas & reges a laboribus:quos
mũdꝰ iã diu ꝓfert. ¶ Verꝝ quatenꝰ id eueniat:explicabo ſuo ordine.
Sępe diximꝰ miora/&exigua magnoꝝ figuras & ꝓmõſtratiões eẽ vt

A nũero ſabbatum noiaꝫ hebręa lingua Qñ.vj.dieb⁹. Hoc Augu.recitat i ciui ta. diuina & i fine toti⁹opis.vij ętates aĩ deſignat. Nõ qdem ad hoc ſabbatuꝫ celebrãd reſurgẽtib⁹ ſanctis: vt dĩt Auguſti.xx. li. de ciui. dei.ca.vij

hunc diem noſtrũ: qui ortu ſolis & occaſu finit: dei magni ſpeciẽ gerere: quẽ circuit⁹ annorum mille determinat. Eodẽ modo etiã figuratio terreni hominis cœleſtis populi p̃ferebat in poſterũ fictionem. ¶ Nã ſicut pfectis oĩb⁹ quæ in vſum hoĩs molitus eſt deus ipſum hominem ſexto die vltimum fecit: eumq; induxit in hunc mundum tã q̃ in domũ iã diligenter inſtructã. Ita nũc ſexto die magnoverus homo verbo dei fingit. i. ſanctus populus doctrina & p̃ceptis dei ad iuſtitiã figurat. Et ſicut tunc mortalis atq; iperfectus e terra fictus ẽ, vt mille annis in hoc mundo viueret: ita nunc ex hoc terreſtri ſeculo fingit homo pfectus: vt viuificatus a deo/in hoc eodem mundo p annos mille domineť. ¶ Quomodo autẽ conſumatio futura ſit: & qualis exitus humanis rebus ĩpendet: ſi quis diuinas litteras fuerit ſcrutatus inueniet. Sed & ſeculariũ, pphetarũ congruentes cum cœleſtibus voces/finem rerum & occaſum poſt breue tempus annũciãt: de ſcribentes quaſi fatigati & dilabentis mundi vltimã ſenectutẽ. Quę vero a pphetis & vatib⁹ futura eſſe dicãť priuſq̃ ſupueniat ęterna illa concluſio: collecta ex omnib⁹ & coaceruata ſubnectam.

Viuificat⁹ fide p annos mille. Numerus certus p incerto. Sicut p. xxiij ſeniores ipſorum. Apoca. v.

Q Vt ſicut liberationẽ hebręorũ pcuſſa ęgypto grandia ſigna p̃ceſſerunt: ita in vltimo p omnia elemẽta mirãda fient pdigia: iuſtis tãdem a nequitia mundi liberatis: atq; imperium orbis quod occupat roma/corruet: quippe quę dei nomine ſpreto alumnum veritatis populum trucidarit. Cap. XV.

EST in arcanis ſanctarũ litterarũ tranſcendiſſe in Aegyptus cogente inopia rei frumentariæ pricipẽ Hebręorum cuz omni domo & cognatione. Cuius & poſteri cũ diutius in Aegypto cõmorãtes i magnam gentẽ creuiſſent: & grauiatq; intolerabili ſeruitutis iugo premerentur: percuſſit Aegyptum deus: inſanabili plaga/& populum ſuum liberauit traductum medio mari diſcuſſis fluctibus: & in vtrãq; partẽ dimotis: vt p ſiccũ populus graderet. Conatuſq; rex ægyptiorum profugos inſequi: coẽpte in ſtatũ ſuum pelago: cũ oĩb⁹ copijs interceptus eſt. Quod facinꝰ tam clarum/tamq; mirabile/ q̃ ad pñs virtutẽ dei hominib⁹ oſtẽderet: tñ p̃figuratio & figura maioris rei fuit: quã deus idẽ i extrema temporis cõſumatiõe factus eſt. Liberauit enim plebẽ ſuã de graui ſeruitute mundi. Sed quoniam tunc vna plebs dei & apud vnã gentem fuit: Aegyptus tunc ſola pcuſa eſt. Nunc autẽ quia dei populus ex omnibus linguis congregatus/apud oẽs gentes cõmoratur: & ab his domiať & p̃mitur: neceſſe eſt vniuerſas nationes: id eſt orbem totuz cœleſtib⁹ plagis verberari: vt iuſtus & cultor dei populus liberetur. Et ſicut tunc ſigna facta ſunt/qb⁹ futura clades ægyptijs oſten-

dereſ ita ĩ vltimo fient ꝑdigia mirãda ꝓ oĩa elementa mũdi quibus imminẽs exitus vniuerſis gentib⁹ inelligaſ. Propinquãte igiſ huius ſęculi termino: humanaꝝ rerum ſtatũ cõmutari neceſſe eſt: & ĩ deterius (nequitia iualeſcẽte) ꝓlabi: vt iã noſtra hęc tpa quibus iniquitas & malitia vſq; ad ſummũ gradũ creuit: in illius tamẽ inſanabilis mali cõparatione fœlicia & ꝑpe aurea poſſit iudicari. Ita. n. iuſtitia rareſcet: ita ipietas/& auaritia/& cupiditas/& libido crebreſcet: vt ſi qui tum forte fuerint boni: prędæ ſint ſceleratis: ac diuexent vndiq; ab iniuſtis: ſoli autẽ mali opulẽti ſint: bonivero ĩ oĩb⁹ cõtumelijs atq; in ege ſtate iacent. Confundeſ oẽ ius: & leges interibũt. Nihil tũc quiſpiã habebit: niſi aut male q̃ſitũ/aut defenſum manu/audacia & vi oĩa poſſidebunt. Nõ fides in hominibus/nõ pax/nõ humanitas/non pudor/non veritas erit. Atq; ita neq; ſecuritas/neq; regimẽ/neq; requies a malis vlla Omnis. n. terra tumultuabiſ: frement vndiq; bella: omnes gentes in armis erũt: & ſe iuicẽ oppugnabũt. Ciuitates finitimæ inter ſe ꝓliabunt. Et prima omnium ægyptus ſtultaꝝ ſuperſtitionum luet pœnas: & ſanguine velut flumine operieſ. Tũc pagrabit gladius orbem metẽs oĩa: & tanq̃ meſſez cũcta ꝓſternẽs. Cuius vaſtitatis & cõfuſionis hęc erit cauſa: q; romanũ nomẽ quo nũc regiſ orbis/horret animus dicere: ſed dicã: quia futurũ eſt) tolleſ de terra: & iperiũ in Aſiã reuerteſ: ac rurſus oriens domiabiſ: atq; occidens ſeruiet. Nec mirũ cuiq̃ debet videri: ſi regnũ tanta mole fundatũ: ac tam diu ꝓ tot & tales viros auctũ/tantis denicq; opib⁹ confirmatũ/aliqñ tñ corruet. Nihil eſt humanis viribus laboratũ: qđ non ab humanis æque viribus deſtrui poſſit. Quoniã mortalia ſunt opa mortaliũ. Sic & alia prius regna: cũ diutius floruiſſent: nihilomin⁹ tñ occiderũt. Nam Aegyptios/& Perſas/& Græcos/& Aſſyrios ꝑditũ eſt regimẽ habuiſſe terraꝝ quibus omnibus deſtructis ad Romanos quoq; reꝝ ſumma puenit. Qui quanto cæteris oĩbus regnis anteſtant: tanto maiore decident lapſu: quia plus habẽt põderis ad ruinam: q̃ ſunt cæteris altiora. ¶ Nõ inſcite Seneca Romanæ vrbis tẽpora diſtribuit ꝓ ętates. Primã. n. dicit ifantiã ſub rege Romulo fuiſſe: a quo & genita: & quaſi educata ſit roma. Deide pueritiã ſub cęteris regib⁹ a quib⁹ & aucta ſit: & diſciplinis plurib⁹/inſtitutiſq; formata. At vero Tarquinio regnãte cum iam quaſi adulta eſſe cœpiſſet: ſeruitiuz non tuliſſe & reiecto ſupbæ dñationis iugo: maluiſſe legib⁹ obtẽperare q̃ regibus: cũq; eſſet adoleſcentia el⁹ fine punici belli termĩata: tũ deniq; cõfirmatis viribus cœpiſſe iuueneſcere. ¶ Sublata igiſ Carthagine: quę diu ęmula iperij romani fuit: manus ſuas in totum orbem terra/mariq; porrexit: donec regib⁹ cũctis/& nationib⁹ ſubiugatis cum iam bellorũ materia deficeret: viribus ſuis male vtereſ: quibus ſeipſa confecit Hęc fuit prima eius ſenect⁹: cũ bellis lacerata ciuilib⁹/atq; iteſtino malo preſſa: rurſus ad regimen ſingularis imperij recidit: quaſi ad alterã infantiã reuoluta. Amiſſa. n. libertate: quam Bruto duce & auctore defenderat: ita cõſenuit tanq̃ ſuſtentare ſeipſam nõ valeret: niſi ãminiculo regentiũ nitereſ ¶ Quod ſi hęc ita ſunt: quid reſtat niſi vt ſequaſ interit⁹ ſenectutẽ? & id futurũ breui conciones ꝓphetaꝝ denũciãt ſub ambage alioꝝ nominũ: ne facile quis intelligat

Propheta magn⁹: Singulare pro plurali. nã duo teſtes erũt vt dr̃ Apoca. ix q dñr Enoch & Hælias: quorũ iſte iãoli p Malachiã exp̃ſſus eſt Quẽ exponens Hieronimus repręhẽdit iudęos & ęreticos iudaizãtes nõ diſcernẽtes binos (vti oportet) Chriſti aduẽt⁹: ſuũ non verus chriſtũ ſz Antichriſtũ expectando. His verbis: iudei & iudaizãteſ eretici añ ηλιμμεν νομ. ſuũ Heliã putãt eſſe vẽturũ & reſtitutuũ oia. Et ſubdit reſpõſionez Chriſti contra illos euangelicã. Heliã autez poſt ioãnẽ adhuc vẽturũ declarat ipſemet ꝓpheta p ſecũdũ aduentũ ſic explicatũ: añq̃ veniat dies dñi magn⁹/ & horribil⁹. Et dñs in Sibyllæ tñ apte interiturã eſſe Romã loquunt: & quidẽ iudicio dei: q⁹ nomẽ eius hũerit inuiſũ: & inimica iuſticiæ alũnũ veritatis pp̃m trucidarit. ¶ Hydaſpes quoq; qui fuit medoꝝ rex antiquiſſim⁹: a quo amnis quoq; nomẽ accepit/ q nunc hydaſpes dr̃: admirabilis oiz/ ſub iterp̃tatione vaticinantis pueri ad memoriã poſteris tradidit ſublatum iri ex orbe impium/ nomẽq; romanuz multo ante p̃fatus eſt q̃ illa Troiana genis conderet.

Quomodo imperij vẽtura ſit deſtructio: & quæ illi ſigna p̃ceſſura ſint ſcdz vaticinia ꝓphãꝝ & Sibyllæ Cap̃. XVI.

QVomodo aũt id futurũ ſit: ne quis icredibile arbitretur oñdã. in primis multiplicabit regnuz: & ſumma reꝝ ptãs p plurimos diſſipata & cõciſa minuet. Tũc diſcordiæ ciuiles in ꝓpetuuz ſerent: nec vlla requies bellis extialib⁹ erit: donec & reges decẽ pariter exiſtãt: qui orbẽ terræ non ad regendũ ſz ad cõſumendum partiant. Hi exercitib⁹ in immenſuz auctis: & agroꝝ cultibus deſtitutis: qđ eſt principiũ euerſionis & cladis dil pdent oia: & cõminuẽt: & vorabũt. Tũc repente aduerſ⁹ eos hoſtis potentiſſim⁹ ab extremis finib⁹ plagę ſeptẽtrionalis oriet: qui trib⁹ ex eo numero deletis: qui tũc Aſiam obtinebunt: aſſumet in ſocietatem a cęteris: ac princeps omnium conſtituet. Hic inſuſtentabili domiatione vexabit orbem: diuina & humana miſcebit: ifãda dictu & execrabilia molietur: noua conſilia in pectore ſuo volutabit: vt ꝓprium ſibi conſtituat ipium & leges cõmutabit/ & ſuas ſanciet: contamiabit diripiet: ſpoliabit: occidet. Denicꝫ imutato noie/ atq; iperij ſede trãſlata: cõfuſio ac pturbatio hũani gñis cõſequet. Tam vero deteſtabile atq; abominãdũ temp⁹ exiſtet/ q⁹ nulli hominũ ſit vita iucũda. Euertẽt fũdit⁹ ciuitates: atq; iterũbũt: nõ mõ ferro atq; igni. verꝝ etiã terręmotib⁹ aſſiduis/ & eluuie aquarꝝ/ & morbis freqnẽtib⁹/ & fame crebra. Aer. n. vitiabit: & corrupt⁹ ac peſtilẽs fiet: & mõ importunis hymbrib⁹: mõ inutili ſiccitate: nũc frigorib⁹: nũc æſtib⁹ nimijs: nec terra hoi dabit fructuz: nec ſeges quicq̃: nõ arbor: nõ vitis feret. Sed cum in floré ſpem maximã dederint: in fruge decipiẽt. Fõtes quoq; cũ fluminib⁹ areſcẽt: vt ne pot⁹ quidẽ ſuppetat: & aquę in ſanguinẽ aut amaritudinem mutabunt. Propter hęc deficiẽt & in terra quadrupedes: & in aere volucres: & i mari piſces. Prodigia quoq; içlo mirabilia mentes hoiz maxímo terrore cõfũdent. Et crines cometarꝝ: & ſolis tenebræ: & color lunæ: & cadẽtiũ ſyderũ lapſ⁹ Nec tamen hæc vſitato modo fient: ſed exiſtent ſubito ignota & inuiſa oculis aſtra: ſol in perpetuum fuſcabitur: vt vix inter

diem & noctē diemq; discernat. Luna iā nō trib⁹ deficiet horis: sed perpetuo sanguine obfusa meatus extraordinarios peraget: vt non sit hoi prōptū aut syderū. cursus/aut rationē tēporū agnoscere. Fiet eñ vel æstas in hyeme: vel hyems in æstate. Tunc annus breuiabit: & mensis minuetur: & dies in angustuz coartabitur. Stellę vero cre berrimę cadent: vt cęlum omne cæcum sine vllis luminibus appareat. Montes quoq; altissimi decident: & planis æquabuntur: mare innauigabile constituetur. At ne quid malis hominuz terręq; desit: audietur de cælo tuba: quod hoc modo Sibylla denunciat dicens. σάλπιγξ γὰρ οὐρανόθεν φωνὴν πολύθρηνον ἀφήσει. id est tuba de cęlo vocem luctuosam emittet. iraq; trepidabūt oēs & ad luctuosum illum sonitum contremiscent. Tunc vero per iraz domini aduersus homines: qui iusticiaz dei non agnouerūt: sęuiet ferrum. ignis. fames. morbus. Et super omnia metus semper impēdens: tunc orabunt deum & non exaudiet: optabitur mors & nō veniet. Ne nox quidem requiem timori dabit: nec ad oculos somnus accedet. Sed animas hominum sollicitudo ac vigilia macerabit: plorabūt & gement: & dentibus stridebūt: gratulabunt mortuis/& viuos plāgēt. His & alijs plurimis malis solitudo fiet in terra: & erit deformatus orbis atq; desertus: qđ in carminib⁹ Sibyllinis ita dicit. ἔσται κόσμος ἄκοσμος ἀπολλυμένων ἀνθρώπων. Id est erit mundus immundus peuntib⁹ hominib⁹. Ita enim cōficietur hūanū genus: vt vix decima pars hoim relinquat: & vnde mille proceſſerant vix ꝓdibunt centū. De cultoribus etiam dei duę ptes interibunt: & tertia quæ fuerit probata remanebit.

¶ De aduentu magni prophetæ/qui Helias dicit: & quomodo interficietur ab Antichristo: & resurget die tertia/& ascendet in cælum & de persecutione ecclesi equā inferet antichristus: & de miraculis eius. Cap. XVII.

SEd planius quō id eueniat: exponā. Imminente iā tēporū cōclusione: ꝓpheta magnus mittet a deo: q cōuertat homines ad dei agnitionē: & accipiat potestatē mirabilia faciēdi. V bicūq; nō audierint eū homines claudet cęlū: & abstinebit hymbres: & aquā cōuertet in sanguinē & cruciabit illos siti ac fame. Et quicūq; conabit eū lędere: ꝓcedit ignis de ore ei⁹: atq; cōburet illū. His ꝓdigijs atq; virtutib⁹ cōuertet multos ad dei cultū: ꝓfectisq; operibus eius alter rex orietur. ex Syria malo spū genitus: euersor ac ꝓditor generis humani: qui reliquias illi⁹ prioris mali cū ipso simul deleat. Hic pugnabit aduersus ꝓphetā dei: & vicet: & interficiet eū: & i sepultū iacere patiet. Sed post idē tertiū euiuiscet: atq; inspectātib⁹ & mirātibus cūctis rapietur i cælū. Rex

euāgelio Mathei. xvii. duob⁹ verbis venit & veniet. Helias qdē vēturus ē: Helias iam venit. Sup quo loco idē hieronim⁹ sic infit. Ipse qui vētur⁹ est i scđo saluatoris aduentu iuxta corporis fidē: nūc p ioannē venit i virtute & spiritu. curaūt ita đ ioāne dicaī: idē ppulchre ostēdit super illo Mat. xi Et si vultis recipere. Hieronimo assentiunt. Hilarius & crisosto. sup matheū loco p̄scripto. Itē Augu. i ciuitate dei li. xx. ca. xxix. ioānes Damascenus de fide orthodoxa: & aymo sup Apoca. alijq; plurimi secunduz testē Enoch fore declarāt. Iuxta illud Eccle. xliij Enoch placuit đo: & trāslatus ē i paradisū vt det gētib⁹ sapiētiā.

vero ille deterrim⁹ erit quidē & ip̄e:ſed mēdaciorū ꝓpheta:& ſeip̄z cōſti
tuet ac vocabit deū:& ſe coli iubebit vt dei filium. Et dabit̄ ei poteſtas:vt
faciat ſigna & prodigia:quib⁹ viſis irretiat homines vt adorēt eū. Iubebit
ignē deſcendere de cælo:& ſolē a ſuis curſibus ſtare:& imaginē loqui:&
fient hęc ſub verbo eius:quib⁹ miraculis. etiā ſapiētiū pluriml allicie̅t ab
eo. Tunc eruere dei tēplū conabit̄:& iuſtum populū p̄ſequet̄:& erit preſ
ſura & contritio:qualis nūq̄ fuit a principio mūdi Quicūq; crediderit atq;
acceſſerint ei:ſignabunt̄ ab eo tanq̄ pecudes. Qui aūt recuſauerint notaz
eius:aut in mōtes fugiēt:aut cōpræhenſi exquiſitis cruciatib⁹ necabunt̄.
Idē iuſtos homines obuoluet libris ꝓphetarū atq; ita cremabit:& dabit̄
ei deſolare orbē terrę menſib⁹. xliȷ. Id erit tēpus quo iuſticia proiſcie̅t:&
innocētia odio erit:quo mali bonos hoſtiliter p̄dabunt̄. Nō lex/aut ordo/
aut militię diſciplina ſeruabit̄. Nō canos quiſq̄ reuerebit̄. Nō officiū pie
tatis agnoſcet. Nō ſexus aut infantiæ miſerebit̄. Confundēt̄ oia/& miſce
bū̄t̄. cōtra fas:contra iura naturę. Ita q̄ſi vno cōi grauiq; latrocinio tra vni
uerſa vaſtabit̄. ¶ Cū hęc ita erunt:tunc iuſti & ſectatores veritatis ſegre
gabunt ſe a malis:& fugient in ſolitudines. Quo audito ipi⁹ rex inflāmat⁹
ira veniet cū exercitu magno. & admotis oībus copiis circundabit mōtes
in quo iuſti morabunt̄:vt eos cōp̄hendat. Illi vero vbi ſe clauſos vndiq; atq;
obſeſſos viderint:exclamabunt ad deum voce magna:& auxiliū cęleſte i
plorabunt & exaudiet eos deus:& mittet regem magnu⁹ de cælo:qui eos
eripiat & liberet:omneſq; impios ferro igni diſperdat.

¶ Quō hæc p̄nunciata ſunt & oraculis prophetarū:& vaticiniſs gētiliu⁹
& verſibus ſybillinis. Cap. XVIII.

Vates ex inſtrinctu dęmonu⁹ id eſt diui natores.

HAec ita futura eſſe tum prophetæ oēs ex dei ſpū:tū etiā vates
ex inſtinctu dęmonū cecinerunt:Hyſpades.n. quē ſuperi⁹ noia
ui:deſcripta iiquitate ſęculi huius extremi pios ac fideles a no
centibus ſegregatos:ait cum fletu & gemitu extenſuros eſſe ad
cælum manus & imploraturos fidem Iouis:Iouem reſpecturum ad terrā
& auditurum voces hominū:atq; ipios extricturū. Quę oia vera ſunt:p̄ter
vnum ꝙ Iouē dixit illa facturū:q̄ de⁹ faciet. ¶ Sed & illud nō ſine dæmo
nū fraude ſubtractū ē. Miſſum iri tūc a patre filiū dei:q deletis oib⁹ malis:
pios liberet:qd Hermes tamē nō diſſimulauit. In eo.n. libro qui: Λογοσ
τέλοσ inſcribitur:poſt enumerationem maloru⁹ de quibus diximus:ſub
iecit hæc greco ſermone: ἔπαρ Δη ταῦτα ὦ Δεγ̓ενητα ἰῶ ἀσκληπίε τὸ
τε ὄκύριοσ καὶ πατὴρ καὶ θεὸσ καὶ τὸν πρωτου καὶ ἑνὸσ θεοῦ Δημη
ουργόσ ἔπιβλάψασ τοῖσ γενομένοισ καὶ τῇ ἑαυτοῦ βουλῇσει του
τέστι τὸ ἀγαθὸν ἀντε ρείσασ τῇ ἀταξία καὶ ἀνακαλεσάμενοσ
τὴν πλάνην καὶ τὴν κακίαν ἐκκαθὴραστ πᾶμεν ὕΔατι πολλῷ κα
τὰισασ πῦΔε πυρὶ ὀξυτάτω Διακαύσασ ἐνίοτε Δε πολέμοισ

καὶ λοιμοῖσ ἐκπιέσασ ἅπαντα ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον καὶ ἀπε-
κατέστησε τὸν ἑαυτοῦ κόσμον. Idest cū hęc ita facta fue-
rint o Aſclepi: tūc dñs. & pr̄: & de⁹: & primi: & vni⁹ dei creator
reſpiciēs q̄ facta ſunt: & ſuā volūtatē in hmōi bonū/ opponēs te
meritati & erroꝛē reuocās: malitiā purgabit. Partim q̄dē aqua
nimia diſſoluēs: partim igne rapido cremās: iterdū bellis ac
peſtilētijs ꝓcutiēs ad ſtatū priſtinū ꝓduxit: ſuūq; reſtituit mun
dū: ¶ Sybillæ quoq; nō aliter fore oñdūt: q̄vt dei filiꝰ a ſummo
patre mittat: q̄ & iuſtos liberet de manib⁹ impiorū: & iniuſtos
cum tyrannis ſęuientibus deleat: e quibus vna ſit tradidit. ἥξει
καὶ μακάρων ἐθέλων πόλιν ἐξαλαπάξαι καὶ κενὸν
θεσθαι βασιλεύσ πεμφθεὶσ ἐπὶ Δίων πάντασ ὀλεῖ βα
σιλῆασ μεγάλουσ καὶ φῶτασ ἀρίστουσ ἐθοὺσ ὡσ κρι-
νεῖ ταί ὑπ' ἀφίτου ἀνθρώποισι. i. veniet & beatorū volēs vr
bem expugnare/ & quidā a deo miſſus rex ad ſuos oēs ꝓdet re
ges magnos & viros optimos. ſic iudicabit ab īmortalib⁹ homi
nibus. Itē alia Sybylla: τότ' ἐξ ἡελίοιο πέμψει θεόσ βασι-
λῆα σὸν πᾶσαν γαῖαν πάσειε πολέμοιο κακοῖο. Tūc exſo
lem deus mittet regē qui oēm terrā placabit a bello malo. Et rur
ſus alia. ἡμετέ ραστε ζιγόν δουλείασ δυσβάστακτον ἐ-
πάυχένι κείμενον ἀρεῖ καὶ θεσμοὺσ ἀθέουσ λύσει δέσ-
μούσ τε βιαίουσ. id eſt iugū noſtræ ſeruitutis intolerabile in
collo poſitum tollet: & leges impias ſoluet: vincula q; violeūta.

Anticipat de morte Antichriſti ꝓ Ieſum ſupando: qui il-
lum interficiet ſpiritu oris ſui: & deſtruet illuſtratione
aduentus ſui.

Apieſt cęlū me
diuꝫ itempeſta
nocte tenebro-
ſa. Alludit ad il
lud euā. Medi
nocte clamora
fact⁹ ē: ecce ſpō
ſ⁹ venit. Quaꝛ
aūt hoc d̄ aduē
tu xp̄i exponi
poſſit/ tradt ma
giſter. iiij. ſē. li.
& deſcēdet xp̄s
ſiue ei⁹ vicarius
(vt dr̄) michael
archā. comitā-
tib⁹ āgelis īme
diū terræ: q; An
tichri. quarto p̄
lio debellabit.
Antichri. q̄d tri
b⁹ ānis cū dimi
dio cōtra xp̄ia-
nos debellabit.
p̄lioꝛ igr̄ anno
.iiij. diuina au-
ctoritate interi
meſt: mō quem
Pau. ij. ad theſ-
ſalo. ſcđo p̄ſcri-
bit. Cęluꝫ autē
apiri multipl̄r i
ſcripta exponi
mānifeſtū ē. Naꝫ
& Ezechiel vi-
dit cęlos aptos.
Et i apoꝛ actꝫ
Steph. & Petr⁹
& i Euā. deſcē-
dēte ſpūſancto
tāq; colūba api
ri dicūt cęli &c.

ΑΠ ΕΡΡΟ ſſο igit orbe terræ cū ad deſtruēdā īmēſaꝛ viri
um tyrānidē hūanæ opes defecerit (ſiquidē capto
mūdo cū magnis latronū exercitib⁹ icubabit) diuio
auxilio tāta illa calamitas idigebit. Cōmot⁹ igit de
us & ācipiti piculo: & miſerāda cōploratiōe iuſtoꝛ mittet ꝓti
nus liberatorē. tūc ꝓpieſt cœlū medium intēpeſta nocte & tene
broſa: vt orbe toto lumen deſcendētis dei tāq; fulgor appareat:
quod Sybylla his verſib⁹ locuta eſt. ὁπότ' ἂρ ἔλθη πῦρ ἔσται
σκότοσ ἐμμέσηνυκτὶ μέλαίνη. id eſt cū venerit ignis: erūt
tenebræ in media nocte obſcura. Hæc ē nox: q; a nobis ꝓpter
aduētum regis ac dei nr̄i puigil celebrat: cui⁹ noctis duplex ē
ratio: q; in ea & vitā tuꝫ recepit cum paſſus eſt: & poſtea orbis
terræ regnū receptur⁹ ē. Hic eſt. n. liberator & iudex: & victor:
& rex: & de⁹: quē nos xp̄m vocam⁹: qui priuſq; deſcēdat: hoc ſi
gnum dabit. Cadet repēte gladius e cœlo: vt ſciāt iuſti ducem

¶ Cadet repēte gladi⁹ e cœlo. irruet i hoſtes terror cęleſtis. V ñ eſt Mathe. xiij.

Stellæ cadũt de cœlo: & virtutes cęlorũ mouebũt. Nã ãgeli de medio ordie ſcdę Hier plus ex ſolito diuía mouebũt voluntate vt elementa miracloſe trãſmutẽt p terrore iudicis ad uentantis. & Ezech. xxxviij. & cõuocabo aduerſ9 eũ in cunctis mõtib9 meis gladiũ: ait dñs deus. Gladi9 vniuſcuiſq; ſ fratrẽ ſuum dirigẽt.

ſanctę militiæ de ſcẽſurũ & deſcendet comitantib9 angelis in mediũ terræ: & præcedet eum flãma inextinguibilis: & virtu angelorũ tradet in manus iuſtorum multitudinem illã: q̃ montẽ circunſederit: & concidetur ab hora tertia vſq; ad veſperu3: & fluet ſanguis more torrentis deletiſq; oibus copijs: impius ſol9 effugiet: & peribit ab eo vitus ſua. Hic eſt autẽ q appellat Antichriſt9: ſed ſe ipſe Chriſtũ mẽtiet & cõtra verũ dimicabit: & vict9 effugiẽt & bellũ ſępe renouabit: & ſępe vicet: donec quarto p̃lio cõfectis oib9 ipijs debellat9 & capt9 tã dẽ ſcelerũ ſuorũ luet pœnas. Sed & cęteri principes & tyrãni: q cõtriuerunt orbe3: ſimul cũ eo vincti adducẽt ad regem: & icrepabit eos & coarguet. Et exprobrabit his facinora ipſorum: & dãnabit eos ac meritis cruciatib9 tradet. ¶ Sic extincta malitia & impietate compreſſa: requieſcet orbis: qui p tot ſęcula ſubiect9 errori ac ſceleri: nefandam ptulit ſeruitutẽ. Nõ colẽt vlterius dij manu facti: ſed a templis & puluinarib9 ſuis deturbata ſimulachra igni dabũt. Et cuz donis ſuis mirabilib9 ardebunt: quod etiam Sibylla cum pphetis concgruens/ futurũ eſſe prædixit. τρίψουσι δὲ εἴδωλα βροτοὶ καὶ πλοῦτον ἅπαντα. Id eſt conterent autem ſimulachra homines & diuitias omẽs. Erythrea quoq; idem ſpopondit. ἔργα δέ χεῖρ ροποιητὰ θεᾶρ συτλεγεκκάυσονται. id eſt opera autem deorum humanis manibus facta exurentur

Antícipat quatenus poſt Antichriſti interitu3 requieſcet orbis a dira ſeruitute dei. Deinde reſurgentibus omnibus Chriſtus iudicabit viuos & mortuos: bonis ad vitam beatam tranſlatis cæteris autem ad pœnas ęternas. Cap̃. XX.

POſt hęc aperientur inferi: & reſurgẽt mortui: de quibus iudiciũ magnum ipſe idem rex ac de9 faciet: cui ſũm9 pr & iudicandi & regnandi dabit maxima3 ptãtem: de quo iudicio ac regno apud Erythræam Sibyllã ſic inuenitur i græco eloquio ὁππότε δὲ καὶ τὸ λάβῃ τέλοσ ἄίσιμον ἦμαρ βροτοῖσι ἀφίζηται δικρίσισ ἀθανάτοιο θεοιο ἥξει ἐπ᾽ἀνθρώπουσ μεγάλη κρίσισ ἠδὲ καὶ ἀρχή. id eſt cum autem dies iſte finem fatale3 acceperit: & ad mortales iudicium immortalis deivenerit: veniet ſuper homines magnum iudicium & initium. Deinde apud alia3: ταρτάρεον δέχάοσ τότε δὲ ἐξει γᾶια χανοῦσα ἥξουσι δ᾽ἐπὶ βημαθεοῦ βασιλῆοσ ἅπαντεσ. i. tartareum autem chaos tũc oſtendet dehiſcens terra. Veniẽt

autem ad tribunal dei res omnes. Et alio loco penes eandem: οὐρανὸν ἑλίξω γαῖαν κενθμῶνας ἀνοίξω καὶ τὸ τάναν τήσω νεκρούς μοῖραν ἀναλώσας καὶ θανάτου κέντρον καὶ ὕστερον εἰς κρίσιν ἄξω κρίνων ἐυσεβέων καὶ ἀνοσιεβέων βίον ἀνδρῶν. Id est cęlum volu ens terrę latebras aperiam: & tunc leuabo mortuos: fatum soluens & stimulum mortis: posteaque in iudicium ducam iudicans piorum atque impiorum vitam virorum. Nec tamen vniuersi tunc a deo iudicabuntur: sed hi tantum: qui sūt in dei religione versati. Nā qui deum non agnouerunt. quoniā sententia de his in absolutionem ferri non potest: iam iudicati damnatiq; sunt: sanctis litteris contestantibus non resurrecturos esse impios ad iudicium. Iudicabuntur ergo qui deū scierūt: & facinora eorum in mala opera cum bonis collata ponderabuntur vt si plura & grauia fuerint bona iustaq; dentur ad vitam beatam. Si aūt mala superauerint cōdemnentur ad pœnā.

¶Questioni de animę passibilitate respōdet q; incorporalia deus vt vult afficere pōt vt purgentur/ac torqueantur & post resurrectionem animę impiorum in corporibus perpetuo torquebuntur igni. & iusti purgabuntur. perfectis tamen dolorem non sentientibus. Ca.XXI.

DIc fortasse dixerit quispiam. Si est immortalis anima quomodo passibilis inducitur ac pœnā sentiēs? Si enim ob merita punietur: sentiet vtiq; dolorē: atq; ita etiam mortem. Si morti non est obnoxia: nec dolori quidem. Patibilis ergo non est. ¶Huic quæstioni siue argumento ita a stoicis occurritur. Animas quidem hominum permauere: nec interuentu mortis in nihilum resolui: sed eorū qui iusti fuerunt: puras & impatibiles: & beatas ad sedem cęlestē: vnde illis origo est: remeare: vel in campos quosdam fortunatos rapi: vbi fruātur miris voluptatibus. Impios vero: quoniam se malis cupiditatibus inquinauerunt mediam quandam gerere inter immortalem mortalemq; naturam: & habere aliqd imbecillitatis ex contagione carnis: cuius desiderijs ac libidinibus additæ: meluibilem quandam phucum trahant labemq; terrenam. Quę cum temporis diuturnitate penitus inhæserit: eius naturę reddi animas: vt si nō extinguibiles in totū quoniā ex deo sunt: tñ cruciabiles fiāt per corporis maculam: q; peccatis iusta sēsū doloris attribuit. Quā sētētiā poeta sic explicauit

Nec tñ vniuersi tūc a deo iudicabūt: sed hi tñ q; sunt i dei religiōe versati Ponit equidem Gregorius super Iob quadruplicē ordinē i iudicio: vbi dicit q; nō iudicant & pereūt: de qb; dñs ait Qui nō credit iā iudicatus. Eorū n. dānatio toti ecclesię nota ē & certa: & ideo dicūtur tūc nō iudicari quia ad cōspectū districti iudicis cū apta dānatiōe sue infidelitatis accedēt. & q; sequūt Ponit & hoc magister sētētiarū dis. quadragesima septima lib. qrti ¶Hęc ppe modū vera sunt: Hiero. sup illo loco p/uerbiorum .xi. Mortuo hoie i pio nulla erit vltra spes. Notandū autē q; & impijs post mortē spes venię nō ē.

Sūt tñ q; de leuioribus peccatis cū quib; defuncti sunt post mortē possunt absolui: vel pœnis videlicet castigati vel suorū pcib;/& eleemosynis/missarūq; celebrationibus. Sed hęc quibusdā fiunt/ & añ iudiciū/& de leuioribus fiūt erratib;. Sæpe his attestatur Augustinus/& alij doctores/euāgelio ac Paulo inuitentes.

In reſurrectiõe nõ erit caro illa quã deꝰ hoi ſupiecerit huic terrenę filiis: ſed in ſolubilis ac permanẽs iæternũ Caro illa quam deꝰ hoi ſupiecerit (ipſam videbit cuꝫ oia rurſum viuendo) erit vtiq; eadẽ: dicẽte Iob. i carne mea videbo deum, ſed non erit qualis nũc ẽ: quãtũ ad durabilitatẽ: quia iſolubilis ac permanẽs ięternuꝫ Vñ pau. prię ad Corin. xv. ca. Semiat i corruptione, ſemiat corpꝰ aiale: ſurget corpꝰ ſpirituale. De hoc lege Augu. i ciuitate diuina lib. xiij. ca. xxiij. itẽ xxii. lib. plurib⁹ i locis. Vñ & tertullianꝰ in apologetico. capi. vltio. Erinꝰ idẽ q

Quin & ſupmo cũ lumie vita reliquit. Nõ tñ oẽ malum miſeris: nec funditus oẽs Corporeę excedunt peſtes: penituſq; neceſſe eſt. Multa diu cõcreta modis inoleſcere miris. Ergo exercent pœnis veterũq; maloꝝ Suplicia expẽdunt. ¶ Hęc ꝓpemodũ vera ſunt. Aia. n. cum diuortiũ fecit a corpore: ẽ (vt idẽ ait poeta) Par leuibus vẽtis: volucriq; ſimillima ſõno. Quia ſpiritus eſt & ipa tenuitate incõpręhenſibilis: ſed nobis qui ſumus corporales. Deo aũt cui ſubeſt poſſe oia/compręhenſibilis.

¶ Primum igit dicimus tantã eſſe dei poteſtatem: vt etiam in corporalia compræhendat & quẽadmodum voluerit: afficiat. Nã & angeli deum metuunt: quia caſtigari ab eo poſſunt ineꝛrabili quodã modo. Et dęmones reformidãt: quia torquẽt ab eo & puniunt. Quid ergo mirũ ſi cum ſint imortales animę tñ patibiles ſint deo. Nã cum in ſe nihil habeãt ſolidum & contractabile a ſolidis & corporalibꝰ nullã vi pati poſſũt: ſed quia i ſolis ſpiritibꝰ viuũt a ſolo deo tractabiles ſunt: cui virtꝰ. & ſubtilitia ſpiritalis eſt. Sed tñ docent nos ſanctę litterę quẽadmodum pœnas impij ſint laturi. Nã quia peccata in corporibus contraxerunt: rurſus carne induentur vt in corporibus piaculum ſoluant: & tñ nõ erit caro illa quã deꝰ hoi ſupiecerit: huic terrenæ filiis: ſed inſolubilis ac pmanẽs in ęternuꝫ: vt ſufficere poſſit cruciatibus & igni ſempiterno: cuius natura diuerſa eſt ab hoc noſtro: quo ad vitę neceſſaria: vtimur q niſi alicuiꝰ materiæ fomite alat extinguit. At ille diuinus p ſeipſum ſemp viuit: ac viget ſine vllis alimentis: nec admixtũ habet fumũ: ſed eſt purꝰ ac liquidus: & in aquę modũ fluidꝰ. Non. n. vi aliqua ſurſũ verſꝰ vrget ſicut noſter: quẽ labes terreni corporis quo teneꝫ: & fumus iter mixtus exilire cogit: & ad cęleſtẽ naturã cuꝫ trepidatiõe mobili ſubuolare. ¶ Idẽ igit diuinꝰ ignis vna eadẽq; vi atq; potẽtia & cremabit ipios: & recreabit: & quãtũ e corporibus abſumet: tm reponet ac ſibi ipe ęternũ pabulũ ſubminiſtrabit: quod poteꝫ i vultureã: & Titiũ trãſtulerunt: ita ſine vllo reuiuiſcẽtiũ corporꝫ detrimẽto aduret tm: ac ſẽſũ doloris efficiet. Sed & iuſtos cuꝫ iudicauerit deus etiã igni eos examinabit. Tũ quoꝝ pecca ta vel põdere vel nũero ꝓualuerint: ꝓſtrigẽt igni atq; cõburẽt. Quos aũt plena iuſticia: & maturitas virtutis icoxerit: ignẽ illũ nõ ſentient. Habẽt enꝰ aliquid in ſe dei quod vi flãmę repellat

nunc: nec alij poſt: dei qdẽ cultores apd deuꝫ ſẽp: ſupinduti ſubſtãtia ꝓpria ęternitatis. ꝓphani vero & q nõ integri ad deuꝫ/in pœna eq iugis/ignis: & reliqua. Qꝫ illi quos plęna iuſticia & maturitas virtutis incoxerit ignẽ illd q impios cremabit i iudicio nõ ſentiũt quo vel iuſtos examinabit. Nõ ſẽtiẽt ignẽ: vt ita igneũ dolorẽ habeãt. ¶ Nec tamen qſq putet aias poſt mortem ꝓtinus iudicari. Animæ poſt mortem protinus cenſentur & deputantur vel ad pœnam ſempiter-

ac rei ſciat. tanta vis eſt innocẽtiæ: vt ab ea ignis ille refugia innoxius: q̃ accipit a deo hãc poteſtatẽ: vt impios vrat iuſtis ob tẽperet. Nec tñ quiſq̃ putet animas poſt mortẽ ꝓtinꝰ iudicari. Nã oẽs in vna cõiq̃ cuſtodia detinent donec tp̃s adueniat quo maximꝰ iudex meritoꝝ faciat examẽ. Tũ quoꝝ fuerit ꝓbata iuſtitia hi p̃mium imortalitatis accipiẽt. Quorum aũt peccata & ſcelera decta nõ reſurgent: ſed cũ impijs in eaſdem tenebras recondentur ad certa ſuplicia deſtinati.

¶ Quod hæc a quibuſdam dicuntur eſſe poetica: q̃ a ꝓphetis accepta res plane intellecta corruperunt: & letheum amnẽ & alia phantaſtica induxerint. Ca. XXII.

FIgmenta: hæc poetarum quidam putant ignorãtes: vñ illa poetę acceperint ac negãt hęc fieri poſſe: nec mirũ ita illis videri. Aliter. n. q̃ res habet tradit a poetis qui licet ſint multo ãtiquiores q̃ hiſtorici & oratores & cetera genera ſcriptoꝝ tñ quia miſteriũ diuini ſacramẽti neſciebãt & ad eos mẽtio reſurrectiõis futurę obſcuro more puenerat eã vero temere ac leuiter auditã in modũ cõmẽtitiæ fabulę ꝓdiderũt. Et tñ ijdẽ teſtati ſunt: nõ auctorẽ ſe certuꝫ. ſed opinionẽ ſequi: vt Maro qui ait. Sit mihi fas audita loqui. Quã uis igit veritatis arcana in pte corruperint: tñ ipſa res eo verior inuenit: q̃ cum prophetis in pte cõſentiũt quod nobis ad ꝓbationem rei ſatis eſt. Errori tñ eorum ſub eſt ratio nõnulla. Naꝫ cũ ꝓphetę aſſiduis cõtionibꝰ p̃dicarent iudicatuꝝ eſſe de mortuis filium dei: & hęc ãnuntiatio nõ lateret: qm̃ rectoreꝫ cęli nõ aliũ putabãt q̃ Iouẽ: iudicare apud iferos Iouis filiũ tradiderũt Sed tñ nõ Apolinem: aut liberũ: aut Mercuriũ qui cęleſtes putant: ſed eũ q & mortalis fuerit & iuſtus vel Minoẽ: vel Aeacũ vel Rhadamanthum. Corruperunt igit poetica licẽtia qđ acceperãt: vel opinio veritatẽ ꝑ diuerſa ora ſermoneſq̃ varios diſſipata mutauit Nam q̃ peractis apud inferos mille annis: rurſꝰ ad vitam teſtituí cecinerunt. Maro. ita dicente.

Has omnes vbi mille rotam voluere per annos.
Leteum ad fluuium deus euocat agmine magno
Scilicet immemores ſupera vt conuexa reuiſant.

Rurſus: & incipiẽt in corpora velle reuerti. Hęc eos rõ fefellit: q̃ reſurgẽt defuncti nõ poſt mille ãnos mortis ſuæ. ſed: vt reſtituti rurſus i vita/ mille ãnis cũ deo regnent. Deꝰ. n. veniet robe hoc ab oi labe purgato rediuiuas iuſtorũ aias corporibꝰ inonatis ad ſẽpiternã beatitudinẽ ſuſcitet. Itaq̃ ꝑter aquam obliuionis vera ſunt cętera. quã iccirco finxerũt ne gs illis opponeret. nã vł ad gliam ſiue poſt purgatorias pænas / ſiue mox obtinẽdã. nec tñ intelligeeas ita tũc iudicari vt nł lũ ſupſit iudiciũ. neq̃. n. illo tudicio iudicant quõ ſcđm matheũ vniuerſis ipijs a xp̃o dicet. Eſuriui & nõ dediſtis. qđ erit iudiciũ hoim poſtq̃ reſurrexerint. & vieẽ nouiſſimũ dĩ iuxta illđ. in reſurrectione: in nouiſſimo die. Et deinde ſubdit Lactan. Nam oẽs i vna cõiq̃ cuſtodia detinẽt donec tp̃s aduenier quo maximꝰ iudex meritoꝝ faciat examẽ. Oẽs qdẽ aię iudicãdoꝝ hoc ẽ dãnãdoꝝ i cõi cuſtodia. i. i inferno detinent donec fiat reſurrectio ſubinde iudiciũ: qñ i eaſdẽ tenebras recõdẽt nõ aũt aię beãdoꝝ cũ illis: q̃ ad cęlos euolãt/ niſi ad tp̃s purgẽt. Vñ Augu. ſup ioãnẽ. Oẽs aię/ cũ de hoc ſęculo exierit/ diuerſas habẽt receptiones bonę habẽt gaudiũ: malę vero tormẽta. Sed cũ facta fuerit reſurrectio: & bonoꝝ gaudiũ ãpliꝰ erit/ & malorum tormẽta grauiora: qñ cum corpore torquębuntur.

Cur ergo nõ meminerint ſe aliqñ vixiſſe: aut quí fuerint: aut q̃ geſſerit? Sed nihilominus tñ veri ſimile nõ putaſ: & res tota ve lut licéter & fabuloſe ficta reſpuiſ. ¶ Nobis aũt de reſurrectio ne affirmãtibus atq; docẽtib⁹ aias ad alterã vitã nõ oblitas ſui: ſed in eodẽ ſenſu ac figura eẽ redituras: illã opponiſ. Tot iã ſæ cul atrãſierũt: quis vnq̃ vnus ab inferis reſurrexit. vt exẽplo ei⁹ fieri poſſe credam⁹? At. n. reſurrectio fieri nõ põt dominãte ad huc iniuſticia. Hoc. n. in ſeculo necãſ hoies vi: ferro: iſidijs: ve nenis: afficiunſ iniurijs: egeſtate: carcerib⁹: tormẽtis: ꝓſcriptio nib⁹. Eo accidit q; iuſticia inuiſa ẽ: q; oẽs qui deũ ſe qui volunt: nõ tñ odio habẽſ: ſed vexanſ oibus cõtumelijs: & excruciaſ multiplici genere pœnaꝝ: & ad impios cultus manufactoruꝫ deorũ nõ rõne aut veritate: ſed nefanda corpoꝝ laceratiõe co gũſ. Nũ igiſ oportet ad hęc eadẽ reſurgere ac reuerti hoies ad vitã in qua tuti eſſe nõ poſſent? Cum ergo iuſti tã viles habeãſ: tam facile tollanſ: quid putemus futurũ fuiſſe: ſi quis ab inferis rediẽs vitã poſtliminio recepiſſet? Auferet profecto ab oculis hoiꝫ: ne viſo eo vel audito deos vniuerſi relinq̃rent: & ad vnius ſe dei cultũ religionemq; conuerterẽt. Ergo ſemel fieri reſurre ctionẽ neceſſe ẽ cũ malũ fuerit ablatũ: qñ eos qui reſurrexerit: nec mori iã vlteri⁹ nec violari vllo mõ fas ẽ: vt beatã poſſit age re vitã quoꝝ mors reſignata ẽ. ¶ Poetę vero cũ ſcirẽt hoc ſęcu lũ malis oibus redundare: obliuionis amnẽ induxerũt ne labo rũ ac maloꝝ memores aię reuerti ad ſupos recuſarẽt. Vñ Virg.

O pater anne aliquas ad cælum hinc ire putandũ eſt
Sublimes animas: iterumq; ad tarda reuerti
Corpora: quę lucis miſeris tam dira cupido.

Ignorabãt. n. quomõ aut qñ id fieri oporteret. Itaq; renaſci eas putauerunt: & denuo ad vterũ reuoluí: atq; ad ifantiã regredi. Vñ & Plato de aĩa differens: ex hoc ait poſſe cognoſci aĩas eſſe immortales atq; diuinas: q; ĩ pueris mobilia ſunt ingenia: & ad percipiendũ facilia: q; ea q̃ diſcant ita celeriter capiãt: vti non tunc primũ diſcere illa videãtur: ſed recognoſcere atq; remini ſci: in quo vir ſapiens poetis ineptiſſime credidit.

Semel idẽ nõ bis. hic ad Ro. vj. dicit q; n. mortu⁹ ẽ: mortuus ẽ ſemel, Po etæ vero Tertul. in apolo. ca. vltio quis poetaruꝫ: qs ſophy itaꝝ: q nõ oino de ꝓ phetaruꝫ fonte po tauerit.

Ineptiſſi me ſeddit Lactanti⁹ cuꝫ credi dit Ariſto tele.

Q; de reſurrectiõe phi quoq; (inſtar poetaꝝ) corrupte locuti ſunt: q̃ quõ fieri poſſit: nõ eẽ ꝓcunctãdũ. quã iuxta Sibyllinũ te ſtimoniũ ſequętur e nouiſſimi dei iudicium. Cap. XXIII.

TOn igiſ renaſcenſ: quod fieri nõ poteſt: ſed reſurgẽt & a deo corporib⁹ induenſ: & prioris vitę factorũq; oĩm memores erunt: & in bonis cęleſtib⁹ collocatę: ac fruentes iucunditate innumerabiliũ copiarũ præ ſẽti deo gr̃as agẽt: q; malũ oẽ deleuerit: q; eos ad regnũ vitãq;

ppetuã ſuſcitarit. Qua de Anaſtaſi philoſophi quoq; dicere aliquid conati ſunt: tã corruptæ q̃ poetę. Nã Pythagoras tranſire animas in noua corpora diſputauit: ſed ineptæ q; ex homib⁹ in pecudes: & ex pecudibus in hoïes: & ſeipſum ex euphorbio eſſe reparatũ. Melius Chryſippus: quẽ Cicero ait fulcire porticũ ſtoicor⁹: q in libris: quos de prouidentia ſcripſit: cũ de innouatione mũdi loq̃ret: hęc intulit: τούτου δὲ ὄντως ἔχοντος ἄλλο μὲν οὐδὲν ἀδύνατον καὶ ἄμαθες μετὰ τὸ τελευτῆσαι πάλιν πεσεῖν ὕδωρ τινῶν εἰλλιμένων χρόνου εἷς ὃν νῦν ἐσμὲν κατασκήνωσθαι σχῆμα. id eſt q; cuꝫ ſit apparet nil eſſe impoſſibile: & nos poſtexceſſum noſtrum rurſus ſpatijs: quibuſdam reuolutis temporum in hunc ſtatum reſtituí: in quo nunc eſſe videmur. Sed nos ab humanis ad diuina redeamus, Sibylla iterũ dicit. Δύσπιστον γὰρ ἅπαντα μεθ' ὧν γέγονεν ἀλλὰ τὰ πάντα κόσμου καὶ οὐρανοῦ ἔλθῃ κρίσις ἣν θεὸς αὐτὸς ποιήσει κρίνων ἀσεβεῖς τε ἅμα εὐσεβέας τε καὶ τότε λυστέβεάσμεν ἐπὶ ζόφον ἐν πυρὶ πεμψει ὅσσοι δ' εὐσεβέουσι πάλιν ζήσουσ' ἐπὶ γαίης πνεῦμα θεοῦ δόντος τιμὴν ἅμα καὶ βίον αὐτοῖς, i. Et ei difficile ad credẽdũ oẽ hoim genus Sed cũ iã mundi & mortaliũ veneriti udiciũ: qđ deus ipſe faciet iudicans pios ſimul & impios: tũc demum impios quidem in ignẽ & tenebras mittet. Qui autem pietatem tenent: iterum viuẽt i terra ſpiritu dei ante honorem ſimul & vitam ipſis. Q; ſi nõ modo ꝓphetæ ſed etiam vates & poetæ: & philoſophi anaſtaſim mortuoru⁹ futurã eſſe conſentiunt: nemo q̃ret a nobis quẽ admodũ fieri poſſit. Nec. n. diuinorum operum poteſt reddi ratio. Sed ſi a principio deus homi nem neſcio quo inenarrabili modo inſtituit: credamus ab eode⁹ reſtitui veterem poſſe qui nouum fecit. Nunc reliqua ſubnectã. Veniet igit ſummi & maximi dei fili⁹: vt viuos ac mortuos iudicet. dicẽte Sibylla ſic. ὡς ἅπασι γὰρ γαίης τότε θνητῶν συγχύσις ἔσται αὐτὸς ὁ πάντο κρατωρ ὅταν ἔλθῃ βήματι κρίναι ζωντων καὶ νεκρῶν ψυχας καὶ κόσμον ἅπαντα. id eſt Totius enim terræ mortalium cõfuſio tunc erit: & ipſe omnipotens cum venerit i tribunali iudicare viuorũ mortuorumq; animas & mũdum omnem.

Qua de Anaſtaſi Tertul. in Apologe. Scꝫpixſtatis & ipſi quodãmõ mortuis reſurrecti onem.

Iterum viuenti terra viuẽtiũ qua dicũt mites poſſeſſuri. Apoca. v. dẽ Et regnabimus ſuper terra.

¶ De ætate velut aurea. & principe mũdi huius iudicato & ligato. Caꝑ. XXIIII

VERVM ILLE CVM Deleuerit Iniuſticiam:

Iudicium maximus Princeps mūdi huius iā iudicat⁹ ē. Io. xvj. Nunc iudicium ēst mūdi: nūc princeps huj⁹ mundi ejj cietˉ foras Iohan. xj.

iudiciūq; maxīs fecerit: ac iustos qui a principio fuerūt/advitas restaurauerit: mille annis iter hoies versabīt: eosq; sāctissimo impio reget. Qđ alibi Sibylla vaticinās furēsq; pclamat: κλεῦ τε Δἐμου μἑροπεσ βασιλευσ ἀἰωριοσ ἀρχει. i. Audite me hoies: rex sēpitern⁹ dñabīt. Tunc qui erunt in corporib⁹ viui nō moriēt: sed p eosdē mille anos infinitā multitudinē generabunt: & erit soboles eox̄ sancta & deo cara. Qui autē ab infernis suscitabūt: hi p̄erunt viuētib⁹ velut iudices. Gentes vero nō extinguent omnino: sed q̄dā relinquēt in victoriā dei: & triumphētur a iustis ac subiugent ppetuæ seruituti. ¶ Sub idē tempus etiam princeps dęmonum: qui est machinator oīm malorum vincietˉ cathenis: & erit i custodia mille annis cœlestis ipsius: quo iustitia in orbe regnabit: ne qd malū aduersus ppl̄z dei moliat. Post cuius aduentum congregabunt iusti ex omni terra: pactoq; iudicio ciuitas sancta cōstituet i medio terræ: i qua ipse conditor deus cū iustis dñantibus cōmoret: quā ciuitatem Sibylla designat cū dicit: καὶ τὡωλίμ ἣν ἐπὶ ἵσε θεὸσ ἀυτὴρ ἐποιησερ λάμπροτέραρ ἄστρωρ καί ἣλίου ηλέσε λήνησ. i. vrbēq; quā fecit de⁹ eā clariorem fecit astris atq; sole/lunaq;. ¶ Tūc auferent a mūdo tenebræ illæ/quib⁹ offendit atq; obcęcat cęlū: & luna claritudinē solis accipiet: nec minuet vlrer⁹. Sol aūt septies tanto q̄ nunc est: clarior fiet. Terra vero aperiet fœcunditatē suā: & vberrimas fruges sua spōte gñabit: rupes mōtium melle sudabūt: p riuos vina decurrēt: & flumina lacte iūdabūt. Mūd⁹ deniq; ipse gaudebit. & ois rerū natura lętabīt: erepta & liberata a dño mali: & ipietatis: & sceleris & erroris. Nō bestiæ p hoc tp̄s sanguie alent: nō aues p̄da sz gęta & placida erunt oia leones & vituli ad p̄sepe simul stabūt luc⁹ ouē nō rapiet: canis nō venabīt: accipitres & aquilę nō nocebūt: infās cū serpētib⁹ ludet. ¶ Deniq; tūc fient illa: q̄ poetæ aureis tp̄ib⁹ facta esse iā Saturno regnāte dixerunt. Quox̄ error hic exort⁹ ē: q; pphetæ futurox̄ plęraq; sic pferūt & enunciāt: quasi iā pacta. Visiones. n. diuino spiritu offerebāt oculis eox̄: & videbāt illa i cōspectu suo quasi fieri ac terminari. Quę vaticinia eox̄ cū paulatim fama vulgasset: qm̄ pphani a sacra mēto ignorabāt quaten⁹ dicerent: cōpleta iā esse veterib⁹ sęculis illa oia putauerūt: q̄ vtiq; fieri cōpleriq; nō poterāt hoie regnāte. ¶ Cūvero deletis religionib⁹ ipijs & scelere cōp̄sso sub tecta erit deo terra. Cedet & ipse mari vector: nec nautica pin⁹
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non rastros patietur humus: non vinea falcem.

Robuſtus quoq; iam tauris iuga ſoluet arator.
Tunc etiam molli flaueſcet campus ariſta:
Incultiſq; rubens pendebit ſentibus vua.
Et duræ quercus ſubdabunt roſida mella.
Nec varios diſcet mentiri lana colores.
Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
Murice:iam croceo mutabit vellera luto.
Sponte ſua ſandix paſcentes veſtiet agnos.
Ipſe lacte domum referent diſtenta capellæ
Vbera:nec magnos metuent armenta leones.

Iã ſupius cõ en di cõpletis ãno rũ ſex mil bus mutationẽ iſtã fieri oportere. iſta qdẽ muta tio vtiq; intelli genda ẽ añ no uiſſimam Anti chriſti pſecuti onẽ:diabolo iã ſoluto:vñ ſeq̃n ti ca. logt. Qñ & ſuperueniet (vt añ dixit ca. xiiij.) extrema illa concluſio.

Quę poeta ſcđ3 Cumeę Sibyllę carmia ꝓlocut⁹ ẽ.Erythęa vero ſic ait:ὀυδὲλύκοισύρ ἄρνεσ[ἐν ὄυρεσιρ ἁμιλοῦρ ται Χορτορ παρ λίγκεσ τερίφοισιρ ἅμαβόσκονται ἄρκτόισυρ μόσχοισιρ ὁ μοῦκαὶπᾶσι βροτοῖ σισαρκοβόροστελέωρ φάρεται ἄΧυρον παράφατραισ συρ βρἐφεσίτε δρακοντεσ ἁματορσι κοι μή σονται.Id eſt nec lupi cũ agnis in montib⁹ dimicabũt. Herbamq; lynces pariter cũ hædis paſcentur:vrſi cum vitulis ſimul:omnibuſq; ſialibus:carniuorans leo comedet paleas ad preſepia:cũq; infãtib⁹ dracones ſine matribus dormient. Et alio loco de libertate rerum. καὶ τότε δὴΧαραρ μεγαλην θεόσ ἀνδρασι δῶσει καὶ γαργῆ καὶ δενδρα καὶ ἄσπετα θρέμματα γαιησ Δωσουσι καρ πόρτορ ἀληθινορ ἀνθρωποισι οἴνου καὶ μέλιτοσ γλυκυ τέρου λευκοῦ τεγαλάκτοσ καὶ σιτου ὅπερ ἐστίρ βροτοῖσ καλλιστορ ἅπαντωρ.id eſt & tunc gaudium magnum deus dabit hoibus.Nam & terra & arbores:& innumerabilia terræ pecora dabunt fructum verum hominibus vini & mellis dulciſſimi: & cãdi di lactis atq; tritici:quod eſt hominibus optimum omnium.

Et alia eodẽ modo: ἐυσεβέωρ δὲμόνορ ἁγίαΧθῶρ παντατἀΔ οἴσειν ἅμα πἐλιτοσ ἀπόπετρησ ἦΔ ἀπὸ πηγῆσ καὶ γαλἀτ ἀμβροσίησ ρέυσει ϖαντεσσι Δικαίοισ.id eſt pioruꝫ aũt ſola ſancta terra oia hęc feret:fluenta mellis de petra atq; de fonte:& lac immortalitatis manabit oibus iuſtis.Viuẽt itaq; hoies trãquilliſſimã vitã:& copioſiſſimã:& regnabũt cũ deo pariter:& reges gẽtiũ veni ent cũ donis ac muneribus:vt adorẽt & honorificent regẽ magnum cuius nomen erit p̃clarum ac venerabile vniuerſis nationibus/q̃ ſub cælo erunt:& regibus qui dominabuntur in terra.

¶Q̃ licet aliqñ iuxta quorundã ſupputationẽ mutationis expectatio/ducẽtorũ duntaxat ãnorũ viſa ſit:tñ vrbe ſeu ciuitate romana feliciter icolumi nihil iſtius videaꝫ metuẽdum. Cap.XXV.

di cõputationi lactãtiana (qm̃ varie cõputari ſolet)an p̃dicte cõputationi lactãtiana p̃ciſe conueniret.

Sed & iuxta interptes apocalip. inter xpi pacatius tēpus/& alterū Antichristi/quo cōsummatis mille annis resoluet dę mō:multæ itercedūt mutationes & reformationes:quas vti vel de pteritis exponere difficile ē/ita de futuris vt intelligas/incertū est. q̄q̄ ab arbore fici discēda ē parabola vt ait dominꝰ: Mathei. xxiiij. Subdit aūt.ois tñ expectatio nō āpliꝰ q̄ ducētoꝝ videt ānorū:nisi q̄ icolumi vrbe romanihil istiꝰ videt eē metuēdū:dicit Ioānes apo. xiij.capite. Hic sapientia est.Qui habet intellectum cō putet numerū bestiæ.

HAec sunt quæ a pphetis futura dicunt:quorum testimonia & verba ponere opus nō esse duxi:quoniam esset infinitum:nec tantam rerum multitudinem mensura libri caperet:tam multis vno spiritu simila dicētibꝰ:simulq; ne fastidium legentibus fieret:si ex omnibus collecta & trāslata cō gererent. Præterea vt ea ipsa quæ dicerem:non nostris:sed alienis litteris potissimum confirmarem. doceremq; non modo apud nos veruꝫ etiā apud eosipsos qui nos iniectantur:veritatem cōsignatā teneri:quam reculant agnoscere. Qui aūt diligentius voluerit scire ex ipso fonte hauriat:& plura q̄ nos in his libris complexi sumus: admirabilia reperiet. ¶ Fortasse nunc quispiā requirat quādo ista q̄ dixim⁹ sint futura. Iā superius ostendi. Completis annorum sex milibus:mutationem istam fieri oportere:& iam propinquare illū smmum cōclusionis externę diem:de signis q̄ dicta sunt a prophetis licet noscere. Prędixerunt enim signa quibus cōsummatio temporꝫ expectāda sit nobis in singulos dies:& timēda. Quando tamē compleatur hæc summa:docent hi qui de temporibus scripserunt: colligentes ea ex litteris sanctis:& ex variis historiis quantus sit numerus annorum ab exordio mundi:qui licet varient:& aliquantulum numeri eorum summa dissentiat:omnis tamen expectatio nō amplius q̄ ducentorum videtur annorū. Etiaꝫ res ipsa declarat lapsum ruinamq; rerum breui fore.nisi q̄ incolumi vrbe Roma nihil istius videt esse metuēdū. ¶ At vero cū caput illud orbis ceciderit: & ωΗΡΑ esse cœperit:qđ Sibyllæ fore aiūt: quis dubitet venisse iā finem rebus humanis orbiq; terrarum? illa est.n.ciuitas:quæ adhuc sustentat omnia:prędicandusq; nobis & adorandus est deꝰ cęlisi tamen statuta eius & placita differri possunt:ne citius q̄ putemꝰ tyrannus ille abominandus veniat:qui tantum facinus moliat:ac lumen illud effodiat:cuius interitu mundus ipse lapsurꝰ est. Nunc ad cętera exequenda redeamus:quę deinceps secutura sunt.

¶ Quod elapsis pacatioribus annis iterum soluetur diabolꝰ:& concitabit gentes/vt sanctam expugnent ciuitatē:& obsidebūt eā. Et quomodo eas deus destruet/& pœnis eternis tradet:electis hominibus translatis ad gloriam angelorum post resurrectionem secundam.

Cap.XXVI.

OLximus paulo antei principio regni sancti fore:vt a deo princeps dæmoniorum vinciatur. Sed idem cum mille anni regni (hoc est septeꝫ millia) cœperint terminari:solue tur denuo & ex custodia missus exibit. Atq; omnes gentes quæ tunc erunt sub ditione iustorum concitabit/vt inferan bellum sancte ciuitati. Et colligetur ex omni orbe terræ innumera-

bilis ppls nationuꝫ: & obſidebit & circũdabit ciuitatẽ ꝫ:tũc ve niet nouiſſia ira dei ſup gẽtes:& debellabit eos vſq; ad imũ. Ac primũ cõcutiet terrã q̃ validiſſime:& a motu eius ſcindẽt mon tes Syriæ:& ſubſident colles in abruptũ:& muri oĩm ciuitatuꝫ concidẽt:& ſtatuet deꝰ ſolẽ triduo ne occidat:& inflãmabit eũ deſcendet ęſtꝰ nimiꝰ:& aduſtio magna ſupra pduelles & ipios populos:& hymbres ſulphuris:& grandines lapiduꝫ: & guttæ ignis:& liq̃ſcent ſpiritus eoꝝ in calore:& corpora conterent in grandine:& ipſi ſe inuicem gladio ferẽt:replebuntur montes cadaueribꝰ:& campi operient oſſibus. ¶ Populus autẽ dei tri bus illis diebꝰ ſub cõcauis terræ occultatꝰ erit:donec ira dei ad uerſus gẽtes & extremũ iudiciũ terminet. Tunc exibũt iuſti de latebris ſuis:& iueniẽt oĩa cadaueribꝰ atq; oſſibꝰ tecta. Sed & genꝰ oẽ impioꝝ radicitꝰ iteribit:nec eriti hoc mũdovlla natio amplius: p̃ter ſolã gentẽ dei:tũ p annos ſeptẽ ppetes intacte e- runt ſiluæ:nec excidet de mõtibꝰ lignum. Sed arma gentiũ cõ burẽt & iã nõ erit bellũ,ſed pax & reges ſẽpiterna. ¶ Cũ vero cõpleti fuerit mille anni renouabit mũdꝰ a deo:& ęiũ cõplica bit:& terra mutabit:& trãſformabit deꝰ hoies i ſimilitudinez angeloꝝ:& erũt cãdidi ſicut nix: & verſabũt ſemp i conſpectu oipotẽtis:& dño ſuo ſacrificabunt & ſeruient in æternũ. ¶ Eo dẽ tp̃e fiet ſcda illa & publica oĩm reſurrectio ẽt in qua excita- bunt impij ad cruciatꝰ ſẽpiternos. Hi ſunt qui manu facta co- luerunt:qui dñꝫ mundi ac parentẽ vel neſcierũt vel abnegaue rũt. Sed & dñs illoꝝ cũ miniſtris ſuis cõphendet ad pœnãq; dã nabit. cum quo parit oĩs turba impioꝝ ꝓ ſuis facinoribꝰ in cõ ſpectu angelorũ atq; iuſtoꝝ ppetuo igni cremabit i ęternum. ¶ Hęc ẽ doctrina ſanctoꝝ pphetarũ:quã chriſtiani ſequimur. Hęc ſapientia nã:quã iſti qvi fragilia colũt vel ianẽ phiaꝫ tuẽt tãq; ſtultitiã vanitatẽq; deridẽt. qa nos defẽdere hãc publice at q; aſſerere nõ ſolemꝰ. Deo iubẽte vt quieti ac ſilẽtes arcanũ eiꝰ in abſcõdito atq; intra nraꝫ cõſcientiã teneamꝰ. Nec aduerſus iſtos vere pphanos: q nõ diſcẽdi ſꝫ arguẽdi atq; illudẽdi gra in clemẽter deũ ac religionẽ eiꝰ ipugnãt. ptinaci cõtẽtiõe certemꝰ Abſcõdi. n. tegiq; miſteriũ q̃ fideliſſime opꝫ: maxime a nobis q nomẽ fidei gerimꝰ. Vere illi hãc taciturnitatẽ nraꝫ veluti cõſciẽ tiã malã criminãt. Vñ ẽt quaſdã execrabiles opiniões de pudi cis & innocẽtibꝰ fingũt:& libenter his q̃ finxerint credũt.

Exhortatio vt oẽs pperent ad ſuſcipiendã cũ religiõe ſa- piẽtiam:per quas ad deſideratiſſimam pueniẽt ęternę vitę beatitudinem. Cap. XXVII

Dæmonioruꝫ princeps:quũ mille ãni rgni hoc eſt. vij. mi lia cęperit ter- minari: ſoluet denuo. hoc iõ dt Lactã. qa re uelationis. xx. ca. dr. Qui par tẽ hñt in reſur rectiõe pria/re gnabũt cũ xpo mille annis. & quuꝫ cõſũmati fuerit mille ã- ni:ſoluet ſatha nas de carcere ſuo. &c. Nõ in telligat verbis Lact. certũ ali qđ tps diuina- ri:dictũ ẽ. n. cir ca ca. xiiij. an. mille p̃ſertim ſecũ vltios (au thore Augu.) varie intelligi poſſe.

Aduerte inſup q; Augu. in ci. dei/ de ſexto ã noꝝ mũdi mil leſimo dicit q; mille anni pro annis oibꝰ hu ius ſcli accipi poſſunt/vt per fecto nũero no tet ipa tẽporis plęnitudo. Et ſubide nõ diſti-

guit ſeptimum milleſimum ſub hac appellatione a ſexto milleſimo.

Sed q̄rit & pulchre determiat vtrū tps exiguū antichristi triuꝫ vꝫ annoꝝ & sex mēſſuꝫ ad annos mille ptineat: q bus & diabolꝰ liꝫ gatꝰ & ſancti cū xp̄o regnare dicūt: an eiſdē ānis hoc paruuꝫ ſpaciū ſubdat: atq; ſit extra. lege libri. xx. ca. vij. & ca. xiij. & in fine totiꝰ opis ętates mundi aīr deſignat. Statuet deus ſolē triduo ne occidat/ & in flāmabit eum. Scribit Carthuſieñ i libello tēporꝝ: pugnante Carolo magno vt viceret: ſoleꝫ triduo ſtetiſſe. Cęteꝝ triduuꝫ/ tp̄is itegritateꝫ indicare pōt. ſꝫ an ne poſſit per ſolis ſtātis iflammationeꝫ aridi tas illa itelligi: de q̄ dr Luc. xxj Erūt ſigna i ſole & luna/ & ſtellis areſcētibus homīb⁹ pręꝫ timoꝝ & expectatione

QVoniā decurſus ꝓpoſiti opis ſeptē ſpatijs ad metaꝫ ꝓuecti ſumꝰ: ſupeſt vt exortemur oēs ad ſuſcipiēdā cū vera religione ſapiētiā: cuiꝰ vis & officiū i eo vertitur: vt cōtēptis terreſtribꝰ & abiectis erroribꝰ: quibꝰ antea tenebamur: fragilibus ſeruiētes/ & fragilia cōcupiſcētes/ ad æterna cœleſtis theſauri p̄mia dirigamur: q̄ vt cape poſſimus: q̄primū omittēdæ ſunt huiꝰ p̄ntis vitæ illicibiles voluptates: q̄ aīas hominū pniciоſiſſima ſuauitate delinīūt. Quāta fœlicitas exiſtimāda ē ſubtractis his labibꝰ terræ: ꝓficiſci ad illū equiſſimū iudicē parētēq; idulgētiſſimū: qui ꝓ laboribꝰ requiē ꝓ morte vitā: ꝓ tenebris claritatē/ ꝓ terrenis ac breuibꝰ bōis ęterna & cœleſtia largiaī. Qua cū mercede acerbitates ac miſerię: quas petimur i hoc mūdo faciētes opa iuſtitiæ cōferri & coæquari nullo mō p̄nt. Proide ſi ſapientes: ſi beati eſſe volumꝰ: cogitanda ac ꝓponēda nobis ſunt Terētiana illa. Molēdū eſſe i piſtrinū: vapulādū: habēdæ cōpedes. Sed his multo atrociora/ Carcer/ cathenæ/ tormēta patiēda: ſuſtinēdi dolores: mors dēiq; ipſa & ſuſcipiēda eſt: & ferēda: cū liq̄at cōſciētiæ nr̄æ nec fragiles iſtāvoluptatē ſine pœna: necvirtutē ſn̄ diuio p̄mio fore. ¶ Vni uerſos igiī opꝫ operā dare: vtvel ſe q̄primū ad rectā viā dirigāt vel ſuſceptis opatiſq; virtutibꝰ: huiꝰ vitæ laboribꝰ patiēter exactis cōſolatorē deum hr̄e mereamur. Pater. n. nr̄ ac dn̄s: qui cōdidit firmauitq; cœlū: q ſolē cū cæteris ſideribꝰ iduxit: qui libratā magnitudie ſua terrāvallauit: mōtibꝰ mare circūdedit: amnibuſq; diſtinxit: & quicqd eſt in hoc ope mundi cōflauit acp fecit e nihilo: p̄ſpectis erroribꝰ hoiꝫ ducē miſit: qui nobis iuſticiæ viā pāderet. hūc ſequamur oēs: hūc audiam⁹: huic deuotiſme paream⁹: qñ ſolꝰ (vt ait Lucretiꝰ) veridicis hoīm purgauit pectora dictis. Et finē ſtatuit torpedinis atq; timoris. Expoſuit q; bonū ſūmū: quo tēdimus oēs. Quid foret: atq; viā mōſtrauit limite prono. Qua poſſem⁹ ad id recto cōtēdeī curru. Nec mō ſtrauit tm̄: ſed ēt p̄ceſſit: ne quis difficultatis gſa iter virtutis horreret. Deſeraī (ſi fieri pōt) via pditiōis & fraudis: i qua morsvoluptatis illecebris adopta cælaī. Et quāto quiſq; (ānis ad ſenectutē vergētibꝰ) appropiquare cernit illū diē: quo ſit ei exhac vita migrāduꝫ cogitet q̄ purꝰ abſcedat: q̄ inocēs ad iudiciū veniat: nō vt faciūt quidā cæcis mētibꝰ nixi: qui iā deficiētibꝰ corporis viribꝰ in hoc admonēī inſtātis vltiæ neceſſitatis: vt cupidius & ardēti⁹ hauriēdis libidinib⁹ intēdāt. Qua ex voragine liberet ſe quiſq; duꝫ licet: dū facultas adeſt: ſeq; ad deū tota mēte cōuertat: vt illum diē ſecurꝰ expectet: quo pręſes dominuſq;

mundi de⁹ de ſingulo⁹ factis cogitatiõibuſq; iudicabit. Quęcũq; hic expetũt nõ tm̃ negligat: ſed effugiat: potiorẽq; aĩa⁹ ſuã iudicet q̃ bona iſta fallacia quo⁹ incerta & caduca poſſeſſio eſt. Migrãt em̃ quotidie & multo veloci⁹ exeũt: q̃ intrauerãt. Et tñ ſi nobis vſq; ad vltimũ liceat iſtis frui: aliis certe relinquenda ſunt. Nihil nobiſcu⁹ ferre poſſum⁹: ni ſi vitã bñ atq; innocẽter actã. Ille ad deum copioſ⁹: ille opulẽtus aduẽniet: cui aſtabũt cõtinẽtia: miſericordia: patiẽtia: caritas: fides. Hęc eſt hęreditas nr̃a: q̃ nec eripi cuiq̃ põt: nec tranſferri ad aliũ. Et quis ẽ qui nõ hęc bona parare & acquirere ſibi velit? Veniãt qui eſuriunt, vt cœleſti cibo ſaturati: ſempiternã famẽ ponãt. Veniãt qui ſitiunt: vt aqua⁹ ſalutarẽ de perẽni cœleſtiq; fõte pleniſſimis faucib⁹ trahãt. Hoc cibatu atq; potu dei & cęci videbũt: & ſurdi audiẽt: & muti loquẽt: & claudi ambulabũt: & mortui reuiuiſcẽt: & ſtulti ſapiẽt: & ęgroti valebunt. Quiſquis. n. corruptelas terræ virtute calcauerit: hũc arbiter ille ſum⁹ & verax ad lucem vitãq; ꝑpetuã ſuſcitabit. Nemo diuitijs nemo faſcibus: nemo etiã regia ptãre cõfiſus ſit: immortalẽ iſta nõ faciũt. Nam quicũq; rationẽ hois abiecerit ac p̃ſentia ſecut⁹: in humũ ſeipſe ꝓſtrauerit: tãq̃ deſertor dñi & impatoris & patris ſui puniet. Intendam⁹ igitur iuſticiæ: q̃ nos iſepabilis comes ad deum ſola pducet: & dũ ſpiritus hos reget art⁹: infatigabili militia deo militem⁹: ſtationes vigiliaſq; celebrem⁹: cõgrediamur cũ hoſte quẽ nouim⁹ fortiter: vt victores: ac deuicto aduerſario triũphãtes p̃miũ virtutis: qđ ip̃e ꝓmiſit: a deo cõſeq̃mur.

q̃ ſupueni et vniuerſo orbi⁹ & apoca. xvj ca. ſcribit ãgel⁹ effudiſſe phiala ſuã in ſole: & datũ eſt illi ęſtu effligere homines/ & igni. Et ęſtuauerũt hoies ęſtu magno: & blaſphemauerunt Eze & ch. xxxviij. in igne iræ meæ locut⁹ ſuꝫ: qa in die illa erit cõmotio magna ſup terraꝫ iſrahel

Verũ ille cũ deleuerit iniuſticiã/ iudiciũq; maximũ fecerit. & q̃ ſequũt. Nõ ſemel Lactãt⁹ duplicis mortis/ i carne atq; aĩa/ ſimul & pœnitẽtiæ (p quã a morte aiæ reſurgit) mentionẽ facit. Attamẽ quid hoc in loco ſenſerit de priori reſurrectiõe ab Iohanne deſcripta: num recitatiue loquat ac diſputatiue (vt i principio opis diſputaturũ ſe pollicetur) narrãdo vꝫ/ ſiue iterſerendo opinionẽ cui magni alioqui authores acqeſcer̃ dicti ſũt. Hirene⁹ archipõtifex/ ac martyr. Et Tertullian⁹ p̃ſbyter nobilis/ & i oĩ ſcientiaꝫ gñe p̃clar⁹: mihi diuiare nõ licet Iohan. Viterbiẽſis: ex ordine p̃dicatorio reuelatiõis partẽ exponẽs affirmare audet Lactãtiũ priorẽ reſurrectionem nõ corporis eſſe: ſed aiæ cum Augu. ſentire. Ipſe quidẽ de corpo/ rea reſurrectiõe ca. xxij. hui⁹ lib. ſemel eã fieri neceſſe eẽ dixerat: ſemel .i. non bis. vt xp̃s dicit mortu⁹ ſemel: ad Roma. vj. Tuꝫ poſt hęc oia ĩfit idẽ Lact. ca. xxvj. ſecũdã reſurrectionẽ & oiꝫ & publicã fore: tãq̃ prior (q̃ aiæ ẽ) fuerit occulta: q̃ ẽt nõ eſt oĩm. In hac parte tenenda ẽ Aug. ſentẽtia: quã pulcherrime explicat ĩ ciui. dei li. xx. ca. vj. vſq; ad xxvj. Et i definitiõib⁹ fidei orthodoxæ. ca. xxiiij. q̃q̃ ibidem Lactãtiuꝫ velut cũ Hireneo/ ac Tertulliano acquieſcẽtẽ ſubſcribit. & in ciui. diuina fa

tetur ſe aliquando eiuſdem fuiſſe opinionis. quæ (vt ait) eſſet vtrunq; tolerabilis: ſi delitiæ alique ſpirituales in illo ſabbato affuturæ ſanctis per domini præſentiam crederentur. Sed quia de carnalibus modum crudelitatis excedentia dicunt/nullo mō poſſunt niſi a carnalibus iſta credi. Teneaꝫ ergo ſnia orthodoxa (vt diximꝰ) & Auguſt. & ſanctæ eccleſiæ catholicæ: cui ſe Lact. ſubijcit/nemini xp̄iano iā dubitāda. Naꝫ & tp̄s p̄ciſum: quo id ſpari viſum eſt/iā diu p̄terijſſe conſtat. Cęterꝫ an verba in hoc ca. recitata ad meliorem vtcunq; ſententiam trahi poſſit hoc pacto vel ſimili: Verū ille cū deleuerit iniuſticiā paſſione ac morte ſua: iudicium q; maximū fecerit de principe mūdi/ tunc iudicato/tūc foras eiecto/tunc ligato: ac iuſtos qui a principio fuerūt/ad vitā reſtaurauerit: ſacramētis ex paſſiōe xp̄i efficaciā recipiētibꝰ/ac ianua regni eiuſdem morte apta. Mille annis inter homies verſabit: nōvtiq; corporali p̄ſtia viſibilis: ſed ad ſui dilīgētes cū patre veniendo/& mālionē apd eos faciēdo: & ſicut in noie ipſiꝰ congregatis intereſt: & ſuis adeſt vſq; ad ſęculi cōſūmationē. eoſq; iuſtiſſimo iperio reget: cuꝫ ſit illi data oīs ptās i cęlo & i terra. cuiꝰ ęternitatē pulchre oñdit Lac. li. vij. ca. xij. Tūc inſtante hmōi regimie q erūt in corporibꝰ/nō ſolū tp̄aliter degētes ſed viui p fidē: nā iuſtꝰ ex fide viuit: nō moriēt morte ſecūda: ſiue in ęternū Ioh. xj. Et apoca. xx. Beatus & ſāctꝰ q hꝫ partem in reſurrectiōe prima In his ſcda mors nō habet ptātē. Hāc ca. x. diſtixit Lact. Vel nō moriē tur oēs ſimul: vt de viuis in ſecunda reſurrectiōe repiendis teneāt. Nam priori morte cūctos ſcdꝫ naturā fungi neceſſe ē: vt eodē. ca. x. dicit. Sed p eoſdē mille annos. i. plimos a deo deſignatos ifinitā ſiue valde magnā multitudinē p ſe & ſucceſſores gñabūt: & erit ſoboles eoꝝ (virtutes patrias imitādo) ſancta/& deo chara. Qui aūt ab iferis ſuſcitabunt: certe qui a peccatis q̄ ad inferos ducūt reſurgent: ſicut dicit: Eruiſti aiaꝫ meam ex inferno iferiori: qui deū p delictis primū ſuis/deide ppli (qđ ſacerdotale eſt officiū) orabūt: hi merito ſublimati p̄ cūtviuentibꝰ in fide xp̄iana: veluti iudices. vt apoſtoli ac diſcipli/& eccliæ p̄poſiti illoꝝ ſequaces: quibꝰ dictū ē: Quorū remiſeritis pcta &c. Et alibi: ipſi iudices veſtri erūt. Gētes vero nō extiguēt oīno: ſicuti de turcis hactenꝰ expimur: inſtar eoꝝ quos de terra p̄miſſa iſrahel cōfirmatus delere noluit: iudicū. i. ¶ Peractoq; iudicio quo princeps mūdi ligat/ciuitas ſancta cōſtituet in medio terræ vel hieroſolyma ſcdꝫ quoſdā: vel ſcdm Augu. in ciui. dei pvniuerſum orbē cōſiſtens. Quivero de ſequēti rp̄e (licet iā pacto) exponere maluerit: nō q; Lact. aut aliū quēpiā hmōi determinate p̄ciſe cōtendam: tētare poterit de p̄clare geſtis p Caro. magnū authore deo pactis: vñ bonā Apoca. partē/lſales exponūt: vel alio quopiā inſigniter infideles domātevt Godefrido Billone/vel Balduino: aut pluribus eoꝝ: quoꝝ geſta contra impios ſup Apoca. Laudant hoc pacto vel ſili. Verꝝ ille. ſ. deꝰ cum deleuerit iniuſtitiā p Caro. iræ dei executo-

rē:iudiciūq; maximū fecerit cōtra ꝓceres Romanoruꝫ pōtifici ſummo Leoni tertio rebelles& ſupplicio affectos/illo in ſedē reſtituto:ac iuſtos qui a principio fuerūt:qui ab initio antiſtiti optimo adhęſerāt in fide ꝑ manētes/ad vitā reſtauraverit:ab exilio(qđ morti cōpaſ)reducēdo:mil le annis cū iuſtiſſimo ſpio iter hoies verſabiſ.numer⁹ ē (Aug.teſte) cer tus ꝑ incerto. Cętera exponāſ vt ſupius: aliove modo(ſi inueniaſ) ma gis apto. ¶Sub idē tps etiā princeps dæmonū vincieſ in cuſtodia mil le annis. Vñ cauſam breuiter expedit Lact.ne quid mali aduerſus po pulū dei moliaſ.Sed potuit Aug.poſtea explicati⁹ dicere vt recēſuim⁹ ex.xx.lib.ciui.diuinę.ca.viij.hęc aūt alligatio diaboli nō ſolum facta ē ex quo cœpit eccleſia ꝑter iudęā terrā in nationes alias aliaſq; dilatari. ſed etiā nunc fit/& fiet vſq; ad terminū ſęculi:quo ſoluend⁹ eſt. ¶Quæ aūt inferūt/ꝑſertim de ſęculo aureo:vñ ēt.v.li.locut⁹ eſt:ꝑ cōpationem accipiāſ dicta reſpectu ſpis licet breuis tñ acerbiſſimi: quo antixps ter nis ānis ac medio regnabit:pricipe mūdi rurſū ad ſęuitiā ſoluto. Ideoq; reuera breuis q; tā atrox fuiſſet iſectatio/vel(ſi fieri poſſet) caderēt ele ćti Et ga hmōi varie tractari ſolēt:dicente Daniele:Plīmi ptrāſibunt:& mltiplex erit ſnia:recte Lact.ad ꝓpheticū itellectū oīa refert dicēs Hęc ſūt q̄ a ꝓphetis futura dicūt.q; aūt diligenti⁹ voluerit ſcire:ex ipſo fonte hauriat.Neq; mirū ſit futura pleraq; obſcurius dici.Nā & Nicola⁹ Lira debeſtijs atq; angelis aliter ac Aug.atq; alij interdum exponit.

¶Aduerte circa.xvj.ca.lib.quarti.vbi Lact dicit:& Salomō in lib.Sa pien. his verbis vī⁹ eſt:& q̄ ſequūt.Quaten⁹ Hiero.lib.ſapien.qui vul go(vt ait)Salomōis ſcribiſ/apđ hebręos nuſq; eē dicit: quē pleriq; Phi lonis eſſe affirmāt. Hūc docet Hie.ac Io.Damaſ.de fide orthodoxa ñ haberi de canone.Attñ Aug.ſup pſal.ſcđo.Scriptū eſt ingt in Salo.Tu aūt dñe virtutuꝫ cum trāquillitate iudicas:qđ ſapien.xij.ſcribiſ.& iterꝑs Io.Damaſceni & alij quidā multis argumētis ei⁹ lib.authorē Salomo nē fuiſſe cōtēdūt. Finiſ ānotamētuꝫ in ca.xxiiij.libri ſeptimi:quod ꝓpter ꝑplexitatē impreſſores in finē vſq; reſeruarunt.

Lactantij Firmiani diuinaꝝ inſtitutionuꝫ lib.vij.ac vltimi.Finis Etuſdem de ira dei ad Donatum Liber incipit.

Animaduerti ſępe Donate plīmos id exiſtimare:qđ ēt nōnulli phōs putauerunt:nō iraſci deū:qm̄vel be nefica ſit tm̄mō natura diuina: nec cuiq; nocere præ ſtantiſſimæ atq; optimæ cōgruat ptāti: vel certe nil curet oīno: vt neq; ex beneficentia ei⁹ quicq; boni p ueniat ad nos neq; ex maleficētia qcq; mali.Quorū error quia maxim⁹ eſt & ad euertendū vitæ huma næ ſtatū ſpectat:coarguēd⁹ eſt a nobis:ne & ipſe fallaris ipulſ⁹ authorita te hoim q; ſe putāt eē ſapientes nec tam nos arrogātes ſum⁹:vt cōprahē ſam noſtro ingenio veritatē gloriemur.Sed doctrinam dei ſequimur: qui

ſcire ſolus poteſt & reuelare ſecreta. Cuius doctrinę philoſophi exptes exiſtimauerunt naturā rerū oīs cōiectura poſſe deꝑhendi. Qđ nequaq̄ fieri pōt, quia mens hois tenebroſo corporis domicilio circunſepta: lōge a veri ꝓſpectiōe ſūmota ē. Et in hoc differt ab hūanitate diuinitas ꝙ hūanitatis ē ignoratio: diuinitatis ſciētia. Vñ nobis aliquo lumine opꝰ eſt ad depellendas tenebras quibus offuſa ē hois cogitatio: qm̄ i carne mortali agētes: noſtris ſenſibus diuinare nō poſſumus. Lumē aūt mētis hūanę deus eſt: quem qui cognouerit & in pectus admiſerit illuminato corde miſterium veritatis agnoſcet. Remoto aūt deo cęleſtiq̄ doctrina oīa erroribꝰ plęna ſunt. Rectęq̄ Socrates cū eſſet oīs philoſophorū doctiſſimꝰ: tñ vt cæterorū argueret inſcitiā: qui ſe aliqđ tenere arbitrabāt: ait ſe nihil ſcire niſi vnū: ꝙ nihil ſciret. Intellexit. n. doctrinā illā nihil habere in ſe certi nihil veri: nec (vt putāt quidā) diſſimulauit ipſa doctrinā vt alios refelleret. Sed vidit ex ꝑte aliqua veritatē. teſtatuſq̄ eſt etiā in iudicio: ſicut tradit a Platone: ꝙ nulla eſſet hūana ſapiētia. Adeo doctrina qua tū philoſophi gloriabant. cōtēpſit: deriſit: abiecit: vt id ipm ꝙ ſumma doctrina ꝓfiteret: ꝙ nihil ſcire didiciſſet. ſi ergo nulla ē ſapientia hūana (vt ſocrates docuit: vt Plato tradidit) apparet eſſe diuinā: nec vlli alij q̄ deo veritatis notitiā ſubiacere. Deus igit noſcendꝰ eſt: in quo ſola veritas eſt. Ille mūdi parēs & cōditor rerū: qui oculis nō videt. mēte vix cernit. cuiꝰ religio multis modis ꝓpugnari ſolet ab his q̄ neq̄ verā ſpñiā tenere potuerūt neq̄ magni & cęleſtis arcani cōphēdere rōnē.

Recte ꝙ Socra.

Recte Socrates ait vtcūq̄: quia ex ꝑte vidit aliquā veritatē. Attñ ſectā Academicam q̄ am Archeſilas authore Socrate introduxit/taxat firmianꝰ iſtit. libro tertio vbi de huiuſmodi Socratico dicto vide. cap. v. & cōſequenter.

¶ De gradibus per quos ad veritatem aſcenditur: & qui de ipſis gradibus deijciantur. Cap. II.

Nam cum ſint gradus multi per quos ad domicilium veritatis aſcendit: nō eſt facile cuilibet euehi ad ſummū. Caligātibus. n. veritatis fulgore luminibus qui ſtabilē greſſum tenere nō poſſunt: reuoluunt in planū. Primus aūt gradus ē intelligere falſas religiones & abijcere ipios cultꝰ hūana manu fabricatos, ſecundꝰ vero perſpicere aīo ꝙ vnus ſit deus ſummꝰ: cuius poteſtas ac ꝓuidētia affecerit a principio mundū & gubernet i poſterū: tertiꝰ cognoſcere miniſtrū eius ac nunciū quē legauit i terrā: quo docēte liberati ab errore: quo ꝑplicati tenebamur: formatiq̄ ad veri dei cultū: iuſticiā diſcerem. Equibus oībus gradibus (vt dixi) pronus ē lapſus & facilis ad ruinā niſi pedes incōcuſſa ſtabilitate figant. De primo gradu eos excuti videm quī cū falſa intelligāt tñ verum nō inueniunt cōtēptiſq̄ terrenis fragilibuſq̄ ſimulachris: nō ad colendum ſe deum conferunt: quem ignorant ſed mundi elementa mirantes cęlum terram mare ſolē. lunam cęteraq̄ aſtra venerantur. Sed imperitiā horum iā coarguimus in ſcđo diuinarū inſtitutionū libro. De ſecundo vero gradu eos dicim cadere: qui cum ſentiant vnum eſſe ſummum deum: iſdē tñ a philoſophis irrætiti/& ſal

fis argumentationibus capti: aliter de vnica illa maiestate sentiũt/q̃ veritas habet: qui aut figurã negãt hre vllã deũ: aut nullo affectu cõmoueri putant: quia sit ois affectus imbecillitatis: q̃ in deo nulla est. De tertio vero hi p̃cipitantur, qui cũ sciant legatũ dei: eundẽq; diuini & imortalitatis tẽpli cõditorẽ: tñ ãt nõ accipiunt eum: aut aliter accipiunt q̃ fides poscit: quos exꝑte iã refutauim⁹ in quarto supradicti operis libro: & refutabim⁹ postea diligentius cũ respõdere ad oẽs sectas cœperim⁹: q̃ veritatẽ dũ disputant pdiderũt. Nunc vero cõtra eos disserem⁹: qui de secundo gradu lapsi praua de sũmo deo sentiunt. Aiunt.n. quidẽ nec gratificari eũ quicq̃ nec irasci: sed securus & quietũ imortalitatis suę bonis perfr i. Alij vero irã tollunt: gratiã relinquunt deo. Naturã.n. sũma virtute p̃stantẽ nõ maleficã esse debere: ita oẽs philosophi de ira cõsentiũt de gratia discrepãt Sed vt ad ꝓpositã materiã p ordinẽ descẽdat oratio hmõi facienda nobis & exequẽda partitio est: cũ diuersa & repugnãtia sint ira & gratia. Aut ira tribuenda est deo & gra detrahẽda: aut vtrũq; pariter detrahendũ. Aut ira demenda est & gratia tribuenda: aut neutrum detrahendum. Aliud amplius p̃ter hęc nichil potest capere natura: vt necesse sit in vno istorũ aliquo verũ qđ q̃ritur inueniri. Considerẽmus singula: vt nos ad latebras veritatis & ratio & ordo deducat.

Figuraz: postea ca. xix. formã appellat. Geñ. i dr facim⁹ hoiez ad imaginem/& similitudinẽ nr̃am.

¶Quod nullus asseruit deũ irasci: & gratia nõ moueri. Cap. III.

PRimum illud nemo de deo dixit vnq̃ irasci eum tantũmõ & gratia nõ moueri. est em̃ discõueniens deo: vt eiusmodi potestate sit p̃ditus: qua noceat & obsit: ꝓdesse vero ac benefacere nequeat. Quę igit̃ ratio: q̃ spes salutis hoibus ꝓposita est: si malor̃ tãtũmodo auctor ẽ deus. Qđ si sit iã maiestas illa venerabilis nõ ad iudicis potestatem: cui licet seruare ac liberare: sed ad tortoris & carnificis officiũ deducet. Cũ aũt videamus nõ modo mala esse in reb⁹ hũanis: sed etiã bona: vtiq; si deus nõ est: auctorẽ esse alterũ necesse est: qui cõtraria deo faciat & det nobis bona: Si est: quo noie appellandus est? Cur nobis qui male fecit notior ẽ q̃ ille q bene? Si aũt nihil potest eẽ p̃ter deũ: absurdũ est & vanũ putare diuinã potestatẽ: qua nihil est maius: nihil meli⁹ nocere: ꝓdesse nõ posse. & iõ nemo extitit: qui auderet id dicere: quia nec rationez habet nec vllo mõ põt credi. Quod quia cõuenit: transeamus & veritatem alibi requiramus.

¶Contra Epicurum disputat: qui negabat deum irasci/gratificari/& omnia prouidere. Cap. IIII.

QVod sequit̃ de schola epicuri: est sicut irã i deo nõ esse: ita nec gra quidẽ. Nã cũ putaret epicurus alienũ eẽ a deo malũ facere: qđ ex affectu ira cundiæ plerumq; nascit̃: ademit ei ẽt beneficentiã: qm̃ videbat cõsequens esse: vt si habeat irã deus: habeat & gratiã. Itaq; ne illi vitiũ cõcederet: etiã virtutis fecit exptez. Ex hoc ingt beat⁹ & incorrupt⁹ est: quia nihil curat: neq; habet ip̃e ne-

gociũ neq; alteri axhibet. De⁹ igit nõ eſt: ſi nec mouet: qđ eſt ꝓpriũ vi-
uẽtis: nec facit aliqd impoſſibile hoi: qđ eſt ꝓprium dei: ſi oino nullam
habet voluntatẽ: nullũ actũ: nullã deniq; adminiſtrationẽ: q̃ deo digna
ſit. & q̃ maior q̃ melior adminiſtratio deo aſſignati põt: q̃ mundi guber
natio: q̃ curaviuẽtiũ: maxieq; generis hũani: cui oia terrena ſubiecta ſũt
Quę igit i deo põt eẽ beatitudo ſi ſẽper qetus & imobilis torpet: ſi p̃cã
tibus ſurdus: ſi colẽtibus cæc⁹? Quid tã dignũ: tã ꝓpriũ deo: q̃ ꝓuiden
tia? Sed ſi nihil ꝓuidet: amiſit oẽ3 diuinitatẽ. Qui ergo totã vi: totã deo
ſubſtãtiã tollit qd aliud dicit niſi deum oino nõ eſſe? Deniq; M. Tul. a
Poſſidonio dictũ refert id Epicurũ ſẽſiſſe nullos deos eſſe. ſed ea q̃ de
diſs locutus ſit: depellẽdæ inuidiæ cã dixiſſe. Itaq; verbis illũ deos reli-
quere: re aũt ipa tollere: quib⁹ nullu3 motũ: nullu3 tribuit officium. Qđ
ſi ita ẽ: qd deo fallacius: qđ a ſapiẽte & graui viro deb3 eẽ alienu3. Hic
vero ſi aliud ſenſit & aliud locut⁹ ẽ: qd aliud appellãd⁹ ẽ q̃ deceptor bi-
linguis: mal⁹: & ꝓpterea ſtultus? Sed nõ erat tãverſut⁹ Epicurus: vt fal
lẽdi ſtudio loq̃ret: cũ ẽt ſcriptis ad ęternã memoriã cõſignaret: ſed igno
rantia veritatis errauit. Inductus. n. a principio veri ſimilitudine vnius
ſentẽtiæ: neceſſario in eaq; ſeq̃bant incurrit. Prima. n. ſnia fuit irã in deo
nõ cõuenire. Q đ cu3 illi veru3 & inexpugnabile videret: nõ poterat cõ
ſequẽtia recuſare: quia vno affectu ãputato ẽt cęteros affectus adimere
deo neceſſitas ipa cogebat. Ita q nõ iraſcit: vtiq; nec gr̃a mouet: qđ eſt
iræ cõtrariu3: iã ſi nõ ira in eo nec gr̃a eſt: vtiq; nec met⁹: nec lęticia. nec
mœror: nec mia Vna eſt. n. rõ cunctis affectib⁹: vna cõmotio: q̃ in deu3
cadere nõ põt. Qđ ſi nullus affect⁹ in deo ẽ: qa qcquid afficit i becillũ ẽ:
ergo nec cura vlli⁹ rei: nec ꝓuidẽtia ẽ i eo. Hucuiq; puenit ſapiẽtis ho-
minis diſputatio: cętera q̃ ſequũt obticuit. ſ. quia nec cura ſit i eo: nec ꝓ
uidẽtia ergo nec cogitationẽ aliquã: nec ſenſu3 i eo eẽ vllũ. quo efficitur
vt nõ ſit oino. Itaq; cu3 gradati deſcendiſſet: i extremo gradu conſtitit:
quia iã p̃cipitiũ videbat. Sed qd ꝓdeſt reticuiſſe ac piculũ diſſimulaſſe?
Neceſſitas illũ vel inuitũ cadere coegit. Dixit. n. qđ noluit: quia argu-
mẽtũ ſic ordinauit: vt ad illud qđ euitabat neceſſario deueniret. Vides
igit quo pueniat ira ſublata & deo adẽpta. Deniq; aũt null⁹ id credidit
aut admodũ pauci: & quidẽ ſcelerati ac mali: qui ſperant peccatis ſuis
impunitatem. Quod ſi & hoc falſum inuenitur: nec iram in deo eẽ nec
gratiam veniamus ad illud quod tertio loco poſitum eſt.

Contra ſtoicos dicentes in deo eſſe gratiam: ſed non iraꝫ. Cap. V.

CXiſtimant ſtoici: & alij nõnulli aliq̃ meli⁹ de diuinitate ſen-
ſiſſe qui aiũt gr̃a3 in deo eẽ: irã nõ eſſe. Fauorabilis ac popu-
laris oro nõ cadere in deu3 hãc ai puſilitatem: vt ab vllo ſe lę
ſum putet: q lędi nõ põt: vt qeta illa & ſancta maieſtas cõcite
tur. pturbet: iſaniat: qđ ẽ terrenę fragilitatis Irã. n. cõmotionẽ mẽtis eẽ
ac pturbationẽ: q̃ ſit a deo aliena. Qđ ſi hoie3 quoq; qui mõ ſit ſapiẽs &

grauis ira nõ deceat. Siquidẽ cũ in aiz cuiuſq; icidit: velut ſęua tẽpeſtas: tãtos excitet fluct⁹: vt ſtatũ mẽtis imutet: ardeſcãt oculi. os tremat. lin gua titubet: dẽtes cõcrepẽt. Altern⁹ vultũ maculet nunc ſuffuſus rubor: nunc pallor albeſcẽs: q̃to magis deũ nõ deceat tã fœda mutatio? Et ſi hõ qui hz iperiũ ac ptãtẽ late noceat: p irã ſanguinẽ fũdat: vrbes ſubuertat: populos deleat, puincias ad ſolitudinẽ redigat quãto magis deũ q̃ ha beat toti⁹ generis hũani & ipſi⁹ mũdi poteſtatẽ pditurz fuiſſe vniuerſa credibile ſit ſi iraſceret. Abeſſe igit ab eo tã magnũ: tã pnicioſũ malum oportere: & ſi abſit ab eo ira & cõcitatio: quia & deformis: & noxia eſt: nec cuiq̃ male facit: nihil aliud ſupereſt niſi vt ſit lenis: trãquill⁹: ppiti⁹: benefic⁹: cõſeruator. Ita. n. dęmũ & cõmunis oiz pater: & optim⁹ & ve re maxim⁹ dici poterit: qđ expetit diuina cęleſtiſq; natura. Naz ſi inter hoies laudabile videt, pdeſſe poti⁹ q̃ nocere: viuificare q̃ occidere: ſal uare q̃ pdere: nec imerito inocẽtia inter virtutes numerat & q hęc fece rit: diligit: p̃fert ornat bñdictis oibus votiſq; celebrat. Deniq; ob meri ta & bñficia deo ſimillim⁹ iudicat: qñ magis ip̃m deũ patrẽ diuinis pfe ctiſq; virtutib⁹ p̃cellentẽ: atq; ab oi terrena labe fũmotũ: diuinis & cele ſtib⁹ bñficijs oẽ gen⁹ hoim, pmereri. ſpecioſe iſta populariterq; dicunt & multos illiciunt ad credẽdũ. Sed qui hęc ſentiunt: ad veritatẽ quidez ppi⁹ accedunt. Et in pte labunt naturã rei parũ cõſiderãtes. Nã ſi deus nõ iraſcit ipijs: & iiuſtis: nec piosvtiq; iuſtoſq; diligit. ergo cõſtãtior ẽ er ror illoz q & irã ſimul & gratz tollunt. In reb⁹. n. diuerſis auti vtrãq; ptẽ moueri neceſſe ẽ: aut in neutrã. Itaq; qui bonos diligit & malos nõ odit nec bonos diligit: quia & diligere bonos ex odio malorũ venit: & malos odiſſe ex bonoz charitate deſcẽdit: nemo ẽ q amet vitã ſine audio mor tis qui appetit lucẽ niſi qui tenebras fugit. Adeo natura iſta cõnexa ſũt. vt alterũ ſine altero fieri nequeat. Si qs dñs habẽs i familia ſeruos. bonũ ac malũ nõ vtiq; aut ãbos odit aut ãbos bñficijs & honore, pſequit qđ ſi faciat & iiqu⁹ & ſtult⁹ ẽ. Sed bonũ & allogt amice: & ornat & domui ac familię ſuiſq; oib⁹ reb⁹ p̃ficit. Malũ vero maledictis: verberib⁹ nudi tate: fame ſiti: cõpedib⁹ punit: vt & hic exẽplo cæteris ſit ad nõ peccan dũ: & ille ad, pmerẽdũ: vt alios met⁹ coerceat: alios honor, puocet. Qui ergo diligit & odit: qui odit & diligit, ſũt. n. q diligi debeãt. ſũt qui odio haberi. Et ſicut is qui diligit cõfert bona i eos quos diligit: ita qui odit irrogat, mala his quos odio hz: qđ argumẽtũ quia verũ ẽ diſſolui nullo pacto põt. Vana ergo & falſa ẽ ſentẽtia eoz qui cũ alterũ deo tribuunt alterum detrahunt: nõ minus q̃ illorum qui vtrunq; detrahunt. Sed illi (vt oſtendim⁹) ex pte nõ errãt: ſed id qđ melius eſt: ex duobus retinent. Hi vero quos rõ & veritas argumenti huius inducit falſa omnino ſentẽ tia ſuſcepta in maximum errorem cadunt. Nõ. n. ſic oportebat eos ar gumẽtari: quia deus nõ iraſcit: ergo nec gra cõmouet. Sed ita. quia de⁹ gra mouet: ergo & iraſcitur. Si. n. certum & indubitatũ fuiſſet nõ iraſci

deũ :tũc & ad illud alterũ veniri eſſet neceſſe. Cũ autẽ magis ſit ãbíguũ de ira: pene manifeſtũ de gratia: abſurdũ eſt ex incerto certũ velle ſub uertere: cum ſit prõpti⁹ de certis incerta firmare

Cõmouet Dionyſius de diuinis noib⁹. ca. ix. Cũ deũ mouert theologi dicunt/ nõ ne ídquoq; pie ẽ intelligẽdũ moueri. n. religioſe putãdũ ẽ: nõ p corruptionẽ/ ãt variatõem motumve naturalẽ: ſed ex eo q⁹ ad ſubſtãtiam p⁹ducẽs & cũcta continẽs & modis oĩbus oĩs ꝓuidẽtiã gerat. &c.

Quod deus iraſcit. Caꝑ. VI

HAec ſũt de deo phõrũ ſentẽtiæ. Aliud p̃terea nihil q̃ſq̃ dixit. Qđ ſi hęc q̃ dicta ſũt: falſa eẽ deꝑhẽdim⁹: vnũ illđ extremus ſupeſt: in quo ſolo poſſit veritas iueniri: qđ a philoſophis nec ſuceptũ eſt vnq̃: nec aliq̃ndefẽſum: cõſequẽs eẽvt iraſcať de us: qm̃ gr̃a cõmoueť. Hęc tuẽda nobis & aſſerenda ſentẽtia ẽ. In eo. n. ſumma omnis & cardo religiõis pietatiſq; verſať: neq; honos vll⁹ debe ri põt deo: ſi nihil p̃ſtat colẽti: nec vll⁹ met⁹ ſi nõ iraſcť nõ colẽti.

Quod philoſophi errãt: & q; homines ab aliꝭ animãtib⁹ maxie differunt religione q̃ hominis eſt ꝓpria. Caꝑ. VII.

CVm ſępe phi p ignorãtiã veritatis a rõne deſciuerit atq; i errores inciderit inextricabiles(id. n. ſolet his euenire: qđ via tori viã neſciẽti & nõ fatẽti ſe ignorare vt euageť: dũ pcõtari obuios erubeſcit) illud tñ null⁹ phũs aſſeruit vnq̃ nihil inter hominẽ ac pecudẽ intereſſe: nec oĩno quiſq̃ mõ ſapiẽs/ qui vel leuiter rõnale animal cũ mutis & irrationabilib⁹ coęquauit. qđ faciunt quidã iperiti atq; ipſis pecudib⁹ ſimiles: qui cuꝫvẽtri ac voluptati ſe velit tradere: aũt eadẽ rõne ſe natos: qua vniuerſa q̃ ſpirãt: qđ dici ab hoie nefas eſt. Quis. n. tã indoct⁹ vt neſciat? Quis tã imprudẽs: vt non ſentiat aliquid ineſſe in hoie diuini? Nõdũ venio ad virtutes animi & igenij: qb⁹ hois manifeſta cognitio eſt. Nõne ipſi⁹ corporis ſtatus & oris figura declarat non eſſe cum mutis pecudibus æqualeꝭ? Illarum natura in humum pabulumq; ꝓſtrata eſt: nec hꝫ quicq̃ cõe cuꝫ cœlo: qđ non intueť. Hõ aũt recto ſtatu: ore ſublimi ad cõtẽplationẽ mundi excitat⁹ cõfert cuꝫ deo vultum & rationẽ ratio cognoſcit. Propterea nullum eſt animal (vt ait Cice.) p̃ter hoieꝫ qđ habeat aliquã notitiã dei. Sol⁹ em̃ ſapiẽtia inſtruct⁹ eſt. & religionẽ ſol⁹ intelligit: & hęc eſt hois atq; mutoꝝ vel p̃cipua: vel ſola diſtãtia. Nã cętera q̃ videnť hoi eſſe ꝓpria & ſi nõ ſint talia in mutis: tñ ſimilia videri poſſunt. Propri⁹ hoi ſermo eſt. tñ & in illis q̃dã ſimilitudo ſermõis. Nã & dignoſcunt inuicẽ ſe vocibus & cuꝫ iraſcunť edũt ſonũ iurgio ſimilẽ: & cuꝫ ſe ex iteruallo videť gratulãdi officiũ voce declarãt. Nobis quidẽ voces eoꝝ videnť icognitæ: ſicut illis fortaſſe nr̃æ. Sed ipſis q; ſe intelligunt: verba ſũt denicq; in omni affectu certas vocis notas exprimũt quib⁹ habitũ mentis oñdãt Riſus quoq; eſt hõi ꝓpri⁹ & tñ videm⁹ in aliꝭ aĩalib⁹ q̃dã ſigna lętitiæ cũ ad luſum geſtiunt: aures demulcẽt: rictũ cõtrahunt: frõtẽ ſerenant: oculos in laſciuiã reſoluũt. Quid tã ꝓprium hõi q̃ ratio & ꝓuidẽtia futuri? Atq; ſunt aĩalia q̃ latibuliſ ſuis diuerſos & plures exit⁹ pãdant: vt ſi quod periculũ iciderit: fuga pateat obſeſſis: qđ nõ facerẽt: niſi ineſſet

illis intelligẽtia & cogitatio. Alia ꝓuidẽt in futurũ: vt ingentẽ formi
cę farris aceruũ Cõportãt hyemis memores: tectoq; reponũt: vt apes
quæ patriæ ſolum & certos mouere penates. Venturęq; hyemis me
mores: ęſtate laborẽ. Experiunt: & in medium q̃ſita reponũt. Longũ
eſt ſi exequi velim q̃ a ſingulis generib⁹ animalium fieri ſoleant: hu-
manæ ſolertiæ ſimillima. Quod ſi horũ oim q̃ aſcribi homini ſolẽt: in
mutis quoq; deꝓhendit ſimilitudo: apparet ſolã eſſe religionẽ: cui⁹
in mutis vel brutis: nec veſtigiũ aliqđ nec vlla ſuſpitio inueniri põt.
Religionis. n. ẽ ꝓpria iuſtitia: q̃ nullũ aliud animal attingit. Homo
em̃ ſolus imperat: cætera ſibi cõciliata ſunt. Iuſticiæ autẽ dei cultus
aſcribit: quẽ qui nõ ſuſcipit: hic a natura hoſ alien⁹ vitã pecudũ ſub
humana ſpecie viuit. Cum vero a cæteris aĩalib⁹ hoc pene ſolo diffe
ramus: q; ſoli oim diuinã vim ptãremq; ſentim⁹. In illis autem null⁹
ſit intellect⁹ dei: certe illud fieri nõ põt: vt in hoc vel muta plus ſapi-
ant: vel hũana natura deſipiat. Cũ hõi ob ſapiẽtiã & cuncta q̃ſpirãt:
& ois rer⁹ natura ſubiecta ſit. Quare ſi ratio: ſi vis homis hoc ꝓcellit
& ſupat cæteras animãtes: q; ſolus noticiã dei cupit: apparet religio
nem nullo modo poſſe diſſolui.

Contra Lucretium religionem ſubuertentem: & q; religio ſit habenda. Cap. VIII.

Diſſoluit autẽ religio ſi credam⁹ Lucretio illa dicẽti. Omis
eẽ diuũ ꝓ ſe natura neceſſe eſt: imortali æuo ſumma cu⁊
pace fruat. Semota a nr̃is oculis ſeiunctaq; lõge. Ia⁊ priua
ta dolore oi priuata piclis Ipſa ſuis pollẽs opib⁹ nil idiga
noſtri. Nec bñ ꝓ meritis: capit nec tangit ira. Quæ cũ dicit vtrum ali
quẽ cultũ deo putat eẽ tribuẽdũ an euertit oẽ⁊ religionẽ? Si. n. de⁹ ni
hil cuiq̃ boni tribuit: ſi colẽtis obſequio nullã gr̃a⁊ refert: quid tã va-
num tã ſtultũ: q̃ tẽpla ędificare ſacrificia facere dona cõferre rẽ fami
liarẽ minuere: vt nihil aſſequamur? At. n. naturã excellentẽ honora-
ri op⁊. Quis honos deberi põt nihil curãti & ingrato? An aliqua rõne
obſtricti eſſe poſſum⁹ ei q nihil hẽat cõe nobiſcũ? De⁹ (igt Cicero) ſi
talis eſt vt nulla gr̃a: nulla hoi⁊ charitate teneat: valeat. Quid. n. fa-
cere ꝓpiti⁹ hõi põt? qd cõtẽpti⁹ dici potuit i deũ. Valeat igt. i. habe
at & recedat q̃ ꝓdeſſe nulli põt. Qđ ſi negociũ de⁹ nec h⁊ nec exhi
bet: cur nõ ergo delinquam⁹ quotiẽs hoi⁊ cõſciẽtiã fallere licębit: ac
leges publicas circũſcribere? Vbicũq; nobis latẽdi occaſio arriſerit:
auferam⁹ aliena: vel ſine cruore: vl̃ et ſanguine: ſi ꝑter leges nihil eſt
ampli⁹ qđ colẽdũ ſit. Hęc dũ ſẽtit Lucre. religionẽ fũdit⁹ delet: qua
ſublata cõfuſio ac ꝓturbatio vitę ſeq̃t. Qđ ſi religio tolli nõ põt vt &
ſapiẽtiã retineam⁹: q̃ cõis vita ſit tutior: qũo religio ipſa ſine metu te
neri aut cuſtodiri põt. Qđ. n. nõ metuit: cõtẽnit: qđ cõtẽnit vtiq; non
colit. Ita fit vt religio: & maieſtas: & honor: & met⁹ cõſtet. Met⁹ aũt

nō eſt vbi nullꝰ iraſcit. Siue igit grauꝫ deo: ſiue ira: ſiue vtrūq; detra-
xeris: religionē tolli neceſſe eſt. ſine qua vita hoim ſtultitia: ſcelere:
immanitate cōpleā. Mltū. n. refrenat hoies cōſciētia: ſi credam⁹ non
in cōſpectu deivíuere: ſi non tm̄ q̄ gerim⁹ videri de ſup: ſed ēt q̄ cogi
tamus aut loquimur audiri a deo putem⁹.

Pythago-
ras Athe-
nisexpelli
tur exuſtiſ
ipꝰ libris.
Epicurus
Siſi pene
gu. i ciui.
dei contra
Cic. diſpu
tat li. v. ca.
ix. Qui p̄-
ne. Quę
Cyreneus

Tollit errorē q̄ met⁹ dūtaxat grā religio ſit a prudentib⁹ iſtitu-
ta. Et primū eos a qb⁹ ꝓuidētia negari cępit expōit. CA. IX

T. n. ꝓdeſt id credere (vt quidā putāt) nō veritatis gratia:
ſed vtilitate: qm̄ leges cōſcientiā punire nō poſſunt: niſi a
liquis deſuper terror impēdeat ad cohibēda peccata. Fal
ſa ē igit ois religio/ & diuinitas nulla eſt: ſz a viris pruden
tibus vniuerſa cōficta ſunt: quo rectius inocētiuſq; viuaā. Magna hęc
pacto Au & a materia quā ꝓpoſuim⁹ aliena q̄ſtio ē. Sed quia neceſſario icidit:
debet quāuis breuiter attingi: cū ſentētiæ phōruz prioris ipſis de ꝓui
dentia cōſenſiſſent: nec vlla eſſet dubitatio: quin mund⁹ a deo & ra-
tione eſſet inſtructꝰ & rōne regereā. Primꝰ oiz Pythagoras extitit tē-
porib⁹ Socratis qui ſibi diceret nō liq̄re vtrū eſſet aliqua diuitas nec
diſputatio eiꝰ adeo ipſa & cōtra veritatē/ & religionē iudica
ſciētiā deo ta eſt: vt & ipz Athenienſes expulerint ſuis finib⁹: & libros eius i con
affert: deū cione qb⁹ hęc cōtinebanā exuſſerint. De cuiꝰ ſnia nō eſt opus diſpu-
illū negat. tare quia nihil certi ꝓnūciauit. Poſt hæc Socrates & auditor eiꝰ Pla
αθεοσ im to: & qui de ſchola Platonis tāq̄ riuuli diuerſas in partes ꝓfluxerūt:
pius ſacri- ſtoici & pipathetici i eadē fuere ſnia qua priores. Poſteavero Epicu
legꝰ quaſi rus deuz quidē eſſe dixit: quia neceſſe ſit eſſe aliquid in mundo prę-
ſine deo. ſtans & eximiū: & beatū ꝓuidētiā tm̄ nullā. Itaq; mūdū ipz nec rōne
Theodo ſeminibus & inſecabilib⁹ cōglobatā. Quo q̄d repugnāti⁹ dici poſſit
rus. nō video. Et. n. ſi eſt deꝰ: vtiq; ꝓuidens ē vt deꝰ: nec aliter ei pōt diui
inertes alijnitas attribui: niſi & p̄terita teneat: & p̄ntia ſciat: & futa ꝓſpiciat. Cū
legūt iner igit ꝓuidētiā ſuſtulit: ēt deū negauit eſſe. Cū aūt deū eē ꝓfeſſꝰ ē: & p
mes. uidentiā ſimul eē cōceſſit. Alterꝫ. n. ſine altero nec eē prorſ⁹: nec itel
Veritate ligi pōt. ¶ Veruz his poſtea tꝑib⁹ quib⁹ ſam phia defloruerat: extitit
id ē autho Athenis quidā Diagoras: qui nullū eē oino deū diceret: ob eāq; ſen-
ritate. tentiā noiatꝰ eſt Atheꝰ. Item Cyreneꝰ Theodorꝰ ambo qa nihil no-
naā quid ui poterāt repire: oib⁹ iā dictis & inuentis maluerūt cōtra veritatē id
ſecunduz negare: in quo priores vniuerſi ſine ambiguitate cōſenſerāt. Hi ſunt
Stratoneꝫ qui tot ſęculis tot ingenijs aſſertā: atq; defēſā ꝓuidentiā calumniati
Athomos ſunt. Quid ergo/ vtrū ne iſtos minutos & inertes phōs rōne: an vero
excogita- veritate p̄ſtātium virorū refellem⁹: an poti⁹ vtroq;/ Sed ꝓperandum
uit. eſt ne longius a materia deuageā oratio.

Leucipp⁹ Quod mūd⁹ dei ꝓuidētia fact⁹ ſit & gubernet. Cap. X.

QVi nolūt diuina ꝓuidētia factū eē mundū / aut principiſs inter ſe temere coeūtib⁹ dicūt eſſe cōcretū: aut repēte natura extitiſſe. Naturā vero (vt ait Stratō) hīe in ſe vim gignendi & minuendi: ſed eā nec ſenſū hīe vllū: nec figurā: vt intelligam⁹ oīa quaſi ſua ſpōte eē gñata nullo artifice nec auctore. ¶ V trūcꝫ vanū & impoſſibile: S⁹ hoc euenit ignorātib⁹ veritatē: vt quibus poti⁹ excogitēt: q̄ id ſentiāt qđ ratio depoſcit. Primū minuta illa ſemia quoꝝ cōcurſu totus coiſſe mūdus loquūt: vbi aut vnde ſint q̄ro: quis illa vidit vnq̄: quis ſēſit: quis audiuit: An ſol⁹ Leucipp⁹ oculos habuit: ſol⁹ mentē: Qui ꝓfecto ſol⁹ oīs cęc⁹. & excors fuit: qui ea loq̄rē: q̄ nec ęger quiſq̄ delirare: nec dormiēs poſſet ſōniare. Quattuor elemētis cōſtare oīa phi veteres diſſerebant. Ille noluit: ne alienis veſtigiſs videret inſiſtere. S⁹ ſpoꝝ elemētoꝝ alia voluit eſſe primordia: q̄ nec videri poſſint nec tāgi: nec vlla corporis ꝑte ſentiri. Tā minuta ſūt inquit: vt nulla ſit acies ferri tā ſubtilis qua ſecari ac diuidi poſſint. Vñ illis nomē ipoſuit athomoꝝ. S⁹ occurrebat ei q⁹ ſi vna eſſet oib⁹ eadēq̄ natura: nō poſſēt res efficere diuerſas tāta varietate: q̄tā vidēm⁹ ineſſe mundo. Dixit ergo leuia eſſe: & aſpa: & rotunda & āgulata: & hamata. Quāto meli⁹ fuerat tacere q̄ inꝛiuſus tā miſerabiles tā inanes hīe linguā: & qđē vereor ne nō min⁹ delirare videat q hæc putet refellenda. Rñdeam⁹ tñ velut aliqua dicenti. Si leuia ſunt: & rotunda vtiq̄ nō poſſūt inuicē ſe apꝑhēdere vt aliqđ corp⁹ efficiāt: vt ſigs milium velit in vnā coagmētationē cōſtrīgere leuitudo ipſa granoꝝ in maſſā cogere nō ſinat. Aſpa inquit: & āgulata ſunt: & hamata: vt poſſit cohęrere. Diuidua ergo & ſecabilia ſunt. Hamos. n. neceſſe ē: & anglos eminere: vt poſſint amputari. Ita qđ amputari ac diuelli pōt: & videri poterit & teneri. ¶ Hęc inquit p inane irreqetis motib⁹ volitāt & huc atq̄ illuc ferūt: ſicut pulueris minutias vidēm⁹ i ſole: cū p feneſtrā radios ac lumē imiſerit. Ex his arbores: & hærbæ: & fruges oēs oriunt: ex his aīalia: & aqua: & ignis: & vniuerſa gignūt: & rurſus i ea dēreſoluūt. Ferri hoc pōt q̄diu de reb⁹ puis agit. Ex his ēt mūd⁹ cōpletus ē. Impleuit nūeꝝ ꝓceptæ iſaniæ vt nihil vlteri⁹ adiſci poſſet: S⁹ inuenit tñ ille qđ adderet. Q̄ñ ē oē inquit infinitū: nec pōt q̄q̄ vacare: neceſſe eſt ergo inūerabiles eē mūdos. Quę tāta vis fuerat athomorū moles tā inextimabiles ex tā minutis cōglobarēt? Ac primū requiro q̄ſit iſtorū ſeminū vel rō: vel orīgo. Si. n. ex illis ſūt oīa: ipſa igit vñ eſſe dicem⁹? q̄ natura tātā copiā ad efficiēdos inūerabiles mūdos ſubmiſtrauit? S⁹ cōcedam⁹ vt ipune de mūdis delirauerit: đ hoc loq̄mur in quo ſum⁹ & quē videm⁹, Ait oīa ex idiuiduis corpuſculis fieri. Si hoc ita eſſet: nulla res vnq̄ ſui gñis ſemine indigeret: ſine ouis alites naſcerēt aut oua ſñ ptu. Item cæteraviuentia ſine coitu: arbores & q̄ gignunt e terra ꝓpria ſemina nō haberēt: quæ nos quotidie tracta-

Atomi vñ dicāt.

Atomi irrequietis motib⁹ p inanevolitare dñr.

Oē totū in quo oīa cōſiſtūt: nec poteſt quiq̄ vacare .i. nō ſt eē vacuum

Mūdos inūerables delyri fingunt.

mus & ſerim⁹. Cur ex frumento ſeges naſcit: & rurſus ex ſegete frumẽtũ? Deniq; ſi atomoꝝ coitio & cõglobatio efficeret oia & in aere vniuerſa cõcreſſerẽt: ſiquidẽ p inane atomi volitãt: cur ſine terra ſine radicib⁹: ſine humore: ſine ſemine nõ herba: nõ arbor: nõ fruges orti ri aut generari poſſunt? Vñ apparet nihil ex atomis fieri: qñ quidem vna q̃q; res hẽt ꝓpriã certãq; naturã ſuũ ſemẽ: ſuã legẽ ab exordioda tã. Deniq; lucreti⁹ quaſi oblit⁹ atomorũ quos aſſerebat: vt redargueret eos: qui dicunt ex nihilo fieri oia: his argumẽtis vſus eſt: q̃ contra ip̃z valerẽt. ſic. n. dixit. Nã ſi de nihilo fierẽt ex oib⁹ rebus. Oẽ genus naſci poſſet: nil ſemine ageret. Itẽ poſtea. nil igitur fieri de nilo poſſe putandũ ẽ. Semine qñ opus eſt rebus quo quęq; creatę. Aeris in teneras poſſit ꝓferrier auras. Quis hũc putat habuiſſe cerebrũ: cũ hęc diceret: nec videret ſibi eẽ cõtraria? nihil. n. ꝓ atomos fieri exide apparet: q̃ ſemine cuiuſq; rei certũ eſt: niſi forte ignis & aquæ naturaꝫ ex atomis eẽ credem⁹. Quid q̃ duriſſimi rigoris materiæ ſi ictu vehemẽtiore collidant: ignis excutit? Num in ferro aut ſilice atomi latent. Quis incluſit? aut cur ſua ſpõte nõ emicãt? Aut quõ ſemia ignis in materia frigidiſſima ꝑmanere potuerunt? Omitto ſilicẽ ac ferruꝫ. Orbẽ vitreũ plenũ aquæ ſi teneris in ſole: de lumine q̃d ab aqua refulget: ignis accẽdit: etiã in duriſſimo frigore. Nũ etiã i aqua ignẽ eẽ credendũ ẽ? Atqui de ſole ignis ne æſtate q̃dẽ accẽdi põt. Si cæræ in halaueris: vel ſi vapor leuis aliq̃d attigerit aut cruſtã marmoris: aut laminã paulati p minutiſſimos rores aqua cõcreſſit. Itẽ de alitu terræ aut maris nebula extitit: q̃ aut diſpa humefacit q̃q̃d texerit: aut collecta in arduos mõtes in ſublime vento rapta: ſtipat in nubẽ atq; imbres maximos deiſcit. Vbi ergo dicimus liquores natos eſſe? Nuꝫ in vapore? nũ in alitu? nũ in vento? Atqui nihil põt cõſiſtere in eo q̃d nec tãgit: nec videt. Quid ergo de aĩalibus loquar: in quoꝝ corporib⁹ nihil ſine rõne: ſine ordine: ſine vtilitate: ſine ſpecie figuratũ videm⁹: a deo vt ſolertiſſima & diligẽtiſſia oiꝫ ptiũ mẽbrorũq; deſcriptio caſũ ac fortunã depellat Sed putem⁹ artus: & oſſa & neruos: & ſãgui nẽ de atomis poſſe cõcreſſere. Quid ſenſus: cogitatio: memoria: igeniũ: quib⁹ ſeminib⁹ coagmẽtari poſſunt? munitiſſimis ingt. Sũt ergo alia maiora. Quõ igit̃ inſecabilia? Deniq; ſi ex inuiſibilib⁹ ſint q̃ vident: cur igit̃ nemo videt? Sed ſiue inuiſibilia q̃ ſũt in hoie cõſideres ſiue tractabilia q̃ veniũt ſub aſpectũ: rõne vtraq; cõſtare qs nõ videt? Quõ ergo ſine ratiõe coeũtia poſſunt aliq̃d efficere rõnale? Videm⁹. n. nihil eẽ in oi mũdo: q̃d nõ habeat in ſe maximã mirabilẽq; rõneꝫ. Quę qa ſupra hois ſenſũ & igeniũ eſt: cui recti⁹ q̃ diuinę ꝓuidentiæ tribuẽda ẽ? An ſi ſimulacrũ hois & ſtatuã rõ & ars fingit: ip̃z hoiez de fruſtis temere cõcurrẽtib⁹ fieri putabim⁹? Et q̃d ſil̃e, veritatis i ficto eũ ſũmũ & excellẽs artificiũ nihil aliud niſi ymbrã & extrema corpo

Lucretij locus. Argumẽta cõtra ſe affert.

ris linſamenta poſſit imitari? Nũ potuit humana ſolertia dare operi ſuo autmotũ aliquẽ: aut ſenſum? Omitto ſenſum videndi: audiẽdi: odorãdi: cæterorũq; mẽbrorũ: vl apparẽtiũ: vel latẽtiũ mirabiles vtilitates. Quis artifex potuit: aut cor hois: autvocẽ: aut ipſam fabricare ſapientiã? Quiſq; ne igit ſan⁹ exiſtimat: qđ hõ rõne & cõſilio facere non poſſit: id cõcurſu atomorũ paſſim cohærentiũ pfici potuiſſe? Vides in q̃ deliramẽta inciderũt dũ nolunt effectionẽ curũq; rex deo dare. ¶ Cõcedam⁹ tñ hisvt ex atomis fiãt q̃ terrena ſunt: num. ẽt cœleſtia? Deos aiũt icorruptos: ęternos beatos eẽ: ſoliq; dãt immunitatẽ: nec cõcurſu athomorũ cõcreti eſſe videanť. Si. n. deos quoq; ex illis cõſtituiſſent diſſipabiles fierẽt ſemib⁹ aliqñ reſolutis atq; in naturã ſuã reuertentib⁹. Ergo ſi ẽ aliqd qđ atomi nõ effecerint: cur nõ cętera eodẽ mõ itelligam⁹? Sed q̃ro anteq̃ mundũ primordia iſta gñarent: cur ſibi diſ hiracł nõ ędificauerũt? Videlicet niſi atomi coiſſent cœlũq; feciſſent: adhuc diſ p medium ĩ aere pẽderent. Quo igit cõſilio: quã rõne de cõfuſo aceruo ſe atomi cõgregauerũt: vt ex aliſs iferi⁹ terræ cõglobarẽť cęlũ deſup tenderet? tãta ſiderũ varietate diſtinctu3: vt nihil vnq̃ excogitari poſſit ornati⁹? Tanta ergo qvideat & talia: põt exiſtimare nullo effecta eſſe cõſilio: nulla ꝓuidẽtia: nulla ratione diuia: ſed ex atomis ſubtilib⁹ exiguis cõcreta eẽ tãta miracła? Nõne ꝓdigio ſimile ẽ aut natũ eẽ hominẽ q̃ hęc diceret: aut extitiſſe qui credęret. vt Democritũ: q̃ auditor ei⁹ fuit: vel Epicurũ ĩ quẽ vanitas ois de Leucippi fõte ꝓfluxit? ¶ At. n. (ſicut aliį dicũt) natura mũd⁹ effect⁹ẽ: q̃ ſenſu & figura caret. Hoc vero multo ẽ abſurdi⁹. Si natura mũdũ fecit: cõſilio: & rõne fecerit neceſſe eſt. Is. n. facit aliquid qui autvolũtatẽ faciẽdi hz: aut ſciẽtiã. Si caret ſẽſu ac figura qũo põt ab ea fieri: qđ & ſenſum habeat & figurã? Niſi forte quis arbitreť naturã aialiũ fabricata3 tã ſubtile3 nõ a ſẽtiẽte formari aiariq; potuiſſe: aut iſtam cęli ſpẽz ta3 ꝓuidẽter ad vtilitates viuẽtiũ tempatã: neſcio quo caſu: ſine cõditore: ſine artifice ſubito extitiſſe. Siquid iquit eſt Chryſipp⁹ qđ efficiat ea q̃ homo hz rõne fit p̃dit⁹: facere nõ poſſit id ꝓfecto eſt matus: & fortu⁹: & ſapienti⁹ hoie. Homo aũt nõ põt facere cęleſtia: ergo illud qđ hęc efficiet vel effecerit: ſupat hoie3 arte: conſilio: prudẽtia ptãte. Quis igit põt eẽ niſi de⁹? Natura vero quã velu ti matrẽ eẽ rerũ putãt: ſi mentẽ nõ hz: nihil efficiet vnq̃: nihil molieť. Vbi. n. non eſt cogitatio: nec mot⁹ eſt vll⁹ nec efficacia. Si autez cõſilio: vtił ad icipiendum aliquid: rõne ad diſponẽdum: arte ad efficiendum: virtute ad cõſumandu3: ptãte ad regendũ & continendum: cur natura poti⁹ q̃ de⁹ nomieť? ¶ Aut ſi cõcurſ⁹ atomorũ vel carens mente natura ea q̃ videm⁹ effecit: q̃ro cur facere cœlum potuerit: & vrbẽ aut domũ non potuerit? cur montes marmoris fecerit: colũnas & ſimulachra non fecerit? Atqui potuerãt atomi etia3 ad hęc efficiẽ

Deos ex atomoru3 cõcurſu ñ eſſe cõcretos.

Epicurus ex lucippi fonte erraiit. At. n. ſicut aliį dicunt cõtra ſcđam opinionẽ agit

Mundu3 a deo ſolo fabricari potuiſſe.

Hyronia

da cõcurere: ſiquidẽ nullã poſitionem relinquunt quã nõ experiant

Mũdo nihil ordinatius: nihil apti⁹ ad pulchritudinẽ: nihil maius ad pulchrius mhĩ mai⁹

Nã de natura q̃ mẽtẽ nõ habeat/nõ eſt mirãdum/ q; hęc facere obliti ſit. Quid ergo eſt? vnde de⁹ cum inchoaret hoc op⁹ mundi: quo nihil põteſſe nec diſpoſiti⁹ ad ordinẽ: nec apti⁹ ad vtilitatẽ: nec ornati⁹ ad pulchritudinẽ: nec maius ad molem q̃ fieri ab homine nõ poterãt fecit ipſe: i qb⁹ ẽt hoiez ip⁹ cui particulã de ſua ſapientia dedit & inſtruxit eũ rõne quã tũ fragilitas terrena capiebat: vt ipſe ſibi efficeret: q̃ ivſus ſuos eſſent neceſſaria. ¶ Si vero i hui⁹ mũdi (vt ita dixe rĩ) republica nulla, puidẽtia ẽ: q̃ regat: null⁹ de⁹ q admiſtret: nec oino ſẽſ⁹ vll⁹ i hac rerũ natura pollet. Vñ igit mẽs hũana tã ſolers: tã itelligens orta eſſe credet? Si. n. corp⁹ homis ex humo factũ eſt vñ hõ nomẽ accępit. Anim⁹ ergo qui ſapit: & rector ẽ corporis: cui mẽbra obſequũt tã q̃ regi & impatori: qui nec aſpici: nec cõphendi põt/nõ potuit ad hoiez niſi a ſapiente natura puenire. Sed ſicut oẽ corp⁹ mens & anim⁹ gubernat: ita & mundũ de⁹. Nec. n. veriſimile eſt: vt minora & humilia regimẽ habeãt: maiora & ſũma nõ habeãt. Deniq; M. Cicero i Tuſculanis & i conſolatione. Aimorũ inquit nulla in terris origo inueniri põt. Nihil eſt ingt in animis mixtũ atq; cõcretuz: aut quod ex terra natũ atq; factũ eſſe videat: nihilq; humidũ qđ aut flabile: aut igneũ. His. n. naturis nihil ineſt: quod vim memoriæ: mẽtis: cogitatiõis habeat: quo & p̃terita teneat: & futura ꝓuideat: & cõplecti poſſit pñtia: q̃ ſola diuina ſunt. Nec etiã inueniť vnq̃ vñ ad homines ſapiẽtibus niatorib⁹ vanis: cuz cõſtet diuina ꝓuidẽtia mundũ regi ſicut & facta eſt: nec ſit quiſq̃ qui Diagore Theodoriq; ſentẽtiã: vl Leucippi iane cõmẽtũ: vel Democriti Epicuriq; leuitatẽ p̃ferre audeat auctoritati vel illoꝝ ſeptẽ priorũ: qui ſunt appellati ſapiẽtes: vel Pythagoręz: vel Socratis: vel Platõis: cęterorumq; phõrũ qui eſſe ꝓuidẽtiã iudicauerunt. Falſa igit eſt illa ſentẽtia: qua putant terroris ac metus gĩa religionẽ a ſapientib⁹ inſtitutã: quo ſe hoines imperiti a peccatis abſtinerent. ¶ Qđ ſi verũ ſit: ergo deriſi ab antiquis ſapiẽtib⁹ ſum⁹. Q; ſi fallẽdi noſtri atq; adeo toti⁹ gñis hũani cauſa cõmentati ſunt relgiones m: ſapientes igit nõ fuerunt: quia in ſapiente nõ cadit mendaciũ. S; ſi fuerint ſapiẽtes: q̃ tãta fœlicitas mẽtiẽdi: vt nõ mõ indoctos: ſed Platonẽ quoq; ac Socratẽ fallerent & Pythagorã: zenonẽ: Ariſtotelẽ maximarũ ſectarũ principes tã facile deluderẽt? Eſt igit diuina ꝓuidentia vt ſenſerũt hi hoines: quos noiaui: cui⁹ vi ac ptãte oia q̃ videmus ſicis nõ a = m⁹ & facta ſunt: & regunť. Nec. n. tanta rerũ magnitudo: tãta diſpoſitio: tãta in ſeruandis ordinibus ꝑpetuitas: aut olim potuit ſi ſtruit. Vñ ab Amb. i officijs re= ppetuum gubernari ſine pito: ac ſentiente rectore: qđ ratio ipſa deprehendit. clarat. Quicquid eſt. n. qđ hz rõnẽ rõne ſit ortũ neceſſe eſt. Ratio au=

tem ſentientis ſapientiſq; naturę: nihil aliud põt eẽ q̃ de⁹. Mũd⁹ aũt qm̃ rationẽ h⁊ qua & regit & cõſtat: ergo a deo fact⁹ eſt. Quod ſi eſt conditor rectorq; mundi de⁹: recte igit ac vere religio cõſtituta eſt. Auctori.n. rerum patentiq; cõi honos veneratioq; debetur. Mũdus a deo factũ

Vtrum vnius dei an plurium deorum prouidentia mundus regatur & conſtet. Cap̃.XI.

QVoniã cõſtitit de ꝓuidẽtia: ſeq; vt doceam⁹ vtrn⁊ ne multorum eẽ credẽda ſit an poti⁹ vni⁹. Satis (vt opinor) docui m⁹ vel oñdim⁹ in nr̃is inſtitutiõibus deos multos eſſe nõ poſſe: q; diuia vis ac ptãs ſi diſtribuat i plures: diminuit vtiq; & mortalis ẽ. Si vero mortalis non eſt: nec minui nec diuidi põt. Deus igit vnus eſt in quo vis & ptãs cõſumata eſt: nec minui põt nec augeri. Si autem ſunt multi: dũ hñt ſinguli ptãtis aliquid ac numinis ſũma ipa decreſcit: nec poterunt ſinguli hre totum qd ẽ cõe cũ plurib⁹ vnicuiq; tm̃ deerit: quãtũ cęteri poſſidebunt. Nõ pñt igit i hoc mũdo multi eſſe rectores nec i vna domo multi dñi: nec in naui vna multi gubernatores: nec i armẽto aut grege duces multi: nec i vno regimie multi reges. Sed nec i cœlo q̃de⁊ multi ſoles eſſe potuerũt. ſicut nec aiæ plures i vno corpore: adeo i vnitate naturavniuerſa conſentit. Qd ſi mũdũ ſpiritus itus alit: totãq; infuſa p art⁹ Mens agitat molẽ: & magno ſe corpore miſcet. Apparet teſtimonio poetæ vnũ eſſe mũdi habitatorẽ deũ. Siquidẽ corp⁹ oẽ niſi ab vna mẽte incoli: regiq; nõ põt Oẽm igit diuinã poteſtatẽ neceſſe eſt in vno eſſe cuius nutu & impetio reganť oĩa: & iõ tãi⁹ eſt vt ab hoie non poſſit aut verbis enarrari: aut ſenſib⁹ ęſtimari. Vnde igit ad hoines opinio multorum deorum ꝓſuaſioue puenit? Nimirũ hi oẽs qui colunť: vt dij hoies fuerunt: & ijdẽ primi ac maximi reges: ſed eos aut obvirtutẽ: quia ꝓfuerãt hominũ gñi: diuis honoribus affectos eſſe poſt mortẽ: aut ob bñficia & inuenta: quibus humanã vitã excoluerãt immortalem memoriã cõ ſecutos quis ignorat? Nec tm̃ mares: ſed & fœminas. Quod cum vetuſtiſſimi Greciæ ſcriptores: quos illi theologos nuncupant: tum etiã Romani gręcos ſecuti & imitati docẽt: quorum ꝓcipue Euhemer⁹ ac noſter Enni⁹: qui eorum oĩs natales: cõiugia: ꝓgenies: impia: res geſtas: obit⁹: ſimulachra demõſtrãt. Et ſecut⁹ eos Tullius tertio de natura deorũ libro diſſoluit publicas religiones: ſed tamen veram quã ignorabat: nec ipſe nec ali⁹ q̃q̃ potuit inducere. Adeo & ipſe teſtat⁹ eſt falſum quidem apparere/ veritatẽ tñ latere. Vtinã inquit tã facile vera inuenire poſſem⁊/q̃ falſa cõuicere. Quod quidẽ nõ diſſimulãter: vt Academic⁹ ſed vere atq; ex animi ſentẽtia ꝓclamauit: qa veritas hũanis ſenſib⁹ erui nõ põt qd aſſequi voluit hũana ꝓuidentia: id aſſecut⁹ ẽ: vt falſa detegeret. Quicqd.n. fictũ & cõmẽtitiũ: qa nulla ratione ſubnixũ eſt facile diſſoluitur. Vnus eſt igit princeps & origo rerũ

Deũ vnum eſſe ñ plres In iſti. li. j.

Et cõſẽtit qd dt Hierony i apĺo b⁹ vn⁹ princeps ẽ: & alle. vij. q̃ ſtione prima.

Euhemerus. Ennius Tullius

De⁹ vn⁹ ac multis incõphenſibilis

Plato.

deus: ſicut Plato in Timæo & ſenſit & docuit: cuius maieſtatē tantā eſſe declarat: vt nec mēte cōprehendi: nec lingua exprimi poſſit. Idē teſtat Hermes: quē Cice. ait i nūero deoꝝ apud Aegyptios haberi: eū ſcilicet qui ob virtutē multarumq; artiū ſcientiā Triſmegiſtꝰ nominatus: & erat nō mō Platone: verū Pythagora ſeptēq; illis ſapientibus lōge antiquior. Apud Xenophōtē Socrates diſputās ait formā dei nō oportere cōquiri. Et pla. in legū libris. Quid oino ſit deus nō eſſe q̄rēdū: quia nec inueniri poſſit: nec enarrari. Pythagoras quoq; vnū deū cōfiteꝛ: dicēs in corporalē eē mētē: q̄ p oēm rerū naturā diffuſa & intēta: vitalē ſenſū cunctis animātibꝰ tribuat. Antiſtenes aūt i Phyſico vnū eē naturalē deū dixit q̄uis gētes & vrbes ſuos hēāt popu lares. Eadē fere & Ariſto. cū ſuis pipatheticis: & ẓeno cuꝫ ſuis ſtoicis Lōgū eſt. n. ſingulorū ſentētias exequi licet diuerſis noibus ſint abuſi: ad vnā tñ ptātē q̄ mundū regeret; cōcurreruṅ. Sed tñ ſummū deuꝫ cū & phi: & poetę: & ipſi denicꝫ qui deos colūt: ſæpe fateanṫ: de cultu tū & honoribꝰ eiꝰ nemo vnq̄ requiſiuit: nemo diſſeruit ea ſcꝫ pſua ſione: qua ſēper bñficū incorruptūcꝫ credētes: nec iraſci eū cuiq̄: nec vllo cultu idigere arbitrabāṫ: adeo religio eē nō p̄t: vbi metꝰ nullꝰ ē.

Quod religio ſit: & hominis ſit. Cap. XII.

Hermes. Triſmegiſtus qui.

A dei formā non oportere cōquire.

Pythagoras, an diſ eſſent/aliqñ dubitare ſe dixit & ideo vel etiam dubievnū eē dixit vel ſibiſpſi repugnauit aut certe opinionē mutauit.

VNc qm̄ rñdimus ipię quorumdā deteſtabiliſcꝫ prudētiæ vel potius amētiæ redeamꝰ ad ꝓpoſitū. Diximꝰ religione ſublata: nec ſapientiā teneri poſſe: nec iuſticiā: dū diuinitatis intellectu (quo differrimꝰ a bæluis) in hoie ſolo reperiatur iuſticia: q̄ niſi cupiditates nr̄as deus qui falli nō pōt: coherciuerit: celerate ipiecꝫ viuerem⁹. Spectari ergo actus nr̄os adeo: non mō quo ad vtilitatē cōis vitę attinet: ſed etiā ad veritatē: qa religiōe iuſticiacꝫ detracta: vel ad ſtultitiaꝫ pecudū amiſſa rōne deuoluimur: vel ad beſtiarū īmanitatē; imo vero āplꝰ; ſiquidē beſtiæ ſui gñis aia libꝰ pcunt. Quid erit in hoie truculēti⁹: qd imiti⁹ ſi dēpto metu ſuperiore: vi legū: aut fallere potuerit aut cō tēnere? Timor igiṫ dei ſolus eſt q̄ cuſtodit hoim inter ſe ſocietatē: p quē vita ipa ſuſtineṫ munitur gubernaṫ. Is aūt timor auferṫ: ſi fuerit hoi perſuaſū q̄ ira ſit expers deus quē moueri & indignari nō mō cū iniuſta fiunt cōis vtilitas: ſed etiā ratio ipa & veritas perſuadet. Rurſus nobis ad ſuplora redeūdū eſt vt quia docuimꝰ a deo factū eē mūdū: doceamꝰ quare ſit effectꝰ.

Stoicoruꝫ ſētētia vera. Mundus hoim cā cōdit⁹ Hominū cauſa facta oia.

Quod oia tā bona q̄ mala hois gratia facta ſunt. Cap. XIII.

SI cōſideret aliq̄s vniuerſā mūdi adminiſtrationē: intelliget pfecto q̄ vera ſit ſentētia ſtoicorum: quia ſunt noſtra cauſa mundū eſſe cōſtructū. Omnia. n. quib⁹ cōſtat: quæcꝫ generat ex ſe mūdus: ad vtilitatē hois accōmodata ſunt. Homo vtitur igni ad vſū calefaciēdi: & luminis: & coquēdoꝝ ciborū: ferricꝫ fabricādi. Vtiṫ fontibus ad potū: & ad lauacra: fluminibꝰ ad agros ir-

rigãdos:terminãdaſq; regiones. Vtitur terra ad percipiendã fruguꝫ vbertatẽ:collibus ad conſerenda vſum arboꝝ atq; lignorũ. Vtiť mari nõ ſolum ad cõmercia & copias ex lõgingꝫ regionibus ferẽdas:verũ etiam ad vbertatem oĩs generis piſciũ. ¶ Q; ſi his elemẽtis vtiť:qb⁹ eſt ꝓxim⁹:nõ eſt dubiũ quin & cælo:qñ & cæleſtium rerum officia ad fertilitatem terræ ex qua viuimus:temperata ſũt. Sol irrequietis curſib⁹,& ſpatijs inequalibus:orbes annuos cõficit:& aut oriẽs diem ꝓmit ad laborẽ:aut occidẽs noctẽ ſupĩducit ad requiẽ & tũ abſceſſu lõgius ad meridiẽ:tũ acceſſu ꝓpius ad ſeptentrionẽ:hyemis & æſtatis viciſſitudines facit:vt & hybernis humoribꝫ ac pruinis in vbertatẽ terra pingueſcat:& æſtiuis caloribus:vel herbidæ fruges maturitate ducenť:vel q̃ ſunt in humidis:incocta & feruefacta miteſcãt. Luna quoq; nocturni tẽporis gubernatrix:& amiſſi ac recepti luminis vicib⁹ mẽſtrua ſpacia moderaťr:& cęcas tenebris horrentib⁹ noctes fulgore ſuę claritatis illuſtrat vt ęſtiua itinera:& expeditiões:& opa ſine labore ac moleſtia cõfici poſſint. Siquidẽ nocte leues meh⁹ ſtipulę:nocte arida prata. Tonderiť. Aſtra etiã cætera vel ortu:vel occaſu ſuo certis ſtationibus opportunitates tẽporũ ſubminiſtrãt. Sed & nauigijs quominus errabundo curſu pimenſũ vagenť regimẽ ꝓbẽt:cũ ea rite gubernator cõſeruãs:ad portũ deſtinati littoris pueha tur. Vẽtorũ ſpũ attrahunť nubes:vt ſata hymbrib⁹ irrigenť:vt vites fœdib⁹:arbuſta pomis exuberẽt. Et hæc p orbẽ vicib⁹ exhibenť:ne deſit aliqñ quo vita hoĩm ſuſtineaťr. ¶ Vt.n. ceteras animãtes eadeꝫ terra nutrit & eiuſdẽ fœtu etiã muta paſcunť. Nũ etiã mutorũ cã de⁹ laborauit? Minime. Quia ſunt rationis expertia. Sed intelligim⁹ & ipſa eodẽ mõ ad vſum hoĩs a deo facta parti ad veſtiũ:parti ad operis auxilia:vt clarũ ſit diuinã ꝓuidẽtiã rerũ & copiarũ abũdãtia hominũ vitã inſtruere atq; ornare voluiſſe:ob eãq; cãm & aerẽ volucrib⁹:& mare piſcib⁹:& terrã quadrupedib⁹ ipleuit. ¶ Sed academici cõtra ſtoicos diſſerẽtes ſolẽt q̃rere cur ſi de⁹ oĩa hoiꝫ cã fecerit. ẽt multa cõtraria:& inimica:& peſtifera nobis reperiãť tã in mari q̃ in terra. Quod ſtoici veritatẽ nõ reſpiciẽtes:ineptiſſime reppulerunt. Aiũt.n. multa eſſe in gignẽtibus & in numero animaliuꝫ quoꝝ late at vtilitas:ſed etiã ꝓceſſu tẽporũ inueniri:ſicut iã plura priorib⁹ ſæculis incognita neceſſitas & vſus inuenerit. Quę tãdẽ vtilitas põt in muribꝫ:in blattis:i ſerpentib⁹ reperiti:q̃ hoi moleſta & pniciоſa ſũt? An medicina in his aliqua latet? Quæ ſi eſt:inueniet aliqñ nẽpe aduerſus mala:cũ id illi q̃raňť eẽ oĩno malũ. Viperã ferũt exuſtã i cinerẽq; diſlapſã:mederi eiuſdẽ beſtię morſui. Quãto melius fuerat eam prorſus nõ eẽ:q̃ remediũ cõtra ſe ab ea ipſa deſiderari? Breui⁹ igitur ac verius reſpõdere potuerunt i hũc modũ. De⁹ cũ formaſſet hoiꝫ veluti ſimulachruꝫ ſuũ:qđ erat opificij ſummuꝫ:iſpirauit ei ſapiẽtiã

De cęleſtibus.

ſolis meatus & catholica.

luna quos vſus hoi præſtet.

Aſtra quã habeãt vtilitatem.

Venti qd ad vitam cõferant.

Paul⁹ ad corin. Nunquid eſt deo cura de bobus.

noxia cur mari terra q; iueniantur. lege aug. iii. ſuper geneſim libro.

ſoli:vt oĩa iperio ac ditioni ſuæ ſubiugaret:oĩbuſq; mundi cõmodis vteretur. Propoſuit tñ ei & bona & mala:qa ſapiẽtiã dedit:cui⁹ oĩs rõ in diſcernendis malis ac bonis poſita ẽ. Nõ põt. n. qſquã eligere melĩora:& ſcire qd bonũ ſit:niſi ſciat ſimul reiſcere ac vitare q̃ mala ſũt. Inuicẽ. n. ſibi alterutrum cõnexa ſunt:vt ſublato alterutro:vtrũq; ſit tolli neceſſe. Proposĩtis agit bonis maliſq;:cuius demus op⁹ ſuus pagit ſapiẽtia:equidẽ bonus appetit ad vtilitatẽ:malũ reiſcit ad ſalutẽ. Ergo ſicut bona innumerabilia data ſunt hoĩ qb⁹ frui poſſet:ſic etiã mala q̃ caueret. Nã ſi malũ nullũ ſit piculumq;:nihil deniq; qd lędere hominẽ poſſit:tollit oĩs materia ſapiẽtiæ:nec erit hoĩ neceſſaria Poſitis. n. tãtummõ in cõſpectu bonis:qd opus eſt cogitatione:intellectu:ſciẽtia rõne? Quocunq; porrexerit manũ:id naturę aptũ & cõmodũ ſit:vt ſiquis velit apparatiſſimã cęnã ifantib⁹ qui nõdũ ſapiãt apponere:vtiq; id appetẽt ſiguli:quo vnũquẽq; aut ipet⁹:aut fames aut etiã ca⁹ attraxerit:& qcquid ſũpſerit:id illis erit vtile ac ſalubre Quid igit nocebit eos ſicuti ſunt pmanere:& ſemp infantes ac necios eẽ rerũ? Si aũt admiſceas vel amara:vel inutilia:vel etiã venenata decipiunt vtiq; p ignorantiã boni ac mali niſi accedat his ſapiẽtia q̃ quã habeãt malorũ rectionẽ bonorũq; delectũ. ¶ Vides ergo magis ꝓpter mala op⁹ bonis eſſe ſapiẽtia:q̃ niſi fuiſſet ꝓpoſita:rõnale aĩal nõ eſſem⁹. ¶ Q d ſi hæc ratio vera eſt/quã ſtoici non poſuerunt diſſoluit etiã argumẽtũ illd Epicuri:Deus iquit aut vult tollere mala:& nõ põt aut poteſt & non vult:aut neq; vult neq; põt:aut & vult & põt. Si vult & non poteſt imbecillis eſt:quod in deum non cadit Si p̃t & nõ vult:iuidus qd ęque alienũ ẽ a deo. Si neq; vult neq; põt & iuid⁹ & ibecillis ẽ:ideoq; neq; de⁹. Si & vult & põt (qd ſolũ deo cõuenit) vñ ergo ſũt mala? Aut cur illa nõ tollit? Scio pleroſq; philoſophorũ qui ꝓuidentiã defendũt:hoc argumento perturbari ſolere:& inuitos pene adigi/vt deus nihil curare fateant:qd maxime quærit Epicurus. Sed nos ratione pſpecta:formidoſũ hoc argumẽtus facile diſſoluim⁹. De⁹. n. põt quicquid velit & ibecillitas vel inuidia i deo nulla eſt. põt igit mala tollere:ſed nõ vult:nec iõ tñ iuid⁹. Iccirco. n. nõ tollit:quia & ſapienti (ſicut docui) ſimul tribuit:& plus boni ac iucunditatis in ſapientia eſt q̃ in malis moleſtiæ. Sapientia etiã facit vt deus cognoſcam⁹:& p eã cognitionẽ imortalitatẽ aſſequamur qd eſt ſummus bonũ. Itaq; niſi prius malus agnouerim⁹:nec bonũ poterim⁹ agnoſcere. ¶ Sed hoc nõ vidit Epicur⁹/nec ali⁹ quiſq̃:ſi tollant mala:tolli pariter ſapiẽtiã:nec vlla i hoĩe virtutis remanere veſtigia:cui⁹ rõ i ſuſtinẽda & ſuperãda malorũ acerbitate cõſiſtit. Itaq; ꝓpter exiguus cõpẽdium ſublatorũ malorũ maxio:& vero:& ꝓprio nobis bono carerem⁹. Cõſtat igit oĩa ꝓpter hoĩes ꝓpoſita tã mala q̃ etiã bona. ¶ Cur deus fecerit hominem. Cap. XIIII.

Sapientię ratio oĩs poſita in diſcernendis bonis ac malis

Mala de⁹ cur nõ tollit.

Cõcluſio:

EQuiſ vt oſtendã cur fecerit hoiez iſpm deꝰ. Sicut mũduz ꝓpter hoiez machinatꝰ eſt: ita iſpz ꝓpter ſe tanquã diuini tẽpli antiſtitẽ: ſpectatorez operuz rerũq; cęleſtiuz. Solꝰ eſt .n. qui ſentiẽs capax q; rationis intelligere poſſit deũ: qui opera eiꝰ admirari: virtutẽ poteſtatemq; pſpicere. Iccirco. n. cõſilio: mente prudentia inſtructꝰ eſt. Ideo ſolꝰ p̃ter cęteras animãtes rectꝰ corpore ac ſtatu factꝰ ẽ: vt ad cõtemplationẽ parentis ſui excitatꝰ eã videaꝛ. Ideo ſermonẽ ſolus accepit ac linguaz cogitatiõis interp̃tez: vt enarrare maieſtatẽ dñi ſui poſſit. Poſtremo iccirco ei cuncta ſubiecta ſunt: vt factori atq; artifici deo eẽt ipſe ſubiectꝰ. Si ergo deꝰ hoiez ſui voluit eẽ cultorẽ: ideoq; illi tm̃ honoris attribuit: vt reꝛ oiz dña reꝛ: vtiq; iuſtiſſimũ ẽ deuz vz eũ qui tãta p̃ſtiterit amare & hoiez: qui ſit nobiſcum diuini iuris ſocietate cõiunctus. Nec. n. fas eſt cultorez dei a dei cultore violari. Vñ intelligiꝛ religionis ac iuſticię cã eẽ hominẽ figuratũ: cuiꝰ rei teſtis ẽ. M. Tullꝰ i libris de legibꝰ ita dicens. Sed oiz q̃ in doctoꝛ hoiz diſputatiõe verſãꝛ: nihil ẽ ꝓfecto p̃ſtabiliꝰ: q̃ plane intelligi nos ad iuſticiã eẽ natos. Q d ſi ẽ veriſſimũ: deꝰ ergo vult oẽs hoies eẽ iuſtos. i. deũ & hoiez caros habere: deuz ſcilicet honorare tanquam patrem: hominem diligere velut fratrem. In his. n. duobꝰ tota iuſticia cõſiſtit. Qui ergo aut deũ nõ agnoſcit: aut hoi no cet iuſte & cõtra naturã ſuã viuit: & hoc mõ abrũpit iſtitutũ legẽq; diuinã. ¶Vñ ad hoiez peccata pueniant. Cap̃. XV.

Homines violare nefas.

Hõ cur a deo factꝰ.

Homo natus ad iuſticiã.

IC fortaſſe q̃rat aliquis: vñ ad hoiez peccata puenerit: aut q̃ prauitas diuini iſtituti regłaz ad petora detorſerit: vt eũ ſit ad iuſticiã genitꝰ: opa tñ efficiat iniuſta. Iã ſupiꝰ expla nauí ſimuł deũ ꝓpoſuiſſe bonũ ac malũ: & bonuz quidẽ diligere: & malũ qd̃ huic repugnat odiſſe. Sed iõ malũ pmiſiſſe: vt & bonũ emicaret: qd̃ alterũ ſine altero (ſicut ſępe docuí) intelligímꝰ cõſtare non poſſe. Deniq; ipſz mundũ ex duobꝰ elemẽtis repugnãtibꝰ & inuicez copulatis eẽ cõcretũ: igneo & humído: nec potuiſſe lucẽ fieri: niſi & tenebrę fuiſſent: quia nec ſuperũ põt eẽ ſine infero: nec oriẽs ſine occidẽte: nec calidũ ſine frigido: nec molle ſine duro. Sic & nos ex duobus ęque repugnãtibꝰ cõpacti ſumus: aia & corpore: quoꝝ alterum cælo aſcribiꝛ quia tenue eſt & intractabile: alteruz terræ quia cõpræhenſibile eſt. Alterũ ſoliduz & æternuz ẽ: alterũ fragile atq; mortale. Ergo alteri bonũ adheret: alteri malũ. Alteri lux vita: iuſticia. Alteri tenebræ: mors: iuſticia. Hinc extitit in hoibus naturæ ſuę depraua-tio vt eſſet neceſſe conſtitui legem: qua poſſent & vitia prohiberi & virtutis officia imperari. Cum igitur ſint in rebus humanis bona & mala: quoꝝ rationẽ declarauí: neceſſe eſt ad vtranq; partez moueri deũ: & ad gratiã cũ iuſta fieri videt: & ad irã cũ cernit iniuſta. ¶Sed occurrit nobis Epicurus ac dicit. Si eſt in deo lętitiæ affectus ad gra-

Aía cælo aſcribiꝛ. corpus terræ.

Solidũ. i. nõ fragile.

tiam:& odij ad irã:neceſſe eſt habeat& timorẽ:& libidines.& cupiditates cęteroſq; affectꝰ qui ſunt imbecillitatis hũanæ. ¶Nõ eſt neceſſe vt timeat q irascit:aut mœreat qui gaudet.denicq; iracũdi minꝰ timidi ſũt:&natura lęti minꝰ mœrẽt. ¶Quid opꝰ eſt de hũanis affectib⁹ dicere:quib⁹ fragilitas nr̃a ſuccũbit? Cõſiderem⁹ diuinã neceſſitatẽ.Nolo.n.naturã dicere:quia deꝰ nunq̃ credit̃ natꝰ. Timoris affectꝰ hꝫ in hoine materiã. In deo nõ hꝫ. Homo quia multis caſibus periculiſq; ſubiectꝰ ẽ;metuit ne qua vis maior exiſtat:q̃ illũverberet ſpoliet:laceret:affligat:iterimat.Deꝰ autẽ in quẽ nec egeſtas:nec iniuria:nec dolor:nec mors cadit:timere nullo pacto põt:quia nihil eſt qđ eivim poſſit inferre. ¶Itẽ libidis rõ in homine manifeſta eſt. Nã qa fragilis & mortalis ẽ effectꝰ;neceſſe fuit alterum ſexũ diuerſũ q̃cõſtitui:cuiꝰ pmixtione ſoboles efficj poſſet:ad cũtinẽdã gñis ppe tuitatẽ.Hęc autẽ libido i deo locũ nõ hꝫ:qa &fragilitas:& iterit⁹ ab eo alienꝰ ẽ:nec vlla eſt apud eũ fœmia cuiꝰ poſſit copulatiõe gaudere:nec ſucceſſione indiget/qui ſemp futurꝰ eſt. ¶Eadẽ de inuidia& cupiditate dici poſſũt:q̃ certis manifeſtiſq; de cauſis in hoiꝫ cadũt in deuꝫ nullo mõ. ¶At vero'& gra:& ira:& miſeratio hñt i deo materiã:rectęq; illis vtr̃ ſũma illa & ſingularis prãs ad rem cõſeruationem. ¶Quę materia ſit i deo miſeratiõis gratę vel iræ. Cap.XVI

Reſpõſio

Deꝰ nunq̃ credit̃ natꝰ. hoc vtiq; de pr̃e dicit:q eſt ĩgenitꝰ,atq; ĩcita retractat/qđ.i. inſtitut.li. gẽtilium dictis iterſeruit:vt deꝰ añoia ex ſeipſo dicat̃ pro creatꝰ. vñ & in.ij. li. mentionẽ faciẽs tm̃ đt deũ ex ſe eẽ neq; addidit ꝓ creatum. In hoc ãt poſterius ſcripto apte đclarat

QVęrit quiſpiã q̃ ſit iſta materia.primũ accedẽtibꝰ malis afflicti hoines ad deũ plerumq; cõfugiũt:mitigãt:obſecrãt: credentes eũ poſſe ab his iniurijs ꝓpulſare.Hꝫ igit̃ cauſã miſerãdi nec.n.tã imitis ẽ hoimq; cõtẽptor:vt auxiliũ laborãtibꝰ deneget.itẽ plurimi quibꝰ pſuaſum ẽ deo placere iuſticiã/eũq; q ſit dñs ac parens oiꝫ venerãt̃ cũ p̃cibꝰ aſſiduis ac frequẽtibꝰ votis dona & ſacrificia offerũt:nomẽ ei⁹ laudib⁹ ,pſequunt̃:iuſtis ac bonis opib⁹ demereri eũ laborãtes.Ergo ẽ ,ppter qđ deꝰ & poſſit & debeat gratificari.Nã ſi nihil eſt tã cõueniẽs deo:q̃ bñficentia. nihil autẽ tã alienũ q̃ vt ſit ingratꝰ neceſſe eſt vt officijs optimoꝝ ſanctæq; viuẽtiũ p̃ſtet aliquid ac vicẽ reddat:ne ſubeat ingrati culpã q̃ ẽ etiã hõi criminoſa ¶Cõtra aũt ſunt alij,facinoroſi & nefarij:qui libidinib⁹ oia polluãt: cędib⁹ vexẽt:fraudẽt:rapiãt:peierent:nec cõſanguineis:nec parentibus parcãt:leges& ip̃z etiam deum negligãt.Habet igit̃ ira in deo materiã.nõ eſt.n.fas eum cuꝫ talia fieri videat:non moueri& iſurgere advltionẽ:ſceleratorũ & peſtiferos nocẽteſq; delere:vt bonis oibus cõſulat:adeo & in ipſo ira eſt &gratificatio. Inania ergo & falſa repiunt̃ argumẽta;vel eorũ qui cuꝫ irasci deuꝫ nolunt/ gratificarivo ſunt:quia ne hoc quidẽ fieri ſine ira põt:vel eorũ/qui nulluꝫ aĩ motũ eſſe in deo putãt.Et qa ſunt aliqui affectꝰ q nõ cadũt in deuꝫ:vt libido:timor:auaricia:mœror:iuidia:omnj prorſ⁹ affectu euꝫ vacare dixerunt.His.n.vacat qa vitioruꝫ affectꝰ ſunt;eos aũt q ſunt virtutis.i.

ira in malos: caritas in bonos: miseratio in afflictos: (qm̃ diuina pote state sunt digna) ꝓprios/ & iustos/ & veros hēt: q̃ ꝓtecto nisi habeat: hūana vita turbabit atq; ad tātā cōfusionē deueniet ſtat⁹ rerū vt cō/ tēptis superatisq; legib⁹ sola regnet audacia: vt nemo deniq; tut⁹ eē possit: nisi q virib⁹ p̄ualeat: itaq; q̃si cōi latrocinio terra ois depopu/ labit: nūc vero qm̃ & mali pœnā: & boni grā & afflicti opē sperāt: & virtutibus locus: & scelera rariora sūt. ¶ At.n. plerūq; & scelerati fœ liciores sunt: & boni miseriores: & iusti ab iniustis impune vexant. Considerabim⁹ postea cur ista fiant Interi de ira explicemus: an sit aliqua in deo: vtrū nihil curet oīno: nec moueat ad ea q̃ ipse gerunt.

¶ Quod deus administrat mundū: & regit hominum act⁹: & per consequens irascitur. Cap̃. XVII.

EUs (inquit Epicurus nihil curat: nullam igit hēt ptātē: Curare.n. necesse est eū, q hēt ptātē: Vel si hēt & nō vtit: q̃ tāta est negligēdi cā: vt ei nō dicā nostrū genus: sed ēt mū dus ipe sit vilis ¶ Ideo inquit incorruptus ē ac beat⁹: qa sēp quiet⁹. Cur ergo administratio tātarū rerum cessit: si hęc deo ne/ gligāt: q̃ videm⁹ rōne sūma gubernari. Aut quiet⁹ esse quō pōt: q vi/ uit & sentit. Nā quies aut sōni res est aut mortis: sed nec sōn⁹ habet quietē. Nam cum soporati sumus: corpus quidem quiescit: animus autem irrequietus agitatur: imagines sibi quas cernat effingit: vt na/ turalē suū motū exerceat varietate visor̄: auocatq; se falsis dū mēbra saturent ac vigorē capiāt de quiete. Quies gīt sempiterna soli⁹ mor tis est. Si aūt mors deū nō attingit: de⁹ igit nunq̃ quiet⁹ est. Dei vero actio q̃ potest esse: nisi mundi administratio? Si vero mundi curā ge rit: cura igit hoīs vitā de⁹: ac singulorū actus aīaduertit: eosq; sapien tes ac bonos esse desiderat. Hęc est voluntas dei: hęc diuina lex: quā qui sequit: qui obseruat deo carus est. Necesse est igit vt ira mouea tur aduersus eū: qui hanc ęternā diuinamq; legē aut violauerit: aut spreuerit: si nocet alicui deus: iam bonus non est. ¶ Nō exiguo fal/ lunt errore: qui censurā siue hūanā: siue diuinā acerbitatis noīe infa mant: putantes nocentē dici oportere: qui nocētes afficit pœna. Q d si est: nocētes igit leges habem⁹ q̃ peccātib⁹ supplicia sanxerūt: nocē tes iudices qui scelere cōuinctos pœna capitis afficiunt. Q d si & lex iuxta est: q̃ & nocenti tribuit qd meretur: & iudex integer ac bonus dicit: cū malefacta vindicat Bonorū. n. salutē custodit qui malos pu/ nit: ergo & deus cū malis obest: nocens nō est. Ipse est aūt nocēs/ qui aut innocēti nocet: aut nocenti parcit/ vt pluribus noceat. Libet q̃re/ re ab his qui deū faciunt imobilē. Siqs habeat rē: domū: familiā: ser uiq; eius cōtemnentes patiētiā dñi oīa eius inuaserint: ipsi bonis ei⁹ fruant: ipsos familia eius honoret. Dñs aūt cōtemnat: ab oībus deri deat: relinquat: vtrū ne sapiens esse possit: qui cōtumelias nō vindi/

Hæc ē ira iusta: Am brosi⁹ pri/ mo officio libro. Ira/ scimini v/ bi culpa ē cui irasci de beatis. nō pōt. n. fieri vt nō rerū indi/ gnitate moueā/ mur. Alio qui nō vir tus: sed lē/ titudo & remissio iudicat. & q̃, sequūt. Augusti/ nus super psalmo se cundo ita. & furores dñi dei nō pturbatio nem men tis opor/ tet itelligi sed vi qua iustissime vidicat. Et super psalmo oc tuagesi/ mo scdo. Ira dei est ratio iustę vindictæ.

Et decio quinto libro de ciuitate dei Ira dei iudiciu⁹ eſt quo irrogatur pena peccato. ex finitionib⁹ ab lactantio et Auguſtino poſitis liquet iram non ex tempore deo attributam eſſe: nec ab initio ſimulcu⁹ gratia. añ enim fuit benefic⁹ q̃ irat⁹. Sed decuit (docente Lactãtio) ſubeunte peccato vt deus ingratis beneficiorum & angelis primũ: deinde & hominibus

cet: ſuiſq; rebus eos perfrui patiat̃: in quos habeat ptãtem. Quæ tã, ta in quo q̃ põt patientia repiti. ſi tñ patientia nominanda eſt: & non ſtupor quidẽ inſenſibilis: ſed facile eſt ferre cõtẽptũ Quid ſi fiant illa quę a Cicerone dicuntur. Etenim q̃ro ſiquis paterfamilias liberis ſuis a ſeruo interfectis: vxore occiſa: incenſa domo: ſupliciũ de ſeruo nunq̃ acerrimũ ſũpſerit: vtrũ is clemẽs ac miſericors: an inhũanus & crudeliſſimus eẽ videat̃. Quod ſi eiuſmodi facinorib⁹ ignoſcere crudelitatis eſt potius q̃ pietatis: nõ eſt ergo virtutis in deo ad ea q̃ iniuſte fiunt nõ cõmoueri. Nã mũdus tanq̃ dei domus eſt: & hoies tanq̃ ſeruí: quib⁹ ſi ludibrio ſit nomẽ eius: qualis aut quãta patiẽtia eſt vt honorib⁹ ſuis cedat: praua & iniqua fieri videat: & non indigneť: qđ ꝓpriũ & naturale eſt ei: cui peccata nõ placeant. Iraſci ergo rõnis ẽ: auferunt̃. n. delicta: & refrenat̃ licentia qđ vtiq; iuſte ſapienterq; fit. Sed ſtoici nõ viderunt eẽ diſcrimen recti & praui: eſſe irã iuſtã: & iniuſtã: & quia medelã rei nõ inueniebãt: voluerũt eã penit⁹ excidere. Peripatetici vero nõ excidẽdã ſed tẽperandã eẽ dixerunt: quib⁹ i ſexto libro iſtitutionũ ſatis reſpodim⁹. Neſciſſe aũt philoſophos q̃ ratio eſſet iræ apparet ex definitionibus eoruꝫ: quas Seneca enumerauit in libris: quos de ira cõpoſuit. ira eſt inquit cupiditas vlciſcẽdę iniuriæ. aliſ (vt ait Poſſidonius) cupiditas puniendi ei⁹ a quo re iniq̃ putes læſuꝫ. Quidã ita diffinierũt ira ẽ incitatio aĩ ad nocendũ ei: q̃ aut nocuit aut nocere voluit. Ariſtotelis diffinitio nõ multũ a noſtra abeſt. Ait. n. irã eẽ cupiditatẽ doloris reprimẽdi. Hęc eſt ira de qua ſuperius diximus: q̃ etiam mutis ineſt. In hoie vero cohibenda eſt: ne ad aliquid maximũ profiliat per furorẽ. Hęc in deo eſſe non poteſt: quia illeſibilis eſt: In hoie aũt quia fragilis eſt: inuenit̃. Inurit. n. læſio dolorẽ: & dolor facit vltionis cupiditatẽ. ¶ Vbi ẽ ergo illa ira aduerſus delinq̃ntes: q̃ vtiq; nõ eſt cupiditas vltionis / quia nõ p̃cedit iniuria: nõ dico de his / qui aduerſus leges peccãt: qbus etſi iudex ſine crimine iraſci põt. Fingam⁹ tñ eũ ſedato aio eſſe debere: cũ ſubiſcit pœne nocentẽ: quia legũ ſit miniſter nõ aĩ aut poteſtatis ſuæ, Sic. n. volunt: qui iram conant̃ euellere: ſed de his potiſſimuꝫ dico: qui ſũt noſtrę poteſtatis: vt ſeruí liberi: cõiuges & diſcipuli: quos cũ deliq̃re videmus: incitamur ad coercendu⁹: neceſſe eſt eñ bono ac iuſto diſplicere quę praua ſunt: & cui malum diſplicet: mouetur cuꝫ id fieri videat. Ergo ſurgimus ad vindictam: nõ quia læſi ſumus ſed vt diſciplina ſeruetur. mores corrigantur: licentia cõprimat̃. Hæc eſt ira iuſta: q̃ ſicut in homine neceſſaria ẽ ad prauitatis correctionẽ: ſic vtiq; in deo: a quo ad hoiem peruenit exemplum. nã ſicuti nos poteſtati noſtrę ſubiectos coercere debemus: ita etiam peccata vniuerſorum

deus coercere debet: quod vt faciat: irascatur necesse est quia natura le ẽ bono ad alteri⁹ pctã moueri & incitari. ergo definire debuerunt. Ira est motus animi ad coercenda peccata insurgẽtis. nam definitio. Ciceronis: ira est libido vlciscendi: non multum a superioribus di/ stat. Iram autem quam possumus vel furorem: vel iracundiã nomi/ nare: hæc non in homine quidem debet esse: quæ tota vitiosa est. Ira vero quę ad correctionem vitiorum pertinet: nec homini adimi debet nec deo potest: quia vtilis est rebus humanis: & necessaria.

irascere/ retur: ac pœnam inferret.

Nam (vt docet Bo/ etius) i re/ rum vni/ uersarum pulchritu dine pę na culpaꝫ or/ dinare di/ citur.

Quod sine ira peccata non corriguntur.

QVid opus est inquiunt ira cum sine hoc affectu peccata corrigi possint? At qui null⁹ est: qui pec/ catorem possit videre tranquille. Potest fortasse qui legimus præsidet (quia facinus non sub ocu lis eius admittitur) moueri aduersus euꝫ: qui p̃t innocens inueniri. Cumq; detectuꝫ facinus i lu/ cem venerit: iam non sua sed leguꝫ sentẽtia vtit: potest concedi vt sine ira faciat. habet enimꝫ quod sequatur: nos certe cum domi peccatur a nostris siue id cernimus siue sentim⁹: indigna ri necesse est. ipse enim peccati aspectus indignus est nam qui moue tur omnino: aut probat delicta quod est turpius: & iniustius: aut mo lestiã castigandi fugit quã sedatus animus & quieta mens aspernaẽ ac rẽnuit: nisi ira stimulauerit. Qui autem commouetur tamẽ intem pestiua leuitate vel sæpius q̃ necesse est: vel etiã semper agnoscit: is plane & illorum vitam perdit: quorũ audaciã nutrit ad facinora ma/ iora & sibi ipsi ęternã molestiaꝫ materiam subministrat. Vitiosa est ergo in peccatis irę suę cohibitio. Laudatur Archyta Tarentin⁹: qui cum in agro corrupta esse omnia comperisset: villici sui culpam re/ darguens. Miserum te inquit: quem iam verberibus necessem: nisi iratus essem. Vnicum hoc exemplum temperantiæ putant: sed au/ ctoritate ducti non vident q̃ inepta & locutus fuerit. Nam (sicut ait Plato) nemo prudens punit: quia peccatũ est: sed ne peccetur. ¶ Ap paret q̃ malum vir sapiens ꝓposuerit exemplũ. Si enim senserint serui dñi sæuire cũ non irascitur suũ: tum pacari cũ irascit non peccabunt vtiq; leuiter ne verberentur. Sed quantum potuerint grauissime: vt stomachũ eius incitent atq; impugne discedãt. Ego vero laudarẽ: si cũ fuisset irat⁹: dedisset irę suę spatiũ: vt (residẽte p interuallũ tẽporis animi tumore) haberet modum castigatio. Nõ ergo propter irę ma

¶ Iraꝫ au/ tem quaꝫ possumus & c.

Augusti/ nus super psalmo sexto: Ira est motus animi ꝓ uocãs ad pœnam inferendã: qui deo semper:

cũ trãqllitate iudicãti ñ tribuit: vt aię De furore ãt dicit ibid̃ q̃ iterp̃tes aliqñ furorẽ ꝓ ira vl'idignatiõe trãſtulerũt: eo q̃ in greco θυμὸσ id ſignificat qđ ὀργὴ. & iuꝑ illo loco pſalmi centeſimi quinti & irat⁹ ẽ furor dñs in pp'lo ſuo: Sic ait. Noluerũt q̃dã interp̃tes nr̃i irã ponere i eo quod græc⁹ hz θυμὸσ. ſz qui dã irã poſuerũt quidam indignationem/qdam aiz iterp̃tati ſũt. Qđlibet aũt horꝝ dicat: pturbatio ñ cadit i deũ: ſz de cõ ſuetudie trãſlatũ potẽtiã vindicandi hoc nomen accepit.

gnitudinẽ donãda erat pœna: ſed differenda. ne aut peccãti maiorẽ iuſto dolorẽ inureret: aut caſtigãti furorẽ. nunc vero q̃ tãdez æquitas: aut q̃ ſapientia eſt: vt aliquis ob exiguũ dolorẽ puniat: ãt ob maximũ nõ puniat? Quod ſi naturã rerum cauſaſq; didiciſſet nunq̃ tam importunã continẽtiã ꝓfiteret: vt nunq̃ ſeruus iratum ſibi fuiſſe dñz gratularet. Nã ſicut corpus humanum de⁹ multis & variis ſenſib⁹ ad vſum vitę neceſſariis inſtruxit: ſic & aiovarios attribuit affect⁹: quib⁹ vitę ratio cõſtaret: vt libidinez ꝓducendæ gĩa ſobolis dedit. ſic irã cohibendorũ cã delictorũ. Verum hi qui neſciunt fines bonorũ ac malorũ ſicut libidine vtunt ad corruptelas & ad voluptates. ſic irã & affectum ad nocẽdũ: dum his quos odio hñt iraſcunt & paribus: aut etiã ſupioribꝰ. Hic quotidie ad maxima facinora ꝓſilit: hic tragœdiæ ſæpe naſcunt. ¶ Eſſet igit laudand⁹ Archytas: ſi cum alicui ciui & pari facienti ſibi iniuriã fuiſſet irat⁹: repreſſiſſet ſe tñ & patientia furoris impetũ mitigaſſet. Hęc ſui cohibitio gl'oſa eſt. qua cõpeſcit aliqđ iminens magnuz maluz. Seruorũ aũt filiorũq; peccata nõ coercere peccatũ ẽ. Euadent. n. ad maius malũ p impunitatẽ: hic nõ cohibenda ira: ſz etiã ſi iacet excitãda ẽ. Quod autẽ de hõine dicim⁹: id etiaz de deo: q hominẽ ſimilez ſui fecit. ¶ Omitto de figura dei dicere quia ſtoici negãt hr̃e vllã formã deum: & ingens alia materia naſcit ſi eos coarguere velim⁹: de animo tñ ſi deo ſubiacet cogitare ſape: itel ligere: puidere: p̃ſtare. Ex oib⁹ aũt aialib⁹ hõ ſolus hoc hz. Ergo ad dei ſimilitudinẽ fact⁹ eſt. Sed ideo ꝓcedit in vitiũ: quia de terrena fragilitate pmixtus: nõ põt id qđ a deo ſumpſit: incorruptuz purũq; ſeruare: niſi ab eodem deo iuſticiæ p̃ceptis imbuatur.

Qđ hõ ex corpore vitia: & ex aiavirtutes habeat. Et q̃ cum velit de⁹ homines bonos: eorum vitiis traſcit. Cap. XIX.

SEd qm̃ cõpactus eſt (vt dicim⁹) e duob⁹: animo & corpore: in alterovirtutes. in altero vitia cõtinent: & ipugnãt inuicẽ. Animi. n. bona q̃ ſũt in cõtinendis libidinib⁹: cõtraria ſũt corpori: & corporis bona q̃ ſunt in oi genere voluptatũ: inimica ſunt animo. Sed ſi virtus ai repugnauerit voluptatibus eaſq; cõpreſſerit: erit vere deo ſimilis. ¶ Vñ apparet animam hois q̃ virtutẽ diuinã capit nõ eſſe mortalẽ. Sed diſcrimẽ illud eſt qđ cum virtus hẽat amaritudinẽ: & ſit dulcis illecebravo voluptatis vincunt plurimi & abſtrahunt ad ſuauitatez. Hi vero quia ſe corpori rebuſq; terrenis addixerũt p̃munt in terrã nec aſſequi poſſunt diuini numis gr̃az: quia ſevitiorum labibus inquinauerũt. Qui aũt deũ ſecuti: eiq; parẽtes corporis deſideria cõtẽpſerint: & virtutẽ p̃ferentes voluptatibus: inocẽtiã iuſticiamq; ſerua-

uerunt:hos deus vt ſui ſimiles recognoſcit. Cũ igit̃ ſanctiſſimã legẽ poſuerit:velitq; vniuerſos inocẽtes ac bñficos eẽ:põt ne nõ ira ici:cũ videt cõtẽni legẽ ſuã:abijci virtutẽ: appeti voluptatẽ? Q; ſi eſt mũdi adminiſtratio(ſicut eẽ debet)nõvtiq; cõtẽnit id qđ ẽ i oĩ mundo vel maximũ.Si eſt ꝓuid⁹vt op; de⁹:cõſulit vtiq; gñi hũano:quo ſit vita nr̃a & copioſior:& melior:& tutior.Si ẽ pr̃ ac de⁹ vniuerſoꝝ:certe &virtutib⁹ hoĩ delectat̃:&vitijs cõmouet̃:ergo & iuſtos diligit:& ipios odit. ¶Odio igt op⁹ nõ ẽ:ſemel.n.ſtatuit bonis p̃miũ:& malis pœnã.Quod ſi aliquis iuſte inocẽterq; viuat & idẽ nec colat:nec curet oĩno vt Ariſto.cæteriq; phõrũ:cedet ne huic impune:q; cũ legi dei obtẽpauerit:ĩp; tñ ſpreuit?eſt igit̃ aliquid,ꝓpter qđ de⁹ poſſit iraſci/tanq̃ fiducia integritatis aduerſ⁹eũ rebellanti.Si huic põt iraſci,ꝓpter ſupbiã.cur nõ magis pctõri: q legẽ cũ ipſo pariter latore cõtẽpſerit? Iudex pctis veniã dare non põt qavolũtati ſeruit alienæ de⁹ aũt põt:qa ẽ legis ſuæ ipſe diſcep tator & iudex:quã cũ poneret nõ ademit ſibi oẽ; ptãtẽ:ſ; h; ignoſcendi licentiam.

Et impſos dĩt:Sapien. xiiij. ſſiliter odio ſũt đo ipius & ipietas ei⁹ Aug. ſup pſ. xxvj. Ira dei nõ ẽ niſi auerſio vult⁹ ei⁹. Io. damaſ. de fi de orthodoxa. Irã dei & furorẽ intelligim⁹ odiũ & aĩaduerſi onẽ aduerſ⁹ malignãtes. ſicut obliuionẽ/ſõnũ/ & dormitationẽ dilationẽ vltionis ad ĩ imicos & cõ ſueti ad familiares auxiliꝝ retardationẽ. Idem Aug.xv.lib. đ ci.dei.ca. xxj.Si ſivtaĩ ſcriptura talib⁹verbis.ñ ſe quodãmõ familiari⁹.in ſinnabit: oĩ gñi hoĩs qui b⁹ vult eẽ cõ ſultũ vt& ter reat ſupbos/ & exerceant q̃rẽtes/ & ex

Qđ malorũ fœlicitas iræ dei nõ cõtradicat: & q; ſit deus patientiſſimus. Cap̃.XX.

SI põt igit̃ iraſci:cur ergo inquiet aliquis:& qui peccãt ſẽpe fœlices ſunt:& qui pieviuũt ſẽpe miſeri? Quia fugitiui & abdicati,libere viuũt: & q; ſub diſciplina pr̃is aut dñi ſunt/ſtricti⁹ & frugalius.Virt⁹.n.ꝑ mala &,pbat̃:& cõſtat.Vitia ꝑ voluptatẽ:nec tñ ille q; peccat:ſpare d;ꝓpetuã ipunitatẽ:qa nulla ẽ ꝓpetua fœlicitas.Sed ſc; vltia ſemp. Expectãda dies hõi ẽ:dicitq; beat⁹.Ante obitũ nemo:ſup̃maq; funera debet Vt ait poeta.Nõ iſuauis exit⁹ ẽ q; arguit fẽlicitatẽ & nemo iudiciũ dei põt nec viu⁹ effugeĩ nec mortu⁹.H;.n.ptãtẽ & viuos p̃cipitare de ſũmo:& mortuos ẽternis afficere cruciatib⁹. ¶Immo(igt) ſi iraſcit̃ de⁹ ſtati debuit vidicare:& ꝑ merito quẽq; punire. ¶At eñ ſi id faceret nemo ſupeſſet.Null⁹ẽ.n.qui nihil peccet:& mlta ſũt q̃ ad peccãdũ irritẽt.Aetas/volũtia/ẽgeſtas/occaſio/p̃miũ.ađo ſubiecta ẽ pctõ fragilitas carnis qua iduti ſum⁹:vt niſi huic nẽceſſitati de⁹ pceret:nimiũ fortaſſe pauci viuerẽt ꝓpter hãc cã; patientiſſim⁹ẽ:& irã ſuã cõtinet.Nã qa pfecta eſt i eo virt⁹:neceſſe eſt patientiã quoq; ei⁹ eẽ pfectã:q̃ & ipſa virt⁹ ẽ. Q; multi ex pctõribus iuſti poſteri⁹ effecti ſũt:ex malis boni:& ex improbis cõtinẽtes:q̃ multi in pria ẽtate turpes/& oĩ; iudicio dãnati:poſtmodũ tñ laudabiles extiterũt:qđvtiq; nõ fieret:ſi oẽ pctm̃ pœna ſeq̃reť.Leges publicæ manifeſtos reos dãnãt:ſ; pl̃imi ſunt quoꝝ pctã occulhãt: pl̃imi qui delatorẽ cõprimũt aut p̃cib⁹ aut p̃mio:plurimi qui iudicia eludũt ꝓ gr̃a;vel potẽtiã. Q; ſi eos oẽs qui humanã pœnam

ítet negligẽtes / & Alat intelligẽtes. Si huic põt irasci &c. ec clíastici. x. Odibílisco rã deo est. & hoíb⁹ superbia: & execrabilis oís iíqtas gẽtũ In pręceptis Iacob⁹ i epistola Catholica. Sit oís hõ tard⁹ ad irã. Ira. n. viri iusticiã dei nõ opat Astipulãte euangelico dicto Oís q irasci tur frí suo sine cã: reus erit iudicio. Et ad ephe. iiij. ois amaritudo / & ira & idignatio & clamor / & blasphemia tollat a vob⁹ cũ omni malicia.

Non peccare pcepit.

Docemur i psalmo. iiij. irascẽdo nõ peccare. vbi

effugiunt: censura diuia dãnaret: essz hõ aut rar⁹ aut nullus i terra. Denicz vel vna illa cã delendi gñis hũani iusta esse potuisset q hoines cõtẽpto deo viuo terrenis fragilibusqz figmẽtis honorẽ di uinum tanq̃ cœlestib⁹ deferunt adorãtes opa hũanis digitis labo rata. Cũqz illos de⁹ artifex ore sublimi statu recto figuratos: ad cõ tẽplationẽ cœli & notitiã dei excitauerit: curuare se ad terrã maluerũt pecudũ mõ. Hũilis. n. & curu⁹ & pn⁹ est qui ab aspectu cęli deicz prís auers⁹ terrã quã calcare debuerat. i. de terra ficta & formataveneraf. In tãta igit ipietate hoiz tãtisqz pcis id assequit patiẽtia dei: vt se ipi hoies dãnatis vitæ prioris erroríb⁹ corrigãt. Deniqz & boni sunt iusticz multi: & abiectis terrenis cultib⁹: manifesta tẽ dei singularis cognoscũt. Sz cuz maxima & vtilissima sit dei patientia: tñ q̃is fero noxios punit: nec patit lõgi⁹ ꝓcedere: cũ eos inemendabiles esse puderit.

¶Si de⁹ irascit: cur hoiez irasci ꝓhibuit. Cap. XXII.

SVpereſt vna & extrema q̃stio. Nã dixerit fortasse quispiã adeo nõ irasci deuz: vt & i pceptis hoiez irasci vetet. ¶Posse dicere q⁹ ira hois refrenãda fuerit: quia iuste sępe irascit: & pñtez hz motũ: quia tẽporalis ẽ. Itaqz (ne fierent ea q̃ faciunt p irã & humiles / & mediocres / & magni reges) tẽpari debuerat furor eius / & cõprimi ne mentis impios alicd̃ iexpiabile facin⁹ admitteret. De⁹ aũt & nõ ad pñs irascit: & qa ætern⁹ ẽ pfectęqz virtutis nũq̃ nisi merito irascit. Sz tñ nõ ita res se hz. Nã si oino ꝓhiberet irasci: ipse quodãmõ reꝑhensor opificij sui fuisset: quia i principio irã iecori hois indidisset: siqdẽ credit cãz hui⁹ cõmotiõis in hũore fellis cõtineri. Nõ igit i totũ ꝓhibet irasci quia is affect⁹ necessario dat⁹ est. Sed ꝓhibet i ira pmanere. Ira. n. mortaliũ debet eẽ mortalis: nã si maneat cõfirmãt inimiciciæ ad pniciẽ sempiternã. Deide rurs⁹ eũ irasci quidẽ: sed tñ nõ peccare pcepit: nõ vtiqz euellit irã radicit⁹ sz tẽpauit: vt in oi castigatiõe modũ / ac iusticiã tenerem⁹. Qui ergo irasci nos iubet: ipse vtiqz irascit q placari cęleri⁹ pcepit: ẽ vtiqz ipse placabilis. Ea. n. pcepit: q̃ sũt iusta: & reb⁹ vtilia cõib⁹. ¶Sz quia dixerã nõ esse irã dei rpalẽ: sicut hois q pñtanea cõmotiõe ferueſcit / nec facile regere se potest propter fragilitatẽ: intelligere debem⁹: quia sit ætern⁹ deus: ira z quoqz ei⁹ in æternũ manere: sz rursũ qa virtute sit maxima p̃dit⁹ in ptãte hre irã suã: nec ab ea regi: sz ipsum illã quẽadmodũ velit moderari: quod vtiqz nõ repugnat supiori. Nã si prors⁹ imortalis fuisset ira eius: nõ esset satisfactiõi aut gręe post delictũ loc⁹: cum ipse hoines aut solis occasũ recõciliari iubeat: sed ira diuia i ęternũ manet aduers⁹ eos: qui peccãt in ęternũ. Itaqz deus nõ thure / nõ hostia / non preciosis muneribus: quæ omnia sunt corruptibilia; sed morum

emẽdatione placaſ: & qui peccare deſinit: irã dei mortalẽ facit. Ic circo. n. nõ ad p̃ſens noxium quẽq; punit: vt habeat hõ reſipiſcendi ſui facultatem ¶ Epilog⁹ & inductio auctoritatu⁹ Sybillæ Erithreæ ad iram dei ꝓbandã. Cap̃. XXII.

HAec habui q̃ de ira dei dicerẽ Donate cariſſime: vt ſcires quẽadmodũ refelleres eos: q deũ facĩũt imobilẽ. Reſtat vt more Ciceroꝛis vtamur epilogo ad porãdũ: ſicut ille i Tuſculanis d̃ morte differẽs fecit. Ita nos i hoc operis teſtimõia diuia: qb⁹ credi poſſit adhibere debem⁹: vt illoꝝ ꝓſuaſionem reuicam⁹/qui ſine ira deũ eẽ credẽtes: diſſoluunt oẽm religionem: ſine qua (vt oſtẽdim⁹) aut immanitate bẽluis: aut ſtultitia pecudibus adæquamur. In ſola enim religione, i. in dei ſummi notione ſapiẽtia eſt. Prophetæ vniuerſi diuio ſpiritu repleti: nihil aliud q̃ de gr̃a dei erga iuſtos & de ira eius aduerſus ipſos loquunt: quorum teſtimonia nobis quidem ſatis ſunt. Verũ his quoniã nõ credũt iſti qui ſapientiã capillis & habitu iactãt: ratiõe quoq; & argumentis fuerãt a nobis refellendi. Sic. n. p̃poſtere agit: vt humana diuinis tribuãt auctoritatẽ: cum potius humanis diuina debuerit Quę nunc ſane omittamus ne nihil apd iſtos agam⁹: & in infinitũ materia ꝓcedat. Ea igit q̃ram⁹ teſtimonia: quibus illi poſſint: aut credere: aut certe non repugnare. Sybillas plurimi & maximi auctores tradiderunt: græcoꝛ Ariſtarchus & Apollodor⁹. Erithræ⁹ noſtrorum Varro & Feneſtella. Hi omnes præcipuam & nobilem p̃ter cæteras Erithream fuiſſe cõmemorãt. Apollodorus quidem vt de ciui ac populari ſua gloriarei. Feneſtella vero ẽt legatos Erythras a ſenatu eſſe miſſos refert: vt hui⁹ Sybillæ carmina deportarẽt: & ea cõſules Curio/& Octaui⁹ in capitolio: qd tunc erat curante. Q. Catullo reſtitutũ: ponenda curarẽt. Apud hãc de ſummo & conditore rerum deo huiuſmodi verſus reperiunt. ἄφθαρτος κτίστης αἰωνοίστ ἀιθέραναίωρ τοῖστ ἀκάκοις ἄκακος πρόφερωρ ὥολυ μείζονἀ μίσθορ τοῖσ δε κακοῖσ ἀδίκοισ τε χολήρ καὶ θυμόρ ἐτεῖρωρ. incorruptibilis & conditor æternus in aere habitans: bonis bonũ pferens: iuſtis multo maiorẽ mercedẽ: iniuſtis autẽ & malis irã & furorẽ excitans. ¶ Rurſus alio loco enumerans. quib⁹ maxime facinoribꝫ incitetur deus: hæc rettulit φεῦτε δε λατρείασ ἀνόμουσ θεῶ ζῶντι λάτρευε μοιχείασ τε φύλαστε καὶ ἄρσενοσ ἀκριτορεῦνὴρ ἰδίαρ γενεὰρ παίδωρ τρέφε μὴ δε φόνευε καὶ γαρ ἀθάνατοσ κεχολῶσεται ὅσ κεν ἁμάρτη. id ſt fuge ſceleratas religiones: & viuo deo ſerui: ab adulterio te abſtine: & maſculi pmixtiõe

dĩ iraſcimini & nolite peccare quæ dicitis i cordib⁹ vr̃is Sup quo loco amb. lege. ſ. offi. li. & Auguſti. expoſitionẽ ſcd̃am ſup pſal. xxx vbi dicit. qs nõ iraſcaſ videns hoines cõfitẽtes oreꝫ deũ: negãtes moribꝫ. & reliqua.

cũ ip̃e hoies Dicẽte Paulo ad Ephe. iiij. Iraſcimini & nolite peccare Sol non occidat ſup iracũdiã vr̃az. & Math. v. d̃tvade pri⁹ recõcilari fratri tuo &c. Ira dei i ęternuz manet &c. Ioh. iij. q̃ icredul⁹ ẽ filio ñ videbit vitã: ſz ira d̃i manet ſup eũ Aug. ſup pſal. cj. Ipſa eſt illa tua dñe i Ad̃ā: ira cum q̃ nati ſum⁹.

praua: ꝓpriam generationem creat: & ne occidas His.n. deus imortalis irascit̃/qui hęc agunt. ¶ Indignaꝫ ergo aduersus peccatores.

¶ Auctoritatib⁹ aliarũ Sibyllarum irã dei ꝓbat. Caꝑ. XXIII.

VErũ quia plures (vt ostendi) Sibyllæ a doctissimis auctoribus fuisse traduntur vnius testimonium satis nõ sit ad cõfirmandã (sicut intendim⁹) veritatẽ. Cumeæ quidẽ voluminaquib⁹ romanorũ fata cõscripta sũt: i arcanis habẽt Cęterarum tamen fere omnium libelli: quo minus in vsu sunt: omnibus non vetantur. Et quibus alia denuncians vniuersis gentibus irã dei ob impietatẽ hominum: hoc modo exorsa est. ἐρχομένης ὀργῆς μεγάλης ἐπικος μοι ἀπαθῆ ἔσχατον ἀίσαι ὧραθε οὐ μηρύ ματα φέρω. πᾶσι προφητεύσασα κατάπόλιν ἀνθρώποισι. i. venient iræ magnæ super mundum dei pronunciationes enarro omnibus hominibus in vrbibus prophetans. Alia quoꝫ per indignationem dei aduersus iniustos cataclysmum priore seculo factum esse dixit: vt malicia generis humani extingueretur. ἐξόυ μυνίσαντος ἐπουρανίοιο θεοῖο. καί ἀυταῖσι πόλεσι καὶ ἀνθρώποισιν ἅπασιν. γῆν ἐκάλυψε θάλασσα κατακλυσμοῖο ραέντος. Id est ex quo irascente cęlesti deo ipsas ciuitates cũ hominibus cũctis/& terras mare cooperit: diluuio rupto Simili mõ deflagrationes post ea futurã vaticinata est: qua rursus impietas hominũ deleatur. καὶ ποτε τήν ὀργήν θεόν ὐκ ἔτι παύονται ἀλλ ἐξεμβρίθοντα καὶ ἐξολύοντα γένναν ἀνθρώπων ἅπασαν ὑπ ἐμπρησμοῦ πέρθοντα. Vnde apud Naſonem de Ioue ita dicitur. Esse quoꝫ in fatis reminiscitur affore tempus: Quod mare: quo tellus: corruptaꝫ regia cæli Ardeat: & mundi moles operosa laboret. Quod tunc fiat necesse est: cum honor & cultus dei summi apũ homines interierit. ¶ Eadem tñ placari eũ pœnitentia factorũ & sui emendatione conteſtans hęc addidit. ἀλλ λείμετὰ θεσθε βροτοὶ μήδε πρόσω ὀργην παντοίην ἀγάγητε θεόν μέγαν. Oẽs ergo homines transferte vos: neꝫ ad iram ducite deum magnum. Itẽ paulopoſt. οὐκ ὀλεσει πάυσει δε πάλιν χόλον ἐπ ἂν παντες εὐσεβειην περὶ θύμῶ ἐνὶ φρεσὶν ἀσκησητε. Neꝫ perdet: iręꝫ autem parcet: cum omnes pietateꝫ ex mente pcipiatis. ¶ Deinde alia Sybilla cæleſtium terrenorumꝫ genitorem diligi oportere denũciat: ne ad perdendos homines indignatio eius insurgat. μήποτε θυμῶ θεὸς ἄφθιτος ἐξαπόλεσῃ. πᾶν γενος ἀνθρώπων βίοτον καὶ φίλον ἀναίδες. Δεῖστερ γενετήρα θεόν σοφον ἐοντα. Ne forte iratus incorruptibilis deus omne genus hominum perdat: vitã tribuens improbã. Oportet.n. genitorẽ deꝰ amari: q plenus est & sapiens. ¶ Ex his apparet vanas esse rationes

philoſophoꝝ:qui deū putāt ſine ira : & inter cæteras laudes eius id ponūt qđ eſt cōtra ipſam maieſtatē. Regnū hoc imperiumq; terrenū niſi metus cuſtodiat:ſoluit. Aufer irā regi: nō mō nemo ei parebit: ſed ēt de faſtigio p̄cipitabit:imo vero cuilibet humili eripe hūc affectum. Quis eū nō ſpoliabit:qs nō deridebit:qs nō afficiet iniuria? Ita nec indumenta/nec ſedē/nec victū poterit hr̄e:aliis q̄quid habuerit diripiētib⁹ nedū putem⁹ cœleſtis imperij maieſtatē ſine ira & metu poſſe cōſiſtere. Apollo Mileſi⁹ de iudeoꝝ religione cōſuli⁹:rīſo hoc indidit. ἦΔε θεόν βασιλῆα καὶ γενν́ητῆρα ϖροπάντων. ὃν τρεμεται ταῖακαὶ ὀυραν́ὸς εκτὴΔε θάλασσα. ταρτάρεοιτε μυχοὶ καὶ Δαίμονεσοφρίττουσιν. id eſt Regem autem & genitorem ante oia:quem terra cōtremiſcit:cœlūq; & mare:& latebræ tartareæ:& dęmones abhorreſcunt. ¶Si tam lenis eſt q̄ phi volunt: qūo ad nutum eius nō mō dęmones & miniſtri tantæ ptātis:ſed etiā cœlum/& terra/ & rerū natura oīs contremiſcit. Si.n. nullus alteri ſeruit niſi coactus:omne igit̄ imperiū metu cōſtat. Metus aūt p̄ irā. Nā ſi nō moueaṫqs aduer⁹ parere nolentē:nec cogi poterit ad obſequiū ¶Conſulat vnuſquiſq; affectus ſuos: iā intelliget neminē poſſe ſine ira & caſtigatiōe imperio ſubiugari. Vbi ergo ira nō fuerit:imperiū quoq; nō erit. Deus aūt habet iperium: ergo & irā qua conſtat imperium habeat neceſſe eſt. ¶Cōcludit deū amandū:verendū:honorificādum:& metuendum. Cap. XXIIII.

Conſulat. Recte dictū eſt. Cōſciā mille teſtes.

VAPropter nemovaniloquētia philoſophoꝝ inductus:ad cōtēptū ſe dei eruditat:qđ eſt maximū nefas. Debem⁹ hūc oēs & amare:q; pater eſt:& vereri q; dominus:& honorificare q; beneficus:& metuere q; ſeuerus. Vtraq; p̄ſona in eo venerabilis. Quis ſalua pietate nō diligat animæ ſuæ parētē? Aut quis impune cōtēnat eū:q; reꝝ dñator habeat in oēs verā & ęternam poteſtatē. Si patrē cōſideres:ortū nobis ad lucē qua fruimur:ſubminiſtrat:p illum viuim⁹:p illū in hoſpitiū huius mūdi intrauim⁹ Si deum cogites:ille nos innumerabilib⁹ copijs alit:ille ſuſtentat:in huius domo habitam⁹:hui⁹ familia ſum⁹ & ſi min⁹ obſequēs q̄ decebat: minuſq; officioſa q̄ dñi & parētis imortalia merita poſcebāt:tñ plurimū p̄ficit ad veniā cōſequēdā:ſi cultū ei⁹ notionēq; teneam⁹: ſi abiectis humilibus terreniſq; tā reb⁹ q̄ bonis: cœleſtia & diuia ſēpiterna meditemur:qđ vt facere poſſim⁹:de⁹ nobis ſequēd⁹ ē: de⁹ adorād⁹:qm̄ in eo eſt materia rerū:& ratio virtutū & fōs bonoꝝ. Quid.n. deo aut potentia mai⁹ ē:aut rōne pfecti⁹:aut claritate luculenti⁹? Qui quoniam nos ad ſempiternā genuit:ad iuſtitiā p̄creauit:nō ē fas hoinē relicto deo ſenſus ac vitæ datorē terrenis fragilibuſq; famulari:aut q̄rē dis tēporalib⁹ bonis ihęrētē ab innocentia & pietate diſcedere. Non

Vtraq; & p̄is & dñi.

Merita Dona.

faciũt beatũ vitioſæ ac mortiferæ voluptates: nõ opulẽtia libidinũ in citatrix: nõ inanis ãbitto: nõ caduci honores: quibus illaqueatus animus humanus corpori mancipatus: ęterna morte damnatur: ſed ſola innocentia ſola iuſtitia cuius legitima & digna merces eſt immortalitas: quã ſtatuit a principio deus ſanctis & incorruptis mentibus: quę ſe a vitijs & ab omni labe terrena integras inuiolataſq; conſeruant.

¶ Huius p̃miſ cæleſtis ac ſẽpiterni pticipes eẽ nõ poſſunt: q fraudibus rapinis circũſcriptionib⁹ cõſciẽtiã ſuã polluerũt: quicq; iuriſ hominũ nefariſs cõmiſſis ineluibiles ſibi maculas immiſerũt. ¶ Proide vniuerſos oportet: qui ſapiẽtes/qui hoies merito dici volũt: fragilia cõtẽnere: terrena calcare: humilia deſpicere: vt poſſint cũ déo beatiſſima neceſſitudine copulari. Auferaſ impietas diſcordię: diſſenſiones q turbulẽtę ac peſtiferę ſopiaſ: quib⁹ hũanæ ſocietates & publici fœderis diuina cõiũctio rũpiſ: dirimiſ: diſſipaſ. Quãtuz poſſumus boni ac benefici eẽ meditemur. Siqd nobis opũ: ſiqd ſuppetit copiarum: nõ voluptati vnius: ſed multorũ ſaluti ipartiaſ. Voluptas. n. taz mortalis ẽ q̃ corp⁹ cui exhibet miniſteriũ. Iuſticia vero & bñficentia taz imortales q̃ mẽs & aĩa: quę bonis opibus ſimilitudinem dei aſſequiſ. Sit nobis de⁹ non in tẽplis ſed i corde noſtro cõſecrat⁹. Deſtructibilia ſunt oia q̃ manu fiunt: mundem⁹ hoc templũ qđ nõ fumo: nõ puluere: ſed malis cogitatiõib⁹ ſordidaſ: qđ non cæreis ardẽtib⁹ ſed claritate ac luce ſapiẽtiæ illuminaſ. In quo ſi ſemp deũ crediderim⁹ eſſe p̃ſentem: eius diuinitatis potẽtia ita viuem⁹/vt & ꝓpitium ſemp habeam⁹: & nunq̃ vereamur iratum.

Optia cõcluſio.

¶ Circa. xiiij. caput. vij. lib. Inſtitutionũ. vbi dicit Lact. nos aũt quos diuiæ lr̃æ ad ſcientiam veritatis eruditunt principium mũdi finemq; cognouim⁹: & q̃ ſequũt: & circa finẽ Epithomes. Aduerte q̃ de principio mũdi tradit Aug. xj. de ci. dei. li. ca. x. Ex lr̃is ſacris ab inſtitutiõe hois nõdũ tũc cõpleta ãnoꝝ ſex milia cõputari. Idẽ ad Eſichiũ declarat i epla de fine ſæculi. q̃tenꝰ dñs i Euãge. dixit q̃ p̃dicato Euange. regni i vniuerſo mũdo oĩb⁹ gẽtib⁹: tũc (. i. nõ añ) veniet cõſũmatio. Sz qñ illd̃ erit: iportune oino q̃ri: oñdit. xviij: li. de ci. dei. ca. iij. dicẽs Fruſtra agiſ ãnos q huic ſęculo remanẽt cõputare ac finire conamur quũ hoc ſcire nõ eẽ nr̃m ex ore veritatis audiam⁹. Lege & ſequẽtia. Itaq; de ſoluẽdo ſathana mille ãnis cõſumatis: đt i ciui. dei. li. xx. ca. vj. mille ãnos dupl'r hic accipi poſſe. Aut qa i mille annis res agiſ vt ipſi⁹ millenarij ps/mille anni appelleſ: eo loquẽdi mõ quo pars ſigni ficaſ a toto: aut certe mille annis tãq̃ pfecto numero notaſ ipſa tẽporis plenitudo. Sicut cẽtũ ip̃a aliquo mõ. pvniuerſitate ponũſ: qualiter dñs i euãgelio ſequẽti ſe cẽtuplũ repromiſit: nã & ps aliqñ ꝓ toto ponit cui eſt incluſa.

Porro(ſi libris temporuꝫ fides habēda eſt)voluente anno creatí mū di ſexto milleſimo:domin⁹ noſter crucifixus cōſummatū eſt ingt:qñ iam iudicatus diabolus inde etiā eiectus eſt foras/& alligat⁹. Legit & alia cōſummatio myſterij dei: Apocalipſis decimo. In diebus vo/ cis ſeptimi angeli cum cæperit tuba canere:conſummabit myſteriū dei. Ac deinde ca.xi. ceciniſſe ſcribit:duæq; deinceps beſtiæ deſcri bunt: quos litterales exponūt Coſdrā & Mahumetū Antichriſti p̄- curſores. Et ſubdunt anni illi famatiſſimi ab induſtrijs(præcipiente Ioāne)cōputādi:ſexcēti ſexaginta ſex. Coſdraꝫ qdē/crucifixi virtute munitus Eracli⁹ facile ſuparauit. cuius coſdrę ſequax ille Mahume tus paulatiꝫ romanas res adeo inuaſit/vt & Aſię & Grecię regnuꝫ p ſe & ſucceſſores occuparet:cui multi reſtiterūt. Anno aūt ipſo fere ſexto. M. (ſi authori tēpoꝝ poſt Euſebiū ſubſcribēt credit) Carolus magn⁹ Leonē pontificē eminentiſſimū i ſedeꝫ vñ elect⁹ erat reſtituit Idē Sarracenos i Hiſpanijs graſſantes cōpeſcuit. Ac ſacratiſſimi ſtu- dij ſcholas hactenus florentes/totiq; orbi ſalutares pariſijs (vt inqt Ritius)inſtituit. Quibus ego plurimuꝫ fateor me debere. Præterea Italiam a longobardorū tyrannide liberauit. Saxones bellis trigita annos geſtis chriſtianæ fidei ſubegit. Leges p totum iperium ſeruan das edidit:& plurima belle reformauit:q̄ Robertus Gaguinus tra- dit;adeo vt magnitudine rerū geſtarum(vnde & merito magnus eſt dictus)nec maiorem;teſte Platina:poſt ſe habuerit/nec parē de cu- ius quideꝫ facinoribus reuelationis expoſitor litteralis ſepteꝫ pene angelos cum ſeptē phialis irę dei ca.xvi. & duos priores ca.xiiij.ex/ ponit. Prędicto igit angelo ſeptimo canente magnę voces in cęlo di xerunt. Factū eſt regnū hui⁹ mundi dñi nr̄i & Chriſti eius Et regna bit in ſęcula ſęculoꝝ Amen. Id q; propter inſignē chriſtianorū con- tra ipios victoriā: Chriſtianiſſimis pricipib⁹ a deo exhibitā. Qñ aūt extrema oim cōcluſio ſuperueniat/icertū eſſe nec omnino pquirēdū annotatū eſt. Quantum vero tēporis inter Lactātium Scribenteꝫ/& Coſdrā ſiue Mahumetū natū iterſit:ex libris tēporū colligere licet.

¶Sequitur Epitome Diuinarum inſtitutionum Lactan- tij Firmiani.

¶In cuius initio eſt caput primū tale. Q; vera eſt chriſtianorum iuſticia philoſophis incognita:quæ licet videat/non tñ eſt ſtultícia. Ex libro quinto. diuinarum inſtitutionū. ca.xv. Titulus ſecundi ca- pitis eſt De vero ſacrificio: & vitę duplici via/duplicíq; iuſticię mu- nere. Ex libro inſtitutionum. v. capite primo & cōſequēter. Et inci- pit caput. Dixi de iuſticia. Titulus tercij capitis talis eſt. De trib⁹ af fectibus:quos peripatetici temperādos:ſtoici āputādos (nec recte) putāt:cū ſint potius intra fines ſuos redigēdi. Ex ſexto inſtitutionuꝫ libro ca.xix. Item ex ca.xv. & xvi. Et incipit caput. Tres affectus:vt

vtita dicaꝫ: Tres furię ſuut. Titulus capitis quarti talis ē. De ſpecta culis & malis vitandis. Ex eodē li. vi. ca. xx. Titulus quīti capitis. De virtutibꝰ obſeruādis & potiſſimū mia. Qđ incipit: Dixi de his q̄ ve tant. Titulꝰ ſexti capitis ē. De fide martyrū ac cōfeſſorū: itez de fide matrimonij & de pœnitētia. Et icipit: Fdes quoq; magna. Titulꝰ ſeptimi capitis ē. De phōꝛ ignorātia tū circa dei ꝓuidētiā tūcirca aiarū imortalitatē. ex. vij. li iſti. Et icipit De q̄ nūc mihi differēdū ē. Titulꝰ octaui capitis ē. Quibꝰ argumētis ꝓbet, aiarū imortalitas. Et icipit: dicā nūc. Titulus noni capitis ē. De Antichriſto & de reſurrectione ſecunda q̄ erit corpoꝛ. Et incipit. Cōfimata immortalitate.

¶ Sequunt peccata in Epitome. Et primū in fo. clxxxi. co. prima. In periculū veniet: legēdū ē veniat. In ſcđa co. Qui extigui: legēdū ē ꝙ extiguī. ſi mors aiaꝫ ē delet le. nō delet. Qꝛ liberū eē & abire: le. ē quē liberuꝫ licet abire: Fo. clxxxij. co. pria. Sed i eo peccāt q̄: nō qui ſed qđ leg. eſt. Nō in eliſiuꝫ ferre nō ferre ſꝫ fert le. Obducunt iuſti: nō iuſti ſꝫ iniuſti legat. diſſoluit ē ꝙ ab ignorātia veri dei naſcat: legendum eſt diſſoluitur ab ignorantia veri de naſcitur. Cōſcientiaꝫ munire: alij legunt punire. copulauit copulat legatur. in ſecūda co. vñ ne facias legendū ē vide Tres furcę ſunt: legendū ē tres furię ſūt. in aīs hoīs: legendū eſt hominū. Tuta habere: legendū ē tuto. Circa: legendū eſt ira. a natura: legendū eſt auaricia. ſiquidē a natura in ſiti Legendum eſt inſiti. neq; bonū q̄m ſi mala ſunt carendū ē etiā tēperāduꝫ mediocribus. hoc ita legendum eſt neq; temperari quoniam ſi mala ſunt carendum eſt etiam mediocribus. Male vtendo fiant male: Legendum eſt fiunt mala data eum a deo: non eum ſꝫ ē legēduꝫ eſt. erūpent: erumpunt legat. In fo. clxxxiij. Et vt malum: legendū eſt/vt & malū. a natura frangit cū habemus: legēdū eſt: Auaricia frāgat cū habeamꝰ. accerſit: puenire: le. certūſit puenire. Cōpoſitį cę teris oſſibus: legendū eſt cōpoſitis certis cantiombꝰ. facile tradūt: traducit legendu eſt: nō facile credunt: credit legēdū eſt. in alteram capit voluptatē: legat rapit. Taliter. legendū ē ꝓpterea. nā munerū additiones: legat editiones. Vt ſcelus idicat: vidicēt/legēdum eſt.

¶ In ſecunda colūna. & fauet: fauit legat. Fœminas imitat: legēdū eſt imitant. nō minꝰ corruptelaꝫ: Le. ē An nō minꝰ corruptela. Hic iurabit: Le. eſt huic iurabit. nihil diſſimulāter loquat: Le. eſt loquet. qui ē ſuo cōtentꝰ: redundat verbū eſt. ſi quē neceſſitas. ſiquidē nōſi quē legat. q meminerit tollat qui Vidicet manꝰ abſtinere: ꝓ vidicet Le. ē iubet. Ea quoq; legat q̄ ea quoq; ſi falſū teſtimoniū mēdacio nocet: legat tm̄ ſic. ſi mēdaciū nocet. Fo. clxxxiiij. co. prima. non ē vir iuſtꝰ quia. ꝓ qa legat qui. Hinc vero: legat huic vero Figura: legat figurauit. Oēs igit hoiem: oēm Le. ē. In multis. n. caſibꝰ: de leat in. Si opē tamē: tā dē Le. eſt: nō tū magnū numie: legat magnuꝫ mie Deū qa iuſtꝰ ē: legat deꝰ. cōſumet. cōſumat legat. In. ij. co.

quo minus tradit amico his fidem:legendum eſt quo minus datam deo fidem. & diſcipandi:legendum eſt & ſi diſcipandi.artus fuerit: fuerit,legẽdus eſt.vt ſciamus:legẽdũ eſt vt qui ſciamus.ea ſola caſtiget:legatur ſeſe caſtiget.adulter enim deo & ꝑ inceſtꝰ:legaꝫ adulter enim deo ẽ & inceſtꝰ caſtitate vinculis obligata eſt & ne aliud. legatur.Caſtitatis viculis obligata ne aliud.Naturę quem q̃:legatur naturæ eẽ quẽ q̃.Confiteri nõ debemus:legẽdus eſt cõfiteri tamem debemus. In Folio CLXXXV.Co.prima.

Humilitas.n.chara & amabilis deo eſt qui cũ magis ſuſcipiat:ſic legendum eſt humilitas.n.tam chara & amabilis deo eſt vt cum angelis ſuſcipiat.quia domum/legendũ eſt donum.negantes ergo nullas ꝓuidentiam :pro nullam legendum eſt diuinã. Caput eorum eſt: tollatur eorum dici poteſt ꝙ teſtes ſubiacent.quia ipſum enim:legẽdum eſt dici non põt ꝙ teſtes huic ſubiacent quia ipſũ euũ ſua ſpõte aut in his:legendum eſt ſua ſponte autem minus Exordijs oriantur: legatur ex rebus orianꝫ.immortalem igitur animã eẽ poſſe:legẽdus eſt nõ poſſe.Et hominẽ eus factum:legendum ẽ & hominẽ eẽ factũ Aias eſſe immortales:redundat eſſe.huiuſmodi nõtãti diuini opis. legaꝫ hi tñ diuini operis.At cum videmꝰ:legatur videamus.defecit vñ igitur in mala eruperunt.Legaꝫ deꝰ fecit vñ/igiꝫ mala eruperũt. Si mala igiꝫ & mala:addaꝫ fecit.Eterniora ſunt mala':ſint legaꝫ/nõ ſunt.aut deus ocioſus: ꝑ aut legaꝫ &. ¶In Secunda Co.

Stoici aũt cauſa:legendum eſt ſtoici aiunt cauſa.aut quid nõ tãtum legendum ẽ aut quod tantum.cõdemnare:legatur cõdemnari.nec circa finẽ:legẽdũ ẽ nec citra finẽ. Nec hi q̃dẽ:le.ne hi'q̃dẽ factionibꝰ legendum eſt rationibus.factus a deo:legatur factus eſt a deo.vt in ęternum deo ſeruient:legendum ẽ ſeruiant.& cũ hois cauſa:pro & legatur vt.tantum illi poteſtatis vt domineꝫ mundo & homo agnoſcereꝫ ſic legendũ eſt tm̃ illi poteſtatis tribuerit vt domineꝫ mundo etiã hõ agnoſceret. In Fo,CLXXXVI. Co,prima.

Authorẽ.ibi diſtinguatur:& ſequitur:fecit & mundum:legaꝫ fecit ergo mundum.Hæc Plato: legatur hic Plato. Religio notaꝫ:legendum eſt noiatur,totius in veritatem:legendum eſt totius rei veritatem. Q ꝑ ſeipſum:legendum eſt quod vt ſit pronomen neq; finẽ nõ habere:legendũ eſt neq; finem poſſe habere.Immortalem eẽ:legẽdum eſt immortalem ergo eſſe.niſi aia legatur quare aia.quæ quia natura:legendum eſt naturę.cõtemnit alia quia:redundat alia. quo deum:legendũ ẽ ꝙ deum. ¶In Co.Secunda.

Cum cætera:Legendum cũ certa.a philoſophis:Legendum eſt a ꝓphetis.cõſtructus:Legatur inſtructus.Hęc aũt a prophetis:tollatur dictio aũt.corrumpent legaꝫ corrumpet.aſciſſis:Legatur aſſitis.

¶Fo,CLXXXVII.Co.Prima.

Iunges:& gemitus prępetes & ad deuꝫ caſſæ:Legatur luctus & gemitus prępetes & ad deū caſſæ.diuites deo aliꝫ legunt deditos deo. ſe coli iubebit vt deus.legatur vt deū qui vt erit aduerſarius & vt ei poſſit:legendum eſt qui vt aduerſam & contra niti poſſit. Locatur: Legendum eſt loquaꝫ.vetere via:Legenduꝫ ē ,pteruia. circunfuſos: circunfeſſos.Legendū ē rebellabit gentes:Legenduꝫ eſt rebellarūt.

¶In Secunda Co.

In altitudine:aliꝫ legunt latitudine poliandrum: Legaꝫ poliādrum Concinerunt:Legendum eſt concinerunt:curæ ſpes omnis vitæ: legendum eſt qui in ſpes omnis vitę qui miſſus eſt:Legatur qui chriſtus eſt.

¶Lactantij Firmiani Hephytomon legēdum ē Epitomę nec tantum æſtiuo:Legendum eſt ęſtiuos.

¶Hæc notauit Egidius Delphus:Socius Sorbonicus:ac Theologus doctor.

¶L. Cœlij Lactantij Firmiani de opificio dei:vel formatione hominis liber ad Demetrianum auditorem ſuum.

¶Proæmium: In quo ſcriptionis cauſas aperit: vt & philoſophos ſuę ſectę iſtructiores reddat:& quod Cicero de ratione hominis deſcribenda nō effecit/ipſe compleat.

¶Caput primum.

Miniſme quietus id ē laborioſus.

QVam miniſme ſim quietus etiam in ſummis neceſſitatibus ex hoc libello poteris exiſtimare: quem ad te ridibus pene verbis (prout ingenij mediocritas tulit) Demetriane ſcripſi:vt quotidianū ſtudium meum noſſes:& nō deeſſe tibi p̄ceptor etiam nunc: ſed honeſtioris rei melioriſq; doctrinæ. Nam ſi te in litteris aliud q̄ linguam inſtruentibus auditorem ſatis ſtrēnuum p̄buiſti:q̄to' magis in his viris/& ad vitam pertinentibus docilior eſſe debetis: apud quos nunc profiteor nulla me neceſſitate vel rei/vel temporis ſpediri/quominus aliquid excudam:quo philoſophi noſtræ ſectæ quaꝫ tuemur inſtructiores doctoreſq; in poſterum fiant. q̄uis nunc male audiant: caſtigenturq; vulgo:q; aliter q̄ ſapientibus conuenit/viuant. & vitia ſub obtentu nominis cylēt/quibus aut mederi oportuit/aut ea pror-

A dignitate materie docilē reddit.

Prima ſcriptiōis cauſa.

ſus effugere:vt beatum atq; incorruptum ſapientię nomen(vita ipa cum præceptis congruente)præſtarent. ¶Ego tñ vt nos ipſos ſimul & cæteros inſtruam:nullum laborem recuſo.Neq; enim poſſuꝫ obliuiſci mei:tum præſertim cuꝫ maxime opus ſit meminiſſe ſicut ne tu quidem tui:vt ſpero & opto.Nam licet te publice rei neceſſitas a veris & iuſtis operibus auertat: tamen fieri non poteſt quin ſubinde in cælum aſpiciat mens ſibi conſcia recti. ¶Ego quidem lector omnia tibi quę pro bonis habentur/proſpere fluere.ſed ita:ſi nihil de ſtatu mentis immutent. ¶Vereor enim ne paulatim conſuetudo vel iucunditas earum rerum(ſicut fieri ſolet)in animum tuum repat.Ideo q; te moneo:& repetens iterumq;/eterumq; monebo:ne oblectamẽta iſta terræ pro magnis aut veris bonis habere te credas: quæ ſunt non tantum fallacia/quia dubia:verum etiam inſidioſa quia dulcia. ¶Nam & ille colluctator & aduerſarius noſter ſcis q̃ ſit aſtutus: & idem ipſe violentus:ſicuti nunc videmus. Is hæc omnia quæ illicere poſſunt:pro laqueis habet:& quidem tam ſubtilibus:vt oculos mentis effugiant:ne poſſint hominis prouiſione vitari. ¶Summa ergo prudentia eſt pedetentim incedere:quoniam vtrobiq; ſaltus inſidet & offenſacula pedibus latenter opponit. ¶Itaq; tes tuas proprias in quibus nunc agis:ſuadeo vt pro tua virtute/aut contemnas ſi potes:aut non magnopere mireris. ¶Memento & veri parentis tui & in qua ciuitate nomen dederis:& cuius ordinis fueris:intelligis profecto quid loquar. Nec enim te ſuperbię arguo cuius i te ne ſuſpicio quidem vlla eſt:ſed ea quæ dico:ad mentem referenda ſunt:non ad corpus cuius omnis ratio ideo comparata eſt/vt animo tanq; domino ſeruiat/& regatur nutu eius. Vas enim quodãmodo fictile:quo animus.i.homo ipſe verus cõtineť:& quidẽ non a Prometheo fictũ (vt poetæ loquuntur) ſed a ſummo illo rerum conditore ac artifice deo:cuius diuinã prouidentiam perfectiſſimãq; virtutem:nec ſẽſu comphendere:nec verbo enarrare poſſibile eſt. Tẽtabo tñ quoniam corporis & animi facta mentio eſt:vtriuſq; rõnẽ(q̃tuꝫ puſillitas intelligentię meę peruidet) explicare. ¶Qđ officiũ hac de cauſa maxie ſuſcipiẽdũ puto:q;.M.T.vir igenij ſingularis in quarto de rep.libro cũ id facere tentaſſet:nihil prorſus fecit:materiã late patẽtẽ ãguſtis finib⁹ terminauit:leuiter ſumma quęq; decerpẽs.Ac ne vlla eſſet excuſatio:cur eum locũ nõ fuerit:executus:ipe teſtatus ẽ:nec voluntatem ſibi deffuiſſe:nec curam.In libro.n.de legibus primo. cum hęc quidem ſummatim ſtringeret/ſic ait. Hũc locũ ſatis (vt mihi videť) in his libris quos legibus;exp̃ſit Scipio.Poſtea tamẽ in libro de natura deorum ſecundo:hocidem latius exequi conatus.Sed quoniaꝫ

Ex priore epiſtola Petri Capite.v.

Secunda cauſa ſcriptionis.

Cicero.locus.

ne ibi quidem ſatis expreſſit: aggrediar hoc munus: & ſumam mihi audacter explicandũ: quod homo diſertiſſimus pene omiſit in actũ.

Tollit q̃ obijci poterat

¶ Forſitan reꝑhẽdas/q̃ i reb⁹ obſcuris coner aliquid diſputare/cuꝫ videas tanta temeritate hoies extitiſſe: quivulgo phĩ nominãt: vt ea q̃ obſtruſa prorſ⁹ atq; abdita de⁹ eẽ voluit: ſcrutarent: ac naturã rerũ cœleſtiũ/terrenarũq; cõgrerent: q̃ a nobis longe remotæ: neq; oculis contrectari: neq; tangi manu: neq; ꝓcipi ſenſib⁹ poſſũt. Et tñ de illarũ oĩm rõne ſic diſputãt: vt ea q̃ aſſerunt: ꝓbata & cognita videri velint. Quid ẽ tãdẽ cur nobis iuidioſũ q̃ſq̃ putet/ſi rationẽ corporis nr̃i iſpicere & cõtẽplari velim⁹? Quæ plane obſcura nõ eſt: quia ex ipſis mẽbroꝝ officijs/& vſib⁹ partiũ ſingularũ quãta vi ꝓuidẽtiæ quiſq; fact⁹ ſit: itelligere nobis licet. ¶ Quã pulchre de⁹ hoiez itellectu: cætera vero aimãtia foriſec⁹ poti⁹ munuit. Cap. II.

Cõcluſio.

Hõi tõ a deo data: ſenſ⁹. i. vię cognoſcẽdi.

Animalia muta q̃ſortita ſint a deo.

homo cur edit⁹ in lucẽ nud⁹ & inermis.

EDit. n. homini artifex ille noſter/ac parẽs de⁹ ſenſuꝫ atq; rõnẽ: vt ex eo apperet nos ab eo eẽ gñatos: qa ipſe itelligẽtia/ipſe ſenſ⁹ ac rõ eſt. Cæteris animãtib⁹ q̃m rationalẽ iſtã vitã non attribuit: quẽadmodũ tñ vita eoꝝ tutior eẽ ante ꝓuidit. Oẽs. n. ſuis ex ſe pellib⁹ texit: quo facili⁹ poſſent vim pruinarũ ac frigora ſuſtinere. Singulis aũt gñib⁹ ad ꝓpullãdos ipet⁹ externos ſua ꝓpria munimẽta cõſtituit: vt aut naturalib⁹ tęlis repugnẽt fortioribꝰ: aut q̃ ſunt ibecilliora ſubtrahãt ſe piculis ꝓnicitate fugiẽdi: ãt q̃ ſimul & viribꝰ/& celeritate indigẽt aſtu ſe ꝓtegãt aut latibulis ſępiãt Itaq; alia eoꝝ vel plumis leuib⁹ in ſublime ſuipẽſa ſũt vel ſuffulta vngulis: vel iſtructa cornib⁹ quibuſdã i ore arma ſũt dẽtes: aut i pedib⁹ adũci vngues: nulliq; munimẽtũ ad tutelã ſui deeſt. Siqua vero i ꝓdã maioribꝰ cedũt: ne tñ ſtirps eoꝝ fũdit⁹ ĩteriret: aut i ea ſunt relegata regiõe: vbi maiora eſſe nõ pñt: aut acceperũt vberẽ gñandi fœcunditatẽ: vt & beſtijs q̃ ſãguie alũt/vict⁹ ſuppeteret ex illis: & illatã tñ cladẽ ad cõſeruationẽ gñis mltitudo ipſa ſuparet. ¶ Hoiez aũt (rõne cõceſſa & virtute ſentiendi & eloquẽdi data) eorũ q̃ cæteris aialib⁹ attributa ſũt fecit exptẽ qa ſapiẽtia reddere poterat q̃ illi naturæ cõditio denegaſſet ſtatuit nudũ & iermẽ: qa & ingenio poterat amari: & rõne veſtiri. Ea vero ipſa q̃ mutis data: & hõi denegata ſunt: q̃ mirabiliter hõi ad pulchritudinẽ faciãt: exprimi nõ põt. Nã ſi hõi ferinos dẽtes: aut cornua/aut vngues/aut vngulas/aut caudã: aut varij coloris pilos addidiſſet: quis nõ ſẽtit q̃ turpe aial eẽt futuꝝ ſicut muta ſi nuda & iermia fingerẽt? Quibꝰ ſi detrahas vl naturalẽ ſui corporis veſtẽ: vl ea quib⁹ ex ſe armãt: nec ſpecioſa poterũt eẽ nec tuta: vt mirabĩr ſi vtilitatẽ cogites iſtructa: ſi ſpeciẽ ornata videãt. Adeo miro mõ cõſẽtit vtilitas cũ decore. hoiez vero quẽ æternũ aial atq; imortale fingebat: nõ ioriſec⁹ vt cętera: ſꝫ iteri⁹ armauit nec munimẽtũ eius i corpore: ſed in aio poſuit. quoniam ſupuacuum fuit (cum illi quod erat maximũ

tribuiſſet)corporalib⁹ eũ tegere munimẽtis:cum p̃ſertim pulchritudinem humani corporis impediret.

¶Cõtra Epicureos diſputat:q̃ opa naturæ dãnabãt:&p̃cipue q̃ hõ cęteris animantib⁹ imbecillior oriat. Cap.III

Atomi rerum oĩs ſemia iepte dicuntur. Quos Ariſtote.plærũq; reprehẽdit: maxie i phyſico auditu Cice. quo q̃li.de fato ñ cõmẽdat.nec in prio li. de finibus bonorũ & maloruȝ: nec de natura đoȝ. Auguſti. quoq; pnegat cõtinuũ ex Atomis ſiue inſectilib⁹ componi.

NOnne ego phõȝ qui Epicurũ ſequũt/amentiã ſoleo mirari qui naturæ opa reꝑhẽdũt:vt oñdãt nulla ꝓuidentia inſtructũ eſſe ac regi mũdũ:ſed originẽ reȝ iſecabilib⁹ac ſolidis corporib⁹aſſignãt:quoȝ fortuitis cõcurſiõib⁹ vniuerſa naſcunt/& nata ſunt.Prætereo q̃ ad ipſum mũdũ vitio dãt:in quo ridicule inſaniũt. Id ſumo/qđ ad rẽ/de qua nunc agim⁹ ptinet. Quęrunt hominẽ nimis imbecillũ & fragilẽ naſci:q̃ cętera aialia naſcunt:q̃ vt ſunt ędita ex vtero:ptin⁹in pedes ſuos erigi:& geſtire diſcurſib⁹:ſtatimq; aeri tolerando idonea eſſe:q̃ i lucẽ naturalib⁹ indumẽtis munita ꝓceſſerint.hominẽ contra nudũ & inermẽ tanq̃ ex naufragio in hui⁹ vitæ miſerias ꝓiici & expelli:qui neq; mouere ſe loco vbi effuſus eſt:poſſit:nec alimentum lactis appetere:nec iuriã tẽporis ferre Itaq; naturam non matrem eſſe humani generis: ſed nouercã: q̃ cuȝ mutis liberaliter geſſerit:hominẽ vero ſic effuderit:vt inops & infirmus:& omni auxilio idigẽs:nihil aliud poſſit q̃ fragilitatis ſuæ cõditionem ploratu ac fletib⁹ omiari.ſ.cũ tm̃ in vita reſtet tranſire maloȝ. Quę cũ dicũt vehementer ſapere credunt:ꝓpterea q̃ vnuſquiſq; icõ ſiderate ſuæ cõditioni ingrat⁹ eſt. Ego vero illos nunq̃ magis deſipere cõtendo/q̃ cum hoc loquũt. Conſiderãs.n.conditionẽ rerũ intelligo nihil fieri aliter debuiſſe:vt nõ dicã potuiſſe:quia deus põt oĩa:ſȝ neceſſe eſt q̃ illa ꝓuidentiſſima maieſtas id effecerit:qđ erat melius & rectius. ¶Libet igit interrogare iſtos diuinoȝ operum repręhenſores:quid in hoie deeſſe quia imbecillior naſcit: credãt.Num iccirco minus educent homies: num minus ad ſummũ robur ętatis ꝓuehãtur:num imbecillitas aut incrementum ipediat aut ſalutem:qm̃ quę deſunt ratio deprehẽdit? ¶At homis (iquiũt) educatio maximis laboribus conſtat:pecudum.ſ.conditio melior q̃ hæ omnes cum fœtum ediderint:non ipſi paſtus ſui curam gerũt. Ex quo efficit vt vberib⁹ ſua ſponte diſtẽtis alimentum lactis fœtib⁹ miniſtret:& id cogẽte natura ſine ſollicitudine appetant. ¶Quid aues quarum ratio diuerſa eſt? Nõne maximos ſuſcipiunt in educãdo labores:vt interduȝ aliquid humanæ intelligentiæ habere videantur? Nidos.n.aut luto ædificant:aut virgultis & frondib⁹ conſtruunt:& ciborum expertes incubant ouis:& quoniam fœtus de ſuis corporibus alere non datũ eſt:cibos conuehunt:& totos dies in huiuſmodi diſcurſione conſumunt.Noctibus vero defendunt:fouent protegunt .Quid amplius facere homines poſſunt niſi hoc ſolum forte aſſe:q̃ nõ expellũt adul-

Deprehẽdit .i.iuenit: atq; ita re mediũ affert.

Ad homis obiectio. quid aues Lac. rñſio per iterrogationeȝ

tos/ ſed ꝑpetua neceſſitudine ac vinculo caritatis adiunctos habent/ Quid ꝙ auiuꝫ fœtus multo fragilior eſt q̃ homis/ Quia non materno corpore ipſum animal edunt: ſed id quod materni corporis fœtu & calore tepefactum animal efficiat. qđ tñ fuerit aiatũ: id qdē implume/ ac tenerũ nõ mõvolandi: ſed ambulandi quoq; vſu caret. Nõ ergo ineptiſſimus ſit ſiquis putet male cũ volucrib⁹ egiſſe naturã/ Ptimũ ꝙ bis naſcunt: deinde ꝙ tam infirmæ/ vt ſint q̃ſitis ꝑ laborē cibis a parentib⁹ nutriēdæ. Sed illi fortiora eligunt: imbecilliora ꝑtereũt. ¶ Quęro igit ab his qui cõditionē pecudũ ſuæ prę ferunt: quid elligant ſi de⁹ his deferat optionē: vtrum malint humanã ſapientiã cuꝫ imbecillitate: an pecudum firmitatē cũ illaꝫ natura/ Scilicet nõ tam pecudes ſunt: vt nõ malint vel fragiliorē multo q̃ nunc eſt: dũmodo humanam: q̃ illã irrationabilem firmitatem. ¶ Sed videlicet prudētes viri neq; hominis rationē volunt cum fragilitate: neq; mutorum firmitatem ſine ratione. At nihil eſt tam repugnans tamq; contrariũ ꝙ vnumqđq; animal aut ratio inſtruat neceſſe eſt/ aut cõditio naturæ. Si naturalibus munimentis inſtruat ſuperuacua rõ eſt. Quid eſſi excogitabit: quid faciet: aut quid molieť/ aut in quo lumen illud ige nij oſtendet/ cum ea q̃ poſſunt eſſe rationis vltro natura cõcedat/ Si autē rõne ſit ꝓditum/ quid op⁹ erit ſæpimentis corporis: cũ ſemel cõceſſa rõ naturæ mun⁹ poſſit iplere/ Quę quidē tantuꝫ valet ad ornãdum tuendũq; hominē: vt nihil potuerit maius ac meli⁹ a deo dari. Demq; cuꝫ & corporis nõ magni hõ/ & exiguaꝫ viriuꝫ & valitudinis ſit infirmæ: tñ qm̃ id quod eſt maius accepit: & inſtructior eſt ceteris animalibus & ornatior. Naꝫ cum fragilis imbecilliſq; naſcať: tñ & a mutis oĩbus tutus eſt: & ea oĩa q̃ firmiora naſcunť: etiam ſi vim cœli fortiter patiunť: ab homie tamen tuta eſſe non poſſunt. Ita fit vt pl⁹ homini conferat ratio q natura mutis: qm̃ in illis nec magnitudo virium: neq; firmitas corporis efficere poteſt: quomin⁹ aut opprimanť a nobis/ aut noſtræ ſubiecta ſint poteſtati. Poteſt ne igiť aliquis cum videat boues/ vaccas/ aut equos cuꝫ immaniſſimis etiam corporibus ac viri⁹ ſeruire homini: queri de opifice rerũ deo modicas vires: ꝙ paruuꝫ corpus acceperit/ nec beneficia i ſe diuina ꝓ merito eſtimat: quod eſt ingrati: aut (vt verius loquamur) inſani: meli⁹ igiť Plato (vt hos credo ingratos refelleret) naturæ grãs egit: ꝙ homo natus eſſet: qđ & ipſum quale ſit non eſt hui⁹ materiæ pōderare. Quanto meli⁹ & ſanius qui ſenſit cõditionē homis eſſe meliorem/ q̃ iſti qui ſe pecudes natos eſſe maluerunt/ Quos ſi deus i ea forte conuerterit aialia: quorum ſortem p̃ferunt ſuæ: iã ꝓfecto cupiant remigrare: magniſq; clamoribus conditionem priſtinam flagitent: quia nõ eſt tanti robur ac firmitas corporis: vt officio linguæ careas: aut auium per aereꝫ libera diſcurſatio: vt manibus indigeas. Plus enim manus præſtant: q̃

Hõ niſi ſit ibecill⁹ vti rõne ñ p̃t. Paulus Virt⁹i ifirmitate pficit.

Ratio pl⁹ hõi cõfert q̃ naťa mutis.

Plato naturæ grãs egit ꝙ hõ nat⁹ eſſet.

leuitas vſuſq; pennarũ: plꝰ lingua q̃ totius corporis fortitudo. Quæ igiť amentia eſt ea pręferre: quę ſi data ſint accipere detrectes?

Alia q̃rela q; hõ mor bis & ima turæ mor ti ſubiectꝰ

¶Contra Epicureos cõq̃rẽtes hominęs morbis/ & immaturæ Morti ſubiectos. Caput. IIII

VIdem q̃runť hominem morbis & imaturæ morti eſſe ſubiectũ. Indignanť videlicet non deos ſe eſſe natos. ¶Mihi me inquiũt: ſed ex hoc oñdimꝰ hominẽ nulla ꝓuidẽtia eẽ factũ: qđ aliter fieri debuit. ¶Quid ſi oſtendero idipſum magna ratione prouiſum eſſe: vt & morbis vexari poſſet: & vita eius in medio curſus ſui ſpacio rumperetť? Cum enim deus animal quod fecerat ſua ſponte ad mortẽ tranſire cognouiſſet: vt mortẽ ipſaꝫ quæ eſt diſſolutio naturæ capere poſſit: dedit ei fragilitatẽ quę morti adiutuꝫ ad diſſoluẽdũ aial iueniret. Nã ſi eius roboris fieret: vt ad eũ morbus & ægritudo adire non poſſet: ne mors quidem poſſet: qm̃ mors ſequela morborũ eſt. Immatura vero mors quõ abeſſet ab eo: cui eſſet cõſtituta natura. ¶Nempe nullum hominẽ mori volũt: niſi cũ cẽteſimũ ętatis cõpleuerit ãnũ. Quõ illis i tanta repugnantia rerum rõ poterit cõſtare? Vt.n. ante annos cẽtum mori quiſq; nõ poſſit: aliqđ illi roboris qđ ſit immortale tribuendũ eſt. Quo conceſſo neceſſe eſt cõditionem mortis excludi. Id autem ipſum cuiuſmodi põt eſſe: qđ hominem contra morbos & ictus extraneos: ſolidũ atq; expugnabilem faciat? Cum enim cõſtet ex oſſibus & neruis & viſceribus: & ſanguine: quid hoꝫ põt eſſe tã firmũ vt fragilitatẽ repellat ac mortẽ. Vt igiť hõ indiſſolubilis ſit ante illud tẽpꝰ: qđ illi putãt oportuiſſe cõſtitui: ex qua ei materia corpꝰ attribuant? Fragilia ſunt oia q̃ videri/ac tangi poſſunt. Supeſt vt aliquid ex cœlo petãt: qm̃ i terra nihil eſt qđ non ſit infirmũ. Cũ ergo ſic hõ formãdꝰ eẽt a deo vt mortalis eſſet aliquãdo: & p ſeipſũ mobilis ſemp: res ipſa exigebat/ vt terreno & fragili corpore fingereť. Neceſſe eſt igiť vt mortẽ recipiat quomodolibet: qm̃ corporalis eſt. Corpꝰ.n. qđlibet ſolubile atq; mortale ẽ. Stultiſſimi ergo ſunt/ q de morte immatura q̃runť: qm̃ naturæ cõditio locuꝫ illi facit. Ita cõſequẽs erit: vt morbis atq; ſubiectꝰ ſit. Neq;.n. patitur natura: vt abeſſe poſſit infirmitas ab eo corpore: qđ iccirco nõ ſolidus firmũq; natũ ẽ: vt aliqm̃ ſoluẽdũ ſit. Sꝫ putemꝰ fieri poſſe quę ad modũ volunt: vt hõ non ea cõditione naſcať: qua morbo mortiue ſubiectꝰ ſit niſi peracto ętatis ſuæ ſpatio: ad vltimam proceſſerit ſenectutem. Nõ igiť videt ſi ita ſit cõſtitutũ: qđ ſequať. Hoiem vtiq; niſi certo tẽpe mori nullo mõ poſſe ¶Sꝫ ſi phiberi ab altero victu põt: mori poterit Res igiť exigit vt homini q̃ ante certum diem mori non poteſt: cibo tũ alimentis (q̃ ſubtrahi poſſũt) opus non ſit. Si opus cibo non erit:

Rõ q̃ defẽdit ꝓuidẽtiam

iam non homo ille ſed deus fiet. Ergo (vt ſuperi⁹ dixi) qui de fragilitate hois q̄runt: id potiſſimū q̄runt/ q̄ nō imortales/ ſempiterniq̄ ſint nati. Nemo niſi ſenex mori debet. Nēpe iō mori debet: quia de⁹ nō eſt. Atqui mortalitas nō pōt cū imortalitate cōiūgi. Si em̄ mortalis eſt in ſenectute: imortalis eē in adoleſcentia nō pōt. Nec eſt ab eo cōditio mortis aliena/ qui q̄nq̄ moriturus eſt: nec vlla imortalitas ē: cui ſit terminus cōſtitut⁹. Ita fit vt & imortalitas exclauſa i ppetuu⁹: & ad tēpus recepta mortalitas: hoie⁹ cōſtituat in ea cōditione: vt ſit in qualibet ętate mortalis. Quadrat igit̄ neceſſitas vndiq̄/ nec debuiſſe aliter fieri: nec fas fuiſſe. Sed iſti rōnē ſequētiū nō vidēt: quia ſemel errauerunt in ipa ſūma. Excluſa. n. de reb⁹ hūanis diuina puidētia: neceſſario ſeq̄bat̄/ vt oia ſua ſpōte ſint nata. Hic iuenerūt illas minuto⁹ ſeminū plagas & cōcurſiones fortuitas: quia rerū origines nō vdiebāt. In quas ſe anguſtias cū cōieciſſent: iā cogebat eos neceſſitas exiſtimare aias cū corporib⁹ naſci: & itē cū corporib⁹ extingui.

Cauſa erroris.

Aſſumpſerāt. n. nihil fieri mēte diuina: qđ ipm nō aliter ꝓbare poterāt: q̄ ſi oſtēderēt eſſe aliqua: in quib⁹ videret ꝓuidentię tō claudicare. Reꝑhenderunt igit̄ ea: in quib⁹ vel maxime diuinitatē ſuā ꝓuidētia mirabiliter exꝑſſit: vt illa q̄ rettulit: de morbis & imatura morte: cū debuerint cogitare his aſſūptis: q̄ neceſſario ſeq̄rent̄. Sequūt̄ aūt illa q̄ dixi: ſi morbu⁹ non reciperent: neq̄ tectis: neq̄ veſtib⁹ indigerent. Quid. n. vētos: aut hymbres: aut frigora metueret: quo⁹ vis in eo eſt vt morbos afferant? Iccirco. n. accepit ſapientia⁹: vt aduerſus nocētia fragilitatē ſuā muniat. Sequit̄ qđ neceſſe ē: vt q̄m retinendæ rationis cauſa morbos capit: etiā mortes ſemper accipiat: quia is ad quem mors non venit: firmus ſit neceſſe eſt. Infirmitas autem habet in ſe mortis conditionem. Firmitas vero vbi fuerit: nec ſenect⁹ locū poteſt habere: nec mors quæ ſequitur ſenectutē.

Prouidentiā diuinitas mirabiliter expreſſit.

Aialia timida congregant̄.

¶ Pręterea ſi mors certe conſtituta eſſet ætati. fieret hō inſolentiſſimus/ & humanitate omni careret: Na⁹ fere iura omnia humanitatis: quibus inter nos cohęremus: ex metu & conſcientia fragilitatis oriunt̄. Deniq̄ imbecillíora & timidiora quæq̄ animalia congregantur: vt quoniam viribus tueri ſe neqūnt: multitudine tueant̄. Fortiora vero ſolitudines appetunt: quoniā robore viribuſq̄ cōfidunt. Hō quoq̄ ſi eodē mō haberet ad ꝓpulſanda pericula ſuppetētes robur: nec vllius alteri⁹ auxilio indigeret q̄ ſocietas eſſet? q̄ reuerētia iter ſe? quis ordo? queue ratio? quę humanitas? aut qđ eſſet deterius hoie? qđ efferaci⁹? qđ imani⁹? Sed quoniā ibecillis eſt: nec p ſe pōt ſine hoie viuere: ſocietatē appetit: vt vita cōis & ornatior fiat/ & tutior. Vide igit̄ oē⁹ hois rōnem in eo maxime ſtare: q̄ nud⁹ fragiliſq̄ naſcit̄: q̄ morbis afficit̄: q̄ imatura morte mulctat̄. Quæ ſi hoi detrahantur: rōnem quoq̄ ac ſapiētiā

Hō cur appetat ſocietatē.

detrahi neceſſe ẽ. Sed nimis diu de reb⁹ aptis diſputo: cũ ſit hꝯdũ nihil ſine ꝓuidẽtia nec factũ eẽvnq̃: nec fieri potuiſſe. De cui⁹ opib⁹ vni uerſis ſi tunc libeat diſputare ꝑ ordinẽ infinita materia eſt. Ꝺ3 ego de vno corpore hois tm̃ inſtitui dicere: vt in eo diuinę ꝓuidentiæ ptãtem quãta fuerit oſtẽdã: his dũtaxat i rebus q̃ ſunt cõphenſibiles & aptę Nã illa quæ ſunt aiæ: nec ſubiſci oculis/nec cõphẽdi queunt. Nũc de ipſo vaſe homis loquimur: quod videmus.

Animaliũ aptiſſima forma.

¶ De differentia creationis aialium brutorum/& hois ſecundum corpus. Cap. V.

IN principio cũ deus fingeret aialia: noluit ea i rotũdã formæ ſpeciẽ conglobare atq; colligere: vt & mouerī ad ambulandũ & flectere ſe i quãlibet partẽ facile poſſent: ſꝫ ex ipſa corporis ſumma ꝓduxit caput. Itẽ ꝓduxit mẽbra quę dam longius q̃vocãt pedes: vt alternis motibus ſolo defixa ꝓducerẽt animal/quo mens tuliſſet: aut quo petẽdi cibi neceſſitas ꝓuocaſſet. Ex ipſo aũt vaſculo corporis quattuor fecit extãtia: bina poſteri⁹: q̃ ſunt in oib⁹ pedes. ¶ Itẽ bina capiti & collo ꝓxia: q̃varios animãtib⁹ vſus ꝑbẽt. In pedib⁹. n. ac feris ſunt poſteriorib⁹ pedes ſimiles. In homine aũt manus q̃ non ad ambulandũ/ſed ad faciendũ/tẽperandũq; ſunt natæ. ¶ Eſt & tertius gen⁹: i quo priora illa neq; pedes/neq; manus ſunt: ſed alæ i q̃bus pennæ ꝑ ordinem fixæ volandi exhibẽt vſum. Ita vna fictio diuerſas ſpecies & vſus habet. ¶ Atq; vt ipſam coporis craſſitudinem firmiter cõphenderet: maioribus & breuib⁹ oſſib⁹ iui cẽ colligatis quaſi carinã compegit: quam nos dicimus ſpinam: eãq; noluit ex vno/ꝑpetuoq; oſſe formare: ne gradiẽdi flectẽdiq; ſe facultatem animal non haberet. Ex eius parte quaſi medias coſtas. i. trãſuerſa & plana oſſa porrexit in diuerſũ: quib⁹ clẽmẽter curuatis: & in ſe velut in circulũ pene cõductis iterna viſcera cõteganť: vt ea q̃ mollia/& min⁹ valida fieri opus erat: illi⁹ ſolidæ cratis amplexu poſſent eſſe munita. ¶ In ſummavero cõſtructionis eius/quã ſimilem nauis carinę dixim⁹: caput collocauit: in quo eſſet regimẽ totius aialis. Da tunq; illi hoc nomẽ eſt: vt quidem Varro ad Ciceronẽ ſcribit: q; hic capiant initiũ ſenſus/ac nerui. ¶ Ea vero q̃ diximus de corpore/vel ambulandi/velfaciendi/vel volandi cã eſſe ꝓducta: neq; nimium longis ꝓpter celerẽ mobilitatẽ/neq; nimiũ breuib⁹ ꝓpter firmitatẽ: ſed & paucis/& magnis oſſib⁹ cõſtare voluit. Aut. n. bina ſunt: vt i homine/aut quaterna/vt in quadrupede/q̃ tm̃ non fecit ſolida: ne i gradiendo pigritia/& grauitas retardaret: ſed cauata advigorẽ corporis conſeruandum medullis intrinſecus plana: eaq; rurſus nõ ęqualiter porrecta finiuit: ſed ſummas eorum partes craſſiorib⁹ nodis cõglobauit vt ſubſtringi neruis facilius/& verti tuti⁹ poſſent. Vnde ſunt vertibu-

Spia i dorſo homis.

Medullę.

Vertibula quę.

la nominata. Eos nodos firmiter ſolidatos leui quoda3 opculo texit qđ dicit Cartilago. ſ. vt ſine attritu & ſine ſenſu doloris aliquo flecte rent: eoſdē tñ non in vnum modu3 formauit. Alios. n. fecit ſimplices & in orbem rotundos: in his dūtaxat articulis: in q̄bus moueri membra in omnes partes oportebat: vt in ſcapulis: qñ man⁹ vtrūlibet agitari/& contorqueri neceſſariū eſt. Alios aūt latos & ęquales/& in vnā partē rotūdos: & in his vtiq; locis/vbi tantūmō curuari mēbra in oēs partes oportebat: vt in genib⁹ & in cubitis: & in manibus ipſis. Na3 ſicut manus ex eo loco vnde oriunt a corpore/vbiq; verſ⁹ moueri ſpecioſum ſimul & vtile fuit: ſic profecto ſi hoc idem etiam cubitis accideret: & ſuperuacuus eſſet huiuſmodi motus & turpis. Iam. n. man⁹ amiſſa dignitate/quam nunc habet: mobilitate nimia promuſcidi ſimilis mirabiliter videret: eſſetq; homo plane anguimanus. Quod gen⁹ i illa imaniſſima bęlua mirabiliter effectū eſt. Deus. n. qui prouidentiam & poteſtatem ſuam multarum rerum mirabili varietate voluit oñdere: qñ caput eius animalis nō tā longe porrexerat: vt terram poſſet ore cōtingere: qđ erat futurū horribile atq; tetrum. Et qa os ipſum ꝓfuſis dentibus ſic armauerat: vt ēt ſi contingeret: paſcendi tamen facultatem dentes adimerent: produxit inter eos a ſumma fronte molle ac flexibile membrum: quo prēdere/quo tenere quod libet poſſet: ne rationē victus capiendi: vl' dentiū prominens magnitudo vel ceruicis breuitas impediret.

Scapulæ.

promuſcis elephātis roſtrum ē: vñ apd Cice. li. d natu. deoru3 fic dicitur Man⁹ etiā data Elephātis: qa ꝓpter magnitudinē corporis difficiles adit⁹ hēāt ad paſtu3. & Ariſtot. đt q; Roſtro ꝓ manu vtit: q̄liter nullu3 aliud aīal lege đ aīa lib⁹ li. j. & poſtea de eo dē alia.

¶ Cōtra Epicurū: qui ex atomis fortuito concurrentib⁹ compactū fabricatūq; hominē diſputauit. Cap. VI.

NOn poſſum hoc loco teneri/quominus Epicuri ſtultitiam rurſum coarguam. Illius. n. ſunt omnia quæ delirat Lucretius. Qui vt oſtenderet animalia non artificio aliquo diuinæ mentis: ſed (vt ſolet) fortuito eſſe nata: dixit in principio mundi alias quaſdam innumerabiles animantes miranda ſpem & magnitudine fuiſſe natas: ſed eas permanere non potuiſſe: q; illas aut ſumendi cibi facultas: aut coeundi generandiq; ratio defeciſſet Videlicet vt & atomis ſuis locum faceret/p ifinitum & iane volitantib⁹ diuinā ꝓuidentiam voluit excludere. ¶ S3 cū videret in oib⁹ q̄ ſpirant/mirabilē ꝓuidētiæ ieſſe rationem: quod vanitatis malū erat dicere/fuiſſe animalia ꝓdigioſa: in quibus ratio ceſſaſſet. Quoniam igit omnia quę vidēm⁹: cum ratione nata ſunt (id. n. ipſum naſci effi cere/niſi ratio non poteſt) manifeſtū eſt nihil omnino rationis exps potuiſſe generari. Ante. n. prouiſum eſt in ſingulis quibuſq; fingendis quaten⁹ & miniſterio mēbrorū ad neceſſaria vitæ verent & quatenus adiugatis corporib⁹ elata ſoboles/vniuerſas generatim conſeruaret animantes. ¶ Nā ſi peritus architect⁹ cū magnū aliqđ ędificiū

facere cõſtituit:primo omniũ cogitat quæ ſũma pfecti ædificij futura ſit:& ãte ementſ q̃ locum leue pondus expectet:vbi magni operis ſtatura ſit moles:q̃ colũnarꝝ interualla:q aut vbi aquarum cadentiũ decurſus & exitꝰ:& receptacula. Hęc inq̃ prius p̃uidet:vt quęcunq; ſunt pfecto operi iã neceſſaria:cum ipſis fundamentis pariter ordiatur. Cur deũ quiſq̃ putet i machinandis aialibꝰ nõ ante prouidiſſe q̃ ad vſuendũ neceſſaria eſſent/q̃ ipſam vitã daret? Quæ vtiq; conſtare non poſſet:niſi priꝰ effecta eſſent quibꝰ cõſtat. ¶Videbat igit Epicurus in corporibꝰ animalium diuinæ rationis ſolertiã:ſed vt efficeret quod ante iprudẽter aſſumpſerat:adiecit aliud deliramẽtuꝫ ſupiori congruẽs. Dixit.n.neq; oculos ad videndũ eſſe natos:neq; aures ad audiendũ neq; pedes ad ambulãdũ:qſm membra hęc prius nata ſũt: q̃ eſſet vſus videndi & audiendi & ambulandi:ſed horum omniũ officia ex natis extitiſſe. Vereor ne hmõi portenta & ridicula refutare non minus ineptum eſſe videatur. Sed libet ineptire:quoniam cum inepto agimus ne ſe ille nimis argutũ putet. Quid ais Epicure? Nõ ſunt ad videndũ oculi nati? Cur igit vident? Poſtea inquit vſus eoruꝫ apparuit Videndi ergo cauſa nati ſũt:ſiquidẽ nihil poſſunt aliud q̃ videre. Itẽ membra cætera cuius rei cauſa nata ſunt:ipſe vſus oſtendit Qui vtiq; nullo mõ poſſet exiſtere/niſi eſſent mẽbra omnia tã ordinata tã p̃uidẽter effecta vt vſũ poſſent habere. Quid.n.ſi dicas aues nõ ad volandum eſſe natas:neq; feras ad ſæuiendum:neq; piſces ad natandum:neq; homines ad ſapiendũ:cũ appareat ei naturæ officioq; ſeruire animantes/ ad quod eſt quęq; genera? ¶Sed videlicet qui ſũmaꝫ veritatis amiſit/ſemper erret neceſſe eſt. Si.n.non prouidentia: ſed fortuitis atomoꝝ cõcurſiõibus naſcunt oia:cur nunq̃ fortuito accidit ſic coire illa principia:vt efficerent animal eiuſmodi: quod naribꝰ potius audiret:odoraret oculis:auribus cerneret? Si.n.primordia nullum genus poſitionis exptũ reliquũt:oportuit eiuſmodi quotidie mõſtra gñari:in quibꝰ & mẽbrorum ordo p̃poſterus:& vſus longe diuerſus exiſteret. Cũ vero vniuerſa genera & vniuerſa quoq; mẽbra:leges ſuas/& ordines/& vſus ſibi attributos tueant manifeſtũ eſt nihil fortuito eſſe factũ:qſm diuinæ rationis diſpoſitio perpetua ſeruat. Verum alias refellemus Epicurum:nunc de prouidentia(vt cœpim) diſſeram.

Architecti officiũ.

Pulchra ſi militudo.

Stultũ epicuri dictũ qđ tãq̃ poſitioneꝫ ſuſtinens đt ex natis.i. poſtq̃ nata ſunt.

Vidẽdi ergo:Fortis ratio contra Epicurum.

¶De dei puidentia circa vniuerſalẽ hoinis fabricam. Cap.VII

Eus igitur ſolidamenta corporis(quę oſſa dicuntur)nodata & adiuncta inuicem neruis alligauit atq; conſtrinxit:q̃bus mens/ ſi excurrere/aut reſiſtere velit/ tanq̃ retinaculis vteretur. Et quidem nullo labore/ nulloq; conatu/ſed mi nimo nutu totius corporis moleꝫ temperaret/ac flecteret.

Viſcera. Venæ.

Hæc aũt viſceribus operuit vt quemcũq; locum decebat: quo ſolida oſſa cõcluſa tegerent. ¶Item viſceribus ipſis venas admiſcuit: quaſi riuos per corpus oẽ diuiſos: p quas diſcurrens humor & ſanguis vni uerſa membra ſuccis vitalibus irrigaret: & ea viſcera formata in eus modũ/qui vnicuiq; generi ac loco aptus fuit ſpiecta pelle contexit. Quã vel ſola pulchritudine decorauit vel ſetis adoperuit/ vel ſquamis muniuit: vel plumis iſignibus adornauit. ¶Illud vero cõmentũ dei mirabile: q; vna diſpoſitio & vn⁹ abit⁹ innumerabiles animantium pferat veritates. Nã in oibus fereq; ſpirant eadem ſerias & ordo membroꝝ eſt. primum. n. caput & huic annexa ſeruix. Item collo pectus adiunctus: & ex eo ꝓminentes armi: adhęrens pectori vẽter. Itẽ ventri ſubnexa genitalia. Vltimo loco fœmora pedeſq;. Nec ſolum membra ſuũ tenorẽ ac ſitũ in oibus ſeruant: ſed etiã ptes membrorum. Nam in vno capite ipſo certã ſedẽ poſſident aures: certã oculi: nares item: os quoq; & inore dentes: & lingua. Quę oia cũ ſint eadẽ in oibus animẽtibus: tñ infinita & multiplex diuerſitas figuratorum eſt. q; ea q̃ dixi: aut ꝓduxiora: aut contractiora liniamẽtis varie differentib⁹ cõpręhenſa ſunt. ¶Quid illud? Nõne diuinũ: q; in tãta viuentiũ multitudine vnum quodq; aĩa in ſuo genere & ſpẽ pulcherrimũ eſt? Vt ſiquid viciſſim de altero in alterũ trãferat: nihil impeditius ad vtilitatem/nihil deformius ad aſpectũ videri neceſſe ſit. Vt ſi elephãto ceruicẽ ꝓlixã tribuas: aut camelo breuẽ: vt ſi ſerpẽtib⁹ pedes aut pilos addas: in quibus porrecti ęqualiter: corporis lõgitudo nihil aliud exhibeat: niſi vt maculis terga diſtincti & ſqãmarũ lęuitate ſuffulti/in lubricos tract⁹ ſinuoſis flexib⁹ laberent. ¶In quadrupedibus aũt idem artifex cõtextũ ſpinę a ſummo capite deductum/ longius extra corpus eduxit: & acuminauit in caudã vt obſcenę corporis partes: vel pp fœditatẽ tegerent: vl̃ pp teneretudinẽ munirẽt: vt aĩalia q̃dam minuta & nocentia motu ei⁹ arcerentra corpore. Qđ mẽbrũ ſi detrahas: iperfectum fit aĩal ac debile. Vbi ãt rõ/& man⁹ ẽ: tam non eſt id neceſſarius: q̃ indumẽtũ pilorꝝ. ¶Adeo in ſuo quæq; genere aptiſſime cõgruũt: vt neq; nudo quadrupede: neq; hoie tecto excogitari quicq̃ turpi⁹ poſſit. Cuius tñ ipſa nuditas hois mire ad pulchritudinẽ valeat: nõ tñ etiã capiti cõgruebat. Texit ergo illud pilo. Et quia in ſummo futurũ erat: quaſi ſummũ ędificij culmẽ ornauit. Quis ornat⁹ nõ eſt in orbẽ coactus/aut in figurã pilei teres factus: ne quibuſdã ptib⁹ nudis eſſet informis: ſed alibi infuſus/alibi retractus ꝓ cuiuſlibet loci decẽtia. Frons ergo vallata p circuitũ: & tẽporibus effuſi ante aures capilli: & earũ ſũmę ptes in coronę modum cinctæ & occipitium oẽ cõtectum/ſpẽm miri dęcoris oſtentat. Iã barbæ rõ incredibile eſt quãtũ cõferat ad dignoſcendã corporũ maturitatem:

Cõmẽtus dei mirabile.

Mẽbrotũ ſeries & ordo.

Figurato/rus: alij figurarũ le/gunt.

Serpẽtius lapſus vñ.

Quadrupedũ forma.

Caudę vſus.

Frons.

Capilli.

Barba.

vel ad differẽtiã ſexus: vel ad decorẽ virilitatis ac roboris: vt videaẽ oino nõ cõſtatura ſuiſſe totius corporis rõ: ſi qcq̃ aliter eſſet effectũ.

¶De forma hominis & ſingulorum mẽbrorum habitudine: ſed ſpecialiter de auribꝫ & oculis. Cap. VIII.

Hõ curbi pes & rigi dus ad cæ li cõtẽpla/ tionem erectus.

NVnc rõnẽ totius hois oſtendã: ſingulorũq; membrorum: quæ in corpore aperta aut opta ſunt: vtilitates & habitus explicabo. Cuꝫ igiť ſtatuiſſet deus ex oĩbus aialibus ſolũ hominem facere cęleſtem: cætera vniuerſa terrena: hunc ad cæli cõtemplationem rigidum erexit: bipedemq; conſtituit. ſ. vt eodẽ ſpectaret/ vnde illi origo eſt. vero depreſſit ad terrã: vt quia nulla his imortalitatis expectatio eſt: toto corpore in humũ ꝓiecta ventri pabuloq; ſeruirent. Hois itaq; ſolius recta ratio: & ſublimis ſtatus & vultus deo patrí cois ac ꝓxim⁹ originęꝫ ſuã fictoremq; teſtaťr. Eius prope diuina mens: quia nõ tantuꝫ animantiũ q̃ ſunt in terra: ſed etiã ſui corporis eſt ſortita dominatũ: in ſummo capite collocata/ tãq̃ in arce ſublimi ſpeculať oĩa & contueť. Hanc eius aulam deꝫ nõ obductã porrectãq; formauit: vt in mutis aĩalibus: ſed orbi & globo ſimilem: q orbis rotunditas perfectæ rõnis eſt ac figuræ. Eo igiť mens & ignis ille diuinus tãq̃ cęlo tegiť. Cuius cum ſummũ faſtigiũ naturali veſte texiſſet: priorẽ partẽ quæ diciť facies: neceſſarijs mẽbrorũ miniſterijs: & inſtruxit pariter & ornauit. Ac primũ oculoruꝫ orbes concauis foraminibus cõcluſit: a quo foratu frõtem noiatam Varro exiſtimauit: & eos neq; minus neq; ampliꝰ: q̃ deos eẽ voluit: q ad ſpẽm nullus eſt pfectior numerus q̃ duorũ: ſicut & aures duas: quarum duplicatas incredibile eſt q̃tã pulchritudinẽ ꝓferat: q tũ ps vtraq; ſimilitudine ornata eſt: tũ vt veniẽtes altrinſecus voces facilꝰ colliganť. Nã & forma ipſa mirandũ in modum ficta q earũ foramina voluit eẽ nuda & inobſepta: qđ & minꝰ decorũ/ & minus vtile fuiſſet. Qm aũt ſimpliciuꝫ cauernaꝝ anguſtias ꝓteruolare vox poſſet: & ſpergi niſi ꝓceptam p cauos ſinus & repcuſſu' retentã foramia ipa cõuehęrent: illis ſimilia vaſculis: qbus ipoſitis ſolẽt anguſtiora vaſa cõpleri. Eas igiť aures (quibꝰ eſt inductũ nomẽ a vocibꝰ hauriendis Vñ Virgi. Vocemq; his auribus hauſi: quia vocęꝫ ipſaꝫ greci ακοην vocant ab auditu p imutationẽ lr̃æ: aures velut audes ſunt noiatæ) noluit deus artifex mollibus pelliculis informare (q̃ pulchritudineꝫ demerẽt) pendulas atq; flectẽtes: neq; duris ac ſolidis oſſibus (ne ad vſum inhabiles eſſent) imobiles ac regẽtes: ſed qđ eſſet horũ mediũ excogitauit: vt eas chartilago mollior alligaret & haberet aptã ſiť & flexibilẽ firmitatẽ. ¶In his audiẽdi tãtuꝫ officiũ cõſtitutũ ẽ: ſicut in oculis videndi. Quorũ ꝓcipue inexplicabilis eſt ac mira ſubtilitas: quia eorũ orbes gemmarũ ſimilitudinẽ præferẽtes: ab ea parte qua

Mẽs in ſũmo capíte.

Frõs vñ. aures.

Virgilius

Chartilago auriuꝫ

videndum fuit: mẽbranis ꝓlucentibus texit: vt imagines reruꝫ cõtra
De ſpecie bus ſenſi bilibus. poſitarũ tãq̃ in ſpeculo refulgẽtes/ad ſenſum intimũ penetrarẽt. Per eas igit membranas: ſenſus ille (qui dicit mens) ea q̃ ſunt foris trãſpicit: ne forte exiſtimes aut imaginũ incurſione nos cernere (vt philoſophi dixerunt) qm̃ videndi officium in eo debet eẽ: qđ videt: nõ in eo qđ videt: aut intentione aeris cũ acie: aut effuſione radioruꝫ: quoniã ſi ita eſſet: radiũ quẽ oculis aduertimus videremus donec intentus aer cũ acie: aut effuſi radij ad id qđ videndũ eſſet puenirẽt. Cuꝫ
Mẽs per oculos videt. aũt videamus eodẽ momẽto tẽporis plerũq; vero aliud agẽtes: nihilominus tñ vniuerſa q̃ contra ſunt poſita: intueamur. Verius & manifeſtius eſt mẽtẽ eſſe q̃ ꝓ oculos ea q̃ſunt oppoſita: trãſpiciat: quaſi ꝓ
Oculi mẽtis ĩdices. feneſtras lucẽte vitro/aut ſpeculari lapide obductas. Et iccirco mẽs & voluntas ex oculis ſæpe dignoſcit. Qđ quidẽ vt refelleret Lucretius: ineptiſſimo vſus eſt argumento. Si. n. mens intꝫ ꝓ oculos videt:
Lucretiꝰ. Ineptiſſimuꝫ argumẽtum. erutis & effoſſis oculis magis videret: quoniã euulſę cũ poſtibꝰ fores plus inferunt luminis/q̃ ſi fuerint obductę. Nimirum ipſi vel potius Epicuro q euꝫ docuit/effoſſi oculi erãt: ne viderent effoſſos orbes/& ruptas oculoruꝫ fibras/& fluẽtẽ ꝓuenas ſanguinẽ: & creſcentes e vulneribus carnes/& obductas ad vltimũ cicatrices nihil poſſe lucis admittere. Niſi forte auribus oculos ſimiles naſci volebãt: vt nõ tã oculis q̃ foraminibus cerneremus: quo nihil ad ſpeciẽ fœdius: ad viſum inutilius fieri põt. Quantulũ. n. videre poſſemus: ſi mẽs ab itimis ſpe netralibus capitis ꝓ exiguas cauernaruꝫ rimulas attẽderet: vt ſiquis vellet tranſpicere ꝓ cicutã: nõ plus ꝓfecto cernat: q̃ cicutę ipſi⁹ capacitas cõprẽhendat. Itaq; ad videndũ mẽbris potius in orbem cõglobatis' opus fuit: vt viſus in latum ſpargeret & quæ in primiori facie adhęrerent vt libere poſſit oia cõtueri. Ergo ineffabilis diuinę prouidentie virtus fecit duos ſimillimos orbes: eoſq; ita deuinxit: vt nõ in totum conuerti: ſed moueri tamen ac flecti cum modo poſſent.
Pupillę q̃. ¶ Orbes aũt ipſos humoris puri ac liquidi plenos eſſe voluit: i quorum media parte ſcintille luminũ cõcluſæ tenerẽt: quas pupillas nũcupaꝰ: in quibus puris ac ſubtilibus cernẽdi ſenſus ac rõ continet. Per os igit orbes ſeipſam mens intendit: vt videat: miraq; ratione i vnum miſcet & coniungit amborum luminum viſus.

¶ Contra eos qui ſenſus falſos eſſe contendunt. Cap. IX.

Furioſis & ebrioſis cur oia duplicia videantur. Iber hoc loco illorũ reꝓhendere vanitatem: q dum volũt oſtendere ſenſus falſos eſſe: multa colligunt in qbus oculi fallant: iter quę illud etiam: q furioſis & ebrijs oia dupli cia videantur. Quaſi vero eius erroris obſcura ſit cauſa. Ideo enim fit: quia duo ſunt oculi. Sed quomodo id fiat accipe. Videantur. ſus oculorũ intentione animi conſtat. Itaq; qm̃ mens (vt ſupra dictũ

eſt)oculis tanq̃ feneſtris vtiť:non tantum hoc ebrijs aut inſanis accidit:ſed etiam ſanis ac ſobrijs.Nã ſi aliqd nimis propius admoueas: duplex videbiť.Certum eſt.n.iteruallu3 ac ſpaciũ quo acies oculo3 coit.Item ſi retrorſum auoces animũ:quaſi ad cogitãdu3:& itẽtionẽ mẽtis relaxes:cũ acis oculi vtriuſq; deducť:tũc ſinguli videre incipiunt ſeparatim.Si aũt rurſus intẽderis aciẽq; direxeris:coit in vnũ qđ quid duplex videbať.Quid ergo mirũ:ſi mens veneno ac potentia vini diſſoluta dirigere ſe nõ põt ad videndu3 ſicut ne pedes quidem ad ambulandum neruis ſtupeſcentibus debiles: aut ſi vis furoris in cerebrũ ſeuiens:cõcordiam diſiũgit oculorũ?Qđ adeo verum eſt:vt luſcis hoibus ſi aut inſani aut ebrij fiant:nullo pacto poſſit accidere: vt aliquid duplex videant.Quare ſi ratio apparet cur oculi falluntť: manifeſtum eſt non eſſe falſos ſenſus:qui aut non falluntť:ſi ſunt puri & integri:aut ſi falluntur:mens tamen non fallitur:quæ illoru3 nouit errorem.

Bona rõ. Sẽſus non falli:mẽte qdẽ agnoſcente veritatem.

¶Ad oculorum fabricã redit & omniũ mẽbrorũ habitudinem: ſed ſpecialiter quæ vſq; ad ventrem p cutem apparent. Cap̃.X.

Oculi vñ. Palpebræ q̃ & vnde.

SEd nos ab dei opa reuertamur. Vt igiť oculi munitiores eſſent ab iniuria:eos ciliorũ tegminib⁹ occuluit:vñ oculos dicťos eſſe Varroni placet.Nã & ipſæ palpebrę (q̃bus mobilitas ineſt:palpitatio vocabulum tribuit)pilis in ordine ſtantibus vallatæ:ſeptum oculis decentiſſimum p̃bent. Quarũ motus aſſiduus incomp̃henſibili celeritate concurrens: & videndi tenorem non impedit: & reficit ob tutum. Acies.n.ideſt membrana illa perlucens:quã ſiccari & obareſcere nõ oportet: niſi humore aſſi duo terſa pure niteat:obſoleſcit. Quid ipſa ſupciliorum faſtigia pilis breuibus adornata nonne quaſi aggeribus & munimentum oculis: nequid ſuperne incidat:& ſpeciem ſimul p̃ſtant?Ex quoru3 cõfinio naſus exoriens:& veluti ęquali porrectus iugo:vtrãq; acie3 ſimul & diſcernit:& munit. Inferius quoq; genarũ nõ indecẽs tumor in ſimilitudinem colliũ leniter exurgens:ab omni parte oculos efficit tutiores:prouiſumq; eſt ab artifice ſummo:vt ſi quis forte vehemẽtior ictus extiterit: eminentibus repellať. Naſi vero pars ſuperior vſq; ad mediũ ſolida formata eſt. Inferior aũt cartilagine adhæret mollita: vt ad vſũ digitorũ poſſit eſſe tractabilis. In hoc aũt q̃uis ſimplici mẽbro tria ſunt officia cõſtituta. Vnũ ducendi ſpiritus. Alterum capiendi odoris. Tertium vt p eius cauernas purgamenta cerebri defluãt. Quas ipſas deus q̃ mirabili q̃ diuina rõne molitus eſt:vt tamen hiatus ipſe naſi oris ſpeciem non deformaret. Quod erat plane futuru3 ſi ſimplex foramen pateret. At id velut pariete per medium ducto interſepſit: atque diuiſit: fecitque ipſa duplicitate pulcherrimum.

mollita: ali⁹ legit molli ita.

dualis numerus ad pfectionẽ multũ valet.

Ex quo intelligit quãtũ dualis nũer⁹ vna & ſimplici cõpage ſolidat⁹ ad rerum valeat pfectionem. Nam cum ſit corp⁹ vnum: tñ totum ex ſimplicib⁹ membris cõſtare nõ poterat: niſi vt eſſent partes/vel dextræ/vel ſiniſtræ. Itaq; vt pedes duo/& itẽ man⁹ non tm̃ advtilitatẽ ali quã/vſumq; vl̃ gradiendi/vel faciendi valent: ſed & habitum/decorẽ q; admirabilẽ conferũt. Sic & in capite qđ totius diuini operis quaſi culmen eſt: & audit⁹ in duas aures/& viſus in duas acies/& odoratio in duas nares a ſummo artifice diuiſa eſt: quia cerebruꝫ i quo ſentiẽ di rõ eſt: q̃uis ſit vnum: tñ i duas partes membrana iteruenente diſcretuꝫ eſt: ſed & cor (quod ſapientiæ domicilium videt) licet ſit vnũ duos tamen intrinſecus ſinus habet: quibus fontes viui ſanguis continent: ſepto intercedente diuiſi: vt ſicut in ipſo mundo ſumma rez vel de ſimplici duplex/vel de duplici ſimplex & gubernat/& cõtinet totum: ita in corpore de duob⁹ vniuerſa cõpacta indiſſociabilẽ p̃tenderent vnitatem. ¶ Oris quoq; ſpecies/& rictus ex tranſuerſo patefactus/q̃ vtilis/q̃ decens ſit: enarrari non poteſt: cuiusvſus in duobus conſtat officijs/ſumendi victus/& eloquendi. Lingua itus ſicluſa/quę vocem motibus ſuis iverba diſtendit: & eſt iterpres animi. Nec tñ lꝛ poteſt p ſe eloquendi munus implere niſi acumen ſuum palato illiſerit: niſi adiuta vel offenſione dentium: vel compreſſione labiorũ dentes tñ plus conferunt ad loquendum. Naꝫ & infantes non ante ici piunt fari/q̃ dentes habuerit: & ſenes amiſſis dentibus ita balbutiũt/ vt ad infantiam reuoluti denno eſſe videant. Sed hęc ad hoinẽ ſolum pertinẽt: aut ad aues: ig̃bus acuminata & vibrata certis motibus lingua: inumerabiles cantuum flexiones/& ſonorum vanos modos exprimit. ¶ Habet p̃terea & aliud officium: quo i oibus: ſed tñ ſolo in mutis vtit: q; contritos & conuolutos dentibus cibos colligit: & conglobatos vi ſua deprimit: & tranſmittit ad ventrem. Itaq; Varro a ligando cibum putat linguæ nomen impoſitum. Beſtias ẽt potu adiuuat. Protẽta. n. cauataq; hauriunt aquam eãq; comp̃henſam linguæ ſinu ne tarditate ac mora defluat ad palatum celeri mobilitate complodũt. Hęc itaq; palati concauo tanq̃ teſtudie tegit: eamq; dentiuꝫ ſæptis deus quaſi muro circũuallauit. Dẽtes autem ipſos ne nudi ac reſtricti magis horrori, q̃ ornamento eſſent: gingiuis mollibus quę a gignendis dentibus nominant: ac deide labiorum tegmibus honeſtauit. Quorum duricies ſicut i molari lapide maior eſt/& aſperior: q̃ in cęteris oſſibus: vt ad conterendos cibos/pabulumq; ſufficerent. Labra ipſa quę quaſi antea cohęrebant q̃ decenter itercidit: quoruꝫ ſuperius ſub ipſa medietate varium: lacuna quadã leui quaſi valleſignauit: inferius honeſtatis gratia foras molliter explicauit. ¶ Nam quod attinet ad ſaporem capiendũ: fallit quiſquis hunc ſenſum pa-

Cor ſapiẽtię domicilium.

Dentes. Senes cur balbutiãt.

Lingua vñ.

Gingiuæ.

Labra.

ſapor vtrũ palato an lingua ſentiat.

lato ineſſe arbitrat. Lingua eſt.n.qua ſapores ſentiunt:nec tñ tota. Nã partes eius q̃ ſũt ab vtroq; latere teneriores:ſaporẽ ſubtiliſſimis ſenſib⁹ trahũt. Et cũ neq; ex cibo q̃q̃ neq; expotione muniat:tñ inenarrabili mõ penetrat ad ſenſũ ſapor eadẽ rõne:qua nihil de quacũ q; materia odoris decerpit. Cętera q̃ decora ſint:vix exprimi poteſt Deductũ clemẽter a genis mẽtũ:& ita inferi⁹ cõcluſũ vt acumẽ eius extremũ ſignare videat:leuiter ipreſſa diuiſio. Rigidũ ac teres collũ ſcapulę velut mollibus iugis a ceruice demiſſæ:valida & ſubſtricta neruis ad fortitudinẽ brachia inſignib⁹ toris extẽtũ lacertoꝝ ingẽs robur:vtilis,ac decẽs flexura cubitoꝝ. ¶Quid dicã de manib⁹ rõnis ac ſapiẽtię miniſtris? Quas ſolertiſſim⁹ artifex plano ac modice cõcauo ſinu fictas:vt ſiqd tenẽdũ ſit:apte poſſit iſidere:i digitos termi nauit:in quib⁹ difficile ẽ expedire vtrũ ne ſpecies an vtilitas maior ſit. Nã & numer⁹ pfect⁹ ac plen⁹:& ordo ac grad⁹ decẽtiſſim⁹:& articuloꝝ pariũ curuatura flexibilis & forma vnguiũ rotũda cõcauis tegminib⁹ digitoꝝ:faſtigia cõphendens atq; firmans:ne mollitudo carnis in tenẽdo cederet:magnũ p̃bet ornatũ. Illud vero ad vſuꝫ miris modis habile:q; vn⁹ a cęteris ſepatus:cũ ipſa manu orit:& in diuerſuꝫ maturi⁹ findit. Qui ſe velut obuiũ cęteris p̃bẽs:oẽm tenendi faciẽdiq; rõnẽ vel ſol⁹:vel p̃cipue poſſidet:tã q̃ rector oim atq; moderator. Vñ ẽt pollicis nomen accepit:q; vi & ptãte iter cęteros pol leat. Duos quidem articulos extãtes hẽt:nõ vt alij ternos:ſed vn⁹ ad man⁹ carneꝫ nectit pulchritudinis gra. Si.n.fuiſſet trib⁹ articulis & ipe diſcret⁹:fœda & indecora ſpẽs ademiſſet manib⁹ honeſtatẽ Naꝫ pectoris latitudo ſublimis & expoſita oculis:mirabilẽ prę ſe fert habitus ſui dignitatem. Cui⁹ hęc cã ẽ:q; videt hoieꝫ ſolũ de⁹ veluti ſupinũ formaſſe. Nã fere nullũ aial iacere i tergũ põt. Mutas aũt taiantes quaſi altero latẽ iacentes finxiſſe:atq; ad terrã cõpreſſiſſe. Iccirco illis anguſtũ pect⁹:& ab aſpectu remotuꝫ:& ad terrã verſus adiectum. Hois aũt patens & rectũ:quia plenũ ratõis a cœlo datũ humile aut indecens eẽ nõ debuit. Papillę quoq; leuiter eminentes:& fuſciorib⁹ ac paruis orbib⁹ coronatę:nõ nihil addũt venuſtatis:fœminis ad alendos fœt⁹ datę:marib⁹ ad ſolũ dec⁹:ne informę pectus:& quaſi mutilum videret. Huic ſubdita eſt planicies ventris: quã mediam fere vmbilicus nõ indicenti nota ſignat:ad hoc factus: vt per eum fœtus dum eſt in vtero:nutriatur.

Linguas hoi duas eẽ ſed cõiunctas: q̃i ſerpẽti b⁹ ſunt diſcretę: dicit Io.damaſ.

Mentum.
Colum.
brachia.
Lacerti.
Manus.
Digiti.

Polex qs & vnde.

Pectus.

Papillæ.
Venter.
Vmbilic⁹

¶De viſceribus & inteſtinis vſq; ad membra genitalia. Ca.XI.

Sequitur neceſſario vt de internis quoq; viſceribus dicere incipiã:quibus non pulchritudo:quia ſunt abdita:ſed vtilitas incredibilis attributa eſt. quoniam opus fuerat vt terrenuꝫ hoc corp⁹ ſucco aliquo de cibis ac potibus ale-

reť:ſicut terra ipſa hymbrib⁹ ac pluuiis:Prouidētiſſimus artifex in medio eius receptaculum cibis fecit: quib⁹ concoctis & liquefactis vitales ſuccos membris omnib⁹ diſpartiret. Sed cū hō cōſtet ex corpore atq; aia:illud qđ ſupra dixi receptaculum ſoli corpori p̄ſtat alimentum:aiæ vero alia ſedem dedit. Fecit.n.genus quoddā viſcerū molle atq; rarū:qđ pulmonem vocam⁹:in qđ ſpūs reciproca viſciſſitudine cōmearet:eūq; nō in vteri modū finxit: ne effunderet ſimul ſpūs aut inflaret ſimul. Ideoq; ne plenū quidē viſcus effecit:ſed iſtabile atq; aeris capax:vt paulatim ſpiritū reciperet:dū vitalis vent⁹ p illā ſpargiť raritatem:& eundem rurſus paulatim redderet:dū ſe ex illo explicat. Ipſa.n. viciſſitudo flādi & ſpirādi reſpirandiq; tractus: vitā ſuſtentat in corpore. Quoniā ergo duo ſunt in homine receptacula:vnū aeris qđ alit animā:alterū ciboꝝ qđ alit corpus:vt ceruix flecti ac moueri facile poſſit:duas eſſe p collū fiſtulas neceſſe eſt cibalem ac ſpiritalem:quarū ſuperior ab ore ad ventrē ferat inferior a naribꝰ ad pulmonā. Quaꝝ ratio & natura diuerſa eſt. Ille.n.qui eſt ab ore trāſitus:mollis effectus eſt:& qui ſemp clauſus cohęreat ſibi: ſicut os ipſum qm̄ potus & cibus dimota & patefacta gula (quia corporales ſunt) ſpatium ſibi tranſmeādi faciunt. Spiritus cōtra qui eſt incorporalis ac tenuis (ſibi ſpatiuꝫ ſibi facere nō poterat) accepit viā patentez:q̄ vocať gurgulio. Is cōſtat ex oſſibus flexuoſis ac mollib⁹ quaſi ex anulis in cicutæ modum inuicem cōpactis & cohęrentib⁹: paterq; hic ſemper trāſitus. Nullam.n.requiem meandi habere ſpiritus poteſt:quia is qui ſemp cōmeat/demiſſa vtiliter de cerebro mēbri portione:cui vua nomē eſt:velut occurſu quodā refrenať:ne aut teneritudinem domicilij cum impetu veniens attacta peſtilenti aura corrumpat:aut totam nocendi violentiam internis receptaculis perferat. Ideoq; etiam nares breuiter ſunt apertę:quæ iccirco ſic nominanť:quia per eas vel odor:vel ſpiritus nare non deſinit. Tamen hæc fiſtula ſpiritalis nō tm̄ ad nares:veruꝫ ad hos quoq; iter patet in extremis palati regionibus:vbi ſe colles fauciū ſpectātes vuā tollere incipiunt in tumorē. Cuius rei cauſa & ratio non obſcura eſt. Loq̄ndi.n.facultatem non haberemus:ſi ſicut gulæ inter ad os tātum:ita gurgulio ad nares tātum pateret. Aperuit igiť viam voci diuina ſolertia ex illa fiſtula ſpiritali: vt poſſet lingua miniſterio ſuo fungi:& vocis ipſius inoffenſum tenorem:pulſib⁹ ſuis i verba cōcidere. Qui meatus ſi aliquo modo interceptus ſit mutū faciat neceſſe eſt. Errat .n. p̄fecta quiſq; aliam cauſam putat cur hoies muti ſint. Non.n.(vt vulgo crediť) vinctam gerunt linguam:ſed hi vocalē illum ſpūm per nares quaſi mugientes p̄fundūt:q; voci tranſiť⁹ ad os:aut null⁹ omnino eſt:aut nō ſic patēs/vt plenaꝫ vocē poſſit emittere. Qđ plerūq;

Pulmo aeris capax.

Aura vitalis.

Gurgulio quid.

Vua quæ.

Naresvñ.

Muti cur homines.

natura fit:aliqñ etiam caſu accidit:vt morbo aliquo hic aditus ob ſe ptus vocē nō tranſmittat ad linguam:faciatq; de loquentib⁹ mutos. Qđ cum occiderit:auditum quoq; obſtrui neceſſe eſt:vt quia voce⁹ emittere non pōt:ne admittere quide⁹ poſſit. Loquendi ergo cā pa tefactus eſt hic meatus.illud quoq; p̄ſtat vt in lauacris celebrandis: qa nares calorē ferre nō poſſunt:aer feruens ore ducaſ. Item ſi forte ſpiramenta narium frigoris pituita p̄cluſerit:per os auram trahere poſſumus:ne obſtructa meandi facultate ſpiritus ſtrāguleſ. Cibi ve ro in aluñ recepti:& cū pot⁹ humore p̄mixti:cū iā calore p̄coctifue rint eoru⁹ ſucc⁹ inenarrabili modo p̄ membra diffuſus: irrigat vni uerſū corp⁹ & vegetat. Inteſtinorū quoq; multiplices ſpirę ac lōgi tudo in ſe conuoluta:& vno tñ ſubſtricta vinculo q̄ mirificum dei op⁹ eſt:Nā vbi maceratos ex ſe cibos aluus amiſerit:paulati per il los internoru⁹ anfractus extrudunſ:vt quicquid ipſis ineſt ſucci:quo corpus alitur:membris oibus diuidaſ. Et tñ ne qui forte obhæreant ac reſiſtant:qđ fieri poterat p̄pter ipſorum voluminum flexiones in ſe ſępe redeuntes:& fieri ſine p̄nicie nō poterat:oppleuit ea in trinſe cus craſſiore ſucco: vt purgamenta illa ventris ad exitus ſuos facili us per lubricu⁹ niterentur. Illa quoq; ratio ſubtiliſſima eſt:q⁹ veſica cuius vſum volucres non habent:cum ſit ab inteſtinis ſeparata:nec v l lam habeat fiſtula⁹:qua ex illis vrinam trahat:compleſ tamen & hu more diſtendiſ. Id quomodo fiat non eſt difficile peruidere. Inteſti norum enim partes/quæ ab aluo cibum potumq; ſuſcipiunt:paten tiores ſunt q̄ cæteræ ſpiræ:& multo tenuiores. Hæc veſicam circun plectuntur:& continet:ad quas partes cum potus & cibus mixta p uenerint:ſimum quide⁹ craſſius fit & tranſmeat. Humor aūt omnis per illam tenerítudinem percolatur:eumq; veſica (cuius æque tenu is ſubtiliſq; membrana eſt) abſorbet & colligit:vt foras qua natura exitum patefecit:emittat.

Muti cur etiā ſurdi

cibo⁹ ſuc c⁹ irrigat vniuerſu⁹ corpus & vegetat. Inteſtino tū ſpiræ.

¶De membris conceptionis:& ipſius conceptus phyſica ratione. Cap.XII.

IN E vtero quoq; & conceptione(qm̄ de internis loquimur) dici neceſſe eſt:ne quid p̄teriſſe videamur. Quæ quāq; in operto latent:ſenſus tñ atq; intelligentia⁹ latere non poſ ſunt. Vena in maribus quę ſemina cōtinet/duplex eſt pau lo interior:q̄ illud humoris obſcœni receptaculum. Sicut.n.renes duo ſunt:item q; teſtes:ita & venę ſeminales duæ:in vna tamen cō pagē coherentes:qđ videm⁹ in corporibus aialiū:cū interfecta pate fiūt. Sed illa dexterior maſculinū cōtinet ſemē:ſiniſterior fœmininū & iō i toto corpore pars dextra maſculia ē:ſiniſtra vero fœminina. Ip̄m ſemen qdem aiunt ex oi corpore ad venā genitale⁹ confluere:

Vena ge nitalis q̄ ſemen cō tinet.

Semen ge nitale.

ibiq; concreſcere. Sed hoc hũana mens quomodo fiat: nõ poteſt cõ prehendere. Item in fœminis vterus in duas ſe diuidit partes: quæ in diuerſum diffuſę ac reflexæ circumplicantur: ſicut arietis cornua. Quę pars in dextram retoquet: maſculina eſt: quę in ſiniſtram fœmi nina. Conceptũ igit Varro & Ariſt. ſic fieri arbitrant. Aiunt non tan tum maribus ineſſe ſemẽ verũ ẽt fœminis: & ide plærũq; matrib⁹ ſi miles pcreati: ſed eas ſemẽ ſanguinẽ eſſe purgatũ. Quod ſi recte cũ virili mixtũ ſit vtraq; concreta & ſimul coagulata informari. Et pri mum quidem cor hominis confingi: q in eo ſit & vita hominis: & ſa pientia. Deniq; totũ opus quadrageſimo die cõſumari. Ex abortio nibus hęc fortaſſe collecta ſunt. In auium tamẽ fœtib⁹ primum ocu los fingi dubiũ non eſt: quod in ouis ſępe deprehendimus. Vnde fie ri non poſſe arbitror, quin fictio a capite ſumat exordiũ. ¶ Similitudi nes aũt in corporibus filiorũ ſic fieri putant. Cũ ſemina inter ſe pmi xta coaleſcunt: ſi virile ſupauerit: patri ſimilem ꝓuenire ſiue mareꝫ ſeu fœminã. Si muliebrẽ ꝑualuerit: ꝓgeniem cutuſq; ſexꝰ ad imagi nem reſpondere maternam. Id aũt ꝑualet e duob⁹ qđ fuerit vberiꝰ. Alterũ. n. quodãmodo amplectit ac includit. Hic plętũq; fieri: vtvni us tantum liniamenta ꝓtendat. Si vero ęqua fuerit ex pari ſemente pmixtio: figuras quoq; miſceri: vt ſoboles illa cõmunis, aut neutruꝫ referre videat: quia totum ex altero non hꝫ: aut vtrũq; quia partẽ de ſingulis mutuata eſt. Nã in corporibus animalium videmꝰ aut cõfũ di parentũ colores: ac fieri tertiũ neutri generãtiũ ſimile aut vtriuſq; ſic exprimi: vt diſcoloribꝰ mẽbris ꝑ omne corpꝰ concors mixtura vava rieť. ¶ Diſpares quoq; naturæ hoc mõ fieri putant: cum forte i leuã vteri partẽ maſculinæ ſtirpis ſemen inciderit: marẽ quidẽ gigni opi natio eſt. Sed quia ſit in fœminina parte cõceptꝰ: aliquid i ſe habe re fœmineũ: ſupra q̃ decꝰ virile patiat: vel formã inſignem: vel nimi um candorẽ: vel corporis leuitatẽ: vel artus delicatos: vel ſaturã bre uem: vel vocẽ gracilẽ: vel animũ ibecillum: vel ex his plura. Itẽ ſi ptẽ in dexterã ſemẽ fœminini ſexꝰ influxerit: fœminã quidẽ ꝓcreari: ſed qm̃ i maſculina parte cõcepta ſit: hre i ſe aliqd virilitatis: vltra q̃ ſexꝰ ratio pmittat: aut valida membra: aut immoderatã lõgitudinem/aut fuſcum colorẽ: aut hyſpidã faciem: aut vultũ indecorũ: aut vocẽ robu ſtam/aut animum audaceꝫ/aut ex his plura. Si vero maſculinũ i dex tram. fœmininum i ſiniſtram peruenerit: vtroſq; fœtus recte proue nire: vt & fœminis per omnia naturæ ſuæ decus cõſtet: & maribus tam mente q̃ corpore robur virile ſeruetur. ¶ Illud vero ipſum q̃ mi rabiliter cõſtitutum eſt q ad conſeruationem generum ſingulorum duos ſexus maris ac fœminæ machinatus eſt: quibus inter ſe pervo luptatis illecebras copulatis/ſucceſſiua ſoboles pareretur: ne omne

Vterꝰ mu lieris.
Cõceptus quõ fiat.
Varro
Ariſtote.
Semẽ ſan guinis pur gatꝰ.
Lactã. opi nio.
Filioꝝ ſimi tudines.
Seminato rꝫ vnde.
virgies vñ
hõ cur ap petat ſo cietatem.

genus vluentium conditio mortalitatis extingueret. Sed plus roboris maribus attributū eſt: quo facilī ad patientiam iugi maritalis fœminæ cogerent. Vir itaq; nominat eſt: q; maior in eo vis eſt q̄ in fœmina: & hinc virtus nomen accæpit. Item mulier (vt Varro iterp̄taſ) a mollicie eſt dicta: immutata & detracta līa: velut molier. Cui ſuſcepto fœtu cū partus appropinquare iam cœpit: turgeſcentes iam mā mę dulcibus ſuccis diſtendunt: & ad nutrimēta naſcētis fōtib⁹ lacteis fœcundū pectus exuberat. Nec enim dicebat aliud q̄ vt ſapiens aial a corde alimoniam duceret. Id ipſum ſolertiſſime comparatum eſt: vt candens ac pinguis humor teneritudinez nouit corporis irrigaret donec ad capiendos fortiores cibus: & dentibus inſtruaſ: & viribus roboreſ. Sed redeamus ad propoſitum: vt cętera quę ſuperſunt: breuiter explicemus.

¶ Cōtra illos qui pvoluptatē mēbris genitalib⁹ abutunt: & ſubditorum mēbroꝝ forma. Caꝑ. XIII.

QVoterā nūc ego ipſoꝝ quoq; genitaliuz mēbroꝝ mirificam rōnē tibi exponere: niſi me pudor ab hmōi ſermone reuocaret. Itaq; a nobis indumento verecundiæ quę ſunt pudēda: velent. Quod ad hāc rem attinet: quęri ſatis eſt: homines impios ac prophanos ſummum nefas admittere: qui diuinū & admirabile dei op⁹ ad ꝓpagādā ſucceſſionē ex cogitabili ratiōe prouiſum & ad effect⁹ vel ad turpiſſimos q̄ſtus: vel ad obſcœnę libidinis pudēda opa cōuertūt: vt iā nihil aliud re ſanctiſſima petāt: q̄ inanē & ſterilē voluptatē. Quę reliquę corporis partes nō carēt rōne ac pulchritudie. Cōglobata i nates caro q̄ ſedēdi officio apta & eadē firmior q̄ i cęteris mēbris: ne p̄mēte corporis mole oſſib⁹ cederet. Itē fœminū deducta & latioribꝰ thoris valida longitudo: quo facili⁹ onus corporis ſuſtineret: q̄ paulati deficiētē i auguſtū genua determināt: quoꝝ decētes nodi flexurā pedib⁹ ad gradiēdū ſedēdūq; aptiſſimaꝰ p̄bent. Itē crura nō æquali mō ducta: ne indecēs hitudo deformaret pedes: ſed teretib⁹ ſuris clæmēter extātibus ſenſimq; tenuatis: & firmata ſunt & ornata. In plātis vero eadē quidem: ſed tñ lōge diſpar q̄ in manib⁹ rō eſt. Quę qm̄ toti⁹ operis quaſi fundamenta ſunt: mirifi cus eas artifex nō rotūda ſpē: ne hō ſtare nō poſſet aut aliis ad ſtādū pedib⁹ indigeret: ſicut quadrupedes: ſed porrectiores lōgioreſq; formauit: vt ſtabile corp⁹ efficerent planicie ſua. Vnde illis iditū nomē eſt: digiti ęq; totidē quot i manib⁹ ſpeciē magis q̄ vſuz p̄ferētes. Ideo q; & iuncti & breues & gradatim cōpoſiti. Quorum qui eſt maxim⁹ qm̄ illū ſicut i manu diſcerni a cęteris opus nō erat: ita i ordinē redactus eſt: vt tñ ab aliis magnitudine ac modico iteruallo diſtare videatur. Hęc eorum ſpecioſa germanitas non leui adiumento nixum pe

dum firmat. Concitari enim ad curſum non poſſumus niſi digitis in humum preſſis: ſoloq; nitẽtibus: impetum ſaltumq; capiamus. Explicaſſe videor oia: quorũ ratio intelligi põt. Nũc ad ea venio: quęvl dubia vel obſcura ſunt.

¶ Qđ de multis q̃ ſũt i corpore ratio ſciri nequit. Cap. XIIII.

QVlta eſſe cõſtat i corpore: quorũvim rationẽq; pſpicere nemo niſi qui fecit põt. An aliqs enarrare ſe putat poſſe: qd vtilitatis: quid effectus habeat tenuis membrana illa pluRenes qui cens: qua circumnectitur aluus ac tegitur? Quid renum gemia ſimi &vnde litudo? Quos ait Varro ita dictos: quaſi riui q; ab his obſcœni humores oriant: quod eſt lõge ſec⁹: qa ſpinæ altriſecus ſupini cohęrẽt: & ſũt Fel iracũ- ab inteſtinis ſeparati. Quid ſplen? quid iecur? quid viſcera quaſi ex diçaffectũ conturbato ſanguine videnť eſſe concreta? Quid fellis amariſſim⁹ licontinet. quor? Quid globus cordis quivnus ſanguinis fons eſt? Niſi forte illis Cor ſedes credendum putabim⁹: qui affectũ iracũdiæ in felle cõſtitutũ putant: pauoris. pauoris in corde: lętitiæ in ſplene. Ipſius aũt iecoris officium volunt Splen læti eſſe: vt cibos in aluo concoquat amplexu & calefactu ſuo: quidã libi tiæ ſedes. dines rerũ venereaq; in iecore contineri arbitranť. Primũ iſta pſpice Iecoris ofre acumẽ hũani ſenſus nõ põt: quia hoꝝ officia i opto latẽt: nec vſus ficiũ. ſuos patefacta demonſtrãt. Nã ſi ita eſſet: fortaſſe placidiora q̃q; aia lia vel nihil fellis oino: vel min⁹ haberent q̃ feræ: timidiora pl⁹ cordis ſalaciora plus iecoris: laſciuiora pl⁹ ſplenis habuiſſẽt. Sicuti igiť nos ſentimus audire auribus: oculis cernere: naribus odorare: ita pfecto ſentirem⁹ nos felle iraſci: iecore cupere: ſplene gaudere. Cũ aũt vnde affect⁹ iſti veniant: minime ſentiam⁹: fieri põt vt aliũde veniãt: & aliud viſcera illa q̃ ſuſpicamur: efficiãt. Nec tñ cõuincere poſſum⁹ falſa illos qui hęc diſputant: dicere. Sed oia q̃ ad motus animi aiæq; ptinent tã obſcuræ altæq; ratiõis eẽ arbitror: vt ſupra hoiez ſit ea liquido pꝛidere. Id tñ certũ & indubitatũ eſſe dz: res tot tanta viſceruz gña vnũ & idẽ habere officium: vt animam contineant in corpore. Sz qđ: proprie ſingulis neruis ſit iniunctũ: quis ſcire niſi artifex poteſt: cui ſoli opus ſuum notum eſt?

¶ De obſcura vocis ratione. Caput. XV.

Verbayñ. DE voce aũt quã rõnẽ reddere poſſum⁹? Grãmatici quidez ac philoſophi vocẽ eẽ definiũt: aerẽ ſpiritu verberatuz. Vnde verba ſunt nuncupata: quod perſpicue falſum eſt. Nõ enim vox extra os gignit: ſed intra. Et ideo veriſimilior eſt illa ſententia ſtipatuz ſpiritum cum obſtantia faucium fuerit illiſus: ſonum vocis exprimere: veluti cum in patentẽ cicutaz labroq; ſubiectã dimiſſim⁹ ſpiritum: & is cicutæ cõcauo repcuſſus ac reuolutus a fundo: dũ deſcẽdentem occurſu ſuo reddit: ad exitum nitens ſonum

gignit:& in vocalē ſpiritū reſiliens per ſe vētus aīatur. Quod quidē an verum ſit:deus artifex viderit. Videtur.n.non ab ore:ſed ab intimo pectore vox oriri. Deniq; & ore clauſo ex naribus emittīt ſonus qualis pōt. Pręterea ex maximo ſpū quo anhelam⁹:vox nō efficīt:& leui & nō coartato ſpū quotiēs volumus efficīt. Non eſt igitur compręhēſum quō fiat:aut quid ſit oīno. Nec me nūc in academię ſentētia delabi putes:qua oīa ſunt incōpręhenſibilia. Vt.n.fatendum eſt multa neſciri quæ voluit deus intelligentiā hominis excedere:ſic tñ multa eſſe quę poſſint & ſenſibus percipi & ratione compręhendi. Sed erit nobis contra phōs diſputatio integra. Conficiamus igitur ſpatium quo nunc decurrimus.

¶Vbi ſit mentis ſedes:& qua rōne corpori cōiungaī. Ca.XVI.

De mentis ſede opiniones variæ.

QVentis quoq; rōnē incōpręhēſibilē eſſe quis neſciat: niſi q oīno illā non habet? cū ipſa mens quo loco ſit:aut cuiuſmodi neſciatur. Varia ergo a philoſophis de natura eius ac loco diſputata ſunt. Ac ego non diſſimulabo quid ipſe ſentiam non quia ſic eſſe affirmē:quod eſt inſipientis in re dubia facere: ſed vt expoſita rei difficultate intelligas quanta ſit diuinorum operum magnitudo. Quidem ſedē mentis in pectore eſſe voluerunt: quod ſi ita eſt:quanto tandem miraculo dignus eſt rē in obſcuro ac tenebroſo habitaculo ſitā vi tanta rationis atq; intelligentię luce verſari tus q ad eas ſenſus ex omni corporis parte cōueniunt:vt in qualibet regione mēbrorum præſens eſſe videatur. Alij ſedem eius in cerebro eſſe dixerunt. Et ſane argumētis probabilibus vſi ſunt:oportuiſſe.ſ. q totius corporis regimē haberet:potiꝰ in ſummo tanq̄ in arce corporis habitare:nec quicq̄ eſſe ſublimius:q̄ id qđ vniuerſum ratione moderetur:ſicut ipſe mundi dominus & rector in ſummo ē. Deinde q ſenſus oīs,i.audiēdi:& videndi & odorandi miniſtra membra in capite ſunt locata: quoꝝ oīm viæ nō ad pectus:ſed ad cerebrū ferāt. Alioqui neceſſe nos eſſet tardiꝰ ſentire:donec ſentiendi facultas lōgo itinere per colus ad pectus vſq; deſcenderet. Hi vero aut nō multū:aut fortaſſe nō errāt. Videī.n.mens quæ dñatū corporis tenet in ſummo capite conſtituta:tāq̄ in cælo deus. Sed quū in aliqua eſt cogitatione cōmeare ad pectus:& quaſi ad ſecretū aliquod penetrale ſecedere:vt conſiliū tanq̄ ex theſauro recondito eliciat:ac proferat. Ideoq; cū intenti ad cogitandū ſumus:& cum mēs occupata in altū ſe abdiderit:neq; audire quæ circūſonant:neq; videre quę obſtāt ſolemus. Id vero ſiue ita eſt admirandū pfecto eſt quō id fiat:cū ad pectꝰ ex cerebro nullū iter pateat. Siue āt nō:hoc tamē nihilominꝰ admirādū eſt:q; diuina neſcio qua rōne fiat:vt ita eſſe videaī. An pōt aliquis nō admirari:q; ſēſus illeviuꝰ atq; cęleſtis:qui mēs vel animꝰ

Sentiunt quidā q; mentis ſedes in ſūma capite eſt.

nuncupaſ:tantæ mobilitatis eſt:vt ne tum quidem cũ ſopitus eſt cõ quiſcat:tantæ celeritatis:vt vno tẽporis puncto cœlum oẽ colluſtret: ſi velit:maria peruolet:terras & vrbes peragret. Omnia denicꝫ quæ libuerit quãuis lõge lateꝫ ſummota ſint:in conſpectu ſibi ipſe cõſti tuat. Et miraſ aliquis ſi diuina mens dei per vniuerſas mundi partes intenta diſcurrit:& omnia regit:omnia moderaſ:vbicꝫ p̃ſens vbicꝫ diffuſa:cum tanta ſit vis ac poteſtas mentis humanæ intra mortale corpus incluſæ:vt ne ſeptis quidẽ grauis huius ac pigri corporis cui illigata eſt: coherceri nullo pacto poſſit:quominus ſibi liberam vagandi facultatem quietis impatiens largiatur. Siue igitur in capite mens habitat:ſiue i pectore:poteſt ne aliquis cõpræhẽdere quæ vis rationis efficiat:vt ſenſus ille cõpr̃ehenſibilis aut in medula cerebri hæreat:aut in illo ſanguine bipartito qui eſt incluſus i corde: ac non ex eo ipſo colligat quanta ſit dei poteſtas:qꝫ animus ſeipſum non vi det:aut qualis aut vbi ſit:necſi videat tñ perſpicere poſſit:quo pacto rei corporali res incorporalis adiuncta ſit:ſiue etiã mentis locus nul lus eſt:ſed per totũ corpus ſparſa diſcurrit:& quod etiã fieri poteſt:

Xenocrates.

& a Xenocrate Platonis diſcipulo diſputatum eſt. Siquidem ſenſus in qualibet parte corporis p̃ſto eſt nec quid ſit mens:nec qualis itelligi poteſt cum ſit natura eius tã ſubtilis ac tenuis:vt ſolidis viſceribus infuſa viuo & quaſi ardẽti ſẽſu mẽbris oĩbꝰ miſceatur. Illud aũt caue ne vnq̃ ſimile veri putaueris quod Ariſtoxenus dixit mentem omni no nullam eſſe ſed quaſi armoniam i fidibus ex conſtructione corpo ris & cõpagibus viſcerũ vim ſentiendi exiſtere. Muſci enim intentio nem concentumꝫ neruorũ in integros modos ſine vlla offenſione cõ ſonantiũ armoniũ vocant. Volunt igit animũ ſimili ratione conſtare in homine quæ cõcors modulatio cõſtat i fidibus:ſcilicet vt ſingula rum corporis partiuꝫ firma cõiunctio membrorũqꝫ omniũ cõſentiẽs in vnũ vigor motum illum ſenſibilẽ faciat animũqꝫ concinnet: ſic vt ſunt nerui bene intenti ad conſpirantẽ ſonũ. Et ſicuti in fidibus cum aliquid aut interceptũ:aut relaxatũ eſt:omnis canendi ratio turbaſ & ſoluitur:ita in corporo cũ pars aliqua mẽbrorũ duxerit vitiuꝫ de ſtrui vniuerſa:corruptiſqꝫ oĩbus atqꝫ turbatis:occidere ſenſuꝫ: eãqꝫ mortem vocari. Verũ ille ſi quicq̃ mentis habuiſſet:nõ armoniaꝫ de fidibus ad hominem tranſtuliſſet. Non enim canere ſua ſpõte fides poſſunt/vt ſit vlla in his comparatio ac ſimilitudo viuentis. Animus autẽ ſua ſponte & cogitat & mouetur. Quod ſi quid in nobis armo niq̃ ſimile eſſet:ictu moueretur externo:ſicut nerui manibꝰ qui ſine tactu artificis pulſuqꝫ digitorum:muti ac inertes iacent. Sed nimi rum pulſandus ille manu fuit:vt aliquando ſentiret:quia mens eius ex membris male compacta torpebat.

Ariſtoxenus.

¶Quod anima ſit æterna: & quid ſit ſecundum philoſophorum varias opiniones. Cap. XVII.

QVpereſt de anima dicere: q̃q̃ percipi ratio eius & natura nõ poſſit. Nec ideo tñ immortalẽ eẽ animam nõ itelligim⁹: qm̃ qcqd viget: moueturq; p ſe ſemp nec videri aut tangi põt: æternũ ſit neceſſe eſt. Quid aũt ſit aia nõdũ iter philoſophos cõuenit: nec vnq̃ fortaſſe conueniet. Et alij ſanguinẽ eſſe dixerunt: alij ignẽ: alij ventũ: vnde aia vel anim⁹ nomẽ accæpit: qđ greçe ventus ανεμος dicit: nec illoꝝ tñ quiſq̃ dixiſſe aliquid videt. Non. n. ſi aia ſanguine aut per vulnus effuſo: aut febriũ calore conſumpto videt extingui: continuo in materia ſanguinis animæ ratio ponenda eſt: veluti ſi eueniat in queſtionem. Lumen quo vtimur qđ ſit: & reſpondeat oleũ eſſe: quo conſumpto illo lumẽ extinguit: cuꝰ ſint vtiq; diuerſa: ſed alterum ſit alteriꝰ alimentuꝰ. Videt ergo aia ſimilis eẽ lumini q̃ non ipſa ſit ſanguis ſed humore ſanguinis alitur: vt lumen oleo. Qui aut ignẽ putauerunt hoc vſi ſunt argumento: qđ p̃ſentę aia corpus caleat: recedente frigeſcat. Sed ignis & ſenſu idiget: & videt: & vi: & tactu cõburit. Aia vero & ſenſu aucta & videri nõ põt: & nõ adurit. Vñ apparet aiam neſcio qđ eẽ deo ſimile. At illi qui vẽtũ putãt: hoc fallunt: qꝝ ex aere ſpiritũ ducentes: viuere videamur. Varro itaq; definit. Aia eſt aer conceptus ore deferuefactus in pulmone tepefactus in corde deffuſus i corp⁹. Hęc apertiſſime falſa ſunt. Neq;. n. tam obſcuram nobis hmõi rerũ dico eſſe rationẽ vt ne hoc qđẽ itelligam⁹ qđ verũ eẽ nõ poſſit. An ſi mihi qs dixerit æneuꝰ eẽ cęlũ: aut vitreũ (vt Empedocles ait) aerẽ glaciatũ: ſtati ne aſſẽtiar? quia cęlũ ex q̃ materia ſit ignorẽ. Sicut. n. hoc neſcio ita illđ ñ neſcio Aia ergo ñ ẽ aer ore cõcept⁹: qa multo pri⁹ gignit aia quã cõcipi aer ore poſſit. Nõ. n. poſt ptũ iſinuat in corp⁹ (vt quibuſdaꝰ philoſophis videt) ſed poſt cõceptũ ptin⁹: cũ fœtũ i vtero neceſſitas diuia forma uit: quia adeo viuit itra viſcera genitricis: vt & icremento augeat: & crebris pulſib⁹ geſtia emicare. Deniq; abortũ fieri neceſſe ẽ: ſi fuerit aia int⁹ extinctũ. Cętęrę definitiõis ptes eo ſpectãt: vt illis nouẽ mẽſi b⁹ quib⁹ in vtero fuim⁹: mortui eẽ videamur. Nulla ergo ex his trib⁹ vera ſentẽtia ẽ. Nec tñ in tantũ falſos eſſe dicẽdũ ẽ qui hęc ſenſerũt: vt omnino nihil dixerint. Nã & ſãguine ſimul & calore: & ſpiritu vi uimus. Sed cũ cõſtet aia in corpore his oibus adunatis: non expreſſerunt proprie quid eſſet: quia tam non poteſt exprimi q̃ videri.

Varro

Empedocles.

¶Vtrum animus & anima ſint idem. Cap. XVIII

SEquitur alia & ipſa iextricabilis quæſtio. Idẽne ſit anima & animus: an vero aliud ſit illud quo viuimus: aliud autẽ quo ſentimus & ſapimus. Nõ deſunt argumenta in vtrãq;

partē. Qui.n. vnū eſſe dicūt: hāc rōnē ſequūt: q̄ neq̄ viui ſine ſenſu poſſit: nec ſentiri ſine vita: ideoq̄ eſſe non poſſe diuerſum id qđ non pōt ſeparari: ſed quiqđ ē illud & viuendi officiū: & ſentiendi habere rōnē. Iccirco aiuꝫ & aiam indifferēter appellāt duo epicurei poetę. Qui aūt dicūt eē diuerſa: ſic argumētāt ex eo poſſe intelligi aliud eē mētē: aliud eē aiaꝫ: quia ſi columi aia mēs poſſit extingui: qđ accidere ſoleat inſanis. Itē q̄ aia morte ſopiat: aiuꝫ ſomno. Et quidē ſic vt nō tm̄ quid fiat: aut vbi ſit ignoret: ſed ēt rerū falſarū cōtēplatiōe fallat. Qđ qūo ip̄ꝫ fiat: nō pōt puideri: cur fiat pōt. Nā requieſcere nullo pacto poſſumus: niſi mēs viſionū imaginib⁹ occupata teneat. Latet aūt mēs oppreſſa ſomno tā q̄ ignis obducto cinere ſopitus: quē ſi paulu l̄ cōmoueris: curſus ardeſcit & quaſi euigilat. Auocat ergo ſi mulacris: donec mēbra ſopore irrigata vegetēt. Corp⁹.n. vigilāte ſē ſu licet iaceat immobile: tm̄ nō ē quierū: quia flagrat i eo ſēſus: & vibrat vt flāma & art⁹ oēs ad ſe aſtrictos tenet. Sed poſtq̄ mēs ad cōtē p̄ādas imagines ab itētiōe traducta ē. tūc dęmū corpus omne reſoluit in quietē. Traducit aūt mēs cogitatione cęca: cū cogētibus tenebris ſecū tantūmodo eſſe cœperit: dū intēta eſt in ea: de quibus cogitat: repēte ſomnus obrepit: & in ſpecies ꝓximas ſenſum ipſa cogitatio declinat. Sic ea quę ſibi ante oculos poſuerat videre quoq̄ incipit. Deīde ꝓcedit vlterius: & ſibi auocamēta iuenit: vt ſaluberrimā quietē corporis interrūpat. Nā vt mēs p diē veris viſionib⁹ auocat: ne obdormiat: ita falſis ne excitetur. Nam ſi nullas imagines cernat: aut vigilare illā neceſſe eſt: aut ꝓpetua morte ſopiri. Dormiēdi ergo cauſa tributa eſt a deo ratio ſomniandi: & quidē i cōmune vniuerſis animātibus. Sed illud hoi p̄cipue: q̄ cū eā rōnē de⁹ quietis cā daret facultatē ſibi reliquit docēdi hoieꝫ futura p ſomniū. Nā & hiſtoriæ ſæpe teſtant extitiſſe ſomnia: quorum præſens & admirabilis fuerit euentus: & reſpōſa vatū noſtroꝝ ex parte ſomni cōſtiterunt. Quare neq̄ ſēp vera ſunt: neq̄ ſēp falſa Virgilio teſte: qui duas portas voluit eſſe ſomniorum. Sed q̄ falſa ſunt dormiendi cauſa vident: quæ vero immittunt a deo: vt imminens bonū aut malū hac reuelatiōe diſcam⁹.

Aia cur ab aio diuerſa videatur.

Somni cauſa.

ſpecies, i. imagines

Sōniandi ratio.

Docet ioannes damaſ. de fide Orthodoxa.

¶ De origine animæ. Cap. XIX.

ILlud quoq̄ in quęſtionē venire pōt. Vtrū ne aia ex parte an potius ex matre. an vero ex vtroq̄ generetur. Sed ego id meo iure ab ancipiti vēdico. Nihil.n. ex his trib⁹ verū eſt quia neq̄ ex vtroq̄: neq̄ ex alterutro ſeruāt aiæ. Corpus.n. ex corporibus naſci pōt: quoniam cōfertur aliquid ex vtroq̄. De ais aia non pōt: qa ex re tenui & icōp̄hēſibili nihil pōt decidere. Itaq̄ ſerenda aiaꝝ rō vni ac ſoli deo ſubiacet. D enicq̄ cęleſti ſum⁹ oēs ſemine oriūdi. oib⁹ ille idē pater ē (vt ait Lucretius) Nā de mor-

Lucretius

talibꝫnõ põt quicq̃ niſi mortale gñari.nec putari pater debet qa trãſ fudiſſe aut inſpiraſſe aiaꝫ de ſuo nullo mõ ſẽtit: nec ſi ſentiat qñ tñ ãt qũo id fiat:habeat aio cõphenſũ.Ex quo apparet non a parẽtibꝫ dari aias:ſed ab vno eodẽqꝫ oim deo pr̃e:q legẽ rationẽqꝫ naſcẽdi tenet ſolꝫ:ſiquidẽ ſolꝫ efficit.Nã terreni parẽtis nihil eſt vt hũorẽ corporis in quo eſt materia naſcẽdi cũ ſenſu voluptatis emittat vel recipiat:& citra hoc ẽt opꝫ hũoris iſtiꝫ hõ reſiſtit:nec amplꝫ quicq̃ põt:iõ naſci ſibi filios optãt:qa nõ ipſi faciũt.Cętera iã dei ſũt oia.ſ.cõceptꝫ ipſe: & corporis informatio:& inſpiratio animæ:& partus icolumis:& q̃cunqꝫ deinceps ad hominẽ cõſeruãdũ valẽt:illius munꝫ eſt q̃ ſpiramꝫ:q̃ viuimꝫ:q̃ vigemꝫ.Nã p̃terq̃ q̃ ipſiꝫ beneficio icolumes ſumꝫ corpore:& q̃ victũ nobis ex variis rebꝫ ſubminiſtrat: ſapiẽtiã quoqꝫ homini tribuit:quam terrenus pater nullo mõ dare põt. Ideoqꝫ & de ſapientibꝫ ſtulti:& de ſtultis ſapiẽtes ſæpe naſcunt:quod qdã fato ac ſideribus aſſignãt.Sed nõ eſt nunc locꝫ de fato diſſerẽdi. Hoc dicere ſatis eſt:q̃ ẽt ſi aſtra efficientiã rerũ cõtinent:nihilominꝫ omia a deo fieri:qui aſtra ipſa & fecit:& ordinauit. Inepti ergo qui hãc poteſtatem deo detrahunt:& operi eiꝫ attribuũt. Hoc igit̃ dei munere cœleſti atqꝫ p̃claro an vtamur an nõ vtamur i noſtra voluit eſſe poteſtate. Hoc.n.conceſſo ipſum hoiem virtutis ſacramentis relegauit:quo vitã poſſet adipiſci. Dedit ei & cõſtituit aduerſariũ nequiſſimũ & fallaciſſimũ ſpiritum: cũ quo in hac terreſtri vita ſine vlla ſecuritatis requie dimicaret. Cur autem deus hunc vexatorem generi hoim conſtituerit breuiter exponam.

Cętera:actu. xvij. Cum ipſe/ det oibus vitã & iſpirationem & omnia.

Sapiẽtũ filij cur alicq̃ ſtulti. Stultoruꝫ filij cur alicq̃ ſapiẽtes

¶Cur Deꝰ dedit ſpiritum tentatorem. Cap.XX.

NOte oia diuerſitatem voluit eſſe: ideoqꝫ vulgo nõ apuit veritatẽ:ſed eã pauciſſimis reuelauit:q̃ diuerſitas oẽ arcanuꝫ mũdi cõtinet. Hęc eſt.n.q̃ faciat eſſe virtutẽ:q̃.ſ.nõ mõ nõ eſſet:ſed ne appareret quidẽ: quia viriꝫ eſſe non poterit:niſi fuerit compar aliquis in quo ſuperando vim ſuam vel exerceat:vel oſtẽdat. Nam vt victoria conſtare ſine certamine non põt: ſic ne virtus quidem ipſa ſine hoſte. Itaqꝫ qñ virtutem dedit homini: ſtatuit ei ecõtrario inimicũ:ne virtus ocio torpens naturam ſuam perderet Cuius omnis ratio in eo eſt:vt cõcuſſa & labefacta firmetur:nec aliter ad ſummum faſtigium poſſit peruenire: niſi prudenti manu ſemper agitata:ſe ad ſalutem ſuam dimicandi tenore fũdauerit. Noluit enim deus hominem ad immortalẽ illã beatitudinem delicate imme re puenire. Datuꝫ ergo virtutẽ dedit hoſtẽ prius qui aias hoim cupiditates:& vitia immitteret.qui eſſet auctor errorũ malorũqꝫ oiꝫ machinator:vt qñ deus hoiem ad vitã vocat:ille contra vt rapiat & traducat ad mortẽꝫ. Hic ẽ q aut iducit aut decipit eos:q veritati ſtudẽt

Paulꝰ, nemo coronabitur niſi legitime certauerit'. Et mulier eſt vita hominis ſup terram. Vt capiat hic dictio vt dt euentum

aut ſi dolo & ſtudijs nõ quiuerit:vitiũ gerit animã:qua ſublimiũ vi-
gorẽ labefactare conet:infanda dictu& execrabilia moliẽs:vexat &
iterficit:& tñ vt ꝓſternit multos:ſic a multis victꝰ ꝓſtratuſq; diſcedit.
Magna eſt n.vis hois:magna rõ:magnũ ſacramẽtũ A quo ſi qs non
defecerit:nec fidẽ ſuã deuotionẽq; ꝓdiderit:hic beatꝰ:hic deniq;(vt
breuiter finiã) ſimilis deo ſit neceſſe eſt. Errat.n.qſquis hoiem carne
metiť. Nã hoc corpuſculũ quo induti ſumꝰ:hois receptaculũ ẽ. Nam
ipſe hõ neq; tangi/neq; aſpici/neq; cõphendi põt:quia latet intra hoc
qđ videť. Qui ſi delicatꝰ ac tener i hac vita aliter fuerit q̃ rõ eiꝰ expo
ſcit:ſi virtute cõtẽpta deſideriis ſe carnis addixerit:cadet & ꝑmeť in
terrã. Si aũt(vt debet) ſtatũ ſuũ quẽ rectũ recte ſortitꝰ eſt:& prompte
conſtanterq; defenderit:ſi terræ:quam calcare ac vincere debet: nõ
ſeruierit:vitam merebiť ſempiternam.

¶ Operis cõcluſio:& veritatẽ ſupari nõ poſſe. Caꝑ. XXI.

Dæc ad te Demetriane iterim paucis obſcuriꝰ fortaſſe q̃ de
cuit:ꝓ rerũ ac tẽporis neceſſitate poraui:qbꝰ cõtẽtꝰ eẽ de-
beas. Plura & meliora laturꝰ:ſi nobis indulgentia cœlitus
venerit:tũc & ego ad te veræ philoſophiæ doctrinã& pla-
niꝰ& veriꝰ cohortabor. Statui.n.q̃ multa potero lris tradere:q̃ ad vi-
tæ beatæ ſtatum ſpectẽt. Et quidẽ cõtra phõs: qñ ſunt ad ꝓturbãdã
veritatem pniciosi& graues. Incredibilis eſt.n.vis eloquẽtiæ & argu
mentãdi diſſerẽdiq; ſubtilitas:q̃is facile deceperat:quos parti nris
armis:partim vero ex ipſoꝝ inter ſe concertatione ſumptis reuince
mꝰ:vt appareat eos induxiſſe potiꝰ errorẽ q̃ ſuſtuliſſe. Fortaſſe mire
ris q; tãtũ facinꝰ audeã. Patiemur ne igiť extingui aut opprimi veri
tatẽ? Ego vero libentiꝰ vel ſub hoc onere defecerim. Naꝫ ſi. M. Tul-
lius eloquẽtiæ ipſiꝰ vnicũ exẽplar ab indoctis & ineloquẽtibꝰ: qa tñ
ꝓ vero nitebanť:ſæpe ſupatꝰ eſt:cur deſperemus veritatẽ ipſã cõtra
fallacẽ captioſãq; facundiã:ſua ꝓpria vi & claritate valituraꝫ? Illi qui
dem ſeſe patronos veritatis ꝓfiteri ſolent. Sed quis põt eaꝫ rẽ defẽde
re:quã non didicit? aut illuſtrare apud alios quã ipſe non nouit? Ma
gnum video polliceri: ſed cœleſti opꝰ eſt munere:vt nobis facultas
ac tempꝰ ad ꝓpoſita ꝓſequenda tribuat. Qđ ſi vita eſt optãda ſapien
ti ꝓfecto nullã aliã ob cauſam viuere optauerim:q̃ vt aliqd efficiam
qđ vita dignũ ſit:& qđ vtilitatem legentibꝰ:& ſi non ad eloquẽtiã:qa
tenuis in nobis facundiæ riuus eſt:ad viuẽdũ tñ afferat: qđ eſt maxi-
me neceſſarium. Quo perfecto:ſatis me vixiſſe arbitrabor: & officiũ
hois ipleſſe:ſi labor meus aliquos hoines ab erroribus liberatos: ad
iter cœleſte direxerit.

L. Cœlij Lactatij Frmiani Liber de opificio dei Finit:
Domino Ieſu gratias.

Nephythomon Lactantij Firmiani incipit.

MAm ſi iuſticia eſt veri dei cultus. quid. n. taꝫ iuſtũ ad ęquitatẽ; tã pium ad honorẽ: tã neceſſariũ ad ſalutẽ: q̃ deũ cognoſcere vt parẽtẽ: venerari vt dn̄z: eiuſq; legi at̄ p̄ceptis optẽpare? Ne ſcierũt ergo iuſticiã phi: qa nec ip̄m deũ agnouerunt: & ideo refelli potuerũt a Carneade: cuius hæc fuit diſputatio nullũ eſſe ius naturale. Itaq; oẽs aĩmãtes ipſa ducẽte natura cõmoda ſua defendere: & ideo iuſticia ſi alienis vtilitatib⁹ cõſulet ſuas negliget: ſtultitiã eẽ dicẽdã. Qđ ſi oẽs ppli penes quos ſit ip̄iũ: ipſiq; Romani: q orbẽ totũ poſſederẽ: iuſticiãq; ſeq velit ac ſuũ cuiq; reſtituerẽ: qđvi & armis occupauerũt ad caſas & egeſtatẽ reuertẽt. Qđ ſi fecerit: iuſtos eẽ dicem⁹ eqdẽ: ſꝫ tñ ſtultos iudicare neceſſe ẽ: q vt alijs p̄ſint: ſibi nocere cõtẽdãt. Deide ſi repiat aliqs hoiez: q aut aurũ p̄ aurichalco: aut argẽtũ p̄ plũbo vẽdat p errorẽ: atq; id emẽt neceſſitas cogit vtrũ diſſimulabit & emet paruo: an poti⁹ indicabit? iuſt⁹ vtiq; dicẽt: quia nõ fefellit: ſed idẽ ſtultus: qui alteri fecerit lucrũ: ſibi dãnuꝫ ſed facile de dãno eſt. Quid ſi vita ei⁹ in periculũ veniet: vt eũ aliqñ neceſſe ſit aut occidere: aut mori: qd faciet? Põt hoc euenire: vt naufragio facto iueniat aliquẽ imbecillẽ tabulæ inhærentẽ: aut victo exercitu fugiens: repiat aliquem vulneratũ equo inſidentẽ: vtrũ ne aut illum tabula: aut hũc equo deturbabit: vt ipſe poſſit euadere? Si volet iuſt⁹ eẽ nõ faciet: ſed idẽ ſtult⁹ iudicabit: qui dum alteri⁹ vitæ parcit: ſuã pdet. Si faciet quidẽ ſapiens videbit: quia ſibi conſulet ſed & idez mal⁹: q; nocebit. Acuta iſta ſane: ſed reſpõdere ad ea facile poſſumus. Imitatio. n. noĩm facit vt ſic eſſe videat. Nam & iuſticia imaginem habet ſtultitiæ: non tñ eſt ſtultitia. Et malitia imaginẽ ſapientiæ: nõ tñ ſapientia eſt. Sed ſicut malitia iſta inconſeruãdis vtilitatib⁹ ſuis intelligẽs redargui videt: qa nõ ſapientia: ſꝫ calliditas & aſtutia eſt: ita & iuſtitia nõ dꝫ ſtultitia: ſed innocẽtia noiari: quia neceſſe eſt iuſtũ eẽ ſapientẽ: & eũ qui ſit ſtult⁹: iniuſtũ. Nã neq; rõ: neq; natura ipſa pmittit: vt is qui iuſt⁹ ẽ: ſapiẽs nõ ſit: qm̃ iuſt⁹ nihil vtiq; facit: niſi qđ rectum & bonũ eſt: prauum & malũ ſemp fugit. Quis aũt diſcernere bonũ & malũ: prauũ & rectũ poterit: niſi qui ſapiẽs fuerit? Stult⁹ aũt male facit: quia bonũ & malũ quid ſit ignorat: ideo peccat quia non põt praua & recta diſcernere. Igit̃ neq; ſtulto iuſticiã: neq; iniuſto ſapientiã cõuenire. Ergo ſtult⁹ nõ ẽ qui nec tabula naufragũ nec equo ſauciũ deiecerit: quia ſe abſtinuit a nocẽdo: qđ eſt peccatũ Peccatũ aũt vitare ſapientis eſt. Sed vt ſtultus prima facie videatur:

Carneades.

ſilla res efficit qui extingui animã cum corpore exiſtimãt: iccirco oẽ cõmodum ad hanc vitam referũt. Si.n. poſt mortẽ nihil eſt: vtiq; ſtulte facit: qui alterius animæ parcit cũ diſpendio ſuæ: aut qui alterius lucro magis q̃ ſuo conſuleret. Si mors animam delet: danda eſt opera: quo iuſtius commodiuſq; viuamus. Si autẽ vita poſt mortẽ ſupereſt æterna & beata: hanc vtiq; corporale3 cũ omnib⁹ terræ bonis iuſtus ac ſapiens cõtẽnet, quia ſciet quale a deo p̃mium ſit receptutus Teneam⁹ igit̃ innocentiam: teneam⁹ iuſticiã: ſubeam⁹ imaginẽ ſtulticiæ: vt veram ſapientiam tenere poſſim⁹. Et ſi hominibus videat̃ ineptũ ac ſtultum torq̃ri: & mori velle q̃ liberũ eẽ & abire ſine noxa. Nos tñ omni virtute oiq; patientia fidẽ deo exhibere nitamur. Non mors terreat: nec dolor frãgat: quomin⁹ vigor animi & cõſtantia inconcuſſa ſeruet̃. Stultos notent: dũmodo ipſi ſtultiſſimi ſint & cæci: & hebetes & pecudib⁹ æquales: q̃ non intelligunt eſſe mortiferum relicto deo viuo, pſternere ſe: atq; adorare terrena: qui neſciunt ex illis æternam pœnam manere: qui figmenta inſenſibilia fuerint venerati: & eos qui nec tormenta nec mortem p̃ cultu & honore veri dei recuſauerint: vitam ꝑpetuam conſecuturos. Hęc ẽ fidelиſſima hęc eſt vera ſapientia: hęc pfecta iuſticia. Nihil ad nos attinet: qd iudicẽt ſtulti: quid homunculi ſentiant. Nos iudicium dei expectare debem⁹: vt eos poſtmodum qui de nobis iudicauerint: iudicem⁹. Dixi de iuſticia quid eſſet: ſequitur vt oſtendam quid ſit verus ſacrificium dei: quis iuſtiſſimus ritus colendi: ne quis arbitret̃: aut victimas: aut odores: aut dona p̃ſentia deſiderari a deo: a quo ſi fames: ſi ſitis: ſi algor ſi omnium rerum terrenarũq; cupiditas abeſt: non ergo vtiť his omnibus q̃ templis aliiſq; fictilibus inferunt̃: ſed ſicut corporalib⁹ corporale: ſic utiq; incorporalibus incorporale ſacrificium neceſſarius eſt: Illis q̃ inſum tribuit homini deus: ipſe non indiget. Eſt omnis terra ipſius ſub ptãte: non indiget templo: cuius domicilium mundus eſt, non indiget ſimulachro: qui eſt & oculis: & mente icomprehenſibilis: non indiget terrenis luminibus: qui ſolem cum cęteris aſtris ipſũ hominibus potuit accendere. Quid igit̃ ab homie deſiderat deus: niſi cultum mentis qui eſt primus & ſanctus? Nam illa quę aut digitis fiunt: aut extra hominem ſunt: hoc ſacrificium verus non eſt: nec quod ex arca: ſed quod ex corde, pferť: non quod manu: ſꝫ quod mẽte libat̃. Hęc acceptabilis victima eſt: quas de ſeipſo animus imolat. Nam quid hoſtię? quid thura? quid veſtes? quid aurum? quid argentum? quid preciоſi lapides conferunt: ſi colentis pura mens non eſt? Sola ergo iuſticia eſt quam deus expetit. In hac ſacrificius: i hac dei cultus eſt: de quo nunc mihi diſſerendus eſt: docendumq; in quibus operibus iuſticia neceſſe ſit contineri.

De vero ſacrificio.

DUas eſſe humanæ vias: nec philoſophis ignotus fuit: nec poetis: ſed eas vtiq; diuerſo modo induxerũt philoſophi. Alteram induſtriæ: alteram inertiæ eſſe voluere: ſed hoc minus recte: cum eas ad ſolius vitę commoda retulerunt melius poetæ: qui alteram iuſtorum: alteram ipiorum eſſe dixerũt. Sed in eo peccãt: qui eas non in hac vita: ſed apud inferos eſſe aiũt. Nos vtiq; rectius: qui alteram vitę: alteram mortis: & hic tamen has vias eſſe diximus. Sed illa dexterior: qua iuſti ſunt gradientes nõ in elyſium ferre: ſed in cœlum. Immortales enim fiunt. Siniſterior ad tartarũ. Aeternis enim cruciatibus obducunt iuſti: Veneranda eſt a nobis iuſticiæ via: q̃ ducit ad vitã. Primũ aũt iuſticiæ officiũ eſt deus cognoſcere vt parentẽ: eũq; metuere vt dominũ: diligere vt patrem Is eſt. n. qui nos genuit: qui vitali ſpiritu aiauit: qui alit: qui ſaluos facit. Habet in nos nõ modo vt pater: verum etiã vt dominus licẽtias verberãdi: & vitæ ac necis poteſtatem: vñ illi ab hoie duplex honos .i. amor cũ timore debet. Secundũ iuſticię officiũ eſt hoies agnoſcere velut fratres. Si enim idẽ deus fecit: & vniuerſos ad iuſticiã. & ad vitam æternam pari conditione generauit. Fraterna vtiq; neceſſitudine cohærem⁹: quã qui non agnoſcit: iniuſtus eſt. Sed origo huius mali: quo ſocietas inter ſe hominus quo neceſſitudinis viculũ diſſoluitur: eſt q; ab ignorantia veri dei naſcitur. Qui enim fontẽ illũ beni/gnitatis ignorat: bonus eſſe nullo modo poteſt. Inde eſt q; ex eo tẽpore: quo multi diſ cõſecrati ab hominibus coliq; cœperunt: fugata eſt (ſicut poetæ aiũt) iuſticia: ſic direptũ eſt omne fœdus: direpta ſocietas iuris hũani: cũ ſibi quiſq; cõſulere: ius iurib⁹ cõputare nocere iuicem: fraudibus aggredi: dolis circunſcribere: cõmoda aliorum incõmodis adaugere: nõ cognatis: nõ liberis: nec parẽtib⁹ pcere: ad necem hominũ pocula tẽperare: obſidere cũ ferro vias: maria infeſta re: libidini aũt quo furor duxerit frena laxare: nihil deniq; ſancti habere: quod cupiditas infanda nõ violaret. Cũ hęc fierẽt: tũ leges ſibi hoies cõdiderũt pro vtilitate cõmuni: vt ſe interim tutos ab iniurijs facerent. Sed metus legũ nõ ſcelera cõprimebat: ſed licentia ſubmouebat. Poterant. n. leges delicta punire: conſcientiã munire nõ poterant: Itaq; q̃ ante palam fiebant: clã fieri cœperũt. Circunſcribi etiã iura ſiquidẽ ipſi pſides legũ præmijs muneribuſq; corrupti: vel i remuneratione malorũ: vel pnicie iuſtorũ ſentẽtias vẽdicabãt. His accedebãt diſſentiones & bella: & mutuę dep̃dationes: & oppreſſis legibus ſequendi poteſtas licenter aſſumpta. In hoc ſtatu cũ eſſent humanę res miſert⁹ ẽ noſtri deus. Reuelauit ſe nobis: & oſtẽdit vt i ipo religionẽ: fidẽ: caſtitatẽ: mias diſceremus: legẽq; diuinã: quæ humana cũ cæleſtib⁹ copulauit: tradẽte ipſo domino ſumerem⁹: qua lege

Due hũanæ vitæ vię.

Duo iuſticie officia

vniuerſi:quibus ſtretici ſumus:errores cum vanis & ipſis ſuperſtitionibus tollerent. Quid.n.homini debeamus:eadem illa lex preſcribit: quę docet quicquid homini præſtiteris:deo præſtare. Sed radix iuſticiæ:& omne fundamentum ęqtatis eſt illud. Vnde ne facias vlli qđ pati nolis:ſed alterius animum de tuo metieris:ſi acerbum eſt iniuriam ferre:& qui eam fecerit:videtur iniuſtus. Tranſfer in alterius perſonam:quod i te ſentis:& i tuam quod de altero iudicas:& itelliges tam te iuſte facere:ſi alteri noceas:q̄ alterū:ſi tibi. Hæc ſi mēte voluemus:innocentiā tenebimus:i qua iuſticia velut i primo gradu conſiſtit. Primus eſt.n.non nocere proximo:ſed prodeſſe. Et ſicut i rudibus agris prius q̄ ſerere incipias:euulſis ſentibus & omnium ſtirpium radicibus amputatis:arua purganda:ſic de noſtris animis prius vitia detrahenda:& tunc dęmū virtutes inſerendę:de quib⁹ ſemi natę per verbum dei fruges imortalitatis oriantur. Tres affectus vel (vt ita dicam)tres furcæ ſunt:quæ in ais hoīs tantas perturbationes ciūt:& iterdū cogunt ita delinquere:vt nec fame:nec periculi ſui reſpectu:tuta habere pmittant:circa q̄ vindictam cupit a natura:q̄ deſiderat opes:libido quæ appetit voluptates. His vitijs reſiſtendū eſt: hæ ſtirpes eruędę:vt virtutes ſeri poſſint. Hos affectus ſtoici āputādos. peripatetici tēperandos putant. Neutri eorum recte quia nec detrahi poſſūt. Siquidē natura i ſiti habēt certā magnāq̄ rōnē:nec bonū qm̄ ſi mala ſunt:carendū eſt:etiā tēperandū mediocrib⁹ ſi bona integris adutendū eſt. Nos vero nec detrahēdos:nec minuendos eſſe dicimus. Non.n. per ſe mala ſūt:q̄ de⁹ hoī rationabiliter cōſeruat:ſed cū ſint vtiq̄ natura bona:quoniā ad tuendā vitam ſunt attributa:male vtēdo fiāt male:ſicut ſi fortiſſime pro patria dimices: bonū eſt: ſi contra patriā maluz. Sic & affect⁹ ſi ad vſus bonos habeas virtutes erunt:ſi ad malos:vitia dicent. Ita igit ad coertionē peccatorum.i.ad regendam ſubiectorum diſciplinā data eum a deo:vt metus licentiā cōprimat & compeſcat audaciā:& qui terminos ei⁹ ignorat:iraſcit paribus aut fortioribus. Inde ad immania facinora proſilitur:inde ad cędes:inde ad bella conſurgit. Cupiditas ad deſideranda & conquirenda vitæ neceſſaria tributa eſt. Sed qui neſciūt fines eius:inſatiabiliter opes congerere nituntur. Hinc venena: hic circūſcriptiones:hinc falſa teſtimonia:hinc omniū fraudum genera erumpent. Libidinis aūt affectus ad procreandos filios inſitus & natus eſt: ſed qui limites eius animo non tenent: vtuntur eo ad ſolam voluptatem. Inde illicitæ iam opes:inde adulteria & ſtupra: inde omnes corruptelæ oriuntur. Redigendi ergo ſunt iſti affectus intra fines ſuos:& in viam rectā redigendi:in qua & ſi ſunt vehementes:. culpā tamen habere non poſſunt.

COhibēda eſt ira cū patimur iniuriam: & vt malū cōprimat
qđ ex certamine ipendet: & duas maximas virtutes: innocen
tiā: & patientiam teneam⁹. A natura frangit: cū habemus
quod ſatis eſt. Quis. n. furor eſt in his cōgerendis laborare
q̄ aut latrocinio: aut furore: aut ꝓſcriptiōe: aut morte ad alios acce
ſit puenire? Libido extra legitimū thorū nō euaget: ſed creādis libe
ris ſeruiat. Appetētia. n. nimia voluptatis: & piculū parit: & inſaniaꝫ
generat. Et qđ eſt maxime cauendū: mortem accurrit ęternā. Nihil
eſt. n. tā inuiſum deo: q̄ mens inceſta & anim⁹ impurus. Nec hac ſo-
la voluptate abſtinēdū ſibi putet: q̄ capit ex fœminei corporis copu
latione: ſed & cęteris voluptatib⁹ ſenſuum reliquoꝝ: quia & ipſe ſūt
vitioſæ: & eiuſdem virtutis eſt eas cotēnere. Oculoꝝ voluptas pcipi
tur ex reꝝ pulchritudine. Aurium de vocib⁹ canoris/& ſuaſionib⁹.
Narium de odore iucundo. Saporis de cibis dulcioribus: quib⁹ his
omnibus virt⁹ repugnare fortiter debet: ne his illecebris irrętit⁹ ani
m⁹: a cœleſtib⁹ ad terrena: ab æternis ad temporalia: a vita imortali
ad ꝑpetuā pœnam deprimat. In ſaporis & odoris voluptate hoc pe
riculū eſt: ꝙ trahere ad luxuriā poterit. Qui. n. fuerit his dedit⁹: aut
nō habebit vllā rē familiarē: aut ſi habuerit abſumet: & aget poſtmo
dū vitā deteſtabilē. Qui aūt rapit auditu: vt taceā de cātib⁹: qui ſenſ⁹
ſępe deliniūt: vt etiā ſtat⁹ mētis furore ꝑturbēt: cōpoſitis cęteris oro
nibus numeroſiſq; carmibus: aut argutis diſputationib⁹ ad impios
cultus facile tradunt. Inde eſt ꝙ ſcriptis cœleſtib⁹: quia vident icom
pta: nō facile credūt: quia aut ipſi ſunt deſerti: aut diſcrete legere vo-
lunt: nō q̄runt vera: ſed dubia: imo illis hęc vident veriſſima eſſe: quę
aurib⁹ blandiunt: ita reſpuunt veritatē: dum ſermonis varietate ca-
piunt. Voluptas vero q̄ ſpectat adviſum: multiformis eſt. Nā qui pci
pit ex reꝝ ꝑciosaꝝ pulchritudine: auaritiā cōcitat: q̄ aliena eſſe de-
bet a ſapiente atq; iuſto. Quę aūt capit de ſpecie mulierū in alteraꝫ
capit voluptatem: de qua iam ſuperius locuti ſumus.

SVpeſt de ſpectaculis dicere q̄ qm̄ potentia ſunt ad corrum
pendos animos: vitanda ſapiētib⁹: & cōtemnēda ſunt tali-
ter ꝙ ad celebrādos deoꝝ honores iuenta memorant. Nā
munerū additiones Saturno factæ ſunt Scęna liberi pris ē.
Ludi vero circēſes Neptuno dicati putant vt iam qui ſpectat vel in-
tereſt: relicto dei cultu: ad ꝓphanos ritus trāſiſſe videat. Sed ego de
re malo dicere: q̄ de orgie. Quid tam horribile: tā tetruꝫ: q̄ hois tru-
cidatio? Ideo ſęueriſſimis legibus vita noſtra mulctat. ideo bella exe
crabilia ſunt iuenta: tñ cōſuetudo quaten⁹ homicidiuꝫ ſine bello ac
ſine legib⁹ faciant: & hoc vt ſcelus indicat. Quod ſi intereſſe homici
dio ſceleris conſcientia eſt: & eodem facinore ſpectator obſtrictus ē:

cui & admiſſor: ergo & his gladiatorum ſceleribus non minus cruo
re perfunditur qui ſpectat q̃ ille qui facit: nec poteſt eſſe immunis a
ſanguine, qui voluit effundi: aut videri non interfeciſſe: qui interfecto
ri & fauet: & pręmium poſtulauit. Quid ſcęna? Num ſanctior? i qua
comœdia de ſtupris & amoribus. Tragœdia de incæſtis & parricidiſs fabulatur. Iſtrionici etiam impudici geſtus: quibus infames fœminas imitatur libidines: quas ſaltando exprimunt: docent: nõ minus corruptelarum diſciplinarum eſt: i quo fiunt per imaginem: quę non ſunt: vt fiant ſine pudore quę vera ſunt. Spectant hæc adoleſcentes: quorum lubrica ætas: quę frenari ac regi debet: advitia & peccata his imagibus eruditur. Circus non innocentior ęſtimatur: ſed maior hic furor eſt: ſiquidẽ mentes ſpectantium tanta feruntur inſania: vt non modo in conuitia/ſed etiam i rixas/nec non & in prælia & contentiones ſępe conſurgant. Fugiẽda igitur omnia ſpectacula: vt trãquillum mentis ſtatum tenere poſſimus. Renũciandũ noxiſs voluptatibus: neq; deliniti ſuauitate peſtifera/in mortis laqueos incidam⁹. Placet ſola virtus: cuius merces immortalis eſt: cũ vicerit voluptatem. Suppoſitis autem affectibus/& prędomitis voluptatibus/facilis i cõprimendis cæteris labor eſt et: qui ſit dei veritatiſq; ſectator: nõ maledicit vnq̃: qui ſpectabit adeo benedictionem. Hinc iurabit ne deũ ludibrio habeat: ſed ne iurabit quidem ne qñ vel neceſſitate vel conſuetudine i periurium cadat. Nihil ſubdole: nihil diſſimulãter loquatur: neq; abnegabit quod ſpopõderat: neq; ꝓmittet quod facere nõ poſſit: non inuidebit cuiq̃ qui eſt ſuo contentus: nec detrahet: aut male alteri volet: i quem forſitan beneficia dei proniora ſunt. Non furabit: nec oĩno quicq̃ concupiſcet alienũ: non dabit i vſura pecuniam. Hoc eſt. n. de alienis malis lucra captare: nec tamen negabit: ſi quę neceſſitas cogit mutuari. Non erit aſp i filium: nec i ſeruum: qui meminerit: q; ipſe patrẽ habeat ac dominũ. Ita cum his aget quẽadmodum ſecũ agi vellet. Munera ſupabundantia non recipiet a tenuioribus: nec enim iuſtum eſt augeri patrimonia locupletum per damna miſerorum. Vetus præceptum eſt non occidere: quod ſic accipi debet: non tanq̃ iubeamur ab homicidio tantum: quod etiam legibus publicis vindicetur manus abſtinere: nec iuſſione interpoſita: nec verbo licebit periculum iferre: nec infantem necare: aut exponere: nec ſeipſum voluntaria morte damnare. Item non adulterari: ſed hoc p̃cepto non ſolum corrumpere alienum matrimonium ꝓhibeť: quod etiam communi gentium iure damnať verum etiam proſtitutis coporibus abſtinere. Supra leges lex enim dei eſt: ea quoq; quę ꝓlicitis habentur vetat: vt iuſticiam conſumet. Eiuſdem legis eſt falſum teſtimoniũ non dicere: quod & ipſum latius patet. ſi falſum teſtimo

nium mendacio nocet ei:contra quem dicit:& fallit eum apud quē dicit. Nunquam igitur mentiendum eſt:quia mendacium ſemper aut fallit:aut nocet. Non eſt vir iuſtus:quia non ſine noxa vitioſo ſermone mentitur. Hinc vero nec adulari licet:pernicioſa eſt enī ac deceptrix adulatio:ſed vbiq; cuſtodiat veritatem:quæ licet ad p̄ſens ſit inſuauis:tamen cum fructus eius atq; vtilitas apparuerit:nō odium pariet (vt ait poeta) ſed gratiam.

Dixi de his quę vetant:dicam nūc breuiter quæ iubentur. Innocentia proxima eſt miſericordiæ. Illa enim malum non facit:& hęc bonum operat. Illa inchoat iuſticiā hęc complet. Nam cum imbecillior ſit hominum natura q̄ cęterarum animantium:quas deus & inſtructas ad inferandam & munitas ad vim repellendā figurat:affectum nobis miſericordię dedit. vt omne præſidium vitę noſtrę in mutuis auxilijs poneremus. Si.n. facti ab vno deo:& orti ab vno homine conſanguinitatis iure ſociamur. Omnes igit hominem diligere debemus. Itaq; non tantum inferre iniuriam non oportet:ſed ne illatam quidē vindicare:vt ſit in nobis pfecta innocētia. Ideo iubet nos deus etiā p̄ inimicis precē facere ſemp. Ergo aial cōe atq; cōfors eſſe debemus vt nos inuicē p̄ſtandis recipiendiſq; auxilijs muniam⁹. In multis.n. caſib⁹ & incōmodis fragilitas nr̄a ſubiecta eſt. Speres tibi accidere:q̄ alteri accidit. Ita dæmū excitaberis ad opē ferēdā:ſi ſumpſeris eius animū:q̄ opē tñ in malis cōſtitutus iplorat. Si quis victu indiget.ipartiamur. Si qs a potentiori iniuriā ſuſtinet:eruam⁹. Pareat domiciliū noſtrū:vel peregrinis vel indigētib⁹ tecto. Pupillis defenſio:viduis tutela nr̄a nō dicit. Redimere ab hoſte captiuos magnū numine op⁹ eſt. Aegros pauperes viſitare:atq; fouere iopes:aut pauperes (ſi obierit) nō patiamur inſepultos iacere. Hęc ſunt opa hæc officia miſericordię q̄ ſi qs pfecerit:verū & acceptū ſacrifitiū deo imolabit. Hęc lętabilior victima eſt apud deū q̄ nō pecudū ſanguine:ſed hois pietate placat. quē deū (quia iuſtus eſt) ſuam & ip̄m lege ſua & conditione pſequit:miſeretur ei quē viderit miſericordē inexorabilis eſt ei:quā p̄cātib⁹ cernit immitē. Ergo vt hæc oīa quæ deo placent:facere poſſimus:contemnenda eſt pecunia:& ad cæleſtes tranſferenda theſauros:vbi fur nō effodiat:nec rubigo conſumet:nec tyrannus eripiat. Sed nobis ad ęternam opulentiam deo cuſtode ſeruetur.

Fides quoq; magna iuſtitiæ pars eſt:quæ maxime a nobis qui nomē fidei gerimus:conſeruanda eſt:quæ præcipue in religione:quia deus prior eſt & potentior q̄ homo. Et ſi eſt glorioſus pro amicis:pro parentibus pro liberis id eſt pro homine ſuſcipere mortem:& qui hoc fecerit:diuturnam me

moriam laudemq; conſequitur: quanto magis ꝓ deo: qui põ tæternam vitaꝫ pro tẽporali morte põſtare. Itaq; cum inciderit huiuſmodi neceſſitas: vt diſcedere a deo: atq; ad ritus gẽtiũ trãſire cogamur: nullus nos metus: nullus terror inflectat: quominus tradit amico: his fidẽ cuſtodiamus. Deus ſit ante oculos: ſit in corde: cuius interno auxilio dolor viſcerũ: & adhibita corpori torméta ſuperenť. Nihil tunc aliud q̃ vitæ immortalis præmia cogitemus. Ita facile & diſſipandi aut vrendi artus fuerit tolerabimꝰ: q̃ nos tyrannicæ dominationis amentia molieť. Poſtremo ipſam mortem non iuiti aut timidi: ſed libenter & interriti ſubire nitamur: vt ſciamus quali apud deũ gloria ſumus futuri: triũphato ſeculo ad promiſſa veniẽtes. Quibus bonis: quanta beatitudine breuia hæc pœnaꝫ mala: & huius vitę dãna pẽſemus. Quod ſi facultas huiꝰ gloriæ deerit: habebit fides etiã i pace mercedẽ. teneať ergo in oibus vitæ officijs: teneať in matrimonio. Nõ enim ſatis eſt: ſi aut alieno thoro: aut lupanari abſtineas. Qui habet cõiugeꝫ: nihil quęrat extrinſecus: ſed contentus ea ſola caſtiget. Inuiolati cubilis ſacramẽta cuſtodiat. Adulter. n. deo & pro icæſtus: qui abiecto iugo vel in liberã: vel in ſeruã peregrina voluptate luxuriat. Sed ſicut fœmina caſtitate vinculis obligata eſt: & ne aliud cõcupiſcat: ita vir eadẽ lege teneať: quo deus ex viro vxorem vniꝰ corporis cõpage ſolidauit. Ideo p̃cepit nõ dimitti vxorem: niſi crimine adulterij deuictã: & nunq̃ cõiugalis fœderis viculũ: niſi ſuperit reſoluať. Illud quoq; ad cõſumandã pudicitiam iungiť: vt non modo peccatum abſit: verum etiã cogitatio. Pollui. n. mentem: q̃uis inani cupiditate manifeſtũ eſt. Itaq; iuſtũ hominẽ qui ſcit ſe nec facere oportere: nec velle. Purganda eſt igiť cõſcientia: quã deus peruidet: q̃ falli non poteſt. Euacueť omni labe pectus: vt tẽplum dei eſſe poſſit: quod non auri: nec eboris nitor. ſed fidei & caſtitatis fulgor illuſtrat. Sed enim hæc omnia difficilia ſunt homini: nec patiť conditio fragilitatis naturę quenq̃ ſine macula. Vltimum ergo remediuꝫ illud eſt vt confugiamus ad penitentiam: q̃ nõ minimum locum inter virtutes habet. quia ſui correctio ẽ: vt cũ forte aut re aut verbo lapſi fuerimus: ſtatim reſipiſcamꝰ: ac nos deliquiſſe fateamur: oremuſq; a deo veniam: quã pro ſua miſericordia non negabit: niſi perſeuerabimus in errore. Magnum eſt pœnitentię auxilium: magnum ſolatiuꝫ. Illa eſt vulnerum peccatorumq; ſanatio: illa ſpes: illa portus ſalutis: quã qui tollit: viam vitæ ſibi amputat. quia nemo eſſe tam iuſtus poteſt: vt nunq̃ ſit ei pœnitentia neceſſaria. Nos vero & ſi nullum ſit peccatum: confiteri non debemus: & pro debetis noſtris idẽtideꝫ deprecari: gratias agere etiam in malis. Hoc enim ſemper obſequium domino deferamus.

DVmilitas enim chara & amabilis deo eſt: q cum magis ſuſcipiat peccatorem cõfitẽtẽ: quẽ in regnis cęleſtibus faciet pro humilitate ſublimari. Hæc ſunt quæ debet cultor dei exhibere. Hęc ſunt victimę hoc ſacrificiu3 placabile. Hic verus eſt cultus: cum homo mentis ſuę pignora in aram dei confert ſumma illa maieſtas hoc cultore lętatur. Hunc vt filium ſuſcipit ſibi: quia domu3 imortalitatis impartitur: de qua nunc mihi diſſerẽdum eſt: & arguẽda eſt perſuaſio eo3 qui extingui animas cũ corporibus putauerunt: q quia necdũ ſciebãt: nec arcanũ mundi ſpicere poterant: ne hominis quidem aiæq3 rõnem cõpræhenderunt. Quomodo. n. poſſent ſapiẽtia prouidere qui ſcientiã nullo modo habẽt? Negantes ergo nullam prouidentiam vtiq3 deum: qui fons & caput eorũ eſt negauerunt. Sequebatur vt ea quę ſunt aut ſemp fuiſſe dicerent aut ſua ſponte eſſe nata: aut minutoru3 ſeminũ cõglobatione cõcreta: ſemper fuiſſe dici poteſt: q3 teſtes vi ſubiacent quia ipſu3 enim eſſe ſine aliquo initio nõ poteſt ſua ſponte: aut in his naſci põt: quia nulla eſt ſine ratione natura. Semina enim principalia quomodo eẽ potuerũt: cũ & ſemina exordijs oriant: & viciſſim rex ex ſeminibus Nullum igit ſemen eſt qđ originẽ non habet. Sic factum eſt vt cum putarent mundũ nulla prouidentia factũ: ne hominẽ quide3 putarẽt aliqua ratione generari. Quod ſi nulla eſſet in fingendo homine ratio verſata: immortalem igit animã eſſe poſſe. Alij vero ex aduerſo: & deũ eſſe vnũ: & ab eo mundũ factum: & hominẽ eum factũ: & animas eſſe immortales exiſtimauere. Sed cum ea ſenſerũt huiuſmodi. nõ tanti diuini operis atq3 cõſilij: nec cauſas: nec rationes nec exitus perſpexerũt: vt omne veritatis arcanũ cõſumarẽt: atq3 veluti fine cõcluderent. Sed quia illi facere nõ potuerunt: quia veritatẽ perpetuo nõ tenebãt: nobis faciendũ eſt: qui eã cognouimus: deo annunciãte. Cõſideremus igit quæ rõ fuerit huius tanti tãq3 imenſi operis fabricãdi. Fecit deus mundũ ficut Plato exiſtimauit: ſed cur fecit nõ oſtẽdit: quia bonus inquit: & inuidens nulli fecit q̃ bona ſunt. At cum videmus in rerum natura & bona eſſe & mala. Poteſt ergo exiſtere p uerſus aliquis qualis fuerit Atheus ille: & Theodorus: & Platoni reſpondere: immo quia malus eſt: fecit quę mala ſunt. Quomodo illũ redarguet: ſi quę bona ſunt defecit? Vnde igit in mala eruperunt: q̃ plerumq3 etiã bonis p̃ualent. in materia inquit cõtinebant. Si mala: igitur & mala vt aut nihil fecerit deus: aut ſi bona tantum fecit: æterniora ſunt mala q̃ facta nõ ſunt q̃ bona quæ habuerũt exordiũ. Finẽ igitur habebunt quę aliqñ cœperunt: & permanebunt quæ ſemper fuerunt. Mala igit potiora ſunt. Si autẽ potiora eſſe non poſſunt: neq3 eterniora quide3 poſſunt. Ergo aut vtraq3 ſemper fuerunt: aut deus

ocioſus: aut vtraq; ex vno fonte fluxerunt. Eſt.n.cõueniens vt deus oia fecerit potius q̃ nihil ergo ſecundũ ſententiã Platonis: ideo deus & bonus eſt: quia bona facit: & malus qa mala. Qđ ſi fieri nõ põt: apparet nõ ideo factũ eẽ a deo mũdũ: qa mundꝰ bonus eſt: quoniaꝫ.n. cõplexus & bona & mala: nec fecit ꝓpter ſe qcq̃: ſed propter aliud. Domꝰ.n.ędificaſ: nõ ad hoc ſolũ vt ſit domꝰ: ſed vt ſuſcipiat & tueatur habitãtẽ. Itẽ nauis fabricaſ nõ ad hoc: vt nauis videatur: ſed vt in ea poſſint hoies nauigare. Vaſa aũt fiunt nõ vt vaſa ſint ſolũ ſed vt cą piant quæ ſunt vſui neceſſaria. Sic & mũdũ deus ad vſuꝫ aliquẽ fecerit neceſſe eſt. Stoici aũt cã hominũ factũ eſſe: & recte. Hoies.n. fruuntur his oibus bonis: quæ mundꝰ in ſe continet. Sed ipſi hoies curiacti ſunt: aut qđ in illis habeat illa fabricatrix ꝓuidẽtia nõ explicãt. Immortales eſſe aiaſ idẽ Plato affirmat: ſed cur: aut qñ: aut quõ: aut ꝑ quẽ imortalitatẽ aſſequanť: aut qđ nõ tm̃ illud myſteriũ curi hi qui ſunt immortales futuri: prius mortales naſcanť. Deinde decurſo tẽporis vitæ ſpatio atq; abiectis fragilium corporum exuuijs: ad æternã illã beatitudinẽ tranſferanť: nõ cõpræhendit denicq; nec iudiciuꝫ dei nec diſcrimẽ iuſti & iniuſti explicauit: ſed aias quæ ſe ſceleribus immerſerint: hacten? condẽnare purauit: vt i pecudib? renaſcanť: & ita peccatoꝝ ſuoꝝ luere pœnas: donec rurſus ad figuras hoiꝫ reuertantur: & hoc fieri ſemper: nec circa finem tranſmeandi ludꝫ mihi neſcio queꝫ inducit ſomnio ſimilem: cui nec ratio vlla: nec dei gubernatio: nec conſilium aliquod ineſſe videatur.

QUicã nunc: quę ſit illa ſententia quã nec hi quidez qui vera dixerũt: collatis in vnũ cauſis atq; factionibus cõnectere potuerunt. Factus a deo mundꝰ: vt homines naſcerentur. Naſcunť aũt homines: vt deum parentem agnoſcant: vt colant in quo iuſticia eſt. Colunt vt mercedeꝫ imortalitatis accipiãt. Accipiunt imortalitateꝫ: vt in æternum deo ſeruiẽt. Vides ne quemadmodũ ſibi cõnexa ſint: & prima cũ mediſs: & media cũ extremis? Inſpicianť ſingula: & videamꝰ vtrũ ne illis ratio quoq; ſubſiſtat. Fecit ergo deus mundũ ꝓpter hoiem. Hoc qui nõ videt: non multum diſtat a pecude. Quis cęlum ſuſpicit: niſi homo? Quis ſolem? Quis aſtra? Quis opera dei mirať: niſi homo? Quis colit terram? Quis ex ea fructum capit? Quis nauigat mare? Quis piſces? Quis volatilia? Quis quadrupedes habet in poteſtate: niſi homo? Cũcta igiť ꝓpter hominẽ deꝰ fecit: qa vſui hominuꝫ cũcta ceſſere. Recte ergo viderũt philoſophi: ſed illud quod ſequiť non viderunt: q; ipſum hominẽ ꝓpter ſe fecerit. Erat enim conſequens & neceſſarium: & pium: & cũ hominis cauſa tantã operã molitus ſit: cum tm̃ illi honoris: tantum illi poteſtatis: vt domineť mundo: & homo agnoſceretur: dominum

tantorũ beneficiorũ auctorẽ fecit: & mundum ꝓpter ipſum. vt ei cultum & honorem debitum redderet. Hęc Plato aberrauit: hic pdidit quam primum arripuerat veritatẽ: cum de cultu eius dei quem conditorem rerum ac parentem fatebatur: obticuit: nec itellexit hominem deo poteſtatis vinculis eſſe religatum: vnde ipſa religio notaꝛ. Et hoc eſt ſolum propter quod immortales animę fiant. Senſit tamẽ ęternas eſſe: ſed non per gradus ad eam ſententiam deſcendit. Amputatis enim mediis: incidit totius in veritatem: quaſi per obruptuꝫ aliquod præcipitiũ nec vlterius progreſſus eſt: quoniam caſu ad eaꝫ non ratione peruenerat. Colendus eſt igiꝛ deus: vt per religionem: quę eadem iuſtitia eſt accipiat homo a deo immortalitatem: nec eſt vllum aliud pręmiuꝫ piæ mentis quæ ſi eſt inuiſibilis non poteſt ad inuiſibili deo niſi inuiſibili mercede donari. Plurimis vero argumẽtis colligi poteſt æternas eſſe animas. Plato ait q̃ per ſeipſum ſemp mouet: neq; principium motus: neq; finem non habere. Animum autem homis per ſe ſemper moueri: ꝙa ſit ad cogitandum mobilis: ad inueniendum ſoleꝛs: ad pcipiendum facilis: ad diſcendum capax: & qui pręterita teneat: p̃ſentia cõpręhendat: futura ꝓſpiciat: multarũq; rerum & artium ſcientiam complectatur immortalem eſſe ſiquidem nihil habeat in ſede terreni ponderis labe cõcretũ. Pręterea ex virtute aut voluptate intelligiꝛ æternitas animæ: voluptas omnis cõmunis animalibus. Virtus ſolius eſt hominis. Illa vitioſa eſt: hæc honeſta. Illa ſecundũ naturam: hęc aduerſa naturæ. Niſi anima immortalis eſt: virtus enim pro fide: pro iuſticia nec egeſtatem timet: nec exilium metuit: nec carcerem perhorreſcit: nec dolorẽ reformidat: nec mortem recuſat. Quę quia natura contraria ſunt: aut ſtultitia eſt virtus: ſi & commoda impedit: & vitæ nocet. Aut ſi ſtultitia non eſt: ergo anima immortalis eſt: & ideo præſentia bona contemnit: alia ꝙa ſunt alia potiora quę poſt diſſolutionem ſui corporis aſſequaꝛ. Illud aũt maximũ argumentũ imortalitatis: quo deum ſolus homo agnoſcit. In mutis nulla ſuſpicio religionis: quia terrena proſpiciunt. Homo ideo rectus cœlũ aſpicit: vt deũ q̃rat. An poteſt ergo eſſe mortalis: qui imortalem deſiderat? Non poteſt eſſe ſolubilis: qui cum deo & vultu: & mẽte communis eſt. Denicq; cęleſti elemento quod eſt ignis homo ſolus vtiꝛ. Si enim lux per ignem: vita per lucem: appareꝛet eum qui vſum ignis habet nõ eſſe mortalem: quoniam id illi proximum id familiare eſt: ſine quo non poteſt nec lux nec vita conſtare. Sed quid argumentis colligimus æternas eſſe animas: cum habeamus teſtimonia diuina? Id enim ſacræ litteræ acvoces prophetarum docent. Quod ſi cui parum videatur: legat carmina Sybillaruꝫ. Apollinis quoq; Milleſij reſponſa conſideret: vt intelligat deliraſſe:

Democritũ:& Epicurũ & Dicearchũ:qui ſoli omniũ mortaliũ:qđē euidēs negauerũt. Cõfirmata imortalitate:ſupeſt dicere a quo ei tri buaſ cum cętera& cõſtituta diuinit⁹ tempora cõpleri cœperit:iteri tũ & conſumationē rerũ fieri neceſſe eſt vt inoueſ a deo mundus. Id vero tempore i,pximo eſt:quãtũ de numero annorũ:deq; ſignis quę p̃dicta ſunt a phīs colligi poteſt. Sed cum ſint innumerabilia quę de fine ſęculi & cõſumatione temporum dicta ſunt:ea ipſa quæ dicunt nuda ponenda ſunt:qm̃(vt teſtimonijs vtamur)īmenſum eſt:ſi quis illa deſiderat:aut nobis minus credit: adeat ad ſacrarium cœleſtiuz lr̃arum:quarum fide iſtructior erraſſe phōs ſentiat:qui aut ęternum eſſe hunc mundum:aut infinita eſſe annorum milia putauerunt:ex quo fuerit iſtruct⁹. Nondum.n.ſex milia completa ſunt:quo numero conſūmato tum demum malum omne tolleſ:vt regnet ſola iuſtitia quod quaten⁹ euenturũ ſit paucis explicabo.

HAec autem a ꝓphetis&vatibus futura dicunt:cum cœperit mundo finisvltim⁹,ppinquare:malitia ſualeſcit:omnia vitioruz& fraudum genera crebreſcent. Iuſtitia iteribit fides/pax/miſericordia/pudor/veritas non erit. Vis & audacia pręualebit. Nemo quicq̃ habebit:niſi male partum:manuq; defenſum. Si qui erunt boni:prædæ ac ludibrio habebunt. Nemo pietatem parētibus exhibebit. Nemo infantis aut ſenis miſerebitur:auaritia:libido vniuerſa corrumpent. Erunt cædes & ſanguinis effuſiones. Erũt bella non modo externa & finitima:verum etiam inteſtina. Ciuitates inter ſe belligerabunt. Omnis ſexus & omnis ætas arma tractabunt. Non imperij dignitas conſeruabitur. Non militiæ diſciplina: ſed more latrocinij deprædatio & vaſtatio fiet. Regnum multiplicabitur & decem viri occupabunt orbem:& patientur:& vorabunt:& exiſtet longe potentior ac nequior. Qui tribus deletis Aſiam poſſidebit:cæteris in poteſtate ſua redactis & aſcißis:vorabit omnē terrā leges nouas ſtatuet:veteres abrogabit. Rempu. ſuā faciet:nomē imperij ſedēq; mutabit. Tunc erit temp⁹ ifandum & execrabile:quo ne mini libeat viuere. Deniq; i eum ſtatum res cadet:vt omnes viuos lamentatio:mortuos gratulatio ſequatur. Ciuitates & oppida interibunt:modo ferro & igni modo terremotibus crebris:modo aquarũ inundatione. modo peſtilentia & fame. Terra nihil feret aut frigori b⁹ nimijs:aut caloribus ſterilis. Aqua omnis partim mutabiſ i cruorem: partim in amaritudine vitiabitur:vt nihil ſit nec ad cibos vtile nec ad potum ſalubre. His malis accident prodigia homibus ad timorem. Cometæ crebro apparebunt. Sol ꝓpetuo ſqualore fuſcabiſ. Lunaz color ſanguinis obūbrabit: nec amiſſæ lucis dāna reparabit. Stellæ omnes decidēt:nec temporibus ſua ratio conſtabit:hyemeac

æſtate confuſis. Tunc & annus: & menſis & dies breuiabit & hanc eſſe mundi ſenectutem & deffectionem Triſmegiſtus elocutus ẽ: q̃ cum venerit: adeſſe tempus ſciendũ eſt: quo deus ad cõmutandũ ſęculum reuertat. Inter autem hęc mala ſurget rex impius non modo generi hominum: ſed etiam deo inimicus. Hic reliquias illius prioris tyrãni conteret: cruciabit: vexabit iterimet. Tunc etiã lachrymæ luges & gemitus prepetes: & ad eũ caſſę preces: nulla requies ad formidinẽ: & ſõnus ad quietem. Dies cladẽ nox metus augebit ſẽper. Sic orbis terrarum pene ad ſolitudinẽ hominũ rediget. Tunc ipius iuſtos homines ac diuites deo duobus & quadraginta menſibus ꝑſequetur: & ſe coli iubebit vt deus. Se.n. dicet eſſe deu3: cum ſit antichriſtus: qui vt erit aduerſarius: & vt ei poſſit accipiet poteſtatẽ mirabilia faciendi: vt ignis deſcẽdat de cœlo: vt ſol reſiſtat a curſu: vt imago quã poſuerit locatur. Quibus prodigiis alliciet multos: vt adorarẽt eũ ſignũq; eius in manu aut in fronte ſuſcipiant. Et qui non adorauerit: ſignũq; ſuſceperit: exquiſitis cruciatib⁹ morieť. Ita fere duas partes exterminabit tertia in deſertas ſolitudines fugiet. Sed ille vetere via implicabili furens adducet exercitum: & obſidebit mõtẽ quo iuſti confugerint. Qui cũ ſe viderint circunfuſos: implorabunt auxilium dei voce magna: & exaudiet eos deus: & immittet eis liberatorem. Tunc cælum intẽpeſta nocte patefiet & deſcendet. Chriſt⁹ in virtute magna: & antecedet eũ claritas ignea: & virt⁹ iẽſtimabilis angelo3: & extinguet ois illa multitudo impiorum: & torrẽtes ſanguinis current: & ipe ductor effugiet: atq; exercitu ſæpe reparato: quartũ ꝑliũ faciet: quo captus cũ cæteris tyrãnis tradetur exuſtioni. Sed & ipſe dæmonũ priceps auctor & machinator malo3: cathenis igneis alligatus cuſtodiæ dabit: vt pacem mund⁹ accipiat: vt vexata ęculis terra requieſcat. Pace igit parata: compreſſoq; omni malo. rex ille iuſtus & victor: iudicium magnu3 de viuis & mortuis faciet ſuper terram: & viuentibus quidem iuſtis tradet in ſeruitutẽ gentes vniuerſas. Mortuos aũt ad æternã vitam ſuſcitabit: & in terra cũ his ipſe regnabit: & condet ſanctã ciuitatẽ: & erit regnũ iuſtorũ mille annis. Per idem tẽpus ſtellæ candidiores erũt: & claritas ſolis augebit: & luna non patiet diminutionẽ. Tũc deſcendet a deo pluuia benedictionis matutina & veſpertina: & omnẽ frugẽ terra ſine labore hominum procreabit. Stillabũt mella de rupibus: lactis & vini fontes exuberabunt. Beſtię depoſita feritate mãſuefcent. Lupus inter pecudes errabit innoxius. Vitulus cũ leone paſcetur. Colũba cũ accipitre cõgregabit. Serpẽs virus nõ habebit. Nullũ animal viuet ex ſanguine. Omnibus. n. deus copioſum atq; innocentẽ victũ dabit. Peractis vero mille annis: ac reſoluto dęmonũ pricipe: rebellabit gẽtes aduer/

Triſmegiſtus.

ſus iuſtos: & veniet innumerabilis multitudo ad expugandã delendamq; ſanctorũ gentẽ. Cõcutiet enim a fundamentis ſuis terram. & corruet ciuitates: & pluet ſuper impios ignem cum ſulfure & grãdine: & ardebũt: & ſe inuicẽ trucidabunt. Iuſti vero pauliſper ſub terra latebunt: donec ꝓditio fiat gẽtiũ: & exibũt poſt diẽ tertiũ: & videbũt cãpos cadauerũ opertos. Tunc fient terræ motus: & ſcindẽt ſe mõtes: & ſubſident in altitudine vallis ꝓfundę: & cõgerent in ea corpora mortuorũ: & vocabit nomẽ eius polyandrum. Poſt hæc renouabit mundũ: & tranſformabit iuſtos in figuram angelorum: vt timor talitatis veſte donati ſeruiant deo in ſempiternũ. Tũc. n. impij reſurgent nõ ad vitam: ſed ad pœnã. eiſq; ſecunda reſurrectio facta deum excitabit: vt ad perpetua tormenta dãnet: æternis ignib⁹ traditi meritа pro ſcelerib⁹ ſuis ſoluã. Hęc omnia vera: omniũ conſona adminiſtratione p̃dicta: cũ eadem Triſmagiſtus: eadẽ Idaſpes: eadẽ Sybillę cõcinerunt: dubitari nõ poteſt. Curæ ſpes oẽs vitę: ac ſalutis in ſola regione dei ſit poſita. Itaq; niſi homo ſuſcęperit: quem deus ad liberationem miſit: qui miſſus eſt: niſi ſummum deũ p eũ cognouerit: mandata eius legemq; ſeruauerit. in eas incidet pœnas: de qbus locuti ſumus. Proinde fragilia contemnanda ſunt: vt ſolida cõſequamur Spernenda terrena: vt cæleſtibus honoremur. Tẽporalia fugiẽda: vt ad ęterna veniamus. Erudiat ſe quiſq; ad iuſticiã. firmet ad cõtinentiã: p̃paret ad agonẽ: inſtruat ad virtutem: vt ſi forte aduerſari⁹ indixerit bellũ: nulla vi: nullo terrore. nullis cruciatibus a recto & bono diuellatur. Non ſe ſubſternat inſenſibilibus figmentis. ſed verum & ſolũ deum rectus cognoſcat. Abijciat voluptates: quarũ illecebris anima ſublimis deprimit ad terram: Teneat innocentiã. Proſit q̃plurimis: incorruptibiles ſibi theſauros bonis operib⁹ acquirat: vt poſſit deo iudice pro virtutis ſuę meritis: vel coronam fidei: vel præmiũ immortalitatis adipiſci. τελοσ.

¶ Lactantij Firmiani Nephythomon tractatus finis.

L. Cœlij Lactantij Firmiani de Phœnice carmina incipiunt.

St locus in primo felix oriente remotus
Qua patet æterni maxima porta poli.
Nec tantum æſtiuo hyemiſq; propinquus ad ortus
In quo ſol verno fundit ab axe diem
Illic planicies tractus diffundit apertos:
Nec tumulus creſcit: nec caua vallis hiat.

Sed noſtros montes:quorum iuga celſa putantur:
Per bis ſex vlnas eminet ille locus.
Hic ſolis nemus eſt:&conſitus arbore multa
Lucus:perpetuæ frondis honore virens.
Cum Phaetonteis flagraſſet ab ignibus axis:
Ille locus flammis inuiolatus erat.
Et cum diluuium merſiſſet fluctibus orbem:
Deucalioneas exuperauit aquas
Non hunc exangues morbi:non ægra ſenectus
Nec mors crudelis:nec metus aſper adit.
Nec ſcelus infandum:nec opum veſana cupido:
Aut metus:aut ardens cædis amore furor.
Luctus acerbus abeſt:& egeſtas obſita pannis:
Et curæ inſomnes:& violenta fames.
Non ibi tempeſtas:nec vis furit horrida venti:
Nec rigido terram rore pruina tegit.
Nulla ſuper campos tendit ſua vellera nubes:
Nec cadit ex alto turbidus humor aquæ.
Sed fons in medio eſt:quem viuum nomine dicunt:
Perſpicuus lucens: dulcibus vber aquis.
Qui ſemel erumpens per ſingula tempora menſum
Duodecies vndis irrigat omne nemus.
Hic genus arboreum procero ſtipite ſurgens
Non lapſura ſolo mitia poma gerit.
Hoc nemus:hos lucos auis incolit vnica phœnix:
Vnica ſic viuit morte refecta ſua.
Paret &obſequitur Phœbi mem oranda ſatelles:
Hoc natura parens munus habere dedit.
Lutea cum primum ſurgens aurora rubeſcit:
Cum primum roſea ſidera uce fugat.
Ter quater illa pias immergit corpus in vndas:
Ter quater e viuo gurgite libat aquam.
Tollitur:ac ſummo conſedit in arboris altæ
Vertice:quę totum deſpicit vna nemus.
Et conuerſa nouos phœbi naſcentis ad ortus
Expectat radios:& iubar exoriens.
Aſt vbi ſol pepulit fulgen tis lumina portæ:
Et primum emicuit luminis aura leuis.
Incipit illa ſacri modulamina fundere cantus:
Et mira lu cem voce ciere nouam.

Quam nec iuleæ voces: nec tibia poſſit
Muſica cyrreis aſſimilare modis.
Sed neq; olor moriens imitari poſſe putatur:
Nec cylleneæ fila canora lyræ.
Poſtq̃ Phœbus equos in aperta refudit olympi:
Atq; orbem totum perculit vſq; means.
Illa ter alarum repetito verbere plaudit:
Non errabilibus nocte dieq; ſonis.
Atq; eadem celeres etiam diſcriminat horas:
Igniferumq; caput ter venerata: ſilet.
Antiſtes nemorum luce veneranda ſacerdos
Et ſola arcanis conſcia Phœbe tuis.
Quę poſtq̃ vitæ iam mille peregerit annos
Ac ſe reddiderint tempora longa grauem.
Vt reparet laſſum ſpatijs vrgentibus æuum:
Aſſueti nemoris dulce cubile fugit.
Cumq; renaſcendi ſtudio loca ſancta reliquit:
Tunc petit hunc orbem: mors vbi regna tenet.
Dirigit in Syriam celeres longęua volatus:
Phœnicis nomen cui dedit ipſa vetus.
Secretoſq; petit deſerta per auia lucos
Hic vbi per ſaltus ſilua remota latet.
Tum legit aereo ſublimem vertice palmam
Quę gratum phœnix ex aue nomen habet.
Quam nec dente potẽs animal perrumpere poſſit
Lubricus aut ſerpens: aut auis vlla rapax.
Tum ventos claudit pendentibus æolus antris
Ne violent flabris aera purpureum
Neu concreta notho nubes per inania cœli.
Summoueat radios ſolis: & obſit aui.
Conſtruit inde ſibi ſeu nidum: ſiue ſepulchrum
Nam perit: vt viuat: ſe tamen ipſa creat.
Colligit hinc ſuccos: & odores diuite ſilua:
Quos legit aſſyrius: quos opulentus arabs:
Quos aut Pygmææ gentes: aut India carpit:
Aut molli generat terra Sabęa ſinu.
Cinama dehinc: auraq; procul ſpirantis amomi
Congerit: & mixto balſama cuꝫ folio.
Non caſſiæ mitis: non olentis vimen achanti
Nec thuris lachrymæ guttaq; pinguis abeſt.

His addit teneras nardi pubentis ariſtas:
Et ſociat mirrhę paſcua grata nimis.
Protinus in ſtrato corpus mutabile nido:
Vitaliq; thoro membra quiera locat.
Oreq; dehinc ſuccos membris circumq; ſupraq;
Inijcit exequijs immoritura ſuis.
Tunc inter varios animam commendat odores:
Depoſiti tanti nec timet illa fidem.
Interea corpus genitali morte peremptum
Aeſtuat: & flammas protulit ipſe calor.
Aereoq; procul de lumine concipit ignem
Flagrat: & ambuſtum ſoluitur in cinerem
Hos velut in maſſam cineres in morte coactos
Conflat: & effectum ſeminis inſtar habet.
Hinc animal primum ſine membris fertur oriri
Sed fertur vermis lacteus eſſe color.
Creuerit immenſum ſubito cum tempore certo:
Seq; oui teretis colligit in ſpeciem.
Inde reformatur qualis fuit ante figura:
Et phœnix ruptis pullurat exuuijs.
Ac velut agreſtes cum filo ad ſaxa tenentur:
Mutari pennæ papilione ſolent.
Non illi cibus eſt noſtro conceſſus in orbe:
Nec cuiq̃ implumem paſcere cura ſubeſt.
Ambroſios libat cęleſti nectare rores:
Stellifero teneri qui cecidere polo.
Hos legit: his mediſs alitur in odoribus ales:
Donec maturam proferat effigiem.
Aſt vbi primæua cœpit florere iuuenta:
Euolat ad patrias iam reditura domos.
Ante tamen proprio quicquid de corpore reſtat:
Oſſaq; vel cineres: exuuiaſq; ſuas.
Vnguine balſameo: mirrhaq; & thure ſoluto
Condit: & in formam conglobat ore pio.
Quam pedibus geſtans contendit ſolis ad ortus:
Inq; ara reſidens promit in æde ſacra.
Mirandam ſeſe præſtat: præbetq; vehenti:
Tantus ibi decor eſt: tantus abundat honor:
Principio color eſt: qualis ſubſidere cœli
Mitia quem croceo punica grana legunt.

Qualis ineſt foliis: quæ fert agreſte papauer:
Cum pendens veſtit ſole rubente polus.
Hoc humeri pectuſq; decens velamine fulgent:
Hoc caput: hoc ceruix: ſummaq; terga nitent.
Caudaq; porrigitur fuluo diſtincta metallo:
In cuius maculis purpura mixta rubet.
Clarum inter pennas inſigne deſuper iris:
Pingere ceu nubem deſuper alta ſolet.
Albicat inſignis mixto viridante ſmaragdo:
Et puro cornu gemmea cuſpis hiat.
Ingentes oculos credas: geminoſq; hiacynthos:
Quorum de medio lucida flamma micat.
Aequatur toto capiti radiata corona
Phœbei referens verticis alta decus.
Crura tegunt ſquammæ flauo diſtincta metallo:
Aſt vngues roſeus pingit honore color
Effigies inter pauonis mixta figuram
Cernitur: & mixtam phaſidis inter auem.
Magniciem terris arabum quæ gignitur ales
Vix æquare poteſt: ſeu fera: ſeu ſit auis.
Non tñ eſt tarda vt volucres: quæ corpore magno:
Inceſſus pigros per graue pondus habent.
Sed leuis & velox regali plena decore.
Talis in aſpectu ſe prębet vſq; hominum.
Conuenit Aegyptus tanti ad miracula viſus:
Et raram volucrem turba ſalutat ouans:
Protinus inſculpunt ſacrato in marmore formam:
Et ſignant titulo remq; diemq; nouo:
Contrahit in cœtum ſeſe genus omne volantum:
Nec prædæ memor eſt vlla: nec vlla metus.
Alitium ſtipata choro volat illa per altum:
Turbaq; proſequitur munere lęta pio.
Sed poſtq̃ puri petuenit ad ętheris auras:
Mox redit iſta ſuis conditur illa locis:
Hęc fortunatę ſortis: natiſq; volucris:
Cui de ſe naſci prędixit ipſe deus:
Fœmina ſit: vel maſculus hæc: ſeu forteq; neutrum:
Fœlix quæ veneris fœdera nulla colit:
Mors illi Venus eſt: ſola eſt in morte voluptas:
Vt poſſit naſci: hęc appetit ante mori.

Ipſa ſibi proles:ſuus eſt pater:& ſuus hęres;
Nutrix ipſa ſui:ſemper alumna ſibi.
Ipſa quidem ſed non eadem:quia eſt ipſa:nec ipſa eſt
Aeternam vitam mortis adepta bono.
Ouidi. methamor. De phœnice.

Nec tamen ex alijs generis primordia ducit
Vna ẽ quæ reparet: ſeq; ipſa reſeminat ales
Aſſyrij phœnica vocãt:nõ fruge nec hęrbis
Sꝫ lachrymis thuris: & ſucco viuit amomi.
Hæc vbi quinq; ſuæ compleuit ſęcula vitæ:
Ilicis in ramis:tremulæq; cacumine palmæ
Vnguibus ac puro nidum ſibi conſtruit ore;
Quo ſimul ac caſias:& nardi leuis ariſtas:
Quaſſaq; cum fulua ſubſtrauit cinama myrrha.
Se ſuper imponit:finitq; in odoribus ęuum.
Inde ferunt totidem quæ viuere debeat annos
Corpore de primovolucrem phœnica renaſci.
Dantes.

Oſſi per li gran ſaui ſe confeſſa
Che la phœnice muore: epoi renaſce
Che al cinquecenteno anuo ſe repreſſa.
Hęrba ne biada in ſuavita non paſce.
Ma ſol de incenſo lachrymæ & amomo:
E nardo:& myrrha ſon le vltime phaſce.

L. Cœ Lactantij Firmiani de Reſurrectiõis dominicæ die.

Alue feſta dies toto venerabilis æuo:
Qua deus infernũ vicit:& aſtra tenet.
Tẽpora florigero rutilant diſtincta ſereno:
Et maiore poli lumine porta patet.
Altius igniuomum ſolem cæli orbita ducit:
Qui vagus oceanas exit & intrat aquas.
Armatus radijs elementa liquentia luſtrans:
Hac in nocte breui tendit in orbe diem.
Splendida ſincero producunt ęthera vultu:
Lętitiamq; ſuam ſydera clara probant.
Terra ferax vario fundit munuſcula cultu:
Cum bene vernarit reddit & annus opes.

Mollia purpureum pingunt violaria campum:
Prata virent herbis: & micat herba comis.
Paulatim ſubeunt ſtellantia lumina florum:
Floribus arrident gramina cuncta ſuis.
Semine depoſito late ſeges exilit aruis:
Spondens agricolę vincere poſſe famen.
Caudice deſecto lachrymat ſua gaudia palmes:
Vnde merum tribuat dat modo vitis aquam:
Cortice de matris tenera lanugine ſurgens
Præparat ad partum turgida gemma ſinum.
Subq; hyemis tempus foliorum crine refuſo:
Iam reparat viridans frondea tecta nemus
Mixta ſalix: abies: corilus ſiler: vlmus: acer: nux.
Plaudit quæq; ſuis arbor amœna comis.
Conſtructura fauos apis hinc aluearia linquens
Floribus inſtrepitans poplite mella rapit.
Ad cantus reuocatur auis: quæ carmine clauſo:
Pigrior hyberno frigore muta fuit.
Hinc philomena ſuis attemperat organa cannis
Fitq; repercuſſo dulcior aura melo.
Ecce renaſcentis teſtatur gratia mundi:
Omnia cum domino dona rediſſe ſuo.
Namq; triunphanti poſt triſtia tartara Chriſto:
Vndiq; fronde nemus: gramina flore fauent.
Legibus inferni oppreſſis ſuper aſtra meantem:
Laudant rite deum lux: polus: arua. fretum.
Qui crucifixus erat deus ecce per omnia regnat.
Dantq; creatori cuncta creata precem.
Monilitas anni: menſum: lux alma dierum:
Hortarum ſplendor ſtridula: cuncta fauent.
Hinc tibi ſilua comis: claudit quoq; campus ariſtis:
Hinc grates tacito palmite vitis agit.
Hinc tibi nunc auium reſonant virgulta ſuſurro
Has inter nimio paſſer amore canit.
Chriſte ſalus rerum: bone conditor: atq; redemptor:
Vna progenies ex deitate patris.
Irrecitabiliter manans de corde parentis:
Verbum ſubſiſtans: & patris ore potens.
Aequalis: concors: ſocius: cum patre coæuus:
Quo ſumpſit mundus principe principiu3.

Aethera ſuſpendis:ſola congeris æquora fundis:
Quęq; locis habitant:quę moderata vigent:
Qui genus humanum cernens merſum eſſe profũdo
Vt hominem eriperes:es quoq; factus homo.
Nec noſtro tantum voluiſti e corpore naſci:
Sed caro:quæ naſci pertulit:atq; mori.
Funeris exequias pateris nouus auctor:& orbis:
Intra mortis iter dando ſalutis opem.
Triſtia ceſſarunt infernæ vincula legis:
Expauitq; chaos luminis ore premi.
Depereunt tenebræ Chriſti fulgore fugatæ:
Aeternæ noctis pallia craſſa cadunt.
Sollicitam ſed redde fidem precor:alma poteſtas:
Tertia lux rediſt:ſurge ſepulte meus.
Non decet vtvili tumulo tua membra tegantur
Non precium mundi vilia ſaxa premãt.
Indignum eſt cuius clauduntur cuncta pugillo
Vt tegat incluſum rupe vetante lapis.
Lintea tolle precor:ſudaria linque ſepulchro
Tu ſatis es nobis:& ſine te nihil eſt.
Solue cathenatas inferni carceris vmbras:
Et reuoca ſurſum quicquid ad ima ruit.
Redde tuam faciem:videant vt ſęcula lumen:
Redde diem:qui nos:te moriente fugit.
Sed plane impleſti remeans pie victor olympi:
Tartara preſſa iacent:nec ſua iura tenent
Inferus inſaturabiliter caua guttura pandens
Qui raperet ſemper fit tua præda deus.
Eripis immenſum populum de carcere mortis:
Et ſequitur liber:quo ſuus autor abis.
Euomuit abſorptam pauida fera bęlua plebem:
Et de fauce lupi ſubtrahit agnus oues.
Hic tumulum repetens poſt tartara carne reſumpta
Belliger ad cœlos ampla trophea refers.
Quos habuit pœnale chaos:iam reddidit iſte:
Et quos mors peteret:hos noua vita tenet
Rex facer ecce tui radiat pars magna trophæi
Cum puras animas ſacra lauachra beant.
Candidus egreditur niridis exercitus vndis:
Atq; vetus vitium purgat in amne nouo.

Fulgentes animas veſtis quoq; candida ſignat:
Et grege de niueo gaudia paſtor habet.
Addit hac fœlix concors mercede ſacerdos:
Qui dare vult domino dupla talenta ſuo.
Ad meliora trahens gentili errore vagantes:
Beſtia ne raperet munit ouile dei.
Quos prius Eua nocens infecerat:hos modo reddit:
Eccleſiæ paſtor vbere lacte ſinu.

¶ Lactãtius in ꝓlogo libri quinti diuinarꝝ inſtitutionũ. Septimius quoq; Tertullianꝰ fuit omni gñe lrarũ peritus. Sed in eloquendo parum facilis: & minꝰ comptꝰ: & multũ obſcurus fuit. Et aliquãto poſt de apologetico ſic inſit. Tertullianꝰ chriſtianorum cauſã plene perorauit in eo libro: cui apologetico nomen eſt. Hoc & Hiero. in viris illuſtribus. Tertullianꝰ preſbyter ꝓuinciæ aphricæ: patre centurione ꝓconſulari: acris & vehemẽs ingenij fuit: Multaq; ſcripſit volumina. Additq; Cyprianũ abſq; Tertulliani (quẽ iuglium appellabat) lectione nõ vnã diem ꝑteriſſe: & alia de eodẽ dicit varia.

Si nõ licet Ad hãc ſolã ſpẽm. i. formã vel modũ de xp̃ianis iudicandi.

Q. Septimij Florentis Tertulliani Apologeticꝰ aduerſꝰ gẽtes. De ignorantia. Caput primum.

INon licet vobis Romani ſperij Antiſtites iapto: & ipſo fere vertice ciuitatis ꝑſidẽtibꝰ ad iudicandum palam diſpicere: & corã examiare: qđ ſit liquido in cauſa xp̃ianorũ: ſed ad hanc ſolam ſpeciem auctoritas vra de iuſticiæ diligentia in publico: aut timet aut erubeſcit inquirere. ſi de nicq; quod ꝓxime accedit domeſticis iudicijs nimis operata ſectæ huius infeſtatio obſtruit viã defẽſioni: liceat veritati vel occulta via tacitaꝝ lraꝝ ad aures veſtras ꝓuenire: nihil de cã ſua deꝑcaꝛ: quia nec de conditione miraꝛ: ſcit ſe peregrinaꝫ in terris agere: inter extraneos facile inimicos inuenire. Cęterũ genus ſedem: ſpem: gratiam: dignitatem i cœlis habere. vnũ geſtit iterdũ ne ignorata damneꝛ: quid hic deperit legibꝰ in ſuo regno dominãtibꝰ? ſi audiatur? An hoc magis gloriabiꝛ poteſtas earum: quo etiam auditam damnabunt veritatem? Cæterum inauditam ſi damnent: præter inuidiam iniquitas etiam ſuſpitionem merebuntur alicuius conſcientiæ: nolentes audire quod auditum dãnare nõ poſſint. Hãc ita q; primã cauſam apud vos collocamus iniquitatis odij erga nomen

chriſtianum. Quã iniquitatẽ idẽ titulus & honerat & reuincit: q̃ vi-
deꝛ excuſare ignorantia ſcꝫ. Quid enim iniquius: q̃ vt oderint homi
nes quod ignorant: etiam ſi res meretur odium? Tunc etenim me-
retur cum cognoſcitur an mereatur, vacante autem meriti notitia:
vñ odij iuſtꝫcia defenditur? quę non de euentu: ſed de cõſcientia pro
banda eſt. Cũ ergo propterea oderint homines quia ignorant: qua-
le ſit quod oderunt: cur non liceat eiuſmodi illud eſſe: quod nõ de-
beant odiſſe? Ita vtrumq; ex alterutro redarguimus: & ignorare il-
los dũ oderunt: & iniuſte odiſſe dum ignorant. Teſtimoniũ ignoran
tiæ eſt: q̃ iniquitatẽ dũ excuſat cõdẽnat: cuꝫ omnes: qui retro oderãt
quia ignorabant quale ſit: quod oderant: ſimul vt deſinunt ignorare
ceſſant & odiſſe. Ex his fiunt chriſtiani vtiq; de cõperto: & incipiunt
odiſſe quod fuerant: & profiteri quod oderant: & ſunt tãti quanti &
denotantur. Obſeſſam vociferantur ciuitatem in agris: in caſtellis:
in inſulis ob chriſtianos: omnẽ ſexũ: ętatẽ: conditionẽ: etiam dignita
tem tranſgredi ad hoc nomen: quaſi detrimento merent. nec tamen
hoc ipſo modo ad ęſtimationẽ alicuius latentis boni promouẽt ani-
mos. Non licet rectius ſuſpicari: non libet propius expediti. Hic tan-
tum vrbana curioſitas torpeſcit: amant ignorarę cũ alij gaudeant co
gnouiſſe. Quanto magis hos Anacharſis denotaſſet imprudẽtes de-
prudentib⁹ iudicantes: q̃ muſicos de muſicis? malõt neſcire: quia iã
oderunt: adeo qđ neſciant p̃iudicant id eſſe quod ſi ſciãt odiſſe non
poterant: qñ ſi nullũ odij debitum deꝑhẽdaꝛ optimũ vtiq; ſit deſine-
re iniuſte odiſſe. Si vero de merito conſtet: nõ modo nihil odij detra
haꝛ: ſed ãpli⁹ acquiraꝛ (Ad pſeuerãtiã etiã) iuſticię ipſius auctorita-
te. Sed nõ iõ inquit bonũ quia multos conuertit. quanti. n. ad malu
pformãꝛ: quanti trãſfugę in peruerſum? quis negat tñ quod vere ma
lum eſt: ne ipſi quidẽ quos rapit defendere pro bono audent. omne
malum aut timore: aut pudore natura perfudit. Deniq; malefici ge-
ſtiunt latere: deuitant apparere: trepidant deprẽhenſi: negant accu
ſati: nec torti quidẽ facile: aut ſemper confitenꝰ: certe condẽnati me-
rent: dinumerant in ſemetipſos mentis malę impetus. vel fato: vl'a-
ſtris imputãt: nolunt enim ſuũ eſſe: quia malum agnoſcunt. Chriſtia
nis vero quid ſimile? neminẽ pudet: neminẽ pœnitet niſi plane retro
nõ fuiſſe. Si denotatur: gloriaꝛ: ſi accuſatur non defendit. Interroga-
tus vel vltro confitetur: dãnatus gratias agit. Quid hoc mali eſt qđ
neturam mali nõ habet? Timorem: pudorẽ: tergiuerſationẽ: pœnitẽ
tiam: deplorationem. Quid hoc mali eſt: cuius reus gaudet? cui⁹ ac
cuſatio votum eſt? & pœna fœlicitas? & nõ potes dementiã dicere:
qui reuiceris ignorare. Si certũ eſt deniq; nos nocẽtiſſimos eſſe cur a
nobis ipſis aliter tractamur: q̃ pares noſtri. i. cęteri nocẽtes: cũ eiuſdẽ

nõ de euẽ
tu. Ouidi⁹
us. Care-
at ſucceſſi
bus opto
Quiſquis
ab euẽtu
facta notã
da putat.

noxę eadem tractatio deberet ꝓuenire? Quodcunq; dicimur cũ alij dicunt: & ꝓprio ore & mercenaria aduocatione vtunt ad innocẽtię ſuę cõmendationẽ. Reſpõdẽdi altercandi facultas patet: quãdo nec liceat indefẽſos: & inauditos oĩno dãnari: ſed chriſtianis ſolis nihil ꝓ mittit loqui: quod cauſam purget: quod veritatem defendat: qđ iudicẽ nõ faciat iniuſtũ. Sed illud ſoluz expectatur (quod odio publico neceſſarium eſt) cõfeſſio nominis non examinatio criminis. quando ſi de aliquo nocente cognoſcatis: non ſtatim confeſſio eo noie homicidię vel ſacrilegi vel incęſti vel publici hoſtis (vt de noſtris eulogijs loquar) contenti ſitis ad pronunciandum: niſi & conſequentia exigatis: qualitatem facti: locum numerum: tempus: conſcios ſocios.

¶ Q; varie torq̃ant chriſtiani/ac cęteri nocentes. Cap. II.

Infanticidia: infantiũ cædes.

NE nobis nihil tale cũ ęque extorquere oporteret: quod cũ falſo iactat quot quiſq; iaz infanticidia deguſtaſſet: quod incęſta cõtenebraſſet: qui coci: qui canes affuiſſent. O quãta illius præſidis gloria ſi eruiſſet aliquem: qui centum iã infantes comediſſet. Atqui inuenimus inquiſitionem quoq; in nos prohibitam. Plinius enim ſecundus: cum prouinciam regeret: damnatis quibuſdã chriſtianis: quibuſdaz gradu pulſis: ipſa tandez multitudine perturbatus: quid de cętero ageret cõſuluit tũc traianũ imperatorem: allegans ꝑter obſtinationẽ nõ ſacrificandi nihil aliud ſe de ſacramẽtis eorũ cõperiſſe: q̃ cœtus ante lucanos ad canẽdũ Chriſto & deo: & ad cõfœderandã diſciplinã: homicidiũ: adulteriũ: fraudẽ ꝑfidiã: & cętera ſcelera prohibẽtes Tunc traianus reſcripſit. Hoc genus inquirendos quidẽ nõ eſſe: oblatos vero puniri oportere. O ſẽtentiã neceſſitate cõfuſam: negat inquirẽdos vt innocẽtes: & mãdat puniri vt nocẽtes. Parcit: & cęuit: diſſimulat: & animaduertit. Quid temetipſuz cenſurũ circunuenis? Si dãnas cur non & inquiris? Si nõ inquiris cur nõ & abſoluis? Latronibus veſtigandis ꝑ vniuerſas prouincias militaris ſtatio ſortitur. In reos maieſtatis & publicos oſtes omnis homo miles eſt: ad ſocios ad concios inquiſitio vſq; extenditur: ſolum chriſtianuz inquiri non licet: offerri licet: quaſi aliud eſſet actura inquiſitio q̃ oblatio. Damnatis ergo oblatũ: quẽ nemo voluit requiſitũ: qui puto iã non meruit ideo pœnã quia nocẽs eſt: ſed quia non requirendus inuentus. Itaq; nec in illo ex forma malorũ iudicã doz agitis erga nos: q; cęteris negãtibus adhibetis tormenta ad cõfitendũ: ſolis chriſtianis ad negandũ: cũ ſi malũ eſſet: nos quidẽ negarem⁹. Nõ vero cõfiteri tormentis cõpelleretis: neq; n. iõ non putaretis requirẽda q̃ſtionib⁹ ſcelera: quia certi eſſetis admitti ea ex nominis cõfeſſione: qui hodie de cõfeſſo homicidia: ſcientes homicidiũ qđ ſit nihilomin⁹ ordinẽ extorq̃tis admiſſi. quo puerſi⁹ cũ ꝑſumatis de

hoc gen⁹: .i. tales O ſententiã: cõtra Traianum exclamat.

ſceleribus nr̄is ex nois confeſſione cogitis tormẽtis de cõfeſſione de cedere: vt negantes nomẽ paritervtiq; negemus & ſcelera: de qb⁹ ex cõfeſſione nois p̄ſumpſeratis. Sꝛ opinor nõ vultis nos pire: quos peſſimos creditis. Sic.n. ſoletis dicere: homicide nega: laniari iubere ſacrilegũ confiteri pſeuerauerit. Si non ita agitis circa nos nocẽtes: ergo nos inocẽtiſſimos iudicatis. cũ quaſi inocentiſſimos non vultis in ea cõfeſſione pſeuerare: quã neceſſitate nõ iuſticia dãnandã a vobis ſciatis. Vociferaꝛ homo xp̄ian⁹ ſum: qđ eſt dicit: tu vis audire qđ nõ eſt: veritatis extorquendæ p̄ſides de nobis ſolis mẽdaciũ elaboratis audire. Hoc ſum inqt qđ q̄ris an ſim: qd me torques in peruerſuꝛ? cõfiteor & torques. qd faceres ſi negarẽ? plane alijs negantib⁹ nõ facile fideꝛ accõmodatis: nobis ſi negauerim⁹: ſtatim creditis: ſuſpecta ſit nobis iſta puerſitas: ne quauis lateat i occulto: q̄ nos aduerſi⁹ formã: aduerſus naturã iudicãdi contra ipſas quoq; legesminiſtret: niſi fallor. n. leges malos eruí iubẽt non abſcondi: cõfeſſos dãnari pſcribũt non abſolui. Hos ſenatuſcõſultũ: hoc principiũ mãdata definiũt hoc imperiũ cuius miniſtri eſtis: ciuilis nõ tyrãnica dãnatio eſt. Apud tyrãnos. n. tormẽta ẽt p̄ pœna adhibẽr̄: apd vos ſoli q̄ſtioni tẽpaꝛ: vꝛaꝛ illis ſeruare legẽ vſq; ad confeſſionem neceſſariã: ẽt ſi cõfeſſione puniaꝛ vacabunt: ſententia op⁹ eſt: debito pene nocens expũgend⁹ ẽ: non eximend⁹: deniq; illũ nemo geſtit abſoluere: nõ licet hoc velle. Ideo nec cogiꝛ quiſq̄ negare chriſtianum hominem oim ſceleꝛ reũ deoꝛ impatoꝛ: legũ morum naturæ totius inimicũ exiſtimas: & cogis negare vt abſoluas: quẽ nõ poteris abſoluere niſi negauerit. Præuaricatis in leges: vis ergo neget ſe nocentem: vt eum facias innocẽtem: equidẽ inuitũ iam non de p̄terito reum: vnde iſta puerſitaſ? vt etiam illud non recogitetis: ſp̄te confeſſo magis credendum eſſe: q̄ per vim negantí: vel ne cõpulſus negare: non ex fide negarit: & abſolutus ibidẽ poſt tribunal de veſtra rideat æmulatione: iterum chriſtian⁹. Cũ igiꝛ in omnib⁹ nos aliter diſpoſitis: q̄ cæteros nocentes ad vnũ cõcedendo: vt de eo noie excludamur. Excludimur. n. ſi facim⁹ quę faciũt nõ chriſtiani: intellígere poteſtis non ſcelus? aliquid i cauſa eſſe: ſed nomen quod quędã ratio æmulæ opationis inſequiꝛ. Hoc primũ agẽs vt hoies nolit ſciꝛ p̄ certo: qđ ſe neſcire p̄ certo ſciũt. Idõ & credunt de nobis q̄ non probanꝛ: & nolunt inquiri: ne p̄bent non eſſe q̄ malunt credidiſſe: vt noie illius æmulæ rõnis inimicum præſumptis non p̄batis crimínibus de ſua ſola cõfeſſione damneꝛ. Ideo torquemur confitentes & punimur pſeuerãtes: & abſoluimur negãtes quia nois p̄lium eſt. Deniq; quid de tabella recitatis illũ xp̄ianũ: cur non & homicidã? Sed homicida chriſtian⁹: cur nõ & incæſt⁹? vel qđ cunq; aliud non eſſe creditis? In nobis ſolis pudet aut piget ipſis no-

minibus ſcelerum pronunciare. Chriſtianus ſi nullius criminis reus eſt: nomen valde infeſtum/ſi ſolius nominis crimen eſt.

Caput tertium.

Vid q̄ ita plæriq̄ clauſis oculis in odiū eius impingūt: vt bonum alicui teſtimonium ferētes admiſceāt nominis ex probrationem. Bonꝰ vir Caiꝰ Seiꝰ ſed malus tñ q̄ xp̄ianꝰ Itē aliꝰ ego Luciū ſapientē virū repente factū xp̄ianū: nemo retractat ne ideo bonus Caius & prudēs Luciꝰ/ quia xp̄ianꝰ: aut ideo xp̄ianꝰ/ quia prudens & bonꝰ. Laudant q̄ ſciunt: vt vituperent q̄ ignorant: & id qđ ſciunt: eo q̄ ignorant irrumpunt: cum ſit iuſtiꝰ occulta de manifeſtis p̄iudicare: q̄ manifeſta de occultis p̄damnare: aliį quos retro ante hoc nomē vagos viles improbos nouerāt: ex ipſo denotāt q̄ collaudāt: cęcitate odij in ſuffragiū ipingūt: q̄ mulier q̄ laſciuia: q̄ feſtiua: qs iuuenis q̄ Lucꝰ: q̄ Amaſiꝰ facti ſunt xp̄iani. Ita nomē emendationi iputaſ: nōnulli ēt de vtilitatibꝰ ſuis cū odio iſto paſciſcūt: cō tenti iniuria dū ne domi habeāt qđ oderūt. Vxorē iam pudicā: mari tꝰ iā nō zelotipus: ſubiectū pater retro patiēs abdicauit: ſeruū iā fide lē dñs olim mitis ab oculis relegauit: vt q̄ſq̄ hoc noīe emendaſ offēdit: tāti nō eſt bonū quanti odiū xp̄ianorum: nunc ígiſ ſi nomis odiū eſt. Quis nominis reatus: q̄ accuſatio vocabuloꝝ? niſi aut barbarum ſonat aliqua vox nominis: aut infauſtū: aut maledicū: aut impudicū. Chriſtianus vero quātū interp̄tatio eſt de vnctione deducit. Sed & cum perperam chriſtianus pronunciaſ a nobis. Nam nec nomis cætera eſt notitia penes vos de ſuauitate vel benignitate cōpoſitū eſt: odit ergo in hominibus innocuis etiā nomē innocuū. At n. ſecta odit in homine vtiq̄ ſui auctoris. Quid noui ſi aliqua diſciplina de magiſtro cognomentum ſectatoribꝰ ſuis inducit? nōne phī de auctoribus ſuis nuncupāſ? Platonici/ Epicurei/ Pythagorici/ etiam a locis cōuenticuloꝝ & ſtationū ſuarū Stoici/ academęmici/ atq̄ medici ab Eraſiſtrato/ & grāmatici ab Ariſtarcho/ coci etiā ab Apicio: nec tñ quē q̄ offēdit p̄feſſio noīs cū inſtitutiōe trāmiſſa ab inſtitutore: plane ſi quī probāt malā ſectā: & ita malū & auctorē iſ p̄babit: & nomē malū dignū odio de reatu ſectæ/ & auctoris. Ideoq̄ ante odiū noīs competebat prius de auctore ſectam recognoſcere: vel auctorē de ſecta. At nunc vtriuſq̄ inquiſitione & agnitione neglecta nomen detineſ: nomē expugnaſ: & ignotā ſectam/ ignotū & auctorē vox ſola p̄dānat: quia nomiaſ non qa reuincunſ: atq̄ ideo quaſi p̄fatꝰ hæc ad ſugillandā odij erga nos publici iníqtatem iam de cā inocentiæ confiſtam: nec tantum refutabo quę nobis obiíciunſ. Sed etiā in ipſos retorq̄bo q̄ obiíciunt: vt ex hoc quoq̄ ſciant homines in xp̄ianis non eſſe: quæ in ſe neſciunt eſſe ſimul vti erubeſcant accuſantes non dico peſſimi opti

mos ſed iã vt volunt cõpares ſuos. Reſpondebim⁹ ad ſingula quæ in occulto admittere dicimur: q̃ illos palã admittentes iuenimus: i qb⁹ ſcæleſti: i quib⁹ vani: in quib⁹ dãnandi: in quib⁹ irridẽdi deputamur Sed qm̃ cum ad oĩa occurrit veritas noſtra: poſtremo legum abſtruitur auctoritas aduerſus eam: vt aut nihil dicatur retractandum eſſe poſt leges: aut ingratis neceſſitas obſequi p̃feratur veritati: de legibus prius concurram vobiſcum: vt cum tutoribus legum.

De legibus. Cap̃. IIII.

IAm primũ cũ dure definitis dicendo. Nõ licet eſſe vos: & hoc ſine vllo retractu humaniore p̃ſcribitis: vim ꝓfitemini: & iniquam ex arce dominationẽ: ſi ideo negatis licere quia vultis: non quia debuit non licere: q̃ ſi quia non debet: ideo non vultis licere: ſine dubio id nõ debet licere: qđ male fit: & vtiq; hoc ipſo pręiudicat licere: quod bene fit. Si bonum inuenero eſſe: qđ lex tua prohibuit: nõne ex illo p̃iudicio ꝓhibere me põt? Quod ſi malũ eſſet iure ꝓhiberet: ſi lex tua errauit: puta ab homine concepta eſt: neq; n. de cęlo ruit. Miramini hominẽ aut errare potuiſſe in lege cõdenda: aut reſipuiſſe in reprobãda: non. n. & ipſius Licurgi leges a lacedæmonijs emẽdatę: iſm̃ auctori ſuo doloris incuſſerunt: vt inſeceſſu inedia de ſemetipſo iudicarit. Nonne & vos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis totã illã veterẽ & ſqualentẽ ſiluã legũ nouis pricipaliũ reſcriptor̃ & edictorum ſecuribus trũcatis & ceditis? Nonne vaniſſimas papias leges: q̃ ante liberos ſuſcipi cogunt: q̃ Iuliæ matrimoniũ cõtrahi: poſt tãtæ auctoritatis ſenectutẽ heri Seuerus cõſtantiſſimus pricipum excluſit? Sed & iudicatos in partes ſecari a creditorib⁹ leges erãt: conſenſu tamen publico crudelitas poſtea eraſa eſt: in pudoris notã: capitis pœna cõuerſa eſt. Bonorũ adhibita proſcriptio: ſuffundere maluit hoĩs ſãgui nẽ q̃ effundere. Qđ adhuc vos repurgandæ leges latẽt: quas neq; anorũ numerus neq; cõditorũ dignitas cõmendat: ſed ęquitas ſola: & ideo cum iniquæ regnoſcunt merito dãnant: licet damnent: quo iniquas dicimus. imo ſi nõ puniunt ẽt ſtultas? ſi vero facta: cur de ſolo noie puniunt facta: q̃ in aliis de admiſſo nõ de noie probata defendunt inceſtuoſus ſum: cur non requirunt infanticidia? cur nõ extorquent? in deos in cęſares aliquid cõmitto: cur nõ audior? qui habeo quo purger: nulla lex vetat diſcuti: qđ ꝓhibet admitti: quia neq; iudex iuſte vlciſcit: niſi cognoſcat admiſſum eſſe quod non licet: neq; quis: fideliter: legi obſequitur: ignorãs quale ſit quod vlciſcitur lex. Nulla lex ſibi ſoli conſcientiam iuſticiæ ſuæ debet: ſed eis a quibus obſequium expectat. Cæterum ſuſpecta lex eſt: quæ probari ſe non vult. Improba autem ſi non probata dominetur.

Contra idola. Caput. V.

MT de origine aliquid retractemus eiuſmodi legum. vetus erat decretū: ne qui deus ab imperatore cōſecraretur: niſi a ſenatu probaretur. M. Aemi. de deo ſuo alburno: facit & hoc ad cām noſtrā: qđ apud vos de humano arbitratu diuinitas penſitatur: niſi homini deus non placuerit: deus erit: homo iam deo propitius eſſe debebit. Tyberius ergo cuius tempora nomē chriſtianū in ſeculū introiuit annunciatū ſibi ex ſyria paleſtinaq; illic veritatem illius diuinitatis reuelarat: detulit ad ſenatū cū p̄rogatiua ſuffragij ſui. ſenatus: quia nō ipſe probauerat: reſpuit. Cæſar in ſētētia manſit: cōminatus periculū accuſatoribus chriſtianor̄: conſulite cōmentarios veſtros: illic reperietis primū Neronē in hāc ſectā: tum maxime Romę orientem cęſariano gladio ferociſſe. ſed tali delicatore dānationis noſtræ ēt gloriemur: q. n. ſcit illū intelligere pōt: nō niſi aliqđ bonus grande a Nerone dānatū tēptauerat & Domitianus p̄cio Neronis de crudelitate: ſed qa & hō facile cœptū repreſſit: reſtitutis etiā quos relegauerat: tales ſemper nobis inſecutores iniuſti ipij tur pes: quos & ipſi dānare cōſueſtis: a qb⁹ dānatos reſtituere ſolitu eſtis Cæterū de tot exinde principib⁹ ad hodiernū diuinū hūanūq; ſapientibus editæ aliquez debellatorez chriſtianor̄: at nos cōtrario edim⁹ p̄tectorē. Si litteræ Marci Aurelij grauiſſimi imperatoris requirāt: quib⁹ illā germanicā ſitim chriſtianor̄ forte militū p̄cationibus ipe/trato imbri diſcuſſam conteſtat: ſicut palā ab eiuſmodi hoīb⁹ pœnā dimouit: ita alio mō palam diſperſit: adiecta etiam accuſatorib⁹ dānatione: & quidem tetriore.

Caput. VI.

QVales ergo leges iſte quas aduerſus nos ſoli exercēt ipij: iniuſti turpes dementes vani: quas Traianus ex parte fruſtratus eſt: vetando inquiri x̄pianos: quas nullus Hadrianus quāq; curioſitatum oīm explorator: nullus veſpaſianus: quamq; iudęorū debellator: nullus pius. nullus verus impreſſit: facilius vtiq; peſſimi ab optimis quibuſq; vt ab æmulis q̄ a ſuis ſocijs eradicandi iudicarent. Nunc religioſiſſimi lęgum & paternor̄ inſtitutor̄ p̄tectores & cultores: reſpōdeant veli de ſua fide & honore & obſequio erga maior̄ cōſulta ſi a nullo deſciuerunt: ſi in nullo exorbitauerūt: ſi non neceſſaria & aptiſſima quæq; diſciplinæ ob/litterauerunt: qm̄ ille leges abierunt ſumptū & ābitionem cōprimentes: q̄ centum æra non amplius in cœnā ſubſcribi iubebāt: nec amplius q̄ vnam inferri gallinā: & eā non ſaginatā: q̄ patritium qđ decem pondo argenti habuiſſet pro magno titulo ambitionis ſenatu ſubmouebant: quę theatra ſtuprandis moribus orientia ſtatim deſtruebant: quæ dignitatez & honeſtor̄ natalū inſignia nō temere: nec ipune vſurpari ſinebāt.

Video enim & cētenarias cœnas a cētenis iam ſeſtertijs dicēdas: & in lances parum ē ſi ſenatorū & nō libertinorū/vel adhuc flagrarum pentiū argentaria metalla ꝓducta video & theatra nec ſingula fatis eſſe:nec nuda.Naꝫ ne vel hyeme voluptas impudica frigeret primi Lacdęmonij penulā ludis excogitarūt:video & inter matronas atq; poſtibulas nullū de habitu diſcrimē relictū. Circa fœminas quidē etiā illa maiorū inſtituta ceciderūt:q̄ modeſtiæ/q̄ ſobrietati patrocinabant:cū aurū nulla norat p̄terq̄ vnico digito queꝫ ſpōſus oppigneraſſet pronubo annulo:cuꝫ mulieres vſq; adeo vino abſtinerēt:vt matronam ob reſignatos cellæ vinariæ loculos ſui inedia necarint.Sub Romulo vero q̄ vinuꝫ attigerat:impune a Mecenio marito trucidata eſt.Iccirco oſcula ꝓpinquis offerre:& neceſſitas erat vt ſpiritu indicarent:vbi eſt illa fœlicitas matrimoniorū de moribꝰ vtiq; ꝓſpata: q̄ per annos ferme ſexcētos ab vrbe condita nulla repudium domus ſcripſit:at nunc in fœminis prę auro nullus leue eſt membrum:præ vino nullū liberū eſt oſculū:repudiū vero iam & votum eſt quaſi matrimonij fructꝰ etiā circa ipſos deos veſtros q̄ ꝓſpectæ decreuerāt patres veſtri: ijdem vos obſequētiſſimi reſciditis liberū patrem cū myſterijs cōſules ſenatus auctoritate nō mō vrbe: ſed vniuerſa italia elí minauerunt:Serapidē & Iſidē & Apocraten cum ſuo Cynocephalo capitolio ꝓhibitos inferri.i.curia deorū pulſos Piſo & Gabinius cōſules non vtiq; xp̄iani euerſis etiā aris eoruꝫ abdicauerunt turpiū & ocioſarum ſuperſtitionum vitia cohibentes.hisvos reſtitutis ſummam maieſtatē cōtuliſtis.Vbi religio?vbi veneratio maioribꝰ debita a vobis:habitu victu & inſtructu ſenſu. ipſo denicq; ſermone proauis renunciaſtis?Laudatis ſemp antiquitatē:&noue de dieviuitis:p qnod oſtendit dum a bonis maiorū iſtitutis deceditis ea vos retinere & cuſtodire quę nō debuiſtis cum q̄ debuiſtis non cuſtoditis. Adhuc qđ indebimini fideliſſime tueri a patribꝰ traditū:i quo pricipaliter reos trangreſſionis xp̄ianos deſtinaſtis:ſtudium dico deorum colendorū de quo maxie errauit antiquitas:licet Serapidi iāiam Romano aras reſtruxeritis:licet Baccho iā italico furias veſtras imolaretis: ſuo loco oſtendā:proīde deſpici/& negligi/& deſtrui a vobis aduerſus maiorum auctoritatē.Nunc.n. ad illam occultorum facinoruꝫ infamiā reſpōdebo:vt iam inde ad manifeſtiora pergā. Dicimur ſceleratiſſimi de ſacramēto infanticidij:& pabulo Iudæ:& poſt cōuiuium icęſto q; euerſores luminū canes.lenones.ſ. tenebrarū libidinuꝫ ipiarū inuerecundiā ꝓcurēt.Dicimur tñ ſemper:nec vos quod tam diu dicimur eruere curatis.Ergo aut eruite ſi creditis: aut nolite credere: qui non eruiſtis: de veſtra nobis diſſimulatione præſcribit non eſſe: quod nec ipſi audetis eruere:longe aliud munus carnificij i xp̄ianos

impatis:non vt dicant quæ faciunt: ſed vt negent qđ ſunt:cenſus iſti us diſciplinæ:vt tã ed idimus a Tyberio eſt cum odio ſui cœpitveri tas ſimul atq; appuit inimica eſt:tot hoſtes ei⁹ quot extranei: & qui dem p̃prie ex ęmulatione iudęi:ex cõcuſſiõe milites:ex natura ipſi etiaꝫ domeſticis noſtris quottidie obſidemur:quottidie p̃dimur i ip ſis plurimuꝫ cœtibus& congregatiõibus noſtris opprimimur. Quis vnq̃ taliter vagienti ifanti ſupuenit?quis cruenta vt inuenerat cyclo pum & ſyrenarũ ora iudici reſerauit?quisvel i vxorib⁹ aliqua imũda veſtigia depræhendit?quis talia facinora cum iueniſſet cælauit:aut vendidit ipſos trahens homies?Si ſemper latemus quando p̃ditũ ẽ: quod admittimus. Immo a q̃bus p̃di potuit:ab ipſis.n.reis nonvtiq; cumvel ex forma oĩbus myſteriſ ſilẽtij fides adhibeaŕ:ſamothracia & eleuſinia reticenŕ:quãto magis talia quæ p̃dita matri humanam animaduerſionẽ p̃uocabũt dum diuina ſeruanŕ. Si ergo nõ ipſi p̃di tores ſui ſeqŕ vt extranei/& vnde extraneis noticia:cuꝫ ſemper ẽt im piæ initiationes arceant prophanos:& arbitris caueatur: niſi ſi im pij nimis metuunt.

¶Non eſſe credendum Famæ. Cap̃. VII.

TAtura famæ omnibus nota eſt. Vtrum eſt fama malũ quo non velocius vllum:cur malum fama?qa velox an qa plu rimum mendax:quę ne tunc quidem cuꝫ aliqd veri affert ſine mendacio?vitio eſt detrahens:adiſciens/demutans de veritate. Quid?quod ea illi conditio eſt: vt non niſi cum mentiŕ per ſeueret:& tan diu viuit: q̃ diu non probat. Siquidez vbi probauit ceſ ſat eſſe:& quaſi officio nunciandi functa rẽ tradit:& exinde res tene tur:res nominatur nec quiſq̃ dicit:verbi gra:fama eſt hoc Romæ fa ctum:aut fama eſt illum prouinciam fortitũ. Sed fortitus eſt ille p̃ui ciam:& hoc factum eſt Romæ:fama icerti locum non habet:vbi cer tum eſt. An vero famæ credat:niſi inconſideratus:quia ſapiens non credit incerto. oĩm eſt exiſtimare q̃tacunq; illa ambitione diffuſa ſit quantacunq; aſſeueratione conſtructa. Q̃ ab vno aliquãdo pricipe exorta ſit:neceſſe eſt exide itra duces linguarum/& auriuꝫ ſerpat:& ita modici ſemis vitium cætera rumoris obſcurat:vt nemo recogitet primum ne mendacium ſemiauerit:quod ſępe fit:aut igenio ęmula tionis/ aut arbitrio ſuſpitiõis/aut non noua/ſed igenita quibuſdã mẽ tiẽdi voluptate. Bene aũt q̃ oĩa tempus reuelat:teſtibus ẽt veſtris p̃ uerbijs atq; ſententijs ex diſpoſitiõe naturæ: quæ ita ordiauit:vt ni hil diu lateat ẽt qđ fama non diſtulit. merito igiŕ fama tam diu con ſcia ſola eſt ſcelerum xp̃ianorum:hanc idicem aduerſus nos p̃fertis: quæ quod aliquando iactauit:tantoq; ſpatio i opinionem corrobo rauit:vſq; adhuc probare non valuit. Cap̃. VIII

VT fidē naturæ ipſius appellē aduerſus eos qui talia credē da eſſe p̄ſumunt:ecce ꝓponim⁹ horū facinorū mercedes vitā ęternā repromittunt:credite interi:de hoc.n.quæro an & qui crediderīs tāti habeas ad eā tali cōſciētia perue nire:veni:demerge ferrum in infantem nullius inimicum:nulli⁹ re um:omnium filium: vel ſi alterius officium eſt:tu modo aſſiſte mo rienti homini/anteq̄ vixit:fugientem animā nouaꝫ expectat:excipe rudeꝫ ſanguinē:eo panē tuū ſatia:veſcere libenter. Interea diſcūbēs dinumera loca:ybi mater/vbi ſoror nota diligenter vt cū tenebrę ce ciderit caninæ nō erres:piaculū.n.admiſeris niſi icęſtum feceris:ta lia initiatus & conſignat⁹ viuis i ęuum:cupio reſpondeas ſi tāti ęter nitas:aut ſi nō ideo nec credēda.ēt ſi crediderīs:nego te velle etiam ſi volueris nego te poſſe:cur ergo alij poſſunt ſi vos nō poteſtis:cur non poſſitis ſi alij poſſunt:alia non opinor natura Cynopene aut Si capodes allij ordines dentiuꝫ:alij ad incęſtā libidinē nerui q̄ illa cre dis:de homine potes & facere:homo es & ip̄e qđ & xp̄ian⁹:qui non potes facere:nō debes credere:homo eſt.n.& xp̄ian⁹:qđ & tu.Sed ignorantibus ſubijcit & iponitur.Nihil.n.tale de xp̄ianis aſſeuerari ſciebāt:obſeruandum vtiq̄ ſibi & oi vigilantia iuettigandū. Atq̄ vo lentib⁹ iitiari moris ē(opinor)pri⁹ patrē illū ſacroꝫ adire q̄p̄parāda ſint deſcribere:tū ille ifans neceſſari⁹ adhuc tener:qui neſciat mortē q̄ ſub cultro tuo rideat. Itē panis quo ſanguinis vitulētiā colligas.p̄ terea candelabra & lucernę & canes aliqui & offulæ q̄ illos ad euer ſionē luminū extendāt.ante oia cuꝫ matre & ſorore tua venire debe bis.quid ſi noluerint vel nullæ fuerint qđ deniq̄ ſingulares chriſtia/ ni:nō erit opinor legitimus xp̄ianus niſi frater aut filius quid nūc & ſi iſta oia ignaris pręparantur:certe poſtea cognoſcunt:& ſuſtinent: & ignoſcunt. Timent plecti ſi proclamant: qui defendit merebun tur:qui etiam vltro perire malint:q̄ ſub tali conſcientia viuere. Age nunc timeant:cur etiaꝫ perſeuerant.Sequitur enim ne vltra velis id te eſſe quod ſi prius ſciſſes nō fuiſſes. ¶ Hæc quo magis refutaueriꝫ a vobis fieri oſtendam:partim in aperto & partim in occulto:per qđ forſitan & de nobis credidiſtis. Infantes penes aphricam Saturno immolabantur:palam vſq̄ ad proconſulatum Tyberij:qui eoſdem ſacerdotes in eiſdem arboribus tēpli ſui obūbratricibus ſcelerū voti uis crucibus expoſuit:teſte militia patriæ noſtræ:quæ id ipſum mu nus illi ꝓconſuli functa eſt. Sed & nunc in occulto perſeuerat hoc ſa crū facinus:nō ſoli vos cōtēnunt xp̄iani:nec vllū ſcelus in perpetuuꝫ eradicat:aut mores ſuos aliquis de⁹ cū ꝓpriis filijs mutat. ¶ Satun⁹ nō pepcit.extraneis vtiq̄ nō pcēdo pſeuerabat:quos qđē ip̄i parētes ſui offerebāt:& libētes ſpōdebāt:& ifātib⁹ blādiebāt ne lacrymātes

immolarent: & tñ multũ homicidio parricidium differt: maior ætas apud gallos Mercurio prosecat: remitto Tauricas fabulas theatris suis. Ecce in illa religiosissima vrbe Aeneadarũ piorum est Iuppiter quidaꝫ: quã ludis suis humano ꝓfluunt sanguine: sed bestiarũ iquitis opinor hoc munus q̃ hominis: an hoc turpius ꝙ mali hominis: certe tñ de homicidio fundit. o Iouẽ xp̃ianum & solũ patris filiũ de crudelitate: sed qm̃ de infanticidio nihil interest: sacro an arbitrio perpetretur: licet parricidum homicidio interfit: cõuertat ad populum qđ vultis ex his circunstantibꝰ: & in xp̃ianorũ sanguinẽ hiantibꝰ ex ip̃is etiam vobis iustissimis. & seueriſſimis in nos p̃fidibus apud conscientias pulsem: qui natos sibi liberos enectent. Si qui dẽ & de genere necis differt: vtiq; crudelius in aqua spiritu extorquetis: aut frigori & fame: & canibus exponitis: ferro. n. mori ętas quoq; maior optauit: nobis vero homicidio semper: interdicto etiã cõceptum vtero: dum adhuc sanguis in hominem deliberat: dissoluere nõ licet: homicidij festinatio ẽ ꝓhibere nasci: nec refert natã quis eripiat aĩaꝫ: an nascẽtiu disturbet: hõ est & q est futurus: etiam fructus ois iã in semine ẽ: de sanguinis pabulo & eiusmodi tragicis ferculis legite: nec vbi relatũ sit: est apud herodotũ opinor diffusum brachijs sanguinẽ ex alterutro degustatũ: natiões quasdã fœderi cõparasse. Nescio quid & sub Catilina degustatũ ẽ. Aiunt apud quosdã gentiles scytarũ defunctũ quẽq; a suis comedi: lõge excurro: hodie istic bellonę sacratꝰ sanguis de femore ꝓciſſo i palmulã exceptus: & suis datus signatis. Itẽ illi qui munere i harena noxiorum iugulatorũ sanguineꝫ recentẽ de iugulo decurrentẽ exceptũ auida siti comitiali morbo medẽtes hauserunt: vbi sunt itẽ illi q de harena ferinis obsonijs cœnãt: q de apro: qui de ceruo petũt Aper ille quẽ cruentauit: luctãdo deterfit: ceruus ille gladiatoris sanguine iactauit: vrsoꝝ aluei appetunt: trucidãtibꝰ adhuc se visceribus hũanis. Ructat ꝓinde ab homine caro pasta de homine. Hęc qui editis quãtũ abestis a cõuiuijs xp̃ianoꝝ? Minꝰ aũt & illi faciunt qui libidine fera hũanis mẽbris inhiãt. quia viuos vorãt: minꝰ hũano sanguine ad spurcicią cosecrant: q futurũ sanguinẽ labunt: nõ edunt infantes plane: sed magis puberes. Erubescat error vester xp̃ianꝰ: qui ne aĩalĩ quidẽ sanguinẽ: ꝙ in epulis esculẽtis habemus: q ꝓpterea quoq; suffocatis & morticinis abstinemus: ne quo sanguine contamineꝫ: vel intra viscera sepulto: deniq; ĩter tẽptamẽta xp̃ianorũ Botulosetiã cruore distẽtos admouetis: certissimi. s. illi citu esse penes illos per qđ exorbitate eos vultis. porro quale est: vt quos sanguinẽ pecoris horrere cõfiditis humano ihiare credatis? ni si fortæ suauiorẽ eũ experti: quẽ quidẽ ip̃ꝫ ꝓide examinatoreꝫ xp̃ianoruꝫ adhiberi: vt foculũ: vt acerrã oportebat. ꝓinde. n. probarẽtur

ſanguinē hũanũ appetendo:quēadmodũ ſacrificiũ reſpuendo:alioquin necãdo ſi nõ guſtaſſent:quēadmodũ ſi immolaſſent:& vtiq; nõ deeſſet vobis in auditione cuſtodiarus:& dãnatione ſanguis hũanꝰ: proide inceſti:qui magis:q̃ quos ipſe Iuppiter docuit. Perſas cũ ſuis matribus miſceri Ceſias refert. Sed & macedones ſuſpecti:quia cus primum Adiptũ tragœdiã audiſſent ridenter inceſti dolorẽ. Emene dicebãt. Iã nũc recogitate q̃tũ liceat erroribus ad inceſta miſcere materias peſſumitate luxurię. In primis filios exponitis ſuſcipiẽdos ab aliqua p̃tereunte matre extranea:vel adoptandos, meliorib⁹ parentib⁹ emancipatis alienati generis:neceſſe eſt q̃doq; memoriã diſſipari:& ſimul error ſpegerit exinde iã Tradux ꝓficiet inceſti ſerpẽte genere cũ ſcelere. Tũc deinde quoq; in loco domi pegre trãs freta comes eſt:libido:cuius vbiq; ſalt⁹ facile poſſũt alicubi ignaris filios pãgere:vel ex aliqua feminis portione vti aſperſum genus p cõmercia humana cõcurrat in memorias ſuas:neq; eas cœtus inceſti ſanguinis agnoſcat:nos ab iſto euẽtu diligentiſſima & fideliſſima caſtitas ſepſit:q̃tũcunq; ab ſtupris:& ab omni poſt matrimoniũ exceſſu: tñ & ab inceſti caſu tuti ſumus. Quidã multo ſecuriores totã vi huius erroris virgini cõtinentia depellunt:ſenes pueri ſi hæc in vobis eſſe cõſideraretis:proide in xp̃ianis nõ eſſe perſpiceretis:ijdẽ occult renunciaſſent vtrũq; ſed cęcitatis duę ſpecies concurrunt:vt qui non vident quæ ſunt:videre videantur quæ non ſunt:ſic per omnia nunc de manifeſtioribus dicam.

De non colendo ídolo. Cap. IX.

EOs inquitis non colitis:& pro iperatoribus ſacrificia nõ impenditis:ſequit vt eadẽ rõne pro alijs non ſacrificem⁹ quia nec pro nobis ipſis ſemel deos nõ colendos. Itaq; ſacrilegij & maieſtatis rei cõuenimur. Sũma hæc cauſa immota eſt:& vtiq; digna cognoſci:Si nõ p̃ſumptio aut iniquitas iudicet:altera quę deſperet:altera quę recuſat veritatẽ:deos veſtros colere deſinim⁹. ex quo illos nõ eſſe cognoſcim⁹. Hoc igit̃ exigere debetis vti ꝓbem⁹ nõ eẽ illos deos & iccirco nõ colendos: qa tunc demũ coli debuiſſent ſi dij fuiſſent. Tũc & xp̃iani puniendi ſi quos nõ colerẽt: quia putarent nõ eẽ cõſtaret illos deos eſſe:ſed nobis inquitis dij ſunt. Appellam⁹ & ꝓuocam⁹ a vobis ad cõſcientiã veſtrã illa nos iudicet illa nos dãnet:ſi poterit negare: oẽs iſtos deos vros ho ies fuiſſe:ſed & ipa ificias ſi fierit de ſuis antiqtatũ iſtrumentis reuin ceſ. De quib⁹ eos didicit teſtimoniũ phibẽtib⁹ ad hodiernũ:& ciuita tib⁹ in qbus nati ſunt:& regionib⁹ i qbus aliqd operati veſtigia reliqrũt :in quibus etiã ſepulti demonſtranſ. Nunc ergo p ſingulos decurrã:tot ac tãtos nouos veteres ſeruos/barbatos/grẽcos/romanos/pegrinos/

captiuos adoptiuos proprios cõmunes maſculos fœminas ruſticos vrbanos nauticos militares: ocioſum eſt etiaꝫ titulos perſequi vt colligam in compendiuꝫ: & hoc non quo cognoſcatis: ſed cognoſcatis: certe enim oblitos agitis.

De Saturno & Ioue. Cap. X.

ANte Saturnum deꝰ penes vos nemo eſt: ab illo cẽſus totiꝰ vel potioris vel notioris diuinitatis. Itaq; quod de origine cõſtiterit: id & de poſteritate cõueniet: Saturnum itaq; ſi quantũ litterę docent neq; Diodorus græcus/aut Tallus: neq; Caſſius Seuerus: aut Cornelius nepos: neq; vllus commentator eiuſmodi antiquitatum aliud q̃ hoiem ꝓmulgauerũt. Si q̃ras rerum argumenta: nuſq̃ inuenio fideliora: q̃ apud ipſaꝫ Italiã: in qua Saturnus/poſt multas expeditiões poſtq; attica hoſpitia/cõcedit: exceptꝰ ab Iano vel Iane: vt Salij volũt Mons quẽ colluerat Saturnius dictus Ciuitas quam debellauerat ſaturnia vſq; nũc eſt. Tota denicq; Italia poſt œnotriã ſaturnia cognominabaꝝ: ab ipſo primuꝫ tabula & imagine ſignatus numus: & inde ęrario preſidet. Tñ ſi homo Saturnus vticq; ex hoie: & quia ab hoie: nõ vticq; de cælo & terra: ſed cuius parẽtes ignoti erant: facile fuit eoꝝ filiũ dici: quoꝝ & oẽs poſſumꝰ videri. Quis n. nõ cælũ & terrã matrẽ ac patrẽ venerationis & honoris gratia appellet: vt ex conſuetudie hũana qua ignoti: vel ex inopinato apparentes de cœlo ſuperuenſſe dicunt. Proinde Saturno repẽti no vbiq; cœlitẽ cõtingit dici. Nã & terrę filios vulgus vocat quorum genꝰ incertũ eſt. ¶ Taceo qđ ita rudes adhuc hoies agebãt/vt cuiuſlibet noui viri aſpectu: quaſi diuino cõmouerent. Cuꝫ hodie iã politi: quos ante paucos dies luctu publico mortuos ſint cõfeſſi: in deos cõſecrẽt. ¶ Satis iã de ſaturno/licet paucis. etiã Ioue oſtẽdimꝰ tã homine q̃ ex hoie: & deinceps totum generis examen tã mortale q̃ ſeminis ſui par eſt. qm̃ ſicut hoies fuiſſe nõ audetis negare. Ita poſt mortẽ deos factos inſtituiſtis aſſeuerare. Cãs q̃ hoc exegerint retractemꝰ: in primis quidẽ neceſſe ẽ cõcedatis eſſe aliquem ſublimiorẽ deuꝫ: & mancipem quẽdam diuinitatis/qui ex oibus deos fecerit: nam neq; ſibi illi potuiſſent ſumere diuinitatẽ/quã non habebant: nec aliꝭ pꝛeſtare eã nõ habẽtibꝰ: niſi qui ꝓprie poſſidebãt. Cæterũ ſi nemo eſſet qui deos faceret: fruſtra p̃ſumitis deos factos/aufferẽdo factotẽ: certe quidẽ ſi ipſi ſe facere potuiſſent: nũq̃ hoies fuiſſent: poſſidentes. f. melioris cõditionis poteſtatẽ. Igiꝭ ſi ẽ q̃ faciat deos reuertor ad cauſas examinãdas faciendorũ ex hoibꝰ deorũ: nec vllas inuenio niſi ſi miniſteria & auxilia officijs diuinis deſiderauit ille magnꝰ deꝰ. Primo idignũ eſt vt aliciuius opera idigeret: & quidẽ mortui cũ dignꝰ ab initio deus aliquẽ feciſſet qui mortui erat operã deſideratus: ſed

nec operi locũ video. Totũ.n. hoc mundi corp⁹ ſiue ĩnatũ & ifactum ſcd̃z Pythagorã: ſiue natũ & factũ ſcd̃m platonẽ ſemel vtiq; i hac conſtructione diſpoſitũ/& inſtructum/& ordinatum cum omni rõnis gubernaculo iuentum eſt: impfectũ non potuit eſſe qđ pficit oia. Nihil Saturnũ & Saturniã gentẽ expectabat. Vani erunt homies: niſi certi ſint a primordio & pluuias de cœlo ruiſſe: & ſidera radiaſſe: & lumina floruiſſe: & tonitrua mugiſſe: & ipſum Iouẽ q̃ i manu ei⁹ ponitis fulmina timuiſſe. Itẽ oẽm frugez ante Liberũ & Cererẽ & Mineruã. imo ante illũ aliquẽ pricipẽ hominẽ/de terra exuberaſſe qa nihil cõtinẽdo: & ſuſtinendo homini proſpectũ poſt hominẽ potuit inferri. ¶ Deniq; inueniſſe dicũt neceſſaria iſtavitæ nõ inſtituiſſe: qđ aũt inuenit fuit: & qđ fuit non eius deputabit qui inuenit: ſed eius q iſtituit: erat.n. anteq̃ iuenire. Cæterũ ſi ꝓpterea Liber de⁹ qvitẽ demon ſtrauit: male cũ Lucullo actũ eſt: qui prim⁹ ceraſa e ponto Italię promulgauit/q; nõ eſt ꝓpterea cõſecratus/vt nouæ frugis auctor: qa iuẽtor & oſtenſor. Quãobrẽ ſi ab initio & inſtructa/& certis exercẽdorũ officiorũ ſuoz rõnib⁹ diſpẽſata vniuerſitas cõſtitit: vacat ex hac parte cã allegandæ hũanitatis in diuinitatẽ qa quas illis ſtationes & poteſtates diſtribuiſtis tã fuerũt ab initio q̃ & fuiſſent ẽt ſi deos iſtos nõ creaſſetis. ¶ Sed cõuertimini ad cauſã aliã: rñdentes collationẽ diuinitatis meritoz remunerãdoz fuiſſe rõnẽ: & hinc (opinor) illũ deum deificũ iuſticia p̃cellere: q nec temere: nec indigne: nec ꝓdige tñ p̃mium diſpenſarit. Volo igit merita recẽſere: an eiuſmodi ſint vt illos in cœlũ extulerint: & nõ poti⁹ in imũ tartarũ merſerint: quẽ carcerez pœnaz infernarũ cũ multis affirmatis. Illuc.n. abſtrudi ſolent impij q; i parentes & in ſorores incæſti: & maritarum adulteri: & virginũ raptores: & pueroz cõtaminatores: & q ſequũt/& qui occidũt: & qui furant: & qui decipiũt: & quicũq; ſimiles ſunt alicui⁹ dei vri: quẽ hominẽ integrũ a crimine aut vitio ꝓbare poteritis niſi hominẽ negaueritis. Atqui vt illos hoies fuiſſe nõ poſſitis negare: ẽt iſtæ notæ accedunt: q̃ nec deos poſtea factos credi pmittũt. Si.n. talib⁹ vos puniẽ dis p̃fidetis: ſi cõmerciũ colloquiũ conuictum malorum & turpiũ ꝓbi quiq; reſpuiſtis. Horũ aũt pares deus ille maieſtatis ſuæ cõſortio aſtruit. Quid ergo dãnatis quorum collegas adoratis? Sugillatio eſt in cœlo veſtra iuſtitia deos facitis/criminoſiſſimos quoq; vt placeatis diſjs veſtris: illorum ẽ honor conſecratio coequaliũ. ¶ Sed vt omittam huius indignitatis retractatum: probi & integri & boni fuerunt quot tamen potiores viros apud inferos reliquiſtis: aliquẽ de ſapientia Socratẽ: de iuſtitia Ariſtidẽ: de militia Temiſtoclẽ: de ſublimitate Alexãdrũ: de fœlicitate Polycratẽ: de copia Croeſum: de eloquẽtia Demoſthenem. Quis ex illis diſs veſtris grauior et ſapientior

Catone? Iuſtior & militarior Scipione? Quis ſublimior Põpeio? Fœlicior Sylla? Copioſior Craſſo? Eloquentior Tullio? Quanto digniꝰ iſtos deos ille aſſumendos expectaſſet? præſcius vtiq; potiorum properauit (opinor) & cœlum ſemel cluſit: & nunc vtiq; melioribus apud inferos muſitantibus erubeſcit.

De ſimulachris. Caput. XI.

Eſſo iam de iſtis: vt qui ſciã me ex ipſa veritate demonſtraturum quid non ſint cũ oſtendero quid ſint? Quantũ igit de diſs veſtris nomia ſolũmodo video: quoruꝫ veterũ mortuorum/& fabulas audio: & ſacra de fabulis recognoſco. Quantum autem de ſimulachris ipſis nihil aliud repręhendo q̃ matres ſorores eſſe vaſculorũ iſtrumẽtorũq; cõmunium: vel ex iſdẽ vaſculis & iſtrumẽtis: quaſi fatũ cõſecratione mutãtes licentia artis trãſfigurante: & quidẽ cõtumelioſiſſime: & in ipſo opere ſacrilege: vt reuera nobis: maxie qui ꝓpter deos ipſos plectimur: ſolatium pœnaꝫ eſſe poſſit: q̃ eadem & ipſi patiunt vt fiant: crucibus & ſtipitibꝰ imponitis xp̃ianos: quod ſimulachrum nõ priꝰ argilla deformat: cruci/& ſtipiti ſupſtructa. In patibulo primũ corpus dei noſtri dedicaſ: vngulis deraditis latera xp̃ianoruꝫ. At in deos veſtros per omia membra validius incumbũt aſciæ & runcinæ & ſcobinæ. ceruices ponimꝰ ante plumbũ & glutinũ & gõphos. ſine capite ſunt diſveſtri. ad beſti as ipellimur certe quas Libero & Cybelle & cœleſti applicatis ignibus vtimur hoc & illi. a prima quidẽ maſſa in metalla damnamur: ide cenſenſ diſ vñi: i iſulis relegamur. Solet & i iſula aliquis deꝰ veſter aut naſci/aut mori: ſi per hęc conſtat diuinitas aliqua: ergo cum qui puniunſ conſecranſ. et numia erunt dicenda ſupplicia: ſed plane nõ ſentiunt has iniurias: & contumelias ſuę fabricationis diſveſtri ſicut nec obſequia: o impię voces: o ſacrilega cõuicia: i frendite iſpumate: iſdem eſtis qui Senecam aliquem plurimus/& a maioribus deveſtra ſuperſtitione perorantem repræhendiſtis. Igit ſi ſtatuas & imagines frigidas mortuorũ ſuorũ ſimillimas non adoramꝰ: quas miluꝰ & mures & araneæ intelligunt: nõne laudẽ magis q̃ pœnaꝫ merebaſ repudium agniti erroris. Poſſumus. n. videri ledere eos/quos certi ſumꝰ omnino non eſſe. Quod nõ eſt: nihil ab vllo patiſ: quia non eſt. Sed nobis diſ ſunt inquis: & qũo vos e contrario impiſ/& ſacrilegi/& irreligioſi erga deos veſtros reꝑhendimini: qui quos præſumitis eſſe negligitis: quos timetis deſtruitis: quos etiam vindicatis illuditis. Recognoſcite ſi mentiar: primo qui cum aliſ alios colitis: vtiq; quos nõ colitis: offenditis: p̃latio alterius ſine alterius cõtumelia non poteſt ꝓcedere: quia nec electio ſine reprobatiõe: iam ergo cõtemnitis quos reprobatis: quos reprobãdo offendere nõ timetis. Nam vt ſupra prę

ſtrinximus ſtatus dei cuiuſq; in ſenatus eſtimatione; pendebat. De⁹ non erat: quē homo conſultus noluiſſet: & nolendo damnaſſet.

De laribus. Caput. XII.

OMeſticos deos quos lares dicitis domeſtica poteſtate tractatis: pignerādo ventidando demutādo aliquando in caccabulū de Saturno: aliquando in trullas de Minerua: & quiſq; contritus atq; concuſſus eſt: dum diu colitur: & quiſq; dominum ſanctiorem expertus eſt: domeſticam neceſſitatem: publicos ęque publico iure fœdatis: quos in haſtario vectigales habetis. Si capitolium: ſic olitoriū forū petiſ: ſub eadē voce præconis: ſub eadem haſta: ſub eadem annotatione: q̄ſtoris diuinitas addicta conducit: ſed. n. agi tributo onuſti viliores hominum capita ſtipendio cenſa ignobiliora. Nā hęc ſunt notę captiuitatis: dij vero qui magis tributarij magis ſancti. Immo qui magis ſancti magis tributarij maieſtas quæſtuaria efficit: circuit cauponas religio mendicans: exigitis mercedes pro ſolo tēpli pro aditu ſacri: nō licet deos eſſe gratis. venales ſunt: qd omnino ad honorādos eos facitis: quod non etiam mortuis veſtris cōferatis: ædes ,pinde: aras ,pinde: idē habitus & inſignia in ſtatuis: vt ętas vt ars: vt negociū mortui fuit: ita deus ē quo differt ab epulo Iouis ſilicernū a Simpino obba: ab haruſpice polluctor. Nā & haruſpes mortuus apparet. Sed digne imperatoribꝰ defunctis honorē diuinitatis dicatis: qbꝰ & viuentibus eū addicitis: accepto ferrent dij veſtri: immo gratulabunt: qd pares ei fiant domini ſui. Sed cū larentiā publicū ſcortū: velim ſaltē Laidē aut Phrinem inter Iunones: & Ceceres: ac Dianas adoretis: cū Simonē magū ſtatua & inſcriptione ſancti dei inauguratis: cum de pedagogis aut aulicis neſcio quem ſinodi deum facitis licet non nobiliores dij veteres: tamen contumeliam a vobis deputabūt hoc & alijs licuiſſe: quod ſolis antiquitas contulit.

De ſacrificando. Cap. XIII.

VOlo & ritus veſtros recenſere: nō dico quales ſitis in ſacrificando cuꝫ enecta & tabidoſa & fabioſa queq; mactatis: cum de opimis & integris ſuperuacua q̄q; truncatis capitula & vngulas: q̄ domi quoq; pueris vel canibus deſtinaſſetis: cum de decima Herculis: nec tertiam partem in aram eius imponitis: laudabo magis ſapiētiā: qd de pdito aliquid eripitis. Sed cōuerſus ad litteras veſtras quibꝰ iformamini ad prudentiā & ad liberalia officia: ḡta inuenio ludibria. Deos inter ſe propter troianos & archiuos: vt gladiatoꝛ paria congreſſos depugnaſſe. Venerē hūana ſagitta ſauciatā q; filiū ſuū Aeneā pene iterfectuꝫ ab eodē diomede rapere vellet. Martē. xiij. menſibus in vinculis pene cōſumptū: Iouē

ne eandem vĩa cęteris cælitibus expireť:opera cuiuſdã mõſtri libe-
ratũ:& nũc flẽtẽ Sarpedonis caſũ:nũc fide ſudãtẽ in ſororẽ ſub cõme-
moratione non ita dilectarum iã prídẽ amicarũ:exíde quis nõ poeta
ex auctoritate pricipis ſui:dedecorator inueniť deorũ:Hic Appolli
nẽ admeto regi paſcendis pecoribus addicit. Ille neptuni ſtructorias
operas laomedõti locat. Eſt & ille de lyricis Pindarũ dico:q Aeſcu-
lapiũ canit auaritię merito:qua medicinã nocẽter exercebat fulmie
iudicatũ:malus Iuppiter ſi fulmẽ illi⁹ eſt impius i nepotẽ inuidus in
artificẽ. Hęc neq; vera ꝓdí:neq; falſa confingi apud religioſiſſimos
oportebat. Nec tragici quídẽ aut comici parcũt:vt nõ ęrũnas:vel er
rores domus alicui⁹ dei præferenť:taceo de philoſophis Socrate cõ
tẽtus: qui in cõtumeliã deoꝝ q̃rcũ & hircũ & canẽ deſerebat: ſed ꝓ-
pterea dãnat⁹ ẽ Socrates:qui deos deſtruebat. Plane oli.i.ſemp veri
tas odío eſt:tñ cũ penitẽtia ſententiæ Atheniẽſes:& criminatores ſo
cratis poſtea afflixerint:& imaginẽ eius aureã i tẽplo collocarint re-
ſciſſa dãnatio teſtimoniu; Socratí reddidit. Sed & Diogenes neſcio
quid in Herculẽ ludit:& Romanus cinic⁹ Varro trecẽtos Ioues ſiue
Iuppiteros dicendos ſine capitibus introduxit.

¶ De fabulis & nimijs deorũ fœditatibus. Caꝑ. XIIII.

CAetera laſciuię ingenia ẽt voluptatib⁹ veſtris ꝑ deorũ de
decus operanť:deſpicite lẽtulorũ & hoſtiliorũ vetuſtates
vtrum minimos an deos veſtros in iocis & ſtrophis ridea
tis:Mœchum anubim:& maſculum lunã & Dianã flagel-
latã:& iouis mortui teſtamẽtum recitatũ:& tres hercules famælicos
irriſos. Sed & hiſtrionum litteræ oẽm fœditatem eorum deſignant.
Luget ſol filium iactatu; de cęlo lętãtib⁹ vobis:& ſi Cybele paſtorẽ
ſuſpirat faſtidioſum nõ erubeſcẽtib⁹ vobis:& ſuſtinetis Iouis elogia
cãtari:& Iunonẽ:Venerẽ:Mineruã a paſtore iudicari:ip; qđ imago
dei veſtri ignominioſiſſimũ caput & fumoſum veſtit: qđ corpus im-
purũ:& ad iſtã arcẽ effœminatiõe ꝓductũ Mineruã aliqua vel Her-
culẽ repſentat:nõne violať maieſtas & diuinitas cõſtuprať:laudanti
bus nobis plane religioſiores eſtis in cauea:vbi ſup ſanguinẽ huma-
nũ:ſup inqnamẽta pœnarũ ꝓinde ſaltãt dij veſtri:argumẽta & hiſto
rias noxijs miniſtrantes. niſi qđ & ipſos deos veſtros ſępe noxij idu-
unt. vidim⁹ aliquando caſtratũ Atyn illũ deũ ex peſimũte:& q viuus
ardebat:Herculẽ iduerat:Riſimus & iter ludicras meridianorũ cru
delitates Mercuriũ mortuos cauterio examinẽtẽ. Vidimus & Iouis
fratrẽ gradiatoꝝ cadauera cũ maleo deducẽtẽ. ſingula iſta quęq; ad-
huc quis poſſet iueſtigare:ſi honorẽ iquietant diuinitatis:ſi maieſta
tis veſtigia obſoletãt:de cõtẽptu vtiq; cenſenť:tã eorũ qui eiuſmodi
factitãt:q̃ eorũ quib⁹ factitãt:ſed ludicra iſta ſint:cæterũ ſi adijciã q̃

nonmin⁹ conſcientię oĩ recognoſcent in templis adulteria cõponi: inter aras lenocinia tractari: ĩ ipſis plærumq; ędituoꝝ & ſacerdotũ tabernaculis: ſub ijſdẽ vittis & apicib⁹ & purpureis thure flagrãte libidinẽ expungi: neſcio ne plus de vobis diį veſtri q̃ de chriſtianis q̃rã tur: certe ſacrilegi de veſtris ſemp ap̃phẽdunt: xp̃iani templa nec interdiu norũt: ſpoliarẽt forſitan ea & ipſi: ſi & ipſi ea adorarẽt. Quid ergo colũt: q talia nõ colũt. Iã quidẽ itelligi ſubiacet veritatis eẽ cultores: q mendacij nõ ſint. Nec errare ampli⁹ ĩ eo: ĩ quo erraſſe ſe recognoſcẽdo ceſſauerit hoc prius capite: & oẽm hic ſacramẽti nr̃i ordinem hauríte: repercuſſis tñ opinionibus falſis.

De capite aſinino & cęteris inſignibus: quorũ cultura chriſtianis obijciebat. Cap̃.XV.

IAm vt quidẽ ſõniaſtis caput aſininũ eſſe deũ noſtrũ. hãc Cornelius Tacit⁹ ſuſpitionẽ eiuſmodi iſeruit. Is.n. ĩ quito hiſtoriarum ſuaꝝ bellũ iudaicũ exorſus ab origine gentis etiam de ipſa tã origine: q̃ de noie & religione gẽtis: q̃ volúit argumentat⁹ Iudæos refert ęgypto expeditos ſiue vt putauit extorres vaſtis arabiæ in locis aquarum egentiſſimis cum ſiti macerarẽ tur onagris: qui forte de paſtu potũ petituri æſtimabant indicib⁹ fõtib⁹ vſos ob eã gratiam cõſimilis beſtiæ ſupficiẽ cõſecraſſe. Atq; ita inde opinor p̃ſumptũ nos quoq; : vt iudaicæ religionis ꝓpinquos: eidem ſimulachro initiari. At.n. idem Cornelius Tacit⁹: ſane ille mẽdacioꝝ loquaciſſim⁹ in eadem hiſtoria refert. Gn. Pompeium cum hieruſalẽ cœpiſſe: ꝓptereaq; tẽplũ adiſſet ſpeculãdis iudaicę religionis archanis: nullũ illic repiſſe ſimulachrũ: & vtiq; ſi id colebat qđ alíqua effigie reꝑſentabat: nuſq̃ magis q̃ in ſacrario ſuo exhiberet eo magis: quia nec verebat extraneos arbitros q̃q̃ vana cultura. Solis.n. ſacerdotib⁹ adire licitũ: etiã cõſpect⁹ cæteroꝝ vello oppanſo interdicebat. Vos tñ non negabitis: & inuẽta omnia: & coctos cauterios cũ ſua híppona coli a vobis. Hoc forſitan ímprobãdũ: qđ intra cultores omniũ pecudũ beſtiarũq; : aſinarij tñ ſumus. Sed & qui crucis nõ religioſos putat: cõſecraneus noſter erit: cũ lignũ aliqđ ꝓpitiat: viderit habit⁹ cũ materiæ qualitas eadẽ ſit: viderit forma dũ id ipſuꝫ dei corpus ſit: & tñ q̃to diſtinguit a crucis ſtipite Pallas attica: & Cerés farra: q̃ ſine effigie rudi pallo & informi ligno ꝓſtrat. Pars crucis eſt omne robur: quod erecta ſtatione defigit: nos ſi forte integrum & totuꝫ deũ colim⁹. Dixímus origínẽ deorum veſtrorum aplaſtris de cruce in duci. Sed & victorias adoratis: cum in tropheis cruces inteſtina ſunt tropheorum: religio romanorum tota caſtrenſis ſigna veneratur: ſígna iurat: omnibus díjs pręponit omne: illi ímaginum ſuggeſt⁹: ínſignes monilia circuꝫ ſunt. Si farra illa vexilorum & cantabrorũ ſtolæ

erucium ſunt laudo diligentiam: noluiſtis nudas/ & incultas cruces non ſecare. Alij plane humani⁹ & veriſimilius ſolem credunt deū no ſtrum. Ad perſas ſi forte deputabimur: licet ſolē nō i litheo depictū adoremus hñtes ipſum vbiq; i ſuo clipeo: deniq; ide ſuſpitio: q; ino tuerit nos ad orientis regionē p̄cari. Sed & plæriq; veſtrum affectatione aliquādo & cœleſtia adorari ad ſolis ortuꝫ labia vibratis: eq̄q; ſi diem ſolis lęticiæ idulgem⁹: alia longe ratione q̄ religione ſolis. ſe cūdo loco ab eis ſumus q̄ diem Saturni ocio & victui decernūt: exor bitantes & ipſi a iudaico more: queꝫ ignorabant. Sed noua iam Dei noſtri in iſta proxie ciuitate ędicio publicata eſt. Ex quo quidā i fruſtrādis beſtijs mercenari⁹ noxius picturā, ppoſuit cū eiuſmodi iſcriptione: deus chriſtianorū onocholitis: erat aurib⁹ aſininis: altero pede vngulat⁹: libtū geſtās & togat⁹. Riſim⁹ & nomē & formaꝫ ſed illi debebant adorare ſtatim biforme numē: quia & canino & leonino capite cōmixtos: & de capro & de ariete cornutos: & a lūbis hircos & a cruribꝫ ſerpētes: & plāta vel tergo alites deos receperūt. Hæc & abundanti ne quid rumoris i repcuſſum: quaſi de cōſcięntia: p̄teriſſemus: quæ omnia conuerſi iam ad demonſtrationem religionis noſtræ repurgabimus.

¶ De Deo quem chriſtiani colunt. Cap̄. XVI.

QVod colimus & nos de⁹ vnus eſt: qui totā molem iſtā cū omni inſtrumento elemētoꝝ corporū ſpirituum: verbo: quo iuſſit: ratione/qua diſpoſuit: virtute qua potuit: de nihilo expreſſit in ornamentum maieſtatis ſuę: vnde & gręci nomē mūdo coſmon accommodauerunt: iuiſibilis eſt: & ſi videat icomprehēſibilis: & ſi per gratiam repręſentet ineſtimabilis: & ſi humanis ſenſibus æſtimet. Ideo ver⁹ & tant⁹ eſt. Cęterū quod videri cōmuniter: quod comp̄hēdi: quod ęſtimari poteſt: minus eſt & oculis: q̄bus occupat: & manibus/quibus contaminat: & ſenſibus/quibus inuenit: quod vero immenſum eſt: ſoli ipſi notum eſt: hoc quod eſt dominuꝫ ęſtimari facit dum ęſtimari non capit: ita enim vis magnitudis & notum hominibus obiecit: & ignotum: & hæc eſt ſumma delicti nolentium recognoſcere: quē ignorare non poſſunt: vultis ex operibus ipſius tot ac talibus: quibus continemur: quibus ſuſtinemur: quib⁹ oblectamur: etiam quibus exterremur: vultis ex animæ ipſius teſtimonio cōprobemus: quæ licet carcere corporis preſſa: licet inſtitutioni b⁹ prauis circūſcripta: licet libidinibus & cōcupiſcentijs euigorata: licet falſis diis excęcillata: cū tamē reſpicit: vt ex crapſa vt ex ſomno vt ex aliqua valitudine: & ſanitatem ſuam patitur: deū nominat hoc ſolo: quia ꝓprie verus hicvnus deus bonus & magnus: & quod deus dederit oīm vox eſt. Iudex quoq; conteſtat illum deus videt: & deo

cõmẽdo et deus mihi reddet. O teſtimoniũ animæ naturaliter chr̃. ſtianæ: deniq; pnũciãs hæc nõ ad capitoliũ: ſed ad cœlum reſpici Nouit.n. ſedẽ dei viui ab illo: & inde deſcẽdit: ſed quo pleni⁹ & impreſſius tã ip3 q̃ diſpoſitiões eius & volũtates adiremus: inſtrumentum adiecit litteraturæ: ſi quid velit de deo inquirere: & inquiſito inuenire: & inuento credere: & credito deſeruire. viros eni iuſticiæ innocẽtia dignos deũ noſſe/ & oñdere/ a primordio i ſclm emiſit ſpiritũ diuio mũdatos: quo p̃dicatẽt deũ vnicũ eẽ qui vniuerſa cõdiderit: qui hoinẽ de humo iſtruxerit. Hic.n.ẽ ver⁹ Promethe⁹: q ſeculũ certis tẽpor⁹ diſpoſitiõib⁹/ & exitibus ordinauit: exide q̃ ſignamateſtatis ſuæ indicantia ediderit p imbres: p ignes: quas demerẽdo ſibi diſciplinas determinauerit: q̃ ignoratis & deſertis: ſed obſeruãtib⁹ his p̃mia deſtinarit: & qui pducto euo iſto iudicatur⁹ ſit ſuos cultores in vitæ eternę retributionem: pphanos in ignem eque perpetẽ: ſuſcitatis omnibus ab initio defunctis & reformatis & recẽſitis ad vtriuſq; meriti diſpunctionem: hęc & nos tiſim⁹: aliquando quum de veſtris fuim⁹: fiunt/ non naſcuntur chriſtiani..

Spũ diuio ſpũ ſancto q̃ locut⁹ ẽ p pphãs.

Hic ẽ ver⁹ Promethe⁹. vide Lact. ſcdo iſti. ca. xj. idicantia.

De prophetis. Cap̃. XVII.

QVos diximus p̃dicatores: pphetæ de officio pphetãdi vocanť: voces eor̃ itẽq; virtutes: quas ad finẽ diuinitatis edebant i theſauris litterar̃ manẽt: nec iſtæ latent. Ptolemæorum eruditiſſimus: quẽ Philadelphũ ſupnominãt: & omis litteraturæ ſagaciſſim⁹ cũ ſtudio bibliotecarũ Piſiſtratu3 (vt opinor) emulareť: inter cætera memoriarũ: quibus aut vetuſtas: aut curioſitas aliq̃ ad famã patrocinabať: & ſuggeſtu Demetrij Phalerei grammaticor̃ tũc pbatiſſimi: cui p̃fecturã mãdauerat: libros a iudęis quo q; poſtulauit pprias atq; vernaculas litteras: quas ſoli habebãt: ex ipſis n. & ad ipſos ſemp pphetæ perorauerãt: ſcilicet ad domeſticã dei gentem ex patrum gratia hebręi retro qui nunc iudęi.

De ſcripturis domeſticis. Cp̃. XVIII.

GIť & litteræ hebreæ/ & eloquiũ. Sed ne notícia vacaret: hoc quoq; Ptolomæo a iudęis ſubſcriptũ eſt ſeptuagita & duob⁹ interpretib⁹ indultis: quos Menedem⁹ quoq; phũs puinciæ iudex de ſẽtẽtiæ cõione ſuſpexit: affirmauit hęc vobis etiã Ariſteas ita in grecũ ſtilũ ex apto monumẽto reliquit: hodie apud Serapeũ Ptolomæi bibliotecæ cum ipſis hebraicis litteris exhibenť. Sed & iudęi palam lectitant: vectigalis libertas vulgo aditť Sabbatis omnibus/ qui audierit: inueniet deum: qui etiam ſtuduerit intelligere/ cogeť & credere: primã iſtrumentis iſtis auctoritatẽ ſumma antiquitas vendicat: apud vos quoq; religionis eſt inſtar: fidẽ de temporibus aſſerere. Omnes itaq; ſubſtãtias: omneſq; materias: ori

De lxxij. interptibus.

gines ordines venas veterani cuiuſq; ſtili noſtri gẽtes etiam plæraſq; & vrbes inſignes hiſtoriarum: & cauſas memoriarum: ipſas deniq; effigies litterarũ: idices cuſtodeſq; rerũ: & puto adhuc mín⁹ dicim⁹ ipſos inq̃ deos nr̃os: ipſa tẽpla & oracula & ſacra vni⁹ interim ꝓphetæ ſcrinium ſeculis vincit: in quo videt theſaur⁹ collocatus totius iudaici ſacramenti: & inde iam & noſtri.

De Moyſe ꝓpheta. Cap̃.XIX.

Cladẽ Priami De tẽpoꝛ cladis ruꝫ habẽs quos ſequar. cęteri quoq; ꝓphetæ & ſi Moyſi poſthumãt: Priami re cenſet Lactã. in fine primi iſti. libri.

SIquidem audiſtis interim Moyſẽ argiuo Inacho parẽ ęta te octigẽtis pene annis ante. V. C. Cẽtũ ſeptuagita Danaũ ipſuꝫ apd̃vos vetuſtiſſimũ p̃uenit. mille circite cladẽ Priami antecedit: poſſem ẽt dicere q̃ngẽtis ampli⁹. & Homeri⁹ extremiſſimi tamen eoruꝫ non retrorſiores reꝑhendunt primorib⁹ veſtris ſapientibus legiferis/ & hiſtoricis.

De ſtatu temporum Cap̃.XX

DAec qb⁹ ordibus ꝓbari poſſit: nõ tã difficile ẽ nobis exponere: q̃ enorme nec arduũ: ſed iteri longũ. Multis iſtrumẽtis cum digitoꝛ ſupputatiſ geſticulis aſſidendũ ẽ. Referẽ Beroſ⁹ calda antiquiſſimarũ ẽt gẽtiũ archiua egyptioꝛ caldæorum phœnicuꝫ de⁹ cui⁹ ẽt aduocãdi eorũ municipes/ p quos notitia ſubmiſtrata ẽ: alioqui Mamemit Ioſeph⁹. nechõ ęgypti⁹: & Beroſ⁹ caldę⁹: ſed & Hieronym⁹ phœnix tyri rex: Ioſephus iudæus. Sectatores quoq; eorũ Mẽdeſi⁹: ptolemę⁹ & Menãder epheſi⁹ & demetri⁹ phaleri⁹: & rex Iuba: & Appiõ. & Tall⁹. Et qui iſtos aut ꝓbat aut reuicit. Iudę⁹ ioſeph⁹ ãtiquitatũ iudaicarũ vernacul⁹ videx gręcorũ ẽt cẽſuales cõferẽdi: & q̃ qñ ſint geſta: aut cõcathenatiões temporum apiant/ p q̃ luceant annaliũ numeri: peregrinãdũ ẽ i hiſtorias & ſtas orbis & tñ quaſi partẽ iã ꝓbationis intulim⁹: cum p quæ probari: poſſit aſpſim⁹: verũ differre p̃ſtat: ne vel mín⁹ pſequamur feſtinãdo vel diutius euagemur/ pſequendo pl⁹ iã offerim⁹ ꝓ iſta dilatione maieſtatẽ ſcripturarũ: ſi nõ vetuſtatẽ. diuinas probam⁹/ ſi dubitaꝛ antiquitas: ne hoc tardi⁹ aut aliũde diſcẽdũ: corã ſunt q̃ docebũt/ mũd⁹ & ſeculũ/ & exit⁹: qcquid agit p̃nũciabaꝛ: quicqdvideꝛ/ audiebaꝛ: qđ terræ vorant vrbes: qđ inſulas maria fraudãt qđ externa atq; iterna bella dilant ant: q̃ regnis regna cõpulſãt: q̃ fames & lues/ & locales q̃q; clades: & frequẽtiũ plęrũq; montiũ vaſtant: qđ humiles ſublimitate: ſublimes humilitate mutant: qđ iuſtitia rareſcit: iniquitas increbreſcit. Bonarũ omnium diſcipliarũ cura torpeſcit: qđ ẽt officia tẽporum & elemẽtorũ munia exorbitãt: qđ & mõſtris & portẽtis natura liũ forma turbaꝛ: ꝓuidẽter ſcripta ſũt: dũ patimur legũt: dũ recognoſcim⁹ ꝓbãt: idoneũ opinor teſtimoniũ diuinitatis: veritas diuiatiõis Hincig t apud nos futurorum quoq; fides tuta eſt: iã. ſ. ꝓbatorũ: qa

cū illis q̄ quottidie ꝓbant̄ p̄dicabant̄:cædem voces ſonāt:cædē litte/
rę notāt:idē ſpūs pulſat:vnū tēpus eſt diuinationi futura p̄fati apud
homines:ſi forte diſtinguit̄/dū expūgit̄:duz ex futuro p̄ſens dehinc
ex p̄ſenti præteritū deputat̄. Quid delinquimus oro vos futura quo
q̄ credentes/qui iam didicimus illis per duos gradus credere.

¶ De Chriſto & quid chriſtiani differāt ab hebręis. Cap̄. XXI.

SEd quoniam edidim⁹ antiquiſſimis iudeorū inſtrumētis
ſectā iſtā eſſe ſuffultā:quā aliquāto nouellā:vt Tiberij tē/
poribus plerisq̄ ſciunt profitentibus nobis quoq̄ fortaſſe
an hoc nomine de ſtatu eius retractet̄ quaſi ſub vmbracu
lo inſigniſſimæ religionis certe licite aliquid propriæ præſumptio/
nis abſcondat:vel qa p̄ter ętatez neq̄ de victus exceptionibus: neq̄
de ſolemnitatibus dierum:neq̄ de ipſo ſignaculo corporis: neq̄ de
conſortio nominis cum iudęis agim⁹:quod vtiq̄ oporteret ſi eidem
deo manciparemur. Sed vt vulgus iā ſcit xp̄m vt aliquē hominū qua
lem iudęi iudicauerunt:quo facilius quisnos hominis cultores exi/
ſtimauerint:verum neq̄ de xp̄o erubeſcim⁹:cuz ſub noīe eius depu/
tari & damnari iuuat:neq̄ de deo aliquid p̄ſumimus aliter. Neceſ/
ſe eſt igitur pauca de xp̄o vt de deo totum. iudæis erat apud deum
gratia:vbi & inſignis iuſticia:& fides originalium auctorum. vnde il
lis & generis magnitudo & regni ſublimitas floruit:& tāta fœlicitas:
vt de dei vocibus quibus edocebant̄ de ꝓmerendo deo & nō offen/
dendo p̄mouerent̄. Sed quanta deliquerit fiducia patrum inflati ad
declinendum deriuantes a diſciplina in prophanum modū:& ſi ipſi
non confiterentur. probaret exitus hodiernus ipſorum diſperſi pala
bundi:& cęli & ſoli ſui extorres vagant̄ per orbez ſine homine/ſine
deo/ſine rege. quibus nec aduenarum iure/terram patriam ſaltez ve
ſtigio ſalutare cōcedit̄ cū hæc illis ſancte voces p̄minarent̄:eadē ſēp
oēs ingerebant fore:vti ſub extimis curriculis ſęculi:ex omni iā gen
te & populo & loco cultores ſibi allegeret deus multo fideliores:in
quos gratiā trāſferret plenioꝛē q̄dē ob diſcipline auctoribus capaci
tatē venit igit̄ ad reformandā & illuminandā eam:vēturus a deo p̄/
nunciabat̄. Criſtus ille filiꝰ dei. Huius igitur gratię diſciplineq̄ arbi
ter & magiſter illuminator atq̄ deductor generis hūani filius dei an
nunciabatur:non quidem genitꝰ:vt erubeſcat in filij nomine:aut de
patris ſemine non de ſororis inceſto:nec de ſtupro filiæ aut cōiugis
alienę deum patrem paſſus eſt:ſquāmatū aut cornutū au plumatuz
amatorē in auro cōuerſum:danaidis iouis iſta ſunt numia vīa. ¶ Cę
rerum dei filius nullā de ipudicitia habet matrē:etiam quā videt̄ ha/
bere nupſerat:ſed priꝰ ſubſtātiam ediſſerā:& iā natiuitatis qualitas
itelliget̄. Iā ediximus deū vniuerſitatē hanc mundi verbo & ratiōe
& virtute molitū. Apd veſtros quoq̄ ſapiētes Λογον. i. ſermonē atq̄

De virgi/
nitate ma
rię.

Hunc eni ȝenō: ideȝ dicit lactā tiº lib. iſti. iiii. capꝫ. xxi.

rationē cōſtat artificē videri vniuerſitatis. Hūc. n. ȝenō. determinat factitatorē qui cūcta in diſpoſitiōe formauerit. eundē & fatuȝ vocati & deuȝ & animū louis & neceſſitatē oiȝ rerum. Hæc Cleantes in ſpiritu cōgerit: quē pmeatorem vniuerſitatis affirmat. Et nos etiā ſermoni atq; rōni ītēq; virtuti: p quam oīa molitū deū edixímus propriaȝ ſubſtantiā ſpiritus inſcribimus: cui & ſermo inſit p̄nunciāti: & ratio adſit diſponēti: & virtus p̄ſit perficienti. Hūc ex deo prolatum dicimº: & ꝓlatione generatū: & iccirco filiuȝ & deum dictuȝ ex vnitate ſubſtantiæ. Nam & deº ſpūs. etiam cuȝ radiº ex ſole porrigitur: portio ex ſumma. Sed ſol erit in radio: quia ſolis eſt radius: nec ſeparatur ſubſtantia: ſed extenditᷣ. Ita de ſpiritu ſpiritus: & de Deo Deº. Vñ lege Augu. vii. li. de trinitate. ca. iii. & Annotationē ſup iſti. Lactātij lib. iiii. Capꝫ. viii.

Prolatiōe generatū non quō ꝓferī ex ore verbū ſōnis: ſed dictione ineffabili pater dicit vt verbū eiº ſit. Vnº ābo: Vnº deus vel ſpiritº alioquī diceretᷣ vnū

Vt lumen de lumine accenſum manet integra & indefecta materię matrix. & ſi plures inde traduces qualitatum mutueris. Ita & qd de deo pfectū eſt deus eſt/ & dei filius: & vnus ambo. ita de ſpiritu ſpūs & de deo deus. modulo alternū nūerū gradu nō ſtatu fecit: & a matricenō receſſit: ſed exceſſit. ¶ Iſte igitᷣ dei radius: vt retro ſemp p̄di cabaᷣ: delapſus in virginem quandam & in vtero eiº caro figuratus naſcitᷣ hō/ deo mixtus: caro ſpiritu inſtructa nutritur: adoleſcit: affatur: docet: operatur: & chriſtus eſt. Recipite interim hanc fabulam ſimilis eſt veſtris dū oſtēdimus quomodo chriſtº ꝓbeᷣ: & qui penes nos eiuſmodi fabulas ęmulas ad deſtructionem veritatis iſtiuſmodi p miniſtrauerint. Sciebāt & iudei venturū eē chriſtuȝ. ſ. quibº ꝓphetæ loquebanᷣ. nā & nunc aduentum eius expectāt. nec alia magis inter nos & illos cōpulſatio eſt/ q̄ ꝙ iā veniſſe nō credunt. Duobus eni aduentibus eiusſignificatis: primo qui iam expunctus eſt i humilitate cōditionis humanæ. Secundo qui cōcludendo ſæculo imminet in ſublimitate diuinitatis exertę. Primum non intelligendo. Secundū (quē manifeſtius p̄dicatū ſperāt) vnuȝ exiſtimauerunt: nec. n. intelligerēt priſtinū/ crediturī ſi intellexiſſent: & conſequuturi/ ſaltē ſi credidiſſent: merituȝ fuit delictū eoꝝ. Ipſi legunt ita ſcriptū mulctatos ſeſapiētia: & intelligētia: & oculoꝝ/ & auriū fruge. Quē igitᷣ ſolū hominē mō p̄ſumpſerāt de humilitate: ſequebaᷣ vti magnū æſtimarent de poteſtate cū ille verbo dæmonia de hoībus excuteret: cęcos illuminaret: leproſos purgaret: paralyticos reſtringeret: mortuos de niq; verbo redderet vitæ: elementa ipſa famularenᷣ: cōpeſcens ꝓcellas: & freta ingrediens: oſtendens ſeſe verbuȝ dei: ideſt λογον: illud primordiale primogenitū virtute & ratione comitatū: & ſpiritu inſtructū eundē q verbo oīa & faceret & feciſſet. Ad doctrinā vero eiº qua reuincebanᷣ magiſtri primoreſq; iudeoꝝ ita exaſperabanᷣ: maxime ꝙ ad eū ingens multitudo deflecteret: vt poſtremo oblatū pō-

Contra iudeos. De duplici aduētu criſti.

tio Pilato ſyriã tũc ex parte romana procurãti violentia ſuffragio⁹ in crucẽ Ieſum dedi ſibi extorſerint. p̃dixerat & ipſe ita facturos parum ſi nõ & ꝓphetę retro ẽt tñ ſuffixus multa mortis illius propria oſtendit inſignia. Nã ſpũm cum verho ſponte demiſit prętento carnificis officio. Eodẽ momẽto dies mediũ orbẽ ſignãte ſole ſubducta eſt Deliquium vtiq; putauerunt: quí id quoq; ſup chriſto p̃dicatum nõ ſcierunt: & tñ eu⁹ mundi caſum relatũ in archiuis veſtris habetis tunc iudæi detractũ & ſepulchro cõditu⁹ magna etiã militari manu cuſtodię diligẽtia circũſederunt: ne quia p̃dixerat tertia die reſurrecturu⁹ ſe a morte: diſcípuli furto amoliti cadauer/fallerẽt ſuſpectos. Sed ecce die tertia cõcuſſa repẽte tertia: & mole reuoluta: q̃ obſtruxerat ſepulcrũ: & cuſtodia pauore diſiecta: nullis apparẽtib⁹ diſcipulis/nihil in ſepulchro repertũ ẽ: p̃terq̃ exuuiæ ſepulti. Nihilomin⁹ tñ primores quo⁹ intererat/& ſcelus diuulgare/& populũ veſtigalẽ: & famularẽ ſibi a fide reuocare: ſurreptũ a diſcípulis iactitauerunt. nã nec ille ſe in vulgus eduxit/ne impij errore liberarent: vt & fides nõ mediocri p̃mio/deſtinata difficultate/conſtaret. ¶ Cũ diſcipulis añs qbuſdã apud galileã iudeæ regionẽ ad. xl. dies egit: docẽs eos q̃ docerẽt: dehinc ordinatis eis ad officiũ p̃dicãdi p orbẽ circũfuſa nube i cœlũ eſt recept⁹: multo meli⁹ q̃ apud vos aſſeuerare de Romulo proculi ſolẽt. ea oĩa ſup chriſto Pilatus & ipſe iã ꝓ ſua cõſciẽtia chriſtianus Cæſarí tunc Tiberio nunciauit. Sed & cæſares credidiſſent ſup chriſto: ſi aut cęſares nõ eſſẽt ſæculo neceſſarij: aut ſi & chriſtiani potuiſſent eẽ cęſares. Diſcipuli quoq; diffuſi p orbẽ ex p̃cepto magiſtri dei paruerũt: q & ipſi a iudęis inſequẽtib⁹ multa perpeſſi: vtiq; ꝓ fiducia veritatis libenter. Romę poſtremo per Neronis ſęuitiam ſanguinem chriſtianu⁹ ſeminauerunt. Sed monſtrauimus vobis idoneos teſtes chriſti ipſos illos quos narratis. multum eſt ſi eos adhibeã: vt credatis chriſtianis: propter quos non creditis chriſtianis.

Ne impij Lactãtius ídez dicit li. iiij. cap xx.

Dictio autem vt in priore loco euentum non cauſam dicit.

De Chriſto & deo omnipotente. Cap. XXII.

INterim hic eſt ordo noſtrę inſtitutionis hunc edidim⁹ & ſectę & nois cenſum cu⁹ ſuo auctore. nemo iã infamiã incutiat: nemo aliud exiſtimet: quia nec fas eſt vlli de ſua religione mentiri. ex eo. n. quod aliud a ſe coli dicit q̃ colit negat qđ colit. & culturam & honorem in alterum tranſfert. & trãſferendo/iã nõ colit/quod negauit. Dicimus & palam dicimus & vobis torquentibus lacerati & cruenti vociferamur. Deum colimus p xp̃m illum hoiez: putate per eũ & in eo ſe cognoſci vult deus & coli. Vt iudeis rñdeam⁹ & ipſi deũ p hoiem Moyſem colere didicerũt: vt grecis occurrã. Orpheus pieriæ Muſeus athenis Melãp⁹ argis. Trophoni⁹ boetię initiationib⁹ hoies obligauerũt. Vt ad vos quoq; dña tores gẽtium aſpiciã, hõ fuit Põpilius Numa q romanos operoſiſſi/

mis ſuperſtitionibus onerauit: licuerit & chriſto cõmentari diuinita
tẽ rẽ ꝓpriã: nõ quia rupices & adhuc feros hoies multitudie tot nu-
minũ timẽdoꝝ: attonitos efficiendo/ad hũanitatẽ tẽperaret. qđ Nu/
ma. Sed qui iã expolitos/& ipa vrbanitate deceptos in agnitionẽ ve
ritatis ocularet. Quærite ergo ſi vera eſt iſta diuinitas xpi. Si ea eſt
qua cognita quis reformeť ad bonũ: ſequiť vt falſæ renunciet: cõpta
in primis illa fictione: q̃ deliteſcẽs ſub noib⁹ & imaginib⁹ mortuoꝝ
quibuſdã ſignis & miraculis & oraculis fidẽ diuinitatis operať. Atq;
adeo dicim⁹ eẽ ſubſtãtias quaſdã ſpũales: nec nouũ eſt nomẽ. Sciũt
dæmones philoſophi Socrate ipo ad dęmonij arbitriuꝫ expectante.
Sed quõ. de ãgelo-rum ſine filiorũ dei generatio ne tene Auguſtí-ni ſenten-tiam: quã Demon-ſtrat i. xv. lib. de ci-uitate dei cap. xxiii. Et vñ ãno tationem ſup Lactã tiũ lib. ii. cap. xv. Vñ etiam exponem circa. vi. Geneſeos caput.
Quidni? cũ & ipi dęmoniuꝫ adheſiſſe a puericia dicať dehortatoreꝫ
plane a bono oẽs ſciunt poetę: ẽt vulgus indoctũ in vſuꝫ maledictis
frequẽtat Sathanã principeꝫ hui⁹ mali generis. proide de ꝓpria cõ
ſciẽtia aię eadẽ ex ſacramẽti voce ꝓnũciat. Angelos quoq; ẽt Plato
nõ negauit: vtriuſq; noſiteſtes ſeſe: vel magi aſſerunt. ¶ Sed qũo de
angelis quibuſdã ſua ſpõte corruptis corruptior gens dęmonũ eua-
ſerit/dãnata a deo cũ generis auctorib⁹: & cũ eo quẽ dixim⁹ pricipe/
apud lras ſanctas ordo cognoſciť. Nũc de operatione eoꝝ ſatis erit
exponere: operatio eorum eſt hois euerſio: ſic malacia ſpũalis a pri
mordio auſpicata eſt in hois exitium. Itaq; corporib⁹ quidẽ & vali-
tudines infligunt & aliquos caſus acerbos: aiæ vero repẽtinos & ex
tra ordinarios p vim exceſſus: ſuppetit illis ad vtrãq; ſubſtãtiã hois
alendã ſubtilitas & tenuitas ſua multuꝫ ſpiritalibus viríb⁹: licet & in
uiſibiles & inſenſibiles in affectu potius q̃ in actu ſuo appareant: ſi
poma ſi fruges neſcio qđ aureę latens vitium in flore p̃cipitat: in ger
mine exanimat: in pubertate cõuulnerat: ac ſi cæca rõne tẽtatus aer
peſtilentes hauſtus ſuos effundit. ¶ Eadem igitur obſcuritate cõta-
gionis aſpiratio dęmonũ & ãgeloꝝ mẽtis quoq; corruptelas agit fu
roribus & amentijs fœdis: ac ſæuis libidinibus/ cũ erroribus variſs.
quorum iſte potiſſimus q̃ eos iſtos (captis & circunſcriptis hominũ
mentibus) comedat: vt & ſibi pabula ꝓpria/nidoris & ſanguinis ꝓ-
curet ſimulachris & imaginib⁹ oblata quę illi accuratior paſcua eſt:
q̃ vt hominem e cogitatu veræ diuinitatis auertat præſtigijs falſis/
quas & ipſas quomodo operetur: expediaꝫ. Omnis ſpiritus ales eſt.
Hoc angeli & dæmones. Igiť memento vbiq; ſunt. Totus orbis illis
locus vnus eſt. quid vbi geratur tam facile ſciunt q̃ enunciant veloci
tas diuinitas creditur: quia ſubſtãtia ignorať. Sic & auctores interdũ
videri volunt eorum quę annunciant; & ſunt plane malorum nõnun
q̃ bonorum tamen nunq̃ diſpoſitiones etiam dei/& nunc prophetis
concionantibus excerpunt / & nunc lectionibus reſonantibus car-
punt. Ita & hinc ſumentes quaſdam temporum ſortes emulantur di
uinitatem dum furantur diuinationẽ. In oraculis autem quo ingenio

ambiguitates tẽpent in euentus/ſciunt Crœſi:ſciũt Pyrrhi:cæterum teſtudinẽ decoqui cum carnibus pecudis Pithius eo mõ renũciauit: quo ſupra dixim⁹ momẽto apud Lydiã fuerat habens de icolatu aeris & devicinia ſyderũ & de cõmercio nubiũ cœleſtes ſapere paratu ras:vt & pluuias quas iã ſentiunt repromittãt:benefici/plane & circa curas valitudinũ:lędũt.n.primo:dehinc remedia p̃cipiunt ad miraculum noua ſiue contraria:poſtq̃ deſinũt lædere & curaſſe credunt. Quid ergo de cæteris ingenijs vel etiã virib⁹ fallaciæ ſpiritualis ediſſeram? Fantaſmata caſtrorum & aquam cribro geſtatã:& naues cingulo promotã:& barbam tactu ĩtrufatã:vt & numina lapides erederent:& deus verus nõ q̃reret.

De fantaſmatibus magicæ & dæmonijs. Cap̃.XXIII.

Infamãt: alij legunt inclamãt.

DOrro ſi & magi fantaſmata edunt:etiã defunctoꝝ ĩfamãt aias. Si pueros in eloquiũ oraculi elidũt. Si multa miracula circulatorijs p̃ſtigijs ludũt. Si & ſõnia ĩmittũt habentes ſemel ĩnuitatoꝝ angeloꝝ & dęmonũ/aſſiſtentẽ ſibi poteſtatem p quos & capręs & mẽſe diuinare cõſueuerũt:quãto magis ea poteſtas de ſuo arbitrio:& p ſuo negocio ſtudeat totis viribus operari qđ alienæ p̃ſtãt negociationi/aut ſi eadẽ & angeli & dęmões opantur:q̃ & dij vri:vbi eſt ergo p̃cellentia diuinitatis:quãvtiq; ſuperiorem omni ptãte credendũ eſt. non ergo dignius p̃ſumet ipſos eſſe/ qui ſe deos faciant:cum eadem edãt/q̃ faciant deos credi:quam pares angelis & dæmonibus/deos eſſe locorum dria diſtinguitur:opinor vt a templis deos exiſtimetis: quos alibi deos nõ dicitis:vt aliter demen tare videat qui ſacras turres ꝓuolat:aliter qui tecta viciniæ tranſilit: & aliavis ꝓnunciet in eo qui genitalia/vel lacertos/alia qui ſibi gulã ꝓſecat:cũ par exit⁹ furoris & vna ratio eſt ĩueſtigationis. Sed hactenꝰ verba. Iã hĩc demõſtratio rei ipſi⁹:qua oſtendem⁹ vnam eſſe vtriuſq; nois qualitatẽ:edat hic aliquis ſub tribunalib⁹ vris quẽ dæmõe agi cõſtet. Iuſſus a quolibet xp̃iano loqui ſpũs ille tã ſe dæmones cõfitebit de vero/q̃ alibi deũ de falſo Aeq; ꝓducat aliquis ex his qui de deo pati exiſtimat:qui aeris maleficũ numẽ de nidore concipiunt:q ructando curãt:qui anhelando profantur. Iſta ipſa vox cœleſtis pluuiarum pollicitatrix. Iſte ip̃e Aeſculapius medicinarum demonſtrator alia de morituris ſocordio/& denatio/& Aſclepiodoto ſubminiſtratur:niſi ſe dęmones confeſſi fuerit chriſtiano mentiri:non audẽtes ibidez illius chriſtiani procaciſſimi ſanguinem fundite:quid iſto opere manifeſtius? quid hac probatione fidelius? ſimplicitas veritatis i medio eſt:virtus illi ſua aſſiſtit: nihil ſuſpicari licebit magis:aut aliqua eiuſmodi fallacia fieri dictis non ſtetis: Si oculi veſtri & aures præmiſerint vobis. Quid autem innitĩ poteſt aduerſus id quod

oſtendiť nuda ſinceritate? ſi altera parte vere diį ſunt: cur ſeſe dęmonia mentiunť? an vt nobis obſequanť? Iã ergo ſubiecta xp̃ianis diuinitas vra/nec diuinitas deputãda eſt: q̃ ſubdita eſt homini/ & ſi quid ad decus facit emulis ſuis. Si altera parte dæmones ſunt vel angeli: cur ſe alibi ꝓ diįs agere reſpõdẽt? Nã ſicut aliqui diį habẽť dæmões ſe dicere noluiſſent: ſi vere diį eſſẽt. ſ. ne de maieſtate ſe deponerẽt: ita & iſti quos directo dęmones noſtis non auderent alibi ꝓ diįs agere: ſi aliqui oino diį eſſent/quorum nominib⁹ vtunť. vererenť. n. abuti maieſtate ſuplore ſine dubio & timendorum. Ideo nulla eſt diuinitas iſta quã tenetis: quia ſi eſſet neq; a dæmoniįs affectareť in confeſſione: neq; a diįs negareť. cũ ergo vtraq; pars cõcurrit in confeſſionẽ deos eſſe negans: agnoſcite vnũ gen⁹ eſſe. i. dæmonas. ¶ Verũ vtrobiq; iam deos q̃rite: quos cum p̃ſum pferatis/ dęmonas eſſe cognoſcitis. Eadem vero opa nr̃a ab eiſdem diįs veſtris non tantum hoc detegentibus/ q; neq; ipſi diį ſint/neq; vlli alį: etiam illud i cõtinẽti agnoſcitis quid ſit vere de⁹: & an ille: & anvnicus quẽ chriſtiani ꝓfitemur & an ita credend⁹ colendusq; : vt fides vt diſciplina diſpoſita eſt xp̃ia norũ. ¶ Dicent ibibẽ & quis ille xp̃s cum ſua fabula? Si homo: cõis conditionis: ſi magnus: ſi poſt mortẽ de ſepulchro a diſcipulis ſurreptus. Si nunc denig; penes inferos: ſi non in cœlis potius: & inde vẽtur⁹ cum totius mundi motu cũ horrore orbis: cũ plãctu omniũ: ſi nõ chriſtianorum: vt dei virtus: & dei ſpiritus: & ſermo: & ſapiẽtia: & rõ: & dei filius. quotcũq; ridetis: rideãt & illi vobiſcũ: negent criſtum omnem ab eo quo animã reſtituto corpore iudicaturũ. Dicant hoc ꝓ tribunali ſi forte Minoem & Rhadamãthũ ſecundũ conſenſum Platonis & poetarũ hoc eſſe ſortitos: ſuæ ſaltem ignominiæ & dãnationis notam refutẽt. Renunciãt ſe imundos ſpiritus eſſe: q; vel ex pabulis eorũ ſanguine: & fumo: & putidis rogis pecorũ: & imputatiſſimis linguis ipſoꝝ vatum intelligi debuit: Renuant ob maliciã prædãnatos ſe i eundẽ iudicij diem cum oĩb⁹ cultoribus & operationib⁹ ſuis. At qui omnis hæc noſtra in illos dñatio & poteſtas dominatione chriſti valet: & de cõmemoratione eorum q̃ ſibi a deo per arbitrum chriſtũ imminentia expectant: xp̃m timentes in deo/ & deum in xp̃o/ſubijciunť ſeruis dei/ & xp̃i: ita de contactu deq; afflatu noſtro cõtemplatione & repreſentatione ignis illius correpti: etiã de corporibus noſtro impſo exeduntinuiti: & dolentes: & vobis preſentibus erubeſcẽtes: credite illis: quũ de ſe loquunť: qui mentientibus creditis: nemo ad ſuum dedecus mẽtitur: quin potius ad honorẽ magis fides prona eſt aduerſus ſemetipſos confitentes/ q̃ pro ſemetipſis negantes. Hęc denig; teſtimonia deorum veſtrorũ chriſtianos facere conſueuerũt: qa plurimũ illis credẽdo i chriſto domino credim⁹. Ipſi litteraꝝ no

Quotcunq; ridetis. Alij legũt quod cuꝫ ridetis

ſtrarũ fidẽ accẽdũt. Ipſi ſpei noſtræ fiduciã ędificant: colitis illos vos quaſi fitiãtẽt de ſanguie xp̃ianoꝝ. Nollent itaq; vos tam fructuoſos tã officioſos ſibi admittere: vel ne a vobis qñq; xp̃ianis fugent: ſi illis ſub xp̃iano volente vobis veritatẽ ꝓbare/mentiri licet: oĩs iſta confeſſio illorum/qua ſe deos negant eſſe: quaq; non aliũ deum reſpõdẽt præter vnum cui nos mancipamur: ſatis idonea eſt ad depellẽdũ crimen læſæ maxime romanæ religionis. Si.n. nõ ſunt dei ꝓ certo: nec religio pro certo eſt: ſi religio nõ eſt: nec ꝓ certo rei ſumꝰ lęſæ religionis. At e cõtrario i vos exprobratio reſultauit/ qui mendaciũ colẽtes verã religionẽ veri dei nõ mõ negligẽdo quin iſup expugnando deũ verũ/cõmittitis crimẽ verę irreligioſitatis. ¶ Nãvt conſtaret illos deos eſſe/nõne cõceditis de ęſtimatione cõi aliquem eſſe ſublimiorem & potentiorẽ velut pricipem mundi pfectæ peritiæ/& maieſtatis: nã & ſic plærisq; diſponũt diuinitatem vt iperium ſummæ domiationis eſſe penes vnũ: officia eiꝰ penes multos velit: vt Plato Iouem magnũ in cœlo comitatũ exercitu deſcribit deoꝝ pariter & dæmonũ. Itaq; oportere & ꝓcuratores & p̃fectos/& p̃ſides pariter ſuſcipi: & tamen quod facinꝰ admittit: q magis ad Cæſarẽ ꝓmerendũ & operã & ſpęm ſuam tranſfert: nec appellationem dei ita vt impatoris in aliquẽ pricipem confitẽt cum capitale eſſe iudicẽt alium pręter Cęſarem & dicere & audire: colat alius deum/alius Iouem/alius ad cœlum ſuplices manꝰ tendat: alius ad arã fidei manus. alius ſi hoc putatis nubes numeret orans: alius lacunaria: alius ſuam aiam deo ſuovoueat: aliꝰ hirci. Videte.n.ne & hoc ad irreligioſitatis eulogium concurrat admere libertatẽ religionis/& iterdicere optionẽ diuitatis vt nõ liceat mihi colere quẽ velim: ſed cogar colẽ quẽ nolim. ¶ Nemo ſe ab inuito coli vellet: ne homo quidẽ: atq; ideo & ęgyptijs pmiſſa eſt: tam vanæ ſupſtitionis ptãs/auibus & beſtijs conſecrãdi/ & capite dãnandi: q aliquem hmõi deum occiderit. Vnicuiq; ẽt prouiciæ & ciuitati ſuus deus eſt: vt Syriæ Aſcarte: vt Arabiæ Diaſares: vt Norico Tibilenꝰ: vt Aphricæ cęleſtus: vt Mauritaniæ Reguli ſui Romanas (vt opinor) prouincias edidi: nec tamen romanos dños earum: quia romæ non magis colunt q̃ qui per ipſam quoq; Italiam municipali cõſecratione cenſent Cruſtumenienſium Deluẽtinus: narnienſiũ Virtidianus: æſculanorum Ancharia: Volſinienſium Nuricia Otriculanorum Valẽtia: Sutrinoꝝ Noricia: Faliſcoꝝ i honore ẽ pater curis: vñ accepit cognomẽ Iuno. Sed nos ſoli arcemur a religionis ꝓprietate Lędimꝰ romanos nec romani habemur: ꝙ nõ romanorũ deum colimꝰ bene ꝙ oĩs deus eſt: cuiꝰ (velimꝰ aut nolimꝰ) omnes ſumus. Sed apud vos quod ius colere ius eſt pręter deum verum: quaſi non hic magnus omnium ſit deus: cuius omnes ſumus.

M.j.

¶De origine Romanorum Cap̃.XXIIII.

SAtis mihi quidem videor ꝓbasse de falsa & vera diuitate cuꝫ demõstraui quẽadmodũ ꝓbatio cõsistat nõ mõ disputationibꝰ necargumẽtatiõibꝰ;sed ipoꝛ ẽt testimoijs quos deos creditis:vt nihil iã ad hãc cãm sit retractanduꝫ.Quoniam tñ romani nomis proprie mentio occurrit: non omittã cõgressionem quã ꝓuocat illa p̃sumptio dicentium:romanos ꝓ merito religiositatis diligentissime in tantum sublimitatis elatosvt orbẽ occuparint:& a deo deos esse:vt p̃ter cæteros floreãt/qui illis officiũ p̃ter cæteros faciant.s.ista merces a Romanis dijs ꝓ gra expensa est.Sterculus & Mutunꝰ/& Laurẽtina ꝓuexit imperiũ. Peregrinos.n.deos nonputẽ extraneæ genti magis fautũ voluisse q̃ suæ & patriũ solum in quo nati/adulti/nobilitati/sepultiq; sũt trãsfretanis dedisse: vñ Cybele si vrbẽ Romanã/vt memoriã Troiani gñis adamauit: vernaculi sui.s.aduersus achiuorum arma protecti:si adulteros trãsire ꝓspexit:quos sciebat grẽciã phrygiæ debellatricẽ subacturos. Itaq; maie statis suę invrbeꝫ collatæ grande documentũ nostræ etiã ẽtatis ꝓposuit:cũ. M. Aurelio apud Syriniũ reipub.exẽpto/die.xvj.Kalẽ.Aprilis. Archigallꝰ ille sanctisitimꝰ die.ix.Kalen.earũdeꝫ/quo sanguinem impurum lacertos quoq; castrando libabat pro salute imperatoris. Marci iam iterẽpti solita æque imperia mandauit. O nũcios tardos o somniculosa diplomata: quoruꝫ vitio excessũ imperatoris nõ ante Cybele cognouit:ne deam talem rideret xp̃iani:sed non statim Iuppiter cretam suam Romanis fascibꝰ concuti sineret:oblitus antrum illud idęũ & æra corybantia:& iucundissimũ illic nutricis suæ odorẽ nõne oi capitolio tumulũ suũ præposuisset:vt ea potius orbi terræ p̃celleret:quę cineres Iouis texit:vellet Iuno punicã vrbem posthabita Samo dilectã ab Aeneadarum vtiq; gñe deleri:quod si hic illiꝰ arma:hic currꝰ fuit:hoc regnum dea gentibus esse:Si qua fata sinãt:iã tum tenditq; fouetq;:Misera illa coniunx Iouis & soror aduersus fata non valuit:Plane fato stat Iuppiter ipse.Nec tantuꝫ tamen honoris Romani dicauerunt fatis dedentibus sibi Carthaginem aduersꝰ destinatum/votumq; Iunonis quantum prostitutissimæ Lupæ Laurentinæ.

¶De Regno Deorum. Cap̃.XXV.

DIcit deos vestros regnasse certum est. Igit si conferendi imperij tenet potestatẽ/cuꝫ ipsi regnarent a qbꝰ acceperãt eã gratiam:quã coluerat Saturnꝰ & Iuppiter aliqueꝫ opinor Stercolum:Sed Romani postea cum indigenis cultoribus suis et am si q non regnarunt:tamẽ regnabaṫ ab alijs nondum cultoribꝰ suis:vt q nondũ dij habebanṫ. Ergo alioꝛ est regnuꝫ dare

quia regnabaꝫ multo ante q̄ iſti diſ inciderentur: ſed q̄ vanū eſt faſtigiū Romani nois religioſitatis meritis deputare: cum poſt iperium ſiue adhuc regnū/religio profecerit. Age iam reb⁹ religio ꝓfecerit: nam & ſi a Numa concepta eſt curioſitas ſuperſtitioſa: nondum tm̄ aut ſimulachris/aut templis res diuina apud romanos cōſtabat: frugi religio & pauperes ritus: & nulla capitolia certantia cælo: ſed teraria đ ceſpite altaria: & vaſa adhuc ſamia: & nidor ex illis: & de⁹ ipſe nuſq̄. Nondum. n. tunc ingenia greco⁹ atq; tuſcoru⁹ fingendis ſimulachris vrbem inundauerāt. Ergo non ante religioſi romani q̄ magni. Ideoq; nō ob hoc magni: quia religioſi. Atqui quomodo ad religione⁹ magni: quibus magnitudo de irreligioſitate prouenit ni fallor. n. omne regnu⁹ vel imperium bellis quæritur & victoriis propagatur: porro bella & victoriæ captis & euerſis plurimum vrbib⁹ cōſtant. Id negocium ſine deorum iniuria nō eſt: cædē ſtrages mœniū & templorū: pares cędes ciuiu⁹/ & ſacerdotū. Nec diſſimiles rapinæ ſacrarum diuitiarum/& ꝓphanaru⁹ tot igit̄ ſacrilegia romanorum quot trophea. tot de diis/quot de gētibus triūphi. tot manubię quot manēt adhuc ſimulachra captiuoru⁹ deorū: & ab hoſtibus ergo ſuis ſuſtinent adorari: & illis imperium ſine fine decernunt: quorum magis iniurias q̄ adulationes remuneraſſe debuerant. Sed qui nihil ſentiunt: tam impune leduntur q̄ fruſtra coluntur. certe nō poteſt fidei conuenire: vt religionis meritis excreuiſſe videantur/qui (vt ſuggeſſimus) religionem/aut lædendo creuerunt: aut creſcendo læſerūt: etiā illi: quorum regna conflata ſunt in imperij romani ſummam: cu⁹ ea amitterent: ſine religionibus non fuerunt.

¶De regno dei. Cap. XXVI.

Videre igit̄ ne ille regna diſpenſſet cuius eſt & orbis: qui regnat̄/& homo ipſe q regnat: ne ille vices dominationum ipſis tēporibus in ſęculo ordinauerit: qui ante omne tempus fuit/& ſęculum corpus tēporum fecit: ne ille ciuitates extollat aut deprimat: ſub quo fuit aliquando ſine ciuitatibus genus hominum. Quid erratis? prior eſt quibuſdam diis ſuis. Silueſtris roma ante regnauit/q̄ tantum ambitum capitolij extrueretur. Regnauerunt & babylonij ante pontifices: & Medi ante. xv. viros. & Aegyptij ante Salios: & Aſſirij ante Lupercos: & amaz̄ones ante virgines veſtales. Poſtremo ſi romanæ religiones regna præſtāt nūq̄ retro iudęa regnaſſet/deſpectrix cōmuniū iſtarum diuinitatum: cui⁹ & deū victimis: & templum donis: & gentē fœderib⁹ aliquandiu Romani honoraſtis: nūq̄ dominaturi eius ſi deo nō deliqſſet: vltimo i chriſtū Satis hæc aduerſus intentionem læſæ diuinatatis: quo non videamur lędere eam/quam oſtendimus non eſſe. intētatione aliꝫ itē tionem legunt.

De ſpritu dæmoniaco. Cap̃.XXVII.

IGitur ꝓuocati ad ſacrificandũ obſtruimus gradũ ꝓ fide cõſcientiæ noſtræ: quia certi ſumus ad quos iſta pueniãt officia ſub imaginũ ꝓſtitutione: & humanorũ nominũ cõſecratione. Sed quidã demẽtiã exiſtimãt/q̃ (cũ poſſimus & ſacrificare in p̃ſenti: & illæſi abire manente apud animũ ꝓpoſito) obſtinationẽ ſaluti p̃feramus. ¶Datis. ſ. cõſilium quo vobis abutamur: ſed agnoſcim⁹ vñ talia ſuggerant: quis totũ hoc agitet: & quõ nũc aſtutia ſuadẽdi: nũc duricia ſequendi ad cõſtantiã noſtrã deiſciẽdã opereť. Ille. ſ. ſpũs dęmoniacę & ãgelicæ paraturæ: qui noſter ob diuortiũ æmulus: & ob dei grã⁊ iuidus/de mẽtibus veſtris aduerſus nos p̃liať: occulta iſpiratione modulatis & ſubornatis ad omnẽ: quã in primordio exorſi ſum⁹/& iudicãdi puerſitatẽ/& ſequiẽdi iiquitatẽ. Nã licet ſubiecta ſit nobis tota vis dæmonũ/& eiuſmodi ſpirituũ: vt neq̃ tñ ſerui metui nonũq̃ cõtumaciã miſcent: & lędere geſtiũt quos alias verenť. odiũ. n. ẽt timor ſpirat: p̃ter hoc & deſpata cõditio eoꝝ ex p̃dãnatione ſolatiũ reputat fruendę interi malignitatis de pœnæ mora: & tñ apꝑhenſi ſubigunť: & cõditioni ſuę ſuccidũt: & quos de lõgiquo oppugnãt. de ꝓximo obſecrãt. ſtaqꝫ cũ vice rebellãtiũ erga/ ſtuloꝝ ſiue carcerum vel methalorũ: vel hoc gen⁹ penalis ſeruitutis erũpũt: aduerſum nos: in quoꝝ ptãte⁊ ſunt: certi & ipares ſe eẽ/& hoc magis pditos igratis reſiſtim⁹: & æquales repugnamus: pſeuerantes in eo quod oppugnant: & illos nunq̃ magis detriumphamus: q̃ cum pro fidei obſtinatione damnamur.

De regno imperatoris. Cap̃.XXVIII.

QVoniã aũt facile iniquũ videreť liberos hoies inuitos vrgeri ad ſacrificãdũ. Nã & alias diuinæ rei faciendę libẽs animus iducit: certe ieptũ exiſtimareť: ſi quis ab alio cogereť ad honorem deoru⁊: quos vltro ſui cã placare deberet ne prę manu eſſet iure libertatis dicere. Nolo michi Iouẽ propicium. Tu qui es/me cõueniat Ianus irat⁹ ex qua velit frõte. Quid tibi mecũ eſt/formati eſtis ab ijſdẽ vtiqꝫ ſpiritib⁹/vt nos ꝓ ſalute ipe ratoris ſacrificare cogatis/& ipoſita eſt tam vobis neceſſitas cogendi q̃ nobis obligatio periclitandi. ¶Ventũ eſt igit ad ſecũdum titulum lęſæ auguſtioris maieſtatis. Si quidẽ maiore formidine & callidiore timiditate. Cæſarem obſeruatis q̃ ipſum de olympo Iouẽ etiã merito ſi ſciatis. Quis enim ex viuentibus non cuilibet mortuo potior/Sed nec hoc vos ratione facitis potius q̃ reſpectu præſentaneæ poteſtatis. Adeo & in iſto irreligioſi deos erga veſtros. Dep̃hẽdimini: cũ plus timoris humano dominio dicatis citius deniqꝫ apud vos per omnes deos q̃ per vnum genium Cæſaris peieratur.

¶An poſſint prodeſſe idola. Cap.XXIX

Obſtet ig ꝯ prius ſi iſti quibus ſacrificaꝝ/ſalutez impetra o ribus/vel cuilibet homini impartiri poſſunt: & nar os cri mini addicite. Si angeli aut dæmões ſubſtãtia/peſſimi ſpi ritus/beneficiũ aliquod operanꝝ: ſi perditi conferãt: ſi cã nam liberant: ſi denicꝫ quod conſcientia noſtra eſt: mortuiviuos iudi cantur. Nãvticꝫ ſuas primo ſtatuas/& imagines/& ędes tuerenꝝ: q̃ (vt opi nor) Cęſarum milites excubijs ſalua p̃ſtant puto aũt hę ipſe mater. ę de metallis Cæſarũ veniunt & tota templa de nutu Cæſaris cõſtãt: multi denicꝫ dij habuerunt Cæſarem iratum. Facit ad cauſam ſi & propitium cum illis aliquid liberratis aut priuilegij cõfert. Itacꝫ ſũt in Cęſaris poteſtate: cuius & ſoli ſunt: quomodo habębunt ſalutem Cęſaris in poteſtate: vt eam prętare poſſevideanꝝ: quam facilꝫ ipſi a Cęſare conſequuntur.

¶De poteſtate imperatorum. Cap.XXX

Deo ergo cõmittimꝫ i maieſtatem iperatoris: ga illos nos ſubijcimꝫ rebus ſuis: quia non ludimꝫ de officio ſalutis ip ſorum qui eam non putamus in manibus eſſe plumbatis. Sed vos religioſi qui eam q̃ritis vbi non eſt petitis a quibꝫ dari non poteſt: prętcrito eo/i cuius eſt poteſtate. Inſuper eos debel latis: qui eam ſciunt petere: qui etiam poſſint ipetrare: dum ſciũt pe tere. Nos.n. p ſalute iperatorum deum vocamus æternũ/Deum ve rum/& deum viuum: quem & ipſi iperatores propitium ſibi p̃ter cę teros malunt. Sciunt quis illis dederit iperium: ſciũt quis hoines: qs & alias ſentiunt eum deum eſſe ſolum: i cuius ſolius poteſtate ſunt: a quo ſunt ſecundi: poſt quem primi ante omnes/& ſup omnes deos: q diu cum ſuper omnes hoines q vticꝫ viuunt: & mortuis antiſtant re cogitant/quouſcꝫ vires iperij valeant: & ita deum itelligunt aduerſꝫ quem valere non poſſunt/p eum valere ſe cognoſcunt. Cœlũ denicꝫ debellet iperator. Cœlum captiuuz triũpho ſuo iuehat: cœlo mittat excubias: cœlo vectigalia ponat. Nõ poteſt: Ideo magnꝫ eſt: ga cœ lo minor eſt: illius.n. eſt ipſe cuius & cœlum eſt: & ois creatura: Inde eſt iperator: vñ & homo/anteq̃ iperator. ide poteſtas illi/vnde eſt ſpi ritus. illuc ſuſpicientes xp̃iani manibus expanſis ga inocuis: capite nudo/ga non erubeſcimus. denicꝫ ſine monitore (ga de pectore ora mus) precantes ſumus omnes ſemper pro omnibus imperatoribus vitam illis prolixaz: iperium ſecurum: domum tutam: exercitus for tes: ſenatum fidelem: populum probum: orbem q̃etũ: & q̃cũcꝫ hois & Cęſarisvota ſunt. Hęc ab alio orare nõ poſſum: q̃ a quo ſcio me cõ ſequuturꝫ: qm̃ & ipſe eſt/q ſolus p̃ſtat: & ego ſum cui ipetrari debeꝝ/ famulus eius. qui eum ſolum obſeruo: q ei offero opimã & maiorem

hostiam:quam ipse mandauit:orationes de carne pudica:de anima innocenti:de spiritu sancto profectam. Non grana thurisvnius assis non a radice arboris lachrymas/nec duas meri guttas: nec sanguinem reprobi hominis mori optantis: & post omnia inquinamenta: etiam conscientiam spurcam:vt mirer:cur hostię probent penesvos a vitiosissimis sacerdotibus/cum quibus p̃ cordia potius victimarum q̃ ipsorum sacrificantium examinatur. Sic itaq; nos ad deum expansos vngulæ fodiant:cruces sus pendant:ignes lambant:gladij guttura detruncent:bestiæ insiliant. Parat⁹ est ad omne suppliciũ ipse habitus orantis Christiani. Hoc agite boni præsides: extorquete animam deo supplicantem pro imperatore: hic erit crimen:vbi veritas & dei deuotio est.

¶De oratione pro inimicis. Cap̃.XXXI.

ADulati nunc sumus imperatori:& mentiti vota quę dixi mus ad euadandam scilicet vim plane proficit ista fallacia. Admittitis enim nos probare quodcunq; defẽdim⁹. Qui ergo putas nihil nos de salute Cæsarum curare. Inspice dei voces litteras nostras:quas neq; ipsi supprimimus&plęriq; casus ad extraneos transferunt. Scitote ex illis præceptum esse nobis ad redundantiam benignitatis: etiam pro inimicis deum orare:& persecutoribus nostris bona precari: qui magis inimici & persecutores Christianorum q̃ de quorum maiestate conuenimur in crimen sed etiam nominatim atq; manifeste. orate inquit pro regibus & pro principibus & potestatibus:vt omnia tranquilla sint. Vobiscum enim concutit. Imperium concussis etiam cæteris mẽbris eius:vtiq; & nos(licet extranei a turbis æstimemur)in aliquo loco casus inuenimur.

Paul⁹ prię ad Timo. primo.

¶Item pro imperio& ptãte Romanorum Cap̃.XXXII.

ESt &alia maior necessitas nobis orandi pro imperatorib⁹ etiam pro omni statu imperij: rebusq; Romanis qui vim maximam vniuerso orbi imminentem/ipsamq; clausulam sęculi/acerbitates horrendas comminentem Romani imperij commeatu scimus retardari. Itaq; nolumus experiri: & dum precamur differri:Romanæ diuturnitati fauemus:Sed & iuram⁹ sicut non per genios Cæsarum ita per salutem eorum quæ est augusti or omnib⁹ geniis. Nescitis genios dęmonas dici:&inde diminutiua voce dęmonia. Nos iudicium Dei suspicimus in imperatoribus qui gentibus illos p̃fecit:id in eis scimus esse qđ deus voluit:& p magno adiumento habemus. Cęterum dęmonas:id est genios adiurare cõ sueuimus/vt illos de hominib⁹ exigamus:non deierarevt illis honorem diuinitatis conferamus.

¶De imperatore Caput.XXXIII.

SEd quid ego ãplius de religione atq; pietate christiana in imperatore q̃ neceſſe eſt. Suſpiciamus vt eu3 quẽ dñs noſter elegerit: vt merito dixerim noſter eſt magis Cæſar vt a noſtro deo cõſtitutus. Itaq; vt in eo plus ego illi operor in ſalutem. Siquidẽ nõ ſolu3 ab eo poſtulo eã qui põt pręſtare aut qđ talis poſtulo/qui merear ipetrare. Sed etiã q; tẽperans maieſtatẽ Cęſaris ifra deum/magis illum cõmendo deo cui ſoli ſubijcio. Subijcio ãt cui nõ adæquo. Nõ.n. deũ ipatorẽ dicã: vel quia mẽtiri neſcio: vel quia illũ deridere nõ audeo: vel qa nec ipe ſe deũ volet dici: ſi homo ſit/intereſt hoi deo cedere. Satis habebat appellari Imperator Grãde & hoc nomẽ eſt: qđ a deo traditur: negat illum iperatorẽ qui deũ dicit: niſi hõ ſit nõ eſt Imperator. Homines ſe eſſe etiã triũphãs in illo ſublimiſſimo curru admoneẽ. Suggeritur. n. ei a tergo. Reſpice poſt te. Homine3 memento te. Etiam vtiq; hoc magis gaudet/tãta ſe gloria coruſcare vt illi admonitio conditionis ſuę ſit neceſſaria. Minor erat ſi tunc deus diceretur. Maior eſt qui reuocaẽ/ne ſe deu3 exiſtimet.

De auguſto imperatore. Caꝑ. XXXIIII.

AVguſtus iperij formator ne dominum quidẽ dici ſe volebat: & hoc. n. dei eſt cognomen. Dica3 plane iperatorem dñm ſed more cõi. Sed qñ nõ cogor vt dñ3 dei vice dica3. Cæterũ liber ſum illi. Dominus. n. meus vnus eſt de⁹ omnipotens: ęternus: idem qui & ipſius qui pater patriæ eſt quõ dñs eſt Sed & grati⁹ nomẽ eſt pietatis q̃ ptãtis: etiã familiæ magis patres q̃ domini vocauẽ. tãto abeſt: vt Impator deus debeat dici: qđ non põt credi nõ mõ turpiſſima: ſed & pniciosa adulatione: tã q̃ ſi habẽs iperatorẽ/alterũ appelles: nõne maximã & inexorabile offenſam cõtra hes eius q̃ habuiſti: etiã ipſi timẽdã quẽ appellaſti. Eſto religioſus ī deu3 qui vis illũ ꝓpitiũ iperatori: deſine aliũ deũ credere: atq; ita & hunc deũ dicere: cui deo opus eſt: ſi nõ de mẽdacio erubeſcit adulatio: etiuſmodi hoiem deũ appellans: timeat ſaltẽ de ifauſto. Maledictum eſt ante Apoteoſin/deum Cæſarem nuncupare.

De ſolemnibus Cęſarum. Caꝑ. XXXV.

QRopterea igitur publici hoſtes chriſtiani: quia imperatoribus neq; vanos neq; mentientes neq; temerarios honores dicant: quia verę religionis/homines etiam ſolemnia eoꝝ conſcientia potius q̃ laſciuia celebrant. grande videlicet officium ſocos & choros in publicum educere vicatim epulari: ciuitatẽ tabernę habitu abolefacere: vino lutũ cogere: cateruatiz curſitare ad iiurias: ad ipudẽtias ad libidinis illecebras ſiccie exprimiẽ publicũ gaudiũ per publicu3 dedecus? Hęccine ſolẽnes dies pricipum decẽt/q̃ alios

dies non decent? qui obſeruant diſciplinã de Cæſaris reſpectu: hi eã propter Cæſares deſerũt: & malorũ mor̃ licẽtia pietas erit? occaſio luxurię religio deputabit? O nos merito damnandos: cur n. vota & gaudia Cęſarum caſti & ſobri & probi expungim⁹? Cur die læto nõ laureis poſtes obũbramus? nec lucernis diem infringimus? honeſtares & ſolẽnitate publica exigente iducere domui tuę habitũ alicui⁹ noui lupanaris. Velim ñ in hac quoq; religione ſecundę materiatis: de qua in ſecundum ſacrilegiũ cõuenimur chriſtiani/nõ celebrando vobiſcũ ſolẽnia cęſarũ: quo more celebrari nec medeſtia nec verecũ dia nec pudicitia permittunt. Sed occaſio voluptatis magis q̃ digna rõ. Perſuaſit fides & veritatem noſtrã demõſtrare: ne forte & iſtic deteriores xp̃ianis deprehendant? qui nos nolunt romanos haberi. Sed hoſtes principum romanorum Ipſos quirites/ipſam vernaculã ſeptẽ colliũ plæbẽ cõuenio an alicui Cęſari ſuo parcat illa ligua romana. Teſtis & tyberis & ſcholę beſtiarũ. ¶ Iã ſi pectoribus ad tranſlucendum quandã ſpecularem materiã natura obduxiſſet cuius non prę-

mſ. adx ⁊ o
nouã ac n *oph⁹*

cordia iſculpta apparerent ad noui Cęſaris ſcęnã cõgiario diuidendo p̃ſidentis? etiam illa hora qua acclamãt de noſtris annis/tibi Iuppiter augeat annos. Hęc chriſtanus tam enũciare nõ nouit q̃ diu de nouo Cæſare optare. Sed vulgus (inquis) vt vulgus Tamẽ Kõmant: nec illi magis depoſtulatores xp̃ianorũ q̃ vulgus: plane cæteri ordines pro auctoritate religioſi ex fide/mihil hoſti: cũ de ipſo ſenatu: de eqte: de caſtris: de palatijs ipſis ſpirant. Vnde Caſſij/& Nigri & Albini vñ qui iter duas lauros obſident Cæſarem: vñ qui faſcibus eius exprimẽdis paleſtricã exercent: vnde qui armati palatium irrũpũt. ¶ O ib⁹ tot figerijs atq; parthenijs audaciores/de Romanis (niſi fallor) ideſt de non chriſtianis atq; adeo oẽs illi ſub ipſa vſq; impietatis eruptione: & ſacra faciebãt pro ſalute imperatoris & geniũ ei⁹ deierabant alij foris alij intus: & vtiq; publicorum hoſtium nomẽ xp̃ianis dabant. Sed qui nũc ſceleſtaq; partiũ ſocij aut plauſores quotidie reuelant poſt videmiam parricidarũ racemario ſuperſtes q̃ recentiſſimis & ramoſiſſimis laureis poſtes p̃ſtruebant: q̃ elatiſſimis & clariſſimis lucernis veſtibula enubilabãt: q̃ cultiſſimis & ſuperbiſſimis torũ ſibi diuidebant non vt gaudia publica celebrarent. Sed vt vota propria iam ederent in aliena ſolẽnitate exẽplum: atq; imaginem ſpei ſuæ inaugurarẽt nomẽ. Principis in corde mutãtes/eadez officia depẽdũt: & qui aſtrologos & Aruſpices: & augures: & magos de cæſarum capite cõſultãt: quas artes vt ab Angelis deſertoribus ꝓditas: & a deo iterdictas ne ſuis quidẽ cauſis adhibent chriſtiani: cui autẽ op⁹ eſt perſcrutari ſup cæſaris ſalute niſi a quo aliquid aduerſus illam cogitatur vel optatur: aut poſt illã ſperatur & ſuſtineꝫ? nõ enim

ea mente de charis conſulitur: qua de domínis. aliter curioſa eſt ſo-
licitudo ſanguinis/aliter ſeruitutis.

¶De æqualitate omnium perſonarum. Cap̃.XXXVI.

Si hæc ita ſunt vt hoſtes deprehendañ/quí romani voca-
bañ: cur nos quí hoſtes exiſtimamur romani negamur?
Non poſſumus & romani nõ eſſe & hoſtes non eſſe: cum
hoſtes reperiañ. quí romani habebañ adeo pietas: & reli
gio: & fides imperatoribus dedita: nõ i huiuſmodi officijs conſiſtit:
quibus & hoſtilitas magis ad velamentum ſui poteſt fungi: ſed i his
moribus/quibus diuinitas imperat: tã vere q̃ circa omnes neceſſe ha
bet exhiberi. Neq; n. hęc opera bonę mentis ſolis iperatoribus de-
bentur a nobis nullu; bonũ ſub exceptione pſonarũ adminiſtram⁹:
quia nobis p̃ſtamus: q nõ ab hoſte: aut laudis aut p̃mij expẽſu; capta
mus. Sed a deo exactore & remuneratore idifferentis benignitatis.
Idem ſumus iperatorib⁹/qui & vicinis noſtris. Male. n. velle / male
facere. male dicere: male cogitare de quo q̃ ex æquo vetamur. quod
cunq; non licet in iperatorem id nec in quẽq̃ quod in neminem/eo
forſitan magis nec in ipſum/quí deum tantus eſt.

¶Ne malum contra malum. Cap̃.XXXVII.

Si inimicos (vt ſupra diximus) iubemur diligere: quẽ habe
bim⁹ odiſſe? Itẽ ſi lęſi vicẽ referre p̃hibemur: ne de facto
pares ſimus: quẽ poſſimus lędere? Iã de iſto ipſi recogno/
ſcite. quotiẽs. n. i chriſtianos deſęuitis partim animis pro/
prijs: partim legibus obſequentes Quotiens etiam pręteritis vobis
ſuo iure nos inimicum vulgus inuadit lapidibus: & icendijs ipſi Bac
chanaliũ furijs/nec mortuis parcũt chriſtianis: qn illos de requie ſe-
pulturę/de Aſilo quodã mortis iã alios/iam nec totos auellant: diſſe
cent: diſtrahãt? Quid tñ de tã cõſpiratis inq̃ denotatis de tam aiatis
ad mortẽ vſq; pro iniuria repenſatis: qñ vel vna nox pauculis facuis
largiter vltionis poſſet operari: ſi malum malo diſpungi penes nos li
ceret. Sed abſit: vt aut igni humano vidicetur diuina ſecta: aut dole-
at pati i quo probatur: ſi. n. hoſtes extraneos non tantũ vidices occul
tos agere vellemus: deeſſet nobis vis numeroru; & copiaru;. Plures
nimirum Mauri & marchomani ipſiq; Parthi: vel quãtęcũq; (vnius
tamen loci/& fuorũ finiũ) gẽtes q̃ toti⁹ orbis externi ſumus: & veſtra
oia impleuimus vrbes: iſulas caſtella: municipia: cõciliabula: caſtra
ipſa tribus: decurias: palatiũ ſenatũ forũ: ſola vobis reliquim⁹ tẽpla:
cui bello nõ idonei: nõ prõpti fuiſſem⁹: etiã ipares copijs: q tã liben-
ter trucidamur/ſi nõ apud iſtã diſciplinã magis accidi liceret q̃ occi-
dere potuim⁹ & iermes nec rebelles/ſed tãtummõ diſcordes/ſoli⁹ di
uortij inuidia aduerſus vos dimicaſſe. Si. n. tãta vis hominũ i aliquẽ

orbis remoti ſinũ abrũpiſſem⁹ a vobis ſuffudiſſet vtiq; damnationẽ veſtrã tot qualiũcũq; amiſſio ciuium: immo etiã & ipſa deſtitutione puniſſet, pculdubio expauiſſetis ad ſollicitudinẽ noſtrã/ad ſilentiũ reorũ & ſtuporẽ quendã/quaſi mortuę vrbis q̃ſiſſetis. quibus i ea im peraretis plures hoſtes q̃ ciues vobis remanſiſſẽt. nunc. n. pauciores hoſtes habetis p̃ multitudie xp̃ianorum pene oim ciuiũ: pene oẽs ci ues xp̃ianos habẽdo. Sed hoſtes maluiſtis vocare generis humani. Quis aũt nos ab illis occultis: & vſq; quaq; vaſtantibus mentes & va litudines veſtras hoſtibus raperet? A dæmoniorũ incurſibus dico: q̃ de vobis ſine p̃mio: ſine mercede depellimus. Sufficiſſet hoc ſolũ no ſtrę vltioni q; vacua exide poſſeſſio imundis ſpiritibus pateret. por ro nec tãti p̃ſidij cõpenſationẽ cogitantes: nõ modo non moleſtum vobis genus/verum etiã neceſſarium hoſtes iudicare maluiſtis: quia ſumus plane/nõ generis hũani: ſed potius tãtum erroris.

¶ De cœtu. Cap. XXXVIII.

IGnoſce nec paulo leuius inter licitas factiones ſectã iſtaz deputari oportebat: a qua nihil tale cõmittit: quale de il licitis factionibus timeri ſolet. Niſi fallor enim, phibẽdarum factionũ cauſa De prouidentia conſtat modeſtia publica ne ciuitas in partes ſcideret: quæ res facile comitia: conſilia: curias: conciones: ſpectacula/etiã emulis ſtudiorum cõpulſationib⁹ in quietaret: cum iã & in q̃ſtu habere cœpiſſent venalẽ & mercenariaz hoies violentię ſuę operaz. At. n. nobis ob oi gloriæ & dignitatis ardore frigentibus nulla eſt neceſſitas cœtus: nec vlla magis res aliena q̃ publica. Vnã oẽs rempu. cognoſcim⁹ mundũ. Aeqz ſpectaculis ve ſtris in tãtum renũciamus: i quãtum originibus eorũ/quas ſcimus de ſuperſtitione cõceptas: cũ & ipſis rebus/de quibus exigunt̃ p̃terim⁹. Nihil eſt nobis dictu: viſu: auditu: cũ iſania circi: cũ impudicitia theatri: cũ atrocitate harenæ: cuz xyſti vanitate. quo nos offendimus? Si alias p̃ſumimus voluptates: ſi oblectari nouiſſe nolumus noſtra iniuria eſt: ſi forte noſtra/nõ veſtra. ſed reprobamus q̃ placent vobis: nec vos noſtra delectant. Sed licuit Epicureis aliquã decernere voluptatis veritatem. i. animi equitatem/& ampla negocia.

¶ De diſciplina chriſtianorum. Cap. XXXIX

EDam iã nũc ipſe negocia xp̃ianę factionis: vt qui mala refutauerim bona oſtendã. corpus ſumus de cõſcientia religionis/& diſciplinæ veritate: & ſpei fœdere. Coimus i cœtum & aggregationez: vt ad deum quaſi manufacta/p̃cationibus ambiamus/orãres. Hæc vis deo grata eſt. oramus etiam p̃ imperatoribus: pro miniſtris eoruz ac poteſtatibus: p̃ ſtatu ſęculi: p̃ rerũ quiete: pro mora finis. coimus ad litterarũ diuinarũ cõmemora

tionē ſiquid p̄ſētiū tēporū qualitas aut p̄monere cogit: aut recognoſcere. Certe fidē ſanctis vocib⁹ paſcim⁹: ſpē erigim⁹: fiduciā figimus: diſciplinā p̄ceptor⁹ nihilominus inculcationib⁹ denſamus. ¶ Ibidē etiam exhortationes/caſtigationes/& cenſura diuina. Nā & iudicat magno cū p̄dere (vt apd cæteros) de dei cōſpectu: ſummūq; futuri iudicij p̄iudiciū ē. Siquis ita deliq̄rit: vt a cōmunicatiōe oīonis & cōuētus: & oīs ſancti cōmercij releget: p̄ſidēt, pbati quiq; ſenicres honorē iſtū nō p̄cio ſed teſtimonio adepti: neq; n. p̄cio vlla res dei conſtat: ēt ſi quod artis genus eſt: nō de oneraria ſumma quaſi redēptæ religionis cōgregat. Modicā vnuſquiſq; ſtipē mēſtrua die: vel cū velit: & ſi mō poſſit apponit. Nā nemo cōpellit: ſed ſpōte cōfert. Hæc quaſi depoſita pietatis ſunt. Nā ide nō epulis/nec potaclis/nec ī gratijs voratrinis diſpenſat: Sed egenis alēdis humādiſq;/& pueris ac pupillis: re ac parētib⁹ deſtitutis/ætateq; domitis ſenib⁹. Itē naufragijs & ſi quī in metallis: & ſi quī ī inſulis/vel ī cuſtodiſs (dūtaxat ex cā dei ſectæ) alūni cōfeſſionis ſuæ fiunt. Sed eiuſmodi vel maxiæ dilectiōis operatio notam nobis meruit penes quoſdā. Vide (inquiūt) vt īuicez ſe diligant. Ipſi. n. īuicem oderunt: & pro alterutro mori ſunt parati. Ipſi. n. ad occidendū alterutrū paratiores erunt. Sed & q̄ fratres nos vocamus: nō alias opinor inſaniūt: q̄ q̄ apud ipſos omne ſanguis nomen de affectatione ſimulatum eſt: fratres etiam veſtri ſum⁹ iure naturæ/matris vnius: & ſi parum hoīnes vos: quia mali fratres. At quā to digni⁹ fratres/& dicunt/& habent: qui vnū patrem deum agnouerūt: qvnū ſpū3 biberūt ſanctitatis: qui devno vtero ignorātiæ eiuſdez ad vnā lucē ſpirauerūt veritatis: ſz eo fortaſſe min⁹ legitimi exiſtimamur: quia nulla de nra fraternitate tragœdia exclamat: vel quia ex ſubſtantia familiari fratres ſum⁹: q̄ penes vos fere dirimit fraternitatē. Itaq; qui aio aiaq; miſcemur/nihil de rei cōicatiōe dubitam⁹: oīa indiſcreta ſunt apd nos p̄ter vxores. In illo loco conſortiū ſoluim⁹: in quo ſolo cæteri homies conſortium exercent qui nō amicorū ſolum modo matrimonia vſurpāt: ſed & ſua amicis patientiſſime ſubmini ſtrant. Ex illa credo maiorū & ſapientiſſimorū diſciplia græci Socratis & romani Catonis: qui vxores ſuas amicis cōicauerunt: quas in matrimonium duxerant: liberorū cauſa & alibi creādor⁹: neſcio quī dā an inuitas: quid. n. de caſtitate curarēt: quā mariti tam facile donauerant? O ſapientia atticæ: o Romanæ grauitatis exēplū. Leno eſt phūs & cēſor: quid ergo mirū ſi tanta caritas conuiolat? Nā & cœnulas nras p̄terq̄ ſceleris infames vt pdigas ſuggillatis: de nobis. f. Diogenis dictū eſt Megarēſes obſonāt: quaſi craſtia die morituri. Sz ſtipulā quis in alieno oculo facili⁹ p̄ſpicit q̄ i ſuo trabē. Tot tribubus & curijs & decurijs ructantib⁹ acceſcit aer: alijs cœnaturis creditor erit

neceſſarij herculanaꝝ decimaꝝ polinctorũ ſũptu ſtabularij ſupputabunt. Apaturijs Dionyſius myſterijs atticis coquorũ dilectꝰ idicit ad fumũ cœnæ Serapicæ Sparteoli excitabũt: de ſolo triclinio xp̃ia norũ retractat. cœna noſtra de noĩne rõnẽ ſuam oſtenditvocat id qd dilectio penes græcos eſt quantiſcunq; ſumptuꝰ conſtet/lucrum eſt pietatis nomie facere ſumptum: ſiqdem iopes quoſq; refrigerio iſto viuamus: non qua penesvos paraſiti affectãt ad gloriam famulandę libertatis ſub auctoramẽto vẽtris iter cõtumelias ſaginandi: ſed qua penes deum maior contẽplatio mediocriũ. ¶ Si honeſta cauſa ẽ cõ uiuij reliquum ordinem diſciplinæ de cauſa ęſtimate: quid ſit de religionis off. cio nihil vilitatis nihil imodeſtię admittit: nõ priꝰ diſcũbit/q̃ oratio ad deum p̃guſtet: edit quãrum eſurientes capiunt. Bibitur quantũ pudicis eſt vtile: ita ſaturant vt qui meminerit ẽt p nocte adorandum deũ ſibi eſſe. ita fabulant vt qui ſciant dñm audire: poſt aquam manualem & lumia: vt qſq; de ſcripturis ſanctis vel de ꝓprio ingenio põt/puocat in medium deo canere: hinc probat quomodo biberit. Aecq; oratio conuiuium dirimit: inde diſcedit non i cateruas cęſionũ neq; in claſſes diſcurſationũ: nec in eruptiones laſciuiarum. Sed ad eandem curã modeſtiæ & pudicitiæ: vt qui non tam cœnam cœnauerint q̃ diſciplinã. Hęc coitio xp̃ianorum merito ſane illicita ſi illicitus par. Merito dãnanda ſi quis de ea q̃rit eo titulo quo de factionibus querela eſt: i cuius permiciem aliquando conuenimꝰ. Hoc ſumꝰ congregati/quod & diſperſi. hocvniuerſi quod & ſinguli nemiñ ledentes neminẽ contriſtantes cũ pbi: cũ boni coeunt: cũ pij cum caſti cõgregant: nõ ẽ factio dicẽda: ſed curia. At ecõtrario illis nomẽ factionũ accõmodãdũ eſt: qui in odiũ bonoꝝ & pborum conſpirant: qui aduerſũ ſanguinẽ inocẽtiũ cõclamãt: p̃texentes ſane ad odij defenſionem illam quoq; vanitatẽ: q; exiſtiment omnis publicæ cladis omnis popularis incommodi xp̃ianos eſſe cauſam: ſi tyberis aſcẽdit in mœnia: ſi nilus nõ aſcendit in arua: ſi cœlum ſtetit: ſi terra mouit: ſi fames/ſi lues ſtatim xp̃ianus ad leonem acclamat: tã tos ad vnum. Oro vos ante tyberiũ. i. ante xp̃i aduentũ quãtæ clades orbẽ & vrbes ceciderũt? Legimꝰ Hierapolim & Delõ & Rhodõ/& Conſulas miſtis cum milibꝰ hominum peſſum abiſſe. Memorat Plato maiorem aſiæ & aphricæ terram athlantico mari ereptã. Sꝫ & mare corithiuꝫ terræmotꝰ ebibit: & vis vndarum lucaniã abſciſſam in Siciliæ nomẽ relegauit. Hęc vtiq; non ſine iniuria incolentium accidere potuerunt Vbi vero tunc non dicam deoꝝ veſtrorum contẽptores Chriſtiani: ſed ipſi diiveſtri cũ totũ orbẽ cathacliſmus aboleuit? vel (vt Plato putauit) cãpeſtres ſolũmodo. Poſteriores. n. illos clade diluuij cõteſtantur ipſæ vrbes: i quibꝰ nati mortuiq; ſunt. ẽt quas condiderunt. neq;

enim alias in hodiernũ manerẽt: niſi & ipſæ poſthumę cladis illius. Nõdũ iudæũ ab ęgypto examẽ paleſtina ſuſceperat nec iã illic xp̃ia ne ſectæ origo cõſederat: cũ regiones ac fines eius Sodoma & Gomorra igneus imber exuſſit: olet adhuc incendio terra: & ſi qua illic arborũ poma orianꝰ oculis tenus: cęterũ cõtacta cinereſcũt. Sed nec Thuſcia iã tunc atq; cãpania de chriſtianis q̃rebanꝰ: cum vulſcinios de cęlo põpeios de ſuo mõte ꝓfudit ignis: nemo adhuc Romæ deũ verum adorabat cum Annibal apud cannas per Romanos annulos cædes ſuas modio metiebatur: omnes dij veſtri ab omnibus colebã/tur: cum ipſum capitolium ſenones occupauerunt.

De vrbibus euerſis. Cap̃. XL.

ET bene q; ſi quid aduerſi accidit vrbibus ędifi clades temporumq; & mœniũ q̃ fuerunt: vt iã hoc reuicã non ab eis euenire: qa & ipſis euenit. Semper & humana gens male de deo meruit: primo quidẽ vt inofficioſa eius: quẽ cũ intelligeret ex parte nõ requiſiuit. ſed & alios inſuper ſibi cõmentata eſt quos coleret: dehinc q; non iquirendo innocẽtię magiſtruꝫ & nocentię iudicẽ & exactorem omnibus vitijs & criminibus moluit. Cęterum ſi reqſiſſet: ſequebaꝰ vt cognoſceret requiſitũ & recognitũ obſeruaret: & obſeruatũ magis propitium experireꝰ q̃ iratũ. Eundem ergo nũc quoq; ſcire debet iratũ quẽ & retro ſemp priuſq̃ xp̃iani nominarenꝰ: cuius bonis vtebaꝰ ante editis q̃ deos ſibi fingeret cur nõ ab eo etiaꝫ mala intelligat euenire: cuius bona eſſe non ſenſit. Illius rea eſt: cuius & integra. etiã: tñ ſi priſtinas clades cõparemus: leuiora nũc accidunt. ex quo chriſtianos a deo orbis accepit. Ex eo enim & innocẽtia ſæculi iniquitates tẽperauit: & dep̃catores dei eſſe cœperunt denicq; cũ ab ibribus ęſtiua hiberna ſuſpẽdũt: & annꝰ in cura eſt vos quidẽ quottidie paſti ſtatimq; pranſuri balneis: & cauponis: & lupanaribus operati. Aquilitia Ioui imolatis. Nudipedalia populo denunciatis: cęlũ apud capitoliuꝫ q̃ritis: nubila de laquearibꝰ expectatis: auerſi ab ipſo: & deo & cælo. Nos vero ieiuniis aridi & omni cõtinentia exp̃ſſi ab oi vitæ fruge dilati in ſacco: & cinere volutãtes inuidia cælum tundimus: deum tangimus: & cum miſericordiaꝫ extorſerimus Iuppiter honoratur.

¶Quod deus ſpernitur: & ſtatuæ adorantur. Cap̃. XLI.

VOs igiꝰ iportuni rebus humanis: vos rei publicorum incõmodorum illices ſemp. apud vos deus ſpernitur: ſtatuę adoranꝰ. Et enim credibilius haberi debet eum iraſci: qui neglígaꝰ: q̃ qui coluntur. An ne illi iniquiſſimi: ſi propter chriſtianos etiam cultores ſuos lædunt: quo ſeparare deberent a meritis chriſtianorum? hoc (inquitis) & in deũ veſtrum repercutere eſt:

ſiquidem & ipſe patiat propter prophanos etiam cultores ſuos lędi Admittite prius diſpoſitiones eius & non retorq̃bitis. Qui.n.ſemel æternum iudicium deſtinauit:poſt ſæculi finez nõ p̃cipitat diſcretionem:quæ aſt cõditio iudicij ante ſæculi finem. Aequalis eſt interim ſuper omne hominum genus:& indulgens:& increpans communia voluit eſſe:& commoda prophanis:& incommoda ſuis:vt pari conſortio omnes:& lenitatem eius:& ſeueritatẽ experiremur:quia hæc ita didicimus:apud ipſum diligimus lenitatem:metuimus ſæueritatem:vos contra vtranq; deſpicitis.etiam ſequitur vt omnes ſæculi plagæ vobis:ſi forte in admonicionem:nobis in caſtigationez a deo obueniant. At quin nos nullo modo lædimur:in primis: quia nihil noſtra refert in hoc ęuo:nihil de eo q̃ celeriter excedere. Dehic quia ſiquid aduerſi infligitur veſtris meritis deputatur. Sed & ſi aliqua nos quoq; perſtringunt:vt vobis cohærentes lætamur magis recognitione diuinarum prędicationum confirmantium.ſ.fiduciaz & fidem ſpei noſtræ.Si vero ab eis:quos colitis omnia vobis mala eueniunt noſtri cauſa.quid colere perſeueratis tam ingratos: tam iniuſtos:qui magis vos in dolorem chriſtianorum iuuare & afferere debuerant:quos ſeparare deberent a meritis chriſtianorum?

¶Contra eos q̃ ifructuoſos dicebant chriſtianos. Ca.XLII.

SEd alio quoq; iniuriarum titulo poſtulamur:& infructuoſi in negociis dicimur:quo pacto homines nobiſcum de gentes eiuſdem victus:habitus:inſtructus:eiuſdem ad vitam neceſſitatis:neq; enim bracmanæ aut Indorus gymnoſophiſtæ ſumus:ſiluicolæ: & exules vitæ. Meminimus gratiam nos debere domino deo creatori nullum fructum operuz eius repudiamus:plane temperamus:nec vltra modum aut perperam ne mutamur. Itaq; non ſine foro:non ſine macello:non ſine balneis:tabernis officijs:ſtabulis:nundinis veſtris:cæteriſq; commercijs cohabitamus in hoc ſæculo. Nauigamus & nos vobiſcũ:& militanus:& ruſticamur:& mercamur:proide miſcem⁹ artes:opera noſtra publicamus vſui veſtro. Quomodo ifructuoſi videamur negociis veſtris:cũ quibus & de quibus viuimus non ſcio. ¶Sed ſi cerimonias tuas nõ frequento:attamen illa die homo ſum.Non lauor diluculo ſaturnalibus:ne & noctem/& diem perdam. Attamen lauor honeſta hora: & ſalubri quę mihi/& calorẽ:& ſanguinem ſeruet. Rigere & pallere poſt lauacrum mortuus poſſum:non in publico liberalibus diſcũbo quod beſtiarijs ſuprema cœnantibus mos eſt. Attamẽ vbi de copijs tuis cœno:non emo capiti coronam:quid tua intereſt emptis nihilo minus floribus quomodo vtar?puto gratius eſſe liberis & ſolutis:& vndiq; vagis.Sed & ſi coronã coactis nõ coronã natib⁹ admouem⁹

viderint:qui per capillum odorantur:ſpectaculis non conuenimus: quę tamen apud illos cœtus vendicãtur:ſi deſiderauero libenti⁹ de propriſs locis ſumere:plane non emimus. Si Arabiæ quæruntur ſciant Sabei pluris & carioris ſuas merces chriſtianis ſepeliendis profligari/ q̃ diſs fumigandis:certe inquitis templorum vectigalia quotidie decoquunt ſtipes quotusquiſq; iam iactat/Non ſufficimus & hominibus & diſs veſtris mendicantibus opem ferre. Nec putam⁹ aliſs q̃ petentibus impartiendum. Deniq; porrigat manu3 Iuppiter & accipiat cum interim plus noſtra miſericordia iſumit vicatim q̃ veſtra religio templatim. Sed cætera vectigalia gratias chriſtianis agẽt ex fide dependentibus debitu3:quia alieno fraudando abſtinemus: vt ſi ineatur quantum vectigalibus pereat fraude/& mendacio veſtrarum profeſſionu3 facile oratio haberi poſſit vnius ſpeciei querela cõ penſata pro commodo cæterarum rationum.

De Lenocinio. Caꝑ.XLIII.

QUane confitehor qui conqueruntur nã niſi forte vere de ſterilitate chriſtianorum conqueri poſſunt:primi erunt Lenones perductores aquarioli:tu3 ficcariſ:venenariſ: magi:itẽ Auruſpices/ Arioli/Mathematici. His ifructuoſos eſſe magn⁹ fruct⁹ eſt:& tamen quodcunq; diſpendium eſt rei noſtræ per hanc ſectam cum aliquo præſidio compenſari poteſt.

¶De Exorciſmate. Caꝑ. XLIIII.

QVanti habetis non dico qui iam de vobis dæmonia excutiãt:nõ dico ia3 qui ꝓvobis quoq; vero deo preces ſternãt quia forte non creditis. Sed a quibus nihil timere poſſitis

¶De cuſtodiſs Ethnicorum Caꝑ.XLV.

MEnim illud detrimentum reipublicæ tam grande/q̃ vere nemo circunſpicit illam iniuriam ciuitatis nullus expendit:cum tot iuſti impedimur:cum tot inocẽtes erogamur veſtros enim iam conteſtamur actus: qui quotidie iudicãdis cuſtodiſs preſidetis:qui ſentẽtijſeulogia diſpungitis: tot a vobis nocentes varijs criminum elogijs recenſentur:quis illic ficcari⁹:quis manticularius:quis ſacrilegus:aut corruptor.aut lauantium prædo quis ex illis etiam chriſtianis aſcribitur/ aut cum chriſtiani ſuo titulo offeruntur:quis ex illis etiam talis:quales tot nocentes de veſtris ſemper eſtuat carcer:de veſtris ſemper metalla ſuſpirãt:de veſtris ſẽper beſtiæ ſaginantur:de veſtris ſemper muneraríj noxioru3 greges paſcunt. Nemo illic chriſtianus:plane tantũ chriſtianus:aut ſi & alius iam non chriſtianus.

¶De innocentia Chriſtianorum. Caꝑ.XLVI.

TOs ergo ſoli innocẽtes. Quid mirũ ſi neceſſe ẽ? Enim uero neceſſe eſt Innocẽtiã adeo edocti & perfecte eã nouim⁹: ut a pfecto magiſtro reuelatam: & fideliter cuſtodim⁹: ut ab ĩ conceptibili diſpenſatore mandatã: uobis autẽ hũana æſtimatio innocentiam tradidit: humana item damnatio iperauit: Inde nec plane adeo timendæ eſtis: o diſciplinæ ad innocentiæ ueritatem tanta eſt prudentia hominis ad demonſtrandũ bonum: quãta auctoritas ad exigendũ. tã illa facilis q̃ iſta contẽni. Atq; adeo quid pleni⁹ dicere, non occides: an dicere ne iraſceris quidẽ? Quid pfecti⁹ ꝓhibere adulterium: an etiã aboculorum ſolitaria cõcupiſcẽtia arcere? Qui eruditi⁹ de maleficio: an de maliloquio iterdicere? quid iſtructius iniuriã non pmittere: an nec uicem iniuriæ ſinere? dũ tñ ſciatis ipſas quoq; leges ueſtras q̃ uidenẽ ad innocentiam pergere de diuia lege, ut antiquiore ferme mutuatas. Diximus iam de Moyſi ætate. Sed quanta auctoritas legum humanarum cũ iſtas: ſ⁊ ſi euadere hõi cõtingat: & plærumq; in admiſſis deliteſcere: & aliq̃n cõtemnere ex uoluntate uel neceſſitate deliquendi recogitare ẽt pro breuitate ſuppliciꝭ cuiuſlibet: non tñ ultra mortẽ remanſuri. Sic & Epicurus oẽm cruciatum dolorẽq; deꝑciat: modicum quidẽ cõtemptibilẽ ꝓnũciãdo: magnũ uero nõ diuturnũ. Eniuero nos q̃ ſub deo oĩ⁊ ſpeculatore diſpungimur: quiq; æternã ab eo pœnã ꝑuidem⁹, merito ſoli innocẽtiæ occurrim⁹: & ꝓ ſcientiæ plenitudine: & ꝓ latebrarũ difficultate & ꝓ magnitudine cruciatus: non diuturni uerũ ſempiterni cũ timentes: quẽ timere debebit: & ipſe qui timẽtes iudicat. Deũ nõ ꝓcõſulẽ timẽtes cõſtituim⁹: ut opinor aduerſus oĩ⁊ criminũ intẽtationẽ: quæ xp̃ianoꝝ ſanguinem flagitat: oſtendim⁹ totum ſtatum nr̃m: & quib⁹ modis ꝓbare poſſim⁹ ita eſſe ſicut oñdim⁹ ex fide. ſ. & antiquitate diuinarum lr̃aꝝ. Item ex confeſſione ſpiritualium poteſtatũ. quis nos reuincere audebit? non arte uerborum: ſed eadem forma: qua probationem conſtituimus de ueritate. Sed dum unicuiq; manifeſtat ueritas noſtra: interim incredulitas dũ de bono ſecte huiꝰ obducit (quod uſui iã & de cõmercio innotuit) non utiq; diuinũ negociũ exiſtimat: ſed magis philoſophiæ genus eadem (inquit) & philoſophi monent & profitenẽ innocentiã iuſticiã patientiã ſobrietatem pudicitiaꝭ. Cur ergo quib⁹ cõparamur de diſciplina, ꝓinde illis adequamur ad licẽtiam impunitatemq; diſciplinæ: uel cur & illi ut pares noſtri non urgenẽ ad officia quæ nos obeuntes piclitamur? Quis. n. philoſophum ſacrificare: aut deierare: aut lucernas meridie uanas proferre cõpellit? Quinimmo & deos uros palam deſtruunt: & ſuperſtitiones uras commentarijs quoq; accuſant. Laudantibus uobis plericq; etiam in principes latrant ſuſtinentibus uobis: & facilius ſtatuis & ſalarijs re-

Intẽtationem: aliꝰ intentionem legit

muneranť:q̄ ad beſtias,pnũcianť:ſed merito philoſophi:nõ.n.chriſtiani cognominanť.Nomen hoc phõ⁹ dęmonia nõ fugat:quid niſi cũ ſcđ⁹ deos phi dęmonas deputēt.Socratis vox ē:ſi dęmonũ pmittat.Idē & cũ aliqđ de veritate ſapiat deos negās.Aeſculapio tñ gallinaceũ,pfecari iā in fine iubebat:credo ob honorē patris ei⁹ quia Socratē Apollo ſapientiſſimũ oim cecinit:o Apollinem inconſideratũ ſepiētiæ teſtimoniũ reddidit ei⁹ viro qui negabat deos eſſe:Inquantũ odium flagrat/veritatis i tantũ qui ea⁹ ex hīde p̄ſtat offendit.Qui autem adulterat & affectat/hoc maxime noīne gratiā pāgit tā apđ inſe ꝯatores veritatis q̄ in luſores & corruptores.Mimice phi affectātveritatē & affectādo corrūpunt.At qui gloriā captant chriſtiani:eā ne ceſſario appetunt/& integre p̄ſtāt:vt qui ſaluti ſuę curāt.Adeo neq̄ de ſcīētia neq̄ diſciplina(vt putatis)ęquamur. ¶Quid.n.Thales ille princeps phyſicoꝝ ſciſcitanti Croeſo de diuitate certũ renũciauit: comeat⁹ deliberādi ſępe fruſtrat⁹ deũ:quilibet opifex chriſtian⁹ & inuenit & oñdit:& exide totũ quod in deo q̄rit:re quoq̄ aſſignat:licet Plato affirmet factitatorē vniuerſitatis:neq̄ inueniri facile & inuentum enarrari in omnes difficilē.Cęterũ ſi de pudicitia,puocemur:lego partē ſentētiæ atticæ i Socratē corruptorē adoleſcētium,pnuncia tā.Sexũ neq̄ fœmineũ mutat x̄pian⁹.noui & Phirnē meretricē Diogenis ſupra recubātis ardorē ſubantē.Audio & quendā Speuſippus de Platonis ſchola in adulterio piſſe:chriſtianus vxori ſuæ ſoli maſculus naſcit.Democrit⁹ exęcādo ſemetipſum q̄ mulieres ſine concupiſcentia aſpicere nõ poſſet & doleret ſi non eſſet potit⁹:incontinētiam emēdatione,pfiteť.At x̄pian⁹ ſaluis oculis fœminā videt animo aduerſus libidinē cęc⁹ eſt. ¶Si de,pbitate defendā ecce lutulētis pedibus Diogenes ſupbos Platonis totos alia ſuperbia deculcat:chriſtianus nec i pauperē ſupbit. ¶Si de modeſtia certem. Ecce Pythagoras apud thirios:zenon apud prienenſes tyrannidē affectāt.Chriſtian⁹ vero nec ciuitatē. ¶Si de ęquanimitate congrediar.Licurgus apocartheſin optauit/q̄ leges eius lacones emendaſſent chriſtianus etiam damnatus gratias agit. ¶ Si de fide comparem Anaxagoras depoſitum hoſtibus denegauit chriſtianus etiam extra fidelis vocaťSi de ſimplicitate cõſiſtā Ariſtoteles familiarē ſuũ Hermiā turpiter loco excedere fecit:chriſtian⁹ nec inimicũ ſuum lędit.Idē Ariſtoteles tā turpiter Alexandro regendo potius adulaťq̄ Plato a Dionyſiovē tris gratia vendicať Ariſtippus in purpura ſub magna grauitatis ſuperficie nepotať: & Hippias dum ciuitati inſidias diſponit occidit: hoc p ſuis omni atrocitate diſſipatis nemovnq̄ tentauit chriſtianus ¶Sed dicet aliquis etiam de noſtris excedere quoſdam a regula diſciplinæ; deſinūt tam x̄piani haberi penes nos. philoſophi vero illi

Cõtra Socratem.

Thales Phiſicorũ princeps.

Obiectiõi aduerſariorũ prudenter reſpondet..

cum talibus factis in nomine & in honore ſapientiæ pſeuerant: adeo quid ſimile phis & chriſtianis græciæ diſcipulus/& cœli famæ negociator/& vitæ. verboꝝ & factoꝝ opator: & rerũ ædificator & deſtructor. Amicus & inimicus erroris: veritatis interpolator/& integrator & expreſſor & furator eiꝰ. & cuſtos antiquior oibus veritas ni fallor & hoc mihi ꝓficit antiquitas ꝑſtructa diuinæ litteraturæ/quo facile credam theſaurum eam fuiſſe poſteriori cuiqꝫ ſapientiæ & ſi nõ onꝰ tandem volumínis tẽpare3: etiam excurrerẽ in hanc quoqꝫ ꝓbationẽ Quis poetaru3: quis ſophiſtarũ: qui nõ oino de ꝓphetaru3 fonte potauerit? Inde igit̃ phiſitim igenij ſui rigauerũt: vt quę de noſtris hñt ea nos comparẽt illis. Inde (opinor) & a quibuſdã quoqꝫ electa phia a thebanis dico/a ſpartiatis/& argiuis dum aduerſa conant̃: & homines gloriæ (vt diximus) & eloquentiæ ſolius libidinoſi ſiquid in ſanctis ſcripturis offenderunt: digeſtis ex iproſtituto curioſitatis ad propria opera vertunt: neqꝫ ſatis credentes diuina eſſe quo minꝰ iterpolarent: neqꝫ ſatis intelligentes vt adhuc tunc ſub nubila etiã ipſis iudęis obũbrata: quorũ ꝓpria videbant̃. ¶ Nã & ſi qua ſimplicitas erat veritatis: eo magis ſcrupuloſitas humana fidem aſpernata/mutabat quod incerto miſcuerunt/etiam quod inuenerant certum. Inuentu3 enim ſolum mõ deum: nõ vt inuenerant diſputauerunt: vt & de qualitate/& de natura eius & de ſede diſceptent: Alij incorporalem aſſeuerant: alíj corporalem/vt tam Platonici q̃ Stoici: alíj ex atomis: alíj ex numeris. Sicut Epicurꝰ & Pythagoras: alíj ex igne qualiter Eraclitouiſum eſt: & platonici quide3 curantem rerũ contra Epicurei ociosum & i exercitum: & (vt ita dixerim) neminem humanis rebus poſitum vero extra mundum. Stoici qui (figuli modo) extriſecus torque at molem hanc intra mundum. Platonici: qui gubernatoris exẽplo i tra illud maneat quod regat. Sic & de ipſo mũdo natus/innatuſue ſit deceſſurus manſuruſue ſit/ variant: ſic & de animæ ſtatu: quam alíj diuinã et ęternam. Alíj diſſolubile3 contendunt: vt quis ſenſit ita intulit aut reformauit. ¶ Nec miru3 ſi vetus inſtrumentũ ingenia philoſophoꝝ iteruerterunt: ex horũ ſemie et noſtra3 hanc nouiciolã paraturam viri quidã ſuis opinionibus ad phicas ſententias adulteraueruntet devna via obliquos multos tramites et inexplicabiles ſciderũt. Quod ideo ſuggeſſerim ne cui nota varietas ſectæ huiꝰ i hoc quoqꝫ nos philoſophis adequare videatur: et ex varietate defenſionũ vindicet veritatẽ. ¶ Expedite aũt præſcribimꝰ adulteris nñis illã eſſe regulãveritatis: quę venìat a chriſto/tranſmiſſa p comites ipſiꝰ q̃ bus aliquanto poſteriores diuerſi iſti commentatores probabuntur omnia aduerſus veritatẽ de ipſa veritate conſtructa ſunt: operantibꝰ æmulationẽ iſtã ſpiritibus erroris. Ab his adulteria huiuſmodi ſalu-

De Deo.

De mũdo

De Aima

taris diſciplinæ ſuborta: ab his q̃dam etiã fabulæ imiſſæ: quæ diſſimilitudine fidem ifirmarent veritatis: vel etiam ſic potius euicerẽt: vt quis ideo nõ putet chriſtianis credendũ/quia nec poetis & philoſophis: vel ideo magis poetis & philoſophis exiſtimet credẽdũ: quia nõ xp̃ianis. ¶ Itaq; & ridemur deũ p̃dicantes iudicaturum. Sic.n. & poetę & phi tribunal apud iferos ponũt. Et gehennam ſi commemur: q̃ eſt ignis archani ſubterraneus ad pœnã theſaurus, pinde decachinamur. Sic.n. & pyri flegeton apud mortuos aïs ẽ. & ſi paradiſum nominemus locum diuinæ amœnitatis/recipiendis ſanctorum ſpiritibus deſtinatum materia quadã igneæ illius zonę a notitia orbis cõis ſegregatum. Helyſi campi fidẽ occuparũt. Vſi hæc (oro vos) philoſophis/aut poetis tam cõſimilia nõ niſi de noſtris ſacramentis/vt de prioribus. Ergo fidelſora ſunt noſtra: magiſq; credenda: quoꝝ imagines quoq; fidem inueniũt: Si de ſuis ſenſibus: iam ergo ſacramenta noſtra imagines poſteriorũ habebunt: quod verũ forma non ſuſtinet. nũq̃. n. corpꝰ vmbra/aut veritatẽ imago p̃cedit. Age iã ſiqs philoſophus affirmet (vt ait laberius de ſententia Pythagoræ) hoiez fieri ex mulo: colubrũ ex muliere: & i eam opinionẽ oĩa argumenta eloquij virtute ditorſerit: nõne & ſenſum mouebit: & fidẽ iniget: etiã ab aialibus abſtinẽdi. Propterea perſuaſum quis habeat ne fore bubulam de aliquo ꝓauo ſuo obſonet. At enim chriſtianus ſi de hoie hominem ipſumq; de Caio Caſum reducere repromittat lapidibus magis: nec ſaltẽ cędibus/a populo exigetur. ſi quęcunq; ratio p̃eſt aïarum humanarum reciprocandarum i corpora: cur non i eandem ſubſtantiam redeant: cum hoc ſit reſtitui id eſſe quod fuerat. iã non ipſe ſunt: q̃ fuerant: quia nõ potuerunt eſſe qđ nõ erant: niſi deſinant eſſe qđ fuerant. Multis etiam ex optio opis erit: ſi velimus ad hanc partẽ laſciuire. qs in quaz beſtiam reformari vidit: ſed de noſtra magis defenſione q ꝓponimus. Multo vtiq; dignius credi hoiez ex homine rediturũ. quẽlibet ꝓ quolibet: dũ eadẽ qualitas aię in eandem reſtaureť conditionẽ: & ſi nõ effigiez. Certe ga rõ reſtituționis deſtinatio iudicij eſt: neceſſario idẽ ipſe q fuerat exhibebiť: vt boni ſeu cõtrarij meriti iudicium a deo referat. Ideoq; reꝑſentabunť & corpora q a neq; pati quicq̃ poteſt aïa ſola ſine materia ſtabili. i. carne: eo ꝙ oĩno de iudicio dei pati debent. Aïæ nõ ſine carne meruerunt: intra quã oĩa egerũt: ſed quõ inquis diſſoluta materia exhiberi põt. Cõſidera temetipſum o hõ: & fidem rei inuenies. Recogita quid fueris ante q̃ eſſes vtiq; nihil: meminiſſes. n. ſiqd fuiſſes. Qui ergo nihil fueras priuſq̃ eſſes: idẽq; nihil fueris cũ eſſe deſineris: cur nõ poſſes eẽ rurſus de nihilo eiuſdem auctoris volũtate: q te voluit eſſe ex nihilo? Quid noui tibi eueniet? qui non eras/factus es: cum iterum non eris fies:

Vſi expectanter enoch & heliam. Paradiſũ: De multiplici itellectui p̃ter hiſtoria paradiſi. Lege. Auguſti. xiij. libro de ciuitate dei cap. xxi. Multo vtiq; digniꝰ: Reſurgentibus oibꝰ ſoli ſalui p dotes immutabuntur. Damnati aũt igniar debũt perpetuo. dei tñ imago ad quam facta eſt aïa: ſemp eſt. q̃tũus obſcureť. ꝓut docet aug. xiiij. li. đ trinitate đi. liij. Recte q̃q; ordinatũ ęvt poſt iudiciũ aïa ſimꝑ patiať cũ corpe i quo commeruit.

Redde rationez ſi potes:qua factus es:& tunc regres qua fies. Et tñ facilius vtiq; fies qđ fuiſti aliq̃:quia æque non difficile factus es.qđ nunq̃ fuiſti aliq̃. ¶ Dubitabit credo de dei viribus qui tantum corpus hoc mundi de eo quod fuerat: nõ minus q̃ de morte vocationis & inanitatis/impoſuit animatum ſpũm oium aiarum aiatore ſigna/tum:& ipſum humanę reſurrectionis exẽplum in teſtimoniũ nobis: lux quotidie interfecta reſplendet:& tenebræ pari vice decedendo ſuccedunt:ſydera defuncta viueſcũt:tẽpora vbi finiunt/incipiũt:fructus cõſumant/& redeunt:certe ſemina nõ niſi corrupta & diſſoluta fœcundi⁹ furgunt. oia pereundo ſeruant:oia de interitu reformant. Tu hõ tm̃ nomẽ ſi intelligas te vel de titulo, Pythiæ/dicens dominũ oiz mortentiũ reſurgentiũue ad hoc morieris:vt pereas vbicunq; reſolut⁹ fueris q̃cũq; te materia deſtruxerit hauſerit aboleuerit i nihilũ ꝓdegerit:reddet te/eius eſt nihilũ ipm cui⁹ & totũ/ergo (ingtis) ſẽper moriendũ erit:& ſemp reſurgendũ/ſi ita rerum dñs deſtinaſſet: ingratis experireris cõditionis tuæ legem. At nũc nõ aliter deſtinauit q̃ ꝓdicauit:q̃ rõ vniuerſitatẽ ex diuerſitate cõpoſuit vt oia æmulis ſubſtãtijs ſub vnitate cõſtarẽt ex vacuo:& ſolido:ex aiali & inaiali ex cõphenſibili & incõphẽſibili:ex luce & tenebris:ex ipa vita & morte:eadẽ ęuũ quoq; iſta deſtinata/diſticta cõditione conſeruit:vt prima hæc pars ab exordio rerũ:quã icolimus tẽporali ætate ad finẽ defluat. Sequẽs vero quã expectam⁹ in infinitã æternitatẽ propageť. ¶ Cũ ergo finis & limes medi⁹ qui iterhiat affuerit:vt etiã mũdi ipſius ſpecies tranſferať:æque tẽporalis:q̃ illi diſpoſitioni æternitatis aulę vice opponſa eſt. Tunc reſtituet omne humanum genus ad expungendũ qđ in iſto æuo boni ſeu mali meruit:& exinde dependendum imenſaz æternitatis ꝓpetuitatẽ. Ideoq; nec mors iã: nec rurſus ac rurſus reſurrectio. Sed erim⁹ ijdem/qui nũc/nec alij poſt: dei qui dem cultores apud deum ſemp ſupinduti ſubſtantia ꝓpria æternitatis. Prophani vero & qui nõ itegri ad deũ in pœna æque iugis ignis habentes ex ipſa natura eius diuinã. ſ. ſubminiſtrationẽ incorruptibilitatis. Nouerũt & philoſophi diuerſitatẽ arcani & publici ignis. Ita lõge ali⁹ eſt/qui vſui humano :ali⁹ q iudicio dei apparet/ſiue de cęlo fulmina ſtrigens:ſiue de terra p vertices mõtiũ eructãs. nõ. n. aſſumit qđ exurit:ſed dũ erogat reparat:adeo manẽt mõtes ſemp ardẽtes:& qui de cælo tangit ſalu⁹ eſt:vt nullo iã igni decinereſcat:& hoc erit teſtimoniũ ignis æterni:hoc exẽplũ iugis iudicij. pœnã nutrientes mõtes vrunt & durãt. Quid nocẽtes & dei hoſtes/hæc ſunt quę in nobis ſolis præſumptiones vocantur in philoſophis & poetis ſummę ſcientię:& inſignia ingenia. Illi prudẽtes:nos iepti. Illi honorandi:nos irridẽdi:imo eo ãplius & puniẽdi:falſa nũc ſint q̃ tuemur:

Nec morſ ſus ac rur/ſus reſur= rectio Añ no uiſſimi diei reſur rectio fre/quẽtatur animæ & mors & reſurrectio nõ añt interuenit corporea ꝓ mille ã/nis:vt qđã dixerunt. Lege Au/guſtinum de finitio=nib⁹ fidei ortodoxi. ca. xxiiii.

& merito p̃ſumpta: attamen neceſſaria. Inepta: attamẽ vtilia. Siquí-
dez meliores fieri cogunt: qui eis credũt metu ęterni ſupplicij & ipe
ęterni refrigerij. Itaq; nõ expedit falſa dici: nec inepta haberi: q̃ ex-
pedit vera p̃ſumi nullo titulo dãnari licet: q̃ ꝓſunt oino. In vobis ita
q; p̃ſumptio eſt hæc ipſa q̃ dãnat vtilia: ꝓinde nec inepta eſſe poſſũt
certe & ſi falſa & inepta: nulli tñ noxia: nã & multis aliis ſimilia (qui
bus nullas pœnas irrogatis) vanis/& fabuloſis/inaccuſatis/& ipuni-
tis: vt innoxijs. Sed in eiuſmodi eni ſi vtiq; irriſioni iudicãdũ eſt: nõ
gladijs & ignibus: & crucib⁹: & beſtijs: de qua inigtate fæuicie: non
mõ cęcũ hoc vulgus exultat & inſultat: ſed & quidã veſtruz (quibus
fauor vulgi de iniquitate captat) gloriant nõ quaſi totum qđ in nos
poteſtis/noſtrũ ſit arbitriũ: certe ſi velim xp̃ianus ſum: tunc ergo me
dãnabis ſi dãnari velim: cũ vero qđ in me potes niſi velim non potes
iam meæ voluntatis eſt/quod potes: nõ tuæ ptãtis. ꝓinde & vulgus
vanę de noſtra vexatione gaudet: proinde. n. noſtrum eſt gaudium:
quod ſibi vidicãt: qui malũt dãnari q̃ a deo excidere: cõtra illi q nos
oderunt dolere nõ gaudere debebãt conſecutis nobis quod eligim⁹.
¶ Ergo (inquitis) cur q̃rimini: q; vos inſequamur: ſi pati vultis cũ di
ligere debeatis p quos patimini: qđ vultis. plane volum⁹ pati: veruz
eo more: quo & bellũ miles: nemo qppe libens patit: cũ & trepidare
& periclitari ſit neceſſe: tñ & præliatur omnibus viribus: & vincẽs in
pręlio gaudet: qui de pręlio querebat. quia & gloriã cõſequit & p̃dã
pręliuz eſt nobis q; ꝓuocamur ad tribunalia: vt illic ſub diſcrimine
capitis pro veritate certemus. Victoria eſt aũt ꝓ quo certaueris obti
nere: ea victoria habet & gloriã placẽdi deo: & prædã viuendi i ęter
num: ſed obducimur certe cũ obtinuim⁹: ergo vincimus cum occidi
mur. deniq; euadim⁹ cũ obducimur. Licet nũc ſarmẽticios & ſemaf
fios appelletis: quia ad ſtipitẽ dimidij affis reuincti ſarmẽtorum ãbi
tu exurimur. Hic eſt habit⁹ victorię noſtrę. Hęc palmata veſtris: tali
curru triũphamus. merito itaq; victis nõ placem⁹: ꝓpterea. n. deſpe
rati & ꝓditi exiſtimamur. Sed hęc deſperatio & ꝓditio pene nos i cã
glorię & famæ vexillo virtutis extollunt. Mutius dexterã ſuam libẽs
in ara reliquit: o ſublimitas animi. Empedocles totũ ſeſe athenien-
ſium ęthneis incendijs donauit: o vigor mentis. Aliqua Carthaginis
conditrix rogo ſe ſecundum matrimonium dedit: o pręconiuz caſti-
tatis. Regulus ne vnus ꝓ multis hoſtibus viueret toto corpore cru-
ces patitur: o virũ fortẽ & i captiuitate victorem. Anaxarcus cum in
exitũ ptiſane pilo cõtũderet: tũde tũ de aiebat Anaxarchi follẽ. Ana
xarchũ. n. nõ tundis. o philoſophi magnanimitatẽ q tali de ſuo exitu
etiã iocabat: omitto q cũ gladio proprio alioue genere mortis mitio
re de laude pepigerũt. Ecce. n. & tormentorũ certamina coronant a.

Mutius dexteram probat re ſurrectio-nez: ab ad uerſario ſũpta ex-emplis.

vobis. Attica meretrix carnifice iam fatigato/poſtremo linguaꝫ ſuaꝫ comeſtã i faciem tyranni ſequentis expuit: vt expueret & vocẽ ne cõ iuratos cõfiteri poſſet: ſi etiã victa voluiſſet. Zeno Fleates cõſultus a Dionyſio. quid nã philoſophia p̃ſtaret: cũ reſpõdiſſet cõtẽptũ mortis ipaſſibilis flagellis tyranni obiectus/ſniam ſuam ad mortẽ vſq; ſignabat: certe laconũ flagella ſub oculis etiam hortãtiũ ꝓpiquorum acerbata Tãtus honor eſt tollerãtię: deinde cõferunt quãtuꝫ ſanguinis fuderit. o gloriã lucitã quia humanaꝫ: cui nec preſumptio pdita: nec ꝓſuaſio deſperata reputatur in contemptu mortis & atrocitatis oĩmodæ: & cui tm̃ ꝓ patria: ꝓ iperio: ꝓ amicitia pati permiſſuꝫ eſt: quantum ꝓ deo non licet. & tamẽ illis oĩbus & ſtatuas diffunditis: & imagines iſcribitis: & titulos iciditis i ęternitatem: quantum de monumentis poteſtis ſcilicet p̃ſtatis/& ipi quodãmodo mortuis reſurrectionẽ hãc q̃ verã a deo ſperat: ſi ꝓ deo patiaꝫ/ſanus eſt. ¶ Sed hoc agite boni præſides meliores multo apud populũ/ſi illis xp̃ianos immolaueritis: cruciate: torquete: dãnate: atterite nos. Probatio eſt n. innocentiæ noſtræ iniquitas veſtra. Ideo nos hęc pati Deus patitur. Nam & ꝓxie ad leonem dãnando chriſtianam potius q̃ ad leonẽ cõfeſſi eſtis labem pudicitię apud nos attrociorẽ oĩ pœna & oi morte reputari: nec qcq̃ tñ profuit Exqſitior quæcq; crudelitas veſtra ille celebra eſt magis lectæ. Plures efficimur quotiens metimur a vobis. Semen eſt ſanguis xp̃ianoruꝫ. Multi apud vos ad tollerantiã doloris & mortis hortanť vt Cicero in tuſculanis: vt Seneca in fortuitis: vt Diogenes: vt Pyrthon: vt Galinicus. Nec tñ tantos iueniunt verbis diſcipulos: quãtos xp̃iani factis docendo. Illa ipſa obſtinatio quaꝫ exprobatis magiſtra eſt. Quis. n. tñ cõtemplatione eius concutitur ad requirendũ quid itus in re ſit? Quis non vbi requiſiuit accedit? vbi acceſſit pati exoptat: vt dei gratiã redimat: vt oẽm veniã ab eo cõpenſatione ſanguinis ſui expediat. oĩa enim huic operi delicta donanť. Inde eſt q̃ ibideꝫ ſententijs veſtris gratias agimꝰ: vt ex ęmulatio diuinæ rei & humanę: cum damnamur a vobis a deo abſoluimur.

¶ Finitur Apologeticꝰ Tertulliani viri p̃clari. Cuius quidẽ opa iuxta Hieronymũ de viris illuſtribus & Auguſtinũ de finitionibus orthodoxæ fidei caute ſunt legendæ.

De ignorantia. Caput.j.
De varia tortura. Caput.ij.
De varia delatione. Caput.iij.
De legibus. Caput.iiij.
Contra idola. Caput.v.
De legum oblitteratione. Caput.vj.
Non eſſe credendum famę. Caput.vij.

Retorquentur falſo impoſita in aduerſarios. Caput.vii.
De non colendo idolo. Caput.ix.
De Saturno & Ioue. Caput.xi
De ſimulachris. Caput.xj.
De laribus Caput. xij.
De ſacrificando Caput.xiij.
De fabulis & nimijs deorum fœditatibus Caput.xiiij.
De capite aſinino; & cæteris inſignibus: quorum cultura chriſtianis obijciebatur. Caput.xv.
De deo quem chriſtiani colunt Cap. xvj.
De prophetis Caput.xvij
De ſcripturis dominicis Caput.xviij.
De Moyſe propheta Caput. xix.
De ſtatu temporum Caput.xx
De Chriſto & quid chriſtiani differant ab hebreis. Caput.xxj
De Chriſto & deo omnipotente. Capus.xxij.
De fantaſmatibus magicæ; & de dęmonijs Caput.xxiij.
De religione Romanorum Caput.xxiiij.
De regno deorum. Caput.xxv
De Regno Dei. Caput.xxvj.
De ſpiritu dęmoniaco. Caput.xxvij.
De regno imperatoris Caput.xxviij.
An poſſint prodeſſe idola Caput.xxix.
De poteſtate imperatorum Caput.xxx.
De oratione pro inimicis Caput.xxxj
Item pro imperio & poteſtate romanorum. Caput.xxxij.
De imperatore Caput.xxxiij.
De Auguſto imperatore. Caput.xxxiiij.
De ſolemnibus Cæſarum Caput.xxxv.
De æqualitate omnium perſonarum Caput. xxxvj.
Ne malum contra malum Caput.xxxvij.
De cœtu Caput.xxxviij.
De diſciplina chriſtianorum Caput.xxxix.
De aduerſis vrbibus Caput.xl.
Quod deus ſpernitur & ſtatuæ adorantur Caput.xli.
Contra eos qui infructuoſos dicebāt chriſtianos Caput.xlij.
De lenocinio Caput.xliij.
De exorciſmate Caput.xliij.
De cuſtoſtijs Ethnicorum Caput.xlv
De innocentia chriſtianorum Caput.xlvj.

τελος

Ex priore epiſtola Diui Pauli ad corinthios. Cap. XI.

HOc autem præcipio non laudans quod nõ in melius: ſed in deterius conuenitis. Primum quidẽ conuenientibus vobis in eccleſiam: audio ſciſſuras eſſe itervos: & exparte credo: nam oportet & hęreſes eſſe: vt & qui probati ſunt manifeſti fiant vobis. Conuenientibus ergo vobis in vnum iam non eſt dominicam cœnam manducare. Vnuſquiſq; enim ſuã cœnam præſumit ad manducandum. Et alius quidem eſurit: alius autem ebrius eſt: nunquid domos non habetis ad manducandũ & bibendum? An eccleſiam dei contemnitis & confunditis eos qui non habẽt? Quid dicam vobis? Laudo vos in hoc non laudo. Ego enim accepi a domino quod & tradidi vobis: quoniam dominus Ieſus in qua nocte tradebatur: accepit panem & gratias agens fregit: & dixit. Accipite & manducate. Hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradet. Hoc facite in mei am commemorationem. Similiter & calicem: poſtq̃ cœnauit: dicẽs. Hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine. Hoc facite quotienſcunq; bibetis in meam commemorationem. Quotienſcũq; enim manducabitis panem hunc & calicem bibetis mortem domini annũciabitis donec veniat. Itaq; quicunq; manducauerit panem & bibe-rit calicem domini indigne reus erit corporis & ſanguinis domini.

¶ Ioannis Chryſoſtomi viri eloquẽtiſſimi ac ſanctiſſimi eius Diui Pauli ad Corinthios particulę quę legit in cœna domini pręclara enarratio interprete Hieronymo Donato patritio Veneto. Viro clariſſimo.

NEceſſarium eſt huius criminis cauſã afferre: quo deiceps facilior: magiſq; perſpicua ſit omnis oratio. Atvero quod nam hoc crimẽ eſt? Sed nos non ignorare oportet: q̃ quẽ admodum primi illi tres mille credentes ſimul omnes vescebantur: & ſimul omnia poſſidebant. Ita eodem tempore: quo hęc edidit apoſtol⁹: fieri conſueuerat. Minus tamen exacte & indiligẽti⁹ id obſeruabat: namveluti quædam communis illius victus reliquiæ ſuperãt: & ad poſterosvſq; deuenerant. Verũvbi euenit: vt ex his alij diuitias poſſiderẽt. Alij ad inopiam deducerent non iam vlteri⁹ bona ſua oia exvetere cõſuetudie in medium ꝓponebant. Sed certe: vt ęquum erat dieb⁹ legitimis: ac ſolẽnib⁹ menſas cões & publicas præparabant: & poſt myſterioꝝ cõionẽ: ęgregio conuẽtu oẽs ſimul i cõmunia cõuiuia deſcẽdebant. Et qui diuites cẽſebant epulas atq; obſonia i medium afferebant & paupes ac nihil hñtes ad publica & in

cõmune ꝓpoſita prãdia cõuocabãtur: atq; vna eodẽ cõuiuio veſce bantur. Verum morem hunc etiam in poſterum aboleuerũt: huius rei nõ aliã cãm afferre eſt: quã q; in diuiſas veluti factiones incide rant: & alij ſe ſe alijs addixerant atq; alij aliorum ſe eſſe profite bantur. Quod in principio epiſtolæ corrigẽs ſignificatũ eſt inquit mihi de vobis fratres mei ab ijs: qui ſunt chloes: ga cõtẽtiones inter vos ſunt. Hoc aũt dico vobis: quia vnuſquiſq; veſtrũ dicit: ego quidẽ ſũ pauli: ego aũt apollo: ego vero cęphę: nõ q; ſeſe Paulo ab eccleſia diuiſi quippiã addixiſſent: neq; enim id paſſus eſſet paulus: ſed ma los mores ex diuitum opulẽtia radicitus extirpare cupiens ſeipſum quoq; immiſcuit id in primis oſtẽdere cupiens q; ſi quis etiam ipſi Paulo ſubſcripſiſſet: a cõmuni eccleſiæ corpore diuulſus rem abſur dã & maxie legi cõtrariã ſe aggreſſũ eſſe cognoſceret: q; ſi quis ſeſe Paulo addicere ſine legis trãgreſſione nõ poteſt: quãto minus ijs: q; longe Paulo inferiores eſſe noſcũtur. Poſtquam igitur mos his ãti quior in deſuetudinẽ abijt: atq; oĩno diuulſus eſt. Mos inquã elegã tiſſimus & ſaluberrim⁹. quippe qui ægregiũ amoris & beniuolẽtię argumẽtũ atq; occaſionẽ prębebat: & paupertatis cõſolationẽ: diui tiarũ modeſtiã. Maximę philoſophię occaſionẽ: humilitatis doctri nam ſe ferebat. Poſtquã ſublata eẽ tot bona animaduertit apoſtol⁹ merito in hoc acerbius inuehitur. Dicẽs: hoc aũt præcipio non lau dans. In priore enim crimine quaſi multis præcepta ſeruantib⁹ cu⁹ loqui cępiſſet: dixit laudo aũt vos: quot ſemper mei memores eſtis hoc aũt loco cõtrario vtitur ſermone: hoc autem p̃cipiens nõ laudo Quapropter neq; ſubinde poſt repręhẽſionẽ illã: qua idolis imola ta comedẽtes inſequit: in hoc crimẽ inuectus eſt. Sed quoniã aſperi⁹ id fuerat de coma & capillo ſermonẽ interpoſuit: ne poſt magnoru⁹ criminũ repręhenſionẽ rurſũ i aliud graue crimẽ trãſgreſſionem fa ciens acerbior appareat: ia⁹ igitur vehemẽtius inuehitur dicẽs: hoc autẽ pręcipiẽs nõ laudo: hoc inquã quod dicturus ſum: quid ſibi vo lunt hęc verba. hoc autẽ pręcipiens nõ laudo: nõ recipio vos inquit: quia me in neceſſitatẽ cõſilij cõſtituiſtis: nõ laudo quia ad eã rẽ do ctrina idigetis: quia a me eſtis cõmonẽdi atq; inſtruẽdi. vides ne quo modo cõfeſtim ex prefatione maximã facti abſurditatẽ atq; incõue niẽtiã oſtẽdit. Enim vero quotiẽs is: qui peccat admonitiones i ſua errata nõ admittit: Merito crimẽ nulla venia dignũ incurrit. Quare nõ laudas? quia inquit: nõ in melius. Sed in deterius cõuenitis: hoc ẽ quia nihil in vir tutẽ ꝓficitis. Quum ei adiuuãda ſit liberalitas: vt in cremẽta ampliora & maiora recipiat vos liberalitatis morẽ: qui diu pręualuerat: minuere nõ dubitaſtis atq; ita minuere: vt meis vobis opus ſit pręceptis: vt ad priſtina inſtituta redeatis. Poſt hęc ne ꝓpter

pauperes ſolũ iſta dixiſſe videatur nõ cõfeſtim mẽſarũ ſermonẽ ag greditur:ne apud auditores contẽptibilem repręhẽſionem efficiat. Sed plenã ſtimulis & terroribus increpationẽ inquirit.Primũ iquit. Conueniẽtibus nobis in eccleſiam dei audio ſciſſuras in vobis eſſe. Nec dicit:audio vos nõ ãplius cõibus ferculis veſci. Audio vos príuatim:& nõ vna cũ pauperibus edere.Sed id:qđ potiſſimũ viſũ ẽ poſſe eorũ aĩos ſẽſuſq; cõcutere:ſciſſuræ & ſciſmatis nomẽ induxit:quę res fuerat eius criminis cã atq; id reducit in mẽtem:quod in principio epiſtolę:ſe ab ijs:q; ſunt chloes audiſſe meminerat:& ex parte iquit credo ne a corinthijs dici poſſit:qđ igit ſi mẽtiũt:q nos criminãtur:nõ igit dixit prorſus credo ne ipudẽtiores auditores redderet: neq; dixit nõ credo:ne in vanũ repręhẽdere videretur: ſed exprte in quit :credo hoc eſt ex parte parua credo:vt eos anxios in puẽtũ honeſtatis & virtutis iſtituat:oportet eĩ hereſes eſſe:vt q; ꝓbati ſũt manifeſti fiãt in vobis:hereſes inqt:nõ dogmatũ aut opinionũ:ſed eiuſmodi ſciſſurarũ:q; ſi etiã hęreſes opinionũ dixit:nõ ideo cãz aut occaſionẽ ꝓſtitit. Eniuero xp̃s iquit neceſſe eſt: vt veniãt ſcãdala: non ideo arbitriꝭ libertatẽ corrũpens:aut vitę vim & neceſſitatẽ iponens ſed p̃dicẽs id:quod ex mala hoĩm volũtate oĩno futurũ eſt: quod ſane futuruz eſt:nõ quia id deus p̃uiderit:ſed quia hoĩum volũtas immedicabilis fuerit:nõ enĩ quia p̃dixit deus hęc facta ſunt:ſed quia oĩno ex mala hoĩum volũtate vẽtura erãt:ipſa p̃dixit. Et eĩ ſi neceſſitatis dũ taxat fuit fieri ſcãdala:& nõ volũtatis eorũ:qui illa iduxiſſent. Fruſtra ꝓfecto ſubdidiſſet:veh hoi illi:p quẽ ſcãdalaveniũt:ſed hęc latius ſuis locis diſputãda relinquamus.Nũc ad rẽ p̃poſitam reuertenduz eſt.Nã q; hereſes hoc loco:non alias:q̃ ad hmõi mẽſarũ cõtentiones ſeparationeſq; intellexerit:vel ipſa ſequẽtis orationis ſeries oñdit:ſimul enĩ dixit:audio ſciſſuras in vobis eẽ:nõ hic ſubſtitit ſed quales ſciſſuras repḧenderit.cõfeſtim aperuit q; vnuſquiſq; inquit ꝓpriã cœnã aſſumit & rurſũ nũquid domos nõ habetis ad manducãdũ & bibẽdũ:an eccleſiã dei cõtẽnitis verũ q; ſciſmatis:ſiueſciſſuræ noĩe ſit vſus mirari nõ cõuenit. Quẽadmodũ eĩ diximus eiuſmodi vocabulo incidere vult:q; ſi opinionũ ſciſmata itellexiſſet: nõ vtiq; tã trãquilla repḧẽſione vteretur. Audi igitur quũ ſciſmata opinionũ repḧendit:quãtũ ſit vehemẽs:q̃ ſecuritate:qua increpatione loquatur.ſecuritate quidẽ quũ inquit:& ſi angelus p̃cipit p̃ter id quod accepiſtis anathema ſit:increpatione vero:quũ ait:qui in lege iuſtificati eſtis:a gratia decidiſtis:& modo canes appellat:modo cauterizãtes cõſcietiã:mõ ãgelos diaboli nominat. At qui hoc loco nil horũ attulit ſed quiete:ac remiſſiore oratione vſus ẽ. At vero quid nã ſibi vult apoſtolus:quũ inquit.vt qui ꝓbati ſunt:manifeſti fiãt in vo

bis vt magis eluceſcant.i.vt hoc incõcuſſis & fortibus: nõ ſolũ nihil officiat ſꝫ eos lõge cõſpicuos atq; illuſtriores oſtẽdat.hæc.n. dictio: vt nõ ſp cãm:ſꝫ reꝫ euẽtũ plerũq; deſignat eodẽ pac. xp̃s ea dict:õe vtiť cũ inqt:in iudicio:ego veni in hũc mũdũ:vt nõ vidẽtes videãt & videntes cęci fiãt. Eodẽ pacto paulꝰ ípe quũ de lege diſputãs ait:lex aũt introducta ẽ vt abũdaret delictũ:ſed neq; lex data ẽ:vt iudeorum pcã cõcreſcerẽt:ſꝫ data lege euenit:vt inigores euaderent: neq; xp̃s ꝓpter hoc venit in mũdũ vt vidẽtes ceci fierent ſꝫ id xp̃o in mũdum veniẽte accidit.ita hic locꝰ ſana rõne intelligendꝰ eſt.vt q ꝓbati ſunt manifeſti fiãt in vobis. Neq;.n. pphoc fcẽ ſunt hęreſes:vt qui ꝓbati eẽnt:manifeſti fierẽt:ſꝫ euenit fcis hęreſibꝰ:ꝓbatos fieri manifeſtio res hoc aũt dixit paupibus ſolatiũ afferre cupiẽs vt ſeſe a diuitibꝰ cõ tẽni:forti aĩo paterent iccirco nõ dixit vt ꝓbati fiant Sꝫ vt q probati ſunt manifeſti fiant. Significãs q tã & ſi tales antea fuerãt:tñ imixti cæteris atq; a diuitibus ſolatia:ac beneficia pcipiẽtes nondũ altiꝰ eminebãt. Nup vero ſeditio iſta atq; contẽtio:eos cõſpicuos:ac claros reddidit nõ ſecꝰ a c gubernatorẽ fluctꝰ atq; aduerſa tẽpeſtas oſtẽdit. Neq; itẽ dixit vt vos ꝓbati appareatis:ſꝫ vt q ꝓbati ſũt:mãifeſti fiãt:illi iquã:q ivobis eiuſmõi ſũt. Neq;.n. reꝑhẽdẽs mãifeſtos efficit ne i ipudentiã ꝓlabant. Neq; tñ eos extollit laudibus:ne molliores: reddat:ſed in ſuſpẽſo verba dimittit vt ea ſuę q ſq; conſcientiæ accõmodare valeat Neq; vero mihi hoc loco Paulꝰ tam pauperes cõſolari vł q eos diuites:q cõſuetudinẽ nõ corrũpere:Eꝫuero credibile ẽ in ijs nõ debuiſſe aliquos:q cõſuetudinẽ veterẽ nõ reliquiſſẽt:nõ dixit ex pte credo. Iure igiť illos ꝓbatos vocauit nõ ſolũ q cũ cæteris cõſuetudinẽ obſeruaſſẽt:verũ ẽt q ſine ijs legẽ hãc pulcherrimã iuuolatã cuſtodiſſẽt:& hos atq; illos:hoc laudis ſtimulo ad exercẽda opa ſtudioſiores reddere conať. Deiceps:reliquã huiꝰ criis ſpẽm attigit: q nã hæc ẽ? Cõueniẽtibꝰ inqt vobis in vnũ nõẽ dñicã cœnã mãducare. Vides ne iã quãtis conatibꝰ quo narratiõis ordie cõgreſſũ hũc apparauerit:ipa iqt huiꝰ forma ſpẽſq; cõuẽtꝰ longe ab amore & fraterna charitate diuerſa ẽ:vnꝰ ſane vos excepit locꝰ in vnũ amore & fraterna charitate diuerſa ẽ:vnꝰ ſane vos excepit locꝰ in vnũ oẽs cõuenitis. Mẽſa vero cõuẽtui:fcã diſſimilis ẽ:neq; dixit:cõueniẽtibꝰ vobis in vnũ nõ vna comeditis;nõ i cõe veſcimini:verũ lõge aliter eorũ mẽtes maiore q̃dã terroris icuſſiõe momordit:dicẽs:nõ ẽ dñicaꝫ cœnã mãducare hicq; eos ad eã veſperã remittit q̃ plena illa verẽdi horroris myſteria tradidit xp̃s:atq; ea de cã cõuiuiũ illđ cœnę vocabulo cõphẽdit. Ea.n. cęna ſiť oís hũit i medio diſcũbẽtis ñ tã diuites & paupes:q̃ id qđ infinita rõe diſtabat. Diſcipłos & p̃ceptorẽ. Cõſidera p̃ceptorẽ & ꝓditorẽ:ꝓditor iq̃.cũ xp̃o & cęteris diſcipłis diſcubuit:xp̃s ꝓditorẽ a cœna non depulit:q nilli cibos obtulit: & diuinoꝝ

munerū partícipē effecit. Deinceps declarat paul⁹ cur non contīgat eos dñicaꝝ cœnā māducare. vnuſquiſq; n. inqt ſuā cœnā aſſumit ad manducandū: & alius quidē eſurit: alius aūt ebrius eſt. Aīaduerte q̄ ſo qūo eos ſemetipſos confundere oſtendit. Nāq; quod dominicus eſt: priuatū efficiunt. Quo fit vt ipſi in primis ij ſint: qui iniuria a ſe ipſis efficiantur: quum menſam ſuā tanta dignitate defraudent. Sed quonam pacto dicet quiſpiā quia cœnā dñicam: hoc eſt herilē communē conſeruis eſſe debere certiſſimū ē. Quæ enim ſunt dñi nō huius illiuſue ſerui ſunt: nō priuati ſingulos. Sed cōe cunctorū. Quod igit dñicū eſt cōe ē: ſi enim dñi tui eſt: quēadmodū certe eſt: non debes id diuellere: & velut in priuata conferre: ſed tāq; rē dñi cōſeruis tuis in cōe ꝓponere. id enim vere dñicū ē. At qui dū ſolus comedis: id nō ſinis eſſe dñicū: non ſinis eſſe cōe. Atq; ō ſubdit dicēs vnuſq;ſq; ſuā cœnā aſſumit: & nō dicit ſcindit: aut ſeparat: ſed aſſumit & qte: ac ſenſim velut helluones atq; impudētiſſimos crapulatores crimināt: qđ ex ſequēti oīone facilius apparet. ſubdit em̄: & alius quidē eſurit: alius aūt ebrius eſt. vtrūq; ꝓfecto adimodeſtiā ptinet & indigētia & exceſſus. En alterū crimē eoſdē arguit: & ꝓpriā mēſaꝝ honore defraudēt: & q̄ in crapulā ebrietatēq; labant. Et qđ infenſius & moleſtius eſt aſtante famelica & eſuriente caterua pauperū. Enī uero q̄ oībus in cōe cōſtituēda eſſe oportuit ſoli epulant & nō ſatiati ſimul & temulēti ꝓdeūt: & ideo nō inqt. Alius quidē eſurit. Alius aūt ſatur eſt: ſed ebrius eſt: vtrūq; ꝓfecto crimen per ſe accuſatione dignū eſt. Nāq; ebriari ēt nō deſpectis pauperib⁹ culpa eſt: & rurſuꝝ deſpicere pauperes etiā citra ebrietatē reprehenſiōe dignū ē. Atqui vbi vtrūq; adiūctū ē: quāta criminis acceſſio: & exceſſus ſit facile potes exiſtimare. Oñſa igitur delicti indecentia. Maiore deinceps ira cūdia atq; increpatione inuehitur dicens nunquid domos nō habetis ad māducandū & bibendū: an eccleſiā dei cōtēnitis: & cōfūditis eos qui nō habēt. Aduerte quæſo quēadmodū a deſpectu pauperū in deſpectū ecclię crimē eduxit vt eos grauiori oratione preſſos redderet. Ecce iā quarta accuſatio q̄ non paupertas ſolum. Sed eccleſia cōtēnitur & cōtumelijs affecta eſt. em̄uero ſicut dñicā cœuā priuatā efficis: ſic ꝓfecto: & locū. Nā eccliа velut priuata domo abuteris. Eccliа. n. facta ē: nō vt in ea diuiſi cōueniatis: ſed vt q̄ diuiſi ſunt: in ea copulent: atq; in vnū rediganť. Et id ſynodus ſignat. Et cōfunditis eos q̄ nō hūt: nō dixit fame p̄miſinitis eos: qui non habēt: ſꝫ q̄ vehemētius eſt cōfunditis: vt oſtēdat: nō tā ſibi cibos furripi curare pauperes: q̄ affici cōtumelia. Ecce iā q̄ntū crimē non ſolū eſurientes deſpectui habere: ſed cōfundere. hoc aūt dixit vt ſil̄ honeſtaret pauperes ſimul oñderet eos: non ventris: ſed pudoris habere rōnē: ſimul

& ad cõmiſerationẽ auditores induceret. Poſtq̃ igitur tot'gña crimi nũ & trãſgreſſionũ aperuit cõtumeliã in cœnã dñicã: cõtumeliã i ec cleſiã: contumeliã in pauperes: ebrietatẽ deſpectũ: deiceps remiſſio re tono icrepationis vtitur. dicẽs laudo vos in hoc: nõ laudo Quo lo co maxie mirari cõuenit: q̃ quũ explicata criminis indecẽtia vehe mẽtiori icrepatione & ptinatiore morſu opus eẽ videat cõtrariũ fe cit apoſtolus ſed remiſſione potius & reſpiratione quadã vtit. Quæ nã hui⁹ rei cã ẽ? quũ eos grauius momordiſſet ac accuſationẽ exag geraſſet velut medicus optimus nõ ſimul ſ3 mutuo & p intercapedi nes vulneribus ferrũ adhibet: neq; tñ ea qua ꝓfũdiore ſectiõe indi gẽt in ſupficie exſecat. Audiſti ei quũ in fornicatores inueheret quã tũ ſecare & ãputare nõ dubitauerit. Neq; rurſũ: q̃ leuioribus vnguẽ tis indigent: ferro cõmittit. Quapropter hoc loco mãſuetiorẽ oratio nẽ adhibuit: & eos pariter erga pauperes prõptiores reddere cona tus ẽ: iccirco mãſuetius & leni⁹ loq̃t. Mox volẽs eos aliũde magis i cutere & mouere: ab magis ꝓpriis ſermonẽ intexit dicẽs. Ego eni3 accepi a dño quod & tradidi vobis qm̃ dñs ieſus qua nocte tradeba tur: accepit panẽ: & bñdicẽs fregit & dixit accipite & mãducate: hoc eſt corpus meũ: qđ pro vobis tradet: hoc facite in meã cõmemora tionẽ. Quã ob cauſam hęc myſteria cõmemorat: nõ ob aliud, pfecto niſi quia i p̃ſens negociũ ſermo iſte ſummopere neceſſarius eſſe vi det. Eniuero inq̃t dñs tuus oẽs eadẽ mẽſa dignatus eſt. Quę cũ plę na horrendę cuiuſdã venerationis erat. Tũ vero menſarũ omniu3 q̃ dici excogitatiue poſſunt dignitatẽ lõge antecellebat. Tu vero pau peres tua mẽſa tã tenui ac ſimplici idignos putas & quum i ſpiritali gratia de tuo ſibi nihil vſurpẽt corporalib⁹ epulis (q̃ neq; tua ſũt) eos defraudas: & expilas. verũ hoc nõ dicit apoſtolus ne oſonevideatur aſperior. Sed quiete acſenſim ait. Qm̃ dñs ieſus in qua nocte trade batur accepit panẽ. Age vero quã ob rẽ nos in eius tpis & noctis illi⁹ ac ꝓditionis memoriã excitat? Nõ immerito neq; ab re. Sed vt nos ſupramodũ: vel ex ea occaſione cõpungat. verũ ei vero ſiquis etiam abſit: qui ſit natura lapideus: modo animũ ad noctẽ illam adhibeat. Modo attẽdat & videat: quo in merore quaq; in anxietate aĩ Chri ſtus vna cũ diſcipulis verſatus ſit: quõ perditus: quõ ligatus: quõ ac cuſatus: quõ iudicatus: & reliqua ſubinde oĩa quæ paſſus eſt: profe cto fiet omni cæra tenerior: & animũ: ac cogitationẽ oẽ3 a terrenis cupiditatibus ãmouebit. Iccirco nos in earũ rerũ memoriã exhorta tur & mẽſę ac ꝓditionis digreſſionẽ facit: & dicit dñ3 tuũ ſeipſũ tra didiſſe pro te. Tu aũt fratri tuo pro te ipſo cibos denegas. At vero quona3 pacto ſe ait a dño accepiſſe. Neq; n. aderat Paulus quũ hęc doceret dominus. Sed eccleſiam perſequebatur. Sed id dictum eſt

vt intelligas nihil plus menſam illam domini habuiſſe: quam eas q̃ Poſtea factæ ſunt. Enimuero pariter hodie dominus idem eſt: qui operatur & præbet omnia: quemadmodum eo tempore præbuit & operatus eſt. Neq; vero ſolũ ob hãc cauſã noctis illi⁹ mentionẽ fecit. Sed vt nos etiam alia ratione compungeret. Namq; ſicut memorię noſtræ: ea potiſſimum verba mandamus: quæ nos audire contigit ab iſs: qui in huius vitæ diſceſſus articulo conſtituti ſunt: ad quæ de fũctorum hæredes ſi quid præter eorum mandata temere committere audent impenſe excitare ſolemus & dicere. Reuocate in memoriã: atq; aduertite vobis hãc a patre vltimam vocem emiſſam hæc ab eo: illa nocte qua emiſſurus erat ſpiritu⁹ vobis fuiſſe mãdata ita hoc loco paulus orationi ſuæ plenos cuiuſdam horroris ſtimulos addere cupiẽs. Recordamini inquit q̃ſo hãc vltimã vobis ſacrorũ diſciplinam a Chriſto traditam: hæc ea nocte: qua pro vobis immolari debuit ab ipſo eſſe inſtituta atq; mandata: quum eam vobis cœnam dedit poſtq̃ non erat alteram apparaturus. Itaque deiceps acta ſũt narrat dicens. Accepit panem. & benedicens: fregit: & dixit accipite: comedite: hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur. Si igitur ad Euchariſtiam accedis: quæ gratitudo: & gratiarum actio eſt. Nihil idignum euchariſtia facias: fratrem non confundas eſurientẽ deſpectui non habeas: non iis temulentus & ebrius. Eccleſia⁹ ne cõtemnas. accedis enim ꝓ iis q̃ accepiſti gratias acturus: qui ergo mutuã poti⁹ vicem reddis: nec te a proxio tuo diuellas & ſepares. Enim vero xp̃s menſam oĩbus ex æquo diſtribuit dicens: accipite: & comedite ille corpus proprium ex æquo tradidit. Tu communem panem diſtribuere non vis. Profecto pro oĩbus pariter traditus eſt: ꝓ oĩbus ex æquo corpus effectum eſt. Similiter & calicem poſtq̃ cœnauit dicens: hic eſt calix noui teſtamenti in meo ſanguine hoc facite quotienſcunq; bibitis i meam commemorationem. Quid ais commemorationẽ Chriſti facis & pauperem deſpicis & nullo mentis horrore concuteris? At vero ſi filij aut fratres: qui vita functi ſũt commemorationem feceris te conſcientia percutis niſi ſeruato more pauperes conuoces. Nunc vbi domini tui commemoratione⁹ facis neq; menſam ſimplicem illis prębes: ſed quid illud eſt: qđ dicit? Hic calix nouũ teſtamentum eſt. &c. Erat ſane veteris teſtamẽti calix ſacrificiorũ libamina & animalium ſanguis ratione carẽtiũ. Poſtq̃ eni ſacrificauerant calice: & phiala ſanguinem accipiebãt & ſimul libere confueuerant. Verum vbi loco ſanguinis animalium ratione carentium ſanguinem proprium chriſtus induxit nequis hæc audiẽs tumultuaretur animo & fluctuoſa quadã mẽtis agitatione vexaret ꝑ teſtamẽti illius veteris mẽtionem egit. Poſt hęc dę cœna illa

differẽs apoſtoſtolus aptat prẽſentia prẽteritis vt non aliter p̃para-
ti ſint ac ſi eodem veſpere & in eadem menſa diſcumberent: & ab
eodem chriſto idem ſacrificium exciperent. Ideo dixit. Quotienſ-
cunq; enim manducabitis panem hunc & calicem bibetis mortem
domini annunciabitis donec veniat. Quemadmodum enim chri-
ſtus in pane & calice: hoc dixit facite in meam commemoratione3:
& nobis cauſam myſterij nõ expreſſit. Id prẽter cętera ſufficere exi
ſtimans ad aſſequenda fundamenta pietatis. Si enim conſideraue-
ris quid pro te dominus paſſus ſit: fies procul dubio ſapientior. Ita
& hic rurſum inquit Paulus: quotienſcunq; comeditis mortem do-
mini annunciatis. Et hæc illa ipſa cœna eſt. Mox oſtendere volens:
q̃ hæc cœna vſq; ad conſummationem permanet. Dixit donec ve
niat. Quare quicunq; comederit panem hunc: & biberit calicẽ do-
mini indigne: Reus erit corporis & ſanguinis domini. Quamobre3
quia effũdit ſanguinem & non ſacrificium ſed iugulationem præ ſe
fert. Quemadmodum enim iſ qui eo tempore chriſtum pũxere nõ
vt biberent eius ſanguinem. Sed vt effunderent idem ſane facit: qui
chriſti ſanguinem bibit indigne: & nullum ex eius potione fructu3
recipit. Vides inquantum terroris orationem extulit: & repræhen
ſionem ſupramodum exaggerauit oſtendens eum qui indigne bibi
turus eſt: tanti ſe criminis participem eſſe facturum. At qui quomo
do non bibit indigne: qui deſpicit furientem: neq; tantum deſpi-
cit. Sed confundit? Si enim non dare pauperibus eiſcit regno quẽ-
piam (etiam ſi virgo ſit) immo non abunde ac largiter dare. Nam
virgines illæ oleum ſane habuerunt. Sed non abunde habuerunt.
Conſidera quale crimen ſit tot ia3 ſimul delicta perpetrare: quę de
licta dicet quiſpiam? quid ais: quę delicta? Menſæ huius particeps
effectus es. In qua quum eſſe te oporteat manſuetum & facilem
& angelis natura parem: contra crudelior & improbior factus es:
Sanguinem guſtaſti Dominicũ: & fratrem tuum nõ agnoſcis? Qua
venia dignus es? q̃ ſi ante non agnouiſces: ex huius menſæ occaſio
nem agnoſcere debueras. At vero menſæ honorem detrahis: quum
eum qui dignus eſt: vt tantæ menſæ ſit particeps. Tu etiam epulis
tuis indignum putas. Non audiſti quanta paſſus ſit is: qui centũ de
narios a conſeruo repetijt. Quomodo mille talentorum ſibi facta a
domino largitione ſubinde priuatus eſt. Non aduertis qui is: nec vn
de ſis genitus: quis factus ſis neq; teipſum recognoſcis: qui virtute
atq; officio longe pauperior es ijs: qui pecunia pauperes ſũt: infini
t's p̃ſſus onuſtuſq; delictis: hæc tamen omnia abſte deus expulit &
menſa huiuſmodi dignũ fecit. Tu vero in fratrem tuum exuta pror
ſus humanitate nihil illecteris. Quid ergo aliũ ſupereſt? niſi vt torto

tibus iure tradaris? Hęc verba intenti audiamus omnes qui nunc vna cum pauperibus ad hãc mensam accedimus. Et mox exeũtes pauperes non aspicimus. Sed eos esurientes: saturi atq; ebrij pręterimus quo crimine eo tẽpore potissimum corinthij culpabant. Et quando dicet quispiam hoc euenit? Sane quidem semper. Sed i diebus festis ac solẽnibus maxime: tunc quum maxime id fieri non deberet. Enim vero tũc post cõmunionem cõfestim ebrietas: & paupertum despectus excipitur: & quum sumpto christi sanguine: tẽpus sit sobrietatis atq; ieiunij: in petulantiam lasciuiam debacchationẽq; plaberis: qđ si bonum quempiam cibum sumpseris: teipsu3 opportunę obseruas: ne alterum cibum: qui malus sit accipias: & priorem posteriore corrũpas. At vero spiritualib⁹ cibis assũptis. Sathãnicas delitias superinducere non dubitas: considera quid post cœnã illa3 egerint apostoli nonne ad orationes & diuinas laudes reuersi sunt? nonne in sacras illas excubias addicti? nonne in longam illã & multa philosophia refertam disciplinã descenderunt magna eñ illa sub inde atq; admiranda christus pręcepta disseruit. Dum ad vocãdos illos qui cum cruxifixuri erant Iudas perexisset. Nõne audisti: quo pacto illi tres mille credentes (communione suscepta) semper erãt orationi deseruientes & disciplinę: nõ ebrietati aut impudicitę. Tu autem antequam suscipias ieiunio & abstinentia vteris vt cõmunione dignus prodeas: quum autem susceperis vbi potissime omnis modestia seruanda est soluis & prępcipitas omnia alioquin non cõuenit ante cõmunionem seruare sobrietatem. Sumpta vero communiõe nõ idem facere? Decet enim in vtroq; tempore seruare modestiam Maxime vero vbi sponsus exceptus est: ante enim quam exceperis vt dignus sis eo quod excepturus es. Et postea quam excepisti nẽ dignus videaris eius quod exceperis. Quid ergo iquies sumpta cõmunione ieiunandum est non hoc dico non te ad hanc necessitatem impello: q̃q̃ id honestum est: vt id facias non cogo. Sed nẽ delitijs sine satietate verseris admoneo. Si. n. id nullo tempore fieri cõuenit & id paulus ostendit: dicens mulierem (quæ in delitijs versat) viuẽtem esse mortuam: multo magis tũc morietur. Si. n. mulieri delitiæ mors est: multo magis viro. Quod si hoc crimen alio vllo tempore nos interimit mlto magis id post sacrorũ mysteriorũ cõionẽ eueniet. Tu ergo vitæ panẽ accipiẽs op⁹ mortis efficis: & nõ horres: nescis quanta ex delitijs mala ꝓueniũt tisus intẽpestiui inordiata colloqa indecentes & perniciei plenæ facetiæ: nugæ inutiles. Postremo alia cõplura: quæ vel referre turpissimu3 est. & hæc facis mensę Christi cõuiuia futurus. Ea præsertim die qua carnem eius lingua cõtingere dignus effectus es: igitur: vt hęc tibi non accidant instrue dexte-

ram linguam & labia: quæ in te ad ingreſſum chriſti: veluti veſtibu
la facta ſunt conſidera tp̃s quo accedis & a ſenſuali menſa compa-
rationem faciens ad diuinam illam cœnam mentis oculos intẽde
ad cœnam dico domini ad vigiliã diſcipulorum ad noctem illaꝫ ſa-
cram quinimo ſiquis diligentiꝰ inquirat in præſentiarũ vera vox ẽ
vigilemus igiť cũ domino cũ diſcipulis compũgamur: tẽpus oratio-
nis eſt: nõ ebrietatis: ſemper id quidẽ. Sed in diebus ſolẽnibus potiſ
ſime. Nanq; ſolennitates & feſta ideo inſtituta ſunt: nõ vt turpitudi
ni ſeruiamus: nõ vt delicta congregemus: ſed vt illa prorſus abiſcia
mus. Et q̃q̃ fortaſſe hæc fruſtra dico: non ceſſabo dicere. licet. n. non
oẽs dicto audientes eſtis: nõ tñ oẽs ob auditis: q; fient oẽs obaudien
tes: vos mihi p̃ſtiteritis: Maior mihi merces eſt: & vobis iudiciũ ma
ius. Ne igiť malũ hoc vltra ſerpat: Rurſum non ceſſabo dicere: for-
taſſe. n. fortaſſe vos vi aſſiduitatis accendã. Iccircovos ſuadeo: ne in
noſtrũ iudiciũ hæc faciamus. Nutriamus xp̃m potum demꝰ xp̃o: in
duamus xp̃m: hęc mẽſa illa cęleſti digna ſunt opa audiſti ſacras lau
des: vidiſti ſpirituales nuptias. Cõuiua factus es menſæ regalis: ſpũ
ſancto repletus es. Egiſti vna cũ ſeraphin læta tripudia cũ ſupernis
poteſtatibus ſocietatem iniiſti tantã lætitiã non proiſcias. Tantum
theſaurũ non effundas ne ſuper inducas ebrietatẽ: quę ois triſtitiæ
mater eſt & diaboli lętitia: quæ infinitorũ malorũ cauſa eſt hinc ſo
por morti ſimillimus: hinc capitũ grauedines: hinc ægritudies hinc
obliuio & imago cadaueris: proculdubio ſi ſe tibi amicus quiſpiaꝫ
obuius facturus eſt: vinolentus eſſe nõ velis. Dic mihi quum xp̃m
intus habeas: audes in ebrietatem prolabi. At qui dices: amo deli-
tias Nõ igiť ceſſare potes a temulẽtia? ego quoq; te in delitiſs volo
verſari. Sed in veris delitiſs: & q̃ nullis vnq̃ temporibus emarceſcẽt
quæ ſunt verę delitiæ? quę ſemp in flore ſunt: in conuiuium chriſtũ
cõuoca. Da illi: quę tua immo ſua ſunt. Hoc ſempiternæ ſemperq;
floridę voluptatis eſt. At non ſunt iſta ſenſibilia quę ſimul quum ap-
parent euaneſcunt: vnde & qui delicate vixit: nihil melius: imo ali-
quid peius conſequutus eſt eo: qui in delitiſs non vixerit: hic ẽñ tan
q̃ in portu ſedet: ille in torrente quodam: & obſidione ęgritudinum
receptus tempeſtatem hanc ferre nõ poteſt. Ne igitur hęc nobis ac
cidant: modum & temperantiam proſequamur. Sic enim futurum
ẽ corpus rite diſpoſitum: & anima in tuto collocabitur: & præſenti-
bus futuriſq; malis abſoluemur: quibus liberati regnum cæleſte cõ
ſequi valeamus gratia & clementa domini noſtri Ieſu chriſti cui ſit
gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

¶ Huius enarrationis finis.

¶Sermo Laurentij Vallæ De myſterio Euchariſtiæ.

SCIO EGO plęroſq; Venerandi patres & ciues egregij qui ex hoc ioco dixerunt de myſterio Euchariſtiæ in admiratione tanti ſacramẽti fuiſſe immoratos dũ aperire ſtudent atq; oſtẽdere quanta diuinitas quantum miraculum ſit vt panis qui per nos extritico conficitur vi diuinorum verborum ex ſacerdotis ore prolatũ cõuertatur non ſolum in hominem ſed quod omnẽm intellectum ſupergredi videtur in deum. Poſt quæ reliquam oratiunculæ meę partem in laudibus huius ſacramenti conſumabo. Nam diuina laudare quiuis & poteſt & debet illa vero inueſtigare & eorum rationem reddere pauciſſimorum eſt perfectæq; ſapientum. Etenim quomodo panis in deum ſi nulla ratione probabilius facere poſſemus: tamen nihil nobis vel ad religionem vel ad diuinam ſcientiã deeſſe exiſtimare debemus: ſcientes fidem eſſe proprie cum nos deo credimus: ſicuti amico cuipiã: cuius veritatem cognitam habemus atq; exploratã. Vnde ſcriptũ eſt. Beati qui nõ viderunt & crediderunt. Quaſi qui non intelligunt & credunt. Nam quod quiuis videt quid ſuperatur? Non emẽ credit alteri: ſed ſibi ipſi Propterea de Abraham dictum eſt: quod in ſpem prẽter ſpẽ crediſſet. Credit abraham deo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam: ita nobis ad iuſtitiam reputabitur: ſi fidem præter fidem habuerim⁹. Verum vt rationem quoq; reddam non video cur quibuſdam tantopere hoc videatur credibile: panem conuerti in deum: q̃q̃ neſcio an in deum panis? an deus conuertatur in panem. Deus tamen exiſtens? Dicitur enim verbum caro factum eſt, Non autem caro facta ẽ verbum. Et alibi. Ego ſum panis vitę qui de cælo deſcendi. Iam ante Euchariſtiæ ſacramentum ſe panem vocat: quaſi ſeipſũ cõuerſurus in panem. Hoc eſt pro pane ſe daturus. Sed accipite quoniã modo id ſit intelligendum. Filius dei in mundum veniens ſumpſit ex intemeratiſſimo Virginis corpore: neſcio an dicam carnem? Nam caro proprie dicitur quæ liquida non eſt: ſed ex carne: vt ſic dicam nitidiſſimũ florem. Quid dicis? Nõne caro illa ſanctiſſima ex cibo facta eſt? Ita opinor. Quo aũt ex cibo? Nẽpe ex pane. Neq;.n. ſãctiſſimaꝫ Virginẽ ex carne victitaſſe credibile eſt. Ita fit vt prius panis: deinde caro fuerit id quod dominus dũ incarnatus eſt delibauit. Quot anima homines animauit pariter & diuinitate impleuit. Eadem rõne panẽ ſacroſãcti altaris in carnẽ cõuertẽs ſeipſum: id eſt homiꝫ deũ q; infundit. Ideoq; non video quid plus hęc in altari; q̃ illa in vtero Virginis incarnatio habeat in credendo difficultatis atq; miraculi

At illa inquies semel fuit. hæc vero quottidie & eodem tempore & plurimis in locis. Hęc altera quęstio est: & quę nō solū ad hoc sacra mētū pertineret. Quomodo enim idem Iesus & cū apostolis in hyerusalem: & cū discipulis in via loquebatur? Quō est in cælo & inter homines? Sed ne altius q̄ vires meę ferūt volare videar: afferā exempla de medio. Cur vox mea in vestris omniū auribus est tota? Quomodo radius solis eodē pūcto non dico mediū aerē & extremū cęli pariter vno ictu cōtingit: sed pauimentum & tectum? Cū negare nō possimus: si vas aquæ plænum vt inquit virgilius: accepto sole summi feriat laq̄aria tecto: quin prius sol aquam verberarit: q̄ aqua suo splendore reuerberauerit tectum. Sed tamen videm⁹ vtrūq; pariter fieri id quod posterius est factum esse posterius affirmare nō possis. Qui plura? Quis nescit vnū hominē diuersas partes eodem tpe non posse ītueri? Idem crederemus in pictura: quæ est hoīs imago vsu euenire: nec i ea posse contigere: quod i ipso hoie non contigit: & tamen id i multis picturis licet ītueri. Quod nisi inspiceres nequaq̄ ad credendum verbis aut ratione induceris. Multa sunt huiusmodi admiranda in rebus humanis atq; corporeis. Quanto debemus existimare ispiritualibus atq; diuinis admirabiliora. An ignoramus p̄ser tim ratione dictante Deum vbiq; esse: & omnia esse in deo. Nec fieri posse quin omnia quę sunt in eo persistant per quem existunt. Quare qui de hoc dei aduentu i mysterio panis ambigit: nō diuinā naturam: sed hominis fragilitatem videtur cogitare. Maiore igitur animo de deo cogitādū: sētiēdū: loquēdū ē: q̄ vt eius omnipotentia⁹ reuocemus in dubium. Sed ne plura q̄ proposui loquar postq̄ vt potui ostendi quomodo deus in panem: vel panis in deum conuertatur Respondeam nunc illud quod promisi de huius mysterij laudibus. Quod maius a deo dari nobis donum potuit: q̄ vt se ipsu⁹ donaret? Nempe seipsum. Et anteq̄ illuc pergamus nos paradiso afficit. An nō ipse vocari se voluit Emanuel. i. nobiscū deus? Si nobiscū ē deus vt certe est: quo alio tendere velimus? Verum enim non prębet se nobis ille quidem: sed nondum patefacta diuinitate. Quia nondum capaces sumus contemplandę diuinę maiestatis. In quam ītuemur per speculum & in ænigmate: tum pro certo habemus quod nobiscum est deus defensor: adiutor: protector: Nec nobiscum modo: verū etiā intra nos. Quid optabilius dici & excogitari potest: q̄ deum manibus hoi⁹ cōtrectari? Ori admoueri? atq; in intima pectoris recondi. Tā diu mansurū: q̄ diu hospitiū domus nostrę purū mūdūq; seruarimus. Hoc āt sacramētū dns noster Iesus christus cū patribus olim in figura ostēdisset discipulisq; suis aliquā diu promisisset: hodie in vltima ante obitum cœna īstituit: vt discipulos suos: immo &

homines relicturus:tamẽ eosnõ relinqueret:niſi ſubſtituto in ſui lo cũ hoc ſacramẽto p qđ ſemp adueuit:ſemp adeſt. Per qđ nũq̃ rece dit:vt nõ plus p̃buerit ãgelis aſcenſionis cũ ſe illis in cælo donauit: donauit ꝑpetuo mãſurũ:q̃ hoibus cũ hũc in modũ nobiſcũ pmanẽt. O ineffabile nõ modo myſteriũ:ſed donũ mortalibus datũ. angelis .n.cũ pares ſimus qđ Ieſum chriſtum quemadmodum & illi poſſi demus:tamen in hoc ſuperiores cenſeri debemus: quot ex ore no ſtro id quod angelis non licet myſterium hoc ſacramentumq; confi citur. Vere dictus Emanuel nobiſcum deus:quot magis nobiſcum: q̃ cum angelis.eſt. Neq; ab re. Quoniam nobis q̃ angelis eſt ipſe ſi miliior. Ex quo illud quoq; intelligi licet quod deus apud pias neq; incredulas mẽtes oſtendit:ſicut panẽ illum conuertit: ſic nos in die iudicij conuertet in deum. Nos enim membra eius erimus: vt ſit ca put totius corporis. O rem quę vere exuperat omnem ſenſum. Ho minem quid dicam:ex pane alitum:ex limo factum ſupra cęlos aſcẽ dere & deum efficí? Hoc ergo demonſtrat:Hoc promittit/Hęc ho ſtia vere credentibus:quæ nunc a latinis vocatur Euchariſtia gręco nomine. Quod proprie ſignificat Gratiarum actio. Vel quia chriſt⁹ cum panem in manu accepit:gratias egit. Vel quia nos in eo accipi endo gratias illi agere oportet. Quam obrem vt iam finem faciam cum ſemper alias:tum pręcipue hoc ſacramento die vna cum domi no noſtro Ieſu chriſto:qui patri gratias egit:agere debemus: cui ſit gratiarum actio:& gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

¶ Adhortatio Philippi ad quendam Theodoſium Iudæum vt Chri ſti religionem relicta iudæorum ſuperſtitione coleret.

TEmpore Iuſtiniani Imperatoris Chriſtianiſſimi fact⁹ eſt homo quidã inter iudæos princeps:ei nomẽ Theodoſi⁹ erat, Is cũ & Imperatori:& plęriſq; notus eſſet:tũ vel ma xime Philippo cuidam amicus:atq; familiaris. Cum igi tur & ſæpe adhortatus fuiſſet a Philippo Theodoſius:vt chriſtianã fidẽ miſſa iudaica perfidia ſequeretur:tumvero impenſius die qua dã ad eũ ſic ẽ loquutus. Quãobrẽ inquit Theodoſi:cũ vir ſis ſapiens & apprime peritus legis:ac ꝓphetarũ ſciaſq; probe oia legis:ꝓphe tarũq; i Ieſu dño cõſumata fuiſſe:chriſtianã verã religionẽ nõ ſeque ris:quæ te ad ſalutẽ recta via perducere poteſt:mihi.n.ꝑſuadeo qđ ignorãtia ſcripturarũ te nõ teneat. Propera igitur credere in ſalua torẽ dominũ noſtrũ Ieſũ Chriſtũ:ne in perfidia pmanẽs:reus efficia ris æternę pœnę. Ad quẽ iudęus: Gratias ait ago:habeoq; tibi Phi lippe q⁹ ſalutẽ meã q̃ritãs:conaris magnopere me chriſtianũ effice re. Quapropter tãq̃ ſi corã deo eſſẽ:qui nouit ſecreta cordiũ:ſincere ac ſine dolo:cũ omni veritate verba hęc tibi faciã. Quod itaq; Ieſus

a lege ꝓphetiſq; ꝓphetizatus: etiã vobis chriſtianis adoratus adue
nerit: certus admodũ ſum: tibiq; tanq̃ vero amico ꝓfiteor. Sed hũa
na quadã opiniõe detẽtus: chriſtianꝰ nõ fio: & ob hoc: memet cõtẽ
no. Nunc. n. cũ ſim iudęus: princeps ſum iudęoꝝ in maximis hono
tibus in plurimis facultatibus: in oibꝰ demiq; q̃ ad vitã bene degen
dam ꝓtinent cõſtituꝰ: factus aũt chriſtianꝰ omnibus his priuaret: q̃
in vita hũana iudicãt bona. Nã & ſi patriarcha vniuerſalis eccleſiæ
eſſem: nõ me putarẽ: tot tantiſq; fruiturũ bonis. Ne igit̃ preſentibus
bonis priuer: futurã cõtemno vitã: & male quidẽ agens. Vt vero ver
bis meis fidẽ faciã cõfiſus in noſtra ꝓpetua beniuolẽtia: apiã tibi ar
canũ max. inter nos hebręos abſcõditũ: ex quo certe ſcimꝰ: chriſtuꝫ
a vobis adoratũ illũ eẽ quẽ lex: atq; ꝓphetæ ꝓconizauerũt: nõ ſoluꝫ
ex his q̃ de illo ſcripta ſunt: ſed ẽt ex ſcripto inter nos myſterio ab-
ſcondito: myſteriũ itaq; hoc eſt. Antiquis tꝑibus: cũ templũ in hieru
ſalẽ cõſtruebaꝝ: mos erat iudęis. xxiij. ſacerdotes i templo cõſtituere
ſcꝫ tot nũero: quot trãs habemꝰ: vnde & diuinos codices. xxiij. nũera
mus. Erat igit̃ i templo codex: in quo vniuſcuiuſq; ſacerdotis nomẽ
cognomẽq; ſcribebaꝝ: itẽ pris: atq; matris. Mortuo vero aliquo ſacer
dote: reliqui i tẽplo cõueniebant/ eligebãtq; aliũ i demortui locũ: nu
merum ſacerdotalẽ adimplẽtes. electũq; in codice cõſcribebãt. Ver
bi gr̃a. Calen. ſeptẽb. deceſſit Iſaac Beniamin Abrahæ: Saræq; filius
ſurrogatus eſt in eius locũ Samuel ezechiel Salomonis: vriæq; filiꝰ.
Hac itaq; cõſuetudine iter hebręos durãte: euenit eo tꝑe quo Ieſus
in iudęa erat: vnum ex. xxij. ſacerdotibꝰ diẽ ſuum obiiſſe: ante q̃ ieſꝰ
cœpiſſet ſe notum facere: docereq; vt in ſeſe crederent. Conuenien
tibus itaq; ſacerdotibus ad electionem: & vnoquoq; ex ſnia digniо-
rem ꝓponẽte: reliquiſq; nõ approbantibꝰ: quod neminẽ ad integraꝫ
pfectãq; ſacerdotalẽ virtutẽ inueniebãt: quippe aut prudẽs erat: bo-
niſq; moribꝰ; vitaq; modeſta ꝓbatus: ſed ignorãtia legis: ac ꝓpheta
rũ: indignũ ſacerdotio iudicãtes: aut e diuerſo: vir erudit⁹: ſed haud
ꝓbatę vitę: hoc itaq; mõ: multis improbatis: vnus ex ſacerdotibꝰ ad
electioneꝫ aſſurgens: ſic eſt locutus. Multos inquit pres noſtis: ſed
dignũ neminẽ iudicaſtis: ego vero ieſum filiũ ioſeph ꝓpono eligoq;
ętate quidẽ iuuenẽ: cęterũ & vita honeſtiſſima: & bonis ac integerri
mis moribꝰ & doctria pfecta ęgregie ornatũ. Mea. n. ſnia: nemo vn
q̃ par huicviſus eſt: aut in ſcripturarũ eruditiõe: aut ivitę morũq; ite
gritate: qđ oibꝰ hieruſalẽ habitãtibꝰ clarũ & manifeſtũ ẽ. Hac orõne
audita: reliqui ſacerdotes ſniaꝫ ꝓbauerunt: Ieſumq; in ſacerdorem
receperunt. digniſſimum oiꝫ ſacerdotio iudicãtes. Dicebãt veroqui
dã eũ nõ eſſe ex tribu leui: ſed ex tribu iuda credẽtes filiuꝫ eẽ ioſeph
qui ex tribu iuda erat. Nõ. n. licebat cuiq̃ ſacerdotalem dignitatem

assequi: nisi esset ex tribu Leui. Sacerdos vero qui eum ꝓposuerat ñdēs mixtuꝫ affirmauit genꝰ eiꝰ eē: multis. n. antea sæculis: mixtionē quādam factā fuisse duarū tribuū: & exide genꝰ Ioseph descēdere: hoc dicto: approbātes reliqui sacerdotes iesum in defuncti sacerdotis locū: Sacerdotē cōstituere Cōsuetudine itaq; exīte: non solū nomē creati sacerdotis in codice scribere: verū etiā pīs: atq; matris oportuit eos parētes vocare; & ab ipsis sua noīa scire. Sacerdos q Iesum ꝓposuit: patrē eius Ioseph decessisse dixit: solāq; matrē viuere. Matre in cōsilio acersita: rogataq; nomē ꝓferre testariq; an iesꝰ eiꝰ filius est & quo patre genitꝰ. Maria ñdit iesū filiū esse meū fateor. Ego. n. peperi eū: cuius rei: testes fide dignos adducere possum eos qui in partu meo affuerūt: qđ aūt in terris patrē nō habet: vel ex hoc dignoscere potestis: virginē. n. me existentē in galilea: angelꝰ dñi nō dormientem: sed vigilātē inuenīs: euāgelizauit mihi: ex spiritu sancto cōcipere filiū: cuiꝰ nomen iussit vocare iesuꝫ: virgo itaq; concepi virgo peperi: & virgo permansi. His auditis: accersitisq; obstetricibꝰ fidelissimis: iusserūt sacerdotes: vt q̄ diligēter pscrutarēt: an Maria virgo esset. Obstetrices re vera integra iuenta: affirmaruntvirginē esse. Hi ēt adducti: qui in partu affuerāt: testificati sunt iesuꝫ Mariæ filium esse. Stupētibꝰ itaq; sacerdotibus de his q̄ de partu Mariæ testificabāt. Iterū rogata est ab eisdem: qui dixerūt. Fare: age cōfidenter ore tuo Maria: cuiꝰ: ac cuius est filius: vt sic eum scribamꝰ: quos enim nobis dixeris: parētes illos: & non alios cōscribemꝰ. Maria aūt respōdēs: vere ait: ego euꝫ peperi: insciа in terra de patre eius: sꝫ ab angelo audiui esse filiū dei. Filius ē ergo mei inuptæ Mariæ virgis & filius dei. His dictis: codicē adduxerūt: & cōscripserūt. Die tali talis sacerdos decessit: filiꝰ talis: ac talis: in eius locū oībꝰ suffragiis surrogatꝰ ē sacerdos iesus filius dei viui: & Mariæ virginis. Hic codex in destructiōe hierusalē diligētia principū iudæoꝝ saluatus ē: & tūc est ī tyberiade paucis admodū iudęis: & illis qdē fidelibꝰ hāc rē sciētibꝰ mihi vero tāq; principi: magistroq; gētis reuelatū est. Nō. n. solus ex lege: atq; ꝓphetis cognoscimus: certiq; sumꝰ xp̄m a vobis xp̄ianis adoratū: filiū esse dei viui: q ꝓp salutē mūdi terrā descēdit: verū etiā ex scriptiōe: q̄vsq; ad hodiernū diē pmanet ī tyberiade. His a iudęo relatis: mox xp̄ianus diuino zelo cōmotꝰ: ad sacratissimum imperatorē ꝓficisci voluit: eiq; oēm rem pandere: vt supradictū codicē imperator ex Tyberiade: missis illuc legatis acciperet: ad arguēdaꝫ iudęorū pfidiā. Et iudæꝰ rē iquit prorsus impossibilē aggredi conaris. Oia. n. iudęi magis patiēt: q̄ hmōi codicꝫ tradāt: quod si vismaior eos supauerit: codicem corrūpent. Noli igit causa eē magnorum malorꝝ: ego. n. tibi huiusmodi rē tāq; vero amico cōmunicaui: vt co-

gnoſcere poſſes: me fidē xp̄ianā: nō ignorātia relinq̄re: ſed vana quadam gloria. Philippus itaq; vera eſſe credēs quę a iudęo audiuerat Imperatori quide nūciauit nihil: ne iperator chriſtianiſſim⁹ fruſtra graue ſuſciperet bellū. Pleriſq; vero amicoꝝ: rē oēz ordine narrauit: quib⁹ referentib⁹ nos quoq; oia ſupradicta accepim⁹. Curauim⁹ ergo p quā diligenter inueſtigare an verā narrationē iude⁹ retulerit de huiuſmodi ſcriptione ſacerdotali. Et inuenimus Ioſephuz in hiſtoria de captiuitate iudeorū: cuius ſæpe meminit Euſebius Cęſarienſis in eccleſiaſtica hiſtoria de captiuitate dicentē in cōmentarijs ſuis quod ieſus in tēplo cū reliquis ſacerdotibus ſanctificabat. Hoc itaq; apud Ioſephuz inuenientes virū antiquum: & parum poſt apoſtolos florentē. Quæſiuimus etiam inuenire hunc ſermonē in ſacra ſcriptura cōfirmatum. Inuenim⁹ igit̄ i ſanctiſſimo euāgelio lucę qđ cuz eſſet ingreſſus ieſus ſinagogā iudæorū: datus eſt ei liber: & legit Iſaiā prophetam dicentem. Spiritus domini ſuper me: cuius gratia vnxit me: & euangelizare pauperibus miſſit me. Quare aiaduertim⁹ qđ niſi ordinem aliquem ſacrum habuiſſet ieſus inter iudæos ei datus non fuiſſet liber vt in ſinagoga legeret ad audientiam populi. Nam neq; nobis chriſtianis licet in eccleſia ſine aliquo ſacro ordine legere. Quamobrem credere licet: veraz fuiſſe iudæi narrationem.

FINIS.

Io. Petrus Valerianus Bellunenſis piis Lectoribus. S.

¶ Nequid chriſtianæ pietatis amatori deſit: impreſſo iā elegantiſſimo Lactantij Firmiani opere: in quo ea q̄ ad deuz & trinitatem ſpectāt luculenter admodū elucubrauit: viſū eſt cū ijs Tertulliani diſſertationez: qua delirā hęreticorū opinionē reprobat diluit: ac refellit: et aliquid de Euchariſtia ſubiūgere: quod myſteriuz a Lactātio aut intactum: et incuria tēporum deperiſſe cōſtabat. Quare p̄clarā Io. Chryſoſtomi Viri & ſanctitate: & eruditione clariſſimi enarrationē: in diui pauli ad Corinthios particulam: quę legitur in cœna dñi: ab Hieronymo Donato. P. V. Viro vndecunq; laudatiſſimo latinitate donatā: addere collibuit: neq; nō ſinceriſſimā Laurentij Vallēſis in eandē materiā oratiūculā: aci Iudaicā perfidiā manifeſtantiū ex iuda teſtimoniū: ex quo deprehendit̄ q; ipſi quoq; Ieſum Chriſtū Sotera noſtrū: dei filium eſſe non inficiantur: quæ omnia benigne lector & vſui & oblectamento futura chriſticolis omnibus opinabamur.

Vale.

Sermo pulcherrimus de vita æterna.

Sicut dicit Augustinus. Beata est vita cū id qđ hoibus optimum est habeť & amatur. Si alicui nūciareť q̄ esset heres alicuius magnę possessionis vel hęreditatis: vnde magnus honor sibi vel suis posset euenire: multum gauderet & magnas expensas faceret & poneret se in multis miseriis & transiret maria & montes vt cito veniret ad hoc. Et si dimitteret se ex hęreditari: accideret ex prauitate magna & defectu cordis De⁹ aut nunciat animis q̄ sunt hæredes vitæ & regni æterni. Iob. xxxvi. Annunciat amico qm̄ possessio eius sit. s. q̄ hēat ibi ius: & q̄ ad eam possit ascēdere: nisi ex prauitate cordis & deffectu pdat. Super hoc expauit cor meū factū in tali excessu quasi motū de loco suo. Parū fuit q̄ saltaret de ventre ob sui desiderū. Vita ęterna debeť nobis iurę hęreditatio. Tupe ē cū terra aliqua vēdiť si ab eis q nō sunt de cognitione emať. Sicut nos oēs sum⁹ fratres xp̄i: vnde hereditatē regni cęlorū quā venditioni exponit emere debemus. Hiere. xxxii. Eme agrū meū q est in anathor: tibi. n. cōpetit iure ppinqtatis. Itē libēter dr̄es emi i qua quis nec falli pōt nec dānificari. Tale ē regnū cęlorū q̄tum cūq̄ cōstet. Prouerbio vlti. Cōsiderauit agrū & emit illū. Et seqť. Gustauit et vidit qm̄ bona ē negociatio ei⁹. Itē de⁹ multū ostēdit ęternā vitā vel gratiam valere & magnā esse qñ eam tm̄ care vendit amicis: quos nullo mō deciperet. Petrus emit eā martyrio crucis. Paul⁹ amputatione capitis: & sic de alijs. Ipse. n. filius dei emit eā amicis suis effusione sanguinis sui. Magna ergo ē fatua videť illi q credit ad melius forū habere vinū q̄ fili⁹ vel seruí dom⁹: vel ēt paterfamilias. Sic q paradisū ad meli⁹ forum vult habere q̄ sancti vel ipse xp̄s. Lu. vlti. Nōne oportuit xp̄m pati &c. Gre. Quis sanctorū sine tribulatione coronat⁹ est: facta p̄cedētiū recolamus: & nō erunt grauia q̄ toleram⁹. Itē si hō tm̄ laborat p vita ista q̄ misera & fluida est: q̄tū deberet laborare p vita ęterna. Augustinus. O amatores mūdi nō est requies vbi q̄ritis eam Beatā vitā q̄ritis in regione mortis. nō est hic: quomō ibi beata vita vbi nec vita. Quod si amatis istā miserā fluidāq̄ vitā: vbi cū tāto labore viuitis: q̄tomagis amare debetis illā beatā vitam vbi nullum dolorē sustinebitis. Si hō tm̄ cauet sibi a nociuis cibis p vita tpali. quare nō p vita ęterna: q̄ p mala opera amittiť. Iob. vi. Nūqd poterit gustari qđ gustatus affert mortē: Itē hō indigens omn bono libēter q̄reret patriā vbi bonis oibus abundaret sine fine hęc est vita æterna. Iudicū. xviij. Da nobis dñe locū i quo null⁹ rei est penuria. Deutero. viij. Oiu⁹ rerū abūdātia pfrueris. Augustin⁹. Cur p multa vagaris homūtio q̄rēdo aię tuę & corporis tui bonū. Ama vnum bonum in quo sunt oia bona & sufficit. Quid. n. amas caro mea: quid

desidaras anima mea? Ibi est qcquid amatis: qcquid desideratis. Si delectat pulchritudo. Fulgebūt iusti sicut sol in regno patris eorum Absalonis formositas ibi esset deformitas & tñ in toto israel nō erat pulchrior illo: ita ꝙ a planta pedis vsq; ad vertic̄ nō erat in eo vlla macula. Cur ergo q̄ris puchritudinē q̄ sicut flos marcescit & cadit: & despicis illā q̄ dabit humilibus & despectis. Phil. iiij. Saluatorez expectamus q̄ refor. &c. Si delectat velocitas. Certe vbi voluerit spūs ibi ꝑtinꝰ erit corpus: sicut sol statim cū nascit in oriēte: apparet i occidente. Tūc saliet sicut ceruus claudus: vt dicit Esa. xxv. Si libertas Liberabit creatura a seruitute corruptionis in libertatē gloriæ filioruz dei. illa q̄ sursuz ē hierusalē libera est. Si care emit aliqñ hō libertatē tpalē: quare nō ęternā vbi mortua manus nō accipit nec census reddit. Si lōga & salubris vita desiderat. Ibi æterna sanitas: & vitæ ęternitas. Ibi nullus morit: ga nullus ibi orit. sed iusti iperpetuuz viuent & salus iustorū a dño. Ibi nullus intrinsecus morbus: nullus extrinsecus: sed summa in carne sanitas: in aīa tota trāquillitas: qa xp̄s erit vita tua: nec te senectus cōsumit. Si satietas. Psal. Satiabor cū apparuerit gloria tua. Christꝰ. n. erit cibꝰ tuꝰ ne esuries: potus ne sitias Apoc. vii. Nō esuriēt neq; sitiēt ãplꝰ: neq; &c. Chryso. Ibi satiati desiderabimꝰ: ne satietas generet fastidiū desiderātes satiabimur: ne cū ãxietate satiet desideriū. in p̄senti nō satiat oculus visu: nec auris auditu implet. Ecc. i. Sed tunc implebit i bonis desideriū tuū. Si melodia vel lętitia. Vacabimus dei laudibus q erit oia in oibus: vbi nec vlla desidia cessabit: nec vlla indigētia laborabitur. Psal. Sicut lætātiū oiz habitatio est in te. Gaudiū & lętitia inuenietur in ea & gratiaruz actio: & vox laudis. Si sapiētia vel cogitatio: ipsa sapiētia ostēdit seipsā tūc cognoscēt a minimo vsq; ad maximū Bernardꝰ. Cognoscemꝰ p̄ris potētiā: Filij sapientiā: spiritussancti benignissimā clæmētiā & ita habemꝰ illiꝰ summę trinitatis cognitionē. Chry. Quid ē qđ nō sciat qui sciētē oia videt. Iohā. xvij. Hęc est vita ęterna vt cognoscāt te verum deuz & quē misisti iesum xp̄m. Si cōis amicitia vel dilectio Diligēt deum plusq̄ seipso. Etiā se inuicē tanq̄ seipsos. Et deus ipsos plusq̄ illi seipsos. Et tanta vis charitatis oēs sibi sociat vt qđ in se non accipiat in alio accepisse gaudeat. Si pax & concordia, illis erit vna voluntas: Ibi nihil aduersum: nec a seipso nec ab alioquis patiet: ga erit illis oibꝰ voluntas. idē in illa ęterna patria vbi imortales erimus nec p̄lia erunt vlla nec debita: sed vera pax. Si potentia q̄rit & oipotens erit qlibet voluntatis suę. Nā sicut pōt deꝰ qđvult p seip̄z: ita poterunt illi qđ volēt p seipsos: ga sicut nō aliud volēt q̄ ille ita illevolet quicquid illi volent: & qđ ille volet non poterit nō esse. Si diuitiæ diliguntur. Gloria & diuitiæ in domo eius. Fideles seruos suos supra

multa cõſtituet: vt dñr Matth. xxv. Grego. Si vero diuites eſſe cupi-
tis veras diuitias amate. Eſa. xxxiij. Oculi tui videbunt hieruſalem
ciuitatẽ opulantẽ. Si honor ibi erit verus honor qui nulli denegabit
nulli cõcedet̃ idigno. Imo filij vocabunt̃: quia vbi erit de⁹ & ip̃i. Vo-
lo pater vt vbi ego ſũ illic ſit & miniſter me⁹. Io. xii. Si ſecuritas. Vi-
uẽt. cũ oi trãquillitate ſecuri. quia iuſtoꝝ aię i manu dei ſũt &c. Sap.
iii. Bernardus. O ciuitas cęleſtis mãſio ſecura patria totũ cõtinẽs qđ
delectat. populus ſine murmure: incolæ qeti: hoies nullã indigẽtiaꝫ
habẽtes. O q̃ glorioſa dicta ſũt de te ciuitas dei. Si requies ibi reges
ſine labore. Apoc. xiiij. A mõ iã dicit ſp̃ũs vt reqeſcãt a laboribꝰ ſuis
Sed delitiæ vel voluptates. Oẽs delitiæ q̃ ſunt in mũdo: & erunt vſq;
ad diẽ iudicij minores ſunt reſpectu illius ſuauitatis: quomõ ſit vna
gutta aquę reſpectu totius maris Bernardꝰ. Tãta eſt iocunditas &
ſuauitas illiꝰ cæleſtis patrię: q; ſi non liceret ibi eſſe niſi per vnius ho
rę morã oẽs huius vitæ dies pleni delicijs merito cõtẽnent̃. Cui cõ-
parata oĩs aliunde ſuauitas dolor eſt: oĩs iocũditas meror: omne dul
ce amarũ: oẽ odoriferũ; fœdũ oẽ qđcunq; aliud delectari dici poſſit
moleſtum: cũ dei bonitas in infinitũ excedat omnem bonitatẽ. Ber
nardus. Si tãta inuenit̃ delectatio in portiuncula creaturæ q; nõ põt
hõ ab ea ſeparari. quãta erit in ipſo creatore. Si gutta inebriat. mul-
to magis totus fons. Si diuiæ bonitatis veſtigia tm̃ habent ſuauitatis
quid ipſe fons pietatis deus. Item ſolus odor qui datur ſanctis in p̃-
ſenti plus valet & delectat q̃ totum gaudiũ huiꝰ mundi. qđ ergo erit
de veritate dulcedinis. Auguſtinꝰ. Quicquid voles erit: & quicquid
noles nõ erit. Gregorius. Nihil exterius qđ appetatur: nihil interius
qđ faſtidiatur: cor hũanũ indigẽs cor expoſitũ erũnis. q̃tũ gauderes
ſi in his oĩbus abundantes. Dedigneť ergo fratres vnuſquiſq; veſtrũ
vltra velle ſeruire pctõ cui tanta promittuntur in cœlo & multa alia
q̃ oculus non vidit: nec auris audiuit: nec in cor hominis aſcendit: q̃
p̃parauit dñs deus electis ſuis vt dr̃. i. Corin. ii. Ad quę perducere di
gnetur. Qui viuit & regnat per omnia ſęcula ſæculorum. Amen.

FINIS.

¶ L. Firmiani diuinę inſtitutiones/cũ Egidij delphi Theologi
doctoris annotamentis pbatiſſimis. Item Tertulliani Apologetic⁹
lõge q̃ oli emẽdatior. Ioannis Chryſoſtomi in p̃ẽ epiſtolę diui pauli
expoſitio. Laurẽtij Vallẽſis de euchariſtia ſermo. Philippi ad Theo
doſium Iudęum exortatio. De vita ęterna ſermo Pro Ioanne Pe
tit fideliſſimo bibliopola apud magnum ortum ab optimo calco-
grapho Nicolao depratis Impreſſi. Anno dñi. M. CCCCC. decio
tertio. Kalendas ianuarias nono finiuntur feliciter.

Egidius Delphus ad Borbonicos adoleſcentes diſcipulos.

Q̃ tonat altiloquo Lactantius ore tonantem:
Ille poeta/ſophus/rhetor/& arte ſacer/
Q̃ valida gentes virtute triumphat: vt edit
Factum hominem/poſt hæc arſit & ira dei.

De eodem.

Multa vt noſſe queas/præſtat lactantius apte
Aeternumq; docet rite vocare deum.
Arguit arte: ſophos magnum iactare ſuetos/
Iuſticiam veram: iudiciumq; probat.
Lacteus eloquio gentilia dogmata vertit:
Sacra dei firmat: firmus & ore potens.

Idem de libris extantibus.

Quã pulchre fit homo qui codice ſcripſerat vno/
Arguit hinc gentis: & ſubit ira dei.
Septenos breuiat ſolo (ſine vertice) libro
Phœnicem recreat: paſcha ſacrumq; canit.

P